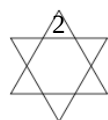

Dr Jakov Danon
Verica M. Stošić

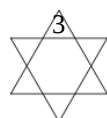
MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA KRAJINE

Banja Luka 2010

Nastojimo i nastojaćemo da otvoreni procesi demokratizacije kao nedosanjan san u vremenu pobijede tamu, zbrišu granice mržnje i zla među svim ljudima i kroz vladavinu čiste ljubavi za čovjeka vrata svjetlo na lice naše mladosti!

Autor

Predgovor

Ova publikacija je svojevrsni izazov u vremenu kada sile zla nastoje svom snagom mržnje i prezira potrti sva historijska fakta o holokaustu Jevreja, za koga bismo lično bili sretni i presretni da se nikada nije ni desio, a kamoli postojao. Ali, nažalost, jeste. Da se "pod prijetnjom smrću" usadi holokaust u pamet generacijama koje dolaze kao opomena na crne dane počinjenog genocida nad Jevrejima i svim stradalnicima samo zato šta su bili druge vjere, nacije i neistomišljenici. Da se pamte i nikad ne zaborave žive rane koje i 65 godina poslije holokausta i dalje krvare, peku i bole zbog gubitka života najmilijih. Globalna erozija morala, pravda i demokratija kao pravo jačeg i sve izraženija borba za resurse dovode do distorzije historijskih fakata u čemu i neoantisemitizam vidi svoju šansu. Stoga se slobodno može reći da je svako NEGIRANJE HOLOKAUSTA U ETIČKOM SMISLU NEDOPUSTIVO i da je NEOANTISEMITIZAM sada, već je izvjesno, moguća priprema za novi "zločin protiv čovječanstva". Takva dramatična proživljavanja mogu i moraju kod Jevreja novih generacija razbuditi kôd (ako je on, a jeste ugrađen) svijesti o potencijalnoj ugroženosti od novog holokausta, ne samo jevrejskog naroda nego i cijelog čovječanstva. To je prokletstvo koje kuca i opominje sve nas, bez obzira na boju kože, vjeru i naciju.

Stoga je novi neoantisemitizam, koji direktno cijelu mržnju i prokletstvo svijeta projicira na Izrael i jevrejski narod, ma gdje on bio, u osnovi ostao isti u svom maniheizmu, sadizmu krvavih zločina nad Jevrejima (sa vječno posebnom napomenom da se ovdje jednostavno neće i ne želi pobjeći od stereotipije predodređenog stradanja za Jevreje, koji su kao izabrani narod iz Svete zemlje postali njegov milenijumski simbol) jer Jevreji to par ekselans prepoznaju, sigurno predstavlja uvod u globalna stradanja cijelog čovječanstva.

Autor

I. UVOD

ISTORIJA HEBREJA

BIBLIJSKO JEVREJSTVO

U periodu kanaanske epopeje, 2000–1700. godine p.n.e, sa nezadrživim talasom seoba semitskih naroda (Amorejaca, Akadijaca, Hetita, Luvijaca i drugih) počinje i mitski put praoca Avrama i njegovog sina Isaka, te Isakovih sinova Jakova i Esava (desetog koljena od Noe, koji je sklopio **prvi savez sa Bogom**), personifikaciji hebrejskih plemena, kojem se, prema biblijskom predanju, javio Jehova i tom prilikom je sklopljen **drugi savez sa Bogom** (u času kada je Avram obavio stari obred i rasjekao žrtvu napola, koju je prinio kao u transu, ugledao je Jehovu kao "peć što dimljaše i plamen ognjeni" **Berešit-heb – u početku**), koji ga je poveo rukom svojom u obećanu zemlju. Taj put ide od Ura u Haldej i na sjeverozapad, preko Mesopotamije do Harana, pa sve preko današnjih teritorija Iraka, Sirije i Libana do obećane svete zemlje Izraela.

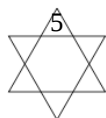

Аврамов пут

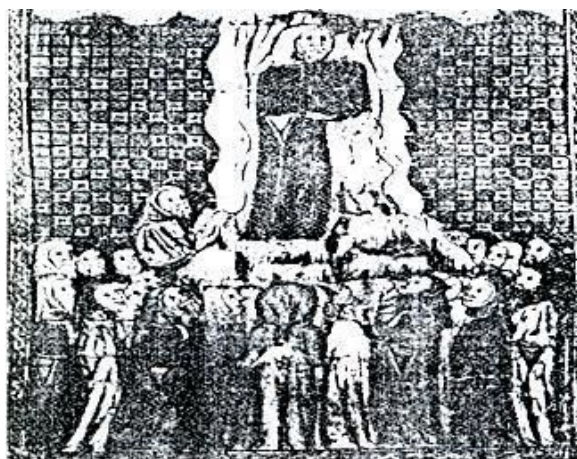
samo običan istorijski put nego put materijalne dijalektike i duhovnog preobražaja izabranog nebeskog naroda, Hebreja, pod okriljem jednog Gospoda Boga, u monoteizam (monos = jedan, teos = bog), u kojem je moral prvenstveno odlučujući faktor nacionalnog jedinstva i gdje se početkom II milenijuma prije Hrista, dolaskom u obećanu zemlju kanaansku, razvilo jevrejstvo i kao religija i kao nacija, a od dvanaest plemena stvorena kraljevina **Erec Israel**, po imenu koje je Bog dao Jakovu.

Dolaskom u Kannan blagoslovljen je plod vinove loze.¹ U znak sjećanja na te davne istorijske dane i sve događaje prije Hrista, narod izreli, a naročito onaj jevrejski narod koji živi u galutu (dijaspori) diljem svijeta, obilježava te dane trilogijom Jom Tov hodočasnih zapovjednih praznika. Sretanje sa prvim Pesahom, praznikom pashalne žrtve, **Hag-Pesah**, praznikom beskvasnih hljebova, **Hag(h)a macot**, koji je opšteprihvaćen u narodu kao jedinstveno sjećanje na sveti izlazak starih Hebreja iz egipatskog ropstva.

¹ Na starom izraelskom novcu prikazana su dva Jevrejina koji nose čokot vinove loze.

Slijedi potom praznik **Šavuot**, **sedmica**, poslije drugog dana Pesaha, koji pada u dane žetve i plodova (**Hag akacir**), kada je 600.000 punoljetnih muških glava prisustvovalo primanju **Tore - Nauke božijih zapovijesti**. To je vrijeme davanja naše **Tore (hebr. Zeman matan Toratenu)**. Šavuot, kada je Mojsije, božiji mesija i izaslanik na Sinajskoj gori u kultnom vjerskom mitu o Bogojavljenju, sklopio **treći savez sa Bogom** i primio **Toru**, u kamene ploče urezanu, krvlju žrtve zapečaćenu u zavjetni kovčeg **Aron(h)a Kodeš** i položenu u šator zavjetni, a potom u Svetinju nad Svetinjama **Bet(h)a Mikdaš**. Praznik **Sukot** (hebr. koliba), kao spomen na 40-godišnje lutanje Hebreja pustinjom, prije dolaska u obećanu zemlju, nakon čega je stvorena nova generacija, oslobođena mržnje i mskog ropstva.

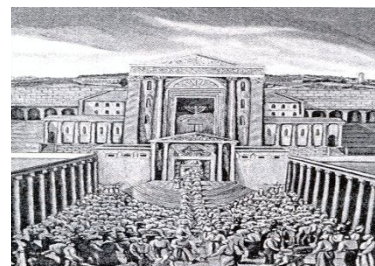

Zeman matan Toratenu (Sarajevska hagada)

Sva tri hodočasna praznika, Pesah, Šavuot i Sukot, hebrejski se nazivaju **šaloš regalim**, iliti tri puta pješke, jer su stari Hebreji radi proslave praznika, prigodnih molitvi i prinošenja žrtve u Hramu iz svih krajeva Izraela dolazili na hodočašće pješke do Jerusalema.

UJEDINJENJE PLEMENA IZRAELA

Sam Mojsije nije ušao u obećanu zemlju nego njegov nasljednik **Jošua**. Nastalo je doba sudija (hebr. **Šofetim**), koji su obnašali funkciju proroka, sveštenika i vođa plemena. Dvjesto godina od Jošuine smrti, nakon viševjekovnih razmirica, javila se težnja za ujedinjenjem jevrejskih plemena. Godine 1030. p.n.e. u mjestu **Micipi**, duvanjem u šofar, od **deset plemena Izraela i dva plemena Judeje** prvi put je stvorena jedinstvena zemlja **Erec Izrael**, a **Šaul Be Kiš** iz plemena **Benjamin** promovisan za kralja.

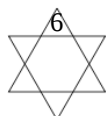
Bet(h)a Mikdaš

Nakon pada Šaulove dinastije i velikih društveno-ekonomskih previranja unutar same zemlje na vlast dolazi mladi kralj **David²** iz plemena **Juda** i sklapa **četvrti savez sa Bogom**. Prorok **Natan** mu prenosi Božiju volju i on, konačno, uspostavlja vlast i proširuje kraljevinu osvajanjem novih teritorija – Filisteje, Moaba, Edama i Kanaana.

Osvojeni grad Jevus, koga su Kanaanci držali četiri vijeka, postaje centar prvosveštenstva iz loze **Levi**, dobivši naziv **Ir David (Davidov Grad, Jerusalem)**. Davida 961. god. p.n.e. nasljeđuje sin **Salamon**, koji na brdu Morija, iznad samog Jerusalima, pristupa sedmogodišnjoj izgradnji **Hrama Bet(h)a Mikdaš**.

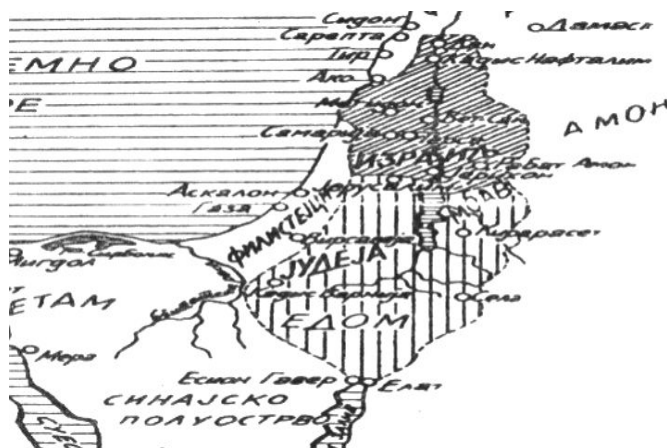
Po tome brdo Morija dobija naziv **Ar Cion**, ili samo **Ar(h)akodeš (Sveto brdo, Svetigora)**.

² Kralj David, jedan od najvećih sinova u istoriji stvaranja Izraela, simbol drevne prošlosti, nošen je mesijanskim idejama o vječnosti i besmrtnosti jevrejstva. Znak Magen David (hebr. Davidov pečat) ima magičnu moć da štiti od zla, te zajedno sa menorom, sedmokrakim svijećnjakom koji vječno baca Ner Tamid (hebr. vječno svjetlo) nad Torom, biva osnovni simbol judaizma kao šta je to krst za hrišćanstvo.

SLOM IZRAELA I JUDEJE

Salamon je bio graditelj velikih zdanja, palata, kuća, parkova i akademija izuzetne ljepote i vrijednosti. Njegovim brodovima su upravljali Feničani, koji su plovili morima i do Taršiša (geografski pojam za Španiju), tako da već u X vijeku p.n.e. Jevreji dolaze na Pirinejsko poluostrvo, prvo kao mornari, trgovci i vojnici, a kasnije, u rimsko doba, raseljavanjem i kao robovi (**Knjiga kraljeva**, hebr. **Melahim**)

Umjesto Hebrona za glavni grad

Judeja i Izrael

Dvanaest plemena

je promovisan Jerusalem, sveti grad i simbol vjerskog jedinstva. U cilju slabljenja plemenskih podjela, izvršena je započeta reorganizacija Izraela i Judeje te pridodatog Kanaana podjelom na dvadeset jedinica sa nadzornim organima. Ispunjena je želja oca Davida i završena sedmogodišnja izgradnja jerusalimskog **hrama Bet(h)a Mikdaš**, uz polaganje Svetinje u kovčeg **Aron(h)a kodeš**.

To je u osnovi prelaz iz gentilnog, plemenskog društva u klasno, sa prvim korijenima privatizacije i težnjom ka stvaranju bogate klase, sa jedne, i siromašne, sa druge strane, uz poštivanje zakona Tore kao osnove demokratske teokratije.

Nakon Salamonove smrti 931. p.n.e. kraljevstvo se raspada i ponovo dijeli na sjeverni, bogati Izrael, sa 10 plemena, i siromašnu, manju Judeju, sa dva plemena. Na propast Izraela i Judeje su neprestalo ukazivali veliki i mali proroci (hebr. **Neviim**), koji su bili predstavnici siromašnih, i koji su, kao u nekoj vrsti transa, tumačili Božiju volju i predskazivali sudbinu Hebreja, koja sve više postaje neizvjesna. Proroci, kao mali ljudi iz naroda, nastoje da praćenjem njegovog bila ukažu na teške slutnje koje se nad njim nadvijaju. Sve više, sticanjem čistote vjerskog morala i pravde koju nosi Božiji zakonik Tora, oni se izdižu iznad prvosveštenstva, preuzimajući ulogu Božijih izaslanika, kao veze između Boga i naroda i koji, pokorni Njemu, očekuju Njegov dolazak u liku mesije.

PERIOD RASELJAVANJA JEVREJA

Nakon pada države Izrael 605. godine p.n.e. Asirci raseljavaju Jevreje po drugim provincijama. Time nastaje **period prvog raseljavanja** Jevreja iz Svete zemlje. Ovi prognani, raseljeni i parcijalno asimilovani Jevreji su u istoriji označeni i kao "**deset izgubljenih plemena**".

Slomom Judeje **586. g. p.n.e.** i rušenjem i razaranjem I hrama od strane Vavilonaca pod vođstvom Nabukodonosora, započinje **period drugog raseljavanja** Hebreja, prvo u okolne zemlje, Asiriju, Persiju, Egipat i Vavilon (Spomen na razaranje Judeje, **post Com Gedalja**).

Jevreji su u Vavilonu (Irak) živjeli silom prilika, nakon razaranja I hrama, pod Vaviloncima ili Perzijancima (kralj Darije) ili Arapima, koji su vladali tom svetom zemljom u sklopu velikih imperija (niza uzastopnih promjena osvajača i to kroz dugi niz godina).

Život Jevreja u izgnanstvu bio je organizovan i prilično autonoman. Imali su svog kralja, vrhovnog sudiju i upravljača u liku **egzilarha**, koji je birao kompletnu vladu, uz organizaciju režima uprave, vojske i policije. Biran je od predstavnika (**gaonim**) talmudističkih akademija u Vavilonu (akademija Sure i Pumbedite), čiji je uticaj na moralno uzdizanje jevrejskog naroda u Vavilonu bio od velikog značaja, što je i istorija, nakon viševjekovne distance, uistinu pokazala (Talmud Bavli – Vavilonski 500 g, Talmud Jerušalmi – Jerusalemski 450 g.).

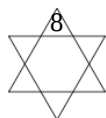
Nakon pet decenija vavilonskog ropstva i izgnanstva iz Svete zemlje, Jevreji povratnici, prema istorijskom kazivanju njih oko 50.000, 537. g. p.n.e. pod vođstvom prvosveštenika Jošue i Zarubabela, vraćaju se u Kanaan. Jedan od osnovnih pokretača obnove Judeje, te zidina Jerusalima i samog Hrama, 515. g. p.n.e. je upravitelj Judeje Nehemija (444–437. g. p.n.e.), koji zajedno sa svojim suradnikom Ezrom, u cilju očuvanja nacionalnog identiteta Jevreja, preko Velikog suda (Heb-sanhedrina) provodi reforme i donosi zakone o poštivanju Šabata (subote) i propisa o obrezivanju (Heb-Berit Mila), koji tim aktom postaju osnovni simboli jevrejske vjere, a zakon (**Torat Moše**) ustavom novostvorene jevrejske države.

Nakon povratka iz vavilonskog ropstva starohebrejski se koristiti još samo kao molitveni jezik i jezik za pisanje posvećenih tekstova. Većina jevrejskog življa je u svakodnevnom životu govorila aramejski. Zahvaljujući djelovanju proroka Hagaija i Zaharija, u narodu sve više dolaze do izražaja mesijanske ideje i proročanstva. Molitve, kao vid duhovnog uspinjanja svijesti čovjeka ka tome da obred nije ono šta Bog traži od njega, nego moral i poštenje, dobijaju sve više na značaju zahvaljujući i djelovanju proroka. Uloga sveštenika se vremenom sve više mijenja, prelazeći iz prvobitne faze samo vršioca obreda u fazu meritornog tumača i učitelja (hebr. rav-ribi-rabi) i tradicionalno priznatog hazana-sudije jevrejskog zakona Tore i Talmuda. Prema biblijskoj priči u **Knjizi o Ester**, čija se radnja dešava u doba vladavine perzijskog kralja Ahašveroša (485–464. g. p.n.e.), da bi zaštitila svoj narod od osude, po savjetima strica Mordehaja, Judejca, ona uspijeva da pridobije kraljevo povjerenje, nakon čega on nije potpisao dekret o uništenju jevrejskog naroda. Po prijedlogu velikog vezira Hamana trebalo je žrebanjem donijeti odluku **Pur** (pers. žrijeb, kocka) o danu pogubljenja Jevreja. Zahvaljujući kraljici Ester, do dana uništenja jevrejskog naroda u Persiji nikada nije došlo. U znak sjećanja na te davne dane iskonske sudbine i sreće, Jevreji diljem svijeta tradicionalno i sa najviše radosti proslavljaju praznik **Purim**, kao simbol vječne borbe i opstanka Jevreja. U čast toga događaja se posti (**Esterin post**) i u sinagogama vrši **Keriat(h)a Megilat Esther**. Kolika važnost se pridaje tome vidi se iz toga da Talmud svojim halaha nalaže prekidanje službe Kerijat(h)a Tore u templu, kako bi se odslušalo čitanje Megilat Ester.

HELENIZAM

Početak **perioda trećeg raseljavanja** je obilježen grčkim osvajanjima Aleksandra Velikog Makedonskog od III do I v. p.n.e., uz stvaranje velike dijaspore Jevreja na čitavoj teritoriji Grčke, Turske i sjeverne Afrike (Egipat), a nešto kasnije i na Balkanskom poluostrvu. Dolazi do podizanja helenističkih gradova, a Jurusalim su preplavile rijeke grčko-makedonskih vojnika. U čast Aleksandra Velikog nastaje i Aleksandrija (Egipat), centar grčko-istočne trgovine, zanatstva i kulture. Jevreji, nošeni drevnim vezama, naseljavaju Aleksandriju koja po broju Jevreja koji žive u njoj postaje mnogo veća nego Judeja.

U vrijeme prodora helenista čija je ideološka slika bila judaizam, u Aleksandriji dolazi ubrzo do prevođenja svete knjige Tore na grčki jezik (tzv. **Prevod sedamdesetorice**), što vremenom dovodi do velikih talasa širenja Mojsijeve vjere u helenističkim zemljama. Helenizam svojim filozofskim školama, gimnazijama, akademijama i stadionima sve više

prodire u zatvoreni svijet Hebreja, dovodeći vremenom varijantu grčko-hebrejskog u prvi plan. Unatoč tome, dijaspora je održavala veze sa maticom pismima na hebrejskom.

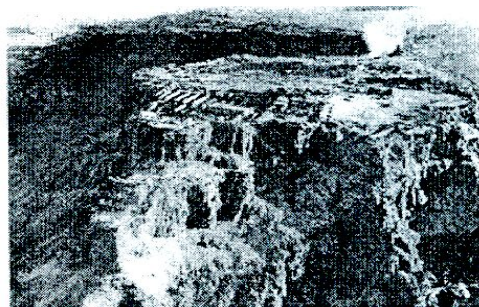
Nastanak prvih zakonskih odredaba Talmuda pada u to vrijeme, jer je usmene i pismene zapovijedi sa ishodištem u Tori trebalo prilagoditi i novonastalim istorijskim uslovima, sa ciljem očuvanja Starog zavjeta (SZ). Dolazi do prve kazuističke interpretacije Tore (**Mišna rišona – Prvo ponavljanje Tore**) od strane književnika-hasidejaca (bogobojažljivi), kao predstavnika raspoloženja širokih narodnih masa, nasuprot sve jačim asimilatorskim težnjama prvosveštenstva i podaničke loze Sadukeja. Prvobitno pismoznalci, a kasnije fariseji, još više razrađuju taj sistem nastojeći da ograde i Toru i jevrejski narod od uticaja helenizma.

No dinamika pisanog judaizma je neminovno bila podložna istoriji kroz čiju višemilenijumsku vremensku distancu, i pored svih ograda, pod uticajem helenističke i arapske kulture dolazi snažno do početnog iluminiranja rukopisa (ime gospodnje se ispisivalo zlatnim slovima), uz stvaranje sve više biblijskih iluminacija, te procvata jevrejskog ikonoklasticizma sa pojavom iluminiranih biblijskih priča Hagada o Pesahu (Sarajevska Hagada), što je u suprotnosti sa drugom zapovijesti: "Ne pravi sebi lika ni oblića bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom. Ne klanjaj im se niti im služi." (Egzodus 20/4).

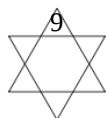
MAKABEJCI

Zbog velikih nameta i despotizma dinastije Seleukida i uzmarka prvosvešteničke loze ka helenističkim stavovima i načinima života, dolazi do sveopšteg narodnog otpora u formi pokreta koji ima zadatak revnosti Božijem Zakoniku Tore. Punu afirmaciju pokret doživljava pod vođstvom lokalnog sveštenika iz Modija Matatije Ben Johana Kohena i sinova Jude, Simona i Jonathana, koji 167. g. p.n.e. podižu ustanak protiv vladajuće vlastele i prvosvešteničke loze. Njima su u to vrijeme bili suprotstavljeni i predstavnici srednje klase, zanatlije, učitelji i sudije, kao veliki pobornici Tore, u istoriji poznati i kao fariseji (posebni, izdvojeni), od kojih se veoma rano, početkom II vijeka, odvaja sekta esena, bez političkih ambicija, upućena na život prema Božijim zakonima. Upravo kod esena ideja o dolasku božijeg izaslanika – mesije u punom je procvatu i prema istorijskim faktima kroz nju i oko nje se nazire i stvara klica ranog hrišćanstva i Novog zavjeta. Vodeći fariseji, zahvaljujući svom novom zakonodavnom položaju u Sanhedrinu, koji je radio u Hramu, dopunjuju **Mišnu rišonu**, koja će nešto kasnije postati i osnova Talmuda. No kako je car Antiohus Epifanes IV želio izvršiti daljnju helenizaciju Jevreja, zabranivši čitanje Tore, pod prijetnjom smrtne kazne, dolazi 141. g. p.n.e. do sveopšteg ustanka pod vođstvom Jude Makabija (hebr. makabi = čekić), koji, nakon tri godine ratovanja, završava pobjedom **Makabejaca** i uspostavljanjem makabejske ili hašmonejske države, koju priznaje i nova sila u usponu – Rimsko carstvo i koja počinje svoj prodor na tlu Bliskog istoka.

Hram je očišćen od paganskih elemenata i bilo je potrebno izvršiti njegovo osvećenje. No, kako je prema legendi za osvećenje Hrama pronađeno ulje za menoru bilo dovoljno za jedan dan, desilo se čudo i ulje u menori je gorjelo osam dana. Upravo zbog toga Jevreji slave praznik **Hanuku (Hag haurim)** osam dana, u znak sjećanja na dane osvećenja Hrama, simbol otpora i oslobođenja od helenističkog ropstva. No kako je paljenje žižaka i drugih izvora svjetlosti po Hanuci postalo dio tradicije, isti je ozakonjem i u Talmudu.

Zidine Masade

Makabejci preuzimaju dvostruku ulogu, i kraljeva i sveštenika, pozivajući se na ulogu **Finesovog saveza**, koji se javlja u knjizi "Brojevi", iskazujući revnost zakonu Tore i ksenofobiju prema stranim religijskim elementima. Na inicijativu rabi Jošua ben Gamla, dolazi prvi put do obrazovanja jevrejskih osnovnih škola, **hedera i meldara** (ladino naziv). Prvobitno je makabejska država, i pored svih unutrašnjih previranja, 63. p.n.e. skončala nakon uporne tromjesečne opsade Jerusalima od strane ptolomejskih rimskih legija.

Nastaje novi period prevrata, bunta i sveopšteg rata jevrejskog naroda protiv zavojevačkih rimskih trupa, koje zavode teške represivne mjere izrabljivanja i ugnjetavanja.

Piramidalno brdo u Gamali

Prvo podanička loza Rima Iroda 66. g. gine od ruke zelota, koji revnuju na zakon Tore, pod vođstvom Jude od Galileje. Njihov posljednji otpor slama Titus razorivši Hram, čime u dugoj jevrejskoj istoriji započinje novi period, označen kao doba **Drugog hrama**.

Josip Flavijus, najvjerodostojniji istoričar rimskog vremena, koji je i sam bio Jevrejin, u svojim djelima "Jevrejski ratovi" i "Jevrejske starine" kaže da su "zavedene neviđene mjere terora od strane Rima. Sudilo se svima. Oni koji su bili prepoznati kao borci na licu mjesta su razapinjani na križeve ili odvođeni u egipatske kamenolome i rudnike, dok je

hiljade njih bacano u arene zvijerima ili prisiljeno da se bore u arenama kao gladijatori. Simbol duševnog otpora zelota koji revnuju Božijim zakonima Tore su **Gamala** u Galileji i **Masada**, gdje se oko hiljadu branilaca, nošeno idejom uskrsnuća koja potiče od Danila i Jezekiela, odlučilo na kolektivno samoubistvo u ime Boga i pravde.

RIMSKO CARSTVO

Kraj perioda trećeg raseljavanja obilježen je slomom Judeje 70. godine, nakon čega su Rimljani opustošili Jerusalim i definitivno porušili Drugi hram. Potom je došlo do najvećeg raseljavanja Jevreja diljem svijeta, tako da je dijaspora postala uveliko brojnija od Jevreja koji su ostali u Palestini. Pod uticajem Rima sve se iz korijena mijenja. Nema više ni Judeje. Zemlja se zove Palestina.

Sve ove godine razaranja i stradanja i patnji jevrejskog naroda i sva duhovna viševjekovna previranja neminovno su našli svoj izraz u mnogim djelima pisanog i usmenog predanja Tore. Izrazita vladavina jednoboštva, centralne sile duhovnog i materijalnog života Jevreja, nikada nije bila upitna. Još u ratnim uslovima vođa fariseja Johanan ben Zakaj se stavlja na stranu Rima i u Jamniji osniva rabinsku školu farisejstva, te Božijom voljom bivaju stvoreni svi uslovi za preživljavanje judaizma uopšte. Kasnije, osnivanjem sanhedrina i rimskim priznanjem ustanove kneza (Heb-nasia) kao predstavnika Jevreja u vlasti, i dolaskom rabina Gamlila II na tu poziciju, dolazi do ključne obnove. Uvodi se detaljan plan i redosljed svakodnevnih i prazničnih obreda bez središnjeg Hrama, bez prinošenja žrtve i bez obaveze dolaska u bogomolju. Umjesto pashalnog prinošenja žrtve i ritualnog jedenja jaganjca uvodi se seder večera sa vjerskim karakterom. U istoriji, prvobitno predanje ih naziva mudracima (Heb-haham). Oni dolaze iz svih društvenih slojeva i naukovanjem se bave u slobodno vrijeme i bez materijalne koristi. Njihove izreke u smislu etičkih načela i zakonskih propisa prenosile su sa koljena na koljeno usmenom Torom i učene opetovanjem. Živa riječ usmenog predanja je bila više na cijeni, lakše se prilagođavala novonastalom životu, većinom je učena napamet i prenošena tako vjerno i revnosno da jednostavno upućuje na iskonsku vezu sa Jehovom. Konačno, nije bila podložna tuđem nadzoru i cenzuri.

Fariseji preko sanhedrina zabranjuju zapisivanje usmenog predanja za kratko vrijeme, jer se ipak došlo do spoznaje, nakon krvavih progona od strane Rima, da je bolje preći preko riječi nego da se naukovanje u Izraelu zaboravi. Poznati kao **tanaiti** (vjerski učitelji), kroz šest generacija, od 10. do 220. g. n.e. nastojali su da prilagode stare biblijske propise Tore sa promjenljivim uslovima života pod tuđinskom vlašću.

Učenje i podučavanje svih, kako mladih tako i starih generacija Jevreja, po najvjerodostojnijem historičaru Rima Josipu Flaviju, uzelo je toliko maha da u djelu o značaju čitanje Tore u povijesti otaca kaže: "Ako bi neko zapitao jednoga od nas nešto što se tiče Zakona Tore, odgovorili bismo mu lakše nego kako se zovemo". Pod vođstvom **Akibe Ben Josifa** (50–132), savremenika Zakaja i Gamlila, dolazi do uvođenja dopunskih metoda Halaha i Hagade, pri čemu se **Mišna rišona** sistematizuje u jedan zakonski kodeks **Mišna ahrona**. Daljnjom kodifikacijom tih propisa (H)alaha od strane šeste generacije tana, rava **Jehude (h)a Nasija** (150–220), u 2. vijeku nastaje **Mišna**, pisani tekst usmenog predanja Tore.

No kako je u to vrijeme rimski car Hadrijan (117–138) naredio obnovu Jerusalima pod imenom Elija Kapitolina, a na mjesto srušenog Hrama postavio paganski element, statuu Jupitera Kapitolinskog, uz neprestani robovski režim, šest godina kasnije doprinosi buđenju duha naroda zelota na ustanak protiv Rima (132–135) pod vođstvom **Šimona Bar Kohbe** (Sin Zvijezde), čije se ime podudara sa proročanstvom o zvijezdi koja će potući neprijatelje Hebreja. Stvorenoj armiji od pola miliona ljudi se priključuju i tanaiti iz Javnea, na čelu sa rabinom Akibom. Ovaj je ustanak praktično imao nacionalno-oslobodilački karakter.

Izvojevana pobjeda je bila kratkog daha jer car Hadrijan angažuje velike snage, na čelu sa Julijom Serverom, koji početkom 136. godine, nakon višegodišnje borbe, slama otpor naroda osvajajući Betar, posljednju utvrdu ustanika, gdje je skončao i sam Sin Zvijezde. Ne zna se kako je skončao Bar–Kohba, da li je ubijen ili je, prema legendi, izvršio samoubistvo. Rimljani su doslovno u krvi ugušili ustanak, spalili mnoga sela i gradove i ustanike dijelom prodali u roblje. Znajući koliko značenje za opstanak jevrejskog naroda ima duhovni život i jedinstvena vjerska praksa, veliki broj tanaita je naprosto ubijen ili spaljen na lomači kako bi se zatrla sjeme ideološkog opstanka nacije. Nema više Judeje, zemlja se zove **Syria Palestina**, a Jerusalem **Elija Capitolina**. Progoni i teško siromaštvo trajali su do kraja vladavine cara Hadrijana (138. g.), kada postepeno dolazi do oporavka i vraćanja u normalne životne tokove. Istovremeno se osnivaju nova učilišta, ali ne u Javneu nego u Galileji, a u III vijeku sanhedrin će nastaviti svoju aktivnost u gradovima Tiberiji i Lidu.

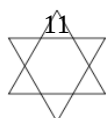
Dopunjavanjem propisa Mišne (Tiberija i Lidi) od strane Heb-amoraima (tumača) u obliku pripovijedanja i učenja poučnih priča, anegdota i legendi, nastaje **Gemara** koja, zajedno sa Mišnom, ulazi u sastav **Talmuda**. U **Tanaha**³ će tek u 4. vijeku biti zapisana posebna vrsta usmenog predanja, **Midraš** (hebr. tražiti), koji se bavi posebnim tumačenjem i istraživanjem biblijskih tekstova putem kazivanja i pripovijedanja bajki i legendi.

DOBA DRUGOG HRAMA

Treći period raseljavanja Jevreja je bio najduži i doveo je do prestanka **istočnog perioda raseljavanja**, kada su Jevreji mahom živjeli na tlu Male Azije i Sjeverne Afrike i kada su na obali Sredozemnog mora konačno formirali svoju državu, i nastanka **zapadnog perioda**, odnosno iseljavanja Jevreja u evropske zemlje. Rušenjem Drugog hrama 70. g. od strane Rima, nastaje period koji je u jevrejskoj historiji, zbog svoje praktičnosti, označen kao **doba II hrama**.

Uprkos neprestanim progonima i raseljavanjima, Jevreji su uvijek znali da konsoliduju svoje redove zahvaljujući neraskidivoj vezi vjere i nacionalnog identiteta. Bez države i

³ Tanaha je originalno hebrejsko ime za Bibliju. Anagram je početnih slova (T)ora – nauk, (N)evim – proroci, Ketuvim – spisi, s tim što slovo (k)af prelazi u (h)af sofit, uz dodavanje dva samoglasnika "a".

Hrama, simbola nacionalne samostalnosti i jedinstva, ključnu ulogu preuzimaju bogomolje, čija je izgradnja nakon rušenja Prvog hrama 585. p.n.e. u galutu u znatnom porastu.

U Vavilonu se jevrejski narod prvobitno okupljao po domovima, a zatim je počeo podizati posebne domove okupljanja Bet(h)a kneset (sabor), prema grčkom nazivu sinagoga, koja time postaje drugo molitveno mjesto, jer se prvo moglo izvršiti samo u Hramu.

U samom Jerusalemu je bilo podignuto 480 sinagoga i pri svakoj je radio mali sanhedrin (sud), heder i ješiva (niža i viša jevrejska škola), koje je Rim, zajedno sa II hramom, sve uništio. Eksplozija izgradnje sinagoga u galutu je zaista velika jer u doba Drugog hrama one kao takve još više dobijaju na značaju i postaju ne samo mjesto okupljanja nego i domovi molitve i učenja Bet(h)a midraš. One su nastajale u bilo kojim uslovima, u malim naseljima i u gradovima, tačnije, na svim mjestima na svijetu gdje je prvobitno došlo do formiranja kejele (hebr. Kehila), jevrejske opštine kao tradicionalnog oblika samoupravne društveno-vjerske organizacije jevrejskog naroda na širem ili užem području, u zavisnosti od gustine naseljenosti jevrejskih porodica. U opštini se organizuje sav društveni i vjerski život Jevreja, gdje uz spomenuti heder, tradicionalnu jevrejsku osnovnu školu, centralno mjesto zauzima molitveni prostor u sklopu opštine ili kao zasebno zdanje – sinagoga – za svakodnevni Kerijat(h)a Tore (javno čitanje Tore), uz jutarnje i večernje bogoslužje i druge jevrejske obrede. Nastava u hederu ili meldaru (ladino naziv za jevrejsku osnovnu školu) trajala je od jutra do mraka i nakon tri mjeseca bi se naučilo hebrejsko pismo ivrit, a već nakon četiri mjeseca čitao humaš (Tora). Nakon završetka hedera školovanje se nastavljalo u višoj jevrejskoj školi **ješivi**, u kojoj su se sticala znanja iz Mišne i Talmuda. Ješive inače datiraju iz **doba II hrama**, da bi preko Rima, Vizantije, krstaških ratova i arapsko-turske dominacije, I i II svjetskog rata, kada je paralelno sa uništenjem ješiva u Evropi njihov broj rastao u Americi, vršile odlučujuću ulogu u duhovnoj i obrazovnoj sferi jevrejskog naroda iz čijih redova su izlazile klase rabina⁴, tanaita (učitelja), amoraima (tumača), savoraima (učenjaka), hahaima (mudraca) i hahambaša (turska kovanica za nadrabina, rabana), koji su usmjeravali sav jevrejski narod za vrijeme života u galutu. Učenje u ješivi nije vremenski ograničeno i može trajati i traje čitav život, odnosno sve dok čovjek ima interesa za saznanjima iz Tore i Talmuda⁵. Rabinsko jevrejstvo je kroz istoriju učinilo presudni korak u širenju i očuvanju judaizma uopšte.

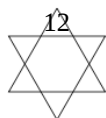
ZLATNO JEVREJSTVO U ARAPSKOJ ŠPANJI

Istorija španskih Jevreja zadire duboko u stari vijek i puna je previranja izazvanih naletom mnogih osvajača, koji su sa sobom nosili pečat raznih kultura tog vremena i čija vjera i religija u svom usponu praktično nije trpjela nikakav kompromis sa svim drugim religijama, pa samim tim ni sa judaizmom. U staroj Knjizi o kraljevima i prema istorijskom slijedu, dolazak Jevreja u Taršiš (hebr. Španija) zabilježen je u doba kralja Salamona (X v. p.n.e.), kada su, ploveći lađama, Jevreji dolazili u Španiju kao trgovci i mornari. Potom slijedi njihov dolazak u doba progona Jevreja iz Svete zemlje (period prvog i drugog raseljavanja), kada Jevreji žive na tlu Španije kao vojnici, trgovci i zanatlije, pjesnici i filozofi, a u doba II hrama, uspostavom vladavine Rima, sve više kao robovi.

Proglašenje hrišćanstva za zvaničnu religiju Rima i Vizantije 395. godine praktično je bio uvod u slijed najcrnijih dana po Jevreje širom Evrope, u početku mjerama tihe prisile, a kasnije zabranom naseljavanja u svim evropskim zemljama, kao i uskraćivanjem građanskih prava, sa ciljem da se Jevreji istisnu iz društvenog i kulturnog života Španije. Već 418.

⁴ Rabin je grčko-latinski ekvivalent hebr. termina rav. Rabin nije funkcija nego stepen lične naobrazbe, ukoliko nije data funkcija u Kejli. On ima zadatak učenja Tore, a ne stavljanja između Gospoda i pojedinca.

⁵ Talmud je zbornik skupnih i pojedinačnih sudskih i rabinskih rasprava o značenju propisa usmene Tore (**Tora še-be-al pe**), u tumačenju iskaza pisane Tore (**Tora še-bi-htav**), presedana, legendi i mudrih izreka otaca (**Prike Avot**) i pripovijedanja (**Hagade**).

godine, uvođenjem crkvenih koncila, pod uticajem crkvenih veledostojnika izdaju se posebni kanoni za Jevreje. Oni su primorani da žive u posebnim četvrtima **juderias**. Već 613. godine donosi se poseban edikt po kome Jevreji naprosto moraju da se preobrate tj. pokrste ili da jednostavno sve zaborave i napuste Iberijsko poluostrvo. Dolazi do masovnih progona i pokrštanja i stvaranja armije pokrštenih Jevreja, tzv. **marana**, kripto Jevreja na usnama novih hrišćana, a u svojim dušama Jevreja Tore, opredijeljenih za monoteizam.

U periodu 630-690. g. crkveni koncili donose preko 20 kanona koji se, u principu, odnose samo na Jevreje, gdje se vrši zabrana proslave svih tradicionalnih jevrejskih praznika, posebno Šabata, kao i zabrana svih kontakata između pokrštenih i nepokrštenih (zabrana mješovitih brakova, a u već mješovitim brakovima Jevreji i njihova djeca moraju biti pokršteni) i pod stalnom prijetnjom smrtne kazne spaljivanjem na lomači ili kamenovanjem.

No spletom dosta sretnih okolnosti za Jevreje, Španija nakon dugog niza godina ratovanja porazom kod Xeresa de la Frontera pada pod jurisdikciju Arapa. Jevreji u arapskoj Španiji doživljavaju pravu renesansu, ekonomski i kulturni procvat, pravo zlatno doba jevrejstva. Formirane jevrejske opštine po Kuranu dobijaju status *đimisa* (zaštićenog), a podižu se i velike talmudske škole i ješive, najprije u Kordobi, Sevilji, Malagi i Granadi.

Jevreji se više služe ivritom, govore arapski kao i jevrejsko-španski (žudeo-espanjol). Za vrijeme vladavine Abderahmana III (912-961) za ministra vanjskih poslova biva imenovan jedan od vodećih sinova jevrejskog naroda tog vremena, ljekar, poliglota i diplomata **Hazdaj Ibn Šaprut** (rođen u Kordobi 915. godine). Njegovim postavljenjem dolazi do prenosa jevrejskih kulturnih centara iz vavilonskih akademija iz Palestine u Kordobu, koja time postaje najjači kulturni centar u Evropi srednjega vijeka. Jevreji sve više prihvataju neoplatonističko učenje, te zajedno sa Arapima i Grcima kroz jedan istorijski vrijedan trenutak unapređuju kulturno nasljeđe antike. Osnivači jevrejskog kulturnog nasljeđa u Španiji pod patronatom Hazdaj ibn Šapruta su talmudist **Moše ben Hanoh**, gramatičar **Menahem ben Saruk** i tvorac moderne jevrejske poezije **Dunaš ibn Labrat**.

Pjesnici filozofi su **Sadija Gaon**, **Salamon ibn Nagrela**, **Abraham ibn Ezra**, **Salamon ibn Gabriol (Avicebron)**, **Abraham ibn Daud** i **Jehuda Levi**, koji žali za prošlim vremenima i nostalgичno u svojim pjesmama u XII vijeku kaže: "**Libi be mizrah ve anohi be sof ha ma arav**" (Srce na istoku, a ja daleko na zapadu).

Pomjeranje centara špansko-jevrejske književnosti i kulture iz Kordobe prema Barceloni i Toledu je istovremeno predstavljalo slabljenje uticaja kalifata i početak kraja arapske dominacije. Ostvarena premoć hrišćanstva, podstaknuta serijom pljačkaških pohoda, tzv. svetih krstaških ratova, uz pustošenje i razaranje Svete zemlje te masovne progone i pogrome nehrišćana, uz istovremenu fanatizaciju hrišćana pod okriljem političke moći crkve, te stvaranje feudalnog društva i novih hrišćanskih država su glavna obilježja Evrope srednjeg vijeka. Suočeni sa grubom istinom i razapeti između dobra i zla, Jevreji očekuju dolazak novog mesije koji će spojiti Istok i Zapad. Mnogi u istorijskom duhu toga vremena novog mesiju vide i prepoznaju u liku i djelu rabi **Ben Moše Maimonidesa**, poznatog pod akronimom **Rambam**, ljekara, rabina, filozofa i kodifikatora Mišne, rođenog u Kordobi 1135. godine, koji je živio i radio u Kairu, gdje je i skončao. Cijeli svoj život je posvetio duhovnoj privrženosti i jačanju vjere (ortodoksní judaizam) i težnjama za ujedinjenjem cijele dijaspore. Sve svoje misli i djela je izrazio kroz 13 temeljnih principa judaizma: Postojanje jednoga Boga, Božija jedinstvenost, Bestjelesnost, Vječnost, Štovanje i vječno služenje Bogu, Konstantnost Boga, Bog je sveznajući, Mojsije je iznad svih proroka, Objava Tore na brdu Sinaj, Postojanje proročanstava, Nepromjenljiva priroda Tore, Nagrada i kazna na budućem svijetu, Dolazak Mesije i Uskrsnuće mrtvih.

Maimonides

On u svom djelu Mišna Tora (Druga Tora), a posebno u svom filozofskom djelu "Vodič zabludjelih", nesvjesno veličajući značaj jednog Boga stvoritelja, bježi od Aristotelove ideje o materiji kao prelaznoj fazi u razvoju duha, jer u stavkama o racionalizaciji judaizma daje prednost intelektu ispred demokratskog principa morala koji je dostupan svakom čovjeku. Tako u svom pismu upućenom Jozefu ibn Akninu kaže: "Znaj, sine moj, da u naše teško doba ne smatram ni jednu počast ni javni položaj srećom ni odlikovanjem. Naprotiv, ovo nije mala nezgoda koja može zadesiti svakog čovjeka nego veliki napor i teret koji zadaje mnogo briga i odgovornosti. Ispravan čovjek, koji teži blaženstvu duše, vodi brigu o svom duhovnom uzdizanju, usavršavanju i ispunjavanju potreba i moralnih dužnosti."

EGZODUS

Dok se sinagoge sve više pretvaraju u crkve, knjige judaizma se masovno spaljuju. Putevima mnogih sela i gradova koračaju rijeke novopečenih marana, pokrštenih Jevreja, antisemitizam dostiže svoj maksimum osnivanjem inkvizicijskih sudova pod okriljem crkve i glavnog inkvizitora Torkvemade. Strašni inkvizicijski mučilački sudovi se u istoriji svijeta pamte kao djela najnehumanijeg postupanja prema ljudima drugih shvatanja i vjerovanja.

Pobješnjeli fanatizam hrišćanstva biva krunisan novim krstašim ratom 1391. godine, kada je u svim većim gradovima Španije – Barseloni, Toledu i Malagi – pobijeno na hiljade Jevreja. Samo u Sevilji tom prilikom je pod vođstvom svećenika Martineza pogubljeno 4.000 Jevreja.

Leon Juda Abravanel, autor "Ljubavnih dijaloga", sin Isaka Abravanela, povjerioca katoličkih kraljeva, koji je uprkos svom visokom položaju morao napustiti Španiju nakon donošenja Edikta o protjerivanju Jevreja iz Španije, kaže: "Nije velika čast za Jevreja da traži milost za svoj narod, ali je mnogo veća sramota kada kralj i kraljica Kastilje i Aragona moraju da traže svoju slavu u protjerivanju jednog sasvim bezopasnog naroda. Poslušajte nebesa, dajte uvo kralju i kraljici da ne čine zlo mom narodu. U ime mog naroda Izraela, od Boga izabranog, objavljujem nevinost od svih zločina navedenih u ovom odvratnom dekretu, koji je greška, greška i to samo vaša greška, kralju i kraljice".

Poslije 1.600 godina bitisanja na Iberijskom poluostrvu, 1492, devetoga ava, najcrnjeg dana u istoriji jevrejskog naroda, dana razaranja I i II hrama (**Post Tiša Beav**), potekle su rijeke Jevreja izbjeglica iz Španije. Istoga dana je Kristofor Columbo sa svoja tri broda isplovio u otkriće Amerike, a Salamon Grajzel, član brodske posade, i sam Jevrejin, u svom brodskom dnevniku je zapisao da je na svom putu susreo stotine lađa koje su prevozile hiljade prognanih Jevreja na put bez povratka Time je za sva vremena stvorena etnička skupina sefardskih Jevreja, čiji naziv potiče od toponima **S'fard**, koji se samo jednom spominje u Tanaha (proročka knjiga Ovadije/20), a prema hebrejskom je naziv za Španiju. Uputili su se morskim putevima prema Portugalu, iz kojeg su protjerani četiri godine kasnije, 1496. godine, potom ka Maroku, Italiji, Francuskoj, Holandiji i Engleskoj (zapadni pravac) i, na kraju, ka granicama Otomanske imperije, najjačeg oponenta Španije (istočni pravac). Sa sobom su, sa suzama u očima, ponijeli i ključeve svojih domova u Španiji, o čemu u pjesmi svjedoči Flori Altarac iz Vlasenice:

Zid plača

Onde esta la jave, ke estava in kašon

Mis nonus la truŝerun kun grande dolor
De la kaza Espanja, de Espanja.
Gdje je ključ, ŝto je bio u sanduku
Preci moji ponijeli ga potreseni velikim
Bolom od kuće u Španiji, u Španiji.

Prema istorijskim pokazateljima broj prognanih Jevreja sa Iberijskog poluostrva se kreće u rasponu od 250.000 do 350.000. Prema podacima istoričara Leoba, iznesenim 1887. godine u članku "Le nombre des Juifs de Castille et d'Espagne au moyen age", Revue des etudes juvies, na Iberijskom poluotoku je živjelo 235.000 Jevreja, od čega je samo 50.000 prisilno privedeno katolicizmu (**marani**), a 165.000 sefarda je zvanično iseljeno.

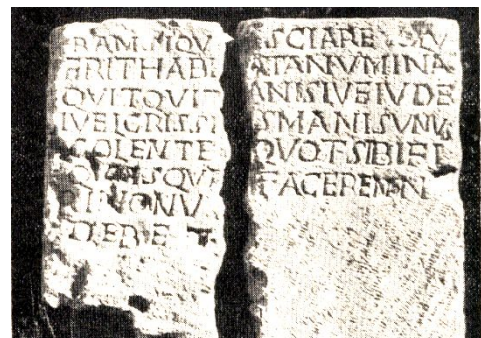
Međutim, nakon egzodusa, prema zvaničnom dopisnom aktu venecijanskog poslanika iz Španije, vidi se da jedna trećina preostalih građana trgovaca otpada na marane, dakle Jevreje, ŝto ostavlja mjesta za dodatne ŝpekulacije u pogledu tačnog broja marana i Jevreja uopŝte na Iberijskom poluostrvu, a time i skupnog broja prognanih.

BALKANSKO JEVREJSTVO I OTOMANSKA IMPERIJA

Prisustvo Jevreja na Balkanu prema istorijskim pokazateljima datira još od VI vijeka p.n.e., kada su Feničani prodavali Jevreje po jonskim otocima kao roblje. Nihovo prisustvo na Balkanu je daleko veće nakon grčko-rimskih osvajanja Svete zemlje, kada su Jevreji za relativno kratko vrijeme praktično protjerani iz Palestine. Prvi evropski Jevreji su bili oni koji su naseljavali područja Grčke i Makedonije, a direktna potvrda za to su pronalasci ostataka sinagoga iz II i I v. p.n.e. u Atini, Patrasu i Delu. Postojanje tih sinagoga govori u prilog veće brojnosti Jevreja, kao i tolerantnosti vlasti, koja je time omogućila prenos kulture i tradicije Jevreja kroz dugi niz vijekova. O prisustvu i rasprostranjenosti Jevreja na tlu južnoslavenskih zemalja iz perioda kasne antike te II i IV vijeka n.e. svjedoče brojna arheološka nalazišta iz raznih krajeva. Pronađeni su ostaci romanoitskih sinagoga u Stobima kraj Skoplja, Jedrenu i Osijeku, te iskopine jevrejskog groblja iz I vijeka iz Salone kraj Splita, nadgrobnih natpisa iz Senja, Duklje (Podgorice), Mogorjela kod Čapljine i Sarajeva, na čijim je nadgrobnim pločama uklesano latinskim pismom: **Jehova adonaj** (hebr. u ime Boga), ŝto indirektno govori u prilog istorijskim činjenicama da su Jevreji na područja sjevernog i srednjeg Balkana došli iz pravca zapada prateći rimske legije, a iz pravca istoka za vrijeme Porte. Nakon dizanja svetog hriŝćanstva na nivo državnih religija u svim katoličkim zemljama raste netrpeljivost prema Jevrejima zbog neprihvatanja hriŝćanstva. Oni u periodu od XII do XV vijeka na mnogim inkvizicijskim sudovima bivaju prisiljeni na masovna pokrŝtavanja i egzoduse iz svih katoličkih zemalja Evrope, a prvenstveno iz Španije (1492) i Portugalije (1496) nakon donoŝenja edikata o njihovom protjerivanju.

niŝkog ži-
rkofaga iz
v. muzej u

Grobni ulomci iz Salone (Arheoloŝki muzej, Split)

Prema istorijskim pokazateljima smatra se da je tom prilikom u vremenskom periodu od 2. vijeka i dalje iz Evrope na Balkansko poluostrvo, unutar granica rastuće Otomanske imperije, doseljeno oko 300.000 duša, pa prema tome, sagledavajući sve kroz istorijski slijed, može se slobodno reći da je jevrejska zajednica na Balkanu, u samoj Bosni i Hercegovini, u svom dosta složenom procesu nastajanja, brojčanog rasta i snaženja, ključno rezultat masovnije pojave prognanih Jevreja krajem XV i početkom XVI vijeka, nakon njihovog etničkog izгона a potom i egzodusa sa Iberijskog poluotoka, s tim da se mora imati u vidu da su jevrejske kolonije, kako se vidi iz gore rečenog, postojale u Sredozemlju i u Maloj Aziji i prije turskih osvajanja ovih područja. Dokaze o postojanju razvijenih jevrejskih kolonija na Balkanu i prije egzodusa donosi sama istorija. Kada je car Murat I 1361. osvojio Jedrene, zatekao je dvije već razvijene jevrejske opštine, koje su samostalno djelovale, "Kehilot delos grecos", koje se još pominju u Bugarskoj (Vidin, Pleven, Nikopolje i Drenopolje).⁶ Zaštitni znak svih bugarskih Jevreja je carica Teodora, Jevrejka, koja zakonskim povlasticama 1335. omogućuje privredni i kulturni benefit zajednice. Snagom kvaliteta se ističe jevrejska kolonija u Drenopolju, koja je sa svojom podignutom ješivom i Talmudskom akademijom imala veliki prosvjetni uticaj na rani razvoj balkanskog jevrejstva. Turskim osvajanjem Soluna, 1429. godine, najstarija i najveća jevrejska kolonija za kratko vrijeme doživljava svoju renesansu. Pokušaj sultana Mehmeda II da prenese centar jevrejske kulture iz Soluna u Carigrad (postojanje karaitске sekte⁷) snagom Solunskog nadrabina nije uspio, te je Solun kroz narednih 300 godina bio i ostao centar balkanskog jevrejstva uopšte. Već 1515. rabin Jehuda Gedalja u Solunu osniva prvu štampariju, 1547. u Carigradu se štampa Tora na grčkom, hebrejskom i ladino jeziku, a već 1553. u Ferari Uskea i Pinela prevode Tanah na ladino. Prema tadašnjem pisanju turskog geografa Hadži Kalfe, krajem XVI i početkom XVII vijeka ješiva "**Hora**" u Solunu sa svojih 200 amoraima Tore i Talmuda, što danas u svijetu gotovo i ne postoji, bila je jedna od najvećih znamenitosti grada.

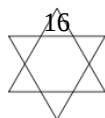
Potvrdu da su Solun i Carigrad izvršili viševjekovni odlučan kulturni i privredni uticaj na opstanak, a potom i na širenje i razvoj balkanskog jevrejstva prema unutrašnjosti, daju mnogi dokumenti iz starije jevrejske literature, kao i iz prepiske engleske i francuske diplomatije, gdje se u jednoj prepisci iz Haga iz 1689. navodi sljedeće: "Oni su se slagali u dvome (u obrtu i trgovini) s onima koje zovu saveznicima, a među njih se ubraja i Venecija (iako manje bogata i naseljena), kao prva među onima koje oni nazivaju velikim jer veže Zapad sa Istokom i Midi sa solunskom opštinom, koja upravlja njihovom nacijom na dvjema stranama svijeta i odgovara Veneciji, koja sa Amsterdamom upravlja svim krajevima (među koje oni ubrajaju i snošljivu zajednicu londonsku i tajnu francusku), tako s obzirom na ovo dvoje, na trgovinu i saobraćaj, može reći da su oni prvi i najbolje informirani o svemu šta se događa u svijetu; time oni izgrađuju svake sedmice svoj sistem u skupštini, koju oni drže nedeljom, dok su svi hrišćani zabavljeni oko vjerskih dužnosti".

"Jevreji koji žive u Turskoj govore četiri do pet jezika, a ima i više njih koji govore i deset pa i dvanaest jezika. Oni su došli iz Španije, Njemačke, Austrije, Ugarske i Češke, naučili su svoju djecu jeziku tih zemalja, a zatim su njihova djeca naučila jezik naroda na kojem moraju da razgovaraju: grčki, arapski, latinski, turski, njemački, italijanski i slavenski", pisao je Pjer Balon, koji je boravio na Levantu u Otomanskoj imperiji sredinom XVI vijeka.

Usljedilo je donošenje predusretljivog fermana o prihvatanju Jevreja izgnanih sa Iberijskog poluostrva, a potom i iz Evrope, zbog rastućeg antisemitizma od strane sultana Bajazita II, pod uticajem carigradskog hahambaše Mošeta Kapsalija. Bez obzira na sav korisnički moment da će kulturno dominantni Jevreji imati blagotvoran učinak na Otomansku imperiju u usponu, što je istorija i pokazala (rasprostranjenost po svijetu, poznavanje jezika, trgovačko znanje i iskustvo, finansijske veze i diplomacija), zaista je predstavljalo istorijsku prekretnicu sa nesagledivim značajem za jevrejstvo, koje je time definitivno, po svim linijama

⁶ Ljubomir st. Kosijer, *Jevreji u Jugoslaviji i Bugarskoj*, Zagreb–Beograd–Ljubljana 1930

⁷ Karaiti, sekta koja se od rabina odvojila u X vijeku, za osnov vjere priznaje samo Bibliju.

nacionalnog identiteta, ne samo brojčano nego i kulturno i privredno, osnažila postojeće jevrejske zajednice na Balkanu.

Naseljavanje sefardskih Jevreja na tlo Bosne i Hercegovine išlo je većim dijelom iz pravca juga, tačnije Turske, Egeja i Albanije, pa preko Makedonije, Bugarske, Rumunije i Srbije, a manjim dijelom iz pravca Italije i Mletačke republike. U "Jevrejskoj enciklopediji" autora M. Franca, kao godina dolaska Jevreja u Bosnu uzima se 1575. i to zauzimanjem don Jozefa Nasija, špansko-jevrejskog dostojanstvenika na dvoru sultana Selima II i njegove tetke done Grazie. Njihovo prisustvo u Bosni,

Sinagoga Kal Grandi u Sarajevu

tačnije u Sarajevu, prema zvaničnom protokolu Šerijatskog suda u Sarajevu, datira još iz 1541. godine, pod režimom Hadim Ali-bega, prvo u domenu trgovaca pojedinaca, agenata i posrednika u zastupanju interesa turskih trgovaca, a kasnije i vlastitih, bez posrednika. No, kao zvanična godina dolaska Jevreja u Sarajevo vodi se 1565. Dolaskom Siavuš-paše u Sarajevo 1580/81. uspostavlja se Bosanski pašaluk, sa više sandžaka, kojima se na čelu nalazi paša ili belgerbeg. Već 1581. u Sarajevu se govori o broju od 100 jevrejskih porodica, koje su na raniju molbu muslimana bile smještene u zasebnu mahalalu Kortič (Velika avlija) sa gradnjom sinagoge **II Kal Grandi**.

Uporedo sa brzim razvojem obrta i uvozne trgovine bilježi se i ubrzan dolazak sefarda sa porodicama sa juga u Bosnu, čime njihov broj postaje daleko veći. Karavanski putevi vode iz Soluna, Carigrada, Izmir, Jedrena, Valone, Bitolja, Skoplja, Novog Brda i Novog Pazara, pa preko Višegrada i Zvornika (brodom preko Drine i Save) za Beograd, Zemun i Neoplantu i za Sarajevo, glavnu raskrnicu puteva ka Konjicu, Mostaru, Stocu i Čapljini, a potom lukama na Jadranskom moru, Dubrovniku i Splitu, a potom morskim putevima za Ankonu i za Veneciju, a dalje putevima za Pariz, Rim, Beč, Amsterdam i druge evropske metropole.

Raznovrsna je bila roba kojom su trgovali Jevreji u slovenskoj zoni Balkana, između Crnog i Jadranskog mora, između Istoka i Zapada. Iz Turske se izvozilo gvožđe, koža, vuna, pšenica tkanine, loj, med, vosak, krupna i sitna stoka i čitav niz drugih proizvoda, a uvozila se u unutrašnjost riba, vino, maslinovo ulje, so, rakija, po unaprijed zaračunatoj marži.

Značaj dalmatinskih luka za uspostavu velike uvozno-izvozne trgovine je zaista velik. Dubrovnik i Dubrovačka republika zbog svog isturenog geografskog položaja na tromeđi Turske, Italije i Mletačke republike, držali su gotovo četiri vijeka primat u trgovini između Porte i Zapada. Daljnjom uspostavom vazalskih odnosa sa Levantom, prije svega radi zaštite od neprijatelja, uz blagonaklonost Porte, svojom brodskom flotom plovila je mnogim morima i lukama i imala široko trgovačko polje sve do Male Azije i Egipta (Aleksandrija). Otvarala je svoja velika trgovačka predstavništva, konzulate i osiguravajuće kuće duž granica Otomanskog carstva. Udjela u tome poslu sve više imaju jevrejski trgovci iz Bosne, koji zbog urođenog poznavanja prirode posla, obrta i zanata, te znanja španskog jezika sa hebrejskim kurzivom, kao i drugih jezika sa obe strane trgovačkog polja, polako ali sigurno i unatoč stalnim ratnim previranjima između Turske imperije sa jedne, te Španije, Italije i mletačke Venecije, a kasnije i Austro-Ugarske s druge strane, preuzimaju kompletnu privrednu trgovinu između Levanta i sve nadirućih zapadnih sila.

Nešto kasnije ratno stanje između Venecije i Španije, potom sklopljeni mir između Turske i Venecije 1573. godine (u Veneciji u ime Porte, kao čovjek od poverenja, mir je sklopio Salomon Aškenazi, lični sultanov ljekar), favorizuje luku Split, koja izgradnjom pristaništa i lazareta sa magacinskim prostorom preuzima primat nad Dubrovnikom.⁸

Ferhat-pašina džamija u Banjoj Luci, podignuta 1579/80.

Već 1574. mletački dužd Alojzije Mocenigo dekretom imenuje levantskog marana trgovca Danijela Rodrigueza za židovskog konzula u Splitu. Njegove zasluge su se odnosile ne samo na uspostavu mira između Turske i Venecije, nego i na poboljšanje trgovinske razmjene između ove dvije suparničke zemlje. Venecija naprosto kolonizira Jevreje, što se vidi iz datih prava i sloboda. Dok u cijeloj Evropi još uvijek traju progoni Jevreja, u papskoj Italiji su strogo izolovani, a u Veneciji, gdje se već 1515. prvi put spominje izraz ghetto, imaju mnogo veću slobodu privrednog i društvenog kretanja, dotle u Splitu takve mjere gotovo da nisu ni postojale, nego su ovlaš dodirnite radi praćenja politike stvari. Zahvaljujući velikoj sposobnosti, on uspijeva da pridobije za židovske zanatlije i trgovce mogućnost posjedovanja nekretnina, što nedvojbeno ukazuje na izraženu demokratiju i vjersku toleranciju Venecije, koja je u to vrijeme bila nezamisliva za Evropu. Kasnije ulogu Danijela Rodriguesa preuzima Jozef Penzo, koji je za banjalučke jevrejske trgovce odigrao ogromnu ulogu u razvoju trgovine između Banje Luke i Splita, kao tranzita prema Veneciji i Evropi. Splitski knez Giacomo Michiel se bezuspješno žalio Mlečanima kako splitskih Jevreja ima posvuda, da ne žive u getu zbog svojih trgovačkih veza sa unutrašnjosti i da naprosto nikako ne doprinose razvoju trgovine splitske skele, koja je u to vrijeme povezivala Akvileju u sjevernoj Italiji sa Dalmacijom i Podunavljem, nego čak vrše ulogu turskih uhoda jer se nesmetano kreću i bave trgovinom u njihovom sandžaku.⁹

Sve ove tvrdnje opravdava i spominjanje splitskih Jevreja 1579. u neposrednoj blizini Banje Luke, tadašnjeg centra Bosanskog pašaluka. Bosanska Krajina je još od druge polovine XIV vijeka zahvatala prostrano područje od Splita do Livna i Mileševa, sa izrazito razvijenom putnom komunikacijom koja datira još od rimskog doba. Taj put je prolazio kroz rimsko naselje Castra, koje odgovara lokaciji Banje Luke. Dakle, može se reći da ključni faktor dolaska sefardskih Jevreja u Bosansku Krajinu, tačnije u Banju Luku, predstavlja uspostavljanje žive trgovine u Splitu i oko njega i dalje prema unutrašnjosti, što se uklapa u teoriju najvećeg poznavaoca istorije Jevreja Bosne i Hercegovine dr Morica Levija, iznesenu u djelu "Die Sephardim in Bosnien", u kome je iznesen fakat da su Jevreji došli u Sarajevo već 1541, s tim što je u ovom slučaju u pitanju dolazak sefardskih Jevreja iz pravca Dubrovnika, tačnije Splita, u Bosansku Krajinu zbog postojeće drumske komunikacije između Servicijuma i Salone, Dalmacije i Podunavlja, koji je prolazio kroz Banju Luku, što indirektno upućuje na mogućnost sporadičnog a kasnije i grupnog dolaska Jevreja trgovaca u Bosansku Krajinu, za vrijeme kralja Tvrtka iz pravca mletačke Venecije, a iz pravca Španije nakon egzodusa, s tim što se u oba slučaja njihov dolazak odvija preko Ankone i Venecije s jedne, te Dubrovnika, Splita, a kasnije i Šibenika i Zadra s druge strane.

Ferhat-paša Sokolović

⁸ Vid Morpurgo (1838–1911), *Istorija Jevreja u Splitu*, Jevrejski almanah, Beograd

⁹ J. Tadić, *Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Evropi*, Jevrejski almanah 1956–60, Beograd

Dakle, u Bosanskoj Krajini spominjanje sefardskih Jevreja je sporadično od sredine XVII vijeka, kada razvojem trgovačkih puteva između Istoka i Zapada, pa preko trgovačkih luka, u početku Dubrovnika a potom i Splita, na obali Jadranskog mora, trgovina postaje življa i izraženija. U početku Jevreji iz Levanta dolaze kao predstavnici i agenti velikih trgovačkih kuća, zanatskih i osiguravajućih firmi i za kratko vrijeme pomjeraju granice trgovine i mjesta boravka. Jevreji se u periodu od 2. vijeka, uporedo sa razvojem trgovačkih puteva, sigurno i polako preseljavaju sa istoka u Bosnu i Hercegovinu, unutar krajnjih granica Otomanske imperije sa zapadnom Evropom. Bosanska Krajina je u tom periodu veliko i otvoreno trgovačko polje bez granica, u čija se njedra ulazi sa bosanskih planina i šire, prema zapadu, do rijeke Save i Dalmatinske Zagore, prateći staru rimsku putnu komunikaciju, trgovačku žilu kucavicu na potezu od Akvileje u sjevernoj Italiji, pa preko Salone kraj Splita do Servicijuma (Bosanska Gradiška), povezujući tom tromeđom puteva mletačku Veneciju, Dalmaciju i Podunavlje, preko Bosne, sa Levantom i budućom silom na Balkanu Austro-Ugarskom. Taj strateški dominantan položaj je oduvijek bio mjesto velikih sudara nadirućih imperija, što je, konačno, i sama istorija pokazala, jer je na širem području Vojne krajine, koja se protezala duž tokova s obe strane rijeka, čuvara granica Osmanlijskog i Austrougarskog carstva, u blizini kasaba, čaršija i varošica podignut iznimno veliki broj utvrda, tzv. vojnih gradina, sa zadatkom da spriječe brz prodor i napredovanje nezvanih osvajača.

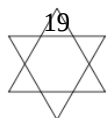
Stoga je dolazak Jevreja sefarda u Bosansku Krajinu sredinom XVII vijeka kompleksne prirode i mora se posmatrati sa više udarnih aspekata, čiji ključ leži u rukama trgovine. Kao centar Bosanske Krajine izdvaja se Banja Luka, koja zbog velikog broja gradina i utvrda na prilazima gradu, ukazuje na svoje veliko vojno-strateško značenje za Portu koja, kako je već rečeno, 1573. godine, u doba vladavine Ferhat-paše Sokolovića, prenosi centar pašaluka iz Travnika u Banju Luku, koja time dobija zamajac u daljnjem privrednom razvoju.

Bogumil Hrabak navodi da su neki Jevreji krajem XVI vijeka došli u Banju Luku iz Splita i da je jedan Jevrejin, ljekar, u pomenutom periodu upućen iz Dubrovnika i da je u gradu na Vrbasu okončao svoj život. Ivan Pederin u jednom svom radu navodi da je "generalni providur Dalmacije Francesco Zen 1633. poslao svog poklisara Jozefa Pensu bosanskom paši u Banju Luku. Jozef Penso, jevrejski trgovac iz Splita, nasljednik rada i djela D. Rodriguesa, već je 1630. bio glavni savjetnik mletačkih guvernera Dalmacije i ključni čovjek za organizaciju tranzitne trgovine sa Bosanskim pašalukom i bosanskim trgovcima, prvenstveno Jevrejima iz Bosanske Krajine, na koje je uticao da se prevoz robe obavlja splitskom skelom kako bi se nivo trgovine sa Venecijom održao na što višem nivou.

Imajući u vidu daljnji razvoj trgovine na raskršću Istoka i Zapada, banjalučki jevrejski trgovci traže 1713. da Francuska imenuje jednog od njih za trgovačkog konzula grada. O jačini i složenosti trgovačkih veza u Bosni govore fakta da su Dubrovčani imali svoje trgovačke kolonije pri razvijenim rudarskim mjestima, gdje su kupovali rudarske proizvode a prodavali raznu prekomorsku robu (vino, ulje, usoljenu ribu, rižu). Na to indirektno upućuje i spisak rudara iz Srebrenice, pisan bosanskom goticom, koji datira iz XV vijeka, pronađen u Arhivu grada Dubrovnika, u kojem se pominje izvjesni Jevrejin Rajko de Isak (prof. dr Desanka Kovačević).

U prilog tome govori i pronađeni spomen stećak u Plehanu, u Kotaru derventsom, koji glasi: "**Asie grob cej**" (Ovo je grob zbora radnika), potom u selu Veliki Prnjavor, u istom kotaru, pa pronađeni stećak na jednom kaurskom groblju, pisan na starobosančici, a koji glasi: "**Oidi leži Tungeloso. To me is mlekcid čijud**".¹⁰ Sve ove tvrdnje o prisustvu jednog broja jevrejskih trgovaca iz mletačke Venecije, Splita i Dubrovnika u i oko tadašnjeg centra

¹⁰ Prezime Tungeloso se izgovara Tangeloso. Ime mu je Čijud, od persijskog džifud (čifut), što označava vjeru, a Mlekcid znači Mletke, tačnije Mletačku Republiku, Veneciju, kao mjesto odakle je došao u Bosnu. Ovo upućuje na to da se radi o mletačkom Izraeličaninu koji se bavio trgovinom u Bosanskoj Krajini, i koji je skončao u Velikom Prnjavoru, gdje je i zakopan. Samuel Elezar, *Prilozi istoriji Jevreja u BIH*, Jevrejski almanah 1971–96, Beograd 2000.

Bosanskog pašaluka, Banja Luke, i okolnih kotarskih centara krajem XVI vijeka, zasnovane su na brojnim činjenicama koje svoje indikativno uporište nalaze u istorijskim arhivama gradova Dubrovnika i Splita. Koristeći arhivsku građu grada Dubrovnika za prikaz privrednih prilika u Banjoj Luci tokom XVI vijeka, Bogumil Hrabak je svojevremeno napisao: "Pojedinačno bilo je u Banja Luci od 80-tih godina XVI vijeka stalno naseljenih Jevreja trgovaca, a vjerovatno i ljekara. Ipak, Jevreji nisu toliko karakteristični za samu banjalučku čaršiju koliko za sarajevsku. Stoga se može i slobodno reći da je sam dolazak Jevreja u Bosansku Krajinu na prelazu XVI i XVII vijeka, istini za volju, u početku u manjem broju, vezan za nadolazeći razvoj trgovine između Levanta i Mletačke Republike, tačnije tranzitne brodske trgovine preko dalmatinskih luka, prvo Dubrovnika i dubrovačke luke, potom Splita, Makarske i Šibenika itd., a njihov dolazak u većem broju direktno je vezan za pad Venecije (1797), a time i daleko slabije trgovinske razmjene u pomenutim lukama, što već početkom XVIII vijeka dovodi do izraženijeg iseljavanja Jevreja prema unutrašnjosti Bosanske Krajine. Ipak, nešto veći dolazak Jevreja na ova područja početkom XIX vijeka iz pravca Bitolja, Skoplja i Sarajeva, vezan je za postemancipacioni period Jevreja u Bosni nakon donošenja fermana sultana Abdul Medžida 1840. godine, a definitivno njihov brojčani upliv raste nakon okupacije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske dolaskom etničke skupine aškenaskih Jevreja."¹¹

Jevreji, kao većinom gradski živalj, koncentrišu se u četiri vodeća grada u Bosni: Sarajevu, Travniku, Banjoj Luci i Bijeljini. Iz tih mjesta daljnjim privrednim razvojem se postepeno šire koristeći se oprobanim sistemom: prvo dolaze sami, a potom, nakon uvida u mogućnosti privređivanja i stanovanja, preseljavaju čitave porodice, tako da iz Sarajeva idu prema Višegradu, Rogatici, Goraždu i Foči, potom prema Visokom, Varešu, Brezi, Zenici, Jajcu, Banjoj Luci, Mostaru i Dubrovniku, koga napose treba izdvojiti i kao prvobitnu opciju iz gorepomenutih činjenica u trgovinskom procesu dolaska i naseljavanja Jevreja u Bosnu.

Jevreji iz Banje Luke, centra Krajine, šire se sa razvojem trgovačkih puteva prema unutrašnjosti, u želji za osvajanjem novih tržišta, što doprinosi privrednom razvitku dotad malih bosanskih varošica. Na prvom mjestu treba spomenuti gradove Bihać, Sanski Most, Derventu, Doboj i Bijeljini, gdje su se Jevreji okupili u većem broju i formirali svoje opštine, a potom podigli i sinagoge, dok Gradišku, Prijedor, Bosanski Novi i Kostajnicu treba doživjeti kao mjesta u kojima su Jevreji živjeli i radili u manjem broju.

I konačno, a na osnovu sprovedenih pretraživanja arhivskih fondova, slobodno se može reći da su Jevreji Bosanske Krajine u većini slučajeva bili rodbinski vezani i da su funkcionisali kao jedna velika porodica. Nadalje, treba reći da Jevreji iz Bijeljine u potrazi za trgovinom dolaze da žive u Brčko, Tuzlu, Derventu i Doboj, tako da i tu nalazimo rodbinsku povezanost.

Sa razvojem trgovačkih puteva Jevreji iz Travnika odlaze u Jajce, Bugojno, Tešanj i Zenicu. Dok se stvaranje i povezivanje trgovačkih sistema u svijetu obavlja u skladu sa privrednom politikom gradova i država, povezivanje trgovaca u Otomanskoj imperiji se obavlja na etničko-vjerskoj osnovi. Jedini pravni regulatori, kako privrednog tako i društvenog života u Bosanskom pašaluku, Koran al-Raju, bili su islamski kanuni, osnovni zakoni Otomanske imperije. Sve vjere koje su ranije imale svetu knjigu (jevrejstvo i hrišćanstvo) pošteđene su uništenja, ali im je položaj u osvojenim zemljama bio ograničen: Jevrejima i hrišćanima nije bilo dozvoljeno da podižu sinagoge i

¹¹ Bogumil Hrabak, *Opsu u Banji razvitak Banja Luke do rata 1683–1699.*

crkve i da ih obnavljaju. Samo muslimani mogu imati pravo na kupnju zemlje, kuća i imanja, Jevreji i hrišćani moraju da sagrade posebne kuće za odmor muslimanskih putnika i moraju im pružiti dodatno gostoprimstvo u tim zgradama u trajanju od tri dana. Jevrejskoj i hrišćanskoj djeci nije dozvoljeno da čitaju i diraju Kuran i ne smiju iz svoje sredine nikoga sprečavati da prihvati islam. Nije im dozvoljeno da nose Bibliju i krst na javnom mjestu, kao ni da uče arapski, jezik učenih ljudi i pisaca. Nije im dozvoljeno da nose istu vrstu odjeće i obuće kao muslimani, ni da jašu osedlanog konja, niti da imaju sablju ili drugo oružje u kući ili van nje. U kući im je zabranjeno glasno govoriti, a mogu tiho govoriti i pjevati ili moliti kod smrtnih slučajeva. Muslimanima je dozvoljeno da preoru stara groblja nevjernika i da ih zasiju. Jevrejima i hrišćanima nije dozvoljeno da drže robove. Ivo Andrić, bosanski pisac za sva vremena, u svojoj doktorskoj tezi je naglasio da je Zakonik Omara II predstavljao najjače sveobuhvatno oružje u preobraćanju Jevreja i hrišćana na islam. Zakonima su ustanovljena samo dva osnovna društvena sloja. Prvi sloj su sačinjavali, po pravu prečeg, askeri, vojni stalež, koga su sa punim zakonskim pravom činili feudalci, valije, veziri, muteselimi, age i begovi, kao predstavnici raznih nivoa vlasti, te kompletna povlašćena vjerska oligarhija. Sve ostalo je otpadalo na raju, koja je svojim radom praktično morala izdržavati askere. U kanunima, osim propisa o plaćanju harača (poreza) i načina odijevanja nemuslimanske muške i ženske čeljadi, brani se Jevrejima i hrišćanima podizanje i obnova hramova i crkava. U svemu tome status Jevreja je u početku, zbog njihovih zasluga za tursku državu, bio privilegovan, na što upućuje i sinagoga Il Kal Grandi, podignuta 1581. u Sarajevu.

No taj status se sa godinama gubio, porezi se korumpiranošću lokalnih Osmanlija putem taksita (nameta za vezira) i peškeša (poklona) pretvaraju u globu i mito, što se najbolje vidi iz pinekasa Sarajevske jevrejske opštine. U namete lokalne vlasti su spadale i radne obaveze za raju, koje nisu zaobišle ni Jevreje (izgradnja mostova, popravke puteva i sl.), kao i silna novčana davanja (bedel). Posebna priča su bili otkupi rada subotom, kao i velike novčane kontribucije u zamjenu za život vodećih članova jevrejskih opština.¹²

Ratove koje je Otomanska imperija vodila protiv austrijskih trupa cara Josipa II i ruske carice Katarine Velike na prelazu iz XVIII u XIX vijek činili su Bosansku Krajinu jako nestabilnim područjem. Zbog velikih ratnih previranja, bolesti, kuge i raznih nameta askera prema raji, stvara se front opštenarodnog nezadovoljstva korumpiranim lokalnim turskim vlastima, koje su se do te mjere osilile i otele svakoj kontroli da zapadnu Bosnu, kao jedan mali periferni dio Otomanske imperije, ni sama carigradska vlast, okupirana ratnim nevoljama, jednostavno nije mogla kontrolisati. Nakon uvođenja kapetanija i kapetana, vojno-policijskih administratora graničara, uz ubiranje nameta od strane korumpiranih valija, u Bosni izbijaju pobune¹³ koje sve više nagovještavaju težnju naroda za samostalnošću. Zbog čestih upada Ugara i Mlečana i, na koncu, i austrijske vojske,¹⁴ koja sve više zauzima primat vodeće sile na Balkanu, kao i pod vojno-političkim pritiskom većih evropskih sila, Turska konačno pristupa ključnim reformama u Bosni, uz formiranje savjetodavnog Medžilis idareh, u čiji sastav ulazi i bosanski Jevrejin.

Već polovinom XIX vijeka, donošenjem carskog dekreta od strane sultana Abdul Medžida 1840. godine, ukida se stari feudalni sistem i proklamuje zakonska jednakost za sve građane otomanske države bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. Time se

¹² Praznik Hag(h)a Asirim je praznik sarajevskog jevrejstva, koji se slavi u spomen na oslobođenje sarajevskog hahambaše rav Moše Danona i drugih opštinskih uglednika iz zatvora u koji ih je zatvorio pohlepni valija Ruždi-paša pod izlikom da su skrivili smrt Moše Havija, Jevrejina koji je prešao na islam, tražeći istovremeno veliku kontrabuciju od 500.000 groša za njihovo oslobođenje. Molba **Memorijalni kompleks Tzadik Rabbi Moše Danon oslobođen, a Ruždi-paša smijenjen. U znak sjećanja** praznik koji se, s obzirom na to da pada po Purimu, naziva Purim di Satalaj.

¹³ Pod vodstvom kapetana Gradaševića 1831. izbija ustanak protiv Porte, koga je ugušio Omer-paša Latas.

¹⁴ R. Samardžić, *Dubrovački Jevreji u trgovini 17. v.*, Jevrejski istorijski muzej, Zbornik 1, Beograd 1971.

Jevrejima i svim hrišćanima u Bosni i Hercegovini daje puna autonomija, priznaju građanska prava i pune vjerske slobode, te pravo na izgradnju i obnovu sinagoga i crkava i uspostavu vjerskih škola. Izborom rabina Moše Perere za glavnog hamambašu (nadrabina) u Bosni i Hercegovini ta prava su u biti i potvrđena. Zauzeti trgovinom, koja je u ono doba značila ključ opstanka sefardskih Jevreja u Bosni u prosvjetnom i kulturnom životu, i pored niza kvalitetnih rabina-vjeroučitelja, prenosnika Božije riječi, izostaje i adekvatno obrazovanje mladih. Sve dolazi iz pravca Soluna i Carigrada.

Pismena i usmena sefardska tradicija u Bosnu se prenosila tokom četiri vijeka, ali je tek po dobijanju građanskih prava dobila svoj početni evropski zamajac. Bez obzira na sve kataklizme, uspone i padove Evrope i Otomanske imperije, i dalje, jasno je kao dan, osnova samog opstanaka sefardskih zajednica na Balkanu ipak leži u njihovom konzervatizmu. Očuvanje kulturne tradicije, prvenstveno jezika, judeo espanjola ladina, samo je jedan mali dio folkloru španskih romansijera, koji je preko sefardskog perioda doživljavao renesansu pod uticajem evropske kulturne tradicije. Osnivanje Alliance Israelite universale 1860. godine u Francuskoj, koja se borila za građansku, socijalnu i prosvjetnu jednakost Jevreja u balkanskim, bliskoistočnim i sjevernoafričkim zemljama, definitivno je predstavljalo početak jednog novog sefardskog perioda i emancipacije evropskog stila življenja, sa naglaskom na kulturu i obrazovanje Jevreja, koje se pod okriljem novih društveno-ekonomskih prilika u Bosni pod uticajem Evrope promiče pod slikom komunalno-prosvjetnog školstva, koje se, naprosto, kao vid potrebe daljnjeg napretka, nameće unutar svake lokalne društvene sredine toga doba koja je težila prosperitetu. Ta činjenica nije zaobišla ni jevrejsku djecu i omladinu kao buduće nosioce nove jevrejske misli i identiteta i kao takva je u mnogome doprinijela, ne samo razvoju sefardskih kolonija nego, prvenstveno vremenskom prilagodbom, očuvanju istih.

Razvija se dugi lanac Alijansinih škola na području Turske, Grčke i Makedonije (Skoplje i Bitola), što će u narednom istorijskom periodu bosansko-hercegovačkog bitisanja, na bazi ekonomskih previranja, pozitivnim pomakom obrazovnih prilika trajno dovesti do stvaranja novih jevrejskih kejlja u Bosni, što je osiguravalo opstojnost i daljnji razvoj.

JEVREJI BOSNE I HERCEGOVINE KROZ PRIVREDU I STATISTIKU AUSTROUGARSKE I KRALJEVINE SHS

Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine je predstavljala istorijsku prekretnicu koja je za veoma kratko vrijeme dovela do korjenitih promjena, kako na privrednom, ekonomskom i kulturnom tako i na političkom planu. Stvaran je novi, kapitalistički poredak, koji nije imao dušu nego interes. Bosna, kao bogata zemlja, zaostala pod teškim bremenom turskih vilajeta, preko noći postaje široko polje rada, koje se razvijalo u duhu agresivne kapitalističke privredne politike. Kapitalistički društveni odnosi se u Bosni i Hercegovini uspostavljaju ekonomskom politikom državne centralizacije, kao vodećeg faktora u podizanju industrije i drugih privrednih grana izvan agrara. Država raspolaže cjelokupnim šumskim i rudnim bogtastvom. Radi iskorišćavanja ovih bogatstava država je prinuđena da sama traži kreditne aranžmane jer domaći privatni kapital ne postoji, a inostrani se teško probijao zbog nepostojanja infrastrukture. U početku razvoj mašinske i industrijske proizvodnje, bez obzira na bazu jeftinih sirovina i jeftine radne snage, bio je spor zbog zakovanog tradicionalizma (agrar i zanatsko-trgovački sektor) i nedostatka svježeg inostranog kapitala. Kapital se namicao na austrougarsko-evropskom tržištu, a vraćao ga je poreski obaveznik, seljak, prihodima iz agrara.

Prikupljeni kapital Austro-Ugarska monarhija koristi za izgradnju mreže puteva, koji omogućavaju bržu tranziciju ljudi i roba i eksploataciju rudnog i drvnog bogatstva, i u poslovima međunarodne trgovine, koja je, u osnovi, nosilac privrednog i društvenog preporoda u Bosni, uz prelazak iz feudalnog u kapitalistički sistem privređivanja. U prve dvije godine okupacije izvršena je prava mobilizacija naroda, uz angažovanje radnog kadra na širokoj osnovi, kao i tegleće i tovarne stoke, što je dovelo do rekonstrukcije i izgradnje 2.000 km puteva.

Angažovanjem vojnih okupacionih kreditnih sredstava dolazi do realizacije najvažnijeg strateškog vojno-političkog i ekonomskog cilja, a to je izgradnja željezničkih pruga i uspostava željezničkog saobraćaja, što pogoduje procvatu međunarodne privredne trgovine. Aktivirana je pruga normalnog kolosijeka u Bosanskoj Krajini u dužini od 104 km na relaciji Dobrljin¹⁵-Banja Luka i spojena sa prugama u Monarhiji (1878/79), kojom prilikom je izgrađeno i 190 km uskotračnog kolosijeka na relaciji Bos. Brod-Zenica. Dužina šumsko-industrijskih pruga, koje su gradile inostrane firme, iznosila je krajem 1910. nešto više od 2.000 km. Željeznice su imale dvojak zadatak: da što više ubrzaju eksploataciju prirodnog bogatstva okupiranog područja i da zapošljavanjem angažuju višak agrarnog stanovništva, kako bi brže izašlo iz siromaštva i izgubilo motiv za ustanke protiv eksploatatora. Čim su oslabile poslovne veze sa Solunom i Carigradom, trgovina se sve više orijentiše ka novostvorenoj državno-političkoj situaciji, koju naročito koriste bečki i peštanski Jevreji.

Postojale su dvije trgovinske linije prema inostranstvu, i to jedna koja gravitira prema Beču i Pešti i kreće se prema ostalim austro-ugarskim tržištima, i druga prema Jadranskom moru i Trstu i opet u unutrašnjost. Od Sarajeva su praktično išla tri puta: prvi ka moru, putem Konjica, Mostara, Stoca i Trebinja za Dubrovnik, drugi preko Travnika, Vakufa, Banje Luke i Livna za Split i Šibenik, i treći, najvažniji, čijom trasom je išla nova željeznička pruga, dolinom rijeke Bosne na relaciji Sarajevo-Zenica-Bosanski Brod.

Od početka industrijalizacije država se nameće kao najkrupniji vlasnik kapitala koji, zajedno sa privatnim inostranim kapitalom, čini 90% svih ulaganja u privredu izvan agrara. Domaći kapital se sporo akumulirao jer je većinom ulagan u lokalno ugostiteljstvo i trgovinu, a malim dijelom u industrijsku proizvodnju i novčane institucije. Akumulacijom kapitala u gradovima i gubitkom tržišne utakmice manufakture trgovačkog espapa od strane nove mašinske proizvodnje i inostranog kapitala kroz državna ulaganja, dolazi do daljnje migracije

¹⁵ Šumsko industrijsko preduzeće Dobrljin-Drvar AD bilo je najveća drvna industrija u BiH.

stanovništva iz sela ka gradovima, koji time brojčano jačaju.¹⁶ Najkompletniji urbani napredak su imali oni gradovi koji su, osim saobraćajne i privredne, imali istaknutu vojno-političku a kasnije i kulturno-prosvjetnu funkciju. Vanjske promjene u samim bosansko-hercegovačkim gradovima bile su najviše izražene u izgradnji infrastrukture (vodovod, kanalizacija, elektrifikacija, PTT komunikacije, gradsko osvjetljenje i sl.).

Iako austrougarska okupacija nije prekinula tradicionalnu strukturu gradova, u njima se, pored priraštaja doseljenog domaćeg seoskog stanovništva, stvarao sloj novog doseljeničkog građanstva različite socijalne, vjerske i etničke strukture. U tu kategoriju građanstva, koje je doselilo na ove prostore nakon dolaska Austro-Ugarske monarhije, spada i etnička skupina Jevreja aškenaza. Njihove prethodnice u prvi mah dolaze sa austrougarskom vojskom, kao njeni glavni liferanti oružja, municije i hrane, prije i u toku Prvog svjetskog rata, potom u svojstvu agenata i trgovačkih putnika i zastupnika velikih trgovačkih kuća, a nešto manje kao obrazovani činovnički kadar u administrativnoj službi Monarhije, mada je tu, istini za volju, bilo i krupnih kapitalista. Njihovo doseljavanje iz različitih krajeva Monarhije je trajalo decenijama poslije 1878. Većina ih prvobitno dolazi u gradove Bosanske Krajine, tačnije Banju Luku, iz okolnih slovenskih pokrajina, Hrvatske, Slovenije, Mađarske, Slovačke, Češke, Galicije, Bukovine, Moravske i drugih krajeva Evrope. Ključni motivi koji su doveli do njihove migracije su, prije svega, ekonomske prirode, zbog činjenice da je okupirana teritorija predstavljala privredno nerazvijeno područje sa velikim potencijalom u pogledu bogatih resursa i jeftine radne snage. No definitivno, osnovni razlog koji je doveo do velike migracije aškenaskih Jevreja iz Evrope leži u prvobitnim korijenima nadirućeg antisemitizma, koji u prvoj deceniji XX vijeka bilježi porast u Njemačkoj, koja u svojoj nadmenosti i uvjerenju nedodirljivih, sa dosta prezira gleda na druge narode, a posebno na aškenaske Jevreje. Tome su stanovištu u mnogome doprinijele "hrišćanske stranke", koje po sistemu dvokrake poluge omogućavaju u nastupajućim dekadama XX v. eksploziju antisemitizma do neslućenih razmjera. Aškenazi, iako su dolazili iz različitih zemalja i bili različite prošlosti i zanimanja, lakše su se sporazumijevali sa domicilnim stanovništvom nego sa starosjediocima sefardskim Jevrejima. U početku su ta neslaganja bila izražena u formiranju zasebnih jevrejskih opština, sefardske i aškenaske (Sarajevo, Banja Luka). Dvije opštine, dva rabina, dva jezika i ista religija su se, ukratko rečeno, sa ekonomskim napretkom neminovno spajale preko dodirnih tačaka obrazovanja mladih i rasta ideje cionizma.

Prema rezultatima urbanizacije 1879–1910. i promjena u pogledu ukupne strukture seoskog i gradskog življa, Jevreji se ističu prvenstveno kao gradski element, sa 93,66% gradskog i 6,34% seoskog stanovništva u odnosu na ukupan broj stanovništva u BiH. Prema statističkim podacima izraženim kroz vjersku strukturu urbanih gradova u BiH na prelazu iz XIX u XX vijek, sveukupno izraženo u procentima, Jevreji dolaskom aškenaza bilježe nevjerovatno porast od preko 227%. U toku 1879. Jevreji su nastanjeni u 30, 1885. u 50, 1895. u 58 i 1910. u 62 bosansko-hercegovačka grada.¹⁷

U pogledu socijalne strukture gradova, kao nosioci njihovog privrednog razvoja Jevreji su u većini slučajeva okrenuti trgovinsko-zanatskim uslugama (sefardi), te administrativno-činovničkim poslovima (aškenazi), mada je tu bilo i krupnih kapitalista, Jevreja stranaca, koji kao vlasnici krupnog kapitala osnivaju velika industrijska preduzeća i učestvuju u kreditnim aranžmanima sa državnim bankama, u organizaciji banaka i osiguravajućih kuća vrše daljnja kapitalna ulaganja u drvnu, hemijsku i prehrambenu

¹⁶ U Monarhiji su naselja sa 2.000 stanovnika svrstavana u gradove, a status grada je određivan prema naslijeđenoj osmanskoj gradskoj klasifikaciji, koja je razlikovala utvrđena mjesta na raskrsnicama puteva (palanke, hisar, kale) i otvorena gradska naselja (varoš, kasaba i šeher). Varoš, kao gradsko naselje ili dio naselja, bila je rezervisana za hrišćansko, a kasaba za muslimansko stanovništvo, dok je šeher bio različite stambene strukture, zavisno od vjersko-etničke tradicije i ekonomsko-socijalnog statusa.

¹⁷ I. Hadžibegović, *Bosansko-hercegovački gradovi na razmeđu XIX i XX vijeka*, Sarajevo 1988.

industriju, a svojim preduzećima upravljaju iz Beča, Pešte, Trsta, Minhena i drugih evropskih gradova.¹⁸

Investirani kapital je mnogo pomagao kod uposlenja dijela domaćeg radnog stanovništva. Dok se gotovo 70% kapitala stvorenog u Bosni i Hercegovini za vrijeme Monarhije privrednim aktivnostima krupne industrijske i finansijske buržoazije troši na evropskom tržištu, u Kraljevini SHS on iznosi 15%. Učešće Jevreja stranaca (posredno ili

Sefardska limarska radnja, Sarajevo 1905.

neposredno) u međunarodnoj privredno-trgovačkoj razmjeni Monarhije i Kraljevine Jugoslavije je dominantno zahvaljujući prije svega rasprostanjenosti Jevreja diljem svijeta, odličnoj poslovnoj organizaciji u evropskim centrima, Beču, Pešti, Hamburgu, Minhenu, Trstu, Milanu, Parizu, Berlinu, Bukureštu i Carigradu, i prekomorskim finansijskim vezama sa Amerikom, i kao takvo će decenijama uticati na spoljnotrgovinsku razmjenu balkanskih Slovena.

Socijalno stanje Jevreja u Monarhiji je stvar koju treba posmatrati sa aspekta privredne aktivnosti bosansko-hercegovačkih gradova i

brojčane zastupljenosti domaćih sefarda i stranih aškenaza, koji su tokom vremena činili 1/3 sveukupne zastupljenosti Jevreja u BiH, uz napomenu da je od 12.000 Jevreja koji su živjeli u BiH 1910. godine 93,66% živjelo u gradovima. U socijalnoj strukturi gradova zanatlije, trgovci i najamni radnici, kao nosioci gradske privrede, čine 55%, agrarno stanovništvo (zemljoposjednici, slobodni seljaci, kmetovi) 30%, rentijeri 10%, a svega 5% obrazovnog kadra (sveštenici, činovnici, učitelji i medicinari) od svih koji privređuju. Prema popisu privatnih preduzeća i zanatskih i trgovačkih radnji iz 1908. godine zastupljenost Jevreja u proizvodnom sektoru (sitne zanatske radnje i radionice) je 505, a u neproizvodnom 757 (trgovine, trgovačke kuće i druge protokolisane radnje), što ukupno iznosi 1.262 radnje, ili 3% privrednih aktivnosti, isključujući pri tome međunarodnu špediciju, banke i osiguravajuća društva.¹⁹

Imajući u vidu ove podatke, kao i niz drugih relevantnih pokazatelja, može se slobodno reći da je socijalno stanje Jevreja u bosanskohercegovačkim gradovima za vrijeme Monarhije, a potom i Kraljevine Jugoslavije, bilo sljedeće: 30% domaćih zanatlija sefarda živjelo je skromno od svoga rada, 30% trgovaca živjelo je dobro (sefardi i aškenazi), 30% natprosječno (većim dijelom aškenazi, a manjim sefardi) i 10% siromašnih, koji su većinom socijalno zbrinjavani pri kejlama.²⁰

Može se zaključiti da je sveukupno socijalno stanje Jevreja u BiH za vrijeme Austro-Ugarske, a još više za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, zaista bilo dobro, izuzimajući područja Makedonije i južne Srbije, gdje je bilo loše. U naredbi ministra pravde Kraljevine ("Službene novine" od 30. oktobra 1929) stoji da se tradicionalni jevrejski praznici Roš(h)ašana, Kipur i Šavuot uvode kao zakonski praznici u smislu mjeničnih i čekovnih ustanova u svim gradovima gdje brojnost Jevreja prelazi 10% ukupnog stanovništva, dok istovremeno za proslavu Ramazan i Kurban-bajrama taj broj za muslimane iznosi čak 30%. To znači da je

¹⁸ Banka za BIH je bila najmoćnija banka na široj teritoriji, sa austro-ugarskim rukovodstvom koje je favorizovalo i kreditiralo strance, među kojima su aškenaski Jevreji, po preporukama, bili prvi, dok sefardi nisu imali pristupa. Bosanska banka se može smatrati tipičnom institucijom bosanskih Jevreja. Njeni glavni angažmani bili su u industriji drveta "Ugar" i "Jela" u Sarajevu, industriji žica u Docu, Banci za trgovinu i obrt u Banjoj Luci i Srpskom rudarskom društvu u Beogradu, gdje je uspjela da angažuje beogradske Jevreje.

¹⁹ Bosanska trgovačka i industrijska banka osnovana je 1918. inostranim jevrejskim kapitalom. Inostrani Jevreji upravljali su poslovanjem 80% osiguravajućih kuća i društava bivše Kraljevine SHS.

²⁰ I. Hadžibegović, *Postanak radničke klase*, Sarajevo 1990.

zakonodavac smatrao da zbog triput većeg značaja Jevreja u privredi²¹ u odnosu na muslimane oni kroz zakonske odredbe imaju mogućnosti da uživaju ta prava.

U pogledu obrazovanja i školovanja mladih, te prisustva obrazovanog kadra (činovnika, učitelja i medicinara), BiH je bila izuzetno zaostala zemlja. Prije 1878. pismenost je bila zastupljena sa nevjerovatnih 3%, zbog činjenice da je svega 5% djece pohađalo školu. U 1910. procenat pismenih raste na 11,95% od ukupnog stanovništva starijeg od 7 godina, što u osnovi predstavlja dio osmanlijskog nasljeđa, tj. zatvorenosti prosvjete i kulture u okviru vjerskih zajednica.²²

Sefardi iz Bosne. Vjenčanje u Sarajevu 1877.

Na vaspitanje jevrejske omladine u zanatima u BiH je najviše uticaja imalo Jevrejsko kulturno i potporno društvo "La Benevolencija" (1892), koje je u kratkom vremenu za zanate iškolovalo oko 500 omladinaca i time uticala na njihov daljnji status. Za učenike koji su izučavali zanate "La Benevolencija" je pripremala i specijalne stalne kurseve i omogućavala im da završe osnovno školovanje i polože stručne ispite. "La Benevolencija" nije svoje pitomce zanemarivala ni poslije izučenih zanata, nego ih je opet okupljala na kursovima na kojima su proširivali svoja stručna znanja. Ovaj i ovakav rad "La Benevolencije" ubrzo će naići na razumijevanje i novčanu potporu i van Sarajeva, čime ona uistinu postaje institucija svih sefardskih Jevreja Bosne i Hercegovine.²³

U Bosni odlukom osmanlijske vlade dolazi i zvanično do poboljšanja obrazovnih prilika sa formiranjem interkonfesionalnih, mahom srednjih škola (ruždija), kao i administrativnih škola za viši činovnički kadar koje, po osnivanju privatne ženske škole (Staka Skenderova), Realne škole i škole časnih sestara (fra Grga Martić), mogu i redovno pohađaju i jevrejska ženska djeca, što predstavlja otvaranje sefardske zajednice u Bosni prema opštim društvenim prilikama i daljnji progres u momentu sticanja građanske i vjerske autonomnosti, kao i prava na izgradnju hramova. Sva kulturna strujanja i promjene koje nastaju u Evropi pod uticajem novog jevrejskog prosvjetnog pokreta "**Haskala**" imaju izuzetno snažan odjek u svim jevrejskim sredinama u Bosni. Početkom XIX vijeka A.Volfson objavljuje prvi savremeni udžbenik hebrejskog "**Avtalion**", koji upućuje čak na hebrejsku gramatiku, priče i poslovice prije nego pređu na izučavanje Tanaha i Talmuda. "Haskala" se u Germaniji ispoljava kroz list "**Measef**" (Sakupljač), koji uz hebrejski preferira i učenje jezika zemlje u kojoj žive.

Sa osnivanjem hebrejske štamparije 1875. dolazi do naglog razvoja knjižarstva u Bosni. U Sarajevu su sefardi koristili hebrejski isključivo kao jezik pismenosti, dok su u dnevnom međusobnom saobraćanju i kućnoj komunikaciji koristili judeo-espanjol-ladino. Među prvim knjigama koje se štampaju bili su obredno-liturgijski priručnici, molitvenici Šabata i tradicionalnih jevrejskih praznika, a potom prepisi originalnih djela jevrejskog kulturnog nasljeđa – Tanahe, Talmuda, Prike avot, Hagade i drugih djela.

Dolazi do buđenja jevrejskog nacionalnog identiteta, uz sazrijevanje književne riječi. Štampaju se zbirke starih narodnih pjesama i romansi (I Nađara, Zemirovot Israel), koje se muzički obrađuju i pjevaju kao himne posvećene Izraelu. Po tome se u Sarajevu ističu rabin **Moreno-Pardo** i **A. Papo**. Daljnji iskorak u tom pravcu su sefardske paraliturgijske **komplans**, sinagogalne obredne pjesme na temu tradicionalnih jevrejskih praznika, lirske

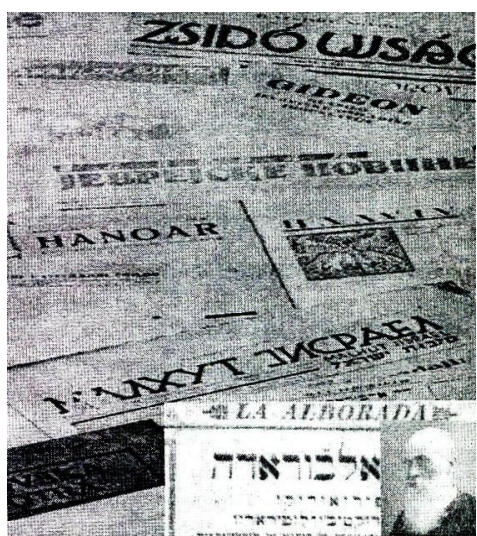
²¹ Ljubomir Kosijer, *Jevreji u Jugoslaviji i Bugarskoj*, Beograd–Zagreb–Ljubljana 1930.

²² Statistički odsjek Zemaljske vlade, *Popis žitelja u Bosni i Hercegovini 1910. godine*, Sarajevo 1912.

²³ "La Benevolencija", osnovana 1892. godine, nosila je primat ne samo na području socijalne skrbi nego prvenstveno na planu školovanja i obrazovanja mladih i perspektivnih Jevreja BiH.

konsežas i ljubavne **kontikas**, koje nastaju poslije egzodusa, na Balkanu, kao kombinacija turskih narodnih pjesama šarkis i narodnih pjesama balkanskih naroda. Nastaje novi **sefardski period** koji ima za cilj da uspavane mase probudi iz konzervatizma i udahne novi život mladima, koji se sve više ugledaju na zapadnoevropsku modernu, koja u sebi nosi puni procvat sefardske kulturne riječi. Ugledna imena Jevreja tog vremena, koja su u istoriji čovječanstva ispisana zlatnim slovima, su: pjesnici i filozofi **Leon Juda Abravnel** i **Baruh Spinoza**, naučnik **Abraham Zacuto**, medicinari **Amatus Lusitanus** i **Rodrigo de Castro**, otac moderne kriminologije **Cesare Lombroso**, čuveni rabi **David Nieto** iz Londona, **Saul Levi-Morteira** iz Amsterdama, vice kralj Indije **Rusuf D. Issacs**, te čuveni **Josef Nasi** u sultanovoj službi.

Prvi sefardski list u našim krajevima, "**El amigo del puevlo**", štampa se 1888. u Beogradu kao glasilo sefardskih Jevreja Balkana. U svim jevrejskim listovima koji su nešto kasnije izlazili na ovim područjima ističe se potreba integracije sefardskih zajednica na Balkanu, kako bi, prihvatanjem modernog evropskog stila života, Jevreji definitivno odbacili okove izolovanosti i konzervativizma.

"Alborada" (Zora). A. Kapon 1905.

kolonija u Bosni i Makedoniji poslije četiri vijeka i gleda na njih kao na otkriće Amerike, tačnije kao na dio davno izgubljenog a sad pronađenog konzerviranog jezičko-kulturnog blaga hispanse kulture. Pulidova ideja leži u jedino prihvatljivoj tezi da sva ljepota pronađenog sefardskog kulturnog blaga "mora biti vraćena odakle je i potekla", za šta za kratko vrijeme dobija ogromnu podršku u kulturnom životu Španije, odmah po objavi Kataloga jevrejsko-španskog romansijera M. Pidala.

Veliku podršku ovom nastojanju pružili su sarajevski nadrabini dr Moritz Levi ("Die Sephardim in Bosnien") i intelektualci u krugu Sarajevske jevrejske opštine okupljeni oko Abrahama Kapon, koji, djelujući preko "Alborade" i "Jevrejskog glasa", odražavaju potrebu modernizacije sefarda i njihovog uključivanja u moderne evropske tokove i vrijednosti, koje što prije moraju biti prepoznate kao sile budućeg prosperiteta.

U svemu tome imponuju aktivnosti jevrejskih kulturno-umjetničkih, potpornih, građanskih i cionističkih društava na prostoru BiH (24), koja se bore za socijalni mir i zaštitu građanskih prava i ravnopravnost Jevreja u BiH. Većina društava je bila smještena u Sarajevu, ali i u drugim većim mjestima BiH, gdje su bile formirane kejele – jevrejske opštine matičnih gradova (Banja Luka, Bihać, Sanski Most, Doboj, Travnik, Mostar, Zenica, Bijeljina, Tuzla i dr.).

²⁴ Prva serija "La Alborade" A. Kapon, predstavnika Haskale, štampana je u Bugarskoj (Ruščuk). Abraham Kapon je po mnogima najkompletnija jevrejska ličnost Bosni tog vremena.

Jevreji u većim gradovima Bosne i Hercegovine 1879–1910.²⁵

Mjesto	1879	1885	1895	1910	1879–1910
Sarajevo	3.747	4.431	5.858	8.450	+4703; +126,00%
Banja Luka	187	327	336	421	+234; +125,00%
Bihać	72	134	128	165	+93; +129,00
Sanski Most	-	6	38	56	+ 56%
Bos. Gradiška	3	23	41	24	+21; +700,00
Derventa	30	128	109	136	+106; +353,30
Bos. Brod	52	62	85	163	+111; +21,16%
Prijedor	5	30	26	44	+ 39; +780,00
Doboj	13	18	46	101	+88; +676,90
Jajce	3	16	57	81	+78; + 2.600,00
Visoko	38	147	145	186	+ 148; +126,30
Višegrad	37	145	177	265	+128; +345,95
Tuzla	17	134	360	348	+331; +1.950.00
Brčko	46	135	189	182	+136; +295,00
Bjeljina	149	293	306	429	+280; +187,90
Travnik	347	425	426	472	+598; +159,90
Zenica	48	120	176	294	+246; +512,50
Mostar	35	98	164	254	+219; +625,70
Zvornik	50	138	125	148	+98; +196.00

U tabeli je dat prikaz stanja jevrejske populacije unutar većih bosanskohercegovačkih gradova u periodu od 1879. do 1910. godine, kada je zabilježen porast od 227%, ili, iskazano brojkama, sa 3.399 Jevreja 1879. na 7.716 Jevreja 1910. Od toga broja više od polovine Jevreja, 4.703 ili 57,55%, otpada na Sarajevo, dok je 3.013 Jevreja, ili 42,45%, živjelo u većim mjestima BiH. Ovaj podatak rječito govori o brojčanoj eksploziji aškenaza, koja je uslijedila nakon austrougarske okupacije, kada je u Bosni i Hercegovini prvi put izvršen popis stanovništva na zadovoljavajući način.

Po svemu sudeći, Sarajevo je centar daljnje ekspanzije Jevreja prema unutrašnjosti koja je, u skladu sa pogodujućim i determinirajućim faktorima (privrednim, ekonomskim, vojno-političkim), orijentisana na centre koji u strategiji svog daljnjeg razvoja ispunjavaju te uslove. Treba istaći i da su Višegrad i Zvornik mjesta na raskrscima puteva prema Srbiji (drumski i vodeni put), iz kojih su Jevreji, mahom sefardi, iz pravca istoka (Skoplje, Bitolj, Štip, Novo Brdo, Priština i Novi Pazar), tragom i razvojem trgovine i trgovačkih puteva, dolazili u Sarajevo, a potom se vraćali.

Pravci kretanja Jevreja iz Sarajeva (prethodno izloženi) ka varošicama u unutrašnjosti, koje daljnjom privredno-kulturnom urbanizacijom i doseljavanjem stanovništva prerastaju u veće gradove, posmatrani kroz prizmu prosperiteta Jevreja Bosne i Hercegovine u sebi nose jednu davnu emotivnu težnju sefardskog pokreta ka približavanju modernim evropskim tokovima, koja je poslije niza godina, zahvaljujući stečenom trgovačkom imetku, ostvarena kroz poboljšanje socijalnog statusa članova jevrejskih opština.

Odnos sefarda i aškenaza 1910. godine

Učešće Jevreja u ukupnom gradskom stanovništvu bilježi porast sa 2% u 1879. na 4% u 1910. godini. Brojčani odnos sefarda i aškenaza, sa aspekta domaćih, koje zvanična statistika naziva **Spaniolisch**, i stranih Jevreja, po statistici **Andere Israeliten**, sa prihvatanjem matične zemlje i jezika zemlje porijekla, prema statističkim podacima bosanske vlade u većim okruzima je sljedeće:

²⁵ Iz tabele su izuzeti manji bosanskohercegovački gradovi.

Okrug	Sefardi	Aškenazi	Maternji jezik
Sarajevo	5.568	1.678	5.444
Banja Luka	481	587	453
Bihać	206	69	203
Tuzla	964	652	801
Travnik	904	362	904
Mostar	96	301	84
Zvornik	118	30	108
Bijeljina	429	202	398
Brčko	148	55	134

Statistika Kraljevine SHS iz 1921. godine

Istorijske promjene koje su uslijedile poslije završetka Prvog svjetskog rata i stvaranja Kraljevine SHS Jevrejima BiH donijele su nove mogućnosti povezivanja sa Jevrejima na čitavom prostoru Kraljevine, na čijoj teritoriji je živjelo 64.159 predstavnika ovog naroda.

Prva konferencija Saveza Jevreja Kraljevine SHS održana je 1919, a osnivački kongres 1920. godine. Za prvog predsjednika Saveza Jevreja Kraljevine SHS izabran je cionista iz Osijeka Hugo Spicer, a za predsjednika Izvršnog odbora dr Pops. Centralno sjedište Saveza je bilo u Beogradu.

Prema državnim statističkim podacima iz 1921. godine, u Bosni i Hercegovini je živjelo 12.028 Jevreja, a prema rabinskoj statistici iz 1924. godine taj broj je veći i iznosi 13.701, ili 3,34% od ukupnog broja stanovnika Bosne i Hecegovine. Uglavnom su locirani u Sarajevu i još četiri vodeća grada u BiH: Banjoj Luci, Tuzli, Mostaru i Bijeljini.

Grad	km ²	Broj domaćinstava	Broj stanovnika	Jevreji	
				D ²⁶	R ²⁷
Sarajevo	13	14.070	66.317	7.458	8.300
Banja luka	48	3.670	18.001	484	580
Tuzla	18	2.094	14.042	470	502
Mostar	18	3.705	18.176	187	310
Bijeljina	22	4.200	22.432	326	358

U pogledu promjene broja rođenih, vjenčanih i umrlih Jevreja, u Kraljevini SHS je za period 1913–1926. korišćena statistika Rabinata, koja je u to vrijeme bila jedino dostupna.

Godina	Brakovi	Rođeni	Umrli
1913	54	380	143
1914	53	349	148
1918	52	166	242
1924	92	270	104
1926	81	187	98

²⁶ Državna statistika

²⁷ Rabinska statistika

Iz statistike je vidljivo da, bez obzira na ratne i poratne uslove, broj zaključenih brakova, rođenih i

umrlih oscilira u vrijeme rata, dok je potom, praćeno u četvorogodišnjim periodima, broj zakljućenih brakova dvostruko povećan u odnosu na predratno stanje, a broj rođene djece obrnut i pokazuje dvostruko smanjene u odnosu na predratno stanje. Broj umrlih je dvostruko uvećan za vrijeme rata. Ukupno gledajući, situacija u BiH mora se posmatrati pod svjetlom dosta složenih privredno-ekonomskih i vojno-politićkih uslova u tom periodu, kao i sa stanovišta smanjenja prirodnog priraštaja i migracije ljudi sa područja zahvaćenih ratnim vihorom.

Ratne prilike uzrokovale su i brojćane oscilacije ćlanova jevrejskih općtina u većim gradovima Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu ćinjenicu da su kejele kao samoupravne kolonije Jevreja, pri kojima su postizanjem **minjana** mahom podignute sinagoge, vjekovno u galutu, praktićno bile i ostale, raćunajući od doba Drugog hrama, tj. od rušenja Bet(h)a Mikdaša, primarno molitveno mjesto i centripetalna sila koja je za sva vremena, poštivanjem Tore, održala i kovala jedinstvo vjere i nacije. U pogledu samostalnosti rada kejli, kao oblika organizovanja jevrejskog naroda, na ćelu sa hahambašom, u Otomanskoj imperiji treba razlikovati dva razlićita vremenska ciklusa. Prvi, od 1565, odnosno od zvanićnog dolaska Jevreja u Bosnu, kad su u poćetnom periodu zaista imali privilegovan poloŹaj (sloboda kretanja, pravo na organizovanje općtina, naćin stanovanja koji nije bio po principu klasićnog evropskog geta, već više izraz vjekovne potrebe za zajednićkim Źivotom u komuni), Źto potvrđuje izgradnja sinagoge Il Kal Grandi u Sarajevu 1581. Taćno je da su u tom periodu po Źerijatskom zakoniku imali prava na vjersku i sudsku slobodu, a kadije se nisu miješale u unutarnje poslove jevrejske općtine, sem ako se uistinu nije radilo o pravnoj regulaciji odnosa između muslimana i Jevreja, kada je postupak sprovodio Źerijatski sud.

Poslije toga je došlo do nagle distorzije tih zakona od strane vladajuće turske hijerarhije u Bosni i Hercegovini, a pravni poloŹaj Jevreja i hrišćana se reguliše kanunima. Oni sve više potpadaju pod kategoriju raje i moraju plaćati haraće, razne bedele i peškeše, Źto se vidi iz pinekesa Sarajevske jevrejske općtine, a istovremeno nemaju prava na obnovu a kamoli na izgradnju sinagoga i crkava. Tek sredinom XIX stoljeća, taćnije 1840. godine, nakon donošenja berata sultana Abdul MedŹida pod pritiskom evropskih sila i Rusije, Jevreji u Bosni i Hercegovini dobijaju punu autonomiju, sa građanskim statusom i pravom na izgradnju i obnovu sinagoga i podizanje vjerskih Źkola (meldara i ješiva). U beratu se, po mnogo ćemu i na prvom mjestu, govori o vjerskoj autonomiji Jevreja, s tim da su jedino hahambaša i hazani, kao niŹi vjerski sluŹbenici, ovlašćeni da vrše obrednu sluŹbu u okviru svoje jevrejske općtine.

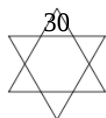
Nadalje, u beratu stoji da je izrićito zabranjeno nasilno preobraćanje Jevreja na islam, da je jedino hahambaša (nadrabin) ovlašćen od osmanlijske vlasti da upravlja imovinom jevrejske općtine, meldara i sinagoga, da rješava nasljedno porodićno pravo i braćne odnose i da disciplinski kaŹnjava Jevreje za vjerske prekršaje.

MoŹe se reći da za vrijeme osmanlijske vlasti Jevreji u Bosni tek 1840. praktićno dobijaju punu autonomiju, sa gotovo svim pripadajućim zakonskim pravima.

Nakon austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine, zemlje sa dva gospodara, sredinom devedesetih godina XIX vijeka bosanski sefardi su organizovani u 17 kejla, jevrejskih općtina, koje djeluju u većim bosanskohercegovaćkim gradovima, sa 16 novoizrađenih sinagoga sa obrednim prostorijama (hanukijat ha bajit) u kojima je alije (javno ćitanje Tore) praktićno vršilo devet rabina, a ćiji je trenutni brojćani nedostatak dopunjavalo 25 hazana (predmolitelja alija).

Mnogo slabije su u pogledu vjerske organizacije u BiH stajali aškenazi, koji su bili organizovani u tri općtine, sa dva rabina i jednim ćitaćem molitvi, a bogosluŹenje su vršili u jednoj sinagogi i dvije zgrade u kojima su obavljane molitve.

Kejele se sve više organizuju na modernim osnovama, dobijajući od Zemaljske vlade pravila rada, tj. statut, u kojem je izrićito naglašeno pravo drŹavnog tutora nad radom općtina, tj. u pitanjima izbora rabina i ućitelja u jevrejskim Źkolama. Time jevrejske općtine praktićno definitivno gube svoju vjersku autonomiju, a dobijaju male, gotovo simbolićne subvencije.

Statutom je propisana obaveza vjernika naseljenih na teritoriji opštine da plaćaju propisane priloge. Pri opštinama su vođene matične knjige, uz blagoslov državnog nadzora.

Početakom 20. stoljeća zabilježeno je postojanje srednje konfesionalne jevrejske škole u Sarajevu i više meldara pri jevrejskim opštinama. No, kako su sa dolaskom emancipacije i jevrejska ženska djeca obuhvaćena komunalnim školstvom, prema knjigama iz 1910. godine ukupno u BiH osnovnu školu je pohađalo 1.350 jevrejske djece, što je daleko veći broj u odnosu na konstitutivnu većinu a što je bilo uslovljeno gradskim karakterom jevrejskog stanovništva.

Državne subvencije za izdržavanje jevrejskih škola, koje su trebale da omogućе odgajanje djece u nacionalnom duhu, bile su beznačajne. Ako se njihov iznos uporedi sa brojem vjernika, ispada da država nije davala gotovo ništa. No unatoč značajnom uticaju i doprinosu Jevreja cjelokupnom privrednom i kulturnom razvitku Bosne i Hercegovine za vrijeme dvojne moharhije, njihovo učešće u političkom životu BiH bilo je malo zbog dosta naglašenog tolerantnog odnosa prema vlastima, što je opet bilo uslovljeno specifičnim položajem i brojnošću Jevreja, koji se, za razliku od drugih, nisu politički organizovali na nacionalno-konfesionalnoj osnovi.

HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE U TOKU DRUGOG SVJETSKOG RATA

Neposredno po završetku Prvog svjetskog rata, podstaknuta ekonomskom krizom koja je bila na pomolu, nastaju previranja i promjene unutar korpusa jevrejskog naroda u BiH, uvijene u nacional-socijalnu problematiku i mahom politički obojene. Bile su to neprestane i ogorčene borbe za društvenopolitičku prevagu desnice ili ljevice, za glasove jevrejskog naroda, koje su preko pojedinaca iz redova Jevreja nastojali da prodru u jevrejska društva i udruženja i ostvare svoje ideološko-političke stavove.

Vodila se neprestana politička borba između napredne misli jevrejske omladine i pripadnika revolucionarnog radničkog pokreta, sa jedne, i pripadnika cionista, sa druge strane, koji su se sve više, zbog finansijske pomoći jevrejskih udruženja i društava i stipendiranja mladih od strane bogatih Jevreja, priklanjali desnici. Jevrejsko socijalističko radničko društvo "Paole Cion", osnovano 1919. u Sarajevu, sa centralom u Hagu, bilo je integralni dio cionističkog pokreta i pripadalo radničkoj desnici, djelujući isključivo unutar nacionalnih okvira u Bosni i Hercegovini, što je umanjilo njen značaj na širem društvenom planu. Društvo nastoji da preko sindikalno-humanih i pseudosocijalističkih ideja o pretvorbi kapitalizma u socijalizam pridobije što više jevrejske omladine, koja je bila ushićena idejom nadirućeg cionizma. No ideje socijalne pravde i jednakosti, kao od boga dane, ukazivale su na dramatično rastući broj socijalno ugroženih, ne samo Jevreja, sa pratećim raslojavanjem jevrejske zajednice u korist sirotinje i siromašnih, nego i domaćeg većinskog stanovništva. Na pragu naroda, kroz gladna usta bijede, kucala je ekonomska kriza, koja je sve češće kroz pravdu tražila svoju davno izgublenu sreću.

Veliki doprinos raznim političkim djelovanjima unutar korpusa jevrejskog naroda dala je i omogućila ekonomsko-politička kriza gotovo na svim nivoima vlasti koja nije pokušavala da riješi "jevrejsko pitanje". Ovo je pitanje u BiH bilo uslovljeno specifičnim položajem Jevreja, koji su, sticajem nepovoljnih istorijskih okolnosti, ostajanja bez vlastite domovine i viševjekovnog bitisanja u rasijanju, bili prinuđeni na kompromise koji su im garantovali pristojan život unutar društvene zajednice nove domovine. U novonastaloj situaciji stalnih antisemitskih prijetnji, koje su dolazile iz fašističke Njemačke i opasnosti da Jevreji na evropskom tlu budu duhovno i biološki uništeni, jasno je bilo da prevaga u korist vjerskog i nacionalnog u odnosu na klasnu svijest ni jednog trenutka nije bila upitna. Osjećaj klasne svijesti vremenom raste i kod napredne jevrejske radničke omladine, koja se sve više priklanja socijalističkoj internacionali, gledajući na nju kao na jedinu mogućnost za opstanak. Antisemitizam je riječ koja leđi krv u žilama svakom Jevrejinu, ma gdje on bio, jer je oznaka teških rana, patnji i stradanja neprimjerenih ljudskom duhu, moralu i časti.

Antisemitizam je i dokaz da je čovjek zaostao negdje, pomućene svijesti u svom prvobitnom razvoju i da nema kajanja za učinjena bestijalna zvjerstva. Tačno je da donekle postoje psihoanalitički parametri koji u jednom stravično grozničavom hipu nastoje da šćepaju svijest zločinaca, koja traži trabante dodira ludila, koji kruži oko nje, i jednostavno kao u transu uvode u nove valove zločina koji traju i traju. Tu i tamo, u pijanstvu duha, u moru zločina, javi se, poput stidljive ljubičice, savjest koja kuca na vrata realnosti postojanja ljudskoga roda, i kaže: Dosta je zločina, tu mora biti i malo kajanja. Imaš Crkvu i operi se za učinjene grijeha prema nižoj ljudskoj rasi, jer nisi učinio herem prema Bogu nego spram ljudi, za koje ti se može dati oprostaj. A sutra opet nastavi po starom jer takva je politika i naređenje tobožnje više rase i božijih svetaca i njihovih slugu koji ti daju pokriće za učinjena kaznena djela visokomoralnog ubice. I šta sad? Ne možeš se vratiti, izgubio si svoje, a budućnost učinio sudbinski lošom za generacije koje dolaze. Pa daj, i dalje glumi dok traje zločinačka drama u četiri čina, jer njen si akter do gole kože, i nemoj biti, kao što i nisi u tome sam, jer Viša rasa i Crkva su uz tebe.

Dolazak Hitlerove fašističke stranke na vlast u Njemačkoj 1933. godine, zahvaljujući proklamovanom antisemitizmu dovodi do stvaranja pominjane rijeke izbjeglica aškenaskih

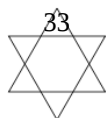
Jevreja iz Evrope. Civilizovani svijet je tek tada počeo da shvata da su klice novog svjetskog rata na pomolu i da predstoji težak sukob za očuvanje slobode i nezavisnosti. Čitav uvod u rat je pratila neviđena antisemitska politika, koja je raspirivala mržnju prema jevrejskom narodu, što u samoj Njemačkoj dovodi do daljnjih zlostavljanja, hapšenja i progona Jevreja ma gdje se nalazili. Duh antisemitizma u Kraljevini Jugoslaviji se sve više osjećao. Jevrejsko pitanje i njegovo rješavanje jeste bilo i ostalo kamen smutnje i spoticanja kroz gorku istoriju Jevreja unutar svake milenijumske epohe, do naših dana, kao dio istorije ratova svjetova i zvijezda pod Božijom nebeskom kapom, te unutar svake generacije koja je donosila nova pravila igre, pitanje identiteta, postojanja, osobenosti i različitosti svakog pojedinca. Jevreji o tome imaju mnoga dramatična iskustva. Počev od vavilonskih kula i perioda Prvog raseljavanja van Svete zemlje, perioda helenizma i drugog raseljavanja po svijetu, duž čitave linije života, perioda Rima, trećeg raseljavanja, doba II hrama, sve samih crnih dana, gdje jednostavno iz utrobe vlada i prijeti strah kod Hebreja, u Svetoj zemlji ili galutu, od zatiranja vlastite vjere identiteta, sa mišlju da nove generacije, zavedene i blažene u neznanju, ne skrenu sa kursa i ne zalutaju u vode paganstva te postanu klasični heretici, grešnici i nepoznavaoi Tore ili, po mnogima još gore, u apikorosi klasični nevjernici, koji se odriču prošlosti svojih predaka i judaizma u korist vlastite štete a zarad rješavanja sitnosopstveničkog egzistencijalizma. U oba slučaja je prijetila velika pomama i opasnost, kroz gorku istoriju, da takvim skretanjima više mladih nadolazećih pojedinaca, zarobljenih u vremenske potope, zaista ostane u neznanju i nepoznavanju Mojsijevih zapovijesti Tore, tog višemilenijumskog prenosa Božije riječi, koja je judaizam i Hebreje okovima vezala u neraskidiv spoj za sva vremena.

Dala je odgovor Mišna i Gemara kroz vrijeme i ljude i nasušnu potrebu da vlastiti dodiri ushićenja i sreće kroz vremensku granicu bitisanja Tore i Talmuda ne samo da moraju nego i mogu biti nedirnuti isključivo kroz generacijsku vlastitu nadgradnju intelektualne svijesti o potrebi prilagodbe zakonima novih svjetova. To je pravi i jedini recept da se ne izgubi osjećaj za vlastitu vjeru i prošlost. Sve ostalo je utopijski socijalizam. Treba znati i umjeti prenebrežavati. U potpunosti se prilagoditi novoj situaciji a da se ne osjete i ne iskuse mnoge more i neugodnosti, da se ne dožive poniženja, jako je teško ali se mora. To je samo jedna u nizu od loših gesta u nadjačavanju problema materijalnog i prevazilaženju istog na putu ka intelektualnom. Gdje si trilogiju smetenih, o dragi Majmonides? Pobijedimo svijet materijalnog i pređimo čarobnu granicu robovanja niskim strastima. Uzmimo se u pamet. Ne budimo robovi vlastitog svijeta materijalizma koji je ništa drugo do samo jedna stepenica, jedna prelazna faza u upoznavanju vlastitog Ja. Može li, uostalom, iko u potpunosti pristati na adaptaciju brišući pri tome misao o bilo kakvom preobraćanju i ako je isto klasno vezano za materijalizam. Ne gubite vjeru i svijest i tvrdoglavo istrajavajte na svojoj "nacionalnoj posebnosti", a da se na sebe ne preuzmu vremenske posljedice isključivosti koje ne biraju ni mjesto ni vrijeme da te obore dole.

Pa, rekli bismo da se to može i mora, mada, istini za volju, tu postoji i jedan drugi svijet, svijet nagonске sudbine, zakona prirodnog samoodržanja, a tek potom njegovog samoodređenja.

Judaizam, kao neraskidiva veza Boga i izabranog naroda, samo je prošlost, što je nametnula teza da svijet počinje od hrišćanstva, čiji cilj opravdava sredstvo fizičke likvidacije monoteista kao prenosnika Božije riječi o potopu i legendarnom biblijskom postanku svijeta, od ruku vjernika u zagrobni život, praštanje i pokajanje za klanje ljudi druge vjere, nacije i neistomišljenika pod okriljem svete, odavno projektovane zavjere Svete stolice, Vatikana, i katoličkih velikodostojnika. I eto nam veoma jasnog odgovora za genocid Jevreja u Drugom svjetskom ratu. Poslije antisemitskih Gebelsovih laži,²⁸ koje za mnoge postaju istine, slijedi egzekucija u rukama više rase na različitim stranama svijeta. Bez obzira da li se iz prokletstva izvodi izabranost ili se iz izabranosti izvodi prokletstvo, u oba slučaja se potvrđuje jevrejsko stradanje. Sadašnji Jevreji u dijaspori, kao jedinke, zbog gorkih plodova prošlosti u većini

²⁸ Ja sam ubijeden, piše Goebels u svom Dnevniku (1942–1943), da u dubini duše demokratska društva nisu nezadovoljna što ćemo ih osloboditi od "jevrejskog smeća" (Judischen Riff - Raff).

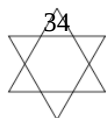
slučajeva se poistovjećuju sa cjelokupnom jevrejskom populacijom i, na koncu, ta strahovanja u tuđini, sa ulogom vječnog stranca, opravdana su jer neprijatelj nikad ne spava. Razmišljanja o jevrejskom pitanju su dosta delikatna u svim životnim situacijama jer graniče sa stvarnošću koja opominje na to da kad je potrebno riješiti nešto životno, za sva vremena, to naprosto postaje nemoguće jer oni su uvijek budni. Antisemiti se uvijek iznova oblače u mimikrijske boje društveno-ekonomske politike građanskog svijeta. Vlast koja drži Jevreje pod posebnom zaštitom samo je tobožnja igra skrivača zaštitnika, koja kontrolisanim libidom omogućava njihovu daljnju sudbinsku regresiju putem već davno začete i započete asimilacije, koja je samo jedna kap u moru mogućih rješenja jevrejskog pitanja koje se praktično provlači kroz istoriju, od hrišćanskog postanka svijeta putem varirajućeg spektra nijansirane društvene mržnje spram jevrejskog naroda. Da li je to zbog socijalnog statusa i gore date teze o bogatstvu i prokletstvu od Boga izabranih Hebreja, teško je reći. Ali, s druge strane, svi Jevreji nisu ni bogati, ni slavni, ni uticajni, ni religiozni. Načelni antisemitski stav uglavnom nalazi svoje uporište u sprezi ličnog iskustva i naslijeđenih preubjeđenja o antisemitizmu i kao takav nije stvar nekakvih premisa, kao što ni taj naopaki fenomen nije moguće objasniti razumom. Stoga antisemitska mržnja, koju je jako teško uopšte definisati vremenskim racionalnim varijantama i jako teško dokučiti, po svoj prilici krije svoje korijene u nesuđenom ljudskom primitivizmu da se na svijet materijalnog bogatstva reaguje urođenim instinktom zavisnosti i prezira koji, opet, rađa novu mržnju, što je izvan svih Božijih zakona i zapovijesti Tore i praktično odudara od bilo kog "iole" vjernika i bilo koje religije.

Ili, još korak dalje do dna, osnove antisemitizma, po mnogima, leže u diferenciranosti i specifikumu misticizma religije. Jevrejska vjera, judaizam, kao religijski izvor iz koga su drugi narodi crpili svoju vjeru i religiju, dokazana je opštesvjetskim prihvatanjem Biblije, rođene u kolijevci izabranog naroda. Osnovi jevrejske religije se nalaze prvo u Starom testamentu, Bibliji, a religiozni sistem prvo u Tanaha, a potom u Talmudu, Kodeksu Majmonides, Kodeksu Turim i Kodeksu Sulhan aruh. Jevreji su, prema riječima Lava Tolstoja, kao izabrani narod osvećena bića, koja su sa neba donijela vječni oganj.

Jevreji kao pioniri kulture, slobode, građanske i vjerske tolerancije su naprosto amblem vječnosti. Jevrejstvo ne poznaje misticizam religije, što je ključna razlika u odnosu na hrišćanstvo, koje na tom počiva. Kult materijalizma u jevrejskog religiji se naprosto ne zabranjuje, a sticanje bogatstva ide u red ljudskih dužnosti i doživljava se kao Božiji dar svima koji žive u skladu sa Torom. Kada prenosi usmeno predanje Božije riječi, Talmud kaže: "Ko vidi *Knjigu kraljeva u snu*, taj neka se nada bogatstvu".

U jevrejskoj religiji siromaštvo se smatra prokletstvom, a bogatstvo ne. U psalmima se kaže: "Bojte se Gospoda Boga, jer ko se njega boji i moli ne oskudijeva". Stara hrišćanska vjera, toliko kruta za šire narodne mase, sa tezom o zagrobnom životu, koji ide do fanatizma, u pogledu bogatstva kaže: "Lakše će deva (kamila) da prođe kroz ušicu igle, negoli bogataš kroz vrata nebeska" (Matija 6,24). Od davnih vremena omeđen Talmudom i stavljen u njegove ruke, mladi Jevrej je vremenom nosio nadmoć u znanju nad hrišćaninom jer hrišćanska crkva ili nije umjela ili nije htjela da učini svom narodu pristupačnim najčistiji prosvjetni izvor Bibliju. To što su hrišćanska crkva i hrišćansko društvo pokušali da se vjekovnim djelovanjem putem grube sile otresu ove jevrejske nadmoći čini najmračnije stranice istorije.²⁹ Rabinska nauka nastoji radi praktičnosti i primjene da poveže religiju sa materijalizmom, stavljajući na znanje vjernicima da nije dovoljno samo biti bogat nego i pobožan. No, tokom vremena ti propisi su nužno doživljavali razne transformacije. Daljnjim razvojem klasnih društava i društvenih prilika koje su oni nosili sa sobom, došlo je i do uspostavljanja novih kodeksa halaha. Bez prave domovine, rasuti i raseljeni po cijelom svijetu, bez Hrama, Jevreji su se držali uvijek zajedno preko svojih kejlja i sinagoga, živeći u jednom zatvorenom svijetu. Daljnjim razvojem i modernizacijom svijeta, a radi golog preživljavanja i opstanka jevrejskih kolonija u matičnim, mahom hrišćanskim zemljama, došlo je do emancipacije Jevreja, pri čemu su pucali stari okovi i veze. Otpor emancipaciji,

²⁹ Edvard Lamparter, *Das Judentum in seiner kultur und religions geschitlichen Erscheinung*, Gotha 1928.

koja je bila nužna sa svojom tendencijom prihvatanja modernih načela, bio je i ostao višestruk jer se zajednica morala otvarati prema komuni i komunalnom načinu življenja. Pružala je otpor i jevrejska ortodoksija, i svjetovne i crkvene vlasti, i javno mnjenje cionista. Na Berlinskom kongresu, koji je zasjedao od 13. juna do 13. jula 1878, Alliance Israelite Universalle stala je u zaštitu balkanskih Jevreja, ističući pri tome potrebu da rješavanje pitanja orijentalnih Jevreja isključivo mora biti u skladu sa svim demokratskim principima, da načelo da "vjerska razlika i vjersko ubjeđenje" kao glavni kamen spoticanja nipošto ne smije da bude razlog za građansku, vjersku i svaku drugu netoleranciju. Praktično, to znači da ne smije biti društvene diskriminacije vjerskih i nacionalnih manjina u lokalnim zajednicama, koje idu u korak sa njihovim niveliranjem građanskih prava, te limitiranjem društvenih funkcija, položaja i počasti. Jeste, to se uvijek javno glasno kaže i jasno ističe u svim iole demokratijama, ali u praksi, tu i tamo egzistira prema potrebi. Ovo pitanje demokratije u galutu i njeno sprovođenje je vremenom i rodilo i donijelo nove patnje novim Jevrejima. Asimilacija, cionizam i ksenofobija se prepliću i nadmeću za srce svakog Jevreja u tradicionalnom kolu materijalnog egzistencijalizma. "Naša borba protiv asimilacije je dala nove ljude, naš tridesetogodišnji rat, što ga je cionizam vodio i mora voditi protiv asimilacije, započeo je ovdje u Svetoj zemlji", istakao je Max Nordau, jedan od najvećih sinova i umova koje je dalo jevrejstvo. Proglasio je smrt asimilaciji za sva vremena, ističući pritom da je asimilacija dovela do cijepanja i preziranja samog sebe i indiferentnosti, naročito omladine.

Cionizam i cionističko djelo je dovelo do korjenitih promjena u stavu cijelog svijeta prema jevrejskom pitanju, čime je cionizam, kao svjetski pokret političkog djelovanja i težnji (svi Jevreji u jednoj državi), proizveo i naprosto udahnuo novi život jevrejstvu, dajući mu pritom novi pojam vrijednosti. "Cionizam, koji je nekad bio fantastičan san, danas prelazi u istorijsku zbilju, koja je toliko jaka da je ne može i ne smije mimoći nijedan Jevrejin u kome ima još jevrejskih osjećanja", istakao je prije jednog vijeka Chaim Weizmann. Dvojbene odgovori iz galuta su dolazili sa svih strana, pa i iz stare Jugoslavije. Asimilante su prezirali i antisemiti i cionisti. Nisu svi Jevreji balkanskih Slovena disali isto. Pod pritiskom nadirućih društvenih prilika u matičnim balkanskim zemljama dolazi do podjele jevrejskog korpusa. Jevrejska inteligencija i omladina su mahom bili za jačanje jevrejskog pokreta, sa ciljem očuvanja jevrejskog nacionalnog identiteta, stari naraštaj, okovan tradicijom, bio je za tradiciju i nije želio o tome uopšte da razgovara, a najmanji dio se smatrao vjerskom zajednicom i nije podržavao jevrejski nacionalni val. Praštalo je sa svih strana. U Hrvatskoj Mirko Breyer, predsjednik udruženja "Narodni rad", 1922. za "Novu Evropu" u članku "Glas srca i savjesti" kaže: "Udruženje Hrvata odnosno Jugoslavena izraelske konfesije, kao stjecište svih onih koje se bezmalo osjećaju nerazdruživim dijelom narodne sredine u kojoj se rodiše, u kojoj i sa kojom žele unaprijed i zauvijek dijeliti dobro i zlo i posvetiti joj najbolje svoje sile, javno i odlučno pobijamo cionistički i židovsko-nacionalistički smjer koji ide za otuđivanjem i odnarođivanjem od rodne grude. Antisemiti su od davna upozoravali na njihovu "dvostruku odanost" (novom pripadništvu i starom porijeklu).

Stanje u Južnoj Srbiji 1928. godine, u članku "Dojmovi iz Južne Srbije" objavljenom u zagrebačkom listu "Židov", prezentovao je dr Salamon Lowy: "U židovskoj opštini u Skopju postoje dvije struje, cionistička i necionistička. Cionisti nastoje da se židovske kulturne vrijednosti gaje i jačaju, dok necionisti traže bezuvjetnu predaju sa prilagođavanjem okolini te im je najveća težnja da židovsko-srpska škola, gdje se pored općih predmeta uči i židovski, pretvori u čisto srpsku, kako bi i sama židovska djeca po rođenju mogla više da se posvete maternjem kojim se i onako uvelike služe. Stoga se vidi da necionisti kao već asimilirani dio jevrejskog nacionalnog korpusa nemaju ama baš nikakvog interesa u pogledu oživljavanja i jačanja jevrejskog nacionalnog pokreta."

Sa druge strane, zemunski nadrabini dr H. Urbach traži da se Jevreji u staroj Jugoslaviji priznaju i kao nacija i kao članovi zasebnog jevrejskog naroda i to opravdava sljedećim: "Kada su se narodi u zapadnoj i srednjoj Evropi u prošlom, XVIII vijeku emancipirali, onda su to učinili sa pretpostavkom da i Mi Jevreji treba da prestanemo biti

zaseban narod i da postanemo jedna vjeroispovijest, kako bi se u cjelosti mogli priključiti vladajućim državotvornim narodima, što uistinu znači da u Francuskoj treba da postanemo Francuzi, u Njemačkoj i Austriji Nijemci, u Ugarskoj Mađari, u Poljskoj Poljaci Mojsijeve vjere."

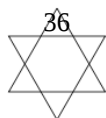
Jevrejin se nije smio deklarirati Jevrejinom po narodnosti, što je bilo, konačno, i u Jugoslaviji. Jidiš se nije priznavao maternjim jezikom nego posebnim germanskim žargonom, tako da su nas u cijeloj Austro-Ugarskoj monarhiji, do same nagodbe 1867, vodili kao Nijemce. Poslije toga, iste godine, 800.000 jevrejskih Nijemaca preko noći je postalo jevrejskim Mađarima. U Galiciji, kojom su tada zavladaali Poljaci, 850.000 jevrejskih Nijemaca Mojsijeve vjeroispovijesti potezom pera se pretvorilo u Poljake Mojsijeve vjere."

Iz svega ovoga rečenog jasno je da je borba za ravnopravnost Jevreja rodila cionizam, tu čudesnu težnju Jevreja za evolucijom i jedinstvom svoga naroda u Erec Israelu.

Oni koji su se odlučivali za potpunu asimilaciju nisu se klonili ni radikalnih gestova u prikrivanju i drastičnom samoporicanju svojih korijena. Oproban način da se čovjek negdje skraši jeste njegova asimilacija. I sam Marx je bio blizak ovakvoj ideji. U svom čuvenom spisu o jevrejskom pitanju on se naprosto zalaže za "emancipaciju Jevreja od jevrejstva", čime u osnovi opetuje ideje o emancipaciji još iz doba Francuske revolucije. U takvoj konstataciji Marx ispada tipični pokršteni Jevrejin – antisemista, dok Freud, iako Jevrej, osporava temelje judaizma u korist hrišćanske kulture i zalaže se za dekonstrukciju jer hoće da razori tradiciju. Dekonstrukcija je po tome prirodna koliko je prirodan odgovor asimilacijom na antisemitizam, što je samo opšta društvena mimikrija kao vid otuđenja od vlastitoga sebe i svoje pripadnosti jer s vremenom predstavlja ruglo stvari i poretka. Jevreji, mahom apolitični i zaneseni drugim stvarima, u suštini bez otpora prihvataju zakonodavstvo i običajnost zemlje u kojoj borave, ali su pri tome u svojim kejlama neprikriveno isticali znamenja svoje vjere, kulture i tradicije, da bi vremenom, generacijski, zbog premise otuđenja i činjenične stvari praktičnog života, stupili u mješovite brakove i time podlegli asimilaciji, plativši istovremeno visoku cijenu gubitka vlastitoga identiteta. Oni su bili i ostali u fazi emotivnog stresa, ljudi sa dva lica, praktično samo spolja, parcijalno, nacionalno asimilirani ljudi: Francuzi, Nijemci, Mađari, Austrijanci, Jugosloveni, Hrvati, Srbi, Slovenci, Makedonci, Bosanci i drugi Mojsijeve vjere, koji su duboko u sebi "očuvali unutarnju tajnu predanja Tore". Kasnije, u drugoj generaciji, i ovo je nestalo, iščezlo. Asimilanti se, tu i tamo, samo po imenu razlikuju od ljudi koji ih okružuju. Oni ne znaju hebrejski, a o latinu i jidišu da i ne govorimo.

Sa druge strane, predstavnici cionizma u svemu razaznaju znake nadolazećeg užasa, ali i mnoga sartrovska³⁰ razmišljanja o jevrejskom pitanju su razmišljanja u granicama međusobnog preplitanja antisemitizma i asimilacije kroz istoriju Francuske. On predstavlja antisemitizam kao bolesnu strast mržnje i bijesa zbog navodnog uniženja i urođenog straha od sebe i istine. Antisemita doživljava dušu Jevrejina kao dušu Satane, te je stoga od samog početka antisemitizam-maniheizam vječita borba Dobra i Zla, te iza svih bitaka, ratova i zavjera vidi jevrejske vođe. Gledajući psihoanalitički, antisemit izražava svoju duboku privrženost maniheizmu, privrženost Zlu, koje time postaje njegov neraskidivi posao. To znači da otkrivanje Zla znači otkrivanje besramnih Jevreja svijetu. Rušitelj po funkciji, sadista čistog srca, antisemit je u dubini svoje duše zločinac, zločinac koji ne traži javno smrt Jevreja, nego ga mjerama koje poduzima neminovno ponižava, progoni i pogubljuje. Uklanjajući Zlo (Jevreje) on povećava Dobro, a savjest antisemita ostaje čista, netaknuta, što ga čini zločincem iz dobre pobude. Time je antisemitizam sačuvalo nešto tradicionalno prema

³⁰ Žan Pol Sartr, predsjednik Raselovog suda (Bertrand Russell, britanski filozof i humanista, po kome je ovaj sud dobio ime, još u toku Prvog svjetskog rata vodio je žestoku borbu protiv zločina i prisilne asimilacije, dao je ideje koje je 20 godina kasnije Lemkin označio sadašnjim terminom genocida), napisao je poznatu studiju o genocidu, koja je imala snagu presude. Raselov sud je dao kompletu raspravu istorije genocida sa aspekta međunarodnog prava i moralnosti, koju je pripremio prof. V. Dedijer, koristeći neobjavljene materijale o izvršenom genocidu nad Jevrejima u Jugoslaviji i u svijetu.

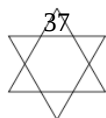

bogovima – prinošenje ljudskih žrtava. Jevreji su pri tome samo izgovor, drugdje će poslužiti crnci, pripadnici žute rase, za zločin koji je potrebno učiniti radi dominacije svijetom. Stvarajući portret antisemite, sada se sasvim jednostavno može razumjeti da to nije čovjek moralnih vrijednosti nego amoralista koji se ne plaši Jevreja nego samog sebe, svoje savjesti, slobode, svojih nagona, samoće, promjene svijeta – svega osim Jevreja. On upravo svojom ravnodušnošću prema svim ovim pitanjima osigurava neprestano trajanje antisemitizma, kao i smjenu generacija. Otvoreno jevrejsko pitanje, istina o judaizmu kao ishodišnoj tački vjera i vjerskih zajednica, bio je i ostao osnovni kamen spoticanja koji je, vremenom, naprosto rodio milenijumski antisemitizam, čije su zloupotrebe, unatoč demokratiji i vladavini prava, u praktičnom životu i danas vidljive na svakom koraku gdje jevrejske zajednice manjinski participiraju u društvenom životu lokalnih zajednica. Postavlja se jevrejsko pitanje: Kakva je razlika između antisemita i demokrata? Ogromna! Antisemita želi da uništi Jevrejina kao čovjeka i da ostane da živi u njemu samo Jevrejin, nedodirljivi duh. Demokrata želi da uništi Jevrejina kao simbol "jevrejske svijesti" i "jevrejske zajednice", "kako bi u njemu sačuvao čovjeka, univerzalnog nosioca prava i građanina". Možda je odgovor na to dala asimilacija. Nacionalno osvješćenje Jevreja i pravo buđenje potrebe za potvrdom jevrejskog identiteta kod asimiliranih, imali smo diljem sad već bivše Jugoslavije. Daleke 1922. u djelu "Nova Evropa" dr Aleksandar Licht³¹ je to jednostavno definisao kao "trajni prestanak spoljašnje ovisnosti". Nacionalno osvješćenje je pitanje našeg dostojanstva i želje da svoj narod od posrednika učinimo stvaralačkim skupom. Cilj nije nacionalni egoizam, nego se ne želimo podjarmiti nacionalizmima drugih nacija. Nacionalni individualizam kao dragocjeno oplođivanje kulture koji donosi estetsku i duševnu nirvanu nije ekskluzivan, on ne smatra druge narode neprijateljskim, već u njima vidi diferenciranost kao bogatstvo različitosti vjera i kultura ovozemaljske zajednice u cilju izgradnje čovječanstva.

U temeljnim odrednicama svake kulture nije demokracija, nego želja za dominacijom. Totalitarni režim većinom prećutkuje čak i samo postojanje Jevreja, osim ako mu nisu potrebni kao "dežurni krivci" ili dekorativni dokaz o vlastitoj demokraciji. A upravo u odnosu prema nezaštićenju, obespravljenoj manjini vidi se pravo lice vladajuće klase, a u odnosu prema kulturi te manjine odnos prema kulturi uopšte. A frustrirani cionisti, svjesni asimilacije, na to kažu da antisemitizma i antisemita nema jedino tamo gdje uopšte nema Jevreja, sve ostalo u demokratskom društvenom svijetu je moguće i prihvatljivo. Postoje i druge teze, po kojima unitarni režimi sa podlogom demokratije sami, po sebi odabranom kôdu, u zavisnosti od političkih, društveno-ekonomskih i lokalnih prilika na terenu, po potrebi jednostavno negiraju postojanje jevrejske nacionalne manjine, ističući pri tome njihovo značenje samo kroz jedinstvenu građansku opciju, čime osigurava dominaciju prava većine.

Bez obzira na to da li se antisemitizam rađa iz primitivizma, iz vjekovno stvorenih predrasuda sa tendencijom oslobađanja od kondenzovane vlastite frustrirane mržnje prema Jevrejima (da Jevreji ne žive pored njih, ili ih pustiti da žive na distanci i marginama davno preuzete vlastite kolektivne odgovornosti kao nacionalnu manjinu), u njegovoj osnovi uvijek počiva jedna urođena ljudska mržnja. Pobornici takvog stava u demokratskim društvima ističu se težnjama ka potiranju gotovo svake razlike, opštoj nivelaciji i neprijateljstvu prema drugačijem, dopuštajući bogatstvo različitosti vjera i kulture. Ali, nažalost, oni su uvijek u manjini. Predstave o sveprisutnosti jevrejskog lobija i zastrašujućoj efikasnosti Mosada u izvjesnoj mjeri predstavljaju blage parafraze ideja iz čuvenog falsifikata što ga nazvaše "Protokol sionskih mudraca" antisemitske su ideje, tako da svi oni koji vremenom bar jednom osjete šta znači biti progonjen i obespravljen, stanu gajiti nepovjerenje prema okruženju koje traži rješenje. Jako je teško u takvoj situaciji ostati normalan izigravajući finoću prema okolini. Ići sada, ili ostati tu?!

³¹ Dr Licht kaže: "Ja ne mislim iznositi dokaze o jevrejskoj naciji koja to jeste, dovoljno je samo što mi mlađi, samosvjesniji i ponosniji židovski naraštaj, jednako osjećamo i zamjećujemo svijet oko nas."

Holokaust je naprosto uzidan u istoriju jevrejskog sjećanja, koje osjeti i najmanje pomake disanja u svijesti onih koji bi samo i pomislili da holokaust treba negirati kroz politiku mase koja laje antisemitske ispade, a karavane ovaj put prolaze. Ipak, savjest kolektivna, svjetska, toliko je narasla da se apriori može shvatiti da je to nemoguća misija, pa se na podijeljenim stvarima dolazi do blage istine, koja plače u kolijevkama onih koji bi da se to ponovi, stavljajući Ameriku u ulogu "dežurnog krivca", a misleći na uništenje Izraela. Da li postoji toliko moćno bombaško odjeljenje u vazduhu, na zemlji ili pod zemljom koje to može učiniti? Novac i oružje za fanatične mase dolazi iz Evrope, kažu mnogi. Diže se čitav svijet nad tobožnjim stradanjima. I opet nisu i neće proći, opominju na oprez oni koji su ga doživjeli, ukazujući time da je **šoa** bila pakleno neizdrživa. Svjedoci smo učestalih pokušaja da se ova bolna činjenica izmjesti iz kolektivnog pamćenja. Ne znam da li je pri tome sramotnije potiskivanje, koje izaziva frustriranost i u zločincu i u žrtvi, ili minimiziranje broja žrtava, čime se, u osnovi, želi nevješto umanjiti krivica krvnika. Ili je još ponajgora nova antisemitska krilatica "da ni Jevreji nisu bolji od nacista", čime se vješto i lukavo vrši istorijska zamjena uloga krvnika i žrtve, prikazujući tobožnju brutalnost izraelske armije kao pravdanje krvavih zločina krivicom žrtve. Uistinu, antisemitizam je danas, kako vidimo, u savremenom svijetu poprimio nove dijaloge i oblike svog djelovanja, označene novim, sasvim logičnim pojmovima neoantisemitizam i neofašizam, pri čemu antisemitsko ispoljavanje na lokalnom nivou sada jednostavno nije dovoljno nego se proteže na osudu i potrebu uništenja čitavog jevrejskog svijeta, koristeći poznati dijapazon stereotipnih antisemitskih teza, od zamjene uloga žrtve i zločinca do totalne negacije holokausta. Neoantisemitskim i neofašističkim prijetnjama koje osuđuju Izrael antisemiti novog vala, mahom iz ekstremnog islamskog svijeta, pozivaju na džihad prema izraelskom narodu (misleći na rasu, narod, naciju i vjeru jevrejsku) diljem svijeta, praktično pozivaju na totalno uništenje Izraela, što istovremeno u svijetu stvara globalno mišljenje o Jevrejima kao pobješnjeljoj naciji koja u ime preživljenih patnji svoga naroda postaje beskrupulozna, te pod tim okolnostima pridonose navali svjetskog antisemitizma na svim nivoima društvenog djelovanja. Nemamo namjeru ni potrebu pravdati ničiju i nikakvu brutalnost, ali se ne mogu izjednačavati civilne žrtve pogroma, koje su generacijski proizvele kod Jevreja neslućene strahove od holokausta, te su njihovi naoružani potomci samo odgovor spremnosti i na samu pomisao na mogući novi holokaust i crne Ave Jevreja, i da se svijet konačno jednom već mora odviknuti svoje navike da su Jevreji predodređeni za žrtve, čime se vraća mitska teza o prokletstvu izabranog naroda. Stoga otvoreno treba reći da je svako **NEGIRANJE HOLOKAUSTA U ETIČKOM SMISLU NEDOPUSTIVO** i da je neoantisemitizam sada, već izvjesno, moguća priprema za novi "zločin protiv čovječanstva". Takva dramatična proživljavanja mogu i moraju kod Jevreja novih generacija razbuditi kôd (ako je on, a jeste ugrađen) svijesti o potencijalnoj ugroženosti od novog holokausta, ne samo jevrejskog naroda nego i cijelog čovječanstva. To je prokletstvo koje kuca i opominje sviju nas, bez obzira na boju kože, vjeru i naciju. Ono je, istini za volju, kod Jevreja prirodno, urođeno, naprosto ugrađeno kao dio tijela zbog milenijumskih gorkih iskustava iz prošlosti, jer sva prethodna krvava stradanja u svijetu su počela na **isti način** – razapinjanjem Jevreja, sa teškim mukama Isusovim.

Stoga je neoantisemitizam, koji direktno cijelu mržnju i prokletstvo svijeta projicira na Izrael i jevrejski narod, ma gdje on bio, u osnovi ostao isti u svom maniheizmu i sadizmu krvavih zločina nad Jevrejima (sa vječnom posebnom napomenom da se ovdje jednostavno neće i ne želi pobjeći od stereotipije stradanja predodređenog za Jevreje koji su, kao izabrani narod iz Svete zemlje, postali njegov milenijumski simbol), jer Jevreji to, par ekselans, prepoznaju sigurno, i znaju da to predstavlja uvod u globalna stradanja cijelog čovječanstva.

Projekcija mržnje je i ovaj put na Jevrejima koje, po svim neoantisemitskim težnjama, kao prve predodređene za stradanja, treba brisati sa lica zemlje, pucajući im ovaj put, za promjenu, u glavu, kako bi na mjestu ostali mrtvi. Ostale dijelove tijela, Jevreje u galutu, koji bitišu kao "nacionalne manjine", već odavno asimilirane zbog mješovitih brakova, potom je lako umiriti za sva vremena prepuštajući ih generacijskom zaboravu. Danas su

Jevreji lovina za odstrel, sutra su to, sigurno, drugi, počinju stradanja čovječanstva zbog učinjenog herema, prekосуtra treći, crna i žuta rasa, ako uopšte do toga dođe jer će prethodno crni dani kataklizme čovječanstva prosipanjem atomske energije posve sigurno razoriti već davno mu bolesno tijelo. Radi preventive od nadirućeg neoantisemitizma, koga je po svim kriterijumima društvene hijerarhije i vrijednosti uopšte jako teško izbjeći, tragalo se dugo u galutu i za nešto drugačijim primjerenim rješenjima, koja su se mahom ogledala u politici kompromisa kako bi se stvorila društvena zakonska mogućnost da se izbjegne svako nepotrebno isticanje, a da se u slučaju klasnih, ideoloških ili nacionalnih sukoba sačuva prividna neutralnost i nazovi neopredijeljenost, što je proizvelo daljnje boli Jevreja a što ga ipak nije učinilo ni manje izloženim ni manje ranjivim. Neki su asimilanti posezali za navodnom anacionalnošću kako bi se uklopili u režim i u klasu. S ovim stoji u sprezi i već davno spomenuta marksistička krilatica prema kojoj čovjek, sve dok ima jasna razmišljanja o svom porijeklu u tuđini, ne može biti u potpunosti čovjek. Oni asimilanti koji su se stupajući u mješovite brakove nadali svom potpunom udomljenju u društvenu jednakost građana, imali su, još uvijek imaju i imaće priliku da iskuse svu ispraznost deklarativne demokratičnosti, što naročito dolazi do izražaja u tzv. društveno-nacionalnim demokratijama, u kojima je svaki pripadnik manjine podložan opštoj nivelaciji društvene hijerarhije ili, jednostavno rečeno, mora biti ekspert u domenu svoga djelovanja, renomirani naučnik svjetskoga glasa, koji mora imati ekstra kvalitet da bi mogao uopšte biti na listi ravnopravnih građana. I u ovom slučaju su intelektualci bili prvi koji su na izvjestan način bili u prilici da ponude moguće rješenje, ističući pri tome neriješeno jevrejsko pitanje materijalnog egzistencijalizma i potrebu isticanja jevrejskog identiteta kao osnove za opstojnost vjere i očuvanje jevrejske zajednice na tim prostorima. Jasno je da tu, na samom terenu kao i u praksi, postoji evidentna razlika unutar samih jevrejskih asimilanata. To je i osnovna razlika koja ih dijeli na asimilanate koji tragaju za svojim nacionalno-religijskim porijeklom i na one koji svoj identitet dokazuju posredstvom pripadnosti i vlastite samosvijesti. Prvi poriču značaj vlastite autonomije, koja kao takva ima mali značaj pojedinca u judaističkoj tradiciji, dok drugi ukazuju na to da rješavanjem problema jevrejskog identiteta Jevrejini ne rješava samo pitanje legitimacije spram vanjskog svijeta, nego postiže i unutrašnji emotivni mir, nalazeći u njemu klicu svog duhovnog života. Prvi vjeruju da su izabrani Jevrejini i da pripadaju jevrejskoj sudbini, dok drugi znaju da imaju više mogućnosti, da jednostavno to mogu biti a da ne budu vjernici, da tu mogu ostati i živjeti i sa malo cionizma. I pred jednim i pred drugim, međutim, tu kao vječni stup istine stoji isti zadatak, onaj isti koji su postavljali svojim nekadašnjim domaćinima: razumjeti druge i shvatiti bogatstvo različitosti. Taj je zadatak u moralnom smislu imperativan za sve, inače će međusobno poricanje i optuživanje i konačno samouništenje biti nastavljeno do kraja čovječanstva i samog svijeta.

Načelno gledajući, jako je teško u takvim demokratskim društvima, prihvatljivim za sekularno jevrejstvo, izbjeći posljedice, svoje samopregore i kajanja, koja nastaju na bazi prikrivanja svoga porijekla i gdje se dugo potiskivanje takve istine vraća u formi samomržnje i stida. Stoga su jevrejski intelektualci, radi očuvanja svijesti o vlastitom porijeklu, odavno razabrali istinu da Jevrejima u tim demokratijama nije potrebna nikakva izdvojenost, već prosta ravnopravnost, bez društvene nivelacije, što i jeste suština. Jevrejina u građanskom društvu ne treba ni obogotvoravati ni satanizirati, već ga prihvatiti kao "normalnog čovjeka". A u tome nije djelotvorna ni ideja o "izvoru" ni o "emancipaciji", nego samo vjerska tolerancija, razumijevanje i komunikacija sa drugim i različitim ljudima.

Međutim, antisemitizam kao ekstremni dio lažnih demokratija nikada nije mirovao. On je u osnovi svojih nastojanja ka uništenju Jevreja kao pokretačkom sredstvu bio inicijalni dio za ostvarenje velikih politika katoličke crkve sa središtem u Vatikanu. Za te tvrdnje postoje dokazane historijske istine. Još početkom 20. vijeka ponovnu pojavu katoličke crkve u političkom životu pratila je parola "odbrane svetih hrišćanskih vrijednosti", te je pod tim geslom, a zbog velikih finansijskih gubitaka Vatikana kod pokušaja da dio svoje agrarno-feudalne ekonomije prevede na komercijalno-kapitalističku osnovu, optužio Jevreje, koji su

tada predstavljali veliku konkurenciju u krupnom kapitalu. Ovu činjenicu apsolutno je iskoristio Vatikan, praktično oživljavajući stari antisemitizam u novom ruhu.

Stari religiozni antisemitizam ujedinio se sa novim ekonomsko-političkim antisemitizmom, Vatikan je u vezi sa katoličkom partijom rata u Beču, na čijem čelu je bio nadvojvoda Franz Ferdinand, koji je sa svojim sljedbenicima antisemitama proklamovao politiku fizičkog genocida nad Jevrejima i Srbima. Ta nova politika Vatikana³² je naprosto dovela do pokretanja latentnog antisemitizma na široj osnovi, što je pogodovalo ekstremistima buržoaske aristokracije, koja je time eliminisala jevrejsku konkurenciju. Buknule su teorije maniheizma da su Francusku revoluciju, koja je dovela do jednakosti Jevreja, pokrenule jevrejske sile zla kako bi pod tim izgovorom postigli dominaciju svijetom. Nova forma antisemitizma je procvjetala pod vladavinom pape Lava XIII. Veliku podršku u tome je imao u Beču od strane Hrišćanske socijalne stranke, na čelu sa deklarisanim antisemitom dr Karlom Luegerom. Sa druge strane, stari car Franjo Josip nije se slagao sa antisemitskom politikom jer su presudnu ulogu u finansijskim poslovima dvora imali Hof i Juden (dvorski Jevreji), bogati jevrejski bankari. Dr Lueger, koji je zajedno sa Georgom fon Šenererom bio osnivač modernog antisemitizma, nije krio tu činjenicu iako je, sa druge strane, kao gradonačelnik Beča, kontroverzno poslovno surađivao sa bečkim Jevrejima bankarima. Na to pitanje je odgovorio: "Antisemitizam je vrlo dobro sredstvo političke agitacije kojim se krči put; ali kad čovjek dođe do vrha, on je nepotreban. To je sport za nižu rasu."

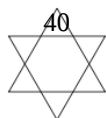
Godine 1896, nakon njegovog ponovnog izbora za gradonačelnika Beča, antisemitizam organizovan na široj bazi sve više dobija na značaju, ističući pri tome politiku koja treba voditi oslobođanju rimokatolika od jevrejskog ugnjetavanja. Njegovi sljedbenici Gregorig i Šnajder su otišli mnogo dalje. Podnoseći amandman da se Jevreji isključe iz uživanja građanskih prava, jer to pravo imaju uživati samo ljudi, traže i konfiskaciju jevrejske imovine, uz njihovo daljnje fizičko istrebljenje. Šnajder ističe: "Kad bih morao da pokrštavam Jevreje, radio bih to prema poboljšanom sistemu sv. Jovana. On ih je na krštenju zagnjurio u vodu, a ja bih ih tako držao pet minuta". I eto jasnog odgovora zašto je nakon Berlinskog kongresa 1878. i pripajanja Bosne i Hercegovine Dvojnoj monarhiji došlo do nagle brojčane eksplozije aškenaza u Bosni. Antisemitizam je pravi i jedini odgovor na to, te stoga i nije neka slučajnost da je nacistički antisemitizam tridesetih i četrdestih godina 20. vijeka našao ne samo ideološku već i praktičnu inspiraciju u antisemitiskim idejama i mjerama dr Luegera u Beču.

Mladog Hitlera je za vrijeme njegovog boravka u Beču dodatno inspirisao i nadahnuo dr Lueger, tako jako da je u svojoj knjizi "Mein kampf" opisao Luegera kao "najvećeg njemačkog gradonačelnika svih vremena", smatrajući da bi Lueger, da je živio u Njemačkoj, stao u red najvećih duhova njemačkog naroda.³³

Sklapanje konkordata između pape Pia IX i Hitlera, 20. jula 1933, bilo je ključno za donošenje odluke o uništenju Jugoslavije. Rat se osjećao u Evropi poslije pripajanja Austrije Njemačkoj u toku 1938. Stojadinovićeve vlada napušta probritansku i profrancusku politiku, a priklanja se politici Njemačke i Italije, što do punog izražaja dolazi za vrijeme vlade Cvetković-Maček, koja je imala izrazito profašističku orijentaciju. Na samom početku pete decenije XX vijeka apsolutno ništa više nije moglo zaustaviti napredovanje hitlerovske Njemačke i njenih sluga. Osvajanjem Poljske od strane fašističke soldateske jačaju antisemitski ispadi i u staroj Jugoslaviji, koji su kulminirali donošenjem antijevrejskih uredaba i akata od strane aktuelne vlasti. Prva od njih bila je Uredba o mjerama koje se odnose na Jevreje u pogledu obavljanja i poslovanja radnji sa predmetima ljudske ishrane, što je u praksi jednostavno značilo zabranu rada svim dućanima sa živežnim namirnicama čiji su vlasnici ili suvlasnici bili Jevreji. Druga je bila Uredba o upisu lica jevrejskog porijekla na

³² Britanski humanist Bertrand Rasel je rekao istinu da je za genocid počinjen u bivšoj Jugoslaviji odgovoran Vatikan. Vjekovni, milenijski animozitet prema Jevrejima od strane svih religija i naroda je recidiv prošlosti.

³³ V. Dedijer, *Sarajevo 1914*, Prosveta, Beograd 1978.

univerzitete, visoke škole, više, srednje, učiteljske i druge stručne škole. Ovom uredbom je praktično uveden "numerus clausus", koji je usklađivao broj jevrejskih đaka u srednjim i visokim školama i univerzitetima sa procentualnom zastupljenošću jevrejskog stanovništva u Kraljevini Jugoslaviji i predstavljao katastrofalno loš i limitirajući faktor u pogledu daljnjeg školovanja jevrejske mladeži. Predstavljeno brojkama, a imajući u vidu činjenicu da su praktično svi Jevreji bili gradski živalj, gotovo 2/3 jevrejske omladine je izgubilo pravo na daljnje školovanje. Sve ove diskriminirajuće odredbe su za kratko vrijeme i u punoj mjeri provedene i na prostoru Bosanske Krajine. Zajedno sa Srbima i Romima, Jevreji su svrstani u građane drugog reda odnosno manje vrijednosti.

U dnevnim novinama "Vreme" od 16. oktobra 1940. godine, u članku "Jevrejski uticaji na privredu u Bosanskoj Krajini", prenaglašava se uloga Jevreja u trgovini živežnim namirnicama i njihov uticaj na privredu, stavljajući akcenat na navodno zadovoljstvo u narodu koje je proizišlo iz novodonesene Uredbe o zabrani rada jevrejskih trgovina živežnim namirnicama. Slični akti koji su sadržavali mjere kojima se Jevreji lišavaju prava rada u vlastitim ili suvlasničkim trgovačkim radnjama ubrzo su doneseni i za ostala područja života i rada. Antisemitski ispadi, inspirisani od desničarskih elemenata i domaće buržoazije, u čitavoj Bosni i Hercegovini su bili u porastu,³⁴ s tim što su u Bosanskoj Krajini bili dodatno pojačani uticajima iz Hrvatske banovine³⁵, u kojoj su profašistički uticaji već od 1939. bili vrlo naglašeni.

Zloćudna hitlerovska politika, koja se nadvila nad sudbinom cjelokupnog jevrejskog naroda i prijetila mu fizičkim istrebljenjem, otpočela je svoj krvavi pohod u pokušaju da se "jevrejsko pitanje" riješi jednom za svagda nestankom Jevreja sa lica zemlje. Cilj je uvijek opravdavao sredstvo. Masovna zlostavljanja, pljačke, ubistva i otimačine potekle su, kao

Ante Pavelić kod Hitlera

rijeke moru, da u krvi uguše jevrejski narod svim snagama fašističkog terora, ne birajući način likvidacije. Počelo je u Njemačkoj i Austriji, potom se nastavilo redom u svim zemljama Evrope i šire. Nezavisna Država Hrvatska je formirana 10. aprila 1941. Pominjani datum je bitan samo utoliko što označava vrijeme početka holokausta, genocida koji je ustaška (hrvatska) banda kvislinga, uz blagoslov Vatikana i uz pomoć Trećeg rajha, izvršila nad narodima radi viših ciljeva više rase. To je jedna krvava, dugo pripremana priča, koja u svom zloćudnom nastojanju da fizički likvidira Jevreja, Srbe i

Rome, kao i neistomišljenike bez obzira na boju kože, vjersku i nacionalnu pripadnost, predstavlja samo akt izvršenja zavjere skovane između Vatikana i Trećeh rajha, na bazi već pominjanog konkordata, da bi se u krvi potčinile i pokrstile narodne mase i uspostavila dominacija nad cijelim svijetom. Uzajamni interesi, koji svojim korijenima duboko zadiru u istoriju, bazirani su na politici sile koja je u svojoj osnovi materijalne prirode, dok je duhovno izdizanje, koje bi, po crkvenom učenju, trebalo biti znak ljubavi prema bližnjem, samo jedna obmana privrženosti kojom se dobija podrška narodnih masa na bazi vjerske i nacionalne pripadnosti.

Da bi se shvatila priroda zločina mora se jednostavno pokušati razjasniti suština samog interesa, koji rezultira viševjekovnom dominacijom u političkoj, ekonomskoj, vjerskoj, kulturnoj i svakoj drugoj sferi društvenog života uopšte. Jako bitna komponenta za

³⁴ Iz buržoaskih struktura u Sarajevu nikao je list "Svoj svome", koji je huškao mase i širio antisemitizam. Po antijevrejskom kursu i antisemitskim ispadima i klevetama isticali su se sarajevski listovi u službi okupatora "Sarajevski novi list" i "Katolički tjednik".

³⁵ Hrvatska banovina, formirana 1939. spajanjem Primorske, Savske i dijelova drugih banovina, sa svih strana je okruživala Vrbasku banovinu.

razumijevanje ove kabalističke zamršenosti je višemilenijumski fenomen preobraćenja, gdje je vjersko preobraćenje bilo oprobani recept da se pokore narodi. U historiji čovječanstva ima zaista mnogo primjera nasilnog preobraćenja, kod svih vjerskih zajednica i u različitim vremenskim periodama, pri čemu se apsolutno mora razlikovati preobraćenje iz ubjedenja od preobraćenja ili konverzije³⁶ nasilnim putem, do kojeg dolazi na bazi pritisaka, ucjena i kazni, i gdje je preobraćenik prinuđen da prihvati novu vjeru iz straha za sopstveni ili život svoje porodice.³⁷

Konverzija kroz historiju nigdje nije tako izražena kao u katolicizmu, a naročito je cvjetala u doba kolonijalizma. U Katoličkoj enciklopediji stoji da je još za vrijeme krstaških ratova papa Grgur IX uveo inkviziciju.³⁸ On je iz redova franjevac i dominikanaca imenovao sudije tog strašnog suda. Ovi maniheistički stavovi su samo nastavak antisemitske politike i težnji katoličke crkve da se Jevreji, kao tobože satanske duše, izbrišu sa lica zemlje zarad materijalnog egzistencijalizma iste. Historija inkvizicije, sa spaljivanjem jeretika, nastavljena je gotovo do 19. vijeka³⁹, a kroz puna dva vijeka krstaških ratova došla je do vrhunca svoje strašne moći. Inkvizicija, kao glavni instrument vladavine totalitarnih režima i diktatura, bila je samo oružje sa trostrukim zadatkom:

1. Uništavanje jeretika koji su poginuli sa vjerom i uvjerenjem u svoje ideale i nisu se dali slomiti.
2. Prisilno preobraćenje, pokatoličenje (vraćanje duša otuđenih od Boga) je metod kojim se otuđeni jeretici vraćaju hrišćanstvu, na što su praktično prinuđeni radi spasenja svog i života svojih najmilijih. To je mimikrijski metod, kojem u raznim životnim okolnostima pribegavaju mnogi zarad napredovanja u društvu i zarad ostvarenja ekonomske, materijalne koristi ili nekog drugog benefita.
3. Potčinjavanje čitavih naroda radi ostvarenja dominacije nad njima.

Katolička crkva, kao organizacija sa ekonomskim i finansijskim interesima, već krajem 15. vijeka obavlja svoju misiju u kordinaciji sa drugim, prije svega kolonijalističkim državama i to, prije svega, u velikim katoličkim zemljama (Španija i Portugalija). Ona u svojim nastojanjima da realizuje gore pomenute ciljeve lomi sve što joj stoji na putu. Prvi na udaru su Jevreji, nad kojima je u Španiji i Portugaliji preko sistema inkvizicijskih sudova izvršen prvi verifikovani genocid. Jevreji i Arapi su izloženi uništenju i protjerivanju samo zato što su vjere i nacije koja se razlikuje od hrišćanstva i nacionalne strukture zločinaca. Pored ovog, živi primjer prisilnog preobraćenja i genocida u komparativnoj historiji su i događaji u bivšoj Jugoslaviji 1941–1945. Usputna stanica na tom osvajačkom putu je bila i stara Jugoslavija, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ante Pavelić i nadbiskup Alojzije Stepinac

Dugovremeno udvaranje na relaciji Vatikan-Treći rajh na Balkanu je kulminiralo formiranjem kvislinške Nezavisne Države Hrvatske (NDH), u čiji sastav su, pored predratne teritorije Hrvatske i Dalmacije, ušle gotovo cijela Bosna i Hercegovina i Srem, koja je od nacističkog rukovodstva smatrana najodanijim saveznikom. Vatikan je počeo da sprovodi

³⁶ U teologiji rimokatoličke crkve preobraćenje ili konverzija znači povratak duše otuđene od Boga.

³⁷ Šinuj ašem (hebr. promjena imena) u Talmudu se spominje koja jedna od četiri stvari koje mijenjaju sudbinu čovjeka, a to su milosrđe, molitva, promjena imena (kao spas života svojeg i svojih najmilijih) i promjena djelovanja.

³⁸ Inkvizicija, specijalni crkveni sud za borbu protiv jeretika i njihovo uništenje, formiran još u 11. vijeku. Spaljivanje jeretika kao vid smrtne kazne uvela je inkvizicija pozivajući se na citat iz Biblije (po Jovanu 15: "Ko u meni ne ostane, izbacit će se napolje kao loza i osušit će se i skupit će je i u oganj baciti i spaliti.").

³⁹ Pape su krstaške ratove proglasile svetim putem u raj (lat. Novum salutis genum) koji je praštao grijehe (lat. peccaminium remissio).

dugo pripremanu politiku vojnog uništenja Jugoslavije (od samog formiranja Kraljevine SHS)⁴⁰ koja datira, kao što vidimo, još iz doba Austro-Ugarske i koja se poklapa sa planovima germanske politike da se osvoji cijeli Balkan i stvori mogućnost daljnjeg širenja imperijalizma prema jugoistoku.

Vidjevši u tome velike mogućnosti za prisilno pokrštavanje pravoslavaca, Vatikan se,⁴¹ u cilju sprovođenja svoje politike, preko hrvatskog katolicizma na čelu sa postavljenim vikarom Alojzom Stepincem, inkorporirao u duh i tijelo kvislinške NDH, koja je bila i ostala samo puko oružje (inkvizicija) u njegovim rukama. To djelovanje se još za vrijeme stare Jugoslavije direktno očitovalo u formiranju klerikalno-nacionalističkog tj. ustaškog pokreta u Hrvatskoj i u emigraciji.⁴²

Vatikan je skovao plan da preko davno plasirane ideje o unijatskoj crkvi (ujedinjenoj katoličkoj i pravoslavnoj crkvi), uspostavom vjerskog mosta preko Hrvatske kao zadnjeg bedema katoličanstva, na lucidan način, mirnim putem, izvrši preobraćenje na katolicizam pravoslavaca sa prostora istočne Evrope i Balkana, tačnije Srbije, a potom i cijele Jugoslavije. Kako ovaj plan nije realizovan, došlo je do jake radikalizacije stavova Vatikana, koji se tako definitivno priklonio na stranu klerofašizma, uz čiju je pomoć uskoro ostvarena težnja Vatikana da se razbije stara Jugoslavija.⁴³

Antižidovska propaganda se vršila na cijeloj teritoriji pripojene BiH svim raspoloživim sredstvima, putem dnevnih proustaških novina, časopisa, brošura, prikladnih radio emisija i propagandnih govora, letaka i dokumentarnih filmova o svakodnevnom napredovanju hitlerovske soldateske na svim frontovima, uz prikazivanje fizičke likvidacije Židova, ma gdje oni bili.⁴⁴

Ubrzo su stupile na snagu početne antižidovske mjere, izdate od vlade stare Jugoslavije, između ostalih i čuveni "numerus clausus",⁴⁵ koji je bio porazan za školovanje Jevreja.

Dana 27. marta 1941. izvršen je puč protiv profašističke vlade Cvetković-Maček koja je sklopila Trojni pakt sa Hitlerom i Musolinijem.

Odmah po proglašenju Nezavisne Države Hrvatske, 10. aprila 1941. godine, i na području Bosne i Hercegovine počinje genocid nad Jevrejima. Ministar unutrašnjih poslova NDH dr Andrija Artuković izjavljuje da će Vlada NDH riješiti jevrejsko pitanje "na isti način na koji ga rješavaju njemačke okupacione vlasti, jer su Jevreji "jedna od najopasnijih narodnih postrojbi, koja godinama i stoljećima priprema svjetsku revoluciju". Pored direktnih govora, propagandni aparat permanentno je djelovao na stvaranju straha i na sijanju mržnje prema Jevrejima kao najvećoj opasnosti za novi "poredak u Evropi". Antisemitiskim metodama je stvorena potrebna klima za provođenje genocida nad Jevrejima u okupiranoj

⁴⁰ Vatikan, na čelu sa papom, težio je uništenju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca jer je istu doživljavao kao mogućnost širenja istočnog hrišćanstava, pravoslavlja, prema zapadu. Dakle, Vatikan je težio da se preko NDH praktično izoluju Hrvati i Slovenci i da se pri tom naslone na srednjoevropski katolički blok, u kome će nova Austrija biti stožer.

⁴¹ U časopisu "Croatia sacra" 1943. je objavljeno da je Papa Pio XI već 1925. dao hrvatskim hodočasnicih blagoslov za akciju rušenja Jugoslavije.

⁴² Ante Pavelić, vođa ustaškog pokreta u emigraciji, podupiran je i finansiran od italijanskog fašizma. Atentat na kralja Jugoslavije Aleksandra u Marseju djelo je fašističkog vodstva u Italiji. Osuđen od francuskog suda, Pavelić je našao sigurno sklonište u Italiji.

⁴³ Katolički sveštenik Ivo Guberina u zagrebačkoj reviji "Hrvatska smotra" iz 1943. godine, u članku "Ustaštvo i katolicizam" ističe da je vjerski motiv ključan za povezivanje Vatikana, preko hrvatske katoličke crkve, sa ustaškim pokretom NDH, koji su zajedničkim snagama doveli do raspada stare Jugoslavije, i pri tome ističe da je Hrvatska, kao jedina katolička zemlja na Balkanu, stvaranjem NDH dobila svoj organizacijski oblik, te da stoga hrvatski katolicizam duguje zahvalnost ustaškom pokretu.

⁴⁴ Po antijevrejskom kursu i antisemitiskim ispadima i klevetama isticali su se sarajevski listovi u službi okupatora "Sarajevski novi list" i "Katolički tjednik".

⁴⁵ Ministar prosvete, pod IV br. 14.097 od 15. oktobra 1940. godine, a na osnovu čl. 1. st. 2. i čl. 4. Uredbe o upisu lica jevrejskog porekla za učenike univerziteta, visokih škola u rangu univerziteta, bivših srednjih, učiteljskih i drugih stručnih škola, na osnovu zvaničnih podataka Ministarstva unutrašnjih poslova, Opšta državna statistika, Pov. st. br. 82 od 10. oktobra 1940. godine i dr.

Bosni i Hercegovini. Po uzoru na nacističku praksu i metode prisile, Vlada NDH je donijela zakonske odredbe koje su, po oprobanom receptu, diskriminirale položaj Jevreja u fašističkoj NDH, a to su:

1. Zakon o poništenju poslova između Židova, kao i između Židova i građana koji nisu pripadnici židovske religije, a sklopljenih do dva mjeseca prije formiranja NDH;
2. Zakon o državljanstvu, po kom Židovi nisu državljani već državni pripadnici NDH;
3. Zakon o zaštiti arijevske plave krvi, kojim se zabranjuje sklapanje brakova Jevreja sa arijevcima, njihovo vanbračno tjelesno općenje, kao i zapošljavanje arijevske mlade od 45 godina u židovskim kućama;
4. Zakon o zabrani ritualnog klanja i prodavanja ritualno zaklanih životinja;
5. Zakon o zabrani Židovima da rade u društvenim, omladinskim, sportskim, kulturnim i prosvjetnim organizacijama i uopšte da se bave književnošću, novinarstvom, likovnom i glazbenom umjetnošću, kazalištem i filmom;
6. Zakon o promjeni židovskih prezimena i označavanju židovskih tvrtki, te o nošenju židovskog znaka po svakom Židovu starijem od 14 godina;
7. Zakon o obavezi prijavljivanja židovskog imetka i o sprečavanju njegovog prikrivanja;
8. Zakon o podržavljenju židovske imovine.

Ovi akti su u formalnom smislu legalni propisi, ali u praksi oni predstavljaju "pravnu osnovu" za sprovođenje genocida i kao takvi predstavljaju suštinsku suprotnost pojmu prava, jednakosti i ravnopravnosti. Na osnovu ovih zakonskih mjera počelo je u cijeloj NDH maltretiranje, progon i deportacija Jevreja u koncentracione logore NDH i njemačkog Rajha. Nadiranje armije kukastog križa lako je slomilo kompletan vojni otpor Kraljevine Jugoslavije, a njenu su teritoriju raskomadale Njemačka, Italija, Bugarska, Mađarska i "saveznici".⁴⁶

Velika hitlerovska propagandna mašinerija, koja je ponavljanjem laži krojila svoju istinu, primjenjivana je i na području NDH. U to vrijeme svakog Jevrejina obilježenog žutom trakom imao je pravo opljačkati i ubiti na različite načine svako a da ga za učinjeno nedjelo niko ništa i ne pita. Na raskrsnici između života i smrti svi putevi za Jevreje Bosanske Krajine vodili su preko Like i Korduna u Dalmaciju, u zone I i II, gdje su vojnu vlast vršili Italijani.⁴⁷ Tu su Jevreji, sve dok vlast na ovom području nakon kapitulacije Italije nisu preuzeli Nijemci i NDH, imali minimalne uslove za preživljavanje. To je vrijeme strašnih osuda, dinamike smrti i sudbinskog preživljavanja. Ipak, jedan broj Jevreja Bosanske Krajine, kupujući lažne isprave, uspio je da pronađe spas na teritorijama zona I i II, a potom i italijanskog tla, dok je drugi stupio u tek formirane partizanske jedinice. Ipak, najveći broj Jevreja izbjeglih iz Bosne i Hrvatske u prvoj fazi je izbjegao u Zonu I (Split), gdje se sklonilo 3.000, i u Zonu II (Dubrovnik), gdje je spas našlo 3.500 duša.⁴⁸

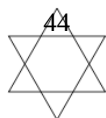
Disciplinske mjere koje je poduzela italijanska vojna komanda nisu imale za cilj genocidno uništenje Jevreja, kao što je to bio slučaj u NDH, ali jesu ograničavale ljudska prava.⁴⁹ Protivjevske mjere obuhvatale su: prijavu cjelokupne imovine stalno nastanjenih i doseljenih, zabranu upisa jevrejske djece u škole i konačnu odluku italijanskih vlasti u vezi sa mogućim iseljavanjem.

⁴⁶ Talijansko okupaciono područje u Bosni i Hercegovini obuhvatalo je teritoriju 27 srezova, površine 22.112 km², na kojoj je živjelo 1.026.420 stanovnika. Na njemu su se nalazile samo tri jevrejske opštine, i to u Bijaču, Sanskom Mostu i Mostaru, sa oko 300 do 400 članova, dok je na njemačkom okupacionom području zatečeno 11.600 pripadnika jevrejskih opština. Prema zvaničnoj statistici pred rat je u BiH živjelo ukupno 12.000 Jevreja, a nezvanično taj broj iznosi 14.000.

⁴⁷ Nijedna vlada nije se založila za grupno spasavanje jevrejskog naroda. Izuzetak predstavlja danski kralj, koji je sam sebi stavio žutu traku i u toku noći uspio da Jevreje iz Kopenhagena prebaci u Švedsku. Neobičan je podatak da bugarski Jevreji, iako je Bugarska bila Hitlerov saveznik, nisu stradali. Međutim, bugarske okupacione vlasti nisu zaštitile Jevreje u Pirotu ili u Makedoniji.

⁴⁸ J. Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941/45, žrtve genocida i učesnici NOR-a*, Beograd 1975.

⁴⁹ E. Tolentino, *Fašistička okupacija Dubrovnika 1941/45*, JIM, Beograd 1971.

Ustaše su preko diplomatskih predstavnika neprestano tražile da im Talijani predaju Jevreje.⁵⁰ Na svu sreću do toga nije došlo ni poslije kapitulacije Italije, kada su Jevreji iz Zone II internirani u novoformirani logor na Rabu. Odluku o interniranju Jevreja iz Zone II talijanska vlada je donijela juna 1942. godine, a sprovela u djelo početkom 1943, s ciljem da spriječi odvođenje jevrejskih izbjeglica u koncentracione logore NDH i Njemačke.

**Odlazak jevrejskih porodica sa Hvara u logor na Rabu maja 1943.
Jakov Danon iz Sarajeva sa suprugom Reginom i kćerkom Ernom.**

Koncentracioni logor na Rabu

U navedenom naređenju italijanske komande se napominje da će se interniranje Jevreja izvršiti iz "humanih razloga".⁵¹ Treba napomenuti da je ovaj veliki gest italijanske komande prema Jevrejima naprosto zaobišao Slovence, prema kojima je postupano krajnje nehumano. Prebacivanje Jevreja iz logora u Zoni II je počelo krajem maja 1943.⁵² Time je definitivno spašeno nekoliko hiljada Jevreja, mahom iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije. Tu treba dodati i 117 jevrejskih izbjeglica iz Njemačke, Austrije i Poljske, koji su bile privremeno smješteni u Gackom.⁵³

Unutrašnji red u italijanskim logorima bio je prepušten samim internircima, čime je bio omogućen rad komiteta komunističke partije, kako jevrejskog tako i slovenačkog logora na Rabu, čiji rad je 8. septembra 1943. doveo do oslobođenja svih interniraca. Tom prilikom mlađi Jevreji su pristupili partizanskom pokretu (700), dok su starije osobe i djeca prebačeni na oslobođene teritorije Like, Banije i Korduna. Od 3.500 Jevreja interniranih na Rab, igrom

⁵⁰ Od međunarodnih jevrejskih fondacija Italija je, nezvanično, za svakog štićenika Jevreja dobijala dolar dnevno, o čemu na svojevrsan način piše Danijel-Danko Samokovlija u svom djelu "Dolar dnevno".

⁵¹ U Berlinu je maja 1942. donesena odluka o konačnom rješenju "jevrejskog pitanja", pa je Njemačka tokom godine izvršila pritisak na svoje saveznike i satelite da postupe na isti način i da Jevreje predaju Trećem rajhu.

⁵² Italija je u toku godine pooštravala protivjevrejske mjere, u okviru kojih su skoro svi Jevreji internirani u koncentracione logore, sada smještene na anektiranom dijelu Hrvatskog primorja, Italije i Albanije.

⁵³ Teritorija Zone I, koja je prisajedinjena Italiji, obuhvatala je Ljubljansku provinciju, Riječku zonu, teritoriju od Novigrada do Splita, otok Rab i Boku Kotorsku. Zona II je područje u čiji sastav su ušle teritorije Hrvatskog primorja otoka Paga, Brača i Hvara i druge oblasti iza linije zona I i II gdje su vojnu vlast imali Italijani, a civilnu nacistička NDH.

sudbine spasilo se gotovo 80%, dok ih je 20% stradalo (u njemačkim logorima, kao pripadnici partizanskih jedinica ili umrlo na Rabu).

U rješavanju "jevrejskog pitanja" putem izvršenja zločina (sadističko i zvjersko mučenje, radno izrabljivanje glađu i bolešću, zlostavljanje žrtava prije fizičke likvidacije bilo je u toj mjeri sadističko da je čin smrti često bio božija nagrada) u Bosni i Hercegovini je od strane vlasti NDH stradalo između 10 i 10,5 hiljada Jevreja različitih starosnih dobi. Oko 3.500 stradalih potiču iz Banje Luke, Bihaća, Sanskog Mosta, Prijedora, Modriče, Dervente, Bosanskog Broda, Šamca, Doboja, Brčkog, Bijeljine, Tuzle, Zenice, Mostara, Vlasenice, Gorazda i Višegrada, te drugih manjih mjesta, dok su ostale žrtve porijeklom iz Sarajeva. To praktično znači da je od 14.000 Jevreja, koliko ih je bilo u BiH prije Drugog svjetskog rata, njih 75% stradalo na različite načine (ubijanjem radi proste grabeži i pljačke, fizičkom likvidacijom u sistemima logora NDH (Gospić, Jadovno, Jasenovac, Gradina, Stara Gradiška i niz drugih manji otočnih logora i jama širom Like, Banije i Korduna). Dr Samuel Pinto je u svojoj knjizi o genocidu nad Jevrejima BiH iznio podatak o 2.900 jevrejskih stradalnika iz drugih mjesta Bosne i Hercegovine⁵⁴ (Banja Luka 241, Bijeljina 217, Travnik 211, Žepče 187, Zenica 171, Brčko 168, Tuzla 150, Zavidovići 138, Bihać 127, Visoko 99, Zvornik 70, Sanski Most 60, Vlasenica 57, Derventa 43, Bos. Brod 43, Mostar 44, Prijedor 42, Višegrad 36, Bos. Gradiška 36, Doboj 29, Jajce 27, Rogatica 25, Modriča 13, Šamac 15, Prnjavor 6). Na cjelokupnom području zločinačke NDH stradalo je na razne načine 30.500 Jevreja svih starosnih dobi (ovaj broj ne uključuje više stotina jevrejskih izbjeglica iz Evrope⁵⁵). To znači da je od predratnog broja od 39.500 procentualno izginulo 75,7% Jevreja.⁵⁶ Zločine je izvršila NDH po naređenju i direktivama Trećeg rajha, uz blagoslov Vatikana, koji je time i direktno uticao na počinjenje genocida u NDH.

⁵⁴ Dr S. Pinto je sačinio listu od 7.600 sarajevskih Jevreja ubijenih u logorima NDH u periodu 1941–1943. Muzej genocida i žrtava Drugog svjetskog rata 1941–1945. dao je 1964. podatke za 8.296 stradalih sarajevskih Jevreja, od kojih je samo u Jasenovcu stradalo čak 4.074, a svega 63 u Aušvicu.

⁵⁵ Jevrejske izbjeglice iz Evrope (Austrija, Njemačka i Čehoslovačka) nalazile su se u Banjoj Luci (58), Čapljini (147), Bosanskom Šamcu (34), Brčkom (236) i Derventi (120).

⁵⁶ Jevrejski istorijski muzej, Beograd

SUDBINA JEVREJSKIH OPŠTINA BOSANSKE KRAJINE U DRUGOM SVJETSKOM RATU

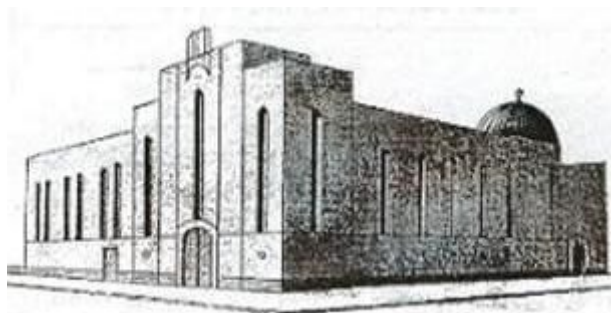
JEVREJSKA OPŠTINA BANJA LUKA

Banjalučka jevrejska opština je centar Jevreja Bosanske Krajine i dominirala je po mnogo čemu nad ostalim jevrejskim opštinama iz okruženja jer je predstavljala mjesto iz koga su poznate jevrejske porodice razvijale svoje poslove prema unutrašnjosti Bosanske Krajine, što indirektno govori o porodičnim vezama jevrejskih familija ovog područja.

Potvrdu za ove tvrdnje nalazimo u svjedočanstvima koje je ostavio prof. Stojan Bjelić, a u kojima stoji da je Salamon Haima Poljokan (Levi), stigavši u Banju Luku 1860. godine, zatekao trojicu istovjernika: starosjedioca A. Baruha, Isaka Papu zvanog Papić i Mentu Levija, blagajnika u sefardskoj jevrejskoj opštini, koja je, prema svim arhivskim pokazateljima, bila osnovana između 1848. i 1850. godine. Sa ovim tvrdnjama saglasni su i A. Pinto i G. Šljivo, koji nadalje navodi da je popisom iz 1879. ustanovljeno da je u Banjoj Luci živjelo 187 Jevreja, da bi svaki daljnji petogodišnji popis ukazivao na povećanje njihovog broja, što je vidljivo iz date tabele. Ona ukazuje na to da je broj Jevreja u vremenu 1879–1910. porastao za 234 ili 125%, čemu su u mnogome doprinijeli domaći doseljenici, sefardi iz pravca Sarajeva, Skoplja i Beograda, kao i aškenaski Jevreji, većinom iz dvojne Monarhije, koji su znatno uticali na to da razvoj jevrejskih opština u Banjoj Luci, i sefardske i aškenaske, bude evropski.

Grad	1879	1885	1895	1910		1941	Stradalo	2009
Banja Luka	187	327	336	Sefardi 222	Aškenazi 199	480	62,3%	92
				421				

Sefardi su prvu sinagogu od drveta u Banjoj Luci podigli 1870. na lijevoj obali Crkvene (današnja lokacija tržnice). U njoj je djelovala osnovna jevrejska škola (meldar) sa 23 dječaka. Ovaj podatak iz turskih izvora potvrdio je i zagrebački list "Obzor".

Sefardski hram u Banjoj Luci, podignut 1937. Aškenaska sinagoga, podignuta 1902/03.

Sefardi u Banjoj Luci 1880. podižu drugu, a 1936/37. i treću sinagogu, sa kulturnim domom, na čelu sa rabinom Jozefom Nahmiasom. Sefardski rabini su bili Jakov Eljas, Menahem Romano i M. Atijas. Opštinski protokol se počeo voditi 1905, zahvaljujući tadašnjem predsjedniku opštine Salamonu A. Poljokanu (Levi).

Najpoznatije banjolučke sefardske jevrejske porodice, o kojima će biti više govora u poglavlju o holokaustu, bile su Poljokan (Levi) i Sarafić (Salom).

Aškenaska opština, osnovana 1883. u Banjoj Luci, bila je mnogo bogatija i opremljenija. Izgradnji sinagoge su pristupili već 1903, predvođeni rabinom Kelerom Pinkasom, koji je tada pri aškenaskoj opštini organizovao kurseve hebrejskog jezika. Godine 1925. odselio se za Češku, gdje je u Trenčinu imenovan za nadržabina.

Poznate aškenaske porodice u Banjoj Luci bile su: Herzler, Bramer, Castl, Fisher, Brikner, Herzog, Gottlieb, Schnitzer, Grunwald i Rozenraugh. One su mnogo doprinijele privrednom, društvenom i kulturnom razvoju Banje Luke. Dvije opštine, dva rabina, a jedno groblje u banjolučkom naselju Borik, osnovano daleke 1883. angažovanjem državnog činovnika Bernarda Nojbaha, bilo je spona koja je sve povezivala.

Jevrejsko groblje u Banjoj Luci, podignuto 1913.

Dolazak sefardskih jevrejskih porodica iz Srbije u Banju Luku pada u vrijeme donošenja loših zakona u Srbiji (1866), koji brane rad Jevrejima u unutrašnjosti, tako da su mnogi bili prinuđeni da se iseljavaju preko Drine u Bosnu ili da dodavanjem nastavka "ić" promijene prezime, kako bi se aludiralo na prezime domaćeg porijekla. Zahvaljujući aktivnosti Alijanse za ravnopravnost Jevreja u Evropi, na Berlinskom kongresu 1878. ta vrsta diskriminacije Jevreja u Srbiji je ukinuta, ali za mnoge jevrejske porodice nije bilo povratka.

Kod formiranja spiska jevrejskih porodica u suštini treba razlikovati one koji su rođeni u matičnim gradovima i predstavljali su dio domicilnog stanovništva kroz istorijske periode, zatim one koje su razvojem trgovačkih puteva došle na područja Bosanske Krajine prije austrougarske okupacije, što se prvenstveno odnosi na Jevreje sefarde i, konačno, poslije okupacije, na aškenaze, koji su pod pritiskom rastuće diskriminacije i antisemitizma u matičnim zemljama rođenja jednostavno bili prinuđeni da pod krinkom ekonomskih razloga napuste ognjišta ili da trpe daljnja poniženja, koja su u praksi značila asimilaciju, promjenu imena ili preobraćanje na katolicizam. Kako je to istorija pokazala, aškenaski Jevreji još od vladavine Turaka dolaze u Bosnu jer su životni uslovi u Otomanskoj imperiji bili bolji i kudikamo povoljniji nego u samoj hrišćanskoj Evropi "punoj ljubavi za čovjeka".

U prilog tome govori i status Židova u susjednoj Hrvatskoj, koja je još od vremena vladavine Marije Terezije činila veliku vjersku diskriminaciju prema Židovima u čemu, po svemu sudeći, treba tražiti prave korijene genocida nad Židovima koji je počinila Nezavisna Država Hrvatska, predodređena od Vatikana i Trećeg rajha da kao pravi dokaz svoje odanosti izvrši zločin. Stoga glavni motiv koji je u većini slučajeva naveo aškenaze na napuštanje svojih domova u zapadnoj Evropi jeste **antisemitizam**, dok su svi ostali razlozi sekundarnog značaja. Brojčana eksplozija aškenaza, mahom obrazovanih, u mnogome je doprinijela privrednom razvoju Bosanske Krajine.

Od sefardskih porodica u Banjoj Luci, koje su praktično postale dio domaćeg ambijenta, na prvom mjestu, kako je rečeno, valja navesti porodice **Poljokan, Levi, Salom-Sarafić⁵⁷, Papo i Altarac**. Ove porodice su u većini slučajeva samo mali dio velikih sefardskih porodica koje su iz pravca Sarajeva došle u Banju Luku, a iz Banje Luke, baveći se trgovačkim poslovima, postepeno odlazile u ostale gradove Bosanske Krajine (Bihać, Sanski Most, Jajce, Derventu, B. Brod i Doboj), u njima se naselile i osnovale jevrejske opštine.

Porodice Poljokan i Levi su praktično dijelovi jedne te iste porodice, s tim što je prezime Poljokan dodato uz Levi jer je, prema kazivanju Lune Albahari, Salamon, otac Bohora, Rafe, Isaka i Dude, kao mali u igri izgubio jedno oko, tako da su zbog tog nesretnog slučaja praktično svi njegovi daljnji i bliži potomci postali **poluokani-poljokani**.

Pionir sefardskih Jevreja u Banjoj Luci je upravo spominjani **Salamon Levi (Poljokan)**, koji je došao u Banju Luku 1863. iz Sarajeva, te sa sinovima Bohorom, Rafom, Isakom i Dudom formirao veliku porodicu, koja je obilježila grad za sva vremena i bila poznata i van granica Bosne i Hercegovine i čiji korijeni su i danas prisutni u B. Luci. Na

⁵⁷ Prezimena Poljokan i Sarafić su nastala kao rezultat dugog bitisanja sefarda na ovom prostoru. Prezime Sarafić (od turske kovanice sarafluk = mjenjač) nastalo zbog posla kojim se bavila porodica Salom.

klupama ispred džamije Ferhadije iznajmio je u početku ćepenak i tu prodavao robu po koju je svake sedmice išao u Sarajevo. Njegova obitelj i rođaci su bili pravi majstori trgovine toga doba, koja se nije uzdizala iznad trgovine ćepenka, varošskog prozivanja i pozivanja mušterija, ali je bila uspješna. Nošeni velikim ambicijama, elanom i sposobnošću, oni veoma brzo modernizuju svoje radnje, koje sve više poprimaju evropski izgled, tako da je već 1868. njegova radnja mješovitom robom bila peta po veličini u B. Luci, s prometom od 25.000 guldena godišnje.⁵⁸

Poljokani su robu nabavljali isključivo u Italiji, Turskoj, Austriji i Francuskoj, nastojeći da i svojim radnjama daju izgled radnji koje su gledali u velikim trgovačkim centrima Evrope. Tako je porodica Poljokan trgovinom stekla veliko bogatstvo, te školovanje potomstva u Evropi nije bilo ni jednog časa upitno.

Hadži Rafel zvani Rafo Salamona Poljokan (rođ. 1849) u Banjoj Luci je formirao veliku porodicu. Imao je sinove Salamona–Haima, Jakoba, Isaka zvanog Braco, te kći Matildu. Osnovao je 25. januara 1884. trgovinu mješovitom robom, koja je 1910. postala vlasništvo najstarijeg sina Salomona. Hadži Rafo je bio veliki svjetski putnik, trgovac, cionista, jedini Jevrejin iz Bosne i Hercegovine koji je prisustvovao Prvom cionističkom kongresu u Bazelu. Na ovaj daleki put hadži Rafo se uputio iz jednostavnog razloga što je idejom cionizma bio zanesen do te mjere da je od tada bio redovan gost na svim većim cionističkim skupovima u Evropi. Duh cionizma je širio i u krugu svoje porodice, tako da je na naredni kongres cionista u Hamburgu poveo i kćerku Matildu. Sve do same smrti 1930. godine hadži-Rafu nije napuštala ushićenost cionističkim pokretom.

Salamon-Haim R. Poljokan je imao kuću uz hotel "Palas", u samom centru grada, na današnjem Trgu Krajine. U prizemlju kuće bile su trgovačke radnje, u koje se ulazilo preko širokog stepeništa, po čemu su prozване "Poljokan na širokim basamacima". Godine 1907. je bio član Nadzornog vijeća Prve banjolučke štedionice. Sa ženom **Micikom** zvanom **Mici**, kćerkom Isaka Poljokana, imao je sina Rafaela i kćer Sarinu zvanu Šarika. U noći 17/18. oktobra 1940. Salamon je ubijen u vlastitoj kući, sa ženom Micikom i sinom Rafaelom, dok je kći Sarina dugo poslije toga liječena u Zagrebu.

Jakob R. Poljokan zvani Jako-Jakica (Banja Luka, 1883), po zanimanju trgovac, oženjen, imao je sina Rafaela i kći Sarinu, koja je pohađala Rimokatoličku žensku građansku školu. Bavio se agenturnim i komisionim poslovima. Živio je u Banjoj Luci u Jukićevoj 17.

Isak R. Poljokan zvani Braco, sin Rafe Poljokana (Banja Luka, 1897), potomak je najuglednije banjalučke jevrejske porodice. Njegov lik i djelo jevrejskog nacionalnog radnika, predstavnika evropske inteligencije i borca za jačanje sefardskog pokreta i ostvarenje težnji ka modernizaciji sefardskog pokreta, prevazišli su granice rodne mu Banje Luke i Bosne i Hercegovine. Vanredno lijepog izgleda, stasit i neustrašiv borac za Jevreje i jevrejska prava, nosio je u sebi sve osobine čovjeka Bosanske Krajine. Dr Braco Poljokan završava Realnu gimnaziju u Banjoj Luci i već 17. juna 1917. podnosi molbu Gradskom kotarskom uredu u Banjoj Luci za nastavak studija prava u Beču, Lionu i Parizu.⁵⁹ Velike zasluge na promicanju sefardskog pokreta u B. Luci i osnivanju bečke ispostave "Esperanse" u Banjoj Luci 1925. godine, pripadaju bečkom studentu Isaku Braci Poljokanu, velikom jevrejskom nacionalnom radniku iz Banje Luke. On je svoje životno djelovanje preko bečkog jevrejskog društva "Esperansa" i bečkog jevrejskog lista "Sefardski svijet", te uloge urednika sarajevskog "Jevrejskog života" i "Jevrejskog glasa" posvetio ujedinjenu jevrejskog naroda u svjetskim razmjerama. Studirao je prava u Gracu, Beču i Parizu, a doktorirao na Sorboni, odbranivši tezu "Le crime de Guerre". Njegovi bliski saradnici u Sarajevu su bili dr Vita Kajon i dr Kalmi Baruh, sa kojima zajedno pokreće pomenute sefardske listove, s tim što je "Jevrejski život" izlazio od 28. marta 1923. do 1. decembra 1927, poslije čega izlazi "Jevrejski glas" od 1. januara 1928. do 15. aprila 1941. Pisao je putopise, emotivno zadirući u psihološku borbu

⁵⁸ Galib Šljivo, *Banja Luka u vrijeme turske uprave 1527–1878*, Banjaluka 1999.

⁵⁹ ARSBL, OSBL, Registar inokosnih firmi, br. 8 i 882 i 1500; *Bosnisher Bote* 1908; *Sarajevski list*, br. 37/1911 i 29/1912

sebe kao čovjeka sa ljudskom nepravdom, ocrtavajući pritom psihologiju ljudi i istoriju svoga naroda. Politički gotovo neopredijeljen, ipak se priključuje opoziciji, radničkom i revolucionarnom pokretu, što ga nakon odlaska za Split dovodi u partizane, u čijim redovima gine za vrijeme desanta na Drvar.⁶⁰

Hadži Isak P. zvani Kučo (Banja Luka, 1855), sin Salamona, imao je sinove Abrahama i Salamona i kćer Mazaltu. Imao je od 1933. svoju zgradu, nasuprot Šehovoj džamiji (kod današnjeg hotela Palas), u kojoj su se nalazile trgovine mješovitom robom, a 1. marta 1899. osnovao je društvo za trgovinu mješovitom robom "Poljokan Isak & sinovi". Na vrhu zgrade se nalazila kupola sa Davidovom zvijezdom, koja je porušena za vrijeme savezničkog bombardovanja 1944. Stariji Banjalučani pamte da se ispred radnje nalazila velika lipa po čemu je radnja svojevremeno nazvana "Poljokan pod lipom". Spadao je u grupu najvećih trgovaca u Bosni i Hercegovini. Dugi niz godina bio je predsjednik Odbora Prve banjalučke štedionice.⁶¹ Stanovao je u Jukićevoj ulici, uz sami jevrejski Kulturni dom sa sinagogom. Bio je vlasnik čuvenog Poljokanovog parka, koga i sada spominju i pamte i stari i mladi.

Abraham Isaka Poljokan (Banja Luka, 1875), trgovac, oženjen, imao je kćeri Rachelu, Sofiju i Josipu, koje su pohađale Višu djevojačku školu u Banjoj Luci i živjele sa roditeljima u Albrechtovoj ulici. Jedan je od osnivača Banke za trgovinu i obrt u Banjoj Luci.

Salamon Isaka Poljokan (Banja Luka, 15.04.1878 – 30.08.1938) ugledni trgovac i građanin, sin Isaka i majke Mazalte rođ. Baruh, bio je oženjen Ernrom Poljokan, kćerkom Rafe Poljokana, sa kojom je dobio sinove Izaka i Rafaela, te kći Melu, koja se 1935. u sinagogi Bet Israel u Beogradu vjenčala za dr Jašu Albalu, sina Regine i Biti Albale iz Beograda.⁶² Salamon Poljokan je bio predsjednik Jevrejske bogoštovne opštine Banja Luka sefardskog obreda od 1932. do njegove iznenadne smrti 1938. Vlasništvo nad društvom "Isak Poljokan i sinovi" preuzimaju njegovi sinovi Izak i Rafael.

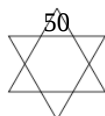
Nakon formiranja Kraljevine SHS gotovo da nije bilo privredne grane u Banjoj Luci u kojoj Jevreji nisu bili zastupljeni. U Gospodskoj ulici otvorene su velike specijalizovane zanatske i trgovačke radnje:

1. Urarsko-draguljarska Morica Gotliba,
2. Apotekarska Roberta Bramera,
3. Agenturna radnja Cadika Alkalaja,
4. Mjenjačnica novca (saraf) Kalmi Altarca,
5. Fotografska radnja Jakova Baruha,
6. Urarska Saloma Altarca i sina mu Kalme,
7. Komision strane robe Isaka Baruha,
8. Trgovina staklom i porcelanom Moritza Hercoga,
9. Zubarska Bernartha Brucknera,
10. Optičarska Roberta Bramera,
11. Praonica rublja Helene Sorger,
12. Modni krojački salon Leopoldine Krebs i Johana Singera,
13. Tvornica drvenih lula i češljeva Haima Nahmiasa,
14. Komisiona trgovina zemaljskim proizvodima Salomona Poljokana,
15. Manufakturna radnja Laure Levi,
16. Prodavnica muških odijela Majera Levija,
17. Tandleraj Jakova Levija,
18. Opančarska radnja Todorosa Levija,
19. Limarska radnja Moše Levija,
20. Prvi RTG aparat u Banjoj Luci dr Haima Bukusa,

⁶⁰ ARSBL, OOBL, AJ 28-5; UPBL, br. 472/1921

⁶¹ ARSBL, OSBL, br. Fi-65/1912; *Narodno jedinstvo*, br. 1/1926

⁶² Prof. dr A. Pinto, *Jevrejski almanah*, SJOJ 1965/67

21. Špeceraj stakla, lampi, porcelana i lustera Moritza Jelineka,
22. Trgovačka radnja Julijusa Šniclera i Đure Kona,
23. Urarska i zlatarska radnja Arona Saloma, koji je od 1926. držao veliku trgovinu sijalicama i elektro opremom,
24. Urarska i draguljarska radnja Moritza Gotliba,
25. Trgovina mješovitom i pomodnom robom Isaka Poljokana,
26. Limarska radnja Davida Nahmiasa i
27. Gvoždarska radnja A. Fišera.⁶³

Postojale su još mnogobrojne jevrejske trgovačke i zanatske radnje o kojima ćemo govoriti drugom prilikom i koje neosporno govore o učešću i značaju jevrejske populacije za kompletan privredni i kulturni razvoj Banje Luke, s napomenom da su banjalučki Jevreji pred Drugi svjetski rat činili 5-7% stanovništva samog grada, što je izuzetno malo u odnosu na njihov značaj u privrednom razvoju grada na Vrbasu.

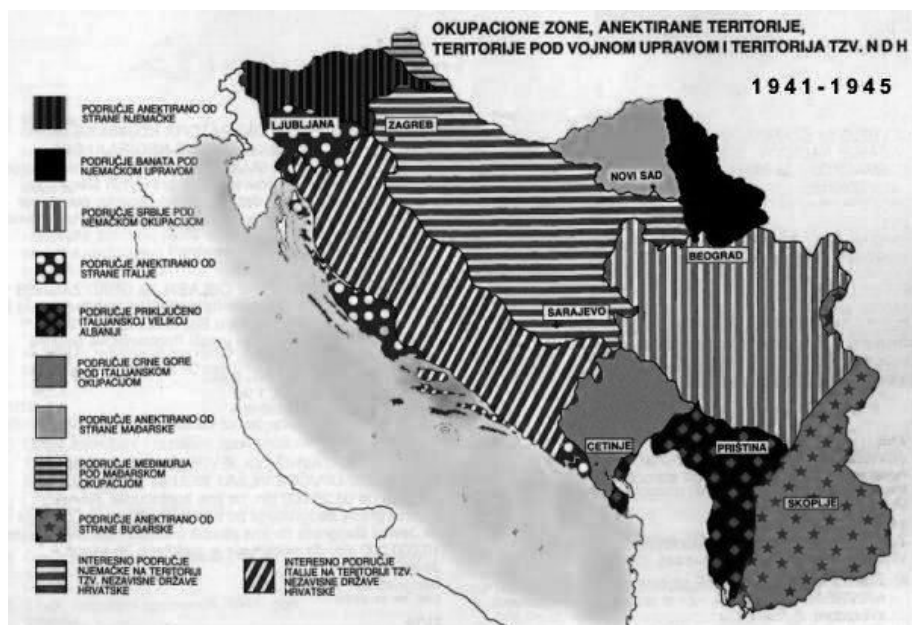

Gospodska ulica. Snimljeno 1920.

Djelovanje udruženja Jevrejsko gospojinsko društvo, "Beruria" i tri omladinska društva, "Ezra", "Debora" i "B'ne Cion", te Esperanse", udruženja sefardskog pokreta, i preko jevrejskih glasila u BiH, "Jevrejski život", a kasnije "Jevrejski glas", te Omladinskog sportskog društva "Makabi" (hebr. čekić) bilo je itekako razvijeno zahvaljujući upornom radu i zalaganju jevrejske omladine i studentske inteligencije. Ono je odražavalo generacijsko jedinstvo unutar jevrejske zajednice i međusobno povjerenje sefardske i aškenaske opštine, koje je raslo okupljeno oko ideje cionizma.

Presudan momenat, koji je nagovještavao početak kraja života Jevreja u Banjoj Luci, bilo je iznenadno trostruko ubistvo u kući najuglednije banjolučke porodice Poljokan u noći 17/18. oktobra 1940. U svojoj porodičnoj kući, koja se sa lijeve strane naslanjala na hotel "Palas", preko puta gradskog parka, u strogom centru grada, svirepo su usmrćeni: Salamon Haim Poljokan (65), njegova žena Micika i sin Rafael (20), a da pri tom iz kuće ništa nije odneseno. Poslije toga za Jevreje ništa više nije bilo isto. Opsežna istraga nije unijela više svjetla u ovaj događaj. Vrijeme koje je dolazilo pokazalo da su članovi porodice Poljokan, bili prve žrtve fašističkog zločina i terora, koji je započeo u Banjoj Luci već naredne 1941. godine, koja je praktično označila početak Drugog svjetskoga rata, perioda holokausta i tragičnog, krvavog stradanja Jevreja diljem svijeta.

⁶³ ARSBL, GNOBL, Matični ured, br. 31/1950; *Vrbaske novine*, br. 870/1935; Popis br. 1

Okupacione zone, anektirane teritorije, teritorije pod vojnom upravom i teritorija tzv. NDH 1941–1945.

U predvečerje Drugog svjetskog rata u Banjoj Luci je živjelo oko 500 Jevreja, okupljenih oko dvije jevrejske opštine, sefardske i aškenaske. Strateškom odlukom kreatora holokausta i genocida nad Jevrejima, na vlast u Bosni i Hercegovini dolazi Nezavisna Država Hrvatska, koja je, jednostavno, Banju Luku proglasila glavnim gradom ove kvislinške tvorevine. Za tili čas u sinagogama je zabranjeno javno čitanje Tore. Jevrejski kulturni centar je pretvoren u kupleraj, a aškenaska sinagoga u konjušnicu. Stupio je na snagu čuveni "numerus clausus", Zakon o školstvu koji brani Jevrejima daljnje školovanje. Otpuštanje iz državne službe bez prava na penziju i postavljanje povjerenika u jevrejskim radnjama samo su dio pripremnih radnji pred holokaust koji će se izvršiti nad banjolučkim Jevrejima i koji je, prema svim planski poduzetim kaznenim mjerama, uistinu realizovan za kratko vrijeme.

Propagandni filmski materijal o likvidaciji Jevreja je naročito snažio proustaške elemente unutar NDH, koji su Banju Luku vidjeli kao njen budući etnički čist glavni grad. Da bi od Banje Luke stvorilo "najhrvatskiji" grad, očišćen od "inorodnog" elementa, ustaško-hrvatsko rukovodstvo, na čelu sa poglavnikom Antom Pavelićem i ministrom unutarnjih poslova Andrijom Artukovićem, za izvršenje ovog genocidnog djela određuje dr Viktora Gutića, krvoloka koji je od samog svog dolaska 15. aprila 1941. godine vršio dužnost ustaškog stožernika za Bosansku Krajinu i povjerenika za likvidaciju Vrbaske banovine.⁶⁴

Ozloglašena "gvozdena metla" Viktor Gutić

Plan likvidacije Jevreja i Srba se sastojao iz dva dijela. Prvi dio je formiranje specijalne oružane skupine za konfiskaciju imovine Jevreja i bosanskih Srba i likvidacija njenih vlasnika. Drugi dio je odvođenje u logore Jevreja, Srba, Roma i komunista, njihovo radno izrabljivanje, a potom fizička likvidacija. Ubrzo ustaška vlast, na čelu sa samoprozvanom "gvozdenom metlom" Banje Luke poglavnikom Gutićem, nastoji da svoje monstruoze namjere o "očišćenju" grada od Jevreja kao i većinskog stanovništva Srba

⁶⁴ Dr Viktor Gutić, banjolučki advokat, rodom iz Kotor Varoši, glavni krvolok Jevreja, Srba, Roma i komunista u banjolučkom regionu i okolnim gradovima, Prijedoru, Sanskom Mostu, Kotor Varošu, Kulen Vakufu, Ključu i dr. Potiče iz iz pučke porodice. Jevreji su ga takoreći othranili prije rata, a u kući Isidora Sarafića bio je redovan gost i osjećao se kao u svojoj vlastitoj. Odgovoran je za smrt stotina porodica banjolučkih Jevreja, a između ostalih i za smrt Isidora Sarafića i njegove supruge Safire, koji su ga pazili kao sina a došao im je glave.

uvije u zakonske propise izdate od centralnih vlasti NDH. Nije teško zaključiti da su svrha tih navodnih raznoraznih uređaba i lokalnih propisa u suštini antijevrejske mjere, s ciljem potpunog obespravljenja Jevreja i njihove društveno-ekonomske propasti i fizičke likvidacije, koja je trebala, po svim mogućim kriterijima, da se desi u što kraćem vremenu.

Na samom početku okupacije Jevreji na cijeloj teritoriji BiH bivaju izloženi stalnim prijetnjama, šikaniranju, zlostavljanju i zabrani kretanja sa istovremenim otpuštanjem sa svih funkcija u državnim i gradskim službama. Početkom maja 1941. godine donesena je Zakonska uredba o promjeni židovskih prezimena i obilježavanju Židova i židovskih tvrtki⁶⁵ i postavljenju povjerenika jevrejskih radnji na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine (osim dijela Hercegovine naseljenog isključivo Hrvatima), sa ciljem da se prisvoji jevrejska imovina. Posebna pažnja se obraća na banjolučke Jevreje, jer je po procjeni ustaškog stožera Banja Luka bila najpogodniji grad za ulogu buduće prestonice NDH.

Stoga se odmah po dolasku krenulo sa rasističkim mjerama prema Banjolučanima jevrejske nacionalnosti. Zatim su uslijedile mnoge zakonske odredbe: o preuzimanju svih zgrada i imanja koja su pripadala Jevrejima, Uredba o podržavljenju jevrejske imovine i preduzeća i Odredba o obilježavanju preostalih jevrejskih radnji natpisom "Židovska tvrtka", ispisanim crnom bojom na žutoj podlozi, Jevreji su bili u obavezi da nose žutu traku sa plavim slovom "Ž", a istaknuta su i obavještenja o zabrani kretanja i odvođenju Jevreja na prisilni rad u logore smrti. Nakon ovih pripremnih radnji (naredaba) masovno se krenulo sa

⁶⁵ **Naredba o promjeni židovskih prezimena i označavanju Židova i židovskih tvrtka:** Na temelju točke 5. zakonske odredbe o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda propisujem ovu Naredbu o promjeni židovskih prezimena i označavanju Židova i židovskih tvrtka. Sve dozvole za promjenu prezimena, koje su bile poslije 1. prosinca 1918. podijeljene osobama, koje su Židovi po rasi u smislu t. 3. zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti, stavljaju se izvan krijeposti, Te osobe imaju prezimena zamijeniti s prijašnjim prezimenima, koja se imaju pisati s istim pravopisom, kako su se tada pisala. To vraćanje na prijašnje prezime vrijedi i za supruge i za potomke, ako nose prezime, koje se ima zamijeniti. Izuzeti su slijedeći slučajevi: a) ako je osoba, koja je Židov po rasi nezakonito dijete oca, Židova po rasi, pa je dobila dozvolu da nosi ime svoga naravnog oca. Međutim, ako taj naravni otac ima zamijeniti u smislu ove naredbe svoje prezime, tada i njegovo nezakonito dijete dobiva očevo promijenjeno prezime. b) ako je osoba, koja je Židov po rasi, bila adoptirana od osobe, koja je Židov po rasi, te je primila ime svog adoptivnog oca. Međutim, ako adoptivni otac mora u smislu ove naredbe promijeniti svoje prezime, prima i adoptivno dijete očevo promijenjeno prezime. c) ako je osoba, koja je Židov po rasi, promijenila svoje prezime u prezime, koje je uzeto iz hebrejskog jezika. d) ako je osoba, koja je Židov po rasi, promijenila svoje prezime u prezime, koje su prije imali muški predci muške loze. 2. Osobe, koje po 1. mijenjaju prezime, imaju u roku od 8 (osam) dana: a) prijaviti promjenu prezimena kod redarstvene vlasti, općinskog (gradskog) poglavarstva i kod matičnog ureda bogoštovne općine, a ako su kršćani ili pripadnici islamske vjerske zajednice, kod dotičnog župnog odnosno muftijskog ureda. b) ako vrše kakav obrt, ili se bave trgovinom ili industrijom imaju prijaviti promenu prezimena kod nadležne obrtne vlasti, i ako je tvrtka upisana u trgovačkim registrima, prijaviti nadležnom trgovačkom sudu. Ako tvrtka nosi prezime vlasnika, koji mijenja prezime u smislu ove naredbe, ima se istodobno promijeniti i naziv tvrtke prema promjeni prezimena, što se ima u naprijed navedenoj prijavi istaknuti. c) ako su vršitelji slobodnih zvanja, imaju promjenu prezimena prijaviti nadležnoj komori. d) ako su državni, samoupravni ili privatni službenici, imaju promjenu prezimena javiti poglavaru svog ureda. 3. Sve osobe, koje po 1. mijenjaju prezime, ne smiju se više ni u javnom ni u privatnom životu služiti drugim nego tim prezimenom. Javne isprave, koje glase na napušteno prezime, imaju se u roku od 8 (osam) dana predložiti vlastima, koje su ih izdale, radi ispravka prezimena. Napisane ploče osoba, koje mijenjaju prezime u smislu ove naredbe imaju se u roku od 8 (osam) dana izmijeniti s pločama, koje nose izmijenjeno prezime. 4. Osobama, koje su Židovi po rasi, ne će se više izdavati dozvole za promjenu prezimena izuzev slučajeve iz 1. točke a) do d) ove naredbe. 5. Židovima po rasi zabranjena je uporaba svakog pseudonima. 6. Tvrtke, kojih su vlasnici Židovi po rasi, kao i tvrtke kod kojih je samo jedan suvlasnik Židov po rasi, smatraju se židovskim tvrtkama. Ako je tvrtka ili poduzeće juridička osoba, takva tvrtka i takvo poduzeće je židovsko, ako je na vodećem mjestu (upravni odbor, nadzorni odbor, ravnateljstvo), ma i jedan Židov po rasi, ili ako pripada više od jedne četvrtine glavnice Židovima po rasi ili ako imaju učesnici, Židovi po rasi, 50% ili više glasova. Takve tvrtke ne smiju imati nazive, po kojima bi se moglo zaključiti, da se radi o narodnoj odnosno arijskoj tvrtci, pa imaju u roku od 8 (osam) dana promijeniti svoj naziv i promjenu naziva prijaviti radi upisa u obrtne i sudske registre. 7. Na napisanim pločama židovskih tvrtka (6.) imade se u roku od 8 (osam) dana kraj imeni tvrtke jednako velikim slovima označiti ime i prezime Židova vlasnika odnosno suvlasnika. 8. Osobe, koje su Židovi po rasi, ne smiju na sebi nositi hrvatske narodne boje i arijske ambleme. Isto tako zabranjeno je takve boje i embleme, kao i hrvatske narodne ili državne zastave, isticati na židovskim stanovima, ustanovama i poslovnicama. ("Narodne novine", 4. lipnja 1941)

bezobzirnim oduzimanjem i prostom otimačinom jevrejske pokretne i nepokretne imovine u Banjoj Luci. Za takvu "legalnu pljačku" jevrejske imovine u Banjoj Luci "pobrinulo" se ustaško poglavarstvo⁶⁶, koje se svojim daljnjim lokalnim propisima i odredbama prosto utrkivalo i nadmetalo u organizovanoj krađi jevrejskog imetka ili čak neorganizovanoj pljački kao vidu otvorenog prisvajanja ili, narodski rečeno, "ćapanja" jevrejske imovine kako je ko "stig'o i mog'o", pa čak i onda kada više nije bila u rukama Jevreja. U većini slučajeva ta imovina je završavala u rukama pojedinaca, ustaških doglavnika i povjerenika jevrejskih radnji, koji su bili obični lopovi lojalni ustaškoj državi i koji su "upravljali" jevrejskim radnjama samo u cilju postizanja lične materijalne dobiti. Po donošenju uredbi jednostavno su prave vlasnike izbacivali iz radnji, ne želeći da im plate čak ni minimalan iznos koji su u početku ustaške vlasti službeno odobrile.⁶⁷ Sljedeći korak ustaških vlasti u Banjoj Luci bila je procjena vrijednosti jevrejskih kuća i preduzeća, koje su nuđene "poznatim kupcima" po cijeni osmostruko manjoj od tržišne vrijednosti.⁶⁸ Tako je zabilježeno da su kupci ispod cijene bili Matić Stjepan (godine 1942. kupio zanatsku radnju Isidora Altarca), Čačić Dragan (godine 1942. kupio knjigoveznicu Isidora Montiasa) i Ibrahim Maglajlić (godine 1943. kupio trgovinu kolonijalnom robom i radionicu tjestenine, nekad u vlasništvu porodice Sarafić-Salom, koja se nalazila preko puta džamije Ferhadije⁶⁹. Pored novog naziva i imena novog gazde, tik uz njih, ostajao je i stari. Ovo je samo jedna ilustracija koliki je ugled uživala firma Saloma Sarafića. Nakon oduzimanja preduzeća i poslovnih prostorija, po istom principu, imenovanjem povjerenika, pristupilo se otimačini stambenih prostora. Na taj način je mnogim jevrejskim porodicama bilo uskraćeno pravo na ubiranje stanarine, što im je često bio jedini izvor prihoda. Stanovi, u konstelaciji odnosa u kojoj povjerenici upravljaju jevrejskim stambenim prostorom, bivaju masovno pljačkani. Iz stanova se iznosilo sve što je imalo tržišnu vrijednost. Konačno su se, sa jutrom 5. maja 1941. godine, vidjele krajnje namjere ustaške vlasti – otuđenje stanova. Tog jutra Banja Luka je osvanula oblijepljena crvenim plakatima sa naređenjem svim Jevrejima i Srbima da u roku od 24 sata moraju da ise iz centra grada u najudaljenija predgrađa. Po isteku tog roka vlasnici zatečeni u svojim stanovima jednostavno su iz njih izbacivani a kućne stvari opljačkane. Nastojalo se sve jevrejsko i srpsko u gradu na Vrbasu temeljno izbrisati sa lica zemlje.

Konačno se, nakon svih pripremnih radnji, pristupilo rješavanju pitanja sinagoga. U cilju uništenja svih dokumenata koji bi govorili o prisustvu Jevreja u Banjoj Luci, krenulo se sa uništenjem jevrejskih opštinskih protokola, pinekasa, kako sefardskih tako i aškenaskih, u kojima su bilježene sve važne informacije i događaji od interesa za jevrejsku zajednicu. Pinekasi obje jevrejske opštine su zaplijenjeni i odneseni u nepoznatom pravcu, zajedno sa matičnim jevrejskim ritualnim obrednim predmetima, ličnim i porodičnim opštinskim dokumentima, crkvenim knjigama, spisima, molitvenicima i inventarom.

Moderni sefardski Kulturni dom sa sinagogom, podignut 1937. godine, koji je praktično bio dika i ponos banjalučkih Jevreja jer je omogućavao opstojnost jevrejske zajednice u Banjoj Luci, uz njemačko-ustaški blagoslov polovinom 1941. Husein Kabiljagić, lojalan vlastima, pretvorio je u uličnu prčvarnicu, gostionicu sa javnom kućom pod nazivom "Linda bar", u koju su redovno svraćali njemački i ustaški vojnici radi dodatne zabave. Da bi banjalučke Jevreje što više moralno srozali i ponizili, okupatorske vlasti su tjerale njihove žene i kćeri da čiste, peru, peglaju i kupaju prostitutke i da služe u javnoj kući kao djevojke za sve. Jevrejima B. Luke je posebno teško pao prisilan rad na rušenju pravoslavnog hrama u centru B. Luke, koji je sada, 2009. godine, poslije 70 godina, obnovljen u punom smislu te riječi.

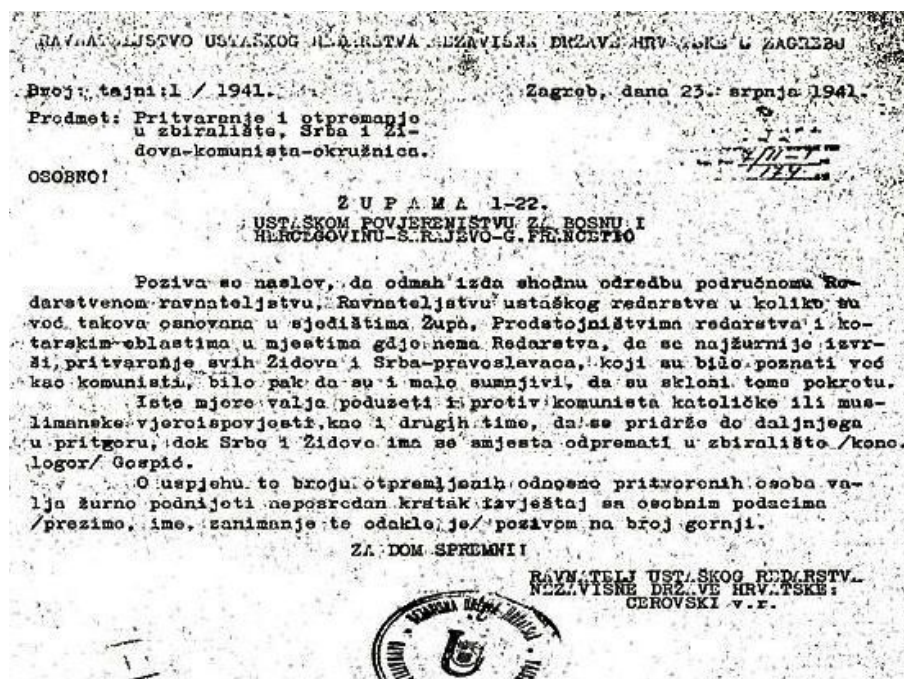
⁶⁶ Početni metod pljačke u NDH je bila "kontribucija" za Jevreje: ustaše bi uhvatile uglednog Jevrejina, a onda tražile otkup za njegovu glavu u velikom novcu i zlatu.

⁶⁷ U jednom od dokumenata NDH navodi se da je Odbor povjerenika Ustaškog stožera u BiH odbio molbu Teodora Vajsa za isplatu mjesečne rente na ime oduzete trgovačke radnje.

⁶⁸ "Jevrejski glas" od 21. februara, 21. marta, 8. avgusta i 29. avgusta 1930. g.

⁶⁹ Za sve vrijeme okupacije novi vlasnik je uz naziv svoje nove firme imao naznačeno: "Prije Sarafić".

Kulturni dom. O tome ćemo još nešto govoriti malo kasnije. Sudbina aškenaskog hrama nije se baš puno razlikovala. Za vrijeme rata taj su kao konjušnicu koristili Nijemci, zbog čega je unutrašnjost potpuno devastirana. Poslije rata je ostao samo kostur zgrade, sa donekle očuvanim eksterijerom. Jedino što je jevrejsko poslije rata ostalo u Banjoj Luci, samo kao spomen i sjećanje na vrijeme njihovog bitisanja u gradu na Vrbasu, a potom kratko vrijeme služilo svojoj svrsi i namjeni, je staro jevrejsko groblje u naselju Borik, o kojem će kasnije biti nešto više riječi radi sagledavanja prave istine. Zbog nedostatka vladavine prava i neprimjene Zakona o restituciji imovine, do danas nije riješena sudbina jevrejske imovine i jevrejsko pitanje na prostoru Bosne i Hercegovine. Skoro uporedo sa atakom na materijalna dobra banjolučkih Jevreja, pokrenuto je provođenje drugog dijela plana, a to je akcija na radnom izrabljivanju, prvo u formi prisilnog rada, bez obzira na pol, dob i zdravstveno stanje, a nakon toga slijedilo bi odvođenje u "radne logore", uz bestijalno iznurivanje glađu i postepenu fizičku likvidaciju. Već početkom maja 1941. godine na svim javnim mjestima u Banjoj Luci su istaknuti natpisi "Zabranjen ulaz Jevrejima, Srbima i psima", što je predstavljalo daljnji vid ograničenja slobode kretanja.⁷⁰ Nedugo potom slijedi odvođenje na prisilni rad, što je postalo svakodnevna pojava.⁷¹ Za kratko vrijeme došlo je i do prvih masovnih internacija Jevreja širom Bosne i Hercegovine i njihovog odvođenja u tek formirane logore smrti.⁷²

Okružnica Ustaškog redarstva Zagreb od 23. jula 1941. o hapšenju Židova i Srba i komunista iz Bosne i Hercegovine

⁷⁰ Kao prisilni rad može da se tretira i dovođenje ljekara Jevreja iz raznih krajeva NDH, koji su bili angažovani na rizičnim mjestima (Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa) i neprestano izloženi teškim i krvavim poslovima. Većina banjolučkih jevrejskih ljekara specijalista stradala je u ratnom vihoru. Na iznenađenje svih, Jakob Konforti je 1942. umro u Banjoj Luci prirodnom smrću, a dr Feliks Fišer je strijeljan januara 1944.

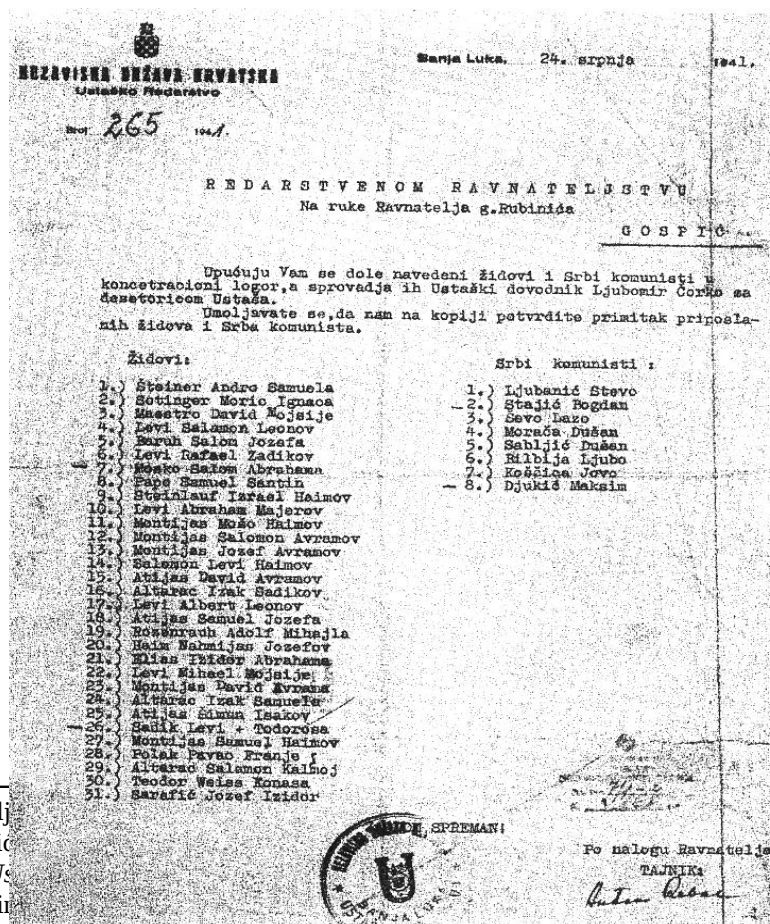
⁷¹ Poseban oblik prisilnog rada, koji nije direktno bio vezan za Jevreje B. Luke, predstavlja dovođenje jevrejskih ljekara, uglavnom iz Hrvatske, u različita mjesta u BiH, pa i u B. Luku, u sastav ekipa za suzbijanje endemskog sifilisa, što po viđenom nije bio glavni razlog deportacije.

⁷² Prvi koncentracioni logor na teritoriji NDH je "Danica" kod Koprivnice, formiran aprila 1941. godine. Juna iste godine formirani su logori u Gospiću i Jadovnu, na Pagu i na Rabu, u Kerestincu, Jastrebarskom, Sisku i mnogim drugim mjestima. Od avgusta 1941. godine, kao produžetak logora Jadovno, koji je nakon likvidacije preostalih logoraša ukinut zbog "male propusne moći", stavljen je u funkciju kompleks logora Jasenovac – Gradina – Stara Gradiška. Zapovjednik za logor Gospić – Jadovno je Pudić zv. Paraliza i Rubinić.

Ravnateljstvo ustaškog redarstva NDH u Zagrebu 23. jula 1941. upućuje naredbu Ustaškom povjereništvu za Bosnu i Hercegovinu da u svim župama (22) pritvori i otpremi u zbirališta sve Židove, pravoslavne Srbe, kao i komuniste drugih vjeroispovijesti, muslimane i katolike, što je bila samo jedna u nizu loših izlika kvislinške NDH. Svi koji su joj stajali na putu, bez obzira na boju kože, vjersku i nacionalnu pripadnost, morali su biti uklonjeni.

Samo dan poslije, 24. jula 1941, Ustaško redarstvo Banja Luka promptno reaguje i upućuje u koncentracioni logor Gospić 31 Jevreja i osam Srba iz Župe Banja Luka.⁷³

Ustaški stožernik hrvatskog porijekla krvolok dr Gutić je novinarima u Banjoj Luci izjavio kakve je genocidne zadatke dobio od ministra Andrije Artukovića, naglasivši da je on "gvozdena metla" koja će očistiti Banju Luku, budući glavni glad NDH, od Jevreja i Srba.⁷⁴ Ustaški genocidni zločinci nisu mirovali: 31. maja izvedeni su iz "Crne kuće" i strijeljani prota Živko Danilović, Nikola Ćurčija i mnogi drugi, a 11. jula su pohapšeni svi pravoslavni sveštenici u Bosanskoj Krajini, sa svojim porodicama, a potom sprovedeni u logor Caprag, odakle su nakon dva mjeseca protjerani u Srbiju. Masovna genocidna ubistva su vršena na širem području Banje Luke, Kotor Varoši, Sanskog Mosta, Ključa i Prijedora, a tih dana odigravali su se zločini i po svim ostalim mjestima Bosanske Krajine.⁷⁵ U dokumentaciji Redarstvenog ravnateljstva i Ustaške nadzorne službe Banje Luke sačuvani su podaci koji konkretnije govore o broju ubijenih Srba i Jevreja kao žrtava genocida. Sačuvani su i podaci koje su iznijeli sami zločinci u toku sudskog procesa protiv Andrije Artukovića, ustaškog ministra, koji je svojim koljačima preko Gutića izrazio nezadovoljstvo u pogledu napretka likvidacije, prvenstveno Srba i Jevreja, tražeći da se svakodnevno šalju izvještaji o napredovanju likvidacije, čiju je dinamiku on utvrdio, i broju likvidiranih. Sa ilindanom su počela masovna ubistva i pokolji u Banjoj Luci i po okolnim mjestima.

⁷³ Ustaško ravnateljstvo

⁷⁴ Dr M. Bulajić, Ustav

⁷⁵ U drugoj polovini

izvršio masovna klanja

k Ljubomir Čerko sa

188.

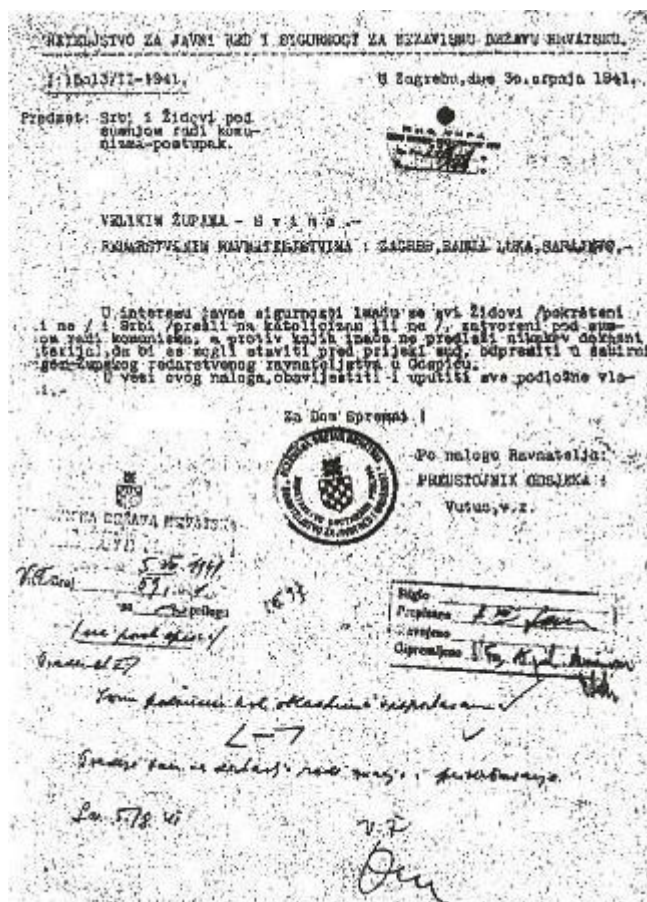
Artukovića, Gutić je

govcu.

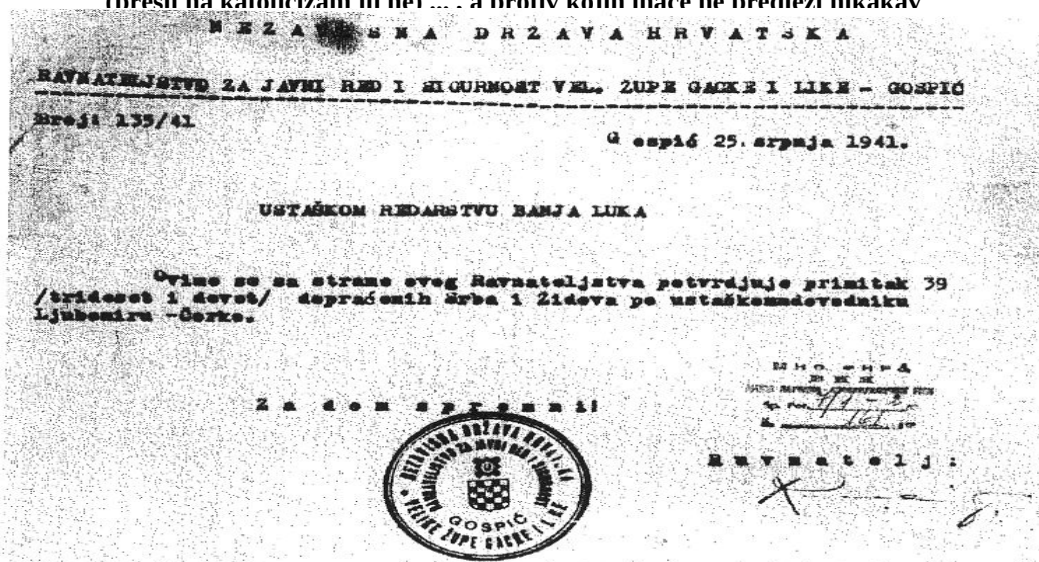
Spisak od 31 Jevreja i 8 Srba, navodnih komunista iz Banje Luke, upućenih u logor Gospić 24. jula 1941.

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost u Zagrebu, pod brojem 15013/11-1941. od 30. srpnja 1941. godine, obavijestilo je sve velike župe da se "u interesu javne sigurnosti imaju svi Židovi (pokršteni ili ne) i Srbi (prešli na katolicizam ili ne), zatvoreni pod sumnjom radi komunizma, a protiv kojih inače ne predleži nikakav dokazni materijal, da bi se mogli staviti pred prijeki sud, odpremiti u sabirni logor Župskog redarstvenog ravnateljstva u Gospiću. U vezi ovog naloga, obavijestiti i uputiti sve podložne vlasti."

Obavještenje Ravnateljstva za javni red i sigurnost NDH: "U interesu javne sigurnosti imaju se svi Židovi (pokršteni ili ne) i Srbi (prešli na katolicizam ili ne) ... a protiv kojih inače ne predleži nikakav

Ravnatelj logora u Gospiću potvrdio je 25. jula 1941. primitak 31 Židova i 8 Srba

U lokalnom okupatorskom listu "Hrvatska Krajina" objavljeno je naređenje "svim Židovima i Židovkama u Banjoj Luci da se 14–16. juna 1941. jave Gradskom ravnateljstvu radi točne evidencije". Nekoliko dana po registraciji, krajem juna 1941. godine, uslijedila je prva internacija banjolučkih Jevreja. Formirana je grupa od 50 Jevreja, odvedena iz Banje Luke u nepoznatom pravcu i negdje na putu opljačkana i umorena. Do početka jula 1941. u Banjoj Luci su obrazovane još dvije manje grupe prisilno uhapšenih, odvedene i, po oprobanom receptu, vjerovatno u neposrednoj blizini grada, opljačkane i likvidirane. Krajem jula, tačnije 28. jula 1941. godine, Ustaški stožer za Bosansku Krajinu dostavio je Gradskom ravnateljstvu naređenje o hapšenju 40 glava jevrejskih porodica, koji su potom odvedeni u koncentracioni logor u Gospiću i tamo, mahom, na različite načine likvidirani.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ustaško Redarstvo

Banja Luka, 25. srpnja 1941.

REDAKSTVO RAVNATELJSTVA
BANJA LUKA

Upružuje Vam se spisak dolje navedenih Židova s molbom, da ih se spremi u Vaše Ravnateljstvo, jer se isti biti transportovani u koncentracijski logor.

Kada budu svi dopremljeni izvolite obavijestiti ovo Ravnateljstvo.

1. Poljokan E. Jakob	21. Levi J. Majer
2. Kruno I. Aleksandar	22. Montijas H. Leon
3. Montijas H. Rafael	23. Levi I. Majin
4. Montijas H. Isak	24. Kahljas H. Samuel
5. Poljokan E. Isak	25. Hofman M. Filip
6. Montijas I. Josef	26. Bramer Ernest
7. Levi L. Mamo <i>putnik</i>	27. Herceg L. Leopold
8. Bana I. Lavoslav	28. Altaras I. Josef
9. Polgar E. Franjo	29. Laslo M. Ignjat
10. Levi H. Leon	30. Salom A. Avram
11. Levi H. Josef	31. Levi T. Isak
12. Levi H. Albert	32. Sarah J. Isak
13. Levi J. Isak	33. Braun M. Julio <i>putnik</i>
14. Rot M. Josip	34. Levi S. Moric
15. Hajbah E. Bago	35. Altaras M. Mike
16. Zeljković A. Samuel	36. Liktenštajn I. Josef
17. Stajlanč L. David	37. Papo C. Josef
18. Kahljas D. Josef	38. Papo A. Sumbal <i>putnik</i>
19. Stajlanč H. Isidor	39. Salom Albert Bertin
20. Kahljas B. Josef	40. Kabiljo A. Kljaj

ZA DOM SPRINGI !

RAVNATELJ USTAŠKOG REDARSTVA
BANJA LUKA
NADLEŽNIK USTAŠKOG REDARSTVA ZA
BIVŠU VRH BANOVINU

[Signature]

Originalni popis uhićenih Židova koji su deportovani u logor Gospić, Ustaško redarstvo, br. 304/41 od 28. jula 1941.⁷⁶

Ustaški stožer za Bosansku Krajinu zabranio je Jevrejima i Srbima kupanje u banjama u Gornjem šeheru, Laktašima i Slatini. Jevrejke su na prisilan rad odvođene noću. Radile su u

⁷⁶ Iz dokumenta, koji se čuva u Arhivu Republike Srpske, očigledno je da je hapšenje uslijedilo 28. jula 1941. Riječ "pušten" dodata je uz četiri imena: Mamo L. Levi, Ernest R. Bramer, Julio M. Braun i Sumbul A. Papo.

javnoj kući ili prale ulice. Svaka od njih koja bi prilikom pranja ulice podigla glavu, dobila bi udarac kundakom. U tom periodu, zbog navodne protivdržavne djelatnosti, NDH vlasti su u dva navrata hapsile manje grupe Jevreja (5-7 osoba) i u sklopu grupa različite nacionalne pripadnosti poslale u Gospić. Tako se došlo do spoznaje da je u Banjoj Luci početkom jula 1941. živjelo više od 500 jevrejskih duša, što odgovara broju utvrđenom popisom iz 1921. Potom se jako brzo pristupilo masovnom hapšenju i nasilnom privođenju svih uhapšenih članova jevrejskih porodica, sa odvojenim spiskovima Židova, Židovki i njihove djece. U sva tri spiska ukupno je evidentirano 150 odraslih i 20-oro djece (oko 170 lica). Tri dana kasnije, 31. jula 1942. godine, na osnovu naredbe koju je Ustaška nadzorna služba u Zagrebu izdala Župskoj redarstvenoj oblasti Banja Luka, banjolučki Jevreji po hitnom postupku bivaju internirani u kompleks logora smrti Jasenovac – Gradina – Stara Gradiška.

YU-22-11 (GRADNI) INSTITUT ZA
 ISTRAŽIVA REPRIZACIJU KRIVIL
 br. Reg. 1973-148

P O P I S U H A P Š E N I H Ž I D O V K I
 na dan 28. srpnja 1942.

1. Rožner Regina	46. Baruh Luna	91. Najbah Adita
2. Fridman Marija	47. Poljokan Klara	92. Papo Lina
3. Altarac Berta	48. Steinlauf Ana	93. Pogorac Zlata
4. Levi Regina	49. Maestra Hana	
5. Rimer Ilona	50. Trumer Ida	
6. Salom Berta	51. Trumer Sarlota	
7. Kabilo Ela	52. Polak Ana	
8. Levi Erna	53. Levi Tea	
9. Poljokanti Tina	54. Rozenrauch Jeti	
10. Stern Paula	55. Atijas Rena	
11. Altarac Regina	56. Levi Dijana	
12. Elijaju Klara	57. Atijas Melá	
13. Elijaju Irena	58. Montijas Luna	
14. Levi Anula	59. Elijau Rikica	
15. Montijas Zumbola	60. Levi Luna	
16. Levi Angela	61. Salom Hanči	
17. Alhalel Rifka	62. Salom Sida	
18. Finci Sarika	63. Atijas Tilda	
19. Rozenhek Elza	64. Montijas Zlata	
20. Fridman Gizel	65. Levi Gracijsa	
21. Rozenhek Hani	66. Altarac Hana	
22. Snioler Henrijeta	67. Schnitzler Irena	
23. Maestra Blanka	68. Steinlauf Hani	
24. Vertosek Elza	69. Polak Marija	
25. Levi Kahaela	70. Papić Sofijsa ud.	
26. Levi Zlata	71. Levi Flora	
27. Kohn Frida	72. Altarac Matilda	
28. Dienerfeld Regina	73. Abanun Luna	
29. Weis Sarlota	74. Abinun Sarina	
30. Papo Adam	75. Altarac Bea	
31. Hercog Gizela	76. Papo Angelina	
32. Baum Zlata	77. Levi Matilda	
33. Baum Flora	78. Altarac Sultana	
34. Abinun Mazalta	79. Altarac Dorica	
35. Papo Doti	80. Levi Erna	
36. Montias Blanka	81. Levi Sponja	
37. Levi Rena	82. Spielcer Sofija	
38. Levi Sarina	83. Abanun Bukica	
39. Atija Suroza	84. Lichtenstein Bukica	
40. Atijas Sipura	85. Levi Sekica	
41. Albahari Tilda	86. Levi Regina	
42. Kabiljo Roza	87. Levi Anula	
43. Nahmijas Mazalta	88. Montijas Elza	
44. Altarac Estera	89. Steinlauf Regina	
45. Abinun Rena	90. Rosenreuch Sarina	

Originalni spisak Židovki Banje Luke, uhapšenih 28. jula 1941.

Neki Jevreji su, ipak, nakon prvobitnog dolaska u Dalmaciju, na volšeban način uspjeli da prebjegnu u Italiju.⁷⁷ Nakon pomenute registracije Jevreja Župska redarstvena oblast, pod brojem 456/42 od 28. jula 1942. godine, primila je obavijest da se u noći 27/28. jula 1942. moraju pohapsiti svi preostali Jevreji u Banjoj Luci. Nakon toga je sačinjen kompletan popis. Prema podacima Saveza jevrejskih društava Jugoslavije broj prebjeglica u talijansku zone iznosi 4.500 (2.000 u prvoj, 2.000 u drugoj okupacionoj zoni, a ostatak na Kosovu i u Crnoj Gori), dok podaci Odbora Jevreja iz Jugoslavije u Palestini govore da se pred kapitulaciju Italije u zonama I i II nalazilo 8.000 Jevreja interniranih iz Jugoslavije.⁷⁸

⁷⁷ Među malobrojnim banjolučkim Jevrejima koji su tokom 1941. prebjegli u Dalmaciju a odatle u Italiju, bili su David Moše Levi, Mosko Kabiljo (glavni akter u hapšenju Viktora Gutića u Veneciji 1945. godine), Erna Danon-Nahmias, Hinko Leona Levi, Ignac Laslo, Jakov Jude Baruh, Samuel Jude Baruh i drugi.

⁷⁸ Muhidin Pelesić, *Jevreji u diplomatskim arhivima Kraljevine Jugoslavije*, Sarajevo

U to vrijeme u Banjoj Luci, tačnije na lokaciji Slatine, bježeći od naleta smrti bilo je smješteno 58 njemačkih emigranata koji su, po naređenju Radne službe NDH u Zagrebu, nešto kasnije pohapšeni od strane banjalučke redarstvene službe⁷⁹ i upućeni u Jasenovac:

1. Alpern Abraham, r. 1887. u Kolomei, 2. Alpern Roza (1890), Buczacz, 3. Auerbach Markus (1890), Wiczyn, 4. Auerbach Chanhe (1895), Skalat, 5. Auerbach Leon (1927), Bremen, 6. Auerbach Josef (1929), Bremen, 7. Benedikt Heinrich (1884), Traunsdorf, 8. Benedikt Josef (1886), Traunsdorf, 9. Eckhaus Abraham (1888), Cholojora, 10. Ehrlich Simon (1901), Sasnovitz, 11. Ellinger Hans (1898), Porlic, 12. Feldmann Paula (1903), Matersburg, 13. Figer Kleryl (1894), Mikulszin, 14. Frühling Chaim (1893), Zmigorod, 15. Hernfeld Hans (1904), Beč, 16. Hernfeld Berta (1904), Kijev, 17. Hornfeld Mira (1928), Beč, 18. Hirschenhauser Samuel (1882), Sarvar, 19. Hirschenhauser Rosa (1888), Marc, 20. Hirschenhauser Adalbert (1925), Matersburg, 21. Hirschenhauser Bernard (1932), Matersburg, 22. Horovitz Benno (1901), Neu-Sauderz, 23. Katz Moses (1904), Lemberg, 24. Katz Cynja (1908), Kazumino, 25. Katz Alfred (1931), Frankfurt, 26. Katz Alfred (1931), Frankfurt, 27. Katz Herbert (1936), Frankfurt, 28. Kornfein Arnold (1888), Lakenbah, 29. Koch Paul (1894), Presburg, 30. Kuhlberg Moritz (1896), Oswitzim, 31. Kuhlberg Channe (1895), Polonice, 32. Kupfer Leo (1887), Zamost, 33. Kupfer Regine (1894), Kolomea, 34. Kupfer Ingeborg (1922), Berlin, 35. Lindenfold Alfons (1909), Štuttgart, 36. Lubadovsky Aron (1883), Auszinowo, 37. Majirovit Seliji (1890), Bukovska, 38. Mayersholm Sigmund (1903), Frankfurt na Majni, 39. Nemon Benjamin (1889), Kropivna, 40. Pragan Julius (1887), Beč, 41. Pragan Emilie (1890), Buda, 42. Ritter Mendel (1889), Osvierzin, 43. Ritter Agathe (1899), Escin, 44. Scharf Sigfried (1909), Coski Tošćin, 45. Schneider Karl (1879), Nojfeld, 46. Schneider Johana (1892), Kobersdorf, 47. Schnur Friedrich (1904), Beč, 48. Schnur Hilde (1903), Beč, 49. Siener Wilhelm (1908), Beč, 50. Siener Ettel (1894), Sokolovka, 51. Steiner Olga (1899), Beč, 52. Stern Berthold (1906), Frankfurt, 53. Triger Heinrich (1896), Beč, 54. Triger Margit (1898), Lemberg, 55. Triger Johanna (1937), Beč, 56. Wajsblatt Hil Pinkus (1898), Volbron, 57. Wajsblatt Chaje (1895), Krakov i 58. Wajsblatt Toni (1925), Frankfurt.

Jevreji u Slatini

Gore navedeni emigranti naslijeđeni su od bivše Jugoslavije, te se nalazili u Slatini, kotar Banja Luka. Navedeni stavljeni su pod redarstveni nadzor ali njihov boravak, u interesu javnoga reda i sigurnosti, nije u Banjoj Luci poželjan, s obzirom na prilike koje uslijed četničko-komunističke akcije vladaju u ovim krajevima, te se stoga sa strane ove Župske redarstvene oblasti predlaže da se gore navedeni emigranti upute u logor u Jasenovac, pa se moli u tom smislu za odobrenje.⁸⁰

Ovo temeljito nasilno hapšenje, privođenje i deportovanje u koncentracione logore, jednostavno rečeno, izbjegli su svi oni kojima se, sticajem životnih okolnosti, pružila šansa da se dočepaju slobode, bilo da su u to vrijeme bili odsutni iz grada radi obavljanja poslova, liječenja, posjeta rodbini i slično, bilo da su uspijevali da kupe lažne isprave (uglavnom žene,

⁷⁹ Vjesnik nadolazećih stradanja jugoslovenskih Jevreja je bila "bujica" jevrejskih bjegunaca iz Njemačke, Austrije i Čehoslovačke. U razdoblju od 1933. do 1940. takvih je u Jugoslaviju pristiglo oko 55.000. Nakon kraćeg zadržavanja, oko 50.000 tih izbjeglica produžilo je različitim putevima prema istoku, gdje su našli svoj spas, dok je 4.000 istih bilo zatočeno nakon uspostavljanja NDH. Upravo je takva grupa od 58 lica bila zatočena na lokaciji Slatine kod B. Luke i potom završila u logoru Jasenovac.

⁸⁰ Prva mjera kvislinške vlade Cvetković-Maček je sprečavanje ulaska jevrejskih izbjeglica iz Evrope u Jugoslaviju. No, uprkos tome, nekoliko hiljada ih je uspjelo da prebjegne i smjesti se u manja mjesta bivše Jugoslavije, s tim što je Savez jevrejskih opština Jugoslavije morao da se brine o njihovom izdržavanju.

djeca i starije osobe), uz pomoć kojih su uspijevali da stignu do mora, da odu u partizane ili da se skrivaju po skrovitim izbama i mjestima, daleko od ljudi i puteva.⁸¹

Poslije 1942. godine, može se slobodno reći, pravih banjolučkih Jevreja u Banjoj Luci gotovo da nije ni bilo, izuzev onih rijetkih koji su u grad došli iz drugih mjesta NDH i bili prinuđeni da služe ustaškoj vlasti da bi sačuvali živu glavu. Poslije povratka izlaza nije bilo, život je naprosto visio o koncu. Dakle, banjolučki Jevreji koji su neprekidno do kraja 1944. živjeli u Banjoj Luci mogli su se izbrojati na prste jedne ruke.

U takvoj poziciji prinudnog rada i svakodnevnih borbe za goli život, a ostali su jer su trebali vlastima NDH, bili su inženjer hemije Leon Poljokan, koji je u Banjoj Luci živio do kraja 1944. godine, da bi potom pristupio Narodnooslobodilačkom pokretu, i dr Haim-Bukus Levi, koji je u Banjoj Luci bio do kraja septembra 1944. godine, kada je na području Sanskog Mosta uključen u Narodnooslobodilačku vojsku. Preostali, jednocifreni broj banjolučkih Jevreja činile su uglavnom žene koje su za vrijeme ratnih godina promijenile nacionalni i vjerski identitet da bi sačuvali živu glavu. Govorimo o prihvatanju katoličanstva. Poslije završenih ratnih operacija neznatan broj Jevreja je vratio svoj prijašnji identitet, dok većina, u strahu od mogućeg ponovnog stradanja, te ružnih slika i sjećanja, to nije učinila. Čak je dobar dio prešao na pravoslavlje. Tako je u periodu od početka okupacije, aprila 1941. godine, do ljeta 1942. godine, odvedeno u koncentracione logore i likvidirano 67% predratnog jevrejskog življa u Banjoj Luci. Preostalih 33% je živjelo u vječnom strahu od fizičkog istrebljenja, te pojedinačno ili u manjim grupama pokušavalo da se na razne načine, ilegalnim emigriranjem, dočepa teritorija Hercegovine i Dalmacije, u kojima talijanske okupacione vlasti tada još nisu dopuštale internaciju Jevreja u logore. To nije bio slučaj samo sa banjolučkim, sarajevskim i tuzlanskim Jevrejima⁸² nego i sa svim Jevrejima sa prostora stare Jugoslavije i cijelog svijeta koje su tražile spas u ilegalnom emigriranju na teritorije zona I i II, koje su bile pod italijanskom komandom. Hapšenje, privođenje i odvođenje banjolučkih Jevreja u komplekse logora smrti NDH (Gospić, Jadovno, Jasenovac – Gradina – Stara Gradiška), bilo je, kao što vidimo, okončano u veoma kratkom roku, što u mnogome i objašnjava zaista malen broj Jevreja, u odnosu na druge gradove, koji su u borbi za život pristupili antifašističkom pokretu, koji u početku rata nije bio tako definisan i koji je kasnije, nakon oslobođenja, to dokazao donošenjem katastrofalnih zakonskih propisa o nacionalizaciji i napuštenoj imovini, čime je počinjen imovinski genocid nad Jevrejima bivše Jugoslavije, što je dovelo do daljnjih alija Jevreja sa tla bivše Jugoslavije. No, o tome ćemo nešto kasnije više reći i to dokumentovati. Za većinu Jevreja Bosanske Krajine logori NDH bili su logori smrti. Oni su, nažalost, bili prvi Jevreji koji su upoznali strahote tih logora, iz prostog razloga što su bili prvi na udaru fašističkog režima NDH.

Po svemu, iako tek u formiranju, ističe se sabirni logor Gospić, gdje je po naređenju Redarstvene službe u Zagrebu već u drugoj polovini maja 1941. upućen izvjestan broj banjolučkih Jevreja, koji su tamo, u većini slučajeva, i završili svoj život.

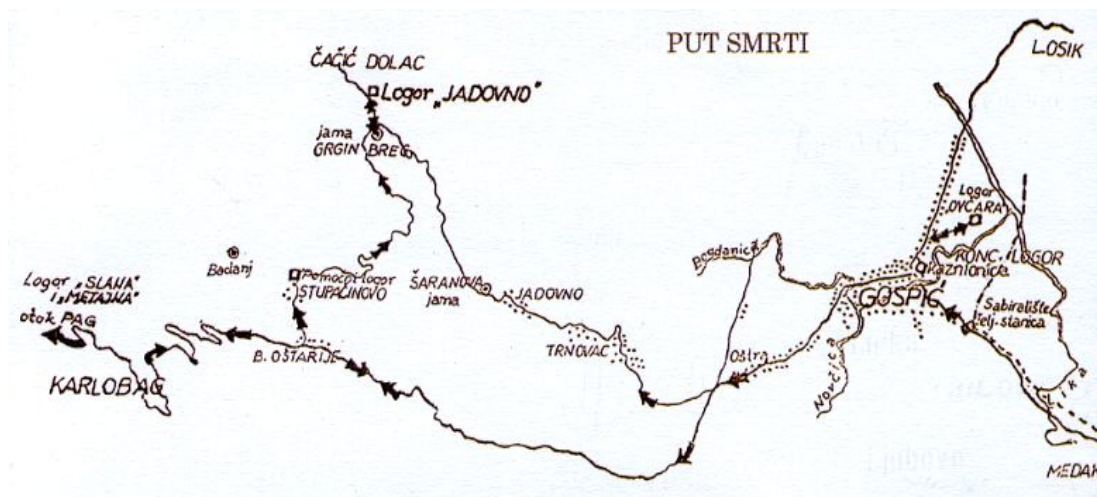
Logor Jadovno na Velebitu i logor na Pagu, prvi u sistemu logora NDH, koji su prethodili čak i većini koncentracionih logora u Njemačkoj⁸³, mjesta su masovnog stradanja

⁸¹ David Levi, advokat i šef sudske pisarnice u Banjoj Luci, svih ratnih godina, počev od 1940. godine, krio se u napuštenoj brvnari na Krčmaricama, nadomak Banje Luke. Po pričanju člana Jevrejske opštine Banja Luka Z.P., njegov ujak Jozef Levi se skrivao na tavanu porodične kuće kod Venecija mosta u Banjoj Luci. Jedan mladi Banjolučanin, takođe iz porodice Levi, po pričanju njegovog sinovca Z.L., krio se u Banjoj Luci uz pomoć svoje djevojke Hrvatice, koja mu je kasnije došla glave. Brat ubijenog, rođen 1910. godine, spasio se krijući se u zemunici u samoj Banjoj Luci.

⁸² Godine 1989. Ratimir Deletis, Hrvat iz Umaga, sudija Okružnog suda u Tuzli 1941. g., proglašen je pravедnikom među narodima jer je židovskim porodicama iz Tuzle obezbijedio dozvolu za prelaz u Zonu I i to na osnovu Kvaternikove potvrde o pokrštavanju Židova u Tuzli. I tako je bilo. Svi ovi Židovi preživjeli su rat. Deset obitelji odselilo se u Izrael: Domany David sa familijom, Domany Hermina sa familijom, Domany Ruben sa familijom, Wiesler Lina sa familijom, Wiesler Ruben sa familijom, Segal Dina sa familijom, Hirschbein Edi, Kleinman Elsa, Altarac Hana i Šaban-Danon Hana. Za ostale nemamo podatke.

⁸³ Aušvic je formiran oktobra 1941, a masovna ubijanja u gasnim komorama počela su jula 1942.

Jevreja i Srba u periodu od sredine aprila do kraja avgusta 1941. i otvorena rana koja još uvijek krvari zbog stradanja nevinih žrtava ustaškog terora.

Put smrti vodio je od sabirnog logora Gospić do Ovčare, Jadovna, Slane, Metajna na Pagu i niza kraških jama

Prosto naivno – planina, brijeg sa malo bodljikave žice, par baraka logorske uprave i ništa više, a nevinu ljude dovođeni na otvorenu tačku smrti radi klanja i ubijanja. Bestijalna zvjerstva koja su izvršile ustaše-Hrvati Pavelićevog režima na ovom putu smrti se ne mogu porediti sa zločinima koji su vršeni u njemačkim logorima, iz prostog razloga jer su ih nadmašili u najgorem smislu te riječi. Na osnovu dostupnih dokumenata NDH i italijanske vojske, mnogobrojnih svjedočanstava preživjelih logoraša, dokumenata jugoslovenskih državnih organa, iskaza samih zločinaca, proučavanja niza autentičnih arhivskih izvora, brojnih priloga u štampi i časopisima, dr Đuro Zatezalo u svojoj knjizi o logoru Jadovno iznosi egzaktni podatak da je u sistemu logora NDH, Gospić – Jadovno (32.103) i Slano i Metajna na otoku Pagu (8.020) u periodu od 11. aprila do 21. avgusta 1941.⁸⁴ ukupno ubijeno 40.123 nevinih ljudi (38.010 Srba, 1.988 Jevreja, 88 Hrvata, 11 Slovenaca, 9 muslimana, dva Čeha, jedan Rus, Rom i Crnogorac). Među ubijenim Jevrejima u sistemu logora Gospić – Jadovno – Slano – Metajna, čiji broj se kreće negdje oko 2.000, veliki je broj banjolučkih Jevreja koji su od jula 1941. do jula 1942. upućeni za logor Gospić, pa ovom prilikom abecednim redom navodimo njihova imena, dok opširnije tumačenje dajemo u prikazu decidnih arhivskih podataka po porodicama:

1. Altarac Zadika Isak (32), 2. Altarac Samuela Isak (22), 3. Altarac Isidora Jozef (29), student, 4. Altarac Moše Miho (29), 5. Altarac Kalmana Salamon (49), 6. Atijas Avrama David (32), 7. Atijas Jozefa Samuel, 8. Atijas Isaka Šimun (27), 9. Baruh Jozefa Isak, 10. Baruh Jozefa Salamon, 11. Baum Isaka Lavoslav, 12. Vajs Jonasa Todor, 13. Elijas Abraham, 14. Kabiljo Arona Elijas, 15. Laslo M. Ignac, veterinar, 16. Levi Majera Abraham, trgovac, 17. Levi Leona Albert (31), 18. Levi Moše Albert, 19. Levi Todorosa Zadik, 20. Levi Leona

⁸⁴ Za masovna ubistva na Velebitu ustaše nisu podizale tvornice smrti već su koristili prirodne bezdane jame nad čija su grotla dovodili kolone vezanih i izmučenih nevinih ljudi, koje su udarali maljevima i noževima, i to prvih nekoliko koji bi po inerciji povukli sve ostale. Druge su ubijali nad jamama koje su sami morali da iskopaju ili su ih sa kamenom privezanim uz tijelo bacali u more. Zbog započete reokupacije Hrvatskog primorja i Like, već od 15. avgusta 1941. uslovljene razvojem ustanka na području Like, Banije, Korduna i Krajine, ustaše su likvidirale Jadovno, Slano i Metajna. Preostala 2.123 zatočenika su 19-21. avgusta 1941. otpremili za logor Jastrebarsko, a potom u Jasenovac.

Isidor (28), 21. Levi Jakova Isak (31), 22. Levi Todorosa Isak (29), 23. Levi M. Jozef, 24. Levi Moše Leon, 25. Levi Jakova Majer, 26. Levi I. Hajim, 27. Levi Mojsija Mihael, 28. Levi Š. Moric 29. Levi Zadika Rafael 30. Levi Leona Salamon, 31. Levi Haima Salamon (50), 32. Levi Todorosa Simha (23), 33. Lihtenštajn Isakara Jozef, 34. Maestro Mojsija David, 35. Montijas Avrama David, 36. Montijas Haima Dudo, 37. Montijas Haima Isidor, 38. Montijas M. Isak, 39. Montijas Avrama Jozef, 40. Montijas I. Jozef, 41. Montijas M. Leon, 42. Montijas Haima Mošo (32), knjigovezac, 43. Montijas Haima Rafael, 44. Montijas Avrama Salamon, 45. Montijas Haima Samuel, 46. Mosko Abrahamama Salamon, 47. Najbah Bernarda Hugo, 48. Nahmijas Davida Jozef (42), trgovac, 49. Nahmias Samuela Jozef, 50. Nahmijas Jozefa Samuel (23), 51. Nahmijas Jozefa Haim (37), trgovac, 52. Papo S. Jozef, 53. Papo Santina Samuel, 54. Polak Franje Pavao, 55. Polgar P. Franjo, 56. Poljokan Rafaela Jakob, 57. Rozenrauh Mihajla Adolf, 58. Rot M. Josip, 59. Salom Arona Albert, 60. Salom Avrama Aron (62), optičar, 61. Salom Berta, 62. Sarafić Isidora Jozef, 63. Sotinger Ignaca Moric, 64. Hercog M. Leopold, 65. Hofman M. Filip, 66. Štajner Saumela Andro, 67. Štajnlauf David, 68. Štajnlauf Hermana Isidor i 69. Štajnlauf Haima Israel.⁸⁵

Nakon rasformiranja ovih logora ustaše su manji broj preživjelih zatočenika prebacile iz Metajne u logor Kruščica kraj Travnika, dok ih je većina završila u koncentracionom logoru Jasenovac, po mnogima najvećem i najstrašnijem logoru smrti na svijetu, u kojem je ljudski život gubio svaki smisao, a priželjkivana smrt postala jedina budna nada spasa.

Jasenovac je, prvenstveno po zločinu, specifičan logor smrti NDH, na ogromnom prostoru masovnih grobnica Bročice, Krapja, Uštice, Mlake, Dubičke krečane, Bajića jame, Slabinje, Ševarlije do Stare Gradiške. Krivudavim tokom rijeke Save, oko mjesta Jasenovac i s. Krapje i Bročice, išao je dug put smrti, posut leševima.

Ustaški zločinci Ljubo Miloš i Maks Luburić

Logor Jasenovac, "Balkanski Aušvic", mjesto najcrnjeg zločina NDH, podignut u krvi nevinih ljudi, na plavnom dijelu sablasnog Lonjskog polja, u spletu rijeka Save, Velikog i Malog Struga, Trebiža Lonje, Ilove i Une, površine 210 km², dio je sistema nacifašističkog logora smrti Jasenovac – Stara Gradiška. Bio je najstrašniji "sabirni" logor i stratište u okupiranoj Jugoslaviji, a prvi u Evropi po brutalnosti zločina koji je nad nevinim ljudima, samo zato što su pripadnici druge vjere, naroda, nacije ili političkih shvatanja, izvršen od strane ljudskih izroda hrvatskog porijekla, tzv. ustaša. Nastao polovinom augusta 1941, u početku na samoj ledini oko sela Jasenovac, Krapje, Bročice i Gradina, i to sadističkim dovodenjem, radnim izrabljivanjem, mučenjem glađu i bolešću (tifus, dizenterija) do ruba smrti nevinih ljudi sa svih strana bivše Jugoslavije, frapantan je primjer bestijalnog mučenja, izivljavanja i klanja od strane ljudskih izroda, ogrezlih u krvi zločina, i uz kršenje svakog ljudskog dostojanstva. U hronikama niza gradova bivše Jugoslavije zabilježena su brojna

⁸⁵ U Jadovnu, Metajni i Slani na Pagu, prema različitim izvorima, stradalo je: 37.000 ljudi (*Spomen-područje Jasenovac*, Narodna knjiga, Beograd 1987), 80.000 ljudi (*Vojna enciklopedija*, knj. 4, Beograd 1972), 72.000 ljudi (*Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću* 1986, knj. 4, Rad Beograd, 1989).

sjećanja preživjelih logoraša, čije su dokumentovane muke i patnje dokaz neviđene torture tih zlih vremena NDH, koja se, nažalost, u okviru nacionalno-vjerske politike, na mala vrata vraćaju u novu Hrvatsku i žigošu mlade generacije.

"Ja, Ljubo Miloš, r. 25. II 1919, zakoniti sin Miloš Ilije i majke Milke r. Soldo, Bos. Šamac, priznajem zločin koji sam učinio u Jasenovcu u svojstvu upravnika logora. U ustaški pokret stupio sam na nagovor mog rođaka Maksa Luburića. Funkciju zapovjednika logora Jasenovac sam vršio od oktobra 1941. do početka ljeta 1942. Naređenje za stvaranje prvih koncentracionih logora u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) poteklo je od Eugena Kvaternika zv. Dido, tačnije od Pavelića, koji je bio jako zainteresovan za interniranje inorodnih elemenata iz "lijepa naše", prvenstveno Srba i Jevreja. Mijo Babić zv. Giovanni je prvi, po naređenju Pavelića, organizovao logor Jadovno kod Gospića i logor Kruščica kod Travnika. Po njegovoj pogibiji, ljeta 1941, logore preuzima moj rođak Vjekoslav Maks Luburić. U mjesecu augustu 1941, kada su Italijani proširili svoje zone do Karlovca, zarobljenici su iz tih logora, kao i iz Kruščice, premješteni u novoformirane logore u Krapju i Jasenovcu."⁸⁶

"Od Gospića do Jasenovca transportovani smo u marvenim vagonima, bez vode i hrane, a nuždu smo morali vršiti u vagonu. Put je trajao 48 sati. Dok smo čekali na stanici u Jasenovcu, ustaše su se zalijetale u vagonu i usput nas tukle i pljačkale (otimali su prstenje, ručne satove, dobre cipele, pod prijetnjom da to ne smijemo nikom kazati). Odvedeni smo u logor Jasenovac II – Bročice i tu smo većinom prespavali na otvorenom jer je bila samo jedna baraka u koju je moglo stati 126 ljudi. Sutradan 21. VIII 1941. ustaše su odredile nas mlađe da postavljamo ogradu od bodljikave žice u tri reda i time ogradimo budući logor. Nakon 8 dana sam prebačen u novi logor Krapje, do koga smo morali ići trčeći (14 km), da bi stigli prije mraka. U ovaj logor su stalno pristizali novi zatočnici, uglavnom Jevreji. Ondje je trebalo izraditi nasip za odbranu od poplava. Tjerali su nas ujutro na radilište, koje je bilo udaljeno 5 km od logora, a vraćali smo se predveče, ali nikad u kompletnom sastavu (obično bi 5-6 zadnjih u koloni zadržavali i ubijali na putu). Rad je bio naporan, hrana nikakva, pa su ljudi od iznemoglosti padali, a ustaše, koje su bili u ulozi oružane straže, na licu mjesta bi ih ubijali. Nakon petnaest dana, jednoga jutra nam je naređeno da izađemo iz svojih baraka sa svim svojim stvarima. Stajali smo tako pod ustaškom stražom sve do dva sata poslije podne, a onda se pojavio ustaški poručnik Ljubo Miloš i naredio da pristupimo mjestu gdje su bile prostrte deke i da tu odložimo stvari: npr. prstenje, satove, novac, dokumente, fotografije, cigarete, noževe i sl."⁸⁷ (Izvod iz sjećanja Jakoba Danona iz Zagreba, 1972)⁸⁸

Konfiskacija stvari na ulazu u logor

Prvi koji su došli u logor su bili Jevreji i Srbi iz ukinutih logora Slana i Jadovno i odmah su određeni da rade na poslovima podizanja nasipa, gdje su uslovi rada bili ubistveni, što i jeste bio cilj monstruzne kvislinsko-koljačke NDH.

⁸⁶ Izvodi sa saslušanja Ljube Miloša, komandanta logora Jasenovac; A. Miletić, *Konc logor Jasenovac 1941–45*, knjiga II

⁸⁷ Ustaše su svakom zatočeniku oduzimale (pljačkale) sve stvari koje je donio sa sobom, novac, sat i druge dragocjene stvari, te je tom prilikom morao izjaviti da ništa nije sakrio jer je u protivnom izvršavana smrtna kazna. "Sa mnom je došao u logor 18. IX 1941. god. starac po imenu Poljokan, iz Banje Luke, i nakon što je predao stvari i dao izjavu da ništa nije sakrio, ustaše su kod pretresa u postavi kaputa pronašli da ima sašivenog novca. Ljubo Miloš mu je istog trena, pred svima nama, dva puta zabio veliki nož u grudi, od čega je starac preminuo." (Izjava svjedoka Steiner Hinka. Preuzeto iz knjige V. Dedijera "Vatikan i Jasenovac", Beograd 1972)

⁸⁸ *Sjećanja Jevreja na logor Jasenovac*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1972.

"Konačno smo stigli do poljane od kojih 10 km². Na kraju poljane smo opazili da na jedan kilometar naokolo, svakih sto metara, stoji po jedan drveni toranj, kao kule stražarnice. Onda smo vidjeli tri dosta duge barake, ali tako niske da se strop rukama mogao dohvatiti. Barake su preko dana bile zatvorene i niko nije smio ući do navečer. Određeni smo za rad na nasipu te se sljedećeg jutra uvjerali šta to znači glas logornika "Nastup za rad". Pred barakama su nas podijelili na desetine, koje su zadužile po četiri lopate i četiri pijuka i dvojica ručna kolica. Rad na nasipu je trajao 6 sati i bio je stravično težak. Svaka desetina je morala trčaćim korakom da dovede i izbaci što više zemlje na nasip. Tako je išlo svaki dan, a u podne i navečer je po 5-6 ljudi nestajalo. Ko nije mogao da ide, iznemogao, i padao, toga bi kundacima dotukli. Obično bi ga zadnji ustaša iz kolone jednim metkom u glavu likvidirao da ne bi, tobože, onako premlaćen, pobjegao. Na nasipu se radilo kod same vode, ali se nismo smjeli spustiti niz nasip ni da košulju operemo sa sebe, a kamoli tijelo. Uši su se u tolikoj mjeri namnožile da ih se nismo mogli riješiti, nego smo se noću neprestano trijebili i češali, otvaravši pri tome žive rane na tijelu, koje su često bile opasne po život mnogih izmučenih i izglednijih logoraša. Jednog oktobarskog jutra, za vrijeme rada na nasipu, poznati koljač Jozo Matijević je sakupio svu ustašku stražu i održao joj govor, poslije čega je uslijedilo nemilosrdno batinjanje lopatama i kundacima od strane stražara, da praktično niko od 1.500 zatočenika tom prilikom nije ostao nepovrijeđen.⁸⁹ (Izvodi iz sjećanja Adolfa Fridriha iz Zagreba)

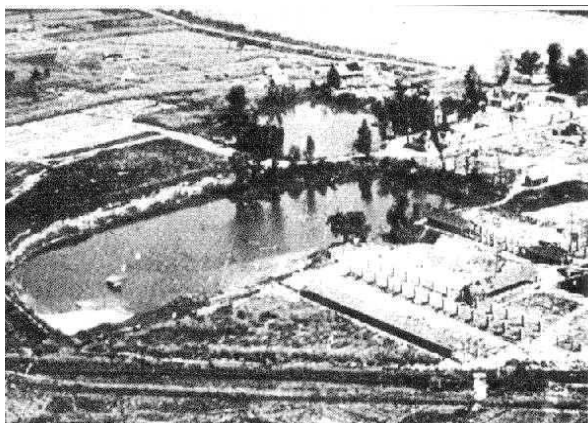
Pavelićevu naredbu temeljito je proveo Maks Luburić

Ustaški logor smrti Jasenovac mogao je da primi najviše 3.000 zatočenika, ali glavni štab poglavnika Pavelića u Zagrebu nije bio takvog mišljenja i 27. aprila 1942. izdao je naredbu svim područnim ustanovama "da Jasenovac može primiti neograničen broj zatočenika".

Najveća stradanja Jevreja iz bivše Jugoslavije u jasenovačkoj fabrici smrti od strane hrvatskih ustaša su bila u periodu od avgusta 1941. do decembra 1942. godine (ubijeno je 25.000 Jevreja). Pune četiri godine su neshvatljivom brzinom, pod pratnjom ustaša, transporti smrti za Jasenovac išli željeznicom, kamionom, ali često i dugim iscrpljujućim pješačenjem. Za sve vrijeme putovanja do logora žrtve su bile masovno podvrgavane različitim mjerama zlostavljanja. Jasenovački transporti smrti su bili toliko brojni da su ljude praktično brojali vagonima.⁹⁰

⁸⁹ Maks Luburić, Ljubo Miloš i Jozo Matijević, glavni komandanti logora Jasenovac, lično su vršili smotre nad dovedenim žrtvama, razvrstavajući ih po grupama: Srbe u srpsku, Jevreje u jevrejsku itd.

Jevreji iz svih krajeva NDH bili su gotovo svi dopremljeni u logore do kraja proljeća i početka ljeta 1942. Od velikog broja mlađih i starijih, koji su u logor stigli do kraja 1941, do proljeća 1942. ni 10% ih nije ostalo u životu.⁹¹

Jasenovački logor. Ulaz u logor.

Logor I – Krapje, dvanaest kilometara uzvodno uz Savu, radio od jula do novembra 1941. Barake same na stubovima, praktično sojenice. Zatočenici Srbi, Židovi, i zagrebački tramvajci i neistomišljenici, koji nisu za zločin, za NDH i ustaško-hrvatsku ideologiju Poglavnika. Njima sljedeće: šuma, kama, malj, a prije toga strašne muke, muke Isusove. Zemlja je pojela tijela. Poplave, velike poplave odnijele glave.⁹²

Logor II – Bročice, tzv. Versajev, uz samu cestu Jasenovac – Novska, periferne livade, gola, golcata ledina, bodljikava žica, likvidacija, u šumi Krndija. Osnovan ljeta 1941, a prestao sa radom septembra iste godine. Šuma progutala ljude, a muke, muke Hrista, a poplave, velike poplave odnijele glave.⁹³

Specijalni nož za klanje. Leševi plivaju Savom do Crnog mora.

Logor III – Ciglana, jesen u nastajanju, 1941. godine, ustaše dovedoše prve zatočenike u Ciglanu industrijalca, Srbina Ozrena Bačića.

"Početkom desetog mjeseca 1941. po nalogu Luburića upućen sam ponovo u Jasenovac radi popisa zatočenika u oba logora, Krapje i Bročice, gdje se nalazilo 4.000 zatočenika, većinom Srba i Jevreja. Neposredno potom došao je Luburić sa nalogom od Dide Kvaternika da sam ja određen za zapovjednika radne službe novoformiranog tzv. logora III,

⁹⁰ U izjavama preživjelih logoraša stoji iskaz: "Kada bi se jasenovački kosturi vraćali transportima smrti u život, ispred nas bi prošlo petnaest tisuća vagona sa po 40 kostura, a to je 600.000 mrtvih (List "Naprijed", organ KP Hrvatske, 13. IV 1944)

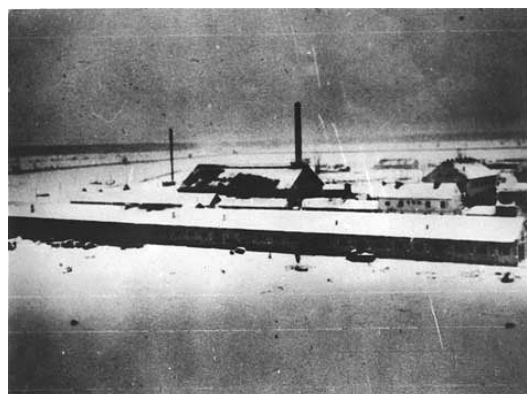
⁹¹ List "Naprijed", organ KP Hrvatske, u broju od 13. aprila 1943. u članku "Ustaški zločini u konclogorima neće biti zaboravljeni" piše: "Od 30.000 Židova odvedenih u konclogore NDH ubijeno je 29.000. Danas se u Jasenovcu i Staroj Gradišci nalazi manje od 1.000 Židova, Cigani su istrebljeni potpuno".

⁹² Simo Brdar, *Gradina*, Glas srpski, Banja Luka 1994.

⁹³ Isto

koji treba formirati od radne službe tzv. logora I, koji je bio kraj šume između Jasenovca i sela Bročice, i tzv. logora II, koji je bio u blizini sela Krapje. Logor treba formirati i tu organizovati rad u tvornici lanaca, ciglani, pilani i ekonomiji jer su te zgrade sa tehničkim uređajima već postojale. U Jasenovcu su se tada nalazili ing. Beretin, koji je izgradio logore I i II, a logor III ogradio je žicom, digao osmatračnice, izgradio dio nasipa i prve barake u logoru. Za to svo vrijeme postojanja ovog logora upute za postupak prema zatvoreniciima je davao isključivo Luburić, i to Matkoviću i Brkljačiću i meni. Poznato mi je da su mnogi transporti stizali u Jasenovac, i to većina vezani, odlazili odmah za Gradinu na likvidaciju, te nisu provedeni u logoru kroz knjige. Pri osnivanju logora III, od pridošlih zatočenika iz logora I i II odvojena je jedna grupa radno sposobnih, koja je ostala u logoru III, dok preostali, veći dio zarobljenika, su predani Adžiji, Sudaru, Stankoviću i Jusić Mujici, koji su ih likvidirali."⁹⁴

"Pred Božić 1941. god. odvedena je manja grupa od 50 zatočenika iz Ciglane za rušenje baraka u logor Jasenovac I i II. Put jako težak jer nismo znali kud nas voze. Tek kada smo se približili barakama, gdje smo bili do novembra iste godine, znali smo gdje smo. Ušli smo u barake misleći da su prazne, ali smo odmah osjetili neki zadah i poslije smo vidjeli šta se u njima zbilo. Mnogo ljudskih leševa je ležalo na boksovima, sigurno više nedelja. To su bili oni nesretnici, iznemogli, stari i bolesni koji su ostali ondje poslije naše evakuacije iz logora, prepušteni sami sebi, bez vode i hrane, zaključani, brzo su pomrli od zime. Morali smo ih iznijeti van i pokopati u zajedničkoj jami koju smo plitko iskopali i pokrili zemljom. Onda su naredili da rušimo barake. Kako je bila jaka zima, a hranu nismo dobili tri dana, većina je padala od iznemoglosti, a ustaše su ih potom likvidirale. Tako mi je ispričao očevidac konačne likvidacije Jasenovca II. Slično je bilo i u logoru I Krapje. Ostalo je 700 zatočenika pošto su mlađi bili evakuisani. U noći između 21. i 22 novembra 1941. došla je tamo grupa ustaša sa jednim zatočenikom bugarske narodnosti, koji je morao sudjelovati u zvjerstvima. Izvodili su ih pojedinačno iz barake u mrak, gdje su ih dočekali koljači krvavih ruku. Oštrim kamama su ih klali pošto su ih prethodno ošamutili maljevima i oborili na zemlju. Te večeri je preklano 613 ljudi, kako je to ustaša odao da bi istakao svoje "junaštvo". Ljudski životi kod ovih nisu imali nikakvu vrijednost. Ubijalo se masovno i pojedinačno, kako se kome i kad prohtjelo." (Sjećanja Jakova Kabilja, 1971)

Logor III – Ciglana

Ostaci Ciglane u kojoj je radila i Pičilijeva peć. Lančara.

⁹⁴ Izvodi sa saslušanja Ljube Miloša, komandanta Jasenovca; A. Miletić, *Konac logor Jasenovac 1941–45*, knjiga II

"Decembar 1941. godine, ljuta zima, spavanje pod otvorenim nebom, pa ko preživi, a mali je broj takvih bilo. Građevinci, logoraši prave ogradu od bodljikave žice, logorski zid (8 km), ustašku bolnicu, dizanje visokih stražarnica, za sve to je trebalo cigle i crijepa. Drugi rade na nasipu i umiru ploveći Savom. Nastaju ubistvenim radom (pilana i stolarija) nove barake, dvije za Jevreje, jedna za Srbe. Radi lančara bukagije, noževe, lance, kame, brave i druge predmete od gvožđa. Ciglana uveliko peče cigle, crijepove, a ponekad i ljude u Pičilijevoj keramici.⁹⁵ Pokusni kunići žene i djeca Jevreja iz Stare Gradiške. Pičili ustrojio peć, tzv. krematorij, za spaljivanje umrlih i pobijenih zatočenika, ali su od proljeća 1942. bacani iznemogli i bolesni, još živi, u peć ciglane. Vidio sam jednog dana kako su u njemu spalili stotine djece. No, jednog dana potom došao je u logor Jasenovac krvnik Luburić i naredio da se prekine sa radom u krematorijumu jer su po okolnim selima kružile priče da se spaljuju živa djeca, što je kod hrvatskog življa tih sela izazivalo prezir prema zemljacima ustašama i krnjilo im ugled. Jedno vrijeme ustaše su ubijale puškom i pištoljem, pojedinačno i grupno, a kasnije prešli na štednju municije, pa su ubijali kočevima, maljevima, kamama i noževima. Logoraši koji su bili određeni za "nastup smrti" morali su sami sebi da kopaju rake. Najveći broj logoraša je redovno likvidiran pred dolazak novih transporta smrti." (Sjećanja Adolfa Fridriha, Zagreb 1972)⁹⁶

"Preskočiti ovu stravičnu priču ovdje, zbog hronologije, treba snage, brate moj, treba snage da se nešto kaže. Jesen za stotine hiljada ljudi, žena i djece. Opada život sa porodičnih stabala, gore gajevi duša. Ludilo. Vrisak. Zadah spaljenog mesa i kostiju. Želudac pod jabučicom, slankasta sluz preplavljuje jezik. Kama sijeva. Ustaše "rade svoj posao". Bodljikava žica. Malo. Logoraši klešu kamen, sami sebe zazidati. Zid visok pet metara ozidali logoraši kosturi. Sa zapada, kad zapadaš, kad zalaziš, kucavicu na vratu kad ti sijeku, da niko ne vidi."⁹⁷

Neposredni rukovodilac pri likvidaciji novopridošlih zatočenika (svaki novi dolazak je istovremeno značio smrt i za stare i za nove zatočenike ukoliko je broj ljudi, prema radnim potrebama. premašivao kapacitet logora) bio je Miroslav Majstorović zvani Fra Satana.

"Ja, Filipović Miroslav, rođen 5. lipnja 1915. u Jajcu, otac Ante, majka Marica rođ. Radulović, priznajem zločin koji sam počinio. Gimnaziju sam završio u Visokom, teologiju u Sarajevu, i službovao sam kao svećenik do konca 1941. u Petrićevcu kraj same Banje Luke. Onda sam pozvan za dušebrižnika⁹⁸ do konca lipnja 1942. godine, kada sam zapao pod ratni njemački sud, iz koga me je izvukao Maks Luburić i doveo u Jasenovac za jednog od komandanata logora Jasenovac III. Logor je bio razdijeljen uglavnom na tri odjeljenja, a, b i c. Pod "a" su bili lakši okrivljenici i stručni radnici u koje se koliko-toliko imalo povjerenja jer su poznavali red i logorsku stegu".

Logor IV – Kožara, na mjestu Gojlo, osnovan januara 1942, a trajao do povlačenja ustaša koncem aprila 1945, logoraši, uglavnom stručni ljudi za preradu kože i proizvodnju obuće i drugih predmeta potrebnih za opskrbu vojnih jedinica.

"Radione obučara, krojača i električara, stolara, vodoinstalatera i drugih zanata bile su pravi azil za mnoge koje je sreća (niko nije više vjerovao u čudo koje bi nas moglo spasiti, nego smo samo razmišljali na koji način bi mogli pobjeći ili biti zaposleni radom koji je ustašama bio jako potreban) poslužila da se tih radiona domognu. Nešto kasnije je organizovan i logor Kožara, van Jasenovca, u kome je bila radionica čizama i ženskih cipela, po naredžbi ustaša. Najhumaniji grupnik⁹⁹, glavni i odgovorni šuster, bio je Sado Koen, koji je

⁹⁵ Preuređena ciglana, peć zv. Pičilijeva keramika, namah proguta 40 ljudi.

⁹⁶ *Sjećanje Jevreja na logor Jasenovac*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1972.

⁹⁷ Simo Brdar, *Gradina*, Glas srpski, Banja Luka 1994.

⁹⁸ Dušebrižnici su bili crkvena lica u sastavu vojnih jedinica NDH.

⁹⁹ Grupnici su bili ljudi šefovi radnih odjeljenja u logoru Jasenovac i većinom su bili Jevreji, isključivo zbog svoje stručnosti i naobrazbe. Ali upravo zbog te činjenice došlo je do crnih klevetanja i blaćenja mrtvih Jevreja, logoraša Jasenovca, od strane Vojislava Prnjatovića i njegove grupe, koji su, na intervenciju generala Milana Nedića, upućenu upravnom štabu njemačkog komandanta u Srbiji, pušteni na slobodu aprila 1942, da bi potom, u cilju dodvora Nijemcima, iznijeli zaista veliku neistinu o jevrejskim logorašima. Ove neistine iznesene su čak i

nastojao da prihvati što više Jevreja i Srba, pa makar je i znao da nisu obučari. Sado Koen je bio ljudina, ne samo šta je moj život spasio, nego što je i svoj život stavljao na kocku za drugog." (Ulomak iz sjećanja Jakova E. Atijasa, Jerusalem 1972)

"Tu su još uvijek dolazili lakši okrivljenici i stručni radnici. To odjeljenje su sačinjavali industrijsko-obrtna grupa, ekonomija, skladišta, i to je bila okosnica logora, koja se rijetko mijenjala i rijetko imala znatnijih promjena. U odjeljenje "b" dolazili su uglavnom novopridošli koji su ušli kroz kapiju logora, zatočenici bez zvanja i stručne izobrazbe, praktično oni do kojih nije mnogo stalo da li će u logoru preživjeti mjesec dana ili tri godine. U to odjeljenje su spadali poljski radnici, drvarske grupe i dr. iz kojih su se stalno regrutovale nove grupe za časovito značajne potrebe. To odjeljenje je sačinjavalo centralni logor. Pod "c" su ubrajani zatočenici novopridošli koji su bili već unaprijed predodređeni da ih u logoru u što kraćem vremenu ima da nema. Načini su bili i uzročnici neodređeni, da li likvidiranje ili bolest ili iscrpljenost, na to se nije gledalo. "C" odjeljenje je bilo uvijek prolaznog karaktera i za takve se unaprijed dostavilo da se ne uvedu u logorsku evidenciju. Oni iz žica nisu izlazili." (Izvodi iz zapisnika sa saslušanja Majstorovića-Filipovića, jednog od komandanata konclogora Jasenovac – Stara Gradiška)¹⁰⁰

**Jasenovački koljači i njihove
preklane žrtve**

Luburić je odredio brojno stanje 2.000, tako da je povećanje brojnog stanja istovremeno izazivalo potrebu prateće nivelacije, tj. same direktne likvidacije zatočenika.

"U početku, pokretni prijeki sud na čelu sa Vignjevićem, osudio je 80 do 100 zatočenika na smrt strijeljanjem, što je ujedno bila i prva masovna likvidacija. Poslje je takvih bilo sve više. Dolaskom Majstorovića 1942. takva masovna ubijanja zatočenika su vršena u Gradini, Jablancu, Mlaki i Uštici. Za takav postupak nije postojala pismena direktiva, ali je i sam Luburić prilikom svojih posjeta logoru vršio takve likvidacije, koje su kasnije radili i svi oficiri, podoficiri i vojnici, ugledajući se na njega. Meni nije lično poznato koliko je zatočenika likvidirano u logoru I i II, ali znam da je u logoru I postojala gajba od bodljikave žice, koja je bila visoka oko 60 cm, tako da u njoj zatočenici nisu mogli ni ležati ni stajati i tako da su svi zatvoreni u tu žicu (kazalište) smrtno stradali.

Poslije likvidiranja logora Krapje, osnovan je logor "C", gdje su likvidirani zatočenici po kazni, na različite načine, od kojih se po okrutnosti izdvaja "rad na sicu", prostor ograđen bodljikavom žicom, ne samo sa četiri strane nego i iznad glave, na samo jedan metar od zemlje. Da bi zatočenik u tom prostoru mogao da stoji i koji korak da se pokrene, morao se sagnuti do pasa. Najviše su sjedili i ležali po kiši i snijegu, vjetru i suncu, bez ikakve zaštite. Nije ni čudo da ni jedan od ovih osuđenika nije izdržao više od nedelje torture. Onda je proradio Granik, jedna poviša dizalica, iznad rijeke Save, za dizanje balvana koji su se istovarali sa skele na kamion. Skela je inače vezivala logor Jasenovac i Gradinu. No, sada su je koristili za ubijanje zatočenika. Iz Zvonare, koja je važila za logorski zatvor, a znalo se da iz nje niko živ ne izlazi, skinuli bi žrtve do gola i prevozili ih vezane po 10 na taj granik. Teškim maljem ili željeznom štangom bi udarali redom svakog po glavi i onako polužive ih sa Granika bacali u Savu. Takva ubijanja su vršili od zime 1942. do zime 1944. godine." (Sjećanje Adolfa Fridriha, Zagreb 1972)

u literaturi novijeg datuma, da bi njihovi autori, konačno, na upornu intervenciju Jevrejske opštine Beograd, i suočeni sa istorijskim faktima iznesenim u djelima A. Miletića, odustali od svojih navoda kako su svi Jevreji konfidentni i podmukli, te da su uspjeli, tobože, da u zatočeničkoj hijerarhiji za sebe prigrabe mjesta sa kojih intrigiraju protivu Srba.

¹⁰⁰ Pod rukovodstvom ustaškog kapelana fratra Filipović-Majstorovića i Zelića izvršeni su stravični zločini i srpskom selu Motike.

"Nekako su prodrle u javnost vijesti o strahovitim zločinima i masovnim ubistvima u Jasenovcu. Jedna međunarodna komisija Crvenog krsta došla je 1942. da se upozna sa "pravim stanjem" stvari. Vršene su velike pripreme za njihov dolazak. Svi bolesni i iznemogli zatočenici su bili pobijeni, a barake očišćene. Praktično, ostali su samo oni koji svojim izgledom nisu ulijevali sumnju da se sa njima rđavo postupa. A takvih nije bilo mnogo. Riječima nisu mogli ništa da izraze, jer nisu imali prilike za to. Akcija Crvenog krsta, koja je trebalo da bude plemenita, donijela je gorke plodove smrti i pretvorila se u suprotnost." (Sjećanja Miše Danona, Beograd 1972)

"Jednom je došla neka komisija da vidi kako dobro živimo, u kakvim higijenskim prilikama i da li je dovoljna ishrana. Osobito je strogo naređeno svim logorašima, pod prijetnjom smrću, da na pitanja članova komisije ne smiju ništa drugo odgovoriti nego da kažu ili pokažu broj zatočenika koji je bio označen na ruci. Takva komisija, za koju niko nije znao odakle je i po čijem traženju je došla, nije poslije toga nikada više dolazila." (Sjećanje Jakov E. Atijasa, Jerusalem 1971/72)

Koncem 1941. ili početkom 1942. posjetila je logor Jasenovac internacionalna komisija koju je doveo Dido Kvaternik. Ukupno ih je bilo 30, sa predstavnicima Ravnateljstva, a među njima predstavnici Vatikana, Italije, Njemačke, Francuske, Mađarske, Bugarske i Španije, te predstavnici Crvenog križa iz Švajcarske. Za njihov dolazak logor su "zamaskirane" stvari koje bi mogle odavati zločine, a obilazili su samo one objekte gdje ih je Luburić odveo. Po odlasku iz Jasenovca jedna njemačka književnica, koja je bila član delegacije, napisala je u njemačkim novinama jedan članak o Jasenovcu, koji je kasnije odštampan u hrvatskim novinama. O logoru je pisala pohvalno.¹⁰¹

Izrežirana podjela hrane na radilištu, kao dio propagande NDH o humanom postupanju sa logorašima

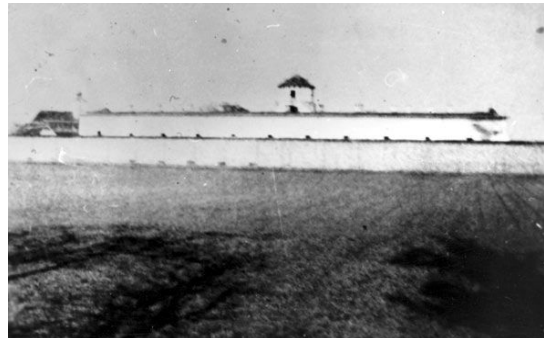
"Krajem januara 1942. sirenom je dat znak za "nastup" odnosno za prekid rada. Morali smo se svi okupiti pred zapovjedništvom. Tom prilikom krvolok Ljubo Miloš je održao govor i rekao da se slika u logoru mora izmijeniti u roku od tri dana. Po logoru je bilo razbacano mnogo materijala. Trebalo je sve to srediti i pokupiti, urediti puteve i staze, tako da logor mora biti savršeno čist i uredan. U tom roku mora biti gotova nova "centralna kuhinja" sa trpezarijom. Kao u košnici, sve je vrvilo u logoru, pa se radilo bez prestanka i do pola noći. Udarci su padali na sve strane, neki su padali onesviješćeni a neki i mrtvi. Ujutro poslije takvog rada iznenadila nas je sve gusta pura. Svaki je dobio svoju porciju, a za podne gust grah sa mesom. Za večeru je bilo isto. Opet su neki imali nade da će se promijeniti režim. Vodi se, ipak, računa o nama, govorili su neki. Šta se to zapravo dogodilo? Trebalo je da dođe međunarodna komisija. Bolničke barake (ambulanta i stacionar) su bile ispražnjene, a bolesnici su bili likvidirani.

¹⁰¹ Izvodi sa saslušanja Ljube Miloša, komandanta logor Jasenovac; A Miletić, *Logor Jasenovac 1941–45*, knjiga II

Jasenovački logoraši. Ustaška mladež: Luburićevi janjičari

Tu je među ljekarima bio i dr Jozef Salamon, banjski ljekar sa Ilidže. U potpuno očišćenu i uređenu bolničku baraku donijeli su odnekud gvozdene krevete sa čistom posteljnom. Ambulanta je dobila nov namještaj i instrumente, ljekari čiste mantile, a u čiste krevete su stavili "zdrave" bolesnike, koji su na dan dolaska komisije na stočiču pored kreveta imali i po čašu mlijeka. U dvije barake je bilo uvedeno svjetlo. Svaki zatočenik je dobio traku: Srbi plavu, Jevreji žutu, dok su Hrvati i komunisti dobili crvenu. Niko nije smio ništa govoriti sa članovima komisije, pod prijetnjom smrtno kazne, a na pitanje člana komisije imalo se odgovoriti: "Ja sam zatočenik broj ...", pokazati traku i reći: "Podatke možete dobiti u kancelariji". Komisija je došla određenog dana oko 11 sati na čelu sa Luburićem i drugim koljačima, pri čemu je Komisija vidjela samo ono što su im ustaše pokazale. Poslije 13 sati sastavljen je izvještaj u Oficirskoj kantini, uz bogat ručak, sa muzikom. Poslije izvjesnog vremena došli smo do novina u kojima je pisalo da Jasenovac, istina, nije oporavilište ali nije ni mučilište, da su zatočenici privedeni konstruktivnom radu itd." (Izvodi iz sjećanja Alberta Maestra Naharija, 1971)¹⁰²

Logor Stara Gradiška

Kada je Komisija otišla, sve je išlo kao i prije. Ustaše su tjerale i ubijale bez razlike, staro i mlado, bez ikakvog milosrđa. Mlade ustaše, dugo pripremane za to, bez imalo griže savjesti i sažaljenja, ubijale su i djecu, što govori u prilog njihove umobolnosti.

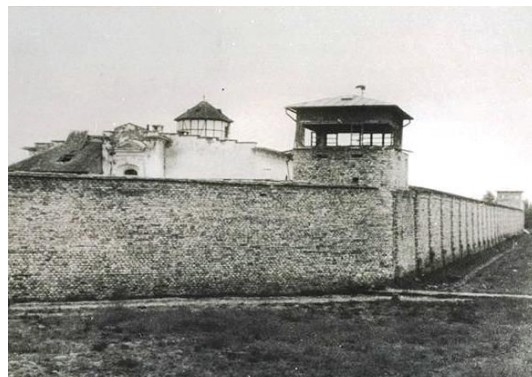
Logor V – "Kula", Stara Gradiška, 30 km od Jasenovca niz Savu, nekadašnja tvrđava, koju NDH pretvara u filijalu jasenovačkih logora smrti, smješten u bivšoj kaznionici Stara Gradiška. Početkom janara 1942. je pretvorena u koncentracioni logor. Nastambe zatočenika, zidane zgrade za stanovanje i rad, kao podnošljivije za zatočenike, ali nije bilo tako. Zgrade kaznionice, ustaška bolnica, a u podrumu mučilišta. Najtragičnije stanje je bilo u ženskom logoru "Kuli", koji se nalazio sa lijeve strane logora, bio je sa posebnim ulazom. Za kratko vrijeme poslije mog dolaska logor je bio dupke pun. Ne samo to, nego i dvorište je bilo puno žena i djece. Oduzevši im ono malo hrane, odmah je nastupila glad. Dobijali su samo čorbu od kukuruznog brašna. Djeca su za nekoliko dana počela umirati. Poslije 15 dana došla je njemačka komisija, koja je izabrala zdravije muškarce, žene i stariju djecu, pa ih u grupama od po nekoliko stotina prevozila na rad za Njemačku. Bio je to užasan prizor za gledati kako od majki otimaju djecu, pa i onu najmanju, sa prsa. Ako bi se majka otimala i branila i plakala, ustaše bi vikale: "Šta se buniš, djeca idu u domove i obdaništa, gdje će im biti bolje nego kod kuće." Tako je nastala "dječija nastamba", sa djecom do 12 godina. Manju djecu su zatvorili u manje prostorije, dok su dojenčad umirala brzo i masovno. Grobari su

¹⁰² Sjećanja Jevreja na logor Jasenovac, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1972.

nosili u rukama, kao "snopiće", po nekoliko mrtve djece. U neposrednoj blizini ekonomije nismo više mogli ni gledati ni slušati plač i jauk te djece.

Svaki je od nas u toj djeci vidio svoje dijete. Uništenje djece za ustaše je bilo presporo, pa su jedne noći ciklonom zadavile preostalih par stotina djece. Uskoro se saznalo da je Luburić onu stariju djecu uniformisao i dao im ustaške oznake. Vršio se preodgoj djece. Vodili su ih u logorsku crkvu i učili da pjevaju ustaške pjesme. Luburić je često dolazio u taj logor, a djeca su marširala i pjevala ustaške pjesme. Luburić je jednog dana svojoj pratnji rekao: "To će biti moji janjičari."

U prvoj polovini 1943. vlasti su odlučile da likvidiraju sve Srbe i Jevreje, pa su ih iz Stare Gradiške¹⁰³ prebacili u Jasenovac, a na njihovo mjesto su došli Hrvati. Tako sam ja opet prebačen u Jasenovac, a u Gradišci je ostalo svega 150 Jevreja zanatlija i oko 150 Srba seljaka za obradu zemlje. U rukovodstvu štaba glavnih zlikovaca u logoru Stara Gradiška su bili: Miroslav Majstorović-Filipović, bivši fratar, poručnik Ante Vrban iz Like, Nikola Gagro iz Hercegovine i mnogi drugi zlikovci, a ustaške dužnosnice: Milka Pribanić, Maja Buždon i Nada Luburić, polusestra Maksa Luburića. (Ulomci iz sjećanja Alberta Maestra, Sarajevo 1945)¹⁰⁴

Kula. Stara Gradiška.

Ante Vrban, komandant ženskog logora u Staroj Gradišci. Djeca otrovana cijankalijem.

U ranim jutarnjim časovima odlazilo je u kolonama po 400-500 zatvorenika, u pratnji ustaša, na izvođenje krajnje teških i iscrpljujućih poslova: krčenje šuma i sakupljanje drva za ogrev, rad na nasipu (potrebno je bilo podići nasip u dužini od 25 km, kako bi se spriječile daljnje poplave u Lonjskom polju). U logor se poslije rada od "jutro do sutra", bez hrane i vode, vraćala bezmalo desetina radne jedinice, a ponekad, i sve češće, samo pratioci-ustaše. Praktično, ljudstvo radnih jedinica zatočenika je ostajalo poubijano na polju, u šumi, u talasima Save, uzidano u nasipe koje su podizali. Gdje je ko pao, tu je i ostao za sva vremena.

Bila je te godine nezapamćena zima. Zatočenici su se vukli po logoru bez hrane, napola goli i bos, prljavi. Vode nije bilo jer je smrzla. Zbog nečistoće su zavladali dizenterija i pjegavi tifus, od koga je umrlo mnogo bolesnika. Ustaše su govorile: "Neka samo umiru, ne

¹⁰³ U logoru Stara Gradiška umoreno je 75.000 ljudi, žena i djece.

¹⁰⁴ *Sjećanje Jevreja na logor Jasenovac*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1972.

moramo ih ubijati." Koliko je dnevno umiralo tačno se ne zna, ali je dovoljno ako se napomene da je bilo uposleno 120 grobara zatočenika, koji su se stalno mijenjali iako su za taj težak posao birali samo mlađe i jače. Oni su mrtve prenosili, zakopavali, bacali u rijeku Savu ili u Pičilijev "krematorij". Grobari nisu imali nikakva kontakta sa ostalim zatočenicima, a da ne bi odavali šta su sve vidjeli i njih su svaka 2 do 3 mjeseca likvidirali.

Gradina, to stravično nepregledno polje sablasnih patnji, mučenja i stradanja logoraša do smrti. Za mnoge prijeki sud, jednostavno, mjesto brze likvidacije "viška" zatočenika u časovitim prilikama, kada je, po mišljenju ustaškog rukovodstva (Luburić, Miloš i Fra Satana) trebalo izvršiti "podmlađivanje" radnog kadra ili nivelaciju broja zatočenika prema radnoj potrebi logora (zimске likvidacije) ili je priliv zatočenika bio takav da je mnogostruko nadvisivao "propusnu moć" logora, pa se jednostavno, brzom i masovnom likvidacijom, sve trebalo svesti u granice normale.¹⁰⁵ Zašto je odabrana Gradina, to

Jasenovački kazani za sapun

je pitanje na koje do dana današnjeg nije ponuđen adekvatan odgovor. Svi odgovori, od jednostavnih, prirodnih, do društveno obojenih, ljudski realnih (bujno bogato rastinje, nepregledne šume odakle se krici žrtava pod udarcima kame, malja, sjekire, budaka i noža ne čuju, omeđenost rijekama sa tri strane, sa postavljenim bunkerima unaokolo, garantuju teškoću prilaza partizanskim jedinicama, naseljenost okolnih sela, pa i Donje Gradine, te obronaka Kozare i Prosare, pretežito srpskim življem, koji se generacijski proteže kroz točak istorije, pa je ekskluzivnim zločincima NDH, od Pavelića nadole, palo na pamet da isti prirodni i društveni krajolik izmijene stvaranjem grada smrti, Gradine, grada masovnih stradanja i ubijanja Srba, Jevreja, Roma i svih neistomišljenika, Hrvata i Muslimana i antifašista, bez obzira na boju kože, vjeru i naciju, grada nevinih žrtava, žena i djece, sablasnog grada, nepreglednih grobnica Gradine, za vječno pamćenje neprebolne boli. Donja Gradina, na 818 hektara, bio je najveći centar za likvidaciju jasenovačkih zatočenika. U užoj zoni tog gubilišta, na 117 hektara polja, šuma, livada i pašnjaka, prostire se najveće dječije groblje u jugoistočnoj Evropi.¹⁰⁶

Dimitrije Sekulić iz Prijedora, jasenovački gobar, priča: "Za sve vrijeme koje sam proveo u logoru bio sam grobar u Gradini, sa još svoja 24 druga. Naš posao se sastojao u kopanju dubokih jama uz samu obalu Save. Rastojanje između grobnica nije smjelo biti veće od 20 metara. U jame koje smo mi kopali moglo je da stane i po 500 leševa jer su slagani slojevito. Po 3.000 zatočenika dnevno je ubijala grupa od 30 ustaša. U to vrijeme, maja i juna 1942. godine, ustaše su svakodnevno dovodile masu žena i djece, starijih i iznemoglih muškaraca. Svaki transport je doveden na prostor pored kuće Pere Vukića, koji je bio ograđen bodljikavom žicom. Kuću srpskog domaćina P. Vukića ustaše su za kratko

Jasenovačka "topola užasa", a muke, muke Isusove

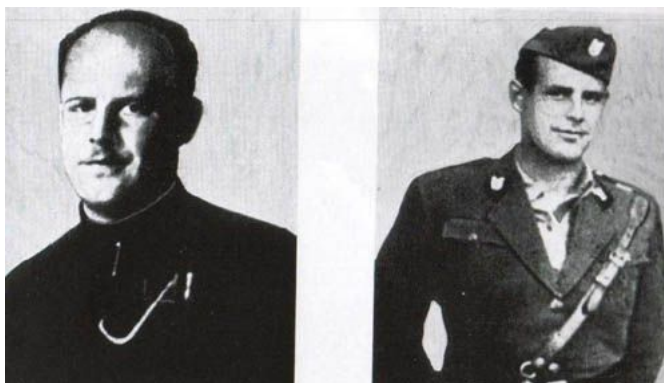
¹⁰⁵ Većina logoraša iz konclogora Jasenovac, koji se nalazio na lijevoj obali Save, prevožena je skelom preko Save na desnu obalu, u mjesto Donja Gradina, gdje su ubijani na različite načine. Gradina je tako postala najveća masovna grobnica na svijetu.

¹⁰⁶ Publicist D. Lukić, jedan od sretno preživjelih jasenovačkih zatočenika, u svojoj knjizi "Bili smo djeca mi" slovom i brojem, imenom i prezimenom, navodi imena 19.432 djeteta, prosječne starosti 7,3 godina, koji su ubijeni u Gradini (*Krajiške novosti*, april 2005).

vrijeme pretvorile u kuću strave i užasa jer su u nju zatvarale one koje nisu stigli likvidirati tokom dana. Odatle su ih već narednog dana, dušmanski vezanih ruku na leđima, pojedinačno, a zatim po tri para zajedno, izvodili put grobnica, gdje su ih ubijali."

Pred Zemaljskom komisijom Hrvatske za utvrđivanje zločina (1964) svjedok Jakob Finci iz Sarajeva je izjavio: "Ja sam radio kao grobar 10 dana i za to vrijeme kopao leševe smrskane glave, bez glave, ruku, nogu, sa istrgnutim prstima sa ruku i nogu, sa čavlima zabodenim u grudima, sa odrezanim spolnim organima. Za to vrijeme sam pokopao oko 3.000 leševa, među kojima sam prepoznao lešine petorice grobara, koje su ustaše dotukle. Svakom normalnom čovjeku se naprosto smuču na spomen da su ustaše od dijelova tijela umorenih logoraša pravili sapun, po recepturi đavoljeg sluga ing. Hinka Pičilija (5 kg mesa, 10 litara vode i 1 kg kaustične sode, čime se dolazilo do sapunske baze koja je slata na doradu u fabriku sapuna, koja će se kasnije zvati "Saponia" Osijek). Teška stradanja i zločine koje su počinili izrodi hrvatskog naroda ostaju za sva vremena ekstremni primjer bestijalnog sadističkog maniheizma i genocida inkvizicijskog tipa, koji graniči sa čistom patologijom ljudskog duha zarobljenog u lavirintu materijalnog egzistencijalizma.

Jesen, jasen, Jasenovac 1941. godine, a ciglana Ozrena Bačića, lančara, mlinovi, pilana i drugi objekti postadoše stratište stotine hiljada ljudi, žena i djece. Srbi, Židovi i Romi, njih je trebalo istrijebiti. Osnivač logora smrti Eugen Dido Kvaternik, zapovjednik Vjekoslav Maks Luburić, a zamjenici u njegovom odsustvu vrsni krvoloci i koljači fra Majstorović-Filipović Satana, Ivica Matković i Brkljačić, Ljubo Miloš, Dinko Šakić, Joso Matijević, Hinko Pičili, Pero Brzica¹⁰⁷, Žile Friganović, Pudić i veliki broj drugih saučesnika koji su pomagali u tim zločinima. Smrt jedini spas i rješenje, ali do nje samo preko muka se može doći. Perfidna, genocidna klaonica smrti. Pa ćemo kući, svi ćemo kući. Ima "Krvava kuća". Ima izlaz, ima grad-Gradina, smrt jedini izlaz. Milijarde komaraca, muva, ušiju i buva. Nemoj me, čiko, nemoj me zaklati. Nož u stomačić, mekač u nejač. Ustaše šalju u raj, preko Save u Gradinu, tamo je izbavljenje."¹⁰⁸

Fra Filipović-Majstorović, fratar i jasenovački krvolok

I sada, poslije gotovo 70 godina od klasičnog genocida-holokausta koji su počinile njemačke sluga kvislinške NDH, ustaše, izrodi hrvatskog naroda, koga optužujemo kao saučesnika jer isti nije spriječio nego je ćutao u vlastitom strahu i tako doprinio, pod okriljem katoličke crkve, inkviziciji smrti. Na prostorima bivše Jugoslavije i dalje lebdi slika stravične nepravde i boli koju je počinio titoistički režim nad mrtvim dušama nevinih žrtava i njihovih malobrojnih potomaka, u ime lažnog bratstva i jedinstva, zbog neadekvatnog, neljudskog, nemoralnog rešavanja pitanja Jasenovca i jasenovačkih žrtava, koje još uvijek vape i čekaju istinu. Nažalost, još uvijek je neriješeno jasenovačko pitanje, koje je, kako rekosmo, trpano

¹⁰⁷ U Gradini, u opladi i takmičenju u brzom klanju ljudi između ustaša (Brzica, Friganović, Zrinjušić i Šipka) navodi se da je Pero Brzica, student prava i član Križarskog bratstva, daleko ispred, za jednu ubogu noć preklao 1.360 ljudi. Za ovo monstruozno nedjelo je nagrađen zlatnim satom, srebrnim servisom, pečenim prasetom i vinom.

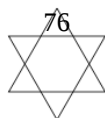
¹⁰⁸ Simo Brdar, *Gradina*, Glas srpski, Banja Luka 1994.

pod tepih četrdesetogodišnjeg trajanja bratstva i jedinstva, iza kojeg je ostala, za sva vremena, bipolarna podijeljenost između kvazi država stvorenih u nacionalnom duhu nakon raspada bivše Jugoslavije, koja je upravo i potopljena na bazi tog istog lažnog bratstva-jedinstva nacionalnih porodica. Sada je otvorena Pandorina kutija i sva višegodišnja neriješena društvena pitanja izlaze na površinu. Mnogi će reći, emotivno vezani za to, režim je bio dobar, ali je imao dosta lažnog sjaja, stvorenog u žaru borbe u Drugom svjetskom ratu na ovim prostorima, pod poklikom bratstva-jedinstva, izvojevanog u žaru borbe u teškim ofanzivama (Užička republika, Sutjeska, Neretva, Kozara) koje su odnijele stotine hiljada žrtava. I to su, navodno, izvojevane pobjede Narodnooslobodilačkog pokreta, pod vođstvom KPJ i Tita, koji je, u krvi naroda koji je dao svoj život za slobodu, stvorio novu Jugoslaviju (koje sada više nema). Po mnogima, sve što je lažno i što je održavano na lažnim nogicama centralističkog režima i straha od "golih otoka", kad-tad mora propasti, što se i desilo. Pitanje Jasenovca konačno je, 70 godina poslije zločina, otvoreno prema svim oportunističkim stranama. Međunarodna komisija za holokaust mora izraziti spremnost da se definitivno utvrdi broj žrtava kako bi se izbjegle daljnje emotivne eksplozije nekritičkog preuveličavanja broja žrtava u narodima stradalnicima, do prećutkivanja i umanjenja broja žrtava od strane počinitelja zločina. To stanje je upravo aktivirano na prostoru Hrvatske, kao pravnog nasljednika nacističke tvorevine NDH, koja sada, prekrajajući istorijske fakte uz pomoć klasičnog udara na bazi materijalnog egzistencijalizma, koristi istaknute pojedince iz židovske zajednice u Hrvatskoj za ostvarenje svojih političkih ciljeva, pritom ih bipolarno dijeleći na bazi već davno uspostavljenog sekularnog jevrejstva, gorkog ploda asimilacije. Savršen dokaz tog činjeničnog stanja u mladoj Hrvatskoj, čija omladina sve više potpada pod uticaj proustaških elemenata, koji djeluju na svim linijama društvenog života, je konačno dugo čekana nova postavka Jasenovca, muzeja holokausta, za koga je Međunarodna komisija za holokaust, sastavljena od verifikovanih stručnjaka za genocid, u sklopu obilježavanja spomena na žrtve Jasenovca 2009. definitivno istakla da je to sramna postavka i daljnje uniženje žrtava zbog, jednostavno rečeno, bježanja od istine. Konačno, Međunarodna komisija za holokaust, da bi izbjegla daljnju agoniju i špekulacije koje su sve više prisutne u hrvatskom javnom mnjenju, presjekla je to i dala definitivno mišljenje da je broj od 700.000 stradalnika u sistemu logora smrti NDH Jasenovac – Stara Gradiška po svemu najbliži istini. Veliki doprinos tome je dala bazična IV međunarodna konferencija o Jasenovcu održana u Banjoj Luci 2007. Konačno, pitanje jasenovačkih žrtava treba riješiti u duhu međunacionalnog pomirenja i tolerancije između novonastalih država bivše Jugoslavije, ukoliko u istim ima dovoljno hrabrosti i demokratske slobode za takvim suočavanjem. Po mnogima, konačno neriješeno jasenovačko pitanje, koje je za sve vrijeme života sada već bivše Jugoslavije "trpano pod tepih" bratstva i jedinstva, koje je nakon smrti tvorca puklo promocijom nacionalizma (uključujući i "kosovsko pitanje"), postalo je jedan od bazičnih povoda (sve ostalo je samo nadgradnja) za krvave i rušilačke sukobe između vjerski i nacionalno duboko podijeljenih konstitutivnih naroda bivše Jugoslavije, koji su i sada, u punom smislu te riječi, i dalje prisutni u tranzicijskoj Bosni i Hercegovini.

Jasno je kao dan da mrtvi, porodice žrtava i njihovi potomci na taj trenutak čekaju 70 godina. Niko ne spori da je Komunistička partija Jugoslavije u to vrijeme, od 1940. godine, upravljala sveopštim buntom naroda i bila jedina nada u život i sunce budućnosti. Tako je bilo i sa jevrejskom nacionalnom manjinom, koja se na cijelom prostoru bivše Jugoslavije priključila revolucionarnom pokretu u onom obimu koji je bio moguć, imajući u vidu činjenicu da je već 1941. većina jevrejske mladosti (20.000) internirana u sisteme logora smrti NDH, što je i uzrokovalo relativno mali broj Jevreja u NOP-u.

Dedijer u svom Dnevniku navodi podatak da je u NOR već 1941. stupilo 1.320 Jevreja, a do kraja rata na teritoriji bivše Jugoslavije stupilo ih je 4.572, od čega je poginulo u ratu 1.318, a preživjelo 3.254.¹⁰⁹ Poređenjem sa činjenicom da je pred Drugi svjetski rat u bivšoj Jugoslaviji živjelo 82.000 Jevreja i da ih je rat preživjelo 15.000 (zahvaljujući NOR-u),

¹⁰⁹ J. Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941–45. žrtve genocida i učesnici NOR-a*

broj Jevreja uključenih u NOP stoga i nije tako mali kako to neki žele prikazati, nego su isti dali veliki doprinos NOR-u, što se posebno ogledalo u stručnom sanitetskom kadru.¹¹⁰ Broj banjolučkih Jevreja u NOP-u bio je relativno mali jer su većinom pobijeni u zagrljaju logora smrti, uz izraz pomiješanih osjećanja, koja su samo vukla rješenja koja je trebalo prihvatiti u jednom trenu. Bilo je mladih banjolučkih Jevreja intelektualaca koji su svoj osjećaj za pravdu, prosperitet i bolje sutra stavili u službu komunizma, kao zamjenu za nedosanjan cionistički san, želju da se taj san pretvori u javu i mogući put ka ostvarenju tih želja, uz prevagu ideala opšte pravde i jednakosti na cijelom svijetu. Bilo je i onih koji, jednostavno rečeno, nisu imali prava ni šanse, a time ni izbora drugačijeg rješenja, život ili smrt. Ipak, prvobitna ponuda je s vremenom usklađivala i smanjivala raskorak između potreba, želja i mogućnosti. Sve je na emotivnom planu dobijalo prizvuk realnosti koja se svakodnevno svodila na golo preživljavanje. Neprestana borba za život. Teško je bilo uopšte ostati pri pameti i čistoj svijesti. Čovjek se naprosto morao unijeti u sve to i priviknuti na situaciju u kojoj si očas mogao izgubiti glavu. Pucalo je na sve strane. Odlazak u Titove partizane bio je jedini mogući izbor, pravo rješenje za život. Miješala su se osjećanja, rađala i umirala i kroz godine rata sazrijevala, sa pogledom u nadu pravičnije realnosti, koja nikako da dođe. Banjolučki Jevreji su učestvovali u NOP-u i revoluciji, direktno i u ilegalnom radu, u većoj mjeri nego što to sami brojevi govore, koji su, uprkos ranim stradanjima jevrejske mladosti u logorima NDH, približni i srazmjerni ukupnom broju Jevreja koji su pred ovu stravičnu kataklizmu holokausta živjeli Banjoj Luci.

Zvaničan broj od 50 i više banjolučkih Jevreja učesnika antifašističke borbe i revolucije nakon pretraživanja arhivskih fondova izdvojili smo prema matičnom mjestu rođenja, bez obzira na to što su se oni početkom rata zatekli poslom u drugim mjestima bivše Jugoslavije, i kao takav on je nepotvrđen i nije konačan, i samo je izraz kompromisa, jer je nemoguće prikazati doprinos koji su Jevreji svojim stradanjem, ne samo u Banjoj Luci nego i diljem svijeta, dali buđenju antifašističke svijesti o potrebi ujedinjenja u borbi protiv fašističke sile. Banjolučki Jevreji su se već na samom početku Drugog svjetskog rata priključili NOP-u.

Albert Salom je od studentskih dana uzeo aktivno učešće u gotovo u svim ljevičarskim organizacijama i na priredbama u Banjoj Luci i unutar KPJ, zbog čega je više puta bio hapšen i zatvaran od strane ustaša, koje su ga 1941. i ubile. Od omladinaca, već od 1939. članovi SKOJ-a su u Srednjoj tehničkoj školi **Rena Atijas**, a u Gimnaziji **Avram Levi**. U radničkom sindikatu aktivni su bili **David Atijas** i **Erih Štern**, zubar.

Moric Levi nakon završenog Tehničkog fakulteta u Zagrebu odlazi u Split, gdje se priključuje oslobodilačkoj borbi u sklopu Splitskog bataljona, a odatle odlazi u X krajišku brigadu i s njom učestvuje u oslobođenju Beograda i u borbama na Sremskom frontu.

Albert Trinko

Albert Trinko, diplomirani pravnik, stalni član je Komunističke partije Jugoslavije i to od juna 1941. Po direktivi Oblasnog komiteta KPJ raspoređen je u Janj, gdje je organizovao ustanak. U toku rata obavljao je funkcije komandanta Glamočkog i Banjalučkog partizanskog odreda, načelnika Štaba XIV srednjobosanske brigade, kao i mnoge druge. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Nahmias Erna-Danon, rođena 1894. u Doboju, domaćica iz Banje Luke, nakon što je prebjegla u Dalmaciju (Split) uključila se u NOP. Radila je u pozadinskim organima na izradi odjeće za partizane, a potom je prebačena u Italiju.

¹¹⁰ U NOR-u je učestvovalo 300 ljekara, 70 farmaceuta, 100 studenata medicine i 40 studenata farmacije i 100 bolničarki.

Dr Lora Jozefa Nahmias, ljekar iz Banje Luke, rođena 1913. godine, studije završila u Zagrebu, stupila je u partizanske pozadinske redove 1941. U toku previjanja ranjenika uhvatile su je ustaše, odvele u Svodnu i tamo strijeljale.

Samuel–Mirko Nahmias, sin Jozefa, rođen 1918. u Banjoj Luci, stupio je u partizanski odred na teritoriji zapadne Bosne. Bio je pionirski puškomitraljezac u V kozarskom. Zbog pokazane hrabrosti i junaštva nakon rata je brzo unaprijeđen u čin general-majora. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Atijas Alberta David, brijački radnik iz Banje Luke, prije rata pripadnik revolucionarnog pokreta i član KPJ, u NOP je stupio odmah po dizanju ustanka, ali je jula 1941. uhaćen od ustaša i poslat u Jasenovac. Poginuo je pri pokušaju bjekstva iz logora 22. aprila 1945.

Baruh Jude Jakov, rođen 1908. godine, fotograf iz Banje Luke, prebjegao je u Split nakon uspostavljanja ustaške vlasti. Konfiniran je od Italijana na Korčulu, a nakon internacije i oslobođenja iz logora 1942. je stupio u Korčulanski odred.

Baruh Jude Moric, rođen 1911. godine, fotograf, već 1941. je prebjegao u Split, gdje se 1943. priključio dalmatinskim partizanskim odredima.

Baruh Jude Nisim, fotograf iz Banje Luke, rođen 1915. godine, već 1941. se priključio Titovim partizanima na Romaniji. Poginuo je 1943. kod Paklareva, opština Travnik.

Baruh Jude Samuel, kelner iz Banje Luke, rođen 1913. u Sarajevu, u krvnom srodstvu sa prethodno navedenim, iz Banje Luke je tajnim kanalima prebjegao za Split, gdje je 1943. stupio u NOV.

Bramer R. Ernest, magistar farmacije, rođen 1899. u Banjoj Luci, završio je 1922. studije farmacije u Zagrebu. Dana 28. jula 1941. određen je za deportaciju u logor Jasenovac, ali je pušten zbog nedostatka stručnih kadrova. U NOV je stupio 1944. na dužnost upravnika Sanitetskog skladišta ZAVNOBIH-a.

Bramer R. Alfred, magistar farmacije, rođen 1912. u Banjoj Luci, studije završio 1938. u Zagrebu, stupio je u NOV februara 1945. na dužnost apotekarskog referenta XXV divizije.

Bramer R. Hans, magistar farmacije, rođen 1901. u Banjoj Luci, studije je završio 1925. u Zagrebu, gdje je i počeo raditi. Zajedno sa suprugom Florom iz Zagreba je prebjegao u Hrvatsko primorje, gdje je od Italijana interniran u logor Kraljevica, a potom je juna 1943. prebačen na Rab. Po oslobođenju logora septembra 1943. stupio je u NOV na dužnost apotekarskog referenta XII divizije, a njegova supruga je upućena na rad u bolnicu VI korpusa.

Druker Oskara Gerda, učenica iz Banje Luke, rođena 1928, nakon dolaska ustaša u Banju Luku uspjela je da se prebaci u Zonu II, odakle je internirana na otok Rab. Nakon oslobođenja logora Rab 1943. stupa u redove NOV, te po završenom sanitetskom kursu stupa u redove XIII proleterske brigade kao bolničarka.

Finci Jakica, trgovački zastupnik iz Banje Luke, rođen 1910. u Sarajevu, po dolasku ustaša bježi na Pag, gdje 1943. stupa u partizanske redove dalmatinskog korpusa. Poginuo je krajem iste godine u borbama na otocima.

Dr Hercl Margita, rođena 1900. godine, pedijatar iz Banje Luke, u revolucionarni pokret stupila je prije rata. U NOV je stupila 1941. kao član KPJ. Bila je upravnik partizanske bolnice u Tisovcu, a potom i na Čemernici, gdje je i poginula 1942. u borbi sa četnicima.

Hofman Arnold, rođen 1881, veterinar iz Banje Luke, u NOP je stupio 1944. na dužnost referenta veterine za Bosansku krajinu.

Hofman Arnolda Alma, student farmacije, rođena 1922. u Banjoj Luci, stupila je u NOV septembra 1943. na dužnost apotekarskog referenta IV krajiške divizije.

Poljokan Jakoba Sarafina udata Kadelburg, zavičajna u Banjoj Luci 1914. godine, iz Sarajeva je sa mužem prebjegla u Zonu I, gdje je od Italijana internirana u Kraljevicu, a

potom, proljeća 1943, na Rab. Po oslobođenju Raba stupila je u NOV na dužnost kuhara u tekstilnoj radionici IV krajiškog korpusa.

Kavezon Davida Moric, građevinski tehničar iz Banje Luke, rođen 1918, po uspostavljanju NDH prebjegao je za Knin, a potom, 1943. godine, stupio u X krajišku brigadu. Nakon teže ranjavanja upućen je u bolnicu St. Andreda (Italija), a nakon rata se vratio u Banju Luku radi preuzimanja nasljedstva iza pokojnih roditelja. Njegov brat Samuel je prebjegao za vrijeme rata u Haifu.

Laszlo Ignatz, veterinar iz Banje Luke, zavičajan od 1896. u Šurovici (Slovačka), veterinu je završio u Pešti 1910. Nakon uspostavljanja NDH tajnim kanalima je prebačen u Zonu I, gdje je od Italijana interniran u logor Kraljevica, a početkom 1943. u logor Rab. Po oslobođenju logora stupio je u NOV na dužnost veterinara NOO za oblast Gline. Poslije rata se vratio u Banju Luku i preuzeo svoju imovinu. Po oslobođenju je kratko vrijeme vršio dužnost predsjednika Jevrejske opštine Banja Luka.

Levi Todorosa Benjamin, student iz Banje Luke, rođen 1913, prebjegao je u Zonu II - Dubrovnik, odatle je interniran u logor Kupare, a početkom 1943. na Rab. Po oslobođenju Raba stupio je u VII banijsku brigadu.

Levi Jude Flora, rođena 1900. u Banjoj Luci, učiteljica, veoma rano se priključila KPJ, a njen stan postao je mjesto sastajanja banjolučkih ilegalaca. Za vrijeme građanskog rata u Španiji prikupljala je pomoć, a nakon raspada stare Jugoslavije 1941. stupa u KPJ. Iste godine je uhapšena u raciji, izvedena na sud i osuđena na smrt. Pogubljena je u logoru Gospić ili Metajno na Pagu.

Levi Leona Hinko, rođen 1924. u Banjoj Luci, brijački radnik, prebjegao je u Dalmaciju, odakle je interniran na Rab, a nakon oslobođenja logora 1943. stupio je u NOP na Baniji.

Levi Todorosa Hajim-Bukus, rođen 1899, ljekar iz Tešnja, medicinski fakultet je završio u Beču, a po dolasku ustaša na vlast po naređenju je raspoređen u ekipu za suzbijanje endemskog sifilisa. Tokom 1944. priključio se NOP-u kao referent saniteta u Sanskom Mostu.

Levi Todorosa Jozef, službenik iz Banje Luke, nakon uspostavljanja NDH sve do 1944. krio se u jednoj zemunici kraj Banje Luke, nakon čega je stupio u NOV na dužnost bolničara u V korpusu.

Levi Jude Lela, službenica iz Banje Luke, priključila se revolucionarnom pokretu i bavila se ilegalnim radom na prikupljanju "crvene pomoći" u Banjoj Luci. Nedugo potom je provaljena od ustaša i osuđena na smrt 5. septembra 1941. u Glini.

Levi Jude Mica, krojačica iz Banja Luke, višegodišnji ilegalni radnik, prikupljala pomoć za Špansku republiku, skrivala komuniste u svom stanu i rasturala partijski materijal. Provaljena je od ustaša i avgusta 1941. odvedena u koncentracioni logor Gospić, a odatle u Metajnu na Pagu, gdje je ubijena.

Levi Todorosa Moric, student tehnike iz Banje Luke, prebjegao je u Split, gdje se početkom 1943. priključio partizanima. Obavljao je dužnost komesara 3. bataljona X krajiške brigade i komandanta Inženjerskog bataljona.

Levi Saloma Hana, zavičajna u Banjoj Luci od 1902. godine, prebjegla je u Zonu I, potom internirana na Rab 1943. godine, a po oslobođenju Raba priključila se NOV-i kao pozadinski radnik.

Levi Tilda, medicinska sestra, zavičajna u Banjoj Luci od 1916. godine, od početka ustanka radila na rasturanju sanitetskog materijala. Strijeljana je od ustaša 14. novembra 1941. u logoru Stara Gradiška.

Levi Leona Zlata udata Ježić, učiteljica u Banjoj Luci, u NOP je stupila 1943. i radila kao vaspitačica u partizanskim dječijim domovima. U vazдушnom bombardovanju partizanskih položaja od strane Nijemaca izgubila je obje noge i prebačena na liječenje u Italiju.

Nahmijas Danon Erna, domaćica iz Banje Luke, zavičajna od 1894. u Doboju, prebjegla je u Zonu I (Split), gdje se početkom 1942. priključila ilegalcima i radila na izradi odjeće za partizane. Nedugo potom odlazi za Italiju.

Dr Nahmias Samuela Rafael, rođen 1898. u Banjoj Luci, po uspostavljanju NDH upućen je u Travnik, gdje je kao specijalista epidemiolog radio u ekipama za suzbijanje endemskog sifilisa. Krajem 1943. godine priključio se NOP-u. Obavljao je dužnost upravnika partizanskih bolnica u Travniku i Bugojnu.

Nahmias Jozefa Samuel-Puba, rođen 1900. u Banjoj Luci, po okupaciji je prebjegao u Dalmaciju, a Italijani su ga internirali u logor na Rabu. Po oslobađanju logora 1943. priključio se NOP-u. Radio je u pozadinskim jedinicama na oslobođenoj Baniji.

Papo Jakov, zanatlija iz Banje Luke, priključio se ilegalnom pokretu nakon kapitulacije Jugoslavije 1941. Otkriven je, mučen, a potom od ustaške soldateske strijeljan 1941.

Dr Poljokan Braco Isak, jevrejski nacionalni radnik iz Banje Luke, 1941. je prebjegao u Split i priključio se partizanima. Poginuo je kao borac za vrijeme desanta na Drvar.

Poljokan Albert, zavičajan u Banjoj Luci od 1920, studirao je u Sarajevu, gdje se priključio partizanima Istočnobosanske brigade. Poginuo je 1942. u borbama kod Olova.

Poljokan Salamona Leon, inženjer hemije, zavičajan u Banjoj Luci od 1901, stupio je u NOP 1944. Bio je član NOO i ZAVNOBIH-a.

Rozenčvajg M. Zlata, domaćica iz Banje Luke, zajedno sa svojim bratom dr Rozenčvajg M. Erihom i njegovom ženom Fridom iz Zagreba je upućena u sastav ekipe za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci. Radila je kao bolničarka na Hirurškom odjeljenju Bolničkog centra u Banjoj Luci. Stupila je u NOP 1944.

Romano Menahema Majer, zavičajan od 1913. u Banjoj Luci, geometar iz Sarajeva, po raspadu Jugoslavije odveden je kao rezervni oficir u zarobljeništvo u Njemačku. U logoru Osnabrik se aktivno uključio u partijski rad.

Salom Mira, farmaceut iz Banje Luke, prebjegla je u Zonu I, internirana u logor na Rabu, a nakon oslobođenja logora 1943. stupila je u NOP.

Dr Sarafić Isidora Jakov, zavičajan u Banjoj Luci, medicinski fakultet završio je u Beču 1931. U NOP je stupio 1941. u sanitetskim jedinicama Skopskog korpusa. Zarobljen je od bugarskih fašista 1942. i interniran u Bugarsku. Nakon sloma Bugarske krajem 1944. je oslobođen i vraćen na dužnost načelnika saniteta Makedonskog korpusa.

Dr Sarafić Isidora Samuel, dipl. pravnik, zavičajan od 1910. u Banjoj Luci, uhapšen je u Beogradu i kao rezervni oficir prebačen u zarobljeništvo u Njemačku. Po oslobođenju Jugoslavije se vratio i maja 1945. stupio NOV, gdje je obavljao dužnost ađutanta u štabu 21. divizije.

Dr Štern Armina Gertruda, ljekar iz Banje Luke, rođena 1912, pristupila je NOP-u i radila u partizanskoj bolnici na Borjama i u Vijačanima u Bosni. Zarobljena je od četnika i nakon zvjerskog mučenja strijeljana.

Štern Armina Erih, zubar iz Banje Luke, stupio je u NOP početkom 1942. kao sanitetski radnik u bolnici na Manjači. Krajem iste godine poginuo je u napadu četnika na bolnicu.

Vajs Jonasa Teodor, trgovac iz Banje Luke, bio je aktivan u radničkim sindikatima prije rata. Učesnik je NOP-a od 1941. godine, ali je nakon nekoliko mjeseci zarobljen, odveden najprije u Gospić, a potom u Jadovno, gdje je i likvidiran.

Ovom spisku treba dodati i veliku grupu ljekara koji su nakon uspostavljanja hrvatske ustaške NDH (uz pomoć fašista Njemačke i Italije) jednostavno protjerani iz velikih gradova Hrvatske (Zagreb, Osijek) i upućeni na prisilni rad u sastavu ekipa za suzbijanje endemskog sifilisa (SES), mahom na teritoriji gradova Bosne:

Dr Rozencvajg Erih, ginekolog, zavičajan u Banjoj Luci, iz Zagreba upućen u Banju Luku na prisilni rad u sastav ekipa SES, odakle je 1944. kao šef Hirurškog odsjeka Bolničkog centra u Banjoj Luci stupio u NOV.

Dr Ornštajn M. Karlo, rendgenolog iz Osijeka, medicinu završio u Beču, po uspostavljanju NDH, zajedno sa ženom Elvirom i kćerkom Milom, iz Osijeka je upućen u Banju Luku u sastav ekipe za SES. U NOV stupa 1944. kao ljekar, njegova supruga kao kuvarica, a kći kao apotekarski referent Sanskog odreda.

Kao što se vidi iz gore navedenog, banjolučki Jevreji koji se se priključili NOP-u i Titovim partizanima, uglavnom su to učinili prvo prebjegom u Dalmaciju, u Zonu I, nakon čega su internirani u logor Rab. Nakon oslobođenja logora, septembra 1943, brojni Jevreji su stupili u redove NOV. Drugog izlaza u situaciji između života i smrti praktično nije bilo. Poslije 1942, može se slobodno reći, pravih banjolučkih Jevreja u Banjoj Luci gotovo da nije ni bilo¹¹¹, izuzev onih rijetkih koji su u grad došli iz drugih mjesta NDH i bili prinuđeni da služe ustaškoj vlasti da bi sačuvali živu glavu. Poslije toga izlaza nije bilo, život je naprosto visio o koncu. Dakle, banjolučki Jevreji koji su neprekidno do kraja 1944. godine živjeli u Banjoj Luci mogli su se izbrojati na prste jedne ruke.

U takvoj poziciji prinudnog rada i svakodnevne borbe za goli život bili su inženjer hemije Leon Poljokan, koji je u Banjoj Luci živio do kraja 1944. godine, da bi potom pristupio Narodnooslobodilačkom pokretu, i dr Haim-Bukus Levi, koji je u Banjoj Luci bio do kraja septembra 1944. godine, kada je na području Sanskog Mosta stupio u Narodnooslobodilačku vojsku. Preostali jednocifreni broj banjolučkih Jevreja činile su u većini slučajeva žene koje su za vrijeme ratnih godina promijenile nacionalni i vjerski identitet da bi sačuvali živu glavu. Govorimo o preobraćenju i prihvatanju katoličanstva.¹¹² Poslije završenih ratnih operacija neznatan broj Jevreja je povratio svoj prijašnji identitet, dok većina, u strahu od mogućeg ponovnog stradanja, te ružnih slika i sjećanja, to nije učinila, čak je dobar dio njih prešao na pravoslavlje.

Preko 350 članova predratnog sastava obje banjolučke jevrejske opštine stradalo je u sistemu koncentracionih logora Gospić – Jasenovac – Gradina – Stara Gradiška. To je bio sistem užasa, gdje je razum gubio svaki smisao.

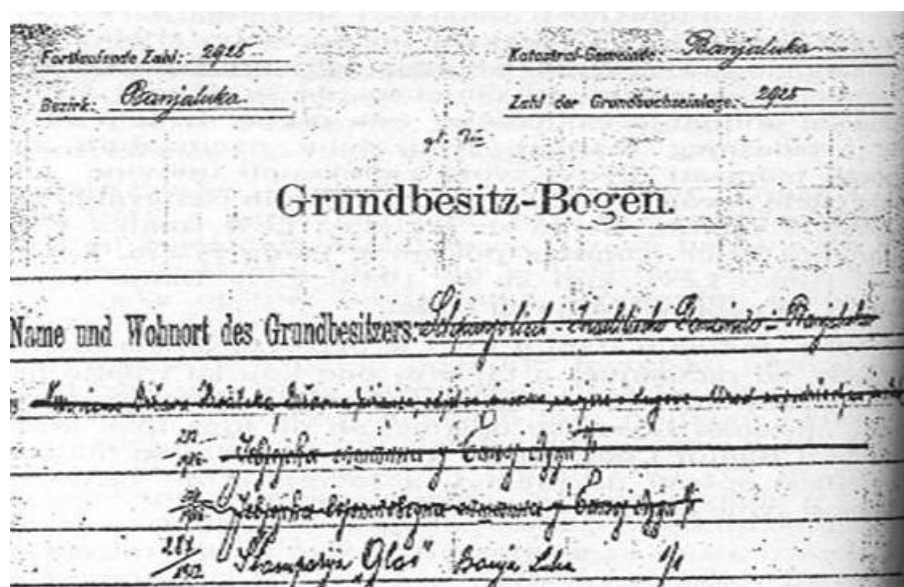
Pred naletom nacizma, kako je istorija pokazala, u sistemima logora smrti NDH izginulo je 63,2% članstva, a preživjelo 150 lica ili 37,8%, što je dosta velik broj u odnosu na druge jevrejske opštine. Tu se prvenstveno radilo o Jevrejima koji su blagovremeno, prije rata, napustili Banju Luku, što im je u većini slučajeva omogućilo da se spasu od zagrljaja smrti nakon uspostavljanja NDH na području Bosanske Krajine, do koje je došlo uz pomoć fašističkih snaga. Poslije holokausta 24 lica jevrejske nacionalnosti (13 muških, 8 žena i 3 djeteta) su se vratila u Banju Luku. Jedni su poratne prilike dočekali u službi u JNA i nastavili život u mjestima službovanja širom bivše Jugoslavije, a drugi su, manjim dijelom, živjeli u

¹¹¹ David Levi, šef sudske pisarnice i advokat, jedan je od rijetkih Jevreja Banje Luke koji je ipak uspio da preživi sve vrijeme okupacije skrivajući se na tavanu svoje brvnare na brdu Krčmarice kod Banje Luke.

¹¹² Pad broja članstva jevrejskih opština Bos. Krajine pred sami Drugi svjetski rat, zbog konverzije na katolicizam i islam, doista je mali, za razliku od židovskih opština u Hrvatskoj, gdje je taj broj dosta velik (npr. Varaždin). No taj akt praktično nije doveo do izbavljenja "pokrštenih" jer su od strane NDH vlasti i dalje smatrani Jevrejima. NDH je na Jevreje gledala sa rasnog a ne vjerskog aspekta. Npr. osobe koje su 20 i više godina bile u mješovitom braku smatrane su Židovima.

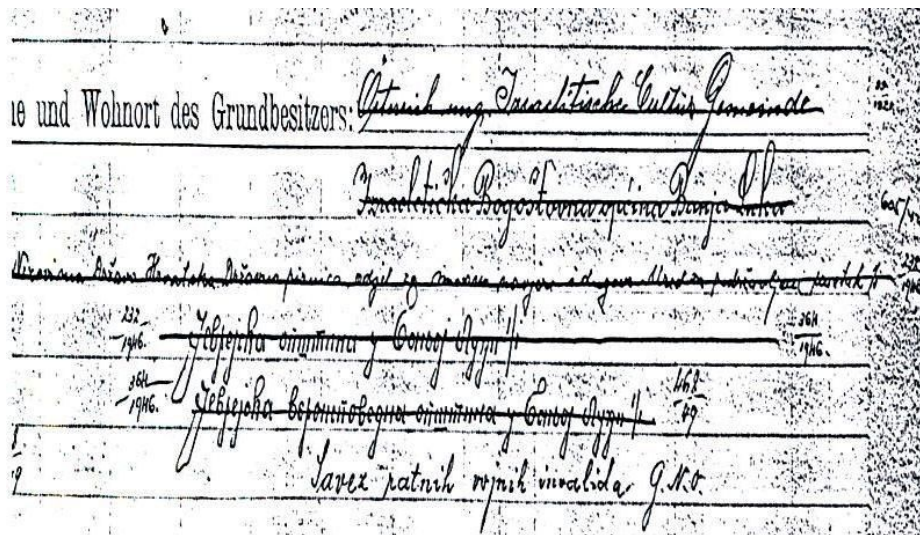
je 1969. pogodio Banju Luku. Nakon holokausta i likvidacije oko 350 banjolučkih Jevreja u logorima smrti (Gospić, Jadovno, Stara Gradiška, Jasenovac – Gradina) i završnih udaraca koje joj je zadao titoistički režim zloglasnim zakonima o nacionalizaciji i o napuštenoj imovini, kojima je Jevrejima oduzet tobožnji "višak imovine", Jevrejska opština Banja Luka poslije 1945. godine, u poređenju sa predratnim radom, vjerskim i kulturnim aktivnostima i životom jevrejskih porodica, koje su Banjoj Luci davale poseban pečat, naprosto kao da nije ni postojala. Pinekasi, opštinski protokoli, sefardski i aškenaski, odneseni su u nepoznatom pravcu da bi se prikrio zločin nad Jevrejima građanima Banje Luke, kojih je u gradu preostalo 24 (13 muških, 8 žena i 3 djeteta), ili tako malo da ih gotovo i nema. Umjesto dvije, preostala je samo jedna, zajednička jevrejska opština, kao dio bivšeg Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, koji je od pedesetih godina prošlog vijeka, u duhu tadašnjeg režima, počeo sa rasprodajom imovine bogoštovne Jevrejske opštine Banja Luka, a da za to učinjeno neprirodno djelo članovi Opštine jednostavno nisu ni znali, nego su nastavili da rade u privatnim kućama. Sudbina vjerskih objekata Jevrejske opštine Banja Luka je time bila zapečaćena.¹¹³

Tačku na "i", uz definitivno brisanje Jevrejskog kulturnog centra sa lica zemlje, stavio je stravični zemljotres koji je 1969. godine porušio Banju Luku.

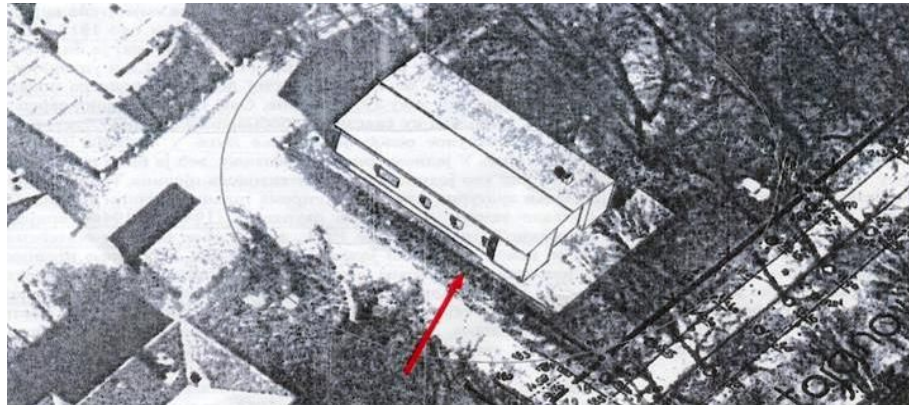

U gruntovnom izvatku zabilježene su promjene vlasništva nad Sefardskim domom u Banjoj Luci od 1937. do 1952. godine, kada je objekat postao vlasništvo štamparije "Glas"

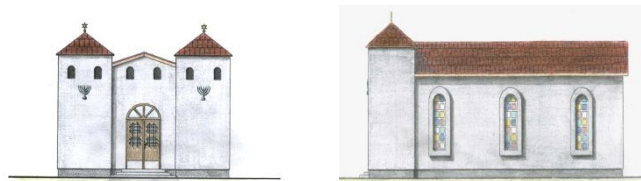
¹¹³ Zemljište Jevrejskog kulturnog centra sa sinagogom je kao gradilište od 835 m² prodato ugovorom br. 1235/48. Ugovor je u ime Jevrejske opštine Banja Luka sklopio Savez jevrejskih opština Jugoslavije.

Aškenaski hram u Banjoj Luci: pregled gruntovnog prenosa vlasništva od austrougarskog doba do stvaranja FNRJ (Arhiv Republike Srpske)¹¹⁴

Aviosnimak ostataka oskrnavljene zgrade aškenaskog hrama (označen strelicom) nakon njegove pretvorbe u radionicu, kada su uništeni eksterijer, enterijer i kupola hrama. Snimljeno prije 1969.

Skica aškenaskog hrama prije Drugog svjetskog rata

Najduže se održalo staro jevrejsko groblje u banjolučkom naselju Borik i to sve do 1976. godine, kada je odlukom Skupštine opštine Banja Luka pretvoreno u tenisko igralište.

¹¹⁴ Ugovorom 1235/48 od 28. juna 1949. godine Savez jevrejskih opština Jugoslavije je prodao predmetno zemljište.

Staro jevrejsko groblje (snimak iz 1976). Devastiranje groblja (1977).

U toku uklanjanja mermernih spomen-obilježja parcela je ostala nezaštićena, te su stoga pojedine mermerne ploče ukradene i završile na drugim grobljima i po privatnim kućama.¹¹⁵ Srušene su tri strane starog kamenog zida, a ostala je samo četvrta, prema pravoslavnom groblju, gdje i danas stoji. Zavod za zaštitu prirodno-istorijskog i kulturnog nasljeđa je ostao nijem i samo je obavio arhivsko snimanje, kao sjećanje na dio istorije (nestale sa lica zemlje) jevrejskog naroda koja je vandalskim činom tadašnjeg režima razorena, što je, konačno, dovelo do daljnje marginalizacije Jevreja u Banjoj Luci. Pravoslavno groblje je i sad od puta ograđeno onim istim kamenim zidom koji ga je godinama dijelio od jevrejskog, kojeg više nema zahvaljujući socijalističkim strujanjima unutar banjolučke gradske uprave i njenom zalaganju za pravo bratstvo i jedinstvo.¹¹⁶ Na spomeniku su uklesana imena banjolučkih Jevreja koji su stradali i prije Drugog svjetskog rata, a nedostaju imena pokojnika sa nadgrobnih ploča pokradenih prilikom "premještanja" groblja. Jevrejska opština Banja Luka to nikada neće oprostiti gradu Banjoj Luci.

¹¹⁵ Početkom jula 2009. Jevrejskoj opštini Banja Luka javljeno je da se ispod temelja kuće predviđene za rušenje u naselju Federika Garsije Lorke u Banjoj Luci nalaze pokradene mermerne ploče sa starog jevrejskog groblja.

¹¹⁶ Zahvaljujući višegodišnjim upornim zahtjevima Jevrejske opštine u Banjoj Luci za povrat vlasništva nad parcelom starog jevrejskog groblja, Vlada Republike Srpske i Gradska uprava Banja Luka, i prije donošenja zakona o restituciji, nedavno su dale saglasnost za dodjelu zamjenske parcele, na kojoj će se graditi banjolučki jevrejski kulturni centar sa sinagomom. Tako je, napokon, položaj jevrejske zajednice u Banjoj Luci izjednačen sa ostalim vjerskim zajednicama.

a) Rješenje o iskopavanju groblja glasi:

1. Dozvoljava se iskopavanje cijelog Jevrejskog groblja koje se nalazi u Banjaluci u Ulici Miše Stupara.
2. Troškovi iskopavanja, prenosa i ponovnog ukopavanja iskopanih ostataka umrlih na drugom groblju, snosiće Komunalni fond opštine Banjaluka.
3. Objava saopštenja o iskopavanju izvršit će se u službenom listu SR BiH, u dnevnom listu "Oslobodenje" i lokalnom listu "Glas".
4. Iskopavanje groblja, prenos i ponovni ukop iskopanih ostataka umrlih, mora se u cjelosti izvršiti prema odredbama Zakona o grobljima i drugim propisima koji regulišu način iskopavanja.
5. O izvršenju ovog rješenja starat će se Preduzeće za izgradnju Banjaluke, a po pitanju objave Opštinski sekretarijat za komunalne i urbanističke poslove.
6. Troškovi objavljivanja padaju na teret Komunalnog fonda Opštine Banjaluka.
7. Ovo rješenje stupa na snagu trećeg dana po objavljivanju u službenom glasniku opštine Banjaluka.
8. Objavljivanje saopštenja o iskopavanju u smislu tač. 3. ovog rješenja izvršit će se odmah.

b) Skupština opštine Banjaluka obavještava:

da je na sjednicama Vijeća udruženog rada i Vijeća mjesnih zajednica, održanim 7. jula 1976. godine donijela rješenje broj 04-370-295/76 od 2. 7. 1976. g. kojim se iz urbanističkih razloga dozvoljava iskopavanje cijelog Jevrejskog

groblja u Banjaluci, Ulica Miše Stupara.

U vezi sa navedenim rješenjem, ovim putem pozivaju se srodnici umrlih lica koja su zakopana u označenom groblju, da se u roku od šest mjeseci od dana objavljivanja ovog obavještenja, izjasne o načinu ponovnog pokopavanja iskopanih ostataka umrlih, kao i da preuzmu odnosno odluče o nadgrobnim spomenicima i drugim predmetima od vrijednosti sa groba odnosno grobnice.

Ukoliko se pozvani u određenom roku, o naprijed navedenom ne izjasne, posmrtni ostaci umrlih pokopaće se u zajedničku grobnicu.

Troškove iskopavanja, prenosa i ponovnog pokopavanja ostataka umrlih na Novom groblju u Banjaluci, snosiće Komunalni fond opštine Banjaluka.

Objašnjavanja u vezi sa ovom obavještenja treba dostaviti pismeno Preduzeću za izgradnju Banjaluke — Banjaluka, ulica Svetozara Markovića bb.

* * *

Kao što je već objavljeno, Savez i Jevrejska opština u Banjaluci staraće se za popis grobova, obred prilikom ekshumacije, kao i za uređenje zajedničke kosturnice i spomenika na novom jevrejskom delu Centralnog groblja u Banjaluci. U tom pravcu postignuta je saglasnost sa nadležnim organima i ustanovama koje su obezbredile i potrebna sredstva za tu svrhu.

Rješenje o iskopavanju starog jevrejskog groblja u Banjoj Luci

Spomenik žrtvama fašizma u Banjoj Luci

JEVREJSKA OPŠTINA BIHAĆ

Nema pouzdanih historijskih podataka o vremenu dolaska Jevreja u Bihać, ali se iz raspoložive baze arhivskih podataka za Bosansku Krajinu, te zapisa o Jevrejima Bihaća, koje su dali i sačinili dr Samuel Pinto i Moritz J. Levi, može reći da je njihov dolazak u mali bosanski gradić na obali Une praktično uslijedio u vrijeme Otomanskog carstva, na prelazu iz 18. u 19. vijek, a iz pravca Dubrovačke republike i Dalmacije, slijedeći razvoj trgovačkih puteva koji su, kao žile kucavice, udahnule novi život gradu i omogućavale njegov užurbani razvoj iz kasabe i šehera u modernu varoš. Prelazak centra Bosanskog pašaluka u Banjaluku Luku 1581. predstavljao je dodatni momenat koji je indirektno, u vojno-strateškom pogledu, znatno ojačao pozicije Bihaća u smislu privrednog razvoja, što je vremenom, uz popratnu migraciju iz sela u varoš i povećan broja stanovništva, mijenjalo karakter grada. Navodi se podatak da su prvi Jevreji koji su došli u Bihać bili trgovaci-torbari i putujući zanatski majstori, koji su pružali usluge po okolnim selima, što je, opet, bilo uvjetovano slabom mrežom puteva u doba Osmanlija, o čemu i govori podatak da je na kraju turske vladavine svega oko 5% kopnene putne mreže bilo osposobljeno za kolski saobraćaj. Pojava Jevreja u Bihaću ipak je vezana za zadnju dekadu turske vladavine u Bosni, dakle nešto prije austrijske okupacije i Berlinskog kongresa 1878. godine, kada se u njemu nalaze jevrejske familije isključivo sefardskog porijekla, koje su u Bihać došle iz Banje Luke i Sarajeva, i tradicionalno bile u krvnom srodstvu.

U austrougarskom periodu u Bosni i Hercegovini dolazi do velike brojčane eksplozije aškenaza (zbog nadirućeg antisemitizma koji se javlja u evropskim zemljama), ponajviše iz pravca Austrije, Njemačke i Ugarske, a samim tim i njihove pojave u malom Bihaću. Nakon dolaska Austro-Ugarske izvršena je i uspostava pisane dokumentacije u svim oblastima društvenog života. U Bihaćkom okrugu, u koji ulaze male varošice Bos. Krupa, Bos. Petrovac, Cazin, Drvar, Kulen Vakuf, Ključ, Sanski Most i Stari Majdan, u periodu od 1879. do 1910. priraštaj gradskog stanovništva je gotovo 100%, tako da broj građana Bihaća sa 3.097 stanovnika 1879. raste na 6.201 stanovnika 1910.

Iz sljedeće tabele je jasno vidljivo to povećanje jevrejske populacije, koje u periodu 1879–1910. iznosi 129% ili 93 člana:

Grad	1879	1885	1895	1910	1941.	Stradalo	2009.
Bihać	72	134	128	165	168	85%	0

Navodi se i podatak da su se četiri stalno naseljene porodice aškenaskog porijekla, čije su starješine bili ljekari, sudije i državni službenici, nakon izvjesnog vremena provedenog u provinciji preselile u veća mjesta Banju Luku i Sarajevo. U Bihaću je 1910. živjelo 128 sefarda i 37 aškenaza. Iste godine u Bihaćkom okrugu živjelo je 206 sefarda i 69 aškenaza, od kojih je 203 govorilo maternji jezik.

Vremenom je broj Jevreja u Bihaću rastao, ali, kako to tvrdi dr S. Pinto, nikada nije prešao cifru od 150 članova, pripadnika 37 porodica, a bilo je i pet samaca. To je, konačno, broj Jevreja koji su živjeli u Bihaću 1940. godine, odnosno uoči Drugog svjetskog rata. Aškenazi su u Bihaću bili u manjini, i bez obzira na sve otpore i netrpeljivosti u odnosima između sefarda i aškenaza, domaćih i stranih Jevreja, prisutne u većim gradovima BiH, toga naprosto u Bihaću nije bilo i oni su se mirno uključili u rad sefardske jevrejske opštine, koja je, po prilici, osnovana između 1903. i 1904. Sastajanja i službe su se odvijale u kućnom ambijentu. Tek 1906. godine, na inicijativu rabina Avrama Atijasa, podignuta je sinagoga, koja je iste godine i osvećena. Tom prilikom, u pratnji svojih rabina, bilo je prisutno mnogo Jevreja iz Banje Luke, Sanskog Mosta, Sarajeva i Travnika. Osvećenju su prisustvovali i

znamenitiji predstavnici svih jevrejskih opština iz okruženja, kao i predstavnici gradske opštine, te državnih i vojnih vlasti iz mjesta.

Sinagoga u Bihaću, podignuta 1906, a razorena 1941/42. od ustaša

Oko samog templa je podignuta masivna kamena ograda. Predvorje i krov tog nadasve lijepog hrama držala su četiri dorska stuba. Do hrama je vodilo stepenište sa 10 stepenika. Po ulazu u hram, sa lijeve i desne strane, bile su stepenice za galeriju, mjesta određena za žene, dok je parter, sa klupama, bio određen za mušku čeljad. Oltarski dio je bio polukružnog oblika, u pročelju sa udubljenjem za Aron(h)a kodeš, dok je nešto ispred njega bio oltar sa tevom od rezbarenog javorovog drveta. Strop iznad oltara je bio sferičan i obojen u plavo, boju neba, po kojem su prosute zvijezde zlatne boje. Hram je bio namjenski pravljen, funkcionalan, akustičan i sa puno svjetla. (Moris J. Levi)

Kao prvi rabin u Bihaću se spominje Davičo Perera, koji se kratko zadržao u gradu. Naslijedio ga je rabin Benjamin Alhalel zvani Binjo, dok je treći i posljednji rabin bio Avram Juda Atijas. Navodi se da je došao u mladosti i da je sa puno poleta i snage vršio svoju službu. Po prirodi lijep i sa lijepim glasom, bio je miljenik društva. Njega su voljeli ne samo njegovi vjernici i opštinari nego i svi građani, bez obzira na vjeru i stalež. Predavao je vjeronauku u osnovnim školama i gimnaziji.

Jevreji Bihaća su uglavnom bili sitni trgovci i zanatlije: obučari, limari, instalateri, opančari, sajdžije, brijači i kožari, koji su živjeli od svoga rada i dosta skromno. Bilo je tu i sirotinje koju je zbrinjavala opština, zatim jedna medicinska sestra, jedna apotekarska laborantica, jedan tapetar, jedan geometar, nekoliko ljekara, sudija, učiteljica, veterinar, profesor i knjigovođe.

Meldar
(preuzeto sa www.elmundo.sefarad.eu)

Osim nekoliko državnih osnovnih škola, u gradu je radio i jedan kloster za žensku djecu. Trgovačka škola, iz čijih su redova mahom iznjedreni prvi činovnici i knjigovođe, ukinuta je još 1912. i zamijenjena klasičnom osmogodišnjom gimnazijom. Nakon uvođenja komunalnog školovanja, a uzevši u obzir ukupan broj stanovništva, jevrejska djeca po obrazovanosti ubrzo izbijaju na prvo mjesto. Gotovo da nije bilo jevrejske porodice čija djeca nisu pohađala gimnaziju. Prema pričanju Rifke Levi, rođene Biščanke, pri sinagogi je radio meldar u kojem su muška djeca učila kvadratno pismo alef-bet. Čitala se Biblija i molitve na hebrejskom, bez prevoda sa judeo-espanjola, tako da djeca nisu razumjela

tekst koji su čitala. Pisanje i računanje nije se učilo, već je to bila briga oca. Ženska djeca su osnovna znanja o vjeri dobijala u porodici.

Nakon uvođenja komunalnog školovanja vjeronauk se predavao u državnim školama. Dužnost vjeroučitelja jevrejske djece obavljao je rabin Juda Atijas. Djeca koja praktično nisu mogla završiti gimnaziju izučavala su zanate.

Jevreji su živjeli u gotovo svim dijelovima grada i uopšte nije bilo ulične getoizacije, tako da su se stari Jevreji mahom izjašnjavali kao Biščani. Poznate bihaćke jevrejske porodice po brojnosti, specifičnosti, učešću i ulozi u NOP-u su: Alhalel, Kavezon, Atijas, Abinun, Levi, Baruh, Pinto, Maestro i Altarac.

Živjeli su u drvenim kućama (bondruk, šindra), sa klasičnim bosanskim namještajem, niskim stolovima i stolicama, sećijama i dolapima. Uglavnom su se bavili trgovinom i zanatima. To su bili limarski i obučarski zanat, koji se tradicionalno vezuju za Jevreje. Radnje su imali u čaršiji i na Otoci.

Porodice Kavezon i Atijas su u Golubiću imale pilane, ovce i voćnjake. Spominje se da je Jako Atijas već 1930. bio vlasnik pilane u Golubiću. Držali su prodavnice mješovite robe (životne namirnice, razne vrste tekstila i kože) koja se karavanima dovozila iz Banje Luke. Promijenjeni uslovi privređivanja i prodor inostranog kapitala, koji je kroz državna ulaganja investiran u eksploataciju prirodnog bogatstva, dovode do daljnjeg prosperiteta kraja i proširenja obima trgovine koja prelazi lokalne granice banjolučke čaršije i dopire do Senja, Beča, Trsta i Pešte. Fridman otvara tapetarsku radnju, a Altarci razvijaju trgovinu kožom i opančarsku radionicu. Prvi svjetski rat 1914. odveo je mnoge jevrejske mladiće u rat i istovremeno zakočio razvoj privrednih tokova u Bihaću, što je dovelo do pojave siromaštva koje nije zaobišlo ni pojedine jevrejske porodice. Ono je postalo izraženije tek nakon svršetka rata, kada se u strahu od istog osjetila želja da se što više mladih školuje. Veliku ulogu u daljnjoj naobrazbi i školovanju mladih odigrala je "La Benevolencija", koja je djelovala na cijelom području Bosne i Hercegovine. Stipendije su omogućile da osam studenata, mahom iz Bihaća, uspješno završe studije.

U predvečerje Drugog svjetskog rata u Bihaću je živjelo 168 Jevreja. Prve njemačke jedinice došle su u Bihać 13. a italijanske 17. aprila 1941. Vlast su držale ustaše. Zabranjeno je javno čitanje Tore, a sinagoga je opljačkana, razorena i uništena. U jevrejske radnje su postavljeni povjerenici, dok su vlasnici radnji postavljeni kao besplatna radna snaga. Svi Jevreji koji su bili u državnoj službi otpušteni su bez prava na mirovinu. Jevreji su se morali registrovati i nositi žutu traku. Uz pomoć njemačkih i italijanskih fašističkih vojnih snaga, ustaške vlasti nacističke tvorevine NDH, a pod okriljem Svete stolice, odmah su počele sa pljačkom, pokrštanjem i fizičkom likvidacijom Jevreja, Srba, Roma i svih onih koji su bili suprotstavljeni režimu vladajuće klike, bez obzira na njihovu boju kože, vjersku i nacionalnu pripadnost. Ustaški režim došao je na vlast uz veliku pomoć lokalnih svećenika katoličke crkve, koji se javljaju u ulozi glavnih organizatora lokalne ustaške vlasti i kao dušebrižnici. Za velikog župana postavljen je Ljubomir Kvaternik, za ustaškog stožernika Pero Šimić iz Zavolja, a za predsjednika Kotarskog suda Jakov Džal, pravnik iz Bihaća.

Prvi su na udaru bili Jevreji. Pero Šimić, student iz Skočaja, sada ustaški stožernik, naređuje Jevrejima da u roku od 6 sati prikupe 25 kg zlata i 100 kg srebra, što je bila klasična igra kontribucije jer su poslije toga su uslijedila hapšenja i pljačke jevrejske imovine. Hram je naprosto opljačkan. Iz njega su odneseni srebrni svijećnjaci, nakit za Toru, čak i zastori i predati ustaškom logorniku. U jevrejske kuće upadaju prvo Nijemci a potom i ustaše i besramno pljačkaju, bez naloga i priznanica. Pohapšeni su i sprovedeni u zatvor Kotarskog ureda gotovo svi ugledni bihaćki Jevreji: rabin Avram Atijas, sudija Okružnog suda dr Emil Levi i njegov sin, student Rikard–Kiko, pravnik Moco Kaveson, Rudi Rehniker, sitni trgovci Jakov Kaveson, Jakov Baruh i Levi Moric, geometar Haim Farhi, namještenik Tivara" Albert–Miko Atijas.

Uhapšeni su i zatim zvjerski poubijani komunisti, među kojima i Salamon Braco Kaveson i David Atijas. Već 22. juna 1941. bivaju pohapšeni gotovo svi Jevreji Bihaća i otjerani u logor u s. Bukovača kod Bosanskog Petrovca. Iste noći ušao je u zatvor ustaški natporučnik Enver Kapetanović sa pratnjom i odmah, do iznemoglosti, ne gledajući na njihovu dob, pristupio zvjerskom batinanju jevrejskih zatvorenika.¹¹⁷ Uslovi u logoru su bili jako teški. Logorska zgrada nije imala nužnika, pa se nužda obavljala u prostoriji u kojoj se i spavalo. Zavladao je strašna psihoza. Danju su se kopali rovovi oko pomoćnog aerodroma u Bosanskom Petrovcu, a noću su se ustaše bestijalno izživljavale nad svim zatvorenicama. Izvlačili su ih van, silovali, a onda polumrtve vraćali u logor. Ustaše su u propagandne svrhe,

¹¹⁷ Radno sposobni Jevreji, koji su evakuisani u Bosanski Petrovac, a odatle u Prijedor, navodno su upućeni na prisilan rad, dok su im porodice ostale u Cazinskom kotaru.

da bi javnost i Crveni krst uvjerali u tobožnje dobre uslove života u logoru, fotografisali manje grupe zatvorenika kako svakodnevno obavljaju higijenske mjere kupanja i pranja, dok su djeca tjerana da se igraju, kako bi se prikazala lažna slika njihove bezbrižnosti u logoru. Nakon izvjesnog vremena ustaše su pokupile sve Jevreje iz Bihaća i sproveli ih u Kulen Vakuf, potom u Bosanski Petrovac i, konačno, u Prijedor. Kotarski predstojnik u Bihaću dao je Jevrejima dozvolu da mogu ići gdje god žele. Oni su većinom otišli tamo gdje su imali rodbinu i poznanike, no većina ih je, ipak, ostala u Prijedoru. Jevreji koji su otišli u Cazin i Bosanski Petrovac ubrzo su vraćeni u Bihać, a zatim su svi pobijeni u selu Žegar nadomak Bihaća.

Maja 1942. godine, nakon oslobođenja Prijedora, mladi stupaju u redove NOP-a i kreću u zbjegovima put planina Kozare i Grmeča. Jevreji koji su bili prinuđeni da nakon povlačenja partizana ostanu u Prijedoru, mahom su preko Banje Luke odvedeni u logore Stara Gradiška i Jasenovac ili su na licu mjesta bili ubijeni (vojni logor Žegar kraj Bihaća). Kao što vidimo, u trenutku istine, na tankoj liniji između života i smrti, Jevreji Bihaća se priključuju Narodnooslobodilačkom pokretu (NOP), jedinom koji je pružao nadu u život i nedosanjan cionistički san. Tom pokretu su pristupili:

Abinun Avrama Moric, inženjer agronomije iz Bihaća, rođen je 1910. Otac mu je prije rata držao na pijaci malu radnju sa sitničarskom robom. Poljoprivredni fakultet je završio u Zagrebu. Sa cijelom porodicom je 24. juna 1941. protjeran iz Bihaća i zatočen u logoru u s. Bukovača, odakle je premješten u Bos. Petrovac, a potom u Prijedor. Nakon dobijanja propusnice iz Prijedora odlazi u Cazin, odakle 1942. stupa u partizane kao intendant u pozadinskim jedinicama. Poginuo je veoma rano, u žestokim borbama kod Ključa 1943. u toku IV neprijateljske ofanzive.

Atijas Azriela Cevi, pravnik, još kao gimnazijalac je postao član KPJ. Uhapšen je 1932. Isljeđivali su ga zloglasni beogradski policajci Kosmajac i Vučković. U procesu pred Sudom za zaštitu države, koji je 1932. vođen u Beogradu protiv 26 komunista, sa Oskarom Davičom na čelu, bio je jedan od devetoro koji su oslobođeni optužbe. Stalno se kretao u krugovima napredne studentske omladine, zbog čega je u više navrata hapšen. Nakon rata priznato mu je pravo učesnika NOB-e te je poslije rata obavljao dužnosti javnog tužioca u Bihaću i u Sarajevu, dužnost javnog tužioca BiH i člana Savjeta Republike. Nosilac je više odlikovanja. Umro je u Sarajevu 1982.

Atijas Cevija Sarina-Sajka udata Herlinger, učiteljica, prebjegla je u Zonu I, a potom internirana u logor Rab. Po oslobođenju logora 1943. stupa u NOV-u kao bolničarka u Primorsko-goranskoj brigadi. Jedno vrijeme je radila kao učiteljica u Brodu na Moravici, a nakon rata se preselila u Sarajevo.

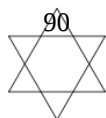
Atijas Azriela David, student elektrotehnike iz Bihaća, u NOP je stupio još kao učenik gimnazije, u kojoj je bio član odbora SKOJ-a. Uhapšen je jula 1941. zajedno sa svojom porodicom, zatočen u logoru u s. Bukovača, a odatle je sproveden u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Kada je kotarski predstojnik dao Jevrejima propusnice za odlazak u drugi grad, zajedno sa majkom i dvije sestre otišao je u Sanski Most, gdje su imali rodbinu. Kad su uhapšeni Jevreji Sanskog Mosta uhapšena je i njegova porodica i sprovedena u Jasenovac, gdje je i stradao početkom 1945.

Atijas Regina, radnica iz Bihaća, u NOV je stupila novembra 1943. Obavljala je dužnost apotekarskog referenta u Podgrmečkom odredu, a zatim je radila u bolnici V korpusa.

Dr Atijas Regina, ljekar iz Bihaća, rođena 1903, u NOV je stupila 1945. Obavljala je dužnost ljekara u Vojnoj bolnici u Tuzli.

Atijas Cevija Sadik, limar iz Bihaća, rođen 1922, u NOV je stupio maja 1942. Poginuo je juna iste godine kao borac Krajiškog odreda u toku neprijateljske ofanzive na Kozaru.

Atijas Azriela Salamon-Moni, mehaničar, već početkom 1941. stupio je u NOV. Bio je komandant 8. krajiške čete. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Kavezon Jakov, trgovac iz Bihaća, svu robu iz svoje radnje poklonio je partizanima, nakon čega su ga ustaše septembra 1941. uputile u logor Jasenovac, gdje je ubijen.

Kavezon Salamona Mošo u NOP je stupio odmah po izbijanju ustanka. Poginuo je maja 1944. u toku desanta na Drvar.

Kavezon Jakova Leon–Braco, Monijev brat, student, sa cijelom porodicom je protjeran u logor u s. Bukovača, a odatle u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Iz Prijedora je otišao za Cazin, a septembra 1942. stupio je u Podgrmečki odred. Nakon ranjavanja je upućen u Italiju na liječenje. Nakon oporavka se vratio u jedinicu. Poginuo je kao komandir čete Prve proleterske brigade na Sremskom frontu.

Kavezon Arona Mosko, pravnik, potiče iz trgovačke porodice iz Bihaća. Robu iz svoje radnje je poklonio partizanima, zbog čega je 24. juna 1941, poslije mučenja i torture, sa ostalim Jevrejima Bihaća zatočen u logor u s. Bukovača, odakle je prebačen u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Iz Prijedora je otišao u Dalmaciju i interniran na Rab. Po oslobođenju Raba, septembra 1943, stupio je u NOV. Poslije rata se vratio u Bihać, gdje je obavljao dužnost javnog tužioca u Bihaću. Istu dužnost obavljao je i u Sarajevu.

Kavezon Jakova Salamon Moni iz Bihaća je od ustaša odveden u Bos. Petrovac, a potom u Prijedor, odakle odlazi u Cazin i krajem 1942. stupa u NOV. Nakon ranjavanja je ostao invalid, ali je nastavio da radi u bolnici u Pogrmeču. Poslije rata je diplomirao na Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu.

Kavezon Levi Jakoba Regina je zajedno sa svim bihaćkim Jevrejima juna 1941. protjerana u s. Bukovača, a odatle u Bosanski Petrovac, pa u Prijedor. Potom je otišla u Cazin kod svog brata dr Isidora Levija, odakle je avgusta 1942. stupila u pozadinske jedinice NOV. Radila je kao bolničarka u Bolnici br. 1 u Podgrmeču. Sa sobom je vodila svoju devetogodišnju sestričnu Leicu Kaveson, čiji su roditelji ubijeni u Jasenovcu, a oba brata bili u partizanima. Leica je umrla od iscrpljenosti, a Regina je poginula 1943. na Sutjesci u toku V neprijateljske ofanzive.¹¹⁸

Kavezon Arona Salamon studirao je medicinu u Beogradu, a nakon kapitulacije Jugoslavije vratio se u Bihać, organizovao akcije sakupljanja oružja i organizovao partizanske snage. Ustaše su provalile njegov ilegalni rad i uhapsile ga, a potom sprovele u Jasenovac, gdje je nakon mučenja zvjerski ubijen.

Kavezon Jakova Salamon–Moni, učenik, stupio je u NOV septembra 1942. kao pozadinac u krajiškim partizanskim jedinicama.

Ledić Menahem Albin, je po dolasku hrvatskih ustaša u Bihać prebjegao u Zonu I – Split, odakle se 1943. priključio partizanskim jedinicama. Početkom 1944. otišao je u Italiju radi liječenja.

Levi Avrama Albert je još kao učenik 1941. stupio u redove krajiških partizanskih jedinica.

Levi Juse Albert–Albi, krojač iz Bihaća, postao je 1943. borac krajiških brigada.

Levi Jakoba Erna–Drenka, bolničarka iz Bihaća, stupila je u NOV 1941, a poginula u neprijateljskom naletu 1943.

Dr Levi Jakoba Isidor je od strane ustaša raspoređen u ekipu za suzbijanje endemskog sifilisa u Cazinu, a odatle je već 1942. otišao kao sanitetlija u redove krajiških partizana. Kasnije je prebačen u Italiju (Kvasni) kao rukovodilac rekonvalescentnog i invalidskog centra NOVJ. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Levi Jakoba Moriz, geometar iz Bihaća, u NOV je stupio 1942. Obavljao je dužnost oficira KOS u IV krajiškoj diviziji.

Levi Emila Oto je kao student u Beogradu postao član SKOJ-a. Osnivač je i organizator skojevske i partijske ćelije u Bihaću. U NOV je stupio odmah po dizanju ustanka. Po nekim navodima, vršio je dužnost političkog komesara Kolubarskog bataljona. Uz pomoć

¹¹⁸ Iskaz Klare Levi, koja je u toku V ofanzive u koloni Glavne bolnice Vrhovnog štaba srela Reginu, koja joj je to ispričala.

četnika je provaljen i uhapšen od Gestapoa krajem 1941. Nakon višednevnog mučenja je strijeljan u Jajincima.

Levi Musafija Palomba, domaćica iz Bihaća, uhapšena je 24. juna 1941. i sprovedena u logor u s. Bukovača, a odatle u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Nakon dobijanja propusnice sa mužem Moricom Levijem i kćerkom Rifkom odlazi u Cazin, a početkom 1942. stupa u NOV kao pozadinac. Poginula je 1943.

Levi Cevia Regina, domaćica iz Bihaća, stupila je 1942. u sanitetsku jedinicu V krajiškog korpusa.

Levi Jakova Regina, domaćica iz Bihaća, novembra 1942. stupila u redove NOV kao bolničarka Bolnice br. 1 u Podgrmeču i Centralne bolnice Vrhovnog štaba. Poginula je početkom jula 1943. na Sutjesci u toku V neprijateljske ofanzive.

Levi Jozefa Rifka, krojačica iz Bihaća, stupila je 1942. u NOV, gdje je bila krojačica u Bolnici br. 1 u Podgrmeču. Ubijena je 1943. od četnika.

Levi Emila Rihard-Kiko, još kao gimnazijalac se uključio u ilegalni rad i postao član SKOJ-a. Juna 1941. provaljen je od ustaša i odveden u logor Lepoglava, gdje je i ubijen.

Polak Baruh Gracija, domaćica iz Bihaća, prije rata udata za zubnog ljekara dr Baruha, nakon 24. juna 1941. sa ostalim bihaćkim Jevrejima protjerana je u logor u s. Bukovača, a odatle u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Maja 1942. sa svojim mužem Stjepanom Polakom stupa u NOV i radi kao bolničarka u podgrmečkoj bolnici. Poginula je 1943. u IV neprijateljskoj ofanzivi. Njen muž dr Polak je radio u Centralnoj bolnici u Podgrmeču. Obolio je od tifusa pjevac i umro krajem 1942.

Fahri Hajim, trgovački pomoćnik iz Bihaća, star 35 godina, uhapšen je 23. juna 1941. god i prema ustaljenoj šemi protjeran u s. Bukovača, a odatle u Bos. Petrovac, pa u Prijedor. Iz Prijedora je pobjegao u Dalmaciju, te su ga Talijani internirali na Rab. Nakon oslobođenja Raba 1943. stupio je u partizanske redove. Nakon oslobođenja se iselio u Izrael.

Maestro Jude Gracija, medicinska sestra, u NOV je stupila januara 1942. i radila kao bolničarka u bolnici u Podgrmeču, a kasnije u centralnoj bolnici. Nakon ranjavanja je oboljela od pjevac i zarobljena od Nijemaca. Sprovedena je u logor Kula – Stara Gradiška, gdje je nakon mučenja ubijena 1943.

Maestro Jude Lenka, studentkinja pedagogije u Zagrebu, članica SKOJ-a od 1934, od strane Suda za zaštitu države osuđena je na 18 mjeseci robije. Po izlasku sa robije, 1940. se ponovno uključila u ilegalni rad. Uspjela je da izbjegne hapšenje i da se skloni u Derventu, a 1941. je stupila u redove Valjevskog partizanskog odreda.

Izvjestan broj lica jevrejskog porijekla boravio je na prostoru Bihaća uoči i za vrijeme rata u funkciji organizatora antifašističkog pokreta i nosilaca naprednih ideja, a jedan broj Jevreja je od ustaša prisilno upućen na rad u sastavu ekipa za suzbijanje endemskog sifilisa.

Oskar Davičo, rođen 1909. u Šapcu, profesor gimnazije u Beogradu, Šibeniku i Bihaću, prekaljeni borac za ravnopravnost i antifašista par exelans, protjeran je za vrijeme stare Jugoslavije. Nakon kapitulacije Jugoslavije vraća se u službu kao profesor gimnazije u Bihaću, gdje je organizovao partijski rad i osnovao partijsku ćeliju.

Dr **Herlinger Drago**, ljekar iz Siska, specijalizovao je hirurgiju 1914. u Beču. Nakona uspostavljanja ustaške vlasti raspoređen je na rad u ekipu za suzbijanje endemskog sifilisa. U NOV je stupio 1942. Radio je u hirurškoj ekipi bolnice u Podgrmeču. Umro je 1943. od posljedica rana zadobijenih u toku neprijateljske ofanzive na Sutjesci.

Herlinger Švarc Julijusa Gizela-Giza, supruga dr Herlingera, zajedno sa mužem i sinom Brankom upućena je iz Siska u Bihać u sastav ekipe za suzbijanje endemskog sifilisa. Stupila je u NOV kao bolničarka. Poginula je 1943. na Vučevu, a sin Branko na Sutjesci u toku V neprijateljske ofanzive.

Levi Klarica, supruga dr Isidora Levija, rođena u Zvorniku 1911, zajedno sa svojim mužem sudjelovala je u NOR-u od novembra 1942. kao pripadnica sanitetskih jedinica.

Prema navodima Morica Levija, petorica Jevreja iz Bihaća bili su u ratnom zarobljeništvu i to:

Atijas Jude Majer, poslovođa prodavnice obuće "Bata" u Cazinu. Iz zarobljeništvu se vratio u Konjic.

Dr Baruh David, stomatolog, iz njemačkog zarobljeništvu se vratio u Sarajevo, gdje je jedno vrijeme bio direktor Zubno-tehničke škole.

Alhalel Sante Benjamin–Binjo iz zarobljeništvu se vratio u Bihać.

Levi Jakoba Jozef bio je u zarobljeništvu u Austriji (Špital), gdje je i ubijen.

Maestro Jude Moric, veterinar, vratio se iz zarobljeništvu u Berzen-Belgenu.

SPISAK JEVREJA BIHAĆA STRADALIH U HOLOKAUSTU 1941–1945. (prema zavičajnosti)

Većina bihaćkih Jevreja je protjerana iz Bihaća 24. juna 1941. na potezu s. Bukovača–Bosanski Petrovac–Prijedor. Nakon što su dobili propusnice, njihovi putevi i sudbine išli su u različitim pravcima.

Avram Abinun, trgovac iz Bihaća, imao je sedmočlanu porodicu i to: suprugu **Sarinu**, kćeri **Bukicu**, **Mazaltu**, **Renatu** i **Lunu** i sina **Morica**. Cijela porodica je uhapšena i iz Prijedora transportovana za Banju Luku. Avram je sa grupom banjolučkih Jevreja premješten u koncentracioni logor Gospić – Jadovno, gdje je i ubijen. Ženski članovi porodice su 28. jula 1941, zajedno sa banjalučkim Jevrejima i djecom, prebačene u Staru Gradišku, gdje su i skončale. Sin Moric je stupio u NOV, gdje je i poginuo.

Porodica **Alhalel Sante Jakoba** (45), obučara, iz Bihaća, brojala je pet članova i to: supruga **Rifka** (1902), krojačica, sinovi **Isak**, **Avram** i **Šandor**, učenici. Kompletna porodica nakon pređenog puta s. Bukovača – Bos. Petrovac – Prijedor je prebačena u Banju Luku. Muški članovi porodice, otac i sinovi, zajedno sa banjolučkim Jevrejima, transportovani su u logor Gospić – Jadovno, gdje su ubijeni, dok je majka Rifka prebačena u logor Stara Gradiška i tamo ubijena. Postoje nepotvrđeni podaci da je Ahalel Jakob, kao obučar, premješten u Jasenovac i da je tamo radio sve do 22. aprila 1945.¹¹⁹

Porodica **Altarc Leona**, časovničara, imala je četiri člana i to: supruga **Berta**, kći **Solčika** i sin **Albi** (14), učenik. Otac i sin su iz Banje Luke od hrvatskih ustaša, zajedno sa ostalim banjolučkim Jevrejima, jula 1941. transportovani u logor Gospić – Jadovno, gdje su skončali. Supruga Berta i mala Solčika su zatočene u logor Stara Gradiška.

Atijas Avram, rođen 1885. u Bihaću, rabiner, i njegova supruga **Sara**, zajedno sa ostalim Jevrejima protjerani su iz Bihaća 24. juna 1941. u s. Bukovača, odatle u Bosanski Petrovac, a nakon toga u Prijedor. Avram je sa suprugom otišao kod kćeri u Olovo, odakle je, zajedno sa ostalim Jevrejima, transportovan u logor u Jasenovac.

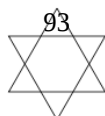
Porodica **Atijasa Cevija Avrama** (55), trgovca iz Bihaća, brojala je sedam članova i to: supruga **Sara** (r. 1912), majka **Rahela** (76), sestre **Mazalta–Mica** (r. 1908), službenica, i **Regina** (r. 1917), brat **Majer** (r. 1914) i sin **Cevi**. Cijela porodica je iz Prijedora izbjegla kod rodbine u Hrvatsku (Kutina, Osijek), gdje su pohapšeni od ustaša i sprovedeni u logor Jasenovac.

Porodica **Atijasa Cevija Sadika–Sade** (1901), brata Avramovog, limara, brojala je tri člana i to: supruga **Sara** i kći **Rifkica**. Porodica je iz Prijedora izbjegla na Kozaru maja 1942. Navodno su stradali prilikom neprijateljske ofanzive na Kozaru jula 1942.¹²⁰

Atijas Cevija Samuel, brat Avrama, Sade i Majera, rođen 1903. u Bihaću, trgovac, imao je suprugu **Bukicu** i kći **Sarinu** (dijete). Nakon dolaska u Prijedor gubi im se trag. Nisu se vratili iz rata.

¹¹⁹ Jevrejski istorijski muzej Beograd, k. 314, 52/1942.

¹²⁰ Jevrejski istorijski muzej, mikrofilm, br. 103

Porodica **Atijasa Azriela**, koji je umro prije rata, imala je šest članova i to: supruga **Sarina** (1885), kćeri **Rahela** (23 godine) i **Simha** (1917) i sinovi **David**, student elektrotehnike, **Cevi**, pravnik i **Moni**, mehaničar. Sva tri sina su učesnici NOR-a i preživjeli su rat. Majka i kćeri su nakon protjerivanja iz Bihaća internirane u logoru u s. Bukovača, odatle u Bosanski Petrovac, pa u Prijedor. Iz Prijedora su otišle rodbini u Sanski Most. Zajedno sa ostalim sanskim Jevrejima upućene su u logor Stara Gradiška, odakle se nisu vratile.

Porodica **Atijas Jake**, koji je umro prije rata, brojala je pet članova: supruga **Simha** (1880), kćeri **Mazalta** (1908) i **Erna** (1912) i sinovi **Avram** (1910) i **Cevi** (1906). Izuzev Avrama–Mike, koji je iz Prijedora otišao za Cazin, a odatle pod muslimanskim imenom prebjegao u Dalmaciju, i koji je poslije rata živio u Zagrebu, cijela porodica je žrtva fašističkog terora.

Atijas Rahela (djev. Gorjevac) iz Bihaća, stara 67 godina, stradala je u logoru Stara Gradiška, dok je njena kći izbjegla hapšenje u Prijedoru i preživjela rat kao apotekarka.

Porodica **Baruh Jozefa Jakova**, trgovca iz Bihaća, brojala je pet članova i to: supruga **Sida**, kći **Suzika** (14) i sinovi **Salamon** i **Jozef**. Cijela porodica je transportovana za Prijedor. Sida je sa djecom otišla kod rodbine u Zenicu, odakle je, zajedno sa zeničkim Jevrejima internirana u logor Stara Gradiška. Jakov je prebjegao za Dalmaciju, a potom u Italiju, gdje dočeka kraj rata.

Porodica **Fahri Hajima**, koji je umro prije rata, imala je tri člana i to: supruga **Sarina** i djeca **Avram** (3) i **Simha** (5). Iz Prijedora su odvedeni u logor Stara Gradiška, odakle se nisu vratili.

Porodica **Fridman Morica**, koji je umro prije rata, imala je dva člana i to: supruga **Beti** (67) i kći **Malvina**. Obje su odvedene u logor Stara Gradiška, odakle se nisu vratile.

Više porodica Kavezon bile su familijarno blisko povezane.

Porodica pokojnog **Kavezon Arona** imala je pet članova: udova **Rifka**, sestra **Sterka**, kći **Bukica** i sinovi **Mosko** i **Salamon**. Rifka je sa sinom Moskom prebjegla u Dalmaciju. Poslije rata je živjela u Sarajevu. Kći Bukica i tetka Sterka stradale su u logoru Stara Gradiška, a Salamon u Jasenovcu.

Porodica **Kavezon S. Jakoba**, trgovca, imala je sedam članova i to: majka **Lea** (67), supruga **Gracija**, kći **Leica**, sinovi **Salamon** i **Leon** i tetka **Regina**. Nakon protjerivanja iz Bihaća otišli su u Cazin. Jakob i Gracija su odvedeni u vojni logor Žegar kod Bihaća i tamo ubijeni. Majka Lea je sa unucima otišla u partizane i 1942. umrla u Podgrmeču, dok su njeni unuci preživjeli rat. Tetka Regina je kao bolničarka poginula na Sutjesci 1943,¹²¹ dok je Leica 1942. umrla od iscrpljenosti.

Porodica **Kavezon S. Moše**, brata Jakobovog, trgovca, imala je tri člana i to: supruga **Rifka** i kći **Lunčika**. Mošo je otišao u partizane i poginuo 1944. prilikom desanta na Drvar, dok su mu supruga i kći internirane u logor Stara Gradiška, odakle se nisu vratile.

Velika bihaćka porodica **Levi** imala je rodbinske veze na cijelom prostoru BiH.

Porodica **Levi Jerohama Avrama**, trgovca u Bihaću, imala je pet članova i to: supruga **Erna**, kći **Rifka** i sinovi **Mento** i **Samuel**. Osim Mente, koji je po zbjezgovima na Kozari dočeka oslobodjenje, cijela porodica je stradala u logoru Jasenovac.

Porodica dr **Levi Emila** (1887) brojala je pet članova i to: supruga **Frida**, punica **Marija** i sinovi **Oto** i **Rihard–Kiko**. Emil, Frida i Marija su iz Prijedora sprovedeni u logor Jasenovac – Stara Gradiška, odakle se nisu vratili. Oto i Kiko su još kao studenti u Beogradu postali članovi KPJ. Stradali su u Jajincima i Lepoglavi.

Porodica **Levi Moše Hajima** (52), trgovca iz Bihaća, brojala je pet članova i to: supruga **Luna**, kći **Rifka**, sin **Moric** i tetka **Hanika**. Cijela rodbina je iz Prijedora otišla rodbini u Brezu, odakle je, zajedno sa Jevrejima iz Breze, sprovedena u logor Jasenovac.

¹²¹ Jevrejski istorijski muzej Beograd, mikrofilm, br. 102

Porodica **Levi Jakoba Jozefa** imala je četiri člana i to: supruga **Irena**, kći **Nina** i sin **Jakob**, oboje učenici. Jozef je stradao u zarobljeništvu u logoru Špital (Austrija), dok su mu supruga i djeca ubijeni u logoru Žegar kraj Bihaća.

Porodica **Levi Jakoba Morica**, geometra, imala je četiri člana i to: majka **Rifka**, supruga **Palomba** i kći **Rifkica**. Cijela porodica je nakon Prijedora i Cazina, zajedno sa Moricovim bratom dr Isidorom Levijem, otišla u partizane. Stradali su u ratnom vihoru. (v. raniji tekst)

Dr **Levi Jakoba Isidor** i žena mu **Klarica** su iz Cazina prešli na oslobođenu teritoriju, u partizane gdje su radili u sanitetu. (v. raniji tekst)

Porodica **Levi Jozefa Juse** (55), trgovca, brojala je četiri člana i to: supruga **Rifka** i sinovi **Albi** i **Isak**. Juso, Rifka i Isak su iz Prijedora odvedeni za Banju Luku, a potom u Jasenovac (Cigлана), odakle se nisu vratili.¹²² Albi je stupio u NOV 1943.

Porodica **Levi Moše Jakoba** (45), trgovca iz Bihaća, brata Hajimovog, brojala je pet članova i to: supruga **Sofija**, sin **Salamon** i kćerke **Luna** i **Rifka**, svi troje učenici. Cijela porodica je sa Jakobovim bratom Hajimom otišla za Brezu, a odatle u logor Jasenovac – Stara Gradiška, odakle se nisu vratili.

Porodica **Levi Šabetaja Jude (Merkuš)**, trgovca iz Bihaća, imala je sedam članova i to: majka **Stela**, supruga **Luna**, kćeri **Zlata** i **Erna** te sinovi **Šabetaj** i **Moric**. Osim Erne, koja je skončala od ustaške ruke u Cazinu, cijela porodica je stradala u vojnom logoru Žegar kraj Bihaća.

Levi udova Dave Bukica i njena kći **Stela** stradale su u ratnom vihoru.

Porodica **Maestro Mordehaja Jude** (57), trgovca iz Bihaća, imala je osam članova i to: supruga **Blanka**, sestra **Rena**, kćeri **Lenka**, **Gracija** i **Margita** i sinovi **Moric** i **Miko**. Osim Margite, koja je stradala u Birkenau, i sina Morica, koji je preživio rat, cijela porodica je tragično stradala u logoru Jasenovac.

Papo Moše Jozef (44), službenik iz Bihaća, njegova supruga Rifka i sin Moric su iz Prijedora odvedeni u Banju Luku, odatle su sa ostalim banjolučkim Jevrejima transportovani u logor Jasenovac, odakle se nisu vratili.

Papo Moric, njegova supruga **Regina** i sin **Cevi** su iz Prijedora transportovani za Banju Luku, a odatle u logor Jadovno – Gospić.

Papo Salamon, prof. likovnog vaspitanja iz Bihaća i njegova supruga **Lina** su iz Prijedora protjerani za Banju Luku, a potom u logor Jasenovac.

Pinto Hajima Jozef-Ćučo i njegova supruga **Blanka** su iz Prijedora otišli u Cazin, odakle su ih ustaše internirale u vojni logor Žegar kraj Bihaća i tamo ubile.

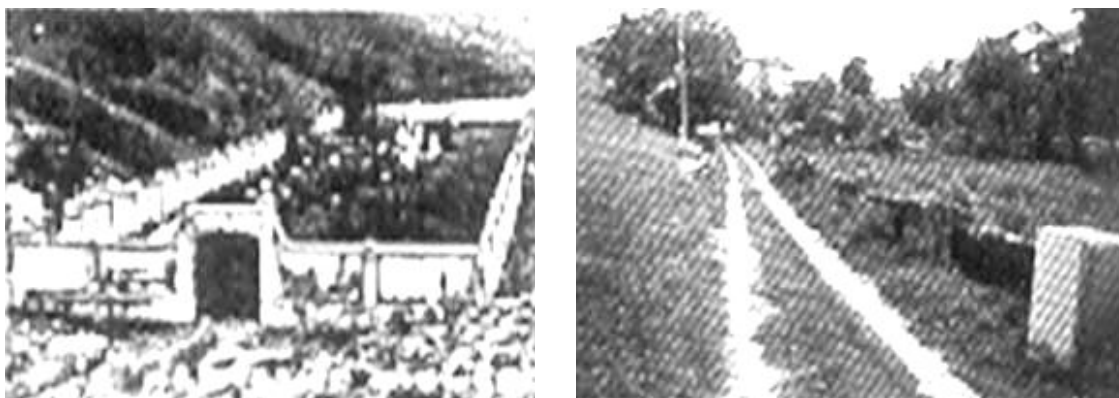
Pinto Hajima Jakov, brat Jozefov, poginuo je početkom rata u aprilu 1941.

Porodica **Rechnitzer Rudolfa**, rođenog 1889. u Bihaću, trgovca, brojala je četiri i to: majka **Oda** (80), supruga **Eva** i kći **Lea**, učenica. Rudi je 23. juna 1941. zatvoren u Bihaću, a potom je prebačen u logor za Jevreje u Bos. Petrovcu. Odatle je cijela porodica, zajedno sa ostalim Jevrejima Bihaća, upućena od hrvatskih ustaša u Prijedor. Nakon oslobođenja Prijedora maja 1942. porodica izlazi na oslobođenu teritoriju Podgrmeča. Rudi i njegova majka Oda umrli su na oslobođenoj teritoriji od tifusa, dok su supruga Eva i kći Lea u zbjegovima na oslobođenoj teritoriji dočekale oslobođenje.

Porodica **Rechnitzer Žige** imala je tri člana i to: majka **Cecilija** (1885), udova **Ida** i sin **Leopold** (1920). Cijela porodica je iz Prijedora od strane hrvatskih ustaša odvedena u logor Stara Gradiška – Jasenovac, odakle se nije vratila.¹²³

¹²² Arhiv Vojnoistorijskog instituta, k. 34/8, 1942.

¹²³ Jevrejski istorijski muzej, mikrofilm, br. 20

Staro jevrejsko groblje Bet Olam u Bihaću, nekad i sad

U ovaj spisak uvršćeni su Jevreji koji su bili zavičajni u Bihaću, te se može konstatovati da je ukupan broj žrtava fašističkog terora 117, s tim što je u koncentracionim logorima ubijeno 110 lica, dok je sedmero preživjelo rat.¹²⁴ Ako se u obzir uzmu i lica jevrejskog porijekla koja su se po izbijanju rata, poslom ili iz drugih razloga, zatekli u Bihaću, stanje izgleda ovako: od ukupno 168 Jevreja Bihaća rat ih je preživjelo 25, a poginulo 143, od kojih su neki poginuli u NOB-i, a drugi su pobijeni u logorima. Danas u Bihaću nema više nijednog Jevreja. Ustaše su porušile lijepu sinagogu, grobljansku ogradu razvalili, porušili spomenike. Holokaust je preživjelo svega 25 Jevreja Bihaća, što znači da je 85% članstva predratne Jevrejske opštine Bihać stradalo u ratnom vihoru, koji je izbrisao tragove jevrejskog identiteta na ovim prostorima.

Napušteno jevrejsko groblje **Beth Olam** u bihaćkom naselju Nova četvrt staro je preko 200 godina. Zahvaljujući akciji Gabriela Granatsteina, poručnika kanadske vojske u sastavu SFOR-a, koji je inače i sam Jevrej, te mještana naselja, predvođenih Salkom Rekanovićem, predsjednikom Mjesne zajednice Jezero–Privilica, možda će ovo groblje u bliskoj budućnosti doživjeti svoju rekonstrukciju. Inicijativa za obnovu jevrejskog groblja potekla je od mještana, koji su se obratili kanadskim vojnicima, s ciljem da prikupe novac za sanaciju dotrajalog groblja. Akciju prikupljanja novca za obnovu starog groblja pokrenuo je Gabriel Granatstain.

Inicijalna sredstva su prikupljena od strane porodice Granatstein iz Montreala, dok je sa gradonačelnikom Lipovačom postignut dogovor da se iz opštinske kase izdvoje dodatna sredstva, kako bi se u bliskoj budućnosti izvršila rekonstrukcija jevrejskog groblja u Bihaću, kojem će biti vraćen izgled iz 1942, tj. onaj koji imao prije nego što ga je devastirao hrvatski ustaški režim.

¹²⁴ Zbirka M. Levi, Stradanja Jevreja Bihaća, mart 1968.

JEVREJSKA OPŠTINA SANSKI MOST

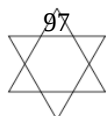
Sanski Most je smješten u dolini rijeke Sane, na jugozapadu Bosanske Krajine. Za vrijeme Turaka kasaba Vakuf Sana bila je utvrda turske vojske na raskrsnici puteva između centra Bosanskog pašaluka Banje Luke, Dalmacije i Posavine. Poljoprivredno mjesto, koje je tek dolaskom Austro-Ugarske živnulo u trgovačkom smislu, upravo zbog što je bio značajna raskrsnica promijenilo je naziv u Sanski Most. Kao i u ostalim mjestima Bosne i Hercegovine, stanovnici su mahom bili nepismeni. Odjeća im je bila domaće izrade: kožuni od ovčije kože, gaće i košulje od grubog sukna i konoplje, a kuće proste – ognjište i soba za spavanje. Situacija se na ekonomskom planu teško i slabo mijenjala. Živjelo se siromašno. U Sanskom Mostu nije bilo elektrike. Prva pruga na relaciji Sanski Most–Srnetica izgrađena je tek 1912. od strane austrougarske vlasti, a radi daljnje eksploatacije drveta ovim krajevima.

Konkretnih podataka o prvom dolasku Jevreja u ovaj blagi i lijepi, nadasve zemljoradnički kraj, nema, te je iz toga lako pretpostaviti da je njihov dolazak uslijedio u doba Otomanske imperije, u drugoj polovini 19. vijeka, kada su u ove krajeve počeli da dolaze kao trgovci-torbari, baveći se kućarenjem. U "Bosanskom glasniku" za 1914. kaže se da je Sanski Most pred Prvi svjetski rat imao 2.234 stanovnika, od toga 1.249 muslimana, 679 Srba, 249 Hrvata, 41 španjolski Jevrejin, 14 Jevreja aškenaza i 1 evangelist. Na jednoj obali Sane živjeli su Jevreji, Srbi i Hrvati, a na drugoj muslimani. Iz toga se može jasno zaključiti da su na ovom prostoru i prije austrougarske okupacije, doduše u malom broju, živjele sefardske jevrejske porodice. Zvanično, još za vrijeme okupacije 1878. godine, razvojem trgovačkih puteva, Jevreji doseljavaju u Sanski Most iz pravca Bihaća, Prijedora i Banje Luke, prvo pojedinačno a potom i porodično. Stare sefardske porodice Mevorah, Albahari, Altarac, Atijas, Baruh, Finci, Gaon, Hason, Hiršman, Levi, Kabiljo, Montiljo, Šabataj, Papo, kao i mnoge druge, davale su poseban trgovački pečat malom bosanskom gradiću na obalama Sane.

Uz Ota Goldbergera, u Sanskom Mostu su živjele još dvije aškenaske porodice: Reich i Vidman. Daljnjim razvojem trgovačkih puteva nakon uspostave austrougarske vlasti, oni se sve češće javljaju, prvenstveno kao trgovci mješovitom robom i male zanatlije i sarafi, a živjeli su isključivo u Sanskom Mostu, dakle kao gradski živalj, mada se u istorijskim podacima spominje da su dvije jevrejske porodice živjele na svojim imanjima u mjestu Bjeline blizu Sanskog Mosta. Trgovačke i zanatske radnje, kao dio tradicionalnog domaće nasljeđa, većinom su držali Sefardi, dok su državni službenici, kojih je bilo sasvim malo, bili doseljenici aškenazi. Sve jevrejske porodice su imale patrijarhalni odgoj i vodile su računa o poštivanju micva (hebr. zapovijesti) i ketuba, bračnih ugovora, što je dovelo do poštivanja roditelja i starijih od strane mlađih kojih u dvanaestak jevrejskih porodica u Sanskom Mostu nije nedostajalo. To je stvaralo skladnu atmosferu unutar jevrejskog življa, koji je po svim linijama funkcionisao kao cjelina i gajio prijateljski odnos prema svim varošanima.

Grad	1895	1910	1914	1941.		Stradalo	2009.
Sanski Most	6	38	55	79		95%	0
				sefarda 65	aškenaza 14		

U njihovom Sanskom Mostu zbog malobrojnosti, iako je bilo Minjana, nije bila podignuta sinagoga za Kerijat(h)aTora, za Šaharit, jutarnju molitvu, jer je u Tori zapisano: "Vajaškem Avraam Baboker", ili "I urani Avram u jutro" (Mojsije k. I 2293), za Minhu gedolu, veliku podnevnu molitvu od 12 i 30 časova do zalaska sunca, malu Minhu ketanu, pred zalaz sunca, a malo poslije tefilat Avrit, večernju molitvu. Sve se to radilo u kejlji, Jevrejskoj opštini Sanski Most, koja je istovremeno bila i kuća okupljanja i molitveni prostor i gdje se, uz micve i druženje, sve rješavalo sa zadovoljstvom.

Većina jevrejskih kuća je građena u duhu vremena i po običaju. Na desnom dovratku ulaznih vrata imale su postavljene "mezuze" od drveta, na hebrejskom. Dovratak je bio u visini dohvata ruke, što je upućivalo na kult i tradiciju sefardske zajednice Bosne i Hercegovine.

Rabiner u Sanskom Mostu je bio David Kabiljo, sa rubisom Florom i osmoro djece iz dva braka, od kojih trojicu sinova i pet kćeri (Puba, Mordehaj, Flora, Cadik–Cevi, Bukica, Simha, Luna i Kika). On je po svom osnovnom zanimanju bio trgovac, ali pošto je vjerski bio najobrazovaniji, članovi Opštine su ga izabrali za rabinera.

Kuća u Sanskom Mostu bila je i opština i sinagoga

Na prvom mjestu u Sanskom Mostu, kao "glava kuće" svih Jevreja, bila je porodica **Levi Cadika Eliezera i Ester**, najstarija, najuglednija i najbogatija. Eliezer i Ester su stekli sinove Jakoba i Cadika i kćeri Graciju, Donku, Ester, Ernu, Lunu i Lunicu. Sa njima u domaćinstvu živjela je i Lola, unuka Levi Jude.

Porodice **Albahari i Levi** su bile u dosta bliskom porodičnom srodstvu. Svoje trgovačke i druge poslove su obavljali na potezu Banje Luke, Bihaća, Prijedora, Drvara i Sanskog Mosta. Kćeri su se ubrzo poudale, Sado je radio s ocem u trgovini, a najmlađa Lunica je ostala da živi sa roditeljima.

Sačuvan je podatak da se **Salamon Albahari zvani Beka**, bogati sefardski trgovac i saraf iz Klادنja, već početkom 19. v. preselio u Banju Luku i trgovao u Sanskom Mostu. Za vrijeme turske vladavine ubijen je na Kozari iz koristoljublja.

Porodicu **Kavezon** su predstavljala dva brata koji su držali gvoždarske radnje. Haim Kavezon i njegova supruga zvana tetka Čoja nisu imali djece, dok je njegov brat sa suprugom Blankom imao sinove Bracu i Ida. Blanka je umrla 1930, a sin Ido je 1940. otišao na studije u Zagreb. Porodičnim vezama bili su vezani sa Davidom Kavezonom iz Banje Luke, čija je kćerka Sida, nakon završene Više stručne ženske zanatske škole u Zagrebu 1933. godine, radila kao stručna učiteljica od 1937. u zanatskim školama u Sanskom Mostu, Bos. Novom i Drvaru.

Porodicu **Atijas** su predstavljala braća Isak i Avram. Trgovac Isak Atijas i njegova supruga Rifka rođ. Kalmi iz Banje Luke imali su radnju usred Sanskog Mosta. Glavni konkurent im je bio Elazar Levi zv. Lezi. Isak i Rifka su imali kćeri Floru, Sarinu i Ernicu i sina Rafaela. Avram Atijas je živio sa suprugom Mazaltom na samoj obali Sane, u Ključkoj ulici. Imali su sedmoro djece, od kojih šestoricu sinova (Azriel, Šimun, Samuel, Rafail, Isidor i Salamon) i kći Sarinu zv. Sarinka, koju su braća zvali Švesta. Svi su završili škole i zanate.

Porodicu **Albahari** su činila dva brata, David i Jakob, koji su se oženili dvjema sestrama, Renom i Lunom. Po pričanju i sjećanju Lune Albahari, obje su porodice brojile 14 članova. Jakob i Rena Albahari su imali šestoro (Moric, Rahela, Matilda, Šalom, Mito i Flora), a David i Luna Albahari četvoro djece (Moric, Flora, Judita i Rahela).

Bila je još jedna porodica Albahari, **Albert i Luna**, koji su imali sinove **Šabetaja i Monija**.

U Sanskom Mostu je živjela i porodica **Papić**, koja je držala urarsku radnju, Isak je bio obućar, a Juso berberin. **Baruh David i Berta** bili su trgovci, a imali su kćeri **Blanku i Sarinu**. **Oto Goldberger** je bio apotekar, **Reich Benjamin i Frida** ugostitelji, a **Oštric Benjamin** limar. Jevreji u Sanskom Mostu bili su kao jedna porodica. Srodili su se sa sredinom u kojoj su živjeli, a naročito omladina, i nikada nije bilo antisemitskih izgreda.

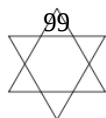
Na velikoj narodnoj skupštini novonastale Kraljevine SHS, održanoj 29. oktobra 1918, izabran je odbor Narodnog vijeća u kom je bio i Hajim Hason.¹²⁵

Bila su to srećna vremena koja su mladima pružala mogućnost školovanja i daljnjeg obrazovanja. Aktivnosti "La Benevolencije" su se i ovdje osjećale, a ideje cionizma su sve više prodirale. No, ekonomska kriza, nastala kao rezultat višegodišnjeg izrabljivanja seljaka i radnika u kapitalističkom sistemu privređivanja, iz Evrope je polakao nadirala i u mali Sanski Most. Ona, kao ptica zloslutnica, nije donijela samo nestabilnost u poslovanju i zaradi, nego i gore zlo, jer je posijala gorko sjeme antisemitizma koji se sve većom brzinom iz Austrije i Njemačke širio cijelom katoličkom Evropom, naglašavajući svojim maniheizmom da za "prljave i zle Jevreje, niže rase" u njihovom građanskom društvu jednostavno nema mjesta. Došlo je do nagle brojčane eksplozije aškenaza iz katoličke Evrope, "pune ljubavi za čovjeka". To se osjetilo i širom stare Jugoslavije, čija je vlada Cvetković-Maček sve više potpadala pod fašistički uticaj i, polako ali sigurno, setom antijevrejskih mjera ("numerus clausus" i dr.) dovela do sloma zemlje, okupacije i komadanja države od strane fašističkih okupatora.

Nakon formiranja nacističke kvislinške inkvizitorske NDH (sluge i monstruznog ubice, na čelu sa ekstremnim hrvatsko-ustaškim pokretom koljača, sadista i krvnika, kakvog po počinjenom zlu, holokaustu, čovječanstvo ne pamti), kao rezultante mračnog i umobolnog dila Trećeg rajha i Vatikana, u ovim krajevima više ništa nije bilo isto. Prvi na udaru bio je Sanski Most, njegovi Jevreji i brojčano najzastupljeniji Srbi.¹²⁶ Delegirani zastupnik za zločine tzv. NDH, krvolok br. 1 Bosanske Krajine i Vrbaske banovine, bio je dr Viktor Gutić, pravnik iz Kotor Varoša, koga su Jevreji školovali (u porodici Sarafić-Salom iz Banje Luke je bio pažen kao sin, a praktično im je došao glave). Ustaški Odbor u Sanskom Mostu je 18. aprila 1941. obrazovao Kotarsko poglavarstvo Sanskog sreza na čelu sa dr Josipom Cerjanom i gradonačelnikom Himzom Pašić-Rešićem. Dvadeset osmog maja 1941. krvopija Gutić na skupu u Sanskom Mostu, kojem je prisustvovalo 4.000 građana okupljenih na trgu, u čuvenom govoru mržnje kaže, pored ostalog, da su izdate naredbe za likvidaciju, prvenstveno grko-istočnjaka Srba, dok Jevreji i Romi dođu kao usputna, kolateralna šteta. Već prvih dana okupacije granice bivše Vrbaske banovine postale su predmet spora između Talijana i hrvatskih ustaša. No, već 10. maja 1941. je postignut dogovor. Granična linija, od Slovenije do Kosova, koja je išla tačno preko Sanskog sreza, praktično je cijepala Bosansku Krajinu na dva dijela. Talijanska vojska je 10. maja 1941. iz pravca Ključa ušla u Sanski Most. Puk "Savoija", jačine 2.000 vojnika, odmah je zaposjeo žandarmerijsku stanicu, bolnicu i okolne kuće gdje su od ranije bile i njemačke jedinice. Kao odgovor na dolazak Nijemaca ubrzo stiže zagrebačka policija, na čelu sa ustaškim redovnikom Konradom Horvatom, a potom i 13. jurišna satnija, sastavljena od hrvatskih ekstremista, bande ustaša iz Ljubuškog, Posušja, Čapljine i Širokog Brijega. Od tada u Sanskom Mostu kreće kolo strave i užasa. Zaposjednute su glavne raskrsnice i ulice u gradu i odmah, po već viđenom scenariju rješavanja "jevrejskog pitanja", u stereotipnim antisemitskim ulogama "krvnika, dželata i žrtve", sa različitim imenima protagonista iliti, narodski rečeno, isti oblik, drugo pakovanje, krenula je otvorena pljačka, kako jevrejskih tako i srpskih radnji u Sanskom Mostu. Sačuvani su podaci da su njemački vojnici opljačkanu robu dijelili sa hrvatskim ustašama, a potom svoj dio brižno pakovali i slali roditeljima i rodbini u Njemačku, da vide šta im je sin "zaradio u njemačkoj vojsci". Nažalost, to je bio jedan od vidova daljnje popularizacije i propagande o napredovanju njemačke vojske na svim frontovima. Ustaše, da bi pokazale da je vlast ipak njihova, zavode policijski čas i dolazi do prvih hapšenja viđenijih Srba i Jevreja, a naročito onih za koje se znalo da su imali dodira sa KPJ. Već sutradan njemačko-ustaška patrola je uhvatila grupu omladinaca (Miloš Todorović, Dušan Basara i Nedeljko Miličević), među

¹²⁵ U "Bosanskom glasniku" iz 1914. navodi se da Jevreji imaju dva predstavnika u Bosanskom saboru, od kojih je jedan iz redova klera.

¹²⁶ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine, u Sanskom srezu je živjelo 38.100 Srba, 18.650 Muslimana, 9.040 Hrvata i 79 Jevreja.

kojima je bio i mlađani Rafael Atijas. Skala represivnih mjera se svakim danom uvećavala. Prijetnje, ucjene, ustaški povjerenici u radnjama, konfiskacija pokretne i nepokretne imovine, predstavljali su samo pripremne radnje, odnosno uvod u predstojeći genocid.

U nastojanju da monstruozi plan izvrše u što kraćem vremenu, protagonisti zločina, uporedo sa mjerama ekonomskog, kreću i sa mjerama fizičkog uništenja. Po gradu su raspoređene straže ustaško-njemačkih vojnika, iz kuća niko ne izlazi, grad je oblijepljen plakatima "Njemačka pobjeđuje na svim frontovima", a na trgu se vijori njemačka zastava sa kukastim križom. Nijemci, uz pomoć hrvatskih ustaša, zbog stradanja njemačkih vojnika vrše odmazde nad srpskim stanovništvom. Gradski dobošar Mile Klepić poziva građane, uglavnom Srbe i Jevreje od 16 do 60 godina, da se radi tobožnjeg popisa jave u zgradu osnovne škole. Ko se ne javi biće strijeljan. Tog 8. maja 1941. u podrumu osnovne škole, u nehigijenskim uslovima, zatvoreno je 350 viđenijih Srba i 30 Jevreja. Ustaše su nakon toga naredile da se na prostrt čaršaf odloži sav novac, prstenje, satovi, zlato, dokumenti i fotografije.

Nastale su muke i patnje kojima nije bilo kraja. Dana 9. maja ustaše su naredile da zatvorenici iz s. Tomine izađu iz podruma i da se postroje. Kolona nedužnih Srba krenula je iz školskog dvorišta kroz gradski park i Ključkom ulicom, uz pjesmu "Lili Marlen" koju su pjevali njemački vojnici koji su ih sprovođili. Zbog pogibije trojice njemačkih vojnika izvršena je odmazda strijeljanjem 27 Srba.

Prva jevrejska žrtva iz Sanskog Most bio je Sado Levi, koji je kao komunista ubijen u tih dana u Zagrebu. Nakon toga na scenu stupaju zločinačka perfidnost i pakost koje graniče sa umobolnošću. Naređeno je da se strijeljani Srbi povješaju na stabla po gradu.

Po naređenju Nijemaca, vješanje imaju izvršiti Đuro Grbić, paroh s. Tomine, i Jevreji sa kojim jačim zatvorenikom. Sutradan, 10. maja 1941, neprijatelj je dozvolio da i ostali zatvorenici prime hranu kao da se ništa nije dogodilo. Dana 11. maja 1941. u školskom dvorištu njemački oficir je uz pomoć apotekara Ota Goldbergera, Jevrejina koji je poznao njemački jezik, saopštio zatvorenicama da vlast u gradu preuzimaju Talijani, da mogu ići svojim kućama i da se iz njih ne udaljavaju jer će u protivnom, biti ubijeni. Svi Jevreji su i dalje ostali pritvoreni, čekajući naređenje u vezi sa njihovom daljnjom sudbinom.

Već krajem maja 1941. bišćanski Jevreji su preko s. Bukovača protjerani u konclogor Bosanski Petrovac, te se očekivalo da će se na isti način postupiti i sa sanskim Jevrejima. Prvih dana jula 1941, na prevaru, radi navodnog utovara hrane na željezničkoj stanici, počela su masovna hapšenja Srba i Jevreja, ne samo u Sanskom Mostu

Gradski park u Sanskom Mostu 1941.

bliži se 2. avgust 1941.

Ostaci starog jevrejskog groblja
u Sanskom Mostu

Prema sjećanju Stojanke Mijatović-Erceg, tih dana u dvorišnoj zgradi bivše žandarmerije mali Atijas Simon Mimo je

spašen dobrotom jednog pravednika, bivšeg slovenačkog žandarma koji je protjeran iz Slovenije, jer ga je ovaj, videći ga onako malenog sa starijima, pustio da vrši nuždu, rekavši mu: "Idi i ne vraćaj se više!" Tako je Mimo spašen, dok njegova braća Puba i Lolo nisu. Zajedno sa ostalima ubijeni su na Šušnjaru.

Po sjećanju Judite Albahari-Krivokuća, majka Mazalta Atijas, ne mičući se sa niske klupice i pušeci cigaretu za cigaretom, oplakivala je svoje sinove. Mazalti je povratak sedamnestogodišnjeg Mime došao kao melem na ranu, kao mali svjetlosni prozorčić u životu.

Po sjećanju Mihajla Škondrića, mašinovođe, on je iz voza koji je prije mosta usporio i za trenutak stao, te dok ustaše nisu naredile da krene prema Gornjoj Sanici, vidio kada su ustaše dovele seljake iz Tomine, Kijeva i Tramošnje i ostalih sela na strijeljanje kod rijeke Sane i željezničkog mosta. Ispred tih seljaka su postavili sanskog rabina i grupu od 5-6 Jevreja, koji su klečali dok su im ustaše pucale iznad glava. Pobijene Srbe Jevreji su stavljali u kola, odvozili u gradski park i tamo vješali.

Samovoljna ubijanja, pljačke i pokolji počeli su mnogo prije jula i augusta 1941. Hapšenja predratnih mladih ilegalaca i simpatizera komunista se nastavljaju. Među mladim ilegalcima sprovedenim pod jakom ustaškom stražom na suđenje u Bihać bili su brat i sestra Kabiljo, Cevi zv. Cico i Flora zv. Seka. Hapsilo se na sve strane.

Na 2. avgust 1941. dolazi do stravičnog pokolja Srba u Sanskom Mostu i po okolnim selima. Prema podacima Komisije za ispitivanje zločina okupatora na Šušnjaru je tom prilikom, na različite načine (krampovima, maljevima, noževima, željeznim šipkama, drvenim palicama, s napomenom da je bio srećan onaj ko je ubijen iz vatrenog oružja), ubijeno 5.500 nevinih ljudi, dok ih je na lokaciji stočne pijace ubijeno 2.000. Tom prilikom su ubijeni i Jevreji Albert Albahari, Sado Levi, Puba Kabiljo i braća Puba i Lolo Atijas.

Šušnjar, Sanski Most

Kišnog avgustovskog jutra 1942, u ranu zoru, pohapšeni su svi Jevreji koji su se zatekli u Sanskom Mostu. Prilikom hapšenja dozvoljeno im je da ponesu samo malu "gužvu" stvari. Zatvorili su ih u drvene stanice, u gradu, gdje su ostali oko dva dana, nakon čega je uslijedio transport za Banju Luku, gdje je bio centralni zatvor za Jevreje. Ustaše su u Sanskom Mostu 2. avgusta 1941. strijeljale grupu od šest Jevreja, a 1942. odvedena je grupa od 49 muškaraca, žena i djece u ustaški logor Stara Gradiška, odakle se nijedan nije vratio.¹²⁷ U izbjeglištvu je bilo sedam Jevreja iz Sanskog Mosta.

Svu imovinu Jevreja opljačkale su ustaše i Nijemci. Na osnovu podataka koji su nam bili dostupni, donosimo spisak Jevreja Sanskog Mosta koji su 1941–1945. stradali u sistemu logora Stara Gradiška – Jasenovac, uz napomenu da je tu bilo i Jevreja iz drugih mjesta Bosne i Hercegovine i iz Hrvatske, koji bili rodbinski povezani sa Jevrejima Sanskog Mosta.

SPISAK JEVREJA SANSKOG MOSTA ŽRTAVA HOLOKAUSTA 1941–1945. (po zavičajnosti)

Atijas Rafaela Isak, trgovac iz Sanskog Mosta, sa suprugom **Rifkom** (1889) imao je kćeri **Floru** (1923), **Sarinu** (1921) i **Ernicu** (1925) i sina **Rafaela** (1914). Rafael je, navodno, ubijen od Talijana početkom rata. Isak, Rifka, Flora i Ernica su, zajedno sa ostalim Jevrejima Sanskog Mosta, avgusta 1942. preko Banje Luke transportovani u logor Jasenovac, odakle se nisu vratili. Sarina je nekim čudom uspjela da pobjegne iz transporta, a poslije rata je živjela u Montevideu.

¹²⁷ Jedina preživjela iz ovog transporta je Atijas Isaka Sarina.

Atijas Rafaela Avram, trgovac, brat Isakov, sa suprugom **Mazaltom** je stekao sinove **Rafaela–Pubu**, **Salamona–Lolu**, **Azriela**, **Hajima**, **Šimuna–Mimu** i **Isidora** i kći **Sarinu** zv. **Sarinka**. Na Šušnjaru su stradali Puba i Lolo, dok su ostali članovi tragično okončali po logorima Stara Gradiška i Jasenovac.

Albahari Jakoba Jako, trgovac iz Sanskog Mosta, sa suprugom **Renom** stekao je sinove **Isidora (1915)**, **Morica (1910)** i **Šaloma–Mitu** i kćeri **Rahelu**, **Matildu (1913)** i **Floru**. Jakob je sa sinom Šalom–Mitom otišao u NOR i poginuo. Cijela porodica, sem Flore i Šalom–Mite, stradala je u logorima i u ratu.

Albahari David, brat Jakin, sa suprugom **Lunom** stekao je kćeri **Floru**, **Rahelu** i **Judit** i sina **Moritzu** (1930). S obzirom na to da su tada živjeli u Derventi, juna 1941, zajedno sa derventskim Jevrejima, transportovani su u logor Žegar kod Bosanskog Petrovca, u kome su bili zatočeni Jevreji Bihaća i ostalih mjesta Bosanske Krajine. Poslije niza muka i patnji, stalne gladi i bolesti (mjesto njihove patnje bila je napuštena lokalna bolnica, koja se nalazila na prvoj borbenoj liniji), hrvatske ustaše su ih stočnim vagonima, uskotračnom prugom, transportovali u Jasenovac. Ipak, Bog je pogledao na tu porodicu koja je na volšeban način, pred sam ulazak u logor, uspjela da se spasi. Porodica se poslije zbjegova po Kozari i Grmeču priključila NOP-u.

Albahari Albert (1903), časovničar iz Sanskog Mosta, stradao je na Šušnjaru, a njegova supruga **Luna** (1900) i sinovi **Šabetaj** (1937) i **Moni** (1939) deportovani su u logor Stara Gradiška, odakle se nisu vratili.

Baruh Jozefa David (1889), trgovac iz S. Mosta, njegova supruga **Berta** (1899) i kćeri **Blankica** (1923) i **Ernica** (1926) preko Banje Luke su transportovani za logor Stara Gradiška – Jasenovac, odakle se nisu vratili.

Hason Isaka Samuel (1897), njegova supruga **Erna** (1909), kći **Blanka** (1935) i sinovi **Isak** (1931) i **Mento** (1933) i **Hason Dave Čaja** (1875) tragično su stradali u sistemu logora Stara Gradiška – Jasenovac.

Hajon Samuel, trgovac iz Sanskog Mosta, i njegova supruga imali su sinove **Hajon Santa** (1903) i **Isaka** (1931) i kći **Blanku** (1935). Pretpostavlja se da je cijela porodica stradala u sistemu logora Stara Gradiška – Jasenovac.

Kabiljo David, rabiner iz Sanskog Mosta, i rubisa **Flora** imali su djecu iz dva braka, i to sinove **Pubu**, **Mordehaja** (1907), **Cadika-Sadu** (1909) i **Cevija**, i kćeri **Floru** (1924), **Simhu** (1890), **Lunu**, **Bukicu** i **Kiku**. Rabiner David bio je u grupi Jevreja koja je, po naređenju ustaša, klečala dok su ovi vršili strijeljanje Srba. Uspio se spasiti bijegom u Zonu I – Split, gdje se nešto kasnije sastao sa najmlađim sinom Cevijem, koji je prilikom dijeljenja letaka po Beogradu uhvaćen i kao komunistu upućen u vojni zatvor Žegar kod Bihaća, odakle je, zahvaljujući dobroti jednog pravednika, katoličkog svećenika, uspio da se izvuče i da se spasi bijegom u Split. Po oslobođenju su otišli u Izrael. Sin Cevi je, nažalost, poslije svih preživljenih patnji, poginuo 1948. kao pripadnik izreelske vojske.

Kći Luna je preživjela kao učesnik NOR-a, dok su Kika i Bukica od ranije bile u Izraelu.

Puba je strijeljan aprila 1941, odmah na početku sanskog pokolja, dok su ostali ubijeni na Šušnjaru i u sistemu logora Stara Gradiška – Jasenovac.

Kavezon Hajim, trgovac, umro je 1940. godine, a njegova supruga **Čoja** stradala je u logoru Stara Gradiška.

Kavezon David, trgovac, brat Hajimov, i njegovi sinovi **Ido** (otišao za Zagreb) i **Braco** sa porodicom, stradali su. Davidova supruga **Blanka** je umrla rano, 1930. godine.

Levi Zadika Eliezer (1875), trgovac iz Sanskog Mosta, i njegova supruga **Ester** (1885) skončali su u Jasenovcu. **Levi Eliezera Gracija** (1885) i **Levi Eliezera Jakob** (1870) izbjegli su u SAD. **Levi Eliezera Sado** (1889) strijeljan je u Sanskom Mostu 1941. **Levi Eliezera Lunica** (1899) stradala je u Jasenovcu. **Levi Eliezera Donka** i **Levi Eliezera Erna** (1897) izbjegle su u SAD. **Levi Sade Lezo (Lazarenko)**, rođen 1935, unuk, stradao je u Jasenovcu.

Papić Isak (1887), obućar iz Sanskog Mosta, stradao je u Jasenovcu. Njegov sin **Avram** umro je od tifusa u Ključu, pa ga je otac sahranio uz rijeku Sanu u Sanskom Mostu.

Papić Juso (1889), berberin iz Sanskog Mosta, njegova supruga **Papić Erna** (1899) i sinovi **Papić Isak** (1929) i **Papić Avram** (1932) stradali su u logoru Stara Gradiška – Jasenovac.

Papo Jude Isak, trgovac iz Sanskog Mosta, njegova supruga **Matilda** i sin **Avram** (1932) stradali su u Jasenovcu. Njihova kćer **Luna** (1905) je po završetku Više djevojačke rimokatoličke škole "Marija pomoćnica" u Banjoj Luci izbjegla u Split.

Oštric Benjamin (1887) i njegova supruga **Julijana** (1896) stradali su u Jasenovcu.

Rajh Jakoba Benjamin (1875) i njegova supruga **Frida** (1885) stradali su u logoru Jasenovac.

U izvještajima o žrtvama holokausta u Sanskom Mostu navode se i imena Jevreja koji su ili bili u rodbinskoj vezi sa Jevrejima iz Sanskog Mosta ili su se nekim poslom zatekli u gradu i stradali u ratnom vihoru (Nahmijas, Montiljo, Gaon, Katan, Vidmar i dr.).

Mali broj sanskih Jevreja se priključio revolucionarnom pokretu i KPJ jer je bio zatečen pogromom od strane Njemaca i hrvatskih ustaša. Odlazak u partizane je bio jedini način da se spasi goli život. No većini se nije pružila prilika za to i stradali su na Šušnjaru i u koncentracionom logoru Stara Gradiška – Jasenovac.

Atijas Haim-Hajmo rano je otišao u Španiju i borio se protiv Franka i fašizma, učestvujući u borbama na Ebru i drugim bojištima. Nakon poraza revolucionara Atijas odlazi u Francusku, tamo se priključuje pokretu otpora i dobija čin poručnika Francuske armije. Po završetku rata vratio se u Jugoslaviju i jedno je vrijeme radio u Rijeci.

Atijas Isaka Rafael, student iz Sanskog Mosta, postao je 1941. u Zagrebu član KPJ. Bio je kurir CK KP Hrvatske. Uhapšen je 1943. od Talijana i strijeljan.

Albahari Morica David (1889), trgovac iz Sanskog Mosta, nakon dolaska ustaša u Derventu, zajedno sa ostalim derventskim Jevrejima, transportovan je u Jasenovac, iz koga je uspio pobjeći zajedno sa cijelom porodicom. Na području Drvara stupio je 1942. u NOV i radio u pozadini.

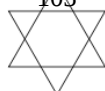
Albahari-Levi Luna (1899), supruga Davida Albaharija, završila je Državnu višu djevojačku školu u Banjoj Luci 1913. Zajedno sa porodicom, iz transporta za Jasenovac pobjegla je u Drvar i tamo kao pozadinac radila na oslobođenoj teritoriji. Poslije rata, do 1982. godine, sa mužem je živjela u Sarajevu.

Albahari Davida Flora, službenica iz Sanskog Mosta, zajedno sa ocem **Davidom** 1942. je stupila u NOV i radila u pozadinskim jedinicama na oslobođenoj teritoriji.

Albahari Davida Judita (1923), učenica iz Sanskog Mosta, na području Drvara je 1942. stupila u NOV. Nakon završetka sanitetskog kursa obavljala je razne dužnosti u sanitetu (bolničarka bolnice u Drvaru, u sastavu hirurških ekipa Vrhovnog štaba, referent saniteta Banjalučkog odreda, brigade i divizije KNOJ-a). Kraj rata dočekala je u činu sanitetskog poručnika.

Albahari Davida Rahela (1922), učenica iz Sanskog Mosta, zajedno sa cijelom porodicom stupila je u NOV, u sastav pozadinskih sanitetskih jedinica na oslobođenoj teritoriji, gdje je zbog izuzetnih zasluga izabrana za člana OK SKOJ-a. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Albahari Davida Moric (1929), učenik iz Sanskog Mosta, zajedno sa svojom porodicom pobjegao je iz transporta za Jasenovac. U Drvaru se priključio pozadinskim jedinicama. U NOV je stupio juna 1942. Bio je kurir V korpusa. Po ratu se sa porodicom preselio u Sarajevo, gdje i sada radi u Jevrejskoj opštini Sarajevo kao istaknuti nacionalni

radnik na promicanju jevrejske kulturne tradicije i međuvjerske i nacionalne tolerancije i pomirenja.

Kao što vidimo, cijela porodica Davida Albaharija je učestvovala u NOR-u i jedna je od zaista rijetkih sa ovih prostora koja se u cjelosti spasila od jasenovačke ruke smrti.

Kabiljo Sado, trgovac, bio je član KPJ u Zagrebu 1941. Ustaše su ga ubile pri pokušaju bjekstva. Prva je žrtva fašističkog terora iz Sanskog Mosta.

U izvještaju Župske redarstvene oblasti Banja Luka¹²⁸ za period 18.8–1.9.1942. godine, upućenom Ustaškoj nadzornoj službi, Ured I, koji je sačinio upravitelj redarstva dr Ivo Gromss, u Poglavlju II – Židovi stoji: "Na području Velike župe Sana i Luka **nema više Židova.**"¹²⁹

U izvještaju od 21. septembra 1942. godine, taj. broj 2280/42, ponovljeno je da na području Velike župe Sana i Luka nema više Židova.¹³⁰

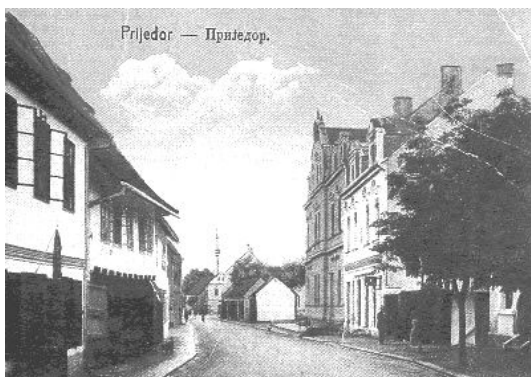
Od ukupnog broja Jevreja (79) koji su živjeli u Sanskom Mostu 1941. godine, 59 je stradalo u ratnom vihoru, dok je 25% članstva Jevrejske opštine Sanski Most preživjelo.

¹²⁸ ŽRO Banja Luka obuhvatala je područja kotareva Banja Luka, Prijedor, Sanski Most, Ključ i Kotorišće.

¹²⁹ ARSBL, kopija, Vojnoistorijski institut, Arhiva neprijateljskih jedinica, 35/7-1, k. 169

¹³⁰ ARSBL, kopija, Vojnoistorijski institut, Arhiva neprijateljskih jedinica, 55/1, f. 45b, k. 87

JEVREJSKA OPŠTINA PRIJEDOR

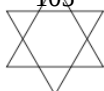
Prijedor

Dubice, pa preko Hrvatske sve do Beča. Upravo na raskrsnici tih puteva, koji su u doba Osmanlija zaista bili loši (svega 5% puteva je bilo osposobljeno za kolski saobraćaj), stajao je Prijedor, koji vremenom, zbog svojih rudnih bogatstava (rudnik željeza Ljubija i dr.), postaje značajan tek negdje od druge polovine XVI vijeka, tačnije od 1573. godine, u doba vladavine Ferhat-paše, kada dolazi do preseljenja centra Bosanskog pašaluka iz Travnika u Banju Luku. Uspostavom turskih gradina za vojna uporišta dolazi do jačeg razvoja trgovačkih puteva i ekonomskog podizanja nove prijedorske čaršije, gdje praktično treba tražiti prve tragove koji se direktno dovode u vezu sa dolaskom Jevreja u Prijedor čaršiju. U samom početku riječ je o pojedinačnim dolascima Jevreja trgovaca koji su se bavili prostim kućarenjem po selima, a nešto kasnije, razvojem trgovine uopšte, dolaze kao trgovački putnici, agenti i zastupnici velikih trgovačkih kuća iz Dubrovnika i Venecije (Splita). Nikada Jevreji u ovom gradu nisu bili zastupljeni u velikom broju jer su bili u bliskim rodbinskim vezama sa Jevrejima Banje Luke, Bihaća i Sanskog Mosta, tako da se ponekad, u pazarne dane, zbog velikog prometa stvarao dojam da se uveliko "razmahao jevrejski život" u Prijedoru.

Statistički podaci o broju prijedorskih Jevreja

Grad	1879	1885	1895.	1910.	1941.	Stradalo	2009.
Prijedor	5	30	26	44	47	85%	0

Nakon Berlinskog kongresa i odluke o aneksiji Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1878. godine, započinje nova istorija ne samo Prijedora nego i cijele BiH, koja postaje zemlja sa dva gospodara. Na pomolu je bila velika promjena pretvorbe sistema feuda u kapitalizam, što je istovremeno dovelo do korjenitih promjena u privrednom i društvenom sistemu, kao i do raskida sa tradicionalizmom i tradicionalnim načinom privređivanja, uz gašenje zanatsko-trgovačkog espapa i mnogih starih zanata. Sam dolazak Austro-Ugarske nije doveo do brzog razvoja ovog kraja jer je prethodno trebalo stvoriti uslove za eksploataciju drveta i rude. Država je bila prisiljena da posegne za inostranim kapitalom jer domaćeg, zbog zaostalog feudalnog sistema privređivanja, gotovo da nije ni bilo. To je dovelo do uvođenja kapitalističkog načina privređivanja, koji nije imao dušu već je samo težio profitu. Shodno tome, u Prijedoru su stvoreni uslovi za eksploataciju drveta. Godine 1915. je sagrađena pruga Prijedor–Sanski Most–Srnetica, i dalje preko Drvara za Knin i Split. Početkom 20. vijeka se otvara i pilana i ovaj kraj postaje poznat po eksploataciji drveta. Čitav predio oko Prijedora bio je još od davnina poznat po rudnim bogatstvima, što pokazuju nalazišta u Ljubiji, Tomašici, Starom Majdanu i Sasinama. Austrougarska monarhija je 1917. u Ljubiji otvorila rudnik željezne rude, koji obuhvata brdo Jarovik, sa rezervama od oko 30 miliona tona

željezne rude. Kapacitet dnevne produkcije iznosio je 2.000 tona, od čega je jedna trećina išla za Austriju a dvije za Mađarsku. U toku Prvog svjetskog rata rad u rudniku je obustavljen a nastavljen je tek 1922. Akcije rudnika Ljubija su većinom bile u rukama Jevreja stranaca, aškenaskih Jevreja, koji se u ovim krajevima mahom javljaju kao izrazito krupni kapitalisti, za razliku od Jevreja sefarda, koji se mnogo više javljaju u trgovini i zanatima.

Iz doba Austro-Ugarske lijepo je spomenuti i legendu o izgradnji male kapelice na staroj pilani u Kozarcu. Ta pilana je otvorena, kao i mnoge druge širom Bosne i Hercegovine, radi eksploatacije šume, a bila je u Štajnbasovom vlasništvu.¹³¹ Po narodnom kazivanju, vlasnik pilane, bogati Jevrejin iz Austrije, jedno vrijeme je bio nastanjen u Kozarcu. Tu se on zagledao u jednu lijepu Kozarčanku, a bogami, i ona u njega. Ali kako je ona bila muslimanka a on "katolik", i uz to još stranac i okupator, njeni roditelji i rodbina su bili protiv te veze. Vlasnik pilane je htio i da oženi lijepu Kozarčanku, koja ga je očarala svojom ljepotom i zanosnim očima, ali njeni roditelji nisu htjeli ni da čuju. Ona je u međuvremenu i zatrudnjela sa njim. Ne znajući šta da radi sa sobom i još nerođenim djetetom, ne mogavši da se bori protiv roditelja i mahale, odlučila se na očajnički korak. Pope se na stijenu iznad pilane i baci se. To je bio i kraj ljubavi između njih dvoje. Kad je saznao za to, Austrijanac dade da se u spomen na tu veliku ljubav napravi predivna mala kapela na jednom proplanku, na lijevoj obali Starenice, rječice koja tuda protiče. Kad gradnja bi gotova, onako razočaran prodade pilanu i svo imanje i vrati se nazad u Austriju. Stijenu sa koje se djevojka bacila narod prozva Djevojačkom stijenom.

Litija kroz glavnu prijedorsku ulicu. U pozadini je gvodara "Danijel Štern i sinovi". Snimljeno 1925.

Za Jevreje Prijedora ne može se kazati da su živjeli loše, dapače, bili su dobro ekonomski "potkovani", malobrojni ali odabrani. Bili su u vrlo bliskim rodbinskim vezama sa Jevrejima iz okolnih jevrejskih opština – Banje Luke, Bihaća i Sanskog Mosta – što je bio osnovni razlog njihove malobrojnosti i nepodizanja sinagoge u Prijedoru.

Sve aktivnosti vezane za rad Jevrejske opštine Prijedor i obilježavanje tradicionalnih jevrejskih praznika, Šabata, Pesaha, Purima, Rosh Hasana, Kipura te Sukota, bile su vezane za najstarijeg jevrejskog doseljenika u Prijedor, sefardskog Jevrejina, dičnog starinu **Jakoba Mevoraha**. Porijeklom iz Beograda, maja 1884. registrovao je trgovačku tvrtku "Jakob Mevorah" u Banjoj Luci, a jula 1890. i podružnicu u Prijedoru, nakon čega se sa familijom definitivno preseljava za Prijedor (bivša Gajeva ulica). Zbog širine svoje duše, obrazovanja i

¹³¹ Šumsko-industrijsko preduzeće "Dobrljin-Drvar" AD Sarajevo bilo je najveća drvarska industrija, ne samo u Bosni nego i poslije u Kraljevini Jugoslaviji.

ugleda koji je uživao kod Jevreja Prijedora dobija zvanje rabina i hazana. Nona, kako su ga sugrađani od milja nazvali, sa suprugom Irmom zvanom Gospođa Nona stekao je puno djece koja su se brzo poudala i poženila i raspršila po svijetu. Brojnu Jakobovu i Irminu porodicu činili su: sinovi Izrael zv. Jakica (1894), oženjen Blankom (1902), Šandor, koji je bio slijep, Salamon (1890), Jozef (1900) i Isidor, kćeri Finka udata Finci i Mirjam zv. Mira i unučad Jakob, Gideon, David, Ruben i Rahela.

Jakob je, kao najstariji Jevrejin i glava kuće, bio istinski inicijator svih jevrejskih manifestacija u Prijedoru, a njegova kuća je bila praktično i opština i sinagoga. Svi Jevreji koji su dolazili ili prolazili kroz Prijedor nisu mogli a da se ne svrate do čiča Mevoraha. Kada je nakon aneksije ipak započeo sporadični dolazak Jevreja u Prijedor i njihovo stalno naseljavanje u tom gradu, sve jevrejske doseljeničke porodice su imale jaku potporu za svoje materijalno jačanje kod Mevorahovih. Ugled ove porodice nije velik samo velik kod Jevreja nego i kod svih ostalih. Div pjesnik Bosanske Krajine Petar Kočić u svojoj autobiografskoj spomenici je najlaskavije pisao o starom Jakobu Mevorahu.

Mevorah Jakoba Isidor, rođen u Prijedoru, preselio se u Veneciju i tamo podigao fabriku za proizvodnju papira i kartonske robe. Sestra Mevorah Mirjam–Mira imala je malu zlataru, a preselila se u Haifu. G.B. Vukašin iz Prijedora, koji navodi ove podatke, dodaje još da mu je Mira 80-ih godina obezbijedila vizu za Izrael, koji pamti po mirisu narandži, i da je inženjer Isidor Mevorah, sin Jakobov, dolazio u posjetu prijedorskom "Celpaku", preduzeću za proizvodnju papirne konfekcije. Pri toj posjeti u času sjete mu je ispričao neobične priče koje dotad nije znao iako su bili nerazdvojni školski drugovi. Interesantna je priča o jevrejskom groblju na Urijama, koje su lopovi u više navrata nastojali da opljačkaju prekopavajući ga u potrazi za dukatima, kao i priča i njegovom bratu Šandoru koji je, iako slijep od djetinjstva, bio toliko bio vičan prepoznavanju novca da je, radeći u trgovini, uvijek tačno vraćao kusur.

Dokaz bliskih porodičnih veza između banjolučkih i prijedorskih Jevreja je i porodica Štern. Oskar Štern je sa suprugom Ilonkom živio u Banjoj Luci, a njegov sin Danijel se sa svojom porodicom preselio u Prijedor, gdje se bavio prometom gvožđa, podigavši veliku gvožđaru u centru Prijedora.

Mnogobrojna trgovačka porodica Levi stalno je bila na relaciji između Prijedora i Banje Luke. Članovi ove porodice bili su Levi Isak i Luna, Levi Haim (1906), Levi Šabataj i Rifka i njihov sin Moric i Levi Jozef (1909).

David Kabiljo David je sa kćerkom Rifkom i sinom u Prijedor došao iz Dervente.

No sreća je bila kratkog daha. Sa svih strana stizale su vijesti o stradanju Jevreja širom Evrope, ali niko nije vjerovao da će Drugi svjetski rat tako brzo stići na ove prostore i da će doći do tako brzog sloma stare Jugoslavije. Ali je, nažalost, baš tako bilo. U predvečerje Drugog svjetskog rata u Prijedoru je živjelo negdje oko 50 članova jevrejske kejele. Po mnogima, i više od 85% članstva je stradalo u holokaustu. Preostali Jevreji, suočeni sa čuvenom ofanzivom okupatora, stranih i domaćih nacifašista na Kozaru, priključili su se partizanskom pokretu i izašli na Kozaru, dok ih je zaista mali broj uspio da se prebaci u Zonu I, koja je bila pod talijanskom kontrolom. To se prvenstveno odnosi na mlade, dok su stariji, koji su i nakon kratkog oslobođenja Prijedora i povlačenja partizana ipak ostali, doživjeli su tragičnu sudbinu.

Avgusta 1941. u Prijedoru i potkozarskim selima naseljenim pravoslavnim življem počela su masovna klanja i ubijanja. Tako je, prema navodima očevidaca, u ustaškom teroru u

Avgust 1941: pokolj na Urijama kod Prijedora

samom Prijedoru pobijeno oko 700, a u čitavom srezu oko 4.000 duša, na 17 identifikovanih stratišta.¹³² Ovim ubistvima je komandovao ustaša Dizdar. Blokirana je cijela varoš i započeo je krvavi pir hrvatskih zločinaca u Prijedoru. Kupljeno je sve odreda i trpano u zatvor koji je ubrzo postao tijesan pa ga je trebalo rasteretiti prostim ubijanjem ljudi. Svud po ulicama Prijedora su na bestijalan način vršena ubistva. Nije pokazivana milost čak ni prema maloj djeci, koju su hrvatske ustaše nabijale na bajonete. Nastao je opšti masakr.

Leševi su skupljani na sve strane, tovareni na zaprege i zatrpavani u jamama na srpskom i stočnom groblju. Jevrejske izbjeglice iz Bihaća i Sanskog Mosta i prijedorski Jevreji vozom su upućeni za Jasenovac i Staru Gradišku na put bez povratka.

U partizane su otišli mladi:

Finci Alberta David (17), učenik iz Prijedora, u NOV je stupio maja a poginuo juna 1941. prilikom neprijateljske ofanzive na Kozaru.

Kabiljo Davida Jozef bio je interniran na Rabu, a 1943. je stupio u Rapski jevrejski odred.

Kabiljo Davida Rifka, student farmacije iz Prijedora, stupila je u NOV maja a ubijena jula 1941.

Kabiljo Davida Samuel stupio je u NOV maja 1941. Bio je komesar bataljona 12. kozarske brigade.

Levi Šabetaja Haim, trgovac iz Prijedora, u NOV je stupio maja 1941. Radio je kao pozadinac u Kozarskom odred. Obolio je od pjegavog tifusa 1943. na Kozari i preminuo.

Levi Šabetaja Jozef, rođen 1912, trgovački pomoćnik iz Prijedora, stupio je u NOV 1941. Zarobljen je od Nijemaca na Kozari 1942. i ubijen na Banjici.

Levi Šatbetaja Moric, rođen 1917. u Prijedoru, student medicine u Beogradu, u NOV je stupio jula 1941. Bio je upravnik bolnice Podgrmečkog odreda. Obolio je od pjegavog tifusa i preminuo 1943.

Levi-Singer Šabetaja Rifka u NOV je stupila 1941. kao bolničarka Centralne bolnice u Podgrmeču. Poginula je na Sutjesci 1943.

Mevorah S. Gideon u NOV je stupio 1941. Poginuo je 1943. na planini Šator.

Mevorah S. Ruben, rođen 1927, učenik, u NOV je stupio maja 1942. Bio je komesar Banjolučkog partizanskog odreda.

Mevorah J. Jakob, rođen 1925, u NOV je stupio 1942. Bio je komesar bolnice I krajiškog odreda.

Štern D. David stupio je u NOV 1943. na Rabu.

Vajs Dana stupila je u NOV 1943. kao bolničarka.

Kolona Kozarčana na putu za logor

¹³² M. Bulajić, *Suđenja A. Artukoviću*, Ustaški zločini genocida u Bosni

JEVREJSKA OPŠTINA DERVENTA

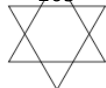
Sporadičan dolazak sefardskih Jevreja u Derventu datira još iz doba Otomanske imperije, kada jačanje pozicija turske vojske do rijeke Save postaje potrebna u cilju daljnjeg osvajачkog napredovanja ka Evropi, kao i uspostavi stabilnijih trgovačkih puteva između Levanta i Venecije. U dokumentima grada Dubrovnika spominjanje imena grada Dervente je vezano za pronalazak stećka na Plehanu, u kotaru Derventsom, sa natpisom: "Asie grob cej" (Ovo je grob zbora radnika), što indirektno upućuje na složenost trgovačkih veza u Bosni, kao i na to da su Dubrovčani, između ostalog, zbog poznavanja jezika i pisma sa obje strane trgovačkog polja, te svojih sjajnih trgovačkih sposobnosti, za svoje predstavnike i agente velikih trgovačkih i osiguravajućih kuća birali upravo levantske Jevreje, koji su vodili njihove trgovačke kolonije pri razvijenim rudarskim mjestima, u kojima su kupovali rudarske proizvode a prodavali raznu prekomorsku robu (vino, ulje, usoljenu ribu, rižu). Tako je bilo i sa prvobitnim dolaskom sefardskih Jevreja u Derventu i to, kao što vidimo, uglavnom u domenu trgovaca pojedinaca. U ovom gradu su imali građanska prava, zadržali su svoje vjerske običaje, dok su se istovremeno prilagodili novoj sredini i životu u njoj. Pojedini stariji Jevreji, poput veletrgovca **Levija Pesaha**, nosili su bosansko odijelo kao i ostali građani Dervente. Jevrejska zajednica nije bila izolirana u posebnim dijelovima grada, niti je za njih bio određen prostor za naseljavanje, tzv. geto. Živjeli su izmiješani sa ostalim građanima na cijelom području grada, najčešće u vlastitim kućama a rjeđe kao podstanari u iznajmljenim stanovima.

U ovom periodu Turska imperija preko predstavnika svojih vojnih i civilnih vlasti – vezira, aga, valija i kadija – nastoji promicati sve one faktore koji doprinose bržem razvoju Bosne i Hercegovine. Upravne strukture vlasti omogućavaju Jevrejima da preko Dubrovnika, a nešto kasnije i Splita, kao dobri trgovci održavaju trgovinske veze sa svim zemljama zapadne Evrope, te tako djeluju na razvijanje i unapređivanje privrednog života ovog područja. To je vidljivo i u oblasti zanatstva, jer su Jevreji bili vrsni majstori svog zanata, a bavili su se raznim poslovima. Bili su dobri krojači, obučari, zlatari, sajdzije. Jevreji su, prema provedenim istraživanjima, po reformskim zakonima sultana Abdul Medžida 1840. godine mogli imati vlasništvo nad nekretninama, te su kao i drugi građani, zavisno od svojih mogućnosti, kupovali kuće i zemljišta, zanatske i privredne objekte. Prema tome, u vrijeme turske vladavine odnos derventskih vlasti prema Jevrejima sve se manje razlikovao od postupaka prema ostalim stanovnicima ovog grada. Daljnje jačanje pozicija Austrije na Balkanu i pad Venecije su ključni momenti koji su doveli do preusmjerenja trgovačkih puteva prema Beču i Pešti, što je dovelo do dolaska sefardskih Jevreja u nešto većem broju u Derventu iz pravca Bijeljine, Sarajeva i Travnika. Prema sačuvanim istorijskim podacima sefardi sa svojim porodicama u Derventu dolaze kao trgovci i zanatlije, dakle kao isključivo gradski živalj, dok aškenazi prvenstveno dolaze nakon aneksije Bosne i Hercegovine 1878. godine, uglavnom kao stručno obrazovan srednji činovnički kadar ili kao profesionalni liječnici, kao što su: dr **Jozef Grünberg**, dr **Izrael**, dr **Andrija Miller**, apotekar **Aleksandar Sussman**, **Moritz Katz**, **Aleksandar Štraus**, **Hermann Deutsch**, **Jakov Grünhut** i drugi.

Pravi razlog dolaska aškenaza u suštini i nije baš ekonomski, kako se to navodi u zvaničnim publikacijama, nego pojava korijena novog-starog antisemitizma, koji ima za cilj da uspostavi dominaciju Njemačke kao vodeće sile u srednjoj Evropi i koji će kasnije i dovesti do holokausta Jevreja neslućenih razmjera, ma gdje i na kojem kraju svijeta bili.

Jevreji, kao poštovaoci vlasti i zakona, brzo i lako se uključuju u sve životne tokove, djelujući kao dobri, marljivi i štedljivi trgovci, dobre zanatlije, priznati ljekari i apotekari, poprimajući pritom sve odlike (običaje i jezik) domicilnog stanovništva Dervente.

Austro-Ugarska monarhija je nakon aneksije BiH položaj jevrejske zajednice regulisala posebnim zakonom od 21. marta 1890. Ovim zakonskim aktom osigurana je sloboda vjeroispovijesti, slobodno organizovanje svih vjerskih zajednica, pa i jevrejske, s tim da je država uvela pravo tutorstva tj. utvrđivanja statusa ove vjerske zajednice i područja

njenog djelovanja, što je praktično značilo gubitak autonomije. Posebnim odredbama regulisano je vođenje matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih članova jevrejske opštine. U Derventi je ove knjige (pinekase) vodio rabin.

I u ovom periodu Jevreji su se, pored ostalog, bavili trgovinom, a zapamćene su poznate trgovačke obitelji Pesah i Hajon. Dr Jozef Pesah je posjedovao trgovinu mješovitom robom i kožom, dok je njegov brat David imao velike komplekse vinograda i na veliko se bavio proizvodnjom vina, a posebno rakije, koja je prodavana pod tradicionalnim nazivom "Schell Pesah".

U to vrijeme zahvaljujući naporima Israelite Universale ističe se daljnja težnja sefardskog pokreta ka Haskali i evropskoj modernizaciji jevrejskog života, podstaknuta uvođenjem sistema komunalnog školstva u Bosni, koji je omogućio i školovanje ženske djece te njihovu emancipaciju u pravom smislu te riječi. Bilo je tu još starijih osoba koje su i dalje nosile staru bosansku opravu iz doba Osmanlija, dok je omladina, u težnji za daljnjom evropeizacijom, nosila moderna odijela, sa običnim ili žirado šeširima. Samo su se tradicionalna odijela, kao dio prošlosti i tradicije, sve više nosila u posebnim prilikama i svečanostima (Rosh(h)a Sana, Bar i Bat micva, Ketuba i dr.).

Doseljavanjem iz drugih dijelova Bosne i Hercegovine broj Jevreja u Derventi se stalno povećavao. O tome govore statistički podaci, koji kažu da je u derventskoj čaršiji 1879. živjelo 30 Jevreja, a 1910. godine 136, od toga 76 sefardskog i 60 aškenaskog obreda, što predstavlja porast od 106 duša. Ovaj progresivni rast broja Jevreja u Derventi se nastavio i po Prvom svjetskom ratu, tako da u predvečerje Drugog svjetskog rata u gradu zatičemo oko 40 domaćinstava.

Grad	1879	1885	1895	1910.		1941	1945	2009.
	
Derventa	30	109	128	136		165	15	0
				sefarda 76	aškenaza 60			

U Derventi nije bilo posebnih škola za jevrejsku djecu, nego su ona zajedno sa drugom djecom pohađala osnovnu školu ili gimnaziju u sklopu komunalnog školstva. Bilo je učenika jevrejske vjeroispovijesti, mahom ženske djece, koji su pohađali i privatnu Osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog, koja je imala javni status.

Daljnjim razvojem trgovine u Derventi, a ova je pak u velikoj mjeri bila u rukama Jevreja, ukazala se potreba da se jevrejska omladina i stručno osposobljava. "La Benevolencija", humanitarno-socijalno društvo Jevreja BiH, za školovanje i obrazovanje napredne jevrejske omladine je davala stipendije, tako da je i jedan broj pripadnika ove zajednice iz Dervente pohađao trgovačke akademije u Sarajevu, Zagrebu i Banjoj Luci, te druge škole koje su stručno obrazovale kadrove za vođenje trgovine. Bilo je i mladih Jevreja koji su pohađali zanatske škole (kožarski zanat je bio tražen u Derventi jer je bila razvijena proizvodnja i trgovina kožom i proizvodima od kože).

Osnovnu vjersku naobrazbu muške djece pri sinagogama je vršio rabin pod okriljem Jevrejske opštine. Tu su djeca sticala osnovna vjerska znanja. Ženska djeca su pojmove judaizma učila u porodici. Centar svih aktivnosti Jevrejske opštine Derventa je sinagoga, u kojoj se, pored vjerskih obreda, priređuju proslave i obilježavanja tradicionalnih jevrejskih praznika i običaja. Od dolaska Jevreja i stvaranja Jevrejske bogoštovne opštine Derventa, pa sve do 1911. godine, u Derventi nije postojao jevrejski hram, sinagoga odnosno templ, kako se taj hram nazivao u narodu. Do tada Jevrejska zajednica je svoje vjerske obrede obavljala u posebnoj zgradi koju je kupila i u kojoj se nalazio i stan za rabina, jevrejskog svećenika. U dugoj istoriji jevrejskog naroda sinagoga, kao drugo molitveno mjesto poslije Hrama u Jerusalemu, uvijek je imala mnogostruku ulogu. U njoj su se, pored vođenja pinekasa (crkveni protokol), vršenja bogoslužjenja, micvi, Kerijath(a) Tora i drugih vjerskih obreda judaizma, osnovne jevrejske škole – meldara, za sticanje znanja o hebrejskom jeziku, obilježavanja

tradicionalnih jevrejskih praznika počev od Šabata do Sukota, članovi redovno okupljali kako bi razgovarali o svim životnim pitanjima.

Usljed konstantnog porasta broja članova jevrejske zajednice u gradu se ukazala potreba za izgradnjom sinagoge. U tu svrhu je formiran Odbor za izgradnju, a od gradskih vlasti je dobijeno pogodno zemljište kako bi gradnja što prije počela. Hram je građen između Srpske varoši i Harmana. Iza njega je prolazila željeznička pruga Derventa–Sarajevo i rijeka Ukrina. Izgradnja sinagoge završena je 1911. Zdanje je podignuto u polumaurskom stilu sa arhitektonskim elementima korišćenim kod španskih hramova. Unutrašnjost objekta je bila dekorisana drvenom ornamentikom, dok je sam objekat bio opremljen svim predmetima potrebnim za obavljanje vjerskih obreda. Neposredno uz sinagogu nalazio se izvor kisele vode i mnogi putnici namjernici su se zaustavljali tu tražeći osvježenje.

Sinagoga u Derventi, podignuta 1911.

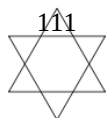
Opštinske su vlasti uredile ovo izvorište ozidavši ga kamenim pločama. Pošto nije presušivao, domaćinstva su ga koristila i ljeti i zimi. Uglavnom, narod ga prozva "Česma kod templa".

Drugi značajni sakralni spomenik u Derventi bilo je jevrejsko groblje, koje se nalazilo na mjestu Rabić, na izlazu iz grada u smjeru Doboja. Na istoj lokaciji postoji i katoličko groblje, koje je od jevrejskog bilo odvojeno putem za selo Tetim. Podignuto je 1884. i imalo je staze duž kojih je bilo zasađeno mlado drveće. Derventski Jevreji su posebnu pažnju poklanjali groblju, te su stoga uposlili i čuvara koji ga je redovno čistio i održavao.

Proces prilagođavanja novoj sredini teče ubrzano, a kapital i zanatska iskustva doprinose razvoju novih poslova, najčešće trgovačkih (Pesah, Baruh), ali i zanatsko-industrijskih (Pesah, Eskenazi). Stvaraju se značajni porodični kapitali, razvija trgovina i veletrgovina (željezo, koža, tekstil, žitarice), zanatska i industrijska proizvodnja (konfekcija, obuća, alkoholna pića). Jozef–Juso Pesah gradi električnu centralu i osvjetljava ulice Dervente. U prilagođavanju Jevreja novonastalim prilikama poslije Prvog svjetskog rata značajnu ulogu u Derventi, pored "La Benevolencije", odigrala su kulturno-prosvjetna društva, čiji je prvenstveni zadatak bio očuvanje tradicionalnih vrijednosti, razvijanje kulturnih i prosvjetnih aktivnosti, te ublažavanje i olakšavanje socijalnih problema pojedinih članova zajednice. Tako je već 1922. osnovano Židovsko nacionalno društvo koje je, osim na socijalnom, dalo i doprinos na kulturno-prosvjetnom planu. Ovo društvo je u Derventi održavalo zabave u dobrotvorne svrhe, od kojih je prihod išao za ublažavanje ekonomskog stanja pojedinih jevrejskih porodica. U Derventi je djelovalo i mlado Jevrejsko pjevačko društvo "Lira". Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije Jevreji Dervente su bili organizovani u jedinstvenu Jevrejsku bogoštovnu opštinu, čiji se rad zasnivao na Zakonu o vjerskoj zajednici Jevreja donesenom 21. decembra 1929. Derventska jevrejska opština je bila članica Saveza jevrejskih opština u Beogradu. U Derventi su se Jevreji postepeno uključivali i u poslove upravljanja gradom. U duljim vremenskim periodima imali su svoje predstavnike u Opštinskom vijeću Dervente. Jedan od najaktivnijih vijećnika bio je dr Jozef Grinberg, liječnik, koji je ovu dužnost vršio u više navrata i mandata.

Jevreji, posebno privrednici i trgovci, aktivno su djelovali kako u trgovačkoj i zanatskoj komori tako i u sindikalnim organizacijama boreći se za prava radnika. Tako je Levi Eskenazi, stolarski naučnik, bio član Upravnog odbora podružnice Saveza radnika u Derventi, a u sastav Upravnog odbora Sindikalnog saveza juna 1923. ulaze Leon Abinun kao predsjednik i bravar Jozef Pjenki kao član.

U mnogim jevrejskim porodicama njegovala se ljubav prema muzici, pa su članovi ovih obitelji odlazili i u Beč radi sticanja znanja iz oblasti muzičke umjetnosti. Poznato je da

su, samo iz velike porodice Levija Pesaha, Buki, Levi, Erna i Regina u privatnoj bečkoj muzičkoj akademiji stekli bogato muzičko obrazovanje. Pri obilježavanju svih tradicionalnih jevrejskih praznika i priredbi prisutne je svojom gitarom zabavljao Levi Eskenazi, koji je ponekad sa prijateljima znao zasvirati i po baštama i kafanama.

U Derventi je živjelo i nekoliko istaknutih profesora. Jedan od njih je dr Danilo Salom, profesor matematike u derventskoj gimnaziji. Bio je omiljen i među učenicima i među sugrađanima, vrstan stručnjak i odličan pedagog. Poznati bosanskohercegovački pisac Meša Selimović u svojim "Sjećanjima" bilježi njegov tragičan kraj u Tuzli, gdje je početkom rata bio izmješten iz Dervente. Profesora Saloma su uhvatile mlade ustaše, i to, na veliku žalost, njegovi bivši đaci, te su ga na razne načine maltretirali i mučili u kući i na ulicama grada. Salom je skončao u Jasenovcu.

U Derventi je djelovao sasvim malen broj službenika. Bela Rubinštein bio je opštinski službenik i sportski radnik, predsjednik SK "Rapid" i član uprave SK "Građanski". Izvjesni G. Levinger je bio bankovni činovnik u Zemaljskoj banci u Derventi, a kasnije je istim poslom prešao u Sarajevu.

U domenu sportskih aktivnosti nogomet je bio igra br. 1 u Derventi. Kao dobri igrači su se naročito isticali Levija Pesah–Buki, braća Levija i Moni Eskenazi, kao i braća Pesah, Sado i Jozef. Oni su igrali u derventskim sportskim klubovima "Građanski" i "Rapid".

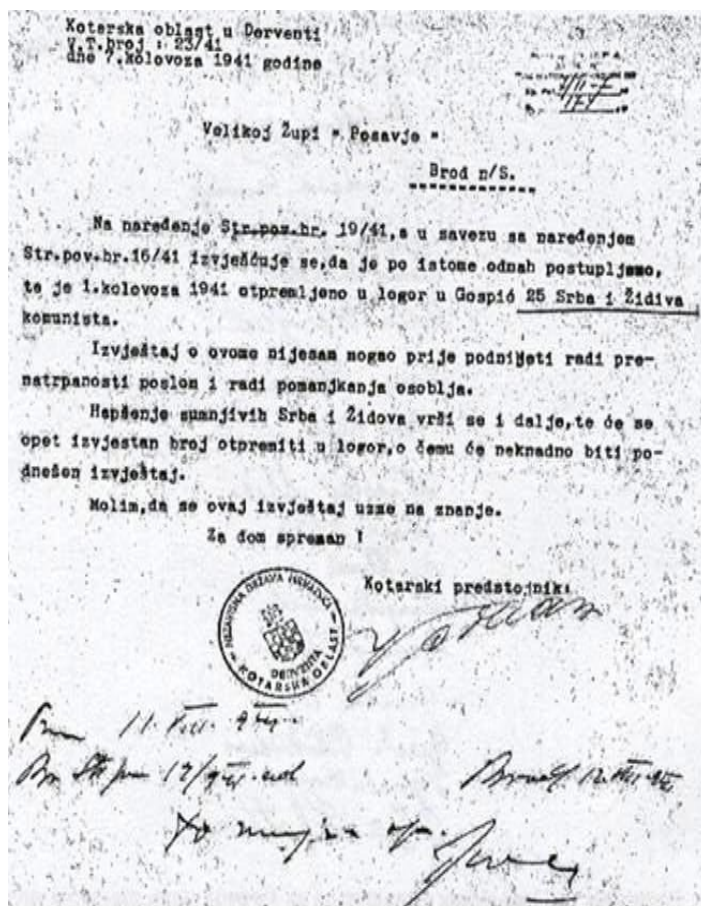
U predvečerje Drugog svjetskog rata i holokausta Jevreja u Derventi je, prema dostupnim izvorima, 1941. bilo 40 porodica sa oko 165 članova, koji su mahom izginuli u koncentracionom logoru Gospić – Jadovno i u sistemu logora Jasenovac – Stara Gradiška. Nakon konkordata sa Vatikanom i uspostave Trećeg rajha, uz pripajanje Austrije od strane Njemačke 1936. godine, više jevrejskih porodica iz Beča i Graca dolazi u Derventu. Tom prilikom sa porodicama su došli dr Adalbert Sendri, koji je bio ljekar u Školskom odjelu, dr Stjepan Policer zv. Pišta, šef Dispanzera za higijenu, i dr Hercog, specijalista za unutrašnje bolesti. Svi su po formiranju kvislinške zločinačke NDH silom prilika otišli u partizane. Dr Sendri je bio liječnik u Vojnoj partizanskoj bolnici u Tesliću, a dr Policer šef saniteta Druge, Pete i Šeste brigade IV krajiške divizije. Dr Hercog je, kao iskusni kardiolog, liječio bolesnike iz svih društvenih slojeva, često odlazeći i u kućne posjete. Sa ovom grupom doseljenika stigli su i akademski slikari Margo i Riketi. Novi stanovnici brzo su se uklopili u gradsku sredinu, a svojim stručnim znanjima i vještinama nakratko su doprinijeli poboljšanju kulturne slike grada. Po okupaciji i raspadu Kraljevine Jugoslavije, te uspostavi NDH, u Derventskom kotaru se pojavio antisemitizam, koji je u kratkom vremenu i po već skrojenom planu, nakon donošenja sistema antijevrejskih uredbi doveo do društvene i ekonomske diskreditacije, a potom i do opšte pljačke jevrejske pokretne i nepokretne imovine od strane Nijemaca i hrvatskih ustaša, koji su po genocidnom zadatku, koji nije imao ni granica ni presedana, stravičnim zločinom koji ne pamti istorija ljudskoga roda izvršili fizičku likvidaciju Jevreja Dervente.¹³³

Omladina Dervente, kao samosvjesni i osviješćeni pripadnici jevrejske zajednice, nošeni poletom i elanom spoja ideja komunizma i cionizma, pristupili su naprednom omladinskom pokretu, povezali se sa SKOJ-em i KPJ, te aktivno sudjelovali u odbrani zemlje i borbi protiv fašizma. Većina jevrejske omladine odlazi na oslobođenu teritoriju, u redove NOV, i bori se protiv Nijemaca i njihovih sluga. Jedan broj Jevreja uz pomoć kupljenih lažnih isprava odlazi za Dalmaciju, odnosno u zone I i II koje su bile pod upravom Talijana, nakon čega ih manji broj uspijeva da emigrira u Ameriku ili Kanadu, ali ih većina dospijeva u logor Rab. Po oslobođenju Raba 1943. Jevreji stupaju u partizanske redove.

Već 15. aprila 1941, po naređenju predstojnika, svi Jevreji su morali ići na prisilan rad. Obavljali su sve grube poslove. Prema Jevrejima se postupalo nehumano, bili su ponižavani i izloženi besramnim i nečovječnim postupcima. Morali su da čiste ulice, trgove i

¹³³ Poznato je da je majka dr Jozefa Grinberga posljednji član Jevrejske opštine sahranjen 1941. na jevrejskom groblju u Derventi. Ipak, osmrtnica gospođe Grinberg osvanula je na stubovima i bila veliko iznenađenje za Dervenčane.

druga javna mjesta.¹³⁴ Njemačka komanda i Gradsko poglavarstvo u Derventi su izdali naredbu da svi Jevreji stariji od 14 godina moraju izvan svoje kuće nositi žutu traku. Ko se nađe na ulici ili na drugom javnom mjestu bez trake oko ruke biće kažnjen po ratnim zakonima. Prekršitelji ove naredbe biće odmah pritvoreni i kažnjeni novčanom kaznom. Jevrejima je bilo zabranjeno posjećivanje javnih lokala i kafana, kao što im je zabranjeno i kretanje gradom u vremenu od 7 do 18 sati, u početku, a kasnije samo od 11 do 12 sati. Pored ove mjere, navedeni organi su izdali i nalog o popisu jevrejske imovine, a u svaku jevrejsku radnju postavljeni su povjerenici koji su, tobože, vodili radnju i "odgovarali" za imovinu. Praktično, oni su u većini slučajeva imovinu derventske Jevreja i sami pljačkali.

Kotarska oblast u Derventi izvještava da je 25 Srba i Jevreja upućeno u logor

Ustaški teror nad Jevrejima je poprimao sve šire razmjere. Imućniji Jevreji su iseljavani iz svojih kuća da bi se u njih smjestila ustaška i njemačka nadležstva. U kuću Davida Pesaha-Bokora useljena je ustaška, a u kuću Julijusa Ormoša njemačka komanda, dok su vlasnici istjerani iz svojih kuća. Jedan broj tih porodica smjestio se u sokaku koji je vodio prema Gagovcu, a i na samom Gagovcu. Tačno 29. juna 1941, po naređenju ustaškog ravnateljstva, na čelu sa predvodnicima Mati Gogi i Vuleti Iljki, a uz asistenciju policije, pritvoreni su svi Jevreji, 250 do 300 ljudi, među kojima je bilo i oko 40 Jevreja emigranata iz Austrije, Njemačke i Slovenije. Odvedeni su vozom za Zagreb i tamo, u zatvorenim vagonima, držani dva dana. Nakon toga su vraćeni u Derventu, u koju su stigli nakon osam dana. Muškarci su odmah po dolasku zatvoreni, a žene i djeca su pušteni kućama. Dok su muškarci bili u zatvoru (30 dana), ustaša Bartol je tražio Morica Kabilja¹³⁵ da ga ubije na licu mjesta, no straža to nije dozvolila. Nakon toga zatvorenici su pušteni kućama.

¹³⁴ Julijus Ormoš, starac od 80 godina, čistio je jarkove u Brodskoj ulici, a Aleksandar Štraus, zajedno sa suprugom i dvije kćerke, čistio je ulicu kod Hrvatskog doma.

¹³⁵ Bještvo u Italiju, a potom u Francusku, spasio se Moric Kabiljo, zajedno sa cijelom svojom porodicom. Hana Kabiljo je prvo pobjegla u Banju Luku, a odatle je stigla u Italiju.

Predstojnik Kotarske oblasti u Derventi Novak, pod brojem 23/41 od 7. avgusta 1941. godine, izvijestio je Veliku župu Posavje u Brodu na Savi da je 1. avgusta otpremljeno u Gospić 25 Srba i Židova komunista, kao i da se hapšenja nastavljaju, te da će opet izvjestan broj ljudi otpremiti u logor. Među ovim nesretnicima odvedeni su: Moni Eskenazi, Šlajm Buhalter, dr Stjepan Policer Pišta¹³⁶ i dr Jozef Grinberg. Već 8. avgusta 1941. došao je čuveni koljač Ivan Tolj¹³⁷ sa odredom ustaša iz Jasenovca i pokupio preostale Jevreje, ukupno 170 duša. Muškarce su otjerali u logore Stara Gradiška i Jasenovac, a žene i djecu u logor Đakovo. Ustaška propaganda i teror uvjerali su Jevreje da je njihov opstanak u gradu nemoguć. Neki od njih potražili su spas u bjekstvu iz Dervente kupujući lažne isprave. Mali broj Jevreja, uz pomoć Ivana Čovića i Matije Poljakovića, sudije Kotarskog suda u Derventi, dobio je propusnice Kotarske oblasti za izlazak iz grada, nakon čega su se dalje prebacivali u Dalmaciju i Italiju te se tako izbjavljali od terora i smrti. Ne postoje pouzdani podaci o tome koliko se derventskih Jevreja spasilo na ovaj način.¹³⁸

Trgovine i radnje derventskih Jevreja koje su prodane slugama hrvatske ustaške vlasti:

	Vlasnik	Djelatnost	Kupac	Datum
1.	Pesah J. Moric	trg. kožom i kožnom galanterijom	Aleksej Turenko	30.9.1942.
2.	Pesah J. Juda	trgovina mješovitom robom	Krolo Petar	20.5.1942.
3.	Štraus Aleksandar	trgovina staklom	Marjanović Anto	20.5.1942.
4.	Ormoš Julica	trgovina	Ružica Vukas	14.5.1942.
5.	Brod Eduard	manufakturna	Ravlić Ivan	13.5.1942.
6.	Gaon Sara	manufakturna	Dervišević Avdaga	23.5.1942.
7.	Kopelman Beti	urarska radnja	Braća Pavličević	13.5.1942.
8.	Fajngold Drago	manufakturna	Bojkovac Franjo	20.5.1942.
9.	Pesah Isidor	manufakturna	Mulalić Salih	20.5.1942.

Osmog kolovoza 1941. deportovana je druga grupa Srba i Jevreja u logor Gospić u kojem su strijeljani. Među njima su bili **Leopold Frajman** i cijela porodica **Kopelman: Tibor, Hana i Tea**.

Pored navedenih, 1941. je bilo i drugih deportacija i likvidacija Jevreja Dervente, u kojima su stradali:

Bokora, Jozef, Levi i Danica, potomci **Davida Pesaha**, ubijeni su u logoru Jasenovac 1941. Jozef i Levi nisu zasnivali porodice;

Ljuba udata Levi i **Flora** udata Pijade ubijene su 1941. zajedno sa muževima na beogradskom Sajmištu;

Jozef Pesah, trgovac iz Dervente, njegova supruga **Suzana** rođ. Hajon, njihov sin **Levi-Buki** i kćeri **Erna** udata Altarac i **Regina**, udata za Ješu Kovo iz Srbije, ubijeni su u Aušvicu, Đakovu i Jasenovcu 1941–1942. **Jozef i Sonja**, djeca Levijeva, **Regina i Albert Kovo** ubijeni su u Jasenovcu 1941;

Avram Levi i njegova supruga **Roza** likvidirani su u Jasenovcu odnosno Đakovu 1941–1942;

Jakov Levi ubijen je u Jasenovcu, a njegova supruga **Rahela** u Đakovu 1941;

¹³⁶ Dr Stjepan Policer Pišta je 1942. godine, kada su ga ustaške vlasti iz logora Jasenovac poslale u bosanske šume da izvrši neki zadatak, pobjegao i pristupio kozarskim partizanima. Dr Policer je bio referent saniteta Druge, Pete i Šeste brigade IV krajiške divizije.

¹³⁷ Ivan Tolj, kao glavni organizator zločina nad derventskim Jevrejima, po naređenju je poštedio derventske Jevreje ljekare, no protiv toga je bio dr Franjo Borovečki te su i oni odvedeni u logor.

¹³⁸ Iz pisanog dokumenta Flore Elazar Pesah može se zaključiti da su se bjekstvom u Mostar a zatim u Italiju, spasili i Erna, kći Laure Pesah udate Altarac, sada u SAD, Laurin sin ing. Jakov Altarac, sada u Izraelu, te Avram Izidor, sin Flore i Saloma Izidora.

Izidor Levi, trgovac iz Dervente, njegova supruga **Erna** rođ. Baruh i kćerka **Rahela** ubijeni su u Jasenovcu 1941;

Juso Baruh, njegova supruga **Simha** rođ. Pesah, sinovi **David**, **Salomon** (Moni) i **Arijel** i kćeri **Erna** udata Pesah, **Rikica**, **Flora** udata Pesah i **Luna** ubijeni su u Jasenovcu odnosno Đakovu 1941–1942;

Mauricije Altarac i njegova supruga **Laura** rođ. Pesah ubijeni su u Đakovu 1941. ili 1942. Iza njih su ostali kći Erna udata Sahš, koja živi u Americi (Long Beach L.I.N.Y. 11561) i sin Jakov, inženjer, koji živi u Jerusalimu;

Izidor Salom i njegova supruga **Flora** rođ. Pesah ubijeni su u Đakovu 1941, dok je njihov sin Avram preživio rat i sada živi u Izraelu;

Samokovlija Danijel i njegova dva sina ubijeni su u Jasenovcu 1941. godine, kći **Bianka** udata Katana u Aušvicu 1942, a supruga **Rifka** u Đakovu 1941.

Posljednja grupa Jevreja deportovana je u logore avgusta 1942, kada je u Derventu došao zloglasni šef Ustaškog redarstva iz Sarajeva Ivan Tolj i naredio da se svi preostali Jevreji pohapse i deportuju. Jedne noći policija je izvršila raciju i sve uhapšene Jevreje odvela u tranzitni ustaški logor Štapara, preko puta željezničke stanice. Tu su zatvoreni u teretne vagona i u pratnji ustaša deportovani u logore Jasenovac i Đakovo na put bez povratka.

Posljednji rabin u Derventi bio je Jakob Papo, a posljednji predsjednik Jevrejske opštine Levi Pesah, koji je odveden u Jasenovac i tamo likvidiran.

JEVREJI DERVENTE STRADALI U HOLOKAUSTU 1941–1945.

Albahari Salom (1915) i **Albahari Tilda** (1913), stradali su u Jasenovcu.

Askenazi Blanka (1901) i **Askenazi Bukica** ubijene su u logoru Đakovo.

Porodica **Baruh Juse** i **Simke** rođ. Pesah, od 13 članova: sinovi Baruh Juse **David** (1894), Baruh Juse **Izrael** (1905), Baruh Juse **Azriel** (1912) i Baruh Juse **Salomon** (Moni) i kćeri: Baruh Juse **Berika** (1910), Baruh Juse **Rikica** (1911), Baruh Juse **Erna**, Baruh Juse **Flora**, Baruh Juse **Estera**, Baruh Juse **Luna** (1920) i Baruh Juse **Lenčika**, stradali su u koncentracionim logorima Jasenovac odnosno Đakovo.

Porodica **Buhalter Jakova**, od 11 članova, i to: djeca Buhalter Jakova **Pepica**, Buhalter Jakova **Šlomo**, Buhalter Jakova **Haim**, Buhalter **Max**, Buhalter **Rivka**, Buhalter **Iren**, Buhalter **Roza**, Buhalter **Elsa**, Buhalter **Elijahu** i Buhalter **Leib** stradali su u koncentracionim logorima Jasenovac odnosno Đakovo.

Brod Eduard (1902) i **Brod Adela** (1904) ubijeni su u koncentracionim logorima Jasenovac odnosno Đakovo.

Eškenazi Levi Menahem (1889) i **Rahela** rođ. (1886), **Eškenazi Blanka** (1900), **Eškenazi Levija Mošo** (1878), **Eškenazi Levija Menahem** (1895), **Eškenazi Miko** (1900), **Eškenazi Levija Sara** (1920), **Eškenazi Levija Santola** (1891), **Eškenazi L. Estera** (1900) i **Eškenazi L. Samoel** (1909) stradali su u logoru Jasenovac.

U logorima su stradali i njihovi potomci **Eškenazi Menahema Braco** (1936), **Eškenazi Menahema Levi**, **Eškenazi Menahema Salomon** (1934) i **Eškenazi Menahema Bukica** (1930), zatim **Eškenazi Santole Erna** (1905) i **Eškenazi Santole Đuja** (1927), te **Eškenazi Moše Moni**, **Eškenazi Moše Evica** i **Eškenazi Moše Beba** (1930).

Faingold Drago i **Faingold Rikica** odvedeni su u Jasenovac.

Frajman Leopold (1897) odveden je u Jasenovac.

Gaon Roza (1908) i **Sara** (1905) odvedene su u Jasenovac.

Grus Regina odvedena je u Jasenovac.

Kiršenblum Hilda, Kiršenblum Klara, Kiršenblum Mirjam i Eškenazi Tzila deportovane su u logor Đakovo.

Kopelman Baruh (1869) deportovan je u Jasenovac, a **Kopelman Baruha Samuel i Kopelman B. Teri** su stupili u NOP.

Kopelman Jakova Samuel deportovan je u logor Gospić, **Kopelman Jakova Tibor** (1903), **Kopelman Jakova Hana, Kopelman Jakova Betika** (1901), **Kopelman Eva** (1905) i **Kopelman Sami** (1907) stradali su u logorima Jasenovac odnosno Đakovo. **Kopelman Jakova Teri** stupila je u NOP.

Kovo Pesah Regina (1906) i **Levi Irena** (1909) ubijene su u logoru Đakovo.¹³⁹

Porodica **Menš Abrahama: Menš Abrahama Klara, Menš Abrahama Albert, Menš Abrahama Josip, Menš Abrahama David, Menš Abrahama Haim, Menš Abrahama Herman, Menš Elka i Menš Bernard** ubijeni su u logorima Đakovo odnosno Jasenovac.

Maestro Rena (1891) ubijena je u logoru Đakovo.

Ormoš Julijus i Rahela ubijeni su u logoru Đakovo odnosno Jasenovac.

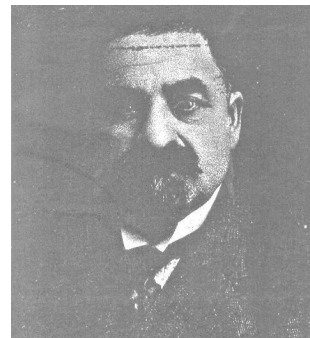
Rabin **Papo Jakob** (1909) i **Papo Klara** (1912) ubijeni su u logoru Jasenovac odnosno Đakovo.

Pesah Morica Mošo (1882), trgovac kožom i kožnom galanterijom iz Dervente, i njegova supruga **Pesah Đentila** rođ. Levi (1888) iz Travnika, imali su troje djece: **Bukicu, Sadu i Jozefa** (1919). U kuću im je povremeno dolazio poznati "crveni" dr Moni Levi, koji je sigurno utočište nalazio kod svoje sestre Đentile i zeta Moše. Pesah Moric-Mošo i Đentila, kao stariji ljudi, nisu htjeli da sa kćerkom Bukicom napuste Derventu i hrvatske ustaše su ih otjerale u logor Jasenovac 1942. Kći Bukica, rođena 1913. u Derventi, udata za Baruh Samuela, živjela je u Bos. Gradišci. Zajedno sa svojim suprugom i bratom Sadom prebjegla je za Dalmaciju, gdje se priključila NOP-u. Poginula je 1943. na Sutjesci. Sado je dočekao kraj rata u činu majora. Boravio je u Sarajevu, gdje je 1985. umro. Brat Jozef, obućar, po izbijanju rata pozvan je u rezervni sastav vojske stare Jugoslavije i u tom svojstvu je i zarobljen. Poslije rata se vratio u Derventu i radio u tamošnjoj fabrici obuće. Bio je oženjen Tonkom Jurakić, sa kojom je stekao kćeri Vesnu i Mojiku, koje su poslije njegove smrti, 1987. godine, iselile u Izrael.

Pesah Levi, rođen 1850. u Derventi, trgovac kožom i kožnim proizvodima, i njegova supruga **Erna** stekli su šest sinova: **Davidu, Jozefa, Bukiju, Izidora, Rafu i Avrama**, kao i četiri kćeri: **Simhu, Lauru, Floru i Rifku**. Unuk Levi-Buki razvio je veliku trgovinu kožom i kožarskim proizvodima.

Pesah Levija David-Bokor, najstariji sin Pesaha Levija, pomagao je ocu u vođenju porodičnih trgovačkih poslova, a po njegovoj smrti uz pomoć ostale braće preuzeo je cijelo poslovanje, razvio industrijsku proizvodnju alkoholnih pića, posebno rakije šljivovice "Schel Pesah", tvornicu dječijih kolica i bicikala "Braha", kao i trgovinu na veliko mješovitom robom (željezo, kolonijalna roba). Umro je u Derventi. Imao je dva sina, **Jozefa i Levija**, i kćer **Danicu**. Svi su stradali u Jasenovcu.

Pesah Levija Jozef-Juso, trgovac kožom iz Dervente, trgovačku akademiju završio je u Sarajevu. Govorio je španski. Bavio se i mjeničnim poslovima. Bio je oženjen **Pesah Suzanom** rođ. Hajon, koja je imala trgovinu konfekcijskom robom, tekstilom i pozamanterijom. Juso je imao dva sina, **Jozefa i Levija**, i kćeri **Danicu, Ljubu i Floru**. Svi su stradali u logorima Đakovo i Jasenovac. **Ljuba** udata Levi i **Flora** udata Pijade ubijene su 1941. na beogradskom Sajmištu zajedno sa svojim muževima.

Pesah David-Bokor

¹³⁹ U dostupnim spiskovima referentnih ustanova za istraživanje zločina holokausta navodi se i izvjestan broj članova velike porodice Levi, koji su upućeni u logor iz Dervente, ali su imali boravište u drugim mjestima. Ta lica nisu uvrščena u ovaj spisak.

Jusin sin **Levi (Buki)**, kći **Erna** udata Altarac, kći **Regina** udata za Ješu Kovo iz Leskovca (Srbija) i njen sin **Albert Kovo** iz Srbije ubijeni su u Aušvicu odnosno u Đakovu.

Pesah Levija Buki, trgovac kožom iz Dervente, školovao se u Zagrebu i Beču. Imao je sina **Pesah (Buki) Jozefa** i kći Pesah (Buki) **Sonju**. Svi su stradali u Jasenovcu.

Pesah Levija Izidor, njegova supruga **Pesah Erna**, rođ. Baruh i kći **Pesah Isidora Matilda** ubijeni su u Jasenovcu 1941.

Pesah Levi Rafo, trgovac iz Dervente, umro je mlad, pred rat, u Derventi, a njegova supruga **Pesah Stela** 1941. u Sarajevu. Imali su kćer **Ernu udatu Grinvald**, koja je imala dvije kćeri: **Nelu** i **Rahelu udatu Izrael**. Ubijene su u logoru Đakovo 1941–1942.

Pesah Levija Avram, trgovac iz Dervente, ubijen je 1941. u Jasenovcu, a njegova supruga **Pesah Roza** iste godine u Đakovu.

Pesah Levi Simha, najstarija kći Levija Pesaha, rođena u Derventi, udala se za **Jusu Baruha**, pekara i poznatog trgovca i otkupljivača žitarica i ljekovitog bilja, sa kojim je stekla sedmero djece: sinove **Davidu**, **Salomona (Monija)** i **Azriela** i kćeri **Ernu udatu Pesah**, **Rikicu**, **Floru udatu Pesah** i **Lunu**. Svi su ubijeni u Jasenovcu, odnosno Đakovu 1941. i 1942.

Pesah Levi Laura, rođena u Derventi, udala se za **Mauricija Altarca** i sa njim stekla kćerku **Ernu** i sina **Jakova**. Laura i Mauricije su ubijeni u logoru Đakovo 1942. Djeca su im preživjela holokaust. Erna udata Sachs danas živi u SAD, a Jakov je umro 1991. u Jerusalimu.

Pesah Levi Flora, rođena u Derventi, udala se za **Izidora Saloma**. Ubijeni su u Đakovu 1941. Iza njih je ostao sin **Avram**, koji živi u Nahariji (Izrael).

Pesah Flora, rođena 1909. u Derventi, udala se za Samuela Elazara, apotekara iz Sarajeva, sa kojim je stekla sina **Mirka** i kćerke **Ninu** i **Sonju**. Cijela porodica je preživjela rat u Zenici, a nakon oslobođenja se preselila u Sarajevo. Flora Elazar je umrla u Zagrebu 2. juna 1994.

Pesah Levi Rifka, rođena u Derventi, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju, bila je udata za **Danijela Samokovliju**. Rifka je ubijena 1941. u Đakovu, a njen muž Daniel i dva sina iste godine u Jasenovcu. Kći **Bianka** udata Katana nestala je u Aušvicu 1942.

Pesah Jakov, trgovac iz Dervente, u kojoj je završio osnovno školovanje i gimnaziju, bavio se trgovinom tekstilnom robom u svojoj prodavnici u gradu. U Sarajevu je imao kuću u Ulici Vase Miskina (danas Ferhadija). Stradao je 1941. u Jasenovcu, a njegova supruga **Rahela** u Đakovu.

Pesah Levi "Hadžija" nadimak je stekao u mladosti jer je posjetio sveta mjesta u Jerusalimu, što su njegovi sugrađani posebno cijenili i poštovali. Zajedno sa bratom Judom vodio je trgovinu kožom i kožnim proizvodima. Nije se ženio, a živio je zajedno sa svojom sestrom **Matildom**.

Pesah Juda, rođen u Derventi, oženio se Rahelom Pardo iz Sarajeva i sa njom dobio kćer Rikicu, koja je završila osnovnu i građansku školu u Derventi, a zatim je pohađala i zanatsku školu Kola srpskih sestara.

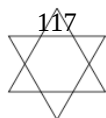
Braća Pesah, Moric, Levi Hadžija i Juda su izginuli u logorima. Rat su preživjeli Moricovi sinovi Sado i Jozef. Jozef se vratio u Derventu i od prijatelja svojih roditelja preuzeo cjelokupnu porodičnu zaostavštinu. Nikada se nije saznalo ime čovjeka koji je sačuvao zaostavštinu porodice Pesah, te je zavjet Morica-Moš, Levija-Hadžije i Jude o čuvanju identiteta prijatelja porodice ispoštovan.

Rihter Benko, Rihter **Klara** (1887), Rihter **Tanba** (1909), Rihter **Max** (1914), Rihter **Roza** (1921), Rihter **Mira** i Rihter **Elka** stradali su u logorima Đakovo i Jasenovac.

Rubinštajn Bela, Rubinštajn **Stela** i Rubinštajn **Albert** stradali su u logorima Đakovo i Jasenovac.

Samokovlija Danijel, njegova supruga **Rifka rođ. Pesah** (1879), njihova dva sina i kćer **Bianka udata Katan** stradali su u logorima Đakovo i Jasenovac.

Sussman Aleksandar (1863), apotekar iz Dervente, i njegova supruga **Sara** odvedeni su u logor Jasenovac i tamo ubijeni 1941. Neposredno pred početak progona Jevreja u

Derventi njihovi sinovi **Fritz** (1909) i **Severin** (1912) su preko nepoznate veze prebjegli u Italiju, gdje im se gubi svaki trag. Aleksandrova sestra **Elsa** (1878) stradala je u Đakovu.

Straus Alexander, Straus Pepa, Straus Josifa (1911) i **Straus Perl** (1912) deportovani su u Jasenovac.

Ungar Melita (1903) deportovana je u logor Đakovo.

Relativno mali broj Jevreja Dervente se priključio Narodnooslobodilačkom pokretu, što je posljedica njihovog brzog hapšenja i odvođenja u sisteme logora NDH:

Baruh-Pesah Rifka-Bukica, rođena 1911. u Derventi, prebjegla je u Split, a nakon oslobođenja logora na Rabu, 1943. godine, stupila je u NOP kao bolničarka u pozadinskim jedinicama IV operativne zone u Glamoču. Poginula je krajem 1943. na Majevidici u borbi sa Njemcima.

Baruh Majer, sin Lune rođ. Baruh i unuk Juse i Simhe Baruh, kao učesnik NOP-a i borac partizanskih jedinica poginuo je u borbama u Istočnoj Bosni.

Buhalter Jakova Salamon, pekarski radnik iz Dervente, član Mjesne organizacije SKOJ-a u Derventi, postao je 1940. član KPJ. Uhapšen je avgusta 1941. od hrvatskih ustaša i deportovan u logor Stara Gradiška, odakle se nije vratio.

Eskenazi Moše Moni, član Mjesne organizacije SKOJ-a u Derventi, zbog ilegalnog rada i saradnje sa NOP-om uhapšen je avgusta 1941, deportovan u logor Stara Gradiška i tamo strijeljan.

Eškenazi Morica Salamon, elektroinstalater iz Dervente, rođen 1922, član je SKOJ-a od 1940. i učesnik NOR-a. Krajem 1941. hrvatske ustaše su ga uhapsile i deportovale u logor Stara Gradiška, odakle se nije vratio.

Kopelman Baruha Teri, rođena 1920, domaćica iz Dervente, u NOP je stupila početkom 1943. kao bolničarka u Virovitičkoj brigadi.

Kopelman Baruha Samuel, rođen je 1915. u Derventi. Ustaše su ga krajem 1941. sprovele u logor Stara Gradiška, odakle je uspio pobjeći 1942. Početkom 1943. stupio je u NOP kao borac Slavonske brigada. Poginuo je 1944. kod Pleternice.

Papo Santole Renika ili udato **Žurić Radojka** iz Dervente, nosilac je Partizanske spomenice 1941.

Pesah Morica-Moš Bukica je zajedno sa svojim mužem dr **Samuelom Baruhom**, uz pomoć banjolučke partijske organizacije iz Bosanske Gradiške otišla u Split. Na oslobođenu teritoriju prelazi 15. ožujka 1942. Kao borac Druge dalmatinske divizije učestvuje u bitkama na Sutjesci i Neretvi. Sa svojim mužem Samuelom poginula je na Sutjesci 1943.

Pesah Morica Cadik-Sado, zajedno sa svojom sestrom Bukicom, 15. marta 1942. preko partijske veze iz Banje Luke odlazi u Split, a zatim na slobodnu teritoriju Višić gore i Dinare. Kao borac Druge dalmatinske divizije učestvuje u borbama na Sutjesci i Neretvi, a kao borac X hercegovačke brigade i u borbama na teritoriji Bosne i Hercegovine. Sado Pesah je imao čin majora JNA.

Pesah Jude Josip, trgovac iz Dervente, rođen 1924, prebjegao je u Dalmaciju, u Zonu I, a nakon oslobođenja rapskog logora 1943. stupa u Dalmatinski i Mostarski partizanski odred. Bio je rukovodilac kulturno-prosvjetnog programa Beogradskog bataljona I proleterske brigade.

Mr ph Sussman Sigfrid, apotekar iz Sarajeva, rođen u Derventi, farmaciju i magistarske studije svršio je u Zagrebu. Prebjegao je 1942. u Dalmaciju i nakon oslobođenja rapskog logora 1943. stupio u NOP. Početkom 1944. zarobljen je od Nijemaca i deportovan u Aušvic, odakle se nije vratio.

Štrasberger Branko, rođen 1924. u Derventi, učenik, preko Sarajeva, gdje se školovao, prebjegao za Split i nakon oslobođenja rapskog logora 1943. stupio u NOP kao borac Jevrejskog rapskog bataljona, a kasnije je bio komesar Banijske divizije.

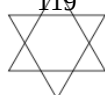
Derventa je oslobođena 19. aprila 1945. godine, nakon čega počinje proces obnove i izgradnje, pa se tako stižu i uslovi za povratak u grad preživjelih Jevreja, kojih je, nažalost, ostao mali broj. U Derventi je prije rata živjelo više od 40 jevrejskih porodica, sa više od 160 članova. Uoči okupacije taj broj se povećao na 350 jer se doselilo oko 150 emigranata iz Austrije, koji su bježali ispred fašističke ruke smrti. Preživjeli su mogli da se izbroje na prste dvije ruke. Preživjeli su upravo oni derventski Jevreji koji su bili raseljeni po drugim mjestima (Bosanska Gradiška, Banja Luka, Sarajevo) i oni koji su pravovremenom kupovinom lažnih ličnih dokumenata i propusnica prebjegli u Dalmaciju, u zone I i II koje su bile pod kontrolom Talijana, koji nisu bili genocidno nastrojani prema Jevrejima. Većina ovih Jevreja je nakon pada rapskog logora 1943. stupila u partizane, a manji broj je preko Italije, nešto kasnije, otišao u Izrael. U genocidu počinjenom nad Jevrejima Dervente stradalo je oko 92% članova jevrejske zajednice. Sinagoga je srušena, a groblje sa nadgrobnim pločama devastirano i zatrto.

Po oslobođenju se iz zarobljeništva vraćaju samo Levi (Moše) Eskenazi i Jozef (Morica-Mošé) Pesah. Sado (Morica-Mošé) Pesah ostaje u JNA kao oficir. Jozef Pesah se po povratku kući posvetio svom zanatu. Bio je rukovodilac jednog odjeljenja u Tvornici obuće Derventa, a kasnije, sve do mirovine, vršio je dužnost tehničkog direktora ove tvornice. Oženio se Tonkom Jurakić iz Dervente, sa kojom je stekao kćerku Vesnu i sina Mojiku. Levi Eskenazi se zaposlio kao službenik u Gradskom odboru Dervente. Oženio se Jelenom Radišić iz Dervente. Sa njom je stekao kći Spomenku i sina Narcisa, koji je poginuo nesrećnim slučajem u saobraćajnoj nesreći. Levi Eskenazi je umro prirodnom smrću u Derventi 1980. Sahranjen je na rimokatoličkom groblju, pošto jevrejskog groblja više nema. Jozef Pesah je umro 1987. i sahranjen je na rimokatoličkom groblju Rabić u Derventi. Porodica Jozefa Pesaha danas živi u Izraelu, u Ashkelonu.

U Derventi danas ne živi nijedna jevrejska porodica. Ukoliko se donese zakon o restituciji nacionalizovane imovine, možda ipak neko pokuca na vrata derventske opštine. Nažalost, imovinu Jevrejske opštine Derventa svojevremeno je prodao Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Preostalo je samo grobljansko zemljište, koje je danas u vlasništvu Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine.

Groblje

JEVREJSKA OPŠTINA BROD NA SAVI

Istorija Bosanskog Broda datira iz bronzanog doba, oko 1600. godine prije nove ere. Iz tog perioda datiraju ostaci relativno velikog naselja iz pradavnih vremena, koje je narod nazivao Pekarusa, čiji su stanovnici pripadali velikom panonskom narodu. Rimljani su također ostavili tragove svog prisustva u Bosanskom Brodu. Na mjestu današnjeg Broda postojala je mala nastamba, koju su Rimljani, u znak podsjećanja na rimskog boga rata Marsa, zvali Marsonija. Marsonija je uistinu bila jedinstveno vojno-strateško utvrđenje, sa svim elementima trgovačkog centra i širom otvorenim trgovačkim putevima prema Pešti i Beču, kao i prema unutrašnjosti Bosanskog pašaluka. Glavnina stare Marsonije nalazila se pored rijeke Save. Nakon Karlovačkog mira 1699. Sava je postala granica između dvaju svjetova, Habzburškog i Osmanskog carstva. Riječna granica je postala simbol podozrenja jedne vlasti prema drugoj, što nije bio slučaj između dva dijela grada, odnosno slavonsko-brodske tvrđave sa jedne strane i Bosanskog Broda sa druge strane obale. Prvi pisani spomen Broda datira iz 365. godine nove ere, mada se sam Bosanski Brod u pisanom dokumentu prvi put spominje kao Turski Brod 1691, kada ga je zauzela austrijska vojska.

Slavonski Brod nastaje kao organizovano naselje na desnoj obali, kada je bio tvrđava koja je trebala da štiti Tursko carstvo. Mirom u Požarevcu 1718. uspostavljena je granica. Jedinstveni Brod je 1739. podijeljen na dvije administracije (bosansku, kao Bosanski Brod, i slavonsku, kao Slavonski Brod). Tako 1739. rijeka Sava praktično postaje granica između Turske i Austrije, a Bosanski Brod je pripao turskom carstvu. U njemu je oko 1850. bilo već 700 stanovnika. Od tada datira i prvo spominjanje Jevreja na ovim prostorima, koji iz pravca Dervente i Bijeljine, tačnije, preko Visokog i Zenice iz pravca Sarajeva, razvojem trgovačkih puteva dolaze u Bosanski Brod, koji je u to doba bio trgovački centar.

U Slavonskom Brodu su bili drugačiji zakoni, koji su datirali od Ferdinanda III iz 1647, koji su ograničavali brojno stanje Židova na području Hrvatske. Židovi su na početku u Vojnu granicu dolazili kao opskrbljivači austrijske vojske stacionirane u vojno-pograničnom pojasu, i bili su liferanti hrane, baruta, streljiva i konjske opreme za vojne potrebe, ili su se bavili kućarenjem. Potvrdu o njihovoj prisutnosti u vojno-graničnim područjima nalazimo u molbi hrvatskih staleža iz 1743, kojom se od povjerenstva za uključenje Slavonije i Srijema u Hrvatsku zahtijeva protjerivanje Židova iz Osijeka i Petrovaradina, što je Dvor odbio, smatrajući takav zahtjev štetnim i neosnovanim. Daljnja opstrukcija naseljavanja Židova u vojno-graničnim područjima potvrđena je 1753. carskim reskriptom. Njime se Jevrejima uistinu brani stalni boravak, ali im je dopušteno kratko zadržavanje radi trgovine. Nakon uspostave novih županija 1747. i stvaranja Brodske, Gradiške i Petrovaradinske pukovnije, Židovima je zabranjen pristup i na ta područja.¹⁴⁰ Iznimku od ovog pravila činili su gradovi pod vojnom upravom koji su se nalazili u slavonskoj Vojnoj granici – Zemun i Petrovaradin – u kojima su se, unatoč zabranama, razvile židovske zajednice.

Židovi su se u Ugarskoj (Hrvatskoj i Slavoniji) od sredine 18. pa sve do sredine 19. stoljeća uglavnom bavili sitnom trgovinom, krčmarenjem i kućarenjem. Većini Židova najvažniji oblik trgovanja ipak je bilo kućarenje (torbarenje), još izraženije nakon 1787. Tek odlukom Požunskog sabora iz 1840. bilo im je zajamčeno da će moći slobodno živjeti na cijelom području kraljevstva i baviti se poslovima i trgovinom, biti posjednici i vlasnici tvornica, te sticati nekretnine, što su im prethodni zakoni branili, s tim da je obaveza plaćanja poreza i dalje ostala na snazi. To priznanje, objektivno, u praksi je zaživjelo mnogo kasnije, i to za vrijeme bana Josipa Šokčevića (1861–67), koji je imao dobar odnos prema Židovima, koji su uvelike doprinosili trgovačkom razvitku zemlje. Nije poznato da li je ban Šokčević poticao trgovačke poslove Židova u Vojnoj granici, ali je poznato da su Židovi tu po nekoliko dana trgovali. Nakon Austrougarske nagodbe 1867, donesen je zakon kojim je proglašena

¹⁴⁰ Slavko Gavrilović, *Jevreji u Sremu u XVIII i prvoj polovici XIX veka*, Beograd 1989.

građanska ravnopravnost Židova u Austriji i Ugarskoj, dok Hrvatska to, još uvijek, nije u praksi željela da prihvati.¹⁴¹ To je i bio jedan od uzroka što su se Jevreji više nastanjivali u području Bos. Broda.

Brodsko židovska zajednica dobija na značaju tek nakon ostvarenja građanske ravnopravnosti 1873. i ukidanja Granice, a osobito nakon njezina pripajanja Hrvatskoj 1881.¹⁴² U vrijeme potvrđivanja Statuta i osnutka Židovske brodske opštine 28. septembra 1873. u Brodu je živjelo 16 židovskih obitelji.¹⁴³ Židovi na početku nisu imali bogomolju, pa su se sastajali u kući Jakoba Kona, koji je tu kuću, sa zemljištem, 1880. poklonio Židovskoj bogoštovnoj opštini sa željom da se na tom mjestu podigne sinagoga. Gradnja sinagoge je trajala pune četiri godine, od 1895. do 1899. Projekat sinagoge izradio je tehničar Müller u "mauričkom stilu", a građevinske radove izveli su Konigsberg i Deutsch iz Zagreba, uz cijenu od 30.000 forinti. Sinagoga je uništena u bombardovanju 1941. U odboru za gradnju sinagoge bili su: Jakob Kohn, predsjednik, Marko Grosman, potpredsjednik, i Max Kohn, blagajnik. Te iste 1899. potvrđena su pravila Židovske bogoštovne opštine u Brodu, pisana dvojezično, na njemačkom i na hrvatskom jeziku.¹⁴⁴

Pred kraj 19. stoljeća židovska zajednica na brodskom području brojala je preko 500 ljudi.¹⁴⁵ U sam Brod su dolazile židovske obitelji, kako iz ugarskih županija tako i iz Vojvodine. To su bile aškenaske porodice, da bi, nakon aneksije Bosne 1878, došle i neke sefardske porodice iz Bosne (Merkadić, Tolentino, Albahari, Pesah).¹⁴⁶

Prema Narodnosnom i vjerskom sastavu stanovništva Hrvatske za 1880. godinu, u Brodu živi 270 Židova, 1890. godine 287 Židova, 1900. već 373, a 1910. godine 515.¹⁴⁷

Najvažnija privredna grana kojom su se Židovi bavili u Brodu bila je trgovina. Brodski rabin Mogan je 1879. otvorio privatnu trgovačku školu u kojoj su školovani brojni poznati brodski trgovci, a postojala je sve do 1892.¹⁴⁸ Trgovinom su se bavili: G. Grossman, J. Goldstein, J. Grünwald, L. Stein, I. Sidon, D. Rosenberg, J. Adler, M. Sessler, H. Kuhn, J. Morway, D. Dottermann, L. Spitzer, Ž. Reich, J. Volb, G. Glückmann, J. Neimann, Š. Grün, M. Preist, M. Weiss, M. Jellinek, M. Rothmüller, Sellinger, W. Schier, Grünbaum, Bayer, Grossmann, V. Fürst, Schllinger, Müller i Neumann. Židovi su bili vlasnici alkoholnih pecara (J. Kohn i S. Kopp), paromlinova (Kohn, Merkadić, S. Stern) i ciglana (Merkadić).

U drugoj polovini XIX vijeka prva sefardska porodica, kao dio velike porodice Pesah, stiže iz Dervente. Svoju trgovinu kožom i kožnim proizvodima, te čuvenim brendom šljivovicom "Šel Pesah", porodica Pesah širi u pravcu Broda i Doboja, gdje susrećemo njene članove stalno nastanjene u tim mjestima. Kompletne trgovačke poslove, preko svojih sinova i kćeri, vodila su tri brata Levija Pesaha: David–Bokor, Jozef–Juso i Juda. Centrala im je bila u Derventi.

Od sefardskih porodica u Brodu susrećemo još porodice Baruh, Danon, Finci, Kabiljo, Salom i Katan, koje su se većinom bavile trgovačkim poslovima. Njihov dolazak je u svemu intenzivniji tek nakon Berlinskog kongresa 1878, kad je Austro-Ugarskoj dodijeljen mandat da preuzme upravu u Bosni. Od te godine, uz koju se vežu počeci privredno-ekonomskog razvoja grada i komunalnog školstva, dolazi do jake brojčane ekspanzije stanovništva u ovom gradu. Zabilježen je i znatan dolazak stručnog kadra iz Austrije, Mađarske i Češke, što je uslovljeno kapitalističkim načinom proizvodnje. Brod se krajem 19. stoljeća razvio u zanatsko-trgovački centar. U njemu je 1896. izgrađena željeznička stanica, koja je sve do kraja Drugog svjetskog rata bila najveći prometni čvor u BiH. Dana 15. jula 1897. krenuo je

¹⁴¹ T. Šalić, *Židovi u Vinkovcima*

¹⁴² Mirko Marković, *Brod - kulturno povijesna monografija, Slavonski Brod* 1994.

¹⁴³ Slavko Mirković, *Posljednje počivalište brodskih Židova*, Bilten 15, lipanj-srpanj 1990.

¹⁴⁴ M. Švob, *Židovi u Hrvatskoj*

¹⁴⁵ S.U. Švendeman, *Krhotine iz povijesti židovske zajednice u Slavanskom Brodu*

¹⁴⁶ Stribor U. Schwendemann, *Prilozi za povijest židovske zajednice u Brodu*, Brodski list, 5. prosinca 1996.

¹⁴⁷ M.R. Horvat, *Slavonski Brod*, 30, navodi da je u Brodu živjelo 588 Židova.

¹⁴⁸ Stribor U. Schwendemann, *Razvoj školskih ustanova u Brodu, Brod i okolica, Vinkovci* 1998.

prvi voz iz Bosanskog Broda prema Derventi i Žepču, čime su stvoreni uslovi za daljnji trgovinski razvoj ovog kraja. Željezničkim povezivanjem s okolnim prostorima i izgradnjom mosta preko Save, Brod je postao središte gospodarstva, trgovine i novčarskih ustanova posavskog kraja, što je potaklo veliko doseljavanje stanovništva. Ubrzani razvoj Broda počinje brojnim doseljavanjem stranaca, u prvom redu Nijemaca i Mađara, a nakon dobijanja ravnopravnosti (1868) i useljavanja i Židova, koji postaju značajni nosioci trgovačke djelatnosti.

Zbog nedostatka preciznih popisa kretanje židovskih porodica malo je teže pratiti jer se sele iz županije u županiju, iz mjesta u mjesto, iz grada u grad. Zbog toga što su u nekim mjestima Židovi bili nastanjeni kao privremeni trgovci s ugarskom zavičajnošću (aškenazi), dok su u drugim mjestima imali stalni boravak (sefardi), slobodno se može reći, i za Slavonski i za Bosanski Brod, koji se sve češće spominje kao Brod na Savi, da sefardske jevrejske porodice više žive u bosanskom, a aškenaske u slavonskom dijelu Broda, mada, u suštini, ogromno trgovačko polje nije ni imalo granica. Prvo industrijsko drveno poduzeće sa židovskim kapitalom bilo je "Blau und Comp", osnovano 1890. a radilo do 1905. Židovi su sudjelovali i u eksploataciji i trgovini drvetom, pa su među prvima osnovali pilanu "Morpurgo i Parento" (1896) i skladište drveta, u vlasništvu S. Wolfnera i Armina Bergera. U metalnoj industriji prednjačili su brodski Židovi, vlasnici Prve brodske tvornice metalnih predmeta dd (Mavro i Jakob Kohn, M. Weiner, R. Merkadčić i dr.).

Jevreji su se u Brodu aktivno uključili u kulturni i društveni život samog grada, ali su osnovali i vlastita udruženja: Izraelitičko gospojinsko dobrotvorno društvo (1892), Mješoviti zbor židovskog hrama, Cionističko društvo "Jehuda Ha levi" (1909), u čijoj organizaciji je te iste godine u Brodu na Savi održana Prva konferencija Zemaljskog udruženja cionista južnoslovenskih krajeva Austro-Ugarske, što je imalo šireg odjeka, zatim Izraelsku mladež i Sportski klub "Makabi".

B.J. Spitzer iz Vinkovaca utemeljio je prvu štampariju u Brodu (1879), koju je 1883. prodao svom zemljaku, Židovu iz Broda Heinrichu Schullmannu, koji je do tada u njoj obavljao posao pomoćnika, a uskoro je postao najjači štampar u Slavoniji. Nema podataka da je u ovoj štampariji štampana jevrejska literatura.

Prva javna biblioteka u Bosanskom Brodu osnovana je 1889. pri Narodnoj osnovnoj školi.

U grad uskoro stižu kompletne aškenaske porodice (Breyer, [Bajnaker](#), [Deutsch](#), [Đivan](#), [Eskenazi](#), [Fajn](#), Goldfaub, Goldstein, Grinberg, [Grihunt](#), [Haas](#), [Polak](#), [Redlih](#), [Weiss](#), [Grunwald](#), [Krausz](#), [Lucati](#), [Rip](#), [Rosenberg](#), Leon, Gutman, Goldberg, Vinski, Mautner, Kopelman) kao kadrovici i činovnici Dvojne monarhije i kao krupni trgovci i kapitalisti. Prema prvom popisu stanovništva iz 1879, u Bos. Brodu su živjela 52 Jevreja, mahom sefarda, da bi u narednom desetljeću došlo do povećanja za 10 članova, što je uglavnom rezultat porodične povezanosti sa Jevrejima iz susjednog Slavanskog Broda, Dervente i Bijeljine. Upravo zbog toga nije ni došlo do izgradnje sinagoge u Brodu.

Nakon uspostavljanja austrougarske vlasti na području Bosne, Brod na Savi postaje glavni punkt za promet i trgovinu između Monarhije, kao predstavnika kapitalističke Evrope, i Bosne, koja je tim aktom doživljavala transformaciju iz feudalnog u kapitalistički način privređivanja, koji je sve više uzimao maha i na ovom području. To je izuzetno pogodovalo većem dolasku Jevreja u ovaj mali grad, tako da se u narednom periodu njihov broj stalno povećava, što je kulminiralo 1910, kada je Jevrejska opština Brod imala 163 člana.

Uporedni broj Jevreja u Bosanskom i u Slavanskom Brodu

Grad	1879.	1885	1895	1910.	1930	1941	Stradalo
Bosanski Brod	52	62	85	163	85	62	97%

Grad	1880.	1890	1900	1910.	1930	1941	Stradalo
Slavonski Brod	270	287	373	515	418	423	95%

Veliki broj članova jevrejskih porodica iz Bos. Broda se bavio trgovinom, nabavljajući robu u Beči i Pešti.

Porodica **Isidora Fincija** je u Rudolfsthalu, srez Bosanska Gradiška, 1897. osnovala i registrovala firmu, a u Bosanskom Brodu je otvorila svoju trgovačku radnju.

Regina (Travnik, 14.5.1899 – ?), kćerka Izidora Fincija, po zanimanju trgovačka pomoćnica, stalno nastanjena u Bosanskom Brodu, nadležna u Travniku, sa **Florom Finci** je od 1922. vodila je suvlasničku trgovačku firmu pod nazivom "Flora Finci" sa sjedištem u Bosanskom Brodu. Od 30. novembra 1929. preuzela je i samostalno vodila ovu tvrtku pod istim nazivom.

Porodica **Goldstein** je živjela u Bos. Brodu i imala svoje trgovine u gradu. **Wilhem** je već daleke 1892. imao registrovanu firmu u Bosanskom Brodu.

Albert je imao registrovanu firmu-svratište sa konakom u Bosanskom Brodu od 1894, a **Frida** je radila od 13. januara 1937. do 18. januara 1938. kao kalfa-krojačica u krojačkoj radnji Tilde Kurtović u Banjaluci.

Adolf Grinberg bio je zastupnik Jevreja u Sreskoj ispostavi Bosanski Brod do 1917.¹⁴⁹

Egon Grinberg je bio činovnik Zajmovne banke za trgovinu i obrt u Bosanskom Brodu.¹⁵⁰

Jakob Grinvald (1899 – ?), strojobravar, radio je u tvornici ulja "Danica" i često je putovao u inostranstvo kao njen zastupnik.¹⁵¹

Ovde su spomenute samo neke od jevrejskih porodica i o njima ćemo kasnije detaljnije govoriti.

Do okupacije zemlje 1941. Bos. Brod je imao svega 26 jevrejskih obitelji, sa 62 člana. U logor Jasenovac je odvedeno 57 Jevreja, a da se nijedan otud nije vratio. Prije odvođenja u logor bili su izvrgnuti najtežim poniženjima i prisilnom radu. Tjerani su da rade sve prljave poslove, da prenose neeksplozirane bombe i mine, da čiste nužnike, stočne pijace i slično, i to u vrijeme kada je na ulicama bilo najviše svijeta. Za vrijeme okupacije u gradu je ostao samo jedan muškarac i četiri žene, jer su bili u mješovitim brakovima i mnogo godina prije rata pokršteni. Jevrejsko groblje ustaše su porušile, a nadgrobne spomenike upotrijebili za građenje temelja kuća.

Sve je počelo dana 10. aprila 1941, na sam dan proglašenja kvislinške tvorevine NDH, kada je grupa ustaša u Brodu, koju je činilo 20-30 gimnazijalaca predvođenih Slavkom Vrgočem, po telefonskim uputstvima Slavka Kvaternika preuzela vlast u gradu i pripremila teren za dolazak Nijemaca. Prvo su provalili u postaju žandarmerije, odakle su otuđili sve preostalo naoružanje (60 pušaka), te su zatim krenuli prema garnizonu tadašnje kraljevske vojske. U početku, 10. puk Vojske Kraljevine Jugoslavije, koji je čuvao garnizon, pružao je kakav-takav otpor, ali se nakon dan-dva puškaranja povukao preko Save, srušivši most između Bosanskog i Slavenskog Broda.

Nakon donošenja Uredbe o hapšenju Jevreja i Srba, kreće kolo užasa i strave za sve Jevreje oba Broda. Počelo je sa provođenjem mjera oduzimanja građanskih prava Jevreja po svim pitanjima društvenog života, potom su uslijedile zakonske odredbe o tome "ko se sve smatra Židovom", zatim zabrana pokrštavanja Židova, pa sve do donošenja Zakona o povjeriocima židovskih radnji, kojim je ozakonjeno beskrupulozno otuđenje jevrejske imovine. Nakon provedene registracije Jevreja i uvođenja, pod prijetnjom kazne smrću, obaveze nošenja Davidove zvijezde, kao i mjera prisilnog rada, na red su došle i mjere fizičke

¹⁴⁹ ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

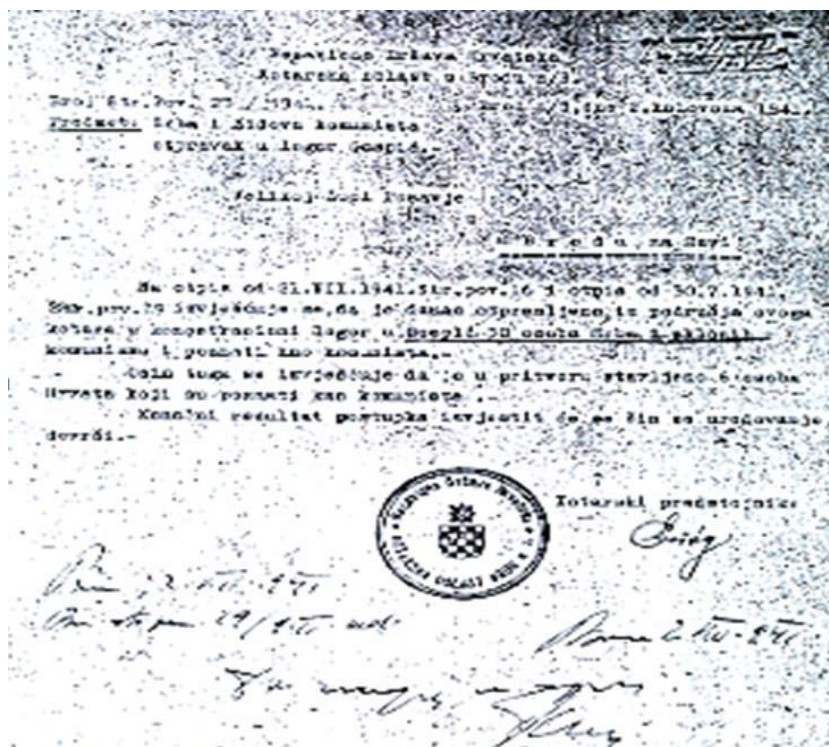
¹⁵⁰ ARSBL, 4, AJ 32/6

¹⁵¹ ARSBL, 5. AJ 8-772

likvidacije Židova u nekom od 28 koncentracionih logora NDH. Upravo stoga, a u cilju što bržeg i efikasnijeg rješavanja "jevrejskog pitanja", u sastavu Ravnateljstva Ustaškog redarstva u Zagrebu osnovani su Židovski odsjek i Odsjek za upravu logora, koji su se sve do sloma NDH bavili svim pitanjima u vezi sa Židovima (popis osoba upućenih u sabirne logore, razmatranje molbi ustanova i pojedinaca za oslobađanje iz sabirnog logora Jasenovac...).

Arhivsku građu o Židovima čine različite molbe (za priznavanje arijevskega prava, za oslobađanje od obaveze nošenja židovskog znaka, za utvrđivanje rasne pripadnosti, zahtjevi za dopuštenja za sklapanje brakova između arijevac i nearijevaca, za stanovanje, izdavanje dopuštenja za rad Židovima, brisanje odvjetnika Židova iz odvjetničkog imenika (1944), dozvola Židovskoj bogoštovnoj općini u Zagrebu za osnivanje Doma nemoćnih (1942).

Aprila 1941. u Brod na Savi je stigao čuveni ustaša Mile Budak, potpisnik rasnih zakona, na temelju kojih je poznata i njegova izjava kako "jednu trećinu Srba treba pobiti, jednu pokrstiti, a jednu iseliti". Jevreji su u tome prošli najgora. U periodu ustaške vlasti pobijeno je 415 Židova iz Broda na Savi. Većina njih je deportovana u logor Jasenovac, koji je za hrvatske ustaše u NDH predstavljao "konačno rješenje židovskog pitanja". Brutalna smaknuća Jevreja vršena su i u samom gradu, da li strijeljanjem, vješanjem ili hladnim oružjem, nije bilo bitno. Bitan je bio samo krajnji cilj. Žrtve terora u Brodu su prvenstveno bili Židovi, Srbi i Romi, mada se ni izvjestan broj Hrvata komunista nije slagao sa NDH vlašću.

Naredba za hapšenje Srba i Jevreja u Brodu na Savi

SPISAK JEVREJA BOS. BRODA STRADALIH U HOLOKAUSTU 1941–1945.

U spisku su navedeni samo oni Jevreji koji su pred početak rata živjeli u Bos. Brodu, mada su tu uhapšeni i odvedeni u koncentracioni logor Jasenovac i članovi istih porodica koji su živjeli u drugim mjestima stare Jugoslavije:

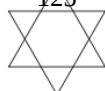
1. Breyer Serafina (1881), 2. Breyer Silva (1912), 3. Dajc Roza (1869), 4. Dajc Bruno (1905), 5. Đivan Vida (1912), 6. Danon Ezra (1894), 7. Eskenasi David, 8. Eskenazi Bencion, 9. Fajn Ema (1891), 10. Fajn Milan (1891), 11. Finci Jozef (1905), 12. Finci Regina (1899), 13. Goldberg Malita (1905), 14. Goldberg Alfrid (1880), 15. Goldberger Silva (1912), 16.

Goldberger Alfred (1885), 17. Goldberger Tereza (1887), 18. Goldberger Geza (1904), 19. Goldfaub Regina, 20. Goldštajnn Nina (1875), 21. Goldštajn Ernestina (1876), 22. Grihunt Mavro (1900), 23. Grihunt Hermina (1895), 24. Grihunt Max (1891), 25. Kabiljo Erna (1911), 26. Kamhi Flora (1875), 27. Maunter, 28. Mathe Ladislav (1914), 29. Merkadic Estera (1877), 30. Metsch Heinrich (1869), 31. Perlstein Željko (1911), 32. Kopelman Eva, 33. Kopelman Samuel (1907), 34. Katan Sultana (1907), 35. Kraus Olga (1907), 36. Krausz Josef (1897), 37. Luccati 38. Pesah Nafto (1888), 39. Pesah Josip (1913), 40. Pesah Leon (1900), 41. Pesah Moric (1882), 42. Pesah Mazalta (1916), 43. Pesah Leon (1910), 44. Pesah Sultana, 45. Pesah Erna (1918), 46. Pesah Levija (1882), 47. Pesah Flora (1914), 48. Pesah Juda (1908), 49. Pesah Salamon (1912), 50. Pesah Erna (1910), 51. Pesah Juda, 52. Polak Koloman (1900), 53. Polak Puia (1906), 54. Redlih Fanika (1900), 55. Redlih Ervin (1912), 56. Redpi Fani (1890), 57. Redpi Ervin (1922), 58. Rosenberg Johana, 59. Salom Matilda (1903), 60. Weiss Paulina (1870) i 61. Weiss Greta (1914).

Do okupacije zemlje 1941. Brod je imao svega 26 jevrejskih porodica, sa 62 člana. Za vrijeme okupacije u gradu je ostao samo jedan muškarac i četiri žene, koji su živjeli u mješovitim brakovima i prihvatili hrišćanstvo. U Brodu ne živi više nijedan Jevrej. Ustaše su srušile lijepu sinagogu u Brodu na Savi, a groblje devastirali. Nakon oslobođenja je bilo pokušaja sporadičnog povratka, ali u Brodu niko nije ostao. Ostalo je samo mjesto na kojem je nekad bilo groblje, iz koga su ekshumirani ostaci pokojnika. Taj tužni čin obavljen je uz blagoslov Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, koji je nedugo poslije toga, 16. septembra 1959, grobljansko zemljište prodao Tvornici čarapa "Bosna".

Nedavno je u Brodu podignuta i osvještana spomen-ploča svim žrtvama fašističkog terora tog grada, a time i pripadnicima jevrejskog naroda. U opštinskoj dokumentaciji, kako nas je informisala služba gradonačelnika Broda, nema podataka o Jevrejima, što je još jedna potvrda definitivnog gubitka jevrejskog identiteta na ovim prostorima.

JEVREJSKA OPŠTINA DOBOJ

Istorijat Jevreja dobojskog kraja nikada do sada nije detaljno istražen. Pojedini tekstovi koji govore o jevrejskom narodu naseljenom na ovom prostoru plod su rada pojedinih historičara (prof. Avram Pinto). Pored toga, zabilježene su i priče koje se u jevrejskim porodicama prenose s koljena na koljeno, od kojih neke i danas žive u Doboju. Ovo istraživanje je upravo takvog karaktera, odnosno bazirano na tekstovima istraživača i novinara i pričama djece i rodbine onih o kojima se ovdje govori.

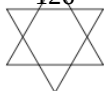
Kad su novi vjetrovi iz velikog svijeta zapuhnu i Otomansku imperiju, u zemlju Bosnu i u malenu varoš dobojsku donijeli su i nove stanovnike. Sve negdje do XVI vijeka Dboj je bio klasična turska kasaba na raskrsnici puteva koji iz centralne Bosne vode u Peštu i Beč. Daljnjim razvojem trgovine i trgovačkih puteva, kao po običaju, doseljavaju sefardski Jevreji iz pravca Sarajeva, Bijeljine i Dervente. Prvo spominjanje imena jevrejskih trgovaca i zanatlija u Doboju datira iz vremena Otomanske imperije. Tek nakon 1840. godine, kada je donesen berat sultana Abdul Medžida, kojim su nemuslimanima vraćena građanska prava, a dozvoljena im je i izgradnja bogomolja, crkava i sinagoga i otvaranje konfesionalnih škola, a posebno nakon 1850. godine, dolazi do izraženijeg dolaska cijelih jevrejskih porodica, koje se stalno nastaniše u ovom malom gradu. Daljnjim razvojem trgovačkih puteva, blagodareći svom izuzetno povoljnom geostrateškom položaju, grad je dobijao obrise jedne moderne varoši sa svim pratećim elementima. Doseljavanje u Dboj Jevreja, mahom sefarda, teklo je polako, što je donekle bilo uslovljeno lošim komunikacijama tj. putevima, koji su kočili privredni razvoj grada. Ipak, ni to nije spriječilo Jevreje Doboja da pod okriljem svoje Jevrejske opštine 1874. podignu prvu sinagogu. Srušena je 1941, a nalazila se u staroj dobojskoj čaršiji. Službu je vršio rabin Juda Mačoro, koji se brinuo i o kašrutu. Njegov grob se i danas nalazi na starom jevrejskom groblju Bare nadomak Doboja. Sinagoga, kao drugo molitveno mjesto poslije Hrama, bila je slika i prilika moći jevrejskih trgovaca i zanatlija dobojske čaršije, kao i izraz sloge i jedinstva svih članova Jevrejske opštine Dboj.

Kuća braće Pesah. Pretpostavlja se da je i zgrada do nje Pesahova, jer je u prizemlju stanovao Jevrejin Leopold Renart, trgovac građevinskim materijalom.

Neposredno pred austrougarsku okupaciju 1878. godine, a mnogo više poslije nje, pod okriljem stranaca, Austrijanaca, Mađara, Čeha i Poljaka, u Dboj dolazi i aškenska skupina Jevreja, koju su činili sitni trgovci, stručni i obrazovani kadar specifičnih zanimanja, u to vrijeme veoma traženih, zatim činovnički kadar Dvojne monarhije ali i krupni kapitalisti, koji su upravljali akcionarskim društvima u oblasti drvne i željezne industrije i kapitalom novčarskih ustanova. Svi su oni u to vrijeme bili predstavnici jednog drugog svijeta, svijeta kapitala i kapitalističkog načina privređivanja, koji se bitno razlikovao od onog koji je bio preovlađujuću tokom nekoliko vijekova turske vladavine. U

istorijskom razvoju Doboja Jevreji su ostavili neizbrisiv pečat svoga života i rada, dajući nemjerljiv doprinos razvoju privrede, kulture, zdravstva, trgovine i zanatske djelatnosti. Jevrejskim kapitalom 1891. je osnovana prva fabrika šećera na Usori. Prvi dobojski ljekar bio je Jevrej Simon Levi. Doktor Rihard Skuteski osnovao je 1927. prvo pjevačko društvo u Doboju, a njegova supruga je bila prva dobojska medicinska sestra. Prvi veterinar koji se pominje u istoriji Doboja, 1920. godine, bio je Leopold Kalc. Braća Pesah, Jozef i Albert, u Doboju su bili prvi predstavnici velike porodice Pesah iz Dervente. Ova dvojica braće, inače najimućniji dobojski trgovci, otvorili su ovdje i prvu robnu kuću. Jevreji su bili vlasnici prve dobojske banke i štamparije, a prvi advokat u gradu bio je Jevrejin Emil Rubinštajn.

Broj Jevreja u Doboju bilježio je postepeni porast, koji je najviše izražen u periodu od 1910. godine, kada Jevrejska opština Doboju broji 101 člana, pa do 1930. godine, kada je povećan za 23 člana. U predvečerje Drugog svjetskog rata ovaj je broj smanjen jer je došlo do njihovog raseljavanja, uglavnom u vezi sa odlaskom mladih na daljnje školovanje u Sarajevo, Beograd i Zagreb, kao i poslovnog angažovanja u drugim mjestima.

Statistički podaci o broju dobojskih Jevreja

Grad	1879	1885	1895.	1910.	1930.	1941.	Stradalo
Doboju	13	18	46	101	124	105	93%

Dobojski novinar Mirko Jeleč u lokalnom dobojskom glasilu "Glas komune", br. 1645 od 29. avgusta 1989, kroz razgovor koji je vodio sa Josipom Elazarom, starosjediocem Doboja, kaže da je život i rad dobojskih Jevreja između dva svjetska rata tekao i ogledao se kroz bitisanje velikih jevrejskih porodica, trgovaca i braće Pesah, Jozefa i Alberta, koji su tu došli iz bliske Dervente, koja je u to vrijeme u trgovačkom smislu bila razvijenija od Doboja, zatim trgovca Isaka Levija, Salamona Elazara, štampara Morica Trinkija, inženjera Zadika Danona, zemljoradnika Morde Atijasa, trgovca L. Levija, bankara Emila Abelsberga, gostioničara Adolfa Ickovića, dr Vojislava Ileša, inženjera Mojsija Levija, trgovaca Majera i Santa Altarca, gostioničara Jakoba Flajšera, veletrgovca Vatroslava Pube Angelusa, trgovaca Jozefa Majera i Alberta Pesaha, učitelja Alberta Vajsa, trgovaca Leopolda Renerta i Isidora Fincijsa, Jakice Ficijsa, uposlenika braće Pesah na veleprodaji duvana, Avrama Ozme, vlasnika bioskopa Maxa Griza, vlasnika prvog hotela A. Ickovića, koji je u svojoj prizemnoj kući sa baštom, u kojoj su se davale i pozorišne predstave, držao čuvenu gostionicu "Kod Cice" (stradala u toku savezničkog bombardovanja Doboja 1944). Josip i Tereza Angelus su radili kao trgovci voćem i povrćem, a bili su u partnerstvu sa Srbinom Dojčinom Petrovićem, sa kojim su dijelili i kuću spratnicu i poslovni prostor.

Moric Trinki je imao u vlasništvu štampariju, koja se nalazila u prizemlju njegove kuće, dok je on sa svojom porodicom živio na spratu. Inače, on je bio oženjen sestrom bogate braće Pesah. Štamparija "Trinki Moric" otvorena je 1930. Bila je nešto manjeg kapaciteta, a štampala je razne rukopise, letke, plakate i programe za "Dobojski list". Poslije rata se prozvala "Narodna štamparija".¹⁵²

Abelsberg je bio prvi direktor Zemaljske banke u Doboju. U vlasništvu ove banke bila je i zgrada u kojoj se radila etivaža šljiva.

Prema našem saznanju, u zgradi na Usori u Sarajevskoj ulici (danas Nikole Tesle) bila je kafana koju su zvali "Kod Špinke". On je bio Jevrej, a prezime je njemačkog porijekla.

Odmah poslije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske (NDH) okupirana je Bosna i Hercegovina od hrvatskih nacista, ustaša, koji su

Radni prostor braće Pesah

Zgrada u kojoj je bila štamparija "Trinki Moric"

¹⁵² Đorđe Pejanović, *Štamparije u Bosni i Hercegovini od 1529–1951*.

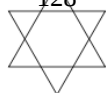
odmah počeli sa progonom Jevreja, Srba, Roma i antifašista, bez obzira na njihovo vjersko i nacionalno porijeklo. U ovom malom prilogu, podsjećanju na strašni genocid, korišćeni su jedino oni istorijski izvori koje su zločinci iza sebe ostavili. Prvih dana okupacije ustaški "Sarajevski novi list", u brojevima 20-24. i 27, pod naslovom "Najveće opasnosti vijeka – Židovi", u napomeni piše: "Moramo svim silama pomagati Njemačku i njezinog velikog vođu Adolfa Hitlera u borbi protiv židovstva i njegovih pomagača u Evropi i Americi".

"Katolički tjednik" u broju 21 od 21. maja 1941. u uvodnom članku pod naslovom "Zašto gone Židove" piše: "Nepobitna je istina da su Židovi – mali narod, raspršen po cijelom svijetu, gonjen prokletstvom Božijim, što su ga sami na sebe izričito zazivali".

Praktično odmah po osnivanju kvislinške NDH doneseni su represivni zakoni za Jevreje, Srbe, Rome i antifašiste svih nacionalnosti. Nisu birana sredstva represije da bi se ostvario cilj koji se morao izvršiti u što kraćem roku, letećim korakom. Katolički župnik Dragutin Kamber, ustaški povjerenik za srez Doboju, još je 1936. strogo branio druženje sa "inovjernom omladinom", rasturao ustaške letke i literaturu. Prvih dana rata u Doboju, kao izraziti njemački pouzdanik, preuzima svu političku vlast. Na teritoriji Doboja zatekao se veliki broj zarobljenih vojnika starojugoslovenske vojske. "Velečasni" Kamber je naredio zatvaranje svih Srba i manjeg broja Jevreja i naprednih muslimana u logor, na čijem čelu je bio on kao logornik, dok je sve katolike i muslimane pustio kućama. Kamber je već aprila 1941. godine, po naređenju i uz saglasnost najviših ustaških dužnosnika, slijedeći hijerarhijski red počev od samog Pavelića, pa preko Artukovića do ustaškog povjerenika za Bosansku Krajinu Viktora Gutića, donosio proglašene koji su značili društvenu diskreditaciju i izolaciju Jevreja i Srba, izbacivanje sa posla, sa svih važnijih funkcija u gradu, obavezu nošenja žutih traka za Jevreje i bijelih za Srbe, strogu zabranu pristupa javnim mjestima svim Jevrejima i Srbima, kao i ograničenje kretanja iza 6 časova poslije podne. Time su Jevreji i Srbi, kao građani drugog reda, stavljeni van zakona i označeni kao neprijatelji i štetočine NDH. Uslijedile su i mjere njihovog ekonomskog uništavanja. U maju 1941. otpočelo je prosto pljačkanje imovine Jevreja i Srba, praćeno privremenim hapšenjima koja su imala za cilj njihovo zastrašivanje.

Prva žrtva ustaške pljačke u Doboju bio je najbogatiji dobojski trgovac Jozef Pesah. "Velečasni" Kamber je lično određivao iznos kontribucije koji svaka žrtva mora da plati da bi bila puštena kući, zadržavajući pritom nakit i novac za sebe. Kamber je lično, pisanim putem, naredio dobojskom Jevrejinu dr Vojislavu Ilešu da u roku od 24 sata napusti svoj stan i da iz njega ništa ne smije iznijeti. Uskoro su slijedile mjere odvođenja muškaraca na prisilan rad na izgradnji puteva, dok su žene prale ulice i ribale nužnike.

Već 10. juna Kamber u Doboju priređuje svečani doček krvniku Jevreja Krajine dr Viktoru Gutiću, koji je na promotivnom fašističkom govoru održanom pred njemačko-ustaškom bulumentom, izjavio da sve Jevreje treba ubiti, a Srbe, prema Budakovom pravilu, "jednu trećinu protjerati, drugu pokrstiti, a treću ubiti". Nakon toga za sve Jevreje i Srbe u Doboju kreće kolo strave, užasa i smrti. Nastaju masovna hapšenja Jevreja i Srba učesnika Prvog svjetskog rata, kao i označenih predratnih komunista. U periodu od juna do avgusta 1941. u samom gradu su ubijeni Atijas Mordo i njegova žena Mika, Buki Pesah Majer i veliki broj viđenijih Srba. Ustaše, ti hrvatski nacisti, sprovode genocidne mjere po čitavom srezu dobojskom. Nakon toga Kamber počinje pozivati sve Srbe i Jevreje na tobožnje "pokatoličenje", što je bila još jedna u nizu podvala kako bi se ljudi lakše pohapsili, opljačkali i deportovali u logore. To se dogodilo i štamparu Moricu Trinkiju koji je, da bi spasao živu glavu (šinuj ašem), pristao na pokatoličenje, nakon čega je uhapšen, opljačkan i, zajedno sa ženom, deportovan za logor Gospić na put bez povratka. Po Kamberovom naređenju novembra 1941. odvedeni su u ustaške logore smrti svi Jevreji iz Doboja, izuzev onih koji su uspjeli na volšeban način da se domognu Zone I ili II ili da odu u partizane, a kojih je, uistinu, malen broj. Među prvim jevrejskim žrtvama genocida u Doboju su: Gizela, Berta, Rifka, Sado i Jozef Levi, vlasnik prvog hotela u Doboju Maks Griz, Jakob Flajšer i Helena Švager.

Vođeni ovakvom ideologijom, Nijemci i ustaše su dobojsku sinagogu prvo pretvorili u konjušnicu, a potom je i srušili 1941, dok je 93% odsto jevrejskog stanovništva odvedeno u logore iz kojih se nikada nisu vratili. Dobojske jevrejske porodice žrtve njemačko-ustaškog genocida su: Polaček, Levi, Finci, Baruh, Renert, Šmuel, Montiljo, Bauer, Skuteski, Kabiljo, Rubinštejn, Eškenaz, Papo, Perera, Mačoro i druge. Neki su uspjeli izbjeći najgore, a potomci su im rasuti širom svijeta. Najveći broj, nažalost, nije. Čitave porodice dospjele su do Jasenovca, uglavnom muškarci, a potom su žene i djeca dospjeli u logor Đakovo. Život je tih dana ispisan očajničkim strahom, ali i hrabrošću. Mnogi dobojski Jevreji koji su uspjeli izbjeći logore smrti stupili su u partizanske redove. Jožika Griz, Gideon Ozmo (brat slikara Danijela Ozme), David Elazar, Mošo Atijas, Sarina i Albert Vajs nisu dočekali slobodu, a sa puškom u ruci, titovkom i petokrakom, kroz rat su prošli i Moni Levi, Ida, Klara i Josip Elazar, Majer, Lorika i Lonika Altarac. Dosadašnje istraživanje o broju Jevreja koji su rođeni ili su živjeli u Doboju do momenta kada su deportovani u logore smrti, Jevrejska opština u Doboju bazira na spiskovima prikupljenim od Muzeja holokausta "Jadashem" u Jerusalimu, Muzeja genocida u Beogradu i Instituta za istraživanje genocida u Jasenovcu, kao i na drugim izvorima. Na ovim spiskovima se pominje preko stotinu Jevreja rođenih u Doboju, odnosno onih koji su u njemu živjeli pred početak Drugog svjetskog rata. Od tog broja čak 93% je na različite načine izginulo u logorima smrti NDH ili poginulo u partizanima u borbi sa okupatorom, dok je zaista malen broj igrom slučaja preživio i potom raspršen po svijetu.

Od nekadašnje stare dobojske sinagoge, koja je srušena za vrijeme rata, pronađena su samo ulazna vrata. Ona su nedavno ugrađena u porti današnje sinagoge, podignute u slavu Božiju 2003. u Doboju. Tada je na zidu Kuće mira postavljena i spomen-ploča, koja u svojoj simbolici prenosi ne samo istinu nego i važnu poruku, koja treba, sa vjerom u Boga, da u sjećanju na holokaust veže stare i mlade, kao i buduće generacije.

"Vrata stare dobojske sinagoge, podignute 1874. godine, porušene 1941. godine, pronađena 2003. godine, su vrata nade koja je preživjela užase dvadesetog vijeka i svjedok svepostojanosti vjere u tvoju ljubav i moć, Bože naš i Bože otaca naših, budi blagosloven..."

Vrata stare sinagoge u Doboju

Malobrojni Jevreji koji su ostali da žive u Doboju poslije Drugog svjetskog rata nastavili su život sa svojim sugrađanima. Jevrejsku opštinu i kontakte sa drugim jevrejskim opštinama vodio je Mihael Atijas, obučar iz Doboja, a nakon njegove smrti 1979. godine ovu dužnost je preuzeo njegov sin Mordehaj Atijas. U "Glasu komune", br. 1740 od 26. juna 1991. godine, Mordehaj Atijas o stanju Jevrejske opštine u Doboju izjavljuje: "Na dobojskoj regiji živi 25 Jevreja. Najviše domaćinstava je u Doboju, a još ih ima u Tesliću, Maglaju i Derventi. Posebne prostorije za rad i vjeru nemamo, praktično sve informacije dobijamo iz Saveza jevrejskih opština Srbije u Beogradu. Slično je u mnogo čemu sa zadovoljavanjem vjerskih potreba, jer na regiji ne postoji nijedan vjerski objekat te stoga putujemo u Sarajevo ili Beograd. Imamo dobre odnose sa svim narodima. Tako je bilo oduvijek, izuzev, naravno, ako se zaborave ratne strahote u kojim je naš narod doživio genocid. Kažem, ne osjećamo nikakvu diskriminaciju, jer uživamo sva prava".

U 90-im godinama Jevrejska opština u Doboju pokreće značajne aktivnosti, a jedna od njih opisana je u "Glasu komune", br. 1766 od 25. decembra 1991. godine: "Kada je doktor Ladislav Kadelburg, doživotni počasni predsjednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, na akademiji u Doboju povodom obilježavanja 120-godišnjice sinagoge i 50-godišnjice stradanja Jevreja Doboja, uručio nekolicini lica i porodica, nekima posthumno, najznačajnije priznanje – zahvalnice megile – prolomio se veliki aplauz. No, prisutni, ipak, nisu do kraja bili svjesni

niti su znali šta su ti ljudi, u stvari, učinili Jevrejima u vrijeme Drugog svjetskog rata. A učinili su najveće što se moglo, žrtvujući vlastiti život, mnoge pripadnike jevrejskog naroda sklonili su od fašističke odmazde i pogroma. Riječ je o porodici Edhema Smailbegovića, Cvjetanu Kovačeviću, Rajku Zakonoviću i Mustafi Trbakoviću".

Tokom posljednjeg građanskog rata u BiH članovi Jevrejske opštine u Doboju nisu se aktivno bavili politikom ili vođenjem rata, ali su se uključili u prikupljanje raznih vrsta humanitarne pomoći, koju su dijelili onima kojima je bila potrebna, ne gledajući na vjersku, nacionalnu ili drugu pripadnost. Za svoj humanitarni rad Jevrejska opština u Doboju odlikovana je visokim priznanjima od strane opštine Doboj, Vlade Republike Srpske i Jewish American Distributive Committee (JDC).

Posljeratni period u BiH i aktivnosti Jevrejske opštine u Doboju

Veoma važan događaj u istoriji Jevreja dobojskog kraja desio se tog sretnog, velikog novembra 2003. godine izgradnjom Jevrejskog kulturnog centra sa sinagogom u Doboju, na ponos i čast cijele Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine. Uz veliko zalaganje Josipa Atijasa, koji je, zajedno sa svojim bratom Mordehajom, samopregornim radom ugradio sebe i cijelu porodicu Atijas u noviju istoriju Jevrejske opštine Doboj, došlo je do izgradnje novog hrama Bet Šalom. Uz veliku pomoć čikaške jevrejske zajednice, a posebice velikog prijatelja jevrejskog naroda, mesije Jevreja grada Doboja gospodina Slobodana Pavlovića i njegove supruge Mire, podignut je novi hram u slavu Božiju, na radost Jevreja dobojskog kraja i njihovih sugrađana.

Sinagoga u Doboju, sagrađena 2003. Nadgrobni spomenik Jude Mačora, dobojskog rabina.

Danas je Jevrejska opština Doboj mala zajednica u odnosu na druge konfesije, ali aktivno radi na očuvanju i promociji jevrejskog kulturnog identiteta i razvoju prijateljstava sa drugim nacionalnim manjinama.

Ove memoare na holokaust 3.000 Jevreja stare Bosanske Krajine ćemo završiti kratkim izvodom iz intervjua g. Josipa Atijasa, velikog nacionalnog radnika iz Doboja, koji je, zahvaljujući upornom radu na mjestu vjerskog službenika u Republici Srpskoj, učinio veliku premosnicu na očuvanju jevrejskog kulturnog identiteta na prostoru tranzicijske BiH. Intervju je prenijela beogradska "Politika" od 26. maja 2008. godine:

"Jevreji su manje ili više oko 7 vekova na ovim prostorima Balkana živeli, radili, mučili se i patili, ali su uvek iza sebe ostavili trag poštenih, radnih i miroljubivih ljudi. Sa ponosom, a ujedno i velikom tugom u srcu napominjem da je oko 89.000 članova jevrejske zajednice, koji su živeli pre Drugog svetskog rata na prostorima bivše Jugoslavije, 86,3% dalo živote, padajući kao žrtve genocida počinjenog nad Jevrejima diljem svijeta, padajući kao žrtve antifašističke borbe za slobodu naroda sada već bivše Jugoslavije. Ponosan sam i na preko 5.500 učesnika NOR-a, 19 narodnih heroja i više od 2.500 nosilaca partizanske spomenice. U toku tog rata sve je uništeno i mnoge familije su pobijene, a od 13.500

preživelih, više od 7.000 je otišlo u Izrael, koji je osnovan 1948. godine. Prvi, genocidni pogrom našeg naroda dogodio se 1941. godine, kada su Jevreje, Srbe i Rome stavili van svih ovozemaljskih zakona, pa ih je mogao ubiti ko hoće. Drugi pogrom je 1946. kad je izvršena nacionalizacija i svu oduzetu imovinu, koju je 1941. godine uknjižila tzv. NDH, Nezavisna Država Hrvatska, Tito je prostom pljačkom tj. Zakonom o nacionalizaciji imovine i eksproprijaciji uknjižio na FNRJ, Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju. Treći i najsramniji pogrom je kada su svi Jevreji koji su izrazili želju da se isele u Izrael 1948. godine uslovljeni da napišu svojom rukom da se odriču celokupne imovine u korist vlade FNRJ, uključujući i državljanstvo, da bi dobili papire za iseljenje. I danas, posle 67 godina apokalipse i kataklizme, koje smo preživeli mi, Srbi i Romi, jevrejska imovina prodaje se u bescenje, Zakonom o privatizaciji. Mnogo je takvih primera. Recimo samo da je u Bijeljini Karađorđeva ulica bila jevrejska, gde je hotel Drina, tu je bila sinagoga i uz park je bilo hiljadu jevrejskih kuća. Poučeni gorkim iskustvom od 1941-1945. godine početkom rata 1992. g. iz Bosne i Hercegovine su otišla 1.303 člana, tako da trenutno u BiH živi 1.200, a na prostoru bivše Jugoslavije nešto više od 6.000 Jevreja, dok ih je pre Drugog svetskog rata bilo 89.000. U Sarajevu postoji Jevrejska opština koja ima 750 do 800 članova, Jevrejska opština u Mostaru, koja zastupa region Hercegovine, broji 58, Jevrejska opština u Zenici ima oko 60, u Tuzli ima 122, u Doboju 90 i Banjaluci 92 člana. Sve su opštine ujedinjene u Jevrejsku zajednicu Bosne i Hercegovine sa sedištem i kolevkom u Sarajevu, u očekivanju zakona o restituciji vjerske imovine, što će sigurno biti osnovna potka za opstanak jevrejskog kulturnog identiteta na ovim prostorima."

Jevrejsko groblje Bare u Doboju

MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE
II DIO- JEVREJSKE PORODICE

ABINUN¹⁵³

Avram¹⁵⁴ (Sarajevo, 1876 – ?)

- trgovac iz Banjaluke. Sa suprugom Sarinom rođ. Levi¹⁵⁵ stekao je kćerke Bukicu, Mazaltu, Renu i Lunčiku.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁵⁶

Sarina rođ. Levi (Bihać, 1878 – ?)

- domaćica iz Banjaluke.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁵⁷

Bukica (Bihać, 1908 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Avrama i Sarine rođ. Levi, krojačka radnica iz Banjaluke.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁵⁸
Bukica Abinun, kćerka Avrama, rođena u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁵⁹

Mazalta (Bihać, 1914 – logor Stara Gradiška 1942)

- kći Avrama i Sarine rođ. Levi, domaćica iz Banjaluke.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁶⁰
Mazalta Abinun, kćerka Avrama, rođena u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁶¹

Rena (Bihać 1922 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Avrama i Sarine rođ. Levi, frizerska radnica iz Banjaluke.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁶²
Rena Abinun, kći Avrama, rođena u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁶³

Lunčika–Luna (Bihać, 1926 – logor Stara Gradiška, 1942)

¹⁵³ Na više mjesta porodično prezime je pisano kao Abinon.

¹⁵⁴ Popis žrtava fašističkog terora u Bihaću Moric Levi započinje porodicom Abinun, koju čine: Avram, trgovac (60), njegova supruga Sarina (56), kćerke Bukica, krojačica (34), Mazalta–Luna (26), Renata, frizerska radnica (21) i Luna, učenica (18), (Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987)

¹⁵⁵ Članovi ove porodice nalaze se na popisu Židova, polužidova i miješanih brakova na području grada Banjaluke, sačinjenom od Župske redarstvene oblasti u Banjaluci 12. juna 1942. Popis je vršen po porodicama, tako da je svaka porodica dobivala svoj broj, a članovi porodice su unutar broja popisivani po abecednom redu. Popisane su 104 porodice (u daljnjem tekstu: Popis broj 1).

¹⁵⁶ Članovi ove porodice nalazili su se na dvije vrste popisa Židova uhapšenih 28. jula 1942. i predloženih za logor. U prvoj vrsti popisani su muškarci (59 osoba) odvojeno od žena i djece (100 osoba), a osim imena i prezimena navedene su godine rođenja i mjesto stanovanja popisanih osoba (u daljnjem tekstu: Popis broj 2). U drugoj vrsti su spiskovi osoba uhapšenih 28. jula 1942. do 12 časova, zasebno muškarci (56 osoba), žene (94 osobe) i djeca (19 osoba), u kojima su navedena samo imena i prezimena (u daljnjem tekstu: Popis broj 3).

¹⁵⁷ Popis broj 1, 2 i 3. U popisu broj 2 upisano je Abinun Sabina, 62 g(odine).

¹⁵⁸ Popis broj 1, 2 i 3. U popisu broj 2 upisano je Abinun Bukica, 1907 g(odina).

¹⁵⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (26.5.2009)]

¹⁶⁰ Popis broj 1, 2 i 3. U popisu broj 2 upisano je Abinun Mazalta, 1915 g(odina).

¹⁶¹ [www.jusp-jasenovac.hr (26.5.2009)]

¹⁶² Popis broj 1, 2 i 3. U popisu broj 2 upisano je Abinun Rena, 1920 g(odina).

¹⁶³ [www.jusp-jasenovac.hr (26.5.2009)]

- kći Avrama i Sarine rođ. Levi, bivša učenica iz Banjaluke.
Do 28. jula 1942. porodica je imala stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁶⁴
Lunčika–Luna Abinun, kćerka Avrama, rođena u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁶⁵

Sarina rođ. Boher (Banjaluka, 13.3.1889 – 1942)

- supruga pok. Mojsija Abinuna sa kojim je stekla sina Saloma i kćerku Mazaltu.
Nju i kćerku Mazaltu odvele su 2. januara 1942. ustaše iz Travnika.¹⁶⁶

Salomon (Travnik, 4.5.1907 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Mojsija i Sarine rođ. Boher.
Dana 29. septembra 1941. odvele su ga ustaše iz Travnika.¹⁶⁷
Salamon Abinun, sin Mojsija, rođen 1909. u Travniku, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁶⁸

Mazalta (Travnik, 9.10.1914 – 1942)

- kći Mojsija Abinuna i Sarine rođ. Boher.
Nju i majku Sarinu odvele su 2. januara 1942. ustaše iz Travnika.

Moric (Bihać, 1910 – Ključ, marta 1943)

- sin Avrama, inženjer agronomije, samac.
U Bihaću je završio osnovnu školu i realnu gimnaziju, a u Zagrebu fakultet. Učestvovao je u kulturnim priredbama koje je organizovao Klub akademičara u Bihaću. Sa ostalim Jevrejima protjeran je 24. juna 1941. iz Bihaća u logor u Bosanskom Petrovcu. Potom je odveden u Cazin, na prisilni boravak, odakle je 2. septembra 1942. stupio u 1. krajiški narodnooslobodilački odred. Poginuo je marta 1943. kod Ključa u toku 4. neprijateljske ofanzive, u borbi sa Nijemcima.¹⁶⁹

Gracija (Sarajevo, 18.6.1931 – ?)

- kćerka Davida.
Upisana je u knjigu državljana u Banjaluci 1948.¹⁷⁰

Vinko (Sarajevo, 4.1.1936 – ?)

- kćerka Davida.
Upisana je u knjigu državljana u Banjaluci 1948.¹⁷¹

¹⁶⁴ Popis broj 1, 2 i 3. U popisu broj 2 upisano je Abinun Lunčika, 1923. g(odina).

¹⁶⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (26.5.2009)]

¹⁶⁶ *Službeni list BiH*, broj 7/1947

¹⁶⁷ Isto

¹⁶⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (26.5.2009)]

¹⁶⁹ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

¹⁷⁰ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, KD, broj 24.477/1948

¹⁷¹ Isto, broj 24.476/1948

ABRAHAM

Lajoš (Brestovac kod Odžaka, 2.4.1921 – ?)

- sin Leopolda Abrahama, sobolikara.

Završio je I razred građanske škole u Travniku. Školske 1936/37. godine pohađao je II razred Trgovačke škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Bukusa Levi Sadika, trgovca manufakturiste u Banjaluci, na Bulevaru kralja Aleksandara 66. Razred je završio sa "dobrim" uspjehom.¹⁷²

¹⁷² ARSBL, 602, 10–17

ALBAHARI

Luna (Kladanj, 1833¹⁷³ – Banjaluka, 31.10.1923)

- kći Jakova i Meire Levi.¹⁷⁴ Bila je udata za Salamona Albaharija zvanog *Behar*, *Biki* ili *Beka*, bogatog sarafa koji je u vrijeme turske vlasti ubijen iz koristoljublja na Kozari. Živjeli su u Banjaluci i stekli kćerke Saru, Matildu i Floru.

Prema popisu zaostavštine iza Lune Albahari (kuća sa kućištem i dvorištem u Ulici samardžije broj 6 u Sarajevu, površine 704 m², pristupačna kolima, građena od ćerpiča, sklona padu, vrijednosti 7.200 dinara), sačinjenom 1948. od strane Gradskog narodnog odbora u Sarajevu i ostavinskoj odluci broj O: 2.223/1923 od 27. maja 1942, njenu imovinu naslijedili su kćerka Sara Levi iz Visokog, unuk Merkoš Albahari, sin pok. Matilde iz Tešnja i unučad pokojne kćeri Flore: Leon Levi pok. Haima, Luna rođ. Levi udata Albahari i Rena rođ. Levi udata Albahari iz Sanskog Mosta, Sara i Salomon Hadžilevi iz Banjaluke. Drugi nasljednici iza preminulog Leona Levija su kćerke Kata i Flora Levi i sin Haim Levi, svi iz Banjaluke.¹⁷⁵

Luna rođ. Löwy (Kladanj, 19.1.1899¹⁷⁶ – 7.2.1982)

- kćerka Haima Levija i majke Flore rođ. Albahari. Imala je sestre Renu, Sarinu i Matildu i braću Salamona i Leona. Porodica je 1907. iz Kladnja doselila u Banjaluku.

Od 1909. do 1913. pohađala je i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci.¹⁷⁷

U braku sa Davidom Albaharijem¹⁷⁸ stekla je kćerke Floru, Rahelu i Juditu i sina Morica. Odmah po sklapanju braka preselili su u Drvar, a kasnije u Lušci Palanku i Drvar.

Sva njena porodica učestvovala je u narodnooslobodilačkom pokretu i jedna je od malobrojnih jevrejskih porodica čiji članovi nisu bili zatočeni u logoru.

Poslije rata je sa suprugom živjela u Sarajevu. Luna i njena sestra Sarina udata Medić, iz Prijedora, prodale su 1954. kuću sa dvorištem, zidanu ciglom i pokrivenu crijepom. Kuća je imala dvije sobe, kuhinju, ostavu, kupatilo, predsoblje i ostale nusprostorije.¹⁷⁹

Tilda (1921 – ?)

- do 28. jula 1942. stalno je nastanjena u Banjaluci u Ulici Petra Svačića broj 42.¹⁸⁰

Rahela (Sanski Most, 9.2.1922 – ?)

- kćerka trgovca Davida Albaharija i majke Lune rođ. Levi i praunuka Lune i Salamona Albaharija.

Pohađala je Državnu nepotpunu žensku realnu gimnaziju u Banjaluci 1935–1938. Niži tečajni ispit položila je 24. juna 1938. U toku njenog školovanja roditelji su iz Sanskog Mosta preselili u Lušci Palanku.¹⁸¹

U banjalučkoj gimnaziji završila je VI razred. Upisala se školske 1940/41. godine u VIIa razred Državne realne gimnazije u Prijedoru. U Prijedor se odselila 7. septembra 1940. i školske 1940/41. tamo upisala VIIa razred Državne realne gimnazije.¹⁸²

¹⁷³ Luna Albahari, *Rođena sam u Kladnju, Jevrejski pregled*.

¹⁷⁴ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, MKU, broj 1.644/1989

¹⁷⁵ ARSBL, 111, broj 6.133/1947.

¹⁷⁶ U upisnicama Državne više djevojačke škole u Banjaluci stoji da je rođena 19. januara 1898. u Banjaluci.

¹⁷⁷ ARSBL, 608, 8–11

¹⁷⁸ David Albahari i njegov brat Jakob otvorili su 1919. u Banjaluci trgovinu mješovitom robom i zemaljskim proizvodima pod nazivom *Braća Albahari*. Od 1935. Jakob Albahari je samostalno vodio ovu trgovinu.

¹⁷⁹ ARSBL, 111, Ugovori, A–36

¹⁸⁰ Popis broj 2 i 3

¹⁸¹ ARSBL, DRŽGBL, 31/1, 34/1 i 38/2

¹⁸² ARSBL, DRGP, 25/31

Drugi svjetski rat dočekala je u Drvaru zajedno sa roditeljima, sestrama Florom i Juditom i bratom Moricom. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. Osamdesetih godina 20. vijeka živjela je u Beogradu.

Judita (Sanski Most, 25. 9. 1923 – ?)

- najmlađa kćerka trgovca Davida Albaharija i majke Lune rođ. Levi i prauka Salamona i Lune Albahari.

Pohađala je Državnu nižu žensku realnu gimnaziju u Banjaluci 1936–1938. U toku školovanja stanovala je kod krojačice Matilde Albahari i bivšeg trgovca Avrama Levija.¹⁸³

Početak Drugog svjetskog rata zajedno sa sestrom Rahelom zatekla se u Drvaru. Učesnik je Narodnooslobodilačkog rata i odbornik Narodnooslobodilačkog odbora Drvar. Osamdesetih godina 20. vijeka živjela je u Beogradu.

Flora (Sanski Most, 9.9.1929 – ?)

- kćerka trgovca Davida iz Luči Palanke.

Školske 1931/32. godine pohađala je II razred Državne građanske škole trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala kod Jakova Albaharija u Pelagićevoj ulici 24.¹⁸⁴

Rahela (Sanski Most, 23.9.1909 – ?)

- kći trgovca Jakoba iz Sanskog Mosta.

Upisana je školske 1921/22. u I razred Niže gimnazije u Prijedoru. Početkom školske godine je istupila.¹⁸⁵

Izidor (Sanski Most, 22.3.1913 – logor Jasenovac, 1941)

- sin trgovca Jakoba iz Sanskog Mosta, vjere jevrejske, upisan školske 1925/26. godine u Ib razred Niže gimnazije u Prijedoru. Zbog neuspjeha, u drugom tromjesečju istupio je iz škole na osnovu odobrenja Prosvjetnog odjeljenja Velikog župana u Banjaluci, broj 1.160 od 8. marta 1926.¹⁸⁶

Isidor Albahari, sin Jakoba, rođen 1912. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁸⁷

Šalom (Sanski Most, 13.4.1916 – ?)

- vjere jevrejske, otac Jakob, trgovac u Sanskom Mostu, Ulica kralja Aleksandra 447.

Pohađao je Nižu gimnaziju u Prijedoru 1927–30. Slabog je vida. Uplatilo 30 dinara u fond za zaštitu učenika.

Zbog nedoličnog ponašanja prema svojoj saučenici 4. februara 1930. kažnjen je ukorom nastavnčkog savjeta.¹⁸⁸

Flora (Sanski Most, 19.8.1919 – ?)

- kći trgovca Jakoba iz Sanskog Mosta, vjere jevrejske, završila četvorogodišnju Narodnu osnovnu školu u Sanskom Mostu. Dana 28. juna 1931. završila je Ib razred Niže gimnazije u Prijedoru. U fond za zaštitu učenika uplatila je 20 dinara.¹⁸⁹

Luna (Sanski Most, 1900 – Stara Gradiška, 1942¹⁹⁰)

- kćerka Šabetaja, žena Alberta, Jevrejka, streljana, a porodica odvedena u logor.

¹⁸³ ARSBL, DNŽRGL, 34/1

¹⁸⁴ ARSBL, 608, 27–12

¹⁸⁵ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 1921–22/2

¹⁸⁶ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1925–26/1

¹⁸⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

¹⁸⁸ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1927–28/1, 1928–29/1 i 1928–30/1

¹⁸⁹ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1930–31/1

¹⁹⁰ Šušnjari 1941, Oštra Luka 2008.

Vlasnica je kuće za stanovanje u Sanskom Mostu u Ulici Josipa Mažara, vrijedne 70.000 dinara. Kuća nije vraćena vlasnici i privremeno je pod državnom upravom na osnovu sudske odluke broj R-76/45. Koristi se za privatno stanovanje.¹⁹¹

U Sanskom Mostu su u zoru avgusta 1942. ustaše sa policijom uhapsile sve Jevreje. Osim Lune, od članova porodice Albahari uhapšeno je i u logoru Stara Gradiška ubijeno njeno dvoje djece, Šabetaj Albahari, sin Alberta (1937) i Albahari Moni, sin Alberta (1939).¹⁹²

Luna Albahari, kćerka Šabetaja, rođena 1900. u Sanskom Mostu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.¹⁹³

Šabetaj Albahari, sin Alberta, rođen 1937. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.¹⁹⁴

Moni Albahari, sin Alberta, rođen 1939. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.¹⁹⁵

Rachela (1885 – ?)

- posjednica iz Tešnja, sa stalnim boravištem u Tešnju, tražila je izdavanje pasoša 1914. radi putovanja u Palestinu.¹⁹⁶

Jakob S.

- trgovac, zastupnik Jevreja za srez Tešanj do 1915.¹⁹⁷

Merkuš (Tešanj, 1905 – logor Jasenovac, 1943)

- nalazi se na popisu osoba za područje Tešnja, u kojem stoji da je "nepoznatog boravka, jugoslovenski Jevrej, ima dobro – zemljište pod državnom upravom."¹⁹⁸

Merkuš Albahari, sin Šabetaja, rođen 1905. u Tešnju, Jevrej, ubijen od strane ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁹⁹

Gidelj (Tešanj, 1908 – logor Jasenovac, 1942)

- nalazi se na popisu osoba za područje Tešnja, u kojem stoji da je "nepoznatog boravka, jugoslovenski Jevrej, imao dobro – zemljište pod državnom upravom."²⁰⁰

Gidelj Albahari, sin Šabetaja, rođen 1908. u Tešnju, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁰¹

Jozef

U potjernici Velike župe Usora i Soli, broj 13.517/42 od 8. oktobra 1942. stoji: *Jozef Albahari sin pok. Sarafa, neoženjen, star 37 godina, Židov, trgovac iz Tešnja. Osobni opis, stas srednji, lice više crveno, zubi prednji zlatni, kosa plava, bradu i brkove brije, osobni znaci nisu poznati, obučen u plavo građansko odijelo, gologlav, na nogama plitke crne cipele. Dana 23. septembra 1942. prilikom sakupljanja Židova radi otpreme u logor imenovani je nestao, pa je ustanovljeno da se sada isti nalazi u šumi Crni vrh, među četnicima.*²⁰²

Na spisku podnarednika zapadne Bosne, sačinjenom od komandanta Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande na položaju Komande Jugoslovenske vojske u otadžbini, Pov. br. sl

¹⁹¹ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

¹⁹² Šušnjari 1941, Oštra Luka 2008.

¹⁹³ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

¹⁹⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

¹⁹⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

¹⁹⁶ ARSBL, 1, 1– Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 507

¹⁹⁷ ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

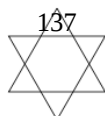
¹⁹⁸ ARSBL, 330–004–026, redni broj 1

¹⁹⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

²⁰⁰ ARSBL, 330–004–026, redni broj 1

²⁰¹ [www.jusp-jasenovac.hr (28.5.2009)]

²⁰² ARSBL, 74, broj 18.140/1942

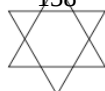
od 24. aprila 1944, među 25 podnarednika predloženih za unapređenje u čin narednika je i rezervni podnarednik Jozef S. Albahari. Jedinicama pokreta pristupio je 21. aprila 1942. U čin rezervnog pješadijskog narednika predložen je zbog *hrabrog držanja u borbi protiv neprijatelja*.²⁰³

Jakov

U izvještaju Kotarskog predstojništva u Prnjavoru, broj 89/41 od 2. maja 1941, upućenom Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, stoji da je za komesara (povjerenika) jevrejske trgovačke radnje u Hrvaćanima, vlasništvo Albahari Jakova, imenovan od strane Predstojništva Mužnjak Petar, težak iz Devetina, koji je svojevremeno radio po trgovinama, a uz to je pouzdan i trezven čovjek. Upozoren je na savjesno obavljanje povjerene mu dužnosti.²⁰⁴

²⁰³ ARSBL, kopija, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 21/31–2, K 205

²⁰⁴ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 49. Nadzornik povjerenika bio je dr Antun Servis.

Zadik M.

- bosanski Jevrej, imao je 1907. u Banjaluci registrovanu firmu *Zadik M. Alkaly*, agenturni obrt i plaćao porez od 1.000 kruna.²⁰⁶ Na osnovu Rješenja br. 12.536/1908, firma je 26. avgusta 1908. preregistrovana.²⁰⁷

Od 20. januara 1911. djelatnost firme obuhvatala je i komisione poslove. Radnja je objavljena 10. marta 1928. po smrti njenog vlasnika.

Regina (Banjaluka 1879 – ?)

- supruga Zadika Alkalaja, otvorila je 1920. u Banjaluci trgovačku radnju.

U zapisniku Gradskog kotarskog ureda u Banjaluci od 27. decembra 1920, kojim je udovoljeno molbi Regine Alkalaj iz Banjaluke za izdavanje inozemne putovnice, u ličnom opisu stoji da je "stasa niska, lica oblog, kose i očiju smeđih, usta i nosa pravilnih". U Beč je putovala u posjetu mužu koji se nalazio u sanatorijumu. Zajedno sa njom putovale se Rahela Nahmijas i Flora Altarac.²⁰⁸

Posjedovala je dvije kuće u Banjaluci, jednu na sprat sa lokalima u prizemlju u Ferhatpašinoj broj 4, a drugu prizemnu u Mehmedpaše Sokolovića broj 3.

U molbi Prve hrvatske štedionice Zagreb, podružnica Banjaluka, od 8. jula 1941, upućenoj Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku i Povjereniku za bivšu Vrbasku banovinu, traže se zaostali polugodišnji obroci u iznosu od 2.255 dinara jer je odobren hipotekarni amortizacioni zajam u iznosu od 10.000 din. Kao polog za hipoteku data je kuća pok. Regine Alkalaj rođ. Nahmijas iz Banjaluke, KO Banjaluka, zk. ul. br. 4545. Osim toga, tražena je dozvola da Mahmut Ibrišagić, povjerenik za jevrejske nekretnine u Banjaluci, podmiri tražbine štedionice kirijom naplaćenom za kuću pok. Regine Alkalaj rođ. Nahmijas. Molbi je udovoljeno.²⁰⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 2. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama pok. Regine Alkalaj rođ. Nahmijas. Kuće se nalaze u Banjaluci u ulicama Ferhad–pašinoj 4 i Mehmed–paše Sokolovića 63. Prvi sprat kuće u Ulici Ferhad–pašinoj 4 iznajmljen je Vlaha Pečencu uz godišnju najamninu od 3.600 kuna, a dva lokala u prizemlju Rasimu Suljiću i Hamdiji Zembu uz godišnju najamninu od po 2.400 kuna. Prizemna zgrada u Ulici Mehmed–paše Sokolovića 63 izdata je djelatnom satniku Sergeju Cikalovskom uz godišnju najamninu od 8.400 kuna. Upravitelj imovinom pok. Regine Alkalaj rođ. Nahmijas bio je Husein Coco.²¹⁰

U prijavi ratne štete, podnesenoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara, kao zastupnika oštećene, stoji da je Regina Alkalaj imala stalno boravište u Banjaluci u Ferhad–pašinoj ulici 4. Oštećenoj je od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka vlast na *zgradi na sprat sa 3 dućana u prizemlju, bombardovanjem*. Ukupna šteta po podnosiocu zahtjeva iznosi 106.400, a po Gradskoj komisiji 87.000 dinara.²¹¹

U prijavi ratne štete, podnesenoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara, stoji da je Regina Alkalaj imala stalno boravište u Banjaluci, Mehmed–paše Sokolovića ulica 63. Oštećenoj je od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka vlast na *zgradi na sprat, bombardovanjem*. Ukupna šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 49.400 din.²¹²

²⁰⁵ Ovo se prezime pisalo i kao Alkalay.

²⁰⁶ ARSBL, Obrtni registar, broj 10/1907

²⁰⁷ *Narodno jedinstvo*, broj 51/1928

²⁰⁸ ARSBL, 4, AJ 30–19

²⁰⁹ ARSBL, USPVBBL, Kabinetski spisi, broj Kab. 3.238/1941

²¹⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 3/1942

²¹¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.615/1945

²¹² ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.453/1945

Jakob

- od 3. jula 1935. do 13. jula 1937. držao je restoran i kafanu u Hotelu *Bosna* u Banjaluci.²¹³

Nisim dr

- sanitetski kapetan, ljekar Vojne bolnice u Banjaluci, bio je predavač na Tečaju za dobrovoljne bolničare u Banjaluci. Tečaj je počeo sa radom 15. oktobra 1935.²¹⁴

Salom (Beč, 21.7.1920 – Banjaluka, 3.10.1983)

- sin Alberta i Sare–Paule Alkalaj iz Sarajeva, oženjen Jovankom rođ. Bojić, ima stalno prebivalište u Sarajevu, Trg Petra Kosorića 9/II. Umro je u banjalučkoj bolnici.²¹⁵

Vito dr

- advokat iz Bosanske Gradiške, kao predstavnik Jevreja izabran je u II kuriju u izbornom srezu broj 20 za poslanika Sabora Bosne i Hercegovine.

Zajedničko ministarstvo finansija Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine odobrilo je početkom decembra 1912. advokatu dr Viti Alkalaju prenos sjedišta njegove advokatske kancelarije iz Bosanske Gradiške u Banjaluku.²¹⁶

²¹³ ARSBL, Registar radnji, broj 17

²¹⁴ *Vrbaske novine*, broj 834/1935

²¹⁵ Administrativna sližba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 1.141/1983

²¹⁶ *Sarajevski list*, broj 276/1912

ALMOSLINO

Moritz (Ruma, 1855 – ?)

- nadležan u Novom Sadu, oženjen Paulinom.

Godine 1898. i 1899. bio je član Centralnog biroa Špedicionog biroa bosanskohercegovačkih državnih željeznica²¹⁷, a više godina i direktor *Prve banjalučke štedionice d.d.* u Banjaluci.

U zapisniku Gradskog kotarskog ureda u Banjaluci od 26. maja 1919, kojim je udovoljeno njegovoj molbi za izdavanje inozemne putovnice, u ličnom opisu stoji da je "stasa srednjeg, lica oduga, kose prosijede, očiju smeđih, usta i nosa naravnih". U Njemačku ili Austriju putovao je radi liječenja. Sličnu molbu podnio je i 25. juna 1921.²¹⁸

Paulina (Budimpešta, 1863 – ?)

- nadležna u Novom Sadu.

Paulina i njen suprug Moric podnijeli su molbu za izdavanje inozemne putovnice. U zapisniku Gradskog kotarskog ureda u Banjaluci od 25. marta 1919. stoji da je "domaćica stasa srednjeg, lica oblog, kose prosijede, očiju smeđih, usta i nosa naravnih". Putovala je u Njemačku i Austriju radi liječenja i posjete kćerki.

Sličnu molbu podnosila je i 22. decembra 1920. i 25. juna 1921.²¹⁹

²¹⁷ *Bosnicher Bote*, 1898. i 1899.

²¹⁸ ARSBL, 4, AJ 27–14

²¹⁹ ARSBL, 4, AJ 27–111 i 236

ALTARAC

Kalmi

Iz Sarajeva ga je kao osamnaestogodišnjaka u Banjaluku doveo njegov ujak Isak Papo zvani Papić. Po savjetu ujaka otac ga je poslao u Carigrad da u jednoj hastahani (bolnici) izučava hećimluk. Nakon četiri godine vratio se u Sarajevo, a potom, na ujakov poziv, došao u Banjaluku. Pomagao je ujaku u poslu, uspješno pripremajući lijekove, korijenje i trave. Uživao je veliki ugled kao hećim i iladža.²²⁰ Stari Isak Papić dao je svoju kćerku za Kalmu i predao mu apoteku u Gospodskoj ulici i svoj bašhećimluk.

Po dolasku austrougarske uprave stigli su i savremeni ljekari i apotekari. Na osnovu odluke Gradskog poglavarstva u Banjaluci, Kalmi Altarac, bosanski Jevrej, registrovao je 1907. obrt mjenjača novca (saraf) i zubara i plaćao porez od 1.000 kruna.²²¹

Nakon smrti supruge Flore rođ. Papić, Kalmi je jedno vrijeme živio sa kćerkom Renučom. U osamdesetoj godini života oženio se Hanom, udovicom trafikanta Juse Levija.²²²

Avram–Abraham (Banjaluka, 1882 – Beč, ?)

- sin Kalmija Altarca i Flore rođ. Papo. U braku sa Lunom rođ. Levi, sestrom Rafe Levija, nije imao djece.

Na osnovu odobrenja Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 14.950/08 od 15. oktobra 1908, otvorio je postolarsku radnju u Banjaluci.²²³ Posjedovao je široko tehničko obrazovanje, tako da je 22. februara 1910. u Albrechtovoj ulici²²⁴ otvorio radnju za instalisanje telefona i električnih zvonca, a bavio se i poslovima preciznog mehaničara, uspješno popravljajući šivaće i druge mašine. Zbog toga je 9. juna 1917. napustio obučarski zanat.

Obučarsku i cipelarsku radnju pod nazivom *Abraham K. Altarac*, sa sjedištem u Banjaluci, registrovao je kod nadležnog suda 3. novembra 1920.

Umro je u Beču prvih godina po završetku Prvog svjetskog rata.

Radnja je 31. januara 1925, po smrti vlasnika, izbrisana iz sudskog registra.²²⁵

*Avram Altarac se veoma isticao u kulturno–obrazovnom životu banjalučkih Jevreja. Svirao je nekoliko instrumenata, pripremao zabave i u njima učestvovao.*²²⁶

Luna rođ. Levi (Banjaluka 1887 – ?)

- domaćica, udata za Avrama Altarca, sina Kalmija Altarca. Dana 28. septembra 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice radi putovanja u Beč.²²⁷

Regina (Banjaluka 18.7.1894 – ?)

- španjolska Jevrejka, kćerka Kalmija Altarca. Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu ss milosrdnica sv Vinka Paulskog u Banjaluciod od 1901–1905.

Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevoj ulici 233.²²⁸

Od 1906. do 1908. pohađala je drugi i treći razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Milićevoj ulici.²²⁹

Irena (Banjaluka, ? – ?)

²²⁰ *Vrbaske novine*, broj 110/1933 i 765/1935

²²¹ ARSBL, Registar obrta, broj 12/1907

²²² Luna Albahari, *Sjećanja iz Banjaluke*, Jevrejski pregled, 1982.

²²³ ARSBL, 23, 848–155/1908

²²⁴ ARSBL, 23, 848–16/1910

²²⁵ ARSBL, 23, Trgovački registar, broj Fi–206/1920

²²⁶ ARSBL, Kazivanje Fadila Bojića iz Banjaluke

²²⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 937/1921

²²⁸ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 183–1901/1902, 185–1903/1904 i 7–1904/1905

²²⁹ ARSBL, 608, 5–6/1

- kći apotekara Kalmija Altarca, Jevrejka, pohađala je četvrti razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci školske 1899/1900. godine.
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevoj ulici.²³⁰

Izidor (Banjaluka, 8.3.1886 – logor Jasenovac, 20.11.1941)

- sin Kalmija Altarca i Flore rođ. Papo. U braku sa Lenkom rođ. Nahmijas stekao je kćeri Floru i Ernestinu zvanu Tina i sinove Samuela, Miku i Jozefa. Živjeli su u porodičnoj kući u Ulici vojvode Putnika 31.

Špenglersku (limarsku) radnju Izidor Altarac prijavio je 1907. i plaćao porez od 400 kruna. Radnja se nalazila na Velikom trgu broj 16. Kao ugledni zanatlija, 1912–13.²³¹ bio je član Obraničkog suda Sreske bolesničke blagajne u Banjaluci. Često je radi trgovačkih poslova putovao u Beč i Trst.

Njegova firma izvodila je limarske radove na banskim zgradama i Gradskoj vijećnici.

Šaćir Memišević, konobar iz Banjaluke, u molbi upućenoj Odjelu za ponovu Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 2.332/41 od 23. avgusta 1941, *traži izdavanje lokala u Banjaluci u Ulici banova Babunića 25, bivše vlasništvo Isidora Altarca limara iz Banjaluke. U lokalu je bila smještena kafana koju je otvorila Darinka Grozdanić.*²³²

Prema zapisniku Gradskog poglavarstva Banjaluka, broj 27.942/41 od 9. januara 1942, izvršen je pregled lokala na Velikom trgu 25, vlasništvo Jevreja Isidora Altarca, po zanimanju limara. Zakupac lokala Hajrudin Spahić, izbjeglica iz sela Bočac, plaćao je mjesečnu najamninu od 380 kuna.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci, od 17. februara 1942, preuzeo je nadzor nad kućama Isidora Altarca. Prema prijavi prihoda od zgrada, prvi sprat kuće Isidora Altarca u Ulici kralja Petra Svačića 31 iznajmio je Mihajlo Rene uz godišnju najamninu od 4.440 kuna. U prizemlju kuće stanovao je vlasnik Isidor Altarac do iseljenja.

Osim ove, Isidor Altarac imao je kuću u Ulici bana Babunića 25. Prema ugovoru Stambenog ureda od 13. januara 1942, lokal u ovoj kući iznajmljen je Hajrudinu Spahiću uz godišnju najamninu od 4.560 kuna.

Imovinom Isidora Altarca upravljao je povjerenik Midhat Nurkić.²³³

Odlukom Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, broj 18759/42²³⁴, radnja Izidora Altarca brisana je iz registra radnji 1. novembra 1942.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beloj Palanci 17. septembra 1945. od strane mr farmacije Ernestine Mandl rođ. Altarac, stoji (rubrika A) da je Izidor Altarac, star 56 godina, po zanimanju limar, boravišta u Banjaluci, narodnosti Mojsijeve, pod njemačkom okupacijom streljan kao građansko lice od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 150.000, a prema Gradskoj komisiji 144.000 dinara.²³⁵

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog Jevreja Izidora Altarca, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (dućan oštećen bombardovanjem i oduzet, odneseno pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 39.000 dinara. Komisija je zaključila da je rješavanje ovog predmeta vezano za predmet Salamona Altarca.²³⁶

²³⁰ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 53–1899/1900

²³¹ Izvještaj Sreske bolesničke blagajne u Banjaluci za 1913.

²³² ARSBL USPBVBBL, Odjel za ponovu, broj 2.332/1941

²³³ ARSBL, 84 Stambeni ured, broj 55/1942

²³⁴ ARSBL, Registar radnji, broj 11/1907, 40/1932 i 112/1938

²³⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²³⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.610/1945

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 16/47 i popisu zaostavštine iza Izidora (Kalmi) Altarca, koji je sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci, stoji da je "streljan u logoru Jasenovac dana 20. novembra 1941; da su iza njega ostale nekretnine gradilište sa dućanom površine od 12 m², gradilište sa dućanom površine od 20 m², gradilište (dućanište) sa dućanom površine 7 m² svi na Velikom trgu²³⁷, kuća sa kućištem i dvorištem i vrt do kuće u ulici Rade Ličine broj 31, kuća sa dvorištem u ulici Đure Pucara; da je ukupna vrijednost nekretnina u 1947. iznosila 115.000 din, i da je bila opterećena tražbinama u iznosu od 44.000 valute Kraljevine Jugoslavije; da su prvi nasljednici iza umrlog Izidora Altarca limara iz Banjaluke žena Leka rođ. Nahmijas udova Altarac iz Banjaluke, kćerke Flora rođ. Altarac udata za Papu Papića iz Zagreba i kćerka Ernestina zvana Tina rođ. Altarac udata Mandl iz Bele Palanke."

Pošto je i majka Lenka rođ. Nahmijas ubijena u logoru Jasenovac, kćerke su naslijedile i majčin dio nekretnina. Kćerke Izidora Altarca su porodičnu kuću u Ulici Rade Ličine broj 31 prodale 1948. i preselile u Palestinu.²³⁸

Izidor Altarac, sin Kalmija, rođen 1886. u Banjaluci, Jevrej, strijeljan je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁹

Lenka rođ. Nahmijas (1882 – logor Jasenovac, 27.7.1942)

- kćerka Samuela i Ester rođ. Nahmijas, supruga limara Izidora Altarca.

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Lenka Nahmijas, Jevrejka iz Banjaluke, domaćica, nalazila se u grupi od 15 **Jevreja** koji su 5. jula 1942. po nalogu Župske redarstvene oblasti primljeni i smješteni u Mekteb zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.²⁴⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beloj Palanci 17. septembra 1945. od strane mr farmacije Ernestine Mandl rođ. Altarac, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Lenka Altarac, stara 52 godine, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti Mojsijeve, ubijena kao građansko lice od ustaša 1942. u Staroj Gradišci. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 150.000, a prema Gradskoj komisiji 192.000 dinara.²⁴¹

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 105/47 i popisu zaostavštine, koji je sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci, stoji da je "Lenka Altarac rođ. Nahmijas supruga Isidora Kalmi Altarca ubijena u logoru Jasenovac 27. jula 1942. kao žrtva masovnog pogubljenja; da su nekretnine vrt površine od 630 m² i kuća sa dvorištem površine od 370 m² svi zajedno bili vrijednosti 222.222 din. 1947; da su nasljednici kćerke Flora rođ. Altarac udata za Papu Papića iz Zagreba i Ernestina Tina rođ. Altarac udata Mandl iz Bele Palanke.²⁴²

Lenka Altarac, kćerka Samuela, rođena 1882. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁴³

Kalmo zvani Miko (Banjaluka, 22.3.1906 – logor Jasenovac, 1942)

- Jevrej, sin Izidora, limara iz Banjaluke (Miličevića, Govedarnica), završio je u Banjaluci 1918. Prvu mušku narodnu osnovnu školu.²⁴⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beloj Palanci 17. septembra 1945. od strane mr farmacije Ernestine Mandl rođ. Altarac, stoji (rubrika A) da je pod

²³⁷ Zajedno sa oko 400 drugih objekata, dućani su porušeni maja i juna mjeseca 1944. u toku savezničkog bombardovanja Banjaluke.

²³⁸ ARSBL, 111, broj 16.187/1947 i Ugovori, B/1949

²³⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁴⁰ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

²⁴¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²⁴² ARSBL, 111, broj 13.163/1947

²⁴³ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁴⁴ ARSBL, 12, 2, red. br. 39/652

njemačkom okupacijom Kalmi Altarac, sin Izidora, star 35 godina, po zanimanju električar, boravišta u Maslovarama, narodnosti Mojsijeve, kao građansko lice ubijen od ustaša 1942. u Jasenovcu. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Gradskoj komisiji 900.000 dinara.²⁴⁵

Samuel (Banjaluka, 11.11.1908 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Isidora i Lenke rođ. Nahmijas.

Završio je u Banjaluci 1919. I mušku narodnu osnovnu školu.²⁴⁶

Od školske 1919/20. do 1926/27. godine pohađao je Gimnaziju u Banjaluci. Ispit zrelosti polagao je 14–26. juna 1927. i bio oslobođen usmenog dijela ispita. Ispitni odbor mu je priznao zrelost i spremnost za univerzitetske i druge nauke.²⁴⁷

Samuel Altarac

Na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu je 7. decembra 1934. završio veterinarske nauke, položio diplomski ispit i stekao zvanje veterinara ovlašćenog za vršenje veterinarske prakse.

Poslije odsluženja vojnog roka, od 25. maja 1936. radio je kao veterinarski pripravnik u Sreskom načelstvu u Podujevu, a 1937. premješten je u Sresko načelstvo u Kotor Varoš. U službi je ocjenjivan kao vrlo dobar, odnosno marljiv i pouzdan.

Naredbom Ustaškog stožera i Povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj I–1335 od 20. maja 1941, veterinar Samuel Altarac stavljen je *na raspoloženje*.²⁴⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 17. septembra 1945. u Beloj Palanci podnijela mr farmacije Ernestina Mandl rođ. Altarac, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Samuel Altarac, star 34 godine, po zanimanju veterinar, boravišta u Banjaluci, narodnosti Mojsijeve, ubijen kao partizan od ustaša 1941. u Jasenovcu. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Gradskoj komisiji 936.000 dinara.²⁴⁹

Samuel Altarac, sin Izidora, rođen 1908. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1945. u logoru Jasenovac.²⁵⁰

Ernestina zv. Tina, udata Mandl (Banjaluka, 17.11.1911 – ?)

- kćerka Izidora Altarca i Lenke rođ. Nahmijas.

Od 1924. do 1932. pohađala je Realnu gimnaziju u Banjaluci. Završni ispit položila je 1932.²⁵¹

U prijavi ratne štete, koju je 17. septembra 1945. u Beloj Palanci podnijela mr farmacije Ernestina Mandl rođ. Altarac, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na na imovini, zgradi (oštećena bombardovanjem), pokućstvu i namještaju. Šteta je nastala oštećenjem i oduzimanjem imovine.²⁵² Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 310.898, a po Gradskoj komisiji 310.000 dinara.²⁵³

Mandl Ernestina rođ. Altarac transportom je 28. novembra 1948. iz Bele Palanke otputovala u Palestinu, gdje je nastavila da živi.²⁵⁴

²⁴⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²⁴⁶ ARSBL, 12, 2, red. br. 2/234

²⁴⁷ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122

²⁴⁸ ARSBL, 9, VI – dosijei

²⁴⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj .237/1945

²⁵⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁵¹ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1931/32.

²⁵² Kao dokaz Ernestina Mandl podnijela je detaljan opis stvarnog stanja i popis oduzetih stvari.

²⁵³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²⁵⁴ ARSBL, 111, Ugovori, B/49

Moric (Banjaluka, 1912 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Isidora, limara iz Banjaluke.

Po završetku osnovne škole pohađao je Šegrtsku školu u Banjaluci školske 1922/23. godine. Zanat je izučavao na Govedarnici u Banjaluci kod oca Isidora Altarca.²⁵⁵

Prema iskazu nadzornika zatvora, oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, u grupi od 15 Jevreja nalazio se i Moric Altarc, sin Isidora, star 32 godine, limar iz Banjaluke. Ova grupa Jevreja primljena je u Mekteb po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. jula 1942. i smještena zajedno Jevrejima ima iz Sanskog Mosta.²⁵⁶

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beloj Palanci 17. septembra 1945. od strane mr farmacije Ernestine Mandl rođ. Altarc, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Moric Altarc, star 30 godina, po zanimanju strane ustaša 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Sreskoj komisiji 1,080.000 dinara.²⁵⁷

Moric Altarc, sin Izidora, rođen 1912. u Kladnju, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁵⁸

Jozef (Banjaluka, 10.10.1913 – logor Jadovno, juli/avgust 1941)

- sin Izidora i Lenke rođ. Nahmijas.

Od 1925. do 1933. pohađao je Realnu gimnaziju u Banjaluci. Završni ispit položio je 1934.

Kao student nalazio se na spisku Jevreja određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva u Banjaluci. Zajedno sa još 14 Jevreja, 30. jula sproveden je u Crnu kuću. Odatle je upućen je na stratište Jadovno i ubijen sa ostalim Srbima i Jevrejima u toku jula i avgusta mjeseca 1941.²⁵⁹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 17. septembra 1945. u Beloj Palanci podnijela mr farmacije Ernestina Mandl rođ. Altarc, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Jozef Altarc, star 27 godina, student agronomije, boravišta u Banjaluci, narodnosti Mojsijeve, ubijen kao građansko lice od ustaša 1941. na nepoznatom mjestu. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Gradskoj komisiji 1,188.000 dinara.²⁶⁰

Salomon, zv. Moni (Banjaluka, 17.2.1892 – logor Jadovno, 1941)

- sin Kalmija Altarca i Flore rođ. Papo.

Uz oca je izučio urarski zanat. Bio je oženjen Sultanom rođ. Nahmijas, zvanom Beba. Sa suprugom i kćerkom Dori stanovao je Ulici vojvode Putnika 33.

Radi obavljanja trgovačkog posla često je putovao u inostranstvo. U molbi koju je 22. februara 1928. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci radi izdavanja inozemne putne isprave, između ostalog stoji da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa i usta pravilnih".²⁶¹

Dana 21. juna 1908. registrovao je urarsku radnju u Ulici kralja Aleksandra bb. Radnju je u toku 1938. preselio u Ferhad–pašinu 39, a na njenom mjestu je 2. februara 1939. otvorio zlatarsku i optičarsku radnju.²⁶²

Odlukom Ustaškog stožera i povjerenika za bivšu Vrbasku banovinu sa sjedištem u Banjaluci, broj 2.839/41 od 30. juna 1941, bez izvlašćenja i revizije procjene, radnje

²⁵⁵ ARSBL, 602, 1–293–66

²⁵⁶ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

²⁵⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²⁵⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁵⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁶⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.237/1945

²⁶¹ ARSBL, 5, AJ 8–845

²⁶² ARSBL, Registar radnji, broj 67/1908, 185/1932, 412/1938 i 453/1939

Salomona su prodane Kazimiru Matijeviću za iznos od 25.000 kuna sa rokom otplate na tri godine.²⁶³

Prvi transport banjalučkih Srba i Jevreja za Gospić uslijedio je početkom juna 1941, po povratku dr Viktora Gutića iz Zagreba. U toku jula–avgusta 1941. na stratištu Jadovno ubijen je i Salomon Altarac.²⁶⁴

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci, od 2. januara 1942, preuzeo je nadzor nad kućom Salomona Altarca, koji se ne nalazi u Banjaluci. Ugovorom o najmu stana od 2. januara 1942. stan na spratu kuće Salomona Altarca u Ulici dr Viktora Gutića 55 iznajmljen je Stevanu Papku iz Banjaluke uz godišnju najamninu od 3.600 kuna. Stan u prizemlju zgrade je ugovorom o najmu od 7. januara 1942. izdat Feliksu Preglu iz Banjaluke uz godišnju najamninu od 1.600 kuna. Imovinom Salomona Altarca je upravljao Ibrahim Katana.²⁶⁵

Zbog neobavljanja posla u trajanju dužem od godinu dana, Župska redarstvena oblast u Banjaluci donijela je 11. aprila 1942. odluku da se obe radnje brišu iz registra, a vlasniku je naređeno da u roku od 15 dana vrati obrtnu dozvolu.²⁶⁶

U kući, u jednom od stanova, bivšem vlasništvu dr Altarca, Ulica kralja Petra Svačića 39, u toku 1942. živio je i Ivan Prohaska, rukovodni satnik živinarske struke.²⁶⁷

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnesenoj u Sarajevu 6. septembra 1945. od dr Jakova Altarca, ljekara iz Sarajeva, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Salomon Altarac, sin Kalme, star 50 godina, po zanimanju zlatar, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ubijen kao građansko lice od ustaša 1941. u Gospiću. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi mjesečno po 5.000 dinara, a po Gradskoj komisiji 360.000 dinara.

Lica koja su bila na teretu Salomona Altarca, lica lišenog života, bili su (rubrika B):

- Sultanija Beba Altarac rođ. Nahmijas, stara 45. godinu, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, žena Salomona, ubijena. Suma za izdržavanje po podnosiocu zahtjeva izostavljena.
- Flora Dori Altarac, stara 18 godina, po zanimanju učenica, boravišta u Banjaluci, dijete Salomona, ubijena. Suma za izdržavanje po podnosiocu zahtjeva izostavljena.

Prema zaključku Gradske komisije za ratnu štetu u Banjaluci od 10. januara 1946, Sultana Beba Altarac privrijedila bi iznos od 360.000 din.²⁶⁸

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 6. septembra 1945. od dr Jakova Kalme Altarca, ljekara Invalidskog odjeljenja VI armije u Sarajevu, kao nasljednika oštećenog Salom–Salomon Altarca, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (dvije kuće oštećene bombardovanjem i odneseno 400 kg žitarica i 500 kg namirnica). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 95.000 dinara.²⁶⁹

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 21. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao skrbnika oštećenog Salom–Salomon Altarca, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, Šenoina ulica 53, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća oštećena bombardovanjem, namještaj i pokućstvo oduzeti). Šteta

²⁶³ ARSBL, 330–004–027, redni broj 8

²⁶⁴ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁶⁵ ARSBL, 84, Stambeni ured, 1/1942

²⁶⁶ ARSBL, Registar radnji, broj 412/1938 i 453/1939 i SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 4

²⁶⁷ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 730/1942

²⁶⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.810/1945

²⁶⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.810/1945

na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji iznosi 100.000 dinara.²⁷⁰

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 21. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao skrbnika oštećenog Salom–Salomona Altarca, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, Šenoina ulica 55, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat oštećena bombardivanjem, namještaj i pokućstvo oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 110.000 dinara.²⁷¹

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog Salom–Salomona Altarca, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, Petra Svačića ulica 33, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništavanjem imovine (kuća i šupa oštećene bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 100.000 dinara.²⁷²

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 17/47 od 7. aprila 1947. i popisu zaostavštine iza Saloma Altarca, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, stoji da je "Salomon Altarac pokojnog Kalme umro u logoru 1941; da nekretnine u Banjaluci kuća na sprat sa mansardom i lokalima u prizemlju i u dvorištu kuću prizemnicu u ulici Vojvode Putnika broj 33 i dvije kuće na sprat i prizemnicu u dvorištu u ulici Princa Pavla broj 53 i 55 nasljeđuje u cijelosti njegov brat major dr Jakov Altarac iz Sarajeva".²⁷³

Sultana, zvana Beba, rođ. Nahmijas (Banjaluka, 1899 – logor Jasenovac, 1942)

- domaćica, u braku sa Salomonom (Kalmi) Altarcem stekla je kćerku Dori. Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici Petra Svačića 33.²⁷⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Sarajevu 6. septembra 1945. od strane dr Jakova Altarac, ljekara iz Sarajeva, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Sultana–Beba Altarac rođ. Nahmijas, stara 45 godina, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ubijena kao građansko lice od strane ustaša 1942. u logoru Jasenovcu. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva je izostavljena, a po Gradskoj komisiji iznosi 360.000 dinara.²⁷⁵

Flora–Dori, zvana Dorica (Banjaluka, 8.8.1924 – logor Jasenovac, 1942)

- kćerka Salomona Altarca i majke Sultane rođ. Nahmijas, krojačka naučnica.

Završila je osnovnu školu, a od 1935. do 1939. Rimokatoličku žensku građansku školu *Marije Pomoćnice* u Banjaluci. U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Ulici vojvode Putnika 33.²⁷⁶ Do 28. jula 1942. sa majkom Sultanom imala je stalno boravište u Petra Svačića broj 33.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Sarajevu 6. septembra 1945. od strane dr Jakova Altarca, ljekara iz Sarajeva, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Flora–Dori Altarac, stara 18 godina, po zanimanju učenica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ubijena kao građansko lice od strane ustaša 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva je izostavljena, a po Gradskoj komisiji iznosi 1,440.000 dinara.²⁷⁷

²⁷⁰ Isto, broj 4.616/1945

²⁷¹ Isto, broj 4.623/1945

²⁷² Isto, broj 4.612/1945

²⁷³ ARSBL, 111, broj 14.331/1947

²⁷⁴ Popis broj 1, 2 i 3

²⁷⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.810/1945

²⁷⁶ ARSBL, 608, 27–538

²⁷⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4810/1945

Jakov–Jakub dr (Banjaluka, 1900 – ?)

- sin Kalmija Altarca i Flore rođ. Papo. Poslije osnovne škole maturirao je na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci školske 1918/19. Medicinu je studirao na Univerzitetu u Beču. Najduže je službovao u Bugojnu. U toku 1931. bio je ljekar u Udruženim zdravstvenim opštinama, sa sjedištem u Donjem Vakufu. Pod imenom dr Jakob Altarac evidentiran je u knjizi banovinskih službenika.²⁷⁸

Posjedovao je kuću na sprat u Ulici vojvode Putnika 39.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 2. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućom Blanke i dr Jakova Altarca u Ulici kralja Petra Svačića 39. Vlasnici kuće u vrijeme preuzimanja nisu se nalazili u

Jakov Altarac Banjaluci. Prvi sprat kuće Blanke i dr Jakova Altarca iznajmljen je inž. Dušanu Čivši za stanovanje, uz godišnju najamninu od 9.600 kuna. Stan u prizemlju zgrade u izdat je Đuri Vujinoviću uz godišnju najamninu od 9.000 kuna. Imovinom Blanke i dr Jakova Altarca je upravljao Husein Coco.²⁷⁹

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, broj 7283–0–1942 od 19. februara 1942, odobreno mu je bolovanje u trajanju od dva mjeseca.²⁸⁰

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog Jakova dr Altarca, sina Kalme, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, Svačićeva ulica 35, stoji da je oštećenom od 15. aprila 1941. Godine, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovala ustaška vlast na zgradi (kuća na sprat), oduzimanjem imovine. Ukupna šteta po podnosiocu zahtjeva iznosi 40.000, a po Gradskoj komisiji iznos je izostavljen. Komisija je zaključila da je rješavanje ovog predmeta vezano za predmet Salomona Altarca.²⁸¹

Učesnik je Narodnooslobodilačkog rata, sa činom majora. Poslije Drugog svjetskog rata živio je u Sarajevu. Sa suprugom Blankom rođ. Atijas od 1959. živio je u Donjem Vakufu.

Blanka rođ. Atijas (Banjaluka, 1912 – ?)

- supruga dr Jakova (Kalmi) Altarca, privatnica.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice radi posjete rodbini, koju je 21. maja 1929. podnijela poglavaru Gradskog sreza Banjaluka, u opisu osobnih znakova navedeno je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju plavih, usta naravnih i nosa pravilnog".²⁸²

Prema Rješenju Komisije za nacionalizaciju NOO Banjaluka broj: N–332/49 od 21. oktobra 1959, nije nacionalizovana "porodična stambena zgrada na sprat koja se nalazi se u ulici Rade Ličine broj 10 u Banjaluci i sastoji od dva dvosobna stana sa djevojačkom sobom i ostalim nus prostorijama a bila je svojini Jakova dr Altarca i Blanke Altarac rođ. Atijas iz Donjeg Vakufa".²⁸³

Leon zvani Dudo (Banjaluka, 1895 – logor Jasenovac, avgust 1942)

- izraelit, nadležan u Banjaluci. Urarski zanat izučavao je kod urara Himba Hrubija od 15. juna 1914. Ispit za zanatskog pomoćnika položio je 15. juna 1918.²⁸⁴

U braku sa Bertom rođ. Baruh stekao je sina Albina i kćerku Floru. Često je putovao u inostranstvo radi obavljanja trgovačkih poslova.

²⁷⁸ ARSBL, 9, Personalna knjiga banovinskih službenika (1931–1940), redni broj 70

²⁷⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 2/1942

²⁸⁰ ARSBL, 74, broj 3.755/1942

²⁸¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.810/1945 i 4.631/1945

²⁸² ARSBL, 5, AJ 8–907

²⁸³ ARSBL, 99, N–233/1959

²⁸⁴ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, knjiga evidencije šegreta (1900–1933), broj 269

Godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici Petra Svačića 33.²⁸⁵

Ubijen je u logoru Jasenovac avgusta 1942.²⁸⁶

U popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću navodi se sljedeći članovi porodice Leona Altarca: sin Kalmi, urar (44), supruga Berta (40), sin Albi, učenik (14) i kćerka Solčika (ili Flora), dijete.²⁸⁷

Leon Altarac, sin Kalmija, rođen 1898. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁸⁸

Berta rođ. Baruh (Bihać, 1897 – logor Jasenovac, 1943)

- domaćica, u braku sa suprugom Leonom Altarcem, urarom iz Banjaluke, stekla je sina Albina i kćerku Floru.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici Petra Svačića 33.²⁸⁹

Berta Altarac, kćerka Jozefa, rođena 1898. u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹⁰

Albin (Bihać, 1925 – logor, 1941)

- sin Leona Altarca i Berte rođ. Baruh, bivši đak iz Banjaluke.

Godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici Petra Svačića 33.²⁹¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Albin Altarac, sin Leona, star 14 godina, po zanimanju đak, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, ubijen kao civil od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.²⁹²

Flora (Bihać, 1925 – logor, 1941)

- kćerka Leona Altarca i Berte rođ. Baruh, bivši đak iz Banjaluke.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici Petra Svačića 33.²⁹³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Flora Altarac, kćerka Leona, stara 16 godina, po zanimanju đak, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.²⁹⁴

Mošo

- godine 1907. u Banjaluci je obavljao sahadžijski obrt i plaćao porez od 200 kruna. U braku sa Beom rođ. Levi stekao je kćerku Floru i sinove Miku i Kalmu.

Bea rođ. Levi (Bihać, 1876 – ?)

- domaćica, u braku sa sajdžijom Mošom Altarcem stekla je kćerku Floru i sinove Miku i Kalmu.

U kući Bee udove Altarac u Ulici dr Viktora Gutića 73, 1. maja 1941. uselila se Jerva Dulić. Nije plaćala mjesečnu najamninu u iznosu od 120 kuna.²⁹⁵

²⁸⁵ Popis broj 1, 2 i 3

²⁸⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁸⁷ (Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987)

²⁸⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁸⁹ Popis broj 1, 2 i 3

²⁹⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (28.4.2009)]

²⁹¹ Isto

²⁹² ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

²⁹³ Popis broj 1 i 3

²⁹⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

²⁹⁵ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 366/1942

Ugovorom od 1. avgusta 1941. Sulejman Hadžidedić, zastupnik za jevrejske stanovne i lokale u Podružnici Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu Banjaluka, ustupio je pod zakup lokal Bee udove Altarca u Ulici Čauševića 2 Halidbegu Kulenoviću uz godišnju najamninu u iznosu od 2.400 kuna. Identični podaci stoje i u prijavi prihoda od zgrada.²⁹⁶

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 73.²⁹⁷

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 2. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućom Bee udove Altarca, koja se ne nalazi u Banjaluci. Prema računima o održavanju zgrade Bee udove Altarca u Ulici Dževada Čauševića zgrada je izdata pod zakup Halidbegu Kulenoviću.

Prema prijavi prihoda od zgrada, kuću Bee udove Altarca u Ulici dr Viktora Gutića do iseljenja je koristila vlasnica. Prema prijavi, dvorišnu kuću koristio je Javor Dulić uz godišnju kiriju u iznosu od 1.200 kn.

Imovinom Bee udove Altarca je upravljao Husein Coco.²⁹⁸

Na popisu jevrejske imovine iz decembra mjeseca 1942. evidentirano je da je Bea udova Altarca vlasnica prizemne i prizemne dvorišne kuće u Ulici dr Viktora Gutića 73 i po jednog lokala u Čauševića ulici na brojevima 2 i 4.

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene Bee Altarca, Jevrejke, koja je imala stalno boravište u Banjaluci, Čauševića ulica 2, stoji da su oštećenju od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast na zgradi (dućan djelimično oštećen bombardovanjem), oštećenjem i oduzimanjem imovine. Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 11.600, a po Gradskoj komisiji 10.000 dinara.²⁹⁹

Flora (Banjaluka, 12.6.1900 – ?)

- kćerka Moše Altarca i Bee rođ. Levi.

U periodu 1911–14. završila je tri razreda Državne više djevojačke škole u Banjaluci. U toku školovanja stanovala je kod majke Bee, udove, u Albrehtovoj 47.³⁰⁰

Miko (Banjaluka, 1905 – logor, 1941)

- sin Moše Altarca i Bee rođ. Levi, električar. Bio je oženjen Reginom rođ. Baruh.

Kao svjedok saslušan je 2. avgusta 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. U zapisniku o saslušanju, između ostalog, stoji da je *Miko Altarc, dob 17 godina, rođen i sa prebivalištem u Banjaluci, vjere izraelske, po zanimanju elektro-tehničar, neoženjen. Kao naučnik radio je opštinskoj službi* (Gradskom poglavarstvu) *od 24. marta 1921.*³⁰¹

Godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Benalića 3.³⁰²

Bio je u grupi od 14 Jevreja uhapšenih i sprovedenih u Crnu kuću 30. jula 1941.³⁰³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijacha iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Miko Altarc, star 36 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijen od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 576.00, a po Gradskoj komisiji 864.000 dinara.³⁰⁴

Regina rođ. Baruh (Bihać, 1910 – logor, 1941)

- domaćica, udata za Miku Altarca.

²⁹⁶ ARSBL, 83, BB/1941

²⁹⁷ Popis broj 1, 2 i 3

²⁹⁸ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 4/1942

²⁹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.616/1945

³⁰⁰ ARSBL, 602, 10–12/636

³⁰¹ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

³⁰² Popis broj 1, 2 i 3

³⁰³ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

³⁰⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici biskupa Benalića 3.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Regina Altarac, stara 36 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 576.000 din.³⁰⁵

Kalma (Banjaluka, 1907 – logor, 1941)

- sin Moše Altarca i Bee rođ. Levi, urar. Nije se ženio.

Nakon završene osnovne škole i I razreda trgovačke škole³⁰⁶ pohađao je Šegrtsku (Stručnu produžnu) školu u Banjaluci 1921–24. Zanat je izučavao kod Hinka Hrubija, sajdzije iz Banjaluke i u Gradskom poglavarstvu. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjen je ocjenom "dobar".³⁰⁷

Posjedovao je kuću sa lokalom u Aleksandrovoj ulici 69. Ubijen je u logoru 1941.³⁰⁸

Hana (Banjaluka, 15.4.1886³⁰⁹ – Travnik, 28.7.1944)

- domaćica.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića.³¹⁰

U molbi Aleksandera Panova, ovlašćenog šumarskog inženjera iz Banjaluke, upućenoj 10. avgusta 1942. Povjerenstvu za procjenu imetka iseljenih Jevreja Banjaluka, stoji da se u stan *gospođe Hane Altarac u kući Salomona Altarca u Gutićevoj ulici 53 u Banjaluci uselio 1. decembra 1940. i plaćao pored mjesečne stanarine i ratu na namještaj otkupljen od stanodavke na otplatu u roku od godine...obaveze sam plaćao sve do maja 1941. kada sam prestao jer je postojala Naredba da se od Židova ne smije ništa uzimati...Kada je kasnije moja stanodavka donijela potvrdu da nju staru, samohranu i siromašnu neće seliti, pristao sam i uz novu usmenu pogodbu plaćati mjesečnu nadoknadu za daljnjih 12 mjeseci.*

Osim povrata namještaja, molilac je zahtijevao i povrat košulja, čarapa, veša, sapuna za veš, budilnika i drva.³¹¹

Prema dopisu GNO Travnik, broj 88 od 10. oktobra 1946, Hana Altarac, rođena 15. aprila 1886. u Banjaluci, od oca Altarac Kalme i majke Altarac Flore, umrla je u Travniku 28. jula 1944. Roditelji su narodnosti jevrejske, a mjesto stanovanja im je Donji Vakuf.³¹²

Irena rođ. Romano (Sarajevo, 1887 – ?)

- domaćica.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici Mehmed–paše Sokolovića 60.³¹³

Leon Levi (Bihać, 1888 – ?)

- trgovački putnik sa stalnim boravištem u Banjaluci.

U molbi za izdavanje putne isprave za putovanje u inostranstvo, koju je 17. oktobra 1925. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, stoji da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose crne, očiju smeđih, nosa pravilna i usta naravnih". Putovao je više puta u Austriju, Italiju, Čehoslovačku, Mađarsku i Njemačku radi obavljanja trgovačkih poslova.³¹⁴

³⁰⁵ Isto

³⁰⁶ U školskom upisniku za 1921. stoji *I razred realne gimnazije*

³⁰⁷ ARSBL, 602, 1–43, 293, 80–122 i 2–13

³⁰⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

³⁰⁹ Kao datun rođenja upisan je 10. oktobar 1876.

³¹⁰ Popis broj 1, 2 i 3

³¹¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 928/1942

³¹² ARSBL, 111, Matični ured, broj 19.741/1946

³¹³ Popis broj 1

³¹⁴ ARSBL, 5, AJ 8–925.

Estera (Sarajevo 1896 – ?)

- domaćica, u braku sa parketarom Isakom Altarcem, zvanim Iso, stekla je kćerke Lunu i Mazaltu.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića.³¹⁵

Luna (Bihać, 24.3.1921 – logor, 1941)

- kćerka parketara Isaka i Estere Altarac. Kao djevojčica je prešla u Banjaluku.

Školske 1935/36. godine bila je učenica četvrtog razreda Državne ženske nepotpune realne gimnazije u Banjaluci i oslobođena polaganja nižeg tečajnog ispita. Završila je Učiteljsku školu u Banjaluci 15. januara 1940. sa vrlo dobrim uspjehom. Prema ubilježnim karakteristikama razrednog starješine, bila je bistra, ambiciozna, sposobna, promišljena i slobodna, ali siromašnog i oskudnog materijalnog položaja. Pored nje roditelji su školovali još jednu kćer.

Sa roditeljima je stanovala u Beogradskoj 15.³¹⁶ Ubijena je u logoru 1941.

Mazalta (Bihać, 20.7.1921 – ?)

- kćerka parketara Isaka i Estere Altarac iz Bihaća, frizerska naučnica.

Pohađala je I razred Stručne produžne škole u Banjaluci školske 1939/40. Izučavala je frizerski zanat kod Asima Dedića iz Banjaluke, Ulica kralja Alfonsa 20. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjena je kao vrlo dobra.³¹⁷

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića broj 4.³¹⁸

U zapisniku Sreskog suda u Banjaluci od 15. juna 1947. stoji da je "Mazalta Altarac iz Splita, Marulićeva broj 8, prodala svoju nekretninu u Banjaluci". Nekretnine se sastoje od kuće sa kućištem i dvorištem površine 165 m² i vrta površine 150 m².³¹⁹

Signora (Jajce, 3.4.1907 – ?)

- kćerka trgovca Morica Altarca.

Od 1920. do 1922. polagala je privatno treći i četvrti razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci.³²⁰

Blanka (Jajce, 13.8.1911 – ?)

- kćerka trgovca Salomona.

Od 1922. do 1925. polagala je privatno prvi, drugi i treći razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i istovremeno redovno pohađala privatnu samostansku školu u Jajcu.³²¹

Matilda (1924 – ?)

- brijački zanat izučavala je u Banjaluci u brijačkoj radnji Asima Dedića od 12. aprila 1939. do 12. jula 1942.³²²

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića broj 4.³²³

Šarlota (Garčin, Slavonija, 1891 – ?)

- kći trgovca Morica Altarca, pohađala je I i II razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1900–02.

³¹⁵ Popis broj 1.

³¹⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993), ARSBL, DŽNRGBL, 31–1 i ARSBL, 209–017–013

³¹⁷ ARSBL, 602, 11–1

³¹⁸ Popis broj 1. U Popisu broj 1 upisano je: Altarac Mazalta, rođena 1923. u Bihaću.

³¹⁹ ARSBL, 111, Ugovori, A/2

³²⁰ ARSBL, 608, 7–7/8

³²¹ ARSBL, 608, 7–12

³²² ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 70

³²³ Popis broj 2 i 3

Za vrijeme školovanja stanovala je kod tetke u Salvator ulici 842 i kod roditelja u Ulici Spasitelja.³²⁴

Kalmi Altarac

Kalmi dr (Travnik, 15.1. 1905 – 1971)

- profesor latinskog i francuskog jezika, završio filozofski i teološki fakultet, doktorirao filozofiju u Beču, ima položen stručni ispit.³²⁵

Do avgusta 1942. živio je i radio u Osijeku, od 1943. uključen je u NOB–u u 18. slavonskoj brigadi. Poslije oslobođenja, sa 19 godina službe, predavao je na Realnoj gimnaziji i Medicinskoj školi u Banjaluci. U braku sa Verom Andrijević, rođenom 1922, stekao je kćerku, rođenu 4. decembra 1948. Stanovali su u Ulici braće Lastrića broj 17. Kćerka Tamara umrla je u 13. januara 1971. u Beogradu.³²⁶

Leon (1903 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci, 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijacha iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Leon Altarac, star 38 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijen od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 570.000, a po Gradskoj komisiji 792.000 dinara.³²⁷

Regina (1914 – logor Stara Gradiška, 1942)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beloj Palanci 17. septembra 1945. od strane mr farmacije Ernestine Mandl rođ. Altarac, stoji (rubrika A) da je pod njemačkom okupacijom Regina Altarac, kći Izidora, stara 28 godina, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti Mojsijeve, ubijena kao građansko lice od ustaša 1942. u Staroj Gradišci. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Gradskoj komisiji 768.000 dinara.³²⁸

Isak inž.

- činovnik pripravnik, član Terenske sekcije u Odjeljenju za kolonizaciju u Direkciji šuma Banjaluka do 1934. i od 1934. do 1941.³²⁹

Braco

Bivši vlasnik zgrade u Banjaluci u Ulici Šoše Mažara 2. Zgrada se u toku 1947. nalazila pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Lokal u kome je smještena trafika izdata je pod zakup Mustafi Zeljkoviću.³³⁰

Bivši je vlasnik zgrade u Banjaluci u Ulici Đure Pucara 73. Zgrada se 1947. nalazila pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje kuće (soba i dvije pomoćne prostorije) izdato je pod zakup Vasviji Hadžić.³³¹

Miko (Banjaluka, 30.11.1907 – ?)

³²⁴ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 55–1900/1901 i 122–1901/1902

³²⁵ ARSBL, 111, BB–Zbirni izvještaji srednjih i osnovnih škola u Banjaluci

³²⁶ ARSBL, 111, Matični ured, broj 49.174/1948. i Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 1.213/1948

³²⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

³²⁸ Isto, broj 1.237/1945

³²⁹ ARSBL, DŠBL, III–13

³³⁰ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

³³¹ Isto

- Jevrej, sin Haima, limara iz Banjaluke, završio je 1919. I mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.³³²

Jakica (Vlasenica. 7.4.1923 – ?)

- stručni učitelj, Jevrej.

Završio je četiri razreda gimnazije i vojnu školu. Iz JNA je 8. septembra 1946. postavljen za stručnog učitelja u Narodnom odboru sreza u Banjaluci.³³³

Mojsej

- sin Isaka, osnovao je i registrovao tvrtku u Jajcu 1886.³³⁴

Aron (12.4.1888 – logor Jasenovac, 1941)

Na zahtjev Finke Altarac u Sreskom sudu u Jajcu 8. avgusta 1946. pokrenut je postupak proglašenja mrtvim Arona Altarca iz Jajca, ubijenog 1941. od strane ustaša u logoru Jasenovac.³³⁵

Salomon

- trgovac iz Jajca.

Na vanrednoj skupštini Sreskog odbora Društva Crvenog krsta Jajce, održanoj 14. juna 1940, izabran je za zamjenika i člana u Nadzornom odboru.³³⁶

Sinjora (Jajce, 3.4.1907 – ?)

- kćerka Salamona, Jevrejka, neudata.

Završila je u Sarajevu učiteljsku školu 30. juna 1926. i položila praktični učiteljski ispit 18. juna 1928. Dekretom Velikog župana Vrbaske oblasti Banjaluka, broj 5.474 od 20. oktobra 1926, postavljena je za učiteljicu u Dobratićima, srez Jace. Službeničkom ocjenom "vrlodobar" ocijenjena je za školske godine od 1929/30. do 1931/32.³³⁷

Na Državnoj narodnoj osnovnoj školi u Bosanskom Petrovcu školske 1933/34. godine predavala je u IV razredu. Ocjenom "vrlodobar" ocijenjena je 19. juna 1934.³³⁸

Sa 15 godina i 8 mjeseci službe, javila se na dužnost i položila zakletvu u kotaru Maglajani 24. aprila 1941.³³⁹

Samuel

- držao je opančarsku radnju u Bihaću u austrougarsko doba.³⁴⁰

Salamon

Altarac Salamon, sin Samuela, narednik (44), evidentiran je u popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću.³⁴¹

Regina M.

³³² ARSBL, 12, 2, red. br. 3/228

³³³ ARSBL, 99, Matična knjiga radnika Narodnog sreza Banjaluka, redni broj 217

³³⁴ *Bosnicher Bote*, 1900.

³³⁵ *Službeni list NR BiH* broj 37/1946

³³⁶ ARSBL, 30, 1–8

³³⁷ ARSBL, 9, IV– Personalni dosijei

³³⁸ ARSBL, ASCG, 66, 1363, 1583

³³⁹ ARSBL, USPVBBL, IV–broj 874/1941

³⁴⁰ *Bosnicher Bote*, 1900.

³⁴¹ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

- učiteljica, pripravnica u osnovnoj školi u Peroj, srez Bihać, radi u Sokolu i vježba ženski naraštaj i djeluje u podmlatku Crvenog krsta. Za svoj rad ocijenjena je ocjenom "vrlodobar".³⁴²

³⁴² ARSBL, ASCG, 66, 1363, 1583

ANGELUS

Rudolf (Teslić, 8.7. 1899 – Nova Topola, jesen 1944)

- sin Progulina, privatni činovnik i kriminalistički tehnički stručnjak.

U vrijeme Vrbaske banovine stanovao je u Banjaluci. Saslušan je u svojstvu svjedoka od strane Okružnog suda u Banjaluci 28. februara 1941. povodom ubistva porodice Poljokan.³⁴³

Državni službenik u Bosanskom Petrovcu, 21. maja 1928. biran je za člana Upravnog odbora Nabavjačke zadruge državnih službenika u Bosanskom Petrovcu.³⁴⁴

Godine 1930. bio je starješina Sreske ispostave u Doboju.³⁴⁵

Kao agrarni delegat u Bosanskoj Krupi 1932. prikupio je 3.290 dinara od seljaka.³⁴⁶

Kao policijski pisar u Upravi policije u Banjaluci, rješenjem ministra unutrašnjih poslova otpušten je iz državne službe 24. marta 1933.³⁴⁷

Angelus Jozefina rođ. Zamolo, učiteljica pučke škole u Banjaluci, službenica arijevske porijekla, imala je bračnog druga sa nearijevskim precima. Brak sa nearijevcem, Jevrejom Rudolfom Angelusom, sklopila je 17. jula 1926. Imali su sinove Brunu i Olafa.³⁴⁸

Rudolf Angelus, saradnik NOP-a, u toku 1942. prebacio je svoja dva sina na Kozaru. Radio je ilegalno na partizanskoj vezi sa Lijeve poljem. Iz Bramerove apoteke dobivao je sanitetski materijal i lijekove koje je preko Lijeve slao u partizane.

U jesen 1944. uhvaćen je i ubijen u Novoj Topoli.³⁴⁹

Jozefina rođ. Zamolo

Prema popisu učitelja i učiteljica Gradskog školskog nadzorništva Banjaluka od 30. jula 1941. Jozefina Angelus je učiteljica u III pučkoj školi u Banjaluci, IV položajne grupe sa 21 godinom službe. U Banjaluci je u državnoj službi radila od 17. decembra 1931.

Učiteljsku školu je završila u Sarajevu 1919, a praktični učiteljski ispit položila u Banjaluci 1924. Udata za pokrštenog Jevreja koji je bez posla. Imaju dvoje djece.³⁵⁰

Po završetku Drugog svjetskog rata Jozefina Zamolo, udova sa dvoje djece, radila je kao učiteljica na osnovnoj školi u Banjaluci.³⁵¹

Bruno (Sarajevo, 15.1.1927 – ?)

- sin Rudolfa Angelusa i Jozefine rođ. Zamolo.³⁵²

Olaf (Sarajevo, 23.12.1932 – ?)

- sin Rudolfa Angelusa i Jozefine rođ. Zamolo.³⁵³

Vatroslav (30.7.1899 – ?)

- sin pok. Jozefa i pok. Tereze Angelus.

Jevrej, po zanimanju trgovac, sa stalnim boravištem u Doboju.

Oženio se 9. maja 1937. u Novom Futogu sa Lijeskić Desankom, nastavnicom Građanske škole u Doboju, vjeroispovijesti pravoslavne, rođenom 6. decembra 1906.³⁵⁴

³⁴³ ARSBL, 23, Kzp. broj 963/1940

³⁴⁴ *Narodno jedinstvo*, broj 70/1928

³⁴⁵ *Službene novine Vrbaske banovine*, broj 53/1930

³⁴⁶ ARSBL, 9, II–broj 18.896/1932

³⁴⁷ *Vrbaske novine*, broj 89/1933

³⁴⁸ ARSBL, 86, broj 180/1941

³⁴⁹ ARSBL, Lični fond Milan Vukmanović (1927–1993), Kazivanje Brane Kalabić

³⁵⁰ ARSBL, 86, broj 176/1941

³⁵¹ ARSBL, 111, Personalno, spiskovi službenika, 1945.

³⁵² ARSBL, 86, broj 180/1941

³⁵³ Isto

³⁵⁴ ARSBL, 9, IV, A–5

U zahtjevu za produženje putne isprave, podnijetom starješini Sreske ispostave u Doboju 31. jula 1929, traži da mu se radi trgovačkih poslova odobri putovanje u Austriju, Švajcarsku, Njemačku, Francusku, Englesku, Italiju, Čehoslovačku, Poljsku, Grčku, Rumuniju, Bugarsku, Tursku, Belgiju, Španiju, Norvešku, Dansku i Mađarsku.

Velikom županu Vrbaske oblasti predloženo je produženje putne isprave na godinu dana, uz obrazloženje da je molilac "dobrog moralnog i političkog vladanja".

Zahtjev je odobren, a putna isprava izdata 5. septembra 1929.³⁵⁵

Ministar trgovine i industrije je 29. aprila 1933. postavio Vatroslava Angelusa, trgovca zemaljskim proizvodima iz Doboja, za zamjenika člana Trgovačke industrijske komore za Vrbasku banovinu.³⁵⁶

Julijana udato Abezberg

Sreski sud u Doboju je 1. marta 1946. pokrenuo postupak proglašenja mrtvom Julijane Abezberg rođ Angelus, iz Doboja, koju su ustaše 1942. odvele iz Doboja.³⁵⁷

Gizela–Giza (Doboj, 1901 – ?)

- privatnica iz Doboja, tražila je 27. avgusta 1928. od Sreske ispostave u Doboju produženje putne isprave.³⁵⁸

³⁵⁵ ARSBL, 5, 8–1562

³⁵⁶ *Vrbaske novine*, broj 108/1933

³⁵⁷ *Službeni list NRBiH*, broj 17/1946

³⁵⁸ ARSBL, 5, AJ 8–1018

Azriel (1882 – 15.6.1931)

U braku sa Rahelom rođ. Poljokan stekao je kćerku Melu Atijas.

Posmrtni ostaci Azriela Atijasa prenijeti su i sahranjeni 28. juna 1967. na groblju *Mirogoj* u Zagrebu.³⁶⁰

Rahela zvana Rahelina rođ. Poljokan (Banjaluka, 15.3.1892 – 19.06.1973)

- kći trgovca Leona.

Od 1902. do 1907. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Carskom drumu.³⁶¹

Domaćica, supruga Azriela Atijasa.

Godine 1942. imala je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.³⁶²

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 25. oktobra 1945. od strane Rahele Atijas stoji da su oštećenju od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća oduzeta i oštećena bombardovanjem, odnijeto pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća, kancelarijski namještaj i pribor). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 600.000 dinara, a po Gradskoj komisiji iznos je izostavljen.³⁶³

Sahranjena je na groblju *Mirogoj* u Zagrebu.³⁶⁴

Avram (Sarajevo, 1886 – 1930/1931)

U braku sa Rozom rođ. Lihtenštajn stekao je sina Davida i kćeri Žanetu i Dunjicu. Odlukom Gradskog poglavarstva Banjaluka, broj 8.983 od 20. jula 1910, dozvoljeno mu je vođenje kefarske radnje u Salvator ulici. Radnja je 1. maja 1929. premještena u kuću Isidora Altarca na Kralja Petra drumu.

Rozina zvana Roza rođ. Lihtenštajn³⁶⁵ (Banjaluka, 18.8.1884 – ?)

- kćerka obučara Franje Lihtenštajna i majke Rahele, španjolska Jevrejka, udata za trgovca Avrama Atijasa iz Banjaluke.

Školske 1906/07. godine pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Albrehtovoj ulici.³⁶⁶

U molbi za izdavanje putne isprave radi putovanja u Italiju u posjetu rodbini, koju je 27. maja 1926. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, stoji da je "stasa visoka, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa i usta pravilnih".³⁶⁷

Od 1929. imala je registrovanu trgovačku radnju sa sjedištem u Banjaluci.

Sa kćerkom Dunjicom uhapšena je 28. jula 1942.³⁶⁸

Žaneta (Banjaluka, 29.1.1916 – ?)

- kći trgovca Avrama (nadležan u Sarajevu) i Roze rođ. Lihtenštajn.

Od 1929. do 1931. pohađala je treći i četvrti razred Državne građanske škole trgovačkog smjera u Banjaluci.

³⁵⁹ Ovo se prezime pisalo i kao Attias.

³⁶⁰ [www.gradskagroblja.hr (14.3.2009)]

³⁶¹ ARSBL, 608, 2–5

³⁶² Popis broj 1.

³⁶³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

³⁶⁴ [www.gradskagroblja.hr (14.3.2009)]

³⁶⁵ Ovo se prezime pisalo i kao Lichtenstein.

³⁶⁶ ARSBL, 608, 6–36

³⁶⁷ ARSBL, 5, AJ 8–496

³⁶⁸ Popis broj 2 i 3

Školske 1929/30. godine stanovala je u Docu 1. Naredne godine umro joj je otac i stanovala je kod bake Rahele Lihtenštajn u Nikole Tesle 6.³⁶⁹

David (Banjaluka³⁷⁰, 1905 – logor Stara Gradiška, 1941)

- sin Avrama, kefara iz Banjaluke. Završio je u Banjaluci 1919. Prvu mušku narodnu osnovnu školu. U toku školovanja stanovao je kod roditelja u Gospodska ulici 1.³⁷¹

Pohađao je Šegrtsku školu u Banjaluci od 1921. Zanat je izučavao kod Isidora Levija, brijača iz Banjaluke.³⁷²

Imao je brijačko–frizersku radnju pod nazivom *David A. Atijas* u Ulici kralja Alfonsa 1. Radnja je registrovana na osnovu Ovlašćenja za rad izdatog od Gradskog poglavarstva u Banjaluci, broj 13887/1931 od 29. septembra 1931.³⁷³ Dopisano: *Odselio*.³⁷⁴

U zapisniku sačinjenom 29. aprila 1941. u Banjaluci, u frizerskoj radnji³⁷⁵ Davida Atijasa, od strane Malčike Berberović, povjerenika radnje, stoji:

- *u kasi radnje nije pronađen novac,*
- *vlasnik radnje nije vodio dućanske knjige i pokazao je povjereniku radnje račun dućanskih izdataka,*
- *u radnji nije bilo robe za prodaju, osim nešto malo materijala za upotrebu prilikom friziranja mušterija,*
- *u radnji je zatečen namještaj i alat za pružanje frizerskih usluga, te dva pomoćnika (Silva Janežić i Slavica Vuleta) i dva naučnika (Bašić Rozika i Bilal Mehmed).*

Vlasnik radnje izjavio je da je sposoban, kao i dosad, voditi oba frizerska salona i da su mu to jedini životni prihodi.

Vlasnik je ključ od radnje predao povjereniku.³⁷⁶

David je bio u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je tajnik Antun Puba Rebac,³⁷⁷ po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, uputio u Gospić 24. jula 1941.³⁷⁸

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, K broj 3062/41, brijačka radnja Davida Atijasa, bez izvlašćenja i revizione procjene, prodana je 14. jula 1941. M. Karabašu i J. Hodžiću za iznos od 5.000 kuna, sa rokom otplate od dvije godine.³⁷⁹

Na osnovu Odluke Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, broj 10.207/42, radnja Davida Atijasa brisana je 11. aprila 1942. iz registra.³⁸⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je David Atijas, sin Alberta, star 31 godinu, brijač, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen kao građansko lice 1941. u logoru Stara Gradiška od ustaša. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 696.000 dinara.³⁸¹

³⁶⁹ ARSBL, 608, 23–1

³⁷⁰ Kao mjesto rođenja Davida Atijasa upisano je i Sarajevo.

³⁷¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 4/105

³⁷² ARSBL, 602, 2–9 (91)

³⁷³ ARSBL, SZKBL, Trgovački registar, 1932/166.

³⁷⁴ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 1

³⁷⁵ David Atijas posjedovao je muški i ženski frizerski salon

³⁷⁶ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 27

³⁷⁷ Anton Rebac zvani Puba (1918–1944), član Ustaškog stana i tajnik Ustaškog stožera u aprilu i maju 1941. a potom povjerenik RAVSIGUR–a i funkcioner ustaškog redarstva u Banjaluci. Sa Ozrenom Kvaternikom premješten je u Zagreb i postavljen za predstojnika Odjela I u Uredu II Ustaške nadzorne službe (UNS). U vrijeme parizanskog napada, septembra 1944, zatekao se u Banjaluci. Uхваćen je i osuđen na smrtnu kaznu strijeljanjem.

³⁷⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

³⁷⁹ ARSBL, 330–004–027, redni broj 14

³⁸⁰ ARSBL, SZKBL, trgovački registar, 1938/211

³⁸¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

David Atias, sin Avrama, rođen 1905. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³⁸²

Elza

U molbi Elze Atijas, broj 2.384/42 od 17. februara 1942, upućenoj Velikoj župi Sana i Luka, stoji: *Pošto je moj muž David Atijas već 8 mjeseci u Logoru ostala sam sa malim djetetom bez ikakvih sredstava za život, nalazom se u velikoj bijedi, slabog sam zdravlja i nesposobna za fizički rad... molim da mi se po mogućnosti dodijeli pomoć.*³⁸³

Tilda–Hilda rođ. Levi (Banjaluka, 1908 – logor Jasenovac, 1942)

- krojačica, godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 49.³⁸⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Tilda Atijas, kćerka Jakova Levija, stara 23 godine, krojačica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijena kao građansko lice 1942. u logoru Jasenovac od ustaša. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 888.000 dinara.³⁸⁵

Albert, zvani Albi (Banjaluka, 1933 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Tilde – Hilde Atijas, godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Gutića 49.³⁸⁶

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Albi Atijas, sin Davida, star 7 godina, dijete, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen 1942. kao građansko lice u logoru Jasenovac od ustaša. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.³⁸⁷

Albert Atijas, sin Davida, rođen 1933. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³⁸⁸

Jozef (Bihać, 1878 – ?)

- sin Samuela, težak, u braku sa Erdonijom rođ. Levi stekao je sinove Natana, Mošu i Hermana i kćeri Cipuru i Renu.

Poslije ranjavanja na talijanskom ratištu kod Santa Marije amputirana mu je lijeva noga do kuka a desna do koljena i proglašen je 100% invalidom. Godine 1921. doselio je u Banjaluku i stanovao na Kralja Petra drumu 43. Porodicu je izdržavao od invalidnine i maloprodaje duvana.³⁸⁹

Na skupštini Udruženja ratnih invalida, održanoj u Banjaluci 6. jula 1924, za blagajnika Udruženja izabran je Jozef Atijas, trafikant iz Banjaluke.³⁹⁰

Josip Atijas, *ratni invalid i Židov iz Banjaluke*, podnio je Uredu poglavnika molbu kojom je tražio dozvolu za povratak u Banjaluku. Molba je 2. avgusta 1941. iz Ureda poglavnika proslijeđena Redarstvenom ravnateljstvu Banjaluka, kojem je naloženo provjeravanje istinitosti navoda u molbi. U dopisu upućenom 8. avgusta 1941. Uredu poglavnika veliki župan navodi: *Molitelj Atijas Josip je invalid i navodi njegove molbe su istiniti. Stavljam prijedlog, da se molba povoljno riješi.*³⁹¹

³⁸² [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

³⁸³ ARSBL, 74, broj 2.384/1942

³⁸⁴ Popis broj 1, 2 i 3.

³⁸⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

³⁸⁶ Popis broj 1 i 3

³⁸⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

³⁸⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

³⁸⁹ ARSBL, 23, Invalidi, A-7

³⁹⁰ ARSBL, 4, AJ 30-1

³⁹¹ ARSBL, 74, broj 221/1941

Stalno boravište 1942. bilo mu je u Ulici fra Grge Martića 7.³⁹²

Ivan Čuljat iz Banjaluke, Martićeva ulica 7, uputio je 28. avgusta 1942. Poreskoj upravi u Banjaluci molbu kojom je tražio isplatu zaostale kirije. Dužnik Jozef Atijas, invalid iz Banjaluke, stanovao je u prizemlju Čuljatove kuće i kao Jevrej je odveden u logor. Stvari Jozefa Atijasa prodate su stanaru koji se doselio 15. avgusta 1942. u njegov stan. Kirija, prema moliocu, trebala je da se isplati od novca dobijenog tom prodajom.³⁹³

Erdonija rođ. Levi (1881 – ?)

- supruga Jozefa Atijasa, invalida iz Banjaluke.

Cipura (Bijeljina 27.9.1905 – ?)

- kći Jozefa Atijasa, domaćica.
Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 7.³⁹⁴

Natan (11.10.1906 – ?)

- sin Jozefa.

Mošo (Sarajevo 15.4.1909 – ?)

- sin trgovca Jozefa i Erdonije rođ. Levi iz Banjaluke.

Poslije završene osnovne škole pohađao je i 1920. završio Prvu mušku narodnu osnovnu školu. Tokom školovanja stanovao je kod roditelja u Gospodskoj ulici 24.³⁹⁵

Od 1921. do 1929. pohađao je Realnu gimnaziju u Banjaluci, a od 1929. bio je student Filozofskog fakulteta u Zagrebu.³⁹⁶

Herman, zvani Cevi (Bihać, 5.4.1911 – ?)

- sin Jozefa, školske 1932/33. godine maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.
Juna mjeseca 1942. radio je kao trgovački pomoćnik u Sanskom Mostu.³⁹⁷

Rena (Banjaluka, 14.12.1922 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Jozefa, od 1935. do 1939. pohađala je i završila je Državnu građansku školu tehničkog smjera odnosno Srednju tehničku školu – elektro smjer u Banjaluci.³⁹⁸
Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 7.³⁹⁹

Rena Atijas je bila član SKOJ-a u Srednjoj tehničkoj školi u Banjaluci od 1939. Ubijena je u ustaškom logoru.⁴⁰⁰ Prema kazivanju Ankice Cijan–Dilber, Renu Atijas su ubile ustaše 1942. u logoru Stara Gradiška.⁴⁰¹

Rena Atijas, kćerka Josipa, rođena 1923. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.⁴⁰²

Jozef

Jozef Atijas je 1917. i 1918. u Banjaluci registrovao obrtničke radnje.

Samuel (Sarajevo, 1897 – logor Jasenovac, 1942)

³⁹² Popis broj 1, 2 i 3.

³⁹³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.049/1942

³⁹⁴ Popis broj 1, 2 i 3

³⁹⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 2/577

³⁹⁶ ARSBL, 23, Invalidi, A–7

³⁹⁷ ARSBL, 74, broj 7.236/1942

³⁹⁸ ARSBL, 599, 29–41/1–3

³⁹⁹ Popis broj 1, 2 i 3

⁴⁰⁰ Sadik Đumrukčić, *SKOJ–e u banjalučkoj STŠ*, Srednja Bosna u NOB–u, Beograd, 1976, knjiga 1

⁴⁰¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁴⁰² [www.jusp–jasenovac.hr (14.3.2009)]

- sin Jozefa, maturirao je na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci decembra 1915.⁴⁰³

Trgovačku radnju sa sjedištem u Banjaluci registrovao je 1926.

U Zapisniku poglavara Gradskog sreza u Banjaluci od 26. oktobra 1928, odobreno mu je izdavanje putne isprave za putovanje u Austriju radi obavljanja trgovačkog posla. U osobnom opisu stoji da je "stasa srednjeg, lica dugog, kose crne i očiju smeđih, nosa i usta pravilnih".⁴⁰⁴

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je tajnik Antun Puba Rebac, po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, uputio u Gospić 24. jula 1941.⁴⁰⁵

Samuel Atias, sin Jozefa, rođena 1897. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.⁴⁰⁶

Fritz

Na osnovu obrtne koncesije izdate od strane Kraljevske banske uprave Vrbaske banovine, broj I-14850/31 od 29. avgusta 1931, otvorio je agenturnu i komisionu radnju *Univerzal* sa sjedištem u Vuka Karadžića ulici 58 u Banjaluci. Djelatnost firme bilo je davanje informacija o veresijskim prilikama firmi i obrtnika uopšte, te drugih lica, ali samo za poslovne svrhe, zastupanje raznih fabrika i firmi u pogledu prometa robe (prodavanje fabričkih i obrtnih proizvoda) i držanje komisionog lagera i preuzimanje i čuvanje u lageru poručene i prispjele robe.⁴⁰⁷

Šimun

- sin Isaka, bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je tajnik Antun Puba Rebac, po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, uputio u Gospić 24. jula 1941.⁴⁰⁸

Mazalta (Banjaluka 1887 – ?)

- domaćica. Godine 1942. imala je stalno boravište u Sanskom Mostu.⁴⁰⁹

Mihael–Mihajlo

- rabin Jevrejske vjeroispovjedne opštine sefardskog obreda u Banjaluci. U toku jula 1931. putovao je Čehoslovačku radi obavljanja vjerskih poslova.⁴¹⁰

Honorarni nastavnik za aškenasku vjeronauku na Državnoj realnoj gimnaziji u Banjaluci školske 1934/35. godine. Predavao je četiri časa nedeljno učenicima I i VIII razreda.⁴¹¹

Leon M.

Okružni sud u Travniku je 28. februara 1930. unio u registar (F-34/1-1930) papirnicu u Travniku, vlasništvo Leona M. Atijasa.⁴¹²

Salomon D.

⁴⁰³ XXI izvještaj Velike realke 1915/1916.

⁴⁰⁴ ARSBL, 5, AJ 8-771

⁴⁰⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926-1993)

⁴⁰⁶ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴⁰⁷ ARSBL, 23, broj Fi-289/1931.

⁴⁰⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926-1993)

⁴⁰⁹ ARSBL, 74, broj 7.236/1942

⁴¹⁰ ARSBL, 9, II-AJ 8/15

⁴¹¹ ARSBL, ARSCG, 66, 662, 1122, fotokopije

⁴¹² *Narodno jedinstvo*, Sarajevo, broj 65/1930

Okružni sud u Travniku je 28. februara 1930. unio u registar (F–12/1–1930) trgovinu mješovite robe u Travniku, vlasništvo Salomona D. Atijasa.⁴¹³

Salamon Atijas, sin Davida, rođen 1904. u Travniku, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.⁴¹⁴

Herman (Travnik, 4.5.1911 – ?)

- sin trgovca Jozefa, Jevrej, završio je u Banjaluci 1921. I mušku narodnu osnovnu školu.⁴¹⁵

Rafael

Sreski sud u Travniku poveo je 20. decembra 1946. postupak proglašenja mrtvim (broj R–901/46):

- Rafaela Atijasa, sina Avrama, gostioničara,
 - Rifke Atijas, supruge Rafaela, domaćice,
 - Leona Atijasa, sina Rafaela, studenta,
 - Blanke Atijas, kćerke Rafaela, domaćice,
 - Regine Atijas, kćerke Rafaela, udate za Rafaela Pintu, domaćice,
 - Davida Atijasa, sina Jude, trgovca,
 - Jake Atijasa, sina Davida, zanatlije,
 - Moisa Atijasa, sina Davida, trgovca,
 - Bonocije (Bonoča) Atijas, kćerke Davida, udate za Judu Pintu, trgovca iz Sarajeva.
- Svi navedeni su 1941. iz Travnika odvedeni u logor Jasenovac.⁴¹⁶

Mordo (Travnik, 1868 – Rab, 1943)

- sin Samuela Altarca i Blanke rođ. Alkalaj. Imali su sinove Isidora i Morica Trgovac u Bugojnu. Ustaše su ga odvele sa otoka Raba 1943.⁴¹⁷

Isidor (Bugojno, 1897 – ?)

- sin Morde Atijasa, trgovački pomoćnik, Jevrej, sa prebivalištem u Prijedoru.

Na popisu zatvorenika *Crne kuće* u Banjaluci pod rednim brojem 43 evidentiran je Isidor Atijas. U zatvor je doveden 25. juna 1942.⁴¹⁸

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942, Isidor Atijas se nalazio u zatvoru ovog redarstva od početka jula 1942.⁴¹⁹

Moris (Bugojno, 29.4.1912 – ?)

- sin Morde Atijasa.
- Maturirao je 10–12. juna 1931. na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.⁴²⁰

David (Bugojno 1916 – ?)

Sreski sud u Bugojnu poveo je 9. jula 1946. postupak proglašenja mrtvim (broj R–461/46):

- Davida Atijasa, trgovca, rođenog 1916. u Bugojnu, sina Bokora Atijasa i Vide rođ. Salom,

⁴¹³ Isto

⁴¹⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴¹⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 44/563

⁴¹⁶ *Službeni list BiH*, broj 2/1947

⁴¹⁷ Isto, broj 32/1946

⁴¹⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–6, K167

⁴¹⁹ ARSBL, Evidencije Župske redarstvene oblasti (ŽRO) Banjaluka

⁴²⁰ AJ, 66/SN fasc. 7, Sn. 21.924/31 od 4. jula 1931, evidencija maturanata; XXXVI izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci, str. 25

- Morica Atijasa, trgovca, rođenog 1918. u Bugojnu, sina Bokora Atijasa i Vide rođ. Salom,
 - Morde Atijasa, trgovca, rođenog 1921. u Bugojnu, sina Bokora Atijasa i Vide rođ. Salom.
- Svu trojicu su 2. avgusta 1941. odvele ustaše i o njima se više nije ništa čulo.⁴²¹

Jakov

- sin Jude, po zanimanju šumar.
- Sreski sud u Travniku je 14. juna 1947. poveo postupak proglašenja mrtvim (broj R-607/47):
- Jakova Atijasa, državnog šumara,
 - Sultane Atijas rođ. Alkalaj, domaćice, supruge Jakova Atijasa,
 - Brace Atijasa, sina Jakova, učenika.
- Svu trojicu su 1941. iz Travnika ustaše odvele u logor.⁴²²

Dora I. (10.7.1904 – ?)

U svojstvu honorarnog dnevničara radila je od 1. aprila 1940. u Gradskoj opštini u Banjaluci. Iz službe je istupila 28. maja 1941. na osnovu rješenja broj 11.421/41.⁴²³

Samuel

Zajedno sa Dušanom Balabanom bio je delegat iz Banjaluke na Drugom kongresu Saveza privatnih namještenika održanom 12–13 aprila 1925. u Zagrebu.⁴²⁴

Samuel Atijas u molbi upućenoj povjereniku galanterijske radnje *Jozef D Nahmijas* u Banjaluci, kojom se, u skladu sa Zakonskom odredbom o otkazivanju službenog odnosa i otpravnina privatnih namještenika⁴²⁵, traži isplata nadoknade i za otkazni rok koji traje mjesec dana, navodi: *Otpušten sam iz posla 25. aprila 1941. i tom prilikom dobio sam plaću za mjesec mart...* Prema izvještaju povjerenika radnje, Samuel Atijas bio je zaposlen u radnji *Jozef D. Nahmijas* od 1. marta 1938. do 25. aprila 1941. Prema nalogu dr Antuna Servisa radnja je prodana, a pošto je Zakonska odredba stupila na snagu 23. maja 1941, treba *moliocu isplatiti otkazni rok ... i o tome obavijestiti povjerenika.*⁴²⁶

Jakob (Bijeljina, 1901 – logor Jasenovac, 1941)

- sin trgovca Jozefa sa obitavalištem u Travniku. Poslije završene osnovne škole upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci 1915. Zanat je izučavao kod trgovca Löwya u Banjaluci, Milića ulica.⁴²⁷
- Jakob Atijas, sin Josifa, rođen 1902. u Bijeljini, Jevrej, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.⁴²⁸

Natan (Bijeljina, 1906 – ?)

- sin Jozefa, knjižara iz Banjaluke.
- Nakon završenog I razreda realne gimnazije, pohađao je od 1921. Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Vojislava Popovića, brijača iz Martićeve ulice u Banjaluci.⁴²⁹

⁴²¹ Službeni list BiH, broj 30/1946

⁴²² Službeni list NRBiH, broj 28/1947

⁴²³ ARSBL, 1, 1– Matična knjiga službenika grada Banjaluka 1881/1945, redni broj 603

⁴²⁴ Glas slobode, broj 17/1925

⁴²⁵ Zakonska odredba broj LXXXVIII–172–zp–1941. od 23. maja 1941.

⁴²⁶ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 110/1941

⁴²⁷ ARSBL, 602, 1–151

⁴²⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴²⁹ ARSBL, 602, 1–71

Natan Atias, sin Josipa, rođen 1906. u Sarajevu, Jevrej, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.⁴³⁰

Samoel – Samuel (1900 – logor, 1941)

- Jevrej, po zanimanju trgovac, sa stalnim boravištem u Banjaluci. Oženjen Sarom, sa kojom je stekao kćerku Rifku i sina Bracu.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Samoel Atijas *ubijen po ustašama 1941. u logoru kao civil*. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 456.000, a po Gradskoj komisiji 684.000 dinara.⁴³¹

Sreski sud u Bihaću, po molbi Sarine Atijas, kćerke pok. Cevi Atijasa, udate za dr Ivu Herlingera iz Beograda, poveo je 22. maja 1946. postupak proglašenja mrtvim (broj R–176/46) njene braće i članova njihovih porodica, svi iz Bihaća i to:

- Samuela Atijasa, supruge Sare rođ. Baruh i malodobne djece Cevi i Rikice Atijas,
- Sadika Atijasa, supruge Bukice rođ. Papo i malodobne kćerke Sarine Atijas,
- Majera Atijasa⁴³², neoženjenog.

Svi su iz Bihaća odvedeni u sabirni logor u Bosanski Petrovac, a potom u Staru Gradišku⁴³³

Sara (1901 – logor, 1941)

- Jevrejka, domaćica, sa stalnim boravištem u Banjaluci.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sara Atijas *ubijena po ustašama 1941. u logoru kao civil*. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 456.000, a po Gradskoj komisiji 480.000 dinara.⁴³⁴

Rifka–Rikica (1929 – logor, 1941)

- kćerka Samoela i Sare Altarac. Jevrejka, učenica, sa stalnim boravištem u Banjaluci.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Rifka Atijas *ubijena po ustašama 1941. u logoru kao civil*. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.⁴³⁵

Cevi–Braco (1931 – logor, 1941)

- sin Samoela i Sare Altarac, Jevrej, đak, sa stalnim boravištem u Banjaluci.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Braco Atijas *ubijen po ustašama 1941. u logoru kao civil*. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.⁴³⁶

Jakob

Vlasnik pilane u Golubićima kod Bihaća, koju je registrovao kod Okružnog suda u Bihaću 19. novembra 1906.⁴³⁷

⁴³⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴³¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁴³² Majer Atijas, trgovac (27) i sestra Regina, krojačica (24) nalaze se na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću (Morici Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987)

⁴³³ *Službeni list NR BiH*, broj 25/1946

⁴³⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁴³⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁴³⁶ Isto

⁴³⁷ *Sarajevski list*, 194/1906

Avram Z.

- protokoliso u Bihaću 14. maja 1884. pod brojem 78/trg trgovačku firmu pod nazivom "Avram Z. Atijas".⁴³⁸

Avram

Na popisu porodica žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se Avram, sin Jude (70), rabiner, i supruga Sara (55).⁴³⁹

Avram

Na popisu porodica žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se Atijas Avram, sin Cevija (55), trgovac, njegova supruga Sara (48), sin Cevi (14), đak, sestra Mazalta zvana Mica (38), službenica, i majka Rahela (76).⁴⁴⁰

Sarina

Na popisu porodica žrtava fašističkog terora u Bihaću nalazi se Atijas Sarina (56), udova Azriela, domaćica, kćerka Rahela (32), domaćica, i Simha–Sida (18), učenica.⁴⁴¹

Sadik–Sado

- sin Cevija, dob 17 godina, nadležan u Bihaću, izraelit, započeo je 20. jula 1915. izučavanje zanata u Banjaluci kod Moritza Jellineka. Izučavanje je završio 20. maja 1918. polaganjem ispita za limarskog i vodovodnog pomoćnika.⁴⁴²

Na popisu porodica žrtava fašističkog terora u Bihaću nalazi se Atijas Sado (42), sin Cevija, limar, njegova supruga Sara (42), kćerka Rifkica i dijete od šest mjeseci.⁴⁴³

Sarina C. (Ripač, 30.12.1907 – ?)

U Sarajevu je 1928. završila Žensku učiteljsku školu i položila ispit zrelosti.

Praktični učiteljski ispit položila je 1933. u Banjaluci i Sarajevu (diploma broj 992/33).

Na mjesto učiteljice u Velikoj Kladaši, srez Cazin, postavljena je rješenjem Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, ON broj 98046 od 7. decembra 1929.

Rješenjem Kraljevske banske uprave Vrbaske banovine u Banjaluci, IV br. 8692/1930, postavljena je za činovnika pripravnika.

U izvještaju od 14. jula 1934. sreski školski nadzornik u Bihaću navodi da je "Sarina C. Atijas učiteljica u Velikoj Kladaši IX položajne grupe, vrijedna i predana radu, vladanja u službi primjernog, aktivna u radu Sokolskog društva i Podmlatka Crvenog krsta u školi. Ukupan uspjeh ocijenjen je sa ocjenom *vrlodobar*."⁴⁴⁴

Rješenjem Ministarstva prosvete, III broj 52.450 od 23. jula 1939, premještena je u Mješovitu državnu narodnu osnovnu školu u Tešnju.⁴⁴⁵

Službeničkom ocjenom *vrlodobar* ocijenjena je za svaku školsku godinu, počev od školske 1936/37. pa do 1938/39. godine.

Učiteljica u Tešnju bila je i maja 1941.⁴⁴⁶ Internirana je od Talijana na otok Rab. Po oslobođenju logora na Rabu stupila je septembra 1943. u partizane kao bolničarka. Po završetku Drugog svjetskog rata radila je kao učiteljica.

Živjela je u Sarajevu.⁴⁴⁷

⁴³⁸ *Sarajevski list*, 1884.

⁴³⁹ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

⁴⁴⁰ Isto

⁴⁴¹ Isto

⁴⁴² ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 242 i 246

⁴⁴³ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

⁴⁴⁴ ARSBL, fotokopija, ASCG, 66, 1363, 1583

⁴⁴⁵ ARSBL, 9, IV– Personalni dosijei

⁴⁴⁶ ARSBL, USPVBBL, IV–broj 874/1941

⁴⁴⁷ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

Cevi (Bihać, 20.7.1914 – 30.6.1982)

- sin Azriela Cevija trgovca iz Bihaća.

Osnovnu školu završio je u Bihaću. Pohađao je gimnaziju u Bihaću.

Suđen je u grupi bihaćkih komunista 1932. Oslobođen je optužbe.⁴⁴⁸

Na banjalučkoj Realnoj gimnaziji maturirao je 28–30. avgusta 1933.⁴⁴⁹

Pravni fakultet završio je u Zagrebu. Kao student učestvovao je u svim akcijama Kluba akademičara u Bihaću. Član KPJ postao je 1931. U Aprilskom ratu je zarobljen.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata obavljao je najodgovornije poslove u pravnoj službi Bosne i Hercegovine.⁴⁵⁰

David (Bihać, 30.12.1919 – logor Jasenovac, početak 1945)

- sin Azriela Atijasa, trgovca iz Bihaća. Do 21. decembra 1937. pohađao je Realnu gimnaziju u Bihaću. Iz škole je isključen pod optužbom da je uključen u komunističku aktivnost.

Nakon isključenja iz bihaćke realke, osmi razred pohađao je na banjalučkoj. Viši tečajni ispit položio je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci 11–22. juna 1938.⁴⁵¹

Kao član SKOJ–a, komunističku aktivnost nastavio je na Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu. Kapitulaciju Kraljevine Jugoslavije dočekao je u Bihaću. Otuda je sa porodicom i ostalim bihaćkim Jevrejima i Srbima protjeran 24. juna 1941. u logor u Bosanskom Petrovcu. Iz ovog logora prebačen je u Prijedor, a potom u logor Jasenovac, gdje je ubijen početkom 1945.⁴⁵²

David Atijas, sin Azriela, rođen 1918. u Bihaću, Jevrej, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.⁴⁵³

Moni (Bihać 5.8.1922 – ?)

- sin Azriela, trgovca iz Bihaća, Jevrej, po zanimanju mehaničar.

Porodica mu je živjela oskudno. Kao omladinac se uključio u radnički pokret. Nalazio se u grupi bihaćkih Jevreja koji su 24. juna 1941. protjerani u Bosanski Petrovac, a potom u Prijedor. Na prisilni rad u Cazin sproveden je pod stražom. Krajem 1941. prebjegao je na oslobođenu teritoriju na Pogrmecu i stupio u 1. krajiški narodnooslobodilački partizanski odred.

Po završetku rata nastavio je rad u JNA. Penzionisan je kao pukovnik avijacije.

Nosilac je partizanske spomenice 1941.⁴⁵⁴

Isak (1887 – logor Stara Gradiška, 1942)

U molbi Kozić Marka, trgovačkog pomoćnika iz Sasine, upućenoj jula 1941. Kotarskom predstojništvu Sanski Most, stoji da je *u zadnje vrijeme poslije Banjaluke kao pomoćnik radio u Sanskom Mostu kod Isaka Atijasa*. Radnja je *podružnica trgovine mješovitom i manufakturnom robom vlasnika Isaka Hasona*.

Molba je odbijena, uz obrazloženje da u Sanskom Mostu nema više raspoloživih radnji za dodjeljivanje.⁴⁵⁵

⁴⁴⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁴⁴⁹ Godišnji izvještaj Realne gimnatije u Banjaluci 1933/1934

⁴⁵⁰ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

⁴⁵¹ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci, školska 1937/1938, godina, str. 62

⁴⁵² Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

⁴⁵³ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴⁵⁴ Isto

⁴⁵⁵ ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, broj BB/41

Sreski sud u Sanskom Mostu (R-br. 93/1946–2) proveo je 19. juna 1946. postupak proglašavanja mrtvim Isaka Atijasa, njegove žene Rifke i kćerki Erne i Flore. Ovu porodicu su ustaše 1942. odvele u Staru Gradišku, gdje im se gubi svaki trag.⁴⁵⁶

Vlasnik je kuće u Sanskom Mostu u Ulici Rodoljuba Čolakovića, vrijedne 150.000. Kuća je po tutorici Irmi Sonjori vraćena malodobnom nasljedniku Vladenu Atijasu.⁴⁵⁷

U Sanskom Mostu su u zoru avgusta 1942. ustaše sa policijom uhapsile sve Jevreje. Osim Isaka, od porodice Atijas uhapšeni su i u logoru Stara Gradiška ubijeni: njegova supruga Rifka Atijas, kćerka Halmija (1899), i kćerke Flora (1923) i Ernica (1925) te Mazalta Atijas (1880), Švesta Atijas, kćerka Avrama (1900). Isakov sin Rafael Atijas (1914) interniran je u Rijeku i ubijen od strane Italijana. Jedina preživjela u ovom transportu je njegova ćerka Sarinka Atijas. Poslije rata je živjela u Montevideu u Urugvaju.⁴⁵⁸

Isak Atijas, sin Rafaela, rođen 1887. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.⁴⁵⁹

Rafael (Sanski Most, 10.1.1914 – 1942)

- sin trgovca Isaka Atijasa.

Položio je viši tečajni ispit na Realnoj gimnaziji u Banjaluci 13–27. juna 1934.⁴⁶⁰

Kao student stupio je u partizane 1941. Bio je član KPJ. Poginuo je 1942. kao kurir Glavnog štaba Hrvatske.⁴⁶¹

Samuel (Sanski Most 14.5.1909 – ?)

- sin Avrama, trgovac u Sanskom Mostu, vjere jevrejske, pohađao je i završio I, II i III razred Niže gimnazije u Prijedoru 1921–25.⁴⁶²

Haim (Sanski Most 6.1.1911 – ?)

- sin Avram, trgovac u Sanskom Mostu, vjere jevrejske.

Pohađao je i završio I i II razred Niže gimnazije u Prijedoru 1923–26. Na osnovu Naredbe Pokrajinske uprave, broj 93.459/IV–1 od 4. januara 1924, ispisan je iz I razreda radi neuspjeha. Ponovio je upis i pohađanje I razreda.⁴⁶³

Isidor (Sanski Most, 11.7.1912 – ?)

- sin Avrama, trgovac u Sanskom Mostu, vjere jevrejske. Pohađao je I i II razred Niže gimnazije u Prijedoru od 1924–27.

Iz škole je odstranjen 10. februara 1927. na osnovu Odobrenja Prosvjetnog odjeljenja Velikog župana u Banjaluci, broj 992 od 4. februara 1927, jer je po završetku II tromjesečja imao četiri negativne ocjene.⁴⁶⁴

Salamon (Sanski Most, 14.6.1921 – ?)

- sin trgovca Avrama i majke Mazalte iz Sanskog Mosta (Aleksandrova ulica 42), vjere jevrejske.

Poslije završne četvororazredne osnovne škole u Sanskom Mostu, pohađao je I razred Niže gimnazije u Prijedoru 1932–34.

Nakon obnavljanja razreda, zbog bolesti, u prvom polugodištu ostao je neocijenjen iz latinskog jezika.

⁴⁵⁶ Službeni list NRBiH, broj 28/1946

⁴⁵⁷ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

⁴⁵⁸ Šušnjar 1941, Oštra Luka 2008.

⁴⁵⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (14.3.2009)]

⁴⁶⁰ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci 1933/34.

⁴⁶¹ Branko Bokan, Srez Sanski Most u NOB–u, Sanski Most 1980, str. 661

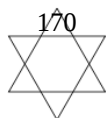
⁴⁶² ARSBL, DRGP, Glavni katalog, 1921–22/3, 1923–24/3 i 1924–25/4

⁴⁶³ Isto, 1923–24 /2, 1924–25/1 i 1925–26/2

⁴⁶⁴ Isto, 1924–25/1, 1925–26/2 i 1926–27/1

Uplatio je 100 dinara za školarinu i 20 dinara fondu za zaštitu učenika⁴⁶⁵

⁴⁶⁵ ARSBL, DRGP, Upisnica, 1932–33/1

BARMAPER

Herman dr (Nova Gradiška, 22.4.1891 – ?)

- sin Benziona–Benamina Barmapera i majke Karoline rođ. Barmaper, Jevrej, oženjen Sarom rođ. Rechnitzer, sa kojom je stekao kćerku Maju.

Zavičajno pravo stekao je u Zagrebu 17. decembra 1935, nakon što je tamo živio i radio deset godina.

Medicinski fakultet završio je u Budimpešti 29. septembra 1914. i stekao zvanje doktora opšte medicine. Na zagrebačkom sveučilištu položio je 31. jula 1930. specijalistički studij i stekao zvanje specijaliste za dermatologiju.

Prema njegovoj izjavi datoj u Tuzli 14. novembra 1942, sa Sarom–Šari rođ. Rechnitzer vjenčao se 24. maja 1924. u Budimpešti. Njegovu izjavu potvrdili su dr Aleksandar Schwartz i dr Mento Salom, obojica iz Tuzle.

Kao ljekar radio je od 1925. u Okružnom uredu za osiguranje radnika u Zagrebu.

U Vojski Kraljevine Jugoslavije imao je čin rezervnog sanitetskog kapetana I klase. Posljednju komandu služio je u staroj bolnici na Cetinju.

Odlukom Ministarstva zdravlja NDH, Z.Broj: 22.616–1941 od 17. jula 1941, iz Zagreba je raspoređen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna. Dana 1. avgusta iste godine raspoređen je na rad u Dom narodnog zdravlja u Tuzli.

Prilikom selidbe iz Zagreba u Tuzlu izgubio je više dokumenata, među kojima i svoj rodni list. U izjavi na tu okolnost, datoj 15. marta 1943, navodi: *Nije moguće nabaviti isti, jer matični ured Jevrejske opštine u Novoj Gradišci više ne postoji.*

Prisegu Nezavisnoj Državi Hrvatskoj položio je 14. novembra 1942.⁴⁶⁶

Sara–Šari rođ. Rechnitzer (Budimpešta, 26.9.1904 – ?)

- kćerka Saloma Rechnitzera i Hermine rođ. Stein, supruga Hermana dr Barmapera.⁴⁶⁷

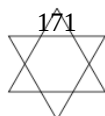
Maja rođ. Rechnitzer (Zagreb, 14.12.1925 – ?)

- kćerka dr Hermana i Sare rođ. Rechnitzer.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ ARSBL, ZD, 15

⁴⁶⁷ Isto

⁴⁶⁸ Isto

BARUH⁴⁶⁹

Kada je 1863. Salomon Poljokan došao u Banjaluku, osim Mente Levija i Isaka Papa našao je i pripadnika porodice Baruh. Baruh je po zanimanju bio saraf i izdavao je *asker kontrata*. Smatran je najbogatijim Jevrejinom.⁴⁷⁰

Jakob, zvani Dudo

- sin Jozefa, trgovac iz Banjaluke. Odlukom Gradskog poglavarstva, broj 3.459/gr od 27. decembra 1884, protokolisao je inokosno društvo pod nazivom *Jakob J. Baruch* sa sjedištem u Banjaluci. Nakon smrti vlasnika firma je 27. septembra 1902. brisana iz registra.⁴⁷¹

Luna rođ. Romano (Sarajevo 17.10.1885 – ?)

- supruga Dude Baruha sa kojim je stekla sinove Jakoba, Isu, Samuela, Nisima i Zumbula.
Godine 1913. i 1920. imala je prijavljenu obrtničku radnju u Banjaluci.
Dana 21. oktobra 1921. zaposlila se u Fabrici duvana. Penzionisana je 31. jula 1937.⁴⁷²
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u ulici Gazanferija bb.⁴⁷³ Nakon protjerivanja Lune i njenog sina Ise stan u ulici Gazanferija bb stavljen je na raspolaganje Gradskom poglavarstvu.⁴⁷⁴

Jakob, zvani Jakica, Jakov, Jako (Banjaluka, 11.11.1909 – ?)

- sin Dude Baruha i Lune rođ. Romano. Imao je braću Nisima, Bracu i Zumbula.
U Banjaluci je 1924. završio Prvu mušku narodnu osnovnu školu. U toku školovanja stanovao je sa majkom udovom Lunom Baruh u Bijelića ulica 48.⁴⁷⁵
Školske 1924/25. godine pohađao je Ib razred zanatskog odjeljenja Večernje stručne produžne škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod majstora Riste Petrušića, fotografa iz Banjaluke. U pojedinim nastavnim predmetima ostao je neocijenjen.⁴⁷⁶
Godine 1932. u Karadžićevoj 2 otvorio je fotografsku radnju. Radnja je 28. oktobra 1936. preseljena u Frankopansku 1, a 1940. u Kralja Alfonsa 3.
Na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti Banjaluka broj 13.435/42, radnja je 11. juna 1942. brisana iz obrtnog registra. Rad radnje obnovljen je 3. jula 1945. a obustavljen 12. aprila 1947.⁴⁷⁷
Dana 22. januara 1936. otvorio je i radnju pod nazivom *Vesna*.
Na godišnjoj skupštini banjalučke podružnice Saveza privatnih namještenika, održanoj u Radničkom domu 30. juna 1929, izabran je za člana uprave.⁴⁷⁸
Odlukama Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, K broj 2.574/41 i K 2.835/17, obje radnje su, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, 30. juna 1941. prodate Feliksi Kerneru za iznos od 7.000 kuna sa rokom otplate od dvije godine.⁴⁷⁹

⁴⁶⁹ Ovo se prezime često pisalo i kao Baruch.

⁴⁷⁰ *Vrbaske novine*, broj 178/1933 i 180/1933

⁴⁷¹ ARSBL, 23, 844–89/177.

⁴⁷² Fabrica duvana, Matična knjiga zaposlenih, redni broj 203

⁴⁷³ Popis broj 1, 2 i 3

⁴⁷⁴ ARSBL, Ured opunomoćenika Vlade NDH, tajni broj 386/1942

⁴⁷⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 3/565

⁴⁷⁶ ARSBL, 599, 1–233 i 2–2(233)

⁴⁷⁷ ARSBL, Registar radnji, broj 316 i 176

⁴⁷⁸ ARSBL, 207, 4–35–1929

⁴⁷⁹ ARSBL, 330–004–027, redni broj 5.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci, od 2. januara 1942, preuzeo je nadzor nad kućama Jakova Barucha, koji se ne nalazi u Banjaluci, a imovinom je upravljala Šefika Šatrić.⁴⁸⁰

Odlukom Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, broj 13.435/42 od 11. juna 1942, utvrđen je prestanak rada fotografske radnje Jakova Baruha iz Banjaluke, koja se nalazila u Ulici dr Mile Budaka 5, pod nazivom *Jakov Baruh fotograf*.⁴⁸¹ Dopisano *Iselio*.⁴⁸²

U pismenoj izjavi Smajo Džankić navodi da je *sve do 28. septembra 1944, kada je sam otišao u NOV*, stanovao u kući Jakova Baruha u ulici Gazanferija. Poslije njega u kući su stanovali Salko i Derviš Mešić, Suljo Šašivarević i Jusuf Mulaosmanović.⁴⁸³

U prijavi ratne štete, koju je podnio 10. septembra 1945. u Banjaluci, Jakob Baruh, po zanimanju fotograf iz Banjaluke (*Foto Rekord*), navodi da su mu od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (*...tokom 1941. dućanske stvari su likvidirane od strane postavljenog ustaškog povjerenika za njegovu fotografsku radnju, Feliksa Kernera. Kao nearijevac morao je da napusti sve i bježi u šumu gdje je dočeka pad fašizma. Oduzet mu je automobil marke Wilis i bicikl*). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 298.000, a po Gradskoj komisiji 132.500 dinara.⁴⁸⁴

Prema izvodu iz obnovljene matične knjige rođenih u Banjaluci, 1963. upisano je da je Jakov Baruh rođen 11. septembra 1908. u Banjaluci, od oca Dude Baruha i majke Lune Baruh rođ. Romano. Brak je zaključio 1. decembra 1935. sa Citom Ćorić.⁴⁸⁵ Vjenčani kum bio im je Zvonimir Jović.

Samuel–Zumbul (Banjaluka, 11.2.1913 – Sarajevo, 30.6.1990⁴⁸⁶)

- sin Dude i Lune rođ. Romano, prodavač tepiha.

Nije se ženio. Dana 20. oktobra 1940. saslušan je u Upravi policije u vezi sa ubistvom porodice Poljokan.⁴⁸⁷

U Banjaluci je u knjigu državljana upisan 1953.⁴⁸⁸ Poslije Drugog svjetskog rata živio je u Sarajevu, gdje je i umro.

Izrael, zvani Izak i Iso (Banjaluka 13.1.1923 – ?)

- sin pok. Dude i Lune rođ. Romano.

Od školske 1934/35. godine pohađao je Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovao kod roditelja u Gundulićevoj 7⁴⁸⁹

Prvi i drugi razred Stručne produžne škole u Banjaluci pohađao je 1937–39. Fotografski zanat izučavao je kod brata Jakoba Baruha u Ulici kralja Alfonsa 3 u Banjaluci. U pojedinim nastavnim predmetima ocjenjivan je ocjenom *dobar*.⁴⁹⁰ Do 28. jula 1942. stalno boravište bilo mu je u Banjaluci u Ulici gazanferija bb.⁴⁹¹

Nisim (Banjaluka, 9.9.1914 – 1942/43)

⁴⁸⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 6/1942

⁴⁸¹ ARSBL, 74, broj 8.609/1942

⁴⁸² ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935–48, redni broj 22

⁴⁸³ ARSBL, 97, broj 89/1945

⁴⁸⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.250/45

⁴⁸⁵ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, MKR rekonstrukcija XII, broj 1.897/1963

⁴⁸⁶ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, MKU, rekonstrukcija XI, broj 4.645/1963 i broj 131/1988

⁴⁸⁷ ARSBL, 23, Kzp broj 963/1940

⁴⁸⁸ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, KD, broj 32.297/1933

⁴⁸⁹ ARSBL, 608, 29–2

⁴⁹⁰ ARSBL, 602, 11–2 i 11–36

⁴⁹¹ Popis broj 1, 2 i 3

Nisim Baruh

- sin Dude i Lune rođ. Romano, radnice iz Banjaluke, Jevrej, završio je u Banjaluci 1927. Prvu mušku narodnu osnovnu školu.⁴⁹²

Školske 1927/28. godine nastavio je školovanje u prvom razredu Večerne stručne produžne škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod majstora Mehmeda Kifića, brijača iz Banjaluke. Tokom školovanja je stanovao u Ulici kraljice Marije 10.⁴⁹³

U Opštoj zanatsko-trgovačkoj školi u Banjaluci, školske 1932/33. godine pohađao je IIb razred. Fotografski zanat izučavao je kod brata Jakova Baruha iz Banjaluke, Vuka Karadžića ulici 28.⁴⁹⁴

Bio je član RSK *Borac* i RKD *Pelagić* u Banjaluci.

Vojni rok služio je 1937. u Rajlovcu. Po odsluženju vojnog roka otišao je u Beograd i zaposlio se u fotografskoj radnji Lončarevića na Terazijama. Nastavio je djelatnost u radničkom pokretu Beograda, a posebno u URSSJ.

Godine 1941. otišao je u partizane. Poginuo je kao borac Prve proleterske brigade kod Prnjavora krajem 1942. ili početkom 1943.⁴⁹⁵

Sakito

- imao je registrovanu sitničarsku manufakturnu radnju u Banjaluci 1907.⁴⁹⁶

Merian rođ. Baruch (? – 1936)

- supruga Sakita Baruha sa kojim je rodila sina Jozefa (živio u Banjaluci, umro 1938) i kćerke Blanku (živjela u Banjaluci) i Arnestinu udatu Levi (nakon udaje živjela je u Sarajevu, umrla prije 1938).

Prema ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 710/38, imetak iza umrle Merian rođ. Baruch pripao je sinu Jozefu Baruhu, kćerki Blanki Baruh iz Banjaluke, kćeri Arnestini udato Levi iz Sarajeva i unuku Izaku Baruchu pok. Jakova iz Zagreba. Pošto je i Jozef umro, njegov dio pripao je sestri Blanki iz Banjaluke, sestri Arnestini udato Levi iz Sarajeva i bratiću Izaku Baruchu pok. Jakova iz Zagreba.

Pošto je i Arnestina umrla, njezin dio pripao je sinovima Jozefu i Majeru Leviju iz Sarajeva i kćerki Mazalti rođ. Levi udato Altarac iz Splita.⁴⁹⁷
Jozef, zvani Josna (Banjaluka, 1882 – Banjaluka, 1.10.1938⁴⁹⁸)

⁴⁹² ARSBL, 12, 2, red. br. 1/1482. U upisnici ove škole stoji da je rođen 1916. u Sarajevu

⁴⁹³ ARSBL, 602, 1–128 i 4–5

⁴⁹⁴ ARSBL, 602, 11–31

⁴⁹⁵ ARSBL, Kazivanja Muje Kušmića i Fadila Bojića iz Banjaluke

⁴⁹⁶ ARSBL, Registar obrta, broj 95/1907

⁴⁹⁷ ARSBL, 111, Ostavine, B/90

⁴⁹⁸ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, MKU, broj 252/1947

- sin Sakita i Merian, neoženjen, od 4. novembra 1908. trgovao je starim stvarima.⁴⁹⁹

U ostavinskom predmetu Sreskog suda u Banjaluci broj O: 711/38 od 27. februara 1942. i popisu zaostavštine iza Jozefa Baruha, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, stoji da su "nekretnine kuća sa kućištem i dvorištem površine od 320 m² i vrt do kuće površine od 812 m² sve ukupno vrijednosti 20. novembra 1946. 30.000 dinara naslijedili sestra Blanka Baruch iz Banjaluke, bratić Isak Baruch iz Zagreba i sestrić Majer Levi svi iz Sarajeva".⁵⁰⁰

Salomon (1909 – logor, 1941)

U grupi od 31 Jevrejina i osam Srba koje je tajnik Antun Puba Rebac, po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, uputio 24. jula 1941. u Gospić, bio je i Salom(on) Jozefa Baruch.⁵⁰¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Salomon Baruch, star 32 godine, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, ubijen po ustašama 1941. u logoru kao civil. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 700.000, a po Gradskoj komisiji 1,008.000 dinara.⁵⁰²

Sida (1911 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sida Baruch, stara 30 godine, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci ubijena po ustašama 1941. u logoru kao civil. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 720.000 dinara.⁵⁰³

Arnestina, zvana Erna, udato Levi (? – logor, 1942)

Ernin brat Moric Baruch iz Banjaluke, Pašićeva 15, izjavio je 30. jula 1945. pred Sreskim narodnim sudom u Banjaluci da je "godine 1942. njegova sestra Erna otjerana po ustaškim vlastima u logor, odakle se nije nikad povratila".

Na osnovu ostavinskog zaključka Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 46/47 od 1. jula 1947, i popisa zaostavštine iza Erne Jozefa Baruch, udate za Salomona Levija, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, "nekretnine, dio kuća sa kućištem površine od 186 m² i dio vrta površine 216 m² sve ukupno vrijednosti 1947. 150.000 dinara, naslijedili su iza umrle Erne Baruch udato Levi, brat Moric Baruch, brijački pomoćnik i sestra Bjanke rođ. Baruch Rot, oboje iz Zagreba. Moric Baruch odrekao se svoga dijela naslijeđa u korist sestre Bjanke".⁵⁰⁴

David dr

- zubni ljekar iz Bihaća, oženjen Gracijom Baruch.

U toku Drugog svjetskog rata odveden je u njemačko zarobljeništvo. Poslije rata nastanio se u Sarajevu i tamo radio je kao direktor Zubotehničke škole.⁵⁰⁵

Jakob

- sin Jozefa Baruha, star 42 godine, trgovac iz Bihaća. Preživio je Drugi svjetski rat. U popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću navedeni su sljedeći članovi njegove

⁴⁹⁹ ARSBL, Registar obrta, broj 161/1908

⁵⁰⁰ ARSBL, 111, Ostavine, B-57

⁵⁰¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁵⁰² ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁵⁰³ Isto

⁵⁰⁴ ARSBL, 111, broj 25.657/1947

⁵⁰⁵ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

porodice: supruga Sida (40), domaćica, kćerka Suzika (14), učenica, sin Jozef (8), učenik, i brat Salomon (28), frizerski radnik.⁵⁰⁶

Moric (Bihać, 25.3.1912 – ?)

- sin pokojnog Jozefa Baruha, trgovca i majke Solči Baruh, domaćice iz Bihaća.

Pohađao je Ia razred zanatskog tečaja u Večernjoj stručnoj produžnoj školi u Banjaluci školske 1927/28. godine. U Opštoj zanatsko–trgovačkoj školi u Banjaluci školske 1928/29. godine pohađao je Iib razred. Zanat je izučavao kod majstora Mate Jurića, brijača iz Banjaluke. Učenik je stanovao u Ulici kralja Alfonsa.⁵⁰⁷

Od 21. juna 1934. do 31. maja 1936. radio je kao brijački kalfa u frizersko–brijačkoj radnji Voje Popovića u Banjaluci⁵⁰⁸, a od 1. juna 1936. do 1. decembra 1938. kao majstorski pomoćnik u frizersko–brijačkoj radnji Salamona H. Levija u Banjaluci.⁵⁰⁹

Salomon (Bihać, 21.1.1913 – ?)

- sin pok. Jozefa, sa završenih šest razreda realne gimnazije od 5. oktobra 1937. do 31. jula 1941. radio je kao honorarni službenik u Odjeljenju za kolonizaciju Direkcije šuma Banjaluka.⁵¹⁰

Isak (1904 – ?)

- trgovac u Banjaluci, u braku sa Mazaltom rođ. Baruh stekao je kćerku Eriku.

U toku 1920. i 1921. često je putovao u Austriju i Italiju radi obavljanja trgovačkih poslova.⁵¹¹

U toku 1927. u trgovini Save Miloševića iz Banjaluke kupio je robu u vrijednosti od 2.000 dinara.⁵¹²

Na spisku Jevreja određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 19. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik, evidentiran je i Baruch J. Isak.⁵¹³

Mazalta rođ. Baruch (Bihać, 17.6.1907 – ?)

- supruga Isaka Barucha, trgovca iz Banjaluke.

Erika, zvana Rifka (Banjaluka 27.12.1935 – ?)

- kćerka trgovca Isaka Barucha i domaćice Mazalte rođ. Baruch (rođena 27. juna 1907. u Bihaću).

Od 1950. pohađala je Koledž za djevojke u Milanu.

U toku 1958. vođen je postupak upisa Erike Baruch iz Milana u obnovljenu matičnu knjigu rođenih u Banjaluci. Svjedoci u dokaznom postupku bili su inž. Leon Poljokan i Koka Mirković.⁵¹⁴

Sklopila je brak sa Andrijom Pavićem u Puli 28. marta 1959.⁵¹⁵

Blanka (? – logor Jasenovac, 1942)

- kći Isaka Baruha.

⁵⁰⁶ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

⁵⁰⁷ ARSBL, 602, 1–139, 171 i 4–3, 21

⁵⁰⁸ ARSBL, SZKBL, Registar pomoćnika, prijave/odjave, redni broj 288

⁵⁰⁹ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 99; Registar pomoćnika, prijave/odjave, redni broj 293

⁵¹⁰ ARSBL, 12, III–13

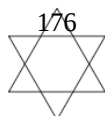
⁵¹¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 23 i 759

⁵¹² ARSBL, Trgovačka knjiga Vlade Miloševića iz Banjaluke, str. 176

⁵¹³ ARSBL, Vojnoistorijski institut, fotokopija, gr. reg. 12/2, k. 169

⁵¹⁴ ARSBL, 114, Matični ured, broj 1.405/1958

⁵¹⁵ ARSBL, 114, Matični ured, broj 606/1959

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 474/46 od 11. aprila 1947, i popisu zaostavštine, koji je 23. oktobra 1947. sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci, navedeno je da je "Blanka Baruch pokojnog Isaka odvedena i ubijena od strane ustaških vlasti u logor Jasenovac 1942. Nekretnine dio kuće i dvorišta površine 320 m² i dio vrta površine 812 m² i dio kuće i dvorišta površine 165 m² i dio vrta površine 150 m², ukupne vrijednosti 22.000 dinara na dan 23. oktobra 1947. godine, nasljeđuje sestrična Mazalta Levi udata Altarac iz Splita".

Moric (Banjaluka, 1911 – 3.4.1967)

- sin Jozefa, vjere jevrejske, brijački pomoćnik iz Banjaluke.

U prijavi *povreda dostojanstva i časti* (rubrika V), podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji da je Moritz Baruh za vrijeme njemačke okupacije od ustaša 1941. javno maltretiran i proganjan te upućen u logor u Njemačku,

U istoj prijavi (rubrika G) navodi se da je lišen slobode hapšenjem i interniranjem u logor u trajanju od 50 mjeseci. Ukupna šteta (izgubljeni čisti prihod i neplaćeni prinudni rad) pričinjena 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 200.000, a po Gradskoj komisiji 150.000 dinara

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 25. oktobra 1945. od strane Morica Baruha, sina Jozefa, po zanimanju brijača iz Banjaluke (Pašićeva 15), stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine i imovinskih prava (zarada za 50 mjeseci provedenih u logoru u Njemačkoj), oduzeta odjeća i obuća prijavitelja i njegovog brata. Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 300.000 dinara.⁵¹⁶

Umro je 3. aprila 1967. i sahranjen na groblju Mirogoj u Zagrebu.⁵¹⁷

Linda (1911 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Linda Baruch, stara 30 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, ubijena kao civil po ustašama 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. od Gradske komisije procijenjena je na 720.000 dinara.⁵¹⁸

Surika (1925 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Surika Baruch, kćerka Jakova, stara 16 godina, po zanimanju đak, boravišta u Banjaluci, ubijena kao civil po ustašama 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.⁵¹⁹

Jozef (1927 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Jozef Baruch, sin Jakova, star 14 godina, po zanimanju đak, boravišta u Banjaluci, ubijen kao civil po ustašama 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.⁵²⁰

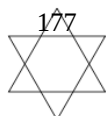
⁵¹⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁵¹⁷ [www.gradskagroblja.hr (17.3.2009)]

⁵¹⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

⁵¹⁹ Isto

⁵²⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

Braco (1929 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 3. oktobra 1945. od strane Moritza Barucha, brijacha iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Braco Baruch, sin Jakova, star 12 godina, po zanimanju đak, boravišta u Banjaluci, ubijen kao civil od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji. iznosi 960.000 dinara.⁵²¹

Dušanka (Banjaluka, 14.5.1922 – ?)

- kćerka Jose Barucha i majke Lune rođ. Levi, rođena 7. marta 1917. u Banjaluci, udala se 18. avgusta 1949. za Vasu Mijanovića iz Sarajeva.⁵²²

Pohađala je pripremno I, II i III godište Opšte zanatsko–trgovačke škole u Banjaluci školske 1930/33. godine. Frizerski zanat izučavala je kod Davida Atijasa iz Banjaluke, Ulica Vuka Karadžića 2.⁵²³

Od 15. juna do 15. oktobra 1936. radila kao frizer–kalfa u Banjaluci u frizerskoj radnji Refika Sarajlića.⁵²⁴

Samuel dr (Bugojno, 1898 – ?)

- sin Samuela Haima Baruha i Simhe rođ. Baruh, oženjen Bukicom.

Obavljao je privatnu ljekarsku praksu u Bosanskoj Gradišci. Za opšinskog ljekara u Bosanskoj Gradišci izabran je 27. marta 1934. Odlukom Banske uprave Vrbaske banovine razriješen je dužnosti 2. avgusta iste godine, uz obrazloženje da izbor nije zakonit. Nakon otpuštanja iz državne službe radio je kao honorarni ljekar u Kaznionici u Staroj Gradišci.⁵²⁵

U Higijenskom zavodu u Banjaluci radio je na suzbijanju endemskog sifilisa. Markan Mostarčić, predstojnik Kotarske oblasti u Bosanskoj Gradišci, 23. decembra 1941. zatražio je od Župske redarstvene oblasti u Banjaluci da uhapsi i u Bosansku Gradišku sprovede ljekara dr Samuela Barucha. Međutim, Župska redarstvena oblast je 24. decembra 1941. uputila telegram UNS–i s napomenom o tome gdje dr Samuel Baruch radi, te da ima uvjerenje Zavoda u kome stoji da mu se u službi *ne prave nikakve smetnje*.⁵²⁶

Bukica

- supruga dr Samuela Barucha, ljekara iz Bosanske Gradiške.

Uhapšena je januara 1942. u pokušaju da uz pomoć Vere Čulić rođ. Končar iz Banjaluke, nastanjene u Splitu, pređe na italijansko područje. Dana 17. februara 1942. sprovedena je u Crnu kuću, a 23. februara 1942. predata je u nadležnost Pokretnom prijekom sudu.⁵²⁷

U jutarnjem prijavku o stanju za 18. veljače 1942, sačinjenom od strane nadzornika zatvora, oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, stoji da su *iz Župske redarstvene oblasti u Banjaluci jučer u 15 sati dopraćeni u zatvor politički pritvorenici*. Bukica Baruh, žena Samuela, bila je jedna od sedam zatvorenika.⁵²⁸

Josip dr

Sudija Sreskog suda u Bosanskoj Gradišci, podnio je 15. aprila 1931. ostavku na rad u državnoj službi.⁵²⁹

⁵²¹ Isto

⁵²² ARSBL, 111, broj 27.318/1949

⁵²³ ARSBL, 602, 5–1(336) i 11–1

⁵²⁴ ARSBL, SZKBL, registar pomoćnika prijave/odjave, redni broj 349

⁵²⁵ ARSBL, 23, Kt 39/1935 (čl.172)

⁵²⁶ AVII–160–9/4–1, ŽRO Banjaluka, broj 14.954/1941

⁵²⁷ AVII, 161/a–12/7–1, Povjereništvo UNS–e Banjaluka

⁵²⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 39/13–1, K 171a

⁵²⁹ *Službene novine*, broj 98/1931

Rješenjem Advokatske komore u Sarajevu od 24. aprila 1933. upisan je u imenik advokata dr Josip Baruch, advokatski pripravnik sa sjedištem u Sarajevu.⁵³⁰

Jozef (1872 – ?)

- trgovac iz Dervente, sa stalnim boravištem u Derventi, star 42 godine, tražio je izdavanje pasoša 1914. radi putovanja u sve evropske zemlje.⁵³¹

David (1899 – Stara Gradiška, 1942)

- sin Jozefa.

Velika župa Sana i Luka je 17. avgusta 1942. dostavila Ministarstvu udružbe NDH u Zagrebu obračun na 264.233 kune, koje je Kotarska oblast u Sanskom Mostu dobila prodajom jevrejske radnje Davida Baruha u Sanskom Mostu. Kako je riječ o državnoj imovini, Ministarstvo se moli da sve navjere, po opravdanju, refundira prema Uredu za podržavljeni imetak pri Državnoj riznici u Zagrebu.⁵³²

U Sanskom Mostu su u zoru avgusta 1942. ustaše i policija uhapsile sve Jevreje. Osim Isaka, od članova porodice Baruh uhapšeni su i u logoru Stara Gradiška ubijeni njegova supruga Baruh Berta, kćerka Isaka (1899), i kćerke Blankica (1923) i Ernica (1926).⁵³³

Jakob

- sin Isaka, vlasnik staretinarske radnje u Banjaluci, plaćao je porez od 100 kruna.⁵³⁴

Isak (Zvornik, 1903 – ?)

- Jevrej, sin Jakoba, staretinara iz Banjaluke, završio je u Banjaluci 1914. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu.⁵³⁵

Serafina

U molbi za produženje putne isprave, upućenoj Okružnoj oblasti u Banjaluci 6. septembra 1921, Serafina Baruh navodi da je sa sinovima Hansom (14), Vilijem (12) i Teofilom (16) nastanjena u Badenu, ali da jeste iz Sarajeva i da produženje traži radi 30-dnevnog boravka u Banjaluci.⁵³⁶

⁵³⁰ Isto, broj 101/1933

⁵³¹ ARSBL, 4, 1– Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 607

⁵³² ARSBL, 74, broj 13.518/1942

⁵³³ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka 2008.

⁵³⁴ ARSBL, Registar obrta, broj 35/1907

⁵³⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 2/1936

⁵³⁶ ARSBL, 4, AJ 32–135

Lavoslav (Bršadin kod Vukovara, 1882 – ?)

Lavoslav Baum, trgovac iz Banjaluke i Antun Baum, trgovac iz Zagreba, na osnovu odluke Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 26.197/935 od 2. septembra 1935, otvorili su trgovinu kožnom robom pod nazivom *Braća Baum tt* u Ulici Nikole Pašića 4. Radnja je 29. juna 1936. preseljena na Bulevar kralja Aleksandra 46. Od 23. marta 1937. tvrtka je inokosna, vlasništvo Lavoslava Bauma iz Banjaluke.⁵³⁸

Iako zgrada nije bila vlasništvo porodice Baum, Banjalučani su je nazvali *Baumova kuća*.

Porodica Baum je i prije 1935. držala kožarsku radnju u Banjaluci, a držali su i trgovine u Zagrebu i Osijeku.⁵³⁹

Odobrenjem Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicma radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno. Nagrade pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a ispalaćivaće ih povjerenici od dobivenog utroška u radnji*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazi se Baum (Lavoslav), sa mjesečnom nagradom od 1.500 dinara.⁵⁴⁰

Na spisku Jevreja određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva u Banjaluci, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternika, evidentiran je i Lavoslav Baum.⁵⁴¹

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16c.⁵⁴²

Aleksandar Fuks, nadgruntovničar iz Banjaluke, Ulica dr Osmana Kulenovića 16b, prvi Baumov susjed, u molbi upućenoj ŽRO Banjaluka 29. jula 1942, tražio je povrat željezne peći koja se nalazi u stanu trgovca Bauma u Ulici dr Osmana Kulenovića 16c.⁵⁴³

U izvještaju redarstvenog ravnatelja ŽRO Banjaluka dr Ive Gromsa, broj 18.654/42 od 28. avgusta 1942, obavještava se Poreski ured Banjaluka da je naredbom Velike župe Sane i Luke *od danas kožarska radnja "Braća Baum" preuzeta kao podržavljeni imetak ... Roba iz iste ne smije nikome izdavati, jer će se ista isključivo služiti za potrebe Hrvatskog domobranstva*.⁵⁴⁴

Na zahtjev Gradskog poglavarstva Banjaluka, opći opunomoćenik Vlade NDH, naredbom 2.987/42 od 13. novembra 1942, naložio je Podružnici Napretkove zadruge u Banjaluci da bez odlaganja napusti prostorije trgovine *Braće Baum* i ustupi ih Gradskoj štedionici u Banjaluci.

Trgovinu *Braće Baum* od Saveza Napretkovih zadruga kupio je Mujo Gunić. Gradsko poglavarstvo tražilo je od Poreskog ureda da radnju Muje Gunića smjesti u prostorije bivše Kožarske trgovine Nahmijas u Milića ulici 10.

Bivšu kožarsku trgovinu Nahmijas iznajmio je Hakija Kapetanović.⁵⁴⁵

Flora rođ. Fingerhut (Glogov, Poljska, 1886 – ?)

- domaćica, supruga trgovca Lavoslava Bauma.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16c.⁵⁴⁶

Zlata (Mrzović, kotar Đakovo, 1909 – ?)

⁵³⁷ Ovo prezime pisalo se i kao Baüm

⁵³⁸ ARSBL, Registar radnji, IV–1933–19

⁵³⁹ *Vrbaske novine*, broj 807/1935

⁵⁴⁰ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

⁵⁴¹ ARSBL, fotokopija, VII, gr. reg. 12/2, k. 169

⁵⁴² Popis broj 1, 2 i 3

⁵⁴³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 979/1942

⁵⁴⁴ Isto, broj 1.055/1942

⁵⁴⁵ Isto, broj 1.829/1942

⁵⁴⁶ Popis broj 1, 2 i 3.

- domaćica, kćerka trgovca Lavoslava Bauma i Flore rođ. Fingerhut. Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16c.⁵⁴⁷

Antun (1885 – 25.4.1961)

- trgovac iz Zagreba, brat trgovca Lavoslava Bauma. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.⁵⁴⁸

Wilhem dr (Vukovar, 19.3.1896 – ?)

- sin trgovca Heinricha Bauma iz Vukovara i domaćice Malvine rođ. Weil, Jevrej, oženjen Irmom rođ. Deutsch sa kojom je stekao kćerke Evu i Mariju. Medicinski fakultet završio je na Bečkom univerzitetu 28. juna 1924. Oženio se Irmom rođ. Deutsch u Rumi 28. juna 1931. Duže vrijeme je živio i radio kao ljekar u Indiji⁵⁴⁹

Odlukom Ministarstva zdravlja Nezavisne Države Hrvatske, Z. broj: 36.257–1941 od 4. septembra 1941, kao ljekar hirurg iz Vukovara je raspoređen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.600 kuna.

Prisegu vjernosti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj položio je 7. oktobra 1941. u Sreskoj oblasti u Kladnju, gdje je kao honorarni službenik bio raspoređen na rad u Ambulanti za suzbijanje endemskog sifilisa.

Na osnovu dozvole Nadbiskupskog ordinarijata Vrhbosne, broj 1.889/42 od 1. juna 1942, i dozvole Sreske oblasti Kladanj, broj 1.531/42 od 4. maja 1942, kao Jevreji prešli su u Kladnju 24. juna 1942. na katoličku vjeru Wilhem dr Baum, njegova supruga Irma rođ. Deutsch i njihova djeca Eva i Marija.

Sa porodicom je živio i radio u Kladnju sve do odvođenja u šumu od strane partizana januara 1944.⁵⁵⁰

Irma–Marija rođ. Deutsch (Ruma, 16.5.1911 – ?)

- kćerka Arnolda Deutscha i Hermine rođ. Schwartz, Jevrejka, supruga Wilhema dr Bauma.⁵⁵¹

Eva–Vera–Vjera (Beograd, 28.2.1932 – ?)

- kćerka Wilhema dr Bauma i Irme rođ. Deutsch.⁵⁵²

Marija (Indija 31.5.1940 – ?)

- kćerka Wilhema dr Bauma i Irme rođ. Deutsch.⁵⁵³

⁵⁴⁷ Isto

⁵⁴⁸ [www.gradskagroblja.hr (17.3.2009)]

⁵⁴⁹ Na osnovu dostupnih dokumenata utvrđeno je da je u Indiji živio u vrijeme vjenčanja, rađanja prvog i drugog djeteta odnosno 1931–1940.

⁵⁵⁰ ARSBL, ZD 16

⁵⁵¹ Isto

⁵⁵² Isto

⁵⁵³ Isto

BENAU

Mavro

- sin pok. Ignaca, iz Beograda.

U prijavi ratne štete podnijetoj u Beogradu 27. avgusta 1945. od strane Mavre Benau, sina Ignjata, po zanimanju činovnika Ministarstva finansija DFJ, iz Beograda, Ulica kneza Danila 21, kao nasljednika (ujak) oštećene Edite Najbah, kćerke Huge Najbaha, stoji da su oštećenoj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (oduzeta cjelokupna djevojačka skupocjena oprema za vjenčanje). Ukupna šteta na imovini, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 200.000 dinara.⁵⁵⁴

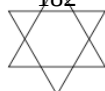
Odlukom Sreskog suda u Banjaluci, Dn br. 1.298/46, a na osnovu rješenja Sreskog suda III reona grada Beograda, broj O: 1012/46 od 4. avgusta 1946, postao je vlasnik nekretnina u Banjaluci.⁵⁵⁵

Godine 1948, kao suvlasnik, prodao je predmetne nekretnine, koje se sastoje iz vrta površine 217 m² i kućišta sa gospodarstvenom zgradom i dvorištem površine 364 m². Vrijednost nekretnina procijenjena je na iznos od 80.000 dinara.⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 579/1945

⁵⁵⁵ ARSBL, 111, broj 25.987/1946

⁵⁵⁶ ARSBL, 111, broj 13.170/1948

BERG

Josif (Deti, Rumunija 15.10.1911 – ?)

- sin trgovca staklom Jakova Berga i majke Jelisavete rođ. Vajnberger, vjere Mojsijeve, zavičajan u Vršcu.

Pohađao je gimnaziju u Smederevu, a 10.6–29.8.1932. položio je viši tečajni ispit.

Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu položio je diplomski ispit 21. oktobra 1939. iz XIX grupe predmeta.

Zbog oslabljenog vida na oba oka trajno je oslobođen vojne službe.

Odlukom ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije, II broj 9.921 od 24. aprila 1940, postavljen je za nastavnika–pripravnika njemačkog jezika⁵⁵⁷ u Građanskoj školi trgovačkog pravca u Bosanskom Petrovcu. Prije stupanja na dužnost radio je kao vaspitač u Pedagoškom zavodu u Novom Sadu. Govorio je njemački i mađarski, a služio se rumunskim i francuskim jezikom.

Prema starješinskom izvještaju iz 1940, *marljiv je, veoma savjestan i tačan u službi*. Tajnik je Područne organizacije Sokolskog društva i član staleške organizacije.

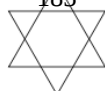
Odlukom Ministarstva bogoštovlja i nastave NDH, broj 13.416/41 od 11. juna 1941, otpušten je iz državne službe jer je zajedno sa Anđelijom Miličić i Verom Novaković napustio službu 27. aprila 1941.⁵⁵⁸

Josif Berg

⁵⁵⁷ Osim njemačkog jezika kao glavnog predmeta, osposobljen je za držanje nastave iz sporednih predmeta: jugoslovenska književnost, njemačka istorija i latinski jezik.

⁵⁵⁸ ARSBL, 9, IV–B–14

BERGER

Vera (Bosanski Novi, 5.2.1929 – ?)

- kći Arnolda Bergera, privatnog činovnika iz Prijedora, Jevrejka.

Poslije završene četvororazredne osnovne škole u Prijedoru pohađala je 1939–41. godine I i II razred prijedorske gimnazije.

U toku školovanja živjela je kod oca u Prijedoru u Aleksandrovoj ulici 46.

Prema mišljenju razrednog starješine bila je "jako talentovana, marljiva i uzorna učenica".⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ ARSBL, DRGP, 24– 6 i 25–6

BERGMAN⁵⁶⁰

Berta dr (Blažuj kod Sarajeva, 1895 – logor Jasenovac, 1945)

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju, koju je dr Berta Bergman 25. septembra 1924. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navedeno je da je "liječnica sa stalnim boravištem u Banjaluci, vjere jevrejske, stasa srednjeg, lica oblog, kose crne, očiju zelenkastih, nosa i usta naravnih."⁵⁶¹

Na sjednici Gradskog vijeća u Banjaluci, održanoj 27. septembra 1924, odlučeno je da se prihvati otkaz iz službe sekundarnog liječnika u Gradskoj bolnici u Banjaluci dr Berte Bergman i da joj se zbog njenog velikog požrtvovanja i izlaganja vlastitog života neposrednim opasnostima dodijeli nagrada u visini od 2.000 dinara na ime otpremnine. U Gradskoj bolnici radila je od 1921. i prema zakonu nije imala pravo na odštetu i otpremninu jer je dragovoljno istupila iz državne službe.⁵⁶²

Berta Bergman, kćerka Jozefa, rođena 1894. u Blažuju, Ilidža, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1945. u logoru Jasenovac.⁵⁶³

⁵⁶⁰ Prezime se pisalo i kao Bergmann.

⁵⁶¹ ARSBL, 5, AJ 8–156

⁵⁶² ARSBL, 5, AJ 16–5

⁵⁶³ [www.jusp-jasenovac.hr (26.4.2009)]

BERNHAUT

Izidor dr (21.8.1891 – ?)

- sin Josipa, Jevrej, vojni ljekar, stalno nastanjen u Banjaluci, Ulica dr Ante Pavelića 71, oženjen Ružom Bernhaut sa kojom ima sinove Edmonda i Andriju.

Liječničku komoru u Zagrebu obavijestio je 11. juna 1941. o prestanku obavljanja privatne liječničke prakse u Karlovcu

Odlukom Ministarstva oružanih snaga NDH, broj 2.555/taj od 29. januara 1943, umirovljen je i razriješen djelatne službe u domobranstvu počev od 28. veljače 1943. Na osnovu dokaznih isprava i ostalih podataka utvrđeno je sljedeće:

- dr Izidor Bernhaut, bojnik–liječnik stupio je kao jednogodišnji dobrovoljac u bivšu austro–ugarsku vojsku. U čin podporučnika promaknut je 10. avgusta 1918. U tom činu služio je sve do sloma 1. studenog 1918;
- ponovo je stupio u bivšu jugoslovensku vojsku 22. avgusta 1921. u svojstvu kontrolnog liječnika. Od 14. oktobra 1925. primljen kao djelatni časnik i u postupnim činovima neprekidno služio do sloma, odnosno 10. aprila 1941;
- stupio u domobranstvo 12. aprila 1941. i neprekidno služio u domobranstvu do 28. februara 1943.

Mjesečna mirovina iznosila je 7.4463,20 kuna i povećana je 4. decembra iste godine na iznos od 10.488 kuna.⁵⁶⁴

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 11. septembra 1945. od strane dr Izidora Bernhauta, stoji da su oštećenom dr Izidoru Bernhautu, sinu Josipa, starom 54 godine, vojnom ljekaru sa činom majora, narodnosti jevrejske, stalnog boravišta u Banjaluci, od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na žitaricama, namještaju i pokućstvu (priložen popis oduzete imovine i potvrda pošte u Karlovcu od 16. maja 1941. o oduzimanju radio–aparata), vozilima, robi i ostaloj nepokretnoj i pokretnoj imovini (stručna medicinska biblioteka, instrumenti za manju i veću hirurgiju, akušerstvo, ginekologiju i opštu praksu). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.400, a po Gradskoj komisiji 233.400.⁵⁶⁵

Andrija (1928 – ?)

- sin Josipa i Ruže Bernhaut, đak, stalno nastanjen u Banjaluci.⁵⁶⁶

Edmund (1924 – ?)

- sin Josipa i Ruže Bernhaut, đak, stalno nastanjen u Banjaluci.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ ARSBL, ZD, B–27

⁵⁶⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 108/1945

⁵⁶⁶ ARSBL, ZD, B–27

⁵⁶⁷ Isto

BERNSTEIN

Simon (Veliškovci, Slavonija, 1851 – ?)

Dana 9. maja 1886. kao vlasnik je protokolisao tvrtku *Simon Bernstein tvornica soda vode*, sa sjedištem u Banjaluci.

Naredbom Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine od 6. juna 1896. tvrtka je brisana iz sudskog registra.⁵⁶⁸

U molbi za izdavanje inozemne putovnice radi odlaska u Beč na liječenje, koju je 12. jula 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navedeno je da je "trgovački putnik u mirovini sa stalnim boravištem u Banjaluci, vjere izraelske, stasa srednjeg, lica oblog, kose prosijede, očiju plavih, usta i nosa naravnih i da nosi brkove". Saputnici su mu bili Eta i Leopold Reichman.⁵⁶⁹

Giselle rođ. Löwy

Dana 3. juna 1885. sa suprugom Simonom Bernsteinom sklopila je ženidbeni ugovor i donijela miraz u iznosu od 2.000 forinti.

Beniamin dr

U toku 1924. radio je u Banjaluci kao kontraktualni vojni ljekar.

U molbi upućenoj 24. septembra 1924. poglavaru Sreza banjalučkog tražio je izdavanje vangraničnog pasoša radi putovanja u Francusku.⁵⁷⁰

Dr Beniamin Bernstein

⁵⁶⁸ ARSBL, 23, Trgovački registar inokosnih firmi, broj 157/313

⁵⁶⁹ ARSBL, 5, AJ 27–40

⁵⁷⁰ ARSBL, 5, AJ 8–150

BETLHEIM

Samojlo–Stjepan dr (Zagreb, 22. jula 1898 – ?)

- sin Manojla Betlheima, trgovca iz Zagreba, i Marije rođ. Nasihtz, Jevrej, oženjen Klarom Marijom Lujzom Morgenroth, sa kojom je stekao kćerku Rut Mariju Branku. Medicinski fakultet završio je u Zagrebu 31. jula 1922.

U Čakovcu je 10. decembra 1930. sklopio građanski brak sa Klarom Marijom Lujzom Morgenroth, rimokatolkinjom.

Zavičajnost u Zagrebu odobrena mu je 9. marta 1937.

U prepisu vojne isprave, pored ostalog, stoji da je *nadležan u Zagrebu (Marulićev trg 17), vojnički osposobljen 1929, stasa srednjeg, lica duguljastog, kose prosijede, očiju smeđih, nosa i usta pravilnih, bradu i brkove brije, osobnih znakova nema, veličina obuće 6, veličina odijela 3, pored hrvatskog, govori francuski i njemački jezik.*

Odlukom Ministarstva zdravlja NDH, Z.Broj: 22.611–1941 od 17. jula 1941, kao ljekar je raspoređen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna.

Prisegu vjernosti NDH položio je 19. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Travniku, gdje je radio kao honorarni službenik u Ambulanti za suzbijanje endemskog sifilisa u Turbetu.

Osim ugovora dr Betlheimom, Dom narodnog zdravlja u Travniku dostavio je 16. decembra 1942. Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci ugovore sa ljekarima Miroslavom Deutschom, Ignatzom Templom, Albertom Fröhlichom, Žigom Hafnerom i Josipom Flešom.

U ljekarskom uvjerenju Liječničke komore u Zagrebu od 28. januara 1943. stoji da je radeći u službi prebolio tifus pjegavac, da nije bolovao od drugih teških bolesti, da je visok 172 cm, težak 68 kg, oštro razvijen u kostima i mišićima, zdrave puti, vida i sluha dobrog, kičme uspravne, srca, pluća i mokraćne bez patoloških nalaza, duševnog sistema uravnoteženog.

Odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova, Glavnog ravnateljstva za zdravstvo NDH, R–Z broj: 9.792–1943 od 27. februara 1943, odobreno mu je privremeno obavljanje sporedne službe, odnosno liječenja članova Podružnice osiguranja radnika u Turbetu.

Odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova, Glavno ravnateljstvo za zdravstvo NDH, R–Z broj: 12.366–1943 od 10. aprila 1943, iz Turbeta je kao v.d. ljekara premješten u Sresku oblast Kupres.

Međutim, nakon što su snage NOV zauzele Bugojno i Donji Vakuf, prekinute su veze sa Kupresom, pa je novim ministarskim raspisom od 7. oktobra 1943. privremeno postavljen za opštinskog ljekara i ljekara Podružnice osiguranja radnika u Turbetu.

Isplata mjesečne nagrade u iznosu od 7.000 kuna obustavljena mu je 22. februara 1944, s napomenom da je *boravišta nepoznatog*.⁵⁷¹

Rut–Marija–Branka (Zagreb, 6. jula 1937 – ?)

- kćerka Samojla–Stjepana Betlheima, ljekara, i Klare Marije Lujze rođ. Morgenroth. Na katoličku vjeru prešla je u Zagrebu 9. jula 1941.⁵⁷²

⁵⁷¹ ARSBL, ZD, 17

⁵⁷² Isto

BINENFELD

Herman (1879 – ?)

Godine 1934. kao vlasnik je registrovao je trgovinu konfekcijskom i kratkom robom *Herman Binenfeld* sa sjedištem u Banjaluci.⁵⁷³

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici Ademage Mešića 1.⁵⁷⁴

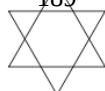
Regina (1887 – ?)

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici Ademage Mešića 1.⁵⁷⁵

⁵⁷³ ARSBL, 23, Trgovački registar inokosnih firmi, broj Fi-386/1934

⁵⁷⁴ Popis broj 2

⁵⁷⁵ Isto

BRAMMER

Moritz

- mađarski Jevrej, školovani farmaceut, na osnovu koncesije dobijene 30. decembra 1878. od Vojne komande austro–ugarske vojske u Banjaluci, dana 1. aprila 1879. u kući Riste Bokonjića otvorio je prvu savremenu apoteku evropskog tipa u Banjaluci.⁵⁷⁶

Robert (26.2.1870 – 1919)

- sin Moritza Brammera, od oca je naslijedio apoteku. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, pod brojem 88.341/I od 2. oktobra 1892, dala mu je koncesiju za apoteku.⁵⁷⁷

Apoteka Roberta Brammera registrovana je kao inokosna tvrtka 27. maja 1893.⁵⁷⁸ U toku 1907. plaćao je porez od 6.000 kruna.

Bio je član upravnog odbora⁵⁷⁹ i potpredsjednik direkcije⁵⁸⁰ Prve banjalučke štedionice d.d.

Apoteka Roberta Brammera registrovana je 16. juna 1919. kao društvena tvrtka, a poslije smrti vlasnika postala je svojina udovice Jozefine Brammer i maloljetnih sinova Ernesta, Hansa i Alfreda Bramera. Maloljetnost sinova izbrisana je iz registra 21. aprila 1934.⁵⁸¹

Jozefina–Josipa rođ. Büchler (Zagreb, 20.3.1880 – 14.6.1959)

- kćerka Alberta i Sidonije rođ. Grünfeld, supruga apotekara Roberta Brammera. Sa sinovima je preuzela vođenje apoteke poslije smrti svoga supruga 1919.

U toku 1936. dobila je odobrenje za adaptaciju i nadogradnju kuće u Ulici kralja Alfonsa 18 u čijem je prizemlju bila apoteka. Projekat i građevinske radove izveo je građevinski inženjer Frano Mikuš iz Banjaluke.⁵⁸²

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Budaka 18.⁵⁸³

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Jozefine Bramer, kćerke Alberta, stare 65 godina, domaćice sa stalnim boravištem u Banjaluci, stoji da su oštećenju od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem sljedeće imovine: zgrade u bivšoj Kralja Alfonsa ulici 18, pokućstva i namještaja (postoji popis), robe i ostalih pokretnosti (roba u apoteci je popisana). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,619.730, a po Gradskoj komisiji 1.093.000.⁵⁸⁴

Dvospratna porodična zgrada Ernestine Brammer u Ulici Veselina Masleše 18, sa dva dvosobna stana i poslovnim prostorom površine 306 m², došla je krajem 1958. pod udar nacionalizacije. Nacionalizovan je poslovni prostor (apoteka), a izuzeta su dva dvosobna stana kao posebni dijelovi zgrade.⁵⁸⁵

Pored podataka o rođenju i smrti, u dopisu NOO Medveščak–Zagreb, broj 3.090/1–1959. od 4. septembra 1959, stoji da su podaci dostavljeni radi brisanja umrle iz knjige državljana.⁵⁸⁶

⁵⁷⁶ *Vrbaske novine*, broj 110/1933 i 765/1935

⁵⁷⁷ *Službene novine*, broj 59/1931

⁵⁷⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 601

⁵⁷⁹ *Sarajevski list*, broj 37/1911

⁵⁸⁰ *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913.

⁵⁸¹ ARSBL, 23, Registar društava, broj Fi–107/1919

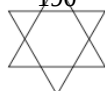
⁵⁸² ARSBL, 22, broj 120/1936

⁵⁸³ Popis broj 1

⁵⁸⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.128/1945

⁵⁸⁵ ARSBL, 99, N–41/1959

⁵⁸⁶ ARSBL, 114, Matični ured, broj 1434/1959

Sahranjena je na groblju Mirogoj u Zagrebu.⁵⁸⁷

Ernest mr ph, zvani Puba (Banjaluka, 22.9.1899 – 11.3.1960)

- sin Roberta Brammera i Jozefine rođ. Büchler, magistar farmacije.

Od školske 1909/10. godine pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci. Diplomirao je na *ratnoj maturi* 1917/18. godine.

Mr Ernest Brammer

Gradski kotarski ured u Banjaluci rješavao je 20. avgusta 1921. njegovu molbu za izdavanje inozemne putovnice radi odlaska na studije u Beč. U osobnom opisu Ernesta Brammera, zavičajnog u Novom Sadu, stoji da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih i da nosi naočale".⁵⁸⁸

Po završetku studija u Beču stekao je titulu magistra farmacije.

Često je putovao po Njemačkoj, Austriji, Italiji, Čehoslovačkoj, Francuskoj i Mađarskoj radi obavljanja trgovačkih poslova.

Na godišnjoj skupštini Teniskog kluba, održanoj 24. marta 1934, izabran je za člana Upravnog odbora, a na godišnjoj skupštini Filatelističkog društva od 21. februara 1937, izabran je za člana nadzornog odbora.⁵⁸⁹

Bio je oženjen Franciskom Šolić. Živio je i radio u porodičnoj kući u Ulici kralja Alfonsa 18.

Mr Adem Š. Kovačević, vlasnik apoteke i povjerenik apoteke *Brammer*, u molbi upućenoj 21. maja 1941. Nadzorništvu Povjereništva stožera u Banjaluci, tražio je popravak izloga oštećenog prilikom bombardovanja grada jer je rad u apoteci nehygijski. Prema proračunu, stolarski i staklarski radovi iznose 2.200 dinara. Molbi je udovoljeno.⁵⁹⁰

Odobrenjem Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicma radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazio se Puba Brammer sa mjesečnom nagradom od 1.000 dinara. Nagrade *pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utroška u radnji*.⁵⁹¹

Na spisku Jevreja uhapšenih i određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik, bio je evidentiran i Ernest R. Brammer. Iz pritvora ga je pustio Anton Puba Rebac.⁵⁹²

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Budaka 18.⁵⁹³

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, br. 57.751-Z-1942 od 10. septembra 1942, apotekaru Slavku Flegaru data je dozvola vođenja apoteke Bramera u Banjaluci. Istom odlukom raspisan je natječaj za dodjeljivanje dozvole za pravo ljekarenja u postojećoj apoteci mr. ph. Slavka Flegara u Bosanskoj Krupi.⁵⁹⁴

Na osnovu zaključka Sreskog suda Banjaluka, broj 555/45 od od 27. juna 1945, Okružna uprava narodnih dobara Banjaluka donijela je odluku o povraćaju u vlasništvo i

⁵⁸⁷ [www.gradskagroblja.hr (16.3.2009)]

⁵⁸⁸ ARSBL, 4, AJ 28-73

⁵⁸⁹ *Vrbaske novine*, broj 91/1934 i 1218/1937

⁵⁹⁰ ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 82/1941

⁵⁹¹ ARSBL, USPVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

⁵⁹² ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

⁵⁹³ Popis broj 1.

⁵⁹⁴ *Narodne novine*, broj 207/1942

slobodno raspolaganje Ernestu Brameru apoteke *Zlatna zmija*. Apoteka se nalazi u Kralja Alfonsa ulici. Radnju mu je trebao predati zadnji držalac Slavko Flegar i to u stanju u kakvom ju je preuzeo od Povjereništva septembra mjeseca 1942.⁵⁹⁵

Godine 1955. bio je direktor Uprave gradskih apoteka u Banjaluci.⁵⁹⁶
Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.⁵⁹⁷

Franciska rođ. Šolić (Krivi Put kod Senja, 1903 – ?)

- supruga apotekara Ernesta Brammera, domaćica.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Budaka 18.⁵⁹⁸

Hans (Banjaluka, 22.9.1903 – ?)

- sin apotekara Roberta Brammera i Jozefine rođ. Büchler.

U vremenu od 1909. do 1913. u Banjaluci je završio Prvu dječачku narodnu školu, a Veliku realnu gimnaziju od 1913. do 1921. Studirao je na Visokoj tehničkoj školi u Beču. Od 1922. radio je u očevoj apoteci.

Farmaciju je završio u Zagrebu 1923–25. a uporedo je slušao i filozofske kolegije.

Vladao je njemačkim, engleskim, hebrejskim i francuskim jezikom.

Često je išao na naučna i poslovna putovanja u Austriju, Mađarsku, Njemačku, Italiju, Čehoslovačku i Švajcarsku.

U molbi za izdavanje inozemne putne isprave, koju je 7. marta 1928. uputio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, stoji da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose i očiju smeđih, nosa i usta naravnih i da nosi naočale."⁵⁹⁹

Godine 1930. oženio se Florom Salom i od tada je živio u Zagrebu.

U toku 1930. proširio je djelatnost apoteke. Ona je od tada djelovala i kao medicinska drogerija, pod nazivom *Vesna*. Odlukom Ustaškog stožera i Povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 3.016/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene radnja je 10. juna 1941. prodana Slavici Maričić za iznos od 20.000 kuna sa rokom otplate od godinu dana.⁶⁰⁰

U toku 1942. sa grupom ljekara i apotekara upućen je na rad u Vojnu bolnicu u Banjaluci. Uhapšen je u Zagrebu 1943. i zadržan u vojnom zatvoru šest mjeseci, a potom je upućen u vojnu apoteku u Bosanskom Brodu. Na slobodnu teritoriju prešao je avgusta 1944. i bio apotekarski referent u XII udarnoj diviziji.

Od 1945. radio je kao apotekar u Zagrebu. Godine 1949. preselio je u Jerusalim i radio kao apotekar, publicista i književnik.

U književnosti se javio 1921. sa pjesmama objavljenim u *Narodnoj židovskoj svijesti*. U mnogim listovima i časopisima objavljivao je pjesme, novele, crtice, drame, književne prikaze, napise i pripovijetke.⁶⁰¹

Na molbu Hansa Bramera iz Banjaluke od 10. aprila 1949, izdato je rješenje u kome stoji da je rođen 22. septembra 1903. u Banjaluci, od oca pokojnog Roberta Bramera, apotekara iz Zagreba, rođenog 26. februara 1870. i majke Jozefine rođene Bihler, domaćice iz Zagreba, rođene 20. marta 1880.

Flora Bramer, supruga Hansa Bramera, iz Banjaluke, po zanimanju domaćica, rođena je 29. novembra 1903. u Banjaluci od oca pok. Arona Saloma i majke Sarine rođ. Poljokan.⁶⁰²

⁵⁹⁵ ARSBL, 97, broj 555/1945

⁵⁹⁶ ARSBL, 111, broj 143/1955.

⁵⁹⁷ [www.gradskagroblja.hr (16.3.2009)]

⁵⁹⁸ Popis broj 1

⁵⁹⁹ ARSBL, 5, AJ 8–857

⁶⁰⁰ ARSBL, 330–004–027, redni broj 6

⁶⁰¹ Leksikon pisaca Jugoslavije, Matica srpska, 1972.

⁶⁰² ARSBL, 111, Matični ured, broj 17.746/1949

Flora Bramer rođ. Salom (Banjaluka, 29.11.1903 – ?)

- kćerka Arona Saloma Sarafića i Sarine rođ. Poljokan, godine 1930. udala se za apotekara Hansa Bramera i preselila u Zagreb.

Flora Bramer rođena Salom iz Zagreba, Mira Papo rođ. Salom iz Beograda, Hanči Kabiljo rođ. Salom iz Beograda i Paula Čubrilović rođ. Kabiljo prodale su 23. decembra 1947. dvospratnu kuću sa dućanom, površine 130 m², a 10. marta i 13. aprila 1948. i kuću sa kućištem od 95 m², vrt od 77 m², vrt od 204 m² i dvorište od 50 m², te dvospratnu kuću od 77 m².⁶⁰³

Alfred (1912 – 18.7.1985)

- sin Roberta i Jozefine Brammer, školske 1929/30. godine maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci. Bio je oficir JNA. Umro je 18. jula 1985. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.⁶⁰⁴

⁶⁰³ ARSBL, 111, Ugovori – H/3, H/103 i M/12.

⁶⁰⁴ [www.gradskagroblja.hr (16.3.2009)]

BRAUN

Julio (Erdevik, 20.12.1894 – ?)

- sin Julija Brauna i majke Roze Rozenberg, privatni činovnik iz Banjaluke. Sa Natalijom–Natašom Antonić sklopio je brak 7. avgusta 1940. u Banjaluci.⁶⁰⁵

Na spisku Jevreja uhapšenih i određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik, bio je evidentiran i Julio Braun. Iz pritvora je pušten na intervenciju Antona Pube Repca.⁶⁰⁶

Do 28. jula 1942. stalno je boravio u Ulici Hrvoja Vukčića.⁶⁰⁷

Natalija–Nataša rođ. Antonić (Banjaluka, 4.11.1923 – ?)

- kći Ostoje Antonića i Marije Meljnik, domaćica, izjašnjavala se kao *čista arijevka vjere rimokatoličke*. U braku sa Juliom Braunom imala je djecu: kćerku Ernestinu–Slavucu.

Do 28. jula 1942. stalno je boravila u Ulici Hrvoja Vukčića 2.⁶⁰⁸

Ernestina–Slavica (Banjaluka, 14. oktobar 1942 – ?)

- kćerka Julija Brauna i Nataše Antonić.⁶⁰⁹ Tokom popisa Jevreja i polujevreja u Banjaluci jula 1942. njena majka bila je trudna.

Franciska Braun rođ. Levi (Petrinja 1873 – ?)

- kći Dragutina Levija, domaćica.

Prema obavještenju poglavara banjalučkog sreza od 11. avgusta 1928, Löwy Franciska iz Banjaluke promijenila je prezime u Levi.⁶¹⁰

Bila je udata za Ernesta Brauna, rođenog 1866. u Egeru, Čehoslovačka, koji je od 1890. živio na teritoriji koja je od 10. aprila 1941. pripojena NDH, a izjašnjavao se kao arijevac rimokatoličke vjere.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Harambašićevoju 63.⁶¹¹

⁶⁰⁵ Administrativna uprava grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKV, 1940, redni broj 32

⁶⁰⁶ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

⁶⁰⁷ Popis broj 1

⁶⁰⁸ Popis broj 1; Administrativna uprava grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKR, 1942, redni broj 293

⁶⁰⁹ Administrativna uprava grada Banjaluka, Matični ured, Matični ured, obnovljena MKR, 1942, redni broj 293

⁶¹⁰ ARSBL, 5, AJ 19–116.

⁶¹¹ Popis broj 1

BREYER

Karlo–Dragutin dr (Bjelovar, 19.10.1905 – ?)

- sin trgovca Huga Breyera i majke Ide rođ. Katz, Jevrej, oženjen učiteljicom Ružicom rođ. Farkaš, sa kojom je 9. maja 1941. u Zagrebu stekao sina Branka.⁶¹²

Na Medicinskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 29. aprila 1930. i stekao zvanje doktora medicine.

Zavičajan je u Zagrebu od 29. oktobra 1937. Dva dana kasnije zaključio je brak.

Odlukom Ministarstva zdravlja NDH, Z. Broj: 36.256–1941 od 4. septembra 1941, iz Zagreba je raspoređen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna. Na rad u Zavod stupio je 24. septembra 1942, a raspoređen je na područje Žepča. |

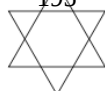
U Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa Sreske ispostave u Zavidovićima stigao je 19. novembra 1942. i tamo položio prisegu vjernosti NDH.

Ministarstvo zdravstva mu je 22. novembra 1944. odobrilo da kao sporednu službu može da obavlja ljekarske usluge privatnom društvu *Merkur*.

Ugovorne nagrade povećavane su mu u više navrata, a posljednji put, sa 7.000 na 14.000 kuna, 12. novembra 1944.⁶¹³

⁶¹² Sin Branko rođen je 9. septembra 1941. u Zagrebu.

⁶¹³ARSBL, ZD, 14

BRÜCKNER

Bernath

- mađarski Jevrej, trgovac, trgovačku firmu osnovao 1884.⁶¹⁴ a protokolisao je 1890. kao trgovinu manufakturnom robom i konfekcijom *A. Bernath Brückner* sa sjedištem u Banjaluci i podružnicom u Tuzli. U toku 1907. platio je porez u iznosu od 12.000 kruna. Firmu je napustio 30. avgusta 1910.⁶¹⁵

Bio je i suvlasnik firme *Bernath Brückner i Julius Schnitzler*, osnovane 1. februara 1892. a registrovane 13. avgusta iste godine. Firmu je potpisivao samo Julius Schnitzler. Od 1910. ova firma radila je pod nazivom *Bernath Brückner, Max Schnitzler i Georg Kohn*, a od 1924. pod nazivom *Bernath Brückner naslj. M Schnitzler i Kohn*. Firmu su potpisivali Max Schnitzler i Georg Kohn. Ova trgovina manufakturnom robom nalazila se u Ulici kralja Alfonsa 12.⁶¹⁶

Odlukom broj 6.045/02 od 29. januara 1902. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu oslobodila ga je plaćanja kućarine na novu zgradu u Gospodskoj ulici 12 za period od 1901. do 1908.⁶¹⁷

Sigmund dr (Banjaluka, 4.11.1886 – ?)

- sin pokojnog trgovca Bernatha Brücknera, nadležan u Belvardu kod Pečuha.

Molbu za zavičajnost (državljanstvo) podnio je Gradskom poglavarstvu u Banjaluci 1919. U molbi je naveo da je "neporočan, neoženjen, jevrejske vjere, suvlasnik triju kuća u Banjaluci u vrijednosti 350.000 kruna i posjednik pokretnog imetka u vrijednosti od 30–40.000 kruna. Na studijama u Beču stekao je zvanje doktora hemije. Poslije svršenih studija nije se nastanio u Banjaluci zbog obaveza prema vojnoj službi". Zavičajnost mu je odobrena 30. novembra 1922.⁶¹⁸

Rudolf (Banjaluka, 8.1.1888 – ?)

- sin pokojnog trgovca Bernatha Brücknera iz Banjaluke, nadležan u Belvardu kod Pečuha.

Molbu za zavičajnost (državljanstvo) podnio je Gradskom poglavarstvu u Banjaluci 1919. U molbi je naveo da je "đak nacionalne ekonomije, neporočan, neoženjen, jevrejske vjere, suvlasnik triju kuća u Banjaluci u vrijednosti 350.000 kruna i posjednik pokretnog imetka u vrijednosti od 30–40.000 kruna". Zavičajnost mu je odobrena 30. novembra 1922.⁶¹⁹

Delžal (Pecs, 1896 – ?)

- sin Ignatza, trgovca iz Pecs. Sa prve godine trgovačkog tečaja ispisao se 22. novembra 1909. a potom upisao u Šegrtsku školu u Banjaluci.

Zanat je izučavao je kod Bernarda Brücknera, trgovca iz Banjaluke (Gospodska ulica).⁶²⁰

Ferdinand (Sarajevo, 1869 – ?)

- direktor tvornice u Gornjim Podgradcima.

U zahtjevu upućenom 9. jula 1924. Sreskom uredu u Bosanskoj Gradišci, tražio je izdavanje putne isprave radi posjete porodici i liječenja u Austriji, Mađarskoj, Španiji i

⁶¹⁴ *Bosnicher bote*, 1900.

⁶¹⁵ ARSBL, 23, Trgovački registar inokosnih firmi 1884.

⁶¹⁶ ARSBL, Registar radnji, IV–1932/125

⁶¹⁷ ARSBL, Kreisbehörde, regesta 35/1902

⁶¹⁸ ARSBL, 22, broj 1.347/1919 i broj 6.890/1922

⁶¹⁹ Isto

⁶²⁰ ARSBL, 602,1–47

Rumuniji. U molbi navodi da boravi u Gornjim Podgradcima, te da je "star 55 godina, stasa srednjeg, lica oblog, očiju zelenih, kose i brkova prosijedih, nosa i usta običnih".⁶²¹

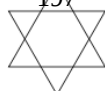
Georgina (Sarajevo, 1897 – ?)

- kćerka Ferdinanda Brucknera, direktora u Gornjim Podgradcima.

Zahtjevom upućenim 25. oktobra 1924. Sreskom uredu u Bosanskoj Gradišci, tražila je izdavanje putne isprave radi posjete porodici u Austriji. U molbi navodi da boravi u Gornjim Podgradcima, te da je "stasa srednjeg, lica oblog, očiju i kose smeđih, nosa i usta običnih".⁶²²

⁶²¹ ARSBL, 5, AJ 8–84

⁶²² ARSBL, 5, AJ 8–207

CHOMET

Mavro

- činovnik načelstva Okruga banjalučkog, veterinarski inspektor. U spisak činovnika zaveden je 25. aprila 1922.⁶²³

Aktom Odjeljenja za veterinarstvo Ministarstva poljoprivrede i voda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, broj 9762/25 od 16. oktobra 1925, date su detaljne upute u vezi sa ostvarivanjem porodične penzije Klare Homet, udove pokojnog penzionisanog veterinarskog inspektora dr Mavre Hometa.

Penzionisan je kao državni službenik VI činovnog razreda, sa godišnjom penzijom od 5.500 dinara, a 14. marta 1924. naređeno mu je da podnese dokumente na osnovu kojih će mu se odrediti visina penzije.⁶²⁴

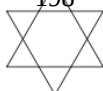
Klara

- supruga Mavre Hometa, dobila je pasoš 1919. radi putovanja u Njemačku i Austriju. U pasošu stoji da ima 49 godina.⁶²⁵

⁶²³ ARSBL, 4, AJ 11–25

⁶²⁴ ARSBL, 5, AJ 16 –222

⁶²⁵ ARSBL, 4, AJ 32–BB

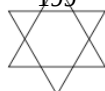
CINDORF

Izidor (Sarajevo, 28.2.1921 – ?)

- sin Leona i Erne iz Sarajeva, Jevrej.

U prijedorskoj gimnaziji, u koju je došao iz sarajevske, u vremenu 1938–1940. pohađao je VI i VII razred. Stanovao je kod profesora Avrama Pinte u Ulici kralja Petra 4 u Prijedoru.⁶²⁶

⁶²⁶ ARSBL, DRGP, 22, 4

DANON

Zadik

- osnovao je i registrovao firmu 1884. u Rudolfsthalu, srez Bosanska Gradiška.⁶²⁷

Josip dr

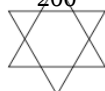
Na osnovu odluke Zdravstvenog odsjeka za Bosnu i Hercegovinu, broj 6.656 od 20. aprila 1921, dr Josip Danon, hospitant iz Sarajeva, imenovan je za sekundarnog ljekara počev od 1. maja 1921.

U starješinskom izvještaju za prvo i drugo polugodište 1927, koji je sačinio starješina Sreske ispostave u Bosanskoj Kostajnici, a potvrdila Oblasna komisija Vrbaske oblasti, dr Josip Danon, sreski ljekar u Bosanskoj Kostajnici, zbog stručnosti, marljivosti i dobrog vladanja u službi ocijenjen je ocjenom *odličan*.

Starješinski izvještaj sa istom ocjenom izrađen je i za 1928.⁶²⁸

⁶²⁷ *Bosnicher Bote*, 1900.

⁶²⁸ ARSBL, 5, AJ 16–20

DEUTSCH

David (Bačka Palanka, 3.9.1857 – Banjaluka, 1.9.1942)

- penzionisani bankarski činovnik.
Godine 1942. imao je stalno boravište u Frankopanskoj 22a.⁶²⁹

Franzika (Červenke, Bačka Kula, 1850 – ?)

- domaćica iz Dervente.

U molbi podnijetoj Sreskom uredu u Derventi 16. juna 1924. radi izdavanja putne isprave i obilaska porodice i liječenja u Austriji i Čehoslovačkoj, između ostalog, stoji da je "stara 74 godine, stasa niskog, lica oblog, očiju plavih, kose prosijede, nosa i usta naravnih".⁶³⁰

Gyula (1882 – ?)

Na osnovu Odobrenja broj № 86 od 3. januara 1910, otvorila je u Zagorčevoj ulici trgovinu imitiranim dragocjenostima. Njen prethodni kompanjon bio je Singer.⁶³¹

Sidonija (Ferdinandovac, 24.2.1893 – ?)

- kćerka trgovca Sigmunda, austrijska Jevrejka.

Školske 1904/05. pohađala je drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod odvjetničkog perovođe Ignatza Singera u Anđeoskoj ulici.⁶³²

Otta (Vlaškom, Mezežiči, Češka, 26.4.1874 – ?)

- Jevrej, češke narodnosti, oženio se Marijom rođ. Jelinek 3. jula 1905. u Banjaluci.⁶³³

Dragutin Bošnjak (Banjaluka, 29.2.1881 – Zagreb, 13.3.1959)

- sin Aleksandra i majka Marije rođ. Deutsch.
Umro je u Zagrebu 13. marta 1959.⁶³⁴

Hermann

Bio je zastupnik Jevreja za srez Derventu sve do 1915.⁶³⁵

Bruno

Sreski sud u Bosanskom Brodu poveo je 16. avgusta 1946. postupak proglašenja mrtvim (broj R-388/46):

- Roze Deutsch, udove Simona Deutscha i
- Bruna Deutscha, sina pok. Simona, oboje iz Bosanskog Broda.

Ustaše su ih 1941. odvele u Jasenovac.⁶³⁶

Roza Deutsch, rođena 1891. u Bosanskom Brodu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.⁶³⁷

Bruno Deutsch, sin Simona, rođen 1903. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.⁶³⁸

⁶²⁹ Popis broj 1

⁶³⁰ ARSBL, 5, AJ 8-72

⁶³¹ ARSBL, Obrtni registar, broj 1/1910

⁶³² ARSBL, 608, 4-9/324

⁶³³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 18.538/1945

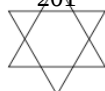
⁶³⁴ ARSBL, 114, Matični ured, broj 500/1959

⁶³⁵ *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1916. ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

⁶³⁶ *Službeni list NRBiH*, broj 38/1946

⁶³⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (22.5.2009)]

⁶³⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (22.5.2009)]

Eduard – Edo dr (Zagreb, 26.11.1895 – ?)

- sin željezničkog činovnika Jakoba Deutscha i Berte rođ. Scholler, oženjen Ljubom rođ. Mautner, sa kojom je stekao sinove Velimira i Đuru.

Studije medicine završio je u Bratislavi jula 1920. i stekao zvanje doktora medicine.

Vjenčao se u Pakracu 4. juna 1922. sa Ljubom Mautner, rođenom u Pakracu, od oca Josipa Mautnera i majke Fani rođ. Mautner.

U vojničkoj ispravi dr Eduarda Jakoba Deutscha stoji da je:

- regrutovan i upisan u stalni kadar 21. aprila 1915. i da ima čin đaka–razvodnika,
- pismen, oženjen, zavičajan i stanuje u Zagrebu, izraelske vjeroispovijesti,
- stasa srednjeg, očiju smeđih, lica oblog, kose crne, bradu i brkove brije, nosa i usta pravilnih, nosi naočale.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. Broj: 22.609–1941. od 17. jula 1941, dr Edo Deutsch, liječnik iz Zagreba, upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, sa mjesečnom nagradom od 5.000 dinara⁶³⁹, koja će se isplaćivati od 1. avgusta 1941.

Od 21. jula 1941. radio je u Domu narodnog zdravlja u Tuzli na suzbijanju zaraznih bolesti.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Broj: 21.017–0–1942. od 22. septembra 1942, dr Edo Deutsch, dosadašnji honorarni službenik, imenovan je za ugovornog službenika uz mjesečnu nagradu od 5.600 kuna koje će se isplaćivati od 1. januara 1942. Novim ugovorom o službi, sklopljenim 1. januara 1943, mjesečna nagrada povećana je na 7.000 kuna.⁶⁴⁰

Prisegu NDH položio je 14. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Tuzli.

Velimir (Zagreb, 18.3.1927 – ?)

- sin dr Ede Deutscha i Ljube rođ. Mautner.⁶⁴¹

Đuro (Zagreb, 15.9.1931 – ?)

- sin dr Ede Deutscha i Ljube rođ. Mautner.⁶⁴²

Miroslav dr (Zagreb, 13.11.1889 – ?)

- sin Julija Deutscha i Julije rođ. Deutsch, Jevrej, oženjen Verom rođ. Najer, sa kojom je stekao sinove Andriju–Dragana i Julija–Pavla.

U Zagrebu je 5. aprila 1925. sklopio brak sa Verom rođ. Najer.

Prešao je na rimokatoličku vjeru u Zagrebu 26. juna 1941.

Odlukom Ministarstva zdravlja NDH, Z.Broj: 36.226–1941 od 4. septembra 1941, kao ljekar je raspoređen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna.

Kasnije je kao honorarni službenik raspoređen na rad u državnu bolnicu u Koprivnici, gdje je obavljao ljekarske poslove na suzbijanju endemskog sifilisa.

Prisegu vjernosti NDH položio je 9. novembra 1942. u Gradskoj javnoj bolnici u Koprivnici.

Prema izvještaju koprivničke bolnice od 10. marta 1944, dr Deutsch je 22. novembra 1943. odveden iz bolnice od strane partizana, a isplata ugovornih nagrada je obustavljena.⁶⁴³

Vera rođ. Najer (Osijek, 1903 – ?)

⁶³⁹ Na odluci je dopisano da je data na znanje i da je imenovanom uručeno rješenje po kome visina nagrade iznosi 6.000 dinara.

⁶⁴⁰ ARSBL, ZD, 7

⁶⁴¹ Isto

⁶⁴² Isto

⁶⁴³ ARSBL, ZD, 18

- kćerka Ladislava Najera i Jenng rođ. Schlesinger, Jevrejka, supruga Miroslava dr Deutscha, pokrštena u Zagrebu 26. juna 1941.⁶⁴⁴

Julije–Pavao (Zagreb, 21.5.1926 – ?)

- sin dr Miroslava Deutscha i Vere rođ. Najer, Jevrej, pokršten u Zagrebu 26. juna 1941.⁶⁴⁵

Andrija–Dragan (Zagreb, 4.9.1929 – ?)

- sin dr Miroslava Deutscha i Vere rođ. Najer, Jevrej, pokršten u Zagrebu 26. juna 1941.⁶⁴⁶

Elza udato Marić (Sarajevo, 1889 – ?) ima fotos za skeniranje u pasošu

- kćerka Davida Deutscha, domaćica sa stalnim boravištem u Bosanskom Brodu.

U molbi podnijetoj Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu 21. marta 1927. radi produženja putne isprave, između ostalog, stoji da je "stara 38 godina, stasa visokog, lica oblog, očiju i kose crne, nosa i usta naravnih".⁶⁴⁷

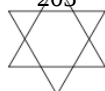
Elza Marić

⁶⁴⁴ ARSBL, ZD, 18

⁶⁴⁵ Isto

⁶⁴⁶ Isto

⁶⁴⁷ ARSBL, 5, AJ 8–837

DEZSÖ

Gizela rođ. Berger (Szarvas, Mađarska 1873 – ?)

- domaćica, supruga Isidora Dezsöa, sa kojim je stekla sinove Julijusa i Ljudevita. Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ajanovića ulici 2.⁶⁴⁸

Julijus dr (Lugojno, Rumunija, 1894 – Banjaluka, 2.9.1938)

- sin Isidora Dezsöa i Gizele rođ. Berger, ljekar, gradski fizikus u Banjaluci. Umro je od arterioskleroze.⁶⁴⁹

Ljudevit dr (Bolind, Rumunija, 1893 – ?)

- sin Isidora Dezsöa i Gizele rođ. Berger.

U Banjaluku je doselio 1922. i u činu majora Kraljevske vojske radio kao zubar u Vojnoj bolnici. Od 1938. u činu majora, a od 1940. u činu potpukovnika, bio je upravnik Vojne bolnice.⁶⁵⁰

U svojoj kući na uglu Titove i Zagrebačke ulice vodio je privatnu zubnu ordinaciju.⁶⁵¹
Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ajanovića ulici 2.⁶⁵²

⁶⁴⁸ Popis broj 1

⁶⁴⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁶⁵⁰ *Službene novine*, broj 151/1931 i *Vrbaske novine*, broj 1.448/1938 i 1.750/1940

⁶⁵¹ ARSBL, Kazivanje Žarka Lastrića, 2. avgust 1980.

⁶⁵² Popis broj 1

ECKHAUS

Abraham (1888 – ?)

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u ulici Pećine 57.⁶⁵³

⁶⁵³ Popis broj 2 i 3.

EISENBERG

Salomon (? – 2.2.1918)

- trgovački putnik, oženjen Janettom rođ. Kuh, sa kojom je stekao kćerke Edit, Hildegarde i Isabellu.
Kao austrougarski vojnik poginuo je 2. februara 1918.⁶⁵⁴

Janette

- supruga Salomona Eisenberga.
Kao udovica je primala pomoć za plaćanje stana. Isplata porodične penzije obustavljena joj je 1923.⁶⁵⁵
Kao nasljednica Rosalije Kuh, dana 27. septembra 1910. protokolisala je trgovinu kitničarskom robom *Janette Eisenberg, nasljednica Rosalije Kuh*. Radnja je brisana iz sudskog registra 13. juna 1925.⁶⁵⁶

Edit (Beč, 26.2.1909 – ?)

- kći Salomona i majke Janette Eisenberg.
Školske 1921/22. godine pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Kuhovoj vili.⁶⁵⁷

Hildegarde (Banjaluka, 4.2.1911 – ?)

- kći Janette Eisenberg.
Školske 1922/23. godine pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala na Vrbas cesti. Poslije prvog semestra odselila se u Požegu.⁶⁵⁸

Isabella (Banjaluka, 4.4.1913 – ?)

- kći Salomona i majke Janette Eisenberg.⁶⁵⁹

⁶⁵⁴ ARSBL, 23, Invalidsko odjeljenje, broj 253– E

⁶⁵⁵ Isto

⁶⁵⁶ ARSBL, 23, Trgovački registar inokosnih firmi 1910.

⁶⁵⁷ ARBL, 608, 21– 8

⁶⁵⁸ ARBL, 608, 21– 9

⁶⁵⁹ ARSBL, 23, Invalidsko odjeljenje, broj 253– E

ELEAZAR⁶⁶⁰

Moritz – Mojsije (Sarajevo, 1897 – 20.11.1939)

- sin pok. Menahema i majke Estere rođ Salom, Jevrej, oženjen, ima dijete u dobi od 17 godina.

Poslije završene osnovne škole izučio je soboslikarski zanat. Radi zaposlenja, sa porodicom se iz rodnog Sarajeva preselio u Banjaluku, gdje je stanovao u Njegoševoj ulici 21.⁶⁶¹ Iz Banjaluke se preselio u Zagreb, a 1939. se vratio u Sarajevo i tamo liječio u Državnoj bolnici na Koševu.⁶⁶²

Menahem (Sarajevo, 8.10.1920 – ?)

- sin ličioca Mojsija iz Banjaluke.

Prvi razred Državne građanske škole završio je u Sarajevu, a školske 1934/35. u Banjaluci je pohađao drugi razred i stanovao u Ulici Tanaska Rajića 3.⁶⁶³

⁶⁶⁰ Prezime je pisano i kao Elazar i Elizar

⁶⁶¹ Izjava data 15. februara 1937. u Okružnom sudu u Banjaluci

⁶⁶² ARSBL, 23, AJ 51, broj 498/1937

⁶⁶³ ARSBL, 608, 29– 34

Avram – Abraham (Orahova, Bosanska Gradiška, 1864 – Banjaluka, 11.8.1942)

- sin Jakova i Ane, trgovac iz naselja Sukija u Bosanskoj Gradišci, oženjen Hanom rođ. Levi, sa kojom je stekao kćeri Ernestinu, Pepiku, Matildu, Sarinu i Reginu i sinove Jakova, Salomona i Isidora. Porodica je zavičajna u Orahovi, kotar Bosanska Gradiška. Septembra 1930. preselio se u Banjaluku.⁶⁶⁵

Imao je registrovanu firmu, osnovanu 1891.⁶⁶⁶

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Gundulićevoj 42.⁶⁶⁷

Umro je u 77. godini života na putu za Državnu bolnicu u Banjaluci. Sudski vještak dr Zdenko Šporn u prosekuri je secirao leš i konstatovao da su ga ustaše dovele iz Jasenovca i da je smrt nastupila zbog staračke iscrpljenosti, sat prije dovoženja u Državnu bolnicu.⁶⁶⁸

U prijavi ratne štete, koju je 28. septembra 1945. kao zastupnik oštećenog podnijela Uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da je Avram Elijau imao stalno boravište u Banjaluci, Gundulićeva ulica 42. Oštećenom je od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu na tri kuće prouzrokovala njemačka vlast. Ukupna šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 20.000 dinara.⁶⁶⁹

Hana rođ. Levi (1870 – ?)

- supruga Avrama Elijaua, trgovca iz Bosanske Gradiške.⁶⁷⁰

Erestina (1891 – ?)

- kći Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške, imala je vanbračnu kćerku Ernu, rođenu januara 1918. Ernestina je udata u Sarajevu za Isaka.⁶⁷¹

Pepika (1894 – ?)

- kći Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške. Udata u Sarajevu.⁶⁷²

Matilda (1896 – ?)

- kći Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške.⁶⁷³

Sarina (1899 – ?)

- kći Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške⁶⁷⁴

Regina (1902 – ?)

- kći Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške.⁶⁷⁵

Jakov (1900 – ?)

- sin Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške.⁶⁷⁶

⁶⁶⁴ U nekim dokumentima prezime je pisano kao Elijan. Greške su nastajale vjerovatno zbog sličnosti malih latiničnih pisanih slova *n* i *u*.

⁶⁶⁵ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 2

⁶⁶⁶ *Bosnicher Bote*, 1900.

⁶⁶⁷ Popis broj 1, 2 i 3

⁶⁶⁸ ARSBL, 23, broj Kzp 442/1942

⁶⁶⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.643/1945

⁶⁷⁰ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 2

⁶⁷¹ Isto

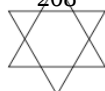
⁶⁷² Isto

⁶⁷³ Isto

⁶⁷⁴ Isto

⁶⁷⁵ Isto

⁶⁷⁶ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 2

Na zahtjev Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka, broj 598/1941 od 2. oktobra 1941, i usmene intervencije povjerenika za židovske radnje Muharema Durakovića, dostavljena su Ravnateljstvu dokumenta o uzimanju od strane opštine Bosanska Gradiška dviju pozajmica po 50.000 kuna iz raspoloživog židovskog novca, odnosno sa računa Jakova i Salamona Elijaua, uz 6% kamate.⁶⁷⁷

Salomon (15. 2.1905 – ?)

- sin Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške.⁶⁷⁸

Isidor (1907 – ?)

- sin Avrama Elijaua i Hane rođ. Levi iz Bosanske Gradiške.⁶⁷⁹

Josip – Jozef (Bosanska Gradiška, 28.9.1889 – Jasenovac, 30.6.1942)

- sin Avrama i Hane, trgovac iz Bosanske Gradiške, zavičajan u Orahovi, srez Bosanska Gradiška, od 18. januara 1926, oženjen Irenom, sa kojom je stekao sina Isidora i kćeri Hanu i Nadu.⁶⁸⁰

U molbi za izdavanje putne isprave, podnijetoj Kotarskom uredu u Bosanskoj Gradišci 12. avgusta 1921, radi obavljanja trgovačkih poslova u Njemačkoj, Austriji i Čehoslovačkoj, stoji da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose, očiju i brkova crnih, usta i nosa naravnih". Stalno boravište mu je u Sarajevu.⁶⁸¹

Dana 19. juna 1940. registrovao je trgovinu knjigama, papirom i pisaćim priborom *Atlas* sa sjedištem na Bulevaru kralja Aleksandra 25. Radnja je brisana iz registra na osnovu Odluke broj 84/43 od 2. januara 1943.⁶⁸²

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici Mehmed– paše Sokolovića 60.⁶⁸³
Ubijen je u logoru Jasenovac 30. juna 1942.⁶⁸⁴

Irena (Sarajevo, 1892 – logor Jasenovac, 30.7.1942)

- kći Isaka i Hane, supruga Josipa Elijaua, trgovca iz Bosanske Gradiške.⁶⁸⁵
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Mehmed– paše Sokolovića 60.⁶⁸⁶
Ubijena je u logoru Jasenovac 30. jula 1942.⁶⁸⁷

Irena Elijau, kćerka Alberta, rođena 1892. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.⁶⁸⁸

Isidor (1913 – ?)

- sin Jakova i Irene Elijau iz Bosanske Gradiške.⁶⁸⁹

Hana (25. 12. 1912 – ?)

- kći Jakova i Irene Elijau iz Bosanske Gradiške.⁶⁹⁰

⁶⁷⁷ ARSBL, 83, 3.083/1941

⁶⁷⁸ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 2

⁶⁷⁹ Isto, broj E– 2

⁶⁸⁰ Isto, broj E– 5

⁶⁸¹ ARSBL, 4, AJ 29– 25; Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 797

⁶⁸² ARSBL, Registar radnji, IV 1938–359

⁶⁸³ Popis broj 2 i 3.

⁶⁸⁴ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993); Administrativna sližba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 808/1952

⁶⁸⁵ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 5

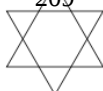
⁶⁸⁶ Popis broj 2 i 3

⁶⁸⁷ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993); Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 809/1952

⁶⁸⁸ [www.jusp– jasenovac.hr (7.5.2009)]

⁶⁸⁹ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj E– 5

⁶⁹⁰ Isto

Nada (1920 – ?)

- kći Jakova i Irene Elijau iz Bosanske Gradiške.⁶⁹¹

Haim J.

- osnovao je i registrovao tvrtku u Bosanskoj Gradišci 1897.⁶⁹²

Luna (Bosanska Gradiška, 7.12.1887 – ?)

- kćerka trgovca Haima, španjolska jevrejka.

Od 1899. do 1902, kao đak prve generacije, pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Salvator i Anđeoskoj ulici.⁶⁹³

Rikica rođ. Papo (Žepče, 1909 – ?)

- kćerka Jakova i Estere Papo, krojačica, udata u Banjaluci.

Kažnjena je od Župske redarstvene oblasti u Banjaluci globom od 500 kuna i 40 kuna takse jer joj se ispod kaputa nije vidjela jevrejska zvijezda. Tokom saslušanja pravdala se da joj je *kaput bio sapet pa se znak nije mogao vidjeti*.⁶⁹⁴

Zajedno sa sinom Avramom do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 42.⁶⁹⁵

Jakob

- rabin Jevrejske vjeroispovijedne opštine sefardskog obreda u Banjaluci. Predavao je kao vjeroučitelj na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.⁶⁹⁶

⁶⁹¹ Isto. U opasci stoji da su 15. januara 1920. odselili u Sarajevo. Trgovačku radnju pod istim nazivom držao je do 1924. izvjesni Jakov. Vjerovatno je riječ o Jakovu Elijau, sinu Avrama.

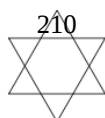
⁶⁹² *Bosnischer Bote*, 1900.

⁶⁹³ ARSBL, 608, 1– 2/5

⁶⁹⁴ ARSBL, 77, broj 10.084/1941

⁶⁹⁵ Popis broj 2 i 3

⁶⁹⁶ *Bosnischer Bote*, 1908.

ENGEL

Moritz

- porijeklom iz Slavonije, držao je obućarsku radnju.
U toku 1907. platio je porez u iznosu od 200 kruna. Radnju je preseljavao 1912. i 1913. Obućarske poslove napustio je 1. septembra 1916.⁶⁹⁷
Kao poslodavac, 1911–12. bio je zamjenik člana Nadzornog odbora Sreske bolesničke blagajne.⁶⁹⁸

Dona rođ. Salom (Sarajevo, 1887 – logor Jasenovac, 1942)

- Jevrejka iz Jajca.
Sreski sud u Jajcu 15. septembra 1924. proveo je dražbu imovine Done Engl rođ. Salom, Dike– Sare Salom rođ. Salom, Blanke Salom rođ. Salom, te malodobnih Matilde, Side i Ele– Rahele Salom, djece Jakoba. Dražbeni dug iznosio je 63.040 dinara.⁶⁹⁹
Dona Engel, kćerka Šaloma, rođena 1887. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.⁷⁰⁰

Elijas–Ilija (Jajce, 19.3.1912 – Gornji Mikleuš, Čazma, 29.5.1944)

- sin Aleksandra, mojsijeve vjere, nadležan u Sarajevu.
Osnovnu i srednju tehničku školu završio je u Sarajevu. Studirao je na univerzitetu u Pragu.
U toku 1936. uhapsila ga je praška policija pod optužbom da je pripadnik komunističke grupe trockista, čije se sjedište nalazilo u Parizu. Uskoro je pušten iz pritvora jer policija tokom pretresa njegovog stana nije našla kompromitujući materijal.
Član je KPJ od 1936. Španski borac, komandant Banijskog bataljona, poginuo je 1944. u toku avionskog napada.
Proglašen je narodnim herojem 24. jula 1953.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 216/1907

⁶⁹⁸ Izvještaj Sreske bolesničke blagajne Banjaluka za 1912.

⁶⁹⁹ *Narodno jedinstvo*, broj 105/1924

⁷⁰⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (7.5.2009)]

⁷⁰¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993) i *Narodni heroji Jugoslavije*, knjiga prva, Beograd 1975

EPSTEIN

Eduard

- računski stražmešter, sredinom februara 1882. imenovan je za poreskog oficijala u Bosanskoj Gradišci.⁷⁰²

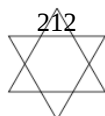
Lipst (Ligetvor, Ugarska, 1890 – ?)

- sin Adolfa, krojač u Ligetvoru.

Poslije završena četiri razreda osnovne škole, 1. septembra 1908. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Bernharda Brucknera, trgovca, sa stanom u Banjaluci u Gospodskoj ulici.⁷⁰³

⁷⁰² *Sarajevski list*, 1882.

⁷⁰³ ARSBL, 1–154

ERLICH

Šimon (Černovice, Rumunija, 1883 – ?)

- građevinski inženjer, rumunski Jevrej, oženjen Minom Erlich, sa kojom je stekao sinove Evalda.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Beč radi medicinskih potreba, koju je 17. marta 1921. podnio Okružnom načelstvu u Banjaluci, navodi da je "po zanimanju inženjer zaposlen u Građevinskoj sekciji, stasa visokog, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa običnih i brkova smeđih". Na put ide sa suprugom i djecom. Molbi je udovoljeno.⁷⁰⁴

Mino (Černovice, Rumunija, 1889 – ?)

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Beč radi medicinskih potreba, koju je 17. marta 1921. podnijela Okružnom načelstvu u Banjaluci, navodi da je "po zanimanju domaćica, stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa običnih". Na put ide sa suprugom i djecom. Molbi je udovoljeno.⁷⁰⁵

Rena

Jevrejka iz Prijedora, odbjegla u šumu (partizane). Njemačka vojska uhapsila ju je zajedno sa Šandorom Erlichom 6. jula 1942. kod Palančišta, srez Prijedor.⁷⁰⁶

Šandor

Prema zapisniku Sreske oblasti u Prijedoru od 6. avgusta 1941, zatvorena je i zapečaćena radnja mješovitom robom Šandora Erliha (*Stern i sinovi*).⁷⁰⁷

Jevrej iz Prijedora, odbjegao je u šumu (partizane). Njemačka vojska uhapsila ga je zajedno sa Renom Erlich 6. jula 1942. kod Palančišta, srez Prijedor.⁷⁰⁸

Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka (Tajni broj 729 od 2. avgusta 1942) izvještava zapovjednika redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci da su 7. avgusta upućeni u logor Jevreji David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov. Ove Jevreje Redarstvu je predala njemačka vojska.⁷⁰⁹

Šandor Erlih, star 32 godine, evidentiran je na popisu porodica čiji su članovi odbjegli u partizane. Popis je sačinila Kotarska oblast u Prijedoru, broj 1.546/43 od 26. veljače 1943, i uputila Zaštitnom redarstvu u Banjaluci, a obuhvatao je lica sa područja opština Prijedor, Palančište i Ćela. Šandor Erlih odbjegao je u šumu zajedno sa ženom i djecom.⁷¹⁰

Leo (Donji Miholjac, 28.3.1930 – ?)

- sin Aleksandra Erliha, trgovačkog pomoćnika iz Prijedora.

Poslije završene osnovne škole u Prijedoru, školske 1940/41. upisao je Ic razred prijedorske gimnazije. Iz škole je ispisan 18. oktobra 1940. na osnovu rješenja Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije, IV– broj 14.097 od 15. oktobra 1940. U toku školovanja stanovao je kod oca.⁷¹¹

⁷⁰⁴ ARSBL, 4, AJ 27– 22

⁷⁰⁵ Isto

⁷⁰⁶ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodno– oslobodilačkog rata, 48/8– 2, K 162

⁷⁰⁷ ARSBL, 83, broj 71/1941

⁷⁰⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodno– oslobodilačkog rata, 48/8– 2, K 162

⁷⁰⁹ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodno– oslobodilačkog rata, 40/15– 12 K 171a

⁷¹⁰ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodno– oslobodilačkog rata, 38/15– 1, K 171a

⁷¹¹ ARSBL, DRGP, 25, 18

FAL

Vera (Celovec, 10.1.1928 – ?)

- kći katastarskog inspektora Gustava i Marije.
Sa roditeljima je živjela u Jajcu i tamo završila osnovnu školu.
Od 1938. do 1940. pohađala je prvi i drugi razred Državne niže ženske realne gimnazije u Banjaluci i stanovala kod sestara milosrdnica u Ulici fra Grge Martića 20.⁷¹²

Dora (Celovec, 25.11.1931 – ?)

- kći katastarskog inspektora Gustava i Marije rođ. Jemenek.⁷¹³

⁷¹² ARSBL, 608, 42–42

⁷¹³ Administrativna služba grada Banjaluka, Matična služba, MKV, broj 212/1956

FARHI

Haim

- trgovački pomoćnik u Bihaću.

Bio je u logoru u Bosanskom Petrovcu, Prijedoru i na otoku Rabu, odakle je 9. septembra 1943. stupio u NOV. Po završetku Drugog svjetskog rata kao ratni vojni invalid odselio se u Izrael.⁷¹⁴

Sarina rođ. Atijas

- supruga Haima Farhia iz Bihaća.

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću navedeni su sljedeći članovi porodice Haima Farhija: Sarina Farhi rođ. Atijas, supruga, sin Avram (5) i kćerka Simha (3).⁷¹⁵

⁷¹⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

⁷¹⁵ Isto

FEIN

Ema (Tuzla, 1891 – ?)

- dnevničarka u Sreskom sudu u Bosanskom Brodu.

Dana 24. juna 1924. Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnijela je molbu za izdavanje putne isprave za Austriju, gdje putuje radi liječenja. U molbi navodi da je "stara 33 godine, stasa srednjeg, lica oblog, očiju plavih, kose smeđe, nosa i usta običnih".⁷¹⁶

⁷¹⁶ ARSBL, 5, AJ 8–80

FELDHHERMAN

Binen (Senta, 1879 – ?)

- invalid i trgovac, oženjen Reginom Feldherman.
Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Mile Budaka 16.⁷¹⁷

Regina (Senta, 1887 – ?)

- domaćica, supruga Binena Feldhermana.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Mile Budaka 16⁷¹⁸.

⁷¹⁷ Popis broj 1

⁷¹⁸ Isto

FERAGO

Kata rođ. Radaković

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 12. januara 1942. nadzor nad kućama Kate Ferago rođ. Radaković, koja se ne nalazi u Banjaluci.

Prema prijavi prihoda od zgrada, prvi sprat kuće Kate Ferago u Keglevića ulici 26 iznajmljen je Ružici Lipnjak uz godišnju kiriju od 7.200 kuna, a prizemlje kuće Vjekoslavu Adamiću uz godišnju kiriju od 6.600 kuna.

Kuća Kate Ferago u Ulici dr Nikole Zadre 16 izdata je Stojanu Prodanoviću uz godišnju kiriju od 6.000 kuna.

Upravitelj imovinom Kate Ferago nije evidentiran.⁷¹⁹

Etelka

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 31. januara 1942. nadzor nad kućama Etelke Ferago, koja se ne nalazi u Banjaluci.

Prema računima o popravkama i izvršenim uslugama, kuća Etelke Ferago se nalazi u Ulici dr Nikole Zadre 16.

Imovinom Etelke Ferago je upravljao Mehmed Buzdalek.⁷²⁰

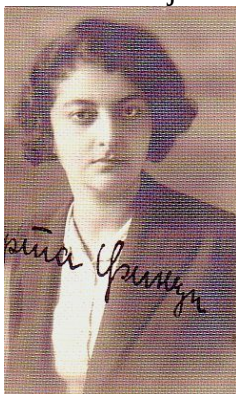
⁷¹⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 14/1942

⁷²⁰ Isto, broj 9/1942

FINCI

Berta zvana Bea udata Kamhi (Sarajevo, 30.12.1905 – ?)

- kći Jude Šaloma Fincija i Rifke Finci iz Beograda, vjere mojsijeve, pripadnica Jevrejske vjeroispovijedne opštine sefardskog obreda u Sarajevu.

Berta Finci

Pohađala je Malu realnu gimnaziju u Sarajevu od 1917. do 1919, a Veliku prvu realnu gimnaziju u Sarajevu od 1919. do 1925. Ispit zrelosti položila je 25. juna 1925. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu diplomirala je 3. jula 1930.

Odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije od 14. oktobra 1930. postavljena je za suplenta I kategorije IX grupe I stepena Gimnazije u Banjaluci sa mjesečnom platom od 1.800 dinara. Na dužnosti je ostala do 15. septembra 1931, kada je premještena na Žensku gimnaziju u Sarajevu.

Dana 28. jula 1931. vjenčala se u Jevrejskoj vjeroispovijednoj opštini sefardskog obreda u Sarajevu sa dr Haimom Kamhijem iz Sarajeva.⁷²¹

Ernestina udata Levi (1866 – logor Stara Gradiška, 1942)

Na osnovu molbe Flore Levi i saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci, broj 4.969/47 od 7. juna 1947, Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka, broj 17.972/47 od 16. maja 1947, kao datum i mjesto njene smrti upisan je u matičnu knjigu umrlih mjesec avgust 1942, odnosno logor Stara Gradiška (imenovana je žrtva masovnog pogubljenja).⁷²²

Šarika (Sarajevo, 1903 – ?)

- činovnica, zaposlena kod *Astre* u Banjaluci.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Pećanića ulici 38.⁷²³

Gracija rođ. Levi (Banjaluka, ? – logor Niš, 1942)

- kći Jakova Levija i Irene rođ. Papo, učiteljica, supruga Leona Fincija.
Ubijena u logoru u Nišu 1942.

Leon

- 1912. imao je registrovanu obrtničku radnju u Banjaluci.⁷²⁴

Sabetaj

- 1912. imao je registrovanu obrtničku radnju u Banjaluci.⁷²⁵

Albert (Sarajevo, 1898 – Banjaluka, 21.12.1963)

- sin Davida i Simke Finci, oženjen Dragicom Baštinac, radnik iz Banjaluke. Umro je u bolnici u Banjaluci.⁷²⁶

Mois

- Jevrej, po zanimanju učitelj.

⁷²¹ ARSBL, 9, Dosijei, IV-F

⁷²² ARSBL, 111, broj 17.972/1947

⁷²³ Popis broj 1

⁷²⁴ ARSBL, Indeks obrtničkih radnji

⁷²⁵ Isto

⁷²⁶ ARSBL, Lični fond Milan Vukmanović (1927–1993) i Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 827/1963

U izvještaju Kotarskog predstojništva u Ključu od 5. maja 1941. stoji da je Mois Finci, učitelj u selu Velagići, srez Ključ, *otišao u vojsku*.⁷²⁷

Kao zarobljenik broj 1.487 nalazio se u Njemačkoj u vojnom logoru za jugoslovenske oficire VI C.

Njegova majka Buena Finci, koja se preselila u Sarajevo (Koturova 5), molila je 11. jula 1941. Finansijsko ravnateljstvo u Banjaluci da joj dodijeli platu njenog sina. Kao dokaz podnijela je sinovljevi zarobljenički karton.

Zarobljeničkom kartom Mois majku obavještava da se nalazi u zarobljeništvu, da je zdrav i da ne može još uvijek primati pakete, te da će joj njegove lične stvari i dokumente donijeti Ankica. Brine se za njeno zdravlje i traži da mu ubrzo piše kako je kod njih.

Molba nije odobrena, uz obrazloženje da moliteljici ne pripadaju beriva sina Moisa Fincija.⁷²⁸

Renata rođ. Rundo (Sa rajevo, 1918 – Banjaluka, 1.11.1987)

- kćerka Jakova i Bojane Rundo, razvedena.

Poslije Drugog svjetskog rata živjela u Banjaluci u Ulici krajiških brigada 104. Umrula je u Banjaluci u Gerijatrijskom centru.⁷²⁹

Regina (Travnik, 14.5.1899 – ?)

- kćerka Izidora Fincija, Jevrejka, po zanimanju trgovačka pomoćnica, stalno nastanjena u Bosanskom Brodu, nadležna u Travniku.

Sa Florom Finci od 1922. vodila je suvlasničku trgovačku firmu pod nazivom *Flora Finci* sa sjedištem u Bosanskom Brodu. Od 30. novembra 1929. preuzima i samostalno vodi ovu tvrtku pod istim nazivom.⁷³⁰

U molbi za produženje putne isprave na godinu dana, podnijetoj 6. juna 1929. Sreskoj ispostavi u Doboju, navodi da joj je putna isprava potrebna radi obavljanja trgovačkih poslova u Čehoslovačkoj, Švajcarskoj, Francuskoj, Engleskoj, Italiji, Austriji i Mađarskoj. Molbi je udovoljeno 13. juna 1929.⁷³¹

Regina Finci

Luna (Bosanski Brod, 10.8.1909 – ?)

- kćerka Izidora Fincija, Jevrejka, po zanimanju trgovačka pomoćnica, stalno nastanjena u Bosanskom Brodu, nadležna u Travniku.

U molbi za produženje putne isprave na godinu dana, podnijetoj 10. maja 1929. Sreskoj ispostavi u Doboju, navodi da joj je putna isprava potrebna radi liječenja. Putuje sa sestrom Reginom. Molbi je udovoljeno 22. maja 1929.⁷³²

Isidor

- osnovao je i registrovao firmu 1897. u Rudolfsthalu, srez Bosanska Gradiška.⁷³³

David (Prijedor, 24.5.1928 – logor Stara Gradiška, 1945)

- sin Alberta i Finke Finci.

⁷²⁷ ARSBL, USPBVBBL, IV– broj 267/1941 i broj 874/1941

⁷²⁸ ARSBL, 76, broj 41.961/1941

⁷²⁹ Administrativna sližba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 1.313/1987

⁷³⁰ ARSBL, 23, broj Fi/5–1922

⁷³¹ ARSBL, 5, AJ 8–1.274

⁷³² ARSBL, 5, AJ 8–1.275

⁷³³ *Bosnicher Bote*, 1900.

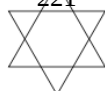
Završio je četvorogodišnju Narodnu osnovnu školu *Kralj Petar Veliki* u Prijedoru. Od školske 1938/39. do 1940/41. pohađao je Državnu realnu gimnaziju u Prijedoru i završio Ib, IIb i IIIb razred.

Roditelji su mu stanovali u Prijedoru u Ulici kralja Petra 109, u kući trgovca Šandora Mevoraha.⁷³⁴

David Finci, sin Alberta, rođen 1927. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1945. u logoru Stara Gradiška.⁷³⁵

⁷³⁴ ARSBL, DRGP, 22–20 i 24–18 i 25–18

⁷³⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (4.7.2009)]

FINKLSTEIN

Mihajlo

- Jevrej, član Sreskog odbora Crvenog krsta u Prnjavoru 1939.⁷³⁶

Na godišnjoj skupštini Sreskog odbora Crvenog krsta u Prnjavoru, održanoj 25. februara 1940, odata je počast umrlim članovima Danilu Radiću, Dušanu Kuruzoviću i Mihajlu Finklštajnu.⁷³⁷

Bruno

U izvještaju Kotarskog povjereništva Prnjavor od 1. maja 1941, upućenom Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, stoji: *na Vaše naređenje Kab br 422/4 od 24. aprila 1941. izvještavamo Vas da je prema dekretu Ivan Softi postavljen za komesara u apoteci Brune Finklštajna i da svoju dužnost vrši od 26. aprila 1941. Sav novac se polaže kod ovog predstojništva a komesaru se izdaje priznanica... Molim za objašnjenje kako će se sa ovim novcem postupati, kako će se odrediti zarada apotekara kao i komesara, hoće li ovo isplaćivati kotarski predstojnik i da li će se iz ovog položenog novca isplaćivati narudžbe potrebne za apoteku, koja je jedina u ovom kotaru... i oskudijeva u lijekovima. Molim da se ovo smatra hitnim.*⁷³⁸

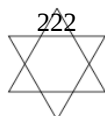
Na popisu apoteka nalazi se i apoteka mr Bruna Finklsteina u Prnjavoru.⁷³⁹

⁷³⁶ ARSBL, 30, 5–2

⁷³⁷ ARSBL, 30, 1–7

⁷³⁸ ARSBL, USPVBBL, Glavno nadzorništvo komesara, broj 30/1941

⁷³⁹ Narodne novine, broj 143/1942

FISCHBACH

Jonas– Mischel dr (Falken, Bukovina, Rumunija, 26.11.1901 – ?)

- sin Leibischa– Leona Fischbacha, privatnog činovnika iz Zagreba i Sasie– Sofije rođ. Finkelman, Jevrej aškenaskog obreda, oženjen Blankom rođ. Salom, sa kojom je stekao kćerku Rut, zavičajan u opštini Kreševo, srez Sarajevo.

Pohađao je Nadbiskupsku veliku gimnaziju u Travniku i školske 1920/21. kao javni đak položio osmi razred sa vrlo dobrim uspjehom.

U Sarajevu se 9. novembra 1930. oženio Blankom rođ. Salom.

Iz Zavoda za ispitivanje lijekova u Zagrebu, a na zahtjev Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, 13. jula 1942. upućen je kao ugovorni ljekar u srez Maglaj na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa.

Prisegu vjernosti NDH položio je 30. marta 1942. u Sreskoj oblasti u Maglaju.

U Banjaluci porodici Jonasa dr Fischbacha dodijeljen je stan. Supruzi Blanki Fischbach, Jevrejki, Zavod je 10. jula 1942. izdao potvrdu kojom joj je bilo omogućeno nesmetano stanovanje i slobodno kretanje.

U tri navrata, marta i avgusta 1943, putovao je u Zagreb radi posjete bolesnom ocu, a avgusta 1944. radi ljekarskog pregleda.

U Sresku oblast Tešanj privremeno je raspoređen 30. septembra 1944.

Prema izvještaju Ambulante za suzbijanje endemskog sifilisa u Maglajanima od 30. novembra 1944, odveden je od strane partizana prilikom izlaska iz sela. U ambulanti su ostali sterilizator, lijekovi i potrebne knjige, a ostalo je doktor imao sa sobom.⁷⁴⁰

Blanka rođ. Salom (Sarajevo, 10.11.1908 – ?)

- kćerka Rafaela dr Saloma i Sare rođ. Danon iz Sarajeva, supruga Jonasa dr Fischbacha.⁷⁴¹

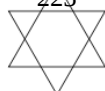
Rut (Sarajevo, 23.10.1934 – ?)

- kćerka Jonasa dr Fischbacha, ljekara iz Sarajeva i Blanke rođ. Salom, domaćice.⁷⁴²

⁷⁴⁰ ARSBL, ZD 20

⁷⁴¹ Isto

⁷⁴² Isto

FISCHER

Arnold (Čakovec, 25.12.1855 – 1930)

- mađarski Jevrej, ženio se dva puta. Prva supruga bila mu je Henriete rođ. Lebl a druga Valerija. Imao je sinove Paula i Valtera i kćerke Margaretu, Lili i Miru. U molbi za zavičajnost (državljanstvo), koju je podnio 1922, naveo je da je djecu savremeno vaspitavao i školovao. Veletrgovačkim gvoždarskim poslovima u Banjaluci bavio se od 1876.⁷⁴³

Firma *Asrnold Fischer* registrovana je 29. februara 1884. pod brojem 467/gr.⁷⁴⁴

Društvo *A. Fischer et Rechnitzer* osnovano je usmenim ugovorom od 1. maja 1896. Pravno prednik joj je firma *Fischer & Co*, osnovana 1895.⁷⁴⁵ Javni članovi društva bili su Arnold Fischer i Ladislav S. Rechnitzer, trgovci gvoždarskom robom, kožom i zemaljskim proizvodima. Dana 24. januara 1903. tvrtka je prešla u vlasništvo Arnolda Fischera.⁷⁴⁶

Inokosna tvrtka *Arnold Fischer trgovac gvoždarskom robom, kožom i zemaljskim proizvodima*, sa sjedištem u Banjaluci, protokolisana je 24. januara 1903.⁷⁴⁷

U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 4.000 kruna.⁷⁴⁸

Dana 26. aprila 1919, kada je firma prerasla u društvo, svom sinu Paulu dao je prokuru.

Od 24. aprila 1929. firma *Fišer trgovina gvoždarskom robom* registrovana je kao društvena tvrtka u vlasništvu Arnolda i Paula Fischera. Zbog smrti, Arnold Fischer je kao partner brisan iz registra 12. marta 1930.⁷⁴⁹

Radi obavljanja trgovačkih poslova često je putovao u Beč, Grac i Budimpeštu.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice naveo je da "živi u Banjaluci u ulici Kamenita ćuprija 14 i da je stasa srednjeg, lica okruglog, kose prosijede, očiju zelenih, usta i nosa pravilnih".⁷⁵⁰

Jedan je od osnivača Banke za trgovinu i obrt d.d, osnovane 9. jula 1911. u Banjaluci. Od 1912. do 1918. bio je član Upravnog odbora, a od 1919. jedan od potpredsjednika ove banke.

Za gradskog vijećnika izabran je 1919.⁷⁵¹

Na sjednici Sokolskog društva od 27. januara 1924. izabran je za člana Izvršnog odbora za izgradnju zgrade Sokolane u Banjaluci.⁷⁵²

Valerija (Čakovec, 30.5.1879 – ?)

- kći Salomona i supruga Arnolda Fischera.

Često je sa suprugom putovala u Beč, Grac i Budimpeštu. U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 22. februara 1919. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, stoji da je "po zanimanju trgovkinja, stasa srednjeg, lica odugog, kose i očiju crnih, usta i nosa pravilnih".⁷⁵³

⁷⁴³ ARSBL, 22, broj 1.854/1919

⁷⁴⁴ *Sarajevski list*, 1884.

⁷⁴⁵ *Bosnicher bote*, 1900.

⁷⁴⁶ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-7/1919

⁷⁴⁷ Isto

⁷⁴⁸ ARSBL, Obrtni registar, broj 227/1907

⁷⁴⁹ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-7/1919

⁷⁵⁰ ARSBL, 5, AJ 29-49

⁷⁵¹ ARSBL ZP- Predsjednici gradske opštine i gradski vijećnici 1877-1936.

⁷⁵² ARSBL, 5, AJ 23-5

⁷⁵³ ARSBL, 4, AJ 25-49

Valerija Fischer

Margareta (Banjaluka, 25.4.1889 – ?)

- kći trgovca Arnolda Fischera.

Od 1900. do 1905. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Gospodskoj ulici 77.⁷⁵⁴

Lili (Banjaluka, 13.4.1890 – ?)

- kći trgovca Arnolda Fischera.

Od 1901. do 1906. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Gospodskoj ulici 77.⁷⁵⁵

Paul zvani Pane (Banjaluka, 1.8.1894 – logor Jajinci, 1943/44)

Paul Fischer

- sin Arnolda Fischera, trgovac, oženjen Lolom rođ. Schnietzler, sa kojom je stekao sina Milasa.

Od 1904. do 1911. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.⁷⁵⁶

Dugo je sa ocem vodio a potom od njega naslijedio veletrgovinu gvoždarskom robom⁷⁵⁷.

Radi obavljanja trgovačkih poslova putovao je u Austriju, Čehoslovačku, Njemačku i Italiju. U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 8. avgusta 1924. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da mu je "stas srednji, lice oblo, kosa smeđa, oči plave, usta i nos pravilni".⁷⁵⁸

Bio je član upravnog odbora Prve banjalučke štedionice a.d. Banjaluka, u narodu nazvane *Jevrejska banka*. Za vijećnika Gradskog vijeća u Banjaluci biran je 1932.⁷⁵⁹ i 1936.⁷⁶⁰

Redovno je prisustvovao predavanjima KAB–a. Članica KAB–a bila je i njegova rođaka Greta Šnicler.⁷⁶¹

U vrijeme Vrbaske banovine biran je za člana Upravnog odbora Oblasnog odbora Crvenog krsta u Banjaluci.⁷⁶²

Za nabavku i opremanje poljske bolnice u Banjaluci prikupio je 12.500 dinara.⁷⁶³

Paulu Fischeru je predložen razrez tečevine za 1940. u iznosu od 80.000 dinara.⁷⁶⁴

⁷⁵⁴ ARSBL, 608, 3–4–172

⁷⁵⁵ ARSBL, 608, 3–4–5/2

⁷⁵⁶ Godišnji izvještaji Gimnazije

⁷⁵⁷ *Narodno jedinstvo*, broj 69/1930

⁷⁵⁸ ARSBL, 5, AJ 8–109

⁷⁵⁹ *Vrbaske novine*, broj 58/1932

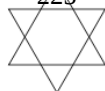
⁷⁶⁰ ARSBL, 22, Zapisnici 1936/39

⁷⁶¹ Kazivanje Dušana Drče

⁷⁶² *Vrbaske novine*, broj 89/1933

⁷⁶³ ARSBL, 30, 6–1

⁷⁶⁴ ARSBL, 9, VIII, AJ 24–5

Na brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: "rođen je (datum i mjesto *izostavljeno*), vjere jevrejske, oženjen. Prešao je na katoličku vjeru zajedno sa ženom i sinom u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 16. jula 1941".⁷⁶⁵

Stan Paula Fischera u Jukićevoj ulici 7 u Banjaluci, koji se sastojao od šest soba i kupatila, označen je 1941. kao jevrejska imovina za zaposjedanje.⁷⁶⁶

U zapisniku sastavljenom 29. aprila 1941. u Gvoždari *Fišer* u Banjaluci od strane povjerenika Hazima Đumišića iz Banjaluke stoji da je:

*Gvožđaru Fišer u svojstvu povjerenika preuzeo 21. aprila 1941. Zdravko Šerbl. Budući da je Zdravko Šerbl preuzetu radnju počeo voditi pod svojom firmom, povjereničkim dekretom Stožernik ga je postavio za povjerenika i uputio u radnju na pregled. Povjerenik Zdravko Šerbl izjavljuje da je prilikom preuzimanja radnje u blagajni zatekao gotov novac u iznosu od 650 dinara, te da je svakodnevno u blagajničku knjigu unosio dnevni pazar kao i sve režijske izdatke dokumentovane računima. Nakon pregleda blagajničke knjige i gotovog novca u blagajni završeno je pružanje radnje i radnja je nastavila normalno da radi.*⁷⁶⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, Kab broj 1.632/41, bez izvlačenja vlasnika i revizije procjene, radnja Paula Fischera prodana je 28. maja 1941. Zdravku Šerblu iz Banjaluke za 318.108,90 kuna, na otplatu, uz mjesečnu ratu od 15.000 kuna.⁷⁶⁸

Na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti broj 79/43 od 31. decembra 1942, radnja Paula A. Fischera brisana je iz registra.

U izjavi koju je inž. Valter Fischer, pok. Arnolda, dana 3. avgusta 1945. dao Upravi narodnih dobara u Banjaluci, stoji da je *njegov brat Paul pok. Arnolda Fischera bio vlasnik tt. A. Fischer trgovina željezom – gvožđara u Banjaluci koja se nalazila u ulici Gospodskoj 10. Kao namještenik u toj radnji radio je Zdravko Šerbl. Kada je 1941. u svoje ruke uzela vlast NDH u sporazumu, prisustvovanje i kontrolu moga brata Paula radnju je preuzeo Zdravko Šerbl. Ustaške vlasti počele su progoniti Židove i moga brata prisilili da pobjegne u Split i od njih ne nastrada... Moj brat Paul je u Splitu bio uhvaćen po Njemcima i odveden u nepoznatom pravcu u Njemačku ali se o njegovoj sudbini još do danas ništa nezna. Njegova žena Lola pobjegla je sa djetetom u Italiju i neće se vratiti jer je teško bolesna.*⁷⁶⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 24. decembra 1941. nadzor nad kućama Paula Fišera, koji se ne nalazi u Banjaluci.

Imovinom Paula Fišera je upravljao povjerenik Mehmed Buzdalek.⁷⁷⁰

Prizemlje kuće Paula Fišera u Jukićevoj ulici 7 iznajmljeno je Mustafi Džafiću, upravitelju Podružnice Državnog ravnateljstva za ponovu Banjaluka, bez godišnje najamnine.

Mustafi Džafiću, na osnovu ugovora o najmu sklopljenom 12. decembra 1941. sa Stambenim uredom pri Gradskom poglavarstvu Banjaluka, iznajmljen je stan u prizemlju kuće Paula Fišera u Jukićevoj ulici 7 uz godišnju najamninu od 9.600 kuna. Na spratu ove kuće do iseljenja je stanovala Fani Šnicler, uz godišnju najamninu od 6.000 kuna.

Prizemna zgrada sa dva stana u dvorištu kuće Paula Fišera izdata je pod najam Anti Knapiću uz godišnju najamninu od 4.800 kuna i Ernestinici Tunjak uz godišnju najamninu od 3.600 kuna.

Prizemlje kuće Paula Fišera u Ulici Mehmed–paše Sokolovića 47 iznajmljeno je Ani Balaban uz godišnju najamninu od 1.200 kuna.

Imovinom Paula Fišera je upravljao povjerenik Šefik Šatrić.⁷⁷¹

⁷⁶⁵ ARSBL, ZV, iskaznica bb/1941

⁷⁶⁶ ARSBL, Popis iseljenih lica, broj 201

⁷⁶⁷ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 1.632/1941

⁷⁶⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 3

⁷⁶⁹ ARSBL, 111, broj 45.116/1947

⁷⁷⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 12/1942

⁷⁷¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 10/42

Prema kazivanju Dušana Drče iz Banjaluke, Paul Fischer je davao priloge Klubu akademičara u Banjaluci. U aprilskom ratu izbjegao je u Split, gdje je živio do kapitulacije Italije. Nakon toga uhapsili su ga Nijemci i odveli u logor Jajince. Ubijen je 30. januara 1944. sa grupom logoraša pri pokušaju bijega.⁷⁷²

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 617/46 od 29. decembra 1947, i popisu zaostavštine iza Paula p. Arnolda Fischera, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, navedeno je da je "Paul p. Arnolda Fischer odveden od strane njemačke policije 1943. u koncentracioni logor gdje je i poginuo; da su nekretnine kuća sa dvorištem površine 230 m², vrt do kuće površine 370 m², kuća i dvorište površine od 176 m², dvorište površine 98 m², vrt površine 400 m², kuća i dvorište površine 86 m², gradilište površine 055 m², bašča površine od 1194 m² i bašča površine 254 m² ukupne vrijednosti 22. decembra 1947. 217.080 dinara i da su nasljednici imetka iza umrlog Paula p. Arnolda Fischera iz Banjaluke žena Lola rođ. Schnitzler udova Paula Fischera iz Zagreba i malodobni sin Milas Fischer pok. Paula iz Zagreba".⁷⁷³

Lola rođ. Schnitzler (Pečuj, 1899 – ?)

- supruga Paula Fischera, privatnica, putovala je u Mađarsku, Italiju i Austriju radi obavljanja trgovačkih poslova, posjete porodici i liječenja u sanatorijumu.

Milas (1932 – ?)

- sin Paula Fischera i Lole rođ. Schnitzler.

Valter (Banjaluka, 14.12.1898 – ?)

- sin Arnolda Fischera.

U izjavi koju je 3. avgusta 1945. dao Upravi narodnih dobara u Banjaluci, po zanimanju je inženjer i živi u Sisku.⁷⁷⁴

Mira (Banjaluka, 25.12.1900 – ?)

- kći Arnolda Fischera, privatnica, aprila mjeseca 1921. putovala je u Beč.⁷⁷⁵

Josip

- viši poreski kontrolor.

Iz Poreske uprave u Cetinju, kao službenik VI položajne grupe, ukazom broj 799/III od 20. aprila 1937. premješten je u Poresku upravu u Banjaluku.⁷⁷⁶

U molbi od 19. avgusta 1952. Josip Fischer, direktor Narodne banke u Prelogu, Međimurje, navodi da je 1941. transportovan u Njemačku u logor, da živi u Prelogu (porodica ima dva člana), da nema namjeru da se vrati u Banjaluku i da je prodao svoje nekretnine u Kozarskoj ulici 47, koje čine kuća prizemnica i dvorište površine 360 m² (sagrađene na nekretninama Evladijet vakufa).⁷⁷⁷

Edita (Prelog, 15.6.1926 – ?)

- kći višeg poreskog kontrolora Josipa.

Od 1937. do 1940. pohađala je Državnu nižu žensku realnu gimnaziju u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Njegoševoj ulici 14.⁷⁷⁸

⁷⁷² ARSBL, lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁷⁷³ ARSBL, 111, broj 45.116/1947

⁷⁷⁴ Isto

⁷⁷⁵ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 378/1921

⁷⁷⁶ ARSBL, 17, kontrolnik osoblja 1929/41, str. 2

⁷⁷⁷ ARSBL, 111, Ugovori F–14

⁷⁷⁸ ARSBL, DNŽRGL, 42–36

Antun

Odlukom poglavara Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, a prema službenoj potrebi, godine 1911. nadgeometar Antun Fischer premješten je iz Kotarskog ureda u Bijeljini u Seoski kotarski ured u Banjaluci.⁷⁷⁹

U toku 1915. kod trgovca Save Miloševića kupio je robe u vrijednosti od 85,40 kruna.⁷⁸⁰

Zavičajnost u Banjaluci odobrena mu je 30. marta 1922.⁷⁸¹

Paula rođ. Polak (Fehedžarmat, Rumunija, 1879 – ?)

- supruga Berharda Fischera i majka dr Feliksa Fischera, domaćica.

Godine 1905. doselila se na teritoriju koja je 10. aprila 1941. pripojena NDH. Godine 1942. imala je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.⁷⁸²

U toku 1947. živjela je kod dr Lole Fischer u Zagrebu, Ilica 104.⁷⁸³

Feliks dr (Beograd, 15.10.1910 – Banjaluka, 1.1.1944)⁷⁸⁴

- sin Berharda Fischera i Pauline rođ. Polak i suprug dr Lole rođ. Atijas.

Radio je u Državnoj bolnici u Banjaluci i stanovao na Trgu cara Dušana 2.

Poginuo je 1. januara 1944. u toku prvog partizanskog napada na Banjaluku.⁷⁸⁵ Prema kazivanju Žarka Lastrića iz Banjaluke od 2. avgusta 1980, dr Feliks Fischer bio je po nacionalnosti Jevrej i ljekar za dječije bolesti. Ubili su ga Nijemci ispred zgrade u kojoj je stanovao zajedno sa Sumajstorčićem⁷⁸⁶ i kapelnikom u Hotelu *Bosna* Tiborom.⁷⁸⁷

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.⁷⁸⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 25. oktobra 1945. od strane Raheline Atijas, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je dr Feliks Fišer, star 33 godine, po zanimanju ljekar, boravišta u Banjaluci, ubijen po Nijemcima 1. januara 1944. u Banjaluci, kao civil. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 648.000, a po Gradskoj komisiji 852.000 dinara.

Punicu, Rahelinu Atijas, poginuli je dr Feliks Fišer izdržavao.⁷⁸⁹

Lola dr rođ. Atijas preudato Fein (Sarajevo, 18.11.1912 – ?)

- ljekar, supruga dr Feliksa Fischera.

Kandidovana je na drugoj kandidatskoj listi na osnivačkoj skupštini Kluba akademičara u Banjaluci 1934.⁷⁹⁰

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.⁷⁹¹

Rješenjem Ministarstva unutrašnjih poslova, Glavno ravnateljstvo za zdravstvo u Zagrebu, broj 77.805/1942 od 15. decembra 1942, imenovana je za ugovornog službenika na poslovima suzbijanja endemskog sifilisa u Banjaluci, sa mjesečnom nagradom od 2.500 kuna.⁷⁹²

Ljiljana – Liliana udata Schwartz–Phillips (Banjaluka, 19.9.1941 – ?)

⁷⁷⁹ *Sarajevski list*, broj 137/1911

⁷⁸⁰ ARSBL, Trgovačka knjiga Save Miloševića iz Banjaluke, str. 6

⁷⁸¹ ARSBL, 111, 1–1.1

⁷⁸² Popis broj 1

⁷⁸³ ARSBL, 111, broj 17.964/1947

⁷⁸⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, rekonstrukcija MKU, broj 20/1944

⁷⁸⁵ ARSBL, 111, broj 17.964/1947 i 1.515/1952

⁷⁸⁶ Ivica Sumajstorčić, mesar iz Banjaluke, u toku 1941/42. bio je član Izvanrednog narodnog suda u Banjaluci

⁷⁸⁷ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁷⁸⁸ Popis broj 1

⁷⁸⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

⁷⁹⁰ *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB–i*, Banjaluka, 1985, str. 214

⁷⁹¹ Popis broj 1

⁷⁹² ARSBL, 74, broj 6.919/1943

- kćerka dr Feliksa Fischera i dr Lole rođ. Atijas.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.⁷⁹³

U obnovljenoj matičnoj knjizi rođenih stoji da je rođena 19. septembra 1941. u Banjaluci (bivši Trg cara Dušana 2) od oca pokojnog Feliksa Fišera i majke Lole rođ. Atias, oboje po zanimanju ljekari, nastanjeni u Banjaluci. Prijavu upisa podnijela je 4. avgusta 1952. Lola Fišer Fein.

U Zagrebu je 7. marta 1964. zaključila brak sa Emilliom Phillipsom Schwartzom.⁷⁹⁴

David

Godine 1895. David Fischer, mađarski Jevrej, Jonas Weis i Jakub Neumann osnovali su Kompaniju *Fischer & Co* za trgovinu špecerajskom i galanterijskom robom. U toku 1907. Kompanija je platila porez u iznosu od 2.300 kruna. Firma je 26. maja 1919. brisana iz obrtnog registra jer je obrt napušten.⁷⁹⁵

Alios

- u toku 1901. bio je okružni marveni liječnik u Banjaluci.⁷⁹⁶

Febs

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, uhapšenih u toku ili poslije ofanzive na Kozaru, Febs je od 10. jula 1942. bio pritvorenik u Crnoj kući.⁷⁹⁷

Lela

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, uhapšenih u toku ili poslije ofanzive na Kozaru, Lela je od 10. jula 1942. bio pritvorena u Crnoj kući.⁷⁹⁸

Marija

- kći Ilije.

Prema obrascu N-2 Komisije za nacionalizaciju pri NOO Banjaluka, broj VI 929/333-59 od 21. jula 1959, na dan 25. septembra 1958. Marija Ilije Fišer, domaćica iz Banjaluke, sopstvenik je (suvlasnik) nekretnina i to "prizemne zgrade sa mansardom koja ima jedan dvosoban i jedan trosoban stan i nalazi se u Banjaluci u Ulici braće Radića broj 7, zgrade koja ima jedan jednosoban stan i jednu odvojenu sobu i nalazi se u Banjaluci u Ulici braće Radića broj 5. Nekretnine nisu nacionalizovane".⁷⁹⁹

Blanka

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 3. januara 1942. nadzor nad kućom Blanke Fišer koja se ne nalazi u Banjaluci.

Imovinom Blanke Fišer je upravljao povjerenik Šefik Šatrić.⁸⁰⁰

Josip dr (Novi Sad, 25.1.1905 – ?)

- sin činovnika Aleksandra i domaćice Jelene Fišer, Jevrej, oženjen Margitom rođ. Šlezinger. U braku nisu imali djece. Govorio je mađarski i njemački jezik.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Od 1923. studirao je medicinu u Zagrebu, Beču i Virzburgu, gdje je diplomirao 1931.

⁷⁹³ Popis broj 1

⁷⁹⁴ ARSBL,111, Matični ured broj, 5.567/1952; Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, rekonstrukcija MKV, VI, broj 457

⁷⁹⁵ ARSBL, Obrtni registar, broj 225/1907

⁷⁹⁶ Bošnjački kalendar 1901, str. 7

⁷⁹⁷ ARSBL,77, Evidencije zatvorenika

⁷⁹⁸ ARSBL, Evidencije ŽRO, Banjaluka

⁷⁹⁹ ARSBL, 99, N-144/1959

⁸⁰⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 11/1942

Poslije odsluženog vojnog roka kao stažista i sekundarni ljekar radio je u Gradskoj javnoj bolnici i Jevrejskoj bolnici u Subotici.

Privatnu ljekarsku praksu obavljao je 1934–37. u Subotici. Od maja 1937. do aprila 1941. radio je kao ljekar socijalnog osiguranja u *Merkuru* u Novom Bečeju.

Od aprila do juna 1941. bio je u zarobljeništvu u Austriji.

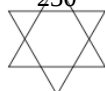
Od jula 1941. živio je u Subotici i obavljao ljekarsku praksu. Aprila 1944. interniran je i deportovan u Austriju.

Od maja 1945. do aprila 1946. radio je kao sanitetski referent u Bajmoku i Staroj Moravici. Ljekarski rad nastavio je u Državnom zavodu za socijalno osiguranje u Subotici do jula 1946, kada je upućen na kurs Saveznog epidemiološkog instituta u Beogradu. Kurs je završio januara 1947.

U Banjaluku je premješten avgusta 1947. kao glavni higijeničar Filijale Državnog zavoda za socijalno osiguranje u Banjaluci. Tu je boravio sam. Supruga je ostala u Subotici.

Roditelji su mu ubijeni 1944. u logoru Aušvic.⁸⁰¹

⁸⁰¹ ARSBL, 111, Personalni dosije, broj 42–F

FON

Adolf

Firma *Fon i Grgić* osnovana je 16. jula 1902. ugovorom između Adolfa Fona, mađarskog Jevreja i Pave Grgića. Dana 1. avgusta 1903. firmi je pristupio i Josip Wolf. Adolf Fon je kao javni član 5. aprila 1910. izbrisan iz registra, a kao nasljednice su upisane njegova supruga Irena Fon i malodobne kćerke Aranka i Berta.

Ova štamparija, knjigoveznica i knjižara nalazila se u Gospodskoj ulici. U toku 1907. na ime poreza platila je iznos od 5.000 kruna.⁸⁰²

Firma je prestala da postoji 21. decembra 1929.⁸⁰³

⁸⁰² ARSBL, Obrtni registar, broj 226/1907

⁸⁰³ ARSBL, 23, Trgovački registar društava, broj Fi-31/1910

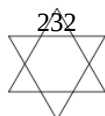

FRANCKFUTTER

Moritz dr

Školske 1906/07. godine predavao je vjeronauku austrijskim Jevrejima na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.⁸⁰⁴

⁸⁰⁴ Godišnji izvještaj Velike realne gimnazije u Banjaluci 1906/1907, str. 24

FRIED

Robert dr (Žilina, Slovačka 1892 – ?)

- ljekar, početkom 1933. iz Doma zdravlja u Tuzli premješten je u Higijenski zavod u Banjaluci.⁸⁰⁵

Na prijedlog ministra socijalne politike i narodnog zdravlja unaprijeđen je 30. decembra 1938. u šefa Bakteriološko–epidemiološkog odjeljenja Higijenskog zavoda u Banjaluci.⁸⁰⁶

Bio je oženjen domaćicom Koldidom rođ. Pospišil, rođenom 1899. u Zagrebu, koja se u toku 1942. izjašnjava kao arijevska rimokatoličke vjere. Do 28. jula 1942. imali su stalno boravište u Ulici Joze Sunarića 1. Na teritoriju koja je 10. aprila 1941. pripojena NDH doselili su se 1918.⁸⁰⁷

Dana 24. oktobra 1944. postavljen je za vršioca dužnosti upravitelja Higijenskog zavoda u Banjaluci.⁸⁰⁸

⁸⁰⁵ *Vrbaske novine*, broj 85/1933

⁸⁰⁶ ARSBL, ZD, 8

⁸⁰⁷ Popis broj 1

⁸⁰⁸ ARSBL, 74, broj 2.526/1944

FRIEDLENDER

Oskar (Virovitica, 1895 – ?)

- sin Adolfa, bojadžija sa boravištem u Čakunu, Ugarska, vjere jevrejske.

Poslije završenog drugog razreda realne gimnazije, 1. septembra 1908. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Školu je izučavao kod Arnolda Fischera, trgovca sa stanom u Gospodskoj ulici u Banjaluci.⁸⁰⁹

⁸⁰⁹ ARSBL, 602, 1–17

FRIEDMANN

Aleksander dr (Krems, Njemačka, 1875 – ?)

- oženjen Gizelom rođ. Deutsch. Prema kazivanju Mire Kesić bio je prvi infektolog u Banjaluci, oženjen Jevrejkom sa kojom je imao dvije kćerke, od kojih se jedna zvala Greta.⁸¹⁰

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Beč radi medicinskih potreba, koju je 20. decembra 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "po zanimanju kotarski nadliječnik, stasa srednjeg, lica oduga, kose i očiju plavih, usta i nosa naravnih".⁸¹¹

Na sjednici Gradskog vijeća od 30. marta 1922. odobrena mu je zavičajnost u Banjaluci.⁸¹²

Penzionisan je 2. februara 1920. kao kotarski nadliječnik.⁸¹³ Imao je privatnu ordinaciju, koja je 1934. preseljena u Ulicu fra Grge Martića 12.⁸¹⁴

Zajedno sa Jakom Konfortijem izabran je 1941. u Disciplinsko vijeće Ljekarske komore Vrbaske banovine.

Kao ljekar u mirovini, do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Frankopanskoj 22a.⁸¹⁵

Gizela, zvana Giza, rođ. Deutsch (Sarajevo, 1889 – logor Jasenovac, jula 1942)

- supruga dr Aleksandera Friedmanna.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice radi putovanja u Beč i liječenja, koju je 22. decembra 1919. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navela je da je "vjere izraelske, supruga kotarskog nadliječnika iz Banjaluke, stasa visokog, lica odugog, kose i očiju smeđih, usta i nosa naravnih".⁸¹⁶

Godine 1936. investirala je u izgradnju kuće na sprat (10,14 x 15,32 m) na njenom imanju u Frankopanskoj ulici, između Hrvatskog doma i imanja Lazara Mutića. Projektne i građevinske radove izvelo je preduzeće *Evgenije Bubik* iz Beograda. U prizemlju kuće bila je ordinacija.

Novembra mjeseca 1936. inž. Stojan Borovnica, arhitekta iz Banjaluke, izvršio je izmjene na svjetlarniku, djevojačkim sobama i izgledu glavne fasade stambeno–poslovne kuće i gradnju sporedne zgrade na njenom imanju u Frankopanskoj ulici.⁸¹⁷

Sa ratnim rasporedom dobrovoljne bolničarke u Prvoj rezervnoj bolnici, pozvana je u Higijenski zavod 10. aprila 1941. radi važnog saopštenja.⁸¹⁸

Zapisnikom sačinjenim 23. svibnja 1941. u kancelariji Tehničkog odjeljka Gradskog poglavarstva u Banjaluci, procijenjena je šteta na zgradama u vlasništvu dr Gize Fridman, nastala prilikom bombardovanja Banjaluke.

Na zgradama u Frankopanskoj ulici 22–a polupan je crijep i razbijeno staklo na prozorima. Vrata i prozori su izvaljeni, a malter na zidovima popucao. Ukupna šteta na oštećenim kućama iznosila je 1.200 dinara.⁸¹⁹

Do 18. jula 1942. Gizela Friedmann, domaćica, sa kućom vrijednom 230.000 kuna, imala je stalno boravište u Frankopanskoj ulici 22a.⁸²⁰

⁸¹⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

⁸¹¹ ARSBL, 4, AJ 27–22

⁸¹² ARSBL, 22, broj 1.811/1932

⁸¹³ *Narodno jedinstvo*, broj 29/1920

⁸¹⁴ *Vrbaske novine*, broj 493/1934

⁸¹⁵ Popis broj 1, 2, i 3

⁸¹⁶ ARSBL, 4, AJ 27–21

⁸¹⁷ ARSBL, 22, 5.8.1–F

⁸¹⁸ ARSBL, 30, 4–1

⁸¹⁹ ARSBL, 74, broj 5.154/1942

⁸²⁰ Popis broj 1, 2 i 3

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene Gize Fridman (imala stalno boravište u Banjaluci), stoji da su oštećenju od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća i šupa oštećene bombardovanjem i oduzete). Šteta na imovini i izmakla dobit iznosi po podnosiocu zahtjeva 70.000, a po Gradskoj komisiji 65.000 dinara.⁸²¹

U ostavinskom spisu Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 331/46 od 6. avgusta 1946, stoji da je "ostaviteljica Gizela rođ. Deutsch Friedmann iz Banjaluke umrla u Jasenovac logoru jula 1942; da je ostavila nekretnine kuća sa dvorištem površine 375 m² u ulici Frankopanskoj. Imovinu u cjelosti nasljeđuje kćerka Greta rođ. Friedmann Kanceljak iz Banjaluke".

Gizela Friedmann, kćerka Davida, rođena 1887. u Sarajevu, narodnosti jevrejske, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.⁸²²

Greta udata Kanceljak (Sarajevo, 1.10.1908 – ?)

- kći ljekara Aleksandera, aškenaska Jevrejka, pohađala je 1920–24. Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci.⁸²³

U prijavi ratne štete, koju je Greta Kanceljak, domaćica sa stalnim boravištem u Zagrebu, kao oštećena i nasljednica iza oca dr Aleksandra Fridmana, podnijela u Zagrebu 10. septembra 1945, stoji da su joj od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća oštećena bombardovanjem i oduzeta). Šteta na imovini i izmakla dobit iznosi po podnosiocu zahtjeva 95.000, a po Gradskoj komisiji 60.000 dinara.⁸²⁴

Elza udata Vertovšek (Sarajevo, 1910 – ?)

- domaćica iz Banjaluke, mjeseca juna 1929. položila je maturu na Državnoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.⁸²⁵

Udova pokojnog satnika Vertovšeka, arijevcu rimokatoličke vjere, do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Frankopanskoj 22a⁸²⁶

Abraham – Matija, zvani Avram (Velika Banja, 16.1.1886 – ?)

- sin Ilije i Hone Fridman iz Mađarske, vjenčao se u Mostaru 2. maja 1915.⁸²⁷

Direktor Jugoslovenske komercijalne banke d.d, Podružnica u Banjaluci, zavičajan u Oradea Mare (Rumunija), 22. marta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju. U BiH živi od 1903.⁸²⁸

Tetki Abrahama–Avrama⁸²⁹ Fridmana, Ženi Breizler iz Beča, staroj 68 godina, odobren je 2. juna 1921. šestonedeljni boravak u Banjaluci.⁸³⁰

Pred Okružnim sudom u Banjaluci saslušan je 28. septembra 1922. u svojstvu svjedoka. U sudskom spisu navodi se da ima 36 godina, da je nadležan u Subotici, mojsijeve vjere, oženjen, direktor Jevrejske banke.⁸³¹

⁸²¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.633/1945

⁸²² [www.jusp-jasenovac.hr (4.7.2009)]

⁸²³ ARSBL, 608, 19–21

⁸²⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.834/1945

⁸²⁵ AJ, fond 66/SN, fasc. 7

⁸²⁶ Popis broj 1

⁸²⁷ Administrativna sližba grada Banjaluka, Matični ured, MKR, broj 1.213/1948

⁸²⁸ ARSBL, 4, AJ 29–5 i ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 330/1921

⁸²⁹ Ovo ime stoji u potpisu podnosioca zahtjeva

⁸³⁰ ARSBL, 4, AJ 32–103

⁸³¹ ARSBL, 23, AJ 62, broj Kt 159/1930

Na Bulevaru kralja Aleksandra 41 registrovao je 1932. agenturnu radnju *Avram Friedman i drug.*⁸³²

Avramu Friedmanu predložen je razrez tečevine za 1940. u iznosu od 6.000 dinara.⁸³³

Poreski nadkontrolor u penziji, do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Starčevića 27.⁸³⁴

Odlukom gradonačelnika inž. H. Džinića i Gradskog poglavarstva Banjaluka, broj 5.371/43 od 1. marta 1943, konstatovano je da "*Avram Fridman i drug*, agenturska radnja, poslove ne obavlja više od jedne godine i dužan je da dozvolu o radu vrati u roku od 15 dana nadležnom organu. Istovremeno se radnja briše iz registra".⁸³⁵

Ella (1891 – ?)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je 23. marta 1921. zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.⁸³⁶ U zahtjevu je navela da putuje radi liječenja i da sa njom putuje suprug Abraham Friedmann, direktor banke.⁸³⁷

Marija rođ. Leichner (Brčko, 1890 – ?)

- domaćica, polujevrejka, do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Ante Starčevića 27.⁸³⁸

Katarina

- dana 17. marta 1888. protokolisala je inokosnu tvrtku *Katarina Friedmann* trgovačka radnja sa sjedištem u Banjaluci. Tvrtka je brisana iz sudskog trgovačkog registra 28. novembra 1896.⁸³⁹

Ignatz

- mađarski Jevrej, registrovao je 1907. vođenje sitničarskog obrta, prodaje duvana i točenja pića.⁸⁴⁰

Eduard

- godine 1915. registrovao je obrtničku radnju sa sjedištem u Banjaluci.⁸⁴¹

Franc

- dana 10. maja 1932. protokolisao je inokosnu tvrtku *Franc Friedmann* trgovačka radnja sa sjedištem u Banjaluci.⁸⁴²

Ema

Ema Fridman, dočimovnik Velike župe Sana i Luka, maja 1942. tražila je jednokratnu novčanu pomoć jer je kupovinom lijekova potrošila veći novčani iznos i tako ostala bez ikakvih sredstava za život. Molba je odbijena uz obrazloženje da moliteljica prima redovna beriva.⁸⁴³

⁸³² ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-295/1932

⁸³³ ARSBL, 9, VIII, AJ 24-5

⁸³⁴ Popis broj 1, 2 i 3

⁸³⁵ ARSBL, Registar radnji, IV-1932/398

⁸³⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, 331/1921

⁸³⁷ ARSBL 4 AJ 29-5 i ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 331/1921

⁸³⁸ Popis broj 1, 2 i 3

⁸³⁹ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi 1886.

⁸⁴⁰ ARSBL, Registar obrta, broj 236/1907

⁸⁴¹ ARSBL, Indeks registra radnji, broj F-77/1915

⁸⁴² ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-75/1932

⁸⁴³ ARSBL, 74, broj 18. 618/1942

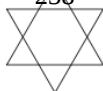
Poslije Drugog svjetskog rata radila je u Okružnom sudu u Banjaluci kao zapisničar u krivičnim raspravama prilikom suđenja licima optuženim za krivična djela protiv naroda i države.⁸⁴⁴

Beti

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice pok. Moritza Friedmana: udova Beti, domaćica (67), i kćerka Malvina (25).⁸⁴⁵

⁸⁴⁴ ARSBL, 544, Ko broj 1.377/1945

⁸⁴⁵ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u Novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

FRÖHLICH

Albert dr (Zagreb, 7.2.1913 – ?)

- sin trgovca Oskara Fröhlicha iz Zagreba i Helene rođ. Mosković, oženjen Emom rođ. Sonnenstrals. U braku nisu imali djece.

Medicinski fakultet završio je u Beču 5. juna 1935. i stekao zvanje doktora medicine.

Zavičajan je u Karlovcu od 11. septembra 1934.

U izvodu iz njegove vojničke knjižice stoji: "kaplar–đak, položio ispit za rezervnog sanitetskog kapetana, visok 167 cm, težak 89 kg, stasa srednjeg, lica okruglog, očiju i kose plavih, brkove i bradu brije, nosa i usta pravilnih, osobni znaci: kratkovid, broj veličine obuće 4, broj veličine odijela 2".

U Jevrejskoj bogoštovnoj opštini u Zagrebu vjenčao se 7. februara 1940. sa Emom Sonnenstrals, Jevrejkom iz Rige.

Odlukom Ministarstva zdravstva Nezavisne Države Hrvatske, Z.Broj: 22.601–1941 od 17. jula 1941, iz Zagreba je upućen u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 4.000 kuna, i u svojstvu honorarnog službenika raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Travniku. Na dužnost je nastupio 1. avgusta 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je 10. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Travniku.

Pored redovnih poslova u ambulanti u Stojkovcima, opština Bučići, od 9. januara 1943. tri puta nedeljno hospitalizovao je kao liječnik–pedijatar u Domu narodnog zdravlja u Travniku.

Dodijeljen je na rad Sreskoj oblasti u Bugojnu, ali je na zahtjev njemačkih vlasti aprila mjeseca 1943. premješten u Vitez, gdje je radio na suzbijanju pjegavog tifusa. Epidemija tifusa pjegavca u aprilu i maju 1943. obuhvatila je više srezova. Tako su formirane privremene epidemijske bolnice u Bugojnu sa ljekarom dr Atijasom, u Donjem Vakufu sa ljekarom dr Altarcem, u Travniku sa dr Templom, u Vitezu sa ljekarom dr Fröhlichom i u Brestovskom (srez Fojnica) sa ljekarom dr Prohnikom.

Ugovorna nagrada povećana mu je 21. juna 1944. na 9.000 kuna.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 38.513–1944 od 30. decembra 1944, otpušten je zbog samovoljnog napuštanja službe.⁸⁴⁶

Ema rođ. Sonnenstrals (Lijepaja, Letonija, 15.11.1914 – ?)

- kćerka Wolfa–Abrama Sonnenstralsa i Roze rođ. Michelson.⁸⁴⁷

Iso dr

Nakon što je 18. maja 1942. poginuo dr Dragutin Zgaga, sreski ljekar u Prijedoru, Sreska oblast u Prijedoru donijela je 19. juna 1942. odluku da se za privremenog sreskog ljekara imenuje Iso dr Fröhlich, koji se nalazi na radu u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci. Odluku je 22. juna iste godine potvrdilo i Ministarstvo zdravstva NDH, s tim što je imenovani postavljen za stalnog ljekara.⁸⁴⁸

⁸⁴⁶ ARSBL, ZD, 21

⁸⁴⁷ Isto

⁸⁴⁸ ARSBL, ZD, 9

FÜRST

Frieda (Banjaluka, 16.2.1891 – ?)

- kći magacionera Henrika, vjere jevrejske.

Od 1901. do 1904. pohađala je prvi i drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Predgrađu i na Carskom drumu.⁸⁴⁹

Lina

- mađarska Jevrejka, godine 1907. registrovala je obrt švalje i na ime poreza platila iznos od 300 kruna. Obrt je napustila 10. septembra 1909.⁸⁵⁰

Heinrich

- godine 1916. registrovao je obrtnu radnju u Banjaluci.⁸⁵¹

Gizela – Sylvia (Banjaluka, 27.11.1877 – ?)

- kćerka Moritza i Rosi rođ. Abelbsberger⁸⁵²

⁸⁴⁹ ARSBL, 608, 3–4–11/184

⁸⁵⁰ ARSBL, Registar obrta, broj 232/1907

⁸⁵¹ ARSBL Indeks obrtnog registra, broj F–27/1916 i F–166/1916

⁸⁵² Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 168/1904

GABÓR

Géza inž. (Pecel, Pešta, 26.2.1871 – ?)

- inženjer, mađarski Jevrej, nadležan u Monoru, komitat Pešt–Piliš, od 13. decembra 1915. boravio je u Banjaluci u Kralja Alfonsa ulici 10.⁸⁵³
Radio je u Bosanskom d.d. za iskorišćavanje drveta i pogon parnih pilana *Bosna Bois*.
Dana 28. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice radi putovanja u Beč. U Beč putuje kao inženjer *Bosanskog dioničarskog društva za proizvodnju drveta i parne pilane Banjaluka*.⁸⁵⁴
Početkom 1925. Ministarstvo socijalne politike odobrilo mu je nastavak rada u *Bosna Bois d.d.* za period od 26. februara do 26. avgusta 1925.⁸⁵⁵
Dana 20. maja 1931. od Uprave policije u Banjaluci tražio je dozvolu za boravak njega i njegove porodice u Banjaluci.
Na osnivačkoj skupštini Filatelističkog kluba u Banjaluci, održanoj u hotelu *Bosna* oko 20. februara 1936, izabran je za člana uprave.⁸⁵⁶

Lujza

- u toku 1929. u Ulici kralja Alfonsa otvorila je ugostiteljsku radnju za kuhanje jela. Odlukom Gradskog poglavarstva u Banjaluci, broj 13.013/37⁸⁵⁷, radnja je 2. juna 1937. brisana iz registra.

Geza (Budimpešta, 10.12.1909 – ?)

- sin inž. Geze, pohađao je od 1920. do 1928. Realnu gimnaziju u Banjaluci. Maturirao je 16. juna 1928, a viši tečajni ispit položio 19. juna iste godine.⁸⁵⁸

Lujza (Budimpešta, 30.6.1912 – ?)

- kći inž. Geze, pohađala je od 1923. do 1931. Realnu gimnaziju u Banjaluci. Maturirala je 20. juna 1931.⁸⁵⁹

⁸⁵³ ARSBL, 9, II AJ 1–62

⁸⁵⁴ ARSBL, 5, AJ32/125 i 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 828/1921

⁸⁵⁵ ARSBL, 5, broj 9.968/1925

⁸⁵⁶ *Vrbaske novine*, 22. februar 1939.

⁸⁵⁷ ARSBL, Registar radnji, I a, b, c–8

⁸⁵⁸ AJ, fond 66/SN, fasc. 7, 1928 i ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122

⁸⁵⁹ 36. izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

GAON

Avram

- profesor Gimnazije u Banjaluci školske 1927/28. godine.⁸⁶⁰

Rješenjem S.n. 25.478/27 od 22. agusta 1927. premješten je sa gimnazije u Kraljevu na banjalučku gimnaziju⁸⁶¹, a rješenjem S.n. 29.152/28 od 30. agusta 1928. na gimnaziju u Bihaću.⁸⁶²

U gimnaziji u Banjaluci radio je kao redovan profesor sa šest godina službe. Predavao je a) francuski jezik i filozofiju i b) srpsko-hrvatski jezik. Za nuždu je predavao i latinski jezik, iako nije imao položen stručni ispit za ovaj jezik.

Predavao je u petom, šestom i sedmom razredu, a sedmom je bio i razredni starješina.⁸⁶³

Isak

- osnovao je i registrovao 1885. tvrtku u Tešnju.⁸⁶⁴

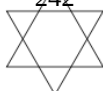
⁸⁶⁰ AJ, fond 66/SN, fasc. 7

⁸⁶¹ *Prosvjetni glasnik*, broj 9/1927

⁸⁶² *Prosvjetni glasnik*, broj 9/1928

⁸⁶³ ARSBL, Tabelarni pregledi podjele predmeta na nastavnike, koji važi od 25. oktobra 1927. i od 1. aprila 1928, kopije, AJ 66, 661, 1122

⁸⁶⁴ *Bosnischer Bote*, 1900.

GEIGER

Karl (Banjaluka, 16.5.1903 – ?)

- Jevrej, sin Josipa Geigera, vojničkog asistenta iz Banjaluke, završio je 1913. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.⁸⁶⁵

⁸⁶⁵ ARSBL,12, 2, red. br. 10/1.864

GINSBERGER

Oskar dr (Gradište, Županja, 2.2.1896 – ?)

- sin pok Ljudevita i Ernestine rođ. Hercog, ljekar, udovac, sklopio je bračni ugovor u Banjaluci 25. oktobra 1945. sa Melom Atijas, profesorkom, kćerkom pok. Azriela i Rahele Poljokan, rođenom 18. avgusta 1911. u Sarajevu. Svjedoci su profesorka Marina Popović i dr Viktor Vindakijević.⁸⁶⁶

Marta Mela, udato Ginsberger (Sarajevo, 18.8.1911 – ?)

- kćerka Azriela i Rahele rođ. Poljokan, profesor filozofije.
Godine 1942. imala je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.⁸⁶⁷

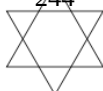
Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, bila je uhapšena u toku ili neposredno poslije ofanzive na Kozaru i od 10. jula 1942. pritvorena u Crnoj kući.

Dana 25. oktobra 1945. u Odjeljenju za unutrašnje poslove Gradskog narodnog odbora u Banjaluci sklopila je bračni ugovor sa ljekarom dr Oskarom Davidom Ginsbergerom, sinom pok. Ljudevita i Ernestine rođ. Hercog, rođenim 2. februara 1896. u Gradišci, opština Županja.⁸⁶⁸

⁸⁶⁶ ARSBL, 111, Matični ured, broj 15.480/1945

⁸⁶⁷ Popis broj 1 i 3

⁸⁶⁸ ARSBL, 111, Matični ured, broj 15.480/1945

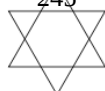

GOLD

Ana (Čiče, Zagreb, 1896 – ?)

- kćerka Morica Golda, izrađivača kefa iz Banjaluke, Jevrejka.
Školske 1903/04. godine, sa 6,5 godina, pohađala je I razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Školu je završila 1904.⁸⁶⁹
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Salvator ulici.

⁸⁶⁹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 77–1899/1900, 207–1900/1901, 172–1901/1902, 204–1902/1903 i 13–1903/1904

GOLDBERGER

Julio (Bosanski Brod, 13.10.1910 – ?)

- sin Alberta, đak, stalnog boravišta u Bosanskom Brodu. Tražio je 20. juna 1927. izdavanje putne isprave radi putovanja u inostranstvo i liječenja.⁸⁷⁰

⁸⁷⁰ ARSBL, 5, AJ 8–724

GOLDSTEIN

Wilhem

- imao registrovanu firmu u Bosanskom Brodu od 1892.⁸⁷¹

Albert

- imao registrovanu firmu–svratište u Bosanskom Brodu od 1894.⁸⁷²

Frida

- Jevrejka, radila je od 13. januara 1937. do 18. januara 1938. kao krojačica–kalfa u krojačkoj radnji Tilde Kurtović u u Banjaluci.⁸⁷³

Keta (Bosanski Brod, 1893 – ?)

- privatnica iz Bosanskom Brodu.

Dana 20. septembra 1924. Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnijela je molbu za izdavanje putne isprave radi posjete porodici u Austriji, Njemačkoj i Čehoslovačkoj. U molbi navodi da je "stara 31 godinu, stasa srednjeg, lica oblog, očiju i kose crne, nosa i usta naravnih". Moliteljica putuje radi obilaska porodice.⁸⁷⁴

Keta Goldštajn

⁸⁷¹ *Bosnischer Bote*, 1900.

⁸⁷² Isto

⁸⁷³ ARSBL, SZKBL, Registar pomoćnika, prijave–odjave, redni broj 557

⁸⁷⁴ ARSBL, 5, AJ 8–213

GOTTLIÈB

Moritz zvani Mavro (Kuty, srez Kossow, Galicija, 3.3.1878 – ?)

- oženjen Ernestinom, sa kojom je stekao kćerke Kamilu i Lidu.

U molbi za priznavanje zavičajnosti (državljanstva), podnesenoj 1923, naveo je "da se u Bosnu doselio prije 30 godina a u Banjaluku prije 20 godina gdje se i oženio te da mu je moralno i političko vladanje besprijekorno". Molbi je udovoljeno.⁸⁷⁵

Godine 1907. u Gospodskoj ulici otvorio je sahadžijsku i draguljarsku radnju i platio porez na obrt u iznosu od 2.200 kruna.⁸⁷⁶ Radnja je 1911. izgorjela u požaru.

Dana 20. avgusta 1909. otvorio je trgovinu zlatnom i srebrnom robom i draguljima *M. Gottlièb*. Radnja je 17. marta 1928. izbrisana iz sudskog registra.⁸⁷⁷

Dana 20. maja 1911. u Gospodskoj ulici otvorio je *Elektro bioskop*, prvi bioskop u Banjaluci. Već 31. avgusta 1911. bioskop je prodao Ignatzu Faulwetteru, kako bi obnovio juvelirnicu koja je izgorjela.⁸⁷⁸

Dana 11. juna 1919. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje inozemne putovnice za Beč radi nabavke zlatnine za amulet sa natpisom *Živjela naša sloboda 1918*. koji je dao da se napravi za regenta. U molbi je naveo da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, usta i nos pravilnih i da nosi crni brk". Sa njim je putovala i njegova supruga Ernestina.⁸⁷⁹

Ernestina rođ. Schreiber (Banjaluka, 1883 – ?)

- supruga juvelira Moritza Gottlièba.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je njen suprug 11. juna 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je Ernestina "rasta srednjeg, kose smeđe, očiju crnih i usta i nosa pravilnih".

Kamila (Banjaluka, 13.3.1910 – Auschwitz, 1942/45)

- kćerka juvelira Moritza Gottlièba, aškenaska Jevrejka.

Od 1922. do 1924. pohađala je prvi i drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici fra Grge Martića 27.⁸⁸⁰

U dopisu Matičnog ureda GNO II Rejona u Zagebu, broj 212 od 14. avgusta 1946, stoji: *Gotlib (Gottlieb) Kamila, optičarka iz Zagreba, Krešimirov trg 21, rođena 12.3.1911. od oca Gotlib Mavra i majke Ernestine Gotlib rođ. Šreiber (Schreiber)⁸⁸¹, umrla je između 1942. i 1945. u Auscwitzu.⁸⁸²*

Lida – Lidija (Banjaluka, 6.10.1912–1942/45)

- kći Moritza Gottlièba i Ernestine Gotlib rođ. Šreiber (Schreiber).⁸⁸³

U dopisu Matičnog ureda GNO II Rejonu Zagebu, broj 211 od 15. avgusta 1946. stoji: *Gotlib (Gottlieb) Lidija, dipl. filozof iz Zagreba, Krešimirov trg 21, rođena 6.10.1913. od oca Gotlib Mavra i majke Ernestine Gotlib rođ. Šreiber (Schreiber), izgubila je život neutvrđenog dana između 1942. i 1945.⁸⁸⁴*

⁸⁷⁵ARSBL, 22, broj 3.719/1923

⁸⁷⁶ARSBL, Registar obrta, broj 246/1907

⁸⁷⁷ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj Fi-18/1909; *Narodno jedinstvo*, broj 52/1928

⁸⁷⁸ARSBL, Registar obrta, broj 88/1911

⁸⁷⁹ARSBL, 4, AJ 29–57

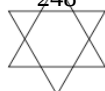
⁸⁸⁰ARSBL, 608, 1–2 /11

⁸⁸¹ Podaci o roditeljima, datum i mjesto rođenja, državljanstvo, narodnost, zanimanje i mjesto stanovanja nepoznati su matičnom uredu.

⁸⁸²ARSBL, 111, Matični ured, broj 22.675/1946

⁸⁸³ARSBL, 22, broj 3.719/1923

⁸⁸⁴ARSBL, 111, Matični ured, broj 22.735/1946

Adolf (Lavin, Poljska, 1860 – ?)

- pravnik i sudija. U braku sa Evom rođ. Herschtal⁸⁸⁵ stekao je kćerku Karolinu. Jedno vrijeme radio je kao sudski tajnik u Okružnom sudu u Banjaluci.⁸⁸⁶
Kao penzionisani sudija obavljao je poslove stalnog sudskog tumača za njemački jezik u Okružnom sudu u Banjalci od 1935–38.⁸⁸⁷

Eva rođ. Herschtal (Lavin, Poljska, 1873 – ?)

- domaćica, supruga Adolfa Gottlièba.⁸⁸⁸
Dana 17. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice radi putovanja u Beč sa kćerkom Karolinom.⁸⁸⁹

Karolina zvana Draga udata Bogoslovski (Banjaluka, 24.10.1903 – Zagreb, 1.10.1983)

- kćerka sudskog nadsavjetnika Adolfa Gottlièba i Eve rođ. Herschtal.
Školske 1920/21. godine maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.
Dana 17. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč, gdje je studirala.⁸⁹⁰
Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a 9. oktobra 1930. položila je stručni ispit. Gotovo cijeli radni vijek provela je kao gimnazijski profesor i to u: Bihaću (14.10.1925–30.9.1926), Bosanskoj Gradišci (1.10.1926–23.7.1927), Banjaluci (24.7.1927–7.2.1930, 17.9.1938–29.7.1941. i 25.7.1945–31.12.1946), Nišu (8.2.1930–11.10.1931) i Vršcu (12.10.1931–16.9.1938).

Predavala je francuski jezik kao glavni, a srpsko–hrvatski kao sporedni predmet.⁸⁹¹

Dana 15. juna 1928. sklopila je brak sa Rusom Vladimirom Fedorovièem Bogoslovskim, profesorom na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.⁸⁹² U braku su stekli sina Aleksandra, rođenog 27. juna 1934. u Banjaluci (Pašićeva ulica 20). Poslije Drugog svjetskog rata Aleksandar je živio u Zagrebu.⁸⁹³

Odlukom ŽRO Banjaluka, broj 21.491/42, od 26. oktobra 1942, naređeno je prof. Vladimiru Bogoslovskom da isprazni stan u Krešimirovoj aleji 7 i da se preseli u roku od 31 dana u sadašnje prostorije Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa. Njegov stan ustupa se Zavodu. Istom odlukom naređeno je i Ivanki Veber da se iseli iz dvorišne zgrade u Krešimirovoj aleji 7 najduže za 3 mjeseca.⁸⁹⁴

Prilikom upisa u obnovljenu matičnu knjigu rođenih, kao datum rođenja udove Bogoslovski Karoline Drage⁸⁹⁵ rođ. Gotlib upisan je 20. oktobra 1903. a potom riječ *oktobar* precrtana tintom i dopisano *novembar*.⁸⁹⁶

Penzionisana je 8. januara 1960. kao profesorica Niže muzičke škole u Banjaluci.

Posljednje godine života provela je u Domu boraca NOR–a u Zagrebu, sa teško oštećenim vidom, krećući se uz pomoć trećih lica.⁸⁹⁷

Scharlota (Banjaluka, 1904 – ?)

⁸⁸⁵ ARSBL, 111, broj 1.709/1949

⁸⁸⁶ *Bosnischer Bote*, 1912.

⁸⁸⁷ ARSBL, 23, AJ 15

⁸⁸⁸ ARSBL, 111, broj 1.709/1949

⁸⁸⁹ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 774/1921

⁸⁹⁰ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 775/1921

⁸⁹¹ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122

⁸⁹² Administrativna služba grada Banjaluke, matična služba, rekonstrukcija MKV, I, broj 109 i 110

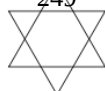
⁸⁹³ Administrativna služba grada Banjaluke, matična služba, rekonstrukcija MKR, XI, broj 482

⁸⁹⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.603/1942 i 1.665/1942

⁸⁹⁵ Ime Draga je precrtano ručno, tintom.

⁸⁹⁶ ARSBL, 111, Matični ured, broj 4.617/1950

⁸⁹⁷ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1941) i ARSBL, 111, broj 1.709/1949 i 2.4724/1949

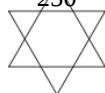
- bečki student, godine 1924. Velikom županu Vrbaske oblasti u Banjaluci podnijela je molbu za izdavanje inozemne putovnice radi putovanja u Beč.⁸⁹⁸

Otto (Tratenak, Češka, 1892 – ?)

- sin Adolfa Gotliba, berberina sa obitavalištem u Tratenaku, Češka, vjere jevrejske. Poslije završenog četvrtog razeda osnovne škole, 1 septembra 1908. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Viktora Grünfelda, trgovca iz Banjaluke (Gospodska ulica).⁸⁹⁹

⁸⁹⁸ ARSBL, 5, AJ 8–136

⁸⁹⁹ ARSBL, 602, 1–20

GRÜN

Ernest dr (Požega, 28.8.1899 – ?)

- ljekar, oženjen Marijom rođ. Pavlović, domaćicom, sa kojom je stekao sina Mladena.

Dana 8. septembra 1938. postavljen je za zdravstvenog višeg pristava u Higijenskom zavodu u Sarajevu.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 26.565–1941 od 31. jula 1941, kao zdravstveni viši pristav VI grupe iz Higijenskog zavoda u Sarajevu premješten je, u istom položaju, na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.

Pored supruge i sina izdržavao je i oca.

Predložen je 4. avgusta 1944. za unapređenje u VII činovnički razred jer je *požrtvovan i nesebičan u radu i ima 17 godina neprekidne vježbeničke i činovničke službe.*⁹⁰⁰

U *brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: *prešao je sa ženom na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 21. travnja 1942.*⁹⁰¹

Mladen (9.1.1936 – ?)

- sin dr Ernesta Grina i Marije rođ. Pavlović.

⁹⁰⁰ ARSBL, ZD, 30

⁹⁰¹ ARSBL, 330, Iskaznica bb/1942

GROSS

Hermann

- Jevrej iz Slavonije, registrovao je 1907. krojačku radnju i plaćao porez od 400 kruna.⁹⁰²

Adolf (Sarajevo, 5.4.1885 – ?)

- sin Karla, namještenik Rudarske uprave u Prijedoru.
Kotarskom uredu u Prijedoru podnio je 10. januara 1920. zahtjev za izdavanje putne isprave radi otpremanja lokomotive iz rudnika u Ljubiji u Linc i natrag.⁹⁰³

Samuel (Banjaluka, 1904 – ?)

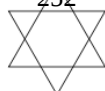
- krojački radnik.
Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Ante Pavelića 5.⁹⁰⁴
Josipa Šumonja, vlasnica kuće u Ulici dr Ante Pavelića 5, u molbi koju je 29. jula 1942. podnijela Župskoj redarstvenoj oblasti u Banjaluci, traži da se zapečecena namještena soba, koja je bila iznajmljena Samuelu Grossu, krojačkom pomoćniku iz Banjaluke, otvori i preda na upotrebu vlasnici. *Imenovani je 27. jula 1942. kao Židov uhvaćen i odveden iz stana...* Josipa Šumonja u molbi navodi da je Grossu dala na privremenu upotrebu šivaći stroj, o čemu je priložila potvrdu o iznajmljivanju.⁹⁰⁵

⁹⁰² ARSBL, Registar obrta, broj 242/1907

⁹⁰³ ARSBL, 4, AJ 32–26

⁹⁰⁴ Popis broj 1, 2 i 3

⁹⁰⁵ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 959/1942

GRÚNBERG

Mila (Banjaluka, 12.6.1888 – ?)

- kćerka špenglera Marka Grünberga, vjere jevrejske, pohađala je školske 1899/1900. godine i završila III razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci.
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja.⁹⁰⁶

Rahela (Banjaluka, 23.4.1893 – ?)

- kćerka špenglera Marka Grünberga, vjere jevrejske, pohađala je 1899–1903. i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Anđeoskoj ulici.⁹⁰⁷

Adolf

- zastupnik Jevreja u Sreskoj ispostavi Bosanski Brod do 1917.⁹⁰⁸

Egon

- činovnik Zajmovne banke za trgovinu i obrt u Bosanskom Brodu, podnio je 6. januara 1919. zahtjev za izdavanje putne isprave radi putovanja u Čehoslovačku.⁹⁰⁹

Jozef dr

Naređenjem poglavara Sreza Derventa, broj 73/pov od 16. februara 1925, razriješen je dužnosti gradski ljekar dr Jozef Grúnberg, a dopisom Gradskog poglavarstva u Derventi, broj 932 od 18. februara 1925, naloženo mu je da napusti dužnost opšinskog ljekara i da upravu bolnice preda sreskom ljekaru dr Branku Juzbašiću.

U žalbi je naveo da je prvo razriješen dužnosti ljekara prema odredbama Zakona za upravu gradskih opština za Bosnu i Hercegovinu iz 1907, a potom i na osnovu Odluke sreskog poglavara i velikog župana, na osnovu člana 18 Zakona o zaštiti države, po kome *ne mogu nikakvu javnu službu obavljati ... oni koji pripadaju komunističkoj partiji ili opšte kakvom udruženju...* i Zakona o zaštiti javne bezbjednosti, po kome je i obznanjena Odluka ministra unutrašnjih poslova, Pov. K.br.1694 od 23. decembra 1924, da se Zakon proteže i na Hrvatsku republikansku seljačku stranku. Smatra da nema zakonskog utemeljenja za njegov otpust iz državne službe jer su odluku o otpuštanju donijeli nenadležni državni organi, a postavljenja i razrešenja državnih službenika vrši ministar unutrašnjih poslova. Osim toga, smatra da se u Derventi, od nekolicine ljudi koji ga ili lično mrze ili im smeta u poslu, protiv njega vodi nesavjesna i nedostojna hajka. Novopostavljeni sreski poglavar nije upoznat sa njegovim radom u toku 1914. i 1915. u Derventi (besplatno je liječio i pomagao mnoge derventske Srbe i zbog toga bio na udaru austrougarske vlasti).

Dr Braco Poljokan uputio je u Beograd 12. aprila 1925. pismo ministru na raspoloženju i narodnom poslaniku dr Milanu Srškiću, u kome mu najavljuje dolazak deputacije Jevreja iz Dervente, koji žele da *izmole intervenciju* za obustavu nepravdnog i nemilosrdnog progona dr Grúnberga od strane sreskog poglavara u Derventi. U pismu navodi da mu prijete čak i izgonom iz Dervente i pored činjenice da je ispravan čovjek i sposoban i vrijedan ljekar. Ljekarskim poslom u Derventi bavi se već 18 godina i o njegovom radu najbolje može da kaže dr Isak Izrael, sada sekretar Jevrejske bogoštovne opštine u Sarajevu, koji je, u isto vrijeme kada i dr Grúnberg, bio ljekar u Derventi.⁹¹⁰

⁹⁰⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 222–1899/1900

⁹⁰⁷ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 223–1899/1900, 105–1900/1901, 18–1901/1902 i 185–1902/1903

⁹⁰⁸ ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

⁹⁰⁹ ARSBL, 4, AJ 32–6

⁹¹⁰ ARSBL, 23, Kt 39/1935 (172)

Hospitalizovao je dr Samuela Baruha, ljekara iz Bosanske Gradiške, koji se u Derventi 18. jula 1934. razbolio od angine.⁹¹¹

⁹¹¹ ARSBL, 5, AJ 16-9-13

GRÜNER

Szymon⁹¹² dr (Krystynopol, Galicija, 14.2.1897 – ?)

- sin Mosesa Grünera, veterinaru iz Lavova i Sare Schindel Juss iz Lavova, Jevrej, liječnik bakteriolog, neoženjen.

U Donjoj Tuzli završio je šest razreda Velike gimnazije 1908–1914. Školovanje je nastavio na Velikoj gimnaziji u Vinkovcima, gdje je 1914–16 završio sedmi i osmi razred i položio ispit zrelosti.

Zavičajan u Tuzli od 22. decembra 1921.

Medicinski fakultet završio je u Beču 7. jula 1923. i stekao zvanje doktora medicine.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 29.730–1941 od 9. agusta 1941, kao bivši zdravstveni nadzornik IV grupe 2 stupnja kod Higijenskog zavoda u Sarajevu, upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 kuna i u svojstvu ugovornog službenika raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa. Na radu u toj ambulanti ostao je sve do septembra 1943, kada je, prema izvještaju Zavoda, nestao.⁹¹³

Prisegu vjernosti NDH položio je 14. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Tuzli.

Teodor dr (Nytra, Slovačka, 4.3.1913 – ?)

- sin Bernata Grünera i Janke rođ. Isakove, Jevrej, oženjen Matildom rođ. Berger, sa kojom je stekao sina Eliša i kćerku Jutu.

Medicinski fakultet završio je u Zagrebu 28. februara 1937. i stekao zvanje doktora medicine.

Kao volonter Dječije klinike Medicinskog fakulteta u Zagrebu radio je u dva navrata – od 1. marta 1938. do 1. februara 1939. i od 1. novembra 1939. do 14. juna 1941.

Pripravnički staž završio je u periodu od 1. marta 1937. do 28. februara 1938.

U Zagrebu se 16. jula 1941. u Jevrejskoj opštini vjenčao sa Matildom rođ. Berger.

Na molbu Imbre Bergera, punca Teodora dr Grünera, Ministarstvo unutrašnjih poslova NDH izdalo je dopusnicu, broj: 39.871–1941 od 19. septembra 1941, kojom se dopušta, do daljnje odredbe, kao državnim pripadnicima NDH nesmetan boravak na području NDH i bavljenje privatnim poslovima u granicama postojećih zakonskih propisa:

- Imbri Bergeru, rođenom 22. februara 1878. u Pustari, Gardoš, vjere mojsijeve, kao i članovima njegove obitelji: zakonitoj ženi Greti rođ. Neumann, rođenoj 16. novembra 1893. u Zagrebu, te potomku Milanu Bergeru, rođenom 19. aprila 1920. u Zagrebu, i Tildi Berger, rođenoj 22. novembra 1921. u Zagrebu,
- Miši Bergeru, rođenom 1. juna 1886. u Kutini, Stelli Berger rođ. Moskovitz, rođenoj 26. decembra 1896. u Osijeku i Milivoju Bergeru, rođenom 16. septembra 1929. u Zagrebu,
- Margiti Berger rođ. Szilagy, rođenoj 26. oktobra 1898. i
- Teodoru dr Grüneru.

Ujedno se oslobađaju od obaveze nošenja jevrejskog znaka.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 22.603–1941 od 17. jula 1941, iz Zagreba je kao liječnik upućen u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 4.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Bugojnu. Na dužnost je stupio 1. avgusta 1941.

Prisegu vjernosti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj položio je 25. novembra 1942. u Sreskoj oblasti u Bugojnu.

⁹¹² U više dokumenata ime Šimon pisano je i kao Simon.

⁹¹³ ARSBL, ZD, 22

Odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, R.Z. Broj: 13.195–1943 od 13. marta 1943, raspoređen je kao sreski ljekar na privremeni rad u Sresku oblast Varcar Vakur. Na novu dužnost je stupio tri dana kasnije.

Po nalogu Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, morao je hitno, zbog teških prilika, da napusti Varcar Vakuf. U Banjaluku je stigao 13. avgusta 1943.

Maja 1944, pored rada u sjedištu Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, odobren mu je i rad u Mjesnoj poslovnicu Zdravstvene središnjice državnih namještenika u Banjaluci.

Povišena ugovorna nagrada sa 7.000 na 14.500 kuna nije se Teodoru dr Grüneru mogla isplatiti jer je nestao poslije upada partizana u Banjaluku 19. septembra 1944.⁹¹⁴

Matilda rođ. Berger (Zagreb, 22.11.1921 – ?)

- kćerka trgovca Imbre Bergera i Margite rođ. Neumann iz Zagreba, Jevrejka, supruga Teodora dr Grünera.⁹¹⁵

Eliša (Bugojno, 22.8.1942 – ?)

- sin ljekara Teodora Grünera i Matilde rođ. Berger, Jevrej.⁹¹⁶

Juta (Zagreb, 9.9.1943 – ?)

- kćerka ljekara Teodora Grünera i Matilde rođ. Berger, Jevrejka.⁹¹⁷

⁹¹⁴ ARSBL, ZD, 23

⁹¹⁵ Isto

⁹¹⁶ Isto

⁹¹⁷ Isto

GRÜNFELD

Victor (Rumunija, 28.10.1858 – ?)

U molbi za priznavanje zavičajnosti (državljanstva), koju je 1923. podnio Gradskom poglavarstvu u Banjaluci, naveo je da se "u Banjaluku doselio prije 42 godine, tačnije 1882, da živi sa porodicom na Kralja Petra drumu 9, da je oženjen i da ima dvoje djece".⁹¹⁸

Godine 1907. protokolirao je obrtničku kožarsku, obučarsku i opančarsku radnju u Gospodskoj ulici (kasnije Gundulićeva) i na ime poreza platio iznos od 5.000 kruna.⁹¹⁹

Dana 14. juna 1933. nad radnjom *Trgovačka tvrtka Victor Grünfeld* otvoren je postupak prinudnog poravnjanja van stečaja u trajanju od jedne godine. Za upravitelja je predložen Filip Hoffmann, knjigovođa iz Banjaluke.⁹²⁰

Sofija (2.4.1853 – ?)

- supruga Victora Grünfelda, s kojim je stekla kćerku Malvinu i sina Aleksandera.⁹²¹

Malvina (Banjaluka, 14.11.1890 – ?)

- kćerka trgovca cipelama Victora i Sofije.

Pohađala je i završila od 1901. do 1906. Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala sa roditeljima na Carskom drumu 89, a od 1904. u Gospodskoj ulici 80.⁹²²

Godine 1923. bila je udata za kotarskog nadoficijala dr Alike.⁹²³

Aleksander (Banjaluka, 12.2.1894 – ?)

- sin trgovca cipelama Victora i Sofije

Pohađao je Realnu gimnaziju u Banjaluci. Od 1923. stalno je živio u Novom Sadu.⁹²⁴

Julio dr (Zagreb, 29.5.1912 – ?)

- sin Rudolfa dr Grünfelda i Ane rođ. Misholczy, Jevrej, neoženjen.

Završio je Medicinski fakultet na Sveučilištu u Zagrebu 30. juna 1939. i stekao zvanje doktora medicine.

Pod prezimenom Grivek, zavičajan je u Zagrebu od 22. aprila 1941.⁹²⁵ Na osnovu Zakonske odredbe o prezimenima nearijevaca, ukinuta mu je odobrena promjena prezimena.

Prešao je na rimokatoličku vjeru 26. avgusta 1941.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 36.283–1941 od 4. rujna 1941, iz Zagreba je upućen je u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Domu narodnog zdravlja u Jajcu. Na dužnost je stupio 1. avgusta 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je novembra 1942. u Jajcu.

Privremeno, kao zamjena, 5. maja 1943, po naređenju ministra unutrašnjih poslova, postavljen je za sreskog ljekara u Prozoru. U to vrijeme na seoskom području Donje Rame vladao je trbušni tifus. Prema pisanom izvještaju dr Julija Grünfelda, šire područje Prozora su 10. avgusta 1943. napali partizani. Zbog velike pometnje na putnim pravcima i nemogućnosti normalnog kretanja, veća količina lijekova *pala je u ruke odmetnika*.

Zbog iznimnih prilika u srezovima Prozor i Gornji Vakuf, upućujen je 26. avgusta 1943. na rad u Higijenski zavod u Sarajevu.

⁹¹⁸ ARSBL, 22, broj 4.622/1923 i broj 6.142/1923

⁹¹⁹ ARSBL, Registar obrta, broj 248/1907 i broj 257/1907

⁹²⁰ ARSBL, 23, broj Prp–5/1933

⁹²¹ ARSBL, 22, broj 4.622/1923 i broj 6.142/1923

⁹²² ARSBL, 608, 2–3–4/15

⁹²³ ARSBL, 22, broj 4.622/1923 i broj 6.142/1923

⁹²⁴ ARSBL, 22, broj 4.622/1923 i broj 6.142/1923; Godišnji izvještaj Gimnazije u Banjaluci za 1905/06.

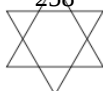
⁹²⁵ Kao datum rođenja upisan mu je 29. april 1912.

Poslije oslobađanja od *odmetnika*, 28. septembra 1943. upućen je na rad u Sresku oblast Goražde radi liječenja tamošnjih izbjeglica. Međutim, zbog pogoršanja prilika u Goraždu, 15. oktobra počeo je da radi kao ljekar za izbjeglice u Crvenom krstu u Sarajevu.

Na traženje velikog župana u Travniku, određen je za organizaciju službe Doma narodnog zdravlja u Jajcu, a na dužnost zamjenika sreskog ljekara stupio je 25. februara 1944.

Naredba ministra zdravlja od 12. septembra 1944. o povećanju ugovorne nagrade sa 5.000 na 13.000 kuna nije se mogla realizovati jer se, prema izvještaju Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci od 3. marta 1945, *nalazi u rukama partizana*.⁹²⁶

⁹²⁶ ARSBL, ZD, 29

GRÜNWARD

Moritz

- mađarski Jevrej, 18. marta 1893, kao vlasnik agenturne i komisione radnje i fabrike soda vode sa sjedištem u Banjaluci, protokolirao je tvrtku *Moritz Grünwald*. Dana 16. septembra 1929. radnja je brisana iz sudskog registra jer je po smrti vlasnika prestala da postoji.⁹²⁷ U toku 1907. plaćao je porez u iznosu od 4.400 kruna.⁹²⁸ Od 1907. do 1913. biran je za člana Gradskog opštinskog vijeća u Banjaluci.⁹²⁹ U godinama prije Prvog svjetskog rata bio je član Upravnog odbora Prve banjalučke štedionice d.d, a od 1916. član Izvršnog komiteta i Direkcije.⁹³⁰ Bio je predsjednik Izraelske bogoštovne opštine u Banjaluci za njemačko–mađarske Jevreje do 1915.⁹³¹ Rješenjem Okružnog suda u Banjaluci, broj 2196/pres. od 26. novembra 1921,⁹³² brisan je sa liste prisjednika (sudija porotnika) u kaznenim raspravama kod Okružnog suda u Banjaluci za 1922.

Jozef

- mađarski Jevrej, registrovao je 1907. kafanu i restoraciju sa sjedištem u Banjaluci.⁹³³

Julije

- šumarski mjernik iz Banjaluke, dobio je 25. oktobra 1911. carsko odobrenje da može nositi francusko odlikovanje Oficira crne zvijezde od Benina.⁹³⁴

Zlatko Goran (Sremska Mitrovica, 15.7.1901 – Zagreb, 21.6.1976)

U Banjaluku je došao iz Slavenskog Broda. Poslije završene Gimnazije u Banjaluci, u Beču i Zagrebu studirao je romanistiku i germanistiku.

Bio je svestrani stvaralac. Od 1922. do 1941. uspješno se bavio novinarstvom kao osnivač, urednik, koizdavač, pisac i prevodilac (*Kosmos*, *Der Morgen*, *Zagreber Tagblatt*, *Belgrader Zeitung*, *Morgenblatt*, *Novosti*, *Hrvatska pozornica*). Radio je u pozorištu i na filmu i priredio tri slikarske izložbe.⁹³⁵

Oskar (Futog, 1899 – ?)

Godine 1920, kao student sa stalnim boravištem u Banjaluci, Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje inozemne putovnice za Beč radi studiranja.⁹³⁶

Adela

- udovica, u toku 1934. gradila je prizemnu kuću sa pomoćnom zgradom u Aleji vojvode Stepe. Prve komšije bili su joj Antun Pihler i inž. Josip Soravia. Projekat i građevinske radove izveo je inž. Josip Soravia. U toku 1936. pomoćnu dvorišnu zgradu adaptirala je za stambene potrebe.⁹³⁷

Mavro (Gornji Miholjac, 1857 – ?)

⁹²⁷ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-618/1928.

⁹²⁸ ARSBL, Obrtni registar, broj 244/1907.

⁹²⁹ ARSBL, ZP–Predsjednici gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

⁹³⁰ *Sarajevski list*, broj 29/1912 i *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1916.

⁹³¹ *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1916 i ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

⁹³² ARSBL, 4, AJ 11–201

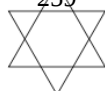
⁹³³ ARSBL, Obrtni registar, 239/1907

⁹³⁴ *Sarajevski list*, broj 267/1911

⁹³⁵ *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Matica srpska, 1979, knj II, str. 262–264.

⁹³⁶ ARSBL, 4, AJ 28–28

⁹³⁷ ARSBL, 22, 5.8.1 – G

Dana 20. februara 1921. podnio je zahtjev za izdavanje putne isprave za Austriju.⁹³⁸

Mila (1876 – ?)

- zavičajna u Gornjem Miholjcu.

Dana 20. februara 1921. podnijela je zahtjev za izdavanje putne isprave za Austriju.⁹³⁹

Wilhem

U zahtjevu Industrijske zajednice d.d. *Omiš* u Delibašinom selu, upućenom Okružnoj oblasti u Banjaluci 20. juna 1922. traži se odobrenje za dolazak u Banjaluku građevinskog preduzimača Wilhema Grünvalda.⁹⁴⁰

U toku 1923–24. izvodio je građevinske radove na Domu Hrvatskog pjevačkog društva *Nada*, popularno nazvanom *Hrvatski dom*.⁹⁴¹

Jakob (1899 – ?)

- strojobravar, star 31 godinu, zavičajan u Zagrebu.⁹⁴²

Kotarskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnio je 17. aprila 1920. zahtjev za izdavanje putne isprave za Poljsku, Čehoslovačku, Njemačku i Austriju, gdje putuje kao pratilac tovara mineralnih ulja tvornice *Danica*.

⁹³⁸ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 193/1921

⁹³⁹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 194/1921

⁹⁴⁰ ARSBL, 4, AJ 32–156. Diplomirani arhitekt iz Budimpešte. Zajedno sa Moricom bio je vlasnik Građevinskog društva u Sarajevu 1911.

⁹⁴¹ ARSBL, 22, AJ 5

⁹⁴² ARSBL, 5, AJ 8–772

GÜNSBERG

Ervin dr (Osijek, 10.2.1915 – ?)

- sin Filipa Fišla Günsberga, privatnog činovnika i Estere–Adle rođ. Zahler, vjere izraelske, neoženjen.

Školske 1932/33. godine završio je osmi razred Državne muške realne gimnazije u Osijeku. Viši tečajni ispit položio je 10–24. juna 1933.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završio je 31. marta 1939. i stekao zvanje doktora medicine.

U Beogradu je jula 1940. kao rezervni podnarednik–đak položio ispit za rezervnog sanitetskog potporučnika.

Zavičajan je u Osijeku od 2. septembra 1940.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 24.187–1941 od 29. jula 1941, kao nadničar je iz Doma narodnog zdravlja u Osijeku upućen u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Gradačcu.

Prisegu vjernosti NDH položio je kao ugovorni ljekar 22. novembra 1942. u Sreskoj oblasti u Gradačcu.

Prema Izvještaju Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci od 17. aprila 1944, Rješenje o povećanju ugovorne nagrade Ervinu dr Grünsbergu sa 3.800 na 5.000 kuna nije moguće uručiti jer je *imenovani u septembru 1943. po patizanima odveden.*⁹⁴³

⁹⁴³ ARSBL, ZD, 32

GÜNSBERGER

David – Oskar dr (Gradište, Županja, 2.2.1896 – ?)

- sin Ljudevita i Ernestine rođ. Herzog, oženjen Ivanom rođ. Weiss.

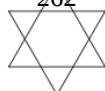
Medicinski fakultet završio je u Gracu 20. novembra 1920. i stekao zvanje doktora medicine.

Vjenčao se u Osijeku 7. listopada 1934. sa Ivanom rođ. Weiss, kćerkom pok. Maxa Weissa i Josipe rođ. Steiner iz Osijeka.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 44.558–1941 od 18. oktobra 1941, iz Osijeka je upućen u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 4.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Bihaću.

Na zahtjev Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci izvještava da nije u mogućnosti da dostavi isprave Davida–Oskara dr Günsbergera. Boravište ovog ljekara je nepoznato jer je nestao prilikom napada partizana novembra 1942.⁹⁴⁴

⁹⁴⁴ ARSBL, ZD, 31

HABERFELD

Rosa (Mostar, 1864–?)

- domaćica, sa stalnim boravištem u Tesliću.

Zahtjevom upućenim 18. oktobra 1924. Sreskom uredu u Tešnju, tražila je izdavanje putne isprave radi posjete porodici u Čehoslovačkoj, Austriji i Mađarskoj. U zahtjevu navodi da je "stara 60 godina, stasa visokog, lica oblog, očiju i kose smeđe, nosa i usta običnih".⁹⁴⁵

Rosa Haberfeld

Karlo (1885–?)

- trgovac iz Teslića

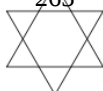
Zahtjevom upućenim 18. oktobra 1924. Sreskom uredu u Tešnju, tražio je izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova u inostranstvu. U zahtjevu navodi da ima 39 godina i da je nastanjen u Tesliću.⁹⁴⁶

Na popisu osoba sa područja Teslića navodi se da je nepoznatog boravka, da je jugoslovenski Jevrej i da ima dobro – zemljište pod državnom upravom.⁹⁴⁷

⁹⁴⁵ ARSBL, 5, AJ 8–194

⁹⁴⁶ Isto, AJ 8–195

⁹⁴⁷ ARSBL, 330–004–026, redni broj 6

HAJON

Irena rođ. Levi (? – logor Stara Gradiška, juli/avgust 1942)

Omer Šekamet, beskućnik iz Banjaluke, tražio je 16. septembra 1942. od Poreskog ureda u Banjaluci da mu proda praznu kuću u Ulici bana Berislavljevića 22, oštećenu u toku bombardovanja Banjaluke. Prema zk. ul. broj 4579 Zemljišnoknjižnog ureda Sreskog suda u Banjaluci od 9. septembra 1942, kuća je ranije bila vlasništvo malodobnih Teodora, Rikice i Hančike Hajon, djece umrlog Jozefa Hajona iz Banjaluke. Šekamet je traženu kuću pomalo popravljao. Njegov je zahtjev odbijen, s tim da mu se kuća može dati u najam.⁹⁴⁸

U prijavi ratne štete koju je Josip Levi, sin pokojnog Todorosa, trgovački pomoćnik sa stalnim boravištem u Banjaluci, kao nasljednik podnio u Jajcu 4. oktobra 1945, stoji da je oštećena Irena Levi udata Hajon, kćerka pokojnog Todorisa, stara 40 godina, vlasnica trgovačke radnje, stalnog boravišta u Derventi, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, uništenjem i oduzimanjem imovine od strane njemačke i ustaške vlasti, pretrpjela sljedeću štetu: kuća u Dolac ulici oštećena od bombardovanja, pokućstvo, namještaj, odijela i veš oduzeti bez popisa, hartije od vrijednosti oduzete (6%–beglučke i 4%–agrarne), imovinska prava uskraćena (nekretnina u Derventi), te na ostaloj nepokretnoj i pokretnoj imovini (120.000 komada cigle spremljene za gradnju). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 648.000, a po Gradskoj komisiji 358.000 dinara.⁹⁴⁹

Ostavinskim zaključkom Sreskog suda u Derventi, broj O: 94/46 od 10. aprila 1951, utvrđeno je da je Jozef Hajon iz Dervente uhapšen od ustaških vlasti 31. jula 1942. i avgusta mjeseca iste godine transportovan u logor Stara Gradiška, gdje je i ubijen. Kasnije su u logoru umrli njegova supruga Irena rođ. Levi Hajon i djeca Teodora, Rikica i Hančika, svi iz Dervente.

Nasljednicima imovine iza umrle porodice Hajon iz Dervente proglašeni su dr Hajon Levi iz Banjaluke, sin pok. Teodora, inž. Moric Levi iz Beograda, sin pok. Teodora, i Jozef Levi iz Zagreba, sin pok. Teodora. Dr Hajon Levi i inž. Moric Levi odrekli su se svog nasljednog dijela u korist svoga brata Jozefa.⁹⁵⁰

Irena Hajon rođ. Levi, rođena u Derventi, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.⁹⁵¹

Samuel Hajon

Samuel (Sarajevo, 1859 – ?)

- sin Davida Hajona, trgovac iz Dervente.

Samuel i David Hajon su 1884. registrovali firmu u Derventi.⁹⁵² Samuel je sa Aronom Hajonom 1891. registrovao trgovačku firmu u Derventi.⁹⁵³

Dana 22. juna 1929. od Sreskog ureda u Derventi tražio je izdavanje putne isprave radi liječenja u Austriji i Čehoslovačkoj. U zahtjevu navodi da je "star 70 godina, stasa srednjeg, lica oblog, očiju smeđih i kose i brkova sivih, nosa i usta običnih".⁹⁵⁴

Rifka rođena Pesach (1861 – ?)

- kćerka Davida Pesacha, supruga Samuela Hajona, domaćica iz Dervente.

⁹⁴⁸ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.217/1942

⁹⁴⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 5.198/1945

⁹⁵⁰ ARSBL, 111, broj 35.398/1947.

⁹⁵¹ [www.jusp-jasenovac.hr (7.7.2009)]

⁹⁵² *Bosnischer Bote*, 1900.

⁹⁵³ Isto

⁹⁵⁴ ARSBL, 5, AJ 8–225

Dana 25. februara 1924. od Sreskog poglavarstva u Derventi tražila je izdavanje putne isprave radi odlaska na liječenje u Austriju. U zahtjevu je navela da je "stara 53 godine, stasa srednjeg, lica oblog, očiju crnih, kose smeđe, nosa i usta običnih".⁹⁵⁵

David A. (Derventa, 1885 – ?)

- sin Arona, trgovac, nadležan u Derventi.

Godine 1921. tražio je izdavanje pasoša radi putovanja u Italiju i Prag na izložbu.⁹⁵⁶

Od Sreskog načelstva u Derventi 5. novembra 1927. tražio je izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova u Austriji, Čehoslovačkoj i Španiji.⁹⁵⁷

Aron (1867 – ?)

- sin Davida Hajona, trgovac, sa stalnim boravištem u Derventi.

Od Kotarske oblasti u Derventi tražio je 1913. izdavanje pasoša radi putovanja u sve evropske zemlje. U opisu navodi da je "star 46 godina, stasa srednjeg, lica oblog, očiju i kose crnih, a nosa i usta običnih".⁹⁵⁸

Godine 1925. tražio je izdavanje putne isprave radi putovanja i obavljanja trgovačkih poslova u Austriji, Grčkoj i Italiji. U molbi je naveo da je "trgovac iz Dervente, sa stalnim boravištem u Derventi, star 59 godina."⁹⁵⁹

Klara (1892 – ?)

- domaćica, sa stalnim boravištem u Derventi.

Godine 1921. tražila je od Kotarske oblasti u Derventi izdavanje putne isprave radi putovanja u Austriju i Čehoslovačku.⁹⁶⁰

⁹⁵⁵ ARSBL, 5, AJ 8–57

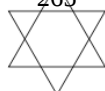
⁹⁵⁶ ARSBL, 4, 5, Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 174 i 789

⁹⁵⁷ ARSBL, 5, AJ 8–796

⁹⁵⁸ ARSBL, 4, 1– Protokol pasoša, redni broj 300

⁹⁵⁹ ARSBL, 5, AJ 8–333

⁹⁶⁰ ARSBL, 4, 5, Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 192

HALPERN

Pinkas (1878 – ?)

- trgovac, zavičajan u Stanislavovu.

U toku 1914. i 1916. protokolisoao je vođenje trgovačkog obrta u Banjaluci.⁹⁶¹

Dana 16. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.⁹⁶²

Dana 27. septembra 1915. protokolisoao je trgovinu mješovitom robom i pekarskim proizvodima *Pinkas Halpern* sa sjedištem u Banjaluci. Firma je brisana iz sudskog registra 28. februara 1925.⁹⁶³

Fani (1881 – ?)

- domaćica, zavičajna u Stanislavovu.

Dana 16. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.⁹⁶⁴

Herni (1906 – ?)

- đak, zavičajan u Stanislavovu.

Dana 16. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.⁹⁶⁵

Roza (Malinac, Koruška, 26.6.1907 – ?)

- kćerka trgovca Pinkasa, aškenaska Jevrejka.

Školske 1920/21. godine završila je prvi razred Rimokatoličke više djevojačke škole *Marija Pomoćnica* u Banjaluci.⁹⁶⁶

Julija (Auschlog, D. Austrija, 21.8.1909 – ?)

- kćerka trgovca Pinkasa, aškenaska Jevrejka.

Školske 1920/21. godine završila je prvi razred Rimokatoličke više djevojačke škole *Marija Pomoćnica* u Banjaluci.⁹⁶⁷

Levi (1886 – ?)

- trgovac, zavičajan u Stanislavovu.

Dana 12. decembra 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Rumuniju.⁹⁶⁸

Frida (1888 – ?)

- domaćica, zavičajna u Stanislavovu.

Godine 1920. protokolisoala je vođenje trgovačkog obrta u Banjaluci.⁹⁶⁹

Dana 9. maja 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč radi "prešne" operacije na klinici. Dana 12. decembra 1921. podnijela je još jedan zahtjev za odobrenje putovanja u Austriju i Rumuniju.⁹⁷⁰

⁹⁶¹ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 178/1917 i broj 95/1916

⁹⁶² ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 677/1921

⁹⁶³ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi-115/1917

⁹⁶⁴ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 679/1921

⁹⁶⁵ Isto, broj 678/1921

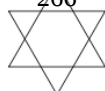
⁹⁶⁶ ARSBL, 608, 19-7

⁹⁶⁷ Isto, 19-6

⁹⁶⁸ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 1.043/1921

⁹⁶⁹ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 55/1920

⁹⁷⁰ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 485/1921 i broj 1.040/1921

Sarina (Banjaluka, 28.9.1891 – ?)

- kćerka udovice Blanke, španjolska Jevrejka.

Školske 1902/03. godine završila je IV razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. *Vinko Paulski* u Banjaluci.

Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Spasitelja ulici 136.⁹⁷²

Od 1903. do 1907. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci. U toku školovanja živjela je sa majkom kod Sare Baruch u Salvator gasse, a od 1905. kod Ester Löwy u Husedžinovića ulici.⁹⁷³

Izidor–Isak (Sanski Most, 1899 – ?)

- sin udove Blanke iz Sanskog Mosta. Poslije završenog I razreda gimnazije, 1912. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci.

Zanat je izučavao je kod Vinsessa Weickerta, urara iz Banjaluke (Gospodska ulica).⁹⁷⁴

Kozić Marko, trgovački pomoćnik iz Sasine, jula 1941. tražio je od Kotarskog predstojništva u Sanskom Mostu *kupnju ili ustup trgovačke radnje, podružnice Isaka Hasona, trgovina mješovitom i manufakturnom robom. Izučio sam trgovinu u Sanskom Mostu, te sam kao pomoćnik radio u Banjaluci a u zadnje vrijeme u Sanskom Mostu kod Isaka Hasona... te molim da mi se ista radnja proda ili ustupi. Reflektira na filijalu Braće Hason* (dodato ispod molbe, vjerovatno od predstojnika Kotara). Molba je odbijena uz obrazloženje da više nema raspoloživih radnji u Sanskom Mostu.⁹⁷⁵

Samuel (1897 – logor Stara Gradiška, 1943)

- sin Isaka

Osman Čehajić tražio je 9. jula 1941. od Kotarskog predstojništva u Sanskom Mostu *dodjelu jedne od židovskih radnji, a po mogućnosti Samuela Hasona, trgovina mješovite robe. Pristajem na sve uslove... Reflektira na filijalu Braće Hason* (dodato ispod molbe, vjerovatno od predstojnika Kotara). Molba je odbijena uz obrazloženje da više nema raspoloživih radnji u Sanskom Mostu.⁹⁷⁶

Samuel Hason iz Sanskog Mosta vlasnik je kuće u Sanskom Mostu u Ulici Petra Vojinovića, vrijedne 250.000 dinara. Kuća je vraćena nasljedniku, njegovom bratu Idi Hasonu, na osnovu sudske odluke broj R 9/45.

Kuća se koristi za smještaj Dječijeg doma (internat gimnazije).⁹⁷⁷

Sreski sud u Sanskom Mostu, na molbu Isaka Hasona iz Zagreba, poveo je 4. juna 1946. postupak proglašenja mrtvim njegovog brata Samuela–Brace Hasona, sina Isaka, njegove supruge Erne i malodobne djece Isaka, Mente i Blanke Hason.

Svi su 1942. od ustaša odvedeni u logor Stara Gradiška, a 1943. odvedeni u jednu šumu i tamo pobijeni.⁹⁷⁸

U Sanskom Mostu su u zoru avgusta 1942. ustaše sa policijom uhapsile sve Jevreje. Osim Samuela, od članova porodice Hason uhapšeni su i u logoru Stara Gradiška ubijeni njegovi sinovi Isak (1931) i Mento (1933) i kćerka Blanka (1935), Erna Hason, kćerka Mente (1880) i Đaja Hason, sin Dave (1875).⁹⁷⁹

⁹⁷¹ Braća Hason osnovali su i registrovali 1894. u Sanskom Mostu trgovačku firmu (*Bosnischer Bote*, 1900)

⁹⁷² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 201–1902/1903

⁹⁷³ ARSBL 608, 3–4–5/7–300

⁹⁷⁴ ARSBL, 602, 1–23, (7)

⁹⁷⁵ ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, broj BB/41

⁹⁷⁶ Isto

⁹⁷⁷ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

⁹⁷⁸ *Službeni list NRBiH*, broj 27/1946

⁹⁷⁹ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka, 2008.

Samuel Hason, sin Isaka, rođen 1897. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.⁹⁸⁰

Isak Hason, sin Samuela, rođen 1931. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.⁹⁸¹

Mento Hason, sin Samuela, rođen 1933. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.⁹⁸²

Blanka Hason, kćerka Samuela, rođena 1935. u Sanskom Mostu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.⁹⁸³

Haim

- iz Sanskog Mosta, vlasnik kuće u Sanskom Mostu u Ulici Đure Pucara, vrijedne 200.000 dinara.

Kuća je vraćena nasljedniku, rođaku Idi Hasonu, na osnovu sudske odluke broj R 9/45. Kuća se koristi za smještaj Zemljoradničke zadruge.⁹⁸⁴

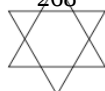
⁹⁸⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (7.7.2009)]

⁹⁸¹ Isto

⁹⁸² Isto

⁹⁸³ Isto

⁹⁸⁴ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

HERZOG

Moritz (Gospođinci, 1875 – 10.5.1946⁹⁸⁵)

- sin Davida, trgovac, mađarski Jevrej, suprug Gizele rođ. Herzl, sa kojom je stekao sinove Sigmunda, Leopolda i Fridricha.

Dana 3. februara 1900. protokolisao je trgovinu mješovitom robom *Moritz Herzog* sa sjedištem u Banjaluci.⁹⁸⁶ U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 3.340 kruna.⁹⁸⁷

Dana 5. jula 1940. firma je registrovana kao trgovačko društvo sa javnim članovima (otac Moritz i punoljetni sinovi Sigmund, Leopold i Fridrich), bez pismenog ugovora, sa sjedištem u Kralja Aleksandra 2.⁹⁸⁸ Društvo se bavilo trgovinom kolonijalnom, špecerajskom i delikatesnom robom, kućnim i kuhinjskim priborom, a prodajni prostor imalo je na uglu Gospodske i Princa Pavla.

Moritz Herzog

U toku Prvog svjetskog rata dodijeljen je na rad kod generala M. Kalszera u Banjaluci. Od njega je na mašini prekucao *Monografiju Banjaluke od početka okupacije do 1. maja 1914.*⁹⁸⁹

Bio je član Nadzornog vijeća odnosno Nadzornog odbora Banke za trgovinu i obrt d.d. u Banjaluci⁹⁹⁰, od 18. januara 1930. član Cenzorskog odbora Prve hrvatske štedionice d.d. u Zagrebu, Podružnica u Banjaluci⁹⁹¹, a na osnivačkoj skupštini Saveza trgovačkih udruženja za Vrbasku banovinu, održanoj 10. novembra 1935. u Banjaluci, izabran je za zamjenika člana Predsjedništva.⁹⁹²

Radi obavljanja trgovačkih poslova često je putovao u Njemačku, Austriju i Čehoslovačku. U molbi za izdavanje putne isprave, koju je 27. maja 1929. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je "stasa niska, lica odugog, kose prosijede, očiju smeđih, nosa i usta naravnih i da putuje radi trgovačkog posla".⁹⁹³

Posjedovao je kuću na dva sprata i lokalima u prizemlju u Princa Pavla 1, kuću sa lokalom u Gospodskoj, porodičnu kuću na sprat u Gajevoj 6 i lokal u Kralja Aleksandra 40.

U toku 1932. preuredio je izlog u dućanu u svojoj kući prizemnici u Kralja Alfonsa 2. Izmjene je projektovao i radove izveo Petar Bucik, građevinski majstor iz Banjaluke.⁹⁹⁴

U iskazu povjerenika Abdulrezaka Tetarića, datom 23. maja 1941. Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, dat je popis stvari iz radnji Moritza Hercoga.⁹⁹⁵

Aktom Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicma radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno.*

Među jedanaest Jevreja, bivših vlasnika radnji u Banjaluci, nalazila su se braća Hercog, sa mjesečnom nagradom od 1.000 dinara.

*Nagrade pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utroška u radnji.*⁹⁹⁶

⁹⁸⁵ Prema Opštinskom sudu u Banjaluci, broj R-544/68 od 1. septembra 1971. datum smrti Morica Hercoga je 10. maj 1946.

⁹⁸⁶ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 708; *Bosansko-hercegovački kompas*, 1912/1913.

⁹⁸⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 284/1907

⁹⁸⁸ ARSBL, 23, Registar društava, broj 776

⁹⁸⁹ *Vrbaske novine*, broj 580/1934

⁹⁹⁰ *Bosansko-hercegovački komps*, 1912/1913; *Narodno jedinstvo*, broj 84/1919 i 62/1920

⁹⁹¹ *Narodno jedinstvo*, broj 65/1930

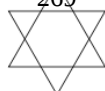
⁹⁹² *Vrbaske novine*, broj 855/1935

⁹⁹³ ARSBL, 5, AJ 8-1241

⁹⁹⁴ ARSBL, 22, H-5.8.1

⁹⁹⁵ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 83/41. Popis je sačinjen prema Naredbi objavljenoj u *Narodnim novinama* od 7. maja 1941. i Raspisu Gradskog poglavarstva Banjaluka, broj 9.762/41, od 6. maja 1941.

⁹⁹⁶ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

Ugovorom od 1. jula 1941. Državno ravnateljstvo za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka, zastupano po Sulejmanu Hadžidediću, zastupniku za jevrejske stanove i lokale, ustupilo je Rudolfu Skočibušiću pod zakup stan u kući Moritza Hercoga u Ulici dr Viktora Gutića 1, uz godišnju najamninu od 8.400 kuna.

Ugovorom od 22. avgusta 1941. lokal u istoj kući i od istog ravnateljstva izdat je Rudolfu Blomstu, uz godišnju najamninu od 36.000 kuna, a ugovorom od 1. septembra 1941. stan u istoj kući od istog ravnateljstva izdat je takođe Rudolfu Blomstu, uz godišnju najamninu od 8.400 kuna.

U prijavi prihoda od zgrada stoji da je ova kuća, bivše vlasništvo Morica Hercoga, izdata, osim Rudolfu Skočibušiću i Rudolfu Blomstu, i zakupcima Ademu Sokoliću uz godišnju najamninu od 7.200, Sulejmanu Mujagiću uz godišnju najamninu od 7.200, Anti Juriškoviću uz godišnju najamninu od 12.000 i Marku Primorcu uz godišnju najamninu od 12.000 kuna.⁹⁹⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 3.047/41, bez izvlačenja i revizione procjene, radnje društva *Moritz Herzog* prodate su 9. jula 1941. Rudolfu Blomstu za iznos od 380.000 kuna sa rokom otplate od tri godine.⁹⁹⁸

Povjerenik *Trgovačke tvrtke Moric Hercog* je putem Ustaškog stožera predao 19. decembra 1941. iskaz o uložnicama (na iznos od 38.906.81 dinara) i vrednosnim papirima (na iznos od 10.000 dinara) ove tvrtke. Uložne knjižice glasile su na Morica, Leopolda i Sigmunda Hercoga.⁹⁹⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je od 6. januara 1942. nadzor nad kućama Morica Hercoga, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prizemlje kuće Morica Hercoga u Gajevoj 6 iznajmljeno je Vilhemu Matkovskom, uz godišnju najamninu od 3.600 kuna, a sprat u istoj zgradi Ivanu Kulijeru, uz godišnju najamninu od 7.200 kuna.

Ugovorom o najmu stana Morica Hercoga u Gajevoj 6 od 8. januara 1942, produžen je zakup Vilhemu Matkovskom, uz godišnju naknadu od 1.200 kuna. U istoj zgradi, ugovorom o najmu od 3. februara 1942, iznajmljen je stan Sulejmanu Mujagiću, kotarskom sudiji, uz godišnju naknadu od 9.600 kuna.

Ugovorom o najmu od 1. decembra 1941, lokal Morica Hercoga u Ulici dr Mile Budaka 1 (bivša radnja–mesnica Jurišković) dat je pod zakup Nurudinu Saraču, uz godišnju naknadu od 13.200 kuna. Ugovorom o najmu od 3. decembra 1941, stan Morica Hercoga u Ulici dr Mile Budaka 1 dat je pod zakup Ademu Sokoloviću uz godišnju naknadu od 12.000 kuna.

Imovinom Morica Hercoga je upravljao Ibrahim Čeleš.¹⁰⁰⁰

Dopisom Zadruga za štednju i zajmove *Napredak* s.o.j. Banjaluka od 16. jula 1942, obaviješten je Poreski ured u Banjaluci da je Zadruga uputila Državnoj riznici, Odjelu za državnu imovinu, navjere i dugove, Ured za podržavljeni imetak u Zagrebu, molbu za odobrenje kupovine za vlastite potrebe kuće, bivše vlasništvo Morica i Gizele Hercog u Ulici dr Viktora Gutića. Zadruga istovremeno moli upravitelja ove kuće da upozna stanodavce o prodaji kuće i o njihovoj obavezi da kuću nakon prodaje napuste.¹⁰⁰¹

Moritz je do 28. jula 1942. imao stalno boravište u Bahtijarevića ulici 18.¹⁰⁰²

U molbi Državne riznice, Odjel za državnu imovinu navjere i dugove, Ured za podržavljeni imetak, broj 72.003/42 od 8. oktobra 1942, upućenoj Poreskom uredu Banjaluka, traži se da se Riznici dostave podaci o tome *kako je Rudolf Bloms, kupac trgovačke tvrtke Moric Hercog, od Ustaškog stožera kupio ovo preduzeće, kada ta kupnja nije perfektuirana odnosno preduzeće nije izvlašteno, nije sklopljen kupoprodajni ugovor i kupovina u cijelosti*

⁹⁹⁷ ARSBL, 83, BB/41 od 1. jula 1941.

⁹⁹⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 8

⁹⁹⁹ ARSBL, Komesari BB/1941

¹⁰⁰⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 13/1942

¹⁰⁰¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 807/1942

¹⁰⁰² Popis broj 1, 2 i 3

nije plaćena... napominje se da kupovina od 380.000 kuna nije definitivna te da će se ista korigirati na vrijednost od 419.912,16 kuna a možda će se ova procjena povisiti za stanoviti procenat. Za svaki slučaj potrebno je osigurati kupovinu za oko 500.000 kuna. Ujedno se od Blomsa traže sve poslovne knjige preduzeća.

Ovaj zahtjev je upućen Uredu jer, prema saznanju Riznice, saznaje se da u tt Moric Hercog od strane Blomsa se žurno roba rasprodaje sa namjerom da se preduzeće likvidira.¹⁰⁰³

U izvještaju upravitelja Prve hrvatske štedionice Banjaluka inž. Antuna Malnara od 7. novembra 1942, upućenom Poreskom uredu Banjaluka, stoji da u vezi zakona o podržavljenju židovske imovine... kod mene se nalaze stvari... Alberta Kaffa i njegovog tasta Morica Hercoga i 2 sanduka nepoznatog sadržaja.¹⁰⁰⁴

Radnju i stan na Kastelovom čošku, vlasništvo Moritza Hercoga, držao je trgovac Penava.¹⁰⁰⁵ Penava je bio ustaški povjerenik logora Jasenovac i Stara Gradiška, ali je stalno boravio u Banjaluci.¹⁰⁰⁶

U prijavi ratne štete, koju je 29. septembra 1945. podnijela Uprava narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnik oštećenog Jevreja Moritza Herzoga, koji je imao stalno boravište u Banjaluci (Gajeva ulica bb), stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 2.000 dinara.¹⁰⁰⁷

Zgrada u Ulici Đure Pucara 1, bivše vlasništvo Moritza Herzoga, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Cijela zgrada izdata je pod zakup Glavnoj pošti u Banjaluci. Bruto kirija iznosila je 51.600 dinara.¹⁰⁰⁸

Zgrada u Gajevoj 6, bivše vlasništvo Moritza Herzoga, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije) je izdato u zakup Viliju Matkovskom, a sprat iste kuće (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije) Regini Čabrinović.¹⁰⁰⁹

Gizela rođ. Herzler (Ilok, 17.7.1875 – 10.5.1946¹⁰¹⁰)

- domaćica, supruga Moritza Herzoga. Po zanimanju domaćica, u molbi za produženje inozemne putovnice, koju je 30. juna 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da joj je "stas srednji, lice odugo, kosa smeđa, oči plave, usta i nos pravilni, te da putuje radi liječenja".¹⁰¹¹

Do 28. jula 1942. imala je stalno mjesto boravka u Bahtijarevića ulici 18.¹⁰¹²

Gizela Hercog rođ. Hercler i Marija pok. Davida Hercog vlasnice su kuće za stanovanje u Banjaluci u Ulici Đure Pucara 1 (gr. ul. 4455), vrijedne 800.000 dinara. Kuća je

¹⁰⁰³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.520/1942

¹⁰⁰⁴ Isto, broj 1.690/42

¹⁰⁰⁵ Dragutin–Drago Penava, rođen 1904. u Bugojnu, sin Mate, šumara iz Vinca, oficir Vojske Kraljevine Jugoslavije, nakon uspostavljanja NDH postao je ustaški satnik, ali se povukao iz vojne službe i bavio trgovinom. Preuzeo je Dimitrijevićevu trgovinu staklom i keramičkim proizvodima. Preko četnika, svojih nekadašnjih kolega iz vojske, pokušao je da uspostavi vezu sa savezničkom vojskom. Dana 16. septembra 1944, zajedno sa Ljubomirom Orebom, uhapsila ga je njemačka vojna policija i predala ustašama. Nakon sprovedene istrage upućen je u logor Stara Gradiška. Ubijen je 1944. od ustaša u logoru Jasenovac.

¹⁰⁰⁶ ARSBL, 209–MG–IV/147, Sjećanje Žarka Lastrica

¹⁰⁰⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.646/1945

¹⁰⁰⁸ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

¹⁰⁰⁹ Isto

¹⁰¹⁰ Prema Opštinskom sudu u Banjaluci, broj R–544/1968 od 1. septembra 1971, datum smrti Gizele Hercog je 10. maj 1946.

¹⁰¹¹ ARSBL, 5, AJ 8–820

¹⁰¹² Popis broj 1, 2 i 3

pod državnom upravom, koja je u kuću investirala 71.629 dinara. Za kuću nije podnijet zahtjev za povrat. U kući je smještena TT Pošta Banjaluka.¹⁰¹³

Sigmund (Farkašdin, Banat, 1898 – ?)

- sin Moritza Herzoga i Gizele rođ. Herzl.

Od 1919. do 1921. pohađao je Trgovačku akademiju u Beču.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 31. maja 1921. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica odugog, kose plave, očiju smeđih, usta i nosa naravnih".¹⁰¹⁴

Sigmund Herzog

Leopold (Banjaluka 6.5.1901 – ?)

- sin Moritza Herzoga i Gizele rođ. Herzler iz Banjaluke, zavičajan u Banjaluci.

Školske 1920/21. maturirao je na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.

Dana 10. septembra 1921, zajedno sa bratom Fridrichom, Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁰¹⁵

Zajedno sa ocem i braćom bio je suvlasnik trgovačkog društva *Moritz Herzog*.

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo Ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁰¹⁶

Fridrich (Banjaluka 13.8.1903 – ?)

- sin trgovca Moritza Herzoga i Gizele rođ. Herzler iz Banjaluke, Jevrej, đak, zavičajan u Banjaluci. Završio je 1913. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁰¹⁷

Dana 10. septembra 1921, zajedno sa bratom Leopoldom, Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁰¹⁸

Na osnovu odobrenja Gradskog poglavarstva u Banjaluci, broj 19.658/40 od 23. novembra 1940, protokoliso je trgovačku radnju građevinskim i ogrevnim materijalom na veliko u Ulici princa Pavla 1.¹⁰¹⁹

Arnold

- nastanjen u Sarajevu, jedan je od osnivača i član Upravnog odbora Banke za trgovinu i obrt u Banjaluci.¹⁰²⁰

¹⁰¹³ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

¹⁰¹⁴ ARSBL, 4, AJ 28–4

¹⁰¹⁵ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 908/1921

¹⁰¹⁶ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁰¹⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 14/1857

¹⁰¹⁸ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 903/1921

¹⁰¹⁹ ARSBL, Registar radnji, IV 1938–368

Pavao–Pavle¹⁰²¹ dr (Zagreb, 6.9.1900 – ?)

- sin zubara Žige dr Herzoga i Alice rođ. Kronfeld, Jevrej, oženjen Verom Fusch–Betlheim, domaćicom iz Zagreba, sa kojom je stekao sina Ivu.

Medicinski fakultet završio je u Beču 27. juna 1924. i stekao zvanje doktora medicine. Oženio se Verom rođ. Fusch 23. avgusta 1925. u Zagrebu.

Volontirao je na Medicinskoj klinici Kraljevskog univerziteta u Zagrebu kao asistent–volonter do 3. juna 1926, kada je ministarskom odredbom postavljen za ljekara aspiranta u Zakladnoj bolnici istog univerziteta.

Specijalistički rad započeo je 15. maja 1926. na Internoj klinici u Zagrebu, na kojoj je radio do 1928.

Za asistenta–volontera na Medicinskom fakultetu u Zagrebu postavljen je 4. aprila 1931. Reizbor u ovo zvanje obnovljan je od strane rektora Univerziteta u Zagrebu 1934, 1937. i 1940.

Propisani ispit za asistenta interne medicine položio je na Univerzitetu u Beogradu 3–4. aprila 1936.

Zavičajno pravo odobreno mu je u Zagrebu 13. februara 1931.

U Vojski Kraljevine Jugoslavije imao je čin rezervnog oficira.

Na katoličku vjeru je prešao 19. juna 1941. Brak sa Verom Fusch–Betlheim, kćerkom Josipa dr Fuscha i Elle rođ. Rosenfeld, sklopio je u Zagrebu 31. jula 1941. Vjenčanje je obavljeno u katoličkoj crkvi sv. Jeronima.

Naređenjem Ministarstva zdravstva NDH, Z.Broj: 36.626–1941. od 4. septembra 1941, postavljen je za ugovornog službenika u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, sa mjesečnom nagradom u iznosu od 5.000 kuna. Raspoređen je na Školsku polikliniku u Derventi, na poslove suzbijanja endemskog sifilisa. Na dužnost u Derventi stupio je 1. oktobra 1941. Dok je radio u Derventi, živio je u zajedničkom kućanstvu sa ocem Žigom dr Hercogom. Oca je zbog njegovog lošeg zdravstvenog stanja morao izdržavati.

Prisegu vjernosti NDH položio je 16. novembra 1942. na Školskoj poliklinici u Derventi.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH od 12. januara 1944. raspoređen je na privremeni rad u Gradsku bolnicu u Karlovcu.

Ugovorna nagrada povećana mu je 12. septembra 1944. sa 7.000 na 16.500 kuna.¹⁰²²

Vera rođ. Fusch (Zagreb, 24.11.1901 – ?)

- kćerka Josipa dr Fuscha i Elle rođ Rozenfeld, domaćica, supruga Pavla dr Herzoga.¹⁰²³

Ivo (Zagreb, 24.7.1926 – ?)

- sin Pavla dr Herzoga ljekar i Vere Fusch–Betlheim, domaćice iz Zagreba.

Pokršten je 19. juna 1941. u Zagrebu.

Školske 1941/42. položio je peti razred na Državnoj realnoj gimnaziji u Derventi. Inače, u Derventi je živio i kao zubni ljekar radio njegov djed dr Žiga Hercog.¹⁰²⁴

¹⁰²⁰ ARSBL, 23, Registar društava, broj 1.022; *Sarajevski list*, broj 255/1911; *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913.

¹⁰²¹ U pojedinim dokumentima kod muških članova porodice Herzog dopisivano je i prezime Betlheim (Žiga, Pavle i Ivo). Moguće je da je prezime Betlheim promijenjeno u Herzog.

¹⁰²² ARSBL, ZD, 33 i ARSBL, 74, broj 2.627/1944

¹⁰²³ ARSBL, ZD, 33

¹⁰²⁴ ARSBL, ZD, 33

HERZL

Margita dr (Subotica, 22.2.1900 – Čemernica, januar 1942)

Dr Margita Hercl

- završila je Medicinski fakultet u Beču, a godine 1928. stekla je zvanje specijaliste za dječije bolesti. Govorila je mađarski i njemački, a služila se francuskim jezikom.

Sa mjesta šefa Dječije poliklinike u Subotici premještena je 31. maja 1930. u istom zvanju na Dječiju polikliniku Higijenskog zavoda u Banjaluci. Tu funkciju obavljala je do 15. februara 1941, kada je imenovana za vršioca dužnosti šefa Odjeljenja za zaštitu majke i djeteta u istom zavodu.¹⁰²⁵

Na konstitutivnoj skupštini Ženskog pokreta u Banjaluci, održanoj 1. septembra 1935, izabrana je za člana Nadzornog odbora.¹⁰²⁶

Bila je aktivna u Sekciji podmlatka Crvenog krsta u Banjaluci. Od strane Društva izabrana je za člana žirija u konkursu za izbor najbolje odnjegovanog djeteta na proslavi *Dečijeg i majčinog dana*. Proslava je održana 2. maja 1938. u Banjaluci.¹⁰²⁷

Među 70 žena aktivistkinja u radničkom pokretu u Banjaluci bila je i Margita Herzl.¹⁰²⁸

Početak marta 1938. otvorila je privatnu ordinaciju u Ulici kralja Alfonsa 20¹⁰²⁹, a februara 1939. ordinaciju je preselila na Bulevar kralja Petra 17, preko puta Narodnog pozorišta Vrbaske banovine.¹⁰³⁰

Prema kazivanju Mire Kesić, osim profesora crtanja Josipa Crnoborija, u Vakufskoj zgradi stanovala je 1941. i dr Margita Hercl.¹⁰³¹

Na platnom spisku osoblja Higijenskog zavoda u Banjaluci za decembar 1941, pored ostalih, navode se i Jevreji dr Margita Hercl, v.d. predstojnik odjela, i dr Haim Levi, v.d. predstojnika odjela.¹⁰³²

Decembra mjeseca 1941. otišla je u partizane. Svoj odlazak iz Banjaluke pravdala je navodnim odlaskom na dopust u Zagreb. Župska redarstvena oblast u Banjaluci raspisala je 14. februara 1942. za njom potjernicu.¹⁰³³ Dana 14. januara 1942. otpuštena je iz službe.¹⁰³⁴

Upravitelj Župske redarstvene oblasti u Banjaluci dr Ivo Gromss uputio je 20. jula 1942. Zaštitnom redarstvu Banjaluka (taj. broj 1.619/42) popis građana Banjaluke koji su se odmetnuli u šumu. Na popisu je evidentirana i dr Margita Herzl.¹⁰³⁵

U izvještaju Alkara¹⁰³⁶ o komunističkoj organizaciji u Banjaluci do 10. aprila 1941, između ostalog, u poglavlju III stoji: *Bojeći se represalija, odmah nakon objave rata od strane sila Trojnog pakta, viđeniji su komunisti počeli bježati u šumu...* a među njima navedena je dr Margita Herzl.

¹⁰²⁵ ARSBL, ZDIL, broj 74

¹⁰²⁶ Vrbaske novine, broj 797/1935

¹⁰²⁷ ARSBL, 30, 11–2

¹⁰²⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁰²⁹ Vrbaske novine, broj 1.404/1938

¹⁰³⁰ Vrbaske novine, 1.546/1939

¹⁰³¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁰³² ARSBL, 76, broj 7.549/1941

¹⁰³³ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, 160–43 i 160–46

¹⁰³⁴ Narodne novine, broj 72/1942

¹⁰³⁵ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 9/3–311, K165 i 41/1–2, K164

¹⁰³⁶ Vinko Rudić Alkar, najistaknutiji agent UNS–e u Banjaluci. U Banjaluku je došao 1942. i ostao do jeseni iste godine. Imao je više pseudonima. Provalio je banjalučku partijsku organizaciju i odlazio na partizansku teritoriju, gdje je imao sastanke sa partizanskim komandantima.

Za odbjegli dr Margitu Herzl Alkar navodi: *liječnica Higijenskog zavoda u Banjaluci, rođena 1900. u Subotici, stan u Dr Joze Sunarića ulica 14.*¹⁰³⁷

Poginula je januara mjeseca 1942. u partizanskoj bolnici na Čemernici poslije napada četnika.

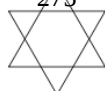
Ruža

- rodom iz Subotice, sestra dr Margite Herzl.

Dana 24. juna 1933. podnijela je molbu na konkurs za prijem zvaničnika dnevničara za rad u Banskoj upravi Vrbaske banovine, u kojoj navodi da je na Mešovitoj gimnaziji u Subotici položila maturu 12. juna 1922, da je u Subotici 27. juna 1930. završila dvogodišnji tečaj sa završnim ispitom iz stenografije i daktilografije i da je dobrog moralnog vladanja. Molba je odbijena.¹⁰³⁸

¹⁰³⁷ ARSBL, 330-001-071

¹⁰³⁸ ARSBL, 9, I-AJ 16-195

HERZLER

Simon

- trgovac, Jevrej iz Slavonije.¹⁰³⁹

Dana 31. januara 1903. protokolirao je trgovinu pomodnom, manufakturnom i konfekcionom robom *Simon Herzler* sa sjedištem u Banjaluci.¹⁰⁴⁰ Radnja je bila registrovana i 1913.¹⁰⁴¹

Godine 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.200 kruna.¹⁰⁴²

Ova trgovina je 18. januara 1915. brisana iz registra, a upisano je da vlasnik prodaje pokućstvo komisiji Prve hrvatske stolarske i tapetarske zadruge iz Zagreba. Radnja je 21. januara 1922. brisana iz registra jer ju je vlasnik napustio.¹⁰⁴³

Serafina rođ. Poljokan (1886 – ?)

U toku 1921. imala je registrovanu trgovačku radnju u Banjaluci.¹⁰⁴⁴

U prijavi ratne štete, koju je Albin Menahem Ledić (Levi), po zanimanju trgovački putnik, sa stalnim boravištem u Osijeku, Prilaz 31, kao nasljednik oštećene Serafine Hercler rođ. Poljokan, podnio 1. oktobra 1945. u Osijeku, navodi se da je Serafina Hercler rođ. Poljokan kćerka Avrama, dobi 55 godina, Jevrejka, i da je imala stalno boravište u Banjaluci. Oštećenju je od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala ustaška vlast na pokućstvu, namještaju, odjeći, rublju i posteljini (uništeni 11. aprila 1941). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 106.400, a po Gradskoj komisiji 75.000 dinara.¹⁰⁴⁵

Hansi (Banjaluka, 12.8.1912 – ?)

- kći Serafine Herzler.

Između 1923. i 1925. završila je prvi i drugi razred Rimokatoličke više djevojačke škole *Marija Pomoćnica* u Banjaluci, a između 1925. i 1927. treći i četvrti razred Rimokatoličke ženske građanske škole *Marija Pomoćnica* u Banjaluci.¹⁰⁴⁶

Fridrich (Banjaluka, 20.8.1909 – ?)

- sin Simona trgovca iz Banjaluke. Jevrej. Završio je 1919. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁰⁴⁷

Školske 1915/16. godine pohađao je šesti razred Velike realne gimnazije u Banjaluci.¹⁰⁴⁸ Maturirao je školske 1920/21. godine.

¹⁰³⁹ *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913

¹⁰⁴⁰ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 974; *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913

¹⁰⁴¹ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 179/1913

¹⁰⁴² ARSBL, Obrtni registar, broj 283/1907

¹⁰⁴³ ARSBL 23, Registar inokosnih firmi, broj Fi–10/1914

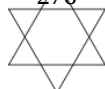
¹⁰⁴⁴ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 120/1921.

¹⁰⁴⁵ ARSBL, 111, KRŠBL, broj 2.801/1945

¹⁰⁴⁶ ARSBL. 608, 19–10

¹⁰⁴⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 17/376

¹⁰⁴⁸ XXI izvještaj Velike realke 1915/1916, str. 40

HERZMAN¹⁰⁴⁹

Eduard (Klagenfurt, 1861 – Banjaluka, 30.6.1921)

Godine 1893. poglavar Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine postavio ga je za privremenog kotarskog ljekara u Bijeljini.¹⁰⁵⁰

Od 1912. radio je kao sreski, a potom kao okružni ljekar u Banjaluci, a bio je i glavni ljekar u Sreskoj bolesničkoj blagajni u Banjaluci prije Prvog svjetskog rata.¹⁰⁵¹

Nosilac je austrougarskog odlikovanja *zlatni krst za zasluge sa krunom*.¹⁰⁵²

Ukazom od 1. aprila 1919. penzionisan je u zvanju zdravstvenog nadzornika.¹⁰⁵³

Imao je kuću na uglu Štrosmajerove i Nikole Tesle. Umro je u Banjaluci 30. juna 1921.

Klementina rođ. Zashol (1873 – ?)

- zubarica, supruga sanitarnog inspektora dr Eduarda Herzmana, zavičajna u Erdeviku, Srem.

Dana 13. aprila 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹⁰⁵⁴

Margarete (Neswek, Češka, 12.3.1892 – ?)

- kćerka Edvarda Herzmana i Klemente rođ. Zashol.

Vjenčala se u Banjaluci u evangelističkoj crkvi 9. maja 1914. za Mottl Rudolfa. Brak je razveden 9. maja 1921.¹⁰⁵⁵

Johana (1895 – ?)

- zubarica, zavičajna u Erdeviku, Srem.

Dana 12. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁰⁵⁶

Albert (1898 – ?)

- đak, zavičajan u Erdeviku, Srem.

Dana 12. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Grac¹⁰⁵⁷

¹⁰⁴⁹ Prezime se pisalo i Herzmann.

¹⁰⁵⁰ *Sarajevski list*, broj 112/1893

¹⁰⁵¹ Izvještaj Sreske bolesničke blagajne u Banjaluci za 1912.

¹⁰⁵² *Bosnischer bote*, 1912.

¹⁰⁵³ *Službene novine Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca*, broj 26/1919

¹⁰⁵⁴ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 406/1921

¹⁰⁵⁵ Administrativna služba grada Banjaluke, matična služba, MKV, broj 2/1914

¹⁰⁵⁶ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 766/1921

¹⁰⁵⁷ Isto, broj 767/1921

Berta (1881 – ?)

- domaćica iz Prijedora, nadležna u Đakovu, supruga apotekara.
Od Kotarske oblasti u Prijedoru tražila je 1921. izdavanje putne isprave radi putovanja u Beč. Na putovanje bi povela svoje dvoje djece.¹⁰⁵⁹

Gabrijela (Prijedor, 25.2.1911 – ?)

- kćerka Ludwiga, apotekara u Prijedoru, vjere jevrejske.
U vremenu 1922–26. pohađala je i završila nižu gimnaziju u Prijedoru
U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Kralja Petra ulici 8.¹⁰⁶⁰
Od poglavara sreza Prijedor tražila je 2. juna 1928. produženje putne isprave za Italiju i Austriju radi zdravstvenog oporavka i posjete rodbini. Uz očevo odobrenje, putuje sama. Molbi je udovoljeno 6. juna 1928.¹⁰⁶¹

Gabrijela, Katica i Ludovik Hirschmann**Katica–Mejrema (Prijedor, 29.5.1913 – ?)**

- kćerka Ludwiga, apotekara u Prijedoru, Kralja Petra ulica 8, vjere jevrejske.
U vremenu 1924–28. pohađala je i završila četiri razreda niže gimnazije u Prijedoru. Zbog šetnje iza 7 sati, 2. novembra 1926. kažnjena je ukorom razrednog starješine i ocjenom *dobar* iz vladanja.¹⁰⁶²

U molbi podnijetoj 2. juna 1928. poglavaru sreza Prijedor, tražila je da joj se na godinu dana izda putna isprava radi liječenja i posjete rodbini. Putuje sama, uz očevo odobrenje. Molbi je udovoljeno 6. juna 1928.¹⁰⁶³

Podžupan Velike župe Sana i Luka, na osnovu Zakona o ličnim imenima, naložio je 29. septembra 1941. Kotarskoj oblasti u Prijedoru da upiše promjenu imena Katicice Hiršman u Mejrema Hiršman.¹⁰⁶⁴

Ludovik–Lujo (Zagreb, ? – ?)

U molbi za produženje putne isprave na godinu dana, koju je 25. septembra 1928. podnio poglavaru sreza Prijedor, osim mjesta rođenja, navodi da mu je otac Filip Hirschmann, apotekar, stalno nastanjen u Prijedoru, te da je "stasa srednjeg, kose prosijedo–crne, očiju

¹⁰⁵⁸ Prezime je pisano i kao Hiršman.

¹⁰⁵⁹ ARSBL, 4, 5– Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 447; ARSBL, 5, AJ 8–925

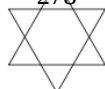
¹⁰⁶⁰ ARSBL, Glavni katalog 1922–23–29, 1923–24–28, 1924–25–20 i 1925–26–11

¹⁰⁶¹ ARSBL, 5, AJ 8–926

¹⁰⁶² ARSBL, Glavni katalog 1924–25–21, 1925–26–11, 1927–28–4 i 1928–29–3

¹⁰⁶³ ARSBL, 5, AJ 8–927

¹⁰⁶⁴ ARSBL, 74, broj 2.969/1941

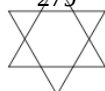

smeđih, lica duguljastog, usta i nosa naravnih, bradu brije, a nosi podrezane crno–prosijede brkove". Putna isprava mu je potrebna radi posjete porodici u Austriji, Čehoslovačkoj, Italiji, Njemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Švicarskoj i Rumuniji. Molbi je udovoljeno 27. septembra 1928.¹⁰⁶⁵

Kotarska ispostava u Kozarcu tražila je 31. oktobra 1941. od Velike župe Sana i Luka pisaću mašinu marke *Adler 8*, uz obrazloženje da se ispostava trenutno služi malom *Remington* portal pisaćom mašinom, vlasništvo apotekara Luje Hiršmana iz Prijedora. Pisaću mašinu Kotarskoj ispostavi u Kozarcu dala je Kotarska oblast iz Prijedora. Predstojnik Ispostave očekuje da će jednog dana mašina biti oduzeta od ispostave i vraćena vlasniku.¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶⁵ ARSBL, 5, AJ 8–1.059

¹⁰⁶⁶ ARSBL, 74, broj 5.659/1941

Arnold (Hruševac, Velika Gorica, 17.11.1881 – Banjaluka, 22. 2. 1959)

- sin Ignaca i Terezije Veiss, suprug Luize rođ. Kraut, sa kojom je stekao kćerku Almu. Gradsko poglavarstvo u Bosanskoj Gradišci, pod brojem 3/25, izdalo je domovnicu Arnoldu Hofmanu, njegovoj supruzi Luizi i kćerki Almi.¹⁰⁶⁸

Od Sreskog načelstva u Bosanskoj Gradišci 15. juna 1926. tražio je izdavanje putne isprave za putovanje u inostranstvo.¹⁰⁶⁹

Rješenjem Ministra poljoprivrede i voda Kraljevine SHS od 15. jula 1926, kao veterinar Sreskog poglavarstva u Bosanskoj Gradišci preveden je u viši (šesti) stepen sa osnovnom platom od 10.200 dinara.¹⁰⁷⁰

Maja 1927. postao je član *Crvenog krsta* Sreskog poglavarstva za Bosansku Gradišku.¹⁰⁷¹

Radio je u Kraljevskoj banskoj upravi Vrbaske banovine u Banjaluci kao viši veterinarski savjetnik,¹⁰⁷² a 25. marta 1932. u istom svojstvu premješten je u Sresko načelstvo Bosanska Gradiška.¹⁰⁷³ Odatle je 8. novembra 1935. premješten u Sresko načelstvo u Bosanskom Petrovcu.¹⁰⁷⁴

Radio je kao viši veterinarski savjetnik u veterinarskom odsjeku poljoprivrednog odjeljenju Ustaškog stožera i povjerenika za bivšu Vrbasku banovinu u Banjaluci maja mjeseca 1941.¹⁰⁷⁵

Rješenjem Ministra seljačkog gospodarstva NDH od 7. jula 1941, penzionisan je Arnold Hofman, veterinarski savjetnik. Istom Ministarstvu Hofman je 5. avgusta 1941. uputio molbu radi određivanja mirovine.¹⁰⁷⁶

Na sjednici umirovljenika, održanoj u Banjaluci 20. avgusta 1941, izabrana su četiri lica za likvidaciju Kluba penzionera bivše Vrbaske banovine Banjaluka i Društva penzionera bivše Vrbaske banovine Banjaluka. Među izabranima je bio i ing. Arnold Hofman, veterinar u mirovini.¹⁰⁷⁷

Kao veterinarski savjetnik u mirovini, do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Mile Budaka 22 i "jedno dijete u miješanom braku".¹⁰⁷⁸

U službu je ponovo primljen 1. januara 1943. kao honorarni službenik u Gradskom poglavarstvu u Banjaluci.¹⁰⁷⁹

Na spisku činovnika i službenika Gradskog poglavarstva koji su 27. septembra 1944. otišli sa partizanima, evidentiran je i Arnold Hofman, v.d. tržišni nadzornik, inače državni umirovljenik.

Na spisku osoblja Privrednog odjeljenja Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Bosansku Krajinu, raspoređenih po NOO, evidentiran je ing. Arnold Hofman, veterinar u Okružnom NOO Kozara.¹⁰⁸⁰

¹⁰⁶⁷ Prezime se pisalo i kao Hoffmann.

¹⁰⁶⁸ ARSBL, Popis gradskog pučanstva sa stanjem 1. marta 1920, broj H-63

¹⁰⁶⁹ ARSBL, 5, AJ 8-796

¹⁰⁷⁰ ARSBL, 5, AJ 16-242 i 247

¹⁰⁷¹ ARSBL, 5, AJ 26-39

¹⁰⁷² Postavljen ukazom broj 5.546/I od 30. januara 1932.

¹⁰⁷³ *Vrbaske novine*, broj 122/1932

¹⁰⁷⁴ *Vrbaske novine*, broj 874/1935.

¹⁰⁷⁵ ARSBL, USPBVBBL, III-664/1941

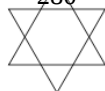
¹⁰⁷⁶ ARSBL, 74, broj 172/1941

¹⁰⁷⁷ Isto, broj 1.360/1941

¹⁰⁷⁸ Popis broj 1

¹⁰⁷⁹ ARSBL, 1, 1-Matična knjiga službenika Grada Banjaluka 1881/1945, redni broj 685

¹⁰⁸⁰ ARHIV BiH, ONOGBK, sig 87/1944, fotokopija

Na spisku porodica kojima je mjesto stanovanja Banjaluka, rađenom u Prijedoru 9. novembra 1944, evidentirana je i porodica Arnolda Hofmana, veterinara, srednjeg imovnog stanja. Od 29. septembra 1944. u NOV se nalazi se i njegova kći Alma.¹⁰⁸¹

Upisan je 1954. u knjigu državljana za grad Banjaluku.¹⁰⁸²

Umro je u Banjaluci u Ulici Moše Pijade 16 u 6,30 časova.¹⁰⁸³

Luiza rođ. Kraut (Sarajevo, 25.2.1893 – ?)

- domaćica, supruga Arnolda Hofmana.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Mile Budaka 22 i izjašnjavala se kao arijevska rimokatoličke vjere.¹⁰⁸⁴

Upisana je 1954. u knjigu državljana za grad Banjaluku.¹⁰⁸⁵

Alma (Sarajevo 23.9.1920 – ?)

- kćerka veterinarskog savjetnika Arnolda Hofmana i Luize rođ. Kraut.

Viši tečajni ispit na Realnoj gimnaziji u Banjaluci položila je 25. juna 1939.¹⁰⁸⁶

Do 29. jula 1942, kao vježbenica u apoteci, imala je stalno boravište u Ulici dr Mike Budaka 22.¹⁰⁸⁷

Filip M. (1890 – logor Jasenovac, 1941)

Bio je predsjednik Jevrejskog sportskog kluba *Makabi*¹⁰⁸⁸ i blagajnik Mjesnog odbora Vrbaskog kola jahača *Petar Mrkonjić* u Banjaluci.¹⁰⁸⁹

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁰⁹⁰

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Čauševića ulici.¹⁰⁹¹

U prijavi ratne štete, koju je kao zastupnik oštećenog 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenom Filipu Hofmanu, namješteniku Činovničke zadruge u Banjaluci, sa stalnim boravkom u Banjaluci (Čauševića ulica 32a), narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine: dvije zgrade oštećene bombardovanjem, pokućstvo i namještaj, roba i ostala nepokretna i pokretna imovina oduzeti. Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva iznosila je 28.000, a po Gradskoj komisiji 94.000 dinara.¹⁰⁹²

Njegova zgrada u Ulici Šoše Mažara 32a u Banjaluci bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora. Sobe u prizemlju i dvije pomoćne prostorije izdate su pod zakup Sulejmanu Džaniću i Hamdiji Haliloviću.¹⁰⁹³

Filip Hoffmann, rođen 1890. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁰⁹⁴

¹⁰⁸¹ ARSBL, 33, 1–1220

¹⁰⁸² Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, KD, broj 33.147/1954

¹⁰⁸³ ARSBL, Lični fond Milan Vukmanović (1927–1993); Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 92/1959

¹⁰⁸⁴ Popis broj 1.

¹⁰⁸⁵ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, KD, broj 33.146/1954

¹⁰⁸⁶ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci 1938/1939.

¹⁰⁸⁷ Popis broj 1

¹⁰⁸⁸ Dragan Golub, *Informator za Bosansku Krajinu, za 1924–1925*, Banjaluka 1924.

¹⁰⁸⁹ *Vrbaske novine*, broj 89/1933

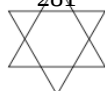
¹⁰⁹⁰ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁰⁹¹ Popis broj 2 i 3

¹⁰⁹² ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.625/1945 i broj 4.415/1945

¹⁰⁹³ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

¹⁰⁹⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (4.7.2009)]

Bukica rođ. Nachmias (Banjaluka 1899 – logor Jasenovac, 1.8.1942)¹⁰⁹⁵

- kćerka Josefa Nachmiasa i Matilde rođ. Suzin.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Čauševića ulici.¹⁰⁹⁶

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 334/47 od 3. oktobra 1947, i popisu zaostavštine iza Bukice Jozefa Nachmias udata Hofman, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, stoji da je "Bukica Jozefa Nachmias udata Hofman uhapšena od ustaških vlasti 31. jula 1942. i avgusta mjeseca iste godine transportovana u logor Stara Gradiška gdje je i ubijena, da su njene nekretnine (kuća sa dvorištem površine 197 m² u mahali Ferhadija) vrijednosti 1947. od 60.000 dinara i da je nasljednik imetka iza umrle Bukice Hofman rođ. Nachmias iz Banjaluke Marcel Hofman pokojnog Filipa iz Jerusalema".¹⁰⁹⁷

Prema ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 335/47 od 3. oktobra 1947, "iza Haima Nachmiasa pok. Josefa iz Banjaluke, brata Bukice Jozefa Nachmias udate Hofman, dio imetka nasljeđuje sin pokojne Bukice Jozefa Nachmias udata Hofman, Marcel Hofman pokojnog Filipa iz Jerusalema".¹⁰⁹⁸

Bukica Hoffmann Nachmias, kćerka Jozefa, rođena 1899. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁰⁹⁹

Marcel

- sin Filipa i Bukice rođ. Nachmias, poslije Drugog svjetskog rata živio u Izraelu.

Olga udata Nettel preudata Šujica (Slabsko, Vožice, 7.5.1890 – ?)

- kćerka trgovca Šimona Hofmana i Barbare rođ. Katz, Jevrejka, zavičajna u Františku kod Liberca, po zanimanju manipulant.

U Pragu se 1. septembra 1928. udala za dr Vladimira Šujicu. Mjeseca jula iste godine Vladimir Šujica završio je Medicinski fakultet na praškom univerzitetu.

Dr Vladimira Šujicu, ljekara u Kotarskom predstojništvu u Banjaluci, ustaše su uhapsile i odvele u logor u Slavonskoj Požegi, gdje je ubijen jula–avgusta 1941.¹¹⁰⁰

Josip

Godine 1912. bio je pristav Sreskog suda u Sanskom Mostu.¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁵ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 214/1947

¹⁰⁹⁶ Popis broj 2 i 3

¹⁰⁹⁷ ARSBL, 111, broj 48.060/1947

¹⁰⁹⁸ Isto, Ostavine N–10

¹⁰⁹⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (4.7.2009)]

¹¹⁰⁰ ARSBL, 9, VIII, AJ 18–Š–1

¹¹⁰¹ *Bosnischer bote*, 1912.

IZRAEL

David (1868 – ?)

- sin Isaka, španski Jevrej, trgovac.

Dana 17. maja 1902, u zajedništvu sa radnjom *Janković Mile 1893*¹¹⁰², registrovao je trgovinu drvima (japijom) i blagom *David Izrael*, a 1910. registrovao je vođenje mesarskog obrta na Carskom drumu 21.¹¹⁰³

Dana 3. septembra 1915. od Rosine Mosnay kupio je pekarsku radnju, osnovanu 1896, ali je ubrzo napustio taj posao, tako da je 7. juna 1916. radnja brisana iz registra.¹¹⁰⁴

Rahela (Bihać, 28.3.1891 – ?)

- kći trgovačkog preduzetnika Davida, španjolska Jevrejka.

Od 1903. do 1907. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Carskom drumu.¹¹⁰⁵

Erna (Banjaluka, 6.3.1912 – ?)

- kći trgovca Davida Izraela.

Dana 20. juna 1931. maturirala je na Gimnaziji u Banjaluci.¹¹⁰⁶

David (Sarajevo, 1863 – ?)

- vjere jevrejske, oženjen, po zanimanju askulant.

Saslušan je 29. maja 1922. kao svjedok u Okružnom sudu u Banjaluci. Tokom saslušanja izjavio je da je poznavao trgovca Dudu Levija.¹¹⁰⁷

Rafael

- član Upravnog odbora Banke za trgovinu i obrt d.d. u Banjaluci poslije Prvog svjetskog rata.¹¹⁰⁸

Salomon

Okružni sud u Banjaluci brisao je 17. marta 1928. radnju Salomona Izraela, koji je prestao da obavlja trgovačke poslove.¹¹⁰⁹

Gonda

Prema obrascu N–2 Komisije za nacionalizaciju pri NOO Banjaluka od 29. oktobra 1959, na dan 25. septembra 1958. Gonda Izrael iz Banjaluke, Ulica fra Grge Martića 43, bio je sopstvenik (suvlasnik) polovine zgrade površine 696 m² u Banjaluci u Ulici Moše Pijade broj 12, a koja ima prizemlje i jedan sprat, odnosno dva dvosobna i dva četvorosobna stana.¹¹¹⁰

Josip inž.

- stalnog boravišta u Sarajevu

¹¹⁰² ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 923, *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913. i *Bosnischer Bote*, 1908.

¹¹⁰³ ARSBL, Registar obrta, broj 134/1910.

¹¹⁰⁴ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj Fi–130/1915.

¹¹⁰⁵ ARSBL, 608, 3–4–5.

¹¹⁰⁶ AJ fond 66/SN, fasc. 7.

¹¹⁰⁷ ARSBL, 23, AJ 51, broj Kt 159/1930

¹¹⁰⁸ *Narodno jedinstvo*, broj 62/1920.

¹¹⁰⁹ Isto, broj 48/1928

¹¹¹⁰ ARSBL, 114, Nacionalizacija.

Od 27. septembra 1934. radio je kao honorarni nadničar u Odjeljenju za kolonizaciju u Direkciji šuma Banjaluka. Dužnosti honorarnog nadničara razriješen je 27. juna 1935. i postavljen za činovnika pripravnika.¹¹¹¹

Izidor M.

- osnovao je i registrovao u Bihaću 1893. firmu pod nazivom *Izrael Isidor M.*¹¹¹²

Rachelina

- kći trgovca Rafaela, Jevrejka iz Bihaća.
U vremenu 1899–1902. pohađala je i završila III i IV razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. *Vinka Paulskog* u Banjaluci.
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Banjaluci u Salvator ulici.¹¹¹³

David J.

- dana 14. maja 1884, pod brojem 107/trg, registrovao je trgovačku firmu *David J. Izrael.*¹¹¹⁴

Josef D.

- sa Mošom D. Israelom 1899. je osnovao i registrovao firmu *Israel Josef D. & Mošo D.* u Bosanskom Petrovcu.¹¹¹⁵

Sara (Petrovac, 1888 – ?)

- kći Josipa Izraela, trgovca.
Školske 1900/01. godine pohađala je i završila IV razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. *Vinka Paulskog* u Banjaluci.
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Banjaluci u Spasitelja ulici.¹¹¹⁶

Regina (Petrovac, 1892 – ?)

- kći trgovca Josipa Izraela.
Školske 1900/01. godine pohađala je i završila III razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. *Vinka Paulskog* u Banjaluci.
Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Banjaluci u Spasitelja ulici.¹¹¹⁷

Isak dr

Ministar narodnog zdravlja Kraljevine SHS penzionisao je početkom 1924. dr Isaka Izraela, sreskog nadljekara u Derventi.¹¹¹⁸

¹¹¹¹ ARSBL, DŠBL, III–13

¹¹¹² *Bosnicher Bote*, 1900.

¹¹¹³ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 111–1899/1900 i 238–1901/1902

¹¹¹⁴ *Sarajevski List*, 1884; *Bosnicher Bote*, 1900.

¹¹¹⁵ *Bosnicher Bote*, 1900.

¹¹¹⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 238–1900/1901

¹¹¹⁷ Isto, 239–1900/1901

¹¹¹⁸ *Narodno jedinstvo*, broj 23/1924

Moritz–Mavro

- limar, Jevrejin iz Slavonije, sa suprugom Emom stekao je sina Roberta i kćerku Mariju.

Dana 9. maja 1886. registrovao je firmu *M. Jellinek* sa sjedištem u Banjaluci. Dana 14. juna 1907. proširio djelatnost firme i registrovao poslove građevinskog preduzetništva – uvođenja vodovoda. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 3.000 kruna.

Poslije njegove smrti, dana 27. marta 1925, kao vlasnica firme evidentirana je njegova supruga Ema Jelinek. Ona je u Gospodskoj ulici vodila trgovinu staklarskom robom i ručno proizvedenim porculanom.¹¹²⁰

Maria udata Deutsch (Banjaluka, 14.10.1884 – ?)

- kći limara Moritza, austrijska Jevrejka.

Školske 1898/99. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Gospodskoj ulici i u Salvator gasse.¹¹²¹

U molbi koju je u ime Marije Deutsch, koja živi u Pragu, ing. Leon Poljokan (fra Grge Martića 23) podnio 23. novembra 1945. Gradskom narodnom odboru u Banjaluci, navedeno je da je Marija Deutsch rođ. Jelinek rođena 14. oktobra 1884, da joj je otac Mavro Jelinek, limar, umro u Banjaluci, da joj je majka Ema rođ. Kon umrla u Banjaluci, te da se 3. jula 1905. u Banjaluci udala za Otta Deutscha, češke narodnosti, rođenog 26. aprila 1874. u Vlašskem, Mezežiči.¹¹²²

Robert (Banjaluka 1885 – ?)

- sin Moritza, trgovac.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku radi posjete bolesnoj sestri, koju je 5. avgusta 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da mu je "stas malen, lice okruglo, kosa crna, oči smeđe, usta i nos obični".¹¹²³

Dana 2. septembra 1921. podnio je molbu za izdavanje putovnice za Francusku.¹¹²⁴

Fanika (Kuzminac, Slavonija 16.8.1893 – ?)

- kći trgovca Julija, austrijska Jevrejka.

Od 1904. do 1907. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Gospodskoj ulici i u Salvator gasse.¹¹²⁵

Micika (Donja Tuzla, 1.11.1889 – ?)

- kći trgovca Lazara, vjere izraelske.

Školske 1899/1900. pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Salvator gasse 184.¹¹²⁶

Žarko inž.

- podšumar VIII položajne grupe, sa mjestom službovanja u Bosanskoj Dubici, oženjen.

Nalazio se na spisku službenika Šumarskog odsjeka Povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu koji su imali pravo na deputatne prinadležnosti.¹¹²⁷

¹¹¹⁹ Ovo se prezime pisalo i kao Jelinek.

¹¹²⁰ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj F–3/1908 i Registar obrta, broj 371/1907 i 73/1908

¹¹²¹ ARSBL, 608, 1–1a/11

¹¹²² ARSBL, 111, Matični ured, broj 18.538/1945

¹¹²³ ARSBL, 4, AJ 30–46

¹¹²⁴ ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 863/1921

¹¹²⁵ ARSBL, 608, 4–6/326

¹¹²⁶ ARSBL, 608, 1–1

¹¹²⁷ ARSBL, 74, broj 6.488/1942

U periodu od juna do oktobra 1942, Žarku inž. Jelineku, sreskom šumaru u Bosanskoj Dubici, odobravane su isplate mjesečnih prinadležnosti. Molbe za isplate prinadležnosti, preko Velike župe Sana i Luka, prosljeđivane su Ravnateljstvu šuma u Banjaluci.¹¹²⁸

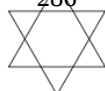
Vladimir (Blagaj, Bosanski Novi, 5.8.1928 – ?)

- sin Stanislava Jelineka, inženjer u Blagaju.

Pohađao je gimnaziju u Prijedoru. Nakon završenog drugog razreda, školske 1941/42. upisao se u treći. Iz škole se ispisao 8. januara 1942. Razlog ispisa nije naveden.¹¹²⁹

¹¹²⁸ ARSBL, 74, broj 9.328/42, broj 15.090/1942 i broj 17.490/1942

¹¹²⁹ ARSBL, DRGP, 26–19

KABILJO

Elias (Sarajevo, 13.12.1891 – logor Jasenovac, septembar 1942)

- sin Arona, trgovac, oženjen Elom rođ. Herzler iz Banjaluke.

Dana 6. novembra 1931. registrovao je trgovinu gotovim muškim i dječijim odijelima *Elias Kabiljo* sa sjedištem na Bulevaru kralja Aleksandra 76.¹¹³⁰

Dana 18. marta 1937. na Bulevaru kralja Aleksandra 74 otvorio je trgovinu konfekcijom i pomodnom robom *Elka odijela*. Radnja je prestala sa radom na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti broj 25.983/42 od 24. novembra 1942.¹¹³¹

Elijasu Kabilju je za 1940. predložen razrez tečevine u iznosu od 28.000 dinara.¹¹³²

Edhem i Muharem Šašivarević iz Banjaluke tražili su 7. juna 1941. od Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku da im proda manufakturnu radnju *Elka*, bivše vlasništvo Elijasa Kabilja iz Banjaluke, uz plaćanje i polaganje kapare od 20.000 dinara ili nekretnine koja se nalazi preko Vrbasa, a vlasništvo je njihovih dviju kćeri. Prednost pri kupovini obrazložili su činjenicom da je Edhem proveo na radu u ovoj radnji četiri i po a Muharem sedam godina, te da su oni *siromasi koji žele da budu poštteni trgovci među našim građanima... Danas imade robe oko 400.000 dinara, ali pošto je vlasnik na toj robi 30–40% zarađivao može se misliti kakvu faktičku vrijednost predstavlja ova roba*. Molba je odbijena uz obrazloženje da je radnja predata Hrvatskoj konzumnoj zadruzi radnika i namještenika.¹¹³³

U odjavnici Uprave policije Banjaluka od juna 1941. stoji da je Elias A. Kabiljo, trgovac, rođen 13. decembra 1891. u Sarajevu, sa stanom u Banjaluci u Ulici Mehmed–paše Sokolovića 56a, dana 15. juna 1941. odjavio boravište za sebe, Elu i Alfreda ali je i dalje sa porodicom ostao u Banjaluci.¹¹³⁴

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹¹³⁵

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, K broj 3.298/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, radnja Elijasa A. Kabilja prodana je 25. jula 1941. Hrvatskoj konzumnoj zadruzi s.o.j. za iznos od 800.000 kuna, sa rokom otplate od dvije godine.¹¹³⁶

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Mehmed–paše Sokolovića 56.¹¹³⁷

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je Albin Menahem Ledić (Levi), trgovački putnik iz Osijeka (Cankareva ulica 31), podnio u Osijeku 1. oktobra 1945, stoji (rubrika A) da je Elijas Kabiljo, sin Arona, star 50 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijen od ustaša septembra 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,200.000, a po Gradskoj komisiji 360.000 dinara, uz napomenu da je *šteta utvrđena prema godinama života ubijenog*.¹¹³⁸

U prijavi ratne štete, koju je Albin Menahem Ledić podnio u Osijeku 1. oktobra 1945, stoji da su oštećenom Elijasu Kabilju od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom,

¹¹³⁰ ARSBL, Registar radnji IV, redni broj 155

¹¹³¹ Isto, redni broj 41 i 150

¹¹³² ARSBL, 9, VIII, AJ 24–5

¹¹³³ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 104/1941

¹¹³⁴ ARSBL, 77, BB/1941, 15. juni 1941.

¹¹³⁵ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, II gr. reg. 12/2, k. 169;

Ozren Kvaternik, nećak vojskovođe i maršala Slavka Kvaternika, 29. maja 1941. stupio je na dužnost ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, a potom i povjerenika i pozdanika UNS-e za Veliku župu Sana i Luka u Banjaluci. Nakon osnivanja Odjela I u Uredu II UNS-e u Zagrebu, 26. juna 1942, postavljen je za njegovog pročelnika, osnovanog za obavještajni i kontraobavještajni rad među Italijanima. Osim ovih obavještajnih podataka, Odjel je prikupljao i podatke o djelovanju hrvatske emigracije pod kontrolom Italijana.

¹¹³⁶ ARSBL, 330–004–027, redni broj 16

¹¹³⁷ Popis broj 1, 2 i 3

¹¹³⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.804/1945

prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (uništena trgovina odijelima *Elka*, pokućstvo, namještaj i ostala nepokretna i pokretna imovina). Ukupna šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 73.000 dinara.¹¹³⁹

U prijavi ratne štete, koju je, kao zastupnik oštećenog, 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenom Elijasu Kabilju, vlasniku *Tivara*, od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (oduzeta roba, namještaj i ostala nepokretna i pokretna imovina). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 3,600.000, a po Gradskoj komisiji 1,990.000 dinara.¹¹⁴⁰

Ela rođ. Herzler (Banjaluka, 1901 – logor Jasenovac, septembar 1942)

- bankarska činovnica, zavičajna u Iloku, Srem.

Dana 30. septembra 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.¹¹⁴¹

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Mehmed–paše Sokolovića 56.¹¹⁴²

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je Albin Menahem Ledić (Levi), trgovački putnik iz Osijeka (Cankareva ulica 31), podnio u Osijeku 1. oktobra 1945, stoji (rubrika A) da je Ela Kabiljo rođ. Herzler, kćerka Isidora, stara 40 godina, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom, kao građansko lice ubijena od ustaša septembra 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 280.000, a po Gradskoj komisiji 480.000 dinara.¹¹⁴³

Alfred zvani Buki (Sarajevo, 1924 – logor Jasenovac, septembar 1942)

- sin Elijasa, zajedno sa Irenom Atijas bio je učenik elektro odsjeka Srednje tehničke škole.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Mehmed–paše Sokolovića 56.¹¹⁴⁴

Ubijen je u logoru Stara Gradiška ili na putu između Stare Gradiške i Jasenovca.¹¹⁴⁵

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je Albin Menahem Ledić (Levi), trgovački putnik iz Osijeka (Cankareva ulica 31), podnio u Osijeku 1. oktobra 1945, stoji (rubrika A) da je Buki Kabiljo, sin Eliasa, star 17 godina, po zanimanju trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom, kao građansko lice ubijen od ustaša septembra 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,100.000, a po Gradskoj komisiji 960.000 dinara, uz napomenu da je *šteta utvrđena prema godinama života ubijenog*.¹¹⁴⁶

Samuel (Banjaluka, 15.8.1875–9.10.1933)

- sin Moše, španski Jevrej.

Registrovao je trgovinu manufakturnom i kolonijalnom robom sa sjedištem u Banjaluci i u toku 1907. na ime poreza platio iznos od 1.600 kruna.¹¹⁴⁷

Dana 18. februara 1910. protokolisoa je trgovinu mješovitom robom *Samuel Kabiljo* sa sjedištem u Banjaluci.¹¹⁴⁸

¹¹³⁹ Isto, broj 2.802/1945

¹¹⁴⁰ Isto, broj 4.402/1945

¹¹⁴¹ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 941/1921

¹¹⁴² Popis broj 1, 2 i 3

¹¹⁴³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.805/1945

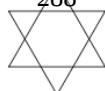
¹¹⁴⁴ Popis broj 1, 2 i 3

¹¹⁴⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹¹⁴⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.806/1945

¹¹⁴⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 473/1907

¹¹⁴⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 1256

Dana 16. avgusta 1921. Ministarstvu za socijalnu politiku u Sarajevu podnio je pritužbu radi prisilnog iznajmljivanja njegovog stovarišta od strane Kotarskog ureda u Banjaluci.¹¹⁴⁹

U molbi za zavičajnost (državljanstvo), koju je 1922. podnio Gradskom poglavarstvu u Banjaluci, naveo je da "u Banjaluci živi 22 godine, da je oženjen Rozom Rahaelom i da imaju kćerke Palu i Hani i sinove Mosku i Alberta, da ih savremeno vaspitava i školuje, da vodi trgovinu te da je veleposrednik". Nadležna opština bila mu je Tešanj.¹¹⁵⁰

Radi obavljanja trgovačkih poslova često je putovao u Njemačku, Austriju i Čehoslovačku. U molbi za izdavanje putovnice, koju je 25. avgusta 1921. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa visokog, lica okruglog, kose prosijede, očiju smeđih, usta i nosa naravnih i da nosi brkove".¹¹⁵¹

Na sjednici Gradskog poglavarstva od 14. maja 1925. izabran je za člana Poreskog odbora na period od 1925. do 1927.¹¹⁵²

Prema kazivanju Mire Kesić, kada je pala pod stečaj radnju Samuela Kabilja u glavnoj ulici u Banjaluci kupio je Branko Dimitrijević, trgovac iz Banjaluke.

U obnovljenoj matičnoj knjizi rođenih kao otac Hanči Kabiljo udova Salom zaveden je Samuel Kabiljo, rođen 10. oktobra 1876, po zanimanju trgovac, oženjen Rozom Salom, rođenom 1. februara 1886. Oboje stanuju u Banjaluci.¹¹⁵³

U prijavi ratne štete, koju je, kao zastupnik oštećenog, 29. septembra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara, stoji da su oštećenom Samuelu Kabilju, stalnog boravišta u Banjaluci (Martićeva ulica 34), od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem imovine (kuća oštećena). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 6.000 dinara.¹¹⁵⁴

Roza rođ. Salom (Banjaluka, 1.2.1886 – logor Jasenovac, 15.7.1943)

- kći Avrama Saloma i Palombe rođ. Altarac, domaćica, supruga Samuela Kabilja.

U molbi podnijetoj 15. januara 1920. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci za izdavanje inozemne putovnice, navela je da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose crvene, očiju plavih, usta i nosa naravnih i da putuje u Njemačku, Austriju i Čehoslovačku radi liječenja".¹¹⁵⁵ Identičnim zahtjevom podnijetim 9 jula 1921. tražena je inozemna putovnica za putovanje u Austriju sa kćerkama Paulom i Hanom.¹¹⁵⁶

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 34.¹¹⁵⁷

U izjavi Jozefa Levija iz Banjaluke, sina pokojnog Todorisa, sa stanom u Đure Pucara ulici 42, starog 37 godina, namještenika u Gradskom magazinu u Banjaluci, datoj 28. juna 1948. Gradskom narodnom odboru u Banjaluci, stoji da je Roza Kabiljo rođ. Salom "odvedena iz Banjaluke kod masovnog odvođenja Jevreja po ustašama te je ista kao i svi drugi likvidirana u logoru Jasenovac dana 15. jula 1943".¹¹⁵⁸

Roza Kabiljo, kćerka Avrama, rođena 1886. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹¹⁵⁹

¹¹⁴⁹ ARSBL, 4, AJ 13–60

¹¹⁵⁰ ARSBL, 22, broj 1.811/1922

¹¹⁵¹ ARSBL, 4, AJ 27–37

¹¹⁵² ARSBL, 5, broj 7.176/1925

¹¹⁵³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XI, broj 492

¹¹⁵⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.633/1945

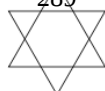
¹¹⁵⁵ ARSBL, 4, AJ 27–29

¹¹⁵⁶ ARSBL, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 647

¹¹⁵⁷ Popis broj 1, 2 i 3

¹¹⁵⁸ ARSBL, 111, broj 20.821/1948. i Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 73/1949

¹¹⁵⁹ [www.jusp–jasenovac.hr (11.8.2009)]

Paula udata Čubrilović (Banjaluka, 16.4.1909 – ?)

- kći Samuela Kabilja i Roze rođ. Salom, supruga Branka Čubrilovića.

Od 1920. do 1924. pohađala je i završila Rimokatoličku višu djevojačku školu u Banjaluci.¹¹⁶⁰

Na konstitutivnoj skupštini Ženskog pokreta u Banjaluci, održanoj 1. septembra 1935, izabrana je za člana Nadzornog odbora.¹¹⁶¹

Tek postavljeni vršilac dužnosti bana Vrbaske banovine dr Nikola Stojanović sazvaio je politički satanak na koji je pozvao pomoćnika bana Gojka Ružića, protu Dušana Kecmanovića i upravnika policije Bogdana Brankovića. Na sastanak nije pozvao druge stranačke prvake, pa ni dr Branka Čubrilovića, koji se nalazio u Banjaluci, odakle je sa suprugom i svastikom Hanom zvanom Hanči udata Salom odletio avionom.¹¹⁶²

Dana 23. decembra 1947, zajedno sa Florom Brammer rođ. Salom iz Zagreba, Mirom Papo rođ. Salom preudata Kulušić iz Beograda i Hanči Kabiljo rođ. Salom iz Beograda, prodala je gradilište sa dućanom od 130 m² zajedno sa gradilištem na kome je sagrađena dvospratna kuća, 10. marta 1948. gradilište sa dvospratnom kućom od 77 m², a 13. aprila 1948. kuću sa kućištem površine 95 m², vrt 77 m², vrt 204 m² i dvorište 50 m².¹¹⁶³

Hanna, zvana Hanika i Hanči, udata Salom (Banjaluka, 6.9.1910 – ?)

- kći Samuela Kabilja i majke Roze rođ. Salom.

Od 1921. do 1925. pohađala je i završila Rimokatoličku višu djevojačku školu u Banjaluci.¹¹⁶⁴

Poslije Drugog svjetskog rata živjela je u Beogradu.

U prijavi ratne štete koju je Hanči Salom rođ. Kabiljo, po zanimanju domaćica iz Beograda (Vlajkovićeve ulica 9/I), kao nasljednica i skrbnica, podnijela u Beogradu 28. avgusta 1945, stoji da su oštećenju Hanči Salom rođ. Kabiljo, kćerki Samuela, rođenoj 6. septembra 1910, domaćici, stalnog boravišta u Beogradu, narodnosti jevrejske, nasljednici Regine Bukus Levi (kao dokaz su priložene izjave svjedoka Paule i dr Branka Čubrilovića i testament Regine Bukus Z. Levi rođ. Salom, pohranjen u Sreskom sudu u Banjaluci), od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (oduzeta radnja u Banjaluci na Bulevaru kralja Aleksandra 66, vlasništvo Regine Bukus Levi, kuća u Banjaluci na Bulevaru kralja Aleksandra 73, pokućstvo i namještaj, roba i teretno vozilo). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,807.200, a po Gradskoj komisiji 1,149.600 dinara.¹¹⁶⁵

Mosko (Banjaluka, 5. maja 1913¹¹⁶⁶ – ?)

- sin Samuela Kabilja.

U toku 1932. bio je učenik sedmog razreda Realne gimnazije u Banjaluci.¹¹⁶⁷

U državnu službu stupio je 28. jula 1936. na osnovu rješenja Ministarstva finansija Kraljevine Jugoslavije, broj 26.474/I od 15. jula 1936, i postavljen za činovničkog pripravnika X položajne grupe pri Vrbaskoj finansijskoj direkciji u Banjaluci. Za pomoćnog arhivara X položajne grupe postavljen je rješenjem Ministarstva finansija, broj 22.600/I od 25. jula 1939. U Finansijsku direkciju u Beogradu premješten je 6. februara 1941, ali je sa te dužnosti razriješen već 15. februara iste godine i vraćen u Vrbasku finansijsku direkciju Banjaluka na mjesto pomoćnog arhivara.

¹¹⁶⁰ ARSBL, 608, 19–4, 5, 6

¹¹⁶¹ *Vrbaske novine*, broj 797/1935

¹¹⁶² *Isto*, broj 1.787/1941

¹¹⁶³ ARSBL, 22, Ugovori, H/3, H/103 i M/12

¹¹⁶⁴ ARSBL, 608, 19–4, 5, 8

¹¹⁶⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/1945

¹¹⁶⁶ U obnovljenoj matičnoj knjizi rođenih stoji da je rođen 16. maja 1914. u Banjaluci.

¹¹⁶⁷ AJ, fond 66/SN, fasc. 7

Rješenjem Državne riznice u Zagrebu, broj 20.988–194 od 23. jula 1941, otpušten je iz državne službe.

Njegov rad za 1936. i 1937. ocijenjen je kao *vrlo-dobar*, dok mu je za 1939. izrečena disciplinska kazna.¹¹⁶⁸

Na ime neiskorišćenog godišnjeg odmora, 17. maja 1941. zatražio je od Financijskog ravnateljstva Banjaluka odsustvo u trajanju od 20 dana radi "obilaska najbliže rodbine o kojoj nema nikakvih vijesti a ne znam da li su još u životu". Odsustvo mu je odobreno.¹¹⁶⁹

Prema izvještaju o hapšenju talijanskih državljana i štićenika Kraljevskog talijanskog vicekonzulata u Banjaluci od 2. februara 1942. stoji: *...31. januara 1942. dobio sam spis od Ustaške nadzorne službe u Banjaluci u kome se vidi da u Splitu boravi Židov Mosko Kabiljo iz Banjaluke, šurjak bivšeg jug. min. dr Branka Čubrilovića pod lažnim imenom Miroslav Pećo...od nekih karabinjera koji se nalaze kod Splita je dobio legitimacije i propusnice na strana imena, koje mu služe da može u ovoj državi iseljavati tajno Židove.*¹¹⁷⁰

U toku 1942. boravio je u Splitu i za Jevreje koji bježe iz NDH nabavljao legitimacije i propusnice.¹¹⁷¹

Prema izjavi Žarka Lastrića, datoj u Banjaluci 10. jula 1975, Jevrejin Mosko Kabiljo pobjegao je 1941. iz Banjaluke u Italiju. *Kada smo se poslije rata jednom vidjeli u Banjaluci pričao mi je kako su Viktor Gutić¹¹⁷² i Vilko Butorac¹¹⁷³ bili uhvaćeni. Naime, Mosko Kabiljo vidio ih je na Trgu sv. Marka u Veneciji gdje hrane golubove. Kad ih je primijetio odmah je upozorio američke vojnike, koji su se tu nalazili, da su obojica ratni zločinci. Prema pričanju Moske Poljokana, nakon hapšenja i zatvaranja Vilko Butorac je sa nekim zlatom podmitio stražare, a do zlata je došao u toku rata putem pljačke, i tako uspio da pobjegne iz zatvora. Viktoru Gutiću, prema kazivanju Žatka Lastrića, to nije uspjelo: Mislim da Viktor Gutić nije kindapovan, kako neki misle, jer znam da je avionom prebačen 1946. u Zagreb, a potom u Banjaluku.*¹¹⁷⁴

Albert (Banjaluka, 9.9.1915¹¹⁷⁵ – ?)

- sin Samuela.

Na vanrednoj skupštini Đačkog literarnog udruženja "Mlada Jugoslavija", održanoj 9. oktobra 1932, izabran je za blagajnika.

Dana 30. juna 1933. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹¹⁷⁶

¹¹⁶⁸ ARSBL, 17, Evidencija službenika i namještenika, 1.929/45, str. 113

¹¹⁶⁹ ARSBL, 76, broj 31.567/1941

¹¹⁷⁰ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 13/5– 295, K 153a

¹¹⁷¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, 173– 8/41– 1

¹¹⁷² Dr Viktor Gutić (Banjaluka, 1901–1947), advokat i zloglasni ustaški stožernik, osnivač mjesne organizacije Hrvatske nacionalističke omladine (HANA O) i tajnik Hrvatskog sokola u Banjaluci, osnivač i tajnik HRSS-a u Banjaluci (1921– 25) i član Hrvatske federalističke stranke dr Ante Trubića (1925– 28), priključio se 1930. grupi oko dr Ante Pavelića. Zbog ustaškog djelovanja 1932. osuđen je u Okružnom sudu u Banjaluci na kaznu strogog zatvora od 15 mjeseci koju je izdržao u kaznionici u Sremskoj Mitrovici. Mobilisan je 1. aprila 1941. i upućen u Bihać. U Banjaluku se vratio 17. aprila 1941. i, prije zvaničnog imenovanja, proglasio ustaškim stožernikom za Bosansku Hrvatsku i povjerenikom za bivšu Vrbasku banovinu sa sjedištem u Banjaluci. Od 25. avgusta 1941. vršio je dužnost velikog župana pri MUP-u u Zagrebu, a od 1. aprila 1942. velikog župana u Karlovcu. Kao ratnom zločinac suđeno mu je u Banjaluci. Zajedno sa Feliksom Nedzielskim i banjalučkim župnikom dr Nikolom Bilogrivićem osuđen je na kaznu smrti vješanjem.

¹¹⁷³ Vilko Butorac, činovnik Invalidskog suda u Banjaluci i *Napredkove* zadruge u Banjaluci, jedno vrijeme bio je pisar u advokatskoj kancelariji dr Viktora Gutića. U ustašku organizaciju primljen je u Banjaluci 13. juna 1939. Po izbijanju rata, kao pripadnik najuže svite Viktora Gutića, imenovan je za ustaškog pobočnika i povjerenika Podružnice Hipotekarne banke u Banjaluci i zamjenika člana Pokretnog prijekog suda u Banjaluci. Bio je Gutićeva ličnost od neograničenog povjerenja i neizbježni njegov pratilac. Od 1943. živio je u Slavonskom Brodu, gdje se oženio i bavio trgovačkim poslovima. Pred kraj rata emigrirao je u Argentinu.

¹¹⁷⁴ ARSBL, 209–MG–IV/147

¹¹⁷⁵ Kao godina rođenja upisana je i 1916.

¹¹⁷⁶ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1932/33.

Na molbu Arnolda Hoffmanna iz Banjaluke, Gradski narodni odbor u Banjaluci je 9. aprila 1949. donio rješenje kojim se utvrđuje da je "Albert Kabiljo, rođen u Banjaluci 9. septembra 1916, od oca Samuela Kabilja, koji je umro u Banjaluci 9. septembra 1933, i majke Roze Kabiljo rođ. Salom, koja je umrla u Jasenovcu 15. avgusta 1943".¹¹⁷⁷

Malka

Dana 12. juna 1939. registrovala je stezničarsku radnju sa sjedištem u Princa Pavla bb. Radnja je brisana iz registra 15. aprila 1940.¹¹⁷⁸

Salamon (Bihać ,13.6.1922 – ?)

- sin trgovca Jakoba Kabilja i majke Gracije, domaćice iz Bihaća.
Završio je III razred Gimnazije u Bihaću, a 1936–38. pohađao je IV i V razred Državne realne gimnazije Prijedoru. Stanovao je kod Avrama Pinte, profesora iz Prijedora.¹¹⁷⁹

David (1893 – ?)

- trgovac iz Prijedora.
U Okružnom sudu u Banjaluci 14. marta 1924. registrovao je trgovinu mješovitom robom sa sjedištem u Prijedoru.¹¹⁸⁰

U molbi Davida Kabilja, trgovca mješovitom robom u Prijedoru, koju je 29. aprila 1941. podnio Povjereništvu Ustaškog stožera Prijedor, stoji: *Slobodan sam umoliti gornji naslov da mi odobri 6.500 dinara odnosno 8.000 dinara za izdržavanje moje porodice:*

- *David i žena Blanka rođena Atijas 3.000 dinara,*
- *sin Jozef, star 28 godina, knjigovođa u mojoj radnji, boluje od bubrežnih kamenčića... 1.500 dinara,*
- *kćerka Rifka, stara 20 godina, upisana na filozofski fakultet u Zagrebu... 1.000 dinara,*
- *sin Samuel, star 19 godina, maturirao, ima namjeru studirati u Zagrebu... 1.000 dinara,*
- *Izidor, šurjak, star 41 godinu, otišao na poziv vojnih vlasti i nije se vratio, a kod mene je od 1919. godine... 1.500 dinara.*

Molba je odbijena kao *bez predmetna*.¹¹⁸¹

David Kabiljo, Jevrej iz Prijedora, bio u šumi, uhapšen je 6. jula 1942. od njemačke vojske kod Palančišta, srez Prijedor. Častio je narod na svečanosti organizovanoj povodom prekida pakta Jugoslavije sa Njemačkom.¹¹⁸²

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942, od 9. jula David Kabiljo nalazio se u zatvoru kao njemački zarobljenik. Odatle je 7. avgusta 1942. upućen u logor.¹¹⁸³

U dopisu Zaštitnog redarstva za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka, tajni broj 729 od 2. avgusta 1942, upućenom zapovjedniku redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci, stoji da su 7. avgusta upućeni u logor sljedeći Jevreji koje su Redarstvu predale njemačke vlasti: David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov.¹¹⁸⁴

U popisu porodica sa područja opština Prijedor, Palančište i Ćela, koje imaju članova objeglih u partizane, sačinjenom od strane Kotarske oblasti u Prijedoru, broj 1.546/43 od 26.

¹¹⁷⁷ ARSBL, 111, Matični ured, broj 11.564/1949

¹¹⁷⁸ ARSBL, Registar radnji IV, redni broj 486

¹¹⁷⁹ ARSBL, DRGP, 20–33 i 21–23

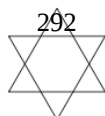
¹¹⁸⁰ ARSBL, 23, broj F–9/1–1924; i *Narodno jedinstvo*, broj 50/1924

¹¹⁸¹ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 34/1941

¹¹⁸² ARSBL, kopija, MNO FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8–2, K 162

¹¹⁸³ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika, broj 136

¹¹⁸⁴ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 40/15–12, K 171a

februara 1943. i upućenom Zaštitnom redarstvu Banjaluka, evidentiran je i David Kabiljo, star 50 godina, koji je odbjegao sa četiri člana porodice.¹¹⁸⁵

David Kabiljo, Jevrej iz Prijedora, nalazi se u Italiji. Vlasnik je kuće za stanovanje u Prijedoru. Kuća nije vraćena vlasniku i privremeno je pod državnom upravom. Do 1. novembra 1946. u njoj je bila smještena prodavnica ZE–MA. Nakon što je vraćena kuća se koristi za privatne potrebe jer, osim nasljednika Davida Kabilja, suvlasnički dio ima i treće lice (kuća je na dva spiska evidentirana u Sanskom Mostu).¹¹⁸⁶

Blanka rođ. Atijas (Bugojno, 1892 – logor Gradiška, 1943)

- žena Davidova, stara 50 godina, domaćica, sa prebivalištem u Prijedoru. Nalazi se na popisu zatvorenika u zatvoru *Crna kuća* u Banjaluci. Zatvorena je 25. juna neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942).¹¹⁸⁷

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942, Blanka Kabiljo nalazila se u zatvoru od početka jula mjeseca. Iz zatvora je 7. avgusta 1942. upućena u logor.¹¹⁸⁸

Blanka Kabiljo, kćerka Morde, rođena u Bugojnu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Stara Gradiška.¹¹⁸⁹

Sarina (Bugojno, 19.4.1912 – ?)

- kćerka Davida, trgovca u Prijedoru, vjere jevrejske.

U vremenu 1923–27. pohađala je i završila nižu gimnaziju u Prijedoru (I–IV razred). U toku školovanja stanovala je kod oca, u Ulici vojvode Stepanovića i Hadžiselimbegovića ulici 4.¹¹⁹⁰

Dana 20. juna 1931. maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹¹⁹¹

Josip–Josif (Deventa, 25.12.1913 – logor Stara Gradiška)

- sin Davida, trgovca u Prijedoru.

Poslije završene osnovne škole, 1924–28. pohađao je i završio nižu gimnaziju u Prijedoru. U toku školovanja stanovo je kod oca u Hadžiselimbegovića ulici 4.¹¹⁹²

Dana 3. decembra 1926. kažnjen je ukorom razrednog starješine, a vladanje mu je ocijenjeno kao *prilično (2)* jer, pored svih opomena, uporno i konstantno nije dolazio na časove gimnastike. Na sjednici razrednog vijeća održanoj 10. februara 1928. kažnjen je ukorom razrednog vijeća i snižavanjem ocjene iz vladanja zbog nedovoljnog pohađanja kina.

Do 1933. bio je igrač Sportskog kluba *Gradžanski* u Prijedoru, a potom igrač Sportskog kluba *Slavija* u Prijedoru.¹¹⁹³

Jozef Kabiljo, sin Davida, rođen 1913. u Derventi, Jevrej, ubijen je od ustaša u logoru Stara Gradiška.¹¹⁹⁴

Debora (Derventa, 6.4.1915 – ?)

- kći trgovca Davida Kabilja, trgovca u Prijedoru, vjere jevrejske.

Pohađala je i završila nižu gimnaziju u Prijedoru 1926–30. U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Prijedoru u Hadžiselimbegovića ulici 4.

Kažnjena je 8. maja 1928. ukorom razrednog starješine zbog *nemira na času*.

¹¹⁸⁵ Isto, 38/15–1, K 171a

¹¹⁸⁶ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

¹¹⁸⁷ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–9, K167

¹¹⁸⁸ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika, broj 90

¹¹⁸⁹ [www.jusp–jasenovac.hr (11.8.2009)]

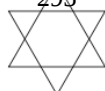
¹¹⁹⁰ ARSBL, DNGP, Upisnica, 24–18, 25–13, 26–8 i 27–19

¹¹⁹¹ XXXVI izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

¹¹⁹² ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 25–23, 26–14, 27–13 i 28–10

¹¹⁹³ *Vrbaske novine*, broj 89/1933

¹¹⁹⁴ [www.jusp–jasenovac.hr (11.8.2009)]

Na sjednici Nastavničkog savjeta održanoj 10. i 11. decembra 1929. kažnjena je ukorom razrednog starješine zbog neumjesne izjave o svom nastavniku.

Oslobođena je 20. juna 1930. polaganja nižeg tečajnog ispita u gimnaziji.¹¹⁹⁵

Dana 31. avgusta 1934. položila je viši tečajni ispit na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹¹⁹⁶

Rifka (Prijeđor, 5.5.1921 – ?)

- kći Davida, trgovca u Prijeđoru.

Nakon završetka četvororazredne osnovne škole, 1932–40. pohađala je i završila Državnu realnu gimnaziju u Prijeđoru (I–VIII razred). U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Prijeđoru u Hađžiselimbegovića ulici i Husein–kapetanovoj ulici 4. Redovno je plaćala školarinu i zdravstveni fond za đake.¹¹⁹⁷

Samuel (Prijeđor, 25.12.1922 – ?)

- sin trgovca Davida i majke Blanke iz Prijeđora.

Nakon završene osnovne škole, 1933–41. pohađao je Državnu realnu gimnaziju u Prijeđoru (I–VIII razred). U toku školovanja stanovao je kod roditelja u Prijeđoru u Husein–kapetanovoj ulici 4.¹¹⁹⁸

Rena (Prijeđor, 1905 – ?)

Na popisu zatvorenika u zatvoru *Crna kuća* u Banjaluci nalazi se Rena Kabiljo, žena Jozefa, stara 27 godina, vjere jevrejske, rođena u Prijeđoru, sa prebivalištem u Prijeđoru, domaćica. Zatvorena je 25. juna neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942).¹¹⁹⁹

Prema evidencijama zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942, nalazila se u zatvoru od početka jula mjeseca. Odatle je 7. avgusta 1942. upućena u logor.¹²⁰⁰

Samuel I.

- rabin, predavao Mojsijevu vjeronauku u I razredu Državne građanske škole u Sanskom Mostu.¹²⁰¹

Anula (Sanski Most, 27.7.1910¹²⁰² – ?)

- kći Davida, trgovca u Sanskom Mostu, aškenaska Jevrejka, 1921–25. pohađala je i završila nižu gimnaziju u Prijeđoru.¹²⁰³

Rifka (Sanski Most, 24.10.1912 – ?)

- kći Davida, trgovca u Sanskom Mostu, Jevrejka, 1923–27. pohađala je i završila nižu gimnaziju u Prijeđoru.¹²⁰⁴

Zadik (Sanski Most, 13.7.1915 – ?)

- sin Davida, trgovca u Sanskom Mostu, vjere Mojsijeve.

Završio je četiri razreda osnovne škole u Sanskom Mostu. Nižu gimnaziju u Prijeđoru pohađao je od 1925. Dana 20. juna 1930. oslobođen je polaganja nižeg tečajnog ispita.

¹¹⁹⁵ ARSBL, DNGP, Upisnica, 27–14, 28–16, 29–6 i 30–5

¹¹⁹⁶ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci 1934/1935.

¹¹⁹⁷ ARSBL, DRGP, upisnice, 19–17, 20–16, 21–12, 22–13, 24–12, 33–23, 34–24 i 35–17

¹¹⁹⁸ Isto, 19–16, 20–15, 21–18, 22–13, 23–13, 25–15, 34–23 i 35–26

¹¹⁹⁹ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–9, K167

¹²⁰⁰ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika, broj 91.

¹²⁰¹ ARSBL, ASCG, 66, 3.282, 2.528

¹²⁰² Po starom kalendaru 18.9.1909.

¹²⁰³ ARSBL, DRGP, Glavni katalog, 1921–22– 25 i 1924–25–12

¹²⁰⁴ Isto, 25–12, 26–17 i 33–16

Redovno je plaćao taksu u fond za zdravstvenu zaštitu učenika.

U toku školovanja stanovao je kod oca u Sanskom Mostu u Novoj ulici broj 334 (Nikole Pašića 488).¹²⁰⁵

Luna (Sanski Most, 25.9.1917 – ?)

- kći Davida, trgovca u Sanskom Mostu, i majke pok. Flore, Jevrejka.

Poslije završene osnovne škole u Sanskom Mostu, 1927–31. pohađala je nižu gimnaziju u Prijedoru. Dana 20. novembra 1931, kao učenica trećeg razreda, ispisana je iz gimnazije. Redovno je plaćala zdravstveni fond za đake.¹²⁰⁶

Cevi (Sanski Most, 8.3.1922 – ?)

- sin vjeroučitelja Davida i majke Simhe iz Sanskog Mosta.

U banjalučkoj gimnaziji završio je II razred, a školske 1935/36. upisao se u III razred Državne realne gimnazije u Prijedoru. Iz prijedorske gimnazije isključen je 18. februara 1937. Školske 1937/38. upisan je u IV razred prijedorske gimnazije, uz opasku da je III razred takođe završio u ovoj školi. Nakon upisa u Va razred, 8. septembra 1938. odselio se u Leskovac.¹²⁰⁷

Flora (Sanski Most, 1926 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Davida.

Zajedno sa ostalim sanskim Jevrejima, ustaše i policija su je uhapsile Sanskom Mostu u zoru avgusta 1942. Internirana je logor Stara Gradiška i tamo ubijena. Sa njom je uhapšena i internirana u logor Stara Gradiška i Cipura Kabiljo, kći Cevija (1899).¹²⁰⁸

Flora Kabiljo, rođena 1926. u Sanskom Mostu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹²⁰⁹

Fric

Od 1. marta 1941. izučavao je automehaničarski zanat u mehaničarskoj radnji Miloša Šajina u Banjaluci.¹²¹⁰

¹²⁰⁵ ARSBL, DRGP, Upisnica, 26–18, 27–16, 28–18, 29–11 i 30–11

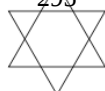
¹²⁰⁶ Isto, 30–17, 31–16 i 32–11

¹²⁰⁷ Isto, 19–15, 20–14, 21–21 i 22–15

¹²⁰⁸ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka 2008.

¹²⁰⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

¹²¹⁰ ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika, 1935/48, redni broj 166

Albert (Banjaluka, 1892 – ?)

U molbi za produženje inozemne putovnice, koju je 30. juna 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza Banjaluka, naveo je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose crne i očiju smeđih, usta i nosa pravilnih", te da putuje radi liječenja.

U toku 1934/35. Gradskom poglavarstvu u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje građevinske dozvole za izgradnju dvospratne stambene kuće (13,40 x 16,41 m) u Ulici princa Pavla, između Ibrahimage Hadžialića i Velike gimnazije. Kuću je projektovao inž. Stojan Borovnica, arhitekta iz Banjaluke.¹²¹¹

Na osnovu odluke Gradskog poglavarstva, broj 2.941/930 od 24. jula 1930, u Ulici kralja Alfonsa 16 otvorio je trgovinu cipelama *Albert Kaff*. Na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, broj 3.450/42 od 8. jula 1941, radnja je brisana iz registra.¹²¹²

Albertu Kaffu je za 1940. predložen razrez tečevine u iznosu od 57.000 dinara.¹²¹³

Josip Vicković, povjerenik radnje *Albert Kaff*, u izvještaju upućenom 2. maja 1941. Glavnom nadzorništvu komesara Stožera za Hrvatsku Bosnu u Banjaluci, navodi da je, po nalogu Benutića¹²¹⁴, trebao u ovdašnjoj pošti podići devet paketa cipela za radnju *Albert Kaff*, ali je, prema obavještenju povjerenika pošte Josipa Košara, izdavanje pošiljki obustavljeno.

Pakete je podigao tek 30. aprila 1941. U jednom otvorenom paketu nedostajalo je oko kilogram robe, s tim što je prethodno cijeli paket uzeo povjerenik pošte po odobrenju tajnika Stožera Stjepana Momčinovića.¹²¹⁵

Nakon nacionalizacije jevrejskih radnji, molbu za preuzimanje trgovačke radnje *tt Albert Kaff*, podnio je 7. juna 1941. Čamil Bučo iz Banjaluke. U molbi navodi da je svoje jedanaestogodišnje trgovačko obrazovanje i iskustvo sticao u Kafovoj radnji 1930–38. i kod *t.t. Standard* 1938–41. u svojstvu poslovođe. Molba je odbijena uz obrazloženje da je radnja već dodijeljena Josipu Vickoviću.¹²¹⁶

Aktom Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab. broj 2.476/41 od 17. juna 1941, povjerenicima u jevrejskim radnjama naloženo je da isplate *Jevrejima, bivšim vlasnicma radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazi se i Albert Kaff, sa mjesečnom nagradom od 1.500 dinara. Nagrade *pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji*.¹²¹⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 3005/41, bez izvlaštenja vlasnika i revizione procjene, radnja je 9. jula 1941. prodana Josipu Vickoviću za iznos od 100.000 kuna sa rokom otplate od tri godine.¹²¹⁸

Ugovorom od 1. septembra 1941. Državno ravnateljstvo za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka, zastupano po Sulejmanu Hadžidediću, povjereniku za **jevrejske** stanove i lokale, dalo je pod zakup lokal i stan u Ulici dr Viktora Gutića 16 dr Ibrahimu Dadiću uz godišnju najamninu od 9.600 kuna. U prijavi prihoda od zgrada stoji da je ova

¹²¹¹ ARSBL, 22, 5.8.1–K

¹²¹² ARSBL, Registar radnji IV, 1938–203

¹²¹³ ARSBL, 9, VIII, AJ 24–5

¹²¹⁴ Nikola Benutić, zamjenik ravnatelja banjalučke podružnice Državnog ravnateljstva za ponovu 1941. i 1942.

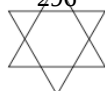
¹²¹⁵ ARSBL, USPBVBBL, Glavno nadzorništvo komesara, broj 28/1941;

Stjepan Momčinović (1900–1946), pristav i savjetnik u Vrbaskoj i Vardarskoj banovini u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, po uspostavljanju NDH imenovan je za tajnika Ustaškog stožera i Povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu. Bio je Gutićeva desna ruka. Nakon Gutićeve smjene imenovan je za kotarskog predstojnika u Kotor Varošu, a potom u Brodu na Savi. Za *savjesno i požrtvovno* vršenje dužnosti kotarskog predstojnika 1944. odlikovan je Redom zasluga za narod II stupnja. Po završetku rata uhapšen je na Sajmištu u Zagrebu. U Slavonskom Brodu je 1946. osuđen na smrtnu kaznu strijeljanjem.

¹²¹⁶ ARSBL, USPBVBBL, Glavno nadzorništvo komesara, broj 100/1941

¹²¹⁷ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, kab. broj 2.476/1941;

¹²¹⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 10

kuća, bivše vlasništvo Alberta Kaffa, osim dr Ibrahimu Dadiću izdata i Josipu Domlaju uz godišnju najamninu od 6.000 kuna.¹²¹⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom Alberta Kafa, koji se ne nalazi u Banjaluci. Stan u kući Alberta Kafa u Ulici dr Viktora Gutića iznajmljen je Mustafi Džafiću iz Banjaluke uz godišnju najamninu od 9.600 kn. Imovinom su upravljali Marić i Čeleš.¹²²⁰

U izvještaju ing. Antuna Molnara, upravnika Podružnice Prve hrvatske štedionice Banjaluka, od 24. jula 1945, upućenom Okružnoj upravi narodnih dobara Banjaluka, između ostalog stoji: *...oko 10. juna 1941. u moj stan unijela je familija Alberta Kaffa glasovir, 2 fotelje, stol, poslužni stolić i komad platna dok sam sa familijom boravio u Zagrebu. Na ranije pozive vlasti da stvari sačuvam vlasnicima, zatražio sam da iste otkupe dok su još u mom stanu. Ovo mi je bilo moguće, jer je Albert Kaff imao kod mene uložak od 32.000 kn, da sam prednje stvari platio 28.000 kn ... napred spomenute stvari nisu moje vlasništvo, a vlasnici koji su 1941. otišli u Italiju, do danas se nisu vratili.*

Ing. Antun Molnar je u Gradskom narodnom odboru Banjaluka 2. avgusta 1945. izjavio da se *navedene stvari Alberta Kaffa i danas kod njega nalaze do povratka istog, koji mu je prije 3 mjeseca iz Kaira pisao.*¹²²¹

U prijavi ratne štete, koju je, kao zastupnik oštećenog, 17. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenom Albertu Kafu, trgovcu cipelama, sa stalnim boravkom u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (pokućstvo, namještaj i ostala nepokretna i pokretna imovina). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,700.000, a po Gradskoj komisiji 700.000 dinara.¹²²²

Zgrada u Ulici Đure Pucara 16 (gr. ul. 4746), bivše vlasništvo Alberta Kaffa, procijenjena je 1947. na iznos od 300.000 dinara, a nalazila se pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Cijela zgrada izdata je pod zakup Okružnom narodnom frontu u Banjaluci, uz bruto kiriju od 10.800 dinara.¹²²³

Frieda rođ. Herzog (Banjaluka, 1902 – ?)

U molbi za produženje inozemne putnice, koju je 30. juna 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, usta i nosa naravnih".¹²²⁴

Tea

Živjela je poslije Drugog svjetskog rata u Argentini.¹²²⁵

¹²¹⁹ ARSBL, 83, BB/1941

¹²²⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 15/1942

¹²²¹ ARSBL, 97, broj 1.133/1945

¹²²² ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.412/1945

¹²²³ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom; ARSBL, 94, broj 2.399/1947

¹²²⁴ ARSBL, 5, AJ 8– 819

¹²²⁵ Podatak dao Zoran Mačkić.

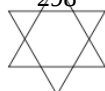
KAJON

Avram (1903 – ?)

- student, zavičajan u Sarajevu.

Dana 16. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹²²⁶

¹²²⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 493/1921.

KASTL

Moritz

Dana 6. novembra 1866. protokolisao je tvrtku *Moritz Kastl*.

Zajedno sa ortakom Bernardom Kastlom, trgovcem, 29. februara 1874. osnovao je tvrtku *J. Kastl 'Söhne*, otvoreno trgovačko društvo sa mješovitom trgovinom. Trgovina je započela sa radom 25. novembra 1878. Društvo je iz sudskog registra brisano 12. novembra 1886. jer je prestalo da postoji.¹²²⁷

Na osnovu ugovora sa *Koprivnica d.d*, protokolisanog 16. avgusta 1880, u korist žene Berte Kastl rođ. Löbl unijet je iznos od 3.000 forinti.

Stečaj nad tvrtkom otvoren je 19. decembra 1887, a 28. februara 1897. tvrtka je brisana iz registra jer ju je vlasnik napustio.¹²²⁸

Beni

Dana 6. septembra 1866. protokolisala je tvrtku *Beni Kastl*.

Ugovorom sa *Zagreb d.d*, protokolisanim 8. avgusta 1884, u korist Beni Kastl rođ. Herschl unijet je iznos od 6.000 forinti.

Stečaj nad tvrtkom otvoren je 23. oktobra 1887, a 28. februara 1897. tvrtka je brisana iz registra jer ju je vlasnik napustio.¹²²⁹

Alexsander

Dana 15. oktobra 1887. protokolisao je tvrtku za agenturne i komisione poslove *Alex. Kastl*.

U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.000 kruna.

Radnja je brisana iz registra 26. jula 1912. nakon smrti vlasnika.¹²³⁰

Margarita (Banjaluka, 1884 – ?)

- kći agenta Abrahama, vjere jevrejske.

Od 1898. do 1900. pohađala je prvi i drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Anđeoskoj 54.¹²³¹

Olga (Banjaluka, 1886 – ?)

- kći agenta Abrahama, vjere jevrejske.

Od 1898. do 1900. pohađala je prvi i drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Anđeoskoj 54.¹²³²

¹²²⁷ ARSBL, 23, Registar društva, broj 6

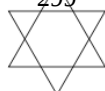
¹²²⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 330

¹²²⁹ Isto, broj 331

¹²³⁰ Isto, broj 347

¹²³¹ ARSBL, 608, 1– 24

¹²³² Isto

KATZ

Moritz (Stanislawowo, Galicija, 1850 – Zagreb, 18.5.1922)

- nadležan u Derventi.

Imao je registrovanu firmu u Derventi od 1885.¹²³³

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 12. maja 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica odugog, kose sijede, očiju smeđih, usta i nosa naravnih, nosi naočale i putuje u Karlsbad, Čehoslovačka, radi liječenja".¹²³⁴

Privatnik iz Dervente, sa stalnim boravištem u Derventi, zavičajan u Banjaluci, star 71 godinu, tražio je 1921. izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju, Čehoslovačku i Budimpeštu.¹²³⁵

Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.¹²³⁶

Ignatz (Derventa 1882 – ?)

- sin Moritza, trgovac iz Dervente, zavičajan u Derventi, star 39 godina, tražio je 1921. izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju.¹²³⁷

Dana 6. jula 1925. Sreskom uredu u Derventi podnio je molbu za izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova u Austriji, Mađarskoj Čehoslovačkoj i Španiji. U molbi navodi da je "star 42 godine, stasa srednjeg, lica oblog, očiju, kose i brkova smeđih, nosa i usta običnih".¹²³⁸

Supružnici Etta i Ignatz Katza

Etta (Stari Sivac, Sombor, 1887 – ?)

- kćerka Antona, supruga Ignatza Katza, domaćica, zavičajna u Derventi, stara 34 godine, tražila je izdavanje pasoša 1921. radi putovanja u Austriju.¹²³⁹

Dana 6. jula 1925. Sreskom uredu u Derventi podnijela je molbu za izdavanje putne isprave radi putovanja u Austriju, Mađarsku, Čehoslovačku i Španiju. U molbi navodi da je "stara 37 godina, stasa srednjeg, lica oblog, očiju i kose smeđih, nosa i usta običnih", te da putuje sa suprugom.¹²⁴⁰

Arnold dr

- honorarni ljekar u Kotor Varošu.

¹²³³ *Bosnischer Bote*, 1900.

¹²³⁴ ARSBL, 4, AJ 27–34

¹²³⁵ ARSBL, 18, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 564

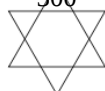
¹²³⁶ [www.gradskagroblja.hr (27.3.2009)]

¹²³⁷ ARSBL, 18, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 742

¹²³⁸ ARSBL, 5, AJ 8–308

¹²³⁹ ARSBL, 18, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 743

¹²⁴⁰ ARSBL, 5, AJ 8–88 i 309

Otpušten je iz državne službe 9. novembra 1920, nakon što je kotarski predstojnik podnio Okružnoj oblasti izvještaj o radu državnih činovnika u Kotaru Kotor Varoš.¹²⁴¹

¹²⁴¹ ARSBL, 4, AJ 11–55

KAUFER

Leopold dr (Virje, Koprivnica, 7.3.1903 – ?)

- sin Salamona Kaufera i Rose rođ. Gross.

Promovisan je 16. marta 1929. u Berlinu u doktora medicine.

Vjenčao se u Berlinu 11. avgusta 1934. sa Ilsom rođ. Holdheim iz Berlina.

Zavičajno pravo stekao je u Koprivnici 24. aprila 1936. i postao državljanin Kraljevine Jugoslavije.

U prepisu uvjerenja Komisije za pregled regruta i vojnih obveznika Vojnog izaslanika Kraljevine Jugoslavije u Njemačkoj od 3. marta 1937, stoji da je "Kaufer dr Leopold, sin Salamona i Rose, mjesto boravka Berlin W. 30 Motzstrasse 38/1, pregledan u Berlinu (pošto stalno boravi u Njemačkoj od 1910), visok 157 cm, obim 93/97 cm, trajno nesposoban za vojsku".

Odlukom Ministarstva zdravlja NDH od 4. septembra 1941, iz Zagreba je upućen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci na poslove ljekara– honorarnog službenika.

Prisegu vjernosti NDH položio je 11. novembra 1942. u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci kao ugovorni službenik.

Privremeno, po ugovoru od 15. novembra 1942, radio je u Državnoj bolnici Sarajevo.

U zajedničkom kućanstvu živio je sa suprugom Ilsom, koja nije imala nikakvih prihoda.¹²⁴²

¹²⁴² ARSBL, ZD, 24

KAVEZON

David

- suprug Blanke rođ. Nachmias iz Banjaluke.

Blanka rođ. Nachmias (1884 – logor Jasenovac, 27.8.1942)

- kći Samuela Nahmijasa i Estere, supruga Davida Kavezona sa kojim je imala kćerku Sidu, zvanu Simha i sinove Moritza i Samuela. Stanovali su u Gundulićevoj 4.

Na molbu njenog sina Moritza Kavezona iz Zagreba, Gregorijančeva 1, rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka djelovodni broj 1.455/47 od 13. januara 1947, a na osnovu saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 1.222/47 od 13. februara 1947, utvrđeno je da su "dan i mjesto smrti 27. juli 1942. i logor Jasenovac gdje je imenovana žrtva masovnog pogubljenja".¹²⁴³

Uz molbu Flore Papo Papić iz Banjaluke priložena je izjava Nade Mihalovski i Erne Nahmijas, data pred Sreskim sudom u Banjaluci 11. januara 1947, u kojoj stoji da su "*Lenka Nahmijas udata za Izidora Altarca i Blanka Kavezon rođ. Nahmijas žena Davida odvedene 27. jula 1942. iz Banjaluke u Jasenovac po ustašama gdje im se izgubio svaki trag*".¹²⁴⁴

U popisu zaostavštine koji je 19. marta 1947. sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci i u ostavinskom zaključku broj O: 68/47 od 6. aprila 1947, stoji da je "Blanka rođ. Nahmijas, udova Davida Kavezona iz Banjaluke, nastradala od ustaša u logoru Jasenovac 27. avgusta 1942, da su sinovi Moric Kavezon pok. Davida iz Banjaluke i Samuel Kavezon pok. Davida iz Haife, Palestina, nasljednici iza umrle Blanke rođ. Nahmijas "imetka koji čine kuća sa dvorištem površine 230 m² i vrt do kuće u površini od 80 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 210 m² i vrt do kuće u površini od 175 m², pašnjak površine 1 a i 200 m², oranica Bašča površine 6 a i 320 m², gradilište sa magazom površine 72 m², vrt površine 630 m² i kuća i kućište površine 370 m²".¹²⁴⁵

Sida, zvana Simha (Bosanski Petrovac, 25.10.1913 – ?)

- kći Davida i Blanke rođ. Nahmijas.

Sida Kavezon

U prepisu svjedodžbe o državljanstvu od 21. septembra 1928. stoji da je "državljanin Kraljevine Jugoslavije od rođenja, zavičajna u Bosanskom Petrovcu, visoka 160 cm, obraza okrugla, očiju smeđih, kose crne i bez osobnih znakova".

U prepisu svjedočanstva Rimokatoličke osnovne škole u Banjaluci od 30. juna 1923. stoji da je s vrlo dobrim uspjehom završila IV godište školske 1922/23. godine.

U školskoj 1923/24. godini pohađala je prvi razred Više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Bijelića ulici 12.¹²⁴⁶

U prepisu svjedočanstva Građanske škole trgovačkog smjera u Banjaluci stoji da je "položila prvi put završni ispit na toj školi školske 1927/28".

U prepisu svjedočanstva Državne ženske stručne škole u Banjaluci od 28. juna 1931. stoji da je "bila redovna učenica stručnog ateliera za krojenje i šivenje rublja od školske 1928/29 do 1930/31. godine i da ju je završila s vrlo dobrim uspjehom".

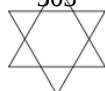
U prepisu svjedočanstva Državne više ženske stručne zanatske škole u Zagrebu od 24. juna 1933. stoji da je "položila ispit spremnosti u Državnoj višoj ženskoj stručnoj zanatskoj školi u Zagrebu pred ispitnim odborom od 1– 12. juna 1933".

¹²⁴³ ARSBL, 111, broj 5.497/1947

¹²⁴⁴ Isto, broj, 5.946/1947

¹²⁴⁵ ARSBL, 111, Ostavine, N–23 i broj 13.162/1947

¹²⁴⁶ ARSBL, 608, 21–10

U periodu od 1937. do 1941. radila je na ženskim zanatskim polubanovinskim školama u Sanskom Mostu, Bosanskom Novom i Drvaru kao stručna učiteljica.

U prepisu rješenja Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, VIII broj 248/41 od 20. maja 1941, stoji da se "Sida Kavezon kao stručna učiteljica IX položajne grupe ženske zanatske škole u Bosanskom Novom dodjeljuje na rad u žensku zanatsku školu u Bosansku Kostajnicu u istom svojstvu bez prava na dnevnicu".¹²⁴⁷

Samuel (Bosanski Petrovac, 15.6.1915 – ?)

- sin Davida i Blanke Kavezon iz Banjaluke (Bijelića ulica 12), Jevrej. Završio je 1927. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹²⁴⁸ Školske 1932/33. godine maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹²⁴⁹

Moric (Bosanski Petrovac, 4.3.1918 – ?)

- Jevrej, sin Blanke Kavezon iz Banjaluke (Bijelića 12). Završio je 1928. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹²⁵⁰ Diplomirani tehničar, nadzornik Odbora za gradnju pruge u Banjaluci. Februara 1941. bio je član Podružnice Društva diplomiranih tehničara u Banjaluci. Društvo je imalo 21 člana. Trojica od njih suđeni su zbog komunističkog djelovanja pred Sudom za zaštitu države u Beogradu.¹²⁵¹ U izvještaju Uprave policije u Banjaluci od 15. februara 1941. moralno i političko ponašanje Morica Kavezona okarakterisano je kao *dobro*, uz napomenu da on *kratko boravi* u Banjaluci.

Mošo (Bihać, ? – Drvar, 5.5.1944)

- sin Salamona, trgovac, oženjen Rifkom rođ. Atijas. Dana 14. maja 1884, pod brojem 85/trg, u Bihaću je registrovao trgovačku firmu "Mošo Salomon Kavezon".¹²⁵² Odveden je 24. juna 1941. u logor Bosanski Petrovac, a zatim je prebačen u Prijedor. Maja 1942. na Kozari je stupio u NOV, nakon čega su mu Nijemci ubili suprugu i dijete. Poginuo je u toku desanta na Drvar 5. maja 1944.¹²⁵³

Rifka (Bihać, 1910 – Banjaluka, 15.7.1942)

- kći Jakova i Simke Atijas, supruga Moše Kavezona, živjela je u Prijedoru. Ubijena je u Banjaluci 15. jula 1942.¹²⁵⁴

Lucica (Bihać, 1940 – Banjaluka, 15.7.1942)

- kći Moše Kavezona i Rifke, živjela je sa roditeljima u Prijedoru. Ubijena je u Banjaluci 15. jula 1942.¹²⁵⁵

Mosko (Bihać, 1909 – ?)

- sin Arona Kavezona iz Bihaća. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Bihaću, a pravni fakultet u Zagrebu. Kao simpatizera KPJ ustaše su ga uhapsile 23. juna 1941. i odvele u logor u Bosanski Petrovac, potom u Prijedor, pa na otok Rab. U NOV je stupio 9. septembra 1943.

¹²⁴⁷ ARSBL, ZD– K

¹²⁴⁸ ARSBL, 12, 2, red. br. 17/1102

¹²⁴⁹ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci 1932/1933

¹²⁵⁰ ARSBL, 12, 2, red. br. 9/1102

¹²⁵¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹²⁵² *Bosnischer Bote*, 1900.

¹²⁵³ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

¹²⁵⁴ ARSBL, 111, broj 48.408/1948

¹²⁵⁵ Isto

Poslije oslobođenja je radio je na mnogim odgovornim mjestima. Nakon penzionisanja je živio u Sarajevu.¹²⁵⁶

Salom–Braco (Bihać, 1921 – Garavice, 3.9.1941)

- sin Arona Kavezona iz Bihaća.

Studirao je medicinu u Beogradu. Hapšen je kao član SKOJ– a i mučen u zloglasnoj Glavnjači.

Nakon kapitulacije 1941. vratio se u Bihać. Organizovao je prikupljanje oružja i organizovao obuku u rukovanju oružjem. Juna 1941. ustaše su ga uhapsile i mučile, a potom i ubile na putu za Garavice.¹²⁵⁷

Salomon–Moni (Bihać, 1922 – ?)

- sin Jakoba Kavezona iz Bihaća.

Maturirao je u Bihaću 1941.

Nakon uspostavljanja NDH uhapsile su ga ustaše i sprovele u logor u Bosanski Petrovac, a nešto kasnije u Prijedor, odakle je upućen na radnu obavezu u Cazin. Iz Cazina je 2. septembra 1942. stupio u Prvi KNOP odred.

Poslije rata, kao ratni vojni invalid, završio je Elektrotehnički fakultet u Zagrebu, a kasnije otišao na rad u Njemačku.¹²⁵⁸

Leon (Bihać, 25.7.1924 – Šarengrad, 21.3.1945)

- sin Jakoba Kavezona, trgovca iz Bihaća.

Poslije završenog trećeg razreda bihaćke gimnazije, školske 1938/39. pohađao je IVa razred u prijedorskoj gimnaziji. Niži tečajni ispit položio je 24. avgusta 1939. U toku školovanja stanovao je kod profesora Avrama Pinte.¹²⁵⁹

Nakon uspostavljanja NDH uhapsile su ga ustaše i sprovele u logor u Bosanski Petrovac, a nešto kasnije u Prijedor, odakle je upućen na radnu obavezu u Cazin. Kao i njegov brat Moni, 2. septembra 1942. stupio je u NOV. Već sutradan, ustaše su odvele njihove roditelje u Žegar kraj Bihaća i tamo ih ubili.

Poslije završenog omladinskog kursa raspoređen je u proleterku jedinicu. Prošao je sve borbe Prve proleterke brigade. Poginuo je kao komesar.¹²⁶⁰

Regina (Bihać, 1899 – Sutjeska, 1943)

- udova Jozefa Kavezona iz Bihaća.

Zajedno sa ostalim bihaćkim Jevrejima odvedena je 24. juna 1941. u logor u Bosanski Petrovac, potom u Prijedor, pa u Cazin. Iz Cazina je 6. novembra 1942. otišla u NOV. Sa sobom je odvela nećaku Leicu (9). Radila je u sanitetu. Mala Leica je umrla od iznemoglosti. Regina je poginula kao bolničarka na Sutjesci u toku treće neprijateljske ofanzive.¹²⁶¹

Regina Kavezon

¹²⁵⁶ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

¹²⁵⁷ Isto

¹²⁵⁸ Isto

¹²⁵⁹ ARSBL, DRGP, 22–48

¹²⁶⁰ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987

¹²⁶¹ Isto

KELLER

Pinkas

- doktor filozofije, rabin Izraelske bogoštovne opštine u Banjaluci (aškenaskih Jevreja) prije i poslije Prvog svjetskog rata.

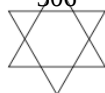
Radio je kao pomoćni učitelj, kateheta na Velikoj realci u Banjaluci i Državnoj višoj djevojačkoj školi u Banjaluci.¹²⁶²

Prije Prvog svjetskog rata osnovao je školu za učenje hebrejskog jezika.

Od 1916. bio je predsjednik Izraelske bogoštovne opštine u Banjaluci za njemačko–mađarske Jevreje.¹²⁶³

¹²⁶² *Bosnischer Bote*, 1910, 1912. i 1916.

¹²⁶³ ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

KOCH

Paul

Prema izvještaju Mustafe Džafića, nadstojnika Poštanskog ureda Banjaluka, Bivša likvidatura za bivšu Vrbasku banovinu, pod brojem 26/41 od 5. novembra 1941. obavijestila je ovaj ured da je od Židova Paula Kocha 14. juna 1941. zaplijenila 250 dolara i predala Ponovi, odnosno blagajniku iste, koji se nalazio kod Gradskog poglavarstva.

Ured za podržavljeni imetak u Banjaluci obavijestio je Poštanski ured Banjaluka da je zaplijenjeno 250 dolara od Židova Paula Kocha... i spisi o toj stvari nalaze se kod Državne riznice, Ured za podržavljeni imetak Zagreb.¹²⁶⁴

¹²⁶⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, BB/1942

KOEN¹²⁶⁵

Sadik (Sarajevo, 1910 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Levija, cipelara iz Banjaluke.

Školske 1921/22. godine pohađao je III razred Šegrtske škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Avrama Altarca, cipelara iz Banjaluke.¹²⁶⁶ Od školske 1922/23. godine pohađao je II godište Večernje šegrtske škole u Banjaluci. U napomeni stoji: "nije na zanatu, odselio u Sarajevo".¹²⁶⁷

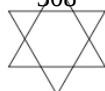
Zadik Koen, sin Levija, rođen 1910. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹²⁶⁸

¹²⁶⁵ Prezime je pisano i kao Kohen.

¹²⁶⁶ ARSBL, 602, 1–276 i 2–51

¹²⁶⁷ ARSBL, 602, 2–12

¹²⁶⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (8.8.2009)]

KOHN

Leopold

- Jevrejin iz Slavonije, protokolirao je vođenje sitničarskog i točarskog obrta sa prodajom duvana i plaćao porez u iznosu od 2.700 kruna.¹²⁶⁹
Dana 21. aprila 1910. protokolirao je kantu *Leopold Kohn*. Radnja je brisana iz sudskog registra 28. avgusta 1914. jer je vlasnik napustio.¹²⁷⁰

Janetta (Banjaluka 1884 – ?)

- kći kantinjera Leopolda, vjere jevrejske.
Od 1898. do 1900. pohađala je prvi i drugi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Elizabetstrasse.¹²⁷¹

Zigmund (Šarošt, Mađarska, 1880 – ?)

Rabin aškenaskog obreda, zajedno sa Menahemom Romanom i Fridrikom Spelenbergom, školske 1925/26. godine predavao je vjeronauku na Realnoj gimnaziji u Banjaluci. Imao je četiri godine službe, a radio je četiri časa sedmično, za godišnju platu od 1.800 dinara.¹²⁷²

Kao honorarni nastavnik sa četiri časa nedeljno, učenicima od I do VIII razreda, predavao je vjeronauku na Realnoj gimnaziji u Banjaluci od školske 1927/28. do školske 1934/35. godine.¹²⁷³

Odlukom Ministarstva pravde, broj 437 od 21. novembra 1929, izraelitskom svešteniku Sigmundu Kohnu odobren je lični i porodični dodatak na skupoću u iznosu od 609 dinara mjesečno.¹²⁷⁴

Sa ostalim predstavnicima crkvenih opština pozvan je na uzvratnu posjetu banu Svetislavu Tisi Milosavljeviću.¹²⁷⁵

Na teritoriji koja je pripojena 10. aprila 1941. NDH, živi od 1895. Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Bahtijarevića ulici 13.¹²⁷⁶

Zigmund Kohn

Frieda rođ. Geduling (Surdug, Novi Sad, 1889 – ?)

- domaćica, supruga rabina Sigmunda Kohna.
U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Austriju radi liječenja, koju je 29. septembra 1920. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navela je da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose smeđe, očiju sivih, usta i nosa običnih i nosi naočale".¹²⁷⁷
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Bahtijarevića ulici 13.¹²⁷⁸

Georg–Đuro (Brod na Savi, 1880 – logor Stara Gradiška, 1942)

- sin Leopolda, Jevrej.
Oženio se u Rumi 3. marta 1913. Fridom Handler, koja je, prema ženidbenom ugovoru, u miraz donijela namještaj u vrijednosti od 5.000 kruna i ostali dio miraza u vrijednosti od 20.000 kruna.

¹²⁶⁹ ARSBL, Obrtni registar, broj 520/1907

¹²⁷⁰ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj F-111/1910; *Sarajevski list*, broj 114/1911

¹²⁷¹ ARSBL, 608, 1-16

¹²⁷² ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122; AJ Ministarstvo prosvete, Sn. broj 29817/1925

¹²⁷³ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122; ARSBL, 9, I-AJ 16-16

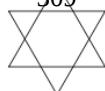
¹²⁷⁴ ARSBL, 9, I- AJ 16-16

¹²⁷⁵ ARSBL, 9, I- AJ 4-68

¹²⁷⁶ Popis broj 1, 2 i 3

¹²⁷⁷ ARSBL, 4, AJ 27-48

¹²⁷⁸ Popis broj 1, 2 i 3

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Austriju radi trgovine, koju je 29. septembra 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose smeđe, očiju zelenih, usta i nosa običnih i nosi brk plav".¹²⁷⁹

Često je putovao u Austriju, Čehoslovačku, Njemačku, Italiju i Francusku radi obavljanja trgovačkih poslova.¹²⁸⁰

Kao nasljednici Bernatha Brücknera, Maks Schnitzler i Georg Kohn registrovali su 1910. trgovačku radnju manufakturnom, tekstilnom i kratkom robom u Kralja Alfonsa 12. Na osnovu odluke Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 2.811/41 od 25. juna 1941, radnja je privremeno obustavila rad, a na osnovu odluke istog organa od 9. juna 1942, brisana je iz registra.¹²⁸¹

Na godišnjoj skupštini Filatelističkog društva u Banjaluci, održanoj 21. februara 1937, izabran je za člana Upravnog odbora i blagajnika.¹²⁸²

Na skupštini Vrbaskog banovinskog odbora društva Crvenog krsta Banjaluka, održanoj u Banjaluci 19. marta 1933, izabran je za člana Nadzornog odbora.¹²⁸³ Na tečaju za dobrovoljne bolničarke, održanom 17. februara 1940. u Higijenskom zavodu u Banjaluci, vršio je dužnost ispitivača.¹²⁸⁴

Evidentiran je na popisu članova Sokolskog društva bivše Jugoslavije, broj 12/T– 42, koji je sačinilo Povjereništvo za Veliku župu Sana i Luka.¹²⁸⁵

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Filipa Čondića 2a.¹²⁸⁶

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 9. oktobra 1945. u Banjaluci podnijela Vera Kosanović iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Kon Đuro, sin Leopolda, star 64 godine, jugoslovenski Jevrej, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, kao civil ubijen od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 10.000, a po Gradskoj komisiji 12.000 dinara.¹²⁸⁷

Margarita–Margita (Banjaluka, 28.6.1917 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kćerka trgovca Đure Kohna.

Od 1928. do 1933. pohađala je i završila Rimokatoličku žensku građansku školu *Marije Pomoćnice* u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici fra Grge Marića 25.¹²⁸⁸

Na *brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* Župskog ureda u Banjaluci stoji: Margita Kohn, rođena 28. juna 1917. u Banjaluci, vjere jevrejske, neudata, po zanimanju domaćica, prešla je na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 5. decembra 1941.¹²⁸⁹

Župska redarstvena oblast u Banjaluci, aktom V. T. broj 13/42 od 28. juna 1942, dostavila je opunomoćeniku Vlade NDH ministru dr Oskaru Turini spisak osoba koje je uhapsila 22–23. juna 1942. Među uhapšenima je i Margita Kohn.¹²⁹⁰

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Filipa Čondića 2a.¹²⁹¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 9. oktobra 1945. u Banjaluci podnijela Vera Kosanović iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Kon Margita, kćerka Đure, stara 25 godina, jugoslovenski Jevrej, po zanimanju domaćica, sa boravištem u Banjaluci, kao

¹²⁷⁹ ARSBL, 4, AJ 29–136

¹²⁸⁰ ARSBL, 5, AJ 8–46

¹²⁸¹ ARSBL, Registar radnji, IV 1938–201

¹²⁸² *Vrbaske novine*, broj 1.218/1937

¹²⁸³ *Vrbaske novine*, 89/1933

¹²⁸⁴ ARSBL, 30, 2–41

¹²⁸⁵ ARSBL, MNO, VII, 10/3–1 i 173–140, fotokopije

¹²⁸⁶ Popis broj 1, 2 i 3

¹²⁸⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.654/1945

¹²⁸⁸ ARSBL, 608, 19–27

¹²⁸⁹ ARSBL, 330, iskaznica redni broj 245/1941

¹²⁹⁰ ARSBL, Fotokopija Arhiva istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141– 13

¹²⁹¹ Popis broj 1, 2 i 3

civil ubijena od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 20.000, a po Gradskoj komisiji 840.000 dinara.¹²⁹²

Moritz

U Banjaluku je došao iz Beča i 1909. otvorio filijalu Društva *Kohn Moritz*, drvna industrija u Banjaluci, čiji je bio prokurista.

Dana 13. februara 1914. sjedište Društva preseljeno je iz Beča u Banjaluku. Društvo je brisano iz sudskog registra 3. januara 1925. zbog smrti vlasnika.¹²⁹³

Moritz (1886 – ?)

- zavičajan u Sarajevu, trgovački pomoćnik kod Josipa Elijaua u Bosanskoj Gradišci.¹²⁹⁴

Adolf

Protokolisao je ugostiteljsku radnju (gostionicu) u Aleji vojvode Mišića 7 i za poslovne potrebe zakupio prostoriju u Oficirskom domu. Radnja je prestala sa radom 31. jula 1934.¹²⁹⁵

David Korenić

Rješenjem Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju, broj 21732 od 14. aprila 1907, učitelju Davidu Kohnu dozvoljeno je da promijeni prezime u Korenić.¹²⁹⁶

Godine 1912. radio je kao profesor na Velikoj realci Banjaluci.¹²⁹⁷

Bela dr

Naredbom Ministarstva zdravstva NDH od 27. novembra 1942. premješten je po hitnom postupku ljekar dr Bela Kohn iz Ambulante za suzbijanje endemskog sifilisa u Zenici u Livno radi preuzimanja livanjske bolnice. Za izvršenje naredbe zaduženi su Higijenski zavod u Sarajevu i Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.¹²⁹⁸

Eduard (1876 – ?)

- sin Leopolda, nadležan u Brodu na Savi, boravi u Bosanskom Brodu.

U molbi za izdavanje pasoša radi putovanja u Čehoslovačku, Njemačku i Austriju radi liječenja, koju je 19. aprila 1920. podnio Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu, naveo je da je "stasa srednjeg, lica oblog, očiju zelenih, kose prosijede, nosa i usta običnih".¹²⁹⁹

Benko dr

Na godišnjoj skupštini Sreskog odbora Crvenog krsta Bosanski Novi, održanoj 16. februara 1941, izabran je za člana Upravnog odbora, po položaju, dr Benko Kon, upravnik Banovinske bolnice u Bosanskom Novom.¹³⁰⁰

¹²⁹² ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.654/1945

¹²⁹³ ARSBL, 23, Registar društava, broj F–383/1909; *Sarajevski list*, broj 59/1911 i 49/1914

¹²⁹⁴ ARSBL, Bosanska Gradiška, Knjiga popisa gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj K–41

¹²⁹⁵ ARSBL, Registar radnji, Ia, b, c– 224; *Vrbaske novine*, 73/1933

¹²⁹⁶ XII Izvještaj Velike realke u Banjaluci 1906/1907

¹²⁹⁷ *Bosnischer Bote*, 1912.

¹²⁹⁸ ARSBL, ZD, 13

¹²⁹⁹ ARSBL, 4, AJ 27–37

¹³⁰⁰ ARSBL, 30, 1–5

KOLOMAN

Ernest (Beč, 10.6.1906 – ?)

- sin trgovkinje Valerije Koloman, Jevrej.

Završio je 1918. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci. Staratelj tokom školovanja bio mu je Arnold Fischer, trgovac iz Banjaluke (Gospodska ulica 1).¹³⁰¹

Poslije završene osnovne škole i prvog razreda Realne gimnazije u Banjaluci, od 1917. do 1922. školovao se u Šegrtskoj školi u Banjaluci. Tokom školovanja zanat je izučavao kod Arnolda Fišera, gvoždara u Gospodskoj ulici, i kod Morica Gotliba, sajđžije u Gundulićevoj ulici.¹³⁰²

¹³⁰¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 15/191/II

¹³⁰² ARSBL, 599, 1–174, 150

KONFORTI

Jakob dr, zvani Jako (Mostar, 1896 – logor Jasenovac, 1942)

- ljekar, suprug Marte rođ. Münz sa kojom je imao kćer Vesnu.

Zajedno sa Aleksanderom dr Freiedmanom izabran je 1941. u Disciplinsko vijeće Ljekarske komore Vrbaske banovine.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 1.¹³⁰³

Jakob Konforti, sin Arona, rođen 1895. u Mostaru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹³⁰⁴

Marta rođ. Münz (Đakovo, 1902 – logor u Njemačkoj, 30.4.1944)

- domaćica, supruga dr Jakoba Konfortija, sa kojim je imala kćer Vesnu.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 1.¹³⁰⁵

Ubijena je u nekom od logora u Njemačkoj.¹³⁰⁶

Vesna (Mostar, 1933 – logor u Njemačkoj, 30.4.1944)

- kći dr Jakoba Konfortija i Marte.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 1.¹³⁰⁷

Ubijena je u nekom od logora u Njemačkoj.¹³⁰⁸

Berta Münz (Đakovo, 1874 – ?)

- domaćica, majka Marte Konforti rođ. Münz.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 1.¹³⁰⁹

¹³⁰³ Popis broj 1

¹³⁰⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (6.7.2009)]

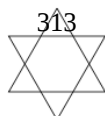
¹³⁰⁵ Popis broj 1

¹³⁰⁶ ARSBL, 111, broj 15.4487/1948 i broj R-1.217/48

¹³⁰⁷ Popis broj 1

¹³⁰⁸ ARSBL, 111, broj 15.4487/1948 i broj R-1.217/48

¹³⁰⁹ Popis broj 1

KRASNAY

Ljudevit (Stara Moravica, Bačka, 1882 – logor Jasenovac, 1942)

- činovnik trgovačke tvrtke "Slavija" transportno d.d.

Dana 6. decembra 1924. Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnio je molbu za izdavanje za Austriju i Mađarsku, gdje putuje u posjetu roditeljima i rođacima. U molbi navodi da putuje sa sinom Đurom, te da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, očiju crnih, kose smeđe, nosa i usta običnih, brkova smeđih".¹³¹⁰

Ljudevit Krasnay, sin Ljudevita, rođen 1882. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹³¹¹

Ljudevit Krasnay

Gjuro (Bosanski Brod, 1920 – ?)

- sin Ljudevita Krasnaya.¹³¹²

¹³¹⁰ ARSBL, 5, AJ 8–215

¹³¹¹ [www.jusp-jasenovac.hr (6.7.2009)]

¹³¹² ARSBL, 5, AJ 8–215

KRAUSZ

Margita–Marija (Bač, Sombor, 31.8.1908 – ?)

- kćerka trgovca Maksimilijana–Mikše Krausza i Ilone–Helene rođ. Weisz, vjeroispovijesti izraelitske, laborant, neudata.

Završila je Zemaljsku višu djevojačku školu II u Zagrebu 28. juna 1922. Za svih osam godina školovanja bila jee "vladanja veoma pohvalnog", a "napredovala je veoma dobro u svim predmetima".

Dobre rezultate postigla je i u Kraljevskoj zemaljskoj dvorazrednoj trgovačkoj školi u Zagrebu. Zaključni ispit položila je juna 1924. sa odličnim uspjehom.

Dana 27. decembra 1938. u Zagrebu je stekla državljanstvo Kraljevine Jugoslavije.

Kao Jevrejka, sa stalnim boravištem u Zagrebu, Ilica 150, pokrštena je 25. jula 1942. u Zagrebu.

Dana 25. jula 1942. iz Zagreba je upućena na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci i kao privremeni nadničar raspoređena u Dom narodnog zdravlja u Travniku. Na dužnost je stupila 2. avgusta 1942.

Na lični zahtjev, a uz saglasnost Doma narodnog zdravlja u Travniku, Računski dvor u Zagrebu postavio ju je 4. maja 1944. za nadničara.¹³¹³

¹³¹³ ARSBL, ZD, K–21

KREBS

Salomon (Budimpešta, 15.12.1854 – ?)

U molbi za zavičajnost (državljanstvo) koju je 1919. podnio Gradskom poglavarstvu u Banjaluci, naveo je da je u Bosnu i Banjaluku došao u vrijeme okupacije 1879, da je oženjen Leopoldinom rođ. Singer s kojom ima sina Arnolda, da je izraelske vjeroispovijesti, voditelj kobasičarske radnje u Banjaluci i da mu je vladanje pošteno i ispravno.¹³¹⁴

U toku 1907. registrovao je radnju za vođenje agenturnih poslova i plaćao porez od 400 kruna. Godine 1917. godine prijavio je kobasičarsku radnju.¹³¹⁵

Leopoldina rođ. Singer (Cernik, Nova Gradiška, 22.6.1861 – ?)

- mađarska Jevrejka, supruga Salomona Krebsa, krojačica.

Godine 1907. registrovala je vođenje krojačkog obrta i plaćala porez od 1.200 kruna. Dana 27. februara 1922. radnja je brisana iz registra.¹³¹⁶

Dana 29. maja 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Čehoslovačku.¹³¹⁷

Arnold (Banjaluka, 28.2.1882 – ?)

- sin Salomona Krebsa i Leopoldine rođ. Singer.¹³¹⁸ Pošto u to vrijeme u Banjaluci nisu vođene jevrejske matične knjige, zaveden je u maticu rođenih u Cerniku. Godine 1920. prijavio je obrtničku radnju u Banjaluci.¹³¹⁹

¹³¹⁴ ARSBL, 22, broj 880/1919.

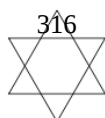
¹³¹⁵ ARSBL, Obrtni registar, broj 518/1907; Imenik obrtnog registra, broj 87/1917

¹³¹⁶ ARSBL, Obrtni registar, broj 519/1907

¹³¹⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 551/1921

¹³¹⁸ ARSBL, 22, broj 880/1919

¹³¹⁹ ARSBL, Imenik obrtnog registra, broj 94/1920

KRONFELD

Rihard inž. (Zagreb, 4.2.1912 – ?)

- sin pok. Alberta i Ruže rođ. Šenberg, zavičajan u Sisku, sa boravištem u Banjaluci, Hrvat– Jevrej, oženjen mr ph. Margitom rođ. Kraljić, apotekarkom, sa kojom ima sina Branka, rođenog 1938, i kćerku Miru, rođenu 1939.

Tehnički fakultet završio je 1935. u Zagrebu. Državni ispit za ovlaštenog građevinskog inženjera položio je u Beogradu 1939.

Na Muzičkoj akademiji u Zagrebu pohađao je i završio srednju muzičku školu.

U Odjeljenju za građenje željeznica, Sekcija u Banjaluci, radio je od 23. septembra 1936. do 23. decembra 1938. Tu je počeo da radi kao činovnik pripravnik VIII grupe. Otpušten je nakon što je na izborima glasao za opoziciju.¹³²⁰

Zaposlio se kod privatnog građevinskog preduzimača inž. Hilmije Bešlagića¹³²¹ i kod njega ostao u službi do 1. avgusta 1941, kada se vratio u državnu službu kod Odbora za gradnju pruge Banjaluka–Ukrina.

Rješenjem broj 1.867/42 od 4. februara 1942. primljen je u Tehnički odjel Gradskog poglavarstva u Banjaluci kao kontraktualni činovnik i raspoređen na poslove nadstojnika.¹³²²

Prema odjavnici Redarstvenog ravnateljstva Banjaluka, dana 5. decembra 1941, zajedno sa suprugom Margitom i djecom Brankom i Mirom, odjavio je boravište ali je i dalje sa porodicom ostao u Banjaluci.¹³²³

Godine 1942. imao je stalno boravište u Mehmed– paše Sokolovića 56a.¹³²⁴

Evidentiran je na spisku činovnika i službenika Gradskog poglavarstva koji su 27. septembra 1944. otišli sa partizanima u šumu.

Po dolasku u partizane počeo je da radi kao građevinski inženjer u Privrednom odjeljenju Građevinskog odsjeka Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Bosansku Krajinu.¹³²⁵ Potom je radio u ZAVNOBIH– u, pa u Štabu Inženjerskog bataljona 5. korpusa kao nastavnik, te u Upravi željeznica. Njegov brat Zdenko Kronfeld radio je u Personalnom odjelu Štaba II armije, a majka kao kuvarica u jedinicama NOP u Slavoniji.

Dana 1. maja 1945. počeo je da radi kao honorarni službenik Građevinskog odjeljenja Gradskog narodnog odbora Banjaluka.¹³²⁶

U Građevinsko odjeljenje Okružnog narodnog odbora u Banjaluci prešao je 1. oktobra 1947.

Dana 24. januara 1952. priznato mu je zvanje višeg građevinskog inženjera, a već februara iste godine zaposlio se u Srednjoj tehničkoj školi u Banjaluci, gdje je dobio zvanje redovnog profesora.¹³²⁷

U prijavi ratne štete, koju je podnio u Banjaluci 14. oktobra 1945, Rihard Kronfeld, star 33 godine, činovnik Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, po zanimanju građevinski inženjer, sa stanom u Banjaluci, Starčevićeva ulica 31, navodi da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine i robe (bicikl, skije sa štapovima, dvogled, fotografski aparat, knjige,

¹³²⁰ Upitnik popunjen u Banjaluci 30. novembra 1945.

¹³²¹ Hilmija Bešlagić (Banjaluka, 1899– Buenos Aires, 1977), posjednik i građevinski inženjer, od 1926. radio je kao građevinski inženjer u Vrbaskoj oblasti i Vrbaskoj banovini. Godine 1931. osnovao je preduzeće za projektovanje i preduzimanje građevinskih radova (nisko i visokogradnja). Do 1935. politički je pripadnik JMO. Osnivač je i funkcioner *Narodne uzdanice*. U NDH je prvo bio zamjenik ustaškog stožernika, potom veliki župan Velike župe Pliva i Rama, a od juna do oktobra 1941. ministar prometa i javnih radova u Vladi NDH. Emigrirao je 1945. u Argentinu.

¹³²² ARSBL, 1, 1–Matična knjiga službenika Grada Banjaluke, 1881/1945, 653

¹³²³ ARSBL, 77, BB/1941, 5. decembar 1941.

¹³²⁴ Popis broj 1

¹³²⁵ ARHIV BiH, 32, sig. 87/1944, fotokopija

¹³²⁶ ARSBL, 111, Spiskovi službenika iz 1946.

¹³²⁷ ARSBL, ZD, 6

nakit, namještaj sa pokućstvom, odjeća i obuća), imovinska prava (propale koncesije za rad sa patentiranim sigmabetonskim željezom u Zagrebu), ostala nepokretna i pokretna imovina (razlika prinadležnosti i neprimanje prinadležnosti). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 162.000 dinara.

Tokom cijelog rata on i njegova porodica bili su vrijeđani i ponižavani zbog jevrejskog porijekla. Živjeli su teško zbog skupoće i obezvrijeđenosti novca, a mjesečna plata nije bila dovoljna za život. Novac je namirivao prodajom dragocjenosti i stvari iz kuće.¹³²⁸

Margita rođ. Kraljić (Nova Gradiška, 1909 – ?)

- apotekarka, supruga inž. Riharda Kronfelda, sa kojim je imala dvoje djece.

Godine 1942. izjašnjava se kao arijevnka rimokatoličke vjere. Posjedovala je kuću vrijednu 80.000 kuna i imala stalno boravište u Mehmed–paše Sokolovića 56a.¹³²⁹

Njena kuća u Hubmajerovoj ulici 29 u Banjaluci teško je oštećena u toku bombardovanja i borbi vođenih kod Poljoprivredne škole u septembru 1944. Gradska komisija za ratnu štetu u Banjaluci procijenila je 14. oktobra 1945. prouzrokovanu štetu u iznosu od 10.000 dinara.¹³³⁰

Evidentirana je na Spisku osoblja Opšte bolnice u Banjaluci za 1950, u kojem se navodi da je *apotekar, upravnik apoteke 1 u Banjaluci, sposobna i marljiva. U državnoj službi od 1948. Udata je i ima dobre zdravstvene prilike.*¹³³¹

¹³²⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.979/1945

¹³²⁹ Popis broj 1

¹³³⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.978/1945

¹³³¹ ARSBL, 111, BB–Spiskovi osoblja

KUH

Rozalija

- Jevrejka iz Hrvatske.

Registrovala je obrtnu radnju modistice (prodaja ženskih šešira) sa sjedištem u Banjaluci i za 1907. na ime poreza platila iznos od 700 kruna. Radnju je odjavila 13. septembra 1913.¹³³²

¹³³² ARSBL, Obrtni registar, broj 435/1907

LASZLO

Ignatz inž. (Šurovica, Trnava, 9.2.1886 – Banjaluka, 22.5.1969¹³³³)

- sin Mavre i Terezije, suprug Sarine rođ. Štokhamer, sa kojom je stekao sina Miroslava.

Osnovnu školu završio je u mjestu rođenja, a srednju i Veterinarski fakultet u Budimpešti, gdje je 1910. promovisan za veterinara.

U svojstvu gradskog veterinara radio je u Banjaluci od 1. februara 1911.

Pored veterinarske prakse u ambulanti i nadzora nad prometom stoke radi suzbijanja širenja stočnih bolesti, radio je i u Veterinarskom pastuvskom staništu i Poljoprivrednom zavodu u Delibašinom selu, a obavljao je i privatnu ambulantnu praksu.

Godine 1932. sa suprugom Sarinom podigao je kuću (15,20 x 12,60 m) na uglu Fra Grge Martića i Vojvode Putnika. Projektne i građevinske radove izveo je građevinski preduzimač Nikola Knez.

Penzionisan je 25. maja 1941.¹³³⁴ Dana 12. februara 1942. iz Banjaluke je sa porodicom pobjegao u Crikvenicu. Tu je uhapšen 1. septembra 1942. i interniran u talijanski logor u Kraljevici, a potom prebačen u logor na Rabu, gdje je ostao do oktobra mjeseca 1943, kada je NOVJ oslobodila otok.

Do maja 1945. radio je u veterinarskoj službi Mjesnog narodnooslobodilačkog odbora Klasnić, srez Glina.

Od 14. maja 1945. do 20. maja 1946. radio je u Banjaluci u Gradskom i Okružnom narodnom odboru i u sreskim narodnim odborima u Sanskom Mostu i Bosanskoj Gradišci.

Od 20. maja 1946. do 1. maja 1950, kada je penzionisan, radio je u Banjaluci. Nakon penzionisanja ostao je da radi kao honorarni službenik.¹³³⁵

Kao gradski veterinar bio član komisije za preuzimanje konja (107 grla) poslanih od strane Gradskog poglavarstva Tešanj maja mjeseca 1941. Konje su zemljoposjednici predali jugoslovenskoj vojsci.¹³³⁶

Lokal u prizemlju kuće u Ulici fra Grge Martića 39 iznajmljen je 15. jula 1941. Marku Blaževiću, trgovcu iz Banjaluke, uz godišnju najamninu od 6.000 kuna. Najmodavac je Državno ravnateljstvo za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka. U ime Podružnice ugovor je potpisao povjerenik za jevrejske stanove i radnje Sulejman Hadžidedić. Ovu kuću, bivše vlasništvo dr Ignaca Lasla, Ravnateljstvo je izdalo i Ivanu Kirovu (od 1. juna 1941) i Mirku Kovačiću, uz godišnje najamninu od 9.000 odnosno 4.800 kuna. Na prvom spratu stanovao je, do iseljenja, vlasnik inž. Ignac Laslo.¹³³⁷

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 6. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućom u Ulici fra Grge Martića 39. Ignjac Laslo nije se nalazio u Banjaluci. Stan (dvije sobe i sporedna prostorija) je i dalje koristio Ivan Kirov iz Banjaluke, uz godišnju najamninu od 8.400 kuna. Stan na spratu zaposjeo je 15. februara 1942. poručnik ustaške bojne Dominik Šutić.

Povjerenik za imovinu Ignjaca Lasla je bio Midhat Nurkić.¹³³⁸

Dana 1. juna 1942. u stan u kući inž. Lasla Ignjaca u Ulici fra Grge Martića 39/I uselio se Antun Haga, nadoficijal Tehničkog odjela Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku i likvidatora bivše Vrbaske banovine.¹³³⁹

U prijavi ratne štete, koju je podnio 22. septembra 1945. u Banjaluci oštećeni Ignjac Laslo, veterinar, star 60 godina, sa stalnim boravištem u Banjaluci, navodi da su mu od 15.

¹³³³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 2.700/49 i Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 370/1969

¹³³⁴ ARSBL, 74, broj 830/1941

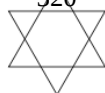
¹³³⁵ ARSBL, 111, Personalni dosijei, L-20

¹³³⁶ ARSBL, USPVBV, III-382/1941

¹³³⁷ ARSBL, 83, broj BB/41, od 15. jula 1941.

¹³³⁸ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 20/1942

¹³³⁹ ARBL, 84, Poreska uprava, broj 561/1942

aprila 1941. pod njemačkom okupacijom prouzrokovale štetu njemačka i ustaška vlast uništavanjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat u Fra Grge Martića ulici 39, pokućstvo, namještaj, bicikl, neprimljene prinadležnosti za 27 i kirije za 50 mjeseci). U njemačkom zarobljeništvu proveo je ukupno 21 mjesec (konfiniran 1.2–1.11.1942, interniran 1.11.1942–1.11.1943). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 729.000 dinara.¹³⁴⁰

U obrascu Komisije za nacionalizaciju pri NOO Banjaluka, broj N–2 od 14. aprila 1959, evidentiran je kao sopstvenik (suvlasnik sa suprugom Sarinom Laszlo) zgrade sa prizemljem i jednim spratom, koja ima dva trosobna stana i dvije poslovne prostorije, površine 323 m² u Fra Grge Martića 43.¹³⁴¹

Sarina rođ. Štokhamer (Lavrov, Poljska, 14.2.1895 – Banjaluka, 20.1.1973)

- kći Josipa i Sare rođ. Braun, domaćica, supruga veterinara Ignatza Lasla.

Zaključila je brak 21. maja 1921. u Mostaru.

Pokrštena je 5. januara 1942. u katoličkoj župskoj crkvi Banjaluci.¹³⁴²

Ustaški poručnik Šutić Dominik, napuštajući stan u kući inž. Ignjaca Lasla u Ulici fra Grge Martića 39/I, odnio je štednjak i dvije željezne peći.¹³⁴³

U zapisniku od 9. avgusta 1945, sačinjenom u Okružnoj upravi narodnih dobara Banjaluka, Sabina Laslo, između ostalog, izjavljuje: *Kada sam 1942. otjerana po ustaškim vlastima u logor morala sam napustiti sve svoje pokretno i nepokretno imanje... Sada sam se vratila u Banjaluku, tragala sam za svojom imovinom, pa sam ustanovila, između ostalog, da se moj bijeli štednjak marke Trijumf nalazi kod Vasilije Tatić iz Glamočana, a istoj ga je prodao Mato Bilić iz Banjaluke.* Uprava je donijela odluku o povratu štednjaka.¹³⁴⁴

U prijavi ratne štete, koju je veterinar Ignac Laslo podnio u Banjaluci 22. septembra 1945, u rubrici G (lišenjem slobode), navedeno je da je Sabina Laslo odvedena u zarobljeništvo od njemačke vojske u trajanju od 21 mjeseca (konfinirana 1.2–1.11.1942, internirana 1.11.1942–1.11.1943). Usljed oduzimanja hrane, odjeće i obuće i lišenja slobode Sabina je pala u bijedu, razboljela se i postala nesposobna za privređivanje (rubrika D – šteta zbog oskudice). Ukupna šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 282.000 dinara.¹³⁴⁵

Poslije Drugog svjetskog rata živjela je u Banjaluci.¹³⁴⁶

Miroslav (Banjaluka, 2.3.1922–3.6.1982¹³⁴⁷)

- sin Ignatza i Sarine rođ. Štokhamer, zbog bolesti stalno nesposoban za rad.

Poslije Drugog svjetskog rata živio je u Banjaluci.¹³⁴⁸ Nakon majčine smrti, 31. januara 1973. stavljen je pod starateljstvo.¹³⁴⁹

¹³⁴⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.531/1945

¹³⁴¹ ARSBL, 114, Nacionalizacija, 1959

¹³⁴² Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR – rekonstrukcija VIII, broj 3/1942 i MKU, broj 30/1973

¹³⁴³ ARBL, 84, Poreska uprava, broj 429/1942

¹³⁴⁴ ARSBL, 97, broj 1.126/1945

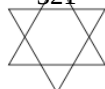
¹³⁴⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.53119/45

¹³⁴⁶ ARSBL, 111, Personalni dosijei, L–20

¹³⁴⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, rekonstrukcija V, broj 17/1951

¹³⁴⁸ ARSBL, 111, Personalni dosijei, L–20

¹³⁴⁹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, rekonstrukcija V, broj 17/1951

LAUDOR¹³⁵⁰

Jolanda (Sarajevo, 13.11.1912 – ?)

- kćerka pokojnog Jozefa Laudora i Danice, preudate za Milana Zarića, predradnika u Ljubiji.

Pohađala je IV razred Velike realne gimnazije u Tuzli. Školske 1928/29. godine prešla je u Nižu gimnaziju u Prijedoru. Razred nije završila. Po odobrenju roditelja ispisana je 29. januara 1929.¹³⁵¹

Matilda (1914 – ?)

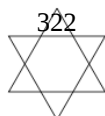
- supruga Aleksandra Laudora, Jevrejka iz Banjaluke, krojačica.

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Matilda se nalazila u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. kolovoza 1942. primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹³⁵²

¹³⁵⁰ U nekim dokumentima prezime je pisano Laodor.

¹³⁵¹ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1928–29, 18

¹³⁵² ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodno– oslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

Josip–Josef dr (Krakov, 12.7.1882 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Salomona Laufera, Jevrej, oženjen Emilijom rođ. Mandolfo.

U molbi za zavičajnost (državljanstvo) koju je 1918. podnio Gradskom poglavarstvu u Banjaluci, naveo je da je oženjen Emilijom rođ. Mandolfo iz Sarajeva, sa kojom ima sina Richarda i kćer Hildu, da u "ovim zemljama" živi 35 godina, da šest godina radi kao advokat, a prije toga je tri godine radio kao sudski činovnik. Roditelji mu žive u Mostaru, a suprugini u Sarajevu.¹³⁵⁴

Novu molbu za zavičajnost (državljanstvo) podnio je Gradskom poglavarstvu u Banjaluci 12. aprila 1919.¹³⁵⁵

Na sjednici Gradskog vijeća u Banjaluci, održanoj 30. novembra 1922, jednoglasno je donesena odluka o davanju zavičajnosti dr Josipu Lauferu.¹³⁵⁶

Dana 5. januara 1921. podnio je molbu za izdavanje putovnice za Njemačku i Austriju.¹³⁵⁷

Dana 2. marta 1923. podnio je molbu za produženje putne isprave za suprugu Emiliju Laufer radi putovanja u Njemačku i Austriju i davanje odobrenja za putovanje u Čehoslovačku, Mađarsku, Italiju, Holandiju i Belgiju.¹³⁵⁸

Bio je član nadzornog odbora Banke za trgovinu i obrt d.d. u Banjaluci.¹³⁵⁹

U toku Prvog svjetskog rata u Banjaluci je vodio advokatsku kancelariju u kojoj je kao pripravnik radio Maks Lauffer.¹³⁶⁰

Godine 1928. advokatsku kancelariju je iz Banjaluke premjestio u Zagreb.¹³⁶¹

Ubijen je 1941. u jasenovačkom logoru. Svjedočenje o njegovom likvidaciji zabilježeno je u izvještaju Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača od 15. novembra 1945.¹³⁶²

Josip Laufer, sin Salamona, rođena 1882. u Krakovu, Poljska, Jevrej, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹³⁶³

Emilija rođ. Mandolfo

- iz Sarajeva, supruga advokata Josipa Laufera.

Dana 5. januara 1921. podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Njemačku i Austriju,¹³⁶⁴ a 2. marta 1923. molbu za produženje putne isprave radi putovanja u Čehoslovačku, Mađarsku, Italiju, Holandiju i Belgiju.¹³⁶⁵

Richard (Mostar 24.3.1907 – ?)

- sin dr Josipa Laufera, cijenjenog banjalučkog i zagrebačkog advokata, čija je porodica porijeklom iz Krakova.¹³⁶⁶

¹³⁵³ Ovo se prezime pisalo i kao Laufer.

¹³⁵⁴ ARSBL, 22, broj 3.705 od 16. decembra 1918.

¹³⁵⁵ Isto, broj 1.529 od 14. aprila 1919.

¹³⁵⁶ Isto, broj 6.890 od 30. novembra 1922.

¹³⁵⁷ ARSBL, 18, Knjiga evidencija, redni broj 17

¹³⁵⁸ ARSBL, 5, AJ 8– 6

¹³⁵⁹ *Bosansko-hercegovački kompas* 1912/1913.

¹³⁶⁰ *Bosnische Bote*, 1916.

¹³⁶¹ *Narodno jedinstvo*, broj 108/1928

¹³⁶² Zoran S. Mačkić, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*, Banjaluka 2007, str. 25

¹³⁶³ [www.jusp–jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹³⁶⁴ ARSBL, 18, Knjiga evidencija izdatih putnih isprava, redni broj 16/1921

¹³⁶⁵ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 16/1921 i ARSBL, 5, AJ 8–6

¹³⁶⁶ Zoran S. Mačkić, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*. Banjaluka 2007, str 25.

Završio je 1917. I dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹³⁶⁷ Godine 1925. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹³⁶⁸

Aprila 1927. učestvovao je na Vaskrsnom turniru, a septembra– oktobra iste godine na drugom prvenstvu Šahovske sekcije "Balkan" u Banjaluci.

Već 1928. sa porodicom se preselio u Zagreb.¹³⁶⁹

Hilda (Mostar, 23. avgusta 1908 – ?)

- kćerka advokata Josipa Laufera i Emilije rođ. Mandolfo.

Maks dr

- advokatski pripravnik u kancelariji dr Josipa Laufera u Banjaluci. Maturirao je 1909. na Velikoj gimnaziji u Mostaru.¹³⁷⁰

Vlastitu advokatsku kancelariju otvorio je u Tuzli, a početkom 1930. preselio je u Beograd.¹³⁷¹

Otto–Maks dr

Bio je direktor Vrbaske finansijske direkcije u Banjaluci, III položajne grupe I stepena, a 29. marta 1932. imenovan je za direktora Primorske finansijske direkcije u Splitu.¹³⁷²

¹³⁶⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 25/567

¹³⁶⁸ AJ, Ministarstvo prosvjete, Sn. 13.095/25 od 1. jula 1925.

¹³⁶⁹ Zoran S. Mačkić, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*, Banjaluka 2007, str. 25

¹³⁷⁰ *75. godina Gimnazije u Mostaru*, Mostar 1968.

¹³⁷¹ *Službene novine*, broj 284/1929

¹³⁷² *Službene novine*, broj 89/1932 i ARSBL VFDBL, Evidencija službenika i namještenika, 1929/45, redni broj 1

Menta

U Banjaluci je živio prije 1863. Radio je kao blagajnik (malmudir) kod banjalučkog veletrgovca Šibića. Imao je sina Jerohama koji je živio u Bihaću i bavio se trgovinom.¹³⁷⁴

Jeroham M.¹³⁷⁵

- u Bihaću je 18. maja 1884, pod brojem 76/trg, registrovao manufakturnu trgovinu.¹³⁷⁶

Avram

- sin Jerohama Levija iz Bihaća.

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice Levi: Avram (40), trgovac, njegova supruga Erna (38), sin Samuel (7), učenik, i kćerka Rifka (6). Jedini preživjeli član porodice Avrama Levija je sin Mento (12), učenik.¹³⁷⁷

Salomon Poljokan

Dana 13. juna 1884. registrovao je tvrtku *Salomon Levi Poljokan*. Tvrtka je 31. decembra 1896. brisana iz sudskog registra jer je prešla u vlasništvo Leona Levija Poljokana iz Banjaluke.¹³⁷⁸

Leon S. (Banjaluka 1857, –?)

- bosanski Jevrej.

Dana 4. novembra 1908. registrovao je trgovanje starom robom po gradu, bez stalnog sjedišta.¹³⁷⁹

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Garića 2.¹³⁸⁰

Ernestina zvana Erna (1864 – ?)

Godine 1912. je registrovala, a 20. decembra 1932. preregistrovala trgovinu starim stvarima. Radnju je otkazala 31. maja 1935.¹³⁸¹

Godine 1930. registrovala je proizvodnju bezalkoholnih pića, soda vode i krahera, dok je prodaju proizvoda vršila samo po vašarima. Erna i njen suprug Leon su 1931. zbog nerentabilnosti odjavili vođenje obrta.¹³⁸²

Godine 1932. na Bulevaru kralja Aleksandra 86 otvorila je ugostiteljsku radnju (kavotočje), a 4. januara 1934. radnja je preseljena na Bulevar kralja Aleksandra 82. U toku 1937. radnja je privremeno obustavila rad. Dana 8. oktobra 1938. radnja je brisana iz registra radnji.¹³⁸³

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Ernestina Levi, žena Leona, stara 78 godina, Jevrejka iz Banjaluke, domaćica, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti, bili primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹³⁸⁴

¹³⁷³ Ovo se prezime pisalo i kao Levi, Löwy, Levy, Lewy, Lewi, Lövy i Levý.

¹³⁷⁴ *Vrbaske novine*, broj 178/1933, 179/1933 i 180/1933

¹³⁷⁵ Prezime Levi pisano mu je Lövi.

¹³⁷⁶ *Sarajevski list*, 1884; *Bosnischer Bote*, 1900

¹³⁷⁷ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹³⁷⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih tvrtki, broj 79

¹³⁷⁹ ARSBL, 23, Registar obrta, broj 162/1908

¹³⁸⁰ Popis broj 1, 2 i 3

¹³⁸¹ ARSBL, Indeks registar obrta, broj 89/1912; ARSBL, 23, AJ 45, broj Fi–9/1933

¹³⁸² ARSBL, 23, AJ 27, broj Fi–302/1931

¹³⁸³ ARSBL, Registar radnji, Ia, b, c – 230

¹³⁸⁴ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

Jerko Odović iz Banjaluke tražio je ispražnjenje stambenih prostorija Ernestine Levi u Smail– age Čengića 54, koje je zapečutila Župska redarstvena oblast u Banjaluci.¹³⁸⁵

Leon Levi

Leon (Banjaluka, 18.8.1874 – ?)

- sin Salomona, Izraelit, trgovac, oženjen.

Godine 1910. na Carskom drumu otvorio je trgovinu starim odijelima, a od 1912. bavio se kućnom prodajom (kućarenjem).¹³⁸⁶

Dana 29. aprila 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹³⁸⁷

Saslušan je u Okružnom sudu u Banjaluci 13. oktobra 1922. kao svjedok.¹³⁸⁸

U molbi za izdavanje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je dana 3. juna 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "lica oblog, kose smeđe, očiju plavih, nosa pravilnog, usta naravnih, nosi naočale i brkove podrezuje".¹³⁸⁹

Hana (1882 – ?)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

Dana 29. aprila 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹³⁹⁰

Johana (Banjaluka, 1896 – ?)

- kćerka Salamona Lóvyja, trgovca u Banjaluci, Jevrejka.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1902–1907. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Albertovoj ulici 230.¹³⁹¹

Angela (Bosanska Dubica, 21.4.1890 – ?)

- kćerka Leona Lóvyja iz Banjaluke, Jevrejka.

Pohađala je prvi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci školske 1902/03. godine. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Sedžinovića ulici.¹³⁹²

Lokal u Adema Filovića ulici 20, vlasništvo Omera Bakalbašića iz Banjaluke, držala je pod najmom Angela Levi, koja je, kako stoji u prijavi vlasnika, *prošlih dana otpremljena u logorište... U lokalu ostale su njezine stvari (namještaj)... a lokal je zatvoren.*

Vlasnik je tražio hitan povrat lokala.¹³⁹³

Marija (Banjaluka, 7.2.1894 – ?)

- kćerka Leona Lóvyja iz Banjaluke, Jevrejka.

¹³⁸⁵ ARSBL, 84, Porski ured, broj 924/1942

¹³⁸⁶ ARSBL, Registar obrta, broj 143/1910

¹³⁸⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 460/1921

¹³⁸⁸ ARSBL, 23, AJ 62, Kt broj 159/1930

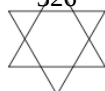
¹³⁸⁹ ARSBL, 5, AJ 8–706

¹³⁹⁰ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 461/1921

¹³⁹¹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 79–1902/1903, 166–1903/1904, 32–1904/1905, 80–1905/1906 i 67–1906/1907

¹³⁹² Isto, 199–1902/1903

¹³⁹³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 905/1942

Pohađala je treći razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci školske 1902/03. godine. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Husedžinovića ulici.¹³⁹⁴

Mamula

Vodio je trgovinu starom robom i u toku 1907. na ime poreza platio iznos od 300 kruna. Radnju je napustio 19. novembra 1910.

Sara (1862 – ?)

- kći Salomona, bosanska Jevrejka.

Dana 28. novembra 1910. protokolisala je trgovinu starim odijelima sa sjedištem u Milića ulici. Poslovođa radnje bio je Mamula Levi.¹³⁹⁵ Trgovinu je zatvorila 1912.

Irena (Sarajevo, 1887 – logor Stara Gradiška, 1942)

- bosanska Jevrejka.

Dana 24. marta 1911. registrovala je trgovačku radnju sitničarskom, manufakturnom i galanterijskom robom. Radnju je napustila 1. marta 1913.¹³⁹⁶

Irena Levi, rođena 1887. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹³⁹⁷

Mošo, zv. Mojsije (Banjaluka, 1865 – logor Jasenovac, 26.7.1942)

- sin Salomona.

Godine 1907. registrovao je limarsku radnju, a od 12. novembra 1910. vodio je i trgovinu starim stvarima sa sjedištem u Sarajevskoj ulici.¹³⁹⁸

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Gundulićevoj 8.¹³⁹⁹

U prijave *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Mošo Levi, sin Salomona, star 56 godina, po zanimanju limar, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša u logoru Jasenovac 26. jula 1942. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 96.000, a po Gradskoj komisiji 144.000 dinara.

Oštećenom Jozefu Leviju, limaru iz Banjaluke, rasistički zakoni protiv Jevreja od 6. aprila 1941. do oslobođenja nanijeli su povrede dostojanstva i časti te život u oskudici, bijedi i skrivanju pod njemačkom okupacijom. Pričinjena šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Sreskoj komisiji, iznosi 96.000 dinara.¹⁴⁰⁰

Rahela rođ. Montiljo (Sarajevo, 1875¹⁴⁰¹ – logor Stara Gradiška, juli 1942¹⁴⁰²)

- kći Davida i Lune rođ. Levi, domaćica, supruga Moše Levija.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 8.¹⁴⁰³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Rahela Levi rođ. Montiljo, stara 50 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 26. jula 1942. u logoru

¹³⁹⁴ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 200–1902/1903

¹³⁹⁵ ARSBL, Registar obrta broj, 185/1910

¹³⁹⁶ Isto, 53/1911

¹³⁹⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (17.8.2009)]

¹³⁹⁸ ARSBL, Registar obrta broj, 533/1907 i 177/1910

¹³⁹⁹ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁴⁰⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴⁰¹ Kao godina rođenja upisana je i 1892.

¹⁴⁰² Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 123/1947

¹⁴⁰³ Popis broj 1, 2 i 3

Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000, a po Gradskoj komisiji 366.000 dinara.¹⁴⁰⁴

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 5.563/47 od 13. marta 1947. i saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 2.602/47 od 1. aprila 1947, a na molbu Jozefa Levija iz Banjaluke, utvrđeno je da je Rahela Davida Levi rođ. Montiljo, rođena 1875, ubijena jula 1942. u logoru Stara Gradiška.

U zapisniku o procjeni zaostavštine, koju je 6. maja 1947. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 57/47, navodi se da je *Rahela rođ. Montiljo, udova Moše Levija iz Banjaluke, poginula u logoru Stara Gradiška 1942. od strane ustaša*, i da njenu imovinu čine kuća sa kućištem i dvorištem (kuća srušena) u mahali Ciganluk u Gundulićevoj ulici površine 112 m², vrt u mahali Ciganluk površine 152 m², ukupne vrijednosti na dan popisa 15.000 dinara. Nasljednikom imovine proglašen je njen sin Jozef Levi pok. Moše, iz Banjaluke, Lastrića ulica 10, kći Rifka rođ. Levi, udata za Eugena Patraša, iz Banjaluke, Lastrića ulica 10.

Kao punomoćnik svoga brata Davida Levija, pok. Moše, iz Rivola u Italiji, Jozef Levi nije se prihvatio nasljedstva.¹⁴⁰⁵

Rahela Levi– Montiljo, kćerka Davida, rođena 1875. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁴⁰⁶

Luna–Lunčika (Banjaluka, 29.7.1896¹⁴⁰⁷ – logor Jasenovac, 26.7.1942)

- kći limara Moše, španska Jevrejka.

Školske 1907/08. pohađala je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 24.¹⁴⁰⁸

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 18.¹⁴⁰⁹

Anđelka Bašić iz Banjaluke, Gundulićeva 13, 29. jula 1942. uputila je Župskoj redarstvenoj oblasti Banjaluka molbu za povrat potpuno novog jorgana roza boje, koji je napravila Jevrejka Lunčika Levi iz Banjaluke, Gundulićeva ulica 18a, *koja je kao židovka dana 28. srpnja 1942. zajedno sa ostalim židovima odvedena. Kuća joj je zapečćena ... i ne mogu da dignem jorgan koji sam dala prije nekoliko dana da napravi.*¹⁴¹⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Luna Levi, kćerka Moše, stara 42 godine, šnajderica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 26. jula 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 430.000, a po Gradskoj komisiji 648.000 dinara.¹⁴¹¹

Ardonija–Dona (Banjaluka, 25.9.1902 – Jasenovac, 16.12.1941)

- kći limara Moše, španska Jevrejka.

Od 1914. do 1918. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 24.¹⁴¹²

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Dona Levi, kćerka Moše, stara 36 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena ubijena od ustaša 16. decembra 1941. u

¹⁴⁰⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴⁰⁵ ARSBL, 111, broj 5.563/1947 i ARSBL, 111, Ostavine, L–3

¹⁴⁰⁶ [www.jusp–jasenovac.hr (17.8.2009)]

¹⁴⁰⁷ Kao godina rođenja upisana je i 1900.

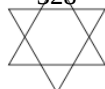
¹⁴⁰⁸ ARSBL, 608, 6

¹⁴⁰⁹ Popis broj 2 i 3

¹⁴¹⁰ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 974/1942

¹⁴¹¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴¹² ARSBL, 608, 13–16

logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 576.000, a po Gradskoj komisiji 864.000 dinara.¹⁴¹³

Blanka (Banjaluka, 1902 – logor Jasenovac, 26.7.1942)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Blanka Levi, kćerka Moše, stara 40 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 26. jula 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 480.000, a po Gradskoj komisiji 720.000 dinara.¹⁴¹⁴

Salomon (Banjaluka, 6.9.1903 – ?)

- sin limara Moše–Bokora iz Banjaluke, Jevrej.
Završio je 1916. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁴¹⁵ Godine 1925. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹⁴¹⁶

Zlata (Banjaluka, 1908 – logor Jasenovac, 26.7.1942)

- krojačka radnica.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 8.¹⁴¹⁷
U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Zlata Levi, kćerka Moše, stara 32 godine, krojačica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 26. jula 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 672.000, a po Gradskoj komisiji 1,008.000 dinara.¹⁴¹⁸

Zlata Levi, kćerka Moše, rođena 1908. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁴¹⁹

Štefanija (Banjaluka, 12.6.1910 – ?)

- kćerka Moše Levija i Rahele rođ. Montiljo.
Krštena je u katoličkoj crkvi u Banjaluci 4. avgusta 1941. na osnovu dozvole Biskupskog ordinarijata u Banjaluci, G broj 1806.¹⁴²⁰
Vjenčala se u Banjaluci 11. februara 1942. za Eugena Patraša iz Banjaluke.¹⁴²¹

Matilda–Tilda (Banjaluka, 15.4.1911 – logor Gradiška, 14.11.1941)

- kći limara Moše, španska Jevrejka.
Od 1922. do 1924. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 24.¹⁴²²

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Tilda Levi, kćerka Moše, stara 25 godina, sestra pomoćnica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice strijeljana od ustaša 14. novembra

¹⁴¹³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴¹⁴ Isto

¹⁴¹⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 19/1861

¹⁴¹⁶ AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

¹⁴¹⁷ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁴¹⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴¹⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁴²⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 246/1941

¹⁴²¹ Isto, broj 3/1942

¹⁴²² ARSBL, 608, 21

1941. u logoru Gradiška. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 840.000, a po Gradskoj komisiji 1,260.000 dinara.¹⁴²³

David (Banjaluka, 12.2.1912¹⁴²⁴ – ?)

- sin Moše i Rahele rođ. Montiljo, limar i instalater vodovoda.

Pohađao je II godište Večernjeg šegrtskog tečaja u Banjaluci školske 1923/24. godine. Zanat je izučavao kod Nedeljka Livnjakovića u Ferhadija ulici. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjen je ocjenom dovoljan.¹⁴²⁵

Majstorski ispit za limara položio je 13. decembra 1933. pred Komisijom za polaganje majstorskog i pomoćničkog ispita, formiranoj pri Sreskoj zanatskoj komori u Banjaluci.¹⁴²⁶

Majstorski ispit za vodoinstalatera položio je 8. februara 1934. pred Komisijom za polaganje majstorskog i pomoćničkog ispita formiranoj pri Sreskoj zanatskoj komori u Banjaluci.¹⁴²⁷

Dana 1. aprila 1934. registrovao je limarsku i vodoinstalatersku radnju sa sjedištem na Bulevaru kralja Aleksandra 62. odlukom Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 10.207/42 od 11. aprila 1942. radnja je brisana iz registra. Dopisano: *Iselio*.¹⁴²⁸

Odlukom GNO Banjaluka broj 11.668/46 od 7. maja 1946. odluka o brisanju stavljena je van snage.¹⁴²⁹

U toku 1940. gradio je prizemnu kuću (12,50 x 9,50 m) u Jukićevoj ulici. Susjedi su mu bili Robert Heler, Risto Džepina i Ilija Mijušković. Kuću je projektovao inž. Ibrahim Salihagić, ovlašćeni arhitekta iz Banjaluke.

Dana 18. oktobra 1940. i 6. marta 1941. u Okružnom sudu u Banjaluci saslušan je kao svjedok u vezi sa ubistvom porodice Poljokan.¹⁴³⁰

Tokom popisa limarskog materijala, izvršenog 30. aprila 1941. u Banjaluci od povjerenika Tone Čalote, u radnji Davida Levija je zatečeno osam vrsta limarskog materijala u različitim količinama, ukupne vrijednosti 6.250 dinara. Posebno je izvršen i popis alata. Popisano je osam vrsta različitih limarskih alatki, u različitim količinama, čija je vrijednost na dan popisa iznosila 3.000 dinara.¹⁴³¹

U molbi upućenoj 29. maja 1941. Ustaškom stožeru i povjereništvu za bivšu Vrbasku banovinu u Banjaluci, David Levi navodi da je kupio kuću od bivše Hipotekarne banke u Banjaluci i zadužio se kod iste banke za iznos od 67.774 dinara. Kućom raspolaže Prva hrvatska štedionica u Banjaluci i naplaćuje kirije od svih građana jevrejske vjeroispovijesti, pa i od porodice Davida Levija, a podružnica Državnog vjeresijskog zavoda u Banjaluci, koja je preuzela nadležnosti Hipotekarne banke u Banjaluci, potražuje od Davida Levija ispunjenje kreditnih obaveza.

Izdržavao je šest članova porodice, u kojoj su živjeli i stari i nemoćni roditelji. Porodicu je ranije izdržavao stariji brat, koji je u Sarajevu stradao od plina. Odštetu koju mu je isplatila sarajevska plinara uložio je u kupovinu kuće. Stoga molitelj traži da Prva hrvatska štedionica u Banjaluci preuzme plaćanje anuiteta ili da mu dozvoli ubiranje kirije od koje bi otplaćivao dug. U molbi navodi da je *kao dječak od 5 godina za vrijeme prošlog rata sa starijim bratom pune dvije godine kupio klas u trapiskim njivama kako bi prehranio porodicu*. Molba je riješena 15. jula 1941, tako da je Državni vjeresijski zavod postao stečajni sekvestar do naplate duga.¹⁴³²

¹⁴²³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴²⁴ Kao godina rođena zavedena je i 1910.

¹⁴²⁵ ARSBL, 599,1–139 i 2–16

¹⁴²⁶ ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48

¹⁴²⁷ Isto

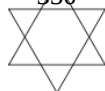
¹⁴²⁸ Isto, redni broj 102

¹⁴²⁹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/118

¹⁴³⁰ ARSBL, 23, broj Kzp 963/1940

¹⁴³¹ ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 25

¹⁴³² ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, BB/1941

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 17. oktobra 1945. od strane Josipa Levija, sina Moše, kao nasljednika i staraoca, stoji da su oštećenom Davidu Leviju, sinu Moše, starom 36 godina, limaru i vodoinstalateru, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dvije kuće uništene i jedna oštećena, limarska i vodoinstalaterska radnja oduzeta i uništena, a jedna oštećena i oduzeta). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 380.000, a po Gradskoj komisiji 184.000 dinara.¹⁴³³

U postupku nacionalizacije zgrada i dijelova zgrada, na obrascu N-2, koji je dana 29. oktobra 1959. pod brojem VI 929/384-59 sačinio NOO Banjaluka, evidentiran je kao sopstvenik (suvlasnik) dijela zgrade u Ulici Save Kovačevića 12, koja ima prizemlje i mansardu, odnosno jedan dvosoban stan i jednu poslovnu prostoriju površine 350 m² i zgrade u Ulici Ivana Jukića 16, koja ima jedan trosoban stan površine 195 m².¹⁴³⁴

Sa Klarom Frojn se vjenčao 1948.¹⁴³⁵

Leon (Banjaluka, 13.9.1913 – logor Jasenovac, 24.6.1941)

- sin Moše, limara iz Banjaluke (Bijelića ulica 24), Jevrej.

Završio je 1926. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁴³⁶

Školske 1927/28. godine pohađao je II trgovačko godište Večernje šegrtske škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod majstora Koste Marčetića, krojača iz Banjaluke.¹⁴³⁷

Kao krojač bio je zaposlen kod Koste Marčetića od 19. aprila 1935. do 10. januara 1938.¹⁴³⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, limara iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Leon Levi, sin Moše, star 23 godine, krojač, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice strijeljan od ustaša 24. juna 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941-45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 888.000, a po Gradskoj komisiji 1.332.000 dinara.¹⁴³⁹

Leon Levi, sin Moše, rođen 1916. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁴⁴⁰

Josif-Jozef (Banjaluka, 4.3.1915 – ?)

- sin Moše i Rahele rođ. Montiljo, limar u Banjaluci, Afganova 7, Jevrej.

Završio je 1926. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁴⁴¹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 14. septembra 1945. od strane Jozefa Levija, sina Moše, zastupanog po advokatu dr Džiniću, stoji da su oštećenom Jozefu Leviju, sinu Moše, starom 30 godina, limaru, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dvije kuće oštećene, oduzet motocikl, dva bicikla, pokućstvo i namještaj, odjeća, obuća i šivaća mašina). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 330.000, a po Gradskoj komisiji 110.300 dinara.¹⁴⁴² Uz prijavu je kao dokaz priložen opis stvarnog stanja sačinjen od Josipa Petersa.

¹⁴³³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.723/1945

¹⁴³⁴ ARSBL, 114, Nacionalizacija

¹⁴³⁵ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XII, broj 884/1957

¹⁴³⁶ ARSBL, 12, 2, red. br. 20/1079

¹⁴³⁷ ARSBL, 599, 4-11 (66)

¹⁴³⁸ ARSBL, SZKBL, registar pomoćnika, prijave-odjave, redni broj 44

¹⁴³⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

¹⁴⁴⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (17.8.2009)]

¹⁴⁴¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 19/1107

¹⁴⁴² ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.010/1945

Iz Knjige državljana FNRJ brisan je 4. februara 1950.¹⁴⁴³

Isak M.

- bosanski Jevrej.

U Banjaluci je registrovao radnju za uramljivanje, pozlatu i urezivanje stakla. U toku 1907. odselio se u Sarajevo.¹⁴⁴⁴

Izidor M.

Dana 6. septembra 1934. registrovao je radnju za popravku gumene robe sa sjedištem u Kralja Alfonsa 13. Radnja je 8. decembra 1938. brisana iz registra radnji.¹⁴⁴⁵

Mojsije (Banjaluka, 12.8.1890–10.5.1946)

- sin Majera i Mazalte rođ. Atijas.

Opštinski sud u Banjaluci poveo je postupak za proglašenje umrlim Mojsija Levija, sina Majera, iz Banjaluke, koji je navodno nestao u toku II svjetskog rata. Rok prijave sudu ili staraocu Muharemu Džabiću, iz Banjaluke, Kozarska ulica 27, tri mjeseca (R–458/68).¹⁴⁴⁶

Kao datum njegove smrti upisan je 10. maj 1946.¹⁴⁴⁷

Mario

- sin Mojsija.

U postupku nacionalizacije zgrada i dijelova zgrada, na obrascu N-2, koji je dana 29. oktobra 1959. pod brojem VI 929/39, 40-59 sačinio NOO Banjaluka, kao sopstvenici (suvlasnici) dijela zgrade u Ulici Moše Pijade 12, koja ima prizemlje i sprat, odnosno dva dvosobna i dva četvorosobna stana i dvorišne zgrade koja ima jedan jednosoban stan, evidentirani su Mario Levi i Gonda Izrael, iz Banjaluke, Ulica fra Grge Martića 43¹⁴⁴⁸

Dana 18. aprila 1947. prodao je gradilište sa magazom u Banjaluci površine 163 m².¹⁴⁴⁹

Rafael (Bihać, 11.2.1888 – ?)

- sin Salomona.

Dana 10 jula 1921, kao trgovački pomoćnik, Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁴⁵⁰

Rafael S. Levi, u dobi od 33 godine, rođen i sa prebivalištem u Banjaluci, vjere izraelske, po zanimanju staretinar, oženjen, 29. jula 1922. saslušan je kao svjedok u Okružnom sudu u Banjaluci.

U izvještaju bečke policije od 22. juna 1922, upućenom, Okružnom sudu Banjaluka, između ostalog stoji: Rafael S. Levi, rođen 11. februara 1888, nastanjen u Banjaluci, oženjen, u vremenu 7–20. avgusta, 7–27. septembra, 8–28. oktobra i od 30. novembra do 15. decembra 1921, boravio je u Beču u hotelu *Weisser Wolf* i uglavnom kupovao staru odjeću (odijela).¹⁴⁵¹

Rafael S. Levi

¹⁴⁴³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XII, broj 885/1957

¹⁴⁴⁴ ARSBL, Registar obrta, broj 544/1907

¹⁴⁴⁵ ARSBL, Registar radnji, II–1932/32

¹⁴⁴⁶ *Službeni list SRBiH*, broj 38/1968

¹⁴⁴⁷ Opštinski sud u Banjaluci, broj R–458/1969; Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 393/1968 i MKU broj 660/1969

¹⁴⁴⁸ ARSBL, 114, Nacionalizacija

¹⁴⁴⁹ ARSBL, 111, Ugovori, Č–1

¹⁴⁵⁰ ARSBL, 12, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 65.919/21

¹⁴⁵¹ ARSBL, 23, AJ 60, broj 15.919/1930

Dana 2. jula 1924. Gradskom srezu Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju. U molbi je naveo da je po zanimanju staretinar, da putuje radi liječenja i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, usta i nosa pravilnih".¹⁴⁵²

Sara

Poslije smrti svoga muža Rafe, dana 28. aprila 1932. tražila je oslobađanje od sudske protokolacije staretinarske radnje jer je visina poreza iznosila 100 dinara. Radnja se nalazila na Govedarnici 4. Radnja je prestala sa radom 1. marta 1937. i brisana je iz registra.¹⁴⁵³

Leon, zvani Nele

- oženjen Sterinom rođ. Levi, kćerkom Jozefa Levija.

Sterina–Sarina rođ. Levi (Banjaluka, 14.9.1876 – logor Stara Gradiška, 25.10.1944)¹⁴⁵⁴

- kći Jozefa Levija i Sare rođ. Levi.

U molbi njenih unuka Marka i Milorada Novakovića iz Banjaluke, od 10. marta 1948, navedeno je da je Sarina Levi, domaćica iz Banjaluke, udata za Leona Levija zvanog Nele, odvedena 15. oktobra u logor Stara Gradiška u kojem je likvidirana 25. oktobra 1944.¹⁴⁵⁵

Sarina Levi, kćerka Jozefa, rođena 1876. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Stara Gradiška.¹⁴⁵⁶

Irena, zv. Majkica, udata Novaković (Banjaluka, 3.12.1905 – logor Stara Gradiška, 15.10.1944)

- kći Leona Levija zv. Nele i Sterine, kćerke Jozefa Levija, supruga Save Novakovića, gostioničara iz Banjaluke.¹⁴⁵⁷

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, sačinjenom po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942, Irena Novaković, stara 37 godina, pravoslavka (bivša Jevrejka), iz Banjaluke, domaćica, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁴⁵⁸

U molbi njenih sinova Marka i Milorada Novakovića od 10. marta 1948, navedeno je da je Irena Levi, domaćica iz Banjaluke, udata za Savu Novakovića, odvedena u logor Stara Gradiška u kojem je i likvidirana 25. oktobra 1944.¹⁴⁵⁹

Levi-Novaković, kćerka Leona, rođena 1905. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Stara Gradiška.¹⁴⁶⁰

Matilda udato Fogl (Banjaluka, 15.8.1890¹⁴⁶¹ – ?)

- kćerka Rafaela Levija i Irene rođ. Papo, Jevrejka.

Pohađala je i završila II i III razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1899–1901. Za vrijeme školovanja stanovala je kod starateljke, sestre Rahele udata Lihtenstein, u Albertovoj ulici 302.¹⁴⁶²

Vjenčala se 1910. u Banjaluci sa Hermanom Foglom.¹⁴⁶³

¹⁴⁵² ARSBL, 5, AJ 8–67

¹⁴⁵³ ARSBL, 23, AJ 45, broj Fi–65/1932

¹⁴⁵⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 643/1948

¹⁴⁵⁵ ARSBL, 111, broj 9.256/1948

¹⁴⁵⁶ [www.jusp–jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁴⁵⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija V, broj 44

¹⁴⁵⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

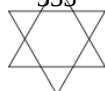
¹⁴⁵⁹ ARSBL, 111, broj 9256/1948

¹⁴⁶⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁴⁶¹ Kao godina rođenja upisana je 1893.

¹⁴⁶² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 88–1899/1900. i 122–1900/1901

¹⁴⁶³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 119/1957

U molbi za izdavanje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je 27. maja 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da putuje radi liječenja, da je domaćica i da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose i očiju crnih, nosa i usta naravnih". Molbu je potpisao Herman Fogl.¹⁴⁶⁴

Rifka–Rebeka Vogel (Banjaluka, 20.5.1915 – ?)

Rifka–Rebeka Vogel, rođena 20. maja 1915. u Banjaluci, od oca pok. Hermana Vogela, rođenog 23. februara 1882. u Poljskoj, postolara, i majke Matilde rođ. Levi, rođene 1893. u Banjaluci, domaćice, upisana je 15. aprila 1953. u obnovljenu matičnu knjigu rođenih. Upis je izvršen na osnovu svjedočenja Ernesta Bramera i Ignjaca Lasla.¹⁴⁶⁵ Rifka–Rebeka Vogel je neudata. Roditelji su joj stanovali u Banjaluci.

Dudo–Rafael (1880–1926)

- sin Leona, trgovac, zavičajan u Banjaluci, oženjen, bez djece.

Godine 1919. registrovao je trgovačku radnju, a 23. decembra 1921. trgovinu mješovitom robom *Dudo Rafael Levi* sa sjedištem u Banjaluci.¹⁴⁶⁶

Dana 28. jula 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Italiju.¹⁴⁶⁷ U zahtjevu je naveo da je "stasa srednjeg, lica odugog, očiju i kose smeđe, usta i nosa običnih, nosi smeđi brk".¹⁴⁶⁸

Rafael Levi, sin umrlog Rafaela, rođen i nadležan u Banjaluci, star 42 godine, vjere izraelske, oženjen, bez djece, izučeni šuster, ne posjeduje ništa i ništa nije posjedovao, od oktobra 1919. ima registrovanu trgovinu zemaljskim proizvodima na Govedarnici, saslušan je 3. maja 1922. u Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci. Prije je radio u gostionici koju je od 1911. držala njegova supruga Matilda.

Poslije završene osnovne škole izučio je obućarski zanat kod Ive Bašića. Kao "kućarac" je oko 10 godina radio za Franca Lihtenštajna iz Banjaluke. Po povratku u Banjaluku otvorio je vlastiti bakalski dućan u Ciganluku. Bio je pomoćnik i u Šibića hanu u Bosanskoj Gradišci.¹⁴⁶⁹

Rafael Levi, sin pok. Rafaela i pok. Rene, rođen i nadležan u Banjaluci, star 42 godine, vjere izraelske, oženjen, bez djece, trgovac, bez imetka, završio četiri razreda osnovne škole, kažnjavan sa dvije godine tamnice, saslušan je 16. maja 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci.¹⁴⁷⁰

Dudo Levi umro je 1926. *ne ostavivši nikakvog imetka*, stoji u obrazloženju akta Luke Findrika, koji je 28. maja 1928, po predmetu naplate carine Hamdiji Afganu i Dudi Leviju, u ime velikog župana uputio erarskom fiškalu u Sarajevu.¹⁴⁷¹

Katica (Daruvar, 1887 – ?)

- kućanica, udata.

Katica Levi, dobi 35 godina, rođena u Daruvaru (Slavonija), sa prebivalištem u Banjaluci, vjere jevrejske, domaćica, udata, kao svjedok je saslušana 19. jula 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. Dudo Levi je stric supruga Katice Levi.¹⁴⁷²

Josipa (Banjaluka, 24.3.1886 – ?)

- kći trgovca Leona, vjere jevrejske.

¹⁴⁶⁴ ARSBL, 5, AJ 8–461

¹⁴⁶⁵ ARSBL, 111, Matični ured broj, 5.784/1953

¹⁴⁶⁶ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj Fi–305/1920

¹⁴⁶⁷ ARSBL, 12, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 711/1921

¹⁴⁶⁸ ARSNL, 23, AJ 28–177

¹⁴⁶⁹ Isto, AJ 51, 333

¹⁴⁷⁰ ARSBL, 23, AJ 51, 333

¹⁴⁷¹ ABKBL, 5, broj 7.862/1929

¹⁴⁷² ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/30

Od 1901. do 1905. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Husedžinovića ulici 2.¹⁴⁷³

Angelina (Bosanska Dubica, 21.4.1897 – ?)

- kći trgovca Leona, španska Jevrejka.

Od 1907. do 1912. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Husedžinovića ulici 2, a školske 1911/12. godine kod roditelja u Bosanskoj Dubici.¹⁴⁷⁴

Rachela, zvana Lela (Banjaluka, 1.12.1901 – ?)

- kći trgovačkog pomoćnika Leona, španska Jevrejka.

Od 1913. do 1917. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Husedžinovića ulici 2.¹⁴⁷⁵

U državnoj službi radila je od 1920, najduže kao arhivski činovnik u Okružnom sudu u Banjaluci. U starješinskim izvještajima ocjenjivana je kao vrlo marljiva i pouzdana.

Naređenjem Ustaškog stožera za bosansku Hrvatsku, Kab broj 1.615/41 od 28. maja 1941, udaljena je od službe u Sudbenom stolu u Banjaluci, a rješenjem Ministarstva pravosuđa broj 33.842/41 od 10. juna 1941. penzionisana je.¹⁴⁷⁶

Albert (Banjaluka, 30.12.1910 – ?)

- sin trgovačkog putnika Leona.

Školske 1930/31. pohađao je VIIIb razred Realne gimnazije u Banjaluci, a maturu je položio 10–20. juna 1931.¹⁴⁷⁷

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba, koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac uputio u Gospić 24. jula 1941.¹⁴⁷⁸

Salomon L.

Dana 7. oktobra 1937. u Ulici Nikole Pašića 19 otvorio je piljarsku radnju (kiosk), a stalno boravište imao je u Ulici Nikole Pašića 15. Radnja je 13. januara 1939. brisana iz registra radnji.¹⁴⁷⁹

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba, koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac uputio u Gospić 24. jula 1941.¹⁴⁸⁰

Hinko (Sanski Most, 4.10.1921 – ?)

- sin pok. Leona Levija.

Pohađao je Mješovitu državnu građansku školu u Banjaluci.¹⁴⁸¹

Školske 1935/36. godine pohađao je IIIb razred Stručne produžne škole u Banjaluci. Izučavao je brijački zanat kod strica Salamona Levija iz Banjaluke, Princa Pavla ulica 4.

Izdržavala ga je majka jer je otac umro. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjen je kao dovoljan.¹⁴⁸²

¹⁴⁷³ ARSBL, 608, 2–4

¹⁴⁷⁴ Isto, 6–10

¹⁴⁷⁵ Isto, 12–15

¹⁴⁷⁶ ARSBL, 23, Personalni dosijei, L–130

¹⁴⁷⁷ AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

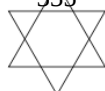
¹⁴⁷⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁴⁷⁹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/56

¹⁴⁸⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁴⁸¹ ARSBL, 608, 1

¹⁴⁸² ARSBL, 599, 11–5

Radio je kao majstorski pomoćnik u brijačko-frizerskoj radnji Salomona H. Levija od 15. februara do 15. novembra 1941.¹⁴⁸³ Dopisano: *Otišao*.¹⁴⁸⁴

Moric zvani Levinka (Sarajevo, 1876 – ?)

- trgovački pomoćnik iz Banjaluke, Jevrej, neoženjen.
Saslušan je kao svjedok 24. marta 1924. u Okružnom sudu u Banjaluci. Ujak je Dudi Leviju, trgovcu iz Banjaluke.¹⁴⁸⁵

Albert (Banjaluka¹⁴⁸⁶, 9.11.1897 – ?)

- sin pok. Morica–Moše Levija iz Banjaluke, Jevrej.
Po završetku četvororazredne osnovne škole upisao se 12. januara 1910. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Moritza Levija, trgovca iz Banjaluke, Gospodska ulica.¹⁴⁸⁷

Trgovački pomoćnik, nastanjen u Banjaluci u Ulici fra Grge Martića.
Od 1915. do 1920. i od 1922. do njegove pogibije, radio je kao trgovački pomoćnik kod Salomona Poljokana.

Dana 10. marta 1941. u Okružnom sudu u Banjaluci saslušan je kao svjedok u vezi sa ubistvom porodice Poljokan.¹⁴⁸⁸

Mihael (Sarajevo, 1895 – logor Jasenovac, 1942)

- sin pok. Morica Levija, tapetar, vjeroispovijesti mojsijevske.
Godine 1925. registrovao je tapetarsku radnju sa sjedištem u Gundulićevoj 18.¹⁴⁸⁹
Dana 5. marta 1941. u Okružnom sudu u Banjaluci saslušan je kao svjedok u vezi sa ubistvom porodice Poljokan.
Mihael Levi, sin Moise, rođen 1895. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁴⁹⁰

Jakob–Jakov (Banjaluka, 23.4.1867 – logor Stara Gradiška, 1942)

- sin Avrama i Lee rođ. Levi, trgovac, vjere jevrejske.
Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Mehmed paše Sokolovića 58.¹⁴⁹¹
Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom Jakova A. Levija, koji se ne nalazi u Banjaluci. Povjerenik za imovinu nije evidentiran.¹⁴⁹²
Josip Gorjanc, penzioner iz Banjaluke, podnio je 7. oktobra 1942. Poreskom uredu Banjaluka molbu za dodjelu prazne prizemne kuće u Ulici Mehmed-paše Sokolovića 58, bivše vlasništvo Jakoba Lóvyva. Moliocu je stan dodijeljen.¹⁴⁹³
Smrt Jakova Levija nastupila je 30. aprila 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁴⁹⁴
Ubijen je u logoru Stara Gradiška 1942.¹⁴⁹⁵

Irena–Rena (Sarajevo, 1876 – ?)

¹⁴⁸³ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 99

¹⁴⁸⁴ ARSBL, SZKBL, Registar pomoćnika, prijave-odjave, redni broj 102

¹⁴⁸⁵ ARSBL, 23, AJ 62, Kt broj 159/1930

¹⁴⁸⁶ Kao mjesto rođenja upisano je i Sarajevo.

¹⁴⁸⁷ ARSBL, 1–115

¹⁴⁸⁸ ARSBL, 23, broj Kzp broj 963/1940

¹⁴⁸⁹ ARSBL, Registar radnji, II–1932/98

¹⁴⁹⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (17.8.2009)]

¹⁴⁹¹ Popis broj 1

¹⁴⁹² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 19/1942

¹⁴⁹³ ARSBL, 84, Porski ured, broj 1.360/1942

¹⁴⁹⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 215/1947

¹⁴⁹⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

- domaćica.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Mehmed-paše Sokolovića 58.¹⁴⁹⁶

Albert (Banjaluka, 1897 – logor Jasenovac, 11.11.1944)¹⁴⁹⁷

- sin Jakova Levija i Irene rođ. Papo, krojački radnik, neoženjen.
Ubijen je u ustaškom logoru Jasenovac 11. novembra 1944.¹⁴⁹⁸

Albert Levi, sin Jakova, rođen 1897. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.¹⁴⁹⁹

Lea (Banjaluka, 1908 – logor Stara Gradiška, 1942)

- privatna činovnica.
Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Mehmed-paše Sokolovića 58.¹⁵⁰⁰

Lea Levi, kćerka Jakoba, rođena 1909. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁵⁰¹

Sabetaj–Šabetaj (15.2.1909 – logor Jasenovac, 1942)

- Jevrej, sin Jakova, staretinara iz Banjaluke (Aleksandrova 41).
Završio je 1920. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁵⁰²
Imao je stalno boravište u Ulici dr Gutića 49.¹⁵⁰³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sabetaj Levi, sin Jakova, star 28 godina, brijač, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 768.000 dinara.¹⁵⁰⁴

Diana (Banjaluka, 13.4.1915 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kćerka trgovca Jakoba Levija.
Od 1926. pohađala je Realnu gimnaziju, a veliku maturu je polagala 12–23. juna 1935.¹⁵⁰⁵

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici Mehmed-paše Sokolovića 58.¹⁵⁰⁶

Diana Levi, kćerka Jakoba, rođena 1915. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁵⁰⁷

Isak (Banjaluka, 17.12.1917¹⁵⁰⁸ – Bosanska Dubica, 1.8.1942)

- sin trgovca Jake–Jakova Levija i Irene rođ. Papo iz Banjaluke, Hiseta 19, Jevrej.
Završio je 1929. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁵⁰⁹

¹⁴⁹⁶ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁴⁹⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 243/1947

¹⁴⁹⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁴⁹⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁵⁰⁰ Popis 1, 2 i 3

¹⁵⁰¹ [www.jusp-jasenovac.hr (17.8.2009)]

¹⁵⁰² ARSBL, 12, 2, red. br. 23/514

¹⁵⁰³ Popis broj 2 i 3

¹⁵⁰⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵⁰⁵ XXXV Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

¹⁵⁰⁶ Popis 1, 2 i 3.

¹⁵⁰⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁵⁰⁸ Kao godina rođenja upisana je i 1918.

¹⁵⁰⁹ ARSBL, 12, 2, red. br. 14/1186

Pohađao je Opštu zanatsko-trgovačku (šegrtsku) školu u Banjaluci 1930–33. godine. Berberski zanat izučavao je kod majstora Omera Kuduzovića, brijača u Ferhad-pašinoj ulici. Ispisan je 20. februara 1933. zbog nedolaska u školu.¹⁵¹⁰

Neoženjen, brijački pomoćnik, stanovao je u Ulici Mehmed-paše Sokolovića 58. Ubijen je u Bosanskoj Dubici 1. avgusta 1942.¹⁵¹¹

Rena (1863 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Rena Levi, kćerka Rafaela, stara 78 godina, domaćica, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Gradska komisija za ratnu štetu odbila je zahtjev, sa obrazloženjem da žrtva stara 78 godina ne bi bila u stanju da privređuje.¹⁵¹²

Juda–Merkuš (1873 – logor Stara Gradiška, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Juda Levi, sin Sabetaja, star 68 godina, trgovac, sa boravištem u Bihaću, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška. Gradska komisija za ratnu štetu odbila je zahtjev, sa obrazloženjem da žrtva stara 78 godina ne bi bila u stanju da privređuje.¹⁵¹³

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice Levi: Juda–Merkuša Levi (72), sin Jude, trgovac, njegova supruga Luna (66), kćerka Zlata (33), kćerka Erna (28), učiteljica, sin Sabetaj (40), trgovac, snaha Stela (38), unuk Moric (11), učenik, kćerka Bukica (42), udova iza Dave, i unuka Stela (16), učenica.¹⁵¹⁴

Sabetaj (1912 – logor Stara Gradiška, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sabetaj Levi, sin Jude, star 29 godina, trgovac, sa boravištem u Bihaću, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 1,116.000 dinara.¹⁵¹⁵

Anula (Bihać, 1881 – logor Jasenovac, 1942)

- kći Sabetaja Levija, supruga Jakova Levija, domaćica.

Posjedovala je kuću vrijednu 15.000 kuna, a 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 49.¹⁵¹⁶

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom Anule Levi, koja se ne nalazi u Banjaluci.

Prema prijavi prihoda u zgrada, u Ulici dr Viktora Gutića 49 živi vlasnica Anula Levi. Upravitelj imovinom nije zaveden.¹⁵¹⁷

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Anula Levi, kćerka

¹⁵¹⁰ ARSBL, 1–24 i 5, 24; ARSBL, 599, 6–12 i 11–29

¹⁵¹¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993); Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 244/1947

¹⁵¹² ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵¹³ Isto

¹⁵¹⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987.

¹⁵¹⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵¹⁶ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁵¹⁷ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 21/1942

Sabetaja, stara 58 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 1942. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 48.000 dinara.¹⁵¹⁸

U zapisniku o procjeni zaostavštine, koji je 1. jula 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora Banjaluka i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 313/46, utvrđeno je da je Anula rođ. Levi, udova Jakova Levija iz Banjaluke, umrla 1942. i da njenu imovinu, koju čine kuća sa kućištem i dvorištem (kuća srušena) u mahali Kalauzija, površine 255 m² i kovačnica sa dvorištem u mahali Kalauzija, površine 475 m², ukupne vrijednosti 30.000 dinara, nasljeđuje njen brat Moritz Levi, sin pok. Sabetaja, namještenik štamparije "Glas" u Banjaluci.¹⁵¹⁹

Menahem (1885 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Menahem Levi, sin Sabetaja, star 56 godina, krojač, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 144.000 dinara.¹⁵²⁰

Menahem Levi, sin Šabetaja, rođen 1889. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁵²¹

Moric (Bihać, 1892¹⁵²² – ?)

- sin Šabetaja (Sabetaja) Levija, knjigovezac, Jevrej, nastanjen u Jukićevoj 4.

U braku sa Deborom rođ. Atijas, zvanom Dobrila, stekao je kćerku Nadu.

Dana 2. oktobra 1937. u Jevrejskom domu u Ulici princa Pavla registrovao je ugostiteljsku radnju (kavotočje i čajdžinica).¹⁵²³

U braku sa Lenkom, sestrom Moritza–Mojsijea Elazara, stekao je sina Isaka. Živio je i radio u Banjaluci prije i poslije Drugog svjetskog rata.¹⁵²⁴

U prijavi ratne štete, koju je kao oštećenik podnio u Banjaluci 19. septembra 1945. Moric Levi iz Banjaluke, Jukićeva ulica 4, sin Sabetaja, rođen 1892, knjigovezac, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, navodi da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (oštećene dvije zgrade, sav namještaj i pokućstvo). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 713.000, a po Gradskoj komisiji 370.000 dinara.¹⁵²⁵

Moric Levi, knjigovezac iz Banjaluke, lišen je slobode od strane ustaša i Nijemaca i interniran u Italiju. Internacija je trajala 48 mjeseci. Šteta nastala gubljenjem prihoda od 5. aprila 1941, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji za štetu, iznosi 144.000 dinara. Zajedno sa Moricom Levijem internirana je i Lenka Levi. Internacija je trajala 48 mjeseci. Šteta nastala gubljenjem prihoda od 5. aprila 1941, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji za štetu, iznosi 96.000 dinara.¹⁵²⁶

U toku 1948. upisan je u Knjigu državljana za grad Banjaluku.¹⁵²⁷

¹⁵¹⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵¹⁹ ARSBL, 111, broj 30.464/1946 i 30.482/1946

¹⁵²⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵²¹ [www.jusp-jasenovac.hr (18.8.2009)]

¹⁵²² Kao godina rođenja zavedena je i 1897.

¹⁵²³ ARSBL, Registar radnji, Ia, b, c – broj 48

¹⁵²⁴ ARSBL. 23, AJ 61, Kt broj 498/1937

¹⁵²⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵²⁶ Isto

¹⁵²⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, KD, broj 23.061/1948

Debora, zv. Dobrila, rođ. Atijas (Banjaluka¹⁵²⁸ 1902 – 21.11.1937¹⁵²⁹)¹⁵³⁰
- kćerka Juse Atijasa i Blanke, supruga Moritza Levija.

Nada (Banjaluka, 21.11.1934 – ?)

- kći Moritza Levija.

Nada Levy, rođena 21. novembra 1934. u Banjaluci, od sitničara Morica Levya, rođenog 1897. u Banjaluci, i Deборе rođ. Atijas, domaćice, rođene 1902. u Doboju, neudata, upisana je 15. aprila 1953. u obnovljenu matičnu knjigu. Državljanstvo oca i majke ranije je bilo jugoslovensko, a sada SAD, a mjesto stanovanja Banjaluka. Upis je izvršen na osnovu svjedočenja Milice Krstanović i Ignjaca Lasla.¹⁵³¹

Bila je nastanjena u Sarajevu. Dana 1. juna 1955. sa Zdravkom Ćukom iz Konjica sklopila je brak, a zajedničko porodično prezime je muževno.¹⁵³²

Izak (Banjaluka, 20.8.1937 – ?)

- sin Morica Levija i Lenke rođ. Elazar¹⁵³³

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisan je 1948.¹⁵³⁴

Izak (Sarajevo, 1903 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Izak Levi, sin Šabetaja, star 38 godina, stolar, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 792.000 dinara.¹⁵³⁵

Izak Levi, sin Šabetaja, rođen 1898. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁵³⁶

Flora (Bosanska Dubica, 1.6.1899 – ?)

- kći trgovca Jude–Leona¹⁵³⁷, španska Jevrejka.

Od 1910. do 1914. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Husedžinovića ulici 2.¹⁵³⁸

U Učiteljskoj školi u Sarajevu položila je 25. juna 1918. ispit zrelosti, a praktični učiteljski ispit u Banjaluci 21. aprila 1920.

Poslije završene učiteljske škole radila je u III dječjačkoj školi u Banjaluci, od 1. novembra 1918. kao privremena, a od 7. jula 1921. kao stalna učiteljica.

Flora Levi, žena sudskog tajnika iz Bosanske Dubice, nadležna u Đakovu, stara 24 godine, tražila je 1921. izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju.¹⁵³⁹

Iz Banjaluke je 22. aprila 1922. prešla na rad u Djevojačku osnovnu školu u Bosanskoj Krupi, a 4. januara 1926, kao učiteljica II

¹⁵²⁸ Kao mjesto rođenja upisan je i Doboju

¹⁵²⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁵³⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 491/1953

¹⁵³¹ ARSBL, 111, Matični ured broj, 5.800/1953

¹⁵³² Isto, broj 583/1955

¹⁵³³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XII, broj 296/1954

¹⁵³⁴ Isto, Matična služba, KD, broj 23.065/1948

¹⁵³⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/45

¹⁵³⁶ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

¹⁵³⁷ U službeničkom dosijeu Flore Levi ime oca Juda precrtano je i upisano Leon.

¹⁵³⁸ ARSBL, 608, 9–12.

¹⁵³⁹ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 428

kategorije 4. grupe 3. stepena, premještena je u osnovnu školu u Drvaru. U osnovnu školu u Gornjoj Sanici, srez Ključ, premještena je 19. septembra 1929.

Za učiteljski rad najčešće je ocjenjivana ocjenom *vrlodobar*, sa obrazloženjem da je u službi marljiva i predana. Više puta je i unapređivana. Služila se njemačkim i španskim jezikom. Bila je prosvjetar sokolske čete i član Osnivačkog odbora Biblioteke u Gornjoj Sanici.¹⁵⁴⁰ **Flora Levi**

Početak rata 1941. dočekala je kao učiteljica u Gornjoj Sanici i kao Jevrejka nije položila prisegu.¹⁵⁴¹

U izvještaju velikog župana iz Banjaluke, broj 6.011/42 od 25. septembra 1941, upućenom Ministarstvu nastave, Odjel za pučku nastavu u Zagrebu, stoji da je, prema izvještaju Kotarske oblasti u Ključu, broj 7.026/41, *Flora Levi, učiteljica u Gornjoj Sanici, udaljena iz službe 12. srpnja 1941. po nalogu ustaškog povjerenika iz Gornje Sanice... Nakon dolazka kod roditelja u Banjaluku u toku mjeseca kolovoza sprovedena je u zatvor u Banjaluci zajedno sa svojim sestrama gdje je bila neko vrijeme a potom je dalje otpremljena... ovoj župi nije poznato kuda i gdje se sada nalazi.*

Flora Levi imala je 23. godine službe.¹⁵⁴²

Ruta (Banjaluka, 21.3.1906 – ?)

- kći trgovca Jude.

Pohađala je Realnu gimnaziju u Banjaluci 1917–25.¹⁵⁴³, a maturirala je 1925. godine.¹⁵⁴⁴

U gimnaziju u Banjaluci išla je u generaciji sa Veselinom Maslešom, Fadilom Maglajlićem i Desankom Radovanović, sa kojima je primljena u KPJ po završetku studija.

Dana 28. oktobra 1930. kao apsolvirani student filozofije postavljena je za suplenta, a 15. novembra 1933. za profesora Realne gimnazije u Banjaluci, na kojoj je predavala zemljopis i prirodopis. Dana 17. januara 1934. premještena je na gimnaziju na Sušaku.¹⁵⁴⁵

Kao član KPJ imala je ličnu vezu sa članovima MK KPJ u Banjaluci.

Rješenjem ministra dr Mile Budaka, broj 3.822/41 od 14. maja 1941, kao profesor Ženske realne gimnazije na Sušaku otpuštena je iz državne službe.¹⁵⁴⁶

U toku NOR-a bila je u Štabu baze NOV u Bariju, a potom u KNOJ-u.¹⁵⁴⁷

Flora rođ. Poljokan (? – 1942)

- kći Avrama Poljokana, supruga Josipa Levija, sa kojim je stekla sina Marina.

Zapisnikom komisije Gradskog narodnog odbora u Banjaluci od 1. jula 1946. i ostavinskim zaključkom Sreskog suda u Banjaluci broj O: 143/45 od 22. decembra 1945, utvrđeno je da je Flora Levi, kći Avrama Poljokana, umrla 1942. Za nasljednika njene imovine, koju čini gradilište sa magazom, površine 163 m², vrijedno 30.000 dinara, proglašen je njen malodobni sin Marin, pok. Josipa Levija, iz Banjaluke. Za tutora malodobnom Marinu postavljena je Sabina Laslo iz Banjaluke.¹⁵⁴⁸

Regina (Bihać, 1882 – ?)

- domaćica.

¹⁵⁴⁰ ARSBL, kopija službeničkog dosija Flore Levi

¹⁵⁴¹ ARSBL USPBVBBL, IV– broj 874/1941

¹⁵⁴² ARSBL, 74, broj 6.011/41 od 20. novembra 1941.

¹⁵⁴³ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122

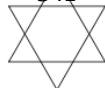
¹⁵⁴⁴ AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

¹⁵⁴⁵ *Prosvjetni glasnik*, 1930–1934

¹⁵⁴⁶ *Narodne novine*, broj 33/1941

¹⁵⁴⁷ *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, Zbornik sjećanja, knjiga druga, Banjaluka 1985, str. 270

¹⁵⁴⁸ ARSBL, 111, broj 24.906/1946

Dana 10. jula 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁵⁴⁹

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 13 i posjedovala kuću vrijednu 40.000 kuna.¹⁵⁵⁰

Avram J. (Banjaluka 1896 – ?)

- sin Jakoba Levija, staretinara iz Banjaluke, Jevrej, trgovac.

Avram J. Levi

Po završetku trećeg razreda osnovne škole upisao se 8. septembra 1909. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Vladimira Todorovića, krojača iz Banjaluke, Zagorčeva ulica.¹⁵⁵¹

Dana 24. avgusta 1921. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putovnice za Beč. U molbi je naveo da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, nosa i usta pravilnih". Dana 19. jula 1924. podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Njemačku, Austriju i Italiju.¹⁵⁵²

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 13.¹⁵⁵³

U kući Avrama Levija u Banjaluci, u Pelagićevoj ulici 24, stanovala je Matilda Šivić, koja je od Ponove kupila dio namještaja koji se nalazio u kući. Judita Albahari, zamjenik referenta Saniteta I brigade narodne odbrane u Banjaluci, prijavila je 3. avgusta 1945. boravak željezničara u kući Avrama Levija. Tokom popisa izvršenog avgusta 1945. u kući su pronađena i popisana 103 predmeta, u količini od jednog ili više komada.¹⁵⁵⁴

Erna (1904 – ?)

Do 28. jula 1942. sa sinovima Samuilom i Rikom imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 13.¹⁵⁵⁵

Zadik–Bukus (1875 – ?)

- trgovac, zavičajan u Banjaluci.

Dana 28. maja 1912. na Bulevaru kralja Aleksandra 66 otvorio je trgovinu manufakturnom robom *Zadik Bukus Levi*. U toku 1933. trgovinu je počela da vodi njegova udovica Regina Bukus Levi.¹⁵⁵⁶ Dana 7. aprila 1934. radnja je prerasla u društvo, čiji su javni članovi i vlasnici bili dr Juda Levi, advokat iz Zagreba i trgovkinja Regina, udova Zadika Bukusa Levija.¹⁵⁵⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 3.291/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, radnja *Bukus Z. Levi* prodana je 25. jula 1941. S. Gluhaću i A. Džaniću za iznos od 20.000 kuna, sa rokom otplate od dvije godine.¹⁵⁵⁸

Odlukom Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 25.984/42 od 24. novembra 1942. radnja je brisana iz registra radnji.¹⁵⁵⁹

¹⁵⁴⁹ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 663/1921

¹⁵⁵⁰ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁵⁵¹ ARSBL, 1–25

¹⁵⁵² ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 821/1921; ARSBL, 4, AJ 27–28; ARSBL, 5, AJ 8–95

¹⁵⁵³ Popis broj 2 i 3

¹⁵⁵⁴ ARSBL, 97, BB/1945

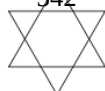
¹⁵⁵⁵ Popis broj 2 i 3

¹⁵⁵⁶ ARSBL, Registar radnji, II–1932/120

¹⁵⁵⁷ ARSBL, 23, Registar društava, broj 2.866

¹⁵⁵⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 17

¹⁵⁵⁹ ARSBL, 23, Registar društava, broj Fi–292/20; ARSBL, Registar radnji, IV–1938/191

Bio je član Gradskog vijeća u Banjaluci 1920–22.¹⁵⁶⁰

Od 1923. do 1928. bio je vijećnik Gradske opštine Banjaluka.¹⁵⁶¹

Dana 10. jula 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁵⁶²

Regina rođ. Salom (Banjaluka, 1877¹⁵⁶³ – logor Stara Gradiška, 27.7.1942)

- kćerka Avrama, domaćica.

Regina Levi, udova Levi Bukusa, iz Banjaluke, u molbi upućenoj Ustaškom stožeru za Bosansku Krajinu u Banjaluci navodi da je *iznemogla stara žena bez muža kojoj su na teretu njen sin i sestra, koji žive sa njom u zajednici. Pošto je u radnji postavljen komesar, a ona nema nikakvih prihoda za život, moli da joj se dodijeli određena novčana svota za život. Napominje da je, kao rijetko koji trgovac, svim hrvatskim kulturnim i sportskim društvima uvijek izlazila u susret dajući im tombole i dobrovoljne priloge, što i sami predstavnici tih društava mogu potvrditi.* Prema naredbi stožernika od 14. juna 1941, obavezuje se povjerenik Sulejman Gluháč da isplaćuje Regini iznos od 1.000 dinara mjesečno na ime nagrade za rad u trgovini.¹⁵⁶⁴

Aktom Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je povjerenicima u jevrejskim radnjama da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno.* Među jedanaest Jevreja, bivših vlasnika radnji u Banjaluci, nalazila se Regina Levi Bukus (radnja "Braco"), sa mjesečnom nagradom od 1.000 dinara. Nagrade pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji.¹⁵⁶⁵

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 3. januara 1942. nadzor nad kućom Regine Bukus Levi, koja se ne nalazi u Banjaluci. Lokal i stan u kući u Ulici dr Ante Pavelića 73 iznajmljeni su Anti Knapiću iz Banjaluke uz godišnju najamninu od 9.600 kuna. Lokal u istoj zgradi iznajmljen je Josipu Jandriću iz Banjaluke uz godišnju najamninu od 7.200 kuna. Do iseljenja, na spratu ove kuće stanovala je vlasnica Regina Bukusa Sadika Levi. Stanovi u dvorišnoj prizemnoj zgradi izdati su pod najam Antunu Knapiću uz godišnju najamninu od 4.800 i Ernestinici Tunjak uz godišnju najamninu od 3.600 kuna. Upravitelj imovinom bio je Mehmed Buzdalek.¹⁵⁶⁶

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Pavelića 73.¹⁵⁶⁷

Marija Orlovac iz Banjaluke, u molbi koju je 5. avgusta 1942. uputila Poreskom uredu Banjaluka, navodi da je *radila kao služavka kod Regine Bukus Levi u Banjaluci u vremenu od četiri godine u Ulici Ante Pavelića 73. U početku sam dobivala mjesečnu platu u iznosu od 300 kuna a u posljednje vrijeme samo za odijelo i kućni namještaj, jer kada se budem udavala na ime moje zarade dala mi je ista ormar, jorgan i tri jastuka, osim toga i nešto haljina. Stvari se nalaze u hodniku i agenti prilikom popisa nisu zapečutili, jer je prilikom odlaska u logor rekla pred agentima da je to moje. Za dokaz za svjedoke navodim Antona Knapića kemičara u istoj kući i agenta redarstva Marka Blaževića.*¹⁵⁶⁸

Ostavinskim zaključkom Sreskog narodnog suda u Banjaluci broj O–1/1945 od 14. jula 1945. utvrđeno je da se imovina u godini 1944. preminule Regine Bukus–Levi, rođ. Salom, iz Banjaluke, sastoji od dijela dućanske robe i dijela kuće sa dvorištem, površine 414 m², dvorišta od 620 m², vrta od 123 m² i kuće sa kućištem, površine 44 m². Testamentarnim

¹⁵⁶⁰ ARSBL, ZP – Predsjednici Gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936; *Vrbaske novine*, broj 1.190/1937

¹⁵⁶¹ ARSBL, ZP – Predsjednici Gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

¹⁵⁶² ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 664

¹⁵⁶³ Kao godina rođenja evidentirana je i 1880.

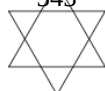
¹⁵⁶⁴ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 80/1941

¹⁵⁶⁵ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

¹⁵⁶⁶ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 8/1942

¹⁵⁶⁷ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁵⁶⁸ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 899/1942

nasljednicima proglašeni su njena sestra Berta Salom, rođ. Salom, iz Banjaluke, sestrić Albert Kabiljo, sin njene sestre Roze, iz Banjaluke, sada (1945) u Italiji i sestrična Hančeki rođ. Kabiljo, udata Salom, iz Banjaluke, sada (1945) u Vlajkovićevoj 9/1 u Beogradu.

Pravo uživanja na dijelu nekretnina, do njihove predaje, imaju dr Juda Levi i Ana Maestro.¹⁵⁶⁹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Regina Levi rođ. Salom, kćerka Avrama, stara 62 godine, trgovkinja, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 27. jula 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000 dinara. Zahtjev je odbačen od Gradske komisije uz obrazloženje *da žena od 62 godine nije sposobna za privređivanje*.¹⁵⁷⁰

U prijavi Salom Hanči rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovićeva 9, podnijetoj 27. juna 1946. u Banjaluci, smrt Regine Salom udate Bukus, rođene 1878. u Banjaluci od oca Avrama Saloma i majke Ane rođ. Baruh, Jevrejke, udate za Bukusa Zadika Levija, domaćice, nastupila je u logoru Jasenovac 1941–45.¹⁵⁷¹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su Regini Levi Bukus, udovi Haima, trgovca, sa stalnim boravištem u Banjaluci, vjere jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (pokućstvo i namještaj, manufakturna i kratka roba oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,760.000, a po Gradskoj komisiji 810.000 dinara.¹⁵⁷²

Abraham, zvani Avram (Banjaluka, 1881 – logor Jasenovac, jun 1941)

- sin Majera Levija i Flore rođ. Levi.

U vrijeme Vrbaske banovine živio je u Banjaluci sa kćerkama Florom, Sarinom i Lunom.

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac uputio u Gospić 24. jula 1941.¹⁵⁷³

Smrt Abrahama Levija nastupila je juna 1941. u logoru Jasenovac.¹⁵⁷⁴

U zapisniku o procjeni zaostavštine, koji je 10. jula 1947. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora Banjaluka i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 317/47, utvrđeno je da je Abraham Levi, sin pok. Majera, iz Banjaluke, umro u Banjaluci 1941. i da njegovu imovinu, koju čine kuća sa dvorištem i jednom zgradom u Pelagićevoj ulici i vrt 208 m², ukupne vrijednosti 12.110 dinara, nasljeđuju njegove kćerke Lunčika, žena Naima Hrgića iz Jajca i Flora, žena Ise Popovića iz Sarajeva.¹⁵⁷⁵

Ernestina rođ. Finci (Travnik, 1886¹⁵⁷⁶ – logor Stara Gradiška, avgusta 1942¹⁵⁷⁷)

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, sačinjenom po nalogu Župske redarstvene oblasti, uredovni broj od 5. avgusta 1942, Ernestina Levi, žena

¹⁵⁶⁹ ARSBL, 111, broj 26.672/1947

¹⁵⁷⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/1945

¹⁵⁷¹ ARSBL, 111, Matični ured, broj 33

¹⁵⁷² ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.418/1945

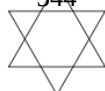
¹⁵⁷³ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁵⁷⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 217/1947

¹⁵⁷⁵ ARSBL, 111, broj 26.313/1947

¹⁵⁷⁶ Kao godina rođenja upisana je i 1880.

¹⁵⁷⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 857/1947

Abrahama, stara 62 godine, Jevrejka, iz Banjaluke, domaćica, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁵⁷⁸

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 17.972/47 od 16. maja 1947, uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 4.969/47 od 7. juna 1947, a na molbu Flore Levi, utvrđeno je da je Ernestina Levi rođ. Finci iz Banjaluke, rođena 1886. u Travniku, mjeseca avgusta 1942. pogubljena u logoru Stara Gradiška.¹⁵⁷⁹

Ernestina Levi–Finci, kćerka Rafaela, rođena 1892. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁵⁸⁰

Dijana (Banjaluka, 4.3.1886¹⁵⁸¹ – logor Jasenovac, 31.4.1942)

- kćerka trgovca Abrahama Levija i Lee rođ. Danon.

Od 1899. do 1903. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albertovoj i Milićevoj ulici.¹⁵⁸²

Jakob (Banjaluka, 1889 – logor Jasenovac, 31.4.1942)

- sin pok. Abrahama, bosanski Jevrej.

U Banjaluci je vodio trgovinu starim stvarima (tandleraj). Sjedište radnje preseljeno je u toku 1919.¹⁵⁸³

U zapisniku komisije Gradskog narodnog odbora Banjaluka od 20. juna 1947. i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 258/47, stoji da je Jakov Levi, sin pok. Abrahama, iz Banjaluke, zajedno sa braćom Isakom i Albertom, poginuo 31. aprila 1942. u logoru Jasenovac prilikom masovnog strijeljanja Jevreja i da njegovu imovinu čini kuća sa kućištem, površine 95 m², vrt od 77 m², vrt od 204 m² i dvorište od 50 m², vrijednosti 70.000 dinara.

Nasljednicima su proglašeni njegovi sinovi Isak i Albert Levi, oba iz Banjaluke i kćerka Sarina Horn rođ. Levi, iz Zagreba. Nasljednici preminulog Isaka Levija, sina pok. Jakova, su brat Albert Levi i sestra Sarina Horn rođ. Levi, a nasljednik preminulog Alberta Levija je njegova sestra Sarina Horn rođ. Levi.¹⁵⁸⁴

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 9.678/47 od 8. aprila 1947, uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 3.774/47 od 10. aprila 1947, a na molbu Sarine Horn rođ. Levi, utvrđeno je da je Jakov Levi, sin Avrama i majke Lee rođ. Levi, iz Banjaluke, rođen 1889. u Banjaluci, pogubljen 31. aprila 1942. u logoru Jasenovac.¹⁵⁸⁵

Jakov Levi, sin Abrahama, rođen 1889. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁵⁸⁶

Anula (1886 – ?)

- supruga Jakova Levija, španska Jevrejka.

Dana 29. septembra 1909. na Govedarnici je otvorila trgovinu starim stvarima, odnosno sitničarsku radnju. Radnja je 18. septembra 1925. brisana iz registra.¹⁵⁸⁷

Stalno boravište imala je u Benalića ulici 3.¹⁵⁸⁸

¹⁵⁷⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

¹⁵⁷⁹ ARSBL, 111, broj 17.972/1947

¹⁵⁸⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁵⁸¹ Kao datum rođenja upisan je i 5. april 1887 (Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 144/1971)

¹⁵⁸² ARSBL, 608, 1–3

¹⁵⁸³ ARSBL, Registar obrta, broj 549/1907 i broj 229/1919

¹⁵⁸⁴ ARSBL, 111, broj 26.313/1947

¹⁵⁸⁵ Isto, broj 9.678/1947

¹⁵⁸⁶ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

¹⁵⁸⁷ ARSBL, Registar obrta, broj 186/1909

¹⁵⁸⁸ Popis broj 2 i 3

Isak (? – 31.4.1942)

- sin Jakova Levija.

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁵⁸⁹

Albert (1920 – 31.4.1942)

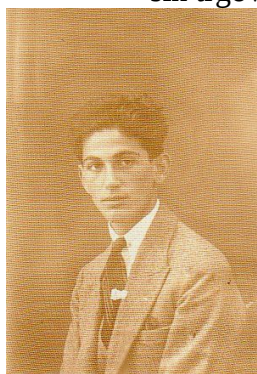
- sin Jakova Levija.

U školskoj 1934/35. godini pohađao je i završio četvrti razred Trgovačke škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Rafaela A. Poljokana u Ulici kralja Aleksandra 62.¹⁵⁹⁰

Stalno boravište imao je u Benalića ulici 3.¹⁵⁹¹

Majer–Mayer (Banjaluka, 8.8.1905 – logor Stara Gradiška, 1941)

- sin trgovca Jakova i Anule, iz Banjaluke, Bijelića ulica 36.

Majer Levi

Završio je 1918. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁵⁹²

U molbi za izdavanje putne isprave za Njemačku, Austriju i Italiju, koju je 9. jula 1924. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa niska, lica dugog, kose i očiju crnih, nosa i usta naravnih".¹⁵⁹³

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁵⁹⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Majer Levi, sin Jakova, star 32 godine, krojač, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 1,008.000 dinara.¹⁵⁹⁵

Sarina udata Horn (Banjaluka, 1.7.1904 – ?)

- kći trgovca Jakoba, sefardska Jevrejka.

Pohađala je prvi i drugi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1910–12. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Anđeoskoj ulici.¹⁵⁹⁶

Od 1912. do 1917. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj 41.¹⁵⁹⁷

Sarini Horn rođ. Levi, supruzi Đure Horna iz Zagreba, odlukom Sreskog suda u Banjaluci V–R:147/45 od 11. jula 1945. vraćena je oduzeta imovina uknjižena u KO Banjaluka, zk. ul. broj 1.043.¹⁵⁹⁸

¹⁵⁸⁹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁵⁹⁰ ARSBL, 599, 10–18

¹⁵⁹¹ Popis broj 2 i 3

¹⁵⁹² ARSBL, 12, 2, red. br. 19/116/II

¹⁵⁹³ ARSBL, 5, AJ 8–86

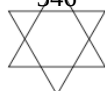
¹⁵⁹⁴ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁵⁹⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

¹⁵⁹⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 105–1910/1911 i 114–1911/1912

¹⁵⁹⁷ ARSBL, 608, 14–15

¹⁵⁹⁸ ARSBL, 99, Katastarski referat, broj 307/1946

Sarina Horn rođ. Levi iz Zagreba prodala je 11. jula 1947. kuću sa kućištem od 95 m², vrt od 77 m², vrt od 204 m² i dvorište od 50 m².¹⁵⁹⁹

Lenka (Banjaluka, 31.3.1907 – ?)

- kći trgovca Jakoba, sefardska Jevrejka.

Od 1918. do 1923. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj 4, na Kralja Petra drumu 19 i Hisetama 19.¹⁶⁰⁰

Kao honorarna službenica radila je u Poljoprivrednom odjeljenju Banske uprave u Banjaluci od 31. jula 1931. Prethodno je radila u Zagrebu u tvrtki *A. Romano*. Ova trgovačka tvrtka je likvidirana.¹⁶⁰¹

Matilda udata Landor (Travnik, 1912 – logor Stara Gradiška, avgust 1942)

- kći Abrahama Levija i Ernestine.

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 17.973/47 od 16. maja 1947, uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 4.970/47 od 7. juna 1947, a na molbu Flore Levi, utvrđeno je da je Matilda Landor, kći Abrahama Levija i Ernestine, iz Banjaluke, rođena novembra 1912. u Travniku, mjeseca avgusta 1942. pogubljena u logoru Stara Gradiška.¹⁶⁰²

Matilda Levi, kćerka Abrahama, rođena 1912. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁶⁰³

Luna (Banjaluka, 15.5.1914 – ?)

- kćerka trgovca Abrahama Levija, sefardska Jevrejka.

Od 1926. do 1930. pohađala je četvorogodišnju Građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 34, Gundulićevoj 18 i Pelagićevoj 23.¹⁶⁰⁴

Flora (Banjaluka, 29.9.1918 – logor Stara Gradiška, 1943)

- kći trgovca Abrahama Levija, sefardska Jevrejka.

Od 1929. do 1933. pohađala je četvorogodišnju Građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 34, Gundulićevoj 18 i Pelagićevoj 23.¹⁶⁰⁵

U toku jula i avgusta 1942. bila je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci. U logor je internirana 7. avgusta 1942.¹⁶⁰⁶

Flora Levi, kćerka Abrahama, rođena 1918. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Stara Gradiška.¹⁶⁰⁷

Majer (Banjaluka, 15. 5.1925 – Stara Gradiška, avgusta 1942¹⁶⁰⁸)

- sin Abrahama i majke Ernestine, vjere jevrejske.

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, sačinjenom po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942, Majer Lewy, sin Abrahama Lewya, star 19 godina (nečitko), Jevrej, iz Banjaluke, krojač, nalazio se u grupi od 15 Jevreja koji su primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁶⁰⁹

¹⁵⁹⁹ ARSBL, 111, Ugovori, H-3

¹⁶⁰⁰ ARSBL, 608, 18-21

¹⁶⁰¹ ARSBL, 9, III AJ 6-363

¹⁶⁰² ARSBL, 111, broj 17.973/1947

¹⁶⁰³ [www.jusp-jasenovac.hr (11.7.2009)]

¹⁶⁰⁴ ARSBL, 608, 19-22

¹⁶⁰⁵ Isto, 23-24

¹⁶⁰⁶ ARSBL, 77, Evidencija zatvorenika Župske redarstvene oblasti, broj 9

¹⁶⁰⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (11.7.2009)]

¹⁶⁰⁸ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 220/1947

¹⁶⁰⁹ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 44/11-1, K 171a

Vodio je krojačku radnju. Dopisano: *Iselio*.¹⁶¹⁰

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka, djelovodni broj 17.964/47 od 16. maja 1947, uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci, broj 4.968/47 od 7. juna 1947, a na molbu Flore Levi, utvrđeno je da je Majer Levi avgusta mjeseca 1942. pogubljen u logoru Stara Gradiška.¹⁶¹¹

Majer Levi, sin Abrahama, rođen 1925. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Stara Gradiška.¹⁶¹²

Zadik J.

Dana 6. juna 1884. registrovao je trgovačku tvrtku *Zadik J. Levi*. Zbog smrti vlasnika tvrtka je 7. marta 1919. brisana iz sudskog registra.¹⁶¹³

Rafael, zvani Braco (Banjaluka, 1884¹⁶¹⁴ – logor Jasenovac, 1942)

- sin Zadika J, agenta, sa prebivalištem u Banjaluci.

Poslije završena četiri razreda osnovne škole upisao se 1. septembra 1908. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Avrama Altarca, cipelara iz Banjaluke, sa stanom u Gospodskoj ulici.¹⁶¹⁵ Izučavanje zanata započeo je 1. marta 1908, a završio 1. marta 1913, kada je položio ispit za zanatskog pomoćnika.¹⁶¹⁶

U dane 16. juna 1919. i 6. februara 1920. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je molbe za izdavanje inozemne putovnice za Pariz, Njemačku i Austriju. U molbama je naveo da je trgovac, da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, usta i nosa normalnih i nosi brk smeđi".¹⁶¹⁷

Dana 25. juna 1919. u Ulici fra Grge Martića 6 otvorio je obučarsku radnju *Rafael Z. Levi*. Radnja je 2. decembra 1935. preseljena u Ulicu kralja Aleksandra 55.¹⁶¹⁸ Dopisano: *Iselio*.¹⁶¹⁹

Odlukom Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, broj 13.435/42 od 11. juna 1942, utvrđen je prestanak rada obučarske radnje *Levi J. Rafael*, koja se nalazila u Ulici dr Ante Pavelića 5.¹⁶²⁰

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, K broj 2.427/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, radnja *Braco J. Levi* prodana je 16. jula 1941. Sakibu Morankiću za 700.000 kuna, sa rokom otplate od pet godina.¹⁶²¹

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 3.002/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, radnja *Braco J. Levi* prodana je Ejubu Huseinbegoviću za 270.000 kuna, sa rokom otplate od tri godine.¹⁶²²

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom Rafaela Z. Levija, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada, u kući na prvom spratu u Ulici fra Grge Martića 13 do iseljenja je živio vlasnik Rafael Levi. Stanovi u dvorišnoj zgradi u istoj ulici iznajmljeni su Mariji Adamović uz godišnju najamninu od 3.360 i Matku Galiću uz godišnju najamninu od 3.300 kuna. Upravitelj imovinom Rafaela Levija je bio Mehmed Buzdalek.¹⁶²³

¹⁶¹⁰ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 107

¹⁶¹¹ ARSBL, 111, broj 17964/1947

¹⁶¹² [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁶¹³ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 78

¹⁶¹⁴ Kao mjesto rođenja navodi se i Sarajevo.

¹⁶¹⁵ ARSBL, 602, 1–97

¹⁶¹⁶ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, Knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 127

¹⁶¹⁷ ARSBL, 4, AJ 29–53 i 103

¹⁶¹⁸ ARSBL, Registar radnji, II – 1935/335

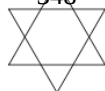
¹⁶¹⁹ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 106

¹⁶²⁰ ARSBL 74, broj 8.594/1942

¹⁶²¹ ARSBL, 330–004–027, redni broj 4

¹⁶²² Isto, redni broj 9.

¹⁶²³ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 22/1942

Rafael Levi bivši je vlasnik zgrade u Banjaluci u Ulici fra Grge Martića 13. Zgrada se u toku 1947. nalazila pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje je izdato pod zakup Atifu Skorupu (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije) i Katici Ljubičić (soba i pomoćna prostorija).¹⁶²⁴

Rafael Levi, sin Sadika, rođen 1895. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁶²⁵

Obučarska radnja Rafaela Z. Levija

Flora (Bihać, 27.4.1920 – ?)

- kćerka obučara Rafaela i Regine.

Pohađala je Državnu žensku realnu gimnaziju u Banjaluci. Niži tečajni ispit položila je 12–20. juna 1936. U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Ulici fra Grge Martića 13.¹⁶²⁶

Anula (Banjaluka, 5.11.1925 – ?)

- kćerka obučara Rafaela Levija.

Školske 1936/37. godine pohađala je Ib razred Državne niže ženske realne gimnazije u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici fra Grge Martića 13.¹⁶²⁷

Salomon (Kladanj, 1891 – logor Jasenovac, januar 1942)¹⁶²⁸

- sin Haima i Flore rođ. Levi, suprug Sarine rođ. Nachmias, sa kojom je stekao kćerku Floru i sina Haima.

Frizerski zanat izučio je u Sarajevu, a zatim se u Gracu usavršavao za pozorišnog vlasuljara.

Dana 30. avgusta 1910. u Ulici princa Pavla 4 registrovao je trgovinu parfimerijskom i kozmetičkom robom, toaletnim potrepštinama, medicinskim i sanitarnim potrepštinama iz gume, kaučuka i celuloida. Radnja je 3. decembra 1942. brisana iz registra.¹⁶²⁹

¹⁶²⁴ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

¹⁶²⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁶²⁶ ARSBL, DNŽRGL, 31

¹⁶²⁷ Isto, 34

¹⁶²⁸ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 121/1946

¹⁶²⁹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/211

Dana 4. novembra 1912. u Ulici princa Pavla 42 registrovao je brijačko–frizersku radnju. Na osnovu akta 10.207/42, radnja je brisana iz registra.¹⁶³⁰

U toku 1919. bio je brijački majstor u Banjaluci. Imao je brijačko–frizersku radnju u Banjaluci. Kod njega su izučavali zanat Haim i Hinko Levi i Moric Baruch.¹⁶³¹

Dana 14. aprila 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹⁶³²

U toku 1924. prezentovao je projekat prizemne stambene kuće koja je trebalo da se gradi u Ulici vojvode Putnika 21.

U molbi upućenoj 24. aprila 1941. Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci¹⁶³³, Salomon H. Levi iz Banjaluke moli da mu se:

- odobri manuelni rad i primitak prihoda od brijačko–frizerskog posla,
- uvaži njegovo familijarno stanje i teške materijalne prilike,
- odobri otvaranje i zatvaranje radnje u skladu sa odredbama koje vrijede za grad Banjaluku.¹⁶³⁴

Ljerka Buljan, frizerska pomoćnica iz Banjaluke, tražila je 10. jula 1941. od Stožera za Bosanku Hrvatsku u Banjaluci svoju polumjesečnu zaradu u iznosu od 200 dinara za rad od 15. juna do 1. jula 1941. *Ja sam radila kod židova Levog Salamona, čiju je radnju od 20. juna 1941. preuzeo Mate Jurić i Fabijan Stehner.* Molba je odobrena.¹⁶³⁵

Jelkica Lukić, frizerska pomoćnica iz Banjaluke, u molbi upućenoj 10. jula 1941. Stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, između ostalog navodi: *Ja sam radila kod Židova Levog Salamona, čiju je radnju od 20. juna 1941. preuzeo Mate Jurić i Fabijan Stehner... Molim da mi se isplati zarada za moj rad od 16. juna do 1. jula 1941... moja polumjesečna zarada iznosi 500 dinara.* Molba riješena, *naređeno novim poslodavcima da isplate 500 dinara.*¹⁶³⁶

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 2.838/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, radnje su 30. juna 1941. prodate M. Juriću i F. Stepfneru za iznos od 30.000 kuna, sa rokom otplate od dvije godine.¹⁶³⁷

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac uputio u Gospić 24. jula 1941.¹⁶³⁸

Sa suprugom Sarinom i sinom Haimom bio je zatočen u logoru Jasenovac. Prema kazivanju preživjelih, bio je živ sve do poznatog bjekstva logoraša.¹⁶³⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom Salomona H. Levija u Ulici dr Ante Pavelića, koji se ne nalazi u Banjaluci. Upravitelj imovinom bio je Ibrahim Katana.¹⁶⁴⁰

Sarina Medić rođ. Levi tražila je u Banjaluci 19. septembra 1946. proglašenje nestalim njenog brata Salomona Levija, sina Haima, rođenog 1891, frizera, njegove supruge Sarine Levi rođ. Nahmijas, njihove kćerke Flore i sina Haima, koji su od ustaša odvedeni 1942. u logor Jasenovac. Navode u molbi potvrdili su svjedoci Lenka Levi i Moric Baruh.

U Izvještaju Zemaljske komisije BiH za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, Gradsko povjereništvo u Banjaluci, broj služb. od 19. septembra 1946, Salomon Levi, sin Haima, Sarina Levi rođ. Nahmias, Flora Levi, kćerka Salomona, i Haim Levi, sin

¹⁶³⁰ Isto, IV–1938/200

¹⁶³¹ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 99

¹⁶³² ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 407/1921

¹⁶³³ Molba je upućena najvjerovatnije 1941.

¹⁶³⁴ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 43/1941

¹⁶³⁵ Isto, Odjel za Ponovu, BB/1941

¹⁶³⁶ Isto, Nadzorništvo komesara, BB/1941

¹⁶³⁷ ARSBL, 330–004–027, redni broj 7

¹⁶³⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁶³⁹ Luna Albahari, *Rođena sam u Kladnju*, Jevrejski pregled

¹⁶⁴⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 16/1942

Salomona, navedeni su u spisku ovog povjereništva broj 195/45 kao *žrtve fašističke okupacije koje su izgubile život po raznim logorima*. Spisak je izrađen na osnovu iskaza mnogobrojnih svjedoka i predstavlja zvaničan dokument Komisije.¹⁶⁴¹

Salomon Levi, sin Haima, rođen 1891. u Kladnju, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁶⁴²

Sarina rođ. Nachmias (Banjaluka, 1895¹⁶⁴³ – logor Jasenovac, januar 1942)

- kćerka Samuela i Rifke Nahmijas, domaćica, supruga Salomona Levija, sa kojim je stekla kćerku Floru i sina Haima.

U toku 1936. adaptirala je prizemnu stambenu zgradu u Ulici vojvode Putnika 42. Projektant i preduzimač radova bio je inž. Ivan Glac, ovlašćeni građevinski inženjer iz Banjaluke.¹⁶⁴⁴

Do 28. juna 1942. imala je stalno boravište u Petra Svačića 42.¹⁶⁴⁵

Smrt Sarine Levi rođ. Nahmijas nastupila je januara 1942. u logoru Jasenovac.¹⁶⁴⁶

Flora (Banjaluka, 3.8.1921 – logor Jasenovac, 1942)

- kćerka frizera i brijača Salomona Levija i Sarine rođ. Nachmias.

Od 1930. do 1935. pohađala je Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala u Ulici vojvode Putnika 42.¹⁶⁴⁷

U popisu zaostavštine koji je 24. septembra 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 402/52 od 19. decembra 1953, navedeno je da je Flora Levi, kći Salomona, umrla u logoru Jasenovac 1942. i da njenu zaostavštinu čine gradilište sa dvorištem i vrtom, površine 818 m², kuća površine 97 m² i kuća u Ulici vojvode Putnika, površine 91 m², ukupne vrijednosti 100.000 dinara.

Nasljednikom imovine proglašen je Salomon Levi, sin pokojnog Haima, frizer iz Banjaluke. Pošto je on umro poslije 30. aprila 1945, zaostavštinu nasljeđuju sestre Luna Albahari rođ. Levi, iz Sarajeva, Mali Alifakovac 8 i Sarina Medić rođ. Levi, iz Prijedora, Ulica JNA 42.¹⁶⁴⁸

Flora Levi, kćerka Salamona, rođena 1921. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁶⁴⁹

Haim (Banjaluka, 1925 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Salomona Levija i Sarine rođ. Nachmias, neoženjen.

Izučavao je od 1. aprila 1942. frizerski zanat u brijačko–frizerskoj radnji Salomona H. Levija.¹⁶⁵⁰

Imao je stalno mjesto boravišta u Ulici Petra Svačića 42.¹⁶⁵¹

U popisu zaostavštine koji je 24. septembra 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci i u ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 404/52 od 8. januara 1953, navedeno je da je Haim Levi, sin Salomona, umro u logoru Jasenovac 1942. i da njegovu zaostavštinu čine kuća sa kućištem i dvorištem površine 75 m²,

¹⁶⁴¹ ARSBL, 111, broj 9.992/1946

¹⁶⁴² [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁶⁴³ Kao godina rođenja unijeta je i 1900.

¹⁶⁴⁴ ARSBL, 22, 5.8.1. L

¹⁶⁴⁵ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁶⁴⁶ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 122/1946

¹⁶⁴⁷ ARSBL, 608, 23–29

¹⁶⁴⁸ ARSBL, 111, broj 12.130/1953

¹⁶⁴⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (12.8.2009)]

¹⁶⁵⁰ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 99

¹⁶⁵¹ Popis broj 2 i 3

vrt do kuće površine 120 m², gradilište sa vrtom i dvorištem površine 818 m², kuća od 97 m² i kuća u Ulici vojvode Putnika površine 91 m², ukupne vrijednosti 100.000 dinara.

Nasljednikom imovine proglašen je Salamon Levi, sin pokojnog Haima, frizer iz Banjaluke. Pošto je on umro poslije 30. aprila 1945, zaostavštinu nasljeđuju njegove sestre Luna Albahari rođ. Levi, iz Sarajeva, Mali Alifakovac 8 i Sarina Medić rođ. Levi, iz Prijedora, Ulica JNA 42.¹⁶⁵²

Haim Levi, sin Salomona, rođen 1925. u Banjaluci, Jevrej, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁶⁵³

Luna (Banjaluka, 19.1.1898 – ?)

- kćerka trgovca Haima, španska jevrejka.

Od 1909. do 1913. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Milića ulici 21.

Todoros, zvani Todor (Banjaluka, 1862 – ?)

- bosanski Jevrej, oženjen Hanom rođ. Levi, sa kojom je stekao sinove Haima, Jozefa, Izaka i Benjamina i kćerku Simhu.

Dana 22. juna 1901. na Haništu 7 otvorio je trgovinu mješovitom robom *Todoros Levi*. Radnja je 26. septembra 1932. brisana iz registra zbog smrti njenog vlasnika. Kao novi vlasnik upisan je Samuel Levi, koji je prokuru podijelio sa bratom Jakovom.¹⁶⁵⁴

Registrovao je i bavljenje sarafskim obrtom i prodajom luka na veliko, a kasnije je počeo da se bavi i opančarstvom. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.000 kruna.¹⁶⁵⁵

Dana 10. marta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.

U zahtjevu za produženje putne isprave za sve evropske zemlje, koji je 10. januara 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa visokog, lica dugog, kose prosijede, očiju smeđih, nosa i usta naravnih".¹⁶⁵⁶

Hana rođ. Levi (Banjaluka, 1868 – ?)

- domaćica, udata za Todorisa Levija, trgovca iz Banjaluke.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 42.¹⁶⁵⁷

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 21. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su oštećenju Hani Levi, staroj 65 godina, domaćici, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Šenoina ulica 49, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća prizemna u Šenoinoj ulici oštećena, pokućstvo i namještaj oduzeti). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 32.000 dinara.¹⁶⁵⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su oštećenju Hani Levi, supruzi Todorisa, sa stalnim boravištem u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (pokućstvo,

¹⁶⁵² ARSBL, 111, broj 12.135/1953; Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 124/1946

¹⁶⁵³ [www.jusp-jasenovac.hr (15.8.2009)]

¹⁶⁵⁴ ARSBL, Registar radnji, IV-1938/292; ARSBL, 23, broj 805

¹⁶⁵⁵ ARSBL, Registar obrta, broj 547/1907

¹⁶⁵⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 281/1921; ARSBL, 5, AJ 8-654

¹⁶⁵⁷ Popis broj 1

¹⁶⁵⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.624/1945

namještaj, odijela i veš oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji iznosila je 15.000 dinara.¹⁶⁵⁹

Haim dr (Banjaluka, 12.12.1898 – ?)

- sin Todorosa i Hane Levi.

Pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.¹⁶⁶⁰

Medicinski fakultet u Beču upisao je 1918. a završio 7. maja 1926.

Dana 6. septembra 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč. Dana 19. oktobra 1924. poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putne isprave za Njemačku i Austriju. U molbi je naveo da šutuje na studije i da je "stasa visokog, lica duguljastog, kose smeđe, očiju plavih, nosa pravilnog i usta umjerenih".¹⁶⁶¹

U vremenu 1926–27. radio je kao ljekar u Sarajevu. Premješten je u Kotor Varoš, gdje je poslove ljekara obavljao do 1929, kada je postavljen za šefa Bolnice za kožno–venerične bolesti u Tešnju. U Zagrebu je 1932. završio tromjesečni kurs za dječije bolesti.¹⁶⁶²

Iz Tešnja se doselio u Bosansku Gradišku 18. juna 1936. i kao ljekar radio u Domu narodnog zdravlja. Sedmicu ranije tu su počeli da rade ljekar Ludvik Benčina (od 11. juna 1936) i sestra pomoćnica Mila Glumac (od 11. juna 1936).¹⁶⁶³

Iz Bosanske Gradiške je 1937. premješten u Doboj za šefa Kožno–veneričnog odjeljenja Doma narodnog zdravlja. Rukovodio je Antituberkuloznim odjelom Higijenskog zavoda u Banjaluci 1938–41. Otpušten je iz državne službe.¹⁶⁶⁴

U grupi od oko 800 talaca zatočenih u tvrđavi *Kastel* u Banjaluci nalazio se i dr Haim Levi. Uhapšen je kao član Komunističke partije. Zatečen je sa grupom talaca kada su komandu nad tvrđavom *Kastel* od ustaša, predvođenih Asimom Đelićem, preuzeli domobrani pod komandom bojnika Koščeca. Taoci, u grupama od po 50, puštani su kućama. Već krajem avgusta 1941. nije bilo talaca u tvrđavi *Kastel*. Među oslobođenim taocima bio je i dr Haim Levi.¹⁶⁶⁵

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 42.¹⁶⁶⁶

Župska redarstvena oblast u Banjaluci, aktom V. T. broj 13/42 od 28. juna 1942, dostavila je opunomoćeniku Vlade NDH ministru dr Oskaru Turini spisak osoba koje je uhapsila 22–23. juna 1942. Među uhapšenim se nalazio i dr Haim Levi, liječnik Higijenskog zavoda u Banjaluci, Mojsijeve vjere.¹⁶⁶⁷

Godine 1942. vraćen je na rad u Higijenski zavod u Banjaluci kao ugovorni ljekar. Tokom 1944. prešao je na oslobođenu teritoriju. Po oslobođenju, 1. septembra 1945, počeo je da radi kao glavni ljekar u DZZSO u Banjaluci.¹⁶⁶⁸

U evidenciji banjalučkih ljekara od 1. maja 1945. navodi se da dr Haim Levi iz Banjaluke nema privatnu praksu ni priručnu ljekarnu, da vojsku nije služio i da stanuje u Banjaluci u Šenojnoj ulici 42.¹⁶⁶⁹

Na spisku osoblja Opšte bolnice u Banjaluci iz 1950, među 42 zaposlenih nalazi se dr Haim Levi, ljekar socijalnog osiguranja, *sa golemim praktičnim i teoretskim znanjem*. Zbog bolesti (dijabetes), radio je skraćeno radno vrijeme i nije se bavio privatnom praksom.¹⁶⁷⁰

¹⁶⁵⁹ Isto, broj 4.401/1945

¹⁶⁶⁰ XX i XXI Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

¹⁶⁶¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 891/1921; ARSBL, 5, AJ 8–148

¹⁶⁶² ARSBL, 111, Personalni dosijei L, broj 45

¹⁶⁶³ ARSBL, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj L–30

¹⁶⁶⁴ ARSBL, 111, Personalni dosijei L, broj 45

¹⁶⁶⁵ ARSBL, 209–MG–IV/147, Sjećanje Žarka Lastrića

¹⁶⁶⁶ Popis broj 1

¹⁶⁶⁷ ARSBL, fotokopija, Arhiv istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–14

¹⁶⁶⁸ ARSBL, 111, Personalni dosijei L, broj 45

¹⁶⁶⁹ ARSBL, Evidencija liječnika, redni broj 4

¹⁶⁷⁰ ARSBL, 111, BB – Spiskovi osoblja

U toku 1940. dogradio je prizemnu stambenu kuću u Ulici princa Pavla 42. Projektant i preduzimač radova bio je Josip Soravia, građevinski preduzimač iz Banjaluke.¹⁶⁷¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućom dr Haima Levija, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada, u zgradi u Ulici dr Viktora Gutića 42 u prizemlju živi dr Haim Levi, a na mansardi Hana Levi. Upravitelj imovinom nije naveden.¹⁶⁷²

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog, stoji da je oštećenom dr Haimu Leviju, starom 50 godina, ljekaru, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u Šenoinoj ulici oštećena, dio medicinskih instrumenata, pokućstvo, namještaj, odijela i veš oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 98.000 dinara.¹⁶⁷³

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog, stoji da je oštećenom dr Haimu Leviju, starom 50 godina, ljekaru, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dvije kuće u Šenoinoj ulici oštećene bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 70.000 dinara.¹⁶⁷⁴

U Sarajevu je 31. jula 1946. zaključio brak sa udovicom Vukosavom Marković rođ. Opačić, rođenom 1911. u Banjaluci, kćerkom Milana Opačića i Leposave rođ. Rađenović.¹⁶⁷⁵ U braku su stekli sina Zorana, rođenog 24. februara 1947. Brak je razveden 29. aprila 1949.¹⁶⁷⁶

U toku 1948. upisan je u Knjigu državljana za grad Banjaluku.¹⁶⁷⁷

Dana 2. avgusta 1951. saslušan je u Upravi zdravstvene službe Gradskog narodnog odbora Banjaluka i u izjavi naveo da "živi i radi u Banjaluci, da je razveden, da ima dijete dobi od pet godina i da se svog dijela nasljeđa odriče u korist Jozefa Levija pok. Todorisa iz Zagreba".¹⁶⁷⁸

Dojka (Banjaluka, 1901 – ?)

- kćerka trgovca Todora Levija i domaćice Ane Levi, Jevrejka.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1907–14. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevića/Milića ulici 19.¹⁶⁷⁹

Renka (Banjaluka, 1903¹⁶⁸⁰ – ?)

- kćerka trgovca Todora Levija i domaćice Ane Levi, Jevrejka.

¹⁶⁷¹ ARSBL, 22, 5.8.1. L

¹⁶⁷² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 17/1942

¹⁶⁷³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.408/1945

¹⁶⁷⁴ Isto, broj 4.429/1945

¹⁶⁷⁵ ARSBL, 111, Matični ured, broj 21.651/1946 i 21.652/1946

¹⁶⁷⁶ Isto, broj 14.160/1949

¹⁶⁷⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, KD, broj 25.125/1948

¹⁶⁷⁸ ARSBL, 111, broj 19.352/1951

¹⁶⁷⁹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 227–1907/1908, 43–1911/1912, 220–1912/1913 i 218–1913/1914

¹⁶⁸⁰ Datum rođenja upisan i 1901.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1910–14. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevića/Milića ulici 19.¹⁶⁸¹

Zadik zvani Braco (Banjaluka, 1906¹⁶⁸² – logor Jasenovac, 1943)

- sin Todorosa Levija, trgovac iz Banjaluke, Kralja Petra drum 22, Jevrej.

Završio je 1920. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁶⁸³

Po završetku prvog razreda Realne gimnazije u Banjaluci, školske 1922/23. godine upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Salomona Altarca, sajdzije u Ferhadija ulici u Banjaluci.¹⁶⁸⁴

Nikola Benutić u izvještaju upućenom 9. maja 1941. Ustaškom stožeru u Banjaluci navodi: *Prema naređenju od 8. svibnja 1941. preuzeo sam od Gradskog predstojništva ključeve od magaze Brace T. Levija i po privoli gradskog predstojnika dao sam prevesti u zgradu gradskog predstojništva 7 kola manufakturne robe (u glavnom štofova). Ta je roba smještena u dvije sobe, koje sam po nalogu g. tajnika Momčinića zaključao, zapečatio u prisustvu tog činovnika, koji je pored te sobe prema gornjem nalogu postavio stalnu stražu.*

Preostalu robu u magazinu koja se u glavnom sastoji od djelimičnog pribora za muška odijela te razne ostale manufakturne kratke robe koja je vidljiva po priležecem inventaru koji je obavljen u prisutnosti komesara radnje Levija Zijada Hodžića i Morankića, povjerenika za inventarisanje radnji u Banjaluci, predao sam komesaru Hodžiću.

Vrijednost robe koja je ostala u magazinu, a koja je prepuštena radnji, naknadno je utvrđena u iznosu od 352.791 dinara.

Komesar Zijad M. Hodžić je prilikom inventarisanja 9. maja 1941. pronašao u magazinu Brace Todorosa Levija višak robe u iznosu od 20.005 dinara i manjak od 725 dinara. Komesar je u sporazumu sa Benutićem organizovao prodaju 3.670 brusova različitog kvaliteta.¹⁶⁸⁵ Za 3.630 brusova Kasim Mešinović je ponudio cijenu od 3,5 dinara po komadu, odnosno ukupno 12.705 dinara. Iznos od 12.845 dinara uplatio je komesar Zijad Hodžić.¹⁶⁸⁶

U naknadnom izvještaju, upućenom 26. maja 1941. Stožeru u Banjaluci, komesar Zijad M. Hodžić navodi da je iz magacina Brace Levija radi dopune postojeće robe u Gradskom predstojništvu, a po nalogu predstojnika (Benutića), ovome izdao na ruke 200 pari ženskih svilenih čarapa po cijeni od 60 dinara po komadu. Roba je iz magacina izvezena i Stožeru je to bilo poznato.¹⁶⁸⁷

Aktom Ustašskog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je povjerenicima u jevrejskim radnjama da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazio se Zadik Levi sa mjesečnom nagradom od 1.500 dinara. Nagrade pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji.*¹⁶⁸⁸

Manufakturnu radnju "Braco" Todorosa Levija od Ponove je 2. jula 1941. otkupio Ejub Huseinbegović za iznos od 280.925 dinara. Radnju je otplatio u roku od godine dana.

Prethodno mu je odobreno i da kupi radnju porodice Štajnlauf, ali je na intervenciju dr Viktora Gutića radnja dodijeljena Rezaku Tetariću.¹⁶⁸⁹

¹⁶⁸¹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 44–1911/1912, 218–1912/1913 i 219–1913/1914

¹⁶⁸² Kao datum rođenja upisan mu je i 18. juli 1909.

¹⁶⁸³ ARSBL, 12, 2, red. br. 25/515

¹⁶⁸⁴ ARSBL, 599, 1–70

¹⁶⁸⁵ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 981/1941

¹⁶⁸⁶ Isto, Nadzorništvo komesara, broj 86/1941

¹⁶⁸⁷ Isto, Kabinetski spisi, Kab broj 981/1941

¹⁶⁸⁸ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

¹⁶⁸⁹ Ovo stoji u izjavi Ejuba Huseinbegovića od 8. maja 1945. Izjavu je dostavio Okružnom narodnooslobodilačkom odboru u Banjaluci nakon naredbe ovog odbora o zatvaranju i pečačenju radnje. (ARSBL, OSBL, Kro broj 68/45)

Prema izjavi Žarka Lastrića, radnju Brace Levija u Gospodskoj ulici držao je Suljo Mandžuka, ilegalni radnik iz Banjaluke.¹⁶⁹⁰

Zadik T. Levi držao je u Ulici kralja Alfonsa 1 trgovinu manufakturnom, tekstilnom i kratkom robom. Na osnovu odluke 62/43 od 31. decembra 1943, radnja je brisana iz registra radnji.¹⁶⁹¹

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac uputio u Gospić 24. jula 1941.¹⁶⁹²

Prema kazivanju Ankice Cijan–Dilber, koja je u toku 1943. internirana u jasenovački logor, Bracu Levija ubile su ustaše u Jasenovcu 1943.¹⁶⁹³

Zadik Levi, sin Teodora, rođen 1908. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁶⁹⁴

Simha–Simka (Banjaluka, 17.11.1908¹⁶⁹⁵ – logor Jasenovac, 5.7.1941)¹⁶⁹⁶

- kćerka trgovca Todorosa Levija i domaćice Hane rođ. Levi, Jevrejka.

Pohađala je prvi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1912–14. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevića/Milića ulici 19.¹⁶⁹⁷

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 9. decembra 1942. nadzor nad kućom Isaka, Morica, Simhe, Benjamina i Jozefa Levija, koji se ne nalaze u Banjaluci. Ugovorom o najmu stana i lokala na Haništu, Ured je obavezao najamnika Mustafu Gazića, gostioničara iz Banjaluke, da najamninu za stan i lokal plaća u godišnjem iznosu od 18.600 kuna počev od 23. decembra 1941. Najam zgrade teče neprekidno od 1939.¹⁶⁹⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenoj Simhi Levi, stalnog boravišta u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (lokal i stan na Haništu bombardovani, oduzeti pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 37.000 dinara.¹⁶⁹⁹

Jozef T. Levi, brat pokojnih Isaka i Simhe, u molbi podnesenoj Gradskom narodnom u Banjaluci naveo je da su Isak Levi, sin pok. Todorosa, student agronomije i Simha Levi, kći pok. Todorosa, domaćica iz Banjaluke, mjeseca jula 1941. od strane ustaša odvedeni u logor Jasenovac. Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 48.264/47 od 12. decembra 1947, utvrđeno je da je Simha Levi, kći pok. Todorosa i Hane rođ. Levi, rođena 17. novembra 1908, pogubljena 5. jula 1941. u logoru Jasenovac.¹⁷⁰⁰

Simka Levi, kćerka Teodora, rođena 1905. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁷⁰¹

Jozef–Josip (Banjaluka, 4.3.1909¹⁷⁰² – Zagreb, 7.10.1988)

¹⁶⁹⁰ ARSBL, 209–MG–IV/147, Sjećanja Žarka Lastrića

¹⁶⁹¹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/252

¹⁶⁹² ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁶⁹³ Isto

¹⁶⁹⁴ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

¹⁶⁹⁵ Kao datum rođenja upisan je i 6. jun 1905.

¹⁶⁹⁶ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 237/1948

¹⁶⁹⁷ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 221–1912/1913 i 220–1913/1914

¹⁶⁹⁸ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 24/1942

¹⁶⁹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.607/1945

¹⁷⁰⁰ ARSBL, 111, broj 48.264/1948

¹⁷⁰¹ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

¹⁷⁰² Kao datum rođenja upisana je i 23. decembar 1910.

- sin trgovca Todorosa Levija i Hane rođ. Levi, iz Banjaluke, Aleksandrova ulica 22, Jevrej.

Završio je 1923. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁷⁰³

Završio je drugi razred gimnazije i prvi razred Opšte trgovačko-zanatske škole u Banjaluci. Školske 1934/35. godine pohađao je četvrti razred Trgovačke škole u Banjaluci. Razred je završio sa vrlodobrim uspjehom. Zanat je izučavao kod Jozefa Nahmijasa u Ulici kralja Aleksandra 62.¹⁷⁰⁴

U prijavi ratne štete, podnijetaj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog, stoji da je oštećenom Jozefu Leviju, sinu pok. Todorisa, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na Haništu oštećena bombardovanjem, oduzeti pokućstvo, namještaj, odijela i veš). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 37.000 dinara.¹⁷⁰⁵

Sa Hanom Rihter¹⁷⁰⁶ iz Dervente vjenčao se u Banjaluci 11. novembra 1946.¹⁷⁰⁷

Godine 1948. živio je u Ulici Đure Pucara 42 i bio namještenik Gradskog magazina u Banjaluci.¹⁷⁰⁸ Iste godine upisan je u Knjigu državljana za grad Banjaluku.¹⁷⁰⁹

Jozef Levi iz Banjaluke, sin pok. Todorosa, nastanjen u Vojnovičevoj 34 u Zagrebu, prodao je 19. aprila 1951. Kršćanskoj adventističkoj crkvi iz Zagreba¹⁷¹⁰ kuću sa kućištem površine 730 m² i baštu površine 1.170 m².

Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.¹⁷¹¹

Isak (Banjaluka, 21. 6.1912 – logor Jasenovac, 5.7.1941)¹⁷¹²

- sin trgovca Todorosa i Hane rođ. Levi, vjere jevrejske, student agronomije,

Od 13. do 27. juna 1934. polagao je viši tečajni ispit na Realnoj gimnaziji u Banjaluci. Maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci 25–28. avgusta 1935.¹⁷¹³

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁷¹⁴

Jozef T. Levi, brat pokojnih Isaka i Simhe, u molbi podnesenoj Gradskom narodnom u Banjaluci naveo je da su Isak Levi, sin pok. Todorosa, student agronomije i Simha Levi, kći pok. Todorosa, domaćica iz Banjaluke, mjeseca jula 1941. od strane ustaša odvedeni u logor Jasenovac. Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka, broj 48.264/47 od 12. decembra 1947, utvrđeno je da je Isak Levi, sin pok. Todorosa i Hane rođ. Levi, rođen 21. juna 1912, pogubljen 5. jula 1941. u logoru Jasenovac.¹⁷¹⁵

Isak Levi, sin Teodora, rođen 1915. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁷¹⁶

Moric inž. (Banjaluka, 16.11.1916 – Beograd, 29.11.1990¹⁷¹⁷)

¹⁷⁰³ ARSBL, 12, 2, red. br. 26/1062

¹⁷⁰⁴ ARSBL, 599, 10–19

¹⁷⁰⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.400/1945

¹⁷⁰⁶ Hana Rihter, rođena 17. februara 1917. u Derventi, kćerka Isaka Rihtera i Klare Buhalter, jevrejske vjere

¹⁷⁰⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 282/1987 i MKV, broj 224/1946

¹⁷⁰⁸ ARSBL, 111, broj 20.821/1948

¹⁷⁰⁹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, KD, broj 25.126/1948

¹⁷¹⁰ ARSBL, 111, Ugovori, L–11

¹⁷¹¹ [www.gradskagroblja.hr (22.8.2009)]

¹⁷¹² Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 238/1948

¹⁷¹³ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci, 1.924/1935 i 1.935/1936

¹⁷¹⁴ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169.

¹⁷¹⁵ ARSBL, 111, broj 48.264/1948

¹⁷¹⁶ [www.jusp-jasenovac.hr (21.8.2009)]

¹⁷¹⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 474/194

- sin Todorosa iz Banjaluke (stoji da je rođen 1914), Jevrej.
Završio je 1926. u Banjaluci Prvu mušku narodnu osnovnu školu.¹⁷¹⁸

Na molbu dr Haima Levija iz Banjaluke od 13. aprila 1949, izdato je rješenje u kome stoji da je njegov brat inž. Moric Levi rođen 16. novembra 1916. u Banjaluci, od oca Todorosa Levija, rođenog u Bitolju 1863, i majke Hane rođ. Levi, rođene u Banjaluci 1879.¹⁷¹⁹

Benjamin inž. (Banjaluka, 14.3.1919 – Beograd, 10.10.1974¹⁷²⁰)

- sin trgovca Todorosa Levija i Hane rođ. Levi (Kraljice Marije 32). Jevrej.
Završio je 1928. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁷²¹
Maturu na Realnoj gimnaziji u Banjaluci polagao je od 11. do 24. juna 1937.¹⁷²²

U molbi za upis u obnovljenu matičnu knjigu rođenih, podnijetoj u Splitu 27. aprila 1953, naveo je da je rođen 14. marta 1919. u Banjaluci, od oca Todorosa Levija, trgovca, i majke Hane rođ. Levi, domaćice, i da je od 14. marta 1953. oženjen Sidom rođ. Danon. Upis je obavljen na osnovu prepisa rodnog lista izdatog od Jevrejske vjeroispovijedne opštine sefardskog reda u Banjaluci, broj M 32/40 od 29. marta 1940. Kao voditelj matice potpisan je Mihael Atijas.¹⁷²³

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog, stoji da je Benjaminu Leviju, sinu pok. Todorosa, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (kuća na Haništu oštećena bombardovanjem, pokućstvo, namještaj, odijela i veš odnijeti). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 35.000 dinara.¹⁷²⁴

Zlata (Banjaluka, 16.6.1919 – ?)

- kćerka Leona Levija i Zlate rođ. Sumbulović, domaćica.

Na osnovu dozvole Biskupskog ordinarijata u Banjaluci, G broj 1.806 od 4. avgusta 1941, krštena je u katoličkoj crkvi u Banjaluci.¹⁷²⁵

Vjenčala se sa Slavkom Ježićem 21. septembra 1942. u Banjaluci. Brak je razveden 28. aprila 1953. u Zagrebu.¹⁷²⁶

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 24.¹⁷²⁷

Simka (Banjaluka, 1922 – ?)

- domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 42.¹⁷²⁸

Salomon (1926 – ?)

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 42.¹⁷²⁹

Matilda (1872 – ?)

¹⁷¹⁸ ARSBL, 12, 2, red. br. 21/1108

¹⁷¹⁹ ARSBL, 111, Matični ured 11.393/1949

¹⁷²⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XI, broj 486/1953

¹⁷²¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 13/1302

¹⁷²² Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci 1936/1937.

¹⁷²³ ARSBL, 111, Matični ured broj, 1.557/1953

¹⁷²⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.409/1945

¹⁷²⁵ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 132/1941

¹⁷²⁶ Isto, broj 92/1942

¹⁷²⁷ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁷²⁸ Popis broj 1

¹⁷²⁹ Popis broj 2 i 3

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Kvaternikovoj 15.¹⁷³⁰

Salomon (Sarajevo, 1900 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 5. maja 1945. od Morica Baruha, sina Jozefa, brijača, iz Banjaluke, Pašićeva ulica 15, kao zastupnika oštećenika, stoji da su oštećenom Salomonu Leviju, starom 41 godinu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća uništena, kuća oštećena, sav namještaj i pokućstvo, odjeća i obuća odnijeti). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,850.000, a po Gradskoj komisiji 260.000 dinara.¹⁷³¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 3. oktobra 1945. od Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Salamon Levi, star 41 godinu, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi ubijeni privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 684.000 dinara.¹⁷³²

Salamon Levi, sin Alberta, rođen 1900. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁷³³

Erna (1900 – logor, 1941)

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Kvaternikovoj 15.¹⁷³⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 3. oktobra 1945. od Moritza Barucha, brijača iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Erna Levi, stara 42 godine, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 432.000 dinara.¹⁷³⁵

Flora (Banjaluka, 19.3.1924 – ?)

- kćerka trgovca Salomona Levija i Erne rođ. Baruh.

Od 1934. do 1937. pohađala je Rimokatoličku žensku građansku školu *Marija Pomoćnica* u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Pašićevoj 15.¹⁷³⁶

Na osnovu dozvole Biskupskog ordinarijata u Banjaluci, G broj 168 od 28. januara 1942, krštena je u katoličkoj crkvi u Banjaluci.¹⁷³⁷

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Kvaternikovoj 15.¹⁷³⁸

Sonja (3.6.1925 – logor, 1941)

- kći kafedžije Salomona i Erne rođ. Baruch.

Školske 1936/37. godine pohađala je Ib razred Državne ženske realne gimnazije u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Pašićevoj 15.¹⁷³⁹

Na osnovu dozvole Biskupskog ordinarijata u Banjaluci, G broj 168 od 28. januara 1942, krštena je u katoličkoj crkvi u Banjaluci.¹⁷⁴⁰

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Kvaternikovoj 15.¹⁷⁴¹

¹⁷³⁰ Isto

¹⁷³¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.929/1945

¹⁷³² Isto, broj 2.935/1945

¹⁷³³ [www.jusp-jasenovac.hr (21.8.2009)]

¹⁷³⁴ Popis broj 2 i 3

¹⁷³⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

¹⁷³⁶ ARSBL, 608, 27

¹⁷³⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 24/1942

¹⁷³⁸ Popis broj 2 i 3

¹⁷³⁹ ARSBL, 608, 34

¹⁷⁴⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, K–VIII, broj 25/1942

¹⁷⁴¹ Popis broj 2 i 3

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 3. oktobra 1945. od Moritza Barucha, brijacha iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sonja Levi, kćerka Salomona, stara 16 godina, đak, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.¹⁷⁴²

Majkica (1927 – logor, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 3. oktobra 1945. od Moritza Barucha, brijacha iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Majkica Levi, kćerka Salomona, stara 14 godina, đak, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.¹⁷⁴³

Salomon A. (1888 – ?)

- trgovac, zavičajan u Banjaluci.

Godine 1915. registrovao je obrtničku radnju sa sjedištem u Banjaluci.¹⁷⁴⁴

Imao je stalno boravište u Nikole Pašića 15.

Dana 17. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹⁷⁴⁵

Godine 1927. na Bulevaru kralja Aleksandra 86 registrovao je ugostiteljsku radnju (kavotočje). Radnja je prestala sa radom 7. novembra 1932.¹⁷⁴⁶

Zadik A.

- bosanski Jevrej.

Dana 4. novembra 1908. registrovao je trgovinu starom robom po gradu, bez stalnog sjedišta.¹⁷⁴⁷

Dana 17. juna 1910. otvorio je inokosnu tvrtku za obavljanje agenturnih i komisionih poslova *Zadik A. Levi*.¹⁷⁴⁸

Anula (Sarajevo, 30.3.1900 – ?)

- kći trgovačkog agenta Zadika Levija.

Školske 1911/12. godine pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Miličevića ulici 45.¹⁷⁴⁹

Hana rođ. Rihter (1879 – ?)

- zavičajna u Banjaluci, domaćica.

Dana 4. jula 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.¹⁷⁵⁰

Prema zapisniku Sreskog suda u Banjaluci broj 43 od 6. februara 1948, Hana Levi rođ. Rihter iz Banjaluke prodala je kuću sa kućištem i dvorištem od 255 m² i vrt od 204 m².¹⁷⁵¹

¹⁷⁴² ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

¹⁷⁴³ Isto

¹⁷⁴⁴ ARSBL, Indeks registra obrta, broj S–171/1915

¹⁷⁴⁵ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 509/1921

¹⁷⁴⁶ ARSBL, Registar radnji, Ia, b, c–148

¹⁷⁴⁷ ARSBL, Registar obrta, broj 162/1908

¹⁷⁴⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 1369

¹⁷⁴⁹ ARSBL, 608, 10

¹⁷⁵⁰ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 624/1921

¹⁷⁵¹ ARSBL, 111, Ugovori, L–27

Emil dr M.

- zavičajan u Đakovu.

Na Univerzitetu u Beču doktorirao je pravne nauke. Državni stručni sudski ispit položio je 22. septembra 1914. pred Vrhovnim sudom za BiH u Sarajevu.

Vrijeme od 16. februara 1915. do 31. maja 1918. proveo je u 31. lovačkom bataljonu u Osijeku.

Dekretom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu broj 85.697/III– I od 30. aprila 1913, imenovan je za privremenog prislušnika u XI činovničkom razredu na Okružnom sudu u Banjaluci, a dekretom iste vlade broj 216.773/III– I od 28. septembra 1914, imenovan je za sudskog pristava u IX čin. razredu.

Iz Sreskog suda u Banjaluci premješten je u Sreski sud u Bosanskoj Dubici.¹⁷⁵²

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalazi se Emil dr Levi (54), sudija, njegova supruga Frida (40) i tašta Marija (60).¹⁷⁵³

Frida (1897 – ?)

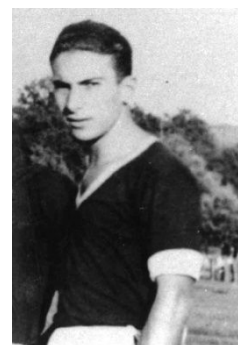
- zavičajna u Đakovu, supruga sudskog tajnika u Banjaluci.

Da 17. aprila 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹⁷⁵⁴

Oto (1917 – logor Jajinci, 17.12.1941)

- sin Emila Levija, student prava.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Bihaću. Kao učenik je primljen u SKOJ, a 1937, kao student prava u Beogradu u KPJ. Rat ga je zatekao u Beogradu. Iz Beograda je otišao u partizane, u Prvi šumadijski narodnooslobodilački odred. Kasnije je postao politički komesar Kolubarskog odreda. U noći 7/8. novembra 1941. zarobili su ga četnici i, sa drugim zarobljenim partizanima, predali Nijemcima. Strjeljan je u logoru Jajinci.¹⁷⁵⁵

Oto Levi

Rihard–Kiko (1919 – Lepoglava, ?)

- sin Emila Levija, student.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Bihaću. Omladinskom pokretu pristupio je u gimnaziji. Član SKOJ–a postao je 1939. Po dolasku ustaša, zajedno sa ocem, uhapšen je 24. juna 1941. i mučen u zatvoru. Kasnije je prebačen u logor u Bosanskom Petrovcu. Tu nalazi majku. Iz Bosanskog Petrovca premješten je u Prijedor, a odatle, sa prorodicom, u Lepoglavu, gdje je i ubijen.¹⁷⁵⁶

Albert

- sin Wita.

U toku 1915. i 1916. imao je registrovanu obrtničku radnju u Banjaluci.¹⁷⁵⁷

Dana 11. januara 1918. protokolirao je trgovinu mješovitom robom *Albert Wita Levi*. Firma je 12. marta 1924. brisana iz sudskog registra.¹⁷⁵⁸

Erna (Sarajevo, 1.1.1907 – ?)

- kći trgovca Alberta Levija, vjere jevrejske.

¹⁷⁵² ARSBL, 23, Dosijei, 129.

¹⁷⁵³ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

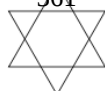
¹⁷⁵⁴ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 428/1921.

¹⁷⁵⁵ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁷⁵⁶ Isto

¹⁷⁵⁷ ARSBL, Indeks registra obrta, broj 52/1915 i 72/1916

¹⁷⁵⁸ ARSBL, 23, broj Fi–114/1917

Školske 1919/20. bila je upisana je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Aleksandrovoj ulici 6.¹⁷⁵⁹

Leon

- bosanski Jevrej.

Dana 4. novembra 1908. registrovao je trgovinu starim stvarima po gradu, bez stalnog sjedišta.¹⁷⁶⁰

Godine 1919. imao je registrovanu radnju sa sjedištem u Banjaluci.¹⁷⁶¹

Aron (Sarajevo, 1902 – ?)

- urar.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč, koju je 10. januara 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje radi usavršavanja urarskog posla i da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose crne, očiju smeđih, usta i nosa naravnih".¹⁷⁶²

Juso (Bihać, 1876 – ?)

- trgovac.

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁷⁶³

Gracija (Bihać, 1890 – ?)

- domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁷⁶⁴

Jakov (Bihać, 1914 – ?)

- radnik.

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 4.¹⁷⁶⁵

Jakob (1900 – ?)

- zavičajan u Banjaluci.

Od 1911. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.¹⁷⁶⁶

Okružnoj oblasti Banjaluka kao student je podnio zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.¹⁷⁶⁷

Albert (Banjaluka, 1920 – ?)

- student medicine.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Benlića 3.¹⁷⁶⁸

Juda (1898 – ?)

- zavičajan u Banjaluci.

Od 1909. bio je učenik Velike realne gimnazije u Banjaluci.¹⁷⁶⁹

¹⁷⁵⁹ ARSBL, 608, 18

¹⁷⁶⁰ ARSBL, Registar obrta, broj 162/1908

¹⁷⁶¹ ARSBL, Indeks registra obrta, broj 259/1919

¹⁷⁶² ARSBL, 23, AJ 28–33

¹⁷⁶³ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁷⁶⁴ Popis broj 1, 2 i 3

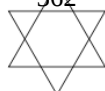
¹⁷⁶⁵ Isto

¹⁷⁶⁶ XVIII–XXI Godišnji izvještaj Velike realke u Banjaluci

¹⁷⁶⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 424/1921

¹⁷⁶⁸ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁷⁶⁹ XIV–XXI Godišnji izvještaj Velike realke u Banjaluci

Dana 30. avgusta 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč i Prag.¹⁷⁷⁰

Šabetaj (Bitolj, 1872 – ?)

U molbi upućenoj 21. juna 1941. Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, Fabijan Matejka iz Prijedora navodi: *Ja sam osam godina zaposlen kao trgovački pomoćnik u manufakturnoj radnji Šabetaja Levija u Prijedoru, u kojoj sam radnji i danas zaposlen. Želio bi da ovu radnju preuzmem uz uslove koje mi odredi Stožer, a ja sam u mogućnosti položiti odmah 30.000 dinara. Vladanja sam vrlodobrog o čemu mogu potvrditi dr Štrodl, dr Zgaga, Milan Lipovac i Stipo Komljenović... Napominjem da lager robe po kupnji iznosi od 450.000–500.000 dinara.* Molba je odbijena uz obrazloženje da nema raspoloživih radnji za ustupanje.¹⁷⁷¹

Otvaranje radnje Šabetaja Levija obavljeno je 26. novembra 1941. u 17,30 časova u Prijedoru u prisustvu Halida Bahtijarevića, referenta Podružnice Državnog ravnateljstva za ponovu Banjaluka, i Smaila Đulkića, nadzornika povjerenika u Prijedoru, Safeta Kurtošića, krojača iz Prijedora, Luke Mikulčića, trgovca iz Prijedora, Marice Pavlović, trgovačke pomoćnice i bivše namještenice tvrtke, i Sulje Cepića, trgovačkog pomoćnika i budućeg namještenika tvrtke. Nakon polaganja prisege članovi komisije su nastavili sa radom sljedećeg dana. U radnji je izvršen popis. Haim Levi je naknadno pozvan da otvori kasu.

Novoimenovani povjerenik je preuzeo radnju, koja je 1. decembra 1941. počela sa redovnim radom.¹⁷⁷²

Na popisu zatvorenika u zatvoru *Crna kuća* u Banjaluci nalazi se ime Šabataja Levija, sina Hajma, starog 70 godina, Jevreja, rođenog u Bitolju, sa prebivalištem u Prijedoru, trgovca, zatvorenog 25. juna neutvrđene godine (najvjerojatnije 1942).¹⁷⁷³

U toku jula i avgusta 1942. bio je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci. U zatvor je sproveden početkom jula mjeseca.¹⁷⁷⁴

Rifka (Prijedor, 1.11.1909 – ?)

- kćerka Šabetaja Levija, trgovca u Prijedoru, ulica Stari konak 2. Pohađala je Nižu gimnaziju u Prijedoru 1922–25.¹⁷⁷⁵

Moric (Prijedor, 20.5.1918 – ?)

- sin trgovca Šabetaja i Blanke Levi iz Prijedora, Ulica stari konak 2 (ranije Kajmakanov sokak 2).

U Prijedoru je završio je II osnovnu školu i Nižu gimnaziju 1928–32. Niži tečajni ispit položio je 20. juna 1932. Redovno je uplaćivao u fond za zdravstvenu zaštitu učenika.¹⁷⁷⁶

Prema izvještaju generala Lakse, glavarara Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH, od 19. januara 1942, *Moric, sin Šabetaja Levija iz Prijedora, poznat je još iz vremena Jugoslavije kao veliki komunista i finansirao je školovanje siromašnih mladića muslimana samo da bi ih vezao za komunizam...*¹⁷⁷⁷

Sumbul–Vjekoslav (Sarajevo, 1906 – ?)

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 7.¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷⁰ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 840/1921

¹⁷⁷¹ ARSBL, USPBVBBL, Povjereništvo komesara, broj 150/1941

¹⁷⁷² ARSBL, 83, BB/1941

¹⁷⁷³ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–6, K 167

¹⁷⁷⁴ ARSBL, 77, Evidencija zatvorenika Župske redarstvene oblasti Banjaluka

¹⁷⁷⁵ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 1922–23–43, 1923–24–40 i 1924–25–20

¹⁷⁷⁶ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1928–29– 24, 1929–30–19, 1930–31–14 i 1931–32–29

¹⁷⁷⁷ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 5/5–1, K 78

¹⁷⁷⁸ Popis broj 2 i 3

Zajedno sa Julijanom Levi i Gretom Redl iz Sarajeva, uhapšen je 25. jula 1942. po nalogu upravitelja Župskog redarstvenog ravnateljstva u Banjaluci. U pritvoru su bili 28. i 29. jula 1942.¹⁷⁷⁹

Bio je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci. Uhapšen je u toku ili poslije kozarske ofanzive, a od 26. do 29. jula 1942. bio je pritvoren u Okružnom zatvoru *Crna kuća*.¹⁷⁸⁰

Alija Šunja je 30. jula 1942. ŽRO–u Banjaluka podnio molbu da mu proda namještaj *Sumbula (Vjekoslava) Levija i njegove supruge Julijane koji se nalazi u kući u Ulici kralja Krešimira 7*. Molba je odbijena jer su stvari već prodane.¹⁷⁸¹

Julijana

Bila je zatvorenica Župske redarstvene oblasti u Banjaluci. Uhapšena je u toku ili neposredno poslije kozarske ofanzive. U okružnom zatvoru *Crna kuća* bila je pritvorena od 26. do 29. jula 1942.¹⁷⁸²

Izidor dr (Bihać, 1906 – 9.12.1970)

- sin Jakoba Levija.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Bihaću. Medicinski fakultet završio je 1930. u Zagrebu. Rat ga je zatekao u Cazinu, gdje je radio kao upravnik bolnice. Dolaskom ustaša na vlast otpušten je iz državne službe. Kao honorarni, a od 1942. kao ugovorni ljekar Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, bio je raspoređen na rad u ambulanti u Cazinu. Stupio je u NOV 6. novembra 1942. Radio je kao ljekar u bolnici na Grmeču i na evakuaciji ranjenika. U Drugoj dalmatinskoj brigadi obavljao je poslove referenta saniteta. Sa Palisada je kao teški bolesnik evakuisan u Italiju. Nakon oporavka je radio po bolnicama u Italiji. Poslije rata radio je u Sanitetskoj upravi JNA. Penzionisan je kao pukovnik sanitetske službe.¹⁷⁸³

Dr Izidor Levi, ljekar iz Beograda, prodao je 19. jula 1954. oranicu od 1060 m², kuću sa kućištem i dvorištem od 1090 m² i dvorište od 40 m² u Banjaluci.¹⁷⁸⁴

Klarica (Zvornik, 1911 – ?)

- supruga Izidora dr Levija.

U NOV je stupila u Cazinu. Obavljala je razne dužnosti u sanitetu.¹⁷⁸⁵

Ladin (Banjaluka, 1902 – ?)

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Beč, koju je 18. oktobra 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje radi pohađanja plesnog kursa, da je plesni naučnik sa stalnim boravištem u Banjaluci, vjere izraelske, stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, usta i nosa običnih.¹⁷⁸⁶

Zadik

- sin Salomona, bosanski Jevrej.

Godine 1844. otvorio je trgovinu manufakturnom robom *Levi Zadik Salomon*.¹⁷⁸⁷

Godine 1907. registrovao je vođenje sitničarskog obrta.¹⁷⁸⁸

¹⁷⁷⁹ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 49/8–1, K 162

¹⁷⁸⁰ ARSBL, 77, Evidencija zatvorenika Župske redarstvene oblasti Banjaluka

¹⁷⁸¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 971/1942

¹⁷⁸² ARSBL, 77, Evidencija zatvorenika Župske redarstvene oblasti Banjaluka

¹⁷⁸³ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁷⁸⁴ ARSBL, 111, Ugovori, P–10

¹⁷⁸⁵ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁷⁸⁶ ARSBL, 4, AJ 28–58

¹⁷⁸⁷ *Bosnischen Bote*, 1908

¹⁷⁸⁸ ARSBL, Registar obrta, broj 990/1907

Radnje je zbog smrti vlasnika prestala da postoji i 9. juna 1911. brisana je iz sudskog registra.¹⁷⁸⁹

Majer

- bosanski Jevrej.
Godine 1907. registrovao je vođenje sitničarskog obrta, ali ga je ubrzo napustio.¹⁷⁹⁰

Majer

Dana 27. marta 1933. u Ulici kralja Alfonsa 20 otvorio je radnju *Krojač muških odijela Levi Majer*.¹⁷⁹¹ Dana 22. juna 1934. radnja je preseljena u Ulicu princa Pavla 6.

Na osnovu odluke Gradskog poglavarstva broj 18.769/42 od 1. septembra 1942, radnja je brisana iz trgovačkog registra.¹⁷⁹²

Bio je predsjednik Radničke krojačke zadruge u Banjaluci i član radničke delegacije koja je 27. januara 1933. posjetila bana Svetislava Tisu Milosavljevića.¹⁷⁹³

Majer (Banjaluka, 1921 – ?)

- radnik.
Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Čondrića 23.¹⁷⁹⁴

Marijana rođ. Markovac

- čehoslovačka državljanica iz Zagreba.

Na osnovu odobrenja Vrbaske banovine broj I–825/38 od 31. januara 1938, u Ulici princa Pavla 29 otvorila je radnju *Forest* za agenturne i komisione poslove građevinskim i ogrevnim materijalom, bez uvoza i izvoza.¹⁷⁹⁵

Sara udata Jakovljević, preudata Bajić (1897 – logor Stara Gradiška, 1.5.1942)

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, sačinjenom po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942, Sara, supruga Đorđa Bajića, stara 56 godina, pravoslavka, ranije Jevrejka, iz Banjaluke, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta".¹⁷⁹⁶

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 9. decembra 1942. nadzor nad kućama u Ulici Osmana Kulenovića 16c i Ulici dr Viktora Gutića 61, vlasništvo Sarine Levi, koja se ne nalazi u Banjaluci.

Kuća Sarine Levi u Ulici Osmana Kulenovića 16c iznajmljena je Franji Bole uz godišnju najamninu od 6.000 kuna, a njen stan u Ulici dr Viktora Gutića 61 Karlu Fajstneru uz godišnju najamninu od 2.640 kuna. U dijelu kuće do iseljenja 1942. stanovala je Sara Levi. Upravitelj imovinom bila je Šefika Muhardarević.¹⁷⁹⁷

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 8. aprila 1946. od strane supruga Đorđa Bajića, sina pok. Nikole, invalida iz Banjaluke, Ulica dr Kulenovića 16c, stoji (rubrika A) da je Sarina Levi, kćerka Rafaela, stara 45 godina, trgovkinja, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijena od ustaša 1. maja 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 360.000 dinara.

¹⁷⁸⁹ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj Fi–19/1911

¹⁷⁹⁰ ARSBL, Registar radnji, broj 548/1907

¹⁷⁹¹ ARSBL, 23, AJ 37–53/1933

¹⁷⁹² ARSBL, Registar trgovačkih radnji, IV–1938/333

¹⁷⁹³ *Vrbaske novine*, broj 73/1933

¹⁷⁹⁴ Popis broj 1

¹⁷⁹⁵ ARSBL, 23, Fi–58/1938 i Registar radnji, IV–1938/282

¹⁷⁹⁶ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

¹⁷⁹⁷ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 23/1942

Suma potrebna za izdržavanje supruga po podnosiocu zahtjeva iznosi 70.000, a po Gradskoj komisiji 60.000 dinara.¹⁷⁹⁸

U popisu zaostavštine koji je 8. avgusta 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, navedeno je da je Sara Levi, kći pokojnog Rafe, umrla u Gradišci 1942. i da njenu zaostavštinu čine kuća i kućište sa dvorištem i vrtom površine 188 m², vrijednosti 70.000 dinara i livada od 586 m², vrijednosti 2.500 dinara.¹⁷⁹⁹

U ostavinskom postupku iza Sare rođ. Levi, udate za Atanasija Jakovljevića iz Banjaluke, preudate za Đorđu Bajića iz Banjaluke, vođenom pred Sreskim sudom u Banjaluci broj O: 243/46 od 5. marta 1948, Marku Novakoviću, sinu Save, iz Banjaluke, dato je starateljstvo nad imovinom njegovih ujaka Izidora i Levija, sinova pokojnog Leona Levija iz Banjaluke, koji se nalaze u Americi a nepoznato im je boravište i nad imovinom njegove rođake Matilde Fogl rođ. Levi, iz Zagreba, kćerke pokojne Rahele Levi, sestre Leona i Sare Levi, za koju se ne zna da li je živa i, ako jeste, koje joj je boravište.¹⁸⁰⁰

Berta (Banjaluka 28.9.1903 – ?)

- tutor joj je bila tetka Gracija Levi, sefardska Jevrejka.

Od 1915. do 1920. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Albrechtovoj 43.¹⁸⁰¹

Leon (Banjaluka, 1893 – ?)

- sin Isidora Levija, trgovac.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč i Prag radi nabavke robe za radnju, koju je 6. februara 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa povisokog, lica okruglog, kose smeđe, očiju plavih, usta i nosa pravilnih, nosi brkove plave i malene".¹⁸⁰²

Godine 1923. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je zahtjev za iseljenje u Ameriku.¹⁸⁰³

Laura

- bosanska Jevrejka.

Dana 6. septembra 1897. protokolisala je trgovinu manufakturnom robom *Laura Levi*. U toku 1907. na ime poreza platila je iznos od 300 kruna.

Tvrtka je iz sudskog registra brisana 25. avgusta 1914. jer ju je vlasnica napustila.¹⁸⁰⁴

Eliezer (Sarajevo, 1904 – logor Jasenovac, 1942)

Kao stipendista jevrejskog društva *La Benovolencia* studirao je filozofiju na univerzitetu u Zagrebu.

Dana 10. oktobra 1930. postavljen je za suplenta Realne gimnazije u Banjaluci, gdje je predavao srpsko-hrvatski jezik i radio u đlačkoj biblioteci.

Poslije otpuštanja iz službe iz Banjaluke odlazi u Sarajevo, gdje radi kao bibliotekar u jevrejskom društvu *La Benevolentia* i u privatnim večernjim školama.

U svojstvu suplenta radio je na gimnaziji u Trebinju, a uoči rata premješten je na gimnaziju u Sarajevu.

Književne radove objavljivao je u *Književnoj krajini*, *Godišnjaku* i *Pregledu*.

¹⁷⁹⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 352/1946

¹⁷⁹⁹ ARSBL, 111, broj 21.041/1946

¹⁸⁰⁰ Isto, broj 9.048/1948

¹⁸⁰¹ ARSBL, 608, 14–18

¹⁸⁰² ARSBL, 23, AJ 29–99

¹⁸⁰³ ARSBL, 5, AJ 8–16

¹⁸⁰⁴ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 951; Registar obrta, broj 537/1907

Među prvima je pokušao da se 1941. prebaci na Romaniju. Uhapšen je nakon neuspjelog pokušaja i interniran u jasenovački logor, gdje je i ubijen.¹⁸⁰⁵

Eliezer Levi, sin Samuela, rođen 1904. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁸⁰⁶

Abram–Abraham (Banjaluka, 15.2.1915 – ?)

- sin sin pok. Mihajla Levija, limara, i pok. Sofije rođ. Montijas, radnice u Tvornici duhana u Banjaluci, sa stanom u Afganovoj/Husedžinovića ulici 7, Jevrej, brijač.

Završio je 1927. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁸⁰⁷

Često je bio bez posla. Pripadao je omladinskoj grupi *Ćorava partija*. Bio je član RKD *Pelagić* i URSS–a. Prije Drugog svjetskog rata radio je u Beogradu. U partizane je otišao 1942. Demobilisan je kao oficir JA.

U ustaškom logoru ubijeni su mu majka Sofija i braća Dudo i Miko Levi.¹⁸⁰⁸

Pod imenom i prezimenom Aleksa Simić u Beogradu je 17. jula 1949. zaključio brak sa Darinkom Misaljević iz Beograda.¹⁸⁰⁹

Jakica (Banjaluka, 1925 – Banjaluka, 1942)

- sin Sofije Levi.

Ubijen je na Rebrovačkom mostu u Banjaluci 1942.¹⁸¹⁰

Dudo (Banjaluka, 1878 – ?)

- sin Avrama, trgovac, oženjen.

Dudo Levi, sin Avrama, dobi 44 godine, rođen i sa prebivalištem u Banjaluci, jevrejske vjere, po zanimanju trgovac, oženjen, kao svjedok je saslušan 27. avgusta 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci.¹⁸¹¹

Izidor (Banjaluka, 1891 – ?)

- sin Leona Löwya, limara iz Banjaluke, trgovac, oženjen.

Poslije završena četiri razreda osnovne škole, 1. septembra 1908. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Jusufa Bećirbašića, brijača, sa stanom u Gospodskoj ulici.¹⁸¹² Bio je brijački majstor u Banjaluci 1918.

Salomon (Banjaluka, 1893 – ?)

- sin Leon Levija, limara iz Banjaluke.

Poslije završena 3 razreda osnovne škole, upisao se 1. septembra 1908. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Moritza Engela, cipelara iz Banjaluke, sa stanaom u Gospodskoj ulici.¹⁸¹³ Od 1. novembra 1909. zanat izučava kod postolara Stipe Čondića. Izučavanje zanata je završio 1. januara 1912. polaganjem ispita za zanatskog pomoćnika.¹⁸¹⁴

Od 1921. radio je kao pomoćnik u radnji svog ujaka Duda Levija.¹⁸¹⁵

Salomon Levi, sin Leona, dobi 29 godina, rođen i nadležan u Banjaluci, vjere izraelske, bez imetka, završio četiri razreda osnovne škole i obučarski zanat, saslušan je kao svjedok 27. juna 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci.

¹⁸⁰⁵ *Otrgnuti od zaborava*, Sarajevo 1983; 36. izvještaj Državne realne gimnazije u Banjaluci 1930/31.

¹⁸⁰⁶ [www.jusp-jasenovac.hr (21.8.2009)]

¹⁸⁰⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 19/1402

¹⁸⁰⁸ Mujo Kušmić, *Sjećanje na moju generaciju*, Glas Banjaluka 1975

¹⁸⁰⁹ ARSBL, 111, Matični ured, broj 19. 440/46

¹⁸¹⁰ SUBNOR Banjaluka, *Žrtve fašističkog terora*, evidencijski broj 105

¹⁸¹¹ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

¹⁸¹² ARSBL, 1–163

¹⁸¹³ ARSBL, 1–189

¹⁸¹⁴ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, Knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 146

¹⁸¹⁵ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/30

Albert (Sarajevo¹⁸¹⁶, 5.5.1900 – ?)

- sin Leona Levija, limara iz Banjaluke, Jevrej.
Završio je 1914. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci¹⁸¹⁷, a naredne se upisao u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod svog oca.¹⁸¹⁸

Anton (Banjaluka, 1.10.1880 – 29.4.1941)¹⁸¹⁹

- sin Avrama Lóvya i Blanke Atijas. U Banjaluci se 3. aprila 1921. oženio Anom rođ. Kovač iz Banjaluke.¹⁸²⁰
Kao kalfa limar radio je u ložionici na željeznici u Banjaluci od 4. jula 1912. Posao je napustio 23. marta 1935.¹⁸²¹

Luna (Banjaluka, 14.8.1895 – ?)

- kćerka Abrahama–Bohora Lóvya, limara u Banjaluci. Jevrejka.
Pohađala je Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1903–1906. i završila tri razreda. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Salvator ulici 450 i u Albertovoj ulici.¹⁸²²

Rafael (2.7.1891 – logor Jasenovac, 5.9.1942)

- Jevrej, sa boravištem u Banjaluci.¹⁸²³

Regina (15.4.1897 – logor Jasenovac, 5.9.1942)

- Jevrejka, sa boravištem u Banjaluci.¹⁸²⁴

Eliezer (1875 – logor Stara Gradiška, 1942)

- sin Zadika Levija, trgovac iz Sanskog Mosta.
Osnovao je i registrovao firmu 1893. u Sanskom Mostu.¹⁸²⁵
Franjo Banović u zahtjevu od 25. juna 1941. piše: *Učtivo molim, gospodine Stožerniče, da izvolite narediti, da mi se u procjenu ustupi radnja Elizara Z Levija u Sanskom Mostu, koji je mene u trgovačkom poslu upropastio... Bio sam ranije trgovac u Sanskom Mostu, kasnije činovnik destilacije u Tesliću. Za vrijeme sloma sudjelovao sam u organizaciji i uspostavi hrvatske vlasti u Tesliću, te sam vršio i dužnost logornika kotara Teslić. Sada sam ostao bez ikakve službe... i da mi se ustupi zamoljena radnja.* Molbu je lično odobrio dr Viktor Gutića, stožernik i likvidator Vrbaske banovine u Banjaluci.¹⁸²⁶

Odveden je u logor sa porodicom i *ne zna mu se za sudbinu*. Vlasnik je dvije kuće u Sanskom Mostu, u Ulici Rodoljuba Čolakovića i na Titovom trgu, vrijednih 25.000 odnosno 95.000 dinara. Kuće nisu vraćene vlasniku, privremeno su pod državnom upravom na osnovu sudske odluke broj R 61/45 i koriste se za privatno stanovanje.¹⁸²⁷

¹⁸¹⁶ Kao mjesto rođenja upisana je i Banjaluka, a kao godina rođenja i 1899.

¹⁸¹⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 18/1816

¹⁸¹⁸ ARSBL, 1–44

¹⁸¹⁹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 34/1941

¹⁸²⁰ Isto, broj 12/1921

¹⁸²¹ ARSBL, SZKBL, Registar pomoćnika, prijave–odjave, redni broj 107

¹⁸²² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 82–1903/1904 i 34–1905/1906

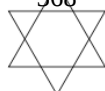
¹⁸²³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 1.618/2007

¹⁸²⁴ Isto, broj 1.619/2007

¹⁸²⁵ *Bosnischer Bote*, 1900.

¹⁸²⁶ ARSBL, USPVBBL, Odjel za Ponovu, BB/1941

¹⁸²⁷ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

U Sanskom Mostu su u zoru avgusta 1942. ustaše i policija uhapsili sve Jevreje. Osim Eliezera, od članova njegove porodice uhapšeni su i u logoru Stara Gradiška ubijeni kćerka Luna (1899), te Ester (1885) i Lezo, sin Sade (1935).¹⁸²⁸

Eliezer Levi, sin Cadika, rođen 1870. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁸²⁹

Matilda (Sanski Most, 19.8.1909 – ?)

- kćerka Eliezera Levija, trgovca u Sanskom Mostu, vjere jevrejske. Pohađala je i završila Nižu gimnaziju u Prijedoru 1923–26.¹⁸³⁰

Rahela–Roza (Sanski Most, 25.4.1912 – ?)

- kćerka Eliezera Levija, trgovca u Sanskom Mostu, vjere jevrejske. Pohađala je Nižu gimnaziju u Prijedoru 1924–26.¹⁸³¹

Vita A.

- imao registrovanu firmu u Bosanskom Brodu od 1885.¹⁸³²

Isak

- imao registrovanu firmu u Bosanskom Brodu od 1891.¹⁸³³

Luna (Travnik, 1892 – ?)

Na popisu zatvorenika u *Crnoj kuća* u Banjaluci nalazi se Luna Levi, žena Moše, stara 50 godina, vjere jevrejske, rođena u Travniku, sa prebivalištem u Prijedoru, po zanimanju domaćica, zatvorena 14. lipnja neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942).¹⁸³⁴

Moni dr

- zamjenik političkog komesara Prvog krajiškog NOP odreda od maja do avgusta 1942. Politički nastavnik na omladinskim vojno-političkim kursevima.¹⁸³⁵

Rifka (Banjaluka, 12.6.1919 – ?)

Na *brojdbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* Katoličkog župskog ureda u Banjaluci stoji: Rifka Levi, rođena 12. juna 1919. u Banjaluci, vjere jevrejske, neudata, po zanimanju domaćica, prešla je 5. decembra 1941. na katoličku vjeru u katoličkoj župskoj crkvi u Banjaluci.¹⁸³⁶

Lenka

Radila je kao učiteljica u osnovnoj školi u Tešnju i školske 1933/34. godine predavala u drugom razredu. Za učiteljski rad 18. juna 1934. ocijenjena je ocjenom *vrlodobar*.¹⁸³⁷

Ivica Mažar sa sestrama Levi odveden je u Glinu, gdje ih je pokretni prijeki sud osudio na smrt. Strijeljani su 9/10. septembra 1941.

Lela

¹⁸²⁸ Šušnjar 1941. Oštra Luka 2008

¹⁸²⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (21.8.2009)]

¹⁸³⁰ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 1921–22–35, 1923–24–21, 1924–25–16 i Upisnica 1925–26–16

¹⁸³¹ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 1924–25–31

¹⁸³² *Bosnischer Bote*, 1900

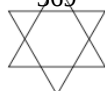
¹⁸³³ Isto.

¹⁸³⁴ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 50/7–10, K 167

¹⁸³⁵ Vojnoistorijski institut Jugoslovenske armije, *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda*, tom IV, knjiga 6, Beograd 1953

¹⁸³⁶ ARSBL, 330, iskaznica bb/41

¹⁸³⁷ ARSBL, ASCG, 66, 1363, 1583

Na saslušanju u Ustaškom redarstvu u Banjaluci 6. avgusta 1941, koje je obavio Nikola Bogajevski, Milorad Trkulja, težak iz sela Lipovac, kotar Kotor Varoš, star 18 godina, vjere grkoistočne, između ostalog je izjavio: *Zaposlen sam kod Osmanagić Saida, trgovca sa drvima koji stanuje kod židovke na Dolcu (Suljage Salihagića ulica) u Banjaluci. Prije nekoliko dana, došavši kod mog poslodavca, zatekao sam kod njegove poslodavke nekoliko (4– 5) židovki, koje su se vjerovatno sklonile od registracije ili iseljenja. Jedna od njih po imenu Lela (riđokosa) pjegava po licu i rukama, upitala me bi li mogao da sklonim jednog čovjeka – Stojana Kovačevića, činovnika banjalučkog suda.*

Kasnije sam počeo da odlazim kod Flore (tamo gdje je trgovina Bogdana Rajaka) u čijem sam stanu nekad i noćivao. Kod nje je dolazila Milica... i preksinoć je opet bila kod Levi...¹⁸³⁸

Na prepisu spiska I grupe zatvorenika ŽRO u Banjaluci, među 33 osobe evidentirana je i Lela Levi.¹⁸³⁹

Članica Ženskog pokreta u Banjaluci od 1937. Strijeljana je kao Jevrejka. Imala je nadimak Žuta i bila je u logoru Stara Gradiška.¹⁸⁴⁰

Flora

Sulejman Hadžidedić iz Banjaluke, zastupnik za jevrejske stanove i lokale u podružnici Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, odredilo je 10. septembra 1941. mjesečnu najamninu u iznosu od 1.250 kunu za lokal u Ulici dr Ante Pavelića 36, koji drži Hrvatska krojačka zadruga. Najamnina u ovom iznosu plaćala se od 1. jula 1941.¹⁸⁴¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 9. decembra 1942. preuzeo je nadzor nad kućom Levi Flore, koja se ne nalazi u Banjaluci. Stan i lokal u kući u Ulici Adema Filovića 12 iznajmljen je Huseinu Kadiću uz godišnju kiriju od 2.400 kuna. Pod istim uslovima i u istom objektu, stan i lokal iznajmljeni su Salihu Haliloviću, a lokal Salihu Krajišniku uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Povjerenik za imovinu je bio Atif Sikirić.¹⁸⁴²

Salomon

Kao naučnik izučavao je brijački zanat u Banjaluci od 1. juna 1941. u brijačkoj radnji Safeta Dipića.¹⁸⁴³ Završetak ili prekid izučavanja nije upisan.

Salomon

U molbi upućenoj Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci 11. juna 1941, Salomon Levi iz Banjaluke navodi: *Pošto sam od osnutka Nezavisne Države Hrvatske pogođen zakonom o Jevrejima i izgubio namještenje u tvrtki Jozef D. Nahmias kod koje sam bio 13 godina zaposlen kao trgovački pomoćnik i putnik. Sada nemam načina da se zaposlim u kojoj drugoj radnji i nemam sredstava potrebnih za život a imam ženu koja takođe ništa ne privređuje, molim da mi se što prije odredi odpremna koja me pripada po godinama službe. Molba je odbijena 14. juna 1941.¹⁸⁴⁴*

Rena (Prijedor, 14.9.1916 – ?)

- kćerka pok. Moše i Lune Levi iz Prijedora, Poštanska ulica 2.

Završila je II osnovnu školu u Prijedoru. Pohađala je Nižu gimnaziju u Prijedoru školske 1928–29.¹⁸⁴⁵

¹⁸³⁸ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 7/15–1, K 171a

¹⁸³⁹ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–11, K 167

¹⁸⁴⁰ ARSBL, 209–MG–I/27, Sjećanje profesorice Natalije Jović

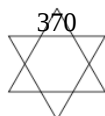
¹⁸⁴¹ ARSBL, 83, broj 359/1941

¹⁸⁴² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 25/1942

¹⁸⁴³ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 129b

¹⁸⁴⁴ ARSBL, USPVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 43/1941

¹⁸⁴⁵ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1928–29–25, 1929–30–25 i 1930–31–25

Regina udata Braun (1904 – ?)

Privatnica iz Prijedora, nadležna u Prijedoru, stara 17 godina, tražila je izdavanje pasoša 1921. radi putovanja u Beč.¹⁸⁴⁶

Poslije Drugog svjetskog rata živjela je u Palestini. Odlukom Komisije za nacionalizaciju NOO Prijedor od 28. septembra 1959. nacionalizovane su i postale društvena svojina nekretnine Levi Regine udate Braun iz Palestine sa ¼ dijela, Levi Lunčike preudate Mladenović iz Sarajeva sa ¼ dijela i Levi Šabetaja zv. Šaće, sina pok. Jozefa iz Sarajeva, sa ½ dijela, i to:

- poslovna zgrada u Prijedoru u Ulici maršala Tita bb, zk.ul. br. 505, KO Prijedor i
 - poslovna zgrada u Prijedoru u Ulici maršala Tita 85, zk.ul. br. 1.115, KO Prijedor.
- U žalbenom postupku odluka je djelimično stavljena van snage.¹⁸⁴⁷

Blanka (1885 – ?)

Privatnica iz Prijedora, nadležna u Prijedoru, stara 36 godina, tražila je izdavanje pasoša 1921. radi putovanja u Beč.¹⁸⁴⁸

Moric (1917 – ?)

U popisu porodica koje imaju članova odbjeglih u partizane, sačinjenog 26. februara 1943. od strane Kotarske oblasti u Prijedoru i upućenom Zaštitnom redarstvu Banjaluka, pod rednim brojem 11 evidentiran je Moric Levi, star 26 godina, koji je sa četiri člana porodice odbjegao, a otac mu je u logoru.¹⁸⁴⁹

Erna rođ. Baruh (Bihać, 1905 – Jasenovac, 1.6.1941)¹⁸⁵⁰

- kćerka umrlog Jozefa Baruha i Solći rođ. Kavezon.

Učiteljica, pripravnica u osnovnoj školi u Blatnoj, srez Bihać, vodi podmladak Crvenog krsta i Sokola i učestvuje u svim školskim akcijama. Trudi se da zadovolji zahtjevima škole. Za svoj rad ocjenjena je ocjenom *vrlodobar*.¹⁸⁵¹

Zahtjev za upis u obnovljenu matičnu knjigu umrlih u Banjaluci podnio je Moric Baruh 12. decembra 1946.¹⁸⁵²

Erna Levi, kćerka Jozefa, rođena 1902. u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁸⁵³

Albi (Bihać, ? – ?)

- sin Jozefa–Juse, krojački radnik, jedno vrijeme je sa ocem živio u Ripču.

Rat je dočekao u Bihaću. Od maja 1942. učestvuje u NOB. Rat je završio kao oficir JNA i živio je u Zagrebu.¹⁸⁵⁴

Isak A.

- zajedno sa Jakovom Levijem, pod brojem 84/trg u Bihaću je 18. maja 1884. registrovao firmu *Jakov i Isak Levi*.¹⁸⁵⁵
- Od 1893. imao je registrovanu samostalnu trgovačku firmu.¹⁸⁵⁶

¹⁸⁴⁶ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 501

¹⁸⁴⁷ ARSBL, 109, broj 472/1949

¹⁸⁴⁸ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 5022

¹⁸⁴⁹ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilač rata, 38/15–1, K 171a

¹⁸⁵⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 518/1947

¹⁸⁵¹ ARSBL, ASCG, 66, 1363, 1583

¹⁸⁵² ARSBL, 111, Matični ured, broj 37.164/46

¹⁸⁵³ [www.jusp-jasenovac.hr (6.7.2009)]

¹⁸⁵⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁸⁵⁵ *Sarajevski list*, 1884

¹⁸⁵⁶ *Bosnischer Bote*, 1900

Moric (Bihać, 1908 – ?)

- sin Jakoba Levija, geometar, Jevrej.

U Bihaću je završio osnovnu školu i šest razreda gimnazije. Geodetsku srednju tehničku školu završio je u Beogradu.¹⁸⁵⁷

Rješenjem od 18. maja 1941. Finansijsko ravnateljstvo u Banjaluci razriješilo je dužnosti u državnoj službi, u kojoj je proveo 13 godina, i predložilo za mirovinu mjernika Morica Levija iz Bihaća. Molbom od 4. juna 1941. tražio je dozvolu da bez polaganja ispita obavlja mjerničke poslove u civilnoj praksi. Istovremeno je od Ravnateljstva tražio objašnjenje da li on kao Jevrej može imati smetnje za dobijanje dozvole, koja se donosi na osnovu Uredbe o javnim geodetsko– geometrijskim radovima, broj 6.300/V od 28. februara 1941. Finansijsko ravnateljstvo u Banjaluci, nakon zatraženog tumačenja, dobilo 24. jula 1942. od Državne riznice u Zagrebu odgovor da će reviziju izdatih i izdavanje novih dozvola razmatrati.¹⁸⁵⁸

Ustaše su ga 23. juna uhapsile u Bihaću i poslije 15 dana odvele u logor u Bosanski Petrovac, a potom u Prijedor. Iz Prijedora je odveden za Cazin, odakle je 2. septembra 1942. stupio u 1. krajiški NOP odred. Kasnije je raspoređen u 6. KNOU brigadu a potom u 4. KNOU diviziju. Kraj rata je dočeka u činu majora i na dužnosti obavještajnog oficira divizije. Penzionisan je kao pukovnik geodetske službe. Živio je u Beogradu.¹⁸⁵⁹

Jozef (Bihać, 1903 – Špital, Austrija, 1942)

- sin Jakoba Levija iz Bihaća, trgovac špecerajskom robom u Bihaću. Zarobljen je i odveden u logor Špital u Austriji, gdje i umro.¹⁸⁶⁰

Kavezon (Bihać, 1896 – ?)

- sin Estora Löwya, trgovac iz Banjaluke, Jevrej.

Nakon završene četvororazredne osnovne škole upisao se 12. januara 1910. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Vincera Weinckerta, urara iz Banjaluke, Gospodska ulica.¹⁸⁶¹

Hajim

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice Hajima Levija (52), sina Moše, trgovca: supruga Luna (48), sin Moric (16) učenik, kćerke Lina (14) i Rifka (12), učenice.¹⁸⁶²

Jakob

Na popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice Jakoba Levija (45), sina Moše, trgovca: supruga Sofija (42), sin Salamon (16), učenik, kćerka Rifka–Kika (20), student, i sestra Hanka (40).¹⁸⁶³

Mošo N.

- osnovao je i registrovao 1891. tvrtku u Tešnju.¹⁸⁶⁴

Sadik (Sarajevo, 1903 – ?)

- Jevrej, sin Leona, kafedžije iz Banjaluke, Albertova 1.

¹⁸⁵⁷ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁸⁵⁸ ARSBL, 76, pov. br. 314/41

¹⁸⁵⁹ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁸⁶⁰ Isto

¹⁸⁶¹ ARSBL, 1–103, 84, 61

¹⁸⁶² Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942, Bihać u novijoj istoriji 1*, Banjaluka 1987

¹⁸⁶³ Isto

¹⁸⁶⁴ *Bosnischer Bote*, 1900

Završio je 1915. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁸⁶⁵

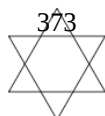
Luna (Kladanj, ? – ?)

- Jevrejka.

Pohađala je prvi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci školske 1906/07. godine. Za vrijeme školovanja stanovala je kod bake.¹⁸⁶⁶

¹⁸⁶⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 25/1943

¹⁸⁶⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 243–1906/1907

LICHTENSTEIN

Efraim Franz (Budimpešta, 13.12.1869–1932)

- oženjen Rahelom Lichtenstein sa kojom je imao sina Izahara– Izidora.

Dana 16. marta 1908. registrovao je kafanu s aščinicom i plaćao porez od 200 kruna, a 30. juna 1909. registrovao je prodaju voća.¹⁸⁶⁷

U molbi za zavičajnost (državljanstvo) koju je podnio početkom 1923, naveo je da se "u Banjaluku doselio, oženio, te da mu je sin rođen u Banjaluci u kojoj inače živi preko 30 godina i koju nije nikada napuštao".

Na sjednici Gradskog vijeća u Banjaluci, održanoj 16. jula 1923, jednoglasno je donijeta odluka o odobrenju zavičajnosti molitelju Franzu Lichtensteinu.¹⁸⁶⁸

Dana 5. aprila 1930. prirođenjem je stekao državljanstvo.¹⁸⁶⁹

U novinskom članku objavljeno je da je 13. decembra 1932. na misteriozan način nestao Franc Lihtenštajn, kafedžija *Narodne kafane* na Bulevaru kralja Aleksandra. Otac dvoje djece, ostavio je pismo svojoj bolesnoj ženi u kome navodi "da samovoljno odlazi u smrt jer dalje ne može živjeti". U kasi koju je otvorila policija nađena je mala suma novca. Po priči bližih prijatelja, Franc Lihtenštajn je prema svojim prilikama bio "malo više prezadužen". Zbog manjeg duga naplata je provedena iz njegove cjelokupne pokretne imovine. Starog Lihtenštajna, koji je bio cijeli svoj život čestit i ispravan građanin, ova situacija je neobično potresla i od tog vremena je govorio da će samoubistvom završiti život. Vjerovatno je svoju namjeru izvršio, po jednoj pretpostavci bacivši se u Vrbas. Osim porodici, pismo je Lihtenštajn uputio i policiji. I pored energične istrage koju je provela policija, Franc Lihtenštajn nije pronađen ni živ ni mrtav.¹⁸⁷⁰

Rahela (1876 – ?)

- supruga gostioničara Efraima Franza Lichtensteina, zavičajna u Banjaluci.¹⁸⁷¹

Izahar Izidor (Banjaluka, 2.12.1893 – logor Jasenovac, 1944)

- sin Efraima Lichtensteina, krojač, ratni invalid, zavičajan u Banjaluci, izraelit, oženjen Bulicom rođ. Baruch iz Bihaća, sa kojom je stekao sina.

Poslije završena tri razreda osnovne škole upisao se 1. septembra 1906. u Šegrtsku školu u Banjaluci.¹⁸⁷² Septembra 1906, sa 16 godina, započeo je izučavanje zanata u radnji *Savo Milošević i sinovi*. Naukovanje je završio septembra 1909, položivši ispit za zanatskog pomoćnika.¹⁸⁷³

U molbi za zavičajnost (državljanstvo), koju je podnio 1923, naveo je da "živi 40 godina u Banjaluci i da se u Banjaluci oženio, da je rođen u Banjaluci, gdje je izučio krojački zanat".

Na sjednici Gradskog vijeća u Banjaluci, održanoj 16. jula 1923, jednoglasno je donijeta odluka o odobrenju zavičajnosti molitelju Izaharu Lichtensteinu.¹⁸⁷⁴

Na osnovu ovlaštenja za rad broj 20.106/1934 od 17. jula 1934, protokoliso je *Krojačku radnju muških i ženskih odijela* na Trgu cara Dušana 3. Radnja je 14. februara 1940. preseljena na Hanište 6. Dana 1. jula 1940. odobreno mu je da u radnji može da drži učenike

¹⁸⁶⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 27/1908 i 86/1909

¹⁸⁶⁸ ARSBL, 22, broj 3.886/1923

¹⁸⁶⁹ *Službene novine*, 157/1932

¹⁸⁷⁰ *Vrbaske novine*, broj 61

¹⁸⁷¹ *Službene novine*, broj 157/1932

¹⁸⁷² ARSBL, 602, 1–111

¹⁸⁷³ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 333

¹⁸⁷⁴ ARSBL, 22, broj 3.806/1923

na izučavanju zanata. Radnja je privremeno objavljena 10. jula 1941.¹⁸⁷⁵ U registru je dopisano: *Iselio*.¹⁸⁷⁶

Župska redarstvena oblast u Banjaluci, aktom V. T. broj 13/42 od 28. juna 1942, dostavila je opunomoćeniku Vlade NDH ministru dr Oskaru Turini spisak osoba koje je uhapsila 22–23. lipnja 1942. Među uhapšenim muškarcima je i Isidor Lichtenstein, krojač iz Banjaluke, Mojsijeve vjere.¹⁸⁷⁷

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Kvaternikovoj ulici 15.¹⁸⁷⁸

Odlukom gradonačelnika inž. H. Džinića, broj 18.768/42 od 1. septembra 1942, a prema izvještaju Obrtnog zbora u Banjaluci, broj 444/42 od 25. avgusta 1942, utvrđeno je da Preduzeće krojačkog muškog i ženskog odijela ne obavlja djelatnost više od jedne godine, a ovlašćenje za rad prestalo je da važi. Izahar Lihtenštajn je dužan da u roku od 15 dana Poglavarstvu vrati ovlašćenje za rad.¹⁸⁷⁹

U obrascu *prijave lišenje života ili nestala osoba*, koju je 3. oktobra 1945. u Banjaluci podnio Moritz Baruch, brijač iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Ishak Lichtenstein, star 42 godine, trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijen od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu i po Gradskoj komisiji, iznosi 684.000 dinara.¹⁸⁸⁰

U prijavi ratne štete, koju je 5. oktobra 1945, kao zastupnik oštećenog Izahara Lihtenštajna, Jevreja starog 42 godine, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, podnio Moritz Baruch, brijač iz Banjaluke (Pašićeva ulica 15), stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast na imovini, oštećenjem i oduzimanjem imovine (cjelokupno pokućstvo i namještaj, odjeća i obuća za cijelu porodicu). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 150.000 din.¹⁸⁸¹

Izidor Lichtenstein, sin Efraima, rođen 1893. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.¹⁸⁸²

Bukica rođ. Baruch (Bihać, 1892 – logor Jasenovac, 1943)

- domaćica, supruga Izahara Izidora Lichtensteina.

Godine 1930. registrovala je krojačku radnju *Bukica Lihtenštajn*, sa sjedištem u Vuka Karadžića 2. Odlukom Uprave policije u Banjaluci broj 14330/36 od 15. juna 1936, radnja je brisana iz registra.¹⁸⁸³

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Kvaternikovoj ulici 15.¹⁸⁸⁴

U obrascu *prijave lišenje života ili nestala osoba*, koju je 3. oktobra 1945. u Banjaluci podnio Moritz Baruch, brijač, stoji (rubrika A) da je Bukica Lihtenstein, stara 44 godine, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijena od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji iznosi 384.000 dinara.¹⁸⁸⁵

Bukica Lihtenstein rođ. Baruch, kći Jozefa, rođena 1892. u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁸⁸⁶

¹⁸⁷⁵ ARSBL, Trgovački registar, II– 1932/32 i Trgovački registar, IV– 1938/158

¹⁸⁷⁶ ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 100

¹⁸⁷⁷ ARSBL, Fotokopija Arhiva istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–9

¹⁸⁷⁸ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁸⁷⁹ ARSBL, 23, broj Fi–84/1927

¹⁸⁸⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

¹⁸⁸¹ Isto

¹⁸⁸² [www.jusp–jasenovac.hr (6.7.2009)]

¹⁸⁸³ ARSBL, Registar radnji, II–1932/252

¹⁸⁸⁴ Popis broj 1

¹⁸⁸⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

¹⁸⁸⁶ [www.jusp–jasenovac.hr (6.7.2009)]

Jozef (Banjaluka, 1921 – logor Jasenovac, 1943)

- sin Izahara– Izidora, krojača iz Banjaluke.

Školske 1931/32. godine pohađao je I razred Državne građanske škole trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovao kod roditelja na Trgu cara Dušana 1.¹⁸⁸⁷

Avgusta 1934. završio je IIb razred na Državnoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.¹⁸⁸⁸

Evidentiran je na spisku Jevreja određenih za transport u koncentracioni logor, koji je 19. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁸⁸⁹

U obrascu *prijava lišenja života ili nestala osoba*, koju je 3. oktobra 1945. u Banjaluci podnio Moritz Baruch, brijač, stoji (rubrika A) da je Jozef Lihtenstein, sin Izidora, star 17 godina, trgovački pomoćnik, boravišta u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, kao civil ubijen od ustaša 1941. u logoru. Suma koju bi žrtva privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji iznosi 960.000 dinara.¹⁸⁹⁰

Jozef Lihtenstein, sin Izidora, rođen 1922. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁸⁹¹

Rozina udata Atijas (Banjaluka, 18.8.1894¹⁸⁹² – ?)

- kći postolara Franje, španska Jevrejka, supruga Alberta Atijasa.

Pohađala je i završila četiri razreda Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1901–1906.¹⁸⁹³

Školske 1906/07. godine pohađala je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj ulici.¹⁸⁹⁴

¹⁸⁸⁷ ARSBL, 608, 36–12

¹⁸⁸⁸ ARSBL, ARSCG, 66, 662, 1122, fotokopije

¹⁸⁸⁹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁸⁹⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.935/1945

¹⁸⁹¹ [www.jusp–jasenovac.hr (6.7.2009)]

¹⁸⁹² Kao datumi rođenja upisani su 6. januar i 18. mart 1895.

¹⁸⁹³ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 81–1903/1904 i 8–1904/1905

¹⁸⁹⁴ ARSBL, 608, 6–36

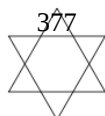
LIHTNER

Jozef (Foča, 6.5.1912 – ?)

- sin Emanuela Lihtnera, limara iz Jajca, Jevrej.

Školske 1927/28. godine pohađao je Ia razred zanatskog tečaja u Večernjoj stručnoj produžnoj školi u Banjaluci. Zanat je izučavao u mehaničarskoj radnji *Braća Divjak* u Banjaluci. Tokom školovanja stanovao je u Ulici kralja Alfonsa.¹⁸⁹⁵

¹⁸⁹⁵ ARSBL, 599, 1–161 i 4–27

MAESTRO

Juda (Bihać, 1876 – ?)

- trgovac.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 73.¹⁸⁹⁶

U popisu žrtava fašističkog terora u Bihaću evidentirani su sljedeći članovi porodice Maestro: Juda–Dudo (57), sin Mordehaja, trgovac, supruga Blanka (53), sin Avram–Miko (17), učenik, kćerka Margita (30), domaćica, i sestra Rena (51).

Blanka rođ. Levi (Banjaluka, 1878 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 73.¹⁸⁹⁷

Blanka Maestro rođ. Levi, kći Jakoba, rođena 1878. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁸⁹⁸

Avram–Miko (Bihać, 1928 – logor Jasenovac, 1945)

- bivši đak.

Godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 73.¹⁸⁹⁹

Avram Maestro, sin Jude, rođen 1924. u Bihaću, Jevrej, ubijen je od ustaša 1945. u logoru Jasenovac.¹⁹⁰⁰

Margita (Bihać, 26.4.1912 – ?)

Na *brojidbenoj izkaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: "rođena je 26. aprila 1912. u Bihaću, vjere jevrejske, neudata, po zanimanju zubotehničar. Prešla je na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 10. oktobra 1941."¹⁹⁰¹

Lenka (Bihać, 1907 – ?)

- kćerka trgovca Jude Maestra iz Bihaća.

Kao student agronomije u Zagrebu u policijskim evidencijama je zavedena kao filo–komunista.¹⁹⁰²

Uhapšena je 1935. i suđeno joj je kao komunisti. Sud za zaštitu države osudio ju je na 18 mjeseci robije. Poslije izdržane kazne boravila je u Zagrebu, Derventi i zapadnoj Srbiji. U NOV je stupila avgusta 1941. kao borac Valjevskog partizanskog odreda. Tokom rata partijski je djelovala u raznim partizanskim jedinicama. Nosilac je partizanske spomenice 1941.¹⁹⁰³

Gracija (Bihać, 1910 – logor Stara Gradiška, 1943)

- kćerka trgovca Jude Maestra.

U NOV je stupila 1942. Radila je kao medicinska sestra u centralnoj bolnici u Grmeču. Član je SKOJ–a. U 5. neprijateljskoj ofanzivi oboljela je od tifusa pjegavca. Zarobili su je Nijemci i kao bolesnika predali ustašama. Iz zatvora je odvedena u logor i tamo ubijena 1943.¹⁹⁰⁴

¹⁸⁹⁶ Popis broj 1, 2 i 3.

¹⁸⁹⁷ Isto

¹⁸⁹⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (12.7.2009)]

¹⁸⁹⁹ Popis broj 1, 2 i 3.

¹⁹⁰⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (12.7.2009)]

¹⁹⁰¹ ARSBL, 330, redni broj 227/1941

¹⁹⁰² ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

¹⁹⁰³ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj historiji 1, Banjaluka 1987. Kao godina rođenja Lenke Maestro opisana je 1913.

Gracija Maestro, kćerka Jude, rođena 1918. u Bihaću, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Stara Gradiška.¹⁹⁰⁵

Hana rođ. Levi (Banjaluka, 1897 – ?)

- domaćica.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Sokolovića ulici 55.¹⁹⁰⁶

Zgrada u Ulici Đure Pucara 52 u Banjaluci, bivše vlasništvo Hane Maestro, u toku 1947. bila je pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje (dvije sobe i tri pomoćne prostorije) je izdato pod zakup Jaroslavi Divišek, a potkrovlje (soba i dvije pomoćne prostorije) Janji Jovanović.¹⁹⁰⁷

Zgrada u Kozarskoj ulici 55 u Banjaluci, bivše vlasništvo Hane Maestro, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Zgrada je izdata pod zakup Milanu Brankoviću.¹⁹⁰⁸

Sarina rođ. Levi (Banjaluka, 7.2.1916 – logor Stara Gradiška, avgusta 1942)

- kći trgovca Abrahama Levija i Ernestine, sefardska Jevrejka.

Od 1926. do 1931. pohađala je četvorogodišnju Građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 34, Gundulićevoj 18 i Pelagićevoj 23.¹⁹⁰⁹

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Sarina Levi udata Maestro, kći Abrahama, stara 26 godina, Jevrejka iz Banjaluke, činovnica, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. bili primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹¹⁰

Gradski narodni odbor u Banjaluci 16. maja 1947, uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj, a na molbu Flore Levi, utvrdio je da je Sarina Maestro rođ. Levi, kći pok. Abrahama i majke Ernestine Levi iz Travnika, rođena mjeseca februara 1916. u Banjaluci, pogubljena avgusta 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁹¹¹

Sarina Maestro rođ. Levi, kći Abrahama, rođena 1916. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁹¹²

Moise (Sarajevo, 1910 – logor Jasenovac, 1942)

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Moise Maestro, sin Isakov, star 32 godine, Jevrejin iz Banjaluke, krojač, nalazio se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. bili primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹¹³

Moise Maestro, sin Isaka, rođen 1910. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁹¹⁴

¹⁹⁰⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987. U ovom tekstu navodi se da je Lenka Maestro rođena 1913. godine.

¹⁹⁰⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (12.7.2009)]

¹⁹⁰⁶ Popis broj 1, 2 i 3.

¹⁹⁰⁷ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

¹⁹⁰⁸ Isto

¹⁹⁰⁹ ARSBL, 608, 19–23

¹⁹¹⁰ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

¹⁹¹¹ ARSBL, 111, broj 17.965/1947

¹⁹¹² [www.jusp-jasenovac.hr (12.7.2009)]

¹⁹¹³ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

¹⁹¹⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (12.7.2009)]

MALAMED

Jakov (Herson, Rusija, 1883 – logor Jasenovac, 1944)¹⁹¹⁵

Na popisu 121 osobe zatvorene u *Crnoj kući* u Banjaluci nalazi se Jakov Malamed, sin pokojnog Markusa, star 59 godina, katolik, bivši Jevrej, rođen u Hersonu, Rusija, po zanimanju krojač, pritvoren 25. juna 1942.

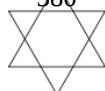
Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka, pod tajnim brojem 729, izvijestilo je 2. avgusta 1942. zapovjednika redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci da će 7. avgusta u logor biti upućeni sljedeći Jevreji: David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov. Njemačke vlasti predale su Jevreje Zaštitnom redarstvu u Banjaluci.¹⁹¹⁶

Jakov Malamed, sin Markusa, rođen 1883. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.¹⁹¹⁷

¹⁹¹⁵ U nekim aktima Malamet

¹⁹¹⁶ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 40/15–12, K 171a

¹⁹¹⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (13.7.2009)]

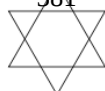

MANDOLFO

Ida (Mostar, 3.6.1900 – ?)

- kći Rafaela, upravitelja Pomoćnog ureda u Banjaluci, jevrejske vjere.
Školske 1914/15. godine pohađala je četvrti razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Gospodskoj ulici. Iz škole je ispisana 26. maja 1915.¹⁹¹⁸

¹⁹¹⁸ ARSBL, 608, 13–21

MARIĆ

Hinko dr (Varaždin, 18.1.1897 – ?)

- sin Mavre Mosesa, špeditera, i Roze Schönwald, Jevrej, oženjen Johanom rođ. Anzegruber, rimokatolkinjom, sa kojom je stekao sina Petra–Igora–Božidara.

U Beču je 22. decembra 1922. završio medicinski fakultet.

Vjenčao se 22. decembra 1938. u Jevrejskoj sinagogi u Varaždinu sa Johanom rođ. Anzegruber, rođenom 19. marta 1907. u Beču. Brak je razveden 1939.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH od 30. novembra 1941, iz Varaždina je upućen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Sreskoj oblasti u Gračanici.

Prisegu vjernosti NDH položio je 9. novembra 1942. u Gračanici.

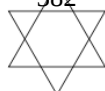
Naređenjem Ministra unutrašnjih polova NDH, R.Z. broj: 21.083–0–1943. od 24. maja 1943, otpušten je iz državne službe. Dana 28. februara 1943. pobjegao je iz službe u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.¹⁹¹⁹

Petar–Igor–Božidar (Varaždin, 14.2.1933 – ?)

- sin ljekara dr Hinka Marića i Johane rođ. Anzegruber.¹⁹²⁰

¹⁹¹⁹ ARSBL, ZD, 43

¹⁹²⁰ Isto

METSCH

Ignatz

Dana 4. juna 1886. protokolisao je trgovačku tvrtku *I. Metsch*. Tvrtka je brisana iz sudskog registra 27. marta 1925. poslije smrti vlasnika.¹⁹²¹

Aranka (Banjaluka, 28.5.1890 – ?)

- kći trgovca Ignatza Metscha, vjere jevrejske.

Školske 1902/03. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Salvator ulici.¹⁹²²

Hersch dr (1869 – ?)

- tajnik Kotarskog suda u Bosanskom Novom 1912.¹⁹²³

Sudski nadsavjetnik iz Banjaluke, zavičajan u Bosanskoj Kostajnici, star 52 godine, tražio je 15. marta 1921. od Okružne oblasti u Banjaluci izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju.¹⁹²⁴

Član je Mjesnog odbora Društva Crveni krst u Bosanskom Novom za 1940.¹⁹²⁵

Rudolfina (1879 – ?)

- domaćica iz Bosanskog Novog.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 20. septembra 1945. u Ptuju (Slovenija) podnijela Erna Sonenšajn, stoji (rubrika A) da je njena mati Rudolfina Meč, stara 64 godine, domaćica, boravišta u Bosanskom Novom, narodnosti hrvatske, pod ustaškom okupacijom maja 1943. od ustaša otpremljena iz Bosanskog Novog u *koncentraciono taborište*. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 170.000, a po Sreskoj komisiji 60.000 dinara.¹⁹²⁶

Erna (1903 – ?)

- kći Herscha Metscha, nadležna u Bosanskoj Kostajnici, privatnica.

Dana 15. marta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je molbu za izdavanje inozemne putovnice radi putovanja u Austriju.¹⁹²⁷

Helena (Prozor, 25.9.1907 – ?)

- kći Herscha Metscha, aškenazi Jevrejka.

Od 1918. do 1922. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i živjela kod oca u Ulici nova varoš 2.¹⁹²⁸

¹⁹²¹ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 323

¹⁹²² ARSBL, 608, 2–17

¹⁹²³ *Bosnischer Bote*, 1912.

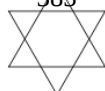
¹⁹²⁴ ARSBL, 18, 5 – Evidencija izdatih putnih isprava (1919–1921), redni broj 309

¹⁹²⁵ ARSBL, 30, 1–5

¹⁹²⁶ ARSBL, 415, broj Ž–529/918

¹⁹²⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 310/1921

¹⁹²⁸ ARSBL, 608, 20–21/25

Jakob–Jakov

Dana 30. maja 1884. registrovao je trgovačku tvrtku *Jakob Mevorah* sa sjedištem u Banjaluci, a 26. jula 1890. i podružnicu u Prijedoru. Dana 27. decembra 1896. sjedište tvrtke preneseno je iz Banjaluke u Prijedor. Godine 1912. je otvoren, a 1913. završen stečajni postupak nad tvrtkom i ona je 1914. brisana iz sudskog registra.

Dana 20. februara 1920. otvorio je trgovačko društvo *Jakob Mevorah i sin.* Pored njega, članovi Društva bili su i njegovi sinovi Izrael, Šandor, Salomon i Jozef.¹⁹³⁰

Dana 28. avgusta 1928. velikom županu u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje inozemne putovnice radi putovanja u Italiju, Austriju i Čehoslovačku.¹⁹³¹

U molbi je naveo da je "trgovac iz Prijedora, vjere izraelske, stasa visokog, lica oblog, kose prosjede, očiju smeđih, nosa pravilnog i usta naravnih, nosi podrezani prosijedi brk".¹⁹³²

Radnja *Jakov Mevorah i sinovi* tražila je maja 1941. od povjerenika Ustaškog stožera Prijedor svotu od 11.000 dinara za izdržavanje članova radnje i članova njihovih porodica i to za:

- Šandora Mevoraha, suvlasnika tvrtke, koji je slijep na oba oka i ima hronično oboljenje bubrega... 2.000 dinara,
- Linu Mevorah, njegovu suprugu... 900 dinara,
- Reubena Mevoraha, njihovog sina, starog 14 godina, a učenik je IV razreda Gimnazije u Prijedoru ... 700 dinara,
- Jozefa Mevoraha, drugog suvlasnika. Isti je bolestan od 1937. od tuberkuloze pluća... i podvrgnut je sanatorijskim liječenjima... 2.000 dinara,
- Blanku Mevorah, njegovu suprugu... 900 dinara,
- Jakova Mevoraha, njihovog sina od 16 godina, učenika IV razreda Gimnazije u Prijedoru... 700 dinara,
- Rozu Mevorah, koja je majka suvlasnika... stara je 70 godina i boluje od šećerne bolesti... i poslije smrti našeg oca testamentarno joj je pripalo doživotno pravo uživanja... 1.500 dinara,
- naučnike u radnji Sredić Gojka i Kadić Jasmina... po 500 dinara,
- Sulejmana Cepića Kečelića, pomoćnika u radnji... 600 dinara.¹⁹³³

Radnja *Jakov Mevorah i sinovi* tražila je maja 1941. od povjerenika Ustaškog stožera u Prijedoru da se:

- odobri za preuzimanje pet paketa robe – ribarskog pribora, koja je naručena od tvrtke *Anton Bebić* iz Zagreba,
- nabavi određena roba u vrijednosti od 2–2.500 dinara sedmično,
- otkupi pet manjih pošiljki, vrijednosti 10.000 dinara, koje su založene kod Milutina Čanka,
- odredi način rješavanja oko 500 sudskih predmeta, od kojih se 300 nalazi u postupku,
- odobri premazivanje ćirilčnog naziva firme ili izrada nove,
- što hitnije odredi izdržavanje porodice Mevorah,
- odobri plaćanje kuluka firme koja je zadužena za 60 dana,

Jakov Mevorah

¹⁹²⁹ Prezime se pisalo i kao Merovach.

¹⁹³⁰ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 77 i Registar društava, broj 516

¹⁹³¹ ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 309/1921

¹⁹³² ARSBL, 5, AJ 8–1023

¹⁹³³ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 36/1941

- aktivira ponovno izrada muške i ženske odjeće i rublja,
- plate ljekarske usluge našeg kućnog ljekara dr Dragutina Zgaga. Povjereniku radnje date su upute za rješavanje molbe.¹⁹³⁴

Rosa–Micika rođ. Vajler (1874 – ?)

- domaćica iz Prijedora, nadležna u Prijedoru, tražila je 1921. izdavanje putne isprave radi putovanja u Beč, gdje putuje sa kćerkom Jozefinom koja ima 12 godina.¹⁹³⁵ Molbi je udovoljeno.

Micika Mevorah, supruga Jakova Mevoraha, Jevrejka iz Prijedora, vlasnica je kuće u Prijedoru vrijedne 490.000 dinara. Odlukom Mjesnog narodnog odbora u Prijedoru kuća je stavljena pod privremenu državnu upravu. U kući je bila smještena filijala ZE–MA za Prijedor. ZE–MA je za popravak zgrade investirala 45.000 dinara.

U ostavinskom postupku, pokrenutom od strane nasljednika Roze Mevorah rođ. Vajler, Jakice Mevoraha, sina pok. Jozefa, Rubena Mevoraha, sina pok. Šandora (oboje su oficiri Jugoslovenske armije) i Davida Fincija, sina Alberta, Sreski sud u Prijedoru, pod brojem broj O:569/46, donio je odluku da se naslijeđena imovina preda nasljednicima u vlasništvo.¹⁹³⁶

Micika Vajler, nepoznatog boravka, jugoslovenska Jevrejka, imala je dobro – zemljište pod državnom upravom.¹⁹³⁷

Odlukom Sreskog suda u Prijedoru, broj R–680/47 od 10. septembra 1947, utvrđeno je da je Roza Mevorah rođ. Vajler iz Prijedora otjerana u logor Stara Gradiška 28. avgusta 1942.¹⁹³⁸

Mirjam (Prijedor, 5.1.1911 – ?)

- kći Jakoba Mevoraha, trgovca u Prijedoru. Jevrejka. Nižu gimnaziju u Prijedoru pohađala je 1922–26. Treći razred nije završila jer nije pristupila popravnom ispitu iz francuskog jezika. Tokom školovanja stanovala je kod roditelja u Ulici kralja Petra 10.¹⁹³⁹

Finika–Fadila (Prijedor, 1907 – ?)

- kćerka Jakova, trgovca iz Prijedora.

Dana 12. avgusta 1928. od Sreskog ureda u Prijedoru tražila je izdavanje putne isprave radi odlaska u Njemačku, Austriju i Italiju na liječenje. U zahtjevu navodi da je "iz Prijedora, stara 18 godina, stasa srednjeg, lica okruglog, očiju i kose crnih, a nosa i usta običnih". Molbi je udovoljeno.¹⁹⁴⁰

Na popisu zatvorenika *Crne kuće* u Banjaluci nalazi se Finika–Fadila Mevorah, kći Jakoba Mevoraha, stara 27 godina, vjere islamske, rođena u Prijedoru, sa prebivalištem u Prijedoru, trgovkinja, zatvorena 14. lipnja neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942).¹⁹⁴¹

Salomon (Prijedor, 1894 – logor Jasenovac, 1943)

- trgovac, u Gajevoj ulici 4 u Prijedoru držao je trgovačku radnju. Trgovinu manufakturnom i mješovitom robom registrovao je 15. oktobra 1928. u Okružnom sudu u Banjaluci¹⁹⁴²

¹⁹³⁴ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 70/1941

¹⁹³⁵ ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 441/1921

¹⁹³⁶ ARSBL, 330–004–026, redni broj 6

¹⁹³⁷ Isto, redni broj 11

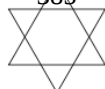
¹⁹³⁸ *Službeni list NRBiH*, broj 42/1947

¹⁹³⁹ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 6, 24, 25 i 26

¹⁹⁴⁰ ARSBL, 5, AJ 8–342

¹⁹⁴¹ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–9, K 167

¹⁹⁴² ARSBL, 23, Registar društava, broj F–221–4–1927; *Narodno jedinstvo*, broj 129/1928

Na svečanosti povodom prekida pakta Jugoslavije sa Njemačkom, održanoj u Prijedoru marta 1941, plaćao je narodu vino i pivo.¹⁹⁴³

Prema zapisniku sačinjenom 6. avgusta 1941. u radnji Salamona Mevoraha u Prijedoru, *pronađena je zapečaćena vrećica u težini od 30 kg i 70 dkg*, u kojoj je navodno bilo kovanog novca. Vreću su iz radnje *izmjestili Ago Spahić i Ferid Cerić. Pohranjena je u blagajni Kotarskog predstojništva u Prijedoru. Vreća je iz Prijedora prenijeta u Banjaluku i nalazi se u blagajni Ponove.*¹⁹⁴⁴

Mustafa Džafić, upravitelj Podružnice Ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, preuzeo je 3. oktobra vrednosne papire iz radnje Salomona Mevoraha u Prijedoru, Gajeva ulica 6. Isti vrednosni papiri predati su 6. juna 1942. Nikoli Benutiću, povjereniku Odjela za podržavljeni imetak Državne riznice u Zagrebu.¹⁹⁴⁵

Salomon Mevorah, Jevrej iz Prijedora, uhapšen je 6. jula 1942. od njemačke vojske u okolini Božića, srez Prijedor.¹⁹⁴⁶

Evidentiran je na spisku zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942. U zatvor je sproveden 9. jula 1942. kao njemački zatvorenik.¹⁹⁴⁷

Kotarska oblast u Prijedoru uputila je 26. februara 1943. Zaštitnom redarstvu Banjaluka popis porodica sa područja opština Prijedor, Palančište i Ćela, koje imaju članove odbjegle u partizane (šumu). Na popisu je evidentiran Salomon Mevorah, star 35 godina, koji je odbjegao u šumu zajedno sa ženom i djecom.¹⁹⁴⁸

Na popisu osoba koje imaju nekretnine na području Prijedora evidentiran je Salomon Mevorah (poginuo, bez nasljednika, jugoslovenski Jevrej) koji je imao dobro – zemljište. Po završetku Drugog svjetskog rata zemljište je bilo pod državnom upravom.¹⁹⁴⁹

Salomon Mevorah, sin Jakova, rođen 1894. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.¹⁹⁵⁰

Irma (1901 – ?)

- domaćica, supruga Salomona Mevoraha, trgovca iz Prijedora, tražila je izdavanje pasoša 1921. radi putovanja u Beč.¹⁹⁵¹

Dana 17. jula 1928. velikom županu u Banjaluci podnijela je molbu za produženje inozemne putovnice radi liječenja i oporavka.¹⁹⁵²

Zajedno sa suprugom Salomonom Mevorahom uhapšena je 6. jula 1942. od njemačke vojske u okolini Božića, srez Prijedor.¹⁹⁵³

Evidentirana je na spisku zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci za juli–avgust 1942. U zatvor je sprovedena 9. jula 1942. kao njemački zatvorenik.¹⁹⁵⁴

Irma Mevorah

Gideon (Prijedor, 29.11.1925 – ?)

- sin Salamona Mevoraha, trgovca iz Prijedora.

¹⁹⁴³ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8–2, K 162

¹⁹⁴⁴ ARSBL, 83, broj 71/1941

¹⁹⁴⁵ ARSBL, USPBVBBL, Odjel za ponovu, zapisnici

¹⁹⁴⁶ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8–2, K 162

¹⁹⁴⁷ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika

¹⁹⁴⁸ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 38/15–1, K 171a

¹⁹⁴⁹ ARSBL, 330–004–026, redni broj 19

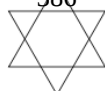
¹⁹⁵⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (15.7.2009)]

¹⁹⁵¹ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 834

¹⁹⁵² ARSBL, 5, AJ 8–987.

¹⁹⁵³ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8–2, K 162

¹⁹⁵⁴ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika

Pohađao je Državnu realnu gimnaziju Prijedor u vremenu 1936–41. Prethodno je završio četvororazrednu osnovnu školu u Prijedoru. Tokom školovanja živio je sa roditeljima u Prijedoru u Gajevoj ulici 6.¹⁹⁵⁵

Jozef–Josip–Jusuf (1908 – ?)

Jozef Mevorah predsjedavao je prvom sastanku delegata sportskih klubova Vrbaske banovine, održanom u Prijedoru 17. juna 1930.¹⁹⁵⁶

Uspostavljanjem NDH prešao je na islamsku vjeru i promijenio ime u Jusuf.¹⁹⁵⁷

Kotarska oblast u Prijedoru uputila je 26. februara 1943. Zaštitnom redarstvu Banjaluka popis porodica sa područja opština Prijedor, Palančište i Ćela, koje imaju članove odbjegle u partizane. Na spisku je evidentiran Jozef Mevorah, star 35 godina, koji je sa tri člana porodice odbjegao, a ostali članovi porodice su u logoru.¹⁹⁵⁸

Jakob (Prijedor, 28.3.1925 – 31.7.2004)

- sin Jozefa i Blanke Mevorah, trgovca i domaćice iz Prijedora.

Pohađao je Državnu realnu gimnaziju u Prijedoru 1935–41. Prethodno je završio četvororazrednu osnovnu školu u Prijedoru. Tokom školovanja stanovao je kod roditelja u Prijedoru u Kočićevoj ulici 2.¹⁹⁵⁹

Ukopan je 9. avgusta 2004. na groblju Mirogoj u Zagrebu.¹⁹⁶⁰

David (Prijedor, 13.12.1927 – ?)

- sin Josipa Mevoraha, trgovca iz Prijedora.

Pohađao je Državnu realnu gimnaziju u Prijedoru 1938–41. Prethodno je završio četvororazrednu osnovnu školu "Petar Kočić" u Prijedoru. Tokom školovanja stanovao je kod roditelja u Kočićevoj ulici 2.¹⁹⁶¹

David Mevorah, rođen 1928. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.¹⁹⁶²

Ruben (Prijedor, 24.6.1927 – ?)

- sin Šandora Mevoraha, trgovca iz Prijedora.

Poslije završene četvororazredne osnovne škole u Prijedoru pohađao je 1937–41. i završio Državnu realnu gimnaziju u Prijedoru. U toku školovanja stanovao je kod oca u Prijedoru u Ulici kralja Petra 109.¹⁹⁶³

Salomon (1885 – ?)

U toku 1914. i 1921. tražio je izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova u svim evropskim državama.¹⁹⁶⁴

¹⁹⁵⁵ ARSBL, DRGP, 20–25, 21–29, 22–26, 24–30 i 25–20

¹⁹⁵⁶ *Vrbaske novine*, broj 32/1930

¹⁹⁵⁷ ARSBL, kopija, MNO FNRI, VII, Arhiv narodnooslobodilačkog rata, 50/7–9, K 167

¹⁹⁵⁸ Isto, 38/15–1, K 171a

¹⁹⁵⁹ ARSBL, DRGP, 19–20, 20–29, 21–29, 14–23 i 25–17

¹⁹⁶⁰ [www.gradskagroblja.hr (27.3.2009)]

¹⁹⁶¹ ARSBL, DRGP, 22–36, 24–31 i 25–34

¹⁹⁶² [www.jusp-jasenovac.hr (15.7.2009)]

¹⁹⁶³ ARSBL, DRGP, 20–30, 22–22, 24–22 i 25–23

¹⁹⁶⁴ ARSBL, 4, 1 – Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 432; 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 833

MILER

Emil–Milan (Rešetari, Nova Gradiška, 9.6.1924 – ?)

- sin Josipa Milera, trgovca iz Nove Gradiške, podstanar kod Milice Mandić, domaćice iz Prijedora, Jevrej.

Školske 1940/41. godine bio je upisan u IVa razred Gimnazije u Prijedoru. U rubrici "napomena" Glavne upisnice stoji da je došao iz Nove Gradiške 17. februara 1941. Ostali podaci u Glavnoj upisnici nisu zavedeni. Stranica upisa precrtana je poprečnom linijom i najvjerojatnije je, kao Jevrej, ispisan.¹⁹⁶⁵

¹⁹⁶⁵ ARSBL, DRGP, 25, 53

MONTIJAS

Haim–Hajm–Hajmo (Banjaluka, 1875 – ?)

U molbi za izdavanje dozvole za obavljanje kućarenja galanterijskom i manufakturnom robom bez konja i kola po banjalučkom okružju, sa uloženim kapitalom od 1.000 kruna, koju je 5. aprila 1919. podnio Okružnoj oblasti Banjaluka, naveo je da je "vjere izraelske, stasa srednjeg, lica oblog, očiju smeđih, nosa malog, usta običnih i kose kestenjaste". Uz molbu je priložio ljekarsko uvjerenje izdato od kotarskog nadliječnika dr Cvijića.¹⁹⁶⁶ Molitelj je od nadležnih vlasti dobio kućaricu broj 16.5493 od 30. juna 1911, ali je 1915. nije produžio.¹⁹⁶⁷

Na osnovu ovlašćenja broj 6.712/32 od 11. juna 1932. registrovao je limarsku radnju u Kraljice Marije 7. Na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti u Banjaluci broj 18.760/42 od 1. septembra 1942. radnja je brisana iz registra.¹⁹⁶⁸

Dana 19. februara 1938. firma Građevinski i galanterijski limar *Hajm Montijas i sin* iz Banjaluke dala je ponudu za hitnu popravku limarskih dijelova na banskim zgradama.¹⁹⁶⁹

Na dan 28. jula 1942. bio je vlasnik kuće vrijedne 30.000 kuna i imao stalno boravište u Halilovcu 5.¹⁹⁷⁰

Hajm Montijas, rođen 1875. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.¹⁹⁷¹

Sumbula rođ. Atijas (Banjaluka¹⁹⁷², 1880 – logor Jasenovac, 1942)

- domaćica.

Godine 1942. imala je stalno boravište u Halilovcu 5.¹⁹⁷³

Na popisu imetka koji je izradila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, Sumbula rođ. Atijas Montijas umrla je u logoru Jasenovac 1942. Od pokretnog imetka nije ostalo ništa, a od nepokretnog njiva *Bara* pod Muftijinim kulama od 540 m², vrijednosti 6.000 dinara.¹⁹⁷⁴

Sumbula rođ. Atijas, rođena 1880. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.¹⁹⁷⁵

Avram dr (Banjaluka, 10.3.1898 – ?)

- sin Haima, špenglera iz Banjaluke.

U Šegrtsku školu u Banjaluci upisao se 12. januara 1910. Zanat je izučavao kod oca Haima Montijasa u Banjaluci u Zagrebačkoj ulici.¹⁹⁷⁶

Školske 1916/17. godine, kao učenik Realne gimnazije u Banjaluci, dobio je stipendiju *La Benevolentie* u iznosu od 12 kruna, ali samo za jedan mjesec. Stipendiju su dobili i Salomon Papo i Samuel Romano.¹⁹⁷⁷

Dana 28. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanja putovnice Beč i Prag.¹⁹⁷⁸

¹⁹⁶⁶ Đoko dr Cvijić (Bosanska Gradiška, 1876–Prijeđor, 1943)

¹⁹⁶⁷ ARSBL, 4, AJ 12–2

¹⁹⁶⁸ ARSBL, Registar radnji, II–1932/17 i IV–1938/80

¹⁹⁶⁹ ARSBL, 9, V–AJ 42–3113

¹⁹⁷⁰ Popis broj 1, 2 i 3

¹⁹⁷¹ [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

¹⁹⁷² Kao mjesto rođenja upisan je i Travnik.

¹⁹⁷³ Popis broj 1, 2 i 3

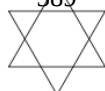
¹⁹⁷⁴ ARSBL, 111, broj 35.082/1946

¹⁹⁷⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

¹⁹⁷⁶ ARSBL, 1–106

¹⁹⁷⁷ XXII Izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1916/1917.

¹⁹⁷⁸ ARSBL, 18, Evidencije o izdatim putnim ispravama, broj 829/1921

Odlukom broj 72.127–0–1942 od 22. septembra 1942, ministar zdravstva NDH dr Ivan Petrić imenovao je dr Avrama Montijasa, liječnika iz Banjaluke, za ugovornog službenika koji će vršiti službu u Zavodu za suzbijanje endemijskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.600 kuna. Ugovor o službi sačinjen je 22. septembra 1942.

Naređenjem ministra unutrašnjih poslova dr Andrije Artukovića, R.Z. broj 42573–0–1943 od 25. septembra 1943, rješenje je stavljeno van snage pošto imenovani nije stupio na dužnost i nepoznatog je boravišta.¹⁹⁷⁹

Leon, zvan Dudo (Banjaluka, 1901 - ?)

- sin Hajma (Hajmo), limara iz Banjaluke.

Završio je 1913. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.¹⁹⁸⁰

U II razred Šegrtske škole u Banjaluci upisao se 1. oktobra 1916. Zanat je izučavao kod Avrama Altarca, cipelara u Banjaluci u Albertovoj ulici, i Samuela Nachmiasa, cipelara u Banjaluci u Milića ulici.¹⁹⁸¹

Godine 1926. protokoliso je radnju za prodaju cipela u Kojića ulici 49. Radnja je kasnije preseljena u Ulicu despota Stevana 49. Radnja je brisana iz registra 1. septembra 1942.¹⁹⁸²

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁹⁸³

Mehmed Šehić iz Bosanskog Petrovca tražio je 30. jula 1942. od Velike župe Sana i Luka da mu se *povrati ostali kućni namještaj jevrejina Dude Montijasa, koji se nalazi u zgradi u Arnautpašinoj ulici 49... Od 12. aprila 1941. pa do 7. jula 1942. bio sam u zarobljeništvu u Njemačkoj... Moja porodica, žena i četvoro djece izbjegli su iz Bosanskog Petrovca i u Banjaluci sam ih zatekao u izbeglištvu. Molbi nije udovoljeno pošto traženih stvari nema.*¹⁹⁸⁴

Irena (1897 - ?)

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Irena Montijas, supruga Leona, stara 45 godina, Jevrejka iz Banjaluke, domaćica, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹⁸⁵

Ester–Erna (Banjaluka, 6.7.1928 – ?)

- kći obučara Leona Dude Montijasa, vjere mojsijevske.

Školske 1940/41. pohađala je I–a razred Državne ženske građanske škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici despota Stevana 49. Odlukom Ministarstva prosvete broj IV–14096/40, otpuštena je i ispisana iz škole i izdata joj je svjedodžba broj 355.¹⁹⁸⁶

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Ester Montijas, kći Leona, stara 14 godina, Jevrejka iz Banjaluke, učenica (krojački zanat), nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹⁸⁷

Hinko (1927 – ?)

¹⁹⁷⁹ ARSBL, ZD, 26

¹⁹⁸⁰ ARSBL, 12, 2, red. br. 23/1735

¹⁹⁸¹ ARSBL, 599, 1–8

¹⁹⁸² ARSBL, Registar radnji, II 1932/210 i IV 1938/316

¹⁹⁸³ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁹⁸⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 923/1942

¹⁹⁸⁵ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

¹⁹⁸⁶ ARSBL, 608, broj 30–21

¹⁹⁸⁷ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Hinko Montijas, sin Leona, star 15 godina, Jevrej iz Banjaluke, obučar, nalazio se u grupi od 15 Jevreja koji su bili primljeni u Mekteb po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹⁸⁸

Mirjana (1930 – ?)

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Mirjana Montijas, kćerka Leona, stara 12 godina, Jevrejka iz Banjaluke, nalazila se u grupi od 15 Jevreja koji su bili primljeni u Mekteb po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. kolovoza 1942. i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.¹⁹⁸⁹

Rafael (Banjaluka, 1905¹⁹⁹⁰ – ?)

- sin Haima, limara iz Banjaluke, vjere jevrejske.

Pohađao je Šegrtsku školu u Banjaluci 1920–23. Zanat je izučavao kod Azrijela Levija, kovača–limara iz Banjaluke, Ulica Ferhadija 2, i Isidora Altarca, limara na Govedarnici u Banjaluci.¹⁹⁹¹

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.¹⁹⁹²

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 9. februara 1942. preuzeo je nadzor nad kućom Rafe i Irme Montijas u Jularčevoj ulici. U vrijeme preuzimanja nadzora Rafo i Irma Montijas nisu se nalazili u Banjaluci. Preuzetu je imovinu Ured za podržavljeni imetak u Banjaluci iznajmio Begi Ičagiću iz Banjaluke, uz godišnju najamninu od 2.400 kuna, počev od 1. februara 1942.

Povjerenik za imovinu Rafe i Irme Montijas bio je Arif Maglajlić.¹⁹⁹³

Zgrada u Banjaluci u Jularčevoj ulici 3, bivše vlasništvo Rafaela Montijasa, u toku 1947. nalazila se pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje zgrade (soba i dvije pomoćne prostorije) izdato je pod zakup Begi Ičagiću.¹⁹⁹⁴

Samuel (Banjaluka, 1907 – logor Gospić, 1941)

- sin Hajma i Zumbule Montijas, oženjen Rosom rođ. Atijas.

Školske 1927–28. godine pohađao je I razred trgovačkog tečaja u Večernjoj stručnoj produžnoj školi u Banjaluci. Zanat je izučavao kod majstora Teodora Vajsa, trgovca u ulici Dolac 12 u Banjaluci. Tečaj je završio krajem februara 1928.¹⁹⁹⁵

Dana 26. juna 1933. registrovao je trgovinu mješovitom robom i mjenjačnicu u Davidovića ulici 19. U toku 1940. radnja je premještena u Kotorvarošku 67. Na osnovu odluke Župske redarstvene oblasti u Banjaluci broj 91/43 od 2. januara 1943, radnja je brisana iz registra.¹⁹⁹⁶

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 2.270/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, radnja Samuela Nahmijasa prodana je 30. novembra 1941. Junuzu Šabanoviću za iznos od 9.460,50 kuna.¹⁹⁹⁷

Godine 1941. sproveden je u ustaški logor kod Gospića i tamo ubijen.¹⁹⁹⁸

¹⁹⁸⁸ Isto

¹⁹⁸⁹ Isto

¹⁹⁹⁰ Kao godina rođenja upisana je i 1907.

¹⁹⁹¹ ARSBL, 599, 2–19 (87), 1–87 i 1–71 (64)

¹⁹⁹² ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

¹⁹⁹³ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 27/1942

¹⁹⁹⁴ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

¹⁹⁹⁵ ARSBL, 599, 1–83 i 4–5

¹⁹⁹⁶ ARSBL, Registar radnji, IV 1938/19 i 326

¹⁹⁹⁷ ARSBL, 330–004–027, redni broj 20

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 9. decembra 1942. preuzeo je nadzor nad kućom Samuela Montijasa u Kotorvaroškoj ulici 27. U vrijeme preuzimanja nadzora Samuel Montijas se nije nalazio u Banjaluci. U preuzetoj zgradi izvršen je 9. decembra 1942. pregled prostorije namijenjene za lokal. Lokal je izdat pod zakup Šabanu Junuzoviću iz Memića, sa boravištem u Banjaluci, uz mjesečnu najamninu od 200 kuna.¹⁹⁹⁹

U molbi Junuza Šabanovića od 23. juna 1945. između ostalog stoji: *...kupio sam dućan od Samuela Montijasa u Kotorvaroškoj ulici 27... roba koja se nalazi u dućanu Montijasa netaknuta je i voljan sam da istu vratim čim se sopstvenik vrati.* Junuzu Šabanoviću odobreno je otvaranje radnje uz obavezu da, po povratku vlasnika, vrati radnju u istom stanju u kojem ju je primio.²⁰⁰⁰

Zgradom u Banjaluci u Ulici Danka Mitrova 37, u vlasništvu Samuela Montijasa, upravljao je 1947. Gradski narodni odbor u Banjaluci. Prizemlje (soba i pomoćna prostorija) izdato je pod zakup Šabanu Junuzoviću, a sprat (dvije sobe i tri pomoćne prostorije) Gradskoj miliciji.²⁰⁰¹

Samuel Montijas, rođen 1907. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁰⁰²

Moric–Mošo (Banjaluka, 9.3.1908 – logor Gospić, 1941)

- sin Haima limara iz Banjaluke i Zumbule Montijas, oženjen Lunom Atijas.

Po završetku I razreda realne gimnazije, od školske 1921/22. godine pohađao je Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Jozefa D Nahmijasa, trgovca u ulici Ferhadija u Banjaluci.²⁰⁰³

Dana 17. maja 1934. registrovao je knjigoveznicu u Ulici kralja Alfonsa 25. Radnja je brisana iz registra 11. aprila 1942.²⁰⁰⁴

Ubijen je u ustaškom logoru u Gospiću 1941.²⁰⁰⁵

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 9. februara 1942. nadzor nad kućom Moše Montijasa u Banjaluci u Ulici Osmana Tankovića 5/I. Ugovorom o najmu Ured je obavezao najamnika stana Havu Đuvić iz Banjaluke da plaća godišnju najamninu od 3.600 kuna, počev od 1. oktobra 1941. Povjerenik za imovinu Moše Montijasa bio je Arif Maglajlić.²⁰⁰⁶

Zgradom u Banjaluci u Ulici Brace Potkonjaka 5, bivše vlasništvo Moše Montijasa, u toku 1947. upravljao je Gradski narodni odbor u Banjaluci. Prizemlje zgrade izdato je pod zakup Dušanu Damjanoviću (dvije sobe i tri pomoćne prostorije), Dragi Tešanoviću (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije), Risti Tešanoviću (soba) i Gospavi Gatarić (sobe i dvije pomoćne prostorije), a sprat (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije) Hurmi i Muhamedu Mistriću.²⁰⁰⁷

Mošo Montijas, rođen 1909. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁰⁰⁸

Isak–Isidor (Banjaluka, 20.9.1914 – ?)

¹⁹⁹⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993); Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 145

¹⁹⁹⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 26/1942

²⁰⁰⁰ ARSBL, 97, broj 465/1945

²⁰⁰¹ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²⁰⁰² [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

²⁰⁰³ ARSBL, 599, 1–293

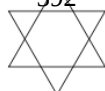
²⁰⁰⁴ ARSBL, Registar radnji, II–1932/21 i IV–1938/235

²⁰⁰⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993); Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, broj 146

²⁰⁰⁶ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 28/1942

²⁰⁰⁷ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²⁰⁰⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

- sin limara Hajma Montijasa, sefardski Jevrej.

Pohađao je Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci. Pošto je ponavljao četvrti razred, otac ga je 14. februara 1930. ispisao iz škole. U toku školovanja stanovao je kod roditelja u Beglerovića ulici 12 i ulici Poenkareovoj 14.

Kao tipograf kalfa radio je u Štampariji *Braća Jakšić* u Banjaluci od 15. novembra 1930. do 4. maja 1935.²⁰⁰⁹ i od 3. decembra 1939. U registru radnika dopisano je: *Otišao*.²⁰¹⁰

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁰¹¹

Isidor Montijas, rođen 1914. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁰¹²

Salomon (Banjaluka, 1898 – ?)

- krojač iz Banjaluke, oženjen Zlatom rođ. Atijas.

Zlata rođ. Atijas (Doboj, 1894²⁰¹³ – logor Jasenovac, 1941)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 42.²⁰¹⁴

U popisu imetka, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, navedeno je da je Zlata Montijas rođ. Atijas umrla u logoru Jasenovac 1941. Od pokretnog imetka iza nje nije ostalo ništa, a od nepokretnog njiva *Bara* pod Muftijinim kulama od 540 m², vrijednosti 6.000 dinara.²⁰¹⁵

Zlata Montijas rođ. Atijas, kćerka Salamona, rođena 1894. u Doboju, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁰¹⁶

Mosko–Marko (Banjaluka, 11.3.1919 – 3.1.1952)

- sin Salomona i Zlate rođ. Atijas.

O 17. novembra 1934. do 17. novembra 1937. izučavao je zanat u električarskoj radnji Mladena Petrovića u Banjaluci. Oslobođen je polaganja završnog ispita.²⁰¹⁷

U Banjaluci je od 13. oktobra 1939. do 9. aprila 1941. radio kao električar kalfa u auto–radionici *Braća Divjak*²⁰¹⁸

Dana 25. aprila 1949. pred Mjesnim narodnim odborom Palače, srez Osijek, sklopio je brak sa Rosandom Aćimović.²⁰¹⁹

Radio je kao elektromonter u Električnom preduzeću BiH, Podružnica Banjaluka. Godine 1947. njegova prosječna mjesečna plata iznosila je 3.000 dinara.²⁰²⁰

U zapisniku o procjeni zaostavštine, koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora Banjaluka, u predmetu ostavinskog postupka Sreskog suda u Banjaluci broj O:17/52, stoji da je Mosko Montijas iz Banjaluke, sin pok. Salomona, umro 3. januara 1952. u Banjaluci u Ulici JNA 18 i da je iza sebe ostavio njivu *Bara* pod Muftijinim kulama, površine

²⁰⁰⁹ ARSBL, SZKBL, registar pomoćnika, objave/prijave, redni broj 144

²⁰¹⁰ Isto, registar pomoćnika, objave/prijave, redni broj 842

²⁰¹¹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁰¹² [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

²⁰¹³ Kao godina rođenja upisana je i 1899.

²⁰¹⁴ Popis broj 1, 2 i 3

²⁰¹⁵ ARSBL, 111, broj 35.082/1946

²⁰¹⁶ [www.jusp-jasenovac.hr (25.7.2009)]

²⁰¹⁷ ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 139

²⁰¹⁸ Isto, registar pomoćnika, objave/prijave, redni broj 830

²⁰¹⁹ ARSBL, 111, broj 13353/1949

²⁰²⁰ Isto, broj 6427/1947

540 m², vrijednosti 10.000 dinara i pokretne stvari (sobni namještaj i lična odjeća), vrijednosti 18.500 dinara. Ostaviočev nasljednik je supruga Rosa rođ. Aćimović iz Banjaluke.²⁰²¹

U obnovljenoj matičnoj knjizi stoji da je Montijas Marko rođen 11. marta 1919. u Banjaluci, od oca Salomona Montijasa, krojača (rođen 1898. u Banjaluci) i majke Zlate rođ. Atijas (rođena 1899. u Doboju). Sklopio je brak sa Rosom Aćimović 15. maja 1955. Umro je u Banjaluci 3. januara 1952.²⁰²²

Blanka (Banjaluka, 1924 – ?)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 42.²⁰²³

Stela Levi (Banjaluka 1931 – ?)

- kćerka Zlate rođ. Atijas, učenica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 42.²⁰²⁴

Elza (Travnik, 1906 – ?)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Husedžinovića ulici 20.²⁰²⁵

Tehvida Katana iz Banjaluke, Kotorvaroška ulica 3, tražila je 18. avgusta 1942. od općeg opunomoćenika vlade NDH otkup stvari koje su ostale iza *Židovke Elze Montijas koja je bila na stanu do konca srpnja ove godine kada je otišla u sabirni logor*. Zahtjev je prosljeđen Poreskom uredu Banjaluka. Molba je odbijena uz obrazloženje da su *stvari date po komisiji i premjestite u magazin*.²⁰²⁶

Paul (Banjaluka, 1934 – ?)

- sin Elze Montijas.

Do 28. jula 1942. sa majkom je imao stalno boravište u Husedžinovića ulici 20.²⁰²⁷

Luna (1911 – ?)

Do 28. jula 1941. imala je stalno boravište u Ulici Osmana Tankovića 5.²⁰²⁸

Hinko (1910 – ?)

Imao je limarsku radnju u Banjaluci. U registru radnji dopisano je: *Iselio*.²⁰²⁹

Prema iskazu oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora, Hinko Montijas, sin Isidora, star 32 godine, Jevrejin iz Banjaluke, limar, nalazio se u grupi od 15 Jevreja koji su po nalogu Župske redarstvene oblasti od 5. avgusta 1942. primljeni u Mekteb i smješteni zajedno sa Jevrejima iz Sanskog Mosta.²⁰³⁰

Avram (1865 – ?)

- limar iz Banjaluke, oženjen Rahelom rođ. Nahmijas.²⁰³¹

Rahela rođ. Nahmijas (1869 – ?)

²⁰²¹ Isto, broj 824/52 i 1939/1952

²⁰²² Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija V, broj 13

²⁰²³ Popis broj 1, 2 i 3

²⁰²⁴ Isto

²⁰²⁵ Isto

²⁰²⁶ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.001/1942

²⁰²⁷ Popis broj 1, 2 i 3

²⁰²⁸ Isto

²⁰²⁹ ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika za 1935/48, redni broj 115

²⁰³⁰ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiv narodno-oslobodilačkog rata, 44/11–1, K 171a

²⁰³¹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija II, broj 38

- domaćica iz Banjaluke, supruga Avrama Montijasa, limara u Banjaluci.²⁰³²

Sofija udata Papić preudata Simić (Banjaluka, juni 1893²⁰³³ – ?)

- kćerka špenglera Abrahama (Avrama) Montijasa.

Pohađala je Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1899–1905. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Miličevića i Albretovoj ulici 292.²⁰³⁴

Sofija Papić rođ. Montijas, sa stanom u Banjaluci u Ulici Petra Svačića, tražila je 21. jula 1941. od Odjela za ponovu pri Povjereništvu i likvidaturi za Vrbasku banovinu u Banjaluci da joj se dodijele stan i stvari njene sestre Lenke rođ. Montijas udate Pucarević²⁰³⁵, koja se odselila u Srbiju. *Stan se nalazi u Davidovića ulici bb (preko mosta)... Stan mi je potreban pošto sam udovica sa četvoro maloljetne djece, stara sam 50 godina, vjere izraelske.*²⁰³⁶

Moric–Mošo (Banjaluka, 1896 – ?)

- sin špenglera Abrahama (Avrama) Montiasa.

Školske 1904/05. godine pohađao je I razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovao je kod roditelja u Albrehtovoj 1902.²⁰³⁷

Poslije završena tri razreda privatne osnovne škole, upisao se 8. novembra 1910. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao je kod cipelara Ante Mađarevića iz Banjaluke, Gospodska ulica. Za vrijeme školovanja stanovao je kod majke Rahele Montijas, udove iz Banjaluke.²⁰³⁸

Jozef (Banjaluka, 1889 – ?)

- sin Avrama, trgovac, zavičajan u Banjaluci.

Dana 8. avgusta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.²⁰³⁹

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja, određenih za transport u koncentracioni logor, koji je dana 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁰⁴⁰

David (Banjaluka, 1901 – ?)

- sin pok. Abrahama i Rahele Montias iz Banjaluke, trgovački pomoćnik.

Upisao se 1912. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Trgovački zanat izučavao je kod trgovca Davida–Bukusa Levija u Banjaluci u Gospodskoj ulici. Završio je I i II razred Šegrtske škole.²⁰⁴¹

Dana 17. aprila 1926. poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putne isprave za Francusku radi zaposlenja. U molbi je naveo da mu je "stas nizak, lice duguljasto, kosa i oči smeđe, nos pravilan i usta naravna".²⁰⁴²

²⁰³² Isto

²⁰³³ Kao godina rođena upisana je i 1891.

²⁰³⁴ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 77–1899/1900, 208–1900/1901, 174–1901/1902, 203–1902/1903, 14–1903/1904 i 14–1904/1905

²⁰³⁵ Vjerovatno se radi o Sofijinoj sestri Lenki, monopolskoj radnici iz Banjaluke.

²⁰³⁶ ARSBL, USPBVBBL, Odjel za ponovu, broj 2.241/1941

²⁰³⁷ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 28–1904/1905

²⁰³⁸ ARSBL, 1–144, 91

²⁰³⁹ ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 738/1921

²⁰⁴⁰ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁰⁴¹ ARSBL, 1–144, 78

²⁰⁴² ARSBL, 5, AJ 8–632

Lenka (Banjaluka, 15.8.1905 – ?)

- monopolska radnica. Udala se 1930. za Savu Pucarevića.²⁰⁴³

Sadik (oko 1923 – Užice, 1941)

- sin monopolske radnice Lenke Montijas iz Banjaluke, koja se preudala za Savu Pucarevića.

Godine 1941, kada je imao oko 18 godina, sa majkom i očuhom protjeran je u Srbiju. U jesen iste godine otišao je u partizane i poginuo u borbi za Užice.²⁰⁴⁴

Rene

Muharem Delić, podvornik iz Banjaluke, tražio je 29. jula 1942. od Župske redarstvene oblasti u Banjaluci da mu se dodijeli stana u ulici Pećine 56, vlasništvo Steinlaufa, i namještaj Rene Montijasa, koji se nalazi u kući u Arnautpašinoj ulici bb.²⁰⁴⁵

Leo

Leo Montijas tražio je 14. aprila 1942. od Poreske uprave u Banjaluci popravku dimnjaka na kući Joce Šmita u Arnautpšinoj ulici 49. Molbi je udovoljeno.²⁰⁴⁶

²⁰⁴³ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija II, broj 38

²⁰⁴⁴ ARSBL, Kazivanje Fadila Bojića iz Banjaluke

²⁰⁴⁵ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 993/1942

²⁰⁴⁶ Isto, BB/1942

MONTILJO

Rahela udata Levi (Brčko, 1875 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Davida Montilja.

Na osnovu molbe Jozefa Levija iz Banjaluke, uz koju je priložena sudska izjava dvaju svjedoka, rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 5.563/47 od 13. marta 1947, a uz saglasnost Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 2.602/47 od 1. aprila 1947, utvrđeno je da je Rahela Davida Levi rođ. Montiljo rođena 1875. i da je umrla mjeseca jula 1942. u logoru Stara Gradiška kao žrtva masovnog pogubljenja.²⁰⁴⁷

Rahela Montiljo udata Levi, kćerka Davida, rođena 1875. u Brčkom, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁰⁴⁸

Haim–Hinko dr (Sarajevo, 1898 – ?)

Školske 1914/15. godine pohađao je IV razred Velike realke u Banjaluci.²⁰⁴⁹

Od septembra 1921. do jula 1922. studirao je na zubarskoj klinici u Beču.

Saslušan je kao svjedok 10. novembra 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. U sudskom spisu stoji: star 24 godine, rođen u Sarajevu, sa prebivalištem u Banjaluci, Jevrej, po zanimanju dentista kod dr Armina Sterna, neoženjen.²⁰⁵⁰

Septembra 1945. bio je šef zubne ambulante u stacionaru Vojne bolnice u Zagrebu (Bauerova ulica 22).²⁰⁵¹

Salomon (Banjaluka, 1897 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Moše, trgovac, zavičajan u Banjaluci.

Dana 16. aprila 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²⁰⁵²

Salomon Montiljo, sin Moše, rođen 1897. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁰⁵³

Moritz zvani Mosko (Banjaluka, 15.3.1920²⁰⁵⁴ – ?)

- sin trgovca sitničara Salomona zvanog Moni, sefardski Jevrej.

Od 1932. do 1934. pohađao je Državnu građansku školu trgovačkog smjera i stanovao kod roditelja u Pašičevoj 4.

Školske 1935/36. godine pohađao je Ia razred Stručne produžne škole u Banjaluci. Izučavao je električarski zanat kod Mladena Petrovića iz Banjaluke na Bulevaru kralja Aleksandra 65. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjen je sa ocjenom *nedovoljan*.²⁰⁵⁵

Leon H. (1896 – ?)

- Jevrej, zavičajan u Banjaluci

Sa 17 godina započeo je 1. jula 1913. izučavanje zanata kod postolara Avrama Altarca.

Izučavanje zanata završio je 22. marta 1917. polaganjem ispita za zanatskog pomoćnika.²⁰⁵⁶

²⁰⁴⁷ ARSBL, 111, broj 5.563/1947

²⁰⁴⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (27.7.2009)]

²⁰⁴⁹ XX Izvještaj Velike realke za 1914/15.

²⁰⁵⁰ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

²⁰⁵¹ ARSBL, 111, KRŠBL, broj 124/1945

²⁰⁵² ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 414/1921

²⁰⁵³ [www.jusp-jasenovac.hr (27.7.2009)]

²⁰⁵⁴ Kao datum rođenja upisan je 11.3.1919.

²⁰⁵⁵ ARSBL, 599, 11–13

²⁰⁵⁶ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 219

MOSKOVITZ

Lili (Prijedor 23.4.1905 – ?)

- kći trgovca Dezsöa iz Prijedora, aškenaska Jevrejka.

Od 1916. do 1920. privatno je pohađala i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci.²⁰⁵⁷

²⁰⁵⁷ ARSBL 608, 15–18

MÜNZ

Berta (Bugojno, 18.3.1877 – ?)

Na *brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: "rođena je 18. ožujka 1877. godine u Bugojnu. Vjere jevrejske, udova. Prešla je sa sinom, snahom, kćerkom i unukom na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj Župskoj crkvi 17. rujna 1942".²⁰⁵⁸

²⁰⁵⁸ ARSBL, 330, Iskaznica broj 259/1942

Samuel

- sin Jozefa, bosanski Jevrej, oženjen Esterom rođ. Papo, sa kojom je stekao sinove Jozefa mlađeg, Danijela i Rafaela i kćerku Lenku, udatu za limara Izidora Altarca. Dana 22. juna 1901. protokolisoao je trgovinu cipelama i kožnom robom *Samuel J. Nachmias* i u toku 1907. na ime poreza platio iznos od 1.000 kruna. Trgovina je 4. februara 1910. brisana iz sudskog registra jer je vlasnik firme umro. Njegovi nasljednici firmu su registrovali kao društvo.²⁰⁶⁰

Estera rođ. Papo

- supruga trgovca cipelama i kožnom robom Samuela Jozefa Nachmiasa. Dana 4. februara 1910, sa sinovima Jozefom mlađim, malodobnim Danijelom i Rafaelom, protokolisoala je tvrtku *Samuel J. Nachmias i nasljednici*. Dana 16. februara 1929, zbog smrti Estere udove Nachmias, javni članovi su brisani iz registra, a Danijel i Rafael su istupili iz Društva.²⁰⁶¹

Blanka (Banjaluka, 19.12.1892 – ?)

- kćerka Samuela Nachmiasa, trgovca kožom u Banjaluci. Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1899–1904. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Bijelića ulici 364.²⁰⁶²

Sarina (Banjaluka, 14.4.1894²⁰⁶³ – ?)

- kćerka Samuela Nachmiasa, trgovca kožom u Banjaluci. Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1901–07. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Bijelića ulici 364.²⁰⁶⁴

Rahela (Sarajevo 7.1.1899 – ?)

- kći Samuela i Ester rođ. Papo, vjere jevrejske. Od 1911. do 1915. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod majke Ester u Bijelića ulici 12.²⁰⁶⁵

Danijel (1890 – ?)

- sin Samuela, zavičajan u Banjaluci, student. Od 1902. do 1910. bio je učenik Velike realne gimnazije u Banjaluci, na kojoj je maturirao 1910.²⁰⁶⁶ Dana 3. maja 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putovnice za Beč radi studija.²⁰⁶⁷

²⁰⁵⁹ Ovo se prezime pisalo i kao Nahmijas.

²⁰⁶⁰ ARSBL, 23, Registar inokosnih tvrtki, broj 802 i Registar obrta, broj 670/1907

²⁰⁶¹ ARSBL, 23, Registar društva, broj 193, Registar inokosnih tvrtki, broj 2777 i *Narodno jedinstvo*, broj 65/1930

²⁰⁶² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 234–1899/1900, i 221–1900/1901, 134–1901/1902, 156–1902/1903, 205–1902/1903 i 175–1903/1904

²⁰⁶³ Kao datum rođenja navodi se i 6.5.1894.

²⁰⁶⁴ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 234–1899/1900, 221–1900/1901, 134–1901/1902, 156–1902/1903, 205–1902/1903 i 175–1903/1904

²⁰⁶⁵ ARSBL, 608, 10–12

²⁰⁶⁶ Godišnji izvještaji Velike realne gimnazije u Banjaluci za 1902–1910.

²⁰⁶⁷ ARSBL, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 470/1921

Jozef mlađi zvani Juso (1887 – logor Jasenovac, 1.6.1941)

- sin Samuela.

Dana 16. februara 1929. registrovao je trgovinu cipelama i kožarskom robom *Samuel J. Nachmias*.²⁰⁶⁸

Na osnovu odluke broj 26.780/42 od 25. novembra 1942, trgovina u Milića ulici 10 u Banjaluci brisana je iz sudskog registra.²⁰⁶⁹

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁰⁷⁰

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Jozefa S. Nahmijasa. U vrijeme preuzimanja Jozef S. Nahmijas nije bio u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada, dio prizemlja kuće Jozefa S. Nahmijasa u Ulici biskupa Benlića 3 izdat je Ivanu Kolaku uz godišnju kiriju od 3.080 kuna. Drugi dio prizemlja izdat je Angeli Levi uz godišnju kiriju od 3.600 kuna. Dio sprata kuće koristio je do iseljenja Jozef S. Nahmijas, a ostali dio iznajmljen je Fini Eberhart uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Prizemlje dvorišne kuće u istoj ulici izdato je Alojziju Roldu uz godišnju kiriju od 960 kuna. Povjerenik imovine Jozefa S. Nahmijasa nije evidentiran.²⁰⁷¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, koju je 5. maja 1946. u Banjaluci podnijela Erna Nahmijas, domaćica iz Sarajeva, stoji (rubrika A) da je Jozef Nahmijas, sin Samuela, star 54 godine, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijen od ustaša 1. juna 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,400.000, a po Gradskoj komisiji 216.000 dinara.

Jozef S. Nahmijas izdržavao je suprugu Ernu Nahmijas, staru 48 godina, po zanimanju domaćicu, sa boravištem u Sarajevu. Suma potrebna za izdržavanje po podnosiocu zahtjeva iznosi 100.000, a po Gradskoj komisiji 288.000 dinara.

Jozef S. Nahmijas izdržavao je sina Mirka Nahmijasa, starog 28 godina, oficira Jugoslovenske armije, sa boravištem u Sarajevu. Suma potrebna za izdržavanje, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji za štetu, iznosi 100.000 dinara.²⁰⁷²

U prijavi ratne štete, koju je kao zastupnik oštećenog 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su Jusi Nahmijasu, kožaru, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (oštećene dvije kuće i kožaraska radnja). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 970.000, a po Gradskoj komisiji 770.000 dinara.²⁰⁷³

U popisima zaostavštine koje je 30. septembra 1946. i 14. januara 1947. sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci i zaključku ostavinskog spisa Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 281/46 od 13. januara 1946, stoji da je "Jozef Nahmijas pok. Samuela iz Banjaluke nastradao od ustaša u logoru Jasenovcu 1941. i da dio imetaka koji čini kuća sa dvorištem i šupom površine 86 m², kuća sa dvorištem i kućištem površine 300 m², vrt u mahali Ciganluk površine 465 m², kuća i dvorište sa kućištem površine 375 m², vrt do kuće u mahali Ciganluk površine 400 m², kuća sa dvorištem i kućištem površine 100 m², bašta (šljivik) kod kuće površine 180 m², pašnjak površine 140 m², dvorište površine 214 m², dvorište površine 52 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 172 m², vrt površine 455 m², dvorište površine 328 m², oranica više kuće površine 335 m², voćnjak površine 4.900 m², vrt površine 630 m² i kuća sa kućištem i dvorištem površine 370 m². Nasljednici iza umrlog prema gore pomenutom

²⁰⁶⁸ ARSBL, 23, Registar društava, broj 193, Registar inokosnih tvrtki, broj 2777; *Narodno jedinstvo*, broj 65/1930

²⁰⁶⁹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/207

²⁰⁷⁰ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁰⁷¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 34/1942

²⁰⁷² ARSBL, 111, KRŠ, broj 258/1946

²⁰⁷³ Isto, broj 4.414/1945

zaključku su žena Erna rođ. Danon, udova Jozefa Nahmijasa, iz Sarajeva i sin Mirko Nahmijas pok. Jozefa Nahmijasa sada u Ljubljani major JA".²⁰⁷⁴

Erna rođ. Danon (1897 – ?)

- kćerka Rafaela Danona, supruga Jozefa Nahmijasa, sina Samuela.

U prijavi ratne štete koju je 5. juna 1945. u Banjaluci podnijela oštećena Erna Nahmijas, kćerka Rafaela, stara 48 godina, domaćica, sa stalnim boravištem u Sarajevu (Wilsonovo šetalište 6), narodnosti jevrejske, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (bombardovanjem oštećene tri zgrade i to u Kozarskoj ulici 63, Ferhad– pašinoj ulici 4 i Save Kovačevića 3, oduzet sav namještaj i pokućstvo, obućarska roba sa pultovima, hartije od vrijednosti po osnovu životnog osiguranja pokojnog muža, neprimanje prinadležnosti za 48 mjeseci koje je provela u raseljenju). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 695.360, a po Gradskoj komisiji 600.000 dinara.²⁰⁷⁵

Zora dr (1913 – Svodna, 1.8.1941)

- kćerka Jozefa Nahmijasa i Erne rođ. Danon

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 5. maja 1946. od strane Erne Nahmijas, domaćice iz Sarajeva, stoji (rubrika A) da je Zora Nahmijas, kćerka Samuela i Erne, stara 28 godina, doktor medicine, sa boravištem u Svodni, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijena 1. avgusta 1941. u Svodni kao borac NOV. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,600.000, a po Gradskoj komisiji 1,152.000 dinara. Zora Nahmijas izdržavala je majku Ernu Nahmijas i brata Mirka Nahmijasa.²⁰⁷⁶

Ida (Banjaluka, 9.8.1915 – 2.1.1943)

- kćerka Josipa– Jozefa Nahmijasa i Erne rođ. Danon iz Banjaluke.

Pokrštena je 27. februara 1942. na osnovu dozvole Biskupskog ordinarijata u Banjaluci²⁰⁷⁷

Samuel–Mirko mlađi (Banjaluka, 31.5.1918 – Beograd, 15.4.1974)

- sin trgovca Jozefa trgovca i Erne rođ. Danon iz Banjaluke (Bijelića 12), Jevrej. Završio je 1929. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁰⁷⁸

Bio je oslobođen usmenog dijela maturalnog ispita na Realnoj gimnaziji u Banjaluci, koji je polagao 11–24. juna 1937.²⁰⁷⁹

Sa Mirom Milković sklopio je brak 1947. u Beogradu. Umro je na Savskom vencu u Beogradu.²⁰⁸⁰

Jozef–Joško stariji (Travnik, 1867 – ?)

- sin Samuela Nachmiasa, trgovac, zavičajan u Banjaluci.

Dana 21. maja 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Trst.²⁰⁸¹

Dana 6. marta 1897. otvorio je trgovinu mješovitom robom sa sjedištem u Ulici kralja Aleksandra 37. Nešto kasnije djelatnost je proširio i na prodaju na malo zemaljskih proizvoda.

²⁰⁷⁴ ARSBL, 111, broj 1.776/1947

²⁰⁷⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 258/1946

²⁰⁷⁶ Isto

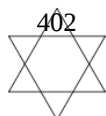
²⁰⁷⁷ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija VII, broj 54

²⁰⁷⁸ ARSBL, 12, 2, red. br. 22/1308

²⁰⁷⁹ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1936/37.

²⁰⁸⁰ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, rekonstrukcija XII, broj 83

²⁰⁸¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 534

Dana 24. maja 1934. radnja je prerasla u stovarište robe i žita.²⁰⁸² Dana 12. maja 1934. kao novi vlasnik upisan je Samuel Nachmias Jozefov.²⁰⁸³ Radnja je brisana iz registra 31. decembra 1942.²⁰⁸⁴

Prema izjavi koju je 1. septembra 1933. dao Okružnom sudu u Banjaluci, trgovinom mješovitom robom bavi se neprekidno od protokolacije radnje.

U izvještaju Uprave policije u Banjaluci od 28. novembra 1933. stoji da je u toku 1913. bila registrovana agenturna radnja *Kon*, koju je finansirao Jozef S, Nahmijas, ali je ubrzo prestala sa radom.²⁰⁸⁵

Na osnovu ovlašćenja broj 13.983/28 od 6. decembra 1928, David Sarafić i Jozef Nahmijas st. registrovali su fabriku za izradu papirnatih vrećica na Trgu cara Dušana 4. Na osnovu odluke broj 10.207/42 od 11. aprila 1942, radnja je brisana iz registra.²⁰⁸⁶

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 9. januara 1942. nadzor nad kućama Joška Nahmijasa, sina Samuela, koji se u vrijeme preuzimanja imovine nije nalazio u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, lokal u kući u Ulici Džemaludina Saračevića 2 izdat je Redžepu Memiću uz godišnju kiriju od 4.200 kuna. Lokal Joška Nahmijasa u Ulici dr Ante Pavelića 37 izdat je Stipi Hrستیću uz godišnju kiriju u od 4.800 kuna. Povjerenik za imovinu Joška Nahmijasa bio je Arif Maglajlić.²⁰⁸⁷

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Čauševića ulici 31.²⁰⁸⁸

U prijavi ratne štete koju je, kao zastupnik oštećenog, 22. septembra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenom Jošku Nahmijas, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Pavelića ulica 37, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada–mesnica). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu a i po Gradskoj komisiji, iznosi 23.000 dinara.²⁰⁸⁹

U prijavi ratne štete koju je, kao zastupnik oštećenog, 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, navedeno je da su Jozefa Nahmijas, sinu Samuela, starom 70 godina, privatniku, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (bez popisa oduzet sav namještaj, pokućstvo i nakit). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 600.000, a po Gradskoj komisiji 120.000 dinara.²⁰⁹⁰

Zgrada u Banjaluci u Ulica maršala Tita 37, u bivšem vlasništvu Joška Nahmijasa, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Lokal je izdat pod zakup mesaru Stipi Hrستیću.

Zgrada u Banjaluci u Ulici Šoše Mažara 5, u bivšem vlasništvu Joška Nahmijasa, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Lokal (ćevabdžinica) je izdat pod zakup Redžepu Memiću uz kiriju u bruto iznosu od 2.100 dinara.²⁰⁹¹

Rahela–Bukica (Banjaluka, 14.8.1897 – ?)

- kći trgovačkog agenta Josipa–Jozefa Nachmiasa, vjere jevrejske (španske).

²⁰⁸² ARSBL, Registar radnji, IV–1932–258

²⁰⁸³ ARSBL, 23, Registar inokosnih tvrtki, broj 675 i AJ 45, Fi–67/1933

²⁰⁸⁴ ARSBL, Registar radnji, IV–1938–263

²⁰⁸⁵ ARSBL, 23, AJ 45, broj Fi–67/1933

²⁰⁸⁶ ARSBL, Registar radnji IV–1938–383

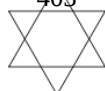
²⁰⁸⁷ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 30/1942

²⁰⁸⁸ Popis broj 1, 2 i 3

²⁰⁸⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.459/1945

²⁰⁹⁰ Isto

²⁰⁹¹ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

U vremenu 1903–07. pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici 220.²⁰⁹²

Od 1907. do 1912. pohađala je i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Milića i u Gospodskoj ulici 20.²⁰⁹³

Sultana (Banjaluka, 24.2.1899 – ?)

- kći trgovca Josipa Jozefa Nachmiasa, španska Jevrejka, supruga Kalmi Altarca, sa kojim je imala kćerku Doricu, zvanu Dori.

U vremenu 1905–10. pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici 220.²⁰⁹⁴

Od 1910. do 1914. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja.²⁰⁹⁵

Blanka (Banjaluka, 10.2.1906 – ?)

- kći trgovačkog agenta Josipa–Jozefa Nachmiasa, španska Jevrejka.

Školske 1913/14. godine pohađala je I razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Gospodskoj 24.²⁰⁹⁶

Samuel, zvani Puba (? – logor, 1941)

- sin Jozefa Nachmiasa i Matilde rođ. Suzin.

Dana 28. decembra 1928. sa Haimom Nachmiasom i Salomonom Kalmi Altarcem osnovao je Tvornicu češljeva, dugmadi i lula *Dori*. Haim Nachmias je 22. oktobra 1938. istupio iz zajedničke firme.²⁰⁹⁷

Haim Nahmias i drugovi su krajem 1928. registrovali Strojnu radionu za obradu drveta, izradu češljeva i lula *Nachmias* sa sjedištem u Ulici vojvode Putnika 26.²⁰⁹⁸

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁰⁹⁹

Blaž Gutić²¹⁰⁰, ravnatelj Redarstvenog ravnateljstva u Banjaluci, 27. juna 1941. dostavio je Stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci obligacije koje je u Redarstvo položio Puba Nahmijas. Obligacije su činila četiri komada obveznica po 5.000 dinara, dva komada agrarnih obveznica od po 1.000 dinara i četiri kupona od po 150 dinara. Vrednosnice su putem Stožera 19. decembra 1941. dostavljene Redarstvenom ravnateljstvu.²¹⁰¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Samuela Nahmijasa, koji se u vrijeme preuzimanja imovine nije nalazio u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, njegov lokal u Ulici Adema Filovića 22 izdat je Smaji Hodžiću uz godišnju kiriju od 3.000 kuna. Kuća Samuela Nahmijasa u Ulici Hamzalije

²⁰⁹² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 6–1903/1904, 76–1904/1905, 35–1905/1906 i 15–1906/1907

²⁰⁹³ ARSBL, 608, 7–12

²⁰⁹⁴ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 6–1903/1904, 76–1904/1905, 35–1905/1906 i 15–1906/1907

²⁰⁹⁵ ARSBL, 608, 9–12

²⁰⁹⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 36–1905/1906, 16–1906/1907, 55–1907/1908, 99–1908/1909 i 20–1909/1910

²⁰⁹⁷ ARSBL, Registar društva, broj F–710/1928

²⁰⁹⁸ ARSBL, Registar radnji, II–1932, broj 318

²⁰⁹⁹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²¹⁰⁰ Blaž Gutić (Prnjavor, 3.2.1892 – Sanski Most, 16.10.1944), brat dr Viktora Gutića, predratni ustaša, prije Drugog svjetskog rata solicator u advokatskoj kancelariji dr Ali Kajmilbega Džinića. a potom u kancelariji svoga brata. Bio je pod stalnim političkim uticajem svoga brata. Septembra 1944. zarobljen je u Banjaluci. Kao ratnog zločinca, Vojni sud V korpusa NOVJ osudio ga je na smrt 16. oktobra 1944. u Sanskom Mostu.

²¹⁰¹ ARSBL, 83, broj 3.490/1941

Ajanovića 18 izdata je Josipu Novotniju uz godišnju kiriju od 4.800 kuna. Povjerenik za imovinu Samuela Nahmijasa bio je Mehmed Buzdalek.²¹⁰²

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupniku oštećenog Samuela Nahmijasa, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dućan oštećen bombardovanjem, oduzeto pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu i po Gradskoj komisiji, iznosila je 47.000 dinara.²¹⁰³

U prijavi ratne štete koju je, kao zastupnik oštećenog, 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, navedeno je da su Samuelu Pubi Nahmijasu, trgovcu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada kod Hipotekarne banke, dva magacina u Mulabdića i polovina kuće u Martićevoj ulici oštećeni bombardovanjem, pokućstvo, namještaj, odjeća, obuća i nakit oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu iznosila je 880.000, a po Gradskoj komisiji 870.000 dinara.²¹⁰⁴

Samuel Puba Nahmijas vlasnik je kuće za stanovanje u Banjaluci u Ulici braće Pavlić vrijedne 250.000 dinara. Kuća je pod upravom i za njeno održavanje uloženo je 125.000 dinara. Kuća nije vraćena vlasniku. U kući stanuju službenici Okružnog narodnog odbora Banjaluka.²¹⁰⁵

Samuel Puba Nahmijas je bivši vlasnik zgrade u Banjaluci u Ajanovića ulici 18. Zgrada je 1947. bila pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje zgrade (dvije sobe i tri pomoćne prostorije) izdato je pod zakup Josipu Novotniju.²¹⁰⁶

Samuel Puba Nahmijas je bivši vlasnik zgrade u Banjaluci u Ulica braće Pavlić 5. Zgrada je 1947. bila pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje kuće (tri sobe i pet pomoćnih prostorija) izdato je Mići Zecu, a sprat (tri sobe i pet pomoćnih prostorija) Simi Komleniću.²¹⁰⁷

U popisu zaostavštine, koji je 7. avgusta 1947. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci i ostavinskog spisa Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 335/47 od 3. oktobra 1947, i molbe Samuela Nachmiasa, brata pokojnog, stoji da je utvrđeno da su "Haima Nachmiasa pok. Jozefa iz Banjaluke ustaški krvnici odveli u logor u julu mjesecu 1941. i ubili; da imetak koji čini kućište (kuća porušena) sa dvorištem površine 226 m², vrijednosti 7. avgusta 1947. 11.300 dinara, nasljeđuju brat Samuel pok. Jozefa Nachmiasa iz Banjaluke i sestra Bukica rođ. Nahmijas udata Hofman iz Banjaluke. Pošto je Bukica rođ. Nachmias udata Hofman iz Banjaluke ubijena 1942, nasljeđuje ju sin Marcel Hofman p. Filipa iz Jerusalima".²¹⁰⁸

Haim, zvani Mićo (Banjaluka, 18.1.1903 – logor Jasenovac, 1.7.1941)

- sin Jozefa Nachmiasa, trgovca iz Banjaluke (Gospodska 24), i Matilde Suzin, student, zavičajan u Banjaluci.

U Banjaluci je 1914. završio Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu.²¹⁰⁹

Školske 1915/16. pohađao je I– b razred Velike realne gimnazije u Banjaluci.²¹¹⁰

²¹⁰² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 33/1942

²¹⁰³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.605/1945

²¹⁰⁴ Isto, broj 4.417/1945

²¹⁰⁵ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

²¹⁰⁶ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²¹⁰⁷ Isto

²¹⁰⁸ ARSBL, 111, Ostavine, N– 10.

²¹⁰⁹ ARSBL, 12, 2, red. br. 23/1915

²¹¹⁰ XXI izvještaj Velike realke u Banjaluci za 1915/16.

Dana 1. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²¹¹¹

Dana 7. maja 1929. poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova po Evropi. U molbi je naveo da je "sin Jozefa Nachmiasa, trgovca iz Banjaluke, vjere izraelske, stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa pravilnog i usta naravnih".²¹¹²

Dana 28. decembra 1928. sa suvlasnicima Samuelom Jozefom i Salomonom Kalmi Altarcem otvorio je Tvornicu češljeva, dugmadi i lula *Dori*. Iz zajedničke firme istupio je 22. oktobra 1938.²¹¹³

Krajem 1928. registrovao je Strojnu radionu za obradu drveta, češljeva i lula *Nachmias* u Ulici vojvode Putnika 26.²¹¹⁴

Strojna radionica za obradu drveta i Tvornica češljeva *Dori*, vlasništvo Nahmijasa i Šmita, 1930/31. zapošljavala je 30– 40 radnika. Dnevno radno vrijeme u radionicama trajalo je 10 sati, a dnevna plata iznosila je 20– 60 dinara. Nekoliko radnika bilo je organizovano i povezano sa podružnicom ORSS u Banjaluci.²¹¹⁵

Haim Nahmijas

Podružnica Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, zastupana po povjereniku za jevrejske stanove i lokale Sulejmanu Hadžidediću, ugovorom od 10. oktobra 1941. ustupila je Antonu Poliku pod zakup tvornicu češljeva u Ulici Matije Divkovića uz godišnju najamninu od 7.200 kuna.²¹¹⁶

Kupoprodajnim ugovorom od 19. oktobra 1941. Podružnica Državnog ravnateljstva za gospodarsku ponovu u Banjaluci prodala je Antonu Poliku, poslovođi Gospodarske škole iz Banjaluke, sav strojarski namještaj sa strojevima, u stanju u kojem se nalaze u Ulici Matije Divkovića 26 u Banjaluci (ranije vlasništvo Nahmijas Miće Jusinog) za iznos od 116.520 kuna. Prilikom potpisivanja ugovora položeno je 20.000 kuna, a za 10 dana trebalo je biti uplaćeno još 6.520 kuna. Ostatak ugovorenog iznosa od 90.000 kuna trebalo je da bude isplaćen u jednakim četvorogodišnjim obrocima uz eventualnih 5% zateznih kamata.²¹¹⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, broj 790/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, Češljara *Nachmias* prodata je 20. oktobra 1941. Antonu Poliku za iznos od 116.520 kuna sa rokom otplate od tri godine.²¹¹⁸

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Miće Nahmijasa, sina Jozefovog, koji se u vrijeme preuzimanja imovine nije nalazio u Banjaluci. Po preuzimanju izvršene su opravke na Češljari *Nachmias* u Ulici Matije Divkovića 26 i na zgradi u Čauševića ulici 31. Povjerenik za imovinu bio je Arif Maglajlić.²¹¹⁹

Fabrika češljeva, vlasništvo Miće Nahmijasa, za vrijeme Drugog svjetskog rata postala je vlasništvo Antona Polika. Poslije rata Anton Polik bio je upravnik Mašinske stanice u Novoj Topoli.²¹²⁰

U prijavi ratne štete koju je, kao zastupnik oštećenog, 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, navedeno je da su Mići Haimu Nahmijasu, sinu Jozefa, trgovcu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Čauševića ulica 31, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast

²¹¹¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 627/1921

²¹¹² ARSBL, 5, AJ 8–1226

²¹¹³ ARSBL, Registar društava, broj F–710/1928

²¹¹⁴ ARSBL, Registar radnji II– 1932 broj 318

²¹¹⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²¹¹⁶ ARSBL, 83, BB/41 od 10. oktobra 1941.

²¹¹⁷ ARSBL, 83, broj 790/1941

²¹¹⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 19

²¹¹⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 31/1942

²¹²⁰ *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, Zbornik sjećanja, knjiga druga, Banjaluka 1985, str. 389.

uništenjem i oduzimanjem imovine (dvije zgrade u Ulici kraljice Marije, tvornica češljeva i lula sa mašinerijom i robom oštećene bombardovanjem, a pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća oduzeti). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 3,550.000, a po Gradskoj komisiji 1,650.000 dinara.²¹²¹

Zgrada u Banjaluci u Beogradskoj ulici 26, bivše vlasništvo Miće Nahmijasa, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Cijela zgrada izdata je pod zakup Mašinskoj radionici Gradskog građevinskog preduzeća *Krajina* u Banjaluci. Bruto kirija iznosila je 9.000 dinara.²¹²²

Zgrada u Banjaluci u Beogradskoj ulici 28, bivše vlasništvo Miće Nahmijasa i Šmita, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, a izdata je pod zakup Bošku Desančiću. Bruto kirija iznosila je 7.200 dinara. Prizemlje zgrade izdato je pod zakup Ivici Droždeku (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije), Mustafi Aganoviću (soba i pomoćna prostorija), Šuhri Murtović (soba i pomoćna prostorija), Osmanu Maksu (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije), Josipu Markoviću (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije) i Antonu Poliku (dvije sobe i dvije pomoćne prostorije).²¹²³

Miće Nahmijas je vlasnik kuće za stanovanje u Banjaluci u Ulici beogradskoj 28, vrijedne 100.000 dinara. Kuća nije vraćena vlasniku i pod državnom je upravom. U kući se nalaze Radionica češljeva *Dori*, mašinska radionica za obradu drveta i stambeni dio (svi dijelovi čine cjelinu).²¹²⁴

Na osnovu molbe Samuela Nachmiasa, brata pokojnog Haima, u popisu zaostavštine, koji je 7. avgusta 1947. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, i ostavinskog spisa Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 335/47 od 3. oktobra 1947, utvrđeno je da su "Haima Nachmiasa pok. Jozefa iz Banjaluke ustaški krvnici odveli u logor u julu mjesecu 1941. i ubili; da imetak koji čini kućište (kuća porušena) sa dvorištem površine 226 m² vrijednosti 7. avgusta 1947. 11.300 dinara nasljeđuju brat Samuel pok. Jozefa Nachmiasa iz Banjaluke i sestra Bukica rođ. Nahmijas udata Hofman iz Banjaluke. Pošto je Bukica rođ. Nachmias udata Hofman iz Banjaluke ubijena 1942. nasljeđuje ju sin Marcel Hofman p. Filipa iz Jerusalima".²¹²⁵

Ubijen je u logoru Jasenovac jula 1941.²¹²⁶

Mazalta (Banjaluka, 21.2.1908 – logor Jasenovac, 1942)

- kći Sadika Poljokana i Estere rođ. Levi, činovnica Sreskog suda u Banjaluci, supruga trgovca Haima Nachmiasa.²¹²⁷

Državno ravnateljstvo za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka, zastupano po povjereniku za jevrejske stanove i lokale Sulejmanu Hadžidediću, ugovorom od 25. avgusta 1941. dalo je Mustafi Sadikoviću pod zakup stan u Ulici Džemaludina Čauševića 29 uz godišnju najamninu od 6.000 kuna. Ugovorom od 30. avgusta 1941. stan u istoj kući, od istog ravnateljstva, izdat je Ireni Voska, supruzi satnika.

Prema prijavi prihoda od zgrada, prizemlje iste kuće izdato je Zorki Divić uz godišnju najamninu od 5.400 kuna. Na spratu je stanovala vlasnica Mazalta Nahmijas.²¹²⁸

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućom Mazalte Nahmijas u Čauševića ulici 29. Vlasnica u vrijeme preuzimanja imovine nije bila u Banjaluci. Na zgradi su izvršene popravke.

²¹²¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.413/1945

²¹²² ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²¹²³ Isto

²¹²⁴ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

²¹²⁵ ARSBL, 111, Ostavine, N-10

²¹²⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926-1993)

²¹²⁷ Isto

²¹²⁸ ARSBL, 83, BB/1941 od 25. avgusta 1941.

Kuća u Ulici kraljice Marije 13, u vlasništvu Salomona Z. i Mazalte Nahmijas Poljokan, bila je osigurana od 1933.

Povjerenik za imovinu Mazalte Nahmijas bio je Arif Maglajlić.²¹²⁹

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Čauševića ulici 29.²¹³⁰

U prijavi ratne štete, koju je, kao zastupnik oštećene, 29. septembra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su Mazalti Nahmijas, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Čauševića ulica 31, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u Čauševića ulica 31, pored stare policijske zgrade, teško je oštećena bombardovanjem, a pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća oduzeti). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu i po Gradskoj komisiji, iznosila je 316.600 dinara.²¹³¹

U prijavi ratne štete podnijetoj 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenih Mazalte Nahmijas i Moše Josipovog, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Čauševića ulica 29, narodnosti jevrejske, stoji da su im od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u Čauševića ulici 29 oštećena bombardovanjem, a pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća oduzeti). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu i po Gradskoj komisiji, iznosila je 259.000 dinara.²¹³²

U popisu zaostavštine, koji je 23. oktobra 1946. sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci, stoji da imovinu Mazalte Nahmijas, umrle u logoru Jasenovac 1942, čine kućište i dvorište, površine 369 m².²¹³³

David (? – 1916)

- sin Jozefa, bosanski Jevrej, oženjen Rifkom Nachmias, sa kojom je stekao kćerke Bertu, Sarinu, Rahelu, Matildu i Lenku i sinove Jozefa zvanog Josip i Rafaela.

Godine 1907. registrovao je vođenje limarske radnje i na ime poreza platio iznos od 500 kruna.²¹³⁴

Rifka (Sarajevo, ? – 1923)

- supruga Davida Nachmiasa, trgovkinja.

Angelina (Banjaluka, 25.12.1891 – ?)

- kćerka Davida Nachmiasa.

U vremenu 1899–1901. pohađala je i završila II i III razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici 294 i u Albrehtovoj 381.²¹³⁵

Berta udata Papo (Banjaluka, 18.11.1892 – logor Jasenovac, 1944)

- kći limara Davida, zavičajna u Banjaluci, privatnica, španska Jevrejka.

U vremenu 1899–1904. pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici i u Albrehtovoj 381.²¹³⁶

Od 1904. do 1907. pohađala je i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrehtovoj 36.²¹³⁷

²¹²⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 32/1942

²¹³⁰ Popis broj 1, 2 i 3

²¹³¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.627/1945

²¹³² Isto

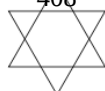
²¹³³ ARSBL, 111, Ostavine, N–20

²¹³⁴ ARSBL, Registar obrta, broj 673/1907

²¹³⁵ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, broj 72–1899/1900 i 205–1900/1901

²¹³⁶ Isto, broj 77–1899/1900, 206–1900/1901, 173–1901/1902 i 13–1903/1904

²¹³⁷ ARSBL, 608, 4–5–6

Dana 10. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč²¹³⁸

Berta Papo– Nahmijas, rođena 1896. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.²¹³⁹

Sarina (Banjaluka, 10.1.1895 – ?)

- kći limara Davida, španska Jevrejka.

U vremenu 1899–1906. pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici i u Albrehtovoj 1831.²¹⁴⁰

Od 1906. do 1911. pohađala je i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrehtovoj 36.²¹⁴¹

U molbi koju je 1955. uputila Gradskom narodnom odboru u Banjaluci navela je da živi u Travniku, da je stradala i da su joj ustaše i Njemci sve opljačkali i odnijeli, te da živi od socijalne pomoći, u zajednici sa bratom dr Rafaelom Nachmiasom, njegovom suprugom i njihovo dvoje djece. Pošto živi u teškom materijalnom stanju, tražila je da se njena kuća u Ferhatpašinoj 10 izuzme iz stambene zajednice i da joj se i dalje šalje kirija od iznajmljivanja kuće.²¹⁴²

Rafael dr (Banjaluka, 1897 – Travnik, 12.1.1955)

- sin Davida.

Dana 28. avgusta 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²¹⁴³

Poslije rata je živio do 1955. u Travniku sa suprugom, dvoje maloljetne djece i sestrom Sarinom udatom Altarac.²¹⁴⁴

Pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci od 1909. do 1915. U toku pohađanja sedmog razreda mobilisan je i služio je vojsku od 7. decembra 1915. Maturirao je u mjesecu januaru 1917. na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.²¹⁴⁵

Rahela (Banjaluka, 12.9.1897²¹⁴⁶ – ?)

- kći limara Davida, španska Jevrejka.

U vremenu 1903–06. pohađala je i završila I i II razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milića ulici i u Albrehtovoj 381.²¹⁴⁷

Od 1909. do 1912. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrehtovoj 36.²¹⁴⁸

Milica–Matilda (7.7.1904 – ?)

- kćerka Davida, trgovca iz Travnika, i Rifke Nahmijas, domaćice iz Sarajeva.

Sklopila je brak sa Boškom Krstanovićem 1926.²¹⁴⁹

²¹³⁸ ARSBL 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 661/1921

²¹³⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (28.7.2009)]

²¹⁴⁰ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 77–1899/1900, 207–1900/1901, 172–1901/1902, 204–1902/1903, 13–1903/1904, 9–1904/1905 i 32–1905/1906

²¹⁴¹ ARSBL, 608, 4–5–6

²¹⁴² ARSBL, 111, broj 8.291/1955

²¹⁴³ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 830/1921

²¹⁴⁴ ARSBL, 111, broj 8.291/1955

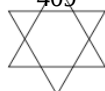
²¹⁴⁵ XXI i XXII Izvještaj Velike realke u Banjaluci

²¹⁴⁶ Kao datum rođena upisan je i 12. oktobar 1896.

²¹⁴⁷ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 83–1903/1904 i 11–1904/1905

²¹⁴⁸ ARSBL, 608, 4–5–6

²¹⁴⁹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, rekonstrukcija II, broj 26

Jozef–Josip (Banjaluka, 18.12.1899 – logor Jajinci, 3.4.1942)

- sin Davida, podvornika, i Rifke rođ. Nachmias, bosanski Jevrej, trgovac, oženjen Biankom Nachmias.

Poslije završenih četiri razreda osnovne škole upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod staretinara Davida Nahmijasa u Banjaluci u Zagorčevoj ulici.²¹⁵⁰

Godine 1907. registrovao je vođenje agenturnog i komisijonog obrta i na ime poreza platio iznos od 500 kruna.²¹⁵¹

Dana 16. jula 1919. u Milića ulici 7 otvorio je trgovinu mješovitom robom. U toku 1932. počeo je i sa prodajom galanterijske robe, a radnju je preselio u Ulicu kraljice Marije 13.

Kao svjedok je saslušan 6. jula 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. U sudskom spisu stoji da je star 23 godine, rođen i nadležan u Banjaluci, vjere izraelske, po zanimanju sitničar, neoženjen.²¹⁵²

U izvještaju Uprave policije u Banjaluci od 28. novembra 1933. stoji da je u toku 1907. imao agenturnu radnju *Jozef D. Nachmias* te da ju je preregistrovao u galanterijsku radnju u Kraljice Marije ulici.

Radnja je 3. jula 1941. brisana iz registra na osnovu odjave njenog vlasnika.²¹⁵³

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 3.287/41, bez izvlačenja vlasnika i revizije procjene, radnja *Jozef D. Nachmias* prodana je 25. jula 1941. Franji i Zvonku Stipančiću za iznos od 741.993 kuna, sa rokom otplate od tri godine.²¹⁵⁴

Trgovinska radnja Jozefa D. Nachmiasa

U molbi za izdavanje putne isprave radi obavljanja trgovačkih poslova po cijeloj Evropi, koju je 30. januara 1926. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa i usta naravnih".²¹⁵⁵

Na osnivačkoj skupštini Saveza trgovačkih udruženja Vrbaske banovine, održanoj 10. novembra 1935, izabran je zamjenika člana Predsjedništva.²¹⁵⁶

²¹⁵⁰ ARSBL, 599, 1–107

²¹⁵¹ ARSBL, Registar obrta, broj 671/1907

²¹⁵² ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

²¹⁵³ ARSBL, Registar radnji II–1932/106, Registar radnji IV–1938/228 i OSBL, AJ 45, Fi–67/1933

²¹⁵⁴ ARSBL, 330–004–027, redni broj 13

²¹⁵⁵ ARSBL, 5, AJ 8–395

²¹⁵⁶ *Vrbaske novine*, broj 855/1935

Jozef D. Nahmijas darovao je bolnici u Banjaluci iznos od 3.000 dinara.²¹⁵⁷

Ustaški stožer za Bosansku Hrvatsku, Kab. broj 2.476/41, naredio je 17. juna 1941. da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazi se i Jozef D. Nahmijas sa mjesečnom nagradom od 1.500 dinara. Nagrade pripadaju *imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utroška u radnji*.²¹⁵⁸

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²¹⁵⁹

Ubijen je u logoru Jajinci kod Beograda 3. aprila 1942.²¹⁶⁰

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 9. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Jozefa D. Nahmijasa, koji se u vrijeme preuzimanja nije nalazio u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, stan na prvom spratu kuće Jozefa D. Nahmijasa u Ulici Ajanovića 6 izdat je Ljubici Stefanović uz godišnju kiriju od 4.800 kuna. Lokal u prizemlju iste kuće izdat je Ademu Mašinoviću uz godišnju kiriju od 2.700 kuna.

Prizemlje kuće Jozefa D. Nahmijasa u Ulici dr Sunarića 10 izdato je Mariji Rold uz godišnju kiriju od 3.600 kuna. Dvorišna prizemna kuća u istoj ulici izdata je Mandi Pocrnić uz godišnju kiriju od 1.560 kuna.

Lokal i stan Jozefa D. Nahmijasa na prvom spratu u Čauševića ulici 13 izdati su Franji i Zvonku Stipančiću uz godišnju kiriju od 48.000 kuna.

Povjerenik za imovinu Jozefa D. Nahmijasa nije evidentiran.²¹⁶¹

Smajo Feraget tražio je 11. juna 1945. od Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci da odobri ponovno otvaranje radnje Muje Gunića... *ranije vlasništvo Nahmijas Juse koji je od hrvatskih vlasti za vrijeme NDH otjeran u logor... Gunić je tu radnju kupio od bivših hrvatskih vlasti... Radnja se nalazi u Milića ulici... i zapečaćena je...*²¹⁶²

Josef D. Nachmias vlasnik je kuće za stanovanje u Banjaluci u Ulici Šoše Mažara, vrijedne 500.000 dinara. Kuća je vraćena vlasniku rješenjem Okružne uprave narodnih dobara, broj 1.504/45. U kući je smješteno Zemaljsko trgovačko preduzeće.²¹⁶³

Josef D. Nachmias vlasnik je kuće, dviju zgrada i garaže, koji čine jednu cjelinu u Ulici Aleksandra Rankovića 13 u Banjaluci, vrijednih 100.000 dinara. Kuća je vraćena vlasniku rješenjem Okružne uprave narodnih dobara, broj 1.504/45. U kući je smještena garaža ZE– MA.²¹⁶⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Milice Krstanović rođ. Nahmijas, domaćice iz Banjaluke zastupnika oštećenog, stoji (rubrika A) da je Jozef Nahmijas, sin pok. Davida, star 43 godine, trgovac, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, odveden kao građansko lice 2. aprila 1942. od strane njemačkog Gestapoa iz jevrejske bolnice i ugušen otrovnim plinom u zatvorskom autu na putu za Jajince. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,920.000, a po Gradskoj komisiji 612.000 dinara.²¹⁶⁵

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Milice Krstanović rođ. Nahmijas, kćerke pok. Davida, domaćice iz Banjaluke, Šenoina 63, nasljednika–staraoca, stoji da su oštećenom Jozefu Nahmijas, sinu pok. Davida, rođenom 1899, trgovcu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941.

²¹⁵⁷ ARSBL, 30, 6–1

²¹⁵⁸ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, kab. broj 2.476/1941

²¹⁵⁹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²¹⁶⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²¹⁶¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 29/1942

²¹⁶² ARSBL, 97, broj 463/1945

²¹⁶³ ARSBL, 94, broj 2399/1947

²¹⁶⁴ Isto

²¹⁶⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.028/1945

pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (bombardovanjem uništene dvije i oštećeno pet zgrada sa pokućstvom i namještajem, oduzeta roba 28. juna 1941. iz radnje i magacina, ustaške vlasti od 17. aprila 1941. do 28. juna 1941. preko komesara oduzele 3,500.000 dinara, oduzet prihod sa voćnjaka i ostalog zemljišta, luksuzni automobil i bicikl, akcije Prve banjalučke štedionice i nakit od plemenitih metala). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 8,811.520, a po Gradskoj komisiji 4,748.000 dinara.²¹⁶⁶

U prijavi ratne štete, podnijetj 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Jozefu Nahmijasu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (zgrada u Ulici Zrinjskog 10 srušena bombardovanjem, a dvije dvorišne zgrade oštećene). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 174.400, a po Gradskoj komisiji 64.400 dinara.²¹⁶⁷

U prijavi ratne štete, podnijetj 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Jozefu Nahmijasu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (kuća na sprat, pekara sa magacinom u Ajanovića ulici 6, oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 26.800, a po Gradskoj komisiji 16.800 dinara.²¹⁶⁸

U prijavi ratne štete, podnijetj 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Jozefu Nahmijasu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (kuća na sprat sa magacinom u Ajanovića ulici 8 oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 91.000, a po Gradskoj komisiji 82.000 dinara.²¹⁶⁹

U prijavi ratne štete, podnijetj 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Jozefu Nahmijasu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (kuća na sprat u Benulića ulici 8 oštećena, a ljetna kuhinja uništena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 122.000, a po Gradskoj komisiji 46.000 dinara.²¹⁷⁰

U prijavi ratne štete, podnijetj 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Jozefu Nahmijasu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem imovine (kuća na sprat u Krešimirovoj ulici 8 oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 118.000, a po Gradskoj komisiji 46.000 dinara.²¹⁷¹

Zaključkom Vrhovnog suda NRBiH, broj Gž: 180/49 od 29. avgusta 1949, odbijena je tužba radi izlučenja od konfiskacije imovine iza 1941, koju su podnijeli Milica Nachmias udata Krstanović, Jozef Elazar, poručnik iz Beograda i Sida Elazar, inspektor iz Splita, nasljednici ubijenog Jozefa D. Nahmijasa.²¹⁷²

Bianka (Banjaluka, 4.2.1907 – logor Sajmište, Beograd, 15.2.1942)

²¹⁶⁶ Isto

²¹⁶⁷ Isto, broj 1.615/1945

²¹⁶⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.628/1945

²¹⁶⁹ Isto, broj 1.629/1945

²¹⁷⁰ Isto, broj 1.652/1945

²¹⁷¹ Isto, broj 4.435/1945

²¹⁷² ARSBL, 111, broj 498/1950

- kći Samuela Nachmiasa i Matilde rođ. Suzin i supruga trgovca Jozefa Nachmiasa, sa kojim je imala sinove Davka i Aleksandra, zvanog Aco.

Ubijena je u logoru Sajmište kod Beograda 15. februara 1942.²¹⁷³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Milice Krstanović rođ. Nahmijas, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Bianka Nahmijas, supruga Jozefa Nahmijasa, stara 35 godine, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ugušena februara 1942. otrovnim plinom u zatvorskom autu na putu za Jajince od strane njemačkog Gestapoa. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 960.000, a po Gradskoj komisiji 600.000 dinara.²¹⁷⁴

Na osnovu molbe Milice Krstanović iz Banjaluke, rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 2.293/47 od 25. januara 1947, te saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 1.280/47 od 18. februara 1947, kao dan i mjesto njene smrti utvrđen je 15. februar 1942. na Sajmištu kod Beograda, gdje je bila žrtva masovnog pogubljenja.²¹⁷⁵

Davko–David (Banjaluka, 24.7.1928 – logor Sajmište, Beograd, 15.2.1942)

- sin Jozefa Nachmiasa i Bianke rođ. Nachmias.

Ubijen je 15. februara 1942. u logoru Sajmište kod Beograda.²¹⁷⁶

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Milice Krstanović rođ. Nahmijas, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je David Nahmijas, sin Jozefa Nahmijasa, star 14 godina, đak gimnazije, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ugušen kao građansko lice februara 1942. otrovnim plinom u zatvorskom autu na putu za Jajince od strane Gestapoa. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,196.000, a po Gradskoj komisiji 1.440.000 dinara.²¹⁷⁷

Na osnovu saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci, broj 1.279/47 od 18. februara 1947, kao dan i mjesto njegove smrti utvrđen je 15. februar 1942. u logoru Sajmište kod Beograda, gdje je bio žrtva masovnog pogubljenja.²¹⁷⁸

Aleksandar, zvani Aco (Banjaluka, 24.10.1934 – logor Sajmište, Beograd, 15.2.1942)

- sin Jozefa Nachmiasa i Bianke rođ. Nachmias.

Ubijen je 15. februara 1942. u logoru Sajmište kod Beograda.²¹⁷⁹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 30. septembra 1945. od strane Milice Krstanović rođ. Nahmijas, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Aleksandar Nahmijas, sin Jozefa Nahmijasa, star 8 godina, dijete, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice februara 1942. ugušen otrovnim plinom u zatvorskom autu na putu za Jajince od strane Gestapoa. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,412.000, a po Gradskoj komisiji 1.440.000 dinara.²¹⁸⁰

Na osnovu saglasnosti Okružnog narodnog odbora u Banjaluci, broj 1.279/47 od 18. februara 1947, kao dan i mjesto njegove smrti utvrđen je 15. februar 1942. u logoru Sajmište kod Beograda, gdje je bio žrtva masovnog pogubljenja.²¹⁸¹

Matilda (Banjaluka, 12.9.1904 – ?)

- kći limara Davida, španska Jevrejka.

²¹⁷³ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²¹⁷⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.028/1945

²¹⁷⁵ ARSBL, 111, broj 6.131/1947

²¹⁷⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²¹⁷⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.028/1945

²¹⁷⁸ ARSBL, 111, broj 6.148/1947

²¹⁷⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²¹⁸⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.028/1945

²¹⁸¹ ARSBL, 111, broj 6.147/1947

Od 1915. do 1920. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj 36.²¹⁸²

Od školske 1916/17. godine, umjesto oca kao njen tutor upisana je majka Rifka, trgovkinja iz Banjaluke.

Lenka (Banjaluka, 6.6.1907 – ?)

- kći pok. Davida i majke Rifke, španska Jevrejka.

Od 1919. do 1924. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala u Albrechtovoj 36.²¹⁸³

Od školske 1923/24. godine, umjesto majke Rifke, kao njen staratelj i izdržavalac upisan je brat Jozef, trgovac iz Banjaluke.

Klementina (Banjaluka, 2.4.1887 – ?)

- kći nadrabina Josipa, španska Jevrejka.

Od 1899. do 1904. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj 32.²¹⁸⁴

Rachela (Banjaluka, 1901 – ?)

- vjere izraelske, posebnica – medicinska sestra.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice radi vođenja bolesnog šogora u Beč, koju je 27. decembra 1918. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navela je da je "stasa niska, lica oblog, kose plave, očiju smeđih, usta i nos pravilnih i da putuje sa Reginom Alkaly i Florom Altarac".²¹⁸⁵

Samuel (Banjaluka, 16.1.1901 – ?)

- sin Jozefa, student.

Dana 1. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč i Trst²¹⁸⁶.

U obrascu za utvrđivanje nacionalizacije zgrada i dijelova zgrada N– 2 od 25. septembra 1958, navedeno je da živi u Jerusalimu i da je sopstvenik (suvlasnik) zgrade sa osam poslovnih prostorija u Zagrebačkoj bb, površine 436 m², zgrade na sprat sa jednim trosobnim stanom u Zagrebačkoj 20, površine 241 m², dijela zgrade u Beogradskoj 36, koji čini poslovna prostorija, magaza, površine 460 m², zgrade sa poslovnom prostorijom u Zdravka Čelara 3, površine 13 m² i dijela zgrade koji čine dva dvosobna stana i jedna poslovna prostorija u Beogradskoj 30, ukupne površine 465 m².

Pored Samuela Jozefa Nachmiasa, u Jerusalimu živi i Jozef Samuela Nachmijas.²¹⁸⁷

Mr ph Ernest Bramer iz Banjaluke bio je 1952. specijalno opunomoćen za prodaju kuće i bašte Samuela Nachmiasa iz Banjaluke, nastanjenog u Jerusalimu, ukupne površine 1.058 m². Vlasnik je nekretnine prodao jer se ne namjerava vraćati u Banjaluku, a novcem od prodatih nekretnina poboljšao bi materijalni položaj svoje porodice.²¹⁸⁸

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisan je 1955.²¹⁸⁹

Joško–Jozef (Zagreb, 17.5.1935 – ?)

- sin Samuela.

²¹⁸² ARSBL, 608, 14–15–18–20

²¹⁸³ Isto

²¹⁸⁴ ARSBL, 608, 2–3

²¹⁸⁵ ARSBL, 23, AJ 30–23

²¹⁸⁶ ARSBL, Evidencije putnih isprava, broj 628/1921

²¹⁸⁷ ARSBL, 114, Nacionalizacija

²¹⁸⁸ AESBL, 111, Ugovori N–15

²¹⁸⁹ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, KD, 1955, broj 84/30.845

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisan je 1955. ²¹⁹⁰

Meri (Banjaluka, 13.11.1936 – ?)

- kćerka Samuela.

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisana je 1955. ²¹⁹¹

Lazo (Banjaluka, 17.3.1940 – ?)

- sin Samuela.

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisan je 1955. ²¹⁹²

Lorka (Banjaluka, 23.8.1913 – ?)

- kći trgovca Jozefa.

Dana 20. juna 1931. maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci. ²¹⁹³

Doktorirala je medicinu na Univerzitetu u Zagrebu u toku 1937. ²¹⁹⁴

Isak dr

Školske 1903/04. maturirao je na Velikoj realnoj gimnaziji u Banjaluci.

Penzionisan je 1. septembra 1946. kao veterinarski savjetnik u Gradskom narodnom odboru u Sarajevu. ²¹⁹⁵

Erna

Vrbaski banovinski odbor Društva Crvenog krsta uputio je poziv polaznicama dobrovoljnog bolničkog tečaja da 27. marta 1940. obave praktični rad u Državnoj bolnici. Među 10 polaznica bila je i Erna Nahmijas. ²¹⁹⁶

Kao dobrovoljna bolničarka pozvana je 1. aprila 1941. od strane Vrbaskog banovinskog odbora Društva Crveni krst Banjaluka da se prijavi na dužnost 3. aprila 1941. u II rezervnu bolnicu (tadašnja državna bolnica). ²¹⁹⁷

Bisa (Beograd, 8.6.1915 – ?)

- kćerka Laze.

U knjigu državljana za grad Banjaluku upisana je 1953. ²¹⁹⁸

²¹⁹⁰ Isto, broj 175/34.935

²¹⁹¹ Isto, broj 176/34.936

²¹⁹² Isto, broj 177/34.937

²¹⁹³ XXXVI Izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

²¹⁹⁴ *Vrbaske novine*, broj 1252/1937

²¹⁹⁵ *Sarajevski list*, broj 36/1946

²¹⁹⁶ ARSBL, 30, 4–1

²¹⁹⁷ ARSBL, 30, 2–73

²¹⁹⁸ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, KD, 1955, broj 188/31.830

Hugo (Bosanska Gradiška, 4.2.1881 – logor Jasenovac, 30.6.1941)

- sin pok. Bernharda, viši poreski inspektor, sa suprugom Hertom rođ. Nojbah stekao je kćerku Editu, razveden.

Penzionisan je 5. jula 1933. kao viši poreski kontrolor Poreske uprave u Sarajevu. Jula 1941. stalno bio je nastanjen u Banjaluci u ulici Osmana Đikića 4.²²⁰⁰

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²²⁰¹

U pismenoj izjavi koju je Mavro Benau, viši inspektor Saveznog ministarstva za finansije u penziji u Beogradu, dao 14. novembra 1947, između ostalog stoji "da je za vrijeme okupacije Hugo Najbah odveden u logor Jasenovac".

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 500/47 od 20. oktobra 1947, stoji "da je Hugo pok. Bernharda Najbah, viši poreski inspektor, proglašen umrlim dana 30. juna 1941, da polovina nepokretne imovine iza Huga pok. Bernharda Najbaha koju čini kuća sa dvorištem u površini od 217 m², vrt do kuće u površini od 363 m² u vrijednosti 1947. od 40.000 dinara, nasljeđuju žena Herta Najbah domaćica iz Sarajeva i kćerka Edita Najbah magistar farmacije iz Beograda. Pošto su supruga Herta Najbah i ćerka Edita Najbah proglašene umrlim imovinu nasljeđuje brat Mavro pok. Ignjaca Benau viši inspektor saveznog ministarstva za finansije u Beogradu u penziji, pokojne Herte Najbah".²²⁰²

Hugo Najbah, sin Bernharda, rođen 1881. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²²⁰³

Herta rođ. Benau (?– logor Auschwitz, 30.9.1942)

- kći Ignatza, domaćica, supruga Huga Najbaha.

U pismenoj izjavi koju je Mavro Benau, viši inspektor Saveznog ministarstva za finansije u penziji u Beogradu, dao 14. novembra 1947, između ostalog stoji "da je za vrijeme okupacije Herta Najbah rođ. Benau, od oca pok. Ignjaca i supruga pokojnog Huga odvedena u logor Auschwitz 30. septembra 1942." (i tog dana je proglašena umrlom).²²⁰⁴

Edita mr ph (Bijeljina, 1913 – logor Stara Gradiška, 6.8.1942)

- apotekarka, neudata, zavičajna u Banjaluci.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Bahtijarevića ulici 5.²²⁰⁵

Sa Reginom Rozner uspjela je da iz logora Jablanac, gdje su bile internirane jevrejske djevojke, pobjegne u Staru Gradišku, a odatle u Bosansku Gradišku, gdje su prenoćile. Narednog dana, 31. avgusta 1942. u 10 časova, sa zarom i propusnicom, Regina Rozner otputovala je u Banjaluku, a Edita Nojbah je uhapšena i sprovedena u Župsko redarstvo u Banjaluci. Regina Rozner pronađena je u Banjaluci 2. septembra 1942.²²⁰⁶

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 27. avgusta 1945. od strane Mavre Benaua, sina Ignjata, činovnika Ministarstva finansija DFJ, iz Beograda, Ulica kneza Danila 21, kao nasljednika oštećene, stoji da su oštećenoj Editi Nojbah, kćerki Huga Nojbaha, staroj 30 godina, apotekarki, sa stalnim boravištem u Banjaluci u Bahtijarevića ulici 4, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (oduzete veoma skupe stvari spremljene za

²¹⁹⁹ U velikom broju dokumenata prezime Neubach (Nojbah) se pisalo Najbah

²²⁰⁰ ARSBL, 76, broj 43.458/1941

²²⁰¹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169.

²²⁰² ARSBL 111, broj 20.446/1946; Ostavine, N-7

²²⁰³ [www.jusp-jasenovac.hr (30.7.2009)]

²²⁰⁴ ARSBL 111, broj 20.446/1946; Ostavine, N-7

²²⁰⁵ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁰⁶ AVII-87-45-a-51/1

udaju i gotov novac). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 200.000 dinara.

U priloženoj pismenoj izjavi Mavro Benau navodi da je *Edita Nojbah, kćerka Huga, bila pre rata nameštena kao apotekar u železničkoj bolnici na Dedinju u Beogradu. Dolaskom nemačkog okupatora, da spasi život, iako je bila pokrštena, morala je bežati. Pobegla je u Banjaluku svome tetku Stojanu Bijeliću, penzioneru, Bahtijarevića 4. Posle izvesnog vremena vratila se u Beograd i, pošto je imala potrebne isprave, bilo joj je omogućeno da ponese sve svoje stvari.*

*Ona je imala celokupnu devojačku opremu jer je trebala baš u vreme dolaska Nemaca da se uda za jednog aktivnog poručnika. Ova je njezina oprava bila vrlo skupocena. .. Sem toga imala je i dosta novaca kod sebe, mislim oko 150.000 dinara. Sve je ona to odnela u Banjaluku... Kako mi je docnije pisao Stojan Bijelić, odvele su je ustaše u logor u Gradišku i njezine sve stvari digli i odneli. Navodno je posle i streljana... Estera Nojbah je kćerka moje sestre Herte i ja sam joj kao ujak najbliža rodbina.*²²⁰⁷

U pismenoj izjavi koju je 14. novembra 1947. dao njen ujak Mavro Benau, viši inspektor Saveznog ministarstva za finansije u penziji, sa stanom u Beogradu, stoji "da je za vrijeme okupacije Edita Huga Nojbah odvedena u logor Gradiška dana 6. avgusta 1942." (i tog dana je proglašena umrlom).²²⁰⁸

Najbah Edita, kći Huga, rođena 1913. u Bijeljini, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²²⁰⁹

²²⁰⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 579/1945

²²⁰⁸ ARSBL, 111, broj 20.446/1946; ARSBL, Ostavine N-7

²²⁰⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (30.7.2009)]

NEUFELD

Alfred²²¹⁰ dr (Rzeszowu, Poljska, 5.7.1911 – ?)

- sin dr Mauricija Neufelda, advokata, i Hermine rođ. Kugel, Jevrej, oženjen Etelkom rođ. Spitzer. U braku je stekao kćerku Miru.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završio je 23. decembra 1939. i stekao zvanje doktora medicine.

Pripravničku službu proveo je kao volonter Hirušskog odjela Zakladne bolnice Kraljevskog univerziteta u Zagrebu, a potom u Državnoj bolnici u Slavonskoj Požegi.

Zavičajan je u Zagrebu od 10. juna 1936.

Vjenčao se u Zagrebu 27. jula 1941. sa Etelkom rođ. Spitzer.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 36.249–1941 od 4. septembra 1941, kao liječnik iz Zagreba upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 4.000 kuna. Raspoređen je na rad u Dom narodnog zdravlja u Tuzli. U Živinicama je radio na suzbijanju endemskog sifilisa. Na dužnost je stupio 6. oktobra 1941.

U Domu narodnog zdravlja u Tuzli radila je i njegova supruga Etelka Neufeld.

Prisegu vjernosti NDH položio je 14. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Tuzli.

Privremenu dužnost sreskog ljekara u Bosanskoj Krupi preuzeo je 13. juna 1943.

Pored supruge i kćerke, u zajedničkom kućanstvu živio je i otac dr Alfreda Neufelda.

Naredbom Ministarstva zdravstva NDH, R.Z. broj: 30.209–1944. od 30. septembra 1944, dobio je otkaz iz službe "zbog samovoljnog napuštanja službe".²²¹¹

Etelka rođ. Spitzer (Brod na Savi, 15.8.1916 – ?)

- kćerka Rudolfa Spitzera i Helene rođ. Adler, Jevrejka, apsolvant medicine.²²¹²

Mina (Tuzla, 22.6.1942 – ?)

- kćerka Alfreda Neufelda i Etelke rođ. Spitzer.

Nakon rođenja, kao Jevrejka, nije mogla biti upisana u Matičnom uredu u Tuzli. Pošto mu nije preostala druga mogućnost, njen otac upisao je rođenje djeteta u Župskoj redarstvenoj oblasti u Tuzli.²²¹³

Stella udata Wachslar (Rzeszow, Poljska, 2.11.1903 – ?)

- kćerka Filipa Neufelda, sudskog pristava, i Antonije rođ. Kugel, jevrejske vjere.

Vjenčala se 5. juna 1932 u Zagrebu sa Hinkom–Vladimirom Wachslarom, rimokatolikom. U braku su stekli kćerku Lidiju–Veru (rođ. 3. novembra 1933) i sina Emanuela–Milana (rođ. 25.8.1935).

Na Medicinskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je 30. aprila 1929. i stekla zvanje ljekara opšte prakse.

Zavičajno pravo stekla je u Novoj Gradišci 8. oktobra 1934.

Uspostavljanje NDH dočekala je obavljajući ljekarsku službu u Novoj Gradišci. Rješenjem Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 36.286–1941 od 4. septembra 1941, upućena je kao ugovorna liječnica na rad u Zavod za endemski sifilis u Banjaluci.

Iz Zavoda u Banjaluci na rad u Ambulantu za endemski sifilis u Mostaru premještena je 1. novembra 1942. U ambulanti u Mostaru položila je 12. novembra 1942. prisegu NDH.

²²¹⁰ U rodnom listu dr Alfreda Neufelda u opasci stoji: "Ime djeteta je Alfred a ne Aron".

²²¹¹ ARSBL, ZD, 35

²²¹² Isto

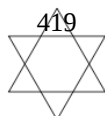
²²¹³ Isto

Odlukom talijanskih vojnih vlasti morala je sa ostalim Jevrejima u prvoj skupini napustiti Mostar i uputiti se u određeno mjesto.²²¹⁴

Sa otoka Hvara početkom 1943. dr Stela Wachsler molila je od Zavoda isplatu razlike u berivima. Isplata je odobrena, ali nije realizovana. Prema dopisu Zavoda od 10. februara 1944, *isplata nije moguća zbog nepoznatog boravišta* dr Stelle Wachsler– Neūfeld.²²¹⁵

²²¹⁴ Obavijest o napuštanju Mostara dr Stela Wachsler uputila je Domu narodnog zdravlja u Mostaru 20. novembra 1942.

²²¹⁵ ARSBL, ZD, 4

Jakob

Dana 23. septembra 1893. protokolirao je trgovinu mješovitom robom *Jakob Neumann* sa sjedištem u Banjaluci. Po smrti vlasnika radnja je prestala da postoji i 10. juna 1910. brisana je iz sudskog registra.²²¹⁷

Mađarski Jevreji Jakob Neumann i Jonas Weis registrovali su obrtničku radnju za prodaju špecerajske robe i maloprodaju duvana i špirita *Neumann i Weis* sa sjedištem u Banjaluci. U toku 1907. na ime poreza platili su iznos od 5.300 kruna. Radnja je brisana iz obrtnog registra 2. septembra 1924.²²¹⁸

Bertha (1882 – ?)

- kći trgovca Jakoba, vjere jevrejske.
Školske 1898/99. godine pohađala je I– b razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci.²²¹⁹

Adela (Banjaluka, 1884 – ?)

- kći trgovca Jakoba, vjere jevrejske.
Školske 1898/99. godine pohađala je I– b razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci.²²²⁰

Rudolf (Velika Kanjiža, Ugarska, 1892 – ?)

- sin Jozefa, krojača, sa obitavalištem u Pečuju, Ugarska, Jevrej.
Poslije završenog I razreda Trgovačke škole, 1. septembra 1908. upisao se u Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod trgovca Simona Herzlera iz Banjaluke.²²²¹

Josip

- član Nadzornog odbora Banke za trgovinu i obrt u Banjaluci.²²²²

Ljuba dr

Naredbom br. R.Z.180–O–I–1944 od 14. marta 1944. Ministarstvo zdravstva i udružbe NDH stavilo je van snage ugovor o radu, broj 21.057–O–1942 od 22. septembra 1942, sklopljen sa dr Ljubom Neumannom u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.²²²³

Arabella

Od 24. juna 1942. radila je kao nadničarka u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, Ambulanta u Maglaju. Obavljala je poslove pomoćne bolničarke. Nadnica za osmočasovni rad iznosila je 130 kuna.²²²⁴

²²¹⁶ Ovo se prezime pisalo i kao Nojman.

²²¹⁷ ARSBL, 23, broj 613

²²¹⁸ ARSBL, Registar obrta, broj 661/1907

²²¹⁹ ARSBL, 608, 1–15

²²²⁰ Isto, 1–14

²²²¹ ARSBL, 599, 1–19

²²²² *Bosansko– hercegovački kompas* 1912/1913.

²²²³ ARSBL, 74, broj 4.694/1944

²²²⁴ ARSBL, ZD, 36

NICK

Albert–Alfred dr (Sarajevo, 20.5.1902 – ?)

- sin Ignaca Nika i Klare rođ. Zauderer iz Sarajeva, ljekar, Jevrej, oženjen Jelisavetom Kolloman iz Koprivnice. U braku je stekao sinove Natka i Stanka.
Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završio je 30. juna 1924. i stekao zvanje doktora medicine.

Vjenčao se sa mr ph. Jelisavetom Kolloman u Koprivnici 29. januara 1928.

Zavičajan je u Zagrebu od 23. juna 1936, kada je stekao državljanstvo Kraljevine Jugoslavije.

Prešao je na rimokatoličku vjeru u Zagrebu 26. jula 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je 11. novembra 1942. u Ambulanti za suzbijanje endemskog sifilisa u Visokom. Rad u ovoj ambulanti započeo je 11. avgusta 1941.

Tokom ljeta 1943. bio je privremeno raspoređen na rad u Gradski zdravstveni odjel u Sarajevu. Na dužnost u Visoko vratio se 24. juna 1943.

Povećanje ugovorne nagrade sa 5.600 na 7.000 kuna nije realizovano jer je, prema izvještaju Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, "imenovani od polovine oktobra 1943. nestao u nepoznatom pravcu".²²²⁵

Preminuo je 28. aprila 1996. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²²²⁶

Jelisaveta mr ph. rođ. Kolloman (Koprivnica, 21.3.1903 – 19.6.1994)

- kćerka Richarda Kollomana i Antonije rođ. Gertmann iz Koprivnice.²²²⁷

Preminula je 19. juna 1994. Sahranjena na groblju Mirogoj u Zagrebu.²²²⁸

Natko (Podgorica, 9.11.1928 – ?)

- sin Alberta Nika i Jelisavete rođ. Kolloman.

Prešao je na rimokatoličku vjeru u Zagrebu 29. jula 1941.

Naredbom Ministarstva nastave broj 46.097 od 15. septembra 1941, morao je, kao Jevrej, napustiti školovanje u III razredu Franjevačke gimnazije u Visokom.²²²⁹

Stanko (Zagreb, 31.8.1935 – ?)

- sin Alberta Nika i Jelisavete rođ. Kolloman.

Prešao je na rimokatoličku vjeru u Zagrebu 26. jula 1941.²²³⁰

Stanko Nick, rođen 1935. u Visokom, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²²³¹

²²²⁵ ARSBL, ZD, 34

²²²⁶ [www.gradskagroblja.hr (2.7.2009)]

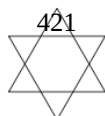
²²²⁷ Isto

²²²⁸ Isto

²²²⁹ Isto

²²³⁰ Isto

²²³¹ [www.jusp-jasenovac.hr (30.7.2009)]

ORNSTEIN²²³²

Eta rođ. Fröhlich (Čepin, Osijek, 1870 – ?)

- domaćica, majka dr Dragutina Ornsteina.
Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Ante Starčevića 51.²²³³

Dragutin–Karlo dr (Osijek, 8.10.1894 – ?)

- sin Emanuela Emila Ornsteina i Etelke Ete rođ. Fröhlich.

Godine 1912. završio je Veliku gimnaziju u Osijeku, a 1921. medicinski fakultet u Njemačkoj. Godine 1926. oženio se Elvirom Etom Grossmann, kćerkom Alberta i Tereze rođ. Kónig.

Od 7. avgusta 1929. do 28. aprila 1941. radio je kao ljekar u Okružnom uredu za osiguranje radnika u Osijeku. Odlukom ministra zdravlja u Vladi NDH Z. broj 30.187/41 od 19. avgusta 1941. upućen je na rad u Zavod za endemski sifilis u Banjaluci, gdje je radio kao honorarni a kasnije i kao ugovorni ljekar.

Na *brojidbenoj izkaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: rođen 8. oktobra 1894. u Osijeku, vjere jevrejske, oženjen, ima kćerku, ljekar. Sa porodicom je prešao na katoličku vjeru 18. oktobra 1941. u katoličkoj Župskoj crkvi u Banjaluci.²²³⁴

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Ante Starčevića 51.²²³⁵

Nestao je 19. septembra 1944. prilikom napada partizana na Banjaluku.²²³⁶

Elvira rođ. Grossmann (Osijek, 1906 – ?)

- kći Alberta Grossmanna i Tereze rođ. Kónig i supruga dr Dragutina Ornsteina, domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Ante Starčevića 51.²²³⁷

Milica zv. Mila (Osijek, 24.6.1928 – ?)

- učenica, kći dr Dragutina Ornsteina i Elvire rođ. Grossmann.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Ante Starčevića 51.²²³⁸

Dana 18. oktobra 1941. krštena je u rimokatoličkoj župi u Banjaluci.²²³⁹

Vlatko

Zajedno sa Salomonom Poljokanom bio je prokurista Banke za obrt i trgovinu u Banjaluci od njenog osnivanja 1911.²²⁴⁰

²²³² Ovo se prezime pisalo i kao Ornštajn.

²²³³ Popis broj 1

²²³⁴ ARSBL, 330, redni broj 194/1941

²²³⁵ Popis broj 1

²²³⁶ ARSBL, ZD, 37

²²³⁷ Popis broj 1

²²³⁸ Isto

²²³⁹ ARSBL, ZD, 37

²²⁴⁰ *Bosansko– hercegovački kompas*, 1912/1913.

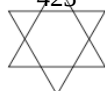
PANZER

Otto (Bugojno, 4.3.1907 – 14.1.1994)

- sin Davida, oružničkog stražara u mirovini iz Banjaluke, Jevrej.
Završio je 1917. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²²⁴¹
Preminuo je 14. januara 1994. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²²⁴²

²²⁴¹ ARSBL, 12, 2, red. broj 38/442

²²⁴² [www.gradskagroblja.hr (27.7.2009)]

Isak

Boravio je u Banjaluci 1863.

Od 1889. do 1897. bio je vijećnik Gradske opštine u Banjaluci.²²⁴⁴

Sofija (Banjaluka, 1856 – ?)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Petra Svačića 20.²²⁴⁵

Jakov (Banjaluka, 1.6.1924 – ?)

- unuk Sofije Papo iz Banjaluke (Medreska 8), stolar, Jevrej.

Završio je 1937. Treću mješovitu narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²²⁴⁶

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Petra Svačića 20.²²⁴⁷

Luna (Sanski Most, 5.5.1905 – ?)

- kći trgovca iz Sanskog Mosta, sefardska Jevrejka.

Školske 1918/19. godine pohađala je Rimokatoličku višu djevojačku školu *Marije pomoćnice* u Banjaluci.²²⁴⁸

Sumbul A. (Visoko, 1887 – logor Jasenovac, 1.6.1942)

- poreski kontrolor u penziji, suprug Ade Estere rođ. Levi, Jevrej.

Završio je narodnu osnovnu školu i franjevačku višu gimnaziju.

U državnu službu stupio je 12. maja 1907. u Poreski ured u Visokom, gdje je počeo da radi kao volonter.

U Poreski ured u Varcar Vakufu premješten je 21. avgusta 1907.

Poreski vježbenik XII činovničkog razreda pri Poreskom uredu u Bileći postao je 13. marta 1909. U Poreski ured u Banjaluci premješten je 12. avgusta 1910, a u Poresku upravu u Ljubuškom 31. decembra 1928. Od 9. septembra 1930. radio je u Poreskoj upravi u Makarskoj. U Vrbasku finansijsku direkciju u Banjaluci premješten je 15. septembra 1934.

Penzionisan je Rješenjem Ministarstva narodnog gospodarstva NDH, Odjel za državne finansije u Zagrebu, broj 11.933/1–1941 od 20. juna 1941.

Za rad u državnoj službi u periodu 1924–35. bio je ocijenjen ocjenom *vrlo– dobar*, a ocjenom *odličan* za period 1936–37.

Ukazom 27.593/39 od 1. septembra 1939. odlikovan je ordenom jugoslovenske krune V reda.²²⁴⁹

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik. Iz pritvora je pušten na slobodu.²²⁵⁰

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16a.²²⁵¹

Aleksandar Fuks, nadgruntovničar iz Banjaluke (dr Osmana Kulenovića 16b) tražio je 29. jula 1942. od Župske redarstvene oblasti Banjaluka povrat stvari (kanta za mlijeko,

²²⁴³ Hećim Isak Papo došao je iz Sarajeva u Banjaluku da liječi ljude lijekovima koje je sam pripravljaio od trava i korijenja. Bio je vješt u liječenju i uživao je veliki ugled u narodu, koji ga je nazvao Papić.

²²⁴⁴ ARSBL, ZP – Predsjednici Gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

²²⁴⁵ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁴⁶ ARSBL, 12, 2, red. br. 35/138

²²⁴⁷ Popis broj 1.

²²⁴⁸ ARSBL, 608, 19

²²⁴⁹ ARSBL, 17, evidencija službenika i namještenika 1929/45, str 91.

²²⁵⁰ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²²⁵¹ Popis broj 1, 2 i 3

konopac za veš, dva tanjira) koje su se nalazile u stanu Sumbula Pape u Ulici dr Osmana Kulenovića 16a. Porodica Sumbula Pape bila je prvi Fuksov susjed.²²⁵²

U prijavi ratne štete, koju je kao nasljednik oštećenog 23. avgusta 1945. u Kovinu podnijela Klarica Levi, kćerka Sumbula, domaćica, supruga dr Izidora Levija, stalnog boravišta u Cazinu, stacionirana u Vojnoj bolnici u Kovinu, stoji da su Sumbulu Papi, starom 55 godina, poreskom inspektor, sa stalnim boravištem u Banjaluci, u Ulici dr Osmana Kulenovića 16a, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (pokućstvo, namještaj, odjeća, obuća, gotov novac i neisplaćena zakupnina za kuću u Sarajevu). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 177.000 dinara.

Sumbul i Ada Papo odvedeni su u logor. U pismenoj izjavi kćerka Klarica navodi: *Čim su moji roditelji odvedeni iz svog stana u Banjaluci, Ulica dr Kulenovića 16a, ustaše i Nijemci raznijeli su sve, tako da ja, po povratku 1945. iz partizana, nisam ništa našla.*²²⁵³

Sumbul Papo, sin Avrama, rođen 1886. u Visokom, Srbin, umro je 1942. u logoru Jasenovac.²²⁵⁴

Ada–Ester rođ. Levi (Beograd, 1887 – logor Jasenovac, 1.6.1942)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16a.²²⁵⁵

U ostavinskom zaključku Sreskog suda Banjaluka broj O: 2524/47 od 6. januara 1949. i u zapisniku o popisu imovine, koji je sačinila Komisija III rejona u Sarajevu, broj 14.331/47, stoji da je Ada Estera Papo rođ. Levi, supruga Sumbula Papa, domaćica iz Banjaluke, *odvedena od ustaša u logor Jasenovac juna mjeseca 1942. gdje je i stradala*, da imovinu umrle čine kuća sa kućištem i dvorištem površine 65 m² i kuća sa kućištem i dvorištem površine 142 m² u Sarajevu, da je ukupna vrijednost imovine na dan popisa 97.000 dinara i da je zakonski nasljednik imovine usvojena kći Klarica Levi rođ. Papo iz Beograda.²²⁵⁶

Ada– Estera Papo rođ. Levi, rođena 1887. u Beogradu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²²⁵⁷

Avram (Mostar 1925 – ?)

- sin Alberta.

Kao učenik IV razreda Realne gimnazije u Banjaluci bio je oslobođen polaganja nižeg tečajnog ispita.²²⁵⁸

Godine 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16a.²²⁵⁹

Simha rođ. Levi (Banjaluka, 22.6.1880 – Banjaluka, 10.5.1946²²⁶⁰)

- kći Majera Levija i majke Mazalte rođ. Atijas.

Opštinski sud u Banjaluci poveo je postupak za proglašenje umrlom Simhe Papo rođ. Levi, kćerke Majera, iz Banjaluke, *koja je nestala tokom II svjetskog rata. Rok prijave sudu ili staraocu Džabić Muharemu, iz Banjaluke, Kozarska ulica 27, tri mjeseca.* (R–459/68).²²⁶¹

Avram (Sarajevo, 20.7.1892 – logor Jasenovac, 1942)

²²⁵² ARSBL, 84, Poreski ured, broj 979/1942

²²⁵³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 522/1945

²²⁵⁴ [www.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁵⁵ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁵⁶ ARSBL, 111, Ostavine, N–10

²²⁵⁷ [.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁵⁸ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1939/40.

²²⁵⁹ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁶⁰ Opštinski sud u Banjaluci, broj R–459/1969

²²⁶¹ *Službeni list SRBiH*, broj 38/1968

Na gimnaziji u Sarajevu maturirao je 1912. Studirao je francuski i njemački jezik u Beču i Parizu.

Prvo zaposlenje dobio je 1920. na Realnoj gimnaziji u Banjaluci, gdje je predavao francuski i njemački jezik.²²⁶²

Odlukom ministra prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 1. septembra 1924, iz Banjaluke je premješten na Drugu mušku gimnaziju u Sarajevo.²²⁶³

Avram Papo, sin Isaka, rođen 1892. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²²⁶⁴

Sarina (Bihać, 10.9.1898 – ?)

- kći vjeroučitelja Sante–Šemte iz Banjaluke.

Školske 1904/05. godine pohađala je prvi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod tetke Ernestine Nahmijas u Bjelića ulici 393.²²⁶⁵

Od 1909. do 1913. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Bijelića ulici 12.²²⁶⁶

Salamon (Visoko, 18.2.1901 – logor Jasenovac, 1944)

- sin učitelja Sante²²⁶⁷ Papo i majke Rifke rođ. Nachmias, suprug Line rođ. Danon, sa kojom je stekao sina Cadika Cezija.

Salamon Papo

Godine 1913. završio je Prvu dječačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci, a Veliku realnu gimnaziju 30. juna 1919. Školske 1916/17. dobio je stipendiju *La Benevolentie* u iznosu od 12 kruna i to samo za jedan mjesec.²²⁶⁸

Kraljevsku umjetničku akademiju u Zagrebu završio je 30. juna 1928. Kao učitelj vještina radio je od 1929. na gimnazijama u Novoj Gradišci, Bitolju i Bihaću.

Penzionisan je 23. oktobra 1941. Istog mjeseca interniran je u Bosanski Petrovac.²²⁶⁹

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište Gundulićevoj 18.²²⁷⁰

Salamon Papo, sin Šemte–Sante, rođen 1901. u Visokom, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.²²⁷¹

Lina rođ. Danon (Sarajevo, 1908 – ?)

- kći Cadika i Hane Danon, domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište Gundulićevoj 18.²²⁷²

Cadik Cezi (Nova Gradiška 17.6.1935 – ?)

- sin Salamona i Line rođ. Danon, učenik.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište Gundulićevoj 18.²²⁷³

²²⁶² *Otrgnuti od zaborav*, Sarajevo, 1983.

²²⁶³ *Narodno jedinstvo*, broj 112/1924

²²⁶⁴ [.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁶⁵ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 12–1904/1905 i 5–1906/1907

²²⁶⁶ ARSBL, 608, 8–11/526

²²⁶⁷ Kao ime oca upisano je i ime Šandor i Šemto

²²⁶⁸ XXII izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

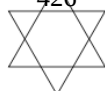
²²⁶⁹ ARSBL, ZDIL, 151

²²⁷⁰ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁷¹ [www.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁷² Popis broj 1, 2 i 3

²²⁷³ Isto

Među žrtvama fašističkog terora u Bihaću su sljedeći članovi porodice Papo: Salamon (50), profesor crtanja u gimnaziji, njegova supruga Lina (28) i sin Sadik– Sezi, dijete.²²⁷⁴

Josip–Jozef (Banjaluka, 1893 – ?)

- civilni geometar, oženjen Angelom rođ. Levi sa kojom je stekao sinove Leona i Samuela.

Od školske 1906/07. godine pohađao je i završio Gimnaziju u Banjaluci.²²⁷⁵

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 16. avgusta 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da kao građevinski tehničar putuje u Palestinu radi studija, te da je "stasa malena, lica odugog, kose crne, očiju smeđih, usta i nosa običnih".²²⁷⁶

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Garića 2.²²⁷⁷

Od početka jula mjeseca 1942. bio je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, a u logor je upućen 7. avgusta 1942.²²⁷⁸

Josip Papo, ovlašćeni civilni geometar u Banjaluci, u 1941. po ustašama zatvoren u Jasenovac, do danas se nije javio živ, evidentirano je u Spisku civilnih geometara koji su imali sjedište u Banjaluci. Sreski narodni odbor u Banjaluci dostavio je Spisak 8. maja 1946. Odjeljenju za katastar pri Ministarstvu finansija Narodne vlade BiH.²²⁷⁹

Zaključkom Sreskog suda u Banjaluci, Dn broj 1.300/56 od 16. jula 1956, određena je uknjižba prava vlasništva nekretnina Erne, Samuela i Hame Papo u korist Josipa Papa iz Novog Sada, Ulica Petra Drapšina 52.²²⁸⁰

Angela–Angelina rođ. Levi (Bosanska Dubica, 1897 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici biskupa Garića 2.²²⁸¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućom Angeline Papo koja u vrijeme preuzimanja imovine nije bila u Banjaluci.

Prema prijavi prihoda, zgrada Angeline Papo u Ulici Matije Divkovića 31 izdata je pod zakup (prizemlje) Mariji Vidaković uz godišnju kiriju od 3.000 kuna. Sprat iste kuće izdat je Peri Tukeriću uz godišnju kiriju od 2.160 kuna. Prizemna zgrada u dvorištu izdata je pod zakup Ilić Ratku uz godišnju najamninu od 960 kuna. Imovinom Angeline Papo upravljao je Mustafa Durić.²²⁸²

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 6. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara, kao zastupnika oštećene, stoji da su Angelini Papo, sa stalnim boravištem u Banjaluci (Divkovića ulica 31) od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća i šupa oduzete i oštećene bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 10.000 dinara a po .²²⁸³

Zgrada u Banjaluci u Beogradskoj ulici 31, bivše vlasništvo Angele Papo, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje kuće izdato je pod zakup Petru Jokiću, a potkrovlje Jozi Brniću.²²⁸⁴

²²⁷⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

²²⁷⁵ Godišnji izvještaji Realne gimnazije u Banjaluci

²²⁷⁶ ARSBL, 4, AJ 28–44

²²⁷⁷ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁷⁸ ARSBL, Evidencije Župske redarstvene oblasti Banjaluka, broj 24

²²⁷⁹ ARSBL, 99, katastar, broj 5.771/1946

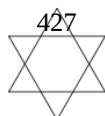
²²⁸⁰ ARSBL, 114, Ured za katastar, Dn broj 1.300/1956

²²⁸¹ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁸² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 40/1942

²²⁸³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²²⁸⁴ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

Angelina Papo rođ. Levi, kćerka Leona, rođena 1897. u Bosanskoj Dubici, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²²⁸⁵

Leon (Bosanska Gradiška, 1927 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Josipa i Angele Papo, učenik.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Garića 2.²²⁸⁶

Leon Papo, sin Jozefa, rođen 1928. u Bosanskoj Gradišci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²²⁸⁷

Samuel (Bosanska Gradiška, 1930 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Josipa, učenik.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici biskupa Garića 2.²²⁸⁸

Samuel Papo, sin Jozefa, rođen 1930. u Bosanskoj Gradišci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²²⁸⁹

Samuel

U toku 1922. i 1930. registrovao je obrtničke radnje sa sjedištem u Banjaluci.²²⁹⁰

Sjedište radnje staretinarskom robom bilo je u Beogradskoj ulici 28, a 3. februara 1934. radnja je preseljena u Ulicu Tanaska Rajića. Radnja je brisana iz obrtnog registra 9. oktobra 1941.²²⁹¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućom Samuela Pape, koji se u vrijeme preuzimanja imovine nije nalazio u Banjaluci. Njegovu kuću u Divkovića ulici 31 Stambeni ured u Banjaluci iznajmio je 9. februara 1942. Ludoviku Eduardu uz godišnju najamninu od 3.000 kuna. Imovinom je upravljao Mustafa Durić.²²⁹²

Stan u Ulici biskupa Benlića 14, bivše vlasništvo Samuela Papa, Poreski ured u Banjaluci izdao je pod zakup Osmanu Memiću 1. aprila 1942. uz mjesečnu nadoknadu od 1.440 kuna.²²⁹³ Isti lokal je 14. juna 1942. izdat pod zakup trgovcu Reši Radovcu uz mjesečnu nadoknadu od 1.800 kuna.²²⁹⁴

Moritz

Godine 1928. registrovao je obrtničku radnju u Banjaluci.²²⁹⁵

Na spisku političkih zatvorenika Župske redarstvene oblasti u Banjaluci pod rednim brojem 14 zaveden je Moric Papo. U zatvor je doveden 4. juna 1942. zbog skrivanja jevrejskog porijekla.²²⁹⁶

Jozef S.

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik. Iz pritvora je pušten na slobodu.²²⁹⁷

²²⁸⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁸⁶ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁸⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁸⁸ Popis broj 1, 2 i 3

²²⁸⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²²⁹⁰ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 165/1922 i 8/1930

²²⁹¹ ARSBL, Registar radnji, II–1932–313 i IV– 1938– 27; OSBL, broj Fi–150/1931

²²⁹² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 39/1942

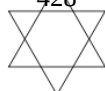
²²⁹³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 432/1942

²²⁹⁴ Isto, broj 799/1942

²²⁹⁵ ARSBL, Indeks registra radnji, broj 64/1928

²²⁹⁶ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ,VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 587/IV

²²⁹⁷ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

Palomba rođ. Elijan (Bosanska Gradiška, 15.4.1895 – logor Stara Gradiška, 27.7.1942²²⁹⁸)

- kći Abrahama Avrama Elijana i majke Hane rođ. Poljokan, supruga Jozefa Papa.
Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 42.²²⁹⁹

Palomba Papo rođ. Elijan, kćerka Abrahama, rođena 1895. u Bosanskoj Gradišci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²³⁰⁰

Estera (Sarajevo, 1922 – ?)

- kći Jozefa, domaćica.
Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Gundulićevoj 42.²³⁰¹

Samuel (Sarajevo, 1923²³⁰² – logor Jasenovac, 30.7.1942²³⁰³)

- sin Jozefa i Pepike Papo, radnik.
Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Gundulićevoj 42.²³⁰⁴

Samuel Papo, sin Jakoba, rođena 1923. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁰⁵

Erna (Sarajevo, 1920 – logor Jasenovac, 30.7.1942²³⁰⁶)

- kći Jozefa i Pepike Papo.
Uhapšena je u toku ili poslije ofanzive na Kozaru. Bila je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci i pritvorenik u Crnoj kući 22– 29. jula 1942.²³⁰⁷

Erna Papo, kćerka Jozefa, rođena 1920. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁰⁸

Hana (Sarajevo, 1930 – logor Jasenovac, 30.7.1942²³⁰⁹)

- kći Jozefa i Pepike Papo.
Hana Papo, kćerka Jozefa, rođena 1930. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³¹⁰

Loti rođ. Noje (Vatra Dornai, Rumunija, 1903 – ?)

- domaćica.
Godine 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 53.²³¹¹

Zlata (Sarajevo, 10.2.1915 – ?)

- kći trgovca Izaka Papa.
Maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci školske 1932/33. godine.²³¹²

Mihailo (Banjaluka, 28.11.1920 – ?)

²²⁹⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²²⁹⁹ Popis broj 1

²³⁰⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]; ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²³⁰¹ Popis broj 1

²³⁰² Kao godina rođenja upisana je i 1924.

²³⁰³ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²³⁰⁴ Popis broj 1

²³⁰⁵ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 811/1952; [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³⁰⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²³⁰⁷ ARSBL, Evidencije Župske redarstvene oblasti Banjaluka, broj 58.

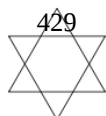
²³⁰⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³⁰⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²³¹⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³¹¹ Popis broj 1, 2 i 3.

²³¹² Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1932/33.

- sin trgovca Isaka, Jevrej.

U vremenu 1937–40. pohađao je Stručnu produžnu školu u Banjaluci. Izučavao je vulkanizerski zanat kod Gustafa Kamela iz Banjaluke. U pojedinim nastavnim predmetima ocijenjen je ocjenom *nedovoljan*, dok u pojedinim nije ocijenjen. Iz škole je ispisan 31. juna 1940.²³¹³

Jozef

Kao učenik IV razreda Realne gimnazije u Banjaluci bio je oslobođen polaganja nižeg tečajnog ispita.²³¹⁴

Pepika–Pepica (Bosanska Gradiška, 15.4.1895 – Logor Jasenovac, 1942)

- kćerka Avrama Elijana i Hane rođ. Poljokan. Udata za Jozefa Papo.²³¹⁵

Bila je zatvorenik Župske redarstvene oblasti u Banjaluci. Uhapšena je u toku ili poslije kozarske ofanzive i bila pritvorena u Crnoj kući 20– 29. jula 1942.²³¹⁶

Zbog ilegalnog putovanja, zajedno sa Pepicom Papo uhapšeni su Samuel i Erna Papo. Svih troje su 20. jula 1942. pritvoreni na deset dana. U pritvoru su se nalazili 28. i 29. jula 1942.²³¹⁷

Pepika Papo, kćerka Avrama, rođena 1895. u Novom Sadu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³¹⁸

Rifka (Bosanski Petrovac, 1902 – ?)

U zatvoru *Crna kuća* u Banjaluci među uhapšenima se nalazila i Rifka Papo, žena Jozefa, stara 42 godine, vjere jevrejske, rođena u Bosanskom Petrovcu, sa prebivalištem u Prijedoru, domaćica. Zatvorena je 25. juna neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942).²³¹⁹

Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka 2. avgusta 1942. uputilo je zapovjedniku redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci izvještaj o tome da su 7. avgusta upućeni u logor sljedeći Jevreji koje su Redarstvu predale njemačke vlasti: David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov.²³²⁰

Mira rođ. Salom, preudata Kulušić

U postupku nacionalizacije zgrada i dijelova zgrada, na obrascu N– 2 od 25. septembra 1958. evidentirana je kao raniji sopstvenik (suvlasnik) polovine zgrade u Ulici Vese Masleše 5, koja ima prizemlje i jedan sprat, odnosno jedan jednosoban stan i jednu poslovnu prostoriju, te polovine zgrade u Ulici Rade Ličine 19, koja ima prizemlje i jedan sprat, odnosno dva jednosobna i dva dvosobna stana i polovine zgrade u Ulici Rade Ličine 17, koja ima jedan dvosoban stan.²³²¹

Flora rođ. Altarac (Banjaluka, 25.12.1903 – ?)

- kćerka Izidora i Lenke rođ. Nahmijas, supruga Jozefa Papo– Papića iz Banjaluke. Brak su sklopili u Banjaluci 1938.²³²²

²³¹³ ARSBL, 599, 11–29 i 11–30

²³¹⁴ Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci za 1939/40.

²³¹⁵ Administrativna služba grada Banjaluke, Matični ured, MKU, broj 234/1946

²³¹⁶ ARSBL, Evidencije Župske redarstvene oblasti Banjaluka, broj 72

²³¹⁷ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 49/8–1, K 162

²³¹⁸ [www.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³¹⁹ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–9, K 167

²³²⁰ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 40/15–12 K 171a

²³²¹ ARSBL, 114, Nacionalizacija

²³²² Administrativna služba grada Banjaluke, Matični ured, MKR – rekonstrukcija XIV, broj 1857/1963

Godine 1946. pokrenula je postupak proglašavanja umrlom njene majke Lenke Altarac rođ. Nahmijas, ubijene u logoru Jasenovac.²³²³

Jakov (Sarajevo, 17.2. 1907 – ?)

- sin Elizazara i Sultane Papo, tapetar.

Radio je od 6. aprila 1927. do 17. aprila 1941.

Od 17. aprila 1941. do 21. juna 1945. bio je vojni zarobljenik u logoru Tešin–Langsdorf. U toku 1962, kao radniku Narodnog pozorišta u Banjaluci, u poseban radni staž priznato mu je vrijeme provedeno u zarobljeništvu.

U Banjaluci se 11. decembra 1960. vjenčao sa Marijom Cvenarski iz Laminaca, opština Bosanska Gradiška.²³²⁴

Berta

Pripadala je grupi studenata marksista u Beogradu, zajedno sa Filipom Bajkovićem, Vojom Rakićem, Ružom Oljača i jednim Crnogorcem.

Ruža Oljača i Berta Papo radile su na partijskoj tehnici (rad na pisačkoj mašini, matrici i sl.). Obje su uhapšene 21. aprila 1933. Provele su tri mjeseca u zatvoru (tri nedjelje u staroj zgradi Uprave policije – Glavnjači, tri nedjelje u novoj zgradi, a ostatak u okružnom zatvoru na Adi Ciganliji).²³²⁵

Jakov

U Zaštitnom redarstvu za grad Banjaluku saslušao ga je 15. novembra 1942. Rudi Weiss. Dao je podatke o deseterici banjalučkih komunista i njihovih simpatizera.²³²⁶

Nalazi se na spisku osoba koje su bile u podrumu zatvora Zaštitnog redarstva u Banjaluci 10–17. decembra 1942.²³²⁷

Jozef

- gradski knjigovođa iz Bihaća.

Iz Prijedora je 21. januara 1942. od Velike župe Sana i Luka tražio odobrenje boravka u Ključu sebi i svojoj supruzi Riki. Molba je odbijena, a o tome je molitelj obaviješten 14. aprila 1942. u Prijedoru.²³²⁸

Među žrtvama fašističkog terora u Bihaću su sljedeći članovi porodice Papo: Jozef (44), sin Moše, službenik, njegova supruga Rifka (42) i sin Moric (12), učenik.²³²⁹

Leon–Juda (Sarajevo, 7.1.1901 – ?)

- sin Salamona i Merkade rođ. Papo, trgovac. U logor na Sajmište doveden je 12. oktobra 1944.²³³⁰

Rafael (Sarajevo, 1904 – ?)

- sin Davida, trgovca iz Banjaluke, Jevrej.

Završio je 1916. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²³³¹

Nakon završene osnovne škole, upisao se 1916. u Šegrtsku školu u Banjaluci. Trgovački zanat izučavao je kod oca.²³³²

²³²³ ARSBL, 111, broj 5.946/1947

²³²⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matični ured, MKV, XII, broj 351/1960

²³²⁵ ARSBL, lični fond Milan Vukmanović (1926–1993), Kazivanja Ruže Oljača

²³²⁶ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 94/2–1, K156

²³²⁷ ARSBL, fotokopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 54/8–12, 14, 16, 18, 20 i 25, K162

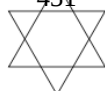
²³²⁸ ARSBL, 74, broj 6.587/1942

²³²⁹ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

²³³⁰ Podatke dao Zoran Mačkić

²³³¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 28/32/II

²³³² ARSBL, 599, 1–60

David (Split, 8.1.1929 – ?)

- sin Morica, trgovca iz Banjaluke (Aleksandrova 55), Jevrej.
Završio je 1929. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²³³³

Moric

Među žrtvama fašističkog terora u Bihaću nalaze se sljedeći članovi porodice Papo: Moric (30), službenik preduzeća *Otpad* Sarajevo, njegova supruga Regina (26) i sin Cevi (2).²³³⁴

Juso (1889 – ?)

- sin Isaka,

U Sanskom Mostu su avgusta 1942. ustaše i policija uhapsile sve Jevreje. Osim Juse, od članova porodice Papić uhapšeni su i u logoru Stara Gradiška ubijeni njegova supruga Erna (1898) i sinovi Isak (1929) i Avram (1932).²³³⁵

Juso, Mordo, Salamon, Muheld, Juda, Jakov, Karolina, Regina, Flora, Lunica, Perer, Isak i Avram Papić, Jevreji iz Sanskog Mosta, zatočeni su u logoru, a sudbina im nije poznata. Vlasnici su kuće u Sanskom Mostu u Kecmanovića ulici, vrijedne 10.000 dinara. Na osnovu odluke Sreskog suda u Sanskom Mostu, broj R-72/1945, kuća se nalazi pod privremenom državnom upravom.²³³⁶

Juso Papo, sin Isaka, rođen 1899. u Sanskom Mostu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³³⁷

Mordehaj dr (Sarajevo, 23.12.1911 – ?)

- sin Jude Elizazara i Mazalte rođ. Altarac.
Zavičajan je u Sarajevu od 23. novembra 1928.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završio je 30. novembra 1940. i stekao zvanje doktora medicine.

Od dana 9. decembra 1941, bez zvaničnog namještenja, u Higijenskom zavodu u Sarajevu radio je na poslovima suzbijanja pjegavog tifusa, od kojeg je i sam obolio u proljeće 1942.

Naređenjem Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 72.129-1942 od 13. novembra 1942, postavljen je za ugovornog službenika Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci sa mjesečnom nagradom od 3.800 kuna i raspoređen na rad u Higijenski zavod u Sarajevu.

Aprila 1943. Higijenski zavod u Sarajevu tražio je od Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci odobrenje da Papo dr Mordehaj položi zakletvu.²³³⁸

Mordehaj Papo, sin Jude, rođen 1911. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³³⁹

Bernardica rođ. Baruch (Banjaluka, 10.2.1943 – ?)

- kćerka Jakoba Barucha i Helene rođ. Ćorić, udala se 21. marta 1964. u Sarajevu za Albina Papa.²³⁴⁰

Irena rođ. Engel (24.12.1914 – ?)

²³³³ ARSBL, 12, 2, red. br. 29/1587

²³³⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941-1942*, Bihać u Novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

²³³⁵ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka 2008.

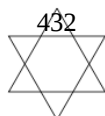
²³³⁶ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

²³³⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³³⁸ ARSBL, ZD, 40

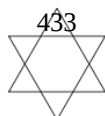
²³³⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³⁴⁰ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKR – rekonstrukcija VIII, broj 33/1943

- kćerka Morica i Flore rođ. Levi, iz Banjaluke, udala se 19. septembra 1924. za Danijela Papa.²³⁴¹

²³⁴¹ Isto, rekonstrukcija XII, broj 333/1954

Jakob (Derventa, 1883 – logor Jasenovac, 1942)

Godine 1917. imao je registrovanu obrtnu radnju sa sjedištem u Banjaluci.²³⁴³

Dana 21. marta 1918. protokolirao je trgovinu manufakturnom i pomodnom robom *Jakob L. Pezach* sa sjedištem u Banjaluci. Radnja je brisana iz sudskog registra 26. novembra 1924.²³⁴⁴

U molbi za izdavanje putovnice za Beč, Prag i Pariz, koju je 10. decembra 1919. podnio Gradskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose i očiju smeđih, usta i nosa običnih".²³⁴⁵

Dana 16. januara 1920. podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²³⁴⁶

Jakob Pesah, sin Levija, rođen 1883. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁴⁷

Rachela (Banjaluka, 1892 – ?)

- domaćica.

U molbi za izdavanje putovnice za Beč, Prag i Pariz, koju je 10. decembra 1919. podnijela Gradskom uredu u Banjaluci, navela je da će pratiti supruga i da je "stasa visokog, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa običnih".²³⁴⁸

Dana 16. januara 1920. podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²³⁴⁹

Jozef

- trgovačku firmu pod nazivom "Josef David Pezach" u Derventi registrovao je 12. septembra 1884. pod brojem 2.630/gr VIII/69. Potpisivao se jevrejskim pismom.²³⁵⁰

Rafael

- trgovačku firmu pod nazivom "Rafael Pezach" u Derventi registrovao je 12. septembra 1884. pod brojem 2.631/gr VII/70.²³⁵¹

Jozef L. (Derventa, 1876 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Levija Pezacha.

Bio je zastupnik Jevreja za srez Derventu do 1918.²³⁵²

Dana 21. marta 1925. Sreskom uredu u Derventi podnio je zahtjev za izdavanje putne isprave za Španiju, Austriju i Englesku, gdje putuje radi obavljanja trgovačkih poslova. U zahtjevu navodi da je trgovac, sa stalnim boravištem u Derventi, "star 49 godina, stasa malog, lica oblog, očiju i kose smeđih, a nosa i usta običnih".²³⁵³

Jozef Pesah, sin Levija, rođen 1877. u Derventi, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²³⁵⁴

²³⁴² Ovo se prezime pisalo i kao Pesah.

²³⁴³ ARSBL, Indeks obrtnog registra, broj 64/1917

²³⁴⁴ ARSBL, 23, Registar inokosnih tvrtki, broj Fi-93/1918

²³⁴⁵ ARSBL, 23, AJ 29-78

²³⁴⁶ ARSBL, 18 Evidencija izdatih putnih isprava, broj 29

²³⁴⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (4.8.2009)]

²³⁴⁸ ARSBL, 23, AJ 29-79

²³⁴⁹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 28

²³⁵⁰ *Sarajevski list*, 1884.

²³⁵¹ Isto

²³⁵² *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1916. ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

²³⁵³ ARSBL, 5, AJ 8-335

²³⁵⁴ [www.jusp-jasenovac.hr (4.8.2009)]

David L. (Derventa, 1861 – ?)

- sin Levija Pezacha, trgovca iz Dervente.

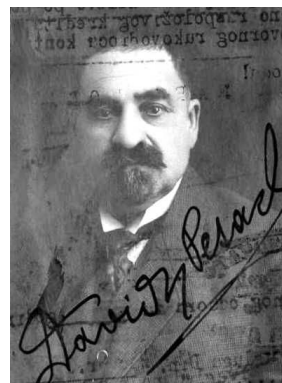
David Levi Besah (Pesah) iz Dervente kupio je od Hasage Omerbegovića iz Kobaša tri oranice u selu Korovi srez Prnjavor i to:

- njivu *Ada* površine 45 dunuma, koja graniči sa istoka Osovicom, zapada Abdulahom, juga putom i sjevera Savom. Njiva je prema ugovoru plaćena 300 forinti,
- njivu zvanu *Njiva*, površine 48 dunuma, koja graniči sa istoka Osovicom, zapada Fehimom, juga Fatimom i sjevera Motajicom. Njiva je prema ugovoru plaćena 300 forinti,
- njivu zvanu *Kruščik*, površine 8 dunuma, koja graniči sa istoka Osojicom, zapada Fehimom, juga Bogdanovićem i sjevera Motajicom. Njiva je prema ugovoru plaćena 64 forinte.

Tapije su izdate u Sreskom sudu Prnjavor 15. jula 1884.²³⁵⁵

Godine 1892. u Derventi je registrovao trgovačku firmu.²³⁵⁶

Godine 1921. Sreskom uredu u Derventi podnio je zahtjev za izdavanje putne isprave za Austriju, Njemačku, Italiju, Tursku, Čehoslovačku, Palestinu, Kairo i Krakov, gdje putuje radi obavljanja trgovačkih poslova.²³⁵⁷

David L. Pezach

Safira (Derventa, 1870 – ?)

- domaćica iz Dervente.

Tražila je 1921. od Sreskog ureda u Derventi izdavanje putne isprave radi putovanja u Čehoslovačku.²³⁵⁸

Dona (Derventa, 1889 – ?)

- kći Davida L. Pesacha, domaćica iz Dervente.

U molbi podnijetoj 19. aprila 1920. Sreskom uredu u Derventi, tražila je izdavanje putne isprave radi odlaska na liječenje u Čehoslovačku. U molbi je navela da je "stasa niskog, lica okruglog, očiju smeđih, kose crne, nosa pravilnog, usta običnih".

Zahtjev je proširen 1921. i na Austriju.²³⁵⁹

David–Levi (Derventa, 1889 – ?)

- sin Davida Pescha, trgovac iz Dervente.

Dana 25. septembra 1920. Sreskom uredu u Derventi podnio je molbu za izdavanje pasoša za Čehoslovačku, Njemačku, Austriju i Mađarsku, gdje putuje radi obavljanja trgovačkih poslova. U molbi stoji da je "stasa srednjeg, lica odugog, očiju, kose i brkova crnih, nosa pravilnog, usta običnih". Molbi je udovoljeno. Zahtjev je obnovljen 1921.²³⁶⁰

Jozef (Derventa, 1890 – ?)

- sin Davida Pesacha, trgovac iz Dervente.

Dana 5. decembra 1936. kod Okružnog suda u Banjaluci registrovao je električnu centralu i gradski vodovod.²³⁶¹

²³⁵⁵ ARSBL, SSPR, Tapije, tekući broj 301, 202 i 303

²³⁵⁶ *Bosnischer Bote*, 1900.

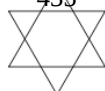
²³⁵⁷ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 208 i AJ 29–44

²³⁵⁸ Isto, redni broj 370

²³⁵⁹ Isto, redni broj 593, AJ 8/13 i AJ 27–35

²³⁶⁰ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919– 1921), redni broj 740. i AJ 29–142

²³⁶¹ ARSBL, 23, Registar društava, broj F–483/1936–2

Od Sreske oblasti u Derventi tražio je 1921. izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju.²³⁶²

Molbu za produženje putne isprave za Njemačku, Italiju Francusku, Rumuniju, Čehoslovačku i Švajcarsku obnovio je 10. oktobra 1924. U molbi navodi da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova, te da je "star 33 godine, stasa niskog, lica oblog, očiju modrih, kose kestenjaste, nosa i usta naravnih".²³⁶³

Jozef

Godine 1884. registrovao je firmu u Derventi.²³⁶⁴

Juda (Derventa, 1880 – ?)

- sin Josefa, trgovac iz Dervente.

Dana 17. jula 1920. Sreskom uredu u Derventi podnio je molbu za izdavanje pasoša za Italiju, gdje putuje radi nabavke manufakturne robe. U molbi stoji da je "stasa srednjeg, lica odugog, očiju tamnosmeđih, ćelav, nosa pravilnog, usta običnih".²³⁶⁵

Sida (Derventa, 1903 – ?)

- privatnica iz Dervente.

Od Sreskog ureda u Derventi 1921. je tražila izdavanje putne isprave za Čehoslovačku.²³⁶⁶

Sultana (Derventa, 1903 – ?)

- domaćica iz Dervente.

Od Sreskog ureda u Derventi 1921. je tražila izdavanje putne isprave za Austriju i Čehoslovačku.²³⁶⁷

Flora (Derventa, 1885 – ?)

- učenica iz Dervente.

Od Sreskog ureda u Derventi 1921. je tražila izdavanje putne isprave za Beč.²³⁶⁸

Regina (Derventa, 1906 – ?)

- privatnica iz Dervente.

Dana 29. septembra 1926. Sreskom uredu u Derventi podnijela je molbu za izdavanje putne isprave i odlaska na liječenje u Austriju i Italiju. Molbi je udovoljeno.²³⁶⁹

Moritz J. (Bosanski Brod, 1878 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Jozefa Pezacha, trgovac iz Dervente.

Dana 2. septembra 1925. Sreskom uredu u Derventi podnio je molbu za izdavanje putne isprave za Austriju, Čehoslovačku, Španiju i Rumuniju, gdje putuje radi obavljanja trgovačkih poslova. U molbi navodi da je "stasa srednjeg, lica okruglog, očiju smeđih, kose crne, brkova smeđih, nosa pravilnog, usta običnih".²³⁷⁰

Moric Pesah, sin Jozefa, rođen 1882. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁷¹

²³⁶² ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 362 i 831

²³⁶³ ARSBL, 5, AJ 8–189

²³⁶⁴ *Bosnischer Bote*, 1900.

²³⁶⁵ ARSBL, 4, AJ 29–122

²³⁶⁶ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 371

²³⁶⁷ Isto, redni broj 422

²³⁶⁸ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919– 1921), redni broj 637.

²³⁶⁹ ARSBL, 5, AJ 8–556

²³⁷⁰ ARSBL, 5, AJ 8–548

²³⁷¹ [www.jusp-jasenovac.hr (4.8.2009)]

Rifka (Derventa 1911 – ?)

- kćerka Moritza Pezacha iz Dervente, učenica.

Dana 2. septembra 1925. Sreskom uredu u Derventi podnijela je molbu za izdavanje putne isprave za Beč, gdje putuje radi školovanja. U molbi stoji da je "stasa malog, lica okruglog, očiju zelenih, kose smeđe, nosa pravilnog, usta običnih".²³⁷²

H.

- imao je registrovanu firmu u Derventi od 1887.²³⁷³

Juda D.

- imao je registrovanu firmu od 1890. u Bosanskom Brodu.²³⁷⁴

David (Bosanski Brod, 1872 – ?)

- trgovac iz Bosanskog Broda.

Godine 1921. od Sreske ispostave u Bosanskom Brodu tražio je izdavanje putne isprave za Austriju.²³⁷⁵

Firmu *David J. Pesah i sinovi* u Bosanskom Brodu osnovali su Leon, Josip i Salomon Pesah. Poslovni odnos Društva započeo je 7. novembra 1935, a registrovan je u Okružnom sudu u Banjaluci 28. marta 1936.²³⁷⁶

Flora (Bosanski Brod, 1885 – ?)

- domaćica iz Bosanskog Broda.

Godine 1921. od Sreske ispostave u Bosanskom Brodu tražila je izdavanje putne isprave za Čehoslovačku.²³⁷⁷

Leon

Sreski sud u Bosanskom Brodu 12. decembra 1946. pokrenuo je postupak proglašenja mrtvim Leona, Salomona i Josifa Pesaha, sinova Davidovih, koje su ustaše 1941. odvele iz Bosanskog Broda.

Zahtjev za pokretanje postupka podnijela je Estera Altarac iz Travnika, udovica Mojsija Altarca.²³⁷⁸

Leon Pesah, sin Davida, rođen 1910. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²³⁷⁹

Salomon Pesah, sin Davida, rođen 1913. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²³⁸⁰

Jozef Pesah, sin Davida, rođen 1908. u Bosanskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²³⁸¹

Erna (Bosanski Brod, 1909 – ?)

- privatnica iz Bosanskog Broda

²³⁷² ARSBL, 5, AJ 8–548

²³⁷³ *Bosnischer Bote*, 1900.

²³⁷⁴ Isto

²³⁷⁵ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 737

²³⁷⁶ ARSBL, 23, Registar društava, broj F–376/35–5

²³⁷⁷ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 499

²³⁷⁸ *Službeni list NRBiH*, broj 11/1947

²³⁷⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³⁸⁰ Isto

²³⁸¹ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

Dana 21. maja 1925. Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnijela je molbu za izdavanje putne isprave za Italiju. U molbi navodi da je "stara 16 godina, stasa malog, lica oblog, očiju kestenjastih, kose tamno kestenjaste, nosa i usta običnih".²³⁸²

²³⁸² ARSBL, 5, AJ 8-283

PIJADE

Avram

Španski Jevrej iz Srbije, dana 9. septembra 1909. protokolisaio je tapetarsku radnju sa sjedištem u Albrechtovoj ulici.²³⁸³

²³⁸³ ARSBL, Registar obrta, broj 170/1909

PINCHASS²³⁸⁴

Flora udova Klemm (Bugojno, 1.4.1909²³⁸⁵ – ?)

- kći rabina Izaka Pinchassa i Ane rođ. Alhalel iz Jajca, Jevrejka, zavičajna u Jajcu, udata za Ivana Klemma, sa kojim je stekla kćerku Hildegardu.

Od 1921. do 1923. privatno je pohađala Rimokatoličku višu djevojačku školu u Banjaluci.

Redovno je pohađala privatnu samostansku školu u Jajcu.²³⁸⁶

Školske 1923/24. godine sa odličnim uspjehom završila je četvrti razred i niži tečajni ispit na Ženskoj građanskoj školi sestara Dragocjene krvi Isusove u Jajcu.

Odlukom Oblasne direkcije katastra u Sarajevu od 12. maja 1927. primljena je kao pomoćna dnevničarka kod Evidencije katastra u Jajcu, uz mjesečnu nagradu od 600 dinara.

Vjenčala se za Ivana Klemma, tvorničkog namještenika, u Jajcu 30. januara 1934.

Na katoličku vjeru prešla je 18. jula 1939. u Jajcu.

Florijana Klemm je sa 13 godina i 10 mjeseci staža, Odlukom Kotarskog predstojništva u Jajcu od 14. maja 1941, postala zvaničnik dnevničar u Mjerničkom uredu u Jajcu.²³⁸⁷

Odlukom Državne riznice u Zagrebu premještena je 25. maja 1942. u Poreski ured u Jajcu kao ugovorni službenik.

Prisegu vjernosti NDH položila je 28. avgusta 1942. u Poreskom uredu u Jajcu.

U Izjavi o rasnoj pripadnosti od 16. marta 1943. navodi da među svojim precima ima pripadnika nearijevskog porijekla.

Ugovorna naknada joj je od 21. oktobra 1943. povećana sa 2.200 na 4.000 kuna.

Otpuštena je iz državne službe 24. februara 1945. Državnu službu samovoljno je napustila.²³⁸⁸

Halpern

- pekarski radnik i trgovac mješovitom robom na malo u Banjaluci.

Radnju je registrovao 27. septembra 1918. kod Okružnog suda u Banjaluci. Radnja je prestala sa radom 28. februara 1925.²³⁸⁹

Flora Pinchass

²³⁸⁴ Ovo se prezime pisalo i kao Pinhas i Pinkas.

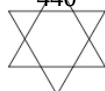
²³⁸⁵ Kao datum rođenja upisan je i 1. maj 1909.

²³⁸⁶ ARSBL, 608, 7/5–12

²³⁸⁷ ARSBL, 76, broj 31.011/1941

²³⁸⁸ ARSBL, ZD, 68

²³⁸⁹ ARSBL, 23, broj F–115/17–1

PINTO

Zlata (Turbe, 1914 – logor Đakovo, 1942)

- kći Jude i majke Laure.

Nižu gimnaziju završila je u Travniku, a Učiteljsku školu u Banjaluci. Radila je kao učiteljica u Pećigradu.

Početak rata uhapšena je zajedno sa bratom i odvedena u Bihać, odakle je vraćena sa nalogom da ode roditeljima u Turbe.

Početak 1942, zajedno sa sestrom Nadom Pinto, rođenom 1917, domaćicom, ustaše su je iz Turbeta odvele u logor Đakovo i zatočili u bivšem mlinu.²³⁹⁰

Umrula je marta ili aprila 1942.²³⁹¹

Zlata Pinto, kćerka Jude, rođena 1914. u Turbetu kod Travnika, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²³⁹²

Nada (1917 – ?)

- kćerka Jude i Laure Pinto, domaćica.

Sreski sud u Travniku 15. februara 1947, pod brojem R–1.105/47, pokrenuo je postupak proglašenja mrtvim:

- Zlate Pinto, kćerke Jude i Laure, rođene u Turbetu 1914. i
- Nade Pinto, kćerke Jude i Laure, rođene 1917.

Obje su odvedene od ustaša iz Turbeta u logor.²³⁹³

Haim–James (Bijeljina, 24.4.1907 – San Miguel de Allende, 7.8.1987)

- sin kafanara Moše i domaćice Rifke rođ. Montiljo, slikar muralista i profesor.

Završio je gimnaziju u Tuzli.

Kao činovnik Javne berze rada u Tuzli uhapšen je decembra 1932.²³⁹⁴ Državni sud za zaštitu države u Beogradu osudio ga je na kaznu roblje u trajanju od 18 mjeseci i na gubitak časnih prava u trajanju od pet godina.

Već u ranom djetinjstvu pokazivao je izrazitu sklonost ka slikanju. Njegov nesvakidašnji talenat prepoznao je i podsticao profesor crtanja u tuzlanskoj gimnaziji Mihail Timčišin.

Na poziv sestre Erne Englender, koja je živjela u Hollywoodu, Haim odlazi 1939. u Los Angeles. Radio je u jednom od crtačkih studija Volta Diznija. Po dobijanju američkog državljanstva promijenio je ime u James.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata vratio se slikarstvu. Upisao se na Umjetničku akademiju u Los Angelesu i u 41. godini života završio studij.

Od 1950. stalno je živio u Meksiku. Predavao je štafelajno slikarstvo za napredne studente i slikarstvo murala na Institutu Aljende, potom je postao šef katedre i, na kraju, dekan ovog instituta.

Jedan je od najpoznatijih američko-meksičkih muralista. Izlagao je samostalno i aktivno učestvovao na brojnim kolektivnim izložbama. Dobitnik je više međunarodnih nagrada.²³⁹⁵

David dr (Sarajevo, 25.9.1897 – ?)

- sin pokojnih Benciona i Nehome Pinto, neoženjen.

Zavičajan je u Sarajevu od 3. maja 1929, kada je postao državljanin Kraljevine SHS.

²³⁹⁰ *Službeni list NRBiH*, broj 13/1947

²³⁹¹ *Otrgnuti od zaborava*, Sarajevo, 1983.

²³⁹² [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²³⁹³ *Službeni list NRBiH*, broj 13/1947

²³⁹⁴ Umnožavao je tekst "Zahtevi besposlenih radnika".

²³⁹⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

Medicinski fakultet završio je u Beču 20. marta 1929.

Stožiranje na Državnoj bolnici u Beogradu završio je 12. juna 1930.

U Državnoj bolnici u Sarajevu radio je kao ljekar– volonter od 25. juna 1930. do 10. jula 1931. U istoj bolnici radio je kao ljekar pripravnik do 10. oktobra 1935, kada je postavljen za sekundarnog ljekara.²³⁹⁶

Za ljekara asistenta VIII položajne grupe postavljen je u Državnoj bolnici u Sarajevu 21. oktobra 1938. Njegova mjesečna plata, sa položajnim dodatkom, iznosila je 1.130 dinara.

Odlukom Poglavnikovog povjereništva u Sarajevu, broj 255/41 prez. od 6. maja 1941, razriješen je dužnosti i otpušten iz Državne bolnice u Sarajevu, bez prava na mirovinu– potporu.

Odlukom Ministarstva unutarnjih poslova NDH, broj: 72.125–1942 od 13. novembra 1942, upućen je u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.800 kuna, i raspoređen na rad u Higijenski zavod u Sarajevu. Na dužnost je stupio 1. januara 1943.

Prisegu vjernosti NDH položio je 1. januara 1943. u Sarajevu.

Odlukom Ministarstva unutarnjih poslova NDH, R–Z–broj: 14.573–0–1943 od 10. aprila 1943, dodijeljen je na rad Sreskoj oblasti Bosanski Petrovac.

Odlukom Ministarstva unutarnjih poslova NDH od 15. maja 1943. potvrđen je njegov ostanak na privremenom radu u epidemijskoj bolnici u Prijedoru.

Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci uputio ga je juna 1943. u Bosanski Petrovac radi osnivanja i organizovanja rada zaraznog lječilišta.

U Dom narodnog zdravlja u Doboju premješten je po nalogu Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci. Na dužnost je stupio 8. oktobra 1943.

Iz Doboja je po nalogu Zavoda 15. februara 1944. upućen je u Dom narodnog zdravlja u Tuzli.

Iz Zarazne bolnice u Tuzli²³⁹⁷ premješten je u Bolnicu bratinske blagajne u Kreki. Marta 1944. vraćen je na rad u obnovljenu Zaraznu bolnicu u Tuzli.²³⁹⁸

Haim (Sarajevo, 19.5.1921 – logor Jasenovac, 1943)

- sin Bernada Pinte, trgovca u Zenici, vjere jevrejske.

Osnovnu školu završio je u Zenici. U Državnu nižu gimnaziju u Prijedoru upisao se školske 1932/33. godine. Uplatio je 300 dinara za školarinu i 20 dinara u fond za zdravstvenu zaštitu đaka²³⁹⁹ Drugi razred završio je 28. juna 1934. Ukorom razrednog starješine kažnjen je 22. januara 1934. zbog pravljenja nereda u razredu. Tokom školovanja stanovao je kod Avrama Pinte, profesora u Prijedoru.²⁴⁰⁰

Hajm Pinto, sin Bernarda, rođen 1920. u Sarajevu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁴⁰¹

Avram

- diplomirani student filozofije.

Rješenjem ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije postavljen je 9. decembra 1929. za suplenta Državne niže gimnazije u Prijedoru.²⁴⁰² Predavao je istoriju i zemljopis učenicima od prvog do četvrtog razreda, sve do 1935.²⁴⁰³

²³⁹⁶ Iz sarajevske bolnice premješten je na rad u Državnu bolnicu u Skoplju, gdje je radio 16 mjeseci (1934/35). Iz Skoplja je vraćen na rad u sarajevsku bolnicu.

²³⁹⁷ Bolnički namještaj i opremu odnijeli su partizani prilikom upada u Tuzlu februara 1944.

²³⁹⁸ ARSBL, ZD, 41

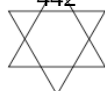
²³⁹⁹ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1932/33–33

²⁴⁰⁰ Isto, 1933/34–39

²⁴⁰¹ [www.jusp–jasenovac.hr (3.8.2009)]

²⁴⁰² *Prosvjetni glasnik*, broj 1/1930

²⁴⁰³ ARSBL, DNGP, Upisnice za 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34 i 1934/35.

Jozef (Bihać, 1900 – logor Jasenovac, 1941)

Među žrtvama fašističkog terora u Bihaću evidentiran je trgovački pomoćnik Jozef Pinto zv. Čučo, sin Hajma.²⁴⁰⁴

Jozef Pinto, sin Hajma, rođen 1900. u Bihaću, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁴⁰⁵

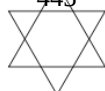
Moritz H.

Bio je zastupnik Jevreja za Sresku ispostavu Doboj do 1915.²⁴⁰⁶

²⁴⁰⁴ Moric Levi, *Jevreji Bihaća 1941–1942*, Bihać u Novijoj istoriji 1, Banjaluka 1987.

²⁴⁰⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (3.8.2009)]

²⁴⁰⁶ *Bosnischer Bote*, Sarajevo 1916. ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

PODVINETZ

Srećko–Feliks dr (Osijek, 23.11.1899 – ?)

- sin Leopolda Podvinetza, urara i optičara, i Ruže rođ. Eibenschütz iz Zagreba.
Roditelji zavičajno pravo uživaju u Osijeku od 5. oktobra 1925, a dr Srećko Podvinetz od 2. avgusta 1926. Oženjen je Marijom rođ. Seppe, rimokatolkinjom, sa kojom je stekao sina Radoja.

Zvanje doktora medicine stekao je 24. jula 1925. na univerzitetu u Beču.

Na osnovu ovlašćenja Ministarstva prosvjete i zaključka Fakultetskog savjeta, 17. januara 1927. imenovan je za besplatnog asistenta na Otorinolaringološkoj klinici Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

U zvanje asistenta pripravnika na istom fakultetu imenovan je 12. oktobra 1929. Činovnička prava VII položajne grupe u zvanju asistenta stekao je 11. avgusta 1934, a VIII položajne grupe 30. decembra 1937.

Vjenčao se sa Marijom rođ. Seppe u jevrejskom hramu u Zagrebu 21. maja 1935. U Zagrebu, po rimokatoličkom obredu, ponovo je 6. jula 1941. zaključen brak između Srećka Podvinetza i Marije rođ. Seppe.

Odlukom dekana Medicinskog fakulteta u Zagrebu, broj 2.420–1941. od 23. maja 1941, otpušten je iz državne službe.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 22.598–1941 od 17. jula 1941. upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna. Na rad je stupio 1. avgusta 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je kao ugovorni ljekar 14. novembra 1942. u Domu narodnog zdravlja u Travniku.

Mjesečna nagrada povećavana mu je više puta, a 1944. iznosila je 12.000 kuna.²⁴⁰⁷

Radoja (Zagreb, 23.2.1936 – ?)

- sin Srećka–Feliksa Podvinetza i Marije rođ. Seppe, jevrejske vjere.
Na katoličku vjeru prešao je 25. aprila 1941.²⁴⁰⁸

²⁴⁰⁷ ARSBL, ZD, 45

²⁴⁰⁸ Isto

POLJOKAN

Salomon Levi

U Banjaluku je došao 1863, bez porodice. Kao dječak je izgubio jedno oko, zbog čega su ga prozvali Poluokan, te mu je uz prezime Levi dodato i Poljokan. Vremenom je prezime Levi sasvim potisnuto, a ostalo je samo Poljokan. Na klupama ispred džamije Ferhadije iznajmio je čepenak i prodavao robu. Svake sedmice išao je u Sarajevo i dovezio tovar robe.²⁴⁰⁹

Godine 1868. njegova trgovina sitnom i mješovitom robom, sa prometom od 25.000 guldena godišnje, bila je peta po veličini u Banjaluci.²⁴¹⁰

Hadži Rafael, zvani Rafo (Sarajevo, 1849 – ?)

- sin Salomona, trgovac i posjednik iz Banjaluke. Imao je sinove Salomona–Haima, Jakoba, Bracu–Isaka i kćerku Matildu.

Stalno je nosio šešir i kišobran, a hodao kratkim koracima. Zbog toga je dobio nadimak Frajljica.²⁴¹¹

Dana 25. januara 1884. otvorio je trgovinu mješovitom robom *Rafael A. Poljokan*. Dana 11. juna 1898. ova je radnja prerasla u trgovačko društvo, čiji su javni članovi bili Rafael, Abraham i Isak Poljokan, trgovci iz Banjaluke. Odnosi između suvlasnika temeljili su se na usmenom dogovoru od 24. januara 1884. Glavni zastupnik i potpisnik firme bio je Rafael.

Isak Poljokan je iz društva istupio 2. juna 1900, a 20. januara 1902, nakon brisanja upisa suvlasništva Abrahama Poljokana, sina Salomona, društvo prestaje da postoji, odnosno, preregistrovano je u inokosnu firmu u vlasništvu Rafaela Poljokana, sina Salomona.

Pod istim nazivom 7. marta 1905. inokosna firma je ponovo preregistrovana kao društvo, čiji su javni članovi i suvlasnici Rafael Poljokan, sin Salomona, i Salomon i Jakob, sinovi Rafaela Poljokana, trgovci manufakturnom robom iz Banjaluke. Prokurista društva bio je Rafael Poljokan. On je 23. jula 1908. brisan iz sudskog registra kao javni član i vlasnik, a pravo potpisivanja i zastupanja prenjeto je na Salomona R. Poljokana. Jakob R. Poljokan je 4. septembra 1911. istupio iz društva, koje je postalo vlasništvo Salomona R. Poljokana.²⁴¹²

U Albrechtsgasse (Albrehtova ulica) izgradio je reprezentativnu stambenu zgradu na sprat, u obliku obrnutog slova L, dimenzija 28,40 x 25,10 m. Projekat zgrade izrađen je aprila mjeseca 1897.

Godine 1898. sa Hamidom Husedžinovićem i Olgom Barbatz osnovao je konzorcijum, koji je sa Zemaljskom vladom u Sarajevu sklopio dvogodišnji ugovor o eksploataciji šumskog bogatstva Kozare i iz pravca Podgradaca.²⁴¹³

U periodu 1901–06. bio je vijećnik Gradskog vijeća u Banjaluci.²⁴¹⁴

Dana 2. juna 1919. Gradskom kotarskom uredu podnio je molbu za izdavanje putovnice za Karlsbad. U molbi je naveo da putuje radi liječenja i da je "stasa niska, lica duguljastog, kose sijede, očiju smeđih, usta i nosa naravnih".²⁴¹⁵

Još od turske uprave, stalno je nosio oružje. Dozvolu za nošenje oružja dobio je 1920.²⁴¹⁶

²⁴⁰⁹ *Vrbaske novine*, broj 178/1933, 179/1933 i 180/1933; Luna Albahari, *Sjećanje iz Banjaluke, Jevrejski pregled*

²⁴¹⁰ Galib Šljivo, *Banjaluka u vrijeme turske uprave 1527–1878*, Banjaluka 1999.

²⁴¹¹ Luna Albahari, *Sjećanje iz Banjaluke, Jevrejski pregled*.

²⁴¹² ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 8 i 882; ARSBL, Registar društava, broj 93, 144 i 1500; *Bosnischer Bote*, 1908.

²⁴¹³ ARSBL, 23, Registar društava, broj 187

²⁴¹⁴ ARSBL, ZP – Predsjednici gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

²⁴¹⁵ ARSBL, 4, AJ 27–5

²⁴¹⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

Salomon Haim (Banjaluka, 15.8.1879 – 17/18.10.1940)

- sin Rafaela Poljokana.

Uz hotel *Palas* imao je kuću u čijem su prizemlju bile trgovačke radnje. U radnje se ulazilo preko širokog stepeništa, po čemu su nazvane *Poljokan na širokim basamacima*.

U toku 1907. registrovao je radnju za trgovinu zemaljskim proizvodima, otpremničke i komisijone poslove i plaćao porez od 3.000 kruna.²⁴¹⁷

Više godina bio je član Nadzornog vijeća Prve banjalučke štedionice d.d.²⁴¹⁸

Dana 2. juna 1919. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putovnice za Karlsbad i Beč. U molbi je naveo da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i liječenja supruge i djece, da putuje sa suprugom Mici i dvoje djece i da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih".²⁴¹⁹

Slične zahtjeve podnio je 7. oktobra 1921. i 29. aprila 1927, s tim što je radi obavljanja trgovačkih poslova namjeravao da putuje u Austriju, Italiju, Njemačku, Francusku i Čehoslovačku.²⁴²⁰

U toku 1937. adaptirao je i preuredio izloge u poslovnom dijelu zgrade na Bulevaru kralja Aleksandra. Projekte i građevinske radove izveo je inž. Stojan Borovnica, arhitekta iz Banjaluke. Zgrada je građena u obliku potkovice. Poslovni prostor, u koji se ulazilo preko širokog stepeništa ukrašenog sa dva stuba, činile su tri odvojene prostorije (radnje). Marta 1942. rađeni su tehnički nacrti za postojeću zgradu.²⁴²¹

Salomon, njegova supruga Micika rođ. Poljokan i njihov sin Rafael ubijeni su na svirep način u noći 17/18. oktobra 1940. Njihova kćerka Šarika udata Levi poslije ovog događaja liječena je u Zagrebu zbog psihičkih problema i stalno insistirala da je u Zagrebu saslušala istražni sudija. Krivični postupak u ovom predmetu obustavljen je 1942.²⁴²²

Juna 1941. stožernik dr Viktor Gutić ustupio je imovinu Salomona Haima Poljokana Nabavljačkoj zadruzi državnih službenika s.o.j. Banjaluka.²⁴²³

Vila Poljokan jedno vrijeme korištena je za smještaj Gestapoa a potom za potrebe Ustaške nadzorne službe u Banjaluci.²⁴²⁴

Odlukom Sreskog suda u Banjaluci, Dn br. 1282 od 19. septembra 1946, dozvoljeno je brisanje doživotnog prava uživanja nekretnina u korist Rafaela Poljokana p. Salomona, Salomona Haima Poljokana p. Rafaela i Mici Poljokan, svi iz Banjaluke.²⁴²⁵

Micika zvana Mici (Banjaluka, 18.8.1886–17/18.10.1940)

- kći trgovca Isaka Poljokana.

Školske 1898/99. godine pohađala je Ia razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci.²⁴²⁶

Dana 18. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²⁴²⁷

U njenom pasošu, izdatom od Okružne oblasti u Banjaluci 18. maja 1921, stoji da je putovala sa svojom kćerkama Serafinom (10) i Melitom (9) i sinom Rafaelom (5 mjeseci).²⁴²⁸

²⁴¹⁷ ARSBL, Registar obrta, broj 702/1907

²⁴¹⁸ *Sarajevski list*, broj 37/1911 i 29/1912; *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/13.

²⁴¹⁹ ARSBL, 4, AJ 29–58

²⁴²⁰ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 991/1921; ARSBL, 5, AJ 8–689

²⁴²¹ ARSBL, 22, 5.8.1. P–15

²⁴²² ARSBL, 23, broj Kzp 963/1940

²⁴²³ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

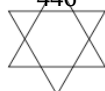
²⁴²⁴ ARSBL, 209–MG–IV/147, Sjećanje Žarka Lastrića

²⁴²⁵ ARSBL, 111, broj 25.983/1946

²⁴²⁶ ARSBL, 608, 1–22

²⁴²⁷ ARSBL, 18, broj 516/1921

²⁴²⁸ ARSBL, 4, AJ 32/109

U molbi za produženje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je 29. aprila 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da putuje radi liječenja i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, nosa i usta naravnih".²⁴²⁹

Sarafina, zvana Šarika, udata Levi, preudata Poljokan (Banjaluka, 28.7.1907 – ?)

- kćerka Salomona Haima Poljokana i Micike rođ. Poljokan.

U molbi za produženje inozemne putovnice, koju je 8. oktobra 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza Banjaluka, navela je da radi liječenja putuje u sve evropske zemlje i da je "stasa niska, lica oblog, kose i očiju crnih, usta i nosa pravilnih".²⁴³⁰

Poslije smrti muža Šarika se uselila u stan svojih roditelja, živjela tu četiri godine i radila u njihovoj radnji u prizemlju.²⁴³¹ U svoj stan u istoj kući preselila se tri sedmice prije ubistva njene porodice.

Sulejman Hadžidedić, zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Džavnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, ustupio je 1. avgusta 1941. pod zakup lokal u Ulici fra Grge Martića 4, bivše vlasništvo Šarike Poljokan Levi, gostioničaru Marijanu Friganoviću uz godišnju najamninu od 24.000 kuna. Ovaj lokal i stan iznad njega Podružnica je 24. septembra 1941. izdala Jozefu Telenu, gostioničaru iz Banjaluke, uz mjesečnu najamninu od 1.500 odnosno 800 kuna.²⁴³²

Za uređenje gostionice *Donnau* Jozef Telen uložio je 24. septembra 1941. iznos od 22.209 kuna. Prema odluci zastupnika Sulejmana Hadžidedića, najmoprimec će uloženi iznos naplatiti pridržavanjem mjesečne najamnine.²⁴³³

Lokal u Bašagića ulici, bivše vlasništvo Šarike Poljokan Levi, zakupio je od Podružnice Ilija Ćosić, limar iz Banjaluke. Mjesečnu najamninu od 300 kuna plaćao je od 10. septembra 1941.²⁴³⁴

Nabavljачka zadruga državnih službenika u Banjaluci plaćala je Podružnici od 10. septembra 1941. godišnju najamninu od 3.000 kuna za lokal u Ulici dr Ante Pavelića 62, ranije vlasništvo Šarike Poljokan Levi.²⁴³⁵

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 6. januara 1942. nadzor nad kućama Šarike Levi rođ. Poljokan koja se ne nalazi u Banjaluci.

Lokal u kući (zgrada stare županije) Šarike Levi na Trgu 10. travnja iznajmljen je Anti Juriškoviću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Šest soba u istoj kući iznajmljeno je Državnom ravnateljstvu za gospodarstvenu ponovu, Podružnica Banjaluka, uz godišnju kiriju od 6.000 kuna. U istoj kući stan i lokal iznajmljeni su Vjekoslavu Rebrini uz godišnju kiriju od 6.600 odnosno 8.400 kuna. Stan u istoj kući izdat je Johanu Patzelu uz godišnju kiriju od 6.000 kuna.

Zgrada u Ulici dr Ante Pavlića 62 izdata je pod zakup Napretkovoj zadruzi uz godišnju kiriju od 36.000 kuna i njemačkoj komandi, koja nije plaćala zakupninu. U dvorišnoj zgradi u istoj ulici pod zakup su izdati lokali Adolfu Markoviću i Miji Ćosiću uz godišnju kiriju u iznosu od 3.400 odnosno 3.600 kuna. Stan i lokal (gostionica *Donau*) u Ulici fra Grge Martića 4 izdati su Jozefu Telenu uz godišnju kiriju od 24.000 kuna. Lokal i stan u istoj zgradi izdat je Marjanu Friganoviću uz godišnju kiriju od 24.000 kuna. Stan na prvom spratu iste zgrade izdat je učitelju Musliji Pašiću uz godišnju kiriju od 9.600 kuna. Imovinom Šarike Levi je upravljao Muhamed Džumhur.²⁴³⁶

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. oktobra 1945. od Jakova Poljokana, sina Rafaela, starog 60 godina, trgovca iz Banjaluke, strica Šarike

²⁴²⁹ ARSBL, 5, AJ 8–689

²⁴³⁰ ARSBL, 5, AJ 8–787

²⁴³¹ ARSBL, 23, broj Kzp 963/1940

²⁴³² ARSBL, 83, broj 29/1941

²⁴³³ Isto, broj 136/1941

²⁴³⁴ Isto, broj 331/1941

²⁴³⁵ Isto, broj 362/1941

²⁴³⁶ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 18/1942

Poljokan, stoji (rubrika A) da je Šarika Levi, kćerka Salomona Haima Poljokana, stara 30 godina, trgovkinja, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jugoslovenske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice internirana od ustaša u nepoznati logor. Suma koju bi oštećena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,800.000, a po Gradskoj komisiji 720.000 dinara. Suma potrebna za izdržavanje strica Jakova Poljokana, po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000, dok je Gradska komisija sumu izostavila.²⁴³⁷

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 25. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećene Šarike Levi Poljokan, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Martićeva ulica 4, Jevrejke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 248.000 dinara.²⁴³⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećene Šarike Levi Poljokan, domaćice, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Bašagića ulica 1, Jevrejke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat, sa devet nus prostorija, pored hotela *Palas*, u kojoj je bila smještena njemačka policija). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 360.000 dinara.²⁴³⁹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećene Šarike Levi Poljokan, domaćice sa stalnim boravištem u Banjaluci, Trg 10. travnja 12, Jevrejke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (teško oštećena kuća na sprat, od koje su ostali samo zidovi, pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 534.800 dinara.²⁴⁴⁰

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 14. januara 1946. od strane Jakova Poljokana, sina Rafaela, iz Banjaluke, kao zastupnika oštećene, stoji da su oštećenoj Šariki Levi rođ. Poljokan, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (uništene tri, a oštećeno šest kuća, oduzet skupocjeni namještaj i pokućstvo u svih 25 namještenih soba, oduzeta raznovrsna manufakturna roba u dućanu, magacinu i podrumu i osobni automobil). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 19,265.000, a po Gradskoj komisiji 7,005.000 dinara.²⁴⁴¹

U obrascu N–2, koji je dana 29. oktobra 1959. pod brojem broj VI 929/385–59 sačinila Komisija za nacionalizaciju pri NOO Banjaluka, Šarika Poljokan rođ. Poljokan upisana je kao sopstvenik zgrade u Ulici Lole Ribara 2, koja ima dvije poslovne prostorije, površine 768 m², i zgrade na sprat sa mansardom u Ulica fra Grge Martića 2, koja ima tri dvosobna i dva trosobna stana, četiri odvojene sobe i dvije poslovne prostorije, površine 476 m².²⁴⁴²

Rafael (1921 – Banjaluka, 17/18.10.1940)

- sin Salomona Haima Poljokana i Micike rođ. Poljokan.
Ubijen je u noći 17/18. oktobra 1940.

Jakob zvani Jako i Jakica (Banjaluka, 1883 – ?)

²⁴³⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.201/1945

²⁴³⁸ Isto, broj 4.611/1945

²⁴³⁹ Isto, broj 1.623/1945

²⁴⁴⁰ Isto, broj 1.626/1945

²⁴⁴¹ Isto, broj 3.201/1945

²⁴⁴² ARSBL, 114, Nacionalizacija

- sin Rafaela Poljokana.

Dana 18. septembra 1911. registrovao je trgovinu mješovitom i manufakturnom robom, a od 9. jula 1927. bavio se samo agenturnim i komisionim poslovima.²⁴⁴³

Od 9. aprila 1932. sjedište agenture preseljeno je u Mišića ulicu 9. Radnja je prestala sa radom 26. jula 1934.²⁴⁴⁴

U molbi za produženje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je 3. januara 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, nosa i usta pravilnih".²⁴⁴⁵

Dvapat je (30. oktobra 1940. i 7. marta 1941) policijski saslušan u vezi sa ubistvom njegovog brata Salomona, bratovljevog sina Rafaela i supruge mu Micike, navodeći da je po zanimanju trgovac, oženjen i da živi Banjaluci u Jukićevoj ulici 17, te da je njegov brat Salomon bio dobre naravi i da nije dolazio u sukob ni sa kim, a takav isti bio je i njegov sin Rafael. Na dan ubistva bio je u Laktašima i nadgledao gradnju kuće Isaka Poljokana.²⁴⁴⁶

Sarafina (Banjaluka, 20.7.1914 – ?)

- kćerka trgovca Jakoba.

Od 1925. do 1929. pohađala je Rimokatoličku žensku građansku školu *Marija Pomoćnica* u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Kralja Petra drumu 18.²⁴⁴⁷

Matilda (Banjaluka, 26.2.1892 – ?)

- kćerka trgovca Rafaela.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1899–1903. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Carskom drumu 53.²⁴⁴⁸

Školske 1903/04. godine pohađala je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Carskom drumu.²⁴⁴⁹

Štefica–Štefa (Banjaluka, 14.2.1894 – ?)

- kćerka trgovca Rafaela Poljokana.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1900–04. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Carskom drumu.²⁴⁵⁰

Jakov–Jakob (Banjaluka, 1890 – Zagreb, 12. juna 1969)

- sin Rafaela, trgovac iz Banjaluke.

U Salvator ulici registrovao je 18. septembra 1911. trgovinu manufakturnom i mješovitom robom. Obrtne poslove napušta 19. aprila 1916.²⁴⁵¹ Obrt obnavlja 1919, a od 9. jula 1927. bavi se isključivo agenturnim i komisionim poslovima.²⁴⁵²

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Jakova i Rahele Poljokan, koji se nisu nalazili u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od

²⁴⁴³ ARSBL, Registar obrta, broj 106/1911; ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 1507

²⁴⁴⁴ ARSBL, Registar radnji, I–a, b, c–30

²⁴⁴⁵ ARSBL, 5, AJ 8–645

²⁴⁴⁶ ARSBL, 23, broj Kzp 963/1940

²⁴⁴⁷ ARSBL, 608, 19

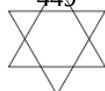
²⁴⁴⁸ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 112–1899/1900, 19–19001/1902 i 254–1902/1903

²⁴⁴⁹ ARSBL, 608, 4–28

²⁴⁵⁰ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 179–1900/1901, 20–1901/1902, 255–1902/1903 i 155–1903/1904

²⁴⁵¹ ARSBL, Registar obrta, broj 106/1911

²⁴⁵² ARSBL, 23, Trgovački registar, broj 1.507

zgrada, lokal u Ulici Adama Filovića 9 izdat je pod najam uz godišnju kiriju od 2.400 kuna. Povjerenik za imovinu Jakova i Rahele Poljokan bio je Mustafa Durić.²⁴⁵³

Sahranjen je 25. aprila 1975. na groblju Mirogoj u Zagrebu. Istog dana i na istom groblju sahranjena je i Rahela Poljokan, koja je preminula 22. aprila 1969. u 84. godini života.²⁴⁵⁴

Isak dr, zvani Braco (Banjaluka, 1897 – Drvar, 20.4.1945)

- sin Rafaela Poljokana i brat Salomona Haima Poljokana, ubijenog 17/18. oktobra 1940. sa suprugom Micikom i sinom Rafaelom u porodičnoj kući u Banjaluci.²⁴⁵⁵

Dana 17. juna 1919. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje inozemne putovnice za Lion i Pariz radi nastavka jurisdikcijskih studija. U molbi je naveo da je "stasa ovisokog, lica duguljastog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih". Sličan zahtjev podnio je 5. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka, navodeći da namjerava da putuje u Austriju, Francusku i Englesku.²⁴⁵⁶

Kao advokat u Sarajevu, 1935–38. obavljao je poslove stalnog sudskog tumača za francuski i njemački jezik u Okružnom sudu u Sarajevu.²⁴⁵⁷

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane Jakova Poljokana, sina Rafaela, trgovca iz Banjaluke, Martićeva 4, kao nasljednika oštećenog, stoji (rubrika A) da je dr Isak–Braco Poljokan, star 35 godina, advokat, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom poginuo od bombe u Drvaru 20. aprila 1945. kao oficir partizanskog odreda. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosila je 5,000.000, a prema Gradskoj komisiji 900.000 dinara

Dr Isak–Braco Poljokan izdržavao je brata Jakova Poljokana, sina Rafaela, starog 55 godina, trgovca, sa stalnim boravištem u Banjaluci. Novčani iznos potreban za bratovo izdržavanje po podnosiocu zahtjeva iznosi 300.000 dinara.²⁴⁵⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane Jakova Poljokana, sina Rafaela, trgovca iz Banjaluke, Martićeva 4, kao nasljednika oštećenog, stoji da su oštećenom dr Isaku– Braci Poljokanu, sinu Rafaela, starom 35 godina, advokatu, sa stalnim boravištem u Sarajevu, Vojvode Stepe obala, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (25 najmodernije i najskupocjenije namještenih soba). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 6,960.000, a po Gradskoj komisiji 1,100.000 dinara.²⁴⁵⁹

Izak hadži, zvani Kučo (Banjaluka, 1855²⁴⁶⁰ – Marijanske Lazni, 1930)

- sin Salomona, imao je sinove Abrahama i Salomona i kćerku Mazaltu.

Ispred njegove radnje, koja se nalazila nasuprot Šehovoj džamiji (Sijamiji), odnosno od 1933. hotelu *Palas*, nalazila se velika lipa po kojoj je radnja nazivana i *Poljokan pod lipom*.

U toku savezničkog bombardovanja Banjaluke maja i juna 1944. dio zgrade sa kupolom na kojoj se nalazila Davidova zvijezda je teško oštećen a potom i porušen. Od 1945. do 1969. u ovoj zgradi bio je Zemaljski (ZE–MA) odnosno Narodni magazin (NA–MA).

Trgovačko društvo za trgovinu mješovitom robom *Poljokan Isak & Söhne* osnovano je 1. marta 1899. Njegovi članovi bili su Isak, Abraham i Salomon, sinovi Isaka Poljokana. Isak Poljokan bio je ovlašćeni zastupnik i potpisnik.²⁴⁶¹

²⁴⁵³ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj, 37/1942

²⁴⁵⁴ ARSBL, 111, Matični ured, broj 21.661/1946

²⁴⁵⁵ ARSBL, 23, broj Kzp 963/1940

²⁴⁵⁶ ARSBL, 4, AJ 28–6; ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 472/1921

²⁴⁵⁷ ARSBL, 23, AJ 15

²⁴⁵⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 5.076/1945

²⁴⁵⁹ Isto

²⁴⁶⁰ Kao godina rođenja upisana je i 1862.

²⁴⁶¹ *Bosnischer Bote*, 1908.

Dana 13. februara 1925. u sudskom registru brisan je kao suvlasnik Abraham Poljokan jer je umro, a 17. aprila 1926. Isak Poljokan je istupio iz Društva, pa je ono postalo vlasništvo Salomona Isaka Poljokana, s tim što je zadržalo naziv i bilo preregistrovano u inokosnu firmu.²⁴⁶²

U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 25.000 kruna i po tom osnovu spadao je u grupu najvećih trgovaca u Bosni i Hercegovini.²⁴⁶³

Više godina bio je član Upravnog odbora Prve banjalučke štedionice d.d.²⁴⁶⁴

Bio je predsjednik Izraelske bogoštovne opštine u Banjaluci za sefardske Jevreje sve do 1915.²⁴⁶⁵

U periodu 1914–15. bio je član Gradskog vijeća u Banjaluci.²⁴⁶⁶

Trgovac iz Banjaluke, sa stalnim boravištem u Banjaluci, star 52 godine, tražio je 1914. produženje pasoša radi putovanja u sve evropske zemlje. Putuje sa Ernestinom Poljokan.²⁴⁶⁷

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju, koju je 26. februara 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose prosijede, očiju sivih, nosa pravilna, usta naravnih".²⁴⁶⁸ Sa sličnim zahtjevom dana 28. jula 1921. obratio se Okružnoj oblasti Banjaluka, navodeći da namjerava da putuje u Čehoslovačku i Italiju.²⁴⁶⁹

U Jukićevoj ulici, uz Jevrejski dom²⁴⁷⁰, posjedovao je kuću u kojoj je u toku 1934. bila poznata banjalučka kafana *Jedinstvo*, vlasništvo Dušana Boškovića.²⁴⁷¹

Bio je i vlasnik velikog imanja, danas poznatog pod nazivom Poljokanov park.

Abraham (1879 – ?)

- trgovac, sin Isaka, zavičajan u Banjaluci.

Dana 7. septembra 1903. Okružna oblast u Banjaluci odbila je njegov zahtjev za kupovinu zemljišta na Haništu.²⁴⁷²

Jedan je od osnivača Banke za trgovinu i obrt d.d. Banjaluka i član njenog Upravnog odbora.²⁴⁷³ Član Ravnateljstva i Upravnog odbora ove banke bio je i u toku 1919. i 1920.²⁴⁷⁴

Na skupštini akcionara Hrvatske banke i štedionice d.d. u Bosanskom Brodu, održanoj 6. maja 1911, izabran je za člana Upravnog odbora. Ova banka nastala je nakon likvidacije i preuzimanja dugova Prve hrvatske štedionice i veresijske zadruge u Bosanskom Brodu s.o.j, a imala je filijalu u Derventi.²⁴⁷⁵

Dana 4. aprila 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²⁴⁷⁶

Anica (Banjaluka, 1888 – ?)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

²⁴⁶² ARSBL, 23, broj Fi-65/1912; *Narodno jedinstvo*, broj 1/1926

²⁴⁶³ ARSBL, Obrtni registar, broj 712/1907

²⁴⁶⁴ *Sarajevski list*, broj 37/1911 i 29/1912; *Bosansko-hercegovački kompas*, 1912/13.

²⁴⁶⁵ ARSBL, 1, Zahl 5.721/1914

²⁴⁶⁶ ARSBL, ZP – Predsjednici Gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

²⁴⁶⁷ ARSBL, 1, 1– Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 158

²⁴⁶⁸ ARSBL, 5, AJ 8–662

²⁴⁶⁹ ARSBL, 18, Evidencije izdatih putnih isprava, broj 709/1921

²⁴⁷⁰ ARSBL, 22, 5.8.1. B–12

²⁴⁷¹ Isto

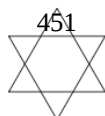
²⁴⁷² ARSBL, 1, Regesta, broj 125/1903

²⁴⁷³ *Sarajevski list*, broj 255/1911

²⁴⁷⁴ *Narodno jedinstvo*, broj 84/1919 i 62/1920

²⁴⁷⁵ *Sarajevski list*, broj 149/1911; *Bosansko-hercegovački kompas – fincijalni ljetopis*, 1912/13.

²⁴⁷⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 373/1921

Dana 4. aprila 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²⁴⁷⁷

Rachela (2.5.1887 – ?)

- kći trgovca Abrahama, španska Jevrejka.

Od 1899. do 1902. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Carskom drumu.²⁴⁷⁸

Sofija (11.8.1889 – ?)

- kći trgovca Abrahama, španska Jevrejka.

Pohađala je Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Školske 1900/01. godine završila je treći razred. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Carskom drumu.²⁴⁷⁹

Od 1900. do 1902. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Gospodskoj ulici.²⁴⁸⁰

Josipa, zvana Pepa (Banjaluka, 18.9.1895²⁴⁸¹ – ?)

- kći trgovca Abrahama, španska Jevrejka.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1901–05. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Carskom drumu 1331 i u Kataninoj ulici.²⁴⁸²

Od 1905. do 1910. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj ulici.²⁴⁸³

Flora (Banjaluka, 17.3.1896²⁴⁸⁴ – ?)

- kćerka trgovca Abrahama Poljokana.

Pohađala je i završila Rimokatoličku osnovnu školu sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1902–06. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja na Carskom drumu 1331, u Kataninoj i u Anđeoskoj ulici.²⁴⁸⁵

Mazalta zvana Beba (Banjaluka, 31.5.1906 – logor Jasenovac, 1942)

- kći trgovca Izaka, sefardska Jevrejka.

Od 1918. do 1920. pohađala je Rimokatoličku višu djevojačku školu *Marija Pomoćnica*.²⁴⁸⁶

Poslije završene Realne gimnazije u Banjaluci studirala je svjetsku i nacionalnu historiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zbog ljevičarskih političkih opredjeljenja nije dobila mjesto srednjoškolskog profesora. Živjela je od instrukcija koje je davala đacima. U toku 1942. odvedena je u logor Jasenovac, gdje je ubijena.²⁴⁸⁷

Mazalta–Beba Poljokan, kćerka Izaka, rođena 1906. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁴⁸⁸

²⁴⁷⁷ Isto, broj 374/1921

²⁴⁷⁸ ARSBL, 608, 1–2

²⁴⁷⁹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 3–1900/1901

²⁴⁸⁰ ARSBL, 608, 1–2

²⁴⁸¹ Kao datum rođenja upisani su i 15. oktobar 1895. i 1. decembar 1895.

²⁴⁸² ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 160–1901/1902, 6–1902/1903, 210–1903/1904 i 22–1904/1905

²⁴⁸³ ARSBL, 608, 4–8

²⁴⁸⁴ Kao datum rođenja upisan je 13.2.1896.

²⁴⁸⁵ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 7–1902/1903, 23–1904/1905 i 25–1905/1906

²⁴⁸⁶ ARSBL, 608, 17– 19

²⁴⁸⁷ *Otrgnuti od zaborava*, Sarajevo 1983.

²⁴⁸⁸ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

Salomon (Banjaluka, 15.4.1878–30.8.1938)

- sin Isaka Poljokana i Mazalte rođ. Baruch. Bio je oženjen Ernom rođ. Poljokan, sa kojom je stekao sinove Izaka i Rafaela i kćerku Melu. Umro je u Banjaluci 30. avgusta 1938.²⁴⁸⁹

Dana 12. decembra 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju, Italiju i Čehoslovačku.²⁴⁹⁰

Dana 9. novembra 1926. poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci podnio je zahtjev za produženje putne isprave za Austriju radi obavljanja trgovačkih poslova.²⁴⁹¹

Dana 17. aprila 1926. Društvo *Poljokan Isak & Söhne* postalo je inokosna firma u vlasništvu Salomona I. Poljokana. Od 28. oktobra 1933. pored mješovitom robom radnja je počela da trguje i manufakturnom robom na malo i na veliko. Dana 2. avgusta 1938. ponovo je promijenjen pravni status firme i od tada je ona registrovana kao društvo, a poslovala je pod istim nazivom.²⁴⁹²

Bio je ugledni trgovac i građanin, predsjednik Jevrejske crkvene opštine sefardskog obreda u Banjaluci i gradski vijećnik od 1932.²⁴⁹³ Sa predstavnicima ostalih vjerskih zajednica bio je u uzvratnoj posjeti banu Svetislavu Milosavljeviću.²⁴⁹⁴

Na osnovu izjava dvaju svjedoka, Isaku Poljokanu je januara 1950. u Matičnom uredu u Banjaluci izdat rodni list njegovog oca Salomona.²⁴⁹⁵

Erna rođ. Poljokan (Banjaluka, 15.10.1884 – ?)

- kći Rafaela Poljokana i majke Sare rođ. Izrael, udata za Salomona Poljokana, sina Isaka i Mazalte rođ. Baruh. Vjenčala se u jevrejskom templu 30. septembra 1900.²⁴⁹⁶

Uprava policije u Banjaluci obavijestila je Upravno odjeljenje Banske uprave u Banjaluci da je 2. februara 1931. Erni Poljokan iz Banjaluke, supruzi trgovca, izdat zagranični pasoš za Čehoslovačku, Njemačku, Italiju i Austriju radi liječenja.²⁴⁹⁷

Na osnovu izjava dvaju svjedoka, Matični ured u Banjaluci je 31. decembra 1949. izdao Erni Poljokan vjenčani list.²⁴⁹⁸

Mela (Banjaluka, 31.5.1907 – ?)

- kći Salomona I. Poljokana i Erne rođ. Poljokan.

Dana 1. decembra 1935. u sinagogi Bet Israel u Beogradu vjenčala se za dr Jašu Albalu, sina Regine i Biti Albale iz Beograda.²⁴⁹⁹

Na osnovu izjava dvaju svjedoka, Meli Poljokan je 31. decembra 1949. u Matičnom uredu u Banjaluci izdat izvod rodnog lista.²⁵⁰⁰

Isak (Banjaluka, 2.12.1910 – ?)

- sin Salomona Poljokana, trgovca iz Banjaluke (Kraljev drum 16), i Erne rođ. Poljokan²⁵⁰¹, Jevrej.

Završio je 1921. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁵⁰²

²⁴⁸⁹ ARSBL, 111, broj 18.867/1949; Matični ured, broj 29/1950

²⁴⁹⁰ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 1041/1921

²⁴⁹¹ ARSBL, 5, AJ 8–589

²⁴⁹² ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 2502

²⁴⁹³ ARSBL, ZP – Predsjednici Gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

²⁴⁹⁴ ARSBL, 9, I AJ 4–68

²⁴⁹⁵ ARSBL, 111, Matični ured, broj 82/1950

²⁴⁹⁶ Isto, broj 29/1950

²⁴⁹⁷ ARSBL, 9, II AJ 18–4

²⁴⁹⁸ ARSBL, 111, Matični ured, broj 291/1950

²⁴⁹⁹ Isto, broj 31/1950; *Vrbaske novine*, broj 870/1935

²⁵⁰⁰ ARSBL, 111, Matični ured, broj 31/1950

²⁵⁰¹ Isto, broj 32/1950

²⁵⁰² ARSBL, 12, 2, red. br. 16/585

Dana 2. avgusta 1938. registrovano je Društvo za trgovinu manufakturnom tekstilnom i kratke robom *Isak Poljokan i sinovi* sa sjedištem na Bulevaru kralja Aleksandra 58. Javni članovi i vlasnici Društva su Izak i Rafael, sinovi Salomona Poljokana.²⁵⁰³ Radnja je 31. decembra 1942. brisana iz obrtnog registra.²⁵⁰⁴

U molbi Marije Čenko i Muharema Sejdinovića, namještenika tvrtke *Isak Poljokan i sinovi*, upućene 6. maja 1941. Ustaškom stožeru za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci, na ruke stožerniku dr Viktoru Gutiću, traženo je da im se u slučaju likvidacije tvrtke odobri primjena Kolektivnog ugovora iz 1939. Trgovina *Isak Poljokan i sinovi* prešla je u ruke Stožera i pod nadzor komesara Karla Popića.²⁵⁰⁵

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 3.142/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, radnje Izaka i Rafaela Poljokana prodate su 17. jula 1941. D. Kriškoviću i J. Krivecu za iznos od 3,462.352,25 kuna sa rokom otplate od pet godina.²⁵⁰⁶

Zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci Sulejman Hadžidedić odobrio je 1. oktobra 1941. popravke na lokalu u Bašagića ulici 2, koji je oštećen bombardovanjem a koji drži Slavica Lončarić, frizerka iz Banjaluke.²⁵⁰⁷

Josip Margetić, krojač iz Banjaluke, tražio je 14. novembra 1941. od Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci da popravi radnju u Ulici Safet-bega Bašagića 42, koja je *sva polupana*. Radnja je bivše vlasništvo Isaka Poljokana. Margetić je redovno plaćao najam.²⁵⁰⁸

Prema prijavi prihoda od zgrada od 15. novembra 1941, kuću u Ulici dr Viktora Gutića 4, vlasništvo tvrtke *Isak Poljokan i sinovi*, Podružnica Državnog ravnateljstva za ponovu izdala je pod zakup: prvi sprat Osmanu Ahmiću uz godišnju kiriju od 12.000 kuna, drugi sprat Mihajlu Nagornom uz godišnju kiriju od 9.600 kuna, lokal Juriću i Štefneru uz godišnju kiriju od 12.000 kuna, lokal Vukosavi Ćurčija uz godišnju kiriju od 10.200 kuna i lokal Milanu Cvjetanu uz godišnju kiriju od 9.600 kuna, uz napomenu da je radnja zatvorena.²⁵⁰⁹

U molbi Vodnog oružničkog zapovijedništva Banjaluka, broj 517/42 od 27. aprila 1942, traži se *preseljenje oružničke postaje iz Klašnica u Laktaše i njen smještaj u zgradu posjednika Isaka Poljokana*.²⁵¹⁰

U molbi Ivana Nemeca, vrtlara iz Banjaluke, upućenoj Državnom ravnateljstvu za ponovu Zagreb, stoji *da je od strane Redarstvenog ravnateljstva Banjaluka postavljen 5. avgusta 1941. za baštovana na zemljištu Isaka i Rafaela Poljokana koje tvori jedan park na Hisetama. Bivše vlasnike Poljokan služio sam 6 godina, a kada su oni napustili državu oko 15. srpnja 1941, preuzela je Ponova i njihovo imanje. Kod bivšeg vlasnika izgradio sam park, njegovao cvijeće i voće i obavljao sve poslove u parku ... i dobivao mjesečnu platu od 800 kn, stan, mlijeko, zelen i voće u naravi, prema potrebi, i uz to još i svjetlo ... kada su se Poljokanovi odselili, od tog dana pa sve do danas nisam primio nikakvu nadoknadu. Sa zemljišta vrtlar je ubrao sijeno, otavu i jabuke. Sijeno je odveo mesar Mirko Kovačić iz Banjaluke. U cvijetnjaku su, između ostalog, uzgajane palme, kaktusi i fikusi. Osim ličnih potraživanja, vrtlar Nemeć potraživao je i za rad svoje supruge Ane Nemeć, koja je još kao djevojka radila kod porodice Poljokan i služila 15 članova porodice. Za Nemecova*

²⁵⁰³ ARSBL, Registar društava, broj 1262

²⁵⁰⁴ ARSBL, Registar radnji, IV-1938/276

²⁵⁰⁵ ARSBL, USBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 52/1941

²⁵⁰⁶ ARSBL, 330-004-027, redni broj 12

²⁵⁰⁷ ARSBL, 83, broj 572/1941

²⁵⁰⁸ ARSBL, 83, BB/41, 14. novembar 1941.

²⁵⁰⁹ Isto, 15. novembar 1941.

²⁵¹⁰ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 204/1942

potraživanja i ostanak na radu u Poljokanovom parku (u samom parku bio je stan u kome je živio) interesovao se vicekonzul Italije Fabijani.²⁵¹¹

U izvještaju kotarskog predstojnika u Banjaluci dr Osmanefendića²⁵¹² od 11. septembra 1942, sačinjenom po naredbi Ureda za podržavljeni imetak pri Državnoj riznici u Zagrebu, broj T-615/42 od 27. aprila 1942, a koji se odnosi na podatke o obradi jevrejskih imanja, stoji da je *gospodarstveni izvjestitelj ove oblasti pri uredovnom obilasku svih gospodarstava naišao na imanje iseljenog židova Poljokana. Ono nije izdato po zakup, niti ga ova oblast vodi u režiji. Imanje se nalazi na Gornjim Hisetima. Na njemu se nalazi bivši radnik (čuvar ovog imanja) g. Ivan Nemeč. Pri pregledu imanja isti je tvrdio da je to njegova svojina, odnosno da mu je dato na daljnje uživanje. O ovome korisnik nema isprava. Napominjem da se gornje imanje nalazi u veoma zapuštenom stanju. Pojedini potrebni inventar raznosi se i truli nezaštićen od nepogode. Držaoc ne vodi pribilješke o prinosima imanja.*

Imanje je uzorno. To je jedino imanje koje je s investicijama osposobljeno za proizvodnju povrća preko zime. Na imanju se nalazi staklara, sušana i tople leje. Pored ovoga postoji uzoran voćnjak i park sa raznim jedinkama (voćnim sortama) te može služiti za obuku naprednim poljoprivrednicima kao i đacima gospodarskih škola.

*Prema iznesenom, imanje je voćarskog karaktera te je podesno za vođenje u režiji. U protivnom treba ga dati u zakup nekom naprednom gospodaru koji je svršio poljoprivredne škole...*²⁵¹³

HKD "Napredak", Podružnica Banjaluka, u molbi upućenoj 28. maja 1942. Poreskom uredu u Banjaluci, traži da se Društvu stavi na raspolaganje kuća hadži Isaka Poljokana i sinova u Bašagića ulici 3 u Banjaluci.²⁵¹⁴

Zapisnikom o primopredaji ćilima i krugovala, sastavljenom u skladištu bivše Podružnice Državnog ravnateljstva za ponovu u Banjaluci između Leopolda Rukavine, činovnika Državne riznice, Ured za podržavljeni imetak u Zagrebu, kao primaoca, i Nikole Benutića, činovnika Ureda za podržavljeni imetak, kao predavaoca, i Ljube Lastrića, nadstojnika Poreskog ureda u Banjaluci, kao svjedoka, a na osnovu naredbe Državne riznice, Ured za podržavljeni imetak u Zagrebu, broj 45.666/42 od 23. juna 1942, predate su, između ostalog, i stvari bivšeg vlasnika Isaka Poljokana iz Banjaluke i to: *1 ženski krzneni kaput, 3 store svilene (vel. 120x300) i stoljnjak ala perzer (vel. 1m²).*²⁵¹⁵

Opći opunomoćenik Vlade NDH ministar dr Oskar Turina, pod brojem 1.457/42, naredio je 7. septembra 1942. Poreskoj upravi u Banjaluci da isprazni dvorišne prostorije kuće *Isak Poljokan i sinovi* u Ulici dr Bašagića. U dvjema prostorijama nalazi se skladište Poreskog ureda²⁵¹⁶, a u ostalim kamen i drugi materijal. Od Poreskog ureda se zahtijeva da što hitnije izvijesti da li su mu potrebne prostorije za smještaj starih stvari, a od Gradskog poglavarstva se očekuje da ukloni građevinski materijal iz ostalih prostorija i dvorišta i ustupi ih njemačkoj vojsci.²⁵¹⁷

Na osnovu naredbe općeg opunomoćenika vlade NDH ministra dr Oskara Turine, broj 1.257/taj od 22. septembra 1942, Poreska uprava u Banjaluci dodijelila je njemačkom mjesnom zapovjedništvu u Banjaluci suteran nedovršene zgrade Komore za trgovinu i

²⁵¹¹ Isto, broj, 830/1942

²⁵¹² Dr Fehim Osmanefendić je odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova NDH 14. maja 1941. sa mjesta banskog savjetnika u Ustaškom stožeru i povjereništvu za bivšu Vrbasku banovinu premješten u Kotarski ured u Banjaluci, gdje je vršio dužnost predstojnika. Od 16. novembra 1943. Obavljao je poslove savjetnika odjeljenja u Velikoj župi Sana i Luka. Poglavnikovom odredbom od 23. januara 1945. postavljen je za podžupana Velike župe Sane i Luka.

²⁵¹³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.167/1942

²⁵¹⁴ Isto, broj BB/1942

Isto

²⁵¹⁵ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 759/1942

²⁵¹⁶ Skladište broj 2

²⁵¹⁷ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.113/1942

veleobrt (pokraj Veresijskog zavoda, ranije zgrada Hipotekarne banke) i podrum u zgradi *Isak Poljokan i sinovi*, na uglu ulica dr Pavelića i dr Bašagića.²⁵¹⁸

U izvještaju redarstvenog ravnatelja za područje kotara Banjaluka, Prijedor, Sanski Most, Ključ i Kotorišće dr Ive Gromsa, broj T 2.586/42 od 12. oktobra 1942, stoji da čuvar *Poljokanove bašče na Hisetima prodaje sve stvari koje se unovčiti mogu ... jer ovih dana odlazi u Njemačku*. Na licu mjesta utvrđeno je da je čuvar prodao vlastite stvari.²⁵¹⁹

Poreski ured u Banjaluci obavijestio je 7. novembra 1942. Ured za podržavljeni imetak Državne riznice u Zagrebu da je *izvršena provala u skladište u kojem su bile stvari židova i iseljenih pravoslavaca. Skladište se nalazi u kući bivšeg vlasnika Isaka Poljokana, Bašagića ulica 2. U istom dvorištu nalaze se sada i garaže njemačke vojske. Krađa je odmah prijavljena*.²⁵²⁰

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Isaka Poljokana i sinova, koji se ne nalaze u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, prvi sprat kuće u Ulici Viktora Gutića 6 izdat je Krešimiru Debiću i Državnoj ženskoj pučkoj školi uz godišnju kiriju od po 10.200 kuna. Drugi sprat kuće izdat je Franji Berkoviću uz godišnju kiriju od 9.600 kuna i Georgini Nedelski bez evidentirane kirije. Lokal u istoj kući izdat je od 4. januara 1942. Anti Bilobrku uz godišnju kiriju od 14.400 kuna.

Lokal *Isak Poljokan i sinovi* u Ulici dr Ante Pavelića izdat je firmi *Krišković i Krivec* bez evidentirane godišnje kirije. Lokal je od 10. marta 1942. izdat Zvonimiru Prenzu uz godišnju kiriju od 6.000 kuna (lokal je dugo držao pod zakupom trgovac Jovo Misita, koji je iseljen iz NDH).

Lokali tvrtke *Isak Poljokan i sinovi* u Ulici dr Ante Pavelića izdati su Nurudinu Saraču uz godišnju kiriju od 12.000 i Aliji Germoviću uz godišnju kiriju od 14.400 kuna.

Lokal tvrtke *Isak Poljokan i sinovi* u Ulici Ferhat– paše Sokolovića 6 izdat je Risti Balvanoviću, a potom je zatvoren.

Prizemlje kuće Isaka Poljokana i sinova u Mehmed– paše Sokolovića ustupljeno je čuvaru Ivanu Nemecu.

Lokal Isaka Poljokana i sinova u Ulici Adema Filovića 16 izdat je Smaji Feragetu uz godišnju kiriju od 7.200 kuna.

Lokali u kući *Isak Poljokan i sinovi* u Bašagića ulici 2 izdati su: Koji Marčetiću uz godišnju kiriju od 3.600 kuna, Slavici Lončarić uz godišnju kiriju od 6.000 kuna, Hamdiji Kadeniću uz godišnju kiriju od 4.800 kuna, Hinku Šeboru uz godišnju kiriju od 7.200 kuna, Josipu Margetiću (od 3. januara 1942) uz godišnju kiriju od 3.600 kuna, Ibrahimu Kabiljagiću uz godišnju kiriju od 9.840 kuna, Ragibu Hodžiću uz godišnju kiriju od 3.600 kuna, Krivecu i Kriškoviću uz godišnju kiriju od 72.000 kuna. Prvi sprat kuće izdat je njemačkoj vojsci bez kirije.²⁵²¹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog Isaka Poljokana, sina Salomona, trgovca–špeditera, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Sokolovića bb i Pavelića 54, Jevreja, stoji da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u bašči oštećena bombardovanjem, kuća na sprat u glavnoj ulici do temelja oštećena, pokućstvo, namještaj i roba). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,757.200, dok je Gradska komisija izostavila iznos.²⁵²²

Isak Poljokan, sin Salomona, trgovac–špediter, bio je lišen slobode od strane Talijana. Bio je uhapšen od 22. juna do 22. avgusta 1941, interniran od 22. avgusta 1941. do 15. jula

²⁵¹⁸ Isto, broj 1.241/1942

²⁵¹⁹ Isto, broj, 1.390/1942

²⁵²⁰ Isto, broj 1.692/1942

²⁵²¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 41/1942

²⁵²² ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.452/1945

1942. i konfiniran²⁵²³ od 15. jula 1942. do 8. septembra 1943 (ukupno dvije godine i 48 dana). Šteta za neplaćeni prinudni rad po podnosiocu zahtjeva iznosi 350.000, a po Gradskoj komisiji 76.500 dinara.

Isaku Poljokanu, sinu Salomona, povrijeđeno je dostojanstvo i čast rasističkim zakonima sprovedenim od strane Nijemaca, Talijana i ustaša od 12. aprila 1941. do 26. oktobra 1944. Zbog života u oskudici, bijedi i gladovanju u emigraciji, po podnosiocu zahtjeva pretrpio je štetu od 700.000, a po Gradskoj komisiji 144.000 dinara.²⁵²⁴

U toku 1947. sanirana je zgrada u Ulici Đure Pucara 4, vlasništvo Isaka i Rafaela Poljokana, sinova pokojnog Salomona. Vrijednost izvedenih radova iznosila je 1,079.938,90 dinara. Investitor je bio Gradski narodni odbor u Banjaluci. Isak i Rafael Poljokan tražili su da ubiranje kirije i nadzor nad zgradom preuzme Državno preduzeće "Domaćin" iz Banjaluke.²⁵²⁵

Isak Poljokan, umrlog Salomona, iz Banjaluke, sa boravištem u Beogradu, Terazije 27/V, prodao je 25. aprila 1947, u svoje ime i kao punomoćnik Rafaela Salomona Poljokana, voćnjak površine 800 m²²⁵²⁶, a 8. maja 1947. magazu u mahali Ferhadija površine 35 m², gradilište sa dućanom površine 31 m² i gradilište sa dućanom površine 5 dn i 390 m².²⁵²⁷

Tvrtka *Isak Poljokan i sinovi* iz Banjaluke, zastupana po javnom članu Isaku Poljokanu iz Beograda, Braće Medića 15, prodala je 29. decembra 1947. nekretnine koje čine kuća, kućište, dvorište, pašnjak i oranica.²⁵²⁸

Rajko Malić, advokat iz Banjaluke, zastupnik Isaka i Rafaela Poljokana, sinova pokojnog Salomona, sada u Beogradu odnosno u Splitu, podnio je zahtjev Gradskoj agrarnoj komisiji u Banjaluci da ga obavijesti da li i koliko zemljišta posjeduju Isak i Rafael Poljokan i tvrtka *Isak Poljokan i sinovi* na području srezova Kotor Varoš i Mrkonjić Grad.²⁵²⁹

Imovina upisana u zk. ul. broj 3381 KO Banjaluka, dio k.č. 1184 u ukupnoj površini od 1.560 m² i zk. ul. broj 4832 KO Banjaluka, dio k.č. 96/5 u ukupnoj površini od 640 m², vlasništvo je sa po ½ dijela Isaka i Rafaela Poljokana, obojica iz Beograda, Sv. Save 20/3. Zemljište se ekspropriše u društvenu svojinu radi izgradnje tranzitnog puta. Ukupni iznos za nadoknadu iznosi 383.000 dinara.²⁵³⁰

Odlukama Okružne agrarne komisije, Arik broj 613/55 od 8. septembra 1955, i NOS–a Banjaluka, broj 1959/56 od 4. februara 1956, oduzima se zemljište u vlasništvu tvrtke *Isak Poljokan i sinovi* u:

- KO Krupa na Vrbasu, zk. ul. br. 142 (dvije stambene zgrade, dva kućišta, ekonomsko dvorište, mlinište, put, polja i oranice), ukupne površine 67,13 dunuma,
- KO Laktaši, zk. ul. br. 156 i 166 (kućište, dvorište sa kućom, magaza, kafana, kovačnica, kolarnica, šljivik i oranica), ukupne površine 24,25 dunuma i
- KO Kmećani, zk. ul. br. 43 i 60 (oranice), ukupne površine 37,49 dunuma.

Ukupno je oduzeto 128,87 dunuma.²⁵³¹

Na osnovu izjava dvaju svjedoka, Matični ured u Banjaluci je 31. decembra 1949. Isaku Poljokanu izdao izvod iz matične knjige rođenih.²⁵³²

Leon, zvani Dudo Levi Poljokan (1857 – Banjaluka, 23.7.1937²⁵³³)

- sin Salomona, trgovac iz Banjaluke, imao je sinove Salomona, zvanog Bukus i Rafaela.

²⁵²³ Prognan i zatočen iz političkih razloga

²⁵²⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.750/1945, 4.452/1945 i 4.458/1945

²⁵²⁵ ARSBL, 111, broj 1.942/1950.

²⁵²⁶ ARSBL, 111, Ugovori, P–42

²⁵²⁷ Isto, P–51

²⁵²⁸ Isto, P–57

²⁵²⁹ ARSBL, 96, broj 219/46 i 283/46

²⁵³⁰ ARSBL, 114, broj 90/P–1958

²⁵³¹ ARSBL, 99, broj 59/1959

²⁵³² ARSBL, 111, Matični ured, broj 32/1950

²⁵³³ *Vrbaske novine*, broj 1.308/1937.

Dana 31. decembra 1896. protokolisao je inokosnu trgovinu manufakturnom i špecerajskom robom *Leon Levi Poljokan* i u toku 1907. na ime poreza platio iznos od 10.000 kruna. Dana 19. decembra 1913. trgovinu je predao sinovima, a ista je prerasla u društvo, čiji su javni članovi i vlasnici Salomon, zvani Bukus i Rafael Poljokan.²⁵³⁴

Oko 1905, u vrijeme rusko–japanskog rata i borbe za Port– Artur, na Carskom drumu, preko puta Pokrivenog sokaka, izgradio je dvospratnicu nazvanu *Port– Artur*.

Dana 16 maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju, Italiju i Čehoslovačku.²⁵³⁵

Salomon zvani Bukus (Banjaluka, 1877 – logor Jasenovac, 1942)

- sin Leona.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 12. januara 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje u Njemačku, Austriju, Čehoslovačku, Mađarsku i Francusku radi obavljanja trgovačkih poslova, da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose prosijede, očiju smeđih, usta i nos naravnih, te da hramlje na desnu nogu".²⁵³⁶

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 23 i posjedovao kuću vrijednu 300.000 kuna.²⁵³⁷

U popisu zaostavštine, koji je na zahtjev Leona Poljokana dana 17. septembra 1946. sačinio Gradski narodni odbor u Banjaluci, navedeno je da je Salomon Duda Poljokan umro u Jasenovcu 1942. i da njegovu zastavštinu čine kuća, kućište i vrt, kuća sa vrtom, kuća sa kućištem i oranica, ukupne vrijednosti 250.000 dinara.²⁵³⁸

Salomon–Bukus Poljokan, sin Leona–Dude, rođen 1877. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁵³⁹

Tina rođ. Mevorach (Banjaluka, 1880 – ?)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 23.²⁵⁴⁰

Leon Poljokan

Leon inž. (Banjaluka, 1.8.1901 – Zagreb, 25.2.1970)

- sin Salomona.

Od 1912. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.²⁵⁴¹

Dana 6. septembra 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²⁵⁴²

Studije za inženjera hemije završio je u Beču i Zagrebu. Salomon Haim Poljokan i porodica Mevorach iz Prijedora materijalno su pomagali njega i njegovu sestru Raschelu za vrijeme studija u Beču.

Rješenjem Ministarstva trgovine i industrije od 20. februara 1933. postavljen je za profesora pripravnika Trgovačke akademije u Novom Sadu.²⁵⁴³

²⁵³⁴ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 303, Registar društava, broj 670, Obrtni registar, broj 731/1907 i *Sarajevski list*, broj 17/1914

²⁵³⁵ ARSBL, 18, broj 498/1921

²⁵³⁶ ARSBL, 4, AJ 29–98

²⁵³⁷ Popis broj 1, 2 i 3.

²⁵³⁸ ARSBL, 111, broj 15.769/1946

²⁵³⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁵⁴⁰ Popis broj 1, 2 i 3

²⁵⁴¹ XVIII–XXI Godišnji izvještaj Velike realne gimnazije u Banjaluci

²⁵⁴² ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 887/1921

²⁵⁴³ *Službene novine*, broj 49/1933

Radio je u Higijenskom zavodu u Banjaluci.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 23.²⁵⁴⁴

Uhapšen je 28. jula 1942, ali je pušten na slobodu po nalogu Oskara Turine, opunomoćenika vlade NDH.²⁵⁴⁵

Prema izvještaju Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za Bosansku Krajinu od 2. decembra 1944, među izbjeglicama iz Banjaluke nalazio se veći broj tehničkih i komercijalnih stručnjaka, među kojima i inž. Leon Poljokan, hemičar.²⁵⁴⁶

Poslije Drugog svjetskog rata bio je profesor Srednje medicinske škole u Banjaluci.²⁵⁴⁷ Inž. Leon Poljokan, Raschela Jellinek rođ. Poljokan iz New Yorka i Tilda Neuman rođ. Poljokan iz Zagreba, zastupane po njihovom bratu inž. Leonu Poljokanu, profesoru iz Banjaluke, prodali su 20. februara 1949. vrt do kuće, površine 722 m² i gradilište prema ulici Mirka Višnjica.²⁵⁴⁸

Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁵⁴⁹

Matilda, zvana Tilda (Banjaluka, 10.5.1910 – ?)

- kćerka trgovca Salomona–Bukusa Poljokana i Ernestine rođ. Mevorah iz Banjaluke.

U vremenu 12–19. juna 1928. maturirala je na Gimnaziji u Banjaluci, koju je pohađala 1920–28.²⁵⁵⁰ Studirala je filozofiju.

U toku 1935. bila je sumnjiva policiji zbog komunističke djelatnosti.²⁵⁵¹

Tilda Poljokan iz Zagreba, Varšavska ulica 10, sklopila je u Zagrebu 5. avgusta 1946. brak sa dr Emilom Nojmanom.²⁵⁵²

Raschela

- kći Salomona Poljokana.

Od 1915. pohađala je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci²⁵⁵³, a na konzervatorijumu u Beču studirala je opersko pjevanje. Kao operska pjevačica živjela je u Zagrebu, a poslije Drugog svjetskog rata u SAD.²⁵⁵⁴

U obrascu N– 2, koji je dana 6. novembra 1959. pod brojem VI 929/383– 59 sačinila Komisija za nacionalizaciju pri NOO Banjaluka, navedeno je da je sopstvenik dijelova zgrade na sprat u Banjaluci u Ulici fra Grge Martića 25, koju čine dva četvorosobna stana površine 797 m².²⁵⁵⁵

Kleris–Klara rođ. Sumbulović (Sarajevo, 1880²⁵⁵⁶– logor, 1942)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

Dana 19. marta 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.²⁵⁵⁷

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 23.²⁵⁵⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas rođ. Poljokan, zaove poginule, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika

²⁵⁴⁴ Popis broj 1

²⁵⁴⁵ AVII–168–4B–19/1

²⁵⁴⁶ ARSBL, 32, broj 288; Arhiv BiH, ONOGBK, sign. 87/1944, fotokopija

²⁵⁴⁷ U ovu školu premješten je 30. maja 1949.

²⁵⁴⁸ ARSBL, 111, Ugovori, P–70

²⁵⁴⁹ [www.gradskagroblja.hr (27.4.2009)]

²⁵⁵⁰ Arhiv Jugoslavije, Fond 66/SN, fasc. 7; ARSBL, kopija, AJ, 66, 661, 1122

²⁵⁵¹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁵⁵² ARSBL, 111, Matični ured, broj 21.661/1946

²⁵⁵³ XX Izvještaj Velike realke u Banjaluci

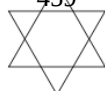
²⁵⁵⁴ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁵⁵⁵ ARSBL, 114, Nacionalizacija

²⁵⁵⁶ Kao godina rođenja upisana je i 1885.

²⁵⁵⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 326/1921

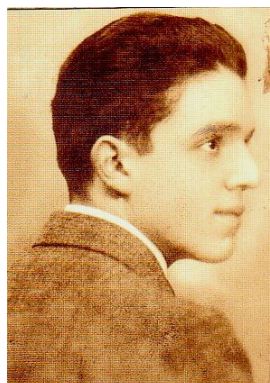
²⁵⁵⁸ Popis broj 2 i 3

A) da je Klara Poljokan, supruga Rafaela, stara 58 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijena 1942. u logoru kao građansko lice. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 288.000 dinara.²⁵⁵⁹

Klara Poljokan, kćerka Isaka, rođena 1866. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁵⁶⁰

Rafael (Banjaluka, 1881 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Leona Poljokana, trgovac.

Dana 19. marta 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.²⁵⁶¹

Kao honorarni zvaničnik radio je u Finansijskom odjeljenju Gradske opštine u Banjaluci od 1935. U toku 1938. je unaprijeđen.²⁵⁶²

Rafael Poljokan, gradski računski činovnik iz Banjaluke, predložen je 10. novembra 1941. za penzionisanje od Upravnog odjela Ministarstva unutrašnjih poslova NDH.²⁵⁶³ Penzionisan je rješenjem Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 23.605/41.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas rođ. Poljokan, sestre poginulog, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Rafael

Rafael Poljokan Poljokan, star 48 godina, činovnik, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen kao građansko lice 1941. u logoru. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,888.000, a po Gradskoj komisiji 432.000 dinara.²⁵⁶⁴

Rafael Poljokan, sin Leona, rođen 1881. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁵⁶⁵

Ašer (1903 – logor, 1942)

- sin Rafaela Poljokona

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas, rođ. Poljokan, tetke poginulog, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Ašer Poljokan, star 45 godina, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen 1942. u logoru kao građansko lice. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 360.000, a po Gradskoj komisiji 540.000 dinara.²⁵⁶⁶

Isak (Banjaluka, 30.7.1911 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Rafaela, trgovca iz Banjaluke (fra Grge Martića 29), Jevrej.

Završio je 1922. Prvu mušku narodnu osnovnu školu Banjaluci.²⁵⁶⁷

Isak Poljokan, sin Rafaela, rođen 1911. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁵⁶⁸

Avram (1889 – logor, 1942)

- sin Leona Poljokana

²⁵⁵⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁵⁶⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁵⁶¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 325/1921

²⁵⁶² ARSBL, 1, 1 – Matična knjiga službenika grada Banjaluke 1881/1945, redni broj 334; ARSBL, 22–1–2.1.

²⁵⁶³ ARSBL, 74, broj 6.431/1941

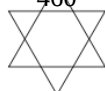
²⁵⁶⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁵⁶⁵ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁵⁶⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁵⁶⁷ ARSBL, 12, 2, red. br. 43/1067

²⁵⁶⁸ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas, rođ. Poljokan, sestre poginulog, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Avram Poljokan, star 44 godine, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen 1942. u logoru kao građansko lice. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 384.000, a po Gradskoj komisiji 576.000 dinara.²⁵⁶⁹

Isak Poljokan (1916 – logor, 1941)

- sin Avrama Poljokana

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas, rođ. Poljokan, tetke poginulog, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Isak Poljokan, star 25 godina, student, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom ubijen 1941. u logoru kao građansko lice. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 840.000 dinara.²⁵⁷⁰

Avram

- sin Salomona, oženjen Gracijom rođ. Levi, bosanski Jevrej.

Dana 15. aprila 1903. protokolisao komisyonu i agenturnu firmu *Avram S. Poljokan*. Dana 27. marta 1905. za prokuristu firme imenovan je Moisie A. Poljokan. Prokura je brisana 4. aprila 1913, a firma je prerasla u društvo čiji su vlasnici Avram S. Poljokan i Moisie A. Poljokan. Društvo je obavljalo bankarske, komisijone i otpremničke poslove. Vlasnici su Društvo napustili 21. novembra 1919.²⁵⁷¹

Avram S. Poljokan, bosanski Jevrej, registrovao je i obavljanje mjenjačkih i bankarskih poslova. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 20.000 kruna.²⁵⁷²

Bio je jedan od osnivača Banke za trgovinu i obrt d.d. Banjaluka i član njenog Upravnog odbora i Ravnateljstva.²⁵⁷³

Moisie–Mošo (Banjaluka, 1875 – logor Jasenovac, 1941)

- sin Avrama Poljokana, španski Jevrej iz Bosne.

Imao je registrovanu radnju za obavljanje bankarskih i komisijonih poslova sa sjedištem u Banjaluci. U toku 1907. bio je oporezovan zajedno sa ocem Avramom.²⁵⁷⁴ Ista radnja bila je registrovana i u toku 1914.²⁵⁷⁵

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 12. juna 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje u Prag, Cirihi i Pariz radi obavljanja trgovačkih poslova, da putuje sa suprugom Ernestinom i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, usta i nosa pravilnih, nosi crni brk".²⁵⁷⁶

Na molbu Državnog erara, Sreski sud u Banjaluci je 24. jula 1924. dozvolio javnu dražbu imovine Moisia Poljokana, sina Abrahama, iz Banjaluke. Dražba je zakazana za 5. septembar 1924.²⁵⁷⁷

Godine 1929. Ministarstvu trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije uputio je žalbu na kamatu, koju je po stopi od 30% zaračunavala Banka za trgovinu i obrt d.d. u Banjaluci, navodeći da *nije čudo ako kod ovakvih teških troškova narod i privreda strada*.

²⁵⁶⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁵⁷⁰ Isto, broj 3.522/1945

²⁵⁷¹ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 983; ARSBL, Registar društava, broj 285

²⁵⁷² ARSBL, Registar obrta, broj 729/1907

²⁵⁷³ *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913; *Narodno jedinstvo*, broj 84/1919 i 62/1920

²⁵⁷⁴ ARSBL, Registar obrta, broj 14/1908

²⁵⁷⁵ ARSBL, Indeks registra obrta, broj 165/1914

²⁵⁷⁶ ARSBL, 4, AJ 29–56

²⁵⁷⁷ *Narodno jedinstvo*, broj 90/1924

Zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci Sulejman Hadžidedić odobrio je 1. jula 1941. zakup prizemlja kuće u Ulici dr Viktora Gutića 12 "Napredkovoju zadrugi" za veleprodaju duvana, zastupanoj po Mirku Lastriću. Godišnja najamnina iznosila je 8.400 kuna.

Prema prijavi prihoda od zgrada, drugi dio prizemlja ove kuće, bivše vlasništvo Brace Rafaela Poljokana, dat je Hakiji Hajdareviću bez određene kirije.²⁵⁷⁸

Sulejman Jusufović iz Banjaluke tražio je 21. jula 1941. od Odjela za ponovu pri Povjereništvu i likvidatora za bivšu Vrbasku banovinu u Banjaluci da mu se dodijeli stan i pokućstvo *jer mi je prilikom bombardovanja sve stradalo u kući Brace Rafaela Poljokana gdje sam radio kao kućepazitelj*.²⁵⁷⁹

U zahtjevu "Napredkove zadruge", upućenom 13. jula 1942. Poreskom uredu u Banjaluci, traži se poboljšanje higijenskih uslova u dvorišnim zgradama u kojima je smješteno nekoliko muhadžirskih porodica "koje ne znaju niti najosnovnije higijenske propise". Poslovne prostorije Zadruga nalaze se u podržavljenoj zgradi bivšeg vlasnika Rafaela Brace Poljokana iz Banjaluke u Ulici dr Viktora Gutića 12.²⁵⁸⁰

U kući u Ulici dr Viktora Gutića br 12/I, bivše vlasništvo Poljokana, bio je smješten V brzojavni brzoglasni građevinski ured Banjaluka. Zgrada je oštećena prilikom bombardovanja Banjaluke.²⁵⁸¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Moše i Ernestine Poljokan, koji se nisu nalazili u Banjaluci.

Kuću u Ulici dr Viktora Gutića 12, ranije vlasništvo Brace Poljokana, predao je 16. januara 1942. zapovjednik Topničkog odjela natporučnik Sabit Muhedinović Stambenom uredu u Banjaluci. Čitava kuća je od 22. januara 1942. bila izdata V brzojavnom brzoglasnom građevinskom uredu u Banjaluci uz godišnju kiriju od 10.800 kuna. Povjerenik za imovinu bio je Mustafa Durić.²⁵⁸²

Odlukom od 22. avgusta 1941. zastupnik za jevrejske stanove i lokale Sulejman Hadžidedić snizio je Rašidu Ajanoviću– Ferizbegoviću mjesečnu zakupninu stana u Ulici Gazanferija na 200 kuna. Odluka se primjenjivala od 1. septembra 1941.²⁵⁸³

Zgrada u Kvaternikovoju ulici 6, bivše vlasništvo Moše i Ernestine Poljokan, data je na upotrebu Poštanskom brzojavnom brzoglasnom uredu Banjaluka, koji je za 1941 (od 1. avgusta do 31. decembra) na ime najamnine ostao dužan 36.750 kuna. Prema raspisu Državnog ravnateljstva za ponovu u Zagrebu, broj 32.481/41, od 17. novembra 1941, "nitko ne može uživati srpsko-jevrejski stan, dio ili cijelu kuću a da za isti ne plaća najamninu".²⁵⁸⁴

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Moše i Ernestine Poljokan koji se nisu nalazili u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, dio kuće u Kvaternikovoju ulici 6 izdat je Pošti u Banjaluci bez evidentiranog godišnjeg iznosa kirije. Dio kuće za stanovanje izdat je Matildi Trdak i Ani Bandovskoj uz godišnje kirije od po 2.400 kuna. Lager koji se nalazio uz kuću izdat je Dragi Nanutu uz godišnju kiriju od 6.000 kuna. Od 20. decembra 1942. stan je izdat Josipu Ribariću uz godišnju najamninu od 6.000 kuna.²⁵⁸⁵

Sulejman Hadžidedić, zastupnik za jevrejske stanove Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, 18. avgusta 1941. izdao je pod zakup lokal i stan u Ulici poglavnika dr Ante Pavelića 76 poslastičaru Vehbiji Omanoviću uz godišnju najamninu u iznosu od 12.000 kuna.

²⁵⁷⁸ ARSBL, 83, BB/41, od 1. jula 1941.

²⁵⁷⁹ ARSBL, USPBVBBL, Odjel za ponovu, broj 2.449/1941

²⁵⁸⁰ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 775/1942

²⁵⁸¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 487/1942

²⁵⁸² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 361942

²⁵⁸³ ARSBL, 83, broj 183/1941

²⁵⁸⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 24/1942

²⁵⁸⁵ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 35/1942

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Hermana Štajlaufa i Moše Poljokana, koji se nisu nalazili u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, lokal u Ulici dr Ante Pavelića 34 i 36 izdat je Hrvatskoj krojačkoj zadruzi uz godišnju kiriju od 15.000 kuna. Upravitelj imovinom nije evidentiran.²⁵⁸⁶

Prema prijavi prihoda od zgrada, kuća bivših vlasnika Moše i Ernestine Poljokan izdata je Tereziji Sremac uz godišnju najamninu od 7.800 kuna. Ona je od Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci tražila da joj popravi stan u Ulici poglavnika dr Ante Pavelića 76/I. U stan se uselila prije pet mjeseci. Prema njenoj tvrdnji kuća je stara i u stanu treba izvršiti više popravaka.²⁵⁸⁷

Zgrada u Banjaluci u Ulica maršala Tita 76, bivše vlasništvo Moše Poljokana, u toku 1947. nalazila se pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Frizerska radnja izdata je pod zakup Munibu Čerimiću, a poslastičarnica (soba i pomoćna prostorija) Vehbiji Omanoviću. Zilki Hadžiselimoviću izdat je pod zakup stan (soba i dvije pomoćne prostorije).²⁵⁸⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog Moše Poljokana, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Pavelića ulica 56, Jevreja, stoji da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat u glavnoj ulici oštećena bombardovanjem, lokal u prizemlju bio je ranije poslastičarnica, a sada je brijačnica). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 119.200 dinara.²⁵⁸⁹

Moise Poljokan, sin Abrahama, rođen 1875. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁵⁹⁰

Ernestina (Banjaluka, 1886 – logor Jasenovac, 1942)

- supruka trgovca Moisia Poljokana.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 12. juna 1919. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navela je da putuje u Karlove Vari radi liječenja, da sa njom putuju suprug i 16– godišnja kćerka Ella i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose crne, očiju smeđih, usta i nosa naravnih".²⁵⁹¹

Ernestina je vlasnica kuće u Banjaluci u Ulici Vladimira Nazora 6, vrijedne 400.000 dinara. Odlukom Sreskog suda Banjaluka, V–R. broj 184/46, kuća je vraćena njenom srodniku Rafaelu Poljokanu iz Zagreba. U kući je smještena Telefonsko– telegrafaska sekcija iz Banjaluke.²⁵⁹²

Ernestina Poljokan, kćerka Jakova, rođena 1886. u Prijedoru, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁵⁹³

Ella (1903 – ?)

- kći Moisia i Ernestine Poljokan.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice, koju je 12. juna 1919. Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci podnijela njena majka, navedeno je da je Ella "stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih".²⁵⁹⁴

Isak (Banjaluka, 23.6.1908 – ?)

²⁵⁸⁶ Isto, broj 52/1942

²⁵⁸⁷ ARSBL, 83, BB/41 od 18. avgusta 1941.

²⁵⁸⁸ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²⁵⁸⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.456/1945

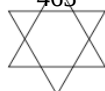
²⁵⁹⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁵⁹¹ ARSBL, 4, AJ 27–13

²⁵⁹² ARSBL, 94, broj 2399/1947

²⁵⁹³ [www.jusp–jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁵⁹⁴ ARSBL, 4, AJ 27–55

- sin Moše trgovca iz Banjaluke. Jevrej.
Završio je 1919. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁵⁹⁵

Rafael, zvani Rafić (Banjaluka, 1889 – Senj, 1944)

- sin Avrama Poljokana i Gracije Levi.
Ubijen je u Senju februara 1944.²⁵⁹⁶

Flora (7.5.1894 – ?)

- kći trgovca Avrama.

Od 1906. do 1912. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj i Anđeoskoj ulici.²⁵⁹⁷

Salomon, zvani Moni A. (Banjaluka, 1878 – ?)

Trgovac, akcionar i direktor banke iz Banjaluke, sa stalnim boravištem u Banjaluci, star 35 godina, tražio je izdavanje pasoša 1913. radi putovanja u sve evropske zemlje i Aziju. Saputnik mu je Zlata Poljokan.²⁵⁹⁸ Zahtjev je obnovljen i 1914.²⁵⁹⁹

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku, Francusku i Englesku, koju je 5. juna 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje kao pratnja bolesnoj supruzi i radi ostvarivanja bankarskih poslovnih veza, da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih" te da putuje zajedno sa suprugom Zlatom i hadži Rafaelom Poljokanom.²⁶⁰⁰

Dana 15. septembra 1927. poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci podnio je molbu za produženje vangraničnog pasoša za suprugu Zlatu i punicu Rahel Salom Sarafić, radi putovanja u Austriju.²⁶⁰¹

Imao je veliku porodičnu biblioteku sa bibliofilskim izdanjima.²⁶⁰²

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Gutićevoj ulici 12.²⁶⁰³

Sulejman Hadžidedić, zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, ustupio je 24. septembra 1941. pod zakup stan i lokal – pekaru u Ulici dr Ante Pavelića 90 Juraju Ančiću iz Banjaluke uz mjesečnu najamninu od 300 odnosno 700 kuna. Kuća je bila ranije vlasništvo Salomona A. Poljokana. Istom odlukom određena je najamnina za prodavnicu pekarskih proizvoda u Ulici dr Mile Budaka 13 u iznosu od 800 kuna.²⁶⁰⁴

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućom Salomona A. Poljokana, koji se nije nalazio u Banjaluci. Lokal u Ulici dr Budaka 13, bivše vlasništvo Salomona A. Poljokana, Stambeni ured je 1. februara 1942. izdao Staki Milošević uz godišnju najamninu od 10.800 kuna. Njoj je ovaj lokal izdavan pod zakup od 24. septembra 1941.²⁶⁰⁵ Povjerenik za imovinu bio je Mustafa Hrustić.²⁶⁰⁶

Podružnica Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci izdala je Džemalu Mujezinoviću 24. septembra 1941. pod zakup stan u Ulici dr Mile Budaka 13/I, vlasništvo Salomona A. Poljokana, uz godišnju najamninu od 12.000 kuna.²⁶⁰⁷

²⁵⁹⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 34/354

²⁵⁹⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁵⁹⁷ ARSBL, 608, 5–9

²⁵⁹⁸ ARSBL, 1, 1– Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 251

²⁵⁹⁹ Isto, redni broj 585

²⁶⁰⁰ ARSBL, 4, AJ 29–52

²⁶⁰¹ ARSBL, 5, AJ 8–749

²⁶⁰² *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, Zbornik sjećanja, knjiga druga, Banjaluka, aprila 1985, str. 387

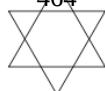
²⁶⁰³ Popis broj 2 i 3

²⁶⁰⁴ ARSBL, 83, broj 499/1941.

²⁶⁰⁵ ARSBL, 83, BB/41, 24. septembar 1941.

²⁶⁰⁶ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 42/1942

²⁶⁰⁷ ARSBL, 83, BB/41, 24. septembar 1941.

U molbi Abdul Latifa Džonlagića, imama u penziji iz Sarajeva, sa prebivalištem u Prijedoru, upućenoj 14. novembra 1942. Državnoj riznici u Zagrebu, između ostalog se navodi: "Nekretnine, zemlja ... i kuća u Ajanovića ulici bile su moje vlasništvo. Solomon A. Poljokan, židov, bivši direktor Banke za trgovinu i obrt Banjaluka, kupio je na javnoj dražbi na nekonkurentan način za 20.000 dinara navedeno zemljište. Kuću i nus prostorije Solomon A. Poljokan je prodao a zemljište u površini od 400 do 500m²... nije. Stoga molim da mi se spomenuta parcela proda ili iznajmi ... jer imam želju da na svom bivšem zemljištu sagradim kuću."²⁶⁰⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog Salomona Poljokana, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Pavelića ulica 90, Jevreja, stoji da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u glavnoj ulici oštećena, u njoj stanuje pekar Juraj Ančić). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 92.000 dinara.²⁶⁰⁹

Salomon–Moni Poljokan, sin Avrama, rođen 1877. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁶¹⁰

Estera, zvana Zlata rođ. Salom (Banjaluka, 1881²⁶¹¹ – logor Stara Gradiška, 28.8.1942)

- kćerka Davida Saloma Sarafića i Rahele rođ. Baruh, supruga Salomona Monija A. Poljokana, domaćica.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku, koju je 5. juna 1919. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, navela je da putuje radi liječenja, da je supruga bankovnog direktora sa stalnim boravištem u Banjaluci i da je "stasa visoka, lica okruglog, kose i očiju smeđih, usta i nos naravnih".²⁶¹²

Slične molbe, radi putovanja u Austriju, Čehoslovačku, Francusku, Italiju i Njemačku, podnosila je 8. jula 1920. i 14. februara 1921.²⁶¹³

Zlata Poljokan je 20. juna 1942. Uredu za podržavljeni imetak pri Državnoj riznici u Zagreb uputila molbu u kojoj navodi: *Bivša ponova u Banjaluci mi je odobrila stan koji se sastoji od dvije male tavanske sobe u Žilića ulici 1 i naložila da se sve oduzete stvari povrate ... što je i većim dijelom udovoljeno. Uprkos tome 6. juna 1942. provaljeno je u stan i bez da se ja o tome obaviještavam, stvari su odnešene i deponovane u magazin ... Pošto postoji opasnost da stvari budu veoma brzo prodane od strane Poreskog ureda Banjaluka moliteljica traži da se Uprava o tome obavijesti.* Riznica je Poreskoj upravi naredila da vrati stvari.²⁶¹⁴

U skladištu bivše Podružnice Državnog ravnateljstva za ponovu u Banjaluci Nikola Benutić, činovnik Ureda za podržavljeni imetak, u prisustvu svjedoka Ljube Lastrića, nadstojnika Poreskog ureda u Banjaluci, pored ostalog je 23. juna 1942. predao Leopoldu Rukavini, činovniku Ureda za podržavljeni imetak Državne riznice u Zagrebu, i stvari Zlate Poljokan iz Banjaluke i to: "ženski astrahan kaput, ćilim perzijaner (vel. 300x400), ćilim perzijaner, svileni, oštećen (vel. 170 x 135), ćilim sarajevski (vel. 300 x 200), ćilim sarajevski ala perzer (vel. 120 x 175), arapski ćilim (vel. 120 x 150), arapski ćilim (vel. 125 x 195) i serdžadu običnu (vel. 100 x 170)".²⁶¹⁵

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gutičevoj ulici 12.²⁶¹⁶

²⁶⁰⁸ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.93619/42

²⁶⁰⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.620/45

²⁶¹⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁶¹¹ Kao godina rođenja zavedena je i 1886.

²⁶¹² ARSBL, 4, AJ 29–4

²⁶¹³ ARSBL, 4, AJ 28–38 i ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 636/1921

²⁶¹⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 736/1942

²⁶¹⁵ Isto, broj 759/1942

²⁶¹⁶ Popis broj 1, 2 i 3

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 1942. nadzor nad kućama Zlate Poljokan koja, se nije nalazila u Banjaluci.

Prema prijavi prihoda od zgrada, prvi sprat kuće Zlate Poljokan u Gajevoj ulici 8 izdat je Slavku Pulmanu uz godišnju kiriju od 3.600 kuna.

Lokal Zlate Poljokan u Ferhat– pašinoj ulici 1 izdat je pod zakup Đulagi Plivcu uz godišnju kiriju od 3.000 kuna.

Od 1. marta 1942. kuća Zlate Poljokan u Žilića ulici 1 izdata je Ivanu Heldi uz godišnju najamninu od 4.800 kuna.

Upravitelj imovinom Zlate Poljokan bio je Mustafa Durić.²⁶¹⁷

Kuća, štala i zemljište u Žilića ulici 1, bivše vlasništvo Zlate Poljokan, ugovorom od 1. juna 1942. izdati su vrtlaru Ivanu Heldi uz godišnju najamninu od 7.200 dinara.²⁶¹⁸

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećene Zlate Poljokan, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Ferhat– pašina ulica 1, Jevrejke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dućan oštećen bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 30.000 dinara.²⁶¹⁹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećene Zlate Poljokan, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Gajeva ulica 1, Jevrejke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća sa stanom teško oštećena). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 18.000 dinara.²⁶²⁰

U ostavinskom zaključku Sreskog suda Banjaluci broj O: 251/46 od 16. januara 1947. i u zapisniku komisije Gradskog narodnog odbora Banjaluka od 14. juna 1946, stoji da je Estera Poljokan rođ. Salom, zvana Zlata, udovica Salomona A. Poljokana, domaćica iz Banjaluke, umrla 1942. i da njenu zaostavštinu čine kuća sa kućištem i dvorištem u mahali Varoš površine 288 m², kuća sa kućištem i dvorištem u mahali Varoš površine 196 m², gradilište sa magazom u mahali Ferhadija površine 55 m², kuća sa kućištem u mahali Ferhadija površine 29 m², vrt površine 1 d i 150 m², kuća sa dvorištem površine 180 m², vrt površine 1 d i 325 m², kućište i dvorište površine 305 m², vrt površine 330 m², gradilište sa dućanom u mahali Ferhadija površine 40 m², vrt u mahali Čaire površine 5 d i 245 m², vrt u mahali Čaire površine 2 d i 10 m² i gotovina od 744 dinara, pohranjena u filijali Državne hipotekarne banke u Banjaluci. Ukupna vrijednost imovine iznosi 97.000 dinara. Nasljednicima se proglašeni njeni bratići dr Rika Salomon, umrlog Jozefa, iz Sarajeva, dr Jakob Sarafić, umrlog Isidora, iz Štipa i dr Samuel Sarafić, umrlog Isidora, iz Beograda.²⁶²¹

Uz saglasnost Okružnog narodnog odbora Banjaluka od 30. maja 1947, kao datum njene smrti utvrđen je 28. avgust 1942. Imenovana je bila žrtva masovnog pogubljenja.²⁶²²

Estera–Zlata Salom– Poljokan, kćerka Davida, rođena 1881. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁶²³

Elza (Banjaluka, 18.8.1900 – Stara Gradiška, 30.9.1941)

U predmetu Matičnog ureda Gradskog narodnog odbora u Banjaluci od 25. marta 1949. i Rješenju Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, broj 9.182 od 16. aprila 1949, stoji da je Elza Poljokan, rođena 10. ili 18. avgusta 1900. u Banjaluci, kći Davida (u drugom

²⁶¹⁷ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 38/1942

²⁶¹⁸ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 705/1942

²⁶¹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.614/1945

²⁶²⁰ Isto, broj 1.637/1945

²⁶²¹ ARSBL, 111, broj 1.777/1947

²⁶²² Isto, broj 20.548/1947

²⁶²³ [www.jusp– jasenovac.hr (15.8.2009)]

dokumentu stoji ime oca Sadik) Poljokana i Rahele rođ. Alkalaj (živjela u Sarajevu), narodnosti jevrejske, državljanstva jugoslovenskog, neudata, sa posljednjim mjestom stanovanja u Banjaluci, u glavnoj ulici, odvedena u logor Stara Gradiška 15. septembra 1941, gdje je ubijena 30. septembra 1941. U drugom dokumentu stoji da je "stradala septembra 1942."

Zahtjev za upis datuma smrti Elze Poljokan u matičnu knjigu podnijela je Silvija Alkalaj iz Sarajeva. Svjedoci u dokaznom postupku bili su dr Samuel Pinto i dr Avram Baruh, obojica iz Sarajeva.²⁶²⁴

Elza Poljokan, kćerka Sadika, rođena 1900. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁶²⁵

Estera–Štefanija (Sarajevo, 1868 – ?)

- domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Čauševića ulici 29.²⁶²⁶

U izvještaju redarstvenog ravnatelja Župske redarstvene oblasti u Banjaluci dr Ive Gromsa od 30. oktobra 1942, upućenom Poreskom uredu u Banjaluci, stoji: "Dana 30. listopada tekuće godine Estera Poljokan, Jevrejka, napustila je svoj stan u Ulici Džemaludina Čauševića 29 i predala ovoj oblasti ključ. Ova oblast taj stan je odmah zapečatila i zapisnik i tri ključa predala Dragutinu Gavrančiću, činovniku Ureda".²⁶²⁷

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane dr Hinka Montilja, zubara, šefa zubne ambulante u Vojnoj bolnici u Zagrebu, Ulica Bauerova broj 22, kao zastupnika oštećene, stoji da su Esteri–Štefaniji Poljokan, staroj 80 godina, domaćici sa stalnim boravištem u Kamenjaku, Crikvenica, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (jedna kuća uništena, a druga oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 510.000, a po Gradskoj komisiji 500.000 dinara.²⁶²⁸

Mazalta udato Nahmijas (Banjaluka, 1907 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Sade i Estere–Štefanije Poljokan, sefardska Jevrejka, činovnica Sreskog suda.

Na Popisu sokola bivše Jugoslavije, sačinjenom od Povjereništva Ustaške nadzorne službe za Veliku župu Sana i Luka, broj 12/T-42, evidentirana je i "Mazalta Poljokan, zvaničnik Sreskog suda, 35" (vjerovatno broj godina života).²⁶²⁹

Irena Voska iz Banjaluke, supruga satnika, otkazala je 15. juna 1942. zakup stana u Čauševića ulici 29, bivše vlasništvo Mazalte Poljokan– Nahmijas.²⁶³⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od dr Hinka Montilja, zubara, šefa zubne ambulante u Vojnoj bolnici u Zagrebu, Ulica Bauerova broj 22, stoji (rubrika A) da je Mazalta Nahmijas rođ. Poljokan, stara 33 godine, činovnica Sreskog suda, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 648.000, a po Gradskoj komisiji 972.000 dinara.²⁶³¹

Mazalta Nahmijas rođ. Poljokan je izdržavala pokojnog oca Sadu Poljokana, starog 70 godina, bivšeg trgovca, sa boravištem u Banjaluci, i majku Esteru–Štefaniju Poljokan, staru 80 godina, domaćicu, sa stalnim boravištem u Kamenjaku, Crikvenica. Novčani iznos potreban za izdržavanje roditelja po podnosiocu zahtjeva iznosi 648.000 dinara.²⁶³²

²⁶²⁴ ARSBL, 111, broj 17.902/1949

²⁶²⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (15.8.2009)]

²⁶²⁶ Popis broj 1

²⁶²⁷ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.621/1942

²⁶²⁸ ARSBL, 111, KRŠ, broj 124/1945

²⁶²⁹ ARSBL, Fotokopija MNO, FNRJ, VII 10/3-1, 173-252

²⁶³⁰ ARSBL, 84, Poreska uprava, broj 489/1942

²⁶³¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 124/1945

²⁶³² Isto

Salomon, zvan Moni (Banjaluka 16.1.1904²⁶³³ – logor, Njemačka, 1943)

- sin trgovca Zadika Poljokana i Ester rođ. Poljokan. Bio je neženja.

Završio je 1914. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁶³⁴

Od 1914. pohađao je Realnu gimnaziju u Banjaluci, na kojoj je maturirao 11–26. juna 1924.

Na Pravnom fakultetu u Zagrebu 27. juna 1929. položio je sudstveni diplomski i sudstveni strogi ispit, a 5. decembra 1931. državno–znanstveni diplomski ispit.

Godine 1931. bio je redovni đak eskadrona Konjičke škole za rezervne oficire Kraljevine Jugoslavije, ali je zbog zdravstvenih tegoba proglašen privremeno nesposobnim za vojnu službu.

Dana 11. januara 1932. počeo je da kao sudski pripravnik radi u Okružnom sudu u Banjaluci.

Apelacioni sud u Sarajevu uputio ga je 26. jula 1934. na rad u Sreski sud u Kotor Varošu. Godine 1936. premješten je u Okružni sud u Banjaluci, 4. januara 1937. u Sreski sud u Glamoču, a 1939. u Sreski sud u Bosanskoj Kostajnici. U Sreskom sudu u Kozarcu zatekao ga je početak Drugog svjetskog rata i uspostavljanje NDH. Vladanje u službi bilo mu je primjerno, sudske poslove obavljao je samostalno i izvanredno, pokazujući ustrajnost, pouzdanost, savjesnost i tačnost.²⁶³⁵

Godine 1933. izabran je za potpredsjednika Športskog kluba *Balkan* i za člana Poslovnog odbora Banjalučkog nogometnog podsaveza.²⁶³⁶

Godine 1926. sa Emilom Herrmannom podijelio je prvo mjesto na prvom prvenstvu Šahovske sekcije *Balkan* i godinama bio njen standardni prvotimac. Dana 20. aprila 1931. remizirao je sa Rudolfom Spielmannom na simultanoj produkciji u Banjaluci. Učestvovovao je i na Aljehinovoj simultanci 1. maja 1936.

Na Popisu sokola bivše Jugoslavije, sačinjenom od Povjereništva Ustaške nadzorne službe za Veliku župu Sana i Luka, broj 12/T–42, evidentiran je i "Moni Poljokan, sudski pripravnik, 34" (vjerovatno broj godina života).²⁶³⁷

Interniran je u koncentracioni logor u Njemačku i tamo ubijen avgusta 1943.²⁶³⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od dr Hinka Montilja, zubara, šefa zubne ambulante u Vojnoj bolnici u Zagrebu, Ulica Bauerova broj 22, stoji (rubrika A) da je Salomon Moni Poljokan, star 38 godina, sudija sreskog suda, sa boravištem u Kozarcu, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijen od ustaša 1943. na nepoznatom mjestu. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 972.000 dinara.²⁶³⁹

Salomon Moni Poljokan, zajedno sa sestrom Mazaltom Nahmijas rođ. Poljokan, izdržavao je oca Sadu Poljokana i majku Esteru–Štefaniju Poljokan. Novčani iznos potreban za uzdržavanje roditelja po podnosiocu zahtjeva iznosi 792.000 dinara.²⁶⁴⁰

Mamo (1878 – ?)

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište na Trgu 10. travnja 2.²⁶⁴¹

²⁶³³ Kao godina rođenja upisana je i 1902.

²⁶³⁴ ARSBL, 12, 2, red. br. 27/1943

²⁶³⁵ ARSBL, 23, Personalni dosijei, P–188

²⁶³⁶ *Vrbaske novine*, broj 70/1933

²⁶³⁷ ARSBL, Fotokopija MNO, FNRJ, VII 10/3–1, 173–253

²⁶³⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

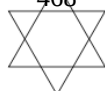
²⁶³⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 124/1945

²⁶⁴⁰ Isto

²⁶⁴¹ Popis broj 2 i 3

**Salomon Moni
Poljokan**

Ašer (Banjaluka, 1886 – ?)

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište na Hisetima bb.²⁶⁴²

Mosko dr (Banjaluka, 1896 – logor, 1943)

- advokat, sin Jude Poljokana.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku, koju je podnio 30. septembra 1920, naveo je da putuje radi studija i da je "stasa visoka, lica duguljastog, kose i očiju crnih, usta i nosa običnih".²⁶⁴³

Dana 20. januara 1928. podnio je zahtjev za produženje inozemne putne isprave za sve evropske zemlje radi poslovnih potreba.²⁶⁴⁴

Dana 3. oktobra 1932. Advokatska komora u Sarajevu brisala je Ali Kjamilbega Džinića iz spiska advokata u BiH, a njegovu advokatsku kancelariju preuzeo je dr Mosko Poljokan.²⁶⁴⁵

U toku 1936. adaptirao je poslovne prostorije u prizemlju stambeno– poslovne kuće na Trgu cara Dušana 2. Nacrt kuće sa pomoćnim prostorijama i vrtom izrađen je 31. oktobra 1923.²⁶⁴⁶ Radove je izveo Konrad Pećarić, ovlašćeni građevinski preduzimač iz Banjaluke.

U toku 1953. izvršio je popravku svoje stambene zgrade u Ulici maršala Tita 163.²⁶⁴⁷

Dana 27. februara 1941. u Okružnom sudu u Banjaluci saslušan je kao svjedok u vezi sa ubistvom porodice Poljokan. Ubijeni Salomon Haim Poljokan bio mu je brat od strica a ubijena Micika Poljokan sestra od strica koji je njihovu ćerku Šariku, udovu Levi, oženio poslije pogibije porodice Poljokan.²⁶⁴⁸

Na Popisu sokola bivše Jugoslavije, sačinjenom od Povjereništva Ustaške nadzorne službe za Veliku župu Sana i Luka, broj 12/T–42, evidentiran je i "Mosko Poljokan, doktor, 34" (najvjerovatnije broj godina života).²⁶⁴⁹

Predsjedništvo Okružnog stola u Banjaluci 9. jula 1941. obavijestilo je Advokatsku komoru u Sarajevu da su "ovdašnji advokati Mirko Novaković, dr Mosko Poljokan, dr Petar Kostić, dr Stevo Moljević i dr Rajko Malić napustili Banjaluku i da zbog toga već duže vrijeme njihova pošta nije podizana. Otokar Labej dobio je naredbu da poštu podigne, jer u suprotnom poštanski pretinac će im biti uskraćen".²⁶⁵⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Raheline Atijas rođ. Poljokan, sestre poginulog, domaćice iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je dr Mosko Poljokan, star 40 godina, advokat, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice ubijen od Nijemaca 1943. u logoru. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 480.000, a po Gradskoj komisiji 720.000 dinara.²⁶⁵¹

Milita (Banjaluka, 22.10.1909 – ?)

- kći Salomona Poljokana.

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju, koju je 8. novembra 1926. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da putuje radi liječenja i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, nosa i usta naravnih i da nosi naočale".²⁶⁵²

²⁶⁴² Popis broj 1, 2 i 3

²⁶⁴³ ARSBL, 4, AJ 28–51

²⁶⁴⁴ ARSBL, 5, AJ 8–825

²⁶⁴⁵ *Službene novine*, broj 235/1932

²⁶⁴⁶ ARSBL, 22, 5.8.1.

²⁶⁴⁷ ARSBL, 111, 19.556/1953

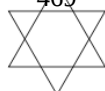
²⁶⁴⁸ ARSBL, 23, Kzp broj 963/1940

²⁶⁴⁹ ARSBL, Fotokopija MNO, FNRJ, VII 10/3–1, 173–254

²⁶⁵⁰ ARSBL, 23, broj Su 1.163/1941

²⁶⁵¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁶⁵² ARSBL, 5, AJ 8625

Albin

Školske 1910. bio je učenik Velike realne gimnazije u Banjaluci.²⁶⁵³

Rafael zvani Braco (Banjaluka, 31.10.1912 – Beč, 28.3.1975²⁶⁵⁴)

- sin trgovca Salomona Poljokana i domaćice Erne rođ. Poljokan, Jevrej.
Završio je 1923. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁶⁵⁵

U molbi za izdavanje putne isprave za Čehoslovačku i Austriju, koju je 27. maja 1929. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da putuje radi liječenja, da je učenik i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa pravilnog, usta naravnih".²⁶⁵⁶

Dana 25. septembra 1931. u Ulici Nikole Pašića 6 otvorio je trgovinu spavaćim namještajem i pokućstvom. Radnju je napustio 31. decembra 1935.²⁶⁵⁷

Godine 1932. započeo je izgradnju stambene kuće na sprat (7,10 x 15,35 m) u Ulici Nikole Pašića, pored trgovca Koste Dimitrijevića. Kuću je projektovao Josip Soravia, ovlašćeni graditelj iz Banjaluke.²⁶⁵⁸

Godine 1933. na skupštini Banjalučkog teniskog kluba izabran je za člana Upravnog odbora.²⁶⁵⁹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Splitu 19. septembra 1945. od oštećenog Rafaela Poljokana, rođenog 1912, sekretara Delegacije Bosne i Hercegovine u Splitu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Jevreja, stoji da je bio lišen slobode i konfiniran od strane Talijana od 1. septembra 1941. do 8. septembra 1943 (ukupno dvije godine i osam dana). Šteta za neplaćeni prinudni rad po podnosiocu zahtjeva iznosila je 320.000, a po Gradskoj komisiji 72.000 dinara.

Sprovedenjem rasističkih zakona od strane Njemaca, Talijana i ustaša od 12. aprila 1941. do 26. oktobra 1944, Rafaelu Poljokanu, sinu Salomona, povrijeđeni su dostojanstvo i čast. Zbog života u oskudici, bijedi i gladovanju u emigraciji pretrpio je štetu od 700.000, a po Gradskoj komisiji 100.000 dinara.²⁶⁶⁰

Rahelina (Bihać, 1892 – ?)

- kćerka Izraela–Dude Poljokana.

Pohađala je i završila treći i četvrti razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci 1899–1902. Za vrijeme školovanja stanovala je na Carskom drumu.²⁶⁶¹

David

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenih Isaka i Davida Poljokana, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Šenoina 8, stoji da su im od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat oduzeta i uništena, oduzeto pokućstvo, namještaj i životne namirnice). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 2,155.200, a po Gradskoj komisiji 395.000 dinara.²⁶⁶²

²⁶⁵³ XV–XXI Godišnji izvještaj Velike realke u Banjaluci

²⁶⁵⁴ ARSBL, 111, Matični ured, broj 5.080/51; Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKU, rekonstrukcija IX, broj 143

²⁶⁵⁵ ARSBL, 905, 2, red. br. 37/765

²⁶⁵⁶ ARSBL, 5, AJ 8–1335

²⁶⁵⁷ ARSBL, 23, AJ 44–Fi–90/1931 i Registar radnji, IV–1938–162

²⁶⁵⁸ ARSBL, 22, 5.8.1. P

²⁶⁵⁹ *Vrbaske novine*, broj 91/1933

²⁶⁶⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.504/1945

²⁶⁶¹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 54–1899/1900, 188–1900/1901 i 238–1901/1902

²⁶⁶² ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.613/1945

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenim Isaku i Davidu Poljokanu, trgovcima, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Šenoina 6, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na dva sprata oduzeta i oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 210.000 dinara.²⁶⁶³

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 12. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci stoji da su oštećenim Isaku i Davidu Poljokanu, trgovcima, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Šenoina 4, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na dva sprata oduzeta i oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 80.000 dinara.²⁶⁶⁴

Izidor

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog Izidora Poljokana, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Trg 10. travnja bb, stoji da su mu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća na sprat djelimično oštećena bombardovanjem, namještaj, pokućstvo i roba). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 287.200, a po Gradskoj komisiji 287.000 dinara.²⁶⁶⁵

²⁶⁶³ Isto, broj 4.622/1945

²⁶⁶⁴ Isto, broj 4.620/1945

²⁶⁶⁵ Isto, broj 1.618/1945

PROCHNIK

Ignatz dr (Beč, 1.4.1891 – ?)

- sin Simona Prochnika i Hane rođ. Messing, Jevrej, venerolog, oženjen Martom rođ. Goldschmidt, sa kojom je stekao sina Hansa.

Na univerzitetu u Beču stekao je 21. marta 1920. zvanje doktora medicine.

Vjenčao se u Beču 22. avgusta 1923. sa Martom rođ. Goldschmidt.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 36.273–1941 od 4. septembra 1941, iz Križevaca je upućen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna, i raspoređen na rad u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Brestovskom. Na dužnost je stupio 4. septembra 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je 23. novembra 1942. u Sreskoj oblasti Fojnica.

Po naređenju upravnika Doma narodnog zdravlja u Travniku, 10. jula 1943. počeo je da radi u ambulanti u Busovači, u kojoj je formirao privremenu zaraznu bolnicu.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 33.613– 1941 od 12. septembra 1944, ugovorna nagrada povećana mu je sa 7.000 na 14.000 kuna.²⁶⁶⁶

Marta rođ. Goldschmidt (Križevci, 5.3.1901 – ?)

- kćerka Aleksandera Goldschmidta i Charlotte rođ. Schwartz, Jevrejka²⁶⁶⁷

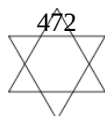
Hans (Beč, 22.9.1929 – ?)

- sin Ignatza Prochnika i Marte rođ. Goldschmidt, Jevrej.²⁶⁶⁸

²⁶⁶⁶ ARSBL, ZD, 38

²⁶⁶⁷ Isto

²⁶⁶⁸ Isto

QUITTNER

Maks

- mađarski Jevrej, oženjen Paulom, sa kojom je stekao kćerke Janiku, Gizelu i Malvinu i sina Edmunda, u doba Austro– Ugarske radio je u Poreskom uredu u Banjaluci.

Janika (Đulafehervar, Ugarska, 31.10.1891 – ?)

- kćerka Maksa Quittnera, poreskog oficijala iz Banjaluke, mađarska Jevrejka. Pohađala je i završila Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci 1904–08. U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Kolodvorskoj i u Jelisavetinoj ulici.²⁶⁶⁹

Gizela (Sarajevo 13.11. 1893 – ?)

- kćerka Maksa Quittnera, poreskog oficijala iz Banjaluke, mađarska Jevrejka. Završila je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci 1909/10. U toku školovanja stanovala je kod roditelja u Kolodvorskoj i u Jelisavetinoj ulici.²⁶⁷⁰

Malvina (Visoko 10.2.1897²⁶⁷¹ – ?)

- kćerka Maksa Quittnera, poreskog oficijala iz Banjaluke, Jevrejka aškenaskog obreda. U Banjaluci je 1909–13. pohađala i završila Državnu višu djevojačku školu. Tokom školovanja stanovala je kod roditelja u Kolodvorskoj i u Jelisavetinoj ulici.²⁶⁷²

Školovanje je nastavila na Zemaljskoj ženskoj preparandiji u Sarajevu. Ispit zrelosti položila je 25. juna 1917. Zbog primljenih 880 kruna stipendije bila je obavezna da pet godina i šest mjeseci radi u narodnim školama u Bosni i Hercegovini. Od 20. oktobra 1917. radila je kao namjesna učiteljica u Narodnoj osnovnoj školi u Visokom.

U Sarajevu je 12. maja 1919. položila praktični učiteljski ispit.

Nakon udaje za neučitelja, 1. septembra 1921. dala je ostavku na državnu službu. Nakon razvoda je ponovo stupila u državnu službu. Za stalnu učiteljicu Državne narodne osnovne škole u Novom Sadu imenovana je 23. aprila 1923.

Dana 21. oktobra 1934. u Novom Sadu u pravoslavnoj crkvi se udala za Dragišu Raičevića, državnog tužioca, rođenog 13. jula 1899. u Trepči kod Andrijevice. To je bio i Dragišin drugi brak. U Novom Sadu im se 6. oktobra 1936. rodio sin Mihajlo.

Na lični zahtjev je 10. decembra 1934. premještena u Državnu narodnu osnovnu školu u Beranama, Zetska banovina, a odatle u Državnu narodnu osnovnu školu u Komoranima, srez Gračanički, Vardarska banovina.

U IV narodnu osnovnu školu u Banjaluci premještena je 24. oktobra 1936.

U Gradskom školskom nadzorništvu u Banjaluci 30. aprila 1941. položila je prisegu NDH. Evidentirana je kao službenica– učiteljica nearijevskog porijekla. U izjavi o rasnoj pripadnosti, koju je potpisala 23. januara 1942. u Banjaluci, navela je da među precima ima pripadnika nearijevskog odnosno jevrejskog porijekla i to: oca i majku, djeda i babu i pradjeda i prababu.

Penzionisana je Odlukom Ministarstva nastave, Odjel za pučku nastavu, broj 13.672/42 od 2. marta 1942.²⁶⁷³

Bila je član Crvenog krsta i Učiteljskog udruženja od 1923. do 1941.

Malvina Raičević

²⁶⁶⁹ ARSBL, 608, 5–6/24, 6–18/396 i 7–16/396

²⁶⁷⁰ Isto, 5–6/18, 6–25, 7–24/397 i 8–18/397

²⁶⁷¹ Kao godina rođenja upisana je i 1899.

²⁶⁷² ARSBL, 608, 8–9–10/24

²⁶⁷³ ARSBL, ZD, R–17 i ARSBL, 86, broj 176/1941

Dobro je govorila njemački jezik.

Njen suprug Dragiša Raičević, kotarski sudija u Banjaluci, zarobljen je u Aprilskom ratu 1941.²⁶⁷⁴

Edmünd (Sanski Most, 10.6.1906 – ?)

- sin Maksa, poreznika iz Banjaluke, Jevrej.

Završio je 1917. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁶⁷⁵

²⁶⁷⁴ ARSBL, 86, broj 180/1941

²⁶⁷⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 40/111

REICHBACH

Adela (Rudo, 16.5.1914 – ?)

- kćerka Natana Reichbacha iz Galicije i Klare rođ. Levi iz Višegrada, vjere jevrejske aškenaskog obreda.

Pohadala je Državnu žensku realnu gimnaziju u Sarajevu i 12–22. juna 1931. položila viši tečajni ispit. Na osnovu uspjeha postignutog na završenom tečajnom ispitu i godišnjih ocjena iz najstarijih razreda gimnazije, priznata joj je zrelost i spremnost za fakultetske studije

Na Trgovačkoj akademiji u Beogradu položila je jednogodišnji abiturijentski kurs Beogradske trgovačke komore. Kurs je polagala u dva dijela, 1–15. juna i od 28. avgusta do 5. septembra 1933.

Na Filozofskom fakultetu u Beogradu položila je 19. oktobra 1936. diplomski ispit iz I grupe predmeta (teorijska matematika, racionalna i nebeska mehanika i fizika)

Prema svjedodžbi o državljanstvu, izdatoj od Sreskog načelstva u Brčkom 17. oktobra 1936, bila je državljanin Kraljevine Jugoslavije (pripadništvom), zavičajna u opštini Brčko (otac joj je živio i radio u Brčkom), "visoka 178 cm, obraza okruglih, očiju tamnosmeđih i kose crne".

Odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, SN broj 47.270 od 5. decembra 1936, postavljena je za honorarnog nastavnika Ženske realne gimnazije u Sarajevu.

Odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, SN broj 35.368 od 27. septembra 1937, postavljena je za suplenta Realne gimnazije u Negotinu.

Profesorski ispit položila je 10. aprila 1940. u Beogradu i stekla zvanje profesora srednje škole za matematiku i fiziku.

Za suplenta Muške realne gimnazije u Banjaluci postavljena je odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije, II broj 17.687 od 14. avgusta 1940. Za suplenta Ženske realne gimnazije u Banjaluci postavljena je 2. septembra 1940.

Odlukom Ministarstva nastave NDH, broj 30.356 od 1. avgusta 1941, otpuštena je iz državne službe.²⁶⁷⁶

Adela Reichbach

²⁶⁷⁶ ARSBL, 9, IV–R–22

RAJNA

Leon–Rešad dr (Darda, 20.4.1893 – ?)

- sin Mora Rosenzweiga i Ernestine Goldschmidt iz Batine.

Diplomirao je u Gracu 14. jula 1922. i stekao zvanje doktora medicine.

U svojstvu privremenog sekundarnog ljekara počeo je da radi 6. juna 1924. u Opštoj javnoj zakladnoj bolnici u Osijeku. Na radu u ovoj bolnici ostao je do 15. jula 1925.

U II rejonu u Slavonskoj Orahovici, za potrebe liječenja namještenika uprave kamenoloma i ribnjaka, te šumske manipulacije, počeo je da radi 3. avgusta 1929. kao ugovorni ljekar.

Prešao je na islamsku vjeru 9. decembra 1938. i promijenio ime Rešad. Sa Marijom–Stanislavom Taras sklopio je brak 21. decembra 1938. u Slavonskoj Orahovici. U braku nisu imali djece.

Zavičajno pravo dobio je u Slavonskoj Orahovici 2. septembra 1940.

Privatnu ljekarsku praksu u Slavonskoj Orahovici obavljao je do 20. jula 1940.

Od 27. januara do 8. maja 1942. služio je u V bojni Vojne krajine kao privatni ljekar.

Na lični zahtjev, poslije 11 godina privatne prakse u Slavonskoj Orahovici, zatražio je namještenje u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci. Rješenjem Ministarstva zdravstva, Z. broj: 65.078– 1942 od 10. oktobra 1942, postavljen je za ljekara nadničara i upućen na rad u Dom narodnog zdravlja u Bosanskoj Gradišci.

Za v.d. upravitelja Doma narodnog zdravlja u Bosanskoj Gradišci postavljen je 30. jula 1943. Od 8. novembra 1943. radio je u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.

Prisegu vjernosti NDH položio je u Banjaluci 21. marta 1944.²⁶⁷⁷

²⁶⁷⁷ ARSBL, ZD, 5

RAUSNITZ

Jolana–Jolanka dr (Gradina, Virovitica, 20.2.1907 – ?)

- kćerka Josipa Rausnitza i Šarlote– Cecilije rođ. Langer iz Virovitice, Jevrejka, ljekar, neudata.

Završila je Medicinski fakultet u Beogradu 16. novembra 1936. i postala doktor medicine.

Poslove ljekara– volontera obavljala je od 20. novembra 1937. do 26. maja 1941. na Klinici za unutrašnje bolesti Medicinskog fakulteta u Zagrebu

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, z.broj 22.610– 1941 od 17. jula 1941, iz Zagreba upućena je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 dinara. Na dužnost honorarnog službenika stupila je 1. avgusta 1941.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, broj 21.052– 1942 od 22. septembra 1942, postala je ugovorni službenik sa mjesečnom nagradom od 3.800 kuna.

Iz Banjaluke je 19. februara 1943. privremeno premještena na poslove sreskog ljekara u Žepču, gdje je radila na suzbijanju pjegavog tifusa, sa mjesečnom nagradom od 5.000 kuna. Naredbom Ministarstva zdravstva NDH, R.Z. broj 14.639– O– 1943. od 16. juna 1943, iz Žepča je premještena u zatvorenu ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Gračanici. Dana 31. marta 1944. raspoređena je na privremeni rad u Kotarskoj ispostavi u Donjem Vakufu.²⁶⁷⁸

Njen otac Josip Rausnitz, sin Ignaca, rođen 1879. u Virovitici, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁶⁷⁹

²⁶⁷⁸ ARSBL, ZD, 1

²⁶⁷⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (4.8.2009)]

RECHNITZER

Josip (Osijek, 11.2.1903 – ?)

- sin kapetana Hermana Rechnitzera i majke Jolan rođ. Lipschitz, vjere jevrejske, zavičajan u Osijeku od 23. septembra 1934.

Poslije završene osnovne škole pohađao je i završio zanatsku školu za mehaničara (1915–17) i dva razreda realne gimnazije (treći i četvrti). U Beču je radio od 1925. do 1927. godine. Završio je i šoferski kurs.

U Oblasnoj samoupravi Osijeka radio je od 1. avgusta 1928. do 15. avgusta 1929. kao voditelj auto-garaže i radionice.

Oženio se 4. januara 1930. Julom Venos, rimokatolkinjom.

Pokršten je 27. novembra 1941. u rimokatoličkoj Župi sv. apostola Petra i Pavla u Osijeku.

U Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa, Ambulanta u Gračanici, radio je do 1. septembra 1942, kada je premješten je u Dom zdravlja u Osijeku. Radio je u svojstvu šofera – privremenog nadničara.

Pošto je nearijevac, nije mu odobreno da 4. marta 1943. stupi u domobranstvo kao pričuvnik.

U njegovoj poslovnoj knjižici stoji da je "visok, lica duguljastog, usta i nosa pravilnog, očiju i kose plavih, brkova podrezanih, bradu brije i nema osobnih znakova".²⁶⁸⁰

²⁶⁸⁰ ARSBL, ZD, 2

REDLICH

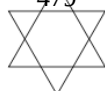
Margareta (Sarajevo, 1905 – logor Stara Gradiška, 1942)

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Hotelu "Bosna".²⁶⁸¹

Greta Redlich, kćerka Franca, rođena 1905. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁶⁸²

²⁶⁸¹ Popis broj 2

²⁶⁸² [www.jusp-jasenovac.hr (7.8.2009)]

REICH

Julija

U prijavi ratne štete, koju je oštećena Julija Rajh, kćerka Morica, stara 68 godina, radnica sa stalnim boravištem u Banjaluci, Jevrejka, podnijela u Banjaluci 15. oktobra 1945, navedeno je da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (pokućstvo, namještaj i žitarice oduzete bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 10.000 dinara. Julija Rajh uhapšena je od ustaša i sedam mjeseci je bila lišena slobode. Izgubljen čist prihod, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 14.000 dinara.²⁶⁸³

Emil dr (Garešnica, 8.7.1905²⁶⁸⁴ – ?)

- ljekar internista, Jevrej.

Medicinski fakultet završio je u Zagrebu.

Na osnovu Odluke Ministarstva zdravstva NDH. broj 19798/43 od 20. jula 1943, dr Emil Reich, ugovorni službenik Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, obavljao je poslove gradskog fizika.²⁶⁸⁵

Bio je u grupi činovnika i službenika iz Banjaluke koji su 27. septembra 1944. otišli sa partizanima u šumu. Partizani su upali u grad 19. septembra 1944.²⁶⁸⁶

Ugovorna nagrada trebalo je da mu bude povećana od 4. januara 1945.²⁶⁸⁷

Benjamin (1875 – logor Stara Gradiška)

- sin Jakoba, Jevrej.

Uhapšen je u Sanskom Mostu od strane ustaša i policije u zoru avgusta 1942, zajedno sa ostalim Jevrejima. Interniran je i ubijen u logoru Stara Gradiška.²⁶⁸⁸

Frida (1885 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kćerka Jakoba, Jevrejka.

Uhapšena je u Sanskom Mostu od strane ustaša i policije u zoru avgusta 1942, zajedno sa ostalim Jevrejima. Interniran je i ubijen u logoru Stara Gradiška.²⁶⁸⁹

Frida Reich, kćerka Jakova, rođena 1885. u Sanskom Mostu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1941. u logoru Stara Gradiška.²⁶⁹⁰

Jakob–Jakov (Sanski Most, 1902 – ?)

- sin Benjamina Reicha, Jevrej.

Na skupštini Podružnice Ujedinjenog saveza željezničara Jugoslavije u Ljubiji, održanoj 21. aprila 1929, izabran je za tajnika.²⁶⁹¹

Jakob Reich, sin Benjamina, star 40 godina, Jevrej, rođen u Sanskom Mostu, sa prebivalištem u Prijedoru, po zanimanju rudarski činovnik, zatvoren je 25. juna neutvrđene godine (najvjerovatnije 1942) u zatvoru *Crna kuća* u Banjaluci.²⁶⁹²

Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka, pod tajnim broj 729 od 2. avgusta 1942, izvijestilo je zapovjednika redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci da

²⁶⁸³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.522/1945

²⁶⁸⁴ ARSBL, 74, broj 2.630/1944

²⁶⁸⁵ ARSBL, 1, 1 – Matična knjiga službenika grada Banjaluke 1881/1945, redni broj 719

²⁶⁸⁶ ARSBL, 84, fotokopija, Izvještaj Poglavarstva od 9. oktobra 1944, redni broj 7

²⁶⁸⁷ ARSBL, USPBVBBL, IV – broj 1.806/1941

²⁶⁸⁸ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka 2008.

²⁶⁸⁹ *Šušnjar 1941*. Oštra Luka 2008. i [www.jusp-jasenovac.hr (7.8.2009)]

²⁶⁹⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (7.8.2009)]

²⁶⁹¹ ARSBL, 5, AJ 28–9

²⁶⁹² ARSBL, kopija, MNO FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 50/7–6, K167

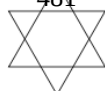
su 7. avgusta upućeni u logor Jevreji koje su Redarstvu predale njemačke vlasti i to: David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov.²⁶⁹³

Josip

- stalno nastanjen u Bosanskom Brodu od 1907.²⁶⁹⁴

²⁶⁹³ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 40/15–12 K 171a

²⁶⁹⁴ ARSBL, 5, AJ 9–177

REICHMANN

Gustav (Stanislawowo, 1871 – ?)

- nadveterinar, suprug Ete sa kojom je stekao sina Leopolda Reichmana.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Grac ili Beč radi liječenja supruge, koju je 12. juna 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, stoji da je "stasa niskog, lica okruglog, kose prosijede, očiju plavih, usta i nosa naravnih".²⁶⁹⁵

Eta (Lavrov, 1871 – ?)

- domaćica, supruga Gustava Reichmana.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Grac ili Beč radi liječenja, koju je 12. juna 1919. podnijela Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, stoji da će putovati sa Gustavom i Leopoldom Reichmanom i da je "stasa niskog, lica oblog, kose smeđe, očiju crnih, usta i nosa naravnih".²⁶⁹⁶

Leopold (Stanislawowo, 1899 – ?)

- student medicine, sin Gustava i Ete Reichman.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Grac ili Beč radi liječenja njegove majke u sanatorijumu, koju je 12. juna 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, stoji da je "stasa niskog, lica okruglog, kose plave, očiju zelenih, usta i nosa naravnih i da nosi naočale".²⁶⁹⁷

Sofija (Lavrov, 12.7.1902 – ?)

- narodnosti poljske, vjere Mojsijeve, zavičajna u Banjaluci.

U vremenu 1913–21. pohađala je i završila Državnu realnu gimnaziju u Banjaluci.

Na sveučilištu u Beču je 1921–24. studirala filozofiju i završila pet semestara. Studije je nastavila je na Sveučilištu u Zagrebu, gdje je do 1926. završila preostala tri semestra.

Apsolutorij joj je izdan 8. marta 1926. od Sveučilišta u Zagrebu.

Govorila je poljski, francuski i njemački jezik.

Prije stupanja u državnu službu podučavala je jezike i muziku.

Odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine Srba Hrvata Slovenaca, SN broj 17.375 od 21. marta 1927, postavljena za privremenu predmetnu učiteljicu Realne gimnazije u Petrinji.

U istom svojstvu, po službenoj potrebi, odlukom Ministarstva prosvete Kraljevine SHS, SN broj 23.080 od 2. avgusta 1927, premještena je u Državnu realnu gimnaziju u Bosanskoj Gradišci.²⁶⁹⁸

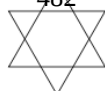
Sofija Reichmann

²⁶⁹⁵ ARSBL, 4, AJ 27–9

²⁶⁹⁶ ARSBL, 4, AJ 27–8

²⁶⁹⁷ ARSBL, 4, AJ 27–10

²⁶⁹⁸ ARSBL, 9, IV–R–21

Dragutin–Karlo (Hogorešu, Rumunija, 1869 – ?)

- penzionisani gruntovničar Sreskog suda u Banjaluci.

Godine 1938. bio je stalni sudski tumač za mađarski jezik pri Okružnom sudu u Banjaluci.²⁷⁰⁰

Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen Nezavisnoj Državi Hrvatskoj živio je od 1902, a do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Gajevoj 11.²⁷⁰¹

Ilija Plejić, trgovac iz Banjaluke, 30. jula 1942. tražio je namirenje duga u iznosu od 1.188 kuna, koji su u njegovoj radnji, uzimajući živežne namirnice, napravili Karlo Rimer i njegova kćerka Ilonka. Dug želi da naplati iz njihove imovine.²⁷⁰²

Rabin Karlo Rimer, sjedi, drugi slijeva

Ilonka (Pečuj, 26.10.1897 – ?)

- kći gruntovničara Karla, domaćica, mađarska Jevrejka.

Pohađala je I razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci školske 1903/04. godine. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Salvator ulici.²⁷⁰³

Od 1910. do 1912. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Albrechtovoj ulici.²⁷⁰⁴

Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen Nezavisnoj Državi Hrvatskoj živjela je od 1902, a do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Gajevoj 11.²⁷⁰⁵

Max (Gradačac, 1895 – ?)

- đak iz Banjaluke, sa stalnim boravištem u Banjaluci, star 18 godina, tražio je 1913. od Gradskog kotara u Banjaluci izdavanje putne isprave za sve evropske zemlje.²⁷⁰⁶

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za putovanje u Austriju, Njemačku i Francusku, gdje putuje radi studija, koju je 4. septembra 1919. podnio Gradskom kotarskom

²⁶⁹⁹ Ovo se prezime pisalo i kao Rimer.

²⁷⁰⁰ ARSBL, 23, AJ 15

²⁷⁰¹ Popis broj 1, 2 i 3

²⁷⁰² ARSBL, 84, Poreski ured, broj 983/1942

²⁷⁰³ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 71–1903/1904.

²⁷⁰⁴ ARSBL, 608, 9/578.

²⁷⁰⁵ Popis broj 1, 2 i 3.

²⁷⁰⁶ ARSBL, 1, 1– Protokol pasoša (1913–1914), redni broj 637.

uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica odugog, kose crne, očiju smeđih, usta i nosa naravnih i da nosi dugu smeđu bradu".²⁷⁰⁷

²⁷⁰⁷ ARSBL, 4, AJ 28–14.

ROMAN

Samuel dr

Rješenjem Sreskog narodnog odbora Jajce iz 1949. utvrđeno je da je kao ljekar radio u gradskoj ambulanti u Jajcu i u ambulanti *Elektrobosne* Jajce.

Pored toga, honorarno je svojim rendgen aparatom obavljao preglede članova porodica osiguranika, kao i lica koja nisu imala socijalno osiguranje a živjela su na područja sreza Jajce.²⁷⁰⁸

²⁷⁰⁸ ARSBL, 105, R-29

ROMANO

Menachem

- rabin Jevrejsko– sefardske bogoštovne opštine u Banjaluci, predavao vjeronauku na Realnoj gimnaziji u Banjaluci,²⁷⁰⁹ oženjen Simhom sa kojom je stekao sinove Jakoba, zvanog Jašo i Bracu– Samuela i kćerku Blanku.

Bio je skroman, povučen, nenametljiv i vjerski obrazovan. Poznao je vjerske običaje i istoriju Jevreja i odlično govorio hebrejski.

Jakob dr, zvani Jašo (Banjaluka 23.5.1908 – 16.9.1986²⁷¹⁰)

- sin Menachema i Simhe, oženjen Nadom, sa kojom je imao sinove Predraga i Nenada. Završio je 1919. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁷¹¹ Između 14. i 26. juna 1927. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.²⁷¹² Završio je veterinarski fakultet.

U štabu V korpusa NOVJ bio je referent veterinarstva u činu poručnika. Od 5. septembra 1944. učestvovao je u osnivanju veterinarske korpusne bolnice.²⁷¹³

Samuel (Banjaluka, 30.12.1903 – ?)

- sin Menachema, rabina. Završio je 1914. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁷¹⁴

Školske 1914/15 pohađao je Ib razred Velike realke u Banjaluci, a školske 1916/17 dodijeljena mu je stipendija *La Benevoletie* u iznosu od 12 kruna, ali samo za jedan mjesec.²⁷¹⁵

Blanka (Banjaluka, 9.1.1909 – ?)

- kći rabina Menachema Romana, sefardska Jevrejka.

Pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Jukićevoj 1.²⁷¹⁶

Sida (Sarajevo, 15.8.1903 – ?)

- sefardska Jevrejka.

Od 20. oktobra do 14. decembra 1915. pohađala je prvi razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala u Husedžinovića ulici 2, a potom je otišla u Sarajevo.²⁷¹⁷

Majer (Sarajevo, 25.4.1912 – ?)

- Jevrej iz Banjaluke (Jukićeva 1).

Završio je 1922. Prvu mušku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁷¹⁸

Sarina rođ. Levi (1899 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Sarina Romano, kćerka Šabataja Levija, stara 42 godine, krojačica, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti

²⁷⁰⁹ Predavao je četiri časa sedmično učenicima od I do VIII razreda. Školske 1925/26. godine predavao je na banjalučkoj gimnaziji i imao četiri godine službe. (ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122)

²⁷¹⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁷¹¹ ARSBL, 12, 2, red. br. 36/225

²⁷¹² AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

²⁷¹³ AVII–1628–47/2

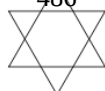
²⁷¹⁴ ARSBL, 12, 2, red. br. 30/1936

²⁷¹⁵ XX i XXII Izvještaj Velike realne gimnazije u Banjaluci

²⁷¹⁶ ARSBL, 608, 18–34

²⁷¹⁷ ARSBL, 608, 14–31

²⁷¹⁸ ARSBL, 12, 2, red. br. 16/715

jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 648.000 dinara.²⁷¹⁹

Isidor (1915 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Isidor Romano, sin Leona, star 26 godina, student, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijen od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 1,224.000 dinara.²⁷²⁰

Nada (1922 – logor Jasenovac, 1941)

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Morica Levija, knjigovesca iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Nada Romano, kćerka Leona, stara 19 godina, učenica, sa boravištem u Sarajevu, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 1941. u logoru Jasenovac. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 1,440.000 dinara.²⁷²¹

²⁷¹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.127/1945

²⁷²⁰ Isto

²⁷²¹ Isto

Natan–Wilhem (Suhovci, istočna Galicija, 7.7.1872 – ?)

- bankarski činovnik, jevrejske vjere, oženjen Betom rođ. Fraungelas, sa kojom je stekao sina Eriha i kćerku Zlatu.²⁷²³

Godine 1924. bio je upravnik banjalučke filijale Zemaljske banke za Bosnu i Hercegovinu.²⁷²⁴

Zlata (Banjaluka, 9.8.1900 – 6.9.1985)

- kći Natana i Bete, bankarski činovnik.

U molbi za produženje putne isprave za Austriju i Italiju, koju je 30. marta 1928. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da putuje u posjetu rodbini i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose smeđe, očiju zelenih, nosa i usta naravnih".²⁷²⁵

U prijavi ratne štete, koju je 21. septembra 1945. u Banjaluci, podnijela Zlata Rosenzweig, kćerka Natana, medicinska sestra Vojne bolnice VI armije, sa stalnim boravištem u Sarajevu, Ulica hadži Sulejmanova 37, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (kompletna djevojačka oprema, odjeća, obuća, madraci, dušeci i posteljina, hartije od vrijednosti, zlatni nakit, srebrni pribor za jelo, neprimljene prinadležnosti – kao Jevrejka se krila od početka rata i izgubila zaradu za 48 mjeseci). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 134.400, a po Gradskoj komisiji 206.000 dinara.

U izjavi je navela i da "prilikom povratka iz NOV u Banjaluku nije našla nikakvo pokućstvo u stanu u kojem je stanovala prije odlaska na oslobođenu teritoriju. Istovremeno se potvrdilo da nema ni najpotrebnije za život".²⁷²⁶

Preminula je 6. septembra 1985. Sahranjena je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁷²⁷

Erich dr (Banjaluka, 7.7.1903 – 11.8.1990)

- sin Wilhema–Natana i Bete rođ. Fraungelas, Jevrej, ginekolog, oženjen Fridom rođ. Gilić. U braku nisu imali djece.

Medicinski fakultet završio je u Parmi.

Stožiranje je započeo na Medicinskoj klinici Kraljevskog sveučilišta u Zagrebu od 28. februara 1929. Za dva mjeseca stažiranja pokazao je marljivost i savjesnost prema pacijentima, a tokom rada obzirnost i humanost. Bio je dobro upućen u sve laboratorijske poslove.²⁷²⁸ Marljivost i savjesnost iskazao je i u nastavku stažiranja na Hirurškoj klinici Kraljevskog sveučilišta u Zagrebu od 27. aprila do 27. juna 1929.²⁷²⁹

U Bolnici za zarazne bolesti u Zagrebu od 27. juna do 17. avgusta 1929. praktično je radio na preventivnoj medicini, i to: higijeni, bakteriologiji, serologiji, epidemiologiji, patologiji, anatomiji sekcije, malariji, trahomu, tuberkulozi, veneričnim bolestima i zaštiti materinstva, male i školske djece.

U bolnici za zarazne bolesti naknadno je stažirao 24–31. decembra 1929.²⁷³⁰

Stožiranje na Klinici za ginekologiju i primalje na Kraljevskom sveučilištu u Zagrebu obavljao je od 3. januara do 2. marta 1930.²⁷³¹

²⁷²² Ovo se prezime pisalo i kao Rozencvajg.

²⁷²³ ARSBL, 22, broj 4.402/1924

²⁷²⁴ Upravnik banjalučke filijale bio je 1. oktobra 1928. (ARSBL, 5, AJ 8–1.091)

²⁷²⁵ ARSBL, 5, AJ 8–771

²⁷²⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 3.961/1945

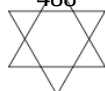
²⁷²⁷ [www.gradskagoblja.hr (22.7.2009)]

²⁷²⁸ Potvrda prof dr Radončića, upravnika Medicinske klinike, od 28. aprila 1929.

²⁷²⁹ Potvrda prof. Dr Budisavljevića, upravnika Hirurške klinike, od 28. aprila 1929.

²⁷³⁰ Potvrda Bolnice

²⁷³¹ Potvrda Klinike od 2. marta 1930.

U Beču je na Hirurškoj univerzitetnoj bolnici stažirao od 1. januara do 30. marta 1931.²⁷³²

Na Drugoj univerzitetnoj klinici za žene u Beču stažirao je od 1. marta do 31. maja 1931. U ambulanti i u karantinu učio je ginekološke vještine. Proučavao je terapiju u tzv. maloj ginekologiji i postupanja u slučaju sepse. U laboratoriji je upoznao rad sa mikroskopom i postupke u serološkim, biološkim i hemijskim istraživanjima.²⁷³³

Dana 3. decembra 1938. kao sekundarni ljekar Primaljskog učilišta u Zagrebu tražio je od nadležnih banovinskih vlasti da mu priznaju svojstvo ljekara volontera. Volonterski rad od dvije godine, tri mjeseca i 27 dana, sa prekidima, proveo je na ginekološkoj i hiruškoj klinici Kraljevskog sveučilišta u Zagrebu od 15. marta 1930. do 15. decembra 1932.

Oženio se u Zagrebu 28. oktobra 1940. Fridom rođ. Gilić, rimokatolkinjom.

Poslije volonterskog rada ljekarski posao je obavljao na Klinici za ženske bolesti i porode i Primaljskom učilištu Sveučilišta u Zagrebu od 14. decembra 1932. do 27. septembra 1941.

Usavršio se u dijagnostičkom i terapijskom pogledu, samostalno je vodio porodično, ginekološko i septičko odjeljenje, a obavljao je i operativne zahvate.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, broj: 49.023–1941 od 2. oktobra 1941, otpušten je iz državne službe. Dva dana kasnije, odlukom istog ministarstva, broj: 36.265–1941, upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 4.000 kuna.

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 8.²⁷³⁴

Na *brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: "Rođen je 7. srpnja 1903. u Banjaluci. Vjere jevrejske, po zanimanju ljekar. Prešao je sa sestrom na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 3. srpnja 1942".²⁷³⁵

Prisegu vjernosti NDH položio je 4. novembra 1942. u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci.

Zajedno sa Anom Delhunijom obavljao je sistemsko istraživanje i suzbijanje endemskog sifilisa na području Banjalučkog sreza. Istovremeno je pratio i istraživao druge akutne zarazne bolesti i često obilazio izbjegličke logore.

Odlukom Ministarstva zdravstva od 12. septembra 1944. ugovorna nagrada mu je sa 7.000 povećana na 12.000 kuna. Prijem ove odluke nije mogao da potvrdi jer je nestao 18. septembra 1944. prilikom napada partizana na Banjaluku i nije se vratio.²⁷³⁶

Premинуo je 11. avgusta 1990. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁷³⁷

Frida rođ. Gilić (Mađarska, 1910 – 17.3.1973)

- domaćica, supruga dr Ericha Rozenzweiga.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Viktora Gutića 8. Izjašnjavala se kao arijevska rimokatoličke vjere.²⁷³⁸

Preminula je 17. marta 1973. Sahranjena je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁷³⁹

Filip (Zemun, 1884 – 7.6.1949)

- inženjer, sin Henrika Rozencvajga, završio je 1909. Visoku tehničku školu u Beču.

²⁷³² Potvrda doc. dr Fritz Mandla od 30. marta 1931.

²⁷³³ Potvrda Hansa doc. dr Heidlera, načelnika Druge univerzitetne ženske klinike u Beču od 1. juna 1931.

²⁷³⁴ Popis broj 1

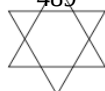
²⁷³⁵ ARSBL, 330, Iskaznica BB/1942

²⁷³⁶ ARSBL, ZD, 19

²⁷³⁷ [www.gradskagroblja.hr (22.7.2009)]

²⁷³⁸ Popis broj 1

²⁷³⁹ [www.gradskagroblja.hr (22.7.2009)]

U toku Prvog svjetskog rata služio je u domobranskom puku u Osijeku. Često je premještan po potrebi službe (Zagreb, Gospić, Vukovar, Čazma, Bjelovar).²⁷⁴⁰

Kraljevim ukazom, broj VII–24.663/32 od 13. avgusta 1932, iz Vardarske banovine premješten je u Banjaluku na mjesto višeg tehničkog savjetnika u Tehničkom odjeljenju Kraljevske banske uprave Vrbanske banovine.

Na vlastitu molbu je 29. juna 1936. premješten u Tehničko odjeljenje Banske uprave Savske banovine u Zagrebu.

U braku sa Stankom stekao je sina Natana.²⁷⁴¹

Godine 1936. izabran je za člana Nadzornog odbora Banjalučkog šahovskog kluba.²⁷⁴²

Odlikovan je ordenom svetog Save IV reda i ordenom jugoslovenske krune V reda.²⁷⁴³

Premинуo 7. juna 1949. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁷⁴⁴

Natan (18.1.1922 – ?)

- sin Filipa i Stanke Rozencvajg.²⁷⁴⁵

²⁷⁴⁰ Zoran S. Mačkíć, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*. Banjaluka 2007.

²⁷⁴¹ ARSBL, 17, Kontrolnik osoblja, 1932/33, str 24; *Službene novine*, broj 196/1932

²⁷⁴² Zapisnici sa sjednica Banjalučkog šahovskog kluba 1933–1940

²⁷⁴³ Zoran S. Mačkíć, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*. Banjaluka 2007.

²⁷⁴⁴ [www.gradskagroblja.hr (22.7.2009)]

²⁷⁴⁵ ARSBL, 17, Kontrolnik osoblja, 1932/33, str 24.

ROTH

Paula (Češka, 28.2.1887 – ?)

- kćerka Adolfa Rotha i Johane rođ. Benesch.

Vjenčala se 24. novembra 1908. u Pragu. Pokrštena je u Banjaluci 30. jula 1941.²⁷⁴⁶

Josip M. (16.8.1906 – 10.2.1963)

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁷⁴⁷

Na *brojdbenoj izkaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: "Rođen je 16. avgusta 1906. godine, vjere jevrejske, oženjen i sa ženom ima kćerku, po zanimanju soboslikar. Sa porodicom prešao je na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi 14. novembra 1941".²⁷⁴⁸

Premинуo je 10. februara 1963. Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.²⁷⁴⁹

Jozef (Bijeljina, 10. jula 1923 – logor Jasenovac, 1941)

- sin pokojnog Jozefa, krojača u Maslovarama, i Danice, domaćice, vjere jevrejske.

Školske 1934/35. godine pohađao je I razred gimnazije u Banjaluci, a potom je prešao u Državnu nižu realnu gimnaziju u Prijedoru i upisao se u I– c razred. Razred je završio 28. juna 1935. Kažnjen je 24. oktobra 1934. ukorom razrednog starješine zbog neurednosti. Uplatio je 20 dinara u fond za zdravstvenu zaštitu đaka.²⁷⁵⁰ Školske 1935/36. godine u istoj školi upisao se u IIc razred.

Odselio se 7. maja 1936 u Bijeljinu.²⁷⁵¹

Školovanje je školske 1937/38. godine nastavio u prijedorskoj gimnaziji upisavši se u IVb razred, uz obrazloženje da je III razred položio u istoj školi.

Njegova majka Danica Zović živjela je u Ljubiji.²⁷⁵²

Jozef Roth, sin Jozefa, rođen 1923. u Bijeljini, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁷⁵³

²⁷⁴⁶ Administrativna služba grada Banjaluke, Matični ured, MKR, broj 129/1941

²⁷⁴⁷ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁷⁴⁸ ARSBL, 330, Iskaznica redni broj 221/1941

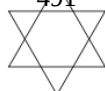
²⁷⁴⁹ [www.gradskagoblja.hr (22.7.2009)]

²⁷⁵⁰ ARSBL, DRGP, Upisnica, 1934–35–29

²⁷⁵¹ ARSBL, DRGP, Upisnica, 19–33

²⁷⁵² Isto, 21–24

²⁷⁵³ [www.jusp-jasenovac.hr (9.8.2009)]

ROSENBERG

Osijas (Munkačova, Čehoslovačka 1875 – ?)

- trgovac u Banjaluci,

Od 1914. registrovao je zanatsku radnju sa sjedištem u Banjaluci. Radnja je u toku 1925. preregistrovana.²⁷⁵⁴

Od Okružnog načelstva u Banjaluci tražio je 15. avgusta 1921. izdavanje putovnice radi putovanja u Beč i odvođenja sinova na liječenje. U molbi je naveo da je po zanimanju šeširdžija u Banjaluci, Kralja Petra drum 31, da će pratiti sinove jer mu se supruga razboljela, i da je "rođena 1875. u Munkačovi, Čehoslovačka".²⁷⁵⁵

Lina (Dukle, Krosno, Čehoslovačka, 1876 – ?)

U molbi za izdavanje putovnice radi odlaska u Beč, koju je 25. juna 1921. podnijela Okružnom načelstvu u Banjaluci, navela je da će pratiti sinove koji idu u Beč na liječenje i da je "rođena 1876. u Dukle, Krosno, Čehoslovačka, stasa srednjeg, lica okruglog, kose plave prosijede, očiju sivih, usta i nosa običnih".²⁷⁵⁶

Isak (Hrušica, Ljubljana 1904 – ?)

U molbi podnesenoj 25. juna 1921. Okružnom načelstvu u Banjaluci, Lina Rosenberg tražila je izdavanje putovnice za sina Isaka. Isak je imao "unutrašnju i kožnu bolest" i putovao je u Beč radi liječenja. U molbi je navela da je sin Isak "rođen 1904. u Hrušici, Ljubljana, stasa srednjeg, lica okruglog, kose smeđe, očiju sivih, usta i nosa običnih".²⁷⁵⁷

Zigmund (Banjaluka, 1915 – logor Jasenovac, 1941)

U molbi podnesenoj 25. juna 1921. Okružnom načelstvu u Banjaluci, Lina Rosenberg tražila je izdavanje putovnice za sina Zigmunda. Zigmund je "operiran na obe noge te mora promijeniti proteze". U molbi je majka navela da je sin Zigmund "rođen 1915. u Banjaluci, stasa malenog, lica okruglog, kose plave, očiju sivih, usta i nosa običnih, na desnom licu madež".²⁷⁵⁸

Sigmund Rosenberg, rođen 1914, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.²⁷⁵⁹

Milan (Banjaluka, 18.10.1892 – logor Jasenovac, početak 1942)

Prema dopisu GNO II Zagreb, broj 135 od 15. jula 1946, Milan Rozenberg iz Zagreba, sin Ferdinanda Rozenberga, trgovca, i majke Irene rođ. Hofman, domaćice, umro je u logoru Jasenovac početkom 1942. Roditelji su mu hrvatske narodnosti, a mjesto stanovanja im je Zagreb.²⁷⁶⁰

Milan Rosenberg, sin Ferde, rođen 1892. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁷⁶¹

²⁷⁵⁴ ARSBL, Indeks obrtnog registra 1907/1932, redni broj 37

²⁷⁵⁵ ARSBL, 4, AJ 27–80

²⁷⁵⁶ Isto, AJ 27–76

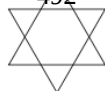
²⁷⁵⁷ Isto

²⁷⁵⁸ Isto

²⁷⁵⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (27.4.2009)]

²⁷⁶⁰ ARSBL, 111, Matični ured, broj 19.741/46

²⁷⁶¹ [www.jusp-jasenovac.hr (27.4.2009)]

ROSENFELD

Gizela–Ludmila udata Kohn, preudata Januszewski (Drnowitz, Brno, 22.1.1867 – logor Theresienstadt, 2.3. 1943)

- kćerka Leopolda Rosenfelda, oficira.

Pohađala je i završila djevojačku osnovnu školu u Brnu.

Vjenčala se 1877. za Jindricha Kohna, bogatog suvlasnika tvornice tekstila u Brnu. U braku sa dosta starijim Jindrichom ostala je nekoliko godina. Nakon razvoda se preselila u Cirihi, gdje je privatno završila srednju školu. Na fakultet se upisala 1893. Promovisana je u doktora medicine 12. aprila 1898.

Dobro je govorila francuski jezik, a poznavala engleski i srpskohrvatski.

Nakon završenog studija volontirala je u porodilištu Klinike za žene u Cirihi i kratko radila u zdravstvenom osiguravajućem društvu u Remscheidu.

U Banjaluku je došla 1899. "Uglavnom je liječila infekcije, respiratorne i polne bolesti, a obavljala je i manje hirurške operacije".²⁷⁶² Vratila je djevojačko prezime Rosenfeld, pokrstila se i uzela ime Ludmila. Udala se za starijeg kolegu Vladislava Januszewskog, sreskog nadsavjetnika u Banjaluci. Uskoro je napustila državnu službu i otvorila privatnu ordinaciju. "S obzirom na prethodni rad već je bila poznata u gradu kao vrsna doktorica za epidemije, te je najviše liječila boginje, tifus, pjegavi tifus, sifilis, a kod islamskih žena oboljenja kostiju (osteomalaciju)".²⁷⁶³

Po penzionisanju supruga Vladislava Januszewskog iz Banjaluke su se 1912. preselili u Graz. Poslije smrti muža, 1916. dobrovoljno se prijavila u vojnu službu. Kao jedina žena – ljekar bila je stalno raspoređena u vojnoj komandi u bolnici u Graz-Eggenbergu.

U Gracu je 1919. otvorila privatnu praksu, a do 1933. je istovremeno radila i u Savezu za zdravstveno osiguranje za pokrajine Steirmark i Kärtner.

Poslije pripajanja Austrije nacističkoj Njemačkoj morala je da napusti Grac. Privremeno je živjela u Beču.

Zajedno sa ostalim Jevrejima iz Austrije je deportovana u koncentracioni logor Theresienstadt, gdje je u 76. godini života umrla "prirodnom smrću".

Emil

U izvještaju *Alkara* o komunističkoj organizaciji u Banjaluci do 10. aprila 1941, u poglavlju III između ostalog stoji: *Bojeći se represalija, odmah nakon objave rata od strane sila Trojnog pakta, viđeniji su komunisti počeli bježati u šumu...*

U poglavlju IV i V među komunistima u bijegu pominje se još preostali Židov Emil Rozenfeld, po zanimanju elektro– tehničar... od vlasti se sakrio pomoću krivotvorenog krsnog lista i ostalih svjedodžbi... komunistički i sada djeluje skupa sa poslatim reorganizatorom ing. Glumcem²⁷⁶⁴... radio je na uspostavi ponovnog MKP– a u Banjaluci. Osobno meni dao je jedan krugovalni prijemnik da istog prenesem na partizanski sektor Kozaru (njemu sam predstavljen kao partizanski kurir sektora Kozare i dalje).²⁷⁶⁵

²⁷⁶² Lenka Vytlačova: "Průkopníci českého feminismu/ Czech Feminist Trailblazers – Gisela Kuhn" ([Sunshine for Women](http://www.pinn.net/~sunshine/czech/medicine.html)) [<http://www.pinn.net/~sunshine/czech/medicine.html> (3.11.2008)]

²⁷⁶³ "Januszewska, Gisela (geb. Rosenfeld, verh. Kuhn) 1867–1943" in "Persönlichkeiten" in: *Ariadne Projekt "Frauen in Bewegung" – Diskurse und Dokumente der österreichischen historischen Frauenbewegung 1848–1918* [http://www2.onb.ac.at/ariadne/vfb/bio_januszewska.htm (3.11.2008)]

²⁷⁶⁴ Danilo Glumac, sin Miladina i Ljubice, inženjer građevine, rođen 1912. u Jablanici, poginuo je 1942. na Kozari kao partizan.

²⁷⁶⁵ ARSBL, 330–001–071

Gedalije (Kolomeja, Poljska, 1878 – ?)

- trgovac, oženjen Hani rođ. Jetre, sa kojom je stekao kćerku Elzu.
Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen NDH živi od 1910, a do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u ulici Pećine 48.²⁷⁶⁷

Hani rođ. Jetre (Dukla, Poljska, 1882 – ?)

Godine 1917. registrovala je trgovačku radnju manufakturnom robom na Carskom drumu (kasnije Bulevar kralja Aleksandra 76). Radnju je odjavila 12. oktobra 1937.²⁷⁶⁸

Dana 25. jula 1932. od Okružnog suda u Banjaluci zatražila je uvođenje prinudnog poravnjanja van stečaja za svoju trgovačku radnju manufakturnom robom. Za upravnika imovinom postavljen je Jozef Nachmias stariji, trgovac iz Banjaluke.²⁷⁶⁹

Na godišnjoj skupštini banjalučke podružnice Saveza privatnih namještenika, održanoj 11. februara 1936, izabrana je za člana Upravnog odbora.²⁷⁷⁰

Dana 6. oktobra 1937. na Bulevaru kralja Aleksandra 78 registrovala je kaparsku radnju. Radnja je 6. oktobra 1937. preseljena u Smail– age Čengića 48/I, a 1. septembra 1942. brisana je iz sudskog registra.²⁷⁷¹ U registru je dopisano: *Iselila*. U ovoj radnji zanat je izučio Maks Rozenhek.²⁷⁷²

Na prostoru koji je od 1941. pripojen NDH živi od 1910, a do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u ulici Pećine 48.²⁷⁷³

U prijavi ratne štete, koju je je kao zastupnik oštećene 18. oktobra 1945. podnijela Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su Hani Rozenhek, sa stalnim boravištem u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (bez popisa odnijeta roba iz dućana, pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 360.000 dinara.²⁷⁷⁴

Elza (Gornji Belak, Njemačka, 1908 – ?)

- kći Gedalija, zubotehničarka.
Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen NDH živi od 1910, a do 28. jula 1942. imala je sa stalno boravište u ulici Pećine 48.²⁷⁷⁵

Sabina (Auspang, Austrija, 8.1.1910 – ?)

- kći trgovca Gustava.
Između 12. i 19. juna 1928. maturirala je na Realnoj gimnaziji.²⁷⁷⁶

Maks

Od 1931. do 1938. bio je učenik Realne gimnazije u Banjaluci. Školske 1935/36. godine izabran je člana uprave Đačkog literarnog društva *Mlada Jugoslavija*.²⁷⁷⁷

²⁷⁶⁶ Ovo se prezime pisalo i kao Rozenhek.

²⁷⁶⁷ Popis broj 1, 2 i 3

²⁷⁶⁸ ARSBL, Registar radnji, II–1932/155

²⁷⁶⁹ ARSBL, 23, broj Prp 35/1932

²⁷⁷⁰ *Vrbaske novine*, broj 924/1936

²⁷⁷¹ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/282

²⁷⁷² ARSBL, SZKBL, registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 55a

²⁷⁷³ Popis broj 1, 2 i 3

²⁷⁷⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.404/1945

²⁷⁷⁵ Popis broj 1, 2 i 3

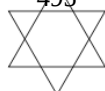
²⁷⁷⁶ AJ, fond 66/SN, fasc. 7

²⁷⁷⁷ Godišnji školski izvještaji Realne gimnazije u Banjaluci za 1931–38.

U radnji za izradu kapa, u vlasništvu Hani Rozenhek, od 1. oktobra 1937. do 1. oktobra 1938. izučavao je zanat. Oslobođen je polaganja završnog ispita.²⁷⁷⁸
Dana 21. marta 1941. položio je opštinski ispit za kaparski zanat.²⁷⁷⁹

²⁷⁷⁸ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 55a

²⁷⁷⁹ ARSBL, Knjiga zapisnika o polaganju ispita za zanatske pomoćnike u Banjaluci

ROSENRAUCH²⁷⁸⁰

Michel zvani Mihajlo (Kimpolungu, Rumunija, 31.12.1877 – Banjaluka, 31.12.1937²⁷⁸¹)

- sin Arona, trgovac, u Banjaluci je živio od 1899, oženjen Jetti rođ. Kohn sa kojom je stekao sina Adolfa.²⁷⁸²

U zahtjevu za izdavanje pasoša, koji 25. maja 1919. podnio Okružnoj oblasti u Banjaluci, navodi da je *rodom iz Sadove, kotar Kimpolung u Bukovini, i da je tamo nadležan, star 53 godine, oženjen, šumski manipulant*. U Beč je trebao putovati radi operacije srednjeg uha. U ličnom opisu navodi se da je "srednjeg rasta, crne kose, očiju zelenih i smeđih brkova".²⁷⁸³

Godine 1922. na Govedarnici br. 14 otvorio je staretinarsku radnju, a 6. marta 1933. trgovinu manufakturnom robom na Velikom trgu broj 4. Dana 10. decembra 1935. radnja je premještena u Milića ulicu 2.

Od 26. marta 1938. trgovinu je vodila udovica Jetti Rozenrauch.²⁷⁸⁴

Jetti rođ. Kohn (Kimpolungu, Rumunija, 1878 – ?)

- primalja.

Na teritoriji koja je 10. aprila 1941. pripojena NDH živi od 1905. Posjeduje kuću vrijednu 150.000 kuna. Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Sunarića 7.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci je 12. januara 1942. preuzeo nadzor nad kućom Jetti Rozenrauh, koja se za vrijeme oduzimanja imovine nije nalazila u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada, kuću u Ulici dr Sunarića 7 koristila je vlasnica Jetti Rozenrauh do iseljenja, a prizemlje u dvorišnoj zgradi iznajmljeno je Sofiji Špiler uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Upravitelj imovinom bio je Mustafa Durić.²⁷⁸⁵

Zgrada u Banjaluci u Ulici Marije Bursać 7, bivše vlasništvo Jetti Rozenrauh, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje (tri sobe i tri pomoćne prostorije) je izdato pod zakup Gabrijelu Katani. Dvorišna zgrada (soba i pomoćna prostorija) izdata je pod zakup Ahmetu Tipuri.²⁷⁸⁶

Adolf (Banjaluka, 3.12.1904²⁷⁸⁷ – logor Slano, Pag, 1941)

- sin Mihaila i Jetti rođ. Kohn, oženjen Sabinom rođ. Kabiljo.

Od 1915. pohađao je Realnu gimnaziju u Banjaluci, a maturalni ispit položio je 11–14. septembra 1925.²⁷⁸⁸

Dana 18. maja 1931. prirođenjem je stekao zavičajnost u Banjaluci.²⁷⁸⁹

Od 16. marta 1938, poslije očeve smrti, preuzeo je vođenje trgovine manufakturnom robom u Milića ulici 7. Radnja je 14. novembra 1942. brisana iz registra radnji.²⁷⁹⁰

U prijavi ratne štete podnijetoj 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog, stoji da su oštećenom Adolfu Rozenrauhu od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (kaputi i kape, pokućstvo i namještaj oduzeti bez popisa). Šteta na

²⁷⁸⁰ Ovo se prezime pisalo i kao Rozenrauh.

²⁷⁸¹ ARSBL, 111, Matični ured, broj 965/1955 i Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 603/1955

²⁷⁸² ARSBL, 22, broj 4.123/1919

²⁷⁸³ ARSBL, 23, AJ 27–1

²⁷⁸⁴ ARSBL, Registar radnji, I a, b, c i Registar radnji, IV–1938/6

²⁷⁸⁵ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 43/1942

²⁷⁸⁶ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²⁷⁸⁷ Kao godina rođenja upisana je i 1909.

²⁷⁸⁸ AJ, Ministarstvo prosvete, Sn. broj 13.095/1925 i 22.296/1925

²⁷⁸⁹ *Službene novine*, broj 157/1932

²⁷⁹⁰ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/226

imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 270.000 dinara, a po Gradskoj komisiji iznos štete je izostavljen.²⁷⁹¹

Zgrada u Banjaluci u Ulici braće Pavlić 11d, bivše vlasništvo Adolfa Rozenrauha, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje (dvije sobe i četiri pomoćne prostorije) je izdato pod zakup Juraju Štefancu, sprat (dvije sobe i četiri pomoćne prostorije) Bogezi Radojčić, a potkrovlje (dvije sobe i tri pomoćne prostorije) Svetozaru Blagojeviću.²⁷⁹²

Na osnovu molbe Deборе Ostojić rođ. Kabiljo iz Prijedora od 7. februara 1947. i izvjava dvaju svjedoka, datih Okružnom narodnom odboru u Banjaluci 10. maja 1947, kao dan i mjesto smrti Adolfa Rozenrauha, sina pok. Mihajla, upisani su 1941. i otok Pag na Jadranskom moru, gdje je imenovani bio žrtva masovnog pogubljenja.²⁷⁹³

Salomon

Od 1908. do 1915. bio je učenik Velike realne gimnazije u Banjaluci.²⁷⁹⁴

Max zvani Makso (Banjaluka, 1889 – ?)

Od 1910. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč radi nastavka studija, koju je 5. septembra 1921. podnio, naveo je da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose smeđe, očiju zelenih, usta i nosa naravnih".²⁷⁹⁵

Kao student tražio je 17. septembra 1928. izdavanje nove putne isprave radi nastavka studija u Austriji. Staru putnu ispravu položio je u Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci.²⁷⁹⁶

Ljeta 1923. počeo je da izdaje i uređuje šaljivi list *Trazera*, jedini jevrejski list koji je izlazio u Banjaluci do 1941. List je štampan na španskom sefardskom i srpskohrvatskom jeziku. Izašla su svega dva broja ovog lista.²⁷⁹⁷

Max Rosenrauch

Sarina rođ. Kabiljo (Bugojno, 19.4.1912 – logor Stara Gradiška, 1.8.1942²⁷⁹⁸)

- kći Davida Kabilja i majke Blanke Atijas, supruga Adolfa Rosenrauha sa kojim je stekla kćerku Schoschanu, domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 11.²⁷⁹⁹

Na osnovu molbe Deборе Ostojić rođ. Kabiljo iz Prijedora od 7. februara 1947. i izvjava dvaju svjedoka, datih Okružnom narodnom odboru u Banjaluci 10. maja 1947, kao dan njene smrti upisan je 1. avgust 1942.²⁸⁰⁰

Sarina Rozenrauh, kćerka Davida, rođena 1912. u Bugojnu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Stara Gradiška.²⁸⁰¹

Schoschana (Banjaluka, 2.4.1940 – logor Stara Gradiška, 1942)

- kći Adolfa Rosenrauha i Sarine rođ. Kabiljo.

²⁷⁹¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.405/1945

²⁷⁹² ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

²⁷⁹³ ARSBL 111, broj 4.482/1947.

²⁷⁹⁴ Godišnji izvještaji Realne gimnazije u Banjaluci

²⁷⁹⁵ ARSBL 4, AJ 28–91

²⁷⁹⁶ ARSBL, 5, AJ 8–1046

²⁷⁹⁷ Бојан Стојнић, *Штампа и штампарије у Бањалуци (до 1941)*, Banjaluka 2006.

²⁷⁹⁸ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 194/1947

²⁷⁹⁹ Popis broj 1, 2 i 3 i ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁸⁰⁰ ARSBL, 111, broj 4.482/1947.

²⁸⁰¹ [www.jusp-jasenovac.hr (8.8.2009)]

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 11.²⁸⁰²

Na osnovu molbe Debore Ostojić rođ. Kabiljo iz Prijedora od 8. aprila 1947. i izjava dvaju svjedoka, datih Okružnom narodnom odboru u Banjaluci 12. aprila 1947, kao dan i mjesto smrti Šošane Rozenrauch upisani su 1942. i logor Stara Gradiška, u kojem je imenovana bila žrtva masovnog pogubljenja.²⁸⁰³

²⁸⁰² Popis broj 1, 2 i 3

²⁸⁰³ ARSBL, 94, broj 14.256/1947

ROSNER

Isidor (Dorna Vatra, Bukovina, Rumunija, 1892 – ?)

- privatni činovnik u Bosanskom dioničarskom društvu za proizvodnju drveta i pogon parnih pilana *Bosna bois* Banjaluka.

Dana 18. juna 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je molbu za izdavanje putovnice za Rumuniju. U molbi je naveo da putuje sa suprugom Reginom i trogodišnjim sinom i da je "stasa srednjeg, lica oblog, očiju plavih, nosa dugačkog i usta naravnih, sa dva zlatna zuba".²⁸⁰⁴

U toku 1929. i 1930. kao činovnik na Pilani u Banjaluci, u toku 1929. i 1930. kod trgovca Save Miloševića kupio je robe u vrijednosti od 1.300 dinara.²⁸⁰⁵

Na teritoriji koja je od 1941. pripojena NDH živi od 1910, a 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 6.²⁸⁰⁶

Regina (Dorna Vatra, Bukovina, Rumunija, 1897 – ?)

- kći Arona i Salome, domaćica.

Dana 18. juna 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Rumuniju.²⁸⁰⁷

Na teritoriji koja je od 1941. pripojena NDH živi od 1910, a 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 6.²⁸⁰⁸

Uhapšena je 28. jula 1942. i upućena u logor Jablanac, u kojem su bile internirane Jevrejke. Dana 30. avgusta 1941. ona i Edita Neibach pobjegle su iz logora, prevezle se u Bosansku Gradišku i tu prenoćile. Narednog dana, 31. avgusta 1942, sa zarom i propusnicom otputovala je u Banjaluku. Pronađena je i uhapšena u Banjaluci 2. septembra 1942.²⁸⁰⁹

Dragica (Banjaluka, 1921 – ?)

- kćerka Isidora Rosnera i Regine rođ. Nos.

U Banjaluci se 4. avgusta 1940. udala za Branka Tadića, sina Todora i Đuje rođ. Bojić, rođenog 1915. u Drvaru.²⁸¹⁰

Edita (Banjaluka, 4.4.1922 – ?)

- kći privatnog činovnika Isidora i Regine.

Od 1932. do 1936. pohađao je Državnu građansku školu u Banjaluci i stanovao kod roditelja u Pilanskoj ulici 4.²⁸¹¹

Kurt (1918 – ?)

- sin privatnog činovnika Isidora i Regine.

U toku 1941. bio je uhapšen i odveden u logor Jasenovac.²⁸¹²

²⁸⁰⁴ ARSBL, 4, AJ 30–86; ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 596/1921

²⁸⁰⁵ ARSBL, Trgovačka knjiga Save Miloševića iz Banjaluke

²⁸⁰⁶ Popis broj 1, 2 i 3

²⁸⁰⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 597/1921 i ARSBL, 23, broj Kzp–1.141/1941

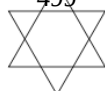
²⁸⁰⁸ Popis broj 1, 2 i 3

²⁸⁰⁹ ARSBL, kopija, Arhiva Vojnoistorijskog instituta, 87–45–a–51/1

²⁸¹⁰ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKV, broj 365/1948

²⁸¹¹ ARSBL, 608, 24

²⁸¹² ARSBL, 23, broj Kzp1.141/1941.

RUBINSTEIN

Natalija (Mostar, 13.1.1908 – ?)

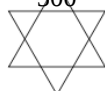
- kći Huga, trgovačkog agenta u Derventi, vjere jevrejske aškenaskog obreda.
Školske 1921/22. završila je Narodnu višu dječjačku školu na Muškoj preparandiji u Derventi, a školske 1922/23. godine Žensku učiteljsku školu u Sarajevu.
Od školske 1923/24. do 1925/26. godine kao đak privatista pohađala je i završila II, III i IV razred Muške učiteljske škole u Derventi.
Ispit zrelosti položila 19. juna 1926. na Muškoj učiteljskoj školi u Derventi.²⁸¹³

Juliška

- kći Huga, trgovačkog agenta u Derventi, vjere jevrejske aškenaskog obreda.
Zajedno sa sestrom Natalijom evidentirana je na spisku đaka Muške učiteljske škole u Derventi od 7. septembra 1923. Obje su pohađale drugi razred.²⁸¹⁴

²⁸¹³ ARSBL, ASCG, 66, 2188, 2092, kopija

²⁸¹⁴ Isto

Prvi Jevrej zanatlija koji se u Banjaluku doselio iz Travnika bio je iz porodice Salom i po zanimanju *sahadžija*.²⁸¹⁶

Avram–Abraham

- bosanski Jevrej, oženjen Salomom, sa kojom je stekao sinove Arona i Moritza, zvanog Mosko i kćerke Reginu udata Levi, Rosu udata Kabiljo i Bertu udata Salom.

Dana 11. avgusta 1894. u sudskom registru protokolirao je trgovačku firmu *Avram Salom*, a u obrtničkom registru za grad Banjaluku sahadžijski obrt. Godine 1907. na ime poreza platio je iznos od 2.200 kruna.²⁸¹⁷

Trgovačka firma brisana je 3. septembra 1916. iz sudskog registra zbog smrti vlasnika.²⁸¹⁸

Aron (Banjaluka, 1879²⁸¹⁹ – logor Jasenovac, 1943²⁸²⁰)

- sin Avrama, urar i trgovac optičarskom, zlatarskom i draguljarskom robom, oženjen Sarinom rođ. Poljokan, sa kojom je stekao sinove Leona i Avrama i kćeri Hanu, Palombu, Floru i Miru.

Dana 28. novembra 1904. u Ulici kralja Alfonsa 7 registrovao je urarsku radnju. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.200 kruna. Od 19. avgusta 1916. počeo je da se bavi i draguljarstvom, a firma je promijenila naziv u *Aron A. Salom, urar i draguljar*. Od 1926. počeo je trguje električnim sijalicama i lampama i drugom električnom robom. Obavljanje optičarske djelatnosti registrovao je 7. avgusta 1935.²⁸²¹

U molbi za izdavanje putovnice za Austriju, Njemačku i Trst radi obavljanja trgovačkih poslova, koju je 21. avgusta 1920. podnio Okružnoj oblasti Banjaluka, naveo je da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose prosijede, očiju smeđih, usta i nosa pravilnih".²⁸²² Sličnu molbu podnio je i 1921.²⁸²³

Kao svjedok je saslušan 16. juna 1922. u Sreskom, a 9. februara 1923. u Okružnom sudu u Banjaluci.²⁸²⁴

Bio je član Zanatlijske zadruge s.o.j. u Banjaluci od njenog osnivanja 23. avgusta 1925.²⁸²⁵

U toku 1934. Aron i Sarina Salom gradili su stambenu kuću na sprat (16 x 15,02 m) u Ulici vojvode Putnika 44a. Susjedi su im bili malodobna S. Levi (slijeva) i Ignac dr Laslo i Sarina (zdesna). Objekat je projektovao Građevinsko tehničko preduzeće *Evgenije Bubik* iz Beograda, a radove je izvodio preduzimač Konrad Pečarić.²⁸²⁶

²⁸¹⁵ Mjenjačkim–sarafskim poslom u Banjaluci su se najviše bavili Jevreji, a u tome je prednjačila porodica Salom. Od dolaska u Banjaluku pored sahadžijskog (urarskog) bavila se i sarafskim poslom sve do 1941. Porodica Salom postala je poznata po vještini obavljanja sarafskog obrta i vremenom je uz svoje prezime dodala i Sarafić.

²⁸¹⁶ Hamdija Kreševljaković, *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini*, Društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, Knjiga XVII, Odjeljenje istorijsko–filoloških nauka, knjiga 12, Sarajevo, 1961.

²⁸¹⁷ ARSBL, Registar obrta, broj 793/1907

²⁸¹⁸ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj 636

²⁸¹⁹ U više dokumenata kao godina rođenja upisana je 1896.

²⁸²⁰ U obnovljenoj matičnoj knjizi kao godina rođenja upisana je 1879, kao godina smrti 1943, a kao mjesto smrti logor Jasenovac (Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 36/1946).

²⁸²¹ ARSBL, 23, broj 1.135 i broj Fi–249/1935; Registar obrta, broj 800/1907; *Sarajevski list*, broj 106/1906; Registar radnji, II–1932/27

²⁸²² ARSBL, 4, AJ 29–131

²⁸²³ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 408/1921.

²⁸²⁴ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

²⁸²⁵ ARSBL, 9, I, AJ 15–15.

²⁸²⁶ ARSBL, 22–S–5.8.1

Godine 1936. Aron i Sarina Salom izgradili su prizemnu dvorišnu zgradu (7,37 x 11,50 m) u Ulici vojvode Putnika 44a. Projektant i preduzimač radova bio je građevinski inženjer Ivan Golac. U toku gradnje sin Leon Salom, kao zastupnik Arona i Sarine Salom, obavijestio je nadležne vlasti o izmjenama koje su nastale tokom gradnje.²⁸²⁷

Odlukom stožernika Viktora Gutića, Kab. broj 927/41, naređena je nacionalizacija zlatarskih radnji Arona i Moske Saloma u Banjaluci u ulici Kralja Alfonsa XIII. Procjenu i popis imovine u radnjama trebali su u roku od 3 dana da izvrše vještaci Nedžib Biberić i Hinko Hrubí. Troškovi procjene imovine padali su na teret ranijih vlasnika. Za povjerenike nad imovinom određeni su Sabahudin Skorup i Pero Jugat.²⁸²⁸

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, Kab. broj 1953/41, bez izvlašćenja vlasnika i revizione procjene, radnja je 31. maja 1941. prodana Sabahudinu Skorupu za iznos od 100.000 kuna, sa isplatom u mjesečnim obrocima na rok od deset mjeseci. Međutim, kupoprodajna cijena isplaćena je odmah.²⁸²⁹

Odlukom Redarstvenog ravnateljstva u Banjaluci, počev od 8. aprila 1942. prestao je sa radom Avram A. Salom iz Banjaluke, vlasnik urarske radnje u Ulici dr Mile Budaka 7. Radnja je 11. aprila 1942. brisana iz obrtnog registra.²⁸³⁰

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Petra Svačića 44.²⁸³¹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 12. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Arona A. Saloma, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada iz 1942, prvi sprat kuće Arona Saloma u Ulici dr Petra Svačića 44a iznajmljen je Josipu Vučeviću uz godišnju najamninu od 6.000 kuna. Vlasnik prizemlja ove kuće do iseljenja je bio Aron Salom. Prizemlje dvorišne zgrade izdato je Srećku Brani uz godišnju najamninu od 6.000 kuna. Imovinom Arona Saloma je upravljao Avdo Kurjak.²⁸³²

U izvještaju Gradskog poglavarstva Banjaluka od 25. novembra 1942. stoji da su vodovodne instalacije u podržavljenoj kući Arona i Sarine Salom u Ulici Petra Svačića 44 u potpunom kvaru. Kvar je dužan otkloniti kućevlasnik.²⁸³³

U prijavi ratne štete, podnijetoy u Banjaluci 28. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika oštećenog, stoji da su Aronu Salomu, stalnog boravišta u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na zgradi u Gospodskoj ulici 7 (radionica i dućan sa robom oduzeti i oštećeni bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 130.800 dinara.²⁸³⁴

U prijavi ratne štete, podnijetoy u Banjaluci 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci kao zastupnika, stoji da su Aronu Salomu, starom 65 godina, zlataru, stalnog boravišta u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na zgradi u Petra Svačića ulici 44 (jednospratna kuća za stanovanje uništena, a mala dvorišna kuća oštećena). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 100.000 dinara.²⁸³⁵

U prijavi ratne štete, podnijetoy u Banjaluci 17. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog, stoji da su Aronu Salomu, starom 65 godina, zlataru–uraru, stalnog boravišta u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na na imovini (urarska, zlatarska i

²⁸²⁷ Isto

²⁸²⁸ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab. broj 927/1941

²⁸²⁹ ARSBL, 330–004–027, redni broj 1

²⁸³⁰ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/347

²⁸³¹ Popis broj 1

²⁸³² ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 45/1942

²⁸³³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.833/1942

²⁸³⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.604/1945

²⁸³⁵ Isto, broj 1.642/1945

staklarska roba, pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 11,100.000 dinara.²⁸³⁶

U prijavi podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu GNO u Banjaluci, Flora Bramer rođ. Salom iz Zagreba navodi da je smrt Saloma Arona, Jevreja, rođenog 1879. u Banjaluci od oca Avrama Saloma i majke Hane rođ. Baruh, oženjenog Sarinom Salom rođ. Poljokan, po zanimanju optičara, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁸³⁷

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 354/46 od 25. oktobra 1947. i u popisu zaostavštine Arona A. Saloma, koji je 18. novembra 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, stoji da je "Aron pokojnog Avrama Salom urar optičar zlatar i draguljar iz Banjaluke poginuo u logoru Stara Gradiška 1944". Nekretnine iza umrlog Arona pokojnog Avrama Saloma iz Banjaluke, koju čine kuća sa kućištem i dućanom u mahali Varoš, površine 56 m², polovina kuće sa dvorištem u Ulici vojvode Putnika, površine 481 m² i polovina bašte, površine 420 m², ukupne vrijednosti 422.500 dinara na dan popisa, nasljeđuju kćerke Flora Brammer rođ. Salom i Mira Papo rođ. Salom, obe iz Zagreba.²⁸³⁸

Aron Salom, sin Avrama, rođen 1876. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Stara Gradiška.²⁸³⁹

Sarina rođ. Poljokan (Banjaluka, 1883 – logor Jasenovac, 1943²⁸⁴⁰)

- kći Dude Poljokana, domaćica.

Do 12. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Petra Svačića 44.²⁸⁴¹

Župska redarstvena oblast u Banjaluci 28. juna 1942. dostavila je ministru dr Oskaru Turini, opunomoćeniku Vlade NDH, spisak osoba koje je uhapsila 22–23. juna 1942. Među uhapšenim ženama je i Sarina Salom.²⁸⁴²

U prijavi Bramer Flore rođ. Salom iz Zagreba, podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci, navodi se da je smrt Sarine Salom rođ. Poljokan, rođene 1880. u Banjaluci, od oca Dude Poljokana i majke Flore rođ. Levi, Jevrejke, udate za Arona Saloma, domaćice, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁸⁴³

U prijavi ratne štete, podnijetoj 25. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su Sarini Salom, stalnog boravišta u Banjaluci, Martićeva ulica 43, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na imovini (tri stambene kuće oštećene bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 84.000 dinara.²⁸⁴⁴

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 354/46 od 16. februara 1951, navodi se da je Sarina rođ. Poljokan Salom iz Banjaluke umrla 25. juna 1946. Njenu imovinu čine kuća sa dvorištem u Ulici vojvode Putnika površine 481 m², kuća sa dvorištem u Ulici vojvode Putnika površine 420 m², procijenjene od Gradskog narodnog odbora u Banjaluci 25. septembra 1946. na iznos od 112.500 dinara. Njenim nasljednicima proglašene su kćerke Flora Bramer rođ. Salom, domaćica iz Zagreba, Ulica bosanska 13, Mira Papo rođ. Salom preudata Kulišić, apotekarica iz Zagreba, Ulica bosanska 13 i Hana Levi rođ. Salom iz Starente, Italija i sinovi Avram Salom i Leon Salom, obojica iz Starenta.

²⁸³⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.411/1945

²⁸³⁷ ARSBL, 111, Matični ured, broj 36

²⁸³⁸ ARSBL, 111, Ostavine, S

²⁸³⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

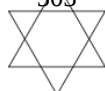
²⁸⁴⁰ U obnovljenoj matičnoj knjizi kao godina rođenja upisana je 1883. a kao godina i mjesto smrti 1943. Odnosno logor Jasenovac (Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 37/1946)

²⁸⁴¹ Popis broj 1.

²⁸⁴² ARSBL, Fotokopija Arhiva istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–30

²⁸⁴³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 37/1946

²⁸⁴⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.614/1945

Kći Hana Levi rođ. Salom iz Starente u Italiji i sinovi Avram i Leon, svi iz Starente u Italiji, odrekli su se svojih nasljednih dijelova u korist svojih sestara Flore Bramer i Mire Papo, obe iz Zagreba.²⁸⁴⁵

Hana zvana Johana (Banjaluka, 28.8.1900 – ?)

- kći zlatara Arona, sefardska Jevrejka.

Školske 1906/07. godine pohađala je prvi razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevoj ulici.²⁸⁴⁶

Školske 1912/13. godine pohađala je I razred Više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Milićevoj ulici 2.²⁸⁴⁷

Palomba–Pepika (Banjaluka, 17.6.1903²⁸⁴⁸ – logor Jasenovac, 1943)

- kći zlatara Arona, sefardska Jevrejka.

Od 1918. do 1920. pohađala je III i IV razred Više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Milićevoj ulici 2.²⁸⁴⁹

Školske 1934/35. godine bila je honorarni nastavnik za ženski ručni rad na Državnoj realnoj gimnaziji u Banjaluci. Deset časova sedmično predavala je učenicima prvog, drugog i trećeg razreda.²⁸⁵⁰

Školske 1935/36. godine predavala je ručni rad prvom, drugom i trećem razredu Državne ženske realne gimnazije u Banjaluci.²⁸⁵¹

Župska redarstvena oblast u Banjaluci 28. juna 1942. dostavila je ministru dr Oskaru Turini, opunomoćeniku Vlade NDH, spisak osoba koje je uhapsila 22–23. juna 1942. Među uhapšenim ženama je i Palomba Salom.²⁸⁵²

U prijavi Bramer Flore rođ. Salom iz Zagreba podnijetoj 27. juna 1946. u Banjaluci, smrt Pepike Salom, rođene 1907. u Banjaluci, od oca Arona i majke Sarine rođ. Poljokan, Jevrejke, neudate, učiteljice, nastupila je u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁸⁵³

Pepika Salom, rođena 1907. u Banjaluci, kćerka Arona Saloma i Sarine rođ. Poljokan, Jevrejka, neudata, učiteljica, poginula je u logoru Jasenovac 1943.²⁸⁵⁴

Pepika Salom, kćerka Arona, rođena 1914. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁸⁵⁵

Avram (Banjaluka 28.8.1905 – ?)

- sin Arona.

Dana 17. jula 1940. drogeriju *Avram A. Salom* u Ulici kralja Alfonsa 8 registrovao je kao trgovinu parfimerijskom i kozmetičkom robom, toaletnim, medicinskim i sanitarnim potrepštinama iz gume, kaučuka i celuloida. Na osnovu odluke broj 82/43 od 2. januara 1943. radnja je brisana iz registra.²⁸⁵⁶

Dana 20. oktobra 1940. u Okružnom sudu u Banjaluci saslušan je u svojstvu svjedoka povodom ubistva porodice Poljokan.²⁸⁵⁷

²⁸⁴⁵ ARSBL, 111, broj 5.766/1951

²⁸⁴⁶ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 18–1906/1907

²⁸⁴⁷ ARSBL, 608, 11–29/629

²⁸⁴⁸ Kao godine rođenja upisane su i 1907. i 1914, a kao mjesto i godina smrti logor Jasenovac odnosno 1943.

²⁸⁴⁹ ARSBL, 608, 11–29/629.

²⁸⁵⁰ ARSBL, ARSCG, 66, 662, 1122, fotokopije

²⁸⁵¹ ARSBL, 608, 31–36

²⁸⁵² ARSBL, Fotokopija, Arhiv istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–23

²⁸⁵³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 38

²⁸⁵⁴ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 38/1946

²⁸⁵⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁸⁵⁶ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/368

²⁸⁵⁷ ARSBL, 23, broj Kzp–963/1940

Evidentiran je na spisku Jevreja koji su određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva u Banjaluci, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁸⁵⁸

U prijavi ratne štete, ručno napisanoj u Tarantu 27. februara 1946. od strane Avrama Saloma, sina pokojnog Arona, a koja je upućena Jugoslovenskoj delegaciji u Savjetodavnom vijeću za Italiju u Rimu, stoji da je podnosilac prijave *rođen 25. avgusta 1905. u Banjaluci, sa stanom u Vojvode Putnika ulici 44a do avgusta 1941, a poslije u Splitu, sve do kapitulacije Italije, kao emigrant. Od septembra 1943. živim u Tarantu sa stanom u via Pupino 35/III... Na dan 21. avgusta 1941. kada sam napustio moje rodno mjesto gdje mi je prijetila opasnost da budem odveden od strane ustaša u koncentracioni logor Jasenovac, ostavio sam u Kralja Alfonsa ulici kompletnu i dobro iduću drogeriju i parfimeriju "Vesna" koja je vrijedila:*

1. namještaj kompletni vrijednosti 80.000 dinara,
 2. roba–drogerijska i parfimerijska vrijednosti 320.000 dinara,
 3. odjeća, obuća i ostalo u stanu u Vojvode Putnika 44 vrijednosti 460.000 dinara,
 4. izmakla dobit od maja 1941. do maja 1945. vrijednosti 288.000 dinara.
- Ukupan iznos prijavljene štete je 748.000 dinara.*

Uz prijavu je dostavljena i potvrda Jevrejske bogoštovne opštine u Tarantu, broj 12/46 od 8. aprila 1946, u kojoj se, prema zahtjevu Avrama Saloma, apotekara iz Banjaluke, potvrđuje da je bio konfiniran u Splitu, a kao svjedoke koji mogu da potvrde da je imao drogerijsku–parfimerijsku radnju navodi mr ph. Hansa Bramera i ing. Leona Poljokana iz Banjaluke.

Prijava je preko Jugoslovenske delegacije u Savjetodavnom vijeću za Italiju u Rimu 15. maja 1946. proslijeđena Predsjedništvu NR BiH, koje je istu, pod brojem Ršt 5.469 od 29. maja 1946, proslijeđilo Gradskoj komisiji za ratnu štetu u Banjaluci. Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 748.000 dinara.²⁸⁵⁹

Berta (Banjaluka, 1891 – logor Jasenovac, 16.7.1943)

- kći Avrama Saloma i Ane rođ. Baruch, sestra Regine udate Levi i Roze udate Kabiljo, domaćica.

Od 1899. do 1901. pohađala je i završila IV razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Milićevoj ulici 224.²⁸⁶⁰

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Pavelića 73.²⁸⁶¹

U prijavi *lišenja života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Berta Salom, kćerka Avrama, stara 52 godine, po zanimanju domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ubijena pod njemačkom okupacijom 27. jula 1942. kao građansko lice u logoru Stara Gradiška od ustaša. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 48.000 dinara.

Berta Salom izdržavala je sina Alberta (21), trgovačkog pomoćnika, sa boravištem u Banjaluci, koji je takođe *umro u logoru*. Po podnosiocu zahtjeva, suma koju bi ubijena dala za izdržavanje sina iznosila bi 96.000 dinara.²⁸⁶²

U prijavi Salom Hanči rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovića 9, podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci, smrt Berte Salom udate Salom, rođene 1891. u Banjaluci, od oca Avrama Saloma i majke Ane rođ Baruh, Jevrejke, udate za Arona Saloma, domaćice, nastupila je u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁸⁶³

²⁸⁵⁸ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁸⁵⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 225/1945

²⁸⁶⁰ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 52–1899/1900 i 209–1900/1901

²⁸⁶¹ Popis 1, 2 i 3

²⁸⁶² ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/1945

²⁸⁶³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 34

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 354/46 od 25. oktobra 1947, utvrđeno je da je 16. jula 1943. ubijena u logoru Jasenovac.²⁸⁶⁴

Berta Salom, kćerka Avrama, rođena 1891. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁸⁶⁵

Albert (Banjaluka, 28.8.1905 – ?)

- sin Arona, zlatara iz Banjaluke (Milića ulica 2), Jevrej.
Završio je 1916. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁸⁶⁶

Albert, zvani Pišta (Banjaluka, 18.9.1920 – logor Jasenovac, 1943²⁸⁶⁷)

- sin trgovca Arona, trgovački pomoćnik, sefardski Jevrej.
Školske 1930/31. godine pohađao je prvi razred Državne građanske škole u Banjaluci, trgovački smjer i živio kod roditelja u Ulici fra Grge Martića 36.²⁸⁶⁸

Učestvovao je na ljevičarskim priredbama i bio aktivan u radu ljevičarskih organizacija, posebno među trgovačkom omladinom.²⁸⁶⁹

Evidentiran je na spisku Jevreja koji su određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva u Banjaluci, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.²⁸⁷⁰

U prijave *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj 8. avgusta 1945. u Beogradu od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Albert Salom, sin Moske, star 21 godinu, po zanimanju trgovački pomoćnik, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, ubijen pod njemačkom okupacijom juna 1942. kao građansko lice u logoru Jasenovac od ustaša. Suma koju bi ubijeni privrijedio 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 936.000 dinara.²⁸⁷¹

U prijavi Salom Hanči rođ. Kabiljo iz Beograda (Vlajkovića 9), podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci, stoji da je smrt Alberta Saloma, rođenog 1920. u Banjaluci, od oca Arona Saloma i majke Berte Salom, Jevreja, neoženjenog, trgovačkog pomoćnika, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁸⁷²

Sarina rođ. Poljokan (Banjaluka, 1880 – 25.6.1946)

- kći Dude Poljokana, domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Petra Svačića 44.²⁸⁷³

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci, broj O: 354/46 od 16. februara 1951, navodi se da je Sarina rođ. Poljokan Salom iz Banjaluke umrla 25. juna 1946. Njenu imovinu čine kuća sa dvorištem u Ulici vojvode Putnika površine 481 m², kuća sa dvorištem u Ulici vojvode Putnika površine 420 m², procijenjene od Gradskog narodnog odbora u Banjaluci 25. septembra 1946. na iznos od 112.500 dinara. Njenim nasljednicima proglašene su kćerke Flora Bramer rođ. Salom, domaćica iz Zagreba, Ulica bosanska 13, Mira Papo rođ. Salom preudata Kulišić, apotekarica iz Zagreba, Ulica bosanska 13 i Hana Levi rođ. Salom iz Starente, Italija i sinovi Avram Salom i Leon Salom, obojica iz Starenta.

²⁸⁶⁴ ARSBL, 111, Ostavine, S

²⁸⁶⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁸⁶⁶ ARSBL, 12, 2, red. br. 35/25/II

²⁸⁶⁷ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 31/1946

²⁸⁶⁸ ARSBL, 608, 23–43

²⁸⁶⁹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, 169–19/4–1

²⁸⁷⁰ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

²⁸⁷¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/1945

²⁸⁷² ARSBL, 111, Matični ured, broj 35/1946

²⁸⁷³ Popis broj 1

Kći Hana Levi rođ. Salom iz Starente u Italiji i sinovi Avram i Leon, svi iz Starente u Italiji, odrekli su se svojih nasljednih dijelova u korist svojih sestara Flore Bramer i Mire Papo, obe iz Zagreba.²⁸⁷⁴

Leon (Banjaluka, 24.11.1908 – ?)

- juvelir, sin Arona.

Završio je 1919. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.²⁸⁷⁵

Nakon završene osnovne škole pohađao je gimnaziju u Banjaluci 1919–27. Ispit zrelosti položio je kao redovan učenik. Pismeni dio ispita polagao je 14–18. Juna, a usmeni 20–26. juna 1927.²⁸⁷⁶

Majstorski ispit za optičara položio je u Banjaluci 31. marta 1939.²⁸⁷⁷

Dana 12. marta 1941. Okružni sud u Banjaluci saslušao ga je u svojstvu svjedoka povodom ubistva porodice Poljokan.²⁸⁷⁸

Mira zvana Mirica (Banjaluka, 2.4.1915 – ?)

- kćerka zlatara Arona Saloma.

Od 26. do 29. avgusta 1936. maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci.²⁸⁷⁹

Flora (Banjaluka, 30.10.1926 – ?)

- kćerka Arona Saloma i Rarine rođ. Poljokan iz Banjaluke.²⁸⁸⁰

Zadik dr (Banjaluka, 1892 – 18.9.1938)

- sin Avrama.

Od 1903. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci.²⁸⁸¹

Dana 24. marta 1921, kao student medicine, Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.²⁸⁸²

Dana 21. marta 1924, kao doktor medicine, sa stalnim boravištem u Subotici, podnio je molbu za izdavanje putovnice za Austriju, Italiju, Čehoslovačku, Njemačku i Mađarsku. U molbi je naveo da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose plave, očiju smeđih, usta i nosa naravnih i da nosi naočale".²⁸⁸³

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama dr Sadika Saloma, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavi prihoda od zgrada, kuća dr Sadika Saloma u Ulici kralja Petra Svačića 29 iznajmljena je Stjepanu Benaliću uz godišnju kiriju od 7.800 kuna. Imovinom dr Sadika Saloma upravljao je povjerenik Husein Coco.²⁸⁸⁴

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 21. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara, kao zastupnika, stoji da su Sadiku Salomu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Svačićeva ulica 29, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast bombardovanjem prouzrokovale štetu na stambenoj kući. Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 40.000 dinara.²⁸⁸⁵

²⁸⁷⁴ ARSBL, 111, broj 5.766/1951

²⁸⁷⁵ ARSBL, 12, 2, red. br. 40/431

²⁸⁷⁶ ARSBL, kopija AJ,66,661,1122 i AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

²⁸⁷⁷ ARSBL, SZKBL, Registar majstorskih ispita

²⁸⁷⁸ ARSBL, 23, broj Kzp–963/1940

²⁸⁷⁹ Godišnji izvještaj Realne gimnazije Banjaluka za 1936/37.

²⁸⁸⁰ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKR, broj 724/1949

²⁸⁸¹ Godišnji izvještaji Velike realne gimnazije Banjaluka 1903–1910.

²⁸⁸² ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 337/1921

²⁸⁸³ ARSBL, 5, AJ 8–63

²⁸⁸⁴ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 48/1942

²⁸⁸⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.630/1945

U popisu nekretnina, koji je 18. septembra 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora Banjaluka, utvrđeno je da njegovu zaostavštinu čini kuća sa kućištem, dvorištem i gradilištem, površine 5.226 m², ukupne vrijednosti 700.000 dinara.²⁸⁸⁶

Moritz, zvani Mosko (Banjaluka, 1896 – logor Jasenovac, 20.10.1943)

- trgovac, sin Avrama Abrahama Saloma i Ane rođ. Baruch. Suprug Side rođ. Levi, sa kojom je stekao kćerke Miru i Hanči. Jevrej.

Poslije završenog prvog razreda Realne gimnazije, od 1. septembra 1908. pohađao je Šegrtsku školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Avrama Saloma, sajdzije iz Banjaluke, Gospodska ulica.²⁸⁸⁷ Izučavanje zanata završio je 3. septembra 1911, položivši ispit za zanatskog pomoćnika.²⁸⁸⁸

Dana 21. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²⁸⁸⁹

Dana 25. aprila 1919. u Ulici kralja Alfonsa 13 registrovao je urarsku radnju. U obavještenju Sreskog načelstva u Banjaluci od 20. aprila 1933, stoji da je radnju sa broja 13 preselio na kućni broj 9.

Od 7. avgusta 1935. u radnji je počeo da obavlja i optičarsku i zlatarsku djelatnost. Radnja je 11. aprila 1942. brisana iz registra radnji. U registru je dopisano: *Iselio*.²⁸⁹⁰

Po naređenju Stožera za Bosansku Hrvatsku, vještaci Nedžib Biberić i Hinko Hrubi izvršili su u Banjaluci 12. maja 1941. inventuru u radnji Moske Saloma. Inventarisano je 128 vrsta zlatarske i optičarske robe, dućanski namještaj i kasa, u ukupnoj vrijednosti od 85.436 dinara. Alat nije procijenjen.²⁸⁹¹

Ugovorom o najmu od 15. maja 1941. Podružnica Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci izdala je Anki Čop pod zakup stan Moske Saloma u Ulici dr Ante Pavelića 86/I, uz godišnju najamninu od 4.800 kuna.²⁸⁹²

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu, K broj 2.419/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, radnja je 14. juna 1941. prodana Ivanu Šagadinu za iznos od 40.000 kuna sa isplatom u mjesečnim obrocima, na rok od osamnaest mjeseci.²⁸⁹³

Sulejman Hadžidedić, zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, odredio je 29. avgusta 1941. mjesečnu najamninu od 1.250 kuna Ivanu Šagadinu, uraru i zlataru iz Banjaluke, za lokal u Ulici dr Mile Budaka, vlasništvo Moske Saloma. Ugovorom od 10. juna 1941. Podružnica je istom najmoprimcu odredila godišnju najamninu od 15.000 kuna.²⁸⁹⁴ U toku 1942. prvi sprat kuće izdat je Obrtnoj komori bez evidentirane kirije, a drugi Tehničkom uredu za premjer grada, takođe bez evidentirane najamnine.²⁸⁹⁵ Obrtna komora u Banjaluci tražila je 1. oktobra 1942. popravku vodovodnih cijevi koje su pukle na II spratu, gdje je smješten Ured za premjer grada Banjaluke.²⁸⁹⁶

Vito Lastrić, vlasnik električne pilane u Delibašinom selu kod Banjaluke, tražio je 10. novembra 1942. od Poreskog ureda Banjaluci da iz stana Moske Saloma u Budakovoj ulici

²⁸⁸⁶ ARSBL, 111, broj 17.309/1946

²⁸⁸⁷ ARSBL, 602, 1–115

²⁸⁸⁸ ARSBL, Zanatlijsko obrtničko društvo Banjaluka, Knjiga evidencije šegrta (1900–1933), broj 138

²⁸⁸⁹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 688/1921

²⁸⁹⁰ ARSBL, SZKBL, Registar naučnika i pomoćnika 1935/48, redni broj 62a; ARSBL, Registar radnji II–1932/334 i IV–1938/448; ARSBL, 23, AJ 38–81/1933

²⁸⁹¹ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 55/1941

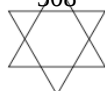
²⁸⁹² ARSBL, 83, BB/41, 15. maj 1941.

²⁸⁹³ ARSBL, 330–004–027, redni broj 2

²⁸⁹⁴ ARSBL, 83, broj 210/1941

²⁸⁹⁵ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 4.919/1942

²⁸⁹⁶ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.317/1942

9/II iseli bespravno useljenog stanara, inače geodete u Uredu za regulaciju grada Banjaluke. Moliocu je bespravno zauzeti stan već dodijeljen.²⁸⁹⁷

Isti zastupnik odredio je 30. septembra 1941. mjesečnu najamninu od 200 kuna za lokal Moske Saloma u Ulici dr Mile Budaka, okrenut prema Ulici dr Ante Pavelića. Lokal je zakupio Hilmija Filipović, kafedžija iz Banjaluke, uz mjesečnu najamninu od 1.250 kuna.²⁸⁹⁸

Prema prijavama prihoda od zgrada za 1942, stan u kući Moske Saloma u Ulici dr Ante Pavelića 86 izdat je Hilmiji Filipoviću uz godišnju kiriju od 15.000 kuna. Prvi sprat kuće izdat je Anki Čop uz godišnju kiriju od 4.800 kuna, a drugi Niki Babiću uz godišnju kiriju od 4.800 kuna. Lokal u ovoj kući, prema Ugovoru od 9. januara 1942, Stambeni ured je izdao Elzi Tilman, fotografu, uz godišnju kiriju od 15.000 kuna.²⁸⁹⁹

Podružnica Državog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci 30. septembra 1941. izdala je pod zakup Danici Kogej iz Banjaluke stan Moske Saloma u Ulici fra Grge Martića 43 uz godišnju najamninu od 3.660 kuna. Ona je zakup stana otkazala 15. novembra 1941, uz obrazloženje da je stan vlažan i škodljiv po zdravlje. Isti stan, sa istom godišnjom najamninom, Podružnica je 21. novembra 1941. izdala Ivanu Pajiću iz Banjaluke.²⁹⁰⁰

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 16. januara 1942. nadzor nad kućama Moske Saloma, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prvi sprat kuće u Ulici fra Grge Martića 43 izdata je Ani Jeličić uz godišnju kiriju od 5.400 kuna. Do iseljenja je u prizemlju ove kuće živio vlasnik Mosko A. Salom. Prizemlje njegove dvorišne kuće izdato je Savki Tukić uz godišnju kiriju od 1.200 kuna.

Prvi sprat kuće Moske Saloma u Ulici dr Petra Svačića 48 izdat je Tereziji–Reziki Delać uz godišnju kiriju od 3.600 kuna, a prizemlje Hakiji Tetariću uz godišnju kiriju od 2.400 kuna.²⁹⁰¹ Terezija Delać zakupila je stan aprila 1941, ali nije plaćala mjesečnu najamninu od 250 kuna. U istoj kući stanovala je i Ikonija Petrović i plaćala mjesečnu najamninu od 200 kuna. Po iseljenju Ikonije Petrović sa područja NDH, njene stvari su zapečecene u stanu, a potom prenijete u magacin. Terezija Delać je bez odobrenja nadležnih vlasti preuzela i stan koji je ranije koristila Ikonija Petrović.²⁹⁰²

Lokal Moske Saloma u Ulici Ferhat–paše 2 izdat je 12. decembra 1941. Mehmedu Pašiću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna.

Lokal Moske Saloma u Ulici Ferhat–paše 6 izdat je Šimunu Ivanišu uz godišnju kiriju od 1.680 kuna.

Imovinom Moske Saloma upravljala je Aiša Delić.²⁹⁰³

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 29. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika oštećenog, stoji da su Moski Salomu, starom 48 godina, zlataru, sa boravištem u Banjaluci, Svačićeva ulica 48, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na na imovini (stambena kuća u Svačića ulici 48 porušena, kuća na sprat u Gospodskoj ulici 7 oštećena od granata i minobacača, zgrada sa dućanom u prizemlju na Glavnoj ulici 86 oštećena, pokućstvo, namještaj i roba u sve tri zgrade uništeni). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 143.400, a po Gradskoj komisiji 128.000.²⁹⁰⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Mosko Salom, sin Avrama, star 48 godina, trgovac zlatom, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice zaklan maja 1941. u logoru Jasenovac ili Lepoglavi od ustaša.

²⁸⁹⁷ Isto, broj 1.609/1942

²⁸⁹⁸ Isto, broj 151/1941

²⁸⁹⁹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 49/1942

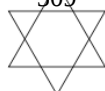
²⁹⁰⁰ ARSBL, 83, BB/41, 30. oktobra 1941.

²⁹⁰¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 49/1942

²⁹⁰² ARSBL, 84, Poreski ured, broj 11/1942 i 265/1942

²⁹⁰³ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 49/1942

²⁹⁰⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.645/1945

Suma koju bi ubijeni privrijedio od 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000, a po Gradskoj komisiji 432.000 dinara.

Mosko Salom izdržavao je:

- suprugu Sidu Salom, kćerku Đule, staru 40. godina, domaćicu, sa boravištem u Banjaluci,
- kćerku Hanči Salom, staru 21 godinu, domaćicu, sa boravištem u Banjaluci,
- kćerku Miricu Salom, staru 12 godina, učenicu, sa boravištem u Banjaluci.

Supruga i obje kćerke umrle su u logoru Stara Gradiška

Suma potrebna za izdržavanje djece po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000 dinara.²⁹⁰⁵

U prijavi Salom Hanči rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovićeve 9, podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci, stoji da je smrt Moske Saloma zvanog Mare, rođenog 1896. u Banjaluci od oca Avrama i majke Side rođ. Baruh, Jevreja, oženjenog Sidom rođ. Levi, zlatara, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁹⁰⁶

Ubijen je 1943. u logoru Jasenovac.²⁹⁰⁷

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 354/46 od 25. oktobra 1947. i u popisu zaostavštine, koji je 18. novembra 1946. sačinila komisija Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, navodi se da je Moric Mosko, sin pokojnog Avrama Saloma, urar i optičar iz Banjaluke, poginuo u logoru Jasenovac 20. oktobra 1943. Njegove nekretnine čine gradilište sa dućanom u mahali Ferhadija površine 10 m², gradilište sa dućanom u mahali Varoš površine 130 m² i gradilište sa dućanom u mahali Varoš površine 70 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 1.650 m², ukupne vrijednosti 1,480.000 dinara. Njegovim nasljednicima proglašeni su bratične Flora Bramer rođ. Salom iz Zagreba, Mira Papo rođ. Salom iz Zagreba i Hanči Levi rođ. Salom, bratići Avram Salom i Leon Salom, sestrične Paula Kabiljo, udata za dr Branka Čubrilovića i Hani Kabiljo udata Salom i sestrići Mosko Kabiljo i Albert Kabiljo. Bratična Hani Levi rođ. Salom odrekla se svoga dijela nasljeđa u korist sestara Mire Papo rođ. Salom iz Zagreba i Flore Bramer rođ. Salom iz Zagreba. Bratići Avram i Leon Salom odrekli su se svoga dijela nasljeđa u korist sestara Mire Papo rođ. Salom iz Zagreba i Flore Bramer rođ. Salom iz Zagreba. Sestrići Mosko Kabiljo i Albert Kabiljo odrekli su se svoga dijela nasljeđa u korist sestara Paule Kabiljo udate Čubrilović i Hanči Kabiljo udate Salom.²⁹⁰⁸

Mosko Abraham Salom vlasnik je kuće za stanovanje u Banjaluci u Ulici Veselina Masleše, vrijedne 280.000 dinara. Kuća je vraćena vlasniku od strane Okružne uprave narodnih dobara. U kući je smješten Zadružni frizerski salon.²⁹⁰⁹

Moritz–Mosko Salom, sin Avrama, rođen 1896. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹¹⁰

Sida rođ. Levi (Sarajevo 1898²⁹¹¹ – logor Jasenovac, 1943)

- kćerka Alberta Levija, Jevrejka, domaćica.

Dr Oskar Vilfan, advokat iz Banjaluke²⁹¹², tražio je da mu se dodijele stvari koje se nalaze u stanu Side Salom. On u pismu od 6. avgusta 1942, upućenom općem opunomoćeniku

²⁹⁰⁵ Isto, broj 523/1945

²⁹⁰⁶ ARSBL, 111, Matični ured, broj 29/1946

²⁹⁰⁷ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 29/1946

²⁹⁰⁸ ARSBL, 111, Ostavine, S.

²⁹⁰⁹ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

²⁹¹⁰ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹¹¹ U obnovljenoj matičnoj knjizi kao godina rođenja upisana je 1900. a kao godina i mjesto smrti 1943. Odnosno logor Jasenovac (Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 30/1946)

²⁹¹² Dr Oskar Vilfan (Maglaj, 1886 – Sanski Most, 1944), za vrijeme NDH bio je predsjednik Izvanrednog narodnog suda u Banjaluci 1941. i Pokretnog prijekog suda u Banjaluci 1941–42. Suđeno mu je pred Vojnim sudom Petog korpusa 14. oktobra 1944. zajedno sa dr Đurom Marićem, predsjednikom Pokretnog prijekog suda u Banjaluci 1942–45. Osuđeni su na smrtnu kaznu streljanjem. (*Glas*, Banjaluka, broj 24/1944 i 1.064/45; ARSBL, 88, Kzp. Ins. broj 17/1941)

vlade NDH dr Oskaru Turini, kod kojeg je prethodno bio u audijenciji, između ostalog navodi: *...Ostao sam krivnjom ustaša bez svog stana, a krivnjom nepoznate mi jedinice naše vojske bez svoje pisarne u Bosanskom Petrovcu za vrijeme dok sam ovdje vršio funkciju predsjednika Izvanrednog narodnog suda... Mojem tadašnjem zahtjevu nije udovoljeno, jer su sve tadanje zalihe razgrabljene. Kako sam saznao da bi, od netom evakuiranih Židova iz Banjaluke, mogao namiriti svoje potrebe, da mi se iz tih novih zaliha, po mom izboru, dodijele stvari iz stana Side Salom, posteljina (jastuci, madraci, pokrivači, presvlake) za 3 osobe, kompletna jedeća soba sa ćilimom, krevet i ormar za kućnu pomoćnicu, električne svjetiljke i glasovir. Ove stvari molim, da se uz predhodnu procjenu predaju za sada u posjed...*²⁹¹³

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 43.²⁹¹⁴

Ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹¹⁵

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Sida Salom, kćerka Đule, stara 40 godina, po zanimanju domaćica, boravišta u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 27. jula 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 96.000, a po Gradskoj komisiji 480.000 dinara.²⁹¹⁶

U prijavi Hanči Salom rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovićeve 9, podnijetoj 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci, stoji da je smrt Side Salom, rođene 1900. u Sarajevu, od oca Alberta V. Levija i majke Marijane rođ. Kabiljo, Jevrejke, udate za Mosku Saloma zvanog Mare, domaćice, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁹¹⁷

Sida Salom rođ. Levi, kćerka Alberta, rođena 1898. u Sarajevu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹¹⁸

Hanči, zvana Anči (Banjaluka, 22.10.1920²⁹¹⁹ – logor Stara Gradiška, 27. juli 1942)

- kći zlatara Moske i Side rođ. Levi, sefardska Jevrejka.

Od 1930. do 1935. pohađala je četvorogodišnju Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici fra Grge Martića 43.²⁹²⁰

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 43.²⁹²¹

Ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹²²

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Hanči Salom, kćerka Moske, stara 21 godinu, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 27. jula 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 480.000 dinara.²⁹²³

Hanči Salom rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovićeve 9, prijavila je 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci da je smrt Salom Hanči, rođene 1919. u Banjaluci, od oca

²⁹¹³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.073/42

²⁹¹⁴ Popis broj 1, 2. i 3.

²⁹¹⁵ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁹¹⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/45

²⁹¹⁷ ARSBL, 111, Matični ured, broj 30

²⁹¹⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹¹⁹ U obnovljenoj matičnoj knjizi kao godina rođenja upisana je 1919, a kao godina i mjesto smrti 1943. odnosno logor Jasenovac (Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 31/1946)

²⁹²⁰ ARSBL, 608, 23–29

²⁹²¹ Popis broj 1, 2 i 3

²⁹²² ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁹²³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/45

Moske–Marea Saloma i majke Side rođ. Levi, Jevrejke, neudate, domaćice, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁹²⁴

Hanči–Anči Salom, kćerka Moske, rođena 1920. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.²⁹²⁵

Mira (Banjaluka, 1930²⁹²⁶ – logor Jasenovac, 1943)

- kći zlatara Moske, bez zanimanja.

Župska redarstvena oblast u Banjaluci 28. juna 1942. dostavila je opunomoćeniku Vlade NDH ministru dr Oskaru Turini spisak osoba koje je uhapsila 22–23. lipnja 1942. Među uhapšenim ženama je i Mira Salom, učenica u Banjaluci, Mojsijeve vjere.²⁹²⁷

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 43.²⁹²⁸

Ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁹²⁹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Beogradu 8. avgusta 1945. od strane Hanči Salom rođ. Kabiljo, domaćice iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Mirica Salom, kćerka Moske, stara 12 godina, po zanimanju učenica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijena od ustaša 27. jula 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 960.000 dinara.²⁹³⁰

Salom Hanči rođ. Kabiljo iz Beograda, Vlajkovićeve 9, prijavila je 27. juna 1946. Matičnom uredu u Banjaluci da je smrt Mire Salom, rođene 1929. u Banjaluci od oca Moske–Marea Saloma i majke Side rođ. Levi, Jevrejke, neudate, učenice, nastupila u logoru Jasenovac između 1941. i 1945.²⁹³¹

Mira Salom, kćerka Moske, rođena 1930. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.²⁹³²

David G.

- oženjen Rachelom rođ. Baruch, sa kojom je stekao sina Izidora i kćerke Serafinu Sarinu i Ernestinu

Dana 18. marta 1893. protokolisao je trgovinu mješovitom robom *David G. Salom* sa sjedištem u Banjaluci. Radnja je 4. jula 1914. brisana iz sudskog registra zbog vlasnikove smrti.²⁹³³

Više godina bio je član Upravnog odbora Prve banjalučke štedionice d.d. Banjaluka.²⁹³⁴

Rachela rođ. Baruch (1857 – ?)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

Dana 6. jula 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.²⁹³⁵

²⁹²⁴ ARSBL, 111, Matični ured, broj 31

²⁹²⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹²⁶ U obnovljenoj matičnoj knjizi kao godina rođenja upisana je 1929, a kao godina i mjesto smrti 1943. odnosno logor Jasenovac (Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKU, broj 32/1946)

²⁹²⁷ ARSBL, Fotokopija Arhiva istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–56

²⁹²⁸ Popis broj 1, 2 i 3

²⁹²⁹ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁹³⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 52319/45

²⁹³¹ ARSBL, 111, Matični ured, broj 32/1946

²⁹³² [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹³³ ARSBL 23, Registar inokosnih firmi, broj 581

²⁹³⁴ *Sarajevski list*, broj 37/1911 i 29/1912 i *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913

²⁹³⁵ ARSBL 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 640/1921

Dana 15. septembra 1927. Salomon Poljokan podnio je zahtjev za produženje vanograničnog pasoša za Austriju za njegovu suprugu Zlatu Poljokan i punicu Rachelu Salom Sarafić.²⁹³⁶

Izidor (Sarajevo, 1876 – logor, 3.8.1943)

- sin Davida Saloma Sarafića i Rachele rođ. Baruch i suprug Safire rođ. Sumbul.

U Banjaluci je registrovao trgovinu mješovitom robom na veliko i malo i u toku 1907. na ime poreza platio iznos od 2.000 kruna.²⁹³⁷

Dana 10. juna 1910. protokolisao je trgovinu mješovitom robom *Isidor Salom Sarafić*, a od 28. septembra 1923. počeo je da obavlja i mjenjačke poslove (mjenjačnica za valute). Trgovinu mješovitom robom napustio je 24. februara 1934, s tim što je agenturna radnja djelovala do 22. maja 1937, kada je i ona otkazana.²⁹³⁸

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku, Austriju, Njemačku, Grčku i Palestinu radi obavljanja trgovačkih poslova, koju je 22. februara 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa visokog, lica oblog, kose crne, očiju zelenih, usta i nosa pravilnih i nosi naočale".²⁹³⁹

Kao svjedok je saslušan 14. jula 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci.²⁹⁴⁰

Sresko načelstvo u Banjaluci dalo je 16. jula 1929. prijedlog da se Isidor Sarafić, trgovac iz Banjaluke, odlikuje zlatnom medaljom.²⁹⁴¹

Dana 11. decembra 1933. osnovao je Društvo za obavljanje komisionih i agenturnih poslova *Sarafić dd Banjaluka*. Upravnik i prokurista Društva bio je Isidor Salom Sarafić.²⁹⁴²

U toku 1934. pored pekare na Haništu podigao je novi magacin (7,37 x 11,50 m). Radove je izveo građevinski preduzimač Konrad Pečarić. U toku 1940. na magacinu je dogradio sprat (10,05 x 12,50 m). Objekat je projektovao građevinski inženjer Franjo Mikuš, a radove je izveo preduzimač inž. Ibrahim Salihagić.²⁹⁴³

Godine 1937, prema projektu inž. Stojana Borovnice, u dvorištu iza kuće na Bulevaru kralja Aleksandra podigao je novi magacin (20,15 x 16,65 m). Radove je izveo Konrad Pečarić, zidarski majstor.²⁹⁴⁴

Na osnivačkoj skupštini Saveza trgovačkih udruženja za Vrbasku banovinu, održanoj 10. novembra 1935, izabran je za člana Predsjedništva.²⁹⁴⁵

Na osnivačkoj skupštini Mjesnog odbora JRZ, održanoj 18. marta 1936, izabran je za člana Gradskog odbora.²⁹⁴⁶

Za nabavku poljske bolnice u Banjaluci dao je 5.000 dinara.²⁹⁴⁷

Ferdo Nanut iz Banjaluke tražio je 3. maja 1941. od Nadzorništva povjerenika Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci *izdavanje pod najam zemljišta vlasništvo "Izidora Sarafića i sinovi" a koje neobrađeno leži sa lijeve strane puta Banjaluka–Gornji Šeher prije Turbeta... Ja sam od 10. aprila ove godine pa i sada na pomoći Stožeru*.²⁹⁴⁸

Komesar za radnju *Sarafić d.d. Banjaluka* Rasim Hadžavić u izvještaju od 3. maja 1941. navodi da se *uz radnju nalazi radiona za izradu tjestenine–makarona, fidalina,*

²⁹³⁶ ARSBL 5, AJ 8–49

²⁹³⁷ ARSBL, Registar obrta, broj 807/1907

²⁹³⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 1.352

²⁹³⁹ ARSBL, 4, AJ 29/139

²⁹⁴⁰ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

²⁹⁴¹ ARSBL, 5, AJ 11–70

²⁹⁴² ARSBL, 23, broj 2.862

²⁹⁴³ ARSBL, 22, 5.8.1.

²⁹⁴⁴ Isto

²⁹⁴⁵ *Vrbaske novine*, broj 855/1935

²⁹⁴⁶ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

²⁹⁴⁷ ARSBL, 30, 6–1

²⁹⁴⁸ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 42/1941

*tarhana... prestala sa radom zbog nedostatka brašna... te se moli stavljanje na raspolaganje jedna izvjesna količina brašna "0".*²⁹⁴⁹

Isidor S. Sarafić, član firme *Sarafić d.d. Banjaluka*, tražio je 5. juna 1941. od Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci da mu se odredi mjesečna nadoknada ili nedeljna nagrada za njegov rad u radnji, uz obrazloženje da *od dana postavljanja komesara u radnji Sarafić d.d. u kojoj sam zauzimao mjesto direktora uz mjesečni honorar od 4.000 dinara, nisam primio, niti mi je određena nikakva mjesečna plaća za moj rad, pa kako sam ja ostao na svom poslu, kao namještenik radnje, molim da mi se odredi ili zadrži ista plata i da mi se isplaćuje kao i ostalim namještenicima.* Ovu molbu riješio je lično stožernik dr Viktor Gutić, određivši Isidoru S. Sarafiću iznos od 500 dinara na ime izdržavanja.²⁹⁵⁰

U podnesku povjerenika radnje *Sarafić dd* Rasima Hadživdića od 21. juna 1941. stoji: *G. Isidoru Sarafiću ponudio sam određenu mu plaću, ali je isti odbio da je primi jer mu je premalo.*²⁹⁵¹

Namještenici firme *Sarafić dd Banjaluka* 11. juna 1941. tražili su od Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci da im se isplate *ratne plaće* u visini jednomjesečnog beriva. *Napominjemo*, izjavljuju potpisani Mustafa Gvožđar, Štefan Grek, Husein Sikirić, Muharem Delić, Petar Ivezić, Mirko Marković i Meho Kekić, *da smo mi bili uvijek zapostavljeni od našeg bivšeg preduzeća kako u plaći, a pogotovo na izvanrednim doplatcima na skupoću...* Prema izvještaju povjerenika, *gospodin Stožernik udovoljio je molbi.*²⁹⁵²

Ustaški stožer za Bosansku Hrvatsku naredio je 17. juna 1941, Kab. broj 2.476/41, da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno.* Među jedanaest Jevreja, bivših vlasnika radnji u Banjaluci, nalazio se i Izidor Sarafić, sa mjesečnom nagradom od 500 dinara. Nagrade *pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji.*²⁹⁵³

Nakon uspostavljanja ustaške vlasti 1941. u Banjaluci za povjerenike firme *Sarafić dd* postavljeni su Hajrudin Šehor i Rasim Hadživdić. Prilikom pregleda kase *Sarafić dd* u Banjaluci 1. septembra 1941. sačinjen je zapisnik sa popisom zatečenih stvari:

- dvije vreće starog srebrenog novca ukupne težine 42.90 kg i dvije kutije sa srebrenim i zlatnim sitnim komadićima, razno kamenje od prstenja i drugog nakita, niska bisera i rastavljeni ženski ručni sat ukupne težine 0.22 kg,
- 2.509 komada akcija, obveznica, dionica i uložnih knjižica.

Sve stvari zatečene u kasi, zajedno sa predmetima zaplijenjenim od trgovca Jozefa Salomona Sarafića prilikom njegovog hapšenja u Glamoču 17. srpnja 1941, kada je pokušao da pobjegne iz Banjaluke, Ustaško redarstvo je predalo Ravnateljstvu za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci. Stvari su u ime Ravnateljstva preuzeli referent Halid Bahtijarević i vježbenik Ekrem Husedžinović, obojica iz Banjaluke.²⁹⁵⁴

Podružnica Državog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci 1. jula 1941. izdala je magacin Isidora Saloma Sarafića na Haništu pod zakup Nailu Litriću, uz godišnju najamninu od 1.200 kuna.

Prema prijavi prihoda od zgrada, kuća Isidora Saloma Sarafića na Trgu 10. travnja izdata je 19. ustaškoj satniji.²⁹⁵⁵

Odlukom Redarstvenog ravnateljstva Banjaluka od 11. aprila 1942, broj 10.207/42, firma *Braća Sarafić dd* (David i Jozef) iz Banjaluke prestala je sa *proizvodnjom tjestenine* na Haništu 1. Prestanak rada radnje tekao je od 8. aprila 1942.²⁹⁵⁶

²⁹⁴⁹ Isto, broj 41/41

²⁹⁵⁰ Isto, broj 114/41

²⁹⁵¹ Isto, broj 153/41

²⁹⁵² Isto, broj 144/41

²⁹⁵³ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab. broj 2.476/41

²⁹⁵⁴ ARSBL, 83, broj 595/41 od 2. oktobra 1941.

²⁹⁵⁵ ARSBL, 83, BB/41, 1. juli 1941.

²⁹⁵⁶ ARSBL, 77, broj 10.207/1942; Registar radnji II, redni broj 291

Stožer Muške ustaške mladeži pri Ustaškom hrvatskom oslobodilačkom pokretu u Banjaluci tražio je 21. februara 1942. od Gradskog poglavarstva u Banjaluci, između ostalog, *namještaj za sve uredske prostorije... napominjemo da se u magazinu bivše vlasništvo židova Sarafića nalaze stvari koje smo već prije rezervisali za sebe ali nismo imali vremena da ih prevezemo. Molimo naslov da nas obavijesti o prodaji...*²⁹⁵⁷

Anton Šips, gostioničar iz Banjaluke, tražio je od Ureda za podržavljene imetak pri Državnoj riznici u Zagrebu *svoj lokal i stan temeljem odluke broj 25.533–III–1942. od 18. juna 1942. a koji se nalazi na Trgu dr Ante Pavelića... Sa 21. majem 1942. moram ih napustiti radi građenja zgrade Redarstvene oblasti i zaštitnog redarstva... Poreski ured u Banjaluci ustupio mi je lokal na Drumu dr Ante Pavelića, ranije vlasništvo Mirka Đurkovića, u kome se nalazi izvjesna količina neprerađene kože*²⁹⁵⁸ *... te da se kože komisijски preuzmu i stave u odgovarajući lokal u istoj ulici prije vlasništvo Isidora Sarafića.*²⁹⁵⁹

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je od 12. januara 1942. nadzor nad kućama Isidora Saloma Sarafića, koji se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, lokal u kući Isidora Saloma Sarafića na bivšem Velikom trgu 7 iznajmljen je Mihajlu Šućuru uz godišnju kiriju od 4.200 kuna. Magacin u istoj kući ustupljen je Državnom ravnateljstvu za ponovu bez plaćanja zakupnine.

Kiosk Isidora Saloma Sarafića na Trgu 10. travnja izdat je Katici Jelić uz godišnju kiriju od 10.800 kuna.

Prizemlje kuće Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 2 izdato je Mirku Tušek u uz godišnju kiriju od 2.400 kuna, a prvi sprat Mihajlu Markoviću uz godišnju kiriju od 3.600 kuna. Lokal u istoj kući izdat je *Braći Kačić* uz godišnju kiriju od 2.100 kuna.

Kuća Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 4 izdata je dr Viktoru Gutiću, bez zavedenog iznosa kirije. Tek od 27. februara 1942. Stambeni ured je ugovorom o najmu izdao dr Viktoru Gutiću kuću pod zakup.

Tri lokala Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića, broj 12, 14 i 16, izdati su Muhamedu Hercegovcu uz godišnju kiriju od 1.200, 2.400 i 3.600 kuna.

Lokal Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 14 izdat je Džavidu Šaškinu uz godišnju kiriju od 3.120 kuna.

Lokal Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 15 izdat je Vehabu Bećirpašiću uz godišnju kiriju od 2.400 kuna.

Lokali Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 21 i 23 izdati su Omeru Bečiću uz pojedinačnu godišnju kiriju od 2.400 kuna.

Lokali Isidora Saloma Sarafića u Ulici dr Ante Pavelića 39 izdati su Latifu Demiroviću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna i *Braći Memić* uz godišnju kiriju od 5.400 kuna. U lokalu ove zgrade jedno vrijeme je bilo smješteno povjereništvo tvrtke *Sarafić d.d.*

Lokal Isidora Saloma Sarafića u Ulici Ferhat–paše 2 izdat je Mehmedu Pašiću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Stambeni ured zaključio je 12. decembra 1941. sa njim ugovor o najmu.

Lokal Isidora Saloma Sarafića u Ulici Ferhat–paše 6 izdat je Abazu Halimiću uz godišnju kiriju od 2.400 kuna.

Lokal Isidora Saloma Sarafića u Ulici Mehmed–paše 16 izdat je Viktoru Kovačiću uz godišnju kiriju od 4.800 kuna.

²⁹⁵⁷ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 624/42

²⁹⁵⁸ Kožu iz magacina Mirka Đurkovića potraživao je Mirko Kovačić, trgovac kožom iz Banjaluke, koji u dopisu upućenom Državnoj riznici, Uredu za podržavljene imetak u Zagrebu, između ostalog piše: *U Banjaluci je imao radnju srbin Mirko Đurković. Iza prevrata zatražio je od njega Ustaški stožer za Bosansku Hrvatsku da položi za hrvatsku vojsku kontribucionu svotu od 150.000 kuna. Kako on nije imao ove gotovine to se je on sporazumio u Stožeru da meni preda svu kožu na skladištu te namještaj u radnji a ja da na Stožeru položim ovu svotu. Tako sam učinio i ovo je sve izvršeno u zgradi Redarstvenog ravnateljstva pred ravnateljem Blažom Gutićem.* (ARSBL, 84, Poreski ured, broj 728/42)

²⁹⁵⁹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 735/42

Imovinom Isidora Saloma Sarafića upravljao je Midhat Nurkić.²⁹⁶⁰

U molbi za produženje zakupnog ugovora, upućenoj 13. aprila 1942. Poreskom uredu Banjaluka, Lazar Tišma, umirovljeni kaplar iz Banjaluke, navodi: *Ja držim nekretnine Isidora S. Sarafića iz Banjaluke... i prema ugovoru plaćam mjesečnu kiriju od 300 kn. Budući da je vlasnik židov to su iste od lanjske godine vlasništvo države. Od mirovine izdržavam ženu i dvoje djece... od kojih jedan studira pravo na sveučilištu u Zagrebu. Prešao sam sam na vjeru tj nisam više grko-istočnjak.* Molbi je udovoljeno.²⁹⁶¹

Okružnicom Ministarstva unutrašnjih poslova u Zagrebu, broj 14.299–I–D–1942 od 19. maja 1942, Velika župa Sana i Luka bila je zadužena da dostavi sve podatke o nekretnini Isidora Sarafića Saloma na Trgu 10. travnja broj 10. Inače, u zgradi je stanovao dr Viktor Gutić, a zgrada se nalazi pored hotela "Bosna". U zgradi na spratu bio je stan velikog župana. Velika župa Sana i Luka je izvršenje zadataka (utvrđivanje neizgrađene i izgrađene površine, broja katova, broja glavnih i sporednih prostorija, približne prometne vrijednosti, godine gradnje, prostog izvatka sa imenima prošlog i sadašnjeg vlasnika i teretima izraženim u vrijednosti kada se vrši procjena) povjerila inž. Vladimiru Mansbardi, predstojniku Tehničkog odjeljka pri Sreskom načelstvu u Banjaluci. Snimanje zgrade i imovine izvršeno je samo na spratu. Stanari u prizemlju su se *uredovanju opirali*. Asistenciju u izvršenju povjerenog zadatka Povjerenstvo je zatražilo od Župske redarsvene oblasti u Banjaluci, zahtijevajući prisustvo redarstvenih izvidnika.²⁹⁶²

Šaćir Kobašić, stolar iz Banjaluke, tražio je 19. juna 1942. od Poreskog ureda u Banjaluci da mu pod zakup izda dućan Isidora Sarafića na Haništu broj 3. Molba je odbijena uz obrazloženje da je dućan zauzet.²⁹⁶³

Župska redarstvena oblast u Banjaluci 28. juna 1942. dostavila je ministru dr Oskaru Turini, opunomoćeniku Vlade NDH, spisak osoba koje je uhapsila 22–23. juna 1942. Među uhapšenim muškarcima je i Isidor Sarafić, trgovac u Banjaluci, Mojsijeve vjere.²⁹⁶⁴

Hasan Lovčaliya, zbirnik ustaškog logora u Banjaluci, tražio je 8. jula 1942. od Ureda za kolonizaciju i Državne riznice u Zagrebu da mu se na otplatu dodijeli zemljište Jevreja Isidora Saloma Sarafića, trgovca iz Banjaluke. Zemlju je, prema tvrdnji Hasana, Isidor Salom Sarafića kupio 1937. na javnoj dražbi nekretnina Zaima i Čime Tetarića. Hasan naglašava da je *stari i zakleti ustaša*, čija su dva starija sina, Muhamed i Hajrud, *stalne ustaše*. Inače, Hasan je imao desetoro djece.²⁹⁶⁵

Do 28. jula 1942. Isidor Salom Sarafić imao je stalno boravište u Ulici braće Radića 1.²⁹⁶⁶

U kući Sarafića (kod hotela *Bosna*) nalazio se stan velikog župana Dragana pl. Hadrovića²⁹⁶⁷. Jaka detonacija paklene mašine, predata u obliku paketa, ubila je velikog župana i srušila cijeli zid kuće.²⁹⁶⁸

²⁹⁶⁰ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj, 46/1942

²⁹⁶¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 51/1942

²⁹⁶² ARSBL, 74, broj 6.999/1942

²⁹⁶³ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 602/1942

²⁹⁶⁴ ARSBL, fotokopija, Arhiva Istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–48

²⁹⁶⁵ ARSBL, 83, Poreski ured, broj 832/1942

²⁹⁶⁶ Popis broj 1, 2 i 3

²⁹⁶⁷ Dr Dragan Hadrović (Jelenje, 7.5.1895 – Banjaluka, 8.7.1943), advokat, osnovnu školu je završio u Sarajevu, a Nadbiskupsku gimnaziju u Travniku (1914). Studij prava započeo je u Gracu a završio 1918. u Zagrebu, gdje je doktorirao 1919. Zaposlio se u kancelariji dr Ante Pavelića. Otvorio je advokatsku kancelariju u Velikoj Gorici. Advokaturu je napustio 14. marta 1942, kada je postavljen za velikog župana Velike župe Gora. Bio je veliki župan Velike župe Sana i Luka (1942–43), član Hrvatskog državnog sabora, opći opunomoćenik Vlade NDH u Banjaluci (1943). Ubijen je 8. jula 1943. u Banjaluci. Prema nezvaničnim izvorima, Hadrović je prikupljao dokumente o ustaškim zločinima u Banjaluci, a ubistvo je organizovala grupa banjalučkih ustaša na čelu sa dr Viktorom Gutićem.

²⁹⁶⁸ ARSBL, 209–MG–IV/147, sjećanje Žarka Lastrića; Kuća Sarafića je davno ranije nazvana *kuća smrti*. U njoj je svojevremeno spavao Rudolf Habsburški.

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 8. oktobra 1945. od strane dr Samuela Sarafića, advokata iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Isidor Salom Sarafić, sin Davida, star 66 godina, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice mučen i ubijen od ustaša od 1. jula 1941. do 1. maja 1945. u logoru Jasenovac. Suma koju bi ubijeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 460.000, a po Gradskoj komisiji 144.000 dinara. Isidor Salom je izdržavao suprugu Safiru Salom Sarafić, staru 55 godina, domaćicu, sa boravištem u Banjaluci. Suma potrebna za izdržavanje supruge po podnosiocu zahtjeva iznosi 240.000 dinara.²⁹⁶⁹

Osim ove, dr Samuel Sarafić podnio je i prijavu zbog lišenja slobode interniranjem i prijavu radi oskudice, bijede i gladovanja. Isidor Sarafić Salom, sin Davida, bio je lišen slobode interniranjem u logor Jasenovac, gdje je tokom 46 mjeseci bio izložen oskudici, bijedi i gladovanju. Šteta nastala od 5. aprila 1941. zbog oskudice, bijede, neplaćanja prinudnog rada i gubljenja čistog prihoda, po podnosiocu iznosi 920.000, a po Gradskoj komisiji 376.000 dinara.²⁹⁷⁰

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 10. oktobra 1945. od strane nasljednika dr Samuela Sarafića, advokata iz Beograda, Kraljev trg 10, stoji da su Isidoru Salomu, sinu Davida, starom 66 godina, trgovcu, sa stalnim boravištem u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na imovini, i to na: zgradama (od četiri stambene kuće, sedam lokala i šest šupa, 15 ih je oštećeno a dvije uništene), zemljištu, stoci, žitaricama, vozilima (osobni i teretni auto, lagana kola, teretna kola sa gumenim točkovima, fijaker i tri bicikla), namještaju i pokućstvu, robi (kolonijalna i manufakturna u radnji na veliko sa velikim stovarištem), hartijama od vrijednosti, imovinskim pravima (mlin u Novoj Topoli), ostaloj nepokretnoj i pokretnoj imovini (alat i motori u radionici papirnatih kesa i radionici makarona opljačkani, a ostalo zarđalo i zapušteno). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 12,078.300. a po Gradskoj komisiji 10,809.600.²⁹⁷¹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 10. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara kao zastupnika, stoji da su Isidoru Sarafiću, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Babonića ulica 7, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na imovini (stari lokal–krčma na Tržnici djelimično oštećena bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 43.800 dinara.²⁹⁷²

Na osnovu saglasnosti Okružnog narodnog odbora Banjaluka, broj 4.639/47 od 30. maja 1947, kao datum smrti Isidora Saloma Sarafića iz Banjaluke utvrđen je 3. avgust 1943. Imenovani je bio žrtva masovnog pogubljenja.²⁹⁷³

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 170/46 od 24. avgusta 1946. stoji da imovinu Isidora Sarafića iz Banjaluke čine sljedeće nekretnine: kuća sa kućištem i dvorištem površine 1 dun. i 954 m² (obnovljena poslije rata), vrt do kuća površine 800 m² (mahala Varoš), vrt od 152 m² (mahala Varoš), vrt od 620 m² (mahala Varoš), gradilište sa dućanom površine 22 m² (mahala Ferhadija), oranica Krčmarice površine 4 dun., bašta do kuća površine 300 m², bašta do kuća površine 330 m², oranica Hise od 1 dun. i 130 m², livada Strana od 1 dun., livada od 1 dun. i 760 m², oranica Hise od 2 dun. i 310 m², oranica Hise od 2 dun. i 578 m², oranica Duvnjakovo polje od 2 dun. i 500 m², oranica Hise od 1 dun. i 30 m², oranica Hise od 2 dun. i 525 m², kuća i kućište na Čermetani površine 450 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 530 m², oranica Lučanice od 14 dun. i 120 m², oranica Lučanice od 4 dun. i 850 m², oranica Križ polje od 14 dun. i 980 m², kuća površine 40 m², oranica od 4 dun. i 780 m², gradilište sa hanom površine 50 m², vrt od 1 dun. i 730 m²,

²⁹⁶⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 523/1945

²⁹⁷⁰ Isto, broj 5.078/1945

²⁹⁷¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 5.078/1945

²⁹⁷² Isto, broj 1.621/1945

²⁹⁷³ ARSBL, 111, broj 20.547/1947

gradilište sa hanom površine 3 dun. i 500 m², magaza površine 216 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 1 dun. i 330 m², vrt do kuće površine 825 m², vrt pred kućom do drumu u mahali Varoš površine 590 m², oranica Krčmarice od 15 dun. i 540 m², magaza površine 11 m², gradilište sa dućanom u mahali Ferhadija površine 24 m² (srušeno), magaza površine 110 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 23 m² u mahali Ferhadija, put od 42 m² u mahali Ferhadija, magaza od 26 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 50 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 16 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 12 m² u mahali Ferhadija, gradilište od 21 m² u mahali Ferhadija, gradilište od 74 m² u mahali Ferhadija, gradilište od 204 m² u mahali Ferhadija, gradilište od 54 m² u mahali Ferhadija (sve srušeno), gradilište sa dućanom površine 20 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 30 m² u mahali Ferhadija (obnovljeni poslije rata), gradilište sa dućanom površine 45 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 110 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 12 m² u mahali Ferhadija, gradilište sa dućanom površine 30 m², oranica u mahali Grab površine 8 dun. i 500 m², oranica u mahali Grab površine 850 m², bašta u mahali Grab površine 850 m², gradilište oranica površine 820 m², oranica od 8 dun. i 300 m² i srušena kuća površine 123 m². Nasljednicima imovine proglašeni su njegovi sinovi dr Samuel Sarafić iz Beograda i dr Jakob Sarafić. Sin David Sarafić odrekao se svog nasljednog dijela u korist svoje braće.²⁹⁷⁴

Isidor Salom–Sarafić, sin Davida, rođen 1876. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁹⁷⁵

Saphira rođ. Sumbul (Sarajevo, 1884 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci, supruga Isidora Saloma Sarafića, sa kojim je stekla sinove Davida, Jozefa, Samuila i Jakoba.

Dana 25. marta 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²⁹⁷⁶

U zahtjevu za produženje putne isprave za sve evropske zemlje radi posjete rodbini, koji je podnijela 25. maja 1928, navela je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju smeđih, nosa i usta pravilnih".²⁹⁷⁷

U toku 1934. gradila je štalu sa šupom (11 x 4,60 m) na Karađorđevom drumu 16. Projekat je izradilo Građevinsko tehničko preduzeće *Evgenije Bubik* iz Beograda, a preduzimač je Omer Šekambet iz Banjaluke.²⁹⁷⁸

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici braće Radića 1.²⁹⁷⁹

Župska redarstvena oblast u Banjaluci 28. juna 1942. dostavila je opunomoćeniku Vlade NDH ministru dr Oskaru Turini spisak osoba koje je uhapsila 22–23. lipnja 1942. Među uhapšenim ženama je i Safira Salom–Sarafić.²⁹⁸⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijete u Banjaluci 8. oktobra 1945. od strane dr Samuela Sarafića, sina Isidora, advokata iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Safira Salom Sarafić, stara 55 godina, po zanimanju domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice mučena i ubijena od ustaša, pod njemačkom okupacijom, od 1. jula 1941. do 1. maja 1945. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 180.000, a po Gradskoj komisiji 110.000 dinara.

Dr Samuel Isidorov Sarafić podnio je i prijavu zbog lišenja slobode interniranjem i prijavu zbog oskudice, bijede i gladovanja. Safira Sarafić Salom rođ. Sumbul, rođena 1855,

²⁹⁷⁴ Isto, broj 23.124/1946

²⁹⁷⁵ [www.jusp–jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹⁷⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 340/1921

²⁹⁷⁷ ARSBL, 5, AJ 8–771

²⁹⁷⁸ ARSBL, 22 5.8.1.

²⁹⁷⁹ Popis broj 1.

²⁹⁸⁰ ARSBL, fotokopija, Arhiva Istorijskog odjeljenja CK KP BiH, 141–29

bila je lišena slobode interniranjem u logoru Stara Gradiška, gdje je tokom 46 mjeseci bila izložena oskudici, bijedi i gladovanju. Šteta nastala od 5. aprila 1941. zbog oskudice, bijede i neplaćanja prinudnog rada i gubljenja čistog prihoda, po podnosiocu iznosi 506.000, a po Gradskoj komisiji 284.000 dinara.²⁹⁸¹

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 252/46 od 26. jula 1946. stoji da je umrla nepoznatog dana oktobra mjeseca 1942. Njenu imovinu čine oranica do kuća površine 1 dun. i 360 m², bašta do kuća površine 250 m², bašta do kuća površine 150 m², oranica do kuća površine 220 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 264 m², oranica do kuća površine 1 dun, oranica do kuća površine 1 dun. i 20 m², bašta do kuća površine 300 m², bašta do kuća površine 330 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 200 m², oranica i bašta do kuća površine 3 dun. i 190 m², bašta (voćar) do kuća površine 2 dun. i 716 m², gradilište površine 236 m², dvorište sa pojatom površine 144 m², vrt od 370 m², bašta (voćar) Čajra površine 2 dun. i 560 m², oranica Čajra površine 5 dun. i 655 m², vrt Čajra površine 1 dun. i 125 m², oranica Čajra površine 4 dun. i 60 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 260 m², oranica Čajra površine 6 dun. i 174 m², bašta od 380 m², kuća sa kućištem i dvorištem površine 100 m², oranica Čajra od 6 dun. i 125 m² i bašta (voćar) Čajra od 758 m². Njenim nasljednicima proglašeni su sinovi dr Samuilo Sarafić, dr Jakov Sarafić i David Sarafić, svi iz Banjaluke.²⁹⁸²

Safira Salom–Sarafić, rođena 1884. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.²⁹⁸³

David (Banjaluka, 6.10.1903 – Milano, 23. 10. 1948²⁹⁸⁴)

- sin Izidora i Safire rođ. Sumbul, bankarski činovnik.

Školske 1914/15. godine pohađao je Prvi (b) razred Velike realke u Banjaluci.²⁹⁸⁵

Dana 3. septembra 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.²⁹⁸⁶

U molbi za produženje putovnice za sve evropske zemlje radi obavljanja trgovačkih poslova, koju je 12. avgusta 1927. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je "stasa visoka, lica oblog, kose i očiju crnih, usta i nosa naravnih".²⁹⁸⁷

Dana 6. decembra 1928. registrovao je radionicu za izradu papirnatih vrećica *David Sarafić i Jozef Nahmijas st*, sa sjedištem na Trgu cara Dušana 4.

Na osnovu odobrenja Zanatske komore u Banjaluci od 18. juna 1934, radnja je preregistrovana u Tvornicu papirnih vrećica *Sarafić i drug*. Tvornica je 11. aprila 1942. brisana iz registra.²⁹⁸⁸

David i Jozef Sarafić registrovali su 8. avgusta 1929. društvo za proizvodnju tjestenine *Braća Sarafić*, sa sjedištem na Haništu 1. Firma je 30. decembra 1938. brisana iz registra radnji.²⁹⁸⁹

Dana 28. januara 1936. izabran je za vijećnika Gradskog vijeća u Banjaluci.²⁹⁹⁰

Rješenjem Rizničkog upraviteljstva u Banjaluci, broj 46.269/41 od 11. novembra 1941, odbija se žalba prokuriste *David Sarafića na presudu Gradskog poglavarstva Banjaluka broj 13.662/39 od 26. aprila 1940. Okrivljeni David Sarafić dužan je platiti novčanu kaznu od 200 kuna i taksu na presudu u iznosu od 75 kuna*. Okrivljeni je osuđen jer

²⁹⁸¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 5.078/1945

²⁹⁸² ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.545/1946

²⁹⁸³ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

²⁹⁸⁴ ARSBL, 111, broj 11.377/1949

²⁹⁸⁵ XX Izvještaj Velike realke u Banjaluci

²⁹⁸⁶ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 865/1921

²⁹⁸⁷ ARSBL, 5, AJ 8– 733

²⁹⁸⁸ ARSBL, Registar radnji, II– 1932/28 i IV–1938/388

²⁹⁸⁹ ARSBL, Registar radnji IV– 1938/291 i 23; Registar društava, broj 3106

²⁹⁹⁰ ARSBL, ZP – Predsjednici gradske opštine i gradski vijećnici 1877–1936.

nije dozvolio iznos robe vlasništvo Save Mitranića iz Glamoča. Roba je bila pohranjena u skladištu Sarafić d.d.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci je 16. januara 1942. preuzeo nadzor nad kućama Davida Sarafića, koji se ne nalazi u Banjaluci. Husein Coco postavljen je za povjerenika njegove imovine.²⁹⁹¹

Na zahtjev Samuela Sarafića iz Beograda, Studentski trg 10, u matičnim knjigama Matični ured je kao datum i mjesto smrti Davida Sarafića zaveo 23. oktobar 1948. u Milanu u Italiji.²⁹⁹²

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 197/49 od 22. oktobra 1949, stoji da je umro 23. oktobra 1948. i da njegov imetak čine gradilište i dućan površine 11 m², oranica površine 6 dun. i 53 m² i kuća sa kućištem površine 570 m², ukupne vrijednosti 145.000 dinara. Njegovim nasljednicima proglašeni su dr Samuilo I. Sarafić, advokat iz Beograda, sa stanom na Studentskom trgu 10 i dr Jakob I. Sarafić, kapetan JA iz Beograda, sa stanom na Studentskom trgu 10.²⁹⁹³

Jozef (Banjaluka, 5.2.1908 – logor Jasenovac, februar 1942)

- sin Izidora Davida Saloma Sarafića i Saphire rođ. Sumbul.

Završio je 1918. Prvu dječачku narodnu osnovnu školu u Banjaluci. U toku školovanja stanovao je kod roditelja na Carskom drumu 23²⁹⁹⁴

Od 1918. do 1928. pohađao je Gimnaziju u Banjaluci. Kao redovan učenik položio je ispit zrelosti (maturu), pismeni dio 9–12. juna, a usmeni 22. juna 1928.²⁹⁹⁵

Jozef Sarafić

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju radi studiranja na Ekonomskoj visokoj školi u Beču, koju je 27. avgusta 1928. uputio poglavaru Gradskog sresa u Banjaluci, naveo je da je "stasa visokog, lica oblog, kose crne, očiju smeđih, nosa i usta naravnih i nosi naočale".²⁹⁹⁶

Dana 4. marta 1939. registrovao je trgovinu kolonijalno–špecerajskom robom na veliko *J. S. Sarafić*, sa sjedištem na Haništu bb. Radnja je 2. januara 1943. brisana iz registra radnji.²⁹⁹⁷

Na Popisu sokola bivše Jugoslavije, broj 12/T–42, sačinjenom od Ustaške nadzorne službe u Banjaluci, evidentiran je i Jozef Sarafić. Uz ime je napisan broj 34, koji vjerovatno označava njegove godine života u vrijeme izrade popisa.²⁹⁹⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijete u Banjaluci 8. oktobra 1945. od strane dr Samuela Isidorova Sarafića, advokata iz Beograda, stoji (rubrika A) da je Jozef Salom Sarafić, sin Isidora, star 37 godina, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice pod njemačkom okupacijom od 1. jula 1941. do 1. maja 1945. mučen i ubijen od ustaša u logoru Jasenovac. Suma koju bi ubijeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,400.000, a po Gradskoj komisiji 828.000 dinara.²⁹⁹⁹

Dr Samuel Isidorov Sarafić je podnio i prijavu zbog lišenja slobode intrniranjem i prijavu zbog oskudice, bijede i gladovanja. Jozef Sarafić Salom bio je lišen slobode interniranjem u logor Jasenovac, gdje je tokom 46 mjeseci bio izložen oskudici, bijedi i

²⁹⁹¹ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 47/1942

²⁹⁹² ARSBL, 111, Matični ured, broj 11.377/1949

²⁹⁹³ ARSBL, 111, Matični ured, broj 30.564/1949

²⁹⁹⁴ ARSBL, 12, 2, red. br. 26/348

²⁹⁹⁵ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122; AJ, fond 66/SN, fasc. 7

²⁹⁹⁶ ARSBL, 5, AJ 8– 1.025.

²⁹⁹⁷ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/300

²⁹⁹⁸ ARSBL, MNO, FNRJ, VII, 10/3–1, 173–316, fotokopija

²⁹⁹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 5.078/1945

gladovanju. Šteta nastala od 5. aprila 1941. zbog oskudice, bijede, neplaćanja prinudnog rada i gubljenja čistog prihoda, po podnosiocu iznosi 650.000, a po Gradskoj komisiji 376.000.³⁰⁰⁰

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 250/46 od 19. juna 1946. stoji da je februara 1942. poginuo u Jasenovcu i da se njegova zaostavština sastoji od štednog uloga u iznosu od 9.336 dinara kod Državne hipotekarne banke i da su njegovi nasljednici braća dr Samuel Sarafić iz Beograda, dr Jakov Sarafić iz Štipa i David Sarafić. David Sarafić odrekao se svog dijela nasljedstva.

U istom aktu stoji i da su Isidor, Safira i Jozef Sarafić, svi iz Banjaluke, odvedeni od ustaša za vrijeme okupacije u logor i da su tamo i nastradali. Samuilo i David Sarafić živjeli su u porodičnoj i imovinskoj zajednici sa roditeljima i bratom Jozefom, Jakob Sarafić živio je u Skoplju, dr Jakob Sarafić bio je na službi u III brigadi VIII divizije KNOJ-a, a advokat dr Samuilo Sarafić živio je na Studentskom trgu 10 u Beogradu.³⁰⁰¹

Jozef Salom-Sarafić, sin Izidora, rođen 1908. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1941. u logoru Jasenovac.³⁰⁰²

Samuel dr (Banjaluka, 7.3.1910 – ?)

- sin Izidora Saloma Sarafića, trgovca iz Banjaluke, Karađorđev drum 23.

Završio je 1920. Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu u Banjaluci.³⁰⁰³

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju radi liječenja, koju je 24. maja 1928. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je đak Gimnazije i da je "stasa srednjeg, lica odugog, kose i očiju smeđih, nosa i usta naravnih i nosi naočale".³⁰⁰⁴

Juna mjeseca 1929. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci³⁰⁰⁵, a kasnije je završio pravne nauke.

Poslije Drugog svjetskog rata trajno se nastanio u Beogradu, gdje je radio kao advokat.

Vlasnik je kuće za stanovanje u Banjaluci na Bulevaru maršala Tita, vrijedne 250.000 dinara. Kuća je Rješenjem Okružne uprave narodnih dobara, broj 2.037/45, vraćena vlasniku i u njegovom je posjedu. U kući je smješteno Okružno građevinsko preduzeće.³⁰⁰⁶

Sa bratom dr Jakobom Sarafićem suvlasnik je kuće u Banjaluci na Bulevaru maršala Tita, vrijedne 350.000 dinara. Rješenjem Okružne uprave narodnih dobara, broj 2.037/45, kuća je vraćena vlasnicima i u njihovom je posjedu. U kući je smještena prodavnica Granapa i magacin ZE-MA.³⁰⁰⁷

Dr Samuel Salom-Sarafić, sin Izidora Saloma-Sarafića, dao je 4. aprila 1946. izjavu Sreskom sudu u Banjaluci da je njegov otac 6. maja 1939. prodao Radosavu Bulajiću iz Banjaluke zemljište svoje, brata mu Davida i supruge Safire Salom-Sarafić rođ. Sumbul.

Odlukom Gradske agrarne komisije u Banjaluci poljoprivredno zemljište u vlasništvu Isidora (oca) i Davida (brata) Saloma-Sarafića i Safire (majke) rođ. Sumbul, površine 180,585 dunuma, oduzeto je nasljednicima dr Jakobu Sarafiću i dr Samuelu Sarafiću uz obrazloženje da vlasnici navedenog zemljišta nikad nisu bili zemljišnici. Zemljište su činili vrtovi, voćnjaci i vinogradi kraj rijeke Vrbas. Ovu odluku potvrdila je Okružna agrarna komisija u Banjaluci kao drugostepeni organ.³⁰⁰⁸

Samuel Sarafić

³⁰⁰⁰ Isto

³⁰⁰¹ ARSBL, 111, broj 25.457/1946

³⁰⁰² [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

³⁰⁰³ ARSBL, 12, 2, red. br. 34/538

³⁰⁰⁴ ARSBL, 5, AJ 8-945

³⁰⁰⁵ AJ, Fond 66/SN, fasc. 7

³⁰⁰⁶ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

³⁰⁰⁷ Isto

³⁰⁰⁸ ARSBL, 96, broj 162/1946, 70/1946 i 226/1955

Do jula 1949. zgradu na Staljinovom trgu 3 izdavao je u zakup Građevinskom preduzeću "Krajina". Poslije toga u zgradu je uselio Banjalučki vojni okrug.³⁰⁰⁹

Dr Samuel Sarafić je 24. aprila 1951, prilikom upisa u obnovljenu matičnu knjigu rođenih, naveo da je rođen 6. marta 1910. u Banjaluci, da je sin Isidora Sarafića, rođenog 1878. u Banjaluci, trgovca, i majke Safire rođ. Sumbul, rođene 1880. u Sarajevu, domaćice, oboje iz Banjaluke, i da je neoženjen.³⁰¹⁰

U toku 1953. Gradski narodni odbor u Banjaluci je popravio stambenu zgradu Samuela Sarafića u Ulici maršala Tita 105 u Banjaluci.³⁰¹¹

Dana 6. juna 1953. prodao je lokal u Ferhat-pašinoj 2, a 28. januara 1954. on i njegov brat dr Jakob prodali su kuću i zemljište u Budžaku.³⁰¹²

Jakob dr (Banjaluka, 28. 11.1905 – ?)

- sin Izidora Saloma Sarafića i Saphire rođ. Sumbul.

Prvu dječjačku narodnu osnovnu školu završio je 1916. u Banjaluci .³⁰¹³

Jakob Sarafić

U molbi za izdavanje putne isprave za Austriju radi studija, koju je 19. oktobra 1924. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju crnih, nosa i usta naravnih".³⁰¹⁴

Zahtjev za odlazak na studije u Austriju obnavljao je sve do 1929. Poslije završenih studija medicine jedno vrijeme je radio u Skoplju.

Kao ljekar bio je na službi u III brigadi VIII divizije KNOJ-a. Poslije rata stalno se nastanio u Beogradu, gdje je živio i njegov brat, advokat dr Samuel Salom Sarafić.

Vlasnik je kuće za stanovanje u Banjaluci na Bulevaru maršala Tita, vrijedne 500.000 dinara. Kuća je vraćena vlasniku Rješenjem Okružne uprave narodnih dobara broj 2.037/45. U kući je smješten

Elektro BiH.³⁰¹⁵

Dana 23. aprila 1951, prilikom upisa u obnovljenu matičnu knjigu rođenih, naveo je da je rođen 28. novembra 1905. u Banjaluci, da je sin Isidora Sarafića, rođenog 1878. u Banjaluci, trgovca, i majke Safire rođ. Sumbul, rođene 1880. u Sarajevu, domaćice, oboje iz Banjaluke, i da je neoženjen.³⁰¹⁶

Serafina, zvana Sarina (Banjaluka, 28.9.1885 – ?)

- kći trgovca Davida.

Od 1898. do 1903. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja na Carskom drumu 613.³⁰¹⁷

Sarina rođ. Montijas (Banjaluka, 1890 – logor Jasenovac, 1944)

U popisu nekretnina Komisije za procjenu nekretnina Gradskog narodnog odbora u Banjaluci od 25. septembra 1946, utvrđeno je da zaostavštinu Sarine Salom rođ. Montijas, koja je umrla 1944. u Jasenovcu, čine kuća sa kućištem i dvorištem površine 481 m² i bašta površine 420 m², ukupne vrijednosti 112.500 dinara.³⁰¹⁸

³⁰⁰⁹ ARSBL, 111, broj 34.141/1947.

³⁰¹⁰ ARSBL, 111, Matični ured, broj 5.149/1951

³⁰¹¹ ARSBL, 111, broj 19.838/1953

³⁰¹² ARSBL, 111, Ugovori, S/71 i S/74.

³⁰¹³ ARSBL, 12, 2, red. br. 38/153/II

³⁰¹⁴ ARSBL, 5, AJ 8-167 i 771

³⁰¹⁵ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

³⁰¹⁶ ARSBL, 111, Matični ured, broj 5.148/1951

³⁰¹⁷ ARSBL, 608, 1-2

³⁰¹⁸ ARSBL, 111, broj 35.083/1946.

Sarina Salom, rođ. Montijas, kćerka Sarina, rođena 1890. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.³⁰¹⁹

Saima (1882 – ?)

- domaćica, zavičajna u Banjaluci.

Dana 24. aprila 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju.³⁰²⁰

Ješua (1879 – ?)

- bosanski Jevrej.

Dana 6. februara 1910. u Dabovića ulici otvorio je agenturnu i komisionu radnju za poslovni, trgovački i drugi obrt *Ješua Salom*. Dana 3. septembra 1912. poslovne prostorije su preseljene na drugu lokaciju.

Od 25. avgusta 1914. kao poslovni partner registrovan je Vaso Varenika, a radnja je promijenila naziv u *Salom i Varenika*.³⁰²¹

Erna rođ. Altarac (Banjaluka, 1904 – logor, 1941)

- kćerka Moše Altarca i Bee rođ. Levi, Jevrejka, udata za Jeruhaima Saloma.³⁰²²

Mento dr

Prema Izvještaju Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, R.Z. broj: 26.985–0–1943. od 11. juna 1943, Računski dvor dao je saglasnost da se dr Mento Salom, honorarni službenik Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, imenuje ugovornim službenikom.

Mento dr Salom bio je ljekar u Bijeljini. U Banjaluku je upućen 29. jula 1941.³⁰²³

Jakob D.

- osnovao je i registrovao tvrtku u Jajcu 1886.³⁰²⁴

Blanka (Jajce 8.5.1898 – logor Jasenovac, ?)

- kći trgovca Jakova Saloma iz Jajca, španska Jevrejka.

Školske 1910/11. godine pohađala je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod Menachema Romana u Anđeoskoj ulici, a kasnije kod Klare Nachmias u Kolodvorskoj 2.³⁰²⁵

Blanka Salom, kćerka Jakoba, rođena 1898. u Jajcu, Jevrejka, ubijena je od ustaša u logoru Jasenovac.

Danijel J.

- osnovao je i registrovao tvrtku u Jajcu 1892.³⁰²⁶

Danijel (Jajce, 1890 – logor Jasenovac, 1942)

- trgovac iz Jajca, Jevrej.

Danijel Salom, rođen 1890. u Jajcu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.

Ruta (Jajce, 27.3.1921 – ?)

³⁰¹⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (14.8.2009)]

³⁰²⁰ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 446/1921

³⁰²¹ ARSBL, Obrtni registar, broj 37/1910

³⁰²² ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

³⁰²³ ARSBL, ZD, 42

³⁰²⁴ *Bosnicher Bote*, 1900.

³⁰²⁵ ARSBL, OFVDŠBL, 9–574

³⁰²⁶ *Bosnicher Bote*, 1900.

- kći Daniela, neudata.

Na dužnost povjerenika u Sreskom narodnom odboru Jajce postavljena je maja 1946. Na ovoj dužnosti ostala je do decembra mjeseca iste godine. Dužnost člana Izvršnog odbora Sreskog narodnog odbora Jajce preuzela je 1. januara 1947. Na ovom položaju ostala je do maja mjeseca iste godine.³⁰²⁷

³⁰²⁷ ARSBL, 105, Peronalni dosije, S-5

SALZBERGER

Jeanetta (Banjaluka 5.2.1887 – ?)

- kći obučara Samuela, španska Jevrejka.

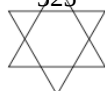
Od 1898. do 1904. pohađala je Državnu višu djevojačku školu i stanovala kod roditelja u Salvator ulici, Anđeoskoj ulici i na Carskom drumu.³⁰²⁸

Sigmund (Banjaluka, 1894 – ?)

- španski Jevrej, sa stalnim boravištem u Banjaluci.³⁰²⁹

³⁰²⁸ ARSBL, 608, 1– 3.

³⁰²⁹ Podatke dao Zoran Mačkić

SAMOKOVLJA

Isak dr (Goražde, 3.9.1889 – Sarajevo, 15.1.1955)

- sin Moše i Rifke Samokovlija, ljekar i književnik, oženjen Heddom rođ. Brunner. U braku su stekli sina Mišu i kćerke Mirjanu i Rikicu.

U Goraždu je završio osnovnu školu, a u Sarajevu gimnaziju.

Na univerzitetu u Beču završio je medicinu 17. jula 1917.

Zavičajno pravo stekao je 5. decembra 1917. u Goraždu i dobio državljanstvo BiH.

U kadrovsku službu austrougarske vojske stupio je kao medicinar 1. jula 1914, a istupio iz nje 31. oktobra 1918. u činu rezervnog sanitetskog poručnika. Ovaj mu je čin prihvaćen 1. decembra 1921. od strane Kraljevine SHS.

Zemaljska vlada BiH imenovala ga je 5. februara 1919. za sekundarnog ljekara u Zemaljskoj bolnici u Sarajevu.

Ministarstvo zdravlja SHS postavilo ga je 26. februara 1921. za sreskog ljekara IX činovničkog razreda u Goraždu, sa godišnjim prinadležnostima u iznosu od 2.800 kruna.

Iz Goražda je 24. oktobra 1921. po potrebi službe premješten u Fojnicu, a 4. novembra 1925. u sarajevsku bolnicu na poslove sreskog ljekara.

Kraljevim ukazom od 22. januara 1933. postao je zdravstveni savjetnik sreskog načelnika u Sarajevu.

Iz Sarajeva je 30. maja 1939. premješten u Bosanski Šamac, gdje je obavljao poslove višeg zdravstvenog savjetnika sreskog načelnika u Brčkom.

Iz Bosanskog Šamca je 15. jula 1939. vraćen na poslove višeg zdravstvenog savjetnika u Odjeljenju za socijalnu politiku i narodno zdravlje Drinske banovine u Sarajevu.

Rješenjem bana Drinske banovine, I. broj: 16.825/40 od 9. oktobra 1940, postavljen je za šefa Zdravstvenog odsjeka u Odjeljenju za socijalnu politiku i narodno zdravlje Drinske banovine.

Poglavnikovom odredbom broj: 291/41–prez. od 7. maja 1941. otpušten je iz službe bez prava na mirovinu–potporu.

Kao pričuvni domobranski ljekar od 19. decembra 1941. do 20. aprila 1942. bio je na vježbi u 5. i 6. pješadijskoj pukovnji I i III domobranske bojne. Nakon toga je radio u izbjegličkom logoru u Sarajevu.

Iz Sarajeva je premješten u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, koji ga je rasporedio u Ured za izbjeglice u Goraždu. Ministarskom naredbom od 22. septembra 1942. imenovan je za ugovornog ljekara u Goraždu, uz ugovornu nagradu od 5.600 kuna.

U Higijenski zavod u Sarajevu premješten je 1. januara 1943. Istog dana položio je prisegu vjernosti NDH. U Sarajevu je radio u izbjegličkom logoru na Alipašinom mostu, u Crvenom krstu i u izbjegličkoj ambulanti na Ilidži.

Dana 12. oktobra 1944. povećana mu je ugovorna mjesečna naknada sa 7.000 na 12.000 kuna, a isplaćivana mu je retroaktivno, počev od 1. januara 1944.

U Sarajevu je u zajedničkom kućanstvu sa njim živjela njegova kćerka Rikica–Zorka, koja nije imala prihoda i imetka.³⁰³⁰

Od 1948. do 1951. uređivao je književni časopis "Brazda", a potom, sve do smrti, bio je urednik u Izdavačkom preduzeću "Svjetlost" u Sarajevu.

Svoju prvu pripovijetku "Rafina avlija" objavio je 1927. u časopisu "Jevrejski život".

Dvije godine kasnije izašla mu je zbirka pripovijetki "Od proljeća do proljeća". Potom su slijedile drame "Hanka", "Plava Jevrejka", "On je lud" i pripovijetke "Nosač Samuel", "Solomonovo slovo", "Tragom života", "Đerdan" i "Priča o radostima".

Mišo (Goražde, 30.3.1920 – ?)

- sin Isaka Samokovlije i Hedde rođ. Brunner.³⁰³¹

³⁰³⁰ ARSBL, ZD, 44

³⁰³¹ ARSBL, ZD, 44

Mirjana–Miroslava (Goražde, 27.6.1921 – ?)

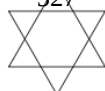
- kćerka Isaka Samokovlije i Hedde rođ. Brunner. U Mostaru je 10. jula 1942. prešla na rimokatoličku vjeru.³⁰³²

Rikica–Zorka (Fojnica, 19.3.1923 – ?)

- kćerka Isaka Samokovlije i Hedde rođ. Brunner. U Mostaru je 10. jula 1942. prešla na rimokatoličku vjeru.³⁰³³

³⁰³² Isto

³⁰³³ Isto

SANDEL

Julija (Slavonski Brod, 15.5.1915 – ?)

- Jevrejka, kći Makse³⁰³⁴ i Estere rođ. Tanenbauer.

Poslije osnovne škole završila je četiri razreda građanske.

Maja 1941. sa porodicom Petra Tomića došla je da živi u Ivanjsku, rodno mjesto Petra Tomića, koji ju je predstavio kao svoju bližu rođaku i tako zaštitio. Obavljala je poslove u kući i na zemlji. Sa drugaricom Milicom Radulović otišla je u partizane 13. decembra 1941. U partizanima je obavljala poslove bolničarke. Najduže je radila u ambulanti na Grbavcima, gdje je bio logor II čete 3. bataljona. Februara 1942. na Grbavcima je primljena u Komunističku partiju.

Uhapšena je 14. jula 1942, najvjerovatnije u toku ofanzive na Kozari. U uredu Zaštitnog redarstva u Banjaluci saslušana je 13. oktobra 1942. Tom prilikom dala je detaljnu izjavu o dolasku u Ivanjsku, odlasku u partizane, životu i radu u partizanima, te detaljne podatke o njihovim jednicama, organizaciji, vojnom i političkom rukovodstvu, radu u ambulanti i partijskoj organizaciji.³⁰³⁵

³⁰³⁴ Makso Sandel, rođen 1867. u Slavonskom Brodu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.

[www.jusp-jasenovac.hr (21.11.2008)]

³⁰³⁵ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 51/8-1, K 162

SCHIFFER

Moses dr (Sučava, Bukovina, 1868 – ?)

- nadljekar, Jevrej.

U molbi za izdavanje putne isprave za putovanje u Njemačku, Austriju i Rumuniju, koju je 27. aprila 1920. podnio Kotarskom uredu u Prijedoru, naveo je da putuje radi porodičnih potreba, te da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose, očiju i velikih brkova plavih, nosa i usta naravnih".³⁰³⁶

U Starješinskom izvještaju za službenike sreza Prijedor za 1919, predstojnik Sreza navodi da je *dr Moses Schiffer, sreski nadliječnik u Prijedoru... u službi savjestan, marljiv i iskusan ljekar.*³⁰³⁷

³⁰³⁶ ARSBL, 4, AJ 30–38

³⁰³⁷ Isto, 11–55

SCHLESINGER

Albert dr (Zagreb, 30.5.1901 – ?)

- sin Bernharda Schlesingera, trgovačkog pomoćnika, i Šarlote rođ. Polak iz Zagreba, Jevrej, oženjen Ellom–Elvirom rođ. Szarvasy, sa kojom je stekao sina Bernhata–Milivoja.

U Zagrebu se 5. marta 1926, kao student medicine, vjenčao sa Ellom–Elvirom rođ. Szarvasy.

Zavičajan je u Sopju, srez Podravska Slatina, od 26. avgusta 1925.

Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu završio je 31. maja 1926.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z.broj: 36.279–1941 od 4. septembra 1941, iz Zagreba je upućen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 5.000 kuna. Raspoređen je na rad u Sresku oblast Gračanica, gdje je radio na suzbijanju endemskog sifilisa. Na dužnost je stupio 1. avgusta 1941.

Prisegu vjernosti NDH položio je 24. novembra 1942. u Sreskoj oblasti u Gračanici.

Prema izvještaju Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci od 3. aprila 1944, stavljen je van snage ugovor o službi Alberta dr Schlesingera od 22. septembra 1942. jer je *imenovani u aprilu 1943. odveden po partizanima.*³⁰³⁸

Ella–Elvira rođ. Szarvasy (Varaždin, 20.12.1899 – ?)

- kćerka Hinka Szarvasyja i Regine rođ. Hirsch, supruga dr Alberta Schlesingera, Jevrejka.³⁰³⁹

Bernhat–Milivoj (Zagreb, 13.11.1930 – ?)

- sin Alberta Schlesingera i Elle rođ. Szarvasy, Jevrej.³⁰⁴⁰

Albina (Sarajevo, 17.5.1897 – ?)

- kćerka gostioničara Benjamina Šlezingera iz Banjaluke, Jevrejka.

Školske 1903/04. godine pohađala je I razred Rimokatoličke osnovne škole sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Banjaluci. Za vrijeme školovanja stanovala je kod roditelja u Gospodskoj ulici.³⁰⁴¹

³⁰³⁸ ARSBL, ZD, 46

³⁰³⁹ Isto

³⁰⁴⁰ Isto

³⁰⁴¹ ARSBL, 608, Glavni imenik školske mladeži, 241–1903/04

SCHMUCKLER

Vilim dr (Odesa, 5.10.1888 – ?)

- sin Marka i Sofije, Jevrej, oženjen Julijom rođ. Kubiskij, sa kojom je stekao kćerku Izabelu i kćerku koja je 1942. imala 15 godina.

Zvanje doktora medicine stekao je 24. januara 1913. u Beču, gdje je odmah dobio namještenje, prvo kao ljekar aspirant a kasnije kao namjesni sekundarni ljekar na Ginekološkom odjeljenju Državne bolnice. Odatle je prešao na II medicinsko odjeljenje, potom na Kožno–sifidološko, pa na Hirurško, na kojem je radio do 30. juna 1914.

Prešao je Istraživački instutut u Ženskoj bolnici, gdje se bavio naučnim radom. Sa dr Felixom Deutschom objavio je u Lajpcigu 1914. rad "Istraživanje (ispitivanje ili dokazivanje) bubrežne funkcije sa fenolsulfoftaleinom i Šlajeršenova istraživačka (pronalazačka) metoda".

Uspješan, pouzdan, savjestan i neumoran rad, kako stoji u uvjerenjima uglednih bečkih primarijusa, završio je avgusta 1914.

U Kansku u Sibiriji sklopio je 11. jula 1919. brak sa Julijom rođ. Kubiskij.

Zavičajno pravo stekao je 29. maja 1925. u Osijeku, u kojem je živio od 1909, i postao državljanin Kraljevine SHS.

Hospitalizirao je radnike Središnjeg ureda za osiguranje radnika (OUZOR).

Na lični zahtjev, Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, broj: 46.821–1942 od 28. jula 1942, upućen je kao ugovorni ljekar u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, Ambulanta u Gračanici, i raspoređen na rad u Dobrovce, sa mjesečnom nagradom od 5.600 kuna. Zajedno sa suprugom i dvije kćerke smješten je u zgradi osnovne škole u Dobrovicima. Njegova mlađa 15–godišnja kćerka završila je četiri razreda realne gimnazije.

Prisegu vjernosti NDH položio je 9. novembra 1942. u Sreskoj oblasti Gračanica.

Prema izvještaju Zavoda za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci od 31. maja 1943, odveden je *po odmetnicima–partizanima iz ambulante u Dobrovcima kod Gračanice.*³⁰⁴²

Julija rođ. Kubiskij (Rudziski, Vilno, 4.jula 1897 – ?)

- supruga Vilima dr Schmucklera.³⁰⁴³

Izabela (Tiraspolj, Ukrajina, 16.1.1921 – ?)

- kćerka Vilima dr Schmucklera i Julije rođ. Kubiskij.

Na Tehnološkom fakultetu u Zagrebu, Odsjek za hemiju, završila je tri semestra. Kao Jevrejki, daljnje školovanje joj nije dopušteno.³⁰⁴⁴

³⁰⁴² ARSBL, ZD, 48

³⁰⁴³ Isto

³⁰⁴⁴ Isto

Karlo (Grafenau, Bavarska, 1875 – ?)

- sin Karla i Marije rođ. Veikel, oženjen Olgom, sa kojom je stekao kćerku Mici i sina Karla.

Sa bratom Ludwigom u Kozarcu je podigao pilanu u kojoj je rezano četinarsko i lipovo drvo. U toku 1901. sa državnim erarom sklopili su ugovor o sječi drveta na području srezova Bosanska Gradiška i Prijedor.

Godine 1912. sa Osmanom Brabetzom (ranije Egon Brabetz) zakupio je akciono društvo u Gornjim Podgradcima. Društvo je imalo parnu pilanu u Gornjim Podgradcima i iskorišćavalo željezničku prugu Podgradci – Bosanska Gradiška, zakupljenu od državnog erara.³⁰⁴⁶

Dana 19. avgusta 1915. u Gornjim Podgradcima je otvorio Tvornicu za proizvodnju kutija za kafu *Franck*. Tvornica je 15. jula 1921. brisana iz sudskog registra.³⁰⁴⁷

U zahtjevu za izdavanje putovnice za Njemačku, Austriju i Čehoslovačku, koju je 24. januara 1920. podnio Okružnoj oblasti u Banjaluci, naveo je da putuje radi obavljanja trgovačkih poslova, da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose plave, očiju plave, usta i nosa pravilnih, nosi plavi podrezani brk, a prstenjak lijeve ruke je osakaćen."³⁰⁴⁸

Trgovac iz Kozarca, nadležan u Kozarcu, star 46 godina, 1921. tražio je izdavanje pasoša radi putovanja u Austriju, Rumuniju i Italiju.³⁰⁴⁹

Olga (Merano, 1885 – ?)

- domaćica, supruga Karla Schmutzera.

U zahtjevu za izdavanje inozemne putovnice za Njemačku, Austriju i Čehoslovačku, koju je 24. januara 1920. podnijela Okružnoj oblasti u Banjaluci, navela je da putuje sa suprugom i da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose i očiju plavih, usta i nosa pravilnih".³⁰⁵⁰

Domaćica iz Kozarca, nadležna u Kozarcu, stara 35 godina, tražila je 1921. produženje putne isprave radi putovanja u Austriju i Italiju.³⁰⁵¹

Karlo (1910 – ?)

- đak iz Kozarca, nadležan u Kozarcu, star 11 godina. Sa roditeljima putovao je 1921. u Austriju i Italiju.³⁰⁵²

Mici (1905 – ?)

- đak iz Kozarca, nadležna u Kozarcu, stara 16 godina. Sa roditeljima putovala je 1921. u Austriju i Italiju.³⁰⁵³

Ludwig (Banjaluka, 31.3.1877 – Prijedor, 22.12.1958³⁰⁵⁴)

- sin Karla i Marije rođ. Veikel, brat Karla Smutzera.

³⁰⁴⁵ Ovo se prezime pisalo i kao Šmucer.

³⁰⁴⁶ Ing. Branislav Begović, *Počeci i razvoj eksploatacije šume i industrijske prerade drveta na području bosanskohercegovačkog regiona*

³⁰⁴⁷ ARSBL, Registar društava, broj 1825

³⁰⁴⁸ ARSBL, 4, AJ 29– 90

³⁰⁴⁹ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 641

³⁰⁵⁰ ARSBL, 4, AJ 29–90

³⁰⁵¹ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 723

³⁰⁵² Isto, redni broj 722

³⁰⁵³ Isto, redni broj 724

³⁰⁵⁴ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKU, broj 719/1958

Godine 1914. u Kozarcu je otvorio Tvornicu za proizvodnju drveta. Tvornica je 1921. brisana iz sudskog registra.³⁰⁵⁵

Poslije Drugog svjetskog rata sa bratom Karlom živio je u Prijedoru.

Lizabeta–Elza (Kozarac, 1890 – ?)

- supruga posjednika Ludwiga Schmutzera.

Dana 12. avgusta 1925. Sreskom uredu u Prijedoru podnijela je zahtjev za produženje putne isprave za Rumuniju, Austriju i Italiju, gdje putuje u posjetu porodici. U zahtjevu navodi da je iz Prijedora i da ima 35 godina. Zahtjevu je udovoljeno. Zajedno sa njom putovali su njena kćerka Elza (10) i sin Lujo (9).³⁰⁵⁶

Produženje putne isprave radi putovanja u Austriju i Rumuniju tražila je 1921.³⁰⁵⁷

Helena (Slatina, 5.9.1892 – ?)

- kćerka trgovca Samuela iz Slatine, austrijska Jevrejka.

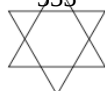
Školske 1903/04. godine pohađala je I razred Državne više djevojačke škole u Banjaluci i stanovala kod Jonasa Waissa na Carskom drumu.³⁰⁵⁸

³⁰⁵⁵ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj 387

³⁰⁵⁶ ARSBL, 5, AJ 8–342

³⁰⁵⁷ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 645

³⁰⁵⁸ ARSBL, 608, 4–283

SCHNITZLER

Julius (Sellyce, Baranja, 3.4.1867 – ?)

- mađarski Jevrejin, u Banjaluku je došao 1890. iz Petrograda, oženjen Fanni rođ. Katz, sa kojom je stekao sinove Artura, Aleksandera i Sigismunda i kćerku Charlottu.

Na sjednici Gradskog vijeća od 16. februara 1923. jednoglasno mu je odobrena zavičajnost.³⁰⁵⁹

Dana 19. februara 1892. izdata mu je obrtnica na osnovu koje je otvorio trgovinu špecerajskom i galanterijskom robom i papirnicu. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.670 kruna.³⁰⁶⁰

Dana 16. jula 1919. ozvaničio je trgovinsku agenturu, špediciju i prevoz motornih vozila *Julius Schnitzler* sa sjedištem u Gospodskoj ulici 29. Radnja je 11. juna 1932. preseljena u Ulicu kralja Aleksandra 16, a 22. septembra 1937. registrovana je kao društvo. Njegovi su vlasnici bili Julius i Artur Schnitzler.³⁰⁶¹

Dana 23. novembra 1937. registrovao je Preduzeće za neredovan prevoz roba motornim kolima sa sjedištem u Nikole Pašića 6.³⁰⁶²

Godine 1942. imao je stalno boravište Jukićevoj ulici 7.³⁰⁶³

Savez "Napretkovih" zadruga preuzeo je Schnitzlerovu garažu 24. septembra 1942, ali je to potvrdio tek 6. novembra 1943. Konačnu procjenu vrijednosti garaže izvršio je 17. juna 1942. Eduard Winkler.³⁰⁶⁴

Fanni rođ. Katz (Derventa, 1879 – ?)

- supruga Juliusa Schnitzlera, domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Jukićevoj ulici 7.³⁰⁶⁵

Artur (Banjaluka, 6.4.1900 – logor Jasenovac, 1.2.1942)

- sin Juliusa Schnitzlera i Fanni rođ. Katz, oženjen Irenom rođ. Vitman.

Od 1910. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci. Dana 1. juna 1918. položio je ratnu maturu.³⁰⁶⁶

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč, Njemačku i Francusku, koju je 4. septembra 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje radi studija i da je "stasa srednjeg, lica odugog, kose i očiju smeđih, usta i nosa naravnih".³⁰⁶⁷

Ubijen je u logoru Jasenovac 1. februara 1942.³⁰⁶⁸

Artur Schnitzler, sin Juliusa, rođen 1900. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³⁰⁶⁹

Irena rođ. Witman (Beč, 1903 – ?)

- bankarski činovnik u penziji.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 34.³⁰⁷⁰

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su oštećenoj Ireni

³⁰⁵⁹ ARSBL, 22, broj 556/1923

³⁰⁶⁰ ARSBL, Obrtni registar, broj 838/1907

³⁰⁶¹ ARSBL, Registar radnji, II-1932/104; ARSBL, 23, Registar društava, broj 3.122

³⁰⁶² ARSBL, Registar radnji, Ia, b, c-57

³⁰⁶³ Popis broj 1, 2 i 3

³⁰⁶⁴ ARSBL, 18, broj 48.154/1943

³⁰⁶⁵ Popis broj 1, 2 i 3

³⁰⁶⁶ XVI- XXII izvještaji Realne gimnazije u Banjaluci

³⁰⁶⁷ ARSBL, 4, AJ 28-11

³⁰⁶⁸ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926-1933)

³⁰⁶⁹ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³⁰⁷⁰ Popis broj 1, 2 i 3

Šnicler, sa stalnim boravištem u Banjaluci, Draganovićeve ulica 8, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (stan i garaža oštećeni bombardovanjem). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 38.400 dinara.³⁰⁷¹

Zgrada u Ulica Branka Radičevića 8 u Banjaluci, ranije u vlasništvu Irene Šnicler, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje (soba i dvije pomoćne prostorije) je izdato pod zakup Ankici Ajzenreder, a garaža Pošti uz bruto godišnju kiriju od 3.600 dinara.³⁰⁷²

Miroslav (Zagreb, 1938 – ?)

- sin Artura.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici fra Grge Martića 34.³⁰⁷³

Aleksander (Banjaluka, 20.10.1902 – ?)

- sin Juliusa Schnitzlera i Fanni rođ. Katz.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč, koju je 24. septembra 1920. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da putuje radi studija i da je "stasa srednjeg, lica duguljastog, kose smeđe, očiju zelenih, usta i nosa naravnih".³⁰⁷⁴

U molbi za zavičajnost (državljanstvo), koju je podnio 1922, naveo je da živi u Gundulićevoj ulici 6, da mu otac u Banjaluci živi 32 godine, te da je pripadnik Austro-Ugarske izraelske bogoštovne opštine u Banjaluci. Na sjednici Gradskog vijeća od 30. marta 1922. jednoglasno mu je odobrena zavičajnost.³⁰⁷⁵

Kao svjedok je saslušan 30. juna 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. U sudskom spisu stoji da ima 20 godina, da je rođen i nadležan u Banjaluci, vjere izraelske, neoženjen, po zanimanju električar. Od aprila do maja bio je zaposlen u Gradskoj opštini u Banjaluci, a od maja do decembra 1921. u Beču u tvrtki Emeriha Franka.³⁰⁷⁶

Sigmund (Banjaluka, 20.6.1906 – ?)

- sin Juliusa i Fanni rođ. Katz.

Dana 1. jula 1925. maturirao je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci. Bio je oslobođen usmenog dijela ispita.³⁰⁷⁷

U molbi za izdavanje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je 29. novembra 1928. podnio poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, naveo je da je privatni činovnik i da trenutno boravi u Beogradu, te da je "stasa visokog, lica duguljastog, kose i očiju smeđih, nosa i usta naravnih".³⁰⁷⁸

Na *brojdbenoj izkaznici za vjerzakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: Sigmund Schnitzler, datum i mjesto rođenja *izostavljeni*, vjere jevrejske, neoženjen, zanimanje *izostavljeno*. U Banjaluci, u katoličkoj župskoj crkvi, 30. oktobra 1941. prešao je na katoličku vjeru zajedno sa ocem i majkom.³⁰⁷⁹

Sigmund Schnitzler

Michael zvani Maks i Mikša (Sellyce, Baranja, 27.7.1876 – ?)

³⁰⁷¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.601/1945

³⁰⁷² ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

³⁰⁷³ Popis broj 1, 2 i 3

³⁰⁷⁴ ARSBL, 4, AJ 28–48

³⁰⁷⁵ ARSBL, 22, broj 1.811/1922 i 3.694/1922

³⁰⁷⁶ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

³⁰⁷⁷ AJ, Ministarstvo prosvete, Sn. broj 13.095/1925

³⁰⁷⁸ ARSBL, 5, AJ 8–1111

³⁰⁷⁹ ARSBL, 330, Iskaznica BB/1941

- sin umrlog Ludviga, zavičajan u Pečuju.

U molbi za zavičajnost (državljanstvo), koju je podnio 1922, naveo je da u Banjaluci živi od 1888, da vodi trgovinu i da je veleporeznik besprekornog moralnog i političkog vladanja, te da i dalje želi da živi u Banjaluci sa suprugom Henrijetom rođ. Fleischner (sa kojom se vjenčao 4. avgusta 1914) i kćerkom Gretom.

Na sjednici Gradskog vijeća u Banjaluci, održanoj 30. marta 1922, jednoglasno mu je odobrena zavičajnost.³⁰⁸⁰

Maks Schnitzler i Georg Kohn, nasljednici Bernatha Brucknera, registrovali su 1910. trgovinu manufakturnom, tekstilnom i kratkom robom *M. Schnitzler & Khon* u Ulici kralja Alfonsa 12.

Na osnovu odluke Gradskog poglavarstva u Banjaluci broj 2.811/41 od 25. juna 1941, radnja je privremeno obustavila rad, a nakon odluke istog organa od 9. juna 1942, brisana je iz registra.³⁰⁸¹

Dana 25. maja 1921. Okružnoj oblasti u Banjaluci podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Njemačku, Austriju i Čehoslovačku, radi obavljanja trgovačkih poslova.³⁰⁸²

Kao svjedok je saslušan 16. jula 1922. u Kotarskom uredu u Banjaluci. U spisu stoji da ima 46 godina i da je iz Banjaluke, vjere izraelske, po zanimanju trgovac, oženjen.³⁰⁸³

Bio je član Nadzornog odbora Prve banjalučke štedionice d.d.³⁰⁸⁴

Na Popisu sokola bivše Jugoslavije, sačinjenom od Ustaške nadzorne službe, Povjereništvo za Veliku župu Sana i Luka, broj 12/T-42, nalazi se i Mišo Šnicler, trgovac, 35 (najvjerovatnije broj godina života).³⁰⁸⁵

Godine 1942. imao je stalno boravište u Bošnjakovoj ulici 20.³⁰⁸⁶

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 18. oktobra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećene, stoji da su Trgovačkoj tvrtki *Kon i Šnicler*, sa sjedištem u Banjaluci, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast oduzimanjem imovine (manufakturna roba čiji popis nije dostupan, pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 1,800.000 dinara.³⁰⁸⁷

Henrietta rođ. Fleischner (Reichenberg, 15. 1. 1855 – ?)

- kćerka trgovca Wilhelma Fleischnera i supruge trgovca Michaela Schnitzlera, sa kojim je stekla kćerku Gretu.

U molbi za produženje putne isprave za sve evropske zemlje, koju je 31. maja 1927. podnijela poglavaru Gradskog sreza u Banjaluci, navela je da putuje sa desetogodišnjom kćerkom Gretom radi liječenja i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose i očiju plavih, nosa pravilna i usta naravnih".³⁰⁸⁸

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Bošnjačkoj ulici 20.³⁰⁸⁹

Greta (Banjaluka, 6.3.1917 – ?)

- kćerka Michaela Schnitzlera i Henriette rođ. Fleischner.³⁰⁹⁰

Jetti (1885 – ?)

³⁰⁸⁰ ARSBL, 22, broj 1.811/1922, 1.814/1922 i 6.348/1923

³⁰⁸¹ ARSBL, Registar radnji, IV 1938–201

³⁰⁸² ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 549/1921

³⁰⁸³ ARSBL, 23, AJ 60, broj 159/1930

³⁰⁸⁴ *Narodno jedinstvo*, broj 8/1928

³⁰⁸⁵ ARSBL, MNO FNRJ, VII, 10/3–1, 173–329, fotokopija

³⁰⁸⁶ Popis broj 1, 2 i 3

³⁰⁸⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.410/1945

³⁰⁸⁸ ARSBL, 5, AJ 8–710

³⁰⁸⁹ Popis broj 1, 2 i 3

³⁰⁹⁰ ARSBL, 22, broj 1.814/1922 i 6.348/1923

- zavičajna u Banjaluci, domaćica.

Dana 21. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Austriju i Čehoslovačku.³⁰⁹¹

Šandor

Školske 1914/15. godine pohađao je IIb razred Velike realke u Banjaluci.³⁰⁹²

³⁰⁹¹ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 528/1921

³⁰⁹² XX izvještaj Velike realne gimnazije u Banjaluci

SCHÖNWALD

Slavko (Karlovac, 1867 – ?)

- trgovački putnik.

Jedan je od osnivača Karlovačkog šahovskog kluba, aktivan igrač i član uprave Banjalučkog šahovskog kluba.³⁰⁹³

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Kulenovića 16–a.³⁰⁹⁴

³⁰⁹³ Zoran S. Mačkić, *Banjalučki šahovski klub – Spomenica 1926–1940*, drugo dopunjeno izdanje, Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske, Banjaluka 2009, str. 148; Zapisnici Banjalučkog šahovskog kluba 1933–1940.

³⁰⁹⁴ Popis broj 1, 2 i 3

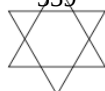
SCHREINER

Adam (Karajzovci, Bosanska Gradiška, 1903 – ?)

- sin Montijasa, stalno nastanjen u Karajzovcima.

U molbi podnijetoj Sreskom uredu u Bosanskoj Gradišci 27. januara 1926. radi izdavanja putne isprave i obilaska porodice u Njemačkoj, između ostalog stoji: "star 23 godine, stas srednji, lice oblo, oči i kosa smeđe, nos i usta naravni".³⁰⁹⁵

³⁰⁹⁵ ARSBL, 5, AJ 8-393

SCHÜTZERS

Elizabeta (Munkačevo, Čehoslovačka, 24.5.1890 – ?)

- kćerka Samuela Panyka, supruga Pavla Schützera (Šicera), stalno nastanjena i nadležna u Bosanskom Brodu, srez Derвента.

Dana 4. juna 1929. od Sreske ispostave Bosanski Brod tražila je produženje putne isprave radi odlaska na zdravstveni oporavak. Putovala je sa sinom Đurom (7). Molbi je udovoljeno 13. juna 1929.³⁰⁹⁶

³⁰⁹⁶ ARSBL, 5, AJ 8-1.275

SCHWARZ

Emilija (Nevesinje, 12.6.1891 – ?)

- kćerka poreznika Karla.

Od 1901. do 1907. pohađala je Državnu višu djevojačku školu i stanovala kod roditelja u Salvator ulici.³⁰⁹⁷

Emilija Schwarz, rođena 1891. u Zagrebu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.³⁰⁹⁸

Haim (Poljska, 1900 – ?)

Dr Mosko Poljokan, advokat iz Banjaluke, zatražio je 5. novembra 1928. od Velikog župana Vrbaske oblasti u Banjaluci dozvolu boravaka u Kraljevini SHS u trajanju od godine dana za poljskog državljanina Haima Švarca, trgovačkog pomoćnika, kojeg je njegov rođak Salomon Buhalter, pekar iz Dervente, pozvao da dođe u Derventu. Konzul u Beču je 2. maja 1928. izdao Haimu Švarcu vizu na 60 dana, a veliki župan Vrbaske oblasti mu je boravak u Kraljevini SHS produžio na godinu dana.³⁰⁹⁹

³⁰⁹⁷ ARSBL, 608, 2–5

³⁰⁹⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (22.8.2009)]

³⁰⁹⁹ ARSBL, 5, AJ 9–125

SILBERBACH

Flora (Sarajevo, 5.10.1886 – ?)

- kćići natkontrolora Ignatza.

Školske 1899/1900. godine pohađala je Državnu višu djevojačku školu i stanovala u Kolodvorskoj ulici.³¹⁰⁰

³¹⁰⁰ ARSBL, 608, 1

SINGER

Heinrich

- mađarski Jevrej.

Registrovao je trgovinu šivaćim mašinama sa sjedištem u Banjaluci. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 1.000 kruna. Radnju je napustio 5. septembra 1917.³¹⁰¹

Zajedno sa Gyulom Deutschom otvorio je trgovačku kožarsku radnju *Singer und Deutsch* sa sjedištem u Banjaluci. Na ime poreza plaćali su iznos od 1.000 kruna.³¹⁰²

Dana 1. jula 1910. protokolisao je inokosnu firmu *Heinrich Singer*. Po smrti vlasnika radnja je prestala da postoji i 6. avgusta 1920. brisana je iz sudskog registra.³¹⁰³

Ignatz (1870 – ?)

- Jevrej iz Hrvatske.

Dana 5. avgusta 1910. registrovao je agenturnu i komisionu radnju u Gospodskoj ulici 12.³¹⁰⁴

Helena

- Jevrejka iz Slavonije.

U Banjaluci je registrovala praonicu rublja i 1907. na ime poreza platila iznos od 200 kruna.³¹⁰⁵

Johana

- Jevrejka iz Hrvatske.

U Banjaluci je registrovala krojački salon ženske odjeće i 1907. na ime poreza platila iznos od 1.600 kruna.³¹⁰⁶

Radnja je brisana iz sudskog registra 18. oktobra 1912. jer je vlasnica radnju napustila.³¹⁰⁷

³¹⁰¹ ARSBL, Registar obrta, broj 794/1907

³¹⁰² Isto, broj 1.032/1907

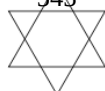
³¹⁰³ ARSBL, 23, Registar inokosnih tvrtki, broj 1389

³¹⁰⁴ ARSBL, Registar obrta, broj 116/1910.

³¹⁰⁵ Isto, broj 833/1907

³¹⁰⁶ Isto, broj 834/1907

³¹⁰⁷ ARSBL, 23, Registar društava, broj 1.350

SONNENSCHHEIN³¹⁰⁸

Max

- 20. juna 1884, pod brojem 1.703/trg, u Bosanskom Novom je registrovao trgovačku radnju *Max Sonnenschein*.³¹⁰⁹

Kurt (Ptuj, 14.6.1929 – ?)

- sin Alberta Zonenšajna, trgovca iz Bosanskog Novog. Školske 1940/41. godine pohađao je IIB razred prijedorske gimnazije. U napomeni upisnice stoji: "Doselio se iz Ptuja na samom završetku godine. Dozvoljen mu upis u ovu školu rješenjem Ministarstva bogoštovlja i nastave NDH, broj 9.368 od 5. juna 1941."³¹¹⁰

Egon (Ptuj, 24.9.1930 – ?)

- sin Alberta Zonenšajna, trgovac iz Bosanskog Novog. Školske 1940/41. godine pohađao je IB razred prijedorske gimnazije. U napomeni upisnice stoji: "Doselio se iz Ptuja. Dozvoljen mu upis u ovu školu rješenjem Ministarstva bogoštovlja i nastave NDH, broj 9368 od 5. juna 1941". U toku školovanja stanovao je kod Salomona Mevoraha.³¹¹¹

³¹⁰⁸ Prezime je pisano i kao Zonenšajn.

³¹⁰⁹ *Sarajevski list*, 1884.

³¹¹⁰ ARSBL, DRGP, 25, 53

³¹¹¹ Isto, 25, 64

SPIELER

Sofija (Đakovo, 1866 – ?)

- domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Sunarića 6.³¹¹²

Rozina (Osijek 1899 – ?)

- privatnica.

U zahtjevu za izdavanje inozemne putovnice za Beč, koju je 24. decembra 1920. podnijela Okružnoj oblasti u Banjaluci, navela je da putuje radi obavljanja finasijskih poslova i da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose smeđe i očiju zelenih, usta i nosa običnih".³¹¹³

Hugo (Osijek, 1860 – ?)

- trgovački knjigovođa iz Banjaluke, vjere jevrejske, oženjen.

Kao svjedok saslušan je 29. maja 1922. u Okružnom sudu u Banjaluci. U sudskom spisu se navodi da je od juna 1920. do septembra 1921. radio u Trgovačkoj tvrtki *Braća Afgan*, a potom je kao blagajnik radio na željeznici.³¹¹⁴

Emil Georgijevič Špiler inž. (2.1.1902 – ?)

- sreski šumarski referent, činovnik pripravnik VIII položajne grupe.

Vjenčao se 26. septembra 1932. sa Viktorijom Bauer, rimokatolkinjom.

U popisu Kotarskog predstojništva u Jajcu od 23. juna 1941. evidentiran je kao službenik sa nearijevskim precima.

U Izjavi o rasnoj pripadnosti, koju je potpisao u Jajcu 16. juna 1941, između ostalog stoji:

- otac porijeklom Jevrej, preci II koljena Jevreji, preci III koljena Jevreji,
- majka arijevka, preci II koljena arijevcima, preci III koljena arijevcima.³¹¹⁵

³¹¹² Popis broj 1, 2 i 3

³¹¹³ ARSBL, 4, AJ 29–37

³¹¹⁴ ARSBL, 23, AJ 51, broj Kt 159/1930

³¹¹⁵ ARSBL, USPVBBL, Šumarski odsjek, broj 479/1941

Isidor

- mađarski Jevrej.

Protokolisao je kafanu *Corso* u Banjaluci, ali je ekonomski je propao i napustio obrt. U toku 1907. nije bio poreski obveznik.³¹¹⁷

Jolanka (Banjaluka, 2.2.1916 – ?)

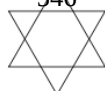
- kćerka penzionisanog oficira Ignatza.

Od 1926. do 1928. pohađala je Rimokatoličku žensku građansku školu i stanovala kod roditelja u Štrosmajerovoj 7.³¹¹⁸

³¹¹⁶ Ovo se prezime pisalo i kao Špic.

³¹¹⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 1.072/1907

³¹¹⁸ ARSBL, 608, 19

SPITZER

Adolf (1891 – ?)

- sin Maxa i Berte Spitzer, Jevrej, oženjen Zdenkom (1897), sa kojom je stekao kćeri Teu, Editu i Oti.

U njegovom domaćinstvu živjeli su i njegov otac Max (1863) i majka Berta (1867). Svi članovi porodice su zavičajni u Dopcovu.³¹¹⁹

Tea (7.5.1922 – ?)

- kćerka Adolfa i Zdenke Spitzer, Jevrejka.³¹²⁰

Edita (1924 – ?)

- kćerka Adolfa i Zdenke Spitzer, Jevrejka³¹²¹,

Edita Spitzer, kćerka Adolfa, rođena 1927. u Bosanskoj Gradišci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Stara Gradiška.³¹²²

Oti (16.4.1925 – ?)

- kćerka Adolfa i Zdenke Spitzer, Jevrejka.³¹²³

³¹¹⁹ ARSBL, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 147

³¹²⁰ Isto

³¹²¹ Isto

³¹²² [www.jusp-jasenovac.hr (8.11.2008)]

³¹²³ ARSBL, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 147

Bernhard (1864 – ?)

- trgovac iz Bosanske Gradiške, nadležan u Budrovcima, kotar Đakovo. Osnovao je i registrovao 1892. pilanu u Gornjim Podgradcima, srez Bosanska Gradiška.³¹²⁵

Tražio je izdavanje putne isprave 1921. radi putovanja u Austriju. U pasošu izdatom 1920. stoji da živi u Bosanskoj Gradišci i da je rođen 1864.³¹²⁶

Dana 26. novembra 1928. tražio je produženje putne isprave radi putovanja u inostranstvo i obavljanja trgovačkih poslova.³¹²⁷

Mavro (1891– ?)

- sin Bernharda Spitzsteina, trgovca iz Bosanske Gradiške, zavičajan u Vinkovcima.³¹²⁸

David (1895 – ?)

- sin Bernharda Spitzsteina, trgovca iz Bosanske Gradiške, zavičajan u Vinkovcima.³¹²⁹

Jer–Jozef–Josip (1871 – ?)

- trgovac iz Bosanske Gradiške, nadležan u Budrovci, kotar Đakovo, oženjen Marijom, sa kojom je stekao sina Lavoslava i kćeri Branku i Olgu.

Tražio je 1921. od Sreskog ureda u Bosanskoj Gradišci izdavanje putne isprave radi putovanja u Njemačku i Austriju.

U zajedničkom domaćinstvu živio je sa bratom Bernardom i sinovcima Mavrom i Davidom te naučnikom Albinom Fišerom (rođen 1905, zavičajan u kotaru Sisak).³¹³⁰

Porodica se iz Bosanske Gradiške preselila u Banjaluku.

Mijo M. Vorkapić, pješadijski satnik, tražio je 1942. od Poreskog ureda u Banjaluci određivanje povjerenika koji bi utvrdio neispravnosti u dvospratnoj kući Josipa Špicštajna u Banjaluci. Nakon pregleda je izvršena je popravka kuće.³¹³¹

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, stoji da su oštećenom Jozefu Spitzsteinu, sa stalnim boravište u Banjaluci, Pećine 7, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada na sprat oštećena bacačima i bombama, pokućstvo i namještaj oduzeti bez popisa). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 216.000 dinara.³¹³²

Zgrada Jozefa Spitzsteina u Banjaluci u Ulici pećine bb bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Sprat (soba i pomoćna prostorija) je izdat pod zakup Beći Omerćehajiću, Dušanu Pešćeviću (soba i pomoćna prostorija) i Šašivarević–Šabanoviću (tri sobe i pomoćna prostorija), a prizemlje (tri sobe i dvije pomoćne prostorije) Šaćiru Tahiroviću.³¹³³

³¹²⁴ Prezime se pisalo i Špicštajn.

³¹²⁵ *Bosnischer Bote*, 1900.

³¹²⁶ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 520; AJ 32–56

³¹²⁷ ARSBL, 5, AJ 8–1.105

³¹²⁸ ARSBL, Bosanska Gradiška, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 45

³¹²⁹ Isto, broj 45

³¹³⁰ ARSBL, 4, 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 246; ARSBL, Bosanska Gradiška, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 45

³¹³¹ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.741/1942

³¹³² ARSBL, 111, KRŠBL, broj 4.438/1945

³¹³³ ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

Prema izvještaju Okružne uprave narodnih dobara Banjaluka od 15. septembra 1945, u Podgradcima se nalazi mesnica Josipa Špicštajna, *Jevreja koga su okupatorske vlasti zajedno sa njegovom porodicom likvidirale.*³¹³⁴

Marija (1883 – ?)

- supruža Josipa Spitzstein, trgovca iz Bosanske Gradiške.³¹³⁵

Laoslava (1906 – ?)

- sin Josipa i Marije Spitzstein iz Bosanske Gradiške.³¹³⁶

Branka udata Dojč (1903 – ?)

- kći Josipa i Marije Spitzstein iz Bosanske Gradiške, udata za Davida Dajča, rođenog 1890, zavičajnog u Vinkovcima.³¹³⁷

Olga (Gornji Podgradci, 21.9.1904 – ?)

- kći Josipa i Marije Spitzstein iz Bosanske Gradiške.
Školske 1919/20. privatno je polagala treći razred Rimokatoličke više djevojačke škole *Marija Pomoćnica* u Banjaluci.³¹³⁸

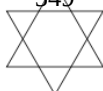
³¹³⁴ ARSBL, 97, broj 2.343/1945

³¹³⁵ ARSBL, Bosanska Gradiška, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 45

³¹³⁶ Isto

³¹³⁷ Isto

³¹³⁸ ARSBL, 608, 19 i ARSBL, Bosanska Gradiška, Popis gradskog pučanstva sa stanjem na dan 1. marta 1920, broj 45

STEINER

Moric inž.

- civilni geometar iz Prijedora, Jevrej.

Delegacija Ministarstva finansija Kraljevine SHS dala je 1924. godine inž. Moricu Steineru ovlaštenje da sjedište prakse geometra iz Prijedora preseli u Brčko.³¹³⁹

Stjepan dr (Donja Stubica, 16.10.1915 – ?)

- sin Emila Steinera, sreskog veterinara, i Seline rođ. Berger, Jevrej, neoženjen
Zavičajan je u Zagrebu od 22. februara 1940.

Medicinski fakultet u Zagrebu završio je 31. januara 1940.

Naređenjem Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 36.253–1941 od 4. septembra 1941, postavljen je za ugovornog službenika u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci sa mjesečnom nagradom od 4.000 kuna i raspoređen u Kotarsku oblast Žepče, gdje je radio na suzbijanju endemskog sifilisa.

Međutim, imenovani je do decembra 1942, kada je otputovao za Zagreb, radio kao domobranski ljekar I bojne 15. pješadijske pukovnije.

Prema izvještaju predstojnika Kotarske oblasti u Žepi, *imenovani se negdje izgubio i nepoznatog je boravka.*³¹⁴⁰

³¹³⁹ *Narodno jedinstvo*, broj 32/1924

³¹⁴⁰ ARSBL, ZD, 27

Joachim (1854 – ?)

- Jevrej iz Galicije.

Dana 20. decembra 1909. registrovao je radnju za prodaju sitne i pletene robe na Govedarnici i to pazarnim danima.³¹⁴²

Laura (Bohnin, Galicija, 1891 – ?)

- kćerka Joachima Steinlaufa, domaćica.

U zahtjevu za izdavanje inozemne putovnice, koji je 23. decembra 1919. podnijela Okružnoj oblasti u Banjaluci, navela je da putuje radi udaje i da je "vjere izraelske, stasa poniskog, lica oblog, kose crne, očiju plavih, usta i nosa pravilnih". U Galiciju je putovala sa ocem Joachimom i Hermanom Steinlaufom.³¹⁴³

Haim

U toku 1932. registrovao je ugostiteljsku radnju (krčmu) sa sjedištem u Banjaluci.³¹⁴⁴

Rozalija (1852 – ?)

- Jevrejka iz Galicije.

Dana 7. januara 1910. u Jelisavetinoj ulici otvorila je trgovačku sitničarsku radnju. Dana 3. maja 1921. radnja je preseljena u zgradu Jakoba Pesacha u Milića ulici i u njoj se prodavala i mješovita roba. Poslovođa radnje bio je Rozalijin sin Izrael. Radnja je brisana iz registra 4. maja 1926.³¹⁴⁵

Izrael (Okučin, Poljska, 1890 – logor Slano, Pag, jul 1941)

- sin Haima Steinlaufa, trgovac iz Banjaluke, Jevrej.

Dana 17. maja 1926. u Milića ulici 2 otvorio je trgovinu mješovitom robom. U toku 1932. u trgovini se prodavala manufakturna, tekstilna i kratka roba. Suvlasnici radnje bili su Izrael i David Steinlauf. Radnja je 25. novembra 1942. brisana iz registra radnji.³¹⁴⁶

Odobrenjem Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab. broj 2.476/41 od 17. juna 1941, da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazi se i Izrael Štajnlauf, sa mjesečnom nagradom od 500 dinara. Nagrade pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji.³¹⁴⁷

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 2941/41, bez izvlaštenja vlasnika i revizione procjene, radnja *Izrael i David Steinlauf* prodana je 1. jula 1941. Hrvatskoj konzumnoj zadruzi za iznos od 1,100.000 kuna sa rokom otplate od dvije godine.³¹⁴⁸

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.³¹⁴⁹

U grupi od 14 Jevreja uhapšenih i zatvorenih *Crnoj kući* 30. jula 1941.³¹⁵⁰

³¹⁴¹ Ovo se prezime pisalo i kao Štajnlauf.

³¹⁴² ARSBL, Registar obrta, broj 225/1909 i 4/1913

³¹⁴³ ARSBL, 4, AJ 29–71

³¹⁴⁴ ARSBL, Indeks registra radnji broj 171/c–Š

³¹⁴⁵ ARSBL, Obrtni registar, broj 23/1910.

³¹⁴⁶ ARSBL, Registar radnji, II–1932/153 i IV–1938/222

³¹⁴⁷ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab. broj 2.476/1941

³¹⁴⁸ ARSBL, 330–004–027, redni broj 16

³¹⁴⁹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

³¹⁵⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Izraela Štajnlaufa, koji se nije nalazio u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, prvi sprat kuće Izraela Štajnlaufa u Ulici kralja Tomislava 14 izdat je Nikiforu Režaku uz godišnju kiriju od 3.600 kuna. Upravitelj imovinom Izraela Štajnlaufa bio je Bego Šehović.³¹⁵¹

Zgrada Izraela Štajnlaufa u Banjaluci, u Ulici Pave Radana 14, bila je 1947. pod upravom Gradskog narodnog odbora u Banjaluci. Prizemlje zgrade (soba i pomoćna prostorija) izdato je pod zakup Sofiji Režak i Mati Zlatuniću (soba i pomoćna prostorija).³¹⁵²

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođene Baruh, stoji (rubrika A) da je Izrael Steinlauf, sin Haima, star 46 godina, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice uhapšen avgusta 1941. i odveden iz Banjaluke od strane ustaša. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,800.000, a po Gradskoj komisiji 504.000 dinara.³¹⁵³

U zahtjevu koji je 18. januara 1949. Roza Steinlauf, udova Davidova, podnijela Matičnom uredu Gradskog narodnog odbora u Banjaluci, navela je da je "...Izrael Steinlauf... odveden iz Banjaluke u Pag zajedno sa grupom Jevreja prilikom racije od strane ustaša i Nijemaca i da se nije povratio niti ima tragova da je živ".³¹⁵⁴

Hana–Ani (Banjaluka, 1901 – logor Stara Gradiška, avgust 1942)

- kćerka Leona, domaćica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u ulici Pećine 57.³¹⁵⁵

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođene Baruh, stoji (rubrika A) da je Ana Steinlauf, kćerka Leona, stara 40 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, strijeljana je kao građansko lice od ustaša avgusta 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 720.000, a po Gradskoj komisiji 480.000 dinara.³¹⁵⁶

Herman (Banjaluka, 20.1.1924 – ?)

- sin pokojnog Izraela Steinlaufa, trgovac, sa stalnim boravištem u Banjaluci, ulica Pećina 57.

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Stenlauf rođ. Baruh, kao zastupnika oštećenog Hermana Steinlaufa, sina Izraela, trenutnog boravišta u Tarantu u Italiji, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine.

U prijavi ratne štete, koju je Herman Steinlauf napisao 25. februara 1946. u Tarantu (via Duca di Genova, 55/III), i potvrdi o učinjenoj ratnoj šteti, sačinjenoj 15. maja 1946. u Rimu, stoji da je:

- Herman Štajnlauf, nasljednik iza pokojnog oca Izraela, poginulog u logoru. Njegov otac Izrael (48) *poginuo je na Pagu 1941, a njegova supruga Hani (40) i kćerke Regina (19), Roza (17) i Fani (14) u logoru Stara Gradiška.*
- *ostavljena zgrada u Milića ulici 2, kupljena 1929. za 130.000 dinara, konfekcijska, manufakturna i kratka roba, koja se nalazila u radnji 1941, u vrijednosti od 630.000 dinara, namještaj u radnji i velika kasa, vrijednosti 30.000 dinara, namještaj, pokućstvo, odjeća i obuća, koji su pripadali njegovoj porodici, u vrijednosti od 130.000 dinara i, na kraju, životi oca, majke i tri sestre, vrijednosti 2,400.000 dinara.*

³¹⁵¹ ARSBL, 111, Stambeni ured, 50/1942

³¹⁵² ARSBL, 111, Spisak kuća i zemljišta pod upravom

³¹⁵³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

³¹⁵⁴ ARSBL, 111, broj 1.746/1949

³¹⁵⁵ Popis broj 1, 2 i 3

³¹⁵⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

Po Hermanu, ukupno prijavljena šteta iznosila je 3,260.000 dinara. ...Prijava neće imati vrijednost ako je neko od članova moje porodice štetu već prijavio.

U potvrdi sačinjenoj u Rimu navedeno je da je ukupna šteta iznosila 3,060.000 dinara.

Uz prijave je priložena potvrda Jevrejske bogoštovne opštine u Tarantu od 8. aprila 1946, prema kojoj je *Herman Štajnlauf iz Banjaluke interniran u Valli del Pasubio Vicenza* (svjedočenje Maxa Veissa i mr ph. Ernesta Bramera).

Prijave su putem Jugoslovenske delegacije u Savjetodavnom vijeću za Italiju, sa sjedištem u Rimu, dostavljene Predsjedništvu Narodne vlade Bosne i Hercegovine, koje je prijave prosljedilo Zemaljskoj komisiji za ratnu štetu u Sarajevu. Komisija je 31. maja 1946. prijave dostavila Gradskom narodnom odboru u Banjaluci. *Ranije prijave Roze Baruhove Štajnlauf su povučene i istoj uručene. Herman Steinlauf svaku drugu prijavu, osim njegove, smatra bezpredmetnom.*

Šteta na imovini i izmakla dobit po Gradskoj komisiji iznosi 830.000 dinara.³¹⁵⁷

Regina (Banjaluka, 13. 4.1925 – logor Stara Gradiška, avgust 1942)

- kćerka trgovca Izraela i Hane.

Od 1935. do 1940. pohađala je Državnu nižu žensku realnu gimnaziju u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici Smail-age Čengića 57.³¹⁵⁸

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u ulici Pećine 57.³¹⁵⁹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođ. Baruh, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Regina Steinlauf, kćerka Izraela, stara 17 godina, učenica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice zaklana od ustaša avgusta 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi oštećena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,548.000. a po Gradskoj komisiji 1,440.000 dinara.³¹⁶⁰

Roza (Banjaluka, 25.8.1926 – logor Stara Gradiška, avgust 1942)

- kćerka trgovca Izraela i Hane.

Od 1938. do 1941. pohađala je Državnu žensku građansku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Ulici Smail-age Čengića 57.³¹⁶¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođ. Baruh, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Roza Steinlauf, kćerka Izraela, stara 16 godina, učenica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice zaklana od ustaša avgusta 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi oštećena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,548.000, a po Gradskoj komisiji 1,440.000 dinara.³¹⁶²

Fani–Fanika (Banjaluka, 1931 – logor Stara Gradiška, avgusta 1942)

- kćerka trgovca Izraela i Hane, učenica.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u ulici Pećine 57.³¹⁶³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođ. Baruh, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Fanika Steinlauf, kćerka Izraela, stara 12 godina, učenica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice zaklana od ustaša avgusta 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma

³¹⁵⁷ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

³¹⁵⁸ ARSBL, 608, 31–45

³¹⁵⁹ Popis broj 1, 2 i 3

³¹⁶⁰ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

³¹⁶¹ ARSBL, 608, 41–47

³¹⁶² ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

³¹⁶³ Popis broj 1, 2 i 3

koju bi oštećena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,548.000, a po Gradskoj komisiji 1,440.000 dinara.³¹⁶⁴

Herman (Čokovice, Galicija, 1882³¹⁶⁵ – ?, 1921/22)

- trgovac, u Banjaluci živi od 1901.

U zahtjevu upućenom Okružnoj oblasti u Banjaluci 24. decembra 1919. za izdavanje inozemne putovnice radi putovanja u Bohum i Prag radi obavljanja trgovačkih poslova, naveo je da je "vjere izraelske, stasa srednjeg, lica duguljastog, kose smeđe, očiju zelenih, usta i nosa pravilnih, te da nosi smeđi brk i dugu bradu".³¹⁶⁶

Dana 13. decembra 1907. registrovao je trgovinu dućanskom mješovitom robom i na ime poreza plaćao iznos od 300 kruna. Dana 4. novembra 1913. u dućanu Simona Herzlera u Gospodskoj otvorio je predstavništvo svoje radnje. Radnja je 9. avgusta 1914. preseljena na novu lokaciju.³¹⁶⁷ Od 29. aprila 1937. radnja je sa Bulevara kralja Aleksandra 2 preseljena na kućni broj 67. Radnja je 23. novembra 1942. brisana iz obrtnog registra.³¹⁶⁸

Dana 29. jula 1910. kod Okružnog suda u Banjaluci protokolisao je trgovinu mješovitom robom *Herman Steinlauf* sa sjedištem u Banjaluci. Poslije njegove smrti inokosna firma prerasla je u društvo *Herman Steinlauf, nasljednici*. Javni članovi i vlasnici društva postali su njegova supruga Fani i maloljetna djeca, Regina, Rahela, Lora, Leon, Sarah, Izrael, Kalman i Teodor Steinlauf.³¹⁶⁹

Udova Hermana Štajnlaufa, nastanjena u Bešlagića ulici 1 u Banjaluci, tražila je 14. maja 1941. od Stožernika u Banjaluci mjesečni prihod za sebe i petoro neopskrbljene djece. U radnji njenog pokojnog muža postavljen je komesar. Udovica nije imala nikakvih prihoda za život. Povjerenik radnje Vicković Alojzije bio je dužan da po nalogu stožernika iz utroška radnje udovi Hermana Štajnlaufa isplaćuje mjesečno 1.000 dinara počev od 14. juna 1941.³¹⁷⁰

Teofik Islamović, trgovački pomoćnik kod "Sonko odijela", tražio je 19. maja 1941. od stožernika u Banjaluci da mu odobri kupovinu jevrejske radnje Hermana Štajnlaufa *ili neke druge sporedne*. Kao kauciju, osim trgovačkog iskustva i trgovačke sposobnosti, nudio je nekretninu vrijednu 80–100.000 dinara.³¹⁷¹

Odobrenjem Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab. broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicima radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci nalazi se i udova Hermana Štajnlaufa, sa mjesečnom nagradom od 1.000 dinara. Nagrade *pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utroška u radnji*.³¹⁷²

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 3020/41, bez izvlaštenja vlasnika i revizione procjene, radnja je 10. jula 1941. prodana Abdulrezaku Tetariću za iznos od 100.000 kuna sa rokom otplate od tri godine.³¹⁷³

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Hermana Štajnlaufa i Miše Poljokana, koji se nisu nalazili u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, lokal u Ulici dr Ante Pavelića 34 i 36 izdat je Hrvatskoj krojačkoj zadruzi uz godišnju kiriju od 15.000 kuna. Upravitelj imovinom Hermana Štajnlaufa i Miše Poljokana nije evidentiran.³¹⁷⁴

³¹⁶⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.890/1945

³¹⁶⁵ Kao godina rođenja upisana je i 1880.

³¹⁶⁶ ARSBL, 4, AJ 29–71

³¹⁶⁷ ARSBL, Obrtni registar, broj 1.098/1907

³¹⁶⁸ ARSBL, Registar radnji, IV–1938/180

³¹⁶⁹ ARSBL, Registar inokosnih firmi, broj 1043; Registar društava, broj 458

³¹⁷⁰ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 60/1941

³¹⁷¹ Isto, broj 138/1941

³¹⁷² ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

³¹⁷³ ARSBL, 330–004–027, redni broj 15

³¹⁷⁴ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 52/1942

Subha Tetarić u prijavi upućenoj Okružnoj upravi narodnih dobara u Banjaluci avgusta 1945. navodi: *Moj muž Abdulrezak Tetarić, koji se sada nalazi u logoru u Drvaru, kupio je od uspostave NDH radnju "Herman Štajnlauf i sinovi" od tadašnjeg Ureda za ponovu u iznosu od 107.000 dinara. Roba se sastojala većinom od galanterije i tekstila. Radnja je u cjelosti isplaćena Napredkovoju zadrugi na račun Ureda za ponovu.*

*Radnja se nalazila u bivšoj Paveličevoj ulici u kući vlasnika Halidbega Džinića. Prilikom bombardovanja Banjaluke u maju i junu prošle godine, zgrada u kojoj se nalazila radnja, kao i sama radnja bile su uništene. Prilikom iskopavanja ruševina izvučen je jedan dio robe u vrijednosti od 500.000 dinara a koja je prebačena u zgradu u Bašagića ulici 5. Prilikom borbe prošle godine u septembru oko Kastela zgrada u Bašagića ulici je zapaljena i do temelja je izgorila... Nešto malo robe ostalo je u nus prostorijama koje su se nalazile pored kuće... Robu sam rasprodala da bi mogla da prehranim sebe i familiju.*³¹⁷⁵

Fani–Hani rođ. Steinlauf (Banjaluka, 1888 – logor Jasenovac, avgust 1942)

- kćerka Leona Steinlaufa, trgovkinja, udovica Hermana Steinlaufa.

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Fani Štajnlauf koja se ne nalazi u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, prizemlje kuće u ulici Pećina 57 iznajmljeno je Ivici Babiću uz godišnju kiriju od 4.200 kuna. Na prvom spratu kuće stanovao je vlasnik Izrael Štajnlauf uz godišnju kiriju od 3.600 kuna. Prizemlje kuće Fani Štajnlauf u Ulici doglavnika Ademage Mešića 1 izdato je Salihu Kušmiću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna. Na prvom spratu stanovala je, do iseljenja, Fani Štajnlauf. Njena kuća u Ulici Gazanferija bb izdata je Stojanu Prodanoviću uz godišnju kiriju od 6.000 kuna. Upravitelj imovinom bio je Ibrahim Katana.³¹⁷⁶

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici Ademage Mešića 1.³¹⁷⁷

Muharem Delić, podvornik ŽRO Banjaluka, tražio je 29. jula 1942. od Poreskog ureda u Banjaluci da mu se dodijeli stan u ulici Pećina 57 i namještaj Rene Montijas koji se nalazi u Arnaut–pašinoj ulici bb.³¹⁷⁸

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 17. septembra 1945. od strane Roze Hauer, kćerke Hermana Steinlaufa, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Fani Steinlauf, kćerka Leona, stara 50 godina, trgovkinja, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice uhapšena od ustaša i iz Banjaluke odvedena u nepoznato avgusta 1942. Suma koju bi oštećena privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,400.000, a po Gradskoj komisiji 360.000 dinara.³¹⁷⁹

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 426/46 i popisu koji je sačinila komisija Gradskog narodnog odbora, stoji da je ostaviteljica Fani rođ. Steinlauf iz Banjaluke umrla avgusta mjeseca 1942. u logoru Jasenovac i da njen imetak čine kuća sa dvorištem površine 198 m², kuća sa dvorištem u Teftedariji površine 200 m², vrt od 413 m² i kuća sa dvorištem površine 272 m². Ukupna vrijednosti imetka je 110.000 dinara. Nasljednicima imovine proglašeni su Roza rođ. Steinlauf, udata za Šalomona Hauera iz Sente i Salčika rođ. Steinlauf, udata Salom, iz Barija.³¹⁸⁰

Fani Steinlauf, rođena 1888. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³¹⁸¹

Regina (Banjaluka, 30.4.1908 – ?)

- kćerka trgovca Hermana i Fani, aškenaska Jevrejka.

³¹⁷⁵ ARSBL, 97, broj 541/1945

³¹⁷⁶ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 51/1942

³¹⁷⁷ Popis broj 1, 2 i 3.

³¹⁷⁸ ARSBL, 86, Poreski ured, broj 993/1942

³¹⁷⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.866/1945

³¹⁸⁰ ARSBL, 111, broj 34.214/1946

³¹⁸¹ [www.jusp–jasenovac.hr (7.11.2008)]

Od 1920. do 1922. pohađala je Rimokatoličku višu djevojačku školu *Marija Pomoćnica* u Banjaluci.³¹⁸²

Roza udata Hauer (Banjaluka, 16.11.1910 – ?)

- kćerka trgovca Hermana i Fani, aškenaska Jevrejka.

Od 1922. do 1924. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i živjela sa majkom u Gušića ulici 4.³¹⁸³

Uz prijavu ratne štete, podnijetu u Banjaluci 17. septembra 1945. od strane oštećene Roze Hauer rođ. Steinlauf, stare 30 godina, domaćice, sa stalnim boravištem u Banjaluci, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (dvije kuće, štala i šupa, pokućstvo i namještaj oštećeni bombardovanjem i, prilikom borbi, od strane ustaša,). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 83.000, a po Gradskoj komisiji 50.000 dinara.³¹⁸⁴

Imovina površine 410 m², suvlasništvo Štajnlauf Roze udate Hauer i Štajnlauf Salčike udate Salom je ekspropisana.³¹⁸⁵ Zemljište je iskorišćeno za izgradnju tranzitnog puta u Banjaluci. Novčana nadoknada za ekspropisano zemljište u iznosu od 114.500 dinara nije isplaćena suvlasnicima jer im je boravište nepoznato.³¹⁸⁶

Loti (Banjaluka, 16.11.1911 – ?)

- kćerka trgovca Hermana i Fani, aškenaska Jevrejka.

Od 1923. do 1924. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i živjela sa majkom u Gušića ulici 4.³¹⁸⁷

Leon (Banjaluka, 3.6.1914 – ?)

- sin trgovca Hermana i Fani, trgovački pomoćnik.

Završio IV razred gimnazije u Banjaluci.

Školske 1934/35. godine sa *vrlodobrim* uspjehom završio je IV razred Trgovačke škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod svoje majke Hani Štajnlauf u Ulici kralja Petra 47.³¹⁸⁸

Dana 11. marta 1940. priznato mu je državljanstvo Kraljevine Jugoslavije u kojoj je boravio od rođenja.³¹⁸⁹

Isidor (Banjaluka, 14.5.1917 – avgust 1941)

- sin pokojnog Hermana, trgovca, i majke Hani.

Završio je II razred gimnazije u Banjaluci. Školske 1934/1935. godine pohađao je IV razred Trgovačke škole u Banjaluci. Zanat je izučavao kod svoje majke Hani Štajnlauf u Ulici kralja Petra 47.³¹⁹⁰

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 17. septembra 1945. od strane Roze Hauer, kćerke Hermana Steinlaufa, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Izrael Steinlauf, sin Hermana, star 20 godina, učenik, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice uhapšen od ustaša avgusta 1941. i iz Banjaluke odveden u nepoznato. Suma koju bi oštećeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,920.000, a po Gradskoj komisiji 1,440.000 dinara.³¹⁹¹

³¹⁸² ARSBL, 608, 19

³¹⁸³ Isto, 21

³¹⁸⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.866/1945

³¹⁸⁵ Ko Banjaluke, ZK ul br 2802, dio kč 30/68 i 30/69

³¹⁸⁶ ARSBL, 114, 214/II–1958

³¹⁸⁷ ARSBL, 608, 21

³¹⁸⁸ ARSBL, 602, 10–39

³¹⁸⁹ ARSBL, 9, II–391

³¹⁹⁰ ARSBL, 602, 10–38

³¹⁹¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.866/1945

Karlo–Kalman (Banjaluka, 29.8.1919 – avgust 1942)

- sin trgovca Hermana i Fani, krojački naučnik.

Od 1932. do 1936. pohađao je Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovao kod roditelja u Bašagića ulici 1.³¹⁹²

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici Ademage Mešića 1.³¹⁹³

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 17. septembra 1945. od strane Roze Hauer, kćerke Hermana Steinlaufa, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Kalman Steinlauf, sin Hermana, star 18 godina, učenik, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice uhapšen od ustaša avgusta 1942. i iz Banjaluke odveden u nepoznato. Suma koju bi oštećeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,016.000, a po Gradskoj komisiji 1,440.000 dinara.³¹⁹⁴

Teodor (Banjaluka, 21.7.1921 – ?)

- sin trgovca Hermana i Fani.

Od 1933. do 1938. pohađao je Državnu građansku školu trgovačkog smjera u Banjaluci i stanovao kod roditelja u Bašagića ulici 1.³¹⁹⁵

David (Krakov, 1898 – logor, Njemačka, 30.7.1944)

- sin Leona Steinlaufa i Berte, oženjen Rozom Kapelman, trgovac.

Dana 8. jula 1937. od Uprave policije zatražio je dozvolu boravka, uz obrazloženje da na području Banjaluke boravi i radi 27 godina.³¹⁹⁶

Dana 4. jula 1928. na Bulevaru kralja Aleksandra 34 otvorio je trgovinu mješovitom i manufakturnom robom. U toku 1932. nad radnjom je otvoren postupak prinudnog poravnjanja van stečaja, u trajanju od šest mjeseci.³¹⁹⁷

Radnja je avgusta 1932. registrovana kao suvlasništvo Izraela i Davida Steinlaufa, a 25. novembra 1942. brisana je iz registra. Odluka o brisanju stavljena je van snage 18. avgusta 1945.³¹⁹⁸

Odobrenjem Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku, Kab. broj 2.476/41 od 17. juna 1941, naređeno je da *povjerenici jevrejskih radnji daju Jevrejima, bivšim vlasnicma radnji koji pomažu u istim kao pomoćnici, nagrade mjesečno*. Među jedanaest Jevreja bivših vlasnika radnji u Banjaluci, nalazi se i David Štajnlauf, sa mjesečnom nagradom od 500 dinara. Nagrade *pripadaju imenovanim od početka juna pa do dalje naredbe, a isplaćivaće ih povjerenici od dobivenog utrška u radnji*.³¹⁹⁹

Odlukom Ustaškog stožera i povjereništva za bivšu Vrbasku banovinu broj 2.941/41, bez izvlačenja vlasnika i revizione procjene, radnja *Izrael i David Steinlauf* prodana je 1. jula 1941. Hrvatskoj konzumnoj zadruzi s.o.j. za iznos od 1,100.000 kuna sa rokom otplate od dvije godine.³²⁰⁰

Evidentiran je na spisku uhapšenih Jevreja koji su bili određeni za transport u koncentracioni logor, koji je 29. jula 1941. sačinilo Ravnateljstvo ustaškog redarstva, a potpisao nadzornik Ustaškog redarstva za bivšu Vrbasku banovinu Ozren Kvaternik.³²⁰¹

Ubijen je 30. jula 1944. u nekom od koncentracionih logora u Njemačkoj.³²⁰²

³¹⁹² ARSBL, 608, 28–30

³¹⁹³ Popis broj 1, 2 i 3

³¹⁹⁴ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.866/1945

³¹⁹⁵ ARSBL, 608, 28–36

³¹⁹⁶ ARSBL, 9, II AJ 23–325

³¹⁹⁷ ARSBL, 23, AJ 44–4; Registar radnji, II–1932/159

³¹⁹⁸ ARSBL, Registar radnji, II–1938/325

³¹⁹⁹ ARSBL, USPBVBBL, Kabinetski spisi, Kab broj 2.476/1941

³²⁰⁰ ARSBL, 330–004–027, redni broj 18

³²⁰¹ ARSBL, fotokopija, Vojnoistorijski institut, gr. reg. 12/2, k. 169

³²⁰² Sreski sud Banjaluka, R– 271/48 i 111, broj 24.090/1948

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane Roze Steinlauf rođ. Baruh, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je David Steinlauf, sin Leona, star 44 godine, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice iz Banjaluke odveden od ustaša avgusta 1941. Suma koju bi oštećeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,920.000, a po Gradskoj komisiji 576.000 dinara.

David Steinlauf izdržavao je suprugu Rozu Steinlauf rođ. Baruh, staru 45 godina, trgovkinju, sa boravištem u Banjaluci, i kćerku Bertu Steinlauf, staru 16 godina, učenicu, sa boravištem u Banjaluci. Suma koju bi potrošio za njihovo istraživanje po podnosiocu zahtjeva iznosi 552.000, a po Gradskoj komisiji 575.000 dinara.³²⁰³

Roza rođ. Baruh

U prijavi ratne štete podnijetoj u Banjaluci 10. septembra 1945. od strane oštećene Roze Steinlauf rođ. Baruh, stare 45 godina, trgovkinje, iz Banjaluke, stoji da su joj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (kuća u Banjaluci na Bulevaru kralja Aleksandra 36 oštećena, pokućstvo, namještaj i roba iz dućana oduzeti). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 4,347.100, a po Gradskoj komisiji 1,200.000 dinara.³²⁰⁴

Karlo (Cikovice, Krakov, 1878 – ?)

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Mađarsku, Rumuniju i Njemačku, gdje putuje radi obavljanja porodičnih i trgovačkih poslova, upućenoj 21. aprila 1921. Kotarskom uredu u Bosanskom Novom, naveo je da je "stasa srednjeg, lica okruglog, kose i očiju smeđih, nosa i usta naravnih".³²⁰⁵

Irma (Hatvan, 1890 – ?)

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Mađarsku, Rumuniju i Njemačku, gdje putuje radi obavljanja porodičnih poslova, upućenoj 21. aprila 1921. Kotarskom uredu u Bosanskom Novom, navela je da je "stasa visokog, lica duguljastog, kose smeđe, očiju plavih, nosa i usta naravnih".³²⁰⁶

³²⁰³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.145/1945

³²⁰⁴ Isto, broj 2.145/1945

³²⁰⁵ ARSBL, 4, AJ 30– 83 i 5 – Evidencija izdatih pasoša (1919–1921), redni broj 202, 539

³²⁰⁶ Isto, redni broj 201, 540

Armin dr (Budimpešta, 16.2.1875 – ?)

- stomatolog, zavičajan u Maglaju, oženjen Paulom rođ. Roth, sa kojom je stekao sinove Vilija i Ericha i kćerku Gertrudu. Vili je uoči Drugog svjetskog rata izbjegao u Italiju.

Dana 18. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnio je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč.³²⁰⁸

Posjedovao je porodičnu kuću u Ulici fra Grge Martića, odmah do kuće Leona Poljokana. Na spratu su bila dva stana, od kojih je jedan pretvoren u zubarsku ordinaciju. Ovu su kuću prodali Kostu Dimitrijeviću i oko 1930. podigli novu kod željezničke stanice, u susjedstvu dr Herzmana.³²⁰⁹

Na području koje je 10. aprila 1941. pripojeno NDH živi od 1890.

Od 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici dr Draganovića 2.³²¹⁰

Državna riznica, Odjel za državnu imovinu, navjere i dugove, Ured za podržavljeni imetak, pod brojem T 1.757/42 od 21. septembra 1942, tražio je od Poreskog ureda u Banjaluci da talijanskom vicekonzulatu u Banjaluci, "Fasciu" i drugim talijanskim institucijama dodijeli na korišćenje zgradu iseljenog dr Steve Moljevića u Ulici dr Viktora Gutića 3 ili zgradu dr Šterna u Ulici dr Krunoslava Draganovića 2. Poreski ured je u odgovoru naveo da zgradu dr Moljevića koriste privatnik Ivan Čorić, ravnatelj Trgovačke akademije Rudolf Stubnija, Ustaški logor, Hrvatsko križarsko društvo i Čeliković Luka, a zgradu dr Šterna dr Viktor Vindakijević. U odgovoru se dalje navodi da za korisnike ovih zgrada nema mogućnosti za iznalaženje bilo kakvog drugog stana, ni za kraće ni za duže vrijeme.³²¹¹

Poreski ured Banjaluka, po nalogu Ureda za podržavljeni imetak Državne riznice u Zagrebu, otkazao je korišćenje stana dr Viktoru Vindakijeviću, ljekaru u Higijenskom zavodu u Banjaluci, zaključno sa 15. novembrom 1942. Za izvršenje ovog rješenja zadužen je Sreski sud u Banjaluci. U prigovoru upućenom ovom sudu dr Viktor Vindakijević, između ostalog, navodi da je *pripadnik hrvatskog domobranstva...* i da je stan dobio *od općeg ministra dr Oskara Turine rješenjem broj 386/taj od 13. avgusta 1942, pa kako je taj stan bio određen za Ministrov kabinet, to je samo on ovlašćen da mi stan otkáže.*³²¹²

U prijavi (obrazac 2) koju je 4. jula 1945. podnio Okružnoj upravi narodnih dobara u Banjaluci, Milan Kovačević, viši računski inspektor kod Finansijskog odjeljenja Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Banjaluka, navodi:

- da posjeduje određene stvari dr Armina Šterna, zubara iz Banjaluke... *iseljenog Židova*, koje je kupio od Državne riznice u Zagrebu,
- da je posljednjih 10 godina živio u stanu dr Armina Šterna,
- da mu je mjesto boravka dr Šterna nepoznato,
- da se Vili, sin dr Armina Šterna, prema nekim izvorima nalazi u Alžiru kao dobrovoljac u francuskoj vojsci.³²¹³

U prijavi ratne štete podnijetoj 22. septembra 1945. od strane Uprave narodnih dobara u Banjaluci, kao zastupnika oštećenog dr Armina Šterna, koji je imao stalno boravište u Banjaluci, Draganovićeve ulica 2, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada na sprat u blizini žandarmerijske kasarne oštećena bombardovanjem). Ukupna šteta, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 77.800 dinara.³²¹⁴

³²⁰⁷ Ovo se prezime pisalo i kao Štern.

³²⁰⁸ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 510/1921

³²⁰⁹ ARSBL, Kazivanje Mire Kesić

³²¹⁰ Popis broj 1, 2. i 3

³²¹¹ ARSBL, 84, Porski ured, broj 1.227/1942

³²¹² Isto, broj 1.825/1942

³²¹³ ARSBL, 97, broj 689/1945

³²¹⁴ ARSBL, 111, KRŠBL, broj 1.602/1945

U uvjerenju Gradskog narodnog odbora u Banjaluci od 19. oktobra 1946. navodi se da su dr Armin Stern i njegova supruga Paula rođ. Roth, kao Jevreji, odvedeni neutvrđenog dana 1942. od ustaša i *do danas se za njih ništa ne zna.*³²¹⁵

Na upit Gradskog povjereništva u Banjaluci, Zemaljska komisija BiH za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, aktom od 22. oktobra 1946, odgovara da su dr Armin Štern i njegova supruga Paula zavedeni u registre žrtava ratnih zločina okupatora i njegovih pomagača kao *lica odvedena i nestala.*³²¹⁶

Paula rođ. Roth (Petrovic, Čehoslovačka, 28.2.1888 – logor, 1942)

- domaćica, zavičajna u Maglaju, supruga dr Armina Sterna.

Dana 18. maja 1921. Okružnoj oblasti Banjaluka podnijela je zahtjev za izdavanje putovnice za Beč, gdje je putovala sa suprugom.³²¹⁷

Na području koje je 10. aprila 1941. pripojeno NDH, živi od 1890. a 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Draganovića 2. Posjedovala je kuću vrijednu 400.000 kuna.³²¹⁸

Odlukom Sreskog suda u Banjaluci broj R. 249/47 od 25. jula 1947, nekretnine iza umrle Paule Stern rođ. Roth, supruge dr Armina Sterna, koja je umrla "nenaravnom smrću u logoru", predate su u posjed i slobodno raspolaganje nasljedniku Viliju Sternu iz Zagreba, putem punomoćnika Ladislava Sterna iz Zagreba, Ulica Breščanskog 8.³²¹⁹

Vili Armina Stern, činovnik u Haifi, Palestina, jugoslovenski državljanin zavičajan u Banjaluci, zastupan po opunomoćenom rođaku Ladislavu Sternu iz Zagreba, tražio je prenos dijela nekretnina koje je naslijedio bez oporuke iza svoje u "1942. preminule majke Paule Štern rođ. Rot". Zaključkom Sreskog suda u Banjaluci broj O: 4/47 od 12. septembra 1947, utvrđeno je da predmetnu imovinu čine kuća i okućnica u Radičevića ulici 2 u Banjaluci, površine 770 m².³²²⁰

Gertruda dr (Banjaluka, 5.7.1912 – Rebrovac, Banjaluka, 27.8.1942)

- kćerka dr Armina Sterna i Paule rođ Roth.

Maturirala je na Realnoj gimnaziji u Banjaluci 10–20. juna 1931. i bila oslobođena usmenog dijela ispita. Školske 1930/31. godine na gimnazijskim priredbama i zabavama svirala je klavir.³²²¹

Radila je kao ljekar u Higijenskom zavodu u Banjaluci. Januara 1942. otišla je u partizane.

U jutarnjem prijavku o stanju za 9. avgusta 1942, sačinjenom od oružničkog stožernog narednika Ivana Majstorovića, nadzornika zatvora *Crna kuća*, tajni broj 1893/42, stoji da su *u jutru predani u sudski zatvor slijedeći pritvorenici: 1. Stanišljević Piljo, 2. Cikota Mira, 3. dr Stern Gertruda, 4. Topić Atif, i 5. dr Ishan Zukanović. Molim da se brišu iz Iskaza sa operacionog područja.*³²²²

U zapisniku o saslušanju Gertrude Štern, sačinjenom 19. jula 1942. u Banjaluci u zatvoru *Crna kuća*, osim njenog imena i prezimena, datuma i mjesta rođenja, zavičajnosti i imena roditelja, stoji: *vjere židovske, neudata, posjeduje kuću u vrijednosti 100.000 kuna, navodno nekažnjavana, stan u Pecije Petrovića 2.*

Gertruda kaže: *Gimnaziju sam završila u Banjaluci, dok sam medicinski fakultet u Beogradu. Nakon svršenih studija sam stažirala godinu dana u Beogradu. Onda sam bila 3*

³²¹⁵ ATRSBL, 111, broj 25.439/1946

³²¹⁶ Isto

³²¹⁷ ARSBL, 18, Evidencija izdatih putnih isprava, broj 51.119/21

³²¹⁸ Popis broj 1, 2. i 3

³²¹⁹ ARSBL, 111, 44.013/1947

³²²⁰ ARSBL, 111, Ugovori, Š–25

³²²¹ AJ, Fond 66/SN, fasc.7; XXXVI izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

³²²² ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 26/13–1, K 171b

mjeseca na zubnoj klinici i tek po osnutku NDH došla sam u Banjaluku i radila sam besplatno na Državnoj bolnici. Ovdje sam se družila sa dr Perovićkom i dr Suzanom Čanji³²²³...

Govorila je i o komunistima u Državnoj bolnici, o KAB-u kao komunistički orijentisanom klubu i o odlasku i boravku u partizanima.

Sa Jelenom i Dušankom Perović krenula je u šumu. Kod mlina u Gornjem šeheru veza (mladić) ih je odvela u Dankovu kuću³²²⁴. Po dobijanju partizanske propusnice odvedene su od četiri naoružana lica u Ponir, a nakon nekoliko sati odatle su sa oružanom pratnjom otišle u Agino selo. Tu su ostale do 7. februara 1942, kada krenule u selo Krmine, gdje je ranjen ležao Drago Mažar. Liječila je Dragu do Uskrša i onda ga odvela u bolnicu na Čemernici, a potom se vratila u Agino Selo. Nakon nekoliko dana, po naređenju komandanta Danka upućena je u bolnicu na Borju. Na putu se zaustavila u Skender Vakufu i tamo dobila naređenje o postavljenju za trupnog ljekara udarnog bataljona. Sa ovim bataljonom prešla je u selo Vijačane, gdje je liječila 40-ak bolesnika, među kojima i Milana Radmana. U Vijačanima je ostala skoro dvije sedmice. Iz Vijačana je preko Vrbasa i Badvina sa udarnim bataljonom stigla u Strigovo, gdje su ponovo zatekli oko 40 ranjenika. U Strigovu je ostala do 15. juna, kada je došla naredba o povlačenju bataljona prema selu Poglačevu, a nakon dva dana, dalje prema Kozari.

Doktorica Štern se sa ranjenicima uputila za Podgradce. Po okolnim selima, Jablanici, Rakovici i Vojskovi, obilazila je ranjenike. Iz Podgradaca, prateći 12 ranjenih i bolesnih partizana, sa partizanskim jedinicama povukla se na Kozaru. Tamo je vidjela sve partizanske bataljone i pojedine komandante (Šošu Mažara, Čoče Crnogorca, Stanka Milića, Milka Pekića i dr.) i političke komesare. Pet dana prije hapšenja, 15. jula 1942, preobukla se u ciganske haljine, misleći da će se održati u selu ili da će se prebaciti preko Save. Namjeravala je da ode na Psunj. Međutim, u selu Gašice uhapšena je od Nijemaca i zajedno sa seljacima odvedena u logor Stara Gradiška.

U toku ispitivanja govorila je i o dobijanju cigareta, naočala i novca od kuće. U nastavku saslušanja, 13. avgusta 1942, govorila je o dopremanju lijeka streptazol iz apoteke *Bramer* u Banjaluci i o neuspješnom pokušaju da dobije šinu potrebnu za liječenje Drage Mažara.

Ispitivanje dr Gertrude Štern vršio je Hajdarević.³²²⁵

U dopisu Župske redarstvene oblasti u Banjaluci, taj. broj 1.893/42 od 8. avgusta 1942, upućenom Državnom tužiteljstvu Pokretnog prijekog suda u Banjaluci, koji je sačinio upravitelj redarstva dr Ivo Gromss, stoji:

Njemačka Kampfgruppe Westbosnien Abt.I.c. ustupila je ovoj oblasti upućene partizane Miru Cikotu, suprugu sudca iz Prijedora, Atifa Topića, medicinara iz Bosanske Gradiške, dr Ihsana Zukanovića, liječnika državne bolnice iz Banjaluke, dr Gertrudu Štern iz Banjaluke i Pilju Stanišljevića iz Turjaka. Svi navedeni pozatvarani su i pohvatani prigodom zadnje operacije Hrvatske i Njemačke vojske na Kozari-planini.

Prijava protiv njima nije dostavljena, ali je notorna činjenica da su svi navedeni pristupili u partizanske redove, aktivno učestvujući i pomažući partizanske bande, kao njihovi članovi.

*Njemačka Kampfgruppe moli da se glavne rasprave održe čim prije i da joj se po rješenju rasprave pošalje ovjereni prepis osude. Sa prijavom provode se u sudski zatvor gore navedene osobe.*³²²⁶

³²²³ Odlukom Ureda I Ustaške nadzorne službe od 29. septembra 1942. određeno je da se ljekar dr Suzana Čanji pošalje u sabirni logor. Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka uputilo je dr Suzanu Čanji 16. oktobra 1942. u Staru Gradišku.

³²²⁴ Danko Mitrov (Koprivnica, 14.3.1919 – jul 1942)

³²²⁵ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 18/11-3, K 171b; Josip Hajdarević, nadstojnik Političkog odsjeka Sabirnog logora Stara Gradiška u ljeto 1942.

³²²⁶ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 39/6-4 K,164

U zapisniku o saslušanju Mirka Pavičića, člana Vijeća Pokretnog prijekog suda u Banjaluci, sačinjenom 27. avgusta 1942. u Župskom redarstvenom ravnateljstvu Banjaluka od predstojnika dr Ive Gromssa, stoji da je: *rješenjem Pokretnog prijekog suda u Banjaluci broj PPS 167/42 određeno da ja prisustvujem izvršenju smrtne kazne nad Atifom Topićem, dr Zukanovićem i dr Gertrudom Štern. Rješenjem je određeno da će se smrtna kazna izvršiti 27. avgusta 1942. u 8 sati prije podne.*

Strijeljanju je prisustvovao i Bećir Omerćehajić, zapovjednik IV redarstvene stražarnice, čija je dužnost bila održavanje reda i mira na strelištu na Rebrovcu. I on je, istog dana kada i Pavičić, bio saslušan u Župskom redarstvenom ravnateljstvu.

Pokop strijeljanih izvršilo je Gradsko poglavarstvo, a odvoz leševa na ukop vozar Ahmet Litrčić. Dr Gertruda Štern je sahranjena na Rebrovačkom groblju, a Atif Topić i dr Zukanović po vjerskom običaju na groblju Stupnica. Ovo je bio izuzetak i zbog toga je Ravnateljstvo i pokrenulo istragu.

Pored Mirka Pavičića i Bećira Omerćehajića, 27. avgusta saslušan je i Ahmet Sarač, gostioničar, brat supruge Atifa Topića. Zajedno sa Salihom Višićem, bratom supruge dr Zukanovića, on je od gradskih vlasti tražio odobrenje da se strijeljani Topić i Zukanović sahrane po vjerskom običaju.

Sljedećeg dana u Ravnateljstvu je saslušan i Ferdo Stilinović, predsjednik Sudbenog stola u Banjaluci.³²²⁷

U Izvještaju *Alkara*³²²⁸ o komunističkoj organizaciji u Banjaluci do 10. aprila 1941, između ostalog, u poglavlju III stoji: *Bojeći se represalija, odmah nakon objave rata od strane sila Trojnog pakta, viđeniji su komunisti počeli su bježati u šumu... a među njima i dr Gertruda Stern koja je uhvaćena i streljana po presudi pokretnog prijekog suda Banjaluka...*

Za odbjegli dr Gertrudu Štern *Alkar* navodi da je rođena 1912, *kćer Armina i Paule, braća Erich (ubijen), otac i majka u sabirnom ligoru, stan u dr Draganića ulici (navedena je strijeljana po presudi pokretnog prijekog suda u Banjaluci kolovoza 1942. pošto je uhvaćena po našim oružanim snagama).*³²²⁹

Erich (Banjaluka, 15.2.1916 – 1942)

- sin dr Armina Sterna i Paule rođ. Roth.

Polagao je maturu na Realnoj gimnaziji u Banjaluci 13–27. juna 1934. i 12–23. juna 1935.³²³⁰ Po završetku gimnazije studirao je tehniku na Univerzitetu u Beogradu. Uživao je reputaciju dobrog matematičara.

U toku 1940, kao student tehnike, Upravi policije u Banjaluci podnio je molbu za promjenu prezimena u Nedić, Ilić ili Šarić.³²³¹

Sa sestrom Gertrudom je otišao u partizane januara 1942. Ubijen je u četničkom puču 1942.³²³²

U Popisu građana Banjaluke koji su se odmetnuli u šumu, sačinjenom od upravitelja Župske redarstvene oblasti u Banjaluci dr Ive Gromssa, pod brojem 33 evidentirana je dr Gertruda Štern. Popis je pod tajnim brojem 1.619/42 upućen 20. jula 1942. Zaštitnom redarstvu u Banjaluci.³²³³

Uvjerenjem Gradskog narodnog odbora u Banjaluci od 19. oktobra 1946. potvrđeno je da su Erih Štern i dr Gertruda Štern dobrovoljno otišli u partizane 1942, te da je Erih Štern uhvaćen i strijeljan od četnika, a dr Gertruda Stern zarobljena i od ustaša javno strijeljana u Banjaluci.

³²²⁷ Isto, 37/4–3, 4, 5, 6, K 162

³²²⁸ Vidi: dr Margita Herzl

³²²⁹ ARSBL, 330–001–071

³²³⁰ Godišnji izvještaji Realne gimnazije u Banjaluci za 1933/1934. i 1934/1935.

³²³¹ *Vrbaske novine*, broj 1743/1940; ARSBL, 18, broj 15.273/1940.

³²³² ARSBL, ZMG, Kazivanje Slavka Odića; Slavko Odić, *Junski dani u Banjaluci*, Srednja Bosna u NOB– u, knjiga 1; *Banjaluka u radničkom pokretu i NOB*, Zbornik sjećanja, knjiga druga, Banjaluka 1985, str. 268

³²³³ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 9/3–3 i 11, K 165 i 41/1–2, K 164

Zemaljska komisija BiH za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača je 22. oktobra 1946. potvrdila Gradskom povjereništvu Banjaluka da su Erih i dr Gertruda Štern zavedeni u registar kao poginuli pripadnici NOV odnosno POJ.³²³⁴

Karlo

Godine 1911. poglavar Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu premjestio je askulanta Karla Sterna iz Kotarskog suda u Srebrenici u Kotarski sud u Banjaluci.³²³⁵

Daniel (1869 – ?)

- trgovac iz Prijedora, oženjen Bukazom.

Okružni sud u Banjaluci je 5. decembra 1936. unio u registar društava trgovinu gvoždem, mješovitom i špecerajskom robom i poljorivrednim potrepštinama *Daniel Štern i sinovi* sa sjedištem u Prijedoru, trgovinu gvoždem, mješovitom i špecerajskom robom i poljorivrednim potrepštinama. Njeni javni članovi bili su Danijel, Oskar i David Štern. Društveni odnos započeo je 14. marta 1935.³²³⁶

Firma *Danijel Štern i sin* podnijela je 30. aprila 1941. Povjereništvu Ustaškog stožera u Prijedoru molbu u kojoj stoji: *Molimo da nam se odobri za izdržavanje naših dviju obitelji slijedeće plaće:*

1. obitelj

Daniel Štern, star 72 godine, suvlasnik tvrtke, 3.000 dinara, isti je star čovjek.

Bukaza Štern, stara 62 godine, njegova žena... boluje od srca, za iznos od 1.600 dinara.

David Štern, star 26 godina, njegov sin, suvlasnik tvrtke, u radnji je stalno zaposlen, za 2.500 dinara.

2. obitelj

Oskar Štern, star 37 godina, suvlasnik tvrtke, u radnji stalno zaposlen, za 2.500 dinara.

Ilonka Štern, stara 24 godine, njegova žena, za 1.300 dinara

Danko Štern, star 2 godine, njegov sin, za 500 dinara.

Za izdržavanje dvaju naučnika, Stipe Matanovića od 15 godina i Dušana Zorića, star 16 godina, za po 800 dinara.

*Molba je odbačena kao bezpredmetna.*³²³⁷

Bukaza rođ. Mevorah (1879 – logor Jasenovac 1943)

- domaćica iz Prijedora, supruga Danijela Šterna, Jevrejka.

Kotarska oblast u Prijedoru, pod brojem T. 224/1942 od 3. januara 1942, dostavila je Župskom redarstvu u Banjaluci *Izkaz osoba koje se kao sklone komunizmu predlažu na prisilan boravak u sabirnim logorima*. Osim njih, predloženo je da se u logor stave i Jevreja. Pod rednim brojem 7 evidentirani su Oskarovi roditelji i njihovih četvoro djece.

Bukaza Štern je posjedovala kuću u Prijedoru. Njen sin David tražio je povrat imovine i Odlukom Sreskog suda Prijedor, broj R–191/46, kuća je vraćena njegovoj pokojnoj majci. Nakon sprovedenog ostavinskog postupka kuća je postala vlasništvo Davida Šterna. On je kuću 1946. prodao Sreskom zadružnom savezu u Prijedoru.³²³⁸

Sreski sud u Prijedoru, na zahtjev Davida Šterna, sina Danijela, iz Prijedora, pod brojem R–190/1946, poveo je 23. maja 1946. postupak za proglašenje mrtvom njegove majke

³²³⁴ ATRSBL, 111, broj 25.439/1946

³²³⁵ *Sarajevski list*, broj 149/1911

³²³⁶ ARSBL, Registar društava, broj F– 109/1935–8, str. 3.052

³²³⁷ ARSBL, USPVBBL, Nazorništvo povjerenika, broj 37/1941

³²³⁸ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

Bukaze Štern rođ. Mevorah, koju su u junu 1942. ustaše odvele u zatvor u Banjaluci, a potom u logor Stara Gradiška i Jasenovac.³²³⁹

Na Popisu osoba koje imaju nekretnine na područje Prijedora evidentirana je Bukaza Štern, nepoznatog boravka, jugoslovenska Jevrejka. Po završetku Drugog svjetskog rata zemljište je bilo pod državnom upravom.³²⁴⁰

Bukaza Stern, kćerka Jakova, rođena 1879. u Prijedoru, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.³²⁴¹

Oskar (Prijedor, 1904 – logor Jasenovac, 1943)

- sin Danijela, Jevrej iz Prijedora.

Kotarska oblast u Prijedoru, pod brojem T. 224/1942 od 3. januara 1942, dostavila je Župskom redarstvu u Banjaluci *Izkaz osoba koje se kao sklone komunizmu predlažu na prisilan boravak u sabirnim logorima*. Osim njih, predloženo je da se u logor stave i Jevreji. Pod rednim brojem 7 evidentirani su Oskarovi roditelji i njihovih četvoro djece.

Zajedno sa suprugom Ilonkom uhapšen je od njemačke vojske 6. jula 1942. kod Palančišta, srez Prijedor.³²⁴²

Od 9. jula 1942. kao njemački zarobljenik bio je zatvoren u *Crnoj kući*. U logor je interniran 7. avgusta 1942.³²⁴³

Zaštitno redarstvo za grad Banjaluku i Veliku župu Sana i Luka, pod tajnim brojem 72942, uputilo je 2. avgusta 1942. zapovjedniku redarstvenog zatvora *Crna kuća* u Banjaluci izvještaj da će se 7. avgusta uputiti u logor sljedeći Jevreji: David, Rena i Blanka Kabiljo, Šandor i Rena Erlich, Josip i Riv(f)ka Papo, Jakob Reich, Sabataj i Luna Levi, Oskar i Ilonka Štern i Malamed Jakov. Jevreje zatočene u *Crnoj kući* Redarstvu je predala njemačka vlast.³²⁴⁴

Kotarska oblast u Prijedoru je 26. februara 1943. pod brojem 1.546/43 uputila Zaštitnom redarstvu Banjaluka Popis porodica za opštine Prijedor, Palančište i Ćela koje imaju članova odbjeglih u partizane. Na popisu su evidentirani:

- Oskar Štern, star 35 godina, odbjegao,
- David Štern, star 28 godina, odbjegao,
- mati Bukaza, stara 63 godine i
- otac Danijel, star 75 godina, u logoru.³²⁴⁵

Sreski sud u Prijedoru, na zahtjev Ernestine Rozenrauh rođ. Laslo iz Sarajeva, sestre Ilonke udate Štern, pokrenuo je 14. januara 1947. postupak proglašenja mrtvim Osakara, Ilonke i Danijela Šterna.

Oskar i njegova supruga Ilonka Štern odvedeni su juna 1942. u Jasenovac, a Danijel Štern avgusta 1942. u logor Stara Gradiška.³²⁴⁶

Oskar Stern, sin Danijela, rođen 1904. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.³²⁴⁷

Ilonka rođ. Laszlo (1915 – logor Jasenovac, avgusta 1942)

- supruga Oskara Šterna, Jevrejka iz Prijedora.

Bila je u šumi (partizanima). Zajedno sa suprugom Oskarom uhapšena je od njemačke vojske 6. jula 1942. kod Palančišta, srez Prijedor.³²⁴⁸

³²³⁹ Službeni list NRBiH, broj 24/1946

³²⁴⁰ ARSBL, 330-004-026, redni broj 6

³²⁴¹ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³²⁴² ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8-2, K 162

³²⁴³ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika, broj 138

³²⁴⁴ ARSBL, kopija, MNO, FNRJ, VII, Arhiva narodnooslobodilač rata, 40/15-12, K 171a

³²⁴⁵ Isto, 38/15-1, K 171a

³²⁴⁶ Službeni list NRBiH, broj 4/1947

³²⁴⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³²⁴⁸ ARSBL, kopija, MNO FNRJ, Arhiva narodnooslobodilačkog rata, 48/8-2, K 162

Ilonka Stern bila je zatvorenik župske Redarstvene oblasti u Banjaluci jula–avgusta 1942. U zatvor *Crna kuća* dovedena je kao njemački zatvorenik 9. jula 1942. U logor je internirana 6. avgusta 1942.³²⁴⁹

Avgusta 1942. zajedno sa suprugom Oskarom internirana je u logor u Jasenovcu, a njihov sin Danijel je avgusta iste godine iz Prijedora interniran u logor Stara Gradiška.³²⁵⁰

Ilonka Stern rođ. Laszlo, kćerka Hermana, rođena 1918. u Banjaluci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.³²⁵¹

Danijel–Danko (Prijedor, 1939 – logor Stara Gradiška, 1942)

- sin Oskara i Ilonke rođ. Laszlo. Jevrej iz Prijedora.

Danijel Stern, sin Oskara, rođen 1939. u Prijedoru, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.³²⁵²

Rašela (Prijedor, 14.12.1905 – logor Jasenovac, 1943)

- kći Danijela, trgovca u Prijedoru, Avdagića ulica 25, vjere jevrejske.

U vremenu 1921–23. pohađala je i završila III i IV razred Niže gimnazije u Prijedoru.³²⁵³

Dana 1. novembra 1928. od Sreskog načelstva u Prijedoru tražila je izdavanje putne isprave za Italiju, Austriju i Švajcarsku, gdje putuje u posjetu porodici. U molbi navodi da je "stasa srednjeg, lica oblog, kose plave a očiju sivih, nosa i usta naravnih". Molbi je udovoljeno 9. novembra 1928.³²⁵⁴

Rašela Stern, kćerka Danijela, rođena 1905. u Prijedoru, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1943. u logoru Jasenovac.³²⁵⁵

Rašela Štern

Jakov (Prijedor, 1.3. 1908 – ?)

- sin Danijela, trgovca iz Prijedora, Avdagića ulica 25, Jevrej.

Školske 1919/20. godine završio je prvi razred Gimnazije u Banjaluci. Drugi i treći razred gimnazije pohađao je i završio u Prijedoru 1920–23. U Sarajevu je školske 1923/24. godine završio četvrti razred gimnazije. Nakon toga se vratio u Banjaluku, gdje je 1924–27. završio peti, šesti i sedmi razred u gimnazije. Pismeni dio maturalnog ispita položio je 14–18. juna, a usmeni 20–26. juna 1927.³²⁵⁶

David (Prijedor, 3.9. 1915 – ?)

- sin Danijela, trgovca u Prijedoru, Kralja Petra ulica 25, vjere Mojsijeve.

Završio je osnovnu školu u Prijedoru. U vremenu 1926–30. pohađao je i završio Nižu gimnaziju u Prijedoru. Dana 20. juna 1930. oslobođen je polaganja nižeg tečajnog ispita. Redovno je plaćao taksu u fond za zdravstvenu zaštitu učenika.³²⁵⁷

Moritz

- trgovac, registrovao je 29. juna 1901. trgovinu u Derventi. Trgovina je 10. juna 1915. prešla u vlasništvo Regine Štern.³²⁵⁸

³²⁴⁹ ARSBL, 77, Evidencije zatvorenika, broj 110

³²⁵⁰ *Službeni list NRBiH*, broj 4/1947

³²⁵¹ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³²⁵² Isto

³²⁵³ ARSBL, DNRGP, Glavni katalog, 1921–22/18 i 1922–23/13

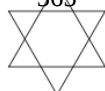
³²⁵⁴ ARSBL, 5, AJ 8–1.094

³²⁵⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³²⁵⁶ ARSBL, kopija, AJ 66, 661, 1122; ARSBL, NRG, Glavni katalog 1921–22/25

³²⁵⁷ ARSBL, NRG, Upisnice 1926–27/35, 1927–28/38; 1928–29/23 i 1929–30/26

³²⁵⁸ ARSBL, 23, Registar inokosnih firmi, broj 3.141/gr, str. 412

Josip (Žalkef, Poljska. 1863 – ?)

- veterinarski inspektor u penziji, oženjen Sarom rođ. Braun, sa kojom je stekao kćeri Haniju i Sarinu i sina Marcela.

Sara–Sali Stockhammer je nasljednica dr Izidora Brauna, ljekara iz Gradačca, zavičajnog u Lavovu (Galicija), koji je umro na putovanju željeznicom 19. avgusta 1911.³²⁶⁰

Do 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 7d.³²⁶¹

Hanija Bijelić rođ. Stockhammer (Lavov, 7.3.1890 – logor Jasenovac, 7.8.1942)

- domaćica, kći Josipa Stockhammera i Sare rođ. Braun, supruga dr Mile S. Bijelića.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 7d.³²⁶²

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci preuzeo je 2. januara 1942. nadzor nad kućom u Aleji kralja Krešimira 7d, vlasništvo Hanije Bijelić, koja se nije nalazila u Banjaluci. Prizemlje kuće izdato je pod zakup Anti Brkljačiću uz godišnju rentu od 13.200 kuna i Lujzi Lipovac uz godišnju rentu od 4.800 kuna. Do odlaska iz Banjaluke Hanija Bijelić živjela je na spratu svoje kuće. Upravitelj njenom imovinom bio je Bego Šehović.³²⁶³

Na zahtjev Sabine Laslo Okružna uprava narodnih dobara odobrila je predaju, upotrebu i čuvanje stvari njene sestre Hanije Bijelić koja je 1942, zajedno sa sinom Slavkom, deportovana u logor Stara Gradiška.

Stan i stvari u stanu u bivšoj Krešimirovoj 7d u Banjaluci koristio je inž. Dževad Gluhbegović, činovnik Hipotekarne banke Banjaluka.

Na osnovu sudske odluke, Okružna uprava narodnih dobara u Banjaluci dala je 4. jula 1945. Sabini Laslo iz Banjaluke, kao dobrom kućedomaćinu, na privremeno upravljanje kuću odsutne sestre Hanije Bijelić. Kuća se nalazila u bivšoj Krešimirovoj ulici 7d u Banjaluci.³²⁶⁴

U prijavi *lišenja života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane dr Marcela Štokhamera, advokata iz Nove Gradiške, brata ubijene Hanije, i Sabine Laslo, domaćice iz Banjaluke, kćeri ubijene Hanije, između ostalog stoji (rubrika A) da je *Hanija Bijelić, stara 52 godine, domaćica, stalnog boravišta u Banjaluci, po narodnosti Jugoslovenka, uhapšena 28. jula 1942. i odvedena po ustašama kao građansko lice u logor Stara Gradiška i tamo lišena života*. Suma koju bi privrijedila 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 200.000, a po Gradskoj komisiji 192.000 dinara.³²⁶⁵

U prijavi ratne štete, podnijetoj 21. septembra 1945. u Banjaluci od strane dr Marcela Štokhamera, brata oštećene, advokata iz Nove Gradiške, i Sabine Laslo, sestre oštećene, domaćice iz Banjaluke, kao zastupnika oštećene, stoji da su oštećenoj Haniji Štokhamer udatoj Bijelić, kćerki Josipa, staroj 52 godine, domaćici iz Banjaluke, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada u Krešimirovoj aleji 7g oštećena, odnijeto pokućstvo, namještaj, odjeća i obuća, gotov novac u iznosu od 50.000 kuna oduzet od strane ustaškog agenta jula 1941, ostala imovina – 50 mjeseci neprimljene kućarine i 36 mjeseci neprimljenih prinadležnosti). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 368.000, a po Gradskoj komisiji 359.000 dinara.³²⁶⁶

Rješenjem Gradskog narodnog odbora Banjaluka broj 8542/47 od 5. marta 1947. i saglasnošću Okružnog narodnog odbora u Banjaluci broj 2603/47 od 1. aprila 1947, a na

³²⁵⁹ Ovo se prezime pisalo i kao Štokhamer.

³²⁶⁰ *Sarajevski list*, broj 240/1911

³²⁶¹ Popis broj 1.

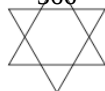
³²⁶² Popis broj 1.

³²⁶³ ARSBL, 84, Stambeni ured, 5/1942

³²⁶⁴ ARSBL, 97, broj 162/1945 i 650/1945

³²⁶⁵ ARSBL, 111, KRŠBL, broj 2.556/1945

³²⁶⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.556/1945

osnovu molbe Sabine Laslo rođ. Štokhamer iz Banjaluke, utvrđeno je da je Hanija Bijelić rođ. Štokhamer pogubljena 7. avgusta 1942. u logoru Jasenovac.³²⁶⁷

U ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 500/47 od 20. oktobra 1947. utvrđeno je da je suvlasnik druge polovine nekretnina, koju čine kuća sa dvorištem površine 217 m² i vrt do kuće površine 363 m², vrijednosti 40.000 dinara, pokojni Stojan Bijelić, umro koncem 1943, a u kući živi njegova žena Hermina Bijelić sa svojom sestrom.³²⁶⁸

U naknadnom ostavinskom zaključku Sreskog suda u Banjaluci broj O: 237/47–8 od 23. decembra 1948. stoji da je Hanija rođ. Štokhamer udato Bijelić iz Banjaluke ubijena u Jasenovcu 7. avgusta 1942. Nasljednikom je proglašena njena kćerka Ljubica rođ. Bijelić, udata za Ištvana Kolina iz Budimpešte, koja osim nepokretne nasljeđuje i pokretnu imovinu i to: jedan prsten sa tri veća brilijanta, jedan broš od 14–karatnog zlata sa običnim kamenjem, jedan prsten od 13–karatnog zlata sa četiri veća i trinaest sitnijih brilijanata, jedan par dugmadi za manžete od 14–karatnog zlata, sa perlamuter uloškom i crvenim kamenjem, jednu iglu sa malim brilijantom i jedan par naušnica od 14–karatnog zlata sa 20 dijamantata. Nakit se čuvao u depou 311 Narodne banke FNRJ u Beogradu.³²⁶⁹

Hanija Bijelić, rođena 1890. u Banjaluci, muslimanka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.³²⁷⁰

Svetislav Bijelić (1920 – logor Stara Gradiška, 26.7.1942)

U prijavi *lišenja života ili nestala osoba* podnijetoj u Banjaluci 22. septembra 1945. od strane dr Marcela Štokhamera, advokata iz Nove Gradiške, i Sabine Laslo, domaćice iz Banjaluke, između ostalog stoji (rubrika A) da je *Svetislav Samuilov Bijelić, star 22 godine, trgovac, narodnosti jugoslovenske, uhapšen i odveden po ustašama kao građansko lice 26. jula 1942. u logor Stara Gradiška i tamo nestao*. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 2,280.000, a po Gradskoj komisiji 1,368.000 dinara.³²⁷¹

Svetislav Bijelić, sin Samojla, rođen 1921. u Banjaluci, Hrvat, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³²⁷²

Samuel dr Bijelić (Osijek, 1877 – ?)

- sanitarni savjetnik u penziji.

Dana 12. juna 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 7d.³²⁷³

Slavko Bijelić (Erdevik, 1921 – ?)

- manipulant u šumskoj industriji.

U zapisniku sastavljenom 11. novembra 1941. u kancelariji Državnog ravnateljstva za ponovu, Podružnica Banjaluka, Slavko Bijelić izjavljuje:

Posjedujem ugalj koji se nalazi u baraci na stanici u Ivanjskoj... te molim da isti mogu prodati iz razloga što se stalno ugalj krade a ujedno nemam druge imovine od koje bi mogao da živim dalje.

Ja sam prije bio vjere mojsijeve te sam prešao na rimo–katoličku, prekršćenje moje vodi se od 31. oktobra 1941. pod brojem 1.544 u Župskom uredu u Banjaluci.

*Ujedno sam tražio arijevske uvjerenje od NDH, te sam dobio privremeno rješenje... od Ministarstva unutarnjih poslova NDH, broj 5.203/41... te da sam oprošten od nošenja znaka židovskog i da se do konačnog rješenja ne smiju preduzimati nikakve ponizujuće mjere protiv moje familije.*³²⁷⁴

³²⁶⁷ ARSBL, 111, broj 8.542/1947

³²⁶⁸ ARSBL, 111, Ostavine, N–7

³²⁶⁹ ARSBL, 111, Ostavine, B–77

³²⁷⁰ [www.jusp–jasenovac.hr (10.8.2009)]

³²⁷¹ ARSBL,111, KRŠBL, broj 2.556/1945

³²⁷² [www.jusp–jasenovac.hr (10.8.2009)]

³²⁷³ Popis broj 1

³²⁷⁴ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 233/1942

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici kralja Krešimira 7d.³²⁷⁵

³²⁷⁵ Popis broj 1, 2 i 3

SUMBULOVIĆ

Sara (Banjaluka, 1867 – ?)

- domaćica.

Do 12. juna 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Gutića 24.³²⁷⁶

Simha–Sidonija–Sida udata Maričić (Sarajevo, 15.1.1902 – ?)

- kćerka bankarskog činovnika Samuela i Sare rođ. Nahmijas, španska Jevrejka.

Od 1915. do 1918. pohađala je Državnu višu djevojačku školu u Banjaluci i stanovala kod roditelja u Salvator ulici 50 i Bijelića ulici 57.³²⁷⁷

Vjenčala se 19. decembra 1938. u Banjaluci sa Zvonimirom Maričićem, rođenim 27. jula 1901. u Zagrebu³²⁷⁸, koji je za vrijeme NDH radio kao kontrolor u Rizničkom upraviteljstvu u Banjaluci, a izjašnjavao se kao arijevac rimokatoličke vjere.

Do 12. juna 1942. sa suprugom je imala stalno boravište u Ulici dr Gutića 24.³²⁷⁹

Blanka (Prača, Rogatica, 2.12.1904 – ?)

- kći Samuela, učiteljica, sefardska Jevrejka.

Od 1916. do 1920. pohađala je Državnu višu djevojačku školu i stanovala u Bijelića ulici 57. Od 1919. kao njen staralac, umjesto pokojnog oca, upisana je majka Sara.³²⁸⁰

Dana 3. novembra 1924. stupila je na dužnost u Drugu mješovitu narodnu osnovnu školu u Banjaluci.

Ministarstvo prosvete joj je odobrilo da stupi u brak sa Dani Kajonom, činovnikom preduzeća "Krivaja" u Dubrovniku.³²⁸¹

Moritz

Juna mjeseca 1929. maturirao je na Gimnaziji u Banjaluci.³²⁸²

Kao student aktivno je radio u Klubu akademičara Banjaluke (KAB). Na prvoj godišnjoj skupštini KAB-a, održanoj 24. septembra 1934, izabran je za člana Upravnog odbora. Član Poslovnog odbora KAB-a postao je 26. februara 1935, a 4. marta iste godine postao je predsjednik Obavještajne sekcije KAB-a. Učestvovao je u pripremi kongresa studenata Vrbaske banovine.³²⁸³

³²⁷⁶ Popis broj 1

³²⁷⁷ ARSBL, 608, 15–18

³²⁷⁸ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, MKR, broj 199/1938 i MKV broj 60/1938

³²⁷⁹ Popis broj 1

³²⁸⁰ ARSBL, 608, 14–16

³²⁸¹ ARSBL, 5, AJ 69–91

³²⁸² AJ, fond 66/SN, fasc. 7

³²⁸³ ARSBL, Zapisnici KAB– a 1934/1935.

Boro Ilić, Josip Rolih, Nikica Pavlić, Rade Ličina (sjede), Moric Sumbulović, stoji

SUSSMANN

Severin dr (Derventa, 2.11.1902 – ?)

- sin Alexandra Sussmanna, hemičar iz Bosanskog Broda.

Dana 31. avgusta 1927. Sreskoj ispostavi u Bosanskom Brodu podnio je zahtjev za izdavanje putne isprave za sve evropske zemlje, osim Rusije, gdje putuje radi obavljanja trgovačkih poslova. U zahtjevu navodi da boravi u Bosanskom Brodu, te da je "stasa srednjeg, lica ovalnog, očiju i kose crnih, nosa i usta običnih".³²⁸⁴

Aleksandar Susman, rođen 1865. u Nišu, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.³²⁸⁵

Elza Susman, kćerka Bernarda, rođena 1878. u Nišu, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.³²⁸⁶

Fric Susman, sin Aleksandra, rođen 1909. u Derventi, Jevrej, ubijen je od ustaša 1944. u logoru Jasenovac.³²⁸⁷

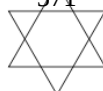
Severin Susmann

³²⁸⁴ ARSBL, 5, AJ 8–754

³²⁸⁵ [www.jusp-jasenovac.hr (11.8.2009)]

³²⁸⁶ Isto

³²⁸⁷ Isto

Mavro–Marko dr (Trencsin János Hanzlikov, 1861 – logor Stara Gradiška, 31.7.1942)

- sin Ignatza Szöllösa, zamjenik zdravstvenog nadzornika i sreski nadljekar.

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Čehoslovačku, Njemačku i Austriju radi liječenja, koju je 7. maja 1919. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa srednjeg, kose sijede – ćelav, očiju smeđih i nosi brčice".³²⁸⁹

Na 37. sjednici Gradskog vijeća od 30. marta 1922. odobrena mu je zavičajnost.³²⁹⁰

Godine 1924. postavljen je za sreskog nadljekara u Banjaluci.³²⁹¹

U prostorijama bioskopa *Balkan* održana je 17. januara 1926. skupština Prosvjetnog društva *Gajret*. Kao član Društva skupštini je prisustvovao dr Mavro Szöllös.³²⁹²

Mjesni odbor za odbranu iz vazduha Banjaluka 10. aprila 1941 postavio je dr Mavra Seleša za upravnika III reonske stanice, koja se nalazi na uglu ulica Muftije Džabića i Zmaja od Bosne, u zgradi inž. Suljage Salihagića, gdje će se preuzeti materijal i inventar za pružanje prve pomoći.³²⁹³

Član je Uprave Ljekarske komore Vrbaske banovine 1941.

Na *brojdbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog župskog ureda u Banjaluci stoji: Marko Seleš rođen je 1861. u Hanzlikovu, vjere jevrejske, po zanimanju ljekar, prešao je na katoličku vjeru 1. srpnja 1941. u katoličkoj župskoj crkvi u Banjaluci.³²⁹⁴

Na teritoriji koja je 10. aprila 1941. pripojena NDH živi od 1890, a do 28. jula 1942. imao je stalno boravište Gajevoj 4.³²⁹⁵

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 18. avgusta 1945. od strane Berte Seleš udate Peters, iz Banjaluke, Bahtijarevića ulica 18, stoji (rubrika A) da je dr Mavro Seleš, sin Ignatza, star 81 godinu, ljekar, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, kao građansko lice ubijen od ustaša 31. jula 1942. u logoru Stara Gradiška. Suma koju bi ubijeni privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 50.000 dinara.

Dr Mavro Seleš izdržavao je kćerku Margitu Seleš, staru 40 godina, privatnu činovnicu, trenutnog boravišta u Zagrebu. Suma koju bi dobila za izdržavanje 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 20.000 dinara. Gradska komisija zahtjev je odbacila sa obrazloženjem *da je ubijeni prestar i nesposoban za privređivanje a kćerka kao punoljetna osoba nije upućena na izdržavanje*.³²⁹⁶

Berta Peters rođ. Szöllös (Währing, 18.8.1890 – ?)

- kćerka Mavre Seleša i Helene rođ. Levi, domaćica, supruga Josipa Stefana Petersa, bankarskog inspektora u mirovini.

Sa Josipom Stjepanom vjenčala se 12. oktobra 1939. u Zagrebu.³²⁹⁷

Na prostoru koji je od 1941. pripojen NDH je živjela od 1892, a 1942. imala je stalno boravište u Gajevoj 4.³²⁹⁸ Njen suprug na istoj teritoriji živi od 1910, a 1941. se izjašnjavao se kao arijevac rimokatoličke vjere.

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 31. avgusta 1945. od strane oštećenih Josipa Petersa, sina Stefana, banovinskog inspektora u penziji, i Berte Peters rođena Seleš, oboje iz Banjaluke, Bahtijarevića ulica 18, stoji da su im od 15. aprila 1941. pod njemačkom

³²⁸⁸ Ovo se prezime pisalo i kao Seleš.

³²⁸⁹ ARSBL, 4, AJ 27–16.

³²⁹⁰ ARSBL, 22–1–1.1.1

³²⁹¹ *Narodno jedinstvo*, broj 44– 45/1924

³²⁹² ARSBL, 5, AJ 22–24

³²⁹³ ARSBL, 9, I–AJ 112

³²⁹⁴ ARSBL, 330, Iskaznica BB/1941

³²⁹⁵ Popis broj 1, 2 i 3

³²⁹⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 334/1945

³²⁹⁷ Administrativna služba grada Banjaluka, Matični ured, obnovljena MKV, broj 116/1890

³²⁹⁸ Popis broj 1

okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na na imovini (pokućstvo, namještaj, odjeća, obuća, gotov novac u iznosu od 1.000 kuna, hartije od vrijednosti – uložna knjižica kod Hipotekarne banke na 2.000 dinara, prihodi u novcu –prevoz pokućstva iz Novog Sada u Banjaluku usljed izгона). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 110.800, a po Gradskoj komisiji 74.000 dinara.

U pismenoj izjavi Berte Seleš udate Peters i Josipa Petersa, od 31. jula 1945, stoji da je:

- *sopstvenik oduzetih stvari dr Mavro Seleš ubijen od ustaša 31. jula 1942;*
- *njemačka vojska odnijela mu je 10. jula 1942. imovinu (krevet, 3 strunjače punjene vunom, jorgan, 2 jastuka, plahtu, dvokrilni ormar od bukovog drveta, 2 ćilima sarajevske izrade, čebe od bijele vune),*
- *ustaše su mu odnijele 20. jula 1942. imovinu (trokrilni ormar od orahovine za knjige, pisaći sto od orahovine, fotelja sa naslonom od orahovine, mali sto od orahovine, veliki ćilim sarajevske izrade, fotelje presvučene narandžastom čohom, radio Telefunken sa 7 cijevi, 6 paketa svijeća, veliku flašu sa kolonjskom vodom, par novih cipela, par kožnih rukavica postavljenih vunom, pisaći pribor sa kožnom podlogom, 8 košulja, 6 pari gaća, 15 pari čarapa, 30 maramica, uložnu knjižicu Hipotekarne banke),*
- *sopstvenici oduzetih stvari iz stana u Gajevoj ulici broj 4 za vrijeme borbi u Banjaluci od 20–28. septembra 1944. su Berta i Josip Peters (zlatni sat sa kopčom Mathauzen, tula doza za duhan, srebrena doza za cigarete, tula srebreni perorez, perorez od kroma, iz kasete jedeće garniture izvađeno 18 velikih kašika od srebra, 2 velike viljuške od srebra, 2 male kašike od srebra, 2 male viljuške od srebra, 3 riblje viljuške od srebra, kompletne garniture veša za krevet, presvlake, stone garniture, peškiri, salvete, 20 ženskih rupčića, 8 muških rubaca, 8 muških košulja, 6 pari muških gaća, 2 puplinske pidžame, zimska pidžama petrol boje, 14 pari muških čarapa, naramenice, podvezice, muške cipele, prugaste čakšire, gamaš od sukna, 3 para kožnih rukavica, sivi prsluk, 1.000 kuna gotovog novca, 5 komada srebrenog novca, žilet–aparatus sa 10 britvica, rajndla od nikla na električnu struju, mašina za šišanje kose, šivaći pribor, 2 čekića, 2 kliješta, 2 kutije čavala, 3 globina, 10 olovaka, kutija pera, 50 m finog kanapa, kožna lisnica, kožni novčanik, švedska britva, 2 opasača – crni i sivi, 3 češlja, 3 sapuna za brijanje, 2 toaletna sapuna, 25 komada sapuna za pranje veša, 80 komada cigareta Trebević, budilnik od nikla, 3 velikih makaza, 3 malih makaza, 6 kutija šibica, kanta za vodu, čebe od kostrijeti, zimske triko gaće, 2 četke za čišćenje haljina, 2 četke za čišćenje cipela, naočare ženske; od hrane oduzeto im je 75 kg brašna nule, 25 kg brašna petice, 7 kg pekmeza od šljiva, 30 kg šećera, 2 kg soli, 10 kg krompira luka i voća, 8 kg svinjske masti),*
- *po dolasku Mađara u Novi Sad dobili su izgon i krenuli 31. maja 1941. za Banjaluku. Tom prilikom imali su selidbene troškove (pakovanje pokretnosti 500 dinara, prevoz stvari preko Dunava 800 dinara, prevoz stvari od Petrovaradina do Okučana 300 dinara, prevoz od Okučana do Banjaluke 1.000 dinara, raspakivanje stvari 200 dinara – ukupno 2.800 dinara).³²⁹⁹*

Margita (1905 – ?)

- *kćerka Mavre Seleša i Helene rođ. Levi, prokurista Banke za trgovinu i obrt u Banjaluci i član Upravnog odbora Udruženja bankara Vrbaske banovine³³⁰⁰, Jevrejka.*

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 1. septembra 1945. od strane Peters Josipa, sina Stefana, banovinskog inspektora u penziji, kao zastupnika oštećene, stoji da su Margiti Seleš, kćerki Mavre, staroj 40 godina, trenutnog boravišta u Zagrebu, narodnosti jevrejske, od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom njemačka i ustaška vlast prouzrokovale štetu na

³²⁹⁹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 334/1945

³³⁰⁰ Vrbaske novine, broj 1.526/1938

imovini (pokućstvo i roba, gubitak prihoda usljed otpuštanja iz službe od 15. aprila 1941. do 8. maja 1945. i izdržavanje u bjekstvu za 39 mjeseci sa po 1.000 dinara mjesečno od 4. februara 1942. do 8. maja 1945). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosi 129.000, a po Gradskoj komisiji 117.500 dinara.³³⁰¹

U pismenoj izjavi Josipa Petersa od 1. avgusta 1945. stoji: *dr Mavro Seleš, sreski ljekar u penziji, sa stanom u Banjaluci, Gajeva ulica broj 4, odveden je po ustašama u noći 27/28. jula 1942. i sproveden u Staru Gradišku, gdje je 31. jula 1942. ubijen, a stan je opljačkan po ustašama u avgustu 1942.*

Njegova kći Marta Seleš, moja svastika, stara 40 godina, neudata, po rasi Jevrejka, iz straha prekrštena u decembru 1941, pobjegla je 4. februara 1942. u Dubrovnik, tamo se skrivala sve do osobođenja 1. jula 1945. Stigla je u Zagreb radi zaposlenja.

Kao Jevrejka bila je dana 15. aprila 1941. u svojstvu prokuriste otpuštena iz Banke za obrt i trgovinu u Banjaluci, bez otkaza i otpremnine, a u Zavodu je službovala 20 godina.

Njena plata bila je 2.500 dinara mjesečno... Dok je bila u Banjaluci živjela je u zajedničkom kućanstvu sa ocem dr Mavrom Selešom, Bertom Seleš udatom Peters i Josipom Petersom, a ustaše su cijeli stan opljačkali u avgustu 1942. i odnijeli svu meku robu.³³⁰²

³³⁰¹ ARSBL, 111, KRŠ, broj 434/1945

³³⁰² Isto

TEMPEL

Ignatz dr (Pabjanica, Poljska, 14.1.1896 – ?)

- sin trgovca Salomona Tempela i Chawe rođ. Aiznerowicz, Jevrej, neoženjen.

Zavičajnost je stekao 3. februara 1931. u Zagrebu i postao državljanin Kraljevine Jugoslavije.

Medicinski fakultet završio je 31. maja 1927. u Zagrebu.

Odlukom Kraljevske banske uprave Savske banovine, Odjeljenje za socijalnu politiku i narodno zdravlje, broj: 3.801–Prs–VI–1934 od 11. novembra 1934, priznato mu je zvanje *specijaliste za dermatovenerologiju*.

U Objavi Vojnog okruga Zagreb od 28. aprila 1935. navodi se: srednje razvijen, govori njemački, ruski i francuski, očiju i kose smeđih, nosa i usta pravilnih, bradu i brkove brije, bez osobnih znakaova, broj odjeće 6, obuće 3.

U Zagrebu je 10. jula 1941. prešao na rimokatoličku vjeru.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 22.618–1941 od 17. jula 1941, upućen je na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 kuna. Na rad je stupio 1. avgusta 1941.

Dana 28. avgusta 1942. prešao je u privremenu epidemijsku bolnicu pri Domu narodnog zdravlja u Travniku. Tamo je 19. novembra 1942. položio prisegu vjernosti NDH.

Septembra 1944. povećana mu je ugovorna nagrada sa 8.500 na 13.000 kuna.³³⁰³

³³⁰³ARSBL, ZD, 45

TRAMER

Ernest inž. (1902 – ?)

- sin Miroslava Tramera, inženjer hemije.

Rješenjem ministra narodnog zdravlja i socijalne politike Kraljevine Jugoslavije broj 7.094/33 od 18. maja 1933, postavljen je za pripravnika u Higijenskom zavodu u Splitu u svojstvu pristava.³³⁰⁴

Odlukom ministra zdravlja NDH, Z.broj 37812/41 od 10. septembra 1941, otpušten je iz državne službe u zvanju višeg tehničkog pristava.³³⁰⁵

U prijavi ratne štete koju je kao oštećeni podnio u Banjaluci 10. oktobra 1945, naveo je da je sin Miroslava, star 43 godine, inženjer hemije u Higijenskom zavodu u Banjaluci, sa stalnim boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, i da su mu od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (odnijeto pokućstvo i namještaj, odjeća i obuća, izgubljena plata za 50 mjeseci, povrijeđena čast). Ukupna šteta po podnosiocu zahtjeva iznosila je 352.000, a po Gradskoj komisiji 252.000 dinara.³³⁰⁶

Prema kazivanjima Mire Kesić i kćerke Marka Rebca, Ernest Tramer, inženjer hemije u Higijenskom zavodu u Banjaluci, za vrijeme rata bio je u zarobljeništvu u Njemačkoj. Tramerovi su imali stan u dvorištu kuće dr Marka Rebca.

Paula (Solčika) Tramer rođ. Baruh sa sinom Aleksandrom pobjegla je u Crikvenicu. Aco je poslije rata otišao u Izrael.³³⁰⁷

Paula–Sultanija (Bugojno, 18.10.1908 – Zagreb, 5.9.1994)

Na *brojidbenoj iskaznici za vjerozakonske prielaze* katoličkog Župskog ureda u Banjaluci stoji: Sultanija Tramer, rođena 18. rujna 1908. u Bugojnu, vjere jevrejske, udata, prešla je sa sinom 13. decembra 1941. na katoličku vjeru u Banjaluci u katoličkoj župskoj crkvi.³³⁰⁸

Sreski narodni sud u Banjaluci, pod brojem R–60/45–2, naložio je Okružnoj upravi narodnih dobara Banjaluka da vlasnici Pauli Tramer vrati pokretnine (dio namještaja) koje su se od 1942. nalazile u kući dr Marka Rebca, a po oslobođenju su bile u posjedu Omladinskog udruženja SKOJ–a u Banjaluci.

U vrijeme podnošenja zahtjeva za povrat nekretnina Paula Tramer je radila u Upravi Centra vojnih bolnica u Zagrebu.³³⁰⁹

Sahranjena je na groblju Mirogoj u Zagrebu.³³¹⁰

³³⁰⁴ *Službene novine*, broj 153/1933

³³⁰⁵ *Narodne novine*, broj 140/1941

³³⁰⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 4.606/1945

³³⁰⁷ Lični fond Milan Vukmanović (1926–1933)

³³⁰⁸ ARSBL, 330, Iskaznica broj 252/1941

³³⁰⁹ ARSBL, 97, broj 1.223/1945

³³¹⁰ [www.gradskagroblja.hr (22.3.2009)]

TRINKI

Albert (Zenica, 1912 – Zagreb, 17.5.1992)

- potiče iz jevrejske trgovačke porodice.

Radio je kao sudski činovnik u Sreskom sudu u Sanskom Mostu. Naređenjem Predsjedništva Apelacionog suda u Sarajevu broj Su 5.747/1939 od 22. aprila 1939. premješten je na rad u Okružni sud u Banjaluci u svojstvu sudskog dnevničara.

Dana 25. juna 1941. policija ga je uputila na prisilni rad. Na osnovu rješenja Predsjedništva Sudbenog stola u Banjaluci broj Su 1.360/41, dana 31. jula 1941. razriješen je službe.³³¹¹

Upravitelj Župske redarstvene oblasti u Banjaluci dr Ivo Gromss, pod taj. brojem 1.619/42 od 20. jula 1942, dostavio je Zaštitnom redarstvu u Banjaluci popis građana Banjaluke koji su se odmetnuli u šumu (partizane). Na popisu je evidentiran i Albert Trinki, *židov, činovnik državnog tužiteljstva, u partizanima.*³³¹²

Upravitelj dr Ivo Gromss, pod taj. brojem 2.203/42 od 5. rujna 1942, dostavio je opunomoćenom ministru dr Oskaru Turini u Banjaluci, Velikoj župi Sana i Luka i Kampfgrupi Westbosnien I.C. u Banjaluci popis vodećih partizana odreda *Mladen Stojanović* sa Kozare i ostalih odreda. Među njima je i Albert Trinki, *činovnik iz Banjaluke, pripadnik vodećeg vojnog, političkog, komunističkog i partizanskog osoblja u IV krajiškom odredu.*³³¹³

Krajem jula 1941. sa Dankom Mitrovom otišao je u partizane. U KPJ je primljen 1941. U toku rata bio je operativni oficir bataljona, sekretar Operativnog štaba za Bosansku Krajinu, sekretar štaba korpusa, načelnik štaba brigade i načelnik štaba divizije. Nosilac je Partizanske spomenice 1941. i rezervni pukovnik JNA. Poslije rata živio je u Zagrebu.³³¹⁴

Sahranjen je na groblju Mirogoj u Zagrebu.³³¹⁵

³³¹¹ ARSBL, 23, Peronalni dosije, broj 245

³³¹² ARSBL, kopija, MNO, FNRJ,VII, Arhiva neprijateljskih jedinica, 9/3-3 i 11, K 165

³³¹³ Isto, 21/1-13, K 160

³³¹⁴ ARSBL, lični fond Milana Vukmanovića (1926-1993)

³³¹⁵ [www.gradskagroblja.hr (15.3.2009)]

TRUMER

Jane (Snatin, Poljska, 1880 – ?)

- poreski natkontrolor u penziji.

Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen NDH živi od 1905.

Do 28. jula 1942. imao je stalno boravište u Ulici braće Radića 8.³³¹⁶

Ida (Snatin, Poljska, 1883 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica.

Na prostoru koji je 10. aprila 1941. pripojen NDH živi od 1905.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici braće Radića 8.³³¹⁷

Ida Trumer, rođena 1883. u Snatinu, Poljska, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.³³¹⁸

Šarlota (Bosanska Gradiška, 25.2.1918 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica.

Pohađala je učiteljske škole u Banjaluci i Zagrebu. U Banjaluci je bila aktivna članica KAB– a, a u Zagrebu *Brazde*.

Septembra 1940. postavljena je za učiteljicu u Maloj Ruišci kod Bosanske Krupe. Maja 1941. otpuštena je iz službe kao Jevrejka. Po povratku u Banjaluku ona i majka su internirane u logor Stara Gradiška i tamo ubijene.³³¹⁹

Dana 28. jula 1942. godine imala je stalno boravište u Banjaluci u Ulici braće Radića broj 8.³³²⁰

Šarlota Trumer, kćerka Jane, rođena 1918. u Bosanskoj Gradišci, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.³³²¹

³³¹⁶ Popis broj 1

³³¹⁷ Popis broj 1, 2 i 3

³³¹⁸ [www.jusp-jasenovac.hr (26.4.2009)]

³³¹⁹ *Otrgnuti od zaborava*, Sarajevo 1983.

³³²⁰ Popis broj 1, 2 i 3

³³²¹ [www.jusp-jasenovac.hr (26.4.2009)]

Majer (1864 – ?)

- austrijski Jevrej.

Dana 26. juna 1911. registrovao je kafanu sa restoranom na Carskom drumu 34. Radnja je preseljena 1912.³³²³

Laura (1876 – ?)

- austrijska Jevrejka.

Dana 13. februara 1911. registrovala je poslastičarnicu u Gospodskoj ulici. Radnja je preseljavana 1913. i 1918.³³²⁴

³³²² Ovo se prezime pisalo i kao Tuh.

³³²³ ARSBL, Obrtni registar, broj 80/1911

³³²⁴ Isto, 175/1911, 101/1913 i 124/1918

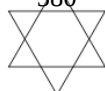
VAJDA

Adela (Temišvar, 14.9.1878 – ?)

- kćerka Ignaca, domaćica sa stalnim boravištem u Derventi, udata za Karla Vajdu, privrednog nadzornika i učitelja gospodarstva na Preparandiji u Derventi.

U molbi upućenoj 12. novembra 1925. Sreskom uredu u Derventi tražila je izdavanje putne isprave radi sređivanja porodičnih odnosa u Rumuniji. U molbi navodi da je domaćica, sa stalnim boravištem u Derventi, stara 43 godine, te da je "stasa srednjeg, lica oblog, očiju crnih, kose smeđe, nosa prekomjernog i usta običnih".³³²⁵

³³²⁵ ARSBL, 5, AJ 8-361

VINSKI

Blanka (1893 – logor Stara Gradiška, 1942)

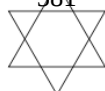
- supruga dr Alberta Marića, direktora dioničkog društva "Danica", domaćica, nadležna u Bosanskom Brodu.

U putnoj ispravi izdatoj 28. jula 1922. u Sreskom načelstvu u Banjaluci stoji da je "stara 29 godina, stasa srednjeg, lica oblog, očiju i kose crnih, nosa i usta pravilnih".³³²⁶

Blanka Vinski, kćerka Vilima, rođena 1891. u Babinoj Gredi, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1942. u logoru Stara Gradiška.³³²⁷

³³²⁶ ARSBL, 5, AJ 8–8

³³²⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (27.5.2009)]

VIDMAN

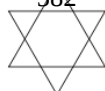
Herman (Nadvorna, Galicija, 18.7.1914 – ?)

- sin Mojsija–Ajrika i Sabine Vidman iz Sanskog Mosta, vjere jevrejske.

Osnovnu školu završio je u Sanskom Mostu. Školske 1925/26. godine upisao se u Ib razred Niže gimnazije u Prijedoru.³³²⁸ Školske 1926/27. godine obnovio je upis u Ib razred. Tokom školovanja živio je sa majkom Sabinom. Otac mu je umro.³³²⁹

³³²⁸ ARSBL, DNGP, Upisnica, 1925/26–41

³³²⁹ Isto, 1926/27–36

Moric (Banjaluka, 1910 – ?)

- sin Hermana, obučara iz Banjaluke, Mojsijeve vjere.

Pohađao je Stručnu produžnu školu u Banjaluci 1923–25. Praksu je izučavao kod mehaničara i bravara Čengića. Tokom školske 1923/24. godine ostao je neocijenjen iz pojedinih nastavnih predmeta. Dodijeljen je III osnovnoj školi na rad.

Pohađao je 1924. pripravni večernji tečaj za šegrte u Banjaluci.³³³¹

Moric Vögel, sin Hermana, rođen 1910. u Banjaluci, Jevrej, ubijen je od ustaša 1942. u logoru Jasenovac.³³³²

Rafo³³³³ (Banjaluka 1913 – ?)

- sin Hermana, obučara iz Banjaluke, Jevrej.

Školske 1924/25. sa vrlo dobrim uspjehom završio je Ia razred zanatskog odjeljenja Večernje stručne produžne škole u Banjaluci, a školske 1925/26. godine pohađao je Stručnu produžnu školu u Banjaluci. Zanat je izučavao kod Jozefa D. Nahmijasa, trgovca u Ulici Ferhadija u Banjaluci.³³³⁴

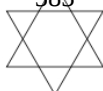
³³³⁰ Ovo prezime se pisalo i kao Fogel.

³³³¹ ARSBL, 602, 2–5(113), 18(113), 2–26 i 1–293 (127)

³³³² [www.jusp-jasenovac.hr (27.5.2009)]

³³³³ ARSBL, 602, 1–57 i 4–3(57)

³³³⁴ ARSBL, 602, 1–293

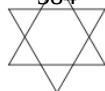

WEILER

Lujo (Oštrej, Bosanski Petrovac, 30.9.1910 – ?)

- sin Moritza, trgovca u Prijedoru, sa stanom u Ulici ruždija 4, vjere jevrejske.
Školske 1920/21. godine upisao se u Ia razred Niže gimnazije u Prijedoru. Iz škole je istupio 1. februara 1921, ali mu plaćanje školarine nije oprošteno.³³³⁵

³³³⁵ ARSBL, DNGP, Glavni katalog, 1920/21–19

WEINBERGER

Draga–Dragica dr (Sesvete, 8.2.1899 – logor Jasenovac, 1945)

- kćerka Gustava Weinbergera, trgovca mješovitom robom, i majke Hermine rođ. Graf, Jevrejka, neudata.

Doktor medicine postala je 12. jula 1926. Rješenjem bana Savske banovine, broj 26.522/I–1930. od 27 decembra 1930, postavljena je za sekundarnog ljekara u dermatološkoj ambulanti Zakladne bolnice u Zagrebu.

U ljekara pripravnika unaprijeđena je 6. aprila 1933, a u ljekara asistenta 26. avgusta 1940.

Iz državne službe otpuštena je Naredbom Ministarstva zdravlja NDH, broj 41–Pov–1941. od 18. aprila 1941.

Naređenjem istog ministarstva, Z. broj: 36.275–1941. od 4. septembra 1941, postavljena je za ugovornog službenika u Zavodu za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci. Na dužnost je stupila 1. oktobra 1941, a radila je do decembra 1944, kada je uhapšena.

Novembra 1942. oboljela je od pjegavog tifusa. Srčane smetnje (miokarditis) koje je nakon toga osjećala bile su posljedica preležanog pjegavca.

Krajem 1942, po isteku bolovanja, trebalo je da započne sa radom u selu Srnetica kod Gradačca. Na dužnost nije mogla da stupi jer je Srnetica u to vrijeme bila u rukama četničkih jedinica.

Od 17. februara 1943. radila je u Ambulanti za suzbijanje endemskog sifilisa u Zenici, a od 4. juna iste godine ljekarske usluge je pružala i Bratinskoj blagajni Željezare u Zenici.

Ambulanta u Zenici je 21. decembra 1944. obavijestila Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci da je ugovorna voditeljica ambulante dr Draga Weinberger prije par dana uhićena i odvedena u sabirni logor od strane ovdašnjih redarstvenih organa.³³³⁶

Draga Weinberger, kćerka Gustava, rođena 1899. u Sesvetama, Jevrejka, ubijena je od ustaša 1945. u logoru Jasenovac.³³³⁷

³³³⁶ ARSBL, ZD, 3

³³³⁷ [www.jusp-jasenovac.hr (27.5.2009)]

Jonas

- trgovac, mađarski Jevrej, oženjen Charlottom rođ. Schmutzer.

U Banjaluci je imao registrovanu trgovačku radnju za prodaju na veliko rakije, špirita i likera. U toku 1907. na ime poreza platio je iznos od 5.300 kruna. Firma je brisana iz obrtnog registra 30. maja 1919.³³³⁹

Više godina bio je član Nadzornog vijeća Prve banjalučke štedionice d.d. u Banjaluci.³³⁴⁰

U molbi njegovog sina Maxa Weissa za priznavanje zavičajnosti od 18. avgusta 1921. stoji da mu otac 39 godina živi u Banjaluci kao trgovac.

Charlotta rođ. Schmutzer (Podravska Slatina, 1875 – logor Stara Gradiška, 1942)

- domaćica, Jevrejka iz Hrvatske, supruga Jonasa Wissa.

Do 28. jula 1942. imala je stalno boravište u Ulici dr Ante Pavelića 70.³³⁴¹

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Maksa J. Vajsa, činovnika iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Šarlota Vajs, kćerka Jakova, stara 68 godina, domaćica, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice 27. jula 1942. od ustaša odvedena iz Banjaluke u logor Stara Gradiška. Suma koju bi privrijedila 1941–45, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosi 120.000 dinara.³³⁴²

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 23. septembra 1945. od strane Maxa Weissa iz Banjaluke, kao zastupnika oštećene Šarlote Vajs, kćerke Jakova, stare 68 godina, domaćice iz Banjaluke, narodnosti jevrejske, stoji da su oštećenoj od 15. aprila 1941. pod njemačkom okupacijom štetu prouzrokovala njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (zgrada na Bulevaru br. 70 teško oštećena bombardovanjem – oštećen žitni magacin i dvorišni dio kuće, pokućstvo i namještaj, gotov novac). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 400.000, a po Gradskoj komisiji 320.000.³³⁴³

Rješenjem Okružne uprave narodnih dobara u Banjaluci, broj 1.776/45, Šarloti Weiss vraćena je u posjed kuća na parceli gr. ul. 43 na Bulevaru maršala Tita u Banjaluci, vrijedna 400.000 dinara. U kući je smještena Radnička zadruga.³³⁴⁴

Max (Banjaluka, 8.5.1897 – Beograd, 29.10.1975)

- sin Jonasa Weissa i Sharlotte rođ. Schmutzer, porijeklom iz Češke.

Od 1907. do 1915. pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci. Maturirao je jula mjeseca 1915.³³⁴⁵

U molbi za izdavanje inozemne putovnice za Beč radi studija, koju je 18. avgusta 1921. podnio Gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, naveo je da je "stasa ovisoka, lica duguljastog, kose i očiju plavih, usta naravnih i nosa pravilnog".³³⁴⁶

U toku Prvog svjetskog rata bio je dobrovoljac u dobrovoljačkom korpusu iz Rusije (Sibirija).

Godine 1926. stekao je državljanstvo Kraljevine SHS.³³⁴⁷

³³³⁸ Ovo se prezime pisalo i kao Vajs.

³³³⁹ ARSBL, Obrtni registar, broj 1.047/1907

³³⁴⁰ *Sarajevski list*, broj 37/1911 i 29/1912, *Bosansko–hercegovački kompas*, 1912/1913.

³³⁴¹ Popis broj 1, 2 i 3

³³⁴² ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.316/1945

³³⁴³ Isto, broj 2.31619/45

³³⁴⁴ ARSBL, 94, broj 2.399/1947

³³⁴⁵ XII–XX Godišnji izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

³³⁴⁶ ARSBL, 4, AJ 29–71

³³⁴⁷ ARSBL, 5, AJ 9–39 i 46

U toku 1926. kod trgovca Save Miloševića iz Banjaluke nabavio je robu u vrijednosti od 3.000 dinara.³³⁴⁸

Dana 9. decembra 1931. na Bulevaru kralja Aleksandra 70 sa Teodorom Weissom otvorio je trgovinu kolonijalnom, špecerajskom i delikatesnom robom. Radnja je 25. novembra 1942. brisana iz registra.³³⁴⁹

Na osnivačkoj skupštini Saveza trgovačkih udruženja za Vrbasku banovinu izabran je za člana Predsjedništva.³³⁵⁰

Na skupštini Udruženja trgovaca u Banjaluci, održanoj 1938, izabran je za člana uprave i sekretara.³³⁵¹

Zajedno sa Zvonimirom Jovićem bio je izaslanik Stručnog udruženja trgovaca iz Banjaluke na godišnjoj skupštini Udruženja ugostiteljskih privrednika za Vrbasku banovinu, održanoj 29. marta 1939. u Banjaluci.

Banski pomoćnik Gojko Ružić postavio je 29. januara 1941. Maksa Vajsa za zamjenika člana Savjetodavnog odbora za ishranu pri Odjeljenju za trgovinu, obrt i industriju Vrbaske banovine. Prijedlog za postavljenje dala je Trgovačko– industrijska komora Vrbaske banovine.³³⁵²

U prijavi ratne štete, podnijetoj u Banjaluci 23. septembra 1945. od strane oštećenog Maxa Veissa, sina Jonasa, starog 48 godina, činovnika Zemaljskog trgovačkog preduzeća u Banjaluci, narodnosti jevrejske, stoji da su mu od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (robe i dućanskog namještaja iz magacina i podruma u špecerajskoj radnji *Teodor Vajs* u Banjaluci, Bulevar 70, dva konja, žitarice i stočna hrana, terenska kola i bicikl, gotov novac i akcije osiguranja života kod Prve banjalučke štedionice). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,100.000, a po Gradskoj komisiji 1,060.500 dinara.

Maks J. Vajs odveden je u Njemačku u zarobljeništvo. U specijalnom logoru za komuniste i Jevreje bio je 48 mjeseci. Nanesena mu je šteta zbog izgubljene časti i života u oskudici i bijedi. Primio je svega 2.400 RM ili 48.000 dinara. Ukupan iznos štete po podnosiocu zahtjeva iznosi 250.000, a po Gradskoj komisiji 144.000 dinara.³³⁵³

Vjenčao se 22. marta 1947. u Banjaluci sa Milenom Perduv rođ. Travar.³³⁵⁴

Teodor (Banjaluka, 15.11.1901 – logor Jadovno, Gospić, 28.6.1941)

- sin Jonasa Weissa i Charlotte rođ. Schmutzer, sa roditeljima je stanovao u Gospodskoj ulici. Moritz Grünwald i Johann Neumann bili su mu kumovi.

Pohađao je Veliku realnu gimnaziju u Banjaluci, ali je u petom razredu, školske 1915/19. godine, napustio školu.³³⁵⁵

U molbi za priznavanje zavičajnosti (državljanstva) koju je podnio 1922, naveo je da živi u Banjaluci na Kralja Petra drumu 24, da mu je otac trgovac i da živi 39 godina u Banjaluci, da je devet godina pohađao školu, da se odazvao na vojničku dužnost i da je pripadnik Austrougarske izraelitske bogoštovne opštine u Banjaluci. Na sjednici Gradskog vijeća od 30. novembra 1922. jednoglasno mu je odobrena zavičajnost.³³⁵⁶

Dana 10. jula 1924. sa ortakom Dušanom Ivezićem u Banjaluci je otvorio trgovinu špecerajskom i kolonijalnom robom. Ortakluk je raskinut 25. avgusta 1926.³³⁵⁷

³³⁴⁸ ARSBL, Trgovačka knjiga Save Miloševića iz Banjaluke

³³⁴⁹ ARSBL, Registar trgovačkih radnji, IV–1938/210

³³⁵⁰ *Vrbaske novine*, broj 855/1935

³³⁵¹ Isto, broj 1.464/1938

³³⁵² ARSBL, 9, VIII, AJ 18–1

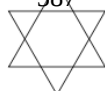
³³⁵³ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.315/1945

³³⁵⁴ Administrativna služba grada Banjaluke, Matična služba, MKR, broj 367/1965

³³⁵⁵ XV–XX Godišnji školski izvještaj Realne gimnazije u Banjaluci

³³⁵⁶ ARSBL, 22, broj 3.695/1922 i 6.890/1922

³³⁵⁷ ARSBL, 23, Registar društva, F–65/1924

Dana 25. avgusta 1926. protokolirao je trgovinu kolonijalnom i špecerajskom robom, a nešto kasnije počeo je da se bavi i prodajom i točenjem svih vrsta alkoholnih pića.³³⁵⁸

Dana 9. decembra 1931. radnja je registrovanja kao društvo, a 21. maja 1932. registrovana je kao trgovačko društvo u vlasništvu Maxa i Teodora Weissa.

Godine 1940. razrezana mu je tečevina u iznosu od 98.000 dinara.³³⁵⁹

Bio je u grupi od trideset i jednog Jevrejina i osam Srba koje je po nalogu Ozrena Kvaternika, ravnatelja Ustaškog redarstva u Banjaluci, tajnik Antun Puba Rebac 24. jula 1941. uputio u logor u Gospiću.³³⁶⁰

Tvrtko Krešić, povjerenik za radnju Teodora Weissa, uputio je 3. maja 1941. Nadzorništvo povjerenika Ustaškog stožera za Bosansku Hrvatsku u Banjaluci izvještaj o preuzimanju radnje u kojoj su bili zaposleni:

- Drago Lang, trgovački pomoćnik sa mjesečnom plaćom od 1.700 dinara (*Hrvat – okretan i dobro se snalazi u općenju sa njemačkim vojnicima*),
- Milutin Ljepojević, trgovački pomoćnik sa mjesečnom plaćom od 1.200 (*Srbin, oženjen, siromašnog stanja, ali je vrijedan i pouzdan*),
- Svetozar Cvetojević, trgovački pomoćnik sa mjesečnom plaćom od 1.000 dinara (*Srbin, neoženjen, vlasnik ga je već ranije namjeravao otpustiti jer je spor*),
- Zaim Velić, kočijaš, sa plaćom od 1.500 dinara i
- Muhamed Pejaković, naučnik koji u radnji radi 2,5 godine (*On je obično, svakog prvog dobivao manju nagradu od 200– 300 dinara*).

*Kako je roba u radnji već prilično rasprodana to bi trebalo reducirati nepotrebno osoblje... dovoljno bi bilo da ostanu 2 pomoćnika... Kočijaš je nepotreban... nema ni konja kojeg je rekvirirala bivša jugoslovenska vojska... radi u firmi već 16 godina i zadužen je za 9.279,25 dinara radi gradnje kućice... pa se predlaže u sporazumu sa vlasnikom da mu se taj dug u ime otpremnine otpiše...*³³⁶¹

Sulejman Hadžidedić iz Banjaluke, zastupnik za jevrejske stanove i lokale Podružnice Državnog ravnateljstva za gospodarstvenu ponovu u Banjaluci, odredio je 10. septembra 1941. mjesečnu najamninu od 1.400 kuna za lokal u Ulici dr Ante Pavelića 70, koji drži Hrvatska konzumna zadruga za radnike i namještenike. Lokal je ranije bio u vlasništvu Teodora Vajsa. Najamnina se trebala plaćati od 1. jula 1941.³³⁶²

Stambeni ured Gradskog poglavarstva u Banjaluci 16. januara 1942. preuzeo je nadzor nad kućama Teodora Weisa, koji se nije nalazio u Banjaluci. Prema prijavama prihoda od zgrada, njegov lokal u Ulici dr Ante Pavelića 70 iznajmljen je Hrvatskoj konzumnoj zadruzi uz godišnju kiriju od 16.800 kuna. Na prvom spratu kuće do iseljenja je stanovala Šarlota Weis. Prizemlje njegove kuće u Ulici doglavnika Ademage Mešića 1 izdato je Salihu Kušmiću uz godišnju kiriju od 1.800 kuna, a na prvom spratu je do iseljenja stanovala Fani Štajnlauf. Kuća Teodora Weisa u Gazanferija ulici bb izdata je Stojanu Prodanoviću uz godišnju kiriju od 6.000 kuna.

Upravitelj imovinom Teodora Weisa nije evidentiran.³³⁶³

Ubijen je u ustaškom logoru Jadovno kod Gospića 28. juna 1941.³³⁶⁴

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 19. septembra 1945. od strane Maksa J. Vajsa, činovnika iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Teodor Vajs, sin Jonasa, star 40 godina, trgovac, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao borac jugoslovenske vojske 1941. odveden od ustaša u

³³⁵⁸ Narodno jedinstvo, broj 52/1928

³³⁵⁹ ARSBL, 9, VIII, AJ 24–5

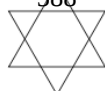
³³⁶⁰ ARSBL, Lični fond Milana Vukmanovića (1926–1993)

³³⁶¹ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo povjerenika, broj 33/1941

³³⁶² ARSBL, 83, broj 333/1941

³³⁶³ ARSBL, 84, Stambeni ured, broj 54/1942

³³⁶⁴ MUP BiH, broj 19.207/1948; ARSBL, 111, broj 40.746/1948

nepoznatom pravcu. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosila je 1,200.000, a po Gradskoj komisiji 720.000 dinara.³³⁶⁵

U prijavi ratne štete podnijetaj u Banjaluci 23. septembra 1945. od strane Maksa J. Vajsa iz Banjaluke, kao zastupnika oštećenog Teodora Vajsa, sina Jonasa, starog 40 godina, trgovca iz Banjaluke, narodnosti jevrejske, stoji da su oštećenom od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (pokućstvo i namještaj, gotov novac i hartije od vrijednosti – osiguranje u vrijednosti od 250.000 dinara). Šteta na imovini i izmakla dobit, po podnosiocu zahtjeva i po Gradskoj komisiji, iznosila je 250.000 dinara.³³⁶⁶

Zlata

Zlata Weiss, supruga Teodora Weissa, vlasnika trgovine špecerajskom i kolonijalnom robom i alkoholnim pićima na veliko i malo u Banjaluci u Aleksandrovoj ulici, tražila je 16. maja 1941. od stožernika Viktora Gutića mjesečno izdržavanje za njenu porodicu. Tgovinu je 12. aprila 1941. preuzeo postavljeni povjerenik. Porodica Weiss nije dobila nikakvu naknadu. Ranije su od prihoda iz trgovine njenog supruga živjele dvije porodice. Pošto porodica nije imala drugih prihoda, našla se u izuzetno teškoj situaciji. Teodor Weiss je zarobljen, a pokućstvo je rekvirirala njemačka vojska. Molba je 14. juna 1941. odbijena.³³⁶⁷

Ilonka

Poreski ured Banjaluci izvijestio je 7. novembra 1942. Ured za podržavljeni imetak pri Državnoj riznici u Zagrebu da je *Ilonka Weiss još u kolovozu ove godine transportom židova otpremljena iz Banjaluke. Da li je ona plaćala premiju za svog muža sada se ne može ustanoviti jer ona nije u Banjaluci a niti društvo "Anker" nema ovde svoga zastupnika.*³³⁶⁸

Danijel

Maja 1941. bio je učitelj u Sjenini, kotar Doboj.³³⁶⁹

Johanna rođ. Barkić

Odlukom Sreskog suda u Banjaluci od 13. novembra 1948. Johanna Weiss rođ. Barkić iz Banjaluke, trenutnog boravišta u Bariju, Italija, postala je nasljednik ¼ nekretnina (zk. ul. broj 77) u Banjaluci.³³⁷⁰

Arabela rođ. Zulzer (Daruvar, 26.9.1905³³⁷¹ – ?)

- kći trgovca Jene Zulzera i kućanice Olge rođ. Weiss, vjere izraelitske, neudata. Medicinski fakultet završila je 15. juna 1932. u Beču.

U vremenu 1933–35. volontirala je u Banovinskoj bolnici u Sisku, a 15. avgusta 1935. u istom mjestu otvorila je privatnu ljekarsku praksu.

Zavičajna je u Daruvaru od 28. maja 1932.

Na starokatoličku vjeru prešla je u Sisku 14. jula 1941.

Ministarstvo zdravlja NDH uputilo ju je 4. septembra 1941. u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci i odredilo joj mjesečni honorar u iznosu od 3.000 kuna. Na dužnost je stupila 1. oktobra 1941.

Dana 1. novembra 1942. premještena je u Ambulantu za suzbijanje endemskog sifilisa u Bosanskom Novom.

³³⁶⁵ ARSBL, 111, KRŠ, broj 2.316/1945

³³⁶⁶ Isto, broj 2.319/1945

³³⁶⁷ ARSBL, USPBVBBL, Nadzorništvo komesara, broj 62/1941

³³⁶⁸ ARSBL, 84, Poreski ured, broj 1.646/1942

³³⁶⁹ ARSBL, USPBVBBL, IV–broj 874/1941

³³⁷⁰ ARSBL, 111, broj 18.057/1949 i Dn. 187/1949

³³⁷¹ Kao datum rođenja u svjedodžbi o državljanstvu stoji 26. avgust 1905.

Prisegu vjernosti NDH položila je 2. novembra 1942. u Sreskoj oblasti u Bosanskom Novom.

Dana 9. janura 1943. oboljela je od tifusa pjegavca.

Radi *samovoljnog napuštanja*, iz državne službe otpuštena je 16. novembra 1944.³³⁷²

³³⁷² ARSBL, ZD, 27

WINTER

Frederik–Miroslav dr (Sarajevo, 6.6 1897 – ?)

- sin Nathana i Gizele Winter iz Našica

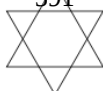
Na Univerzitetu u Beču završio je 23. marta 1923. medicinu i stekao zvanje doktora medicine.

Zavičajno pravo stekao je 17. avgusta 1926. u Našicama i tako postao državljanin Kraljevine SHS.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 22.596–1941 od 17. jula 1941, iz Zagreba je kao specijalista za dermatologiju upućen na rad u Zavod za suzbijanje endemskog sifilisa u Banjaluci, uz mjesečnu nagradu od 3.000 kuna, i raspoređen u ambulantu u Gornjem Vakufu.

Odlukom Ministarstva zdravstva NDH, Z. broj: 51.087–0–1–1943 od 14. aprila 1944, raskinut je ugovor o službi sa dr Miroslavom Winterom jer je *imenovani odveden po patizanima srpnja 1942. iz Gornjeg Vakufa.*³³⁷³

³³⁷³ ARSBL, ZD, 51

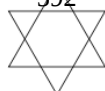
ZADIĆ

Salom dr (Banjaluka, 3.3.1896 – ?)

- bakteriolog.

U molbi za produženje inozemne putnice za sve evropske zemlje radi specijalizacije, koju je 4. juna 1927. uputio poglavaru Gradskog sreza Banjaluka, naveo je da je "vjere jevrejske, stasa srednjeg, lica oblog, kose crne, očiju smeđih, usta i nosa naravnih i da nosi naočale".³³⁷⁴

³³⁷⁴ ARSBL, 5, AJ 8-816

ZELIKOVIĆ

Samuel (Čehoslovačka, 9.5.1906 – jun 1941)

- krojač.

U molbi za sticanje državljanstva Kraljevine Jugoslavije, koju je podnio je 4. avgusta 1939, naveo je da je porijeklom Jevrejin, da na teritoriji Vrbaske banovine boravi stalno od 16. avgusta 1927, da ima zavičajno pravo u Banjaluci, da je oženjen i da ima sina.

Odlukom Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije broj 14.475 od 13. juna 1940, državljanstvo mu nije priznato.³³⁷⁵

U prijavi *lišenje života ili nestala osoba*, podnijetoj u Banjaluci 13. septembra 1945. od strane Ženi Zeliković rođ. Baruh, trgovkinje iz Banjaluke, stoji (rubrika A) da je Samuel Zeliković, sin Abrahamov, star 36 godina, krojač, sa boravištem u Banjaluci, narodnosti jevrejske, pod njemačkom okupacijom kao građansko lice juna 1941. od ustaša uhapšen i odveden iz Banjaluke. Suma koju bi privrijedio 1941–45. po podnosiocu zahtjeva iznosi 1,440.000, a po Gradskoj komisiji 864.000 dinara.

Usmrćeni/nestali Samuel Zeliković izdržavao je suprugu Ženi Zeliković i sina Acu, starog 11 godina, učenika iz Banjaluke. Suma potrebna za izdržavanje supruge i sina po podnosiocu zahtjeva iznosi 792.000 dinara.³³⁷⁶

Ženi–Žemika rođ. Baruh (Derventa, 8.9.1905 – ?)

- supruga Samuela Zelikovića, sa kojim je stekla sina Aleksandra.

U prijavi ratne štete, koju je 17. septembra 1945. u Banjaluci podnijela oštećena Ženi Zeliković, stara 40 godina, trgovkinja iz Banjaluke, narodnosti jevrejske, stoji da su joj od 15. aprila 1941, pod njemačkom okupacijom, štetu prouzrokovale njemačka i ustaška vlast uništenjem i oduzimanjem imovine (inventar i mašine u krojačkoj radnji, pokućstvo i namještaj). Šteta na imovini i izmakla dobit po podnosiocu zahtjeva iznosila je 114.860, a po Gradskoj komisiji 70.000.³³⁷⁷

Upisana je 1948. u knjigu državljana za opštinu Banjaluka.³³⁷⁸

Aleksandar (Zagreb, 27.9.1935 – ?)

- sin Samuela i Ženi.

Upisan je 1948. u knjigu državljana za opštinu Banjaluka.³³⁷⁹

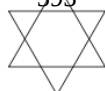
³³⁷⁵ ARSBL, 9, II AJ 12–403

³³⁷⁶ ARSBL, 111, KRŠ, broj 1.865/1945

³³⁷⁷ Isto

³³⁷⁸ Administrativna služba grada Banjaluke, Matični ured, KD, broj 7.276/1948

³³⁷⁹ Isto, broj 7.277/1948

MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE III DIO -OČEVICI DVD ZAPIS

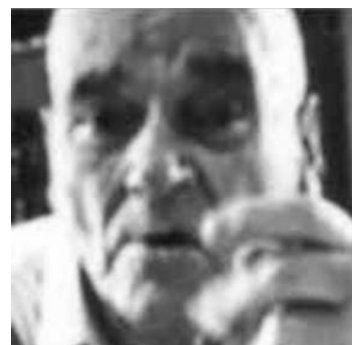
U vrtlogu holokausta u Bosanskoj Krajini stradalo je, slovom i brojem, 3.000 Jevreja različite dobi, ne računajući 200 Jevreja iz zapadne Evrope koji su se zadesili na prostoru Krajine i tragično stradali u nekom od 28 logora kvislinške Nezavisne Države Hrvatske. Holokaust se desio munjevitom brzinom, neposredno nakon formiranja NDH 10. aprila 1941. Uz pomoć armije kukastog križa, koja je napredovala na svim frontovima, te inicijalne kapisle koju je činila lokalna mreža dušebrižnika katoličke crkve, hrvatski nacisti dolaze na vlast u svim gradovima Bosne i Hercegovine, pa i Krajine. Jevreji, Srbi i Romi, kao i svi antifašisti, bez obzira na boju kože, vjersku i nacionalnu pripadnost, stavljeni su van zakona. Državna ravnateljstva NDH, po naredbodavnoj liniji Pavelić-Artuković-Gutić, različitim represivnim mjerama izvršila su društvenu diskreditaciju i ekonomsku degradaciju Jevreja i Srba, ma gdje oni bili. Nastala je i opšta pljačka, narodski rečeno "ćapanje", jevrejske i srpske imovine, a sve u cilju "konačnog rješenja jevrejskog pitanja", tj. njihove fizičke likvidacije, dok je jednu trećinu Srba trebalo pobiti, drugu pokrstiti, a ostale protjerati.

I sada, 67 godina od holokausta, stoje otvorene rane koje peku i bole, a ostale su urezane u sjećanjima malog broja očevidaca stradanja Jevreja. Oni su tada bili djeca, pa na pitanje po čemu su znali da su to bili Jevreji, sasvim jednostavno odgovaraju: "Jer su nam bili bliski po duši, jer smo duboko u sebi, kao i oni, instinktivno osjećali da dijelimo istu tragičnu sudbinu. Kao ni oni, ni mi to nismo znali reći, nego smo, prepušteni sami sebi, zajedno dugo plakali u noćima, ne znajući šta je život".

Mirko Borijenović, Podgradci, Gradiška

Ja sam Borijenović Mirko, rođen sam 16. februara 1924. u selu Sovjak kod Gornjih Podgradaca, opština Gradiška. U porodici nas je bilo devetoro djece. Na selu sam čuvao stoku, živjeli smo normalnim životom. Kao dijete od 4-5 godina sjećam se porodice Joška Špicštajna, koji je došao prije rata i nije imao ništa, ni zlata ni para, nego je od imućnijih ljudi tražio da mu posude pare na interes, na kamatu. Tako je otvorio kafanu, a kasnije, kad je "zamogao" i dućan i prodavnicu mješovitom robom, pošteno je vraćao svoje dugove. Roba mu je bila najjeftinija. Od svojih kupaca je tražio da mu kažu šta trebaju, a on će nabaviti, samo neka ne traže staklene gaće i gvožđa za buve.

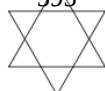

Sve je to trajalo do trenutka kada je stara Jugoslavija pala. Aprila 1941. iz pravca Prosare došli su Nijemci na konjima, uhapsili porodicu Špicštajn, a radnju opljačkali. Dalje su nastavili sa sprovođenjem terora uz pomoć hrvatskih nacista – ustaša. Mi smo se našli u bloku između ustaša i Nijemaca sa jedne, i partizana sa druge strane. Stezala su se tri obruča na Kozari, a onda su po selima počeli da traže partizane.

Kad su se približili našem selu, tata kaže: "'Ajmo kopat' grah!", iako je on bio okopan. "Mi civile nismo za vrijeme Prvog svjetskog rata dirali, pa neće ni nas". I oni dođoše, udariše nogom o ogradu, ona pade, a krmci se rastrčase po livadi. "Šta vi radite, brzo gore u selo, gdje će se održati govor!" Prije tog smo vidjeli da je prošao treći rojnik. Naređeno je da se muškarci sprema i da ponesu hrane za tri dana jer idu u srez Gradiška da dobiju ustaške domovnice za sebe i za porodicu, jer oni nisu, tobože, ništa krivi. "Dobićete i sprovodnika i nosićete bijeli barjak da vas avioni ne bi gađali i da se vidi da ste se predali."

I mi krenusmo, ali nas u više navrata zaustavljaju ustaške straže i traže od sprovodnika da im damo novac da nas propuste. Jedva nekako stigismo pred stari fiskulturni dom u Gradišci. Naređeno je da svi moramo predati sve pare, zlato, noževe, satove, slike i drugo, i da će nam oni to ujutro sve vratiti kad budemo išli kući. Ušli smo kroz prozor u dom i tu su nas toliko nabili da smo jedva mogli disati. Poslije nas kroz prozor su ušla dvojica ustaša i ponovo nas prekopali, ali, na svu sreću, nisu našli ništa. Tu smo prenoćili, a ujutro, kad smo izlazili vanka, bili smo opkoljeni ustašama. Slagali nas i ništa nam nisu vratili nego nas potjerali pravo u kazamat Kula u Staroj Gradišci. Ponovo su nas postrojili i naredili da svi koji imaju veze sa partizanima izađu iz stroja, jer će doći čovjek koji to sigurno zna. I tako i bi, dođe Branko Mitrović, ustaški špijun. Gleda po stroju, tamo-vamo, i kaže: "Ti tamo i ti tamo uza zid!" I dođe do sina Marka Timarca, koji nije znao ni žito samljet', a da ima veze sa partizanima. I njega izvuče iz reda, a mi svi uglas povikasmu: "Nije on nikud išao iz sela, a ni u Gradišci nikad nije bio, evo dajemo svoje glave da nije!" Ali Branko tjera svoje! Poslije dođe naređenje da moramo ići za Njemačku, što je i moj otac prihvatio, s obzirom na to da je moj stariji brat Ostoja, a njegov sin, od 1933. bio u Minhenu na radu.

Dođe doktor i poče nas pregledati. Ja mlad, zdrav "ko dren", prođo' u kolonu za Njemačku. Kad dođe do oca pregleda ga, i taman prošao, kad doktor kaže: "Vrati se, ne možeš ti ići, zubi su ti loši!" I oca su sproveli za Kulu, gdje je, po pričanju našeg komšije, koji je uspio preplivati Savu i izbaviti se iz Jasenovca, i ubijen. Ja sam se sa robije iz Njemačke vratio 1945, trajno nesposoban za posao, što je i konstatovala jugoslovenska komisija.

Braco Bošnjak, Gradiška

Ja sam Braco Bošnjak, rođen 1946, moja nona (baka) je Anica Elijahu, a moj ujak Solomon Elijahu. Skoro cijela porodica Elijahu je pobijena, i ovi iz Gradiške i oni iz Banje Luke. Odvedeni su u logor i pobijeni 1941. Moj otac je jedini ostao živ jer je otišao u partizane. Jedna tetka je za vrijeme rata bila novinar. Na ovoj kući je nekad pisalo: "Solomon Elijahu, trgovina".

Osim porodica Špicer i Frid, u arhivi Udruženja logoraša i žrtava Drugog svjetskog rata navode se imena još osam Jevreja iz Gradiške:

Zvonimir Seki;

Bernatd Spitzstein, koji je imao pilanu u Gornjim Podgradcima, a došao je odnekud iz Hrvatske, vjerovatno iz Našica, jer se pilana zvala "Našičanka";

Samuel Baruh, koji je liječio ljude ili je bio pravnik, ne znam;

Avram Elijahu (Orahova, Bosanska Gradiška, 1864 – Banja Luka, 11.8.1942), sin Jakova i Ane, trgovac iz naselja Sukija u Gradišci, bio je oženjen **Hanom rođ. Levi**, sa kojom je stekao kćeri **Ernestinu, Pepiku, Matildu, Sarinu i Reginu** i sinove **Jakova, Solomona i Isidora**.

Ljiljana Rajh, Doboj

Ja se zovem Ljiljana Musić Rajh, od oca Josipa Rajha i majke Miljke Smiljić, i iznijeću svoja kratka sjećanja na porodicu Rajh. Moj djed Janoš Rajh je bio Jevrej, a ja to nisam znala jer su to krili od mene. Do svoje 6. godine živjela sam u Lušci Palanci, na Grmeč planini. Onda me je moja majka dala kod tetke u Slavoniju, selo Kapelina, opština Donji Miholjac, odakle je došao moj otac, koji je bio žandarm u Lušci Palanci. Moj otac Josip Rajh je naprosto nestao preko noći kad je bio prevrat, mjesec dana prije mog rođenja. Majka je pričala da je išla na konjskim kolima do Hašana, gdje je bio Branko Čopić, u partizanski štab, da traži tatu. I on joj je rekao: "Miko, da je on izašao na Grmeč, bio bi ovdje. Ubile su ga ustaše jer je ovaj kraj Bosanske Krupe pun ustaša".

Milan Bastašić, Grubišno Polje, Hrvatska

Ja sam Milan Bastašić, penzionirani liječnik iz Grubišnog Polja, sa Bilogore. Sa 12 godina prošao sam pakao Jasenovca, u trajanju od dva mjeseca, oktobra i novembra 1942, poslije pokolja Srba na Bilogori.

Sve je počelo godinu dana ranije, poslije kapitulacije stare Jugoslavije, 21. aprila 1941, kada se desio prvi iskorak genocida na Bilogori, kada su u toku jedne noći 504 Srbina regenerativne dobi, nakon teškog maltretiranja, preko Bjelovara i Zagreba otjerani u prvi logor NDH, Danicu kod Koprivnice. Odatle su u junu 1941. otjerani za Jadovno, gdje su i ubijeni, izuzev nekih koji su bili zanatlije, pa su ih prebacili da grade Jasenovac. Kod mene u susjedstvu na Bilogori su živjele neke tri židovske porodice, a sve ih zovemo Singer, Singerovi. Bili su velika židovska familija, imali su birtiju i dućan i lijepo uređeno dvorište.

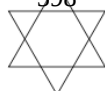
To je bilo pred sami početak rata, aprila 1941. Porodica se sastoji od "omame", koja vodi glavnu riječ. Omama je imala Branka, koji je hendikepiran, teško je hodao i pri tome je pravio neke čudne, prisilne pokrete ruku, ali je završio četkarski zanat i pravio je kefe, Margitu, koja je imala dvoje djece, Miru i Adu, koji su 1941, kad su stradali, mogli imati 14-15 godina, Đuku-Đuru, momka koji je pred rat odslužio vojsku, i Roziku, koja je imala malog petogodišnjeg Željka, sinčića iz prošlog braka.

Tu pored njih bili su Poldi i Ilonka, koji su imali dvoje djece, Zdravka od 16 i Zlatu od 15 godina. Ona je bila jako lijepa, imala je kovrdžavu kosu i družila se sa mojom sestrom. U varoši je bila i porodica Štajner. Držali su dobro uhodanu gostionicu, a družili su se sa Singerovim.

Sjećam se židovskog obreda prilikom sahrane starog Štajnera, 1939, koji je sahranjen na židovskom groblju, koje je bilo nešto niže željezničke pruge, blizu katoličkog groblja, kuda je vodio put za ciglanu i klaonicu. Židovsko groblje nije bilo veliko, ali je bilo uređeno. Sada ga nema jer je već 60 godina likvidirano.

Sjećam se i židovske porodice Šterk. Šterk je oženio sestru Vlade Novaka, vlasnika paromlina i ciglane. To je bio mješoviti brak. Oni su došli pred sami rat, a to znam jer je njihov sin Gvido išao sa mnom u treći i četvrti razred. Kad su Singerove i Štajnerove otjerali u logor, Šterkove nisu dirali jer je Vlado znao da podmiti ustaše i tako sačuva Šterka, sestru i Gvidu. Rozika donosi razne vijesti od ljudi koji navraćaju u birtiju na piće. Dolaze i ustaše i hvale se kako grubo i brutalno postupaju sa Srbima, ali istovremeno prijete da ni Židovi neće proći bolje. Saznali smo da u većim gradovima NDH Židovi moraju nositi Davidovu zvijezdu oko ruke, ali to kod nas još nije važilo. Doznali smo od Singera da Srbe pokrštavaju u katoličku vjeru, pa bi i oni odlučili da se pokrste kako bi spasili živu glavu i u tom slučaju ne bi ih tjerali u logore u Njemačku. Vjeruju da će se Srbi morati pokrstiti kako ih ne bi otjerali u koncentracione logore NDH. I Singerovi i Štajnerovi su se pokrstili i sad se, tobože, osjećaju sigurnije.

Pored plotu susjeda Slavka Tegnera razgovaraju on, domaćin kuće, Mile Kramarić iz zaseoka Stalovica i Đuka Singer. Mile Kramarić govori da je od svog brata Đure, koji je bio zakleti ustaša, čuo kako će ustaše za zimu dobiti nove čizme. Đuka Singer, začuđen, pita njih i sebe: "Otkud će nabaviti toliku kožu?", a Mile mu odgovara: "Ako ne bude dosta, zguliće je sa leđa Srba i Židova". Dalje nastaviše priču kako u Bosni ima puno četnika i komunista i da će ih ovog ljeta ustaše sve uništiti. Glavni je četnik Vele Geco. Kažu da je visok i da ima usta od uva do uva. Navodno ga došla prijaviti žandarima neka žena kojoj je dao da mu kupi "cvekove" (kratke ekserčiće široke glave za cipele). Ona je morala te cvekove poređati na panj, pa kad ih je poslagala, on joj je zadigao suknju i udario njenom guzicom na taj panj (poslije rata se potvrdilo da je bila ustaški "cinker"). Dopiru glasovi da su doseljenici u srpske kuće uglavnom ustaške familije, koje se boje ići same po drva u šumu jer se boje

četnika, partizana i komunista. Strah se povećao otkako je neko u šumi kod Petrovića livada pucao na lugara Fišla i prebio mu desnu ruku na dva mjesta. Žene Srпкиnje razgovaraju o žetvi, nekako se i posijalo, a sad nema muške snage da se žito pokosi. Sad kad ga i požnjemo, pitanje je ko će ga na kraju jesti. Sve je u znaku neizvjesnosti, govori se o pokrštavanju ili o odlasku u logore.

Singerovi su živjeli u stalnom strahu od logora jer su i dalje kružile priče da Židove tjeraju u logore u Njemačku, a da za Srbe ima logora i u Hrvatskoj. Oni su u tom silnom strahu odlazili stalno u šumu, muški preko dana da "rade drva", a žene bi ostajale kod kuće. To je bilo sve do jednog julskeg dana 1942. godine, kada su ustaše došle u Singerovo dvorište da ih vode u logor. I evo zla! Opkolili su kuću, čuje se plač ukućana, a mi to gledamo iz našeg dvorišta jer je to druga kuća od nas. Uskoro iz kuće izlaze žene sa djecom, od muških su tu Ado (Adolf), star 15 godina, i mali Oskar. Žene sa djecom u pratnji ustaša su sproveli u centar mjesta. Đuka, Branko, Poldi i njegov sin Zdravko su u šumi, "rade drva". Ustaše su nekog poslale po njih da dođu kući. U Singerovom dvorištu čekaju ustaše, među njima je i Pepa, seoski jajara i kokošokradica. Sa nama djecom, koji čuvamo krave i to gledamo, je i sin ustaše Mirka Hercegovca i namah reče, sa smiješkom: "Otjeraše čifute u logor."

Sve ustaše imaju karabine, šetkaju i čekaju Singerove. U jednom času – idu Singerovi. Još dok su bili na Bastašića krčevini, ustaše povikaše da požure. Oni zastadoše, Đuka se vrati prema šumi, a Branko, Poldi i Zdravko nastaviše prema ustašama. Đuka se ne obazire na pozive ustaša nego nastavlja ka šumi. Tad ustaše zapucaše i Đuka zalegne u krompire, pa opet dalje. Pošto su oni ušli u duboki dio sokaka, zaklonjen šumicom, čujemo da Poldi viče: "Zdravko, vrati se!", te smo zaključili da su se Zdravko i Branko vratili da pobjegnu jer smo odjednom vidjeli hendikepiranog Branka koji uzmiče, onako šepav, prema šumi, dok se Zdravko vratio ocu i dođoše do ustaša. Počeše ustaše vikati prema Branku da se vrati, a prema Poldinu i Zdravku idu sa uperenim puškama. Ustaše počеше pucati na Branka, koji sve više uzmiče preko visoke strmine prema šumi. Pepa, ustaša, trči da uhvati Branka na strmoj međi, koja je obrasla visokom travom. Poče Pepa da se penje ka njemu, kad Branko izvadi poveći nož i pođe da ubode Pepu jer je bio na strmini, poviše njega. Pepa se prepade i ustuknu sa međe, a ustaše zapucaše. Pepa bježi natrag, a Branko zamače u šumu. Poldina i Zdravka preko Grabara otjeraše ustaše u varoš. Sljedećih dana ustaše su dolazile zaprežnim kolima i odvozile stvari iz kuće Singerovih. Kasnije se saznalo da su svi Singerovi stradali u Jasenovcu, dok su Đuka i Branko kasnije otišli u partizane. Te iste noći Đuka se vratio do kuće jer je u štali komšije Mađara imao sakriven revolver, za koji ovaj nije znao. U štali je prenoćio, a sutra ujutro ga je Mađar primijetio. Zamolio ga je da ga svojim kolima, pošto ga prekrije slamom, prebaci do šume, što je ovaj i učinio.

U jesen 1942, poslije napada partizana na Grubišno polje i velikog masakra Srba na Bilogori, Branka uhvate. Tu ga je jedan mještatin "otkucao" i Branko je u Virovitici ubijen. Tu priču je čuo Đuka, koji je iz rata izašao kao oficir (bio je oženjen Hildom, Švabicom iz Osijeka, sa kojom je imao kći Dubravku i sina Željka) i saznao da je komšija, Švaba Štefan Špengler, izdao Branka. Kad je u varoši jednom stranom ulice išao Đuka, Štefan je prelazio na drugu, ili, kad je Đuka ulazio u birtiju, Štefan je izlazio.

Kasnije je Đuka kao intendant zbog pronevjere bio pritvoren četiri godine. U međuvremenu se rastao sa Hildom, koja se preudala. Za Dubravku ne znam, a Željko je sad čovjek od 60 godina i radi u tvornici sira "Zdenci" u Velikim Zdencima.

Šterkovi su preživjeli rat uz pomoć Novaka, vlasnika paromlina. Gvidu Šterka sam sreo 60-ih godina u Zagrebu. Đuka je sahranjen u Grubišnom polju na pravoslavnom groblju, pošto jevrejskog više nije bilo.

Jela Buđa, Gradina

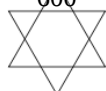
Ja sam Buđa Jela. Rođena sam 27.7.1929. U mojoj porodici je bilo, pored oca i majke, još pet braće i sestara. Naša kuća je bila u Gradini, pored nasipa. Otac je radio u ciglani. Jedan dan došao je tužan kući i rekao da više neće raditi u ciglani jer je vidio da ustaše tovore ljude i spaljuju u ciglani. Otac je pričao mami kako je išao preko vode i vidio šest svezanih ljudi i na njima tabla na kojoj piše: "Ja bih išao brže, ali stari vrug ne može". Oni su bili mrtvi. Prije svega ovog ljude su prevozili sa ciglane u Jasenovcu do Gradine i oni su prolazili pored naše kuće, dva po dva, velika kolona. Pitala sam tatu kuda gone te ljude. Rekao je da ne zna ni on. Sutradan su tražili od moga oca kruva. Mi smo tad jeli kukuruzu jer su bile onda velike vode i žito se nije moglo sijati. U jednom trenutku dok je kolona prolazila pored naše kuće, otac ulazi u kuću i daje im kruva, a jedan od njih skida džemper preko glave, ali moj otac to nije htio uzeti i on ga baci na pod. Potom se čuje glas ustaša: "Požuri, požuri!" i oni odoše. Tako su kolone prolazile sve do kasne jeseni i mi smo im uvijek nešto davali za jelo. Oni su tovarili na obali drva u šlepove. Mi nismo znali ko su ti ljudi. Kasnije je tata saznao da su to Jevreji.

Oko Božića 1941. nas su ustaše izbacile iz kuće. Bio je snijeg. Otišli smo do očeve sestre, koja je imala konje i kola, i uspjeli da prebjegnemo za Kozaru i Prosaru i tako smo se vukli po zbjegovima. U proljeće su nas ustaše pokupile za rad. Prvo su otjerali muškarce da idu sa lopatama na rad, a sutradan će žene i nas djecu za Hrvatsku Dubicu. Na jednom mjestu ležali smo na goloj zemlji, padala je kiša, sve je mokro pod nama, nemamo se čim pokriti. Kad je svanulo jutro, mi vidimo na jednoj livadi, po strani, sjede gologlavi ljudi. Mi vidimo, to su naši ljudi iz našeg sela. Nismo imali šta jesti, kažu da se može dobiti vode iz bunara, ali da na taj bunar mogu ići samo djeca. Bilo je sunce i bili smo žedni. Mama je imala neku kanticu i ja sam otišla. Nađem na kraju mog tatu i njegovu dva brata i kažem mu: "Tata, hoćeš piti vode?" To mi je bilo zadnji put da sam ga vidjela. Njih su otjerali u logor, ali ne znamo gdje. Tu smo bili osam dana, a onda su pokrenuli i nas prema Uštici i Jasenovcu. Strpali su nas u vagone za stoku, gdje je bilo jako teško disati i mala djeca su počela umirati. Dovedli su nas na stanicu u Lipik, a onda u jedan šljivik, u žicu. Za 24 sata mi smo "obrstili" sav šljivik, sa zelenim šljivama i listovima, a koliko smo bili gladni od njega nije ostalo ništa.

Tu su nas nakon osam dana vratili za Pakračko polje i počeli raspoređivati po porodicama. Ja sam zapala ženi koja me je lijepo primila, okupala i nahranila. Pitala me je da li želim da još jedem, a ja sam rekla: "Ne". Ona je dodala: "Ja bih ti dala da jedeš još, ali bojim se, ako više pojedеш možeš umrijeti". Mama se razboljela i mislili su da je tifus, pa su je dali u bolnicu u Pakrac. Nakon tog sam čula da su je sproveli u logor Jasenovac, pod ustaškom stražom, i dugo sam plakala. Jedna žena me je pitala: "Zašto plačeš, je li te neko tukao, čija si ti?" Rekoh joj da nisam ničija, a ona me pita da li bih pošla sa njom i da se ne trebam bojati jer i ona ima svoju djecu, koju ću upoznati. Rekla sam da hoću i tako smo prečicom došli pred njenu kuću u selu Jasenovac. Na naše veliko iznenađenje, kuća je bila puna ustaša i ona mi reče da me mora prebaciti u kuću njenih roditelja, kako i mene ne bi sproveli u logor, dade mi svoju propusnicu i reče: "Kad dođeš do kapije logora pokaži stražaru propusnicu i on će te pustiti da prođeš kroz logor, poslije idi samo pravo i na prvu kuću na koju naiđeš, to je kuća mojih roditelja. Oni će te primiti." I tako je i bilo.

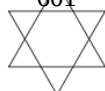
Dok sam sa strahom prolazila kroz logor, vidjela sam dugu kolonu žena koje ustaše sprovode na skelu u Gradinu, a potom, na ivici prema putu, vidim kako gologlavi muškarci idu jedan po jedan, pojave se i odjednom nestanu. Kad sam došla bliže, imala sam šta vidjeti. Daska i ispod nje velika i duboka rupa i kako u nju guraju ljude koje brzo uhvati plamen. Sada u velikom strahu, prošla sam još dvije osmatračnice sa puškomitraljezima i nakon što

sam prošla zadnji bunker, potrčala sam svom snagom preko napuštenih livada i polja i sva uznemirena uletila u prvu kuću i nakon kratkog vremena shvatila da sam na pravom mjestu. Kuća je bila tik uz logor, pokraj Save, i za vrijeme noći nisu smjeli paliti svjetla i svaki zvuk se daleko prenosio.

U Košutaricama smo se penjali preko široke daske na tavanski prozor da vidimo odakle dolaze tupi zvuci i krici koje smo čuli svaku noć. I jednom, pred sami mrak, vidimo grupu žena i ustaša im naređuje da pjevaju. Tišina, noćno doba, mjesečina. Ustaša opet naređuje: "Pjevaj!" i jedna zapjeva: "Ide žena cigančica, vođu gazi, a ustaša srce vadi. Vadi, vadi srce moje, zaplakaće čedo tvoje." I onda je nastao vrisak i jauk. Ustaše su počele klanje i ubijanje. I ostale žene zaplakaše i oni imaju svoju djecu i vide šta ih čeka. Mi od straha siđemo sa tavana, ali se opet vratimo i vidimo, poslije žena dođoše muškarci, koji su počeli plakati i jaukati gore nego žene. To je bio jauk koji se raznosio duboko u noći i koga je bilo teško slušati, a kamoli i gledati.

Nedugo potom mene zaboli stomak i oni mene odvedu u Novsku na pregled kod doktora, koji je rekao da imam upalu slijepog crijeva. Dao mi je neke lijekove i rekao da ću, ukoliko se to ne smiri, morati na operaciju. Kolima smo opet krenuli za s. Jasenovac. Mene je još uvijek boljelo, te je brat žene koja me je otela na ulici od ustaše, skrenuo kola prema ustaškoj bolnici, koja se nalazila u napuštenim srpskim kućama i koja je koristila samo za liječenje njihovih porodica. Nakon što su me ostavili u bolnici oni su otišli. Ja sam bila sama i čekala na krevetu u sobi, sa velikom lampom iznad mene. Onda su došli neki ljudi i pitali: "Kako si, sekice?" Ja kažem da sam dobro i da me ništa ne boli i da mogu ići kući. Oni kažu: "Mi te ne možemo sad pustiti, noć je." Jedan krupan čovjek sa okovima na nogama, koje su svi nosili, i kako oni hodaju, lanci zvone, prođe iznad mene i stavi masku na moje lice i ja sam zaspala. Kasnije sam saznala da su ti ljekari bili Jevreji. I mene je operisao dr Vilko Klajn, sa svojom sestrom Olgom. Ja sam poduže ostala u bolnici i moj čiča Mato se zabrinuo. Ja sam tim ljekarima rekla ko sam. Oni su bili iznenađeni: "Mi sve mislimo da si ti ustaško dijete. Da smo znali da si ti iz te kuće, pustili bi te za tri dana."

Tomo Klincov, Kozarska Dubica

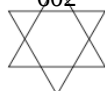
Ja sam Klincov Laze Tomo. Rođen sam 8. maja 1928. u mjestu Draksenić kao domorodac i sva sjećanja i stradanja ljudi od ustaškog terora što sam preživio, dobro sam zapamtio. Prvo moje sjećanje i prvi ustaški zločin je dolazak ustaša iz Dubice u Draksenić na Lipovu gredu, kad su doveli male muslimane, gole i bose, i svlačili naše dečkiće i bolju odjeću im oduzimali da bi obukli muslimane. I kad su pošli natrag, ustaša im je rekao: "Nemojte više da kukate da nemate šta obući!" To je bio prvi ustaški zločin počinjen na ovom terenu. To je bilo krajem aprila ili početkom maja 1941, odmah poslije pada Jugoslavije.

Odmah nakon toga ustaše su počele kupiti sve viđenije ljude (Lončara, Milana Šumonju, Nikolu Jelisavca i druge) i goniti ih u zatvor za Dubicu i tu ih ubijali odmah 1941. U Dubici kod mosta je bila jedna mala centrala, koja je bila zatvor, i tu su najveći krvnici bili dva rođena brata Bajrića. Od prvog dana su oni počeli klati i ubijati, od djeteta pa sve redom, ništa nisu ostavljali. Znam da je prvi osnovani logor na ovom području Bročice, u šumi Jesenjine, a poslije su prešli u Krapje u avgustu 1941. Tu su vlakom najviše dovođili Jevreje i znam da mi je pričao jedan Mato, Rus, jer mu je ćaća bio Rus, da je jedan Jevrej pobjegao iz logora i da se sakrio u štalu kod jednog gazde, koji ga je izdao ustašama. Mato mi je pričao da je gledao kako su ga tukli i prebijali i poslije odveli u šumu i ubili ga sa dva metka iz pištolja. U tom logoru u Krapju je najviše stradalo Jevreja, i to ljudi, žena i djece. Masovno su pobili sve do 11. mjeseca, kada su nastale poplave, i tad su se prebacili za Jasenovac, koji je treći po redu osnovani logor. Ja sam bio u njemu u 6. mjesecu 1942. To mi je bio četvrti logor po redu. Prvi je bio u Lipovoj gredi u Drakseniću, drugi u Hrvatskoj Dubici, treći u Uštici i četvrti u Jasenovcu. Sve se dešavalo pod vedrim nebom. U Jasenovcu nismo imali ni trave da se napasemo. Prvo moje gledanje leševa ubijenih je bilo sa mosta u Dubici, na rijeci Uni. To je odmah bilo 1941, pored nasipa. Nisam mogao vjerovati kako leševi plove rijekom.

U Lipovoj Gredi Švabo je došao i održao govor: "Vi ljudi idete raditi za Njemačku, i kad se rat završi vratićete se kući, a žene i djeca idu u logor dok se Kozara ne pročisti od komunista i partizana i poslije će se oni pustiti kućama". Tu su muškarce odmah razdvojili od nas na jednu stranu (moga oca i dva brata), a između njih počeli su tražiti komuniste i ranjene. Dobro sam zapamtio kad digoše jednog da je partizan. Mi smo se bojali da ne izdvoje našeg ćaću i braću jer išao je jedan Švabo i dvojica ustaša, i one koje izdvoje odmah su ubijali i bacali u iskopanu raku. I digoše jednoga, na njemu je žuti kaput, i rekoše: "Izlazi!", ali se diže drugi i oni rekoše: "Ne ti, nego ovaj do tebe!" Kad ga izvedoše, tukle su ga ustaše. Šta su od njega radili! Tuku ga onako kundacima, a sa njima je bilo još nekoliko koji ga drže, i otjeraše ga gore u šumu. Čula su se samo dva pucnja, i ustaše se vratiše. Znači da su ga gore ubili. To sam ja lično vidio.

Mi smo onda krenuli iz logora u Cerovljanima ka Bosanskoj Dubici, jer su rekli da će nas pustiti kućama. No kad smo došli do samog mosta za Dubicu, skrenuli su čitavu kolonu naroda, žena i djece, prema logoru u Ušticama. Taj logor u Ušticama bio je dugačak oko tri kilometra i sve je bilo puno naroda. Tu su ustaše počele svoj teror, svaki dan 'vataju što ljepše mlade žene i djevojke i gone ih u kuću Jandrića, koja je bila napuštena, i tamo ih siluju. I lično sam vidio kako su ustaše 'vatale jednu mlađu ženu, sa dvoje djece, malo odraslije, da je siluju, ali je ona naplivala na Savu, a za njom su potrčala i djeca. Ustaše su pobile i djecu i ženu i sve je to otišlo niz rijeku Savu. Svaku noć su klali u Gradini i sve se čuje, avgust je mjesec, a noć je tiha i voda sve prenosi. Svaki dan iz Jasenovca "sijeku" grupe ljudi i prebacuju ih skelom za Gradinu, i svaku noć se čuje jauk žena i djece. To je bila sudbina i život koji i nas čeka. Od Jasenovca do skele ima oko kilometar i više. I jednu noć, posljednju, čuo se stravičan jauk i ja sam od majke tražio nekoliko puta da me pusti da bježim preko žice, da me ustaša ubije na žici i da ne idem tamo da me tuče maljem i napola živa zatrpava, al' mi

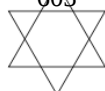
mati to nije dala. Matera je sa sobom primila od svog brata još petoro djece siročadi, jer su njihova mati, brat i sestra zaklani u crkvi, a ćaća "oćerat" na rad. I mi sjedimo, a mati govori a govoriti ne može, prekida, i kaže: "E, djeco moja, nikada nas više ovo sunce ogrijati neće, jer se zna, na kapiji čim prođe 12 sati ili 2-3 sata, kreće se prema skeli".

I jednog dana, iza 2-3 sata, ustaše o'sjekoše veliku kolonu nas žena i djece. I sad ja rješavam svoju sudbinu i mater više i ne pitam. Kad dođem na skelu, skoćiću da se utopim, samo da ne idem tamo da me kolju ili ubijaju maljem. Nas su ustaše odjednom ustavile i ne daju nam da idemo dalje. Ja sam pomislio da će nas tu sviju pobiti, i ja bježim malo u sredinu, kako bi' prošao između ustaša i utopio se u Savi, jer uteći ne mogu. Vратиše nas prema logoru i potrpaše u stoćne vagone. Tu smo ostali dva do tri dana, a jedna žena, Kosana, dobila je "živćanu" od tuge za svojom djecom. Nas su vagonima prebacili za Lipik, i tu smo bili spašeni.

Ja sam spjevao pjesmu o Kozari:

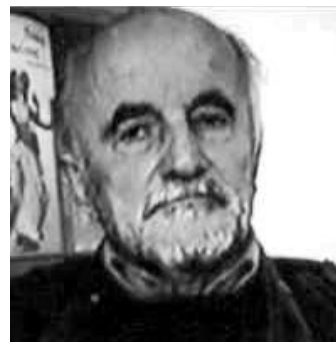
CRNA PJESMA

Oj, Kozaro, šumo gusta Sva iz gora osta pusta. Oj, Kozaro, puna si grobnica Srpske djece i njiovi košuljica. Oj, Gradino, krvi natopljena Grobnicama potpođena. Zašto pob'šte moju braću, Zašto ub'šte moga ćaću?	Šta su Vama Srbi krivi, Samo zato što su živi? Braćo moja, fašistićki robovi, Da znam braćo gdje su vam grobovi, Ćesto bih Vam braćo dolazio I rumene ruže donosio. Crna pjesmo, ne ponovila se, A ne zaboravila se.
--	---

Vasilije Karan, Banja Luka

Ja sam Vasilije Karan, rođen sam 1934. u Knešpolju, legendarnom kraju Potkozarja. Kad je ofanziva na Kozari počela, Kozara je opkoljena Nijemcima, ustašama i domobranima, a ja sam tada imao samo osam godina. Bježali smo pred vojnicima. Tu smo sebi sagradili kolibe i živjeli smo u planini. Kozara je sve više stezana neprijateljskim vojnicima, oko 3.500 partizana nije moglo izdržati napad i Kozara je početkom jula mjeseca 1941. pala.

Tada su okupatorske i ustaške snage ušle na Kozaru, kupile nas i otpremale u logor. U koloni koja se kretala prema Jasenovcu sam bio ja, sa majkom, malom sestrom i dva brata. Tada su nas ustaše sa strana udarale kundacima i prijetile: "Sad ćete vi u Unu, sad ćete vi u furunu!" Ja sam već tad znao šta je furuna i nisam htio da izgorim. Sačekao sam priliku i pobjegao iz kolone. Sa mnom je iskočila još jedna mlađa žena. Čuo sam da oko mene lete i fijuču meci, ali me nisu pogodili. Sakrio sam se u šipražje i kad sam izašao vidio sam krv na putu. Znao sam da su nju pogodili, ali njenu daljnju sudbinu nisam znao. Moja sloboda je trajala samo 20 minuta jer sam naletio na Nijemce, koji su me uhvatili, dok je moja majka sa mojom sestrom završila u Jasenovcu. Nijemci su me predali domobranima jer im je problem bio jezik. Bio sam sa jednim hrvatskim domobranom u rovu. On me je pomalo hranio jer ni on nije imao više. U planini sam lizao odbačene njemačke konzerve, brao šumske jagode, kojih nije bilo puno jer ih je vojska pojela, lizao sam mednu rosu i tako se snalazio. Ja sam bio divlje dijete jer sam prije bio sa roditeljima, a sada ostao sâm. Kozara je gorjela od eksplozija granata, mina, puškomitraljeza, i svud se čuo jauk i plač, ali ja sam se na to navikao i sanjao san da ću ja to sve, ipak, preživjeti. Živio sam u planini i pokrivao se lišćem, mravi su me jeli naveče, a ja sam se, češući, ošugao i dobio kraste na glavi, tako da mi je kosa ličila na rogove. Dok sam ležao u rovu sa domobranom, gledao sam kako hvataju ljude, neke ubijaju, a neke vežu i šalju za logore u Hrvatskoj ili na rad u Njemačku. Kada sam domobranima dosadio, oni su me opet predali Nijemcima, koji su me uputili u sabirni logor u Dubici. Tamo me prepoznala jedna žena iz mog sela i povelala za ruku. Strpali su nas u vagone i uputili za Hrvatsku. Izašli smo na stanici u mjestu Starova. Tada sam čuo tu priču o Jevrejima, koje ubijaju više nego nas, iako tada nisam znao ko su ti ljudi. Bilo je tu nas oko 2.000 Kozarčana na poljani. Oni koji su imali hrane tu su nešto skuvali i jeli. Ja sam se u jednom trenutku iskrao, skrenuo u jednu ulicu i ušao u neko dvorište, gdje sam zatekao bračni par sa dvoje djece, mojih vršnjaka, kako jedu masne prevrtke, sa brašnom i jajima. Samo sam kriknuo: "Gladan sam!" Dali su mi jedan prevrtak, kojeg sam pojeo u trenu, a oni su to sa čuđenjem gledali i govorili: "O Bože, o Bože!"

Nakon nekoliko dana provedenih na poljani krenuli smo pješke prema Grubišnom polju i stigli u s. Velika Banija, gdje su nas zatvorili u neku seosku kuću oko dvije nedelje. Prozvali su me siročetom jer sam ja jedini bio sam. Dok sam ja lutao po Hrvatskoj, moja majka je sa mojom sestrom i dvojicom braće bila u Jasenovcu, gdje bio i moj otac, ali nije znao da su i oni tu. Prva je umrla moja mala sestra, koja je puzala po logoru i govorila: "Mama, kruva, kruva!" Mama nije imala da joj da kruva i ujutro su je našli mrtvu, sa zemljom u ustima, a majka je rekla: "O, mila moja, ti napusti nas!", dok su je dva moja brata, mršavi od gladi, dugo milovali po kosi, govoreći: "Naša seja umrla."

Mog oca su u međuvremenu prebacili u logor Zemun. Tu su iskopali kanal i oni koji nisu mogli preskočiti kanal odmah su bili ustrijeljeni. Moj otac je to kao od šale preskočio i svi su govorili, ako ko ostane živ, to će biti braća Karan. Ali, nije bilo tako. Moj otac je umro od gladi. Posljednjih dana je u agoniji grizao svoje ruke.

Ja nisam znao ko su Jevreji, ali kasnije sam saznao i napisao roman o Jevrejima, koji se zove "Plava svjetlost".

Dedo Trampić, Doboju

Ja sam Dedo Trampić, rođen 1922. u Doboju, nosilac Partizanske spomenice 1941.

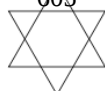
Sjećam se da su već juna 1941. došli da uhapse Morica Trinkija, za koga su znali da je komunista, i da ga vode u Jasenovac. On je uspio da pobjegne iz dobojskog zatvora, kao i ja, a trebalo je da idem pred prijeki sud u Zagreb.

Krećući se cestom prema Modriči sreo sam Morica Trinkija i on me upita: "Dedo, gdje je štab? Ja sam pobjegao i moram da se javim njima jer su mi žena i djeca ostali u Doboju." Rekao sam mu da je štab u brdima i on je krenuo, ali su ga na mostu odmah uhvatili četnici i predali ustašama.

Najpoznatija jevrejska familija u Doboju su bila braća Jozef i Albert Pesah. Trinki je bio oženjen njihovom rođenom sestrom. Oni su ostali živi jer su odmah na početku rata pobjegli iz Doboja i došli do Amerike, a Buki Pesah, treći brat, sa cijelom porodicom je odveden u logor i tamo je i stradao. U Doboju je bila i jevrejska porodica Ileš. Došli su iz Petrova Sela (Hrvatska), a ja sam bio dobar sa njihovim sinom Stjepanom Ilešom Pištom. Oni su pokršteni Jevreji i kad je počeo rat uspjeli su da pobjegnu, a Stjepan Ileš Pišta je otišao u partizane u Moslavini. On sada živi u Sarajevu. Bio je ovdje i jedan Gojković, apotekar, čija je druga žena bila Jevrejka, a družila se sa učiteljicom Šlagerovom, takođe Jevrejkom, koja je došla iz Sarajeva.

Prije rata bila je sinagoga u čaršiji, kao i ova ovdje. Dole, u samom gradu, bio je rabin Juda Mačoro, koji je bio sa mnom u zatvoru. Ne znam šta je bilo s njim, samo znam da je nestao preko noći. Ja se sjećam da su mu svi Jevreji subotom donosili kokoši na klanje.

Kod Pesaha je kao poslovođa njihove radnje radio Levi, a sa ženom, koja je bila Jevrejka, stanovao je u bivšem hotelu "Beograd", koji se kasnije zvao "Balkan". Interesantno je da se u stanu Levija održao prvi partijski sastanak komunista u Doboju.

Bogdan Petković³³⁸⁰, Banja Luka

Ja sam Petković Bogdan, rođen sam 16.10.1923. u selu Gornji Marinkovac, opština Dubrava (Vrbovačka) u Hrvatskoj. U svom rodnom selu sam živio sve do početka rata. Ubrzo je počelo i pokršćavanje. Otišao sam u partizane 4.8.1943. Zarobljen sam od strane Nijemaca marta 1944, izručen na liječenje u bolnicu i poslije prebačen u Jasenovac.

U Jasenovcu sam došao u kontakt sa Jevrejima, koje sam cijenio. Vođa moje građevinske grupe je bio Iso Kopelman, građevinski inženjer iz Sarajeva, koji se tu zadržao sve do mog odlaska na rad u Njemačku. U mojoj građevinskoj grupi je bio još jedan Jevrej, iz Austrije, koji nije dobro govorio naš jezik, ali kad smo razgovarali o sudbini, on je rekao: "Znam samo da ćemo svi završiti na dnu Save."

Moj pretpostavljeni je bio sefard, negdje iz Bosne, David Taglajt, vjerovatno građevinske struke, jer je tu razvrstan. Tu su još radile neke radionice i puškarnice. Moj posao je bio da miješam malter i majstorima dodajem ciglu, a Taglajt je rukovodio radovima. Ja sam u Jasenovac došao 5. oktobra 1944. i nakon mjesec dana Taglajta više nije bilo. U logoru su počele čistke, nije više bilo "nastupa" i masovnih ubijanja, nego su se vršile tihe likvidacije, noću. Tako je i on ubijen. Ja sam 18. februara 1945. otjeran u rad u Njemačku. Još u partizanima sam čitao jednu brošuru o Jasenovcu i nisam vjerovao da je tako. Tek kada sam došao uvjerio sam se da je to stvarno tako. Tu se govorilo o Ljubi Milošu i Majstoroviću. Biti Jevrej ili Srbin, to je bilo sigurno da živ nećeš izaći van. Došao sam u Jasenovac kao zarobljeni partizan u njemačkoj uniformi, a još prilikom prvog davanja podataka izjasnio sam se kao Hrvat, tako sam se stalno vodio i to me je odvelo na rad u Njemačku. Da toga nije bilo, sigurno bi me kao Srbina ubili u Jasenovcu. Ljudi su nestajali gotovo preko noći. Ja sam radio sa Hrvatom koji je bio javni bilježnik u opštini kod Karlovca. On je imao još jednog prijatelja, Janka Bana, koji je radio u kuhinji, i koji je već u 10 sati ujutro imao "prečišćeno" stanje i znao ko je tu noć ubijen. Po mene i jednu grupu radnika je bilo kritično kad su jedno veče ustaše došle po nas da idemo istovarati kreč iz vagona. Mi smo mislili da će nas poslije toga ubiti, ali, na našu sreću, to se nije desilo. Kao mlad momak po radu bih odmah zaspao, tako da nisam upratio ta večernja odvođenja i likvidacije. No ipak, jedne noći sam se probudio i čujem kako ustaše pjevaju: "Od Garića do Rusije, židovska se koža vije".

Jednog dana oko 12 sati naiđe poslovođa i kaže mi: "Hajde, nastup je, brzo u stroj!" Ja nisam odmah otišao, a kasnije sam saznao da se Sava razlila i da nisu mogli na rad, nakon čega su ustaše iz bijesa izvršile likvidaciju šumske grupe, ostavile su najmanji brod i sve što je bilo viška otjerale za Gradinu i tamo ubile. Nisu nikoga poštedile. U logoru je bio jedan konfident, krupan čovjek, Sarajlija, zvao se Stevo Bašić. On je išao logorom i nosio batinu. Logoraši su mi govorili: "Čuvaj se njega!" Taj je zajedno sa ustašama vršio klanja i ubijanja logoraša. Jednog dana vidio sam ga sa povezanom glavom. Pričalo se da ga je jedan Jevrej prilikom odvođenja ubo nožem u glavu. Onda su ga ustaše zadirkivale: "Načeli su te, načeli." Konačno, i njega su ustaše ubile prilikom povlačenja iz logora.

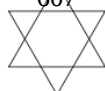
Kopelman je bio grupnik u građevinskoj grupi, koja je imala najveću fluktuaciju ljudi kad su vršene likvidacije. Poslije, kad bi došli novi zarobljenici, ona bi se popunila. Jednog dana, kada se Sava izlila, trebalo je ići van logora radi ojačavanja nasipa. Ja sam tad imao temperaturu i javio sam se doktoru, koji mi je savjetovao: "Ne smiješ leći, izdrži, jer ako legneš, gotov si, ubiće te!" I tako me je doktor spasio. Poslije sam prebačen na rad u ciglanu. Jedno jutro, pred početak rada, bili smo u jednoj puškarnici, kad iznenada upade čuveni koljač Pičili. Imao je brčiće i izgledao je kao pravi latinski mafijaš. To jutro nije još bio pijan, inače je uvijek bio pripit, i kaže: "A, šta je, vi ništa ne radite?" Jako smo se prepali, srce nam je sišlo u pete. Vjerovali smo da će nas odmah pobiti ili uzeti karton za hranu koji je, kad dobiješ jelo

³³⁸⁰ Bogdan Petković je 1945. upućen na rad u logor Haid kod Linca. Oslobođili su ga Amerikanci 5. maja 1945.

za taj dan, bušen. Kaže on svom pratiocu da mu donese neku toljagu i ovaj donese željeznu šipku. Kaže: "Tanka". I vrati se pomoćnik, ovaj put sa kutnom željeznom štangom. Nas petorica smo po naređenju kleknuli, skinuli pantalone i natrtili se. Svaki je trebao dobiti po pet udaraca. Kad je završio sa mnom ja sam se brzo pridigao, ne čekajući da me odgurne nogom kad završi batinanje. Uh, to ga je jako razljutilo i on me vrati natrag. Pomoćnik stavi moju glavu među svoje noge, i opet udri. Drugi su brojali i kažu da me je udario 17 puta. Onako u polunesvijesti otišao sam kod doktora, koji me je pregledao i rekao: "Šuti, dobro si prošao, ništa, na svu sreću, nije slomljeno. U bolnicu ne dolazi, idi na rad, snalazi se kako god znaš."

Hrana je bila očajna. Ujutro smrdljivi čaj, kruha nikako za svojih 135 dana u Jasenovcu nisam očima vidio. Za ručak, kao i za večeru, šest deka žitke pure, bez soli. I jedan dan svi trčimo sa gradilišta na ručak, vidim, kolona se nikako ne pomiče. Podjelu hrane su vršile "male ustaše", balavci, i neko je tad napravio nešto što im se nije svidjelo i jednostavno su obustavile podjelu hrane. Vrijeme za ručak je isteklo, osoblje je odnijelo pun kazan pure, a mi ostali gladni.

Dr. G. s. tošić
Petar
(Zagreb, Perčkova 3)

Zorka Delić Skiba, Sanski Most

Ja sam Zorka Delić, rođena 1936. u zapadnoj Bosni, u s. Kruhari, srez Sanski Most, dvije godine poslje atentata na kralja Aleksandra. Rođena sam u porodici Drage Delića i Dragice rođ. Praća. U zajedničkom domaćinstvu sa nama je živio i stric Dušan. Bilo nas je devetoro djece. Najmlađi Jovica imao je šest mjeseci, a najstarija Nevenka 13 godina. Godine 1941. imala sam pet godina. Roditelji su bili srednje imućni. Živjeli smo na selu, hrane smo imali u izobilju. Igrala sam se sa našim psom Žučkom, sa pilićima, pačićima, voljela sam da jedem voće, a najviše jabuke. Kupala sam se u rijeci Sani i djetinjstvo mi je bilo prelijepo.

Nakon osnivanja NDH BiH je ušla u njen sastav. Pred rat, po popisu stanovništva iz 1939. godine, u srezu Sanski Most je živjelo 38.000 Srba, 18.000 muslimana, 9.000 Hrvata i 90 Jevreja. U NDH su Srbi, Jevreji i Romi došli u nezavidan položaj. Na Ilindan 2. avgusta 1941. u Sanskom Mostu je ubijeno preko 5.500 Srba i 30 Jevreja. Nakon tog zločina ostalo je mnogo ratne siročadi, a među njima i jevrejske djece. Negdje u aprilu 1942. o nama je počela da "vodi brigu" NDH, i to tako što je svu ratnu siročad iz Sanskog Mosta strpala u stočne vagona, u kojima je već bilo ratne siročadi srpske i jevrejske nacionalnosti iz Bihaća, i prevezla nas u Jasenovac. Tamo, u Jasenovcu, na otvorenom smo ostali par dana. Hrvatski vojnici ustaše nisu nam dali da pijemo vodu iz Save, nego iz nekih pritoka i močvara u kojima je bilo dosta leševa u raspadanju i nekih malih crvenih crva, tako da, kad bismo pili tu vodu, nikako nismo mogli a da ne progutamo i kojeg crva. U to doba dovedena je stočnim vagonima i jedna grupa od 200 sarajevskih Jevreja. Svi su oni bili gospoda, muškarci sa šeširima i kravatama, a žene sa bundama. Svi su sa sobom nosili kofer, jer im je prilikom hapšenja rečeno da sa sobom iz Sarajeva ponesu najvrednije stvari. Ostavili su ih između ciglane i pilane. Tu je već bilo pripremljeno nekoliko stolova i rečeno im je da sve vrijedne stvari ostave tu. Ovo što sad pričam je vidio sadašnji član naše logoraške sekcije u Prijedoru, koji je tada radio na nasipu i gledao sve to. On se zove Dušan Jovičić, a rodom je iz Kaknja. Kad su to sve predali, pristupile su im ustaše i iz usta vadili zlatne zube. To je bilo predveče, a već ujutro nijedan od ovih Jevreja nije bio živ. Bacali su ih žive u peć ciglane. Dim koji se širio svu noć imao je neobičan miris, koji on dotad nije osjetio. Na kraju je shvatio da je to miris pečenog ljudskog mesa, onih istih nesretnih Jevreja iz Sarajeva. Nas djecu su na otvorenom ostavili još par dana. Zbog gladi smo svu travu oko sebe pojeli. Niko nam nije prilazio. Najgore bi bilo kad se Sava, koja je često nadolazila, povuče. Po nama je ostajao pijesak, koji zbog iznemoglosti nismo mogli sa sebe čistiti.

Poslije rata mi je jedna osoba iz međunarodnog Crvenog krsta pričala da im je dojavljeno da su djeca u logoru u očajnom stanju, jednostavno puštena da umru. Kad su tu stigli, primijetili su izdignute hrpice pijeska. Ta je osoba pomislila da neka buba izlazi iz toga, vratila se, malo pročeprkala i vidjela da su to dječije oči a ne bube. Kad su makli taj sav pijesak imali su šta da vide. Bila je to hrpa djece, kao u grozdu složena, bez snage da taj pijesak maknu sa sebe.

Potom su naredili da se mi, u tako očajnom stanju, radi oporavka prebacimo u dom za gluhoonijeme u Zagrebu, koji je bio sabirni centar za ratnu siročad. Odatle smo prebačeni u Jastrebarsko, 20 kilometara od Zagreba, najveći sabirni logor za ratnu siročad iz Bosne. Među nama je bilo i jevrejske ratne siročadi iz Bihaća, Sanskog Mosta, a, kažu, i iz Prijedora. Čim su nas smjestili ošišani smo na "nulu", dobili smo logoraške brojeve i nismo više bili djeca nego brojevi. Ja sam dobila broj 97. Brojevi su bili ispisani na kartonima koje smo morali nositi oko vrata. Pojela sam svoj karton zbog gladi i za to dobila batine. Jastrebarski logor za ratnu siročad su vodile časne sestre Kongregacije sv. Vinka Paulskog, a poglavar je bila Ana Barta Pulherija, svastika ministra za kulturu i prosvjetu NDH Mile Budaka. Po nas je, ipak,

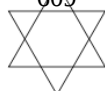
najgora bila časna sestra Gracioza, koja nas je naviše tukla i mučila. Pričalo se da je porijeklom iz Hercegovine, iz istog mjesta odakle je bio i sam krvolok Andrija Artuković, koji je često bio gost jer je održavao vezu sa njom. Jednom prilikom časna sestra Gracioza je uzela za noge jednu jevrejsku djevojčicu iz Sanskog Mosta, po imenu Ernica, vukla je preko kamenih stepenica sve dok joj glavica nije pukla i bacila je onako polumrtvu svinjama da je pojedu.

Jovanka Stojnić iz Turjaka kod Bos. Gradiške, Slavka Rašljić iz Sanskog Mosta i Vera Ćosić iz Mostara pričale su da su kao djevojčice od 10 godina u logoru Jastrebarsko gledale kako je Gracioza avgusta 1942. naredila grupi jevrejske djece da gledaju u sunce sve dok im oči nisu iscurile, a onda su ih onako slijepe bacali u kazane ključale vode sa kaustičnom sodom i pravili od njih sapun. Ja sam to sve preživjela, ali ta istina je potpuna zahvaljujući njima kao očevicima.

Jevrejska djeca su govorila jezikom koji mi, srpska djeca, nismo razumjeli. Pitala sam Slavku, svoju stariju sestru od strica, ko su ta djeca, a ona mi je odgovorila: "To su Evreji, tako kažu časne sestre u logoru".

Dok smo mi, srpska i jevrejska djeca, bili smješteni u vlažnim i mračnim podrumima starog dvorca grofa Erdedija, spavali na zemlji i umirali od tifusa i gladi, dotle su hrvatska ratna siročad bila na spratu, jela bijeli hljeb, spavala u krevetima i živjela u izobilju. Svako jutro u cik zore je dolazio grobar Slavko Ilovar sa konjskom zapregom da tovari mrtvu djecu iz podruma i da ih vozi i pokopava van groblja. Za tri mjeseca tako je pokopano oko 800 djece.

Upravnici logora časnoj sestri Pulheriji se žurilo da se podrum u starom dvorcu "što prije isprazni" kako svijet ne bi saznao istinu o našem stradanju i umiranju. Od tada je časna sestra Gracioza sakupljala po 20 djece iz podruma i vodila ih na klanje kod hrvatskog ustaše Petra Lovrina iz Ljubije kod Prijedora. U jednoj od grupa sam bila i ja. On je imao čudan neki nož, tanak kao prst, a oštar sa obje strane. Časna sestra je držala glavu djeci zabačenu unazad da bi ustaša imao bolji prilaz vratu. Brzim potezom bi duboko zario nož i kad bi on izašao na drugu stranu, dijete je bilo mrtvo, a "posao" klanja obavljen. Potom, onako još živima, vadio bi im oči i stavljao ih u pletenu koricu. Kad je došao red na mene, i kad mi je časna sestra odmakla glavu, ja sam pogledala mog krvnika pravo u oči. Bio je sav krvav, kao i časna sestra, dok su na podu, sva u krvi, ležala mrtva djeca. Ja sam u njega upitno pogledala: "Šta sam ti ja uradila?" Kad je zario nož u mene, kao da je moj pogled nevinog djeteta slomio nešto u njemu, brzo ga je izvadio dok je krv iz mog vrata prštala kao iz vodovodne cijevi. Spontano sam stavila ručicu na vrat da zaustavim krvarenje, a časna sestra, iznenađena, brzo me je povela gore i oprala. Ja i sada imam taj ožiljak. Sve je to gledala časna sestra Pulherija, prišla mi i rekla da za njom ponavljam molitvu "Moj grijeh, moj grijeh, moj preveliki grijeh, sveti Petre." Prva noć mi je bila najteža. Sljedećeg jutra ponovo je došao grobar Franjo Ilovar da tovari mrtvu djecu, prišla mu je sestra Pulherija i rekla: "Od danas tovariš i žive, s tim da prvo staviš žive, a preko njih mrtve, kako bi se što prije ugušili i da ne bi pobjegli." Među tom djecom bila sam i ja jer je Pulherija tako naredila. Kada smo došli do rake, koja je bila van groblja, srećna okolnost je bila da sam prilikom istovara, ja, koja sam bila dole, došla gore. Misleći da smo mrtvi, grobar je počeo na nas bacati zemlju, ja sam se od toga trgla i počela ručicama sklanjati zemlju sa lica. Kad je to grobar vidio, jako se prepao i pobjegao. Meni je trebalo puno vremena da izađem iz groba. Odlučila sam da se više ne vraćam u logor i da se krijem po šumi, jer mi je to bolje nego da se vratim (tu sliku mog izlaska iz groba i dan danas sanjam). U tom trenu čuvar logora me primijetio i začujem: "Reks, bandit!" Pas je skočio na mene i srušio me, i da čuvar nije naredio psu da se vrati, ovaj bi me rastrgao. Tako sam vraćena u logor. Za kaznu "što sam pobjegla", osuđena sam od časne sestre Gracioze na 97 (moj logoraški broj) udaraca glogovom šibom umočenom u slanu vodu.

Ko zna koliko bi nas umrlo od gladi, bolesti, batinanja i klanja da o našim stradanjima nije obaviješten međunarodni Crveni krst. Zahvaljujući njima, djeca su iz vlažnog i memljivog podruma prebačena na prvi sprat. Tu smo spavali po dvoje u krevetima. Sestre u bijelim mantilima su nam davale lijekove i brinule se o nama i o našem zdravlju. Od jeseni 1942. Slavka je pošla u prvi razred pučke škole, dok smo Rada i ja morale ići na vjeronauk i učiti molitvenik napamet. U proljeće 1943. u jastrebarski logor je došao Alojzije Stepinac i pokrstio nas. Postali smo katolici Hrvati. Onda su počeli dolaziti ljudi i odvoditi djecu sebi, a ja se pitam: "O, Bože moj, da li će mene neko uzeti?" I sad dolazi muškarac koji je meni poznat. Čuvar logora. Došao je da traži muško dijete, a pošto ih nije bilo, časna sestra mu je rekla: "Ovdje imaš samo ove djevojčice, pa si izaberi!" U toj grupi sam bila i ja. On je nas pogledao, sve smo bile rahitične, velikih stomaka i bez zuba, a meni je curio gnoj iz ušiju, kao voda. I dok se on spremao da ode jer mu se nijedna od nas nije dopala, ja sam mu prišla i rekla: "Tata, uzmi mene, biću ti dobra!" Pitao me je kako se zovem, a ja sam rekla: "97". Pulherija mu je rekla da se zovem Zorka Delić, da sam iz Sanskog Mosta i da mi roditelji nisu živi. Na sreću, odlučio je. Rekao je Pulheriji da me lijepo obuče i da će on za dva sata doći po mene. Tako je i bilo. Bio je u uniformi domobrana i sjeo me u džip. Do njega je u džipu bio pas vučjak, od koga sam se ja uplašila. On je to primijetio i rekao: "Ne boj se, od sada ćete ti i Reks biti veliki prijatelji." Krenuli smo put Zagreba. Kada smo došli u Zagreb, rekao mi je da ću dobiti novo ime, Marija Dasović.

Zorka Skiba, Zagreb 1943.

Došli smo pred zgradu na Kvaternikovom trgu br. 97 i vrata na četvrtom spratu nam je otvorila njegova prijateljica Marija Čop, Hrvatica, ustašica iz Sarajeva. Kad me je vidjela na vratima rekla je: "Slavko, zašto si doveo to bosansko čudo, pa jesmo li se dogovorili da uzmeš muško dijete?" Ipak smo ušli i odmah mi je stavila do znanja da nipošto ne smijem da ulazim u prvu sobu sa desne strane i da ne smijem otvarati ta vrata jer se tu nalazi jedna "smrdljiva Čifutkinja", kao i da će sutra pozvati ustaše da je odvedu jer joj ona samo smeta. Ja nisam znala šta je to "čifutkinja". Mislila sam da je to neka mačka.

Sutradan ujutro oboje su otišli na posao. Ja čujem da neko otključava vrata i vidim lijepog mladića u fratarskoj uniformi kako ulazi pravo u tu sobu. Nije se dugo zadržao. Poslije toga neko zvoni i lupka na vratima. Ja otvorim i vidim dva vojnika u crnim uniformama, istim oni koje su imali oni koji su ubili moje roditelje, i jako sam se prestrašila. Oni su me samo odgurnili i počeli premetačinu. Skoro sve su pregledali, a kad su krenuli da otvore "zabranjena vrata", ja sam potpuno mirnim glasom rekla: "Ja sam sama, nema tu nikoga", misleći: "Neće valjda mačku hapsiti!?" Povjerovali su mi i otišli. I sad, ja polako otvorim vrata i vidim kako žena 50-ih godina, duge, crvene, kovrdžave kose, sa pjegama na licu, dugog orlovskog nosa, koja po izgledu ne pripada mom narodu, stoji na prozoru i sprema se da skoči sa njega i da se ubije. Ja je pogledam i kažem: "Siđite slobodno dole, oni su otišli." Sišla je sa prozora, prišla mi, jako me zagrlila i kroz plač rekla: "Hvala ti, dijete, spasila si mi život!" Kasnije mi predstavila kao Zora Graf, rekavši da je ovaj stan prije rata bio njen i da je tu živjela sa svojom porodicom, mužem i sinom, a da je sada, rješanjem NDH vlasti, njen stan dobila na korišćenje Marija Čop.

Ona mi je poslije, 1979. godine, pričala da je otišla gvardijanu na Kaptol i pitala ga šta treba da rade da ostanu živi. On joj je rekao: "Pređite na katoličku vjeru i neće vam niko ništa." Njen muž to nije prihvatio i odmah su ga odveli, a ona je molila sina da to učine. Kasnije sam saznala da su kao braćni par oboje radili u muzičkoj školi, a sin im je 1940. upisao elektrotehniku u Zagrebu. No, kako 1941. Jevreji u NDH nisu nigdje prispjeli, zbog prelaska na katoličku vjeru dodijeljena im je ta soba, a ostali dio stana Mariji Čop i mom usvojitelju.

Bez obzira što su prešli na katoličku vjeru, 1942. ustaše su joj odvele sina. Ponovno je otišla gvardijanu na Kaptol i pitala ga šta treba da uradi da spase sina. Rekao joj je da donese sve dragocjenosti, pa će on pokušati da ga spase. I tako je i bilo. Sjela je u džip sa gvardijanom, odvezli se u dvorište muške gimnazije u Klaićevoj ulici, gdje je bilo preko 50 kamiona, krcatih Jevrejima i Srbima, spremnih da krenu put logora. Stigli su u zadnji čas. Gvardijan je preko megafona povikao: "Neka izađe Zdenko Graf, Zdenko Graf!" I on je izašao, a kamioni su otišli za Liku, za Jadovno, za koje se zna da je u njemu ubijeno 40.000 Srba i Jevreja. Zdenko je ostao u Zagrebu i završio za katoličkog sveštenika.

Teks pisala
Srijedor, 23. 05. 2008.
Zorica Đelić Škrlj
i predala gov. JAKOBU DA NEŠTE

Milan Cohen, Izrael

Ovo je moja priča: Ja se zovem Milan Cohen, nekada Milan Kohn. Rodio sam se u Slunju 29. marta 1927. godine, od oca Drage i majke rođ. Kabiljo. U Slunju su moj djed Ludvig i baka Gizela imali dvoje djece, tetku Anku i mog oca Dragu. Tetka Anka se udala za Miću Grgurića i sa njim imala jednog sina, Milana. Baka Gizela je umrla 1925. Djed se kasnije priženio tetkom Lili. Živio je sve do 1935. Tetka Lili je preživjela rat i dugo po ratu umrla u Zagrebu u domu.

Ladislav Švarc, Anka i muž Mičo su tragično stradali u Slunji, a sin Milan je preživio, oženio se u Zagrebu i stekao dvoje djece. Milan i njegova žena su umrli, a znam da im djeca i sad žive u Zagrebu. Moja majka, rođena Kabiljo, rodom je iz Sanskog Mosta. Njen otac David Kabiljo je rođen u Sarajevu, gdje je završio za rabina. Oženio se Florom Levi i bio poslan kao rabiner u Sanski Most. Još prije Prvog svjetskog rata sa Florom je stekao šestoro djece: Bukicu (1904), svoju majku, Mordehaja zvanog Puba (1906), Anulu (1908), Rivku–Kiku (1910), Cadoka–Sadu (1913) i Lunčiku (1913). Baka Flora je umrla 1918. od španske groznice, nakon čega se djed David priženio Simhom Atijas iz Bihaća, koja mu je rodila još dvoje djece: Zevija–Cicu (1923) i Floru–Seku (1925).

U malom mjestu kao što je Sanski Most plata rabinera i soheta nije bila dovoljna za život velike porodice, pa je djed, koga su Sanjani znali po nadimku Hodža, otvorio trgovinu mješovitom robom. Vremenom se i sin Puba uključio u trgovinu i preuzeo vođenje posla u dućanu. Dobio je dozvolu za prodaju soli, pošto je so bila pod monopolom države. Posao je dobro krenuo, te su postali poznati i priznati i imućni trgovci. Djeca su se ubrzo poženila i poudala i raspršila po svijetu. Sado je završio gimnaziju u Banjoj Luci, a Cico je završio četiri razreda gimnazije u Prijedoru i potom se upisao na tekstilnu školu u Leskovcu, koju nije završio zbog rata. Kika je 1930. otišla na studije u Zagreb i tamo se priključila cionističkom pokretu, otišla na haksaru u Golenic, udala se 1934. i došla u Palestinu. Puba se 1938. oženio Lunčikom Baruh iz Sarajeva, a Sado Malkom Kister iz Osijeka. Lunčika, najmlađa kćerka, udala se 1940. za Jozefa Levija iz Prijedora. Anula se udala 1930, a moja majka 1926. za mog oca Dragu Kohna.

Od moje treće godine smo zajedno živjeli u Banjoj Luci, koju i sada doživljavam kao dio sebe jer sam u njoj proveo najljepše dane svoje mladosti. Banja Luka je bila veliki grad, sa dvije jevrejske opštine: sefardskom, na čelu sa rab. Atijasom, i aškenskom, sa rab. Kohnom. Obje opštine su imale svoj templ. Bila je aktivna cionistička omladinska organizacija pri Kenu (heb. omladinski klub) WIZO, koja je održavala redovne sastanke i priređivala čajanke i sijela o svakom blagdanu – Hamišoši, Purim, Pesah, Roš hašana, Hanuka itd. Živjelo se normalnim životom. Naši roditelji su se družili u Jevrejskom domu, a djeca i mladi u Kenu. Družili smo se sa Jevrejima i nejevrejima i tu nije bilo nikakve razlike.

U predvečerje Drugog svjetskog rata došlo je do unutrašnjeg nemira među članstvom jevrejskih opština zbog antisemitskih ispada u Njemačkoj, popraćenih fotografijama pljački jevrejske imovine i ubijanja. Sve je počelo 28. marta 1941. godine. Škola se raspustila zbog predstojećeg rata. Svjedodžbu četvrtog razreda nisam dobio i malu maturu nisam položio jer se režim školovanja za nas Jevreje promijenio. I od tad, od početka 1941. godine, svi smo bili sigurni da to tek tako neće proći i da će Njemačka, prije ili kasnije, napasti staru Jugoslaviju, što se ispostavilo kao tačno.

Nakon sloma jugoslovenske vojske 6. aprila i formiranja NDH 10. aprila 1941. godine, došao je "crni petak", 11. april 1941, dan uoči Pesaha. Oko 10 sati njemački avioni su počeli bombardovanje Banje Luke. Ko nije imao sklonište tražio ga je kod drugih, ali se nije usudio da se skloni kod Hrvata jer su već uveliko počele da kruže priče i za nas Jevreje alarmantne vijesti. Za početak sklonili smo se van grada kod Todorosa Levija, kod koga je

bilo već 20 naših članova. Oni su u bašti imali jedan pokriveni rov u koji smo se svi ugurali. Poslije podne je bombardovanje prestalo, a gradom su počele da kruže stravične vijesti da njemački tenkovi ulaze u Banju Luku i da ustaše, bez razlike, pljačkaju i ubijaju Jevreje i Srbe. Tu je odlučeno da se svi razbjegnemo jer povratka u grad nije bilo. Moji roditelji, kao i većina drugih, odlučila je da se skloni kod rodbine u okolna mjesta. Otišli smo za Sanski Most, malo fijakerom, malo kolima, a malo pješke.

Kasnije smo saznali da su u tom bombardovanju pale prve jevrejske žrtve u Banjoj Luci – Fric Kabiljo i njegova baka, čijeg imena ne mogu da se sjetim. No, ni u Sanskom Mostu situacija nije bila ništa bolja. Ubrzo, nakon svega par dana, kao po direktivi, u Sanski Most su ušli Nijemci i ustaše i otpočeo je teror nad Jevrejima i Srbima u tom gradu. U potrazi za zlatom i novcem počele su masovne premetačine jevrejskih i srpskih kuća. Sve što je imalo neku vrijednost bez pitanja je iznošeno iz kuća. U protivnom slijedio je odlazak u zatvor ili metak u čelo. Postavljeni su povjerenici u jevrejskim radnjama. Hapšeni su svi za koje su ustaše imale saznanja da su na fonu sa komunistima ili da su bili učesnici Prvog svjetskog rata.

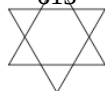
Koncem aprila 1941. pronijela se vijest da su partizani napali njemačku vojsku i da Nijemci žele odmazdu. Pokupili su Jevreje i Srbe iz grada i sproveli ih u zatvor. Nakon 2 do 3 dana vezane su ih sproveli do Mašinskog mosta i tamo, bez riječi, strijeljali 30 Srba. U toj grupi bilo je 5 do 6 Jevreja: moj djed rabin David Kabiljo, njegov sin Puba Kabiljo, Sado Levi, sajdžija Albahari i Ido Hason. Ovdje valja ispričati jednu humanu priču. U Sanski Most je, zajedno sa Nijemcima i hrvatskim ustašama, došao i jedan bataljon Talijana. U toku sprovođenja kolone Jevreja i Srba predodređenih za strijeljanje, moj onkl Puba je upitao jednog Talijana na latinu: "Mos vamos morir?", što je bilo razumljivo i na talijanskom, i on je odgovorio: "No!" Puba je skinuo sat sa ruke i darovao ga Talijanu.

I stvarno, na iznenađenje svih, Jevreji su preživjeli taj pogrom, s tim što su morali, sa još par snažnijih zatvorenika, da žrtve objese na drveće u gradskom parku. Poslije toga su pušteni kućama.

Ovdje se ne radi o satu nego o velikom humanom gestu talijanskog voda, koji nije dozvolio strijeljanje nekolicine Jevreja. I tokom cijelog rata se potvrdilo da Talijani nisu bili genocidni prema Jevrejima. Moj nono je u svemu vidio opasnost koja je prijetila svima nama, izvadio je propusnicu i otišao u Split da izvidi situaciju, s namjerom da i nama pošalje dokumente. Vratili smo se u Banju Luku sredinom maja, kada su počele internacije Jevreja. Među prvih pet interniranih bio je i moj ujak Rafo Levi. Dobili smo žute trake i niko od nas nije mogao da dobije bilo kakav posao. Moj tata je morao, po naređenju ustaša, da zajedno sa drugim Jevrejima radi na raščišćavanju ruševina pravoslavne crkve koja je bila pogođena u bombardovanju, a mama je radila u biblioteci na "bacanju knjiga" koje nisu bile u duhu hrvatskih nacista.

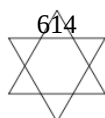
Nedugo potom, u maju, zajedno sa rabinerom Atijasom, izbacili su nas iz stana, koji je bio iznad Jevrejskog doma. Preselili smo se u manji stan na kraju grada. Moji su bili u dobrom odnosu sa komunistom Albertom Trinkijem, koji je jedno vrijeme i stanovao kod nas. Jednog dana pred kućom su ga sačekala dvojica agenta i pitali da li tu stanuje A. Trinki, na što je on potvrdno odgovorio, dodavši da je on prije samo par minuta otišao na posao u sud. Oni su mu se zahvalili, a on se istog momenta pozdravio sa nama i otišao u partizane.

Krajem jula vratili smo se u Sanski Most, gdje se početkom avgusta desio stravičan pokolj srpskog naroda. Svi Jevreji muškarci, zajedno sa mnogo uglednih Srba, ubijeni su. Ukupno 4-5 hiljada ljudi. Ostale su samo žene i djeca, koje nisu dirali sve do 1942. godine. Moj nono se dobro potrudio da nam svima nabavi lažne dokumente. Cjelokupna naša porodica, mama, tata, ja, Milan, Pubina žena Lunčika, Simha, Flora–Seka i Zevi–Cico, koji je uspio da izađe iz zatvora zahvaljujući jednom ustaši iz Sasine, koji je prije rata bio prijatelj naše porodice, uspjeli smo pobjeći za Split, dok su Simha i Seka ostale da "čuvaju kuću do našeg povratka".

Emigracija u Splitu nije trajala ni mjesec dana. Došli smo krajem oktobra, a već krajem novembra nas oko 300 osoba je internirano za Italiju. Bili smo smješteni u selu Folina. Imali smo slobodu kretanja iako su znali da smo Jevreji. Cijelo mjesto se bavilo tekstilnom industrijom, radeći u državnoj firmi i u kućnoj radinosti. Majka me je preko gradonačelnika dala na izučavanje štrikeraja kod gospođe Marije, Italijanke. Naukovanje mi je išlo od ruke. Nakon pola godine došlo je do kapitulacije Italije, opet smo morali bježati i tražiti lažne isprave, koje smo dobili gotovo besplatno. Otišli smo u mjesto Fontanele, provincija Trevizo, gdje smo ostali sve do kraja rata 1945. Kad se završio rat moj otac je otišao u Veneciju i upisao nas na spisak izbjeglica u jevrejskoj opštini. Preko Crvenog krsta smo održavali vezu sa mojom tetkom Ketu iz Palestine. Ona je zamolila svog prijatelja, koji je bio u armiji, da nas potraži u Italiji. I našao nas je. Otac me jednom prilikom pozvao van da me predstavi dvojici Palestinaca u engleskoj vojsci. Ja njima kažem "bondorno", na talijanskom, a tata me udari jako laktom u rebra i kaže: "Reci im šalom". Sve se u hipu prevrnulo u meni. Taj pozdrav mi se vratio kao da je bilo juče jer smo ga stalno koristili u kenu u Banjoj Luci. Oni su nas izvadili iz Fontanela i prešli smo u Veneciju, gdje smo radili za platu i dobro živjeli sve do 1949. godine, kada smo definitivno odlučili da se preselimo u Izrael.

Sv.Milan Cohen

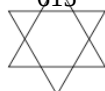
IZVORI I LITERATURA

DOKUMENTI:

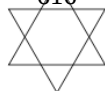
1. Opština Banja Luka, Srez banjalučki, dokument o namjeri novogradnje sefardskog hrama, br. 14428/34
2. Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, dokument o privremenoj zabrani novogradnje hrama do uspostave regulative, br. 22121/36
3. Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, dozvola novogradnje hrama, br. 30029/36
4. Gradsko poglavarstvo Banja Luka, obavijest o dovršenim radovima na novogradnji sefardskog Kulturnog doma sa sinagogom, br. 9066/37
5. Proglas Nezavisne Države Hrvatske svim povjerenicima jevrejskih radnji u Banjoj Luci, Naredba br. 3367/41
6. NDH - Državno povjerenstvo za ponovu, Podružnica Banja Luka, Izvještaj o stanju Židovskog doma u Banjoj Luci, gdje je bila smještena javna kuća njemačkih vojnika "Linda bar", dok. 71312/42
7. Spisak Jevreja upućenih 29. jula 1941. u koncentracioni logor Gospić, br. 304/41, ARSBL
8. NDH - Ustaški stožer za Bosansku Hrvatsku, dok. br. 653/41, Zabrana kupanja svim Jevrejima i Srbima u banjama Slatina, Gornji šehar i Laktaši
9. NDH - Zakonska odredba o rasnoj pripadnosti - uput za nadležnost prvomolbenih opće upravnih vlasti, dok. 1365/41
10. NDH - prepis iz 1942. Odluka o podržavljenju tvornice drvenih češljeva i lula, vlasništvo Haima Nahmiasa, prepis dokumenta iz 1942.
11. Ustaški stožer za BIH - Nadzorništvo komesara: Odbijanje molbe za mjesečno izdržavanje na ime oduzete radnje Jevrejina Teodora Vajsa, Kab. br. 2476/41
12. Nacrti jevrejskog Kulturnog doma u ulici Princa Pavla, ARSBL, GPBL, 9644/37
13. Austro-ugarska gruntovnica, Sefardski kulturni dom, br. 2925/1900, ARSBL
14. Austro-ugarska gruntovnica, Aškenaski hram, br. 3678/24, ARSBL
15. Tehnički ekspozice o novogradnji sefardskog Kulturnog doma sa sinagogom, ARSBL, GPBL, 3/37
16. Plan grada Banje Luke, avio snimanje 1969, FS 111/1522-44
17. Rješenje o iskopavanju jevrejskog groblja od 7. jula 1976, br. 04-370-29/76

OSTALI IZVORI

1. Godišnjak Jevrejskog kulturno-prosvjetnog društva "La Benevolencija" i Dobrotvornog društva "Potpora", Sarajevo 1933.
2. Jevrejski kalendar za godinu 5742 (29. septembar 1981), rabin Cadik Danon, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1981.
3. Jevrejski kalendar od 5757. do 5766. (od 1997. do 2006), rabin Cadik Danon, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1997-2006.
4. Jevreji u Jugoslaviji, Jevrejski almanah 1954, Beograd, 1954.
5. Jakir Eventov, *Gevalim, Jevrejski almanah 1961-1962*, Beograd 1962.
6. Moric Levy, *Sefardi u Bosni*, Bosanska biblioteka, Sarajevo 1992.
7. Branimir Gabričević, *Jevrejska općina u antičkoj Saloni*, Jevrejski almanah 1959-1960, Beograd 1960.
8. Boris Nilević, *Osvrt na historiju Jevreja u BiH za vrijeme osmansko-turske uprave*, Zbornik radova Sefard 92, Sarajevo 1992.

9. Jorjo Tadić, *Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Evropi*, Jevrejski almanah 1959–1960, Beograd 1960.
10. Lavoslav Glesinger, *Jevreji i Hrvati u arapskoj Španiji*, Jevrejski almanah 1955–1956, Beograd 1956.
11. Pavle Đeletović Ivanov, *Jevreji Kosova i Metohije*, Beograd 1988.
12. Jorjo Tadić, *Značaj dubrovačkih Jevreja*, Zbornik 1, JIM, Beograd 1971.
13. T. Popović, *Dubrovnik i Ankona u jevrejskoj trgovini XVI vijeka*, Zbornik 1, JIM, Beograd 1971.
14. Samuel Pinto, *Prosvetne prilike bosanskih Jevreja za vreme turske vladavine*, Jevrejski almanah 1955–1956, Beograd 1956.
15. Duško Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split 1971.
16. Majkl Bejdžent, Ričard Li, *Spisi Mrtvoga mora – obmana*, Beograd 1999.
17. Milica Detoni, *Mariborski geto*, Jevrejski almanah 1957–1958, Beograd 1958.
18. Bilten, Jevrejski pregled br. 3–4, mart-april 1976, br. 7-8, juli-avgust 1976, br. 3-4, mart-april 1977, II/3 mart 1994, II/7-8, juli-avgust 1994, II/10, oktobar 1994.
19. Ivan Pederin, *Školovanje mletačkih dragomana za turski, arapski, persijski i hrvatsko-srpski jezik od XV do XVIII vijeka i njihova služba*, Istorijski zbornik br. 9, Banja Luka 1988.
20. Katalog izložbe "Jevreji na tlu Jugoslavije", MTM, Zagreb 1988.
21. Katalog izložbe "Jevreji – naši sugrađani kojih više nema", Muzej Republike Srpske, Banja Luka 2000.
22. Jelovac Vuk, *Banja Luka u prošlosti*, Glas, Banja Luka 1960.
23. Rezultati popisa žitelja BiH od 10. oktobra 1910, Statistički odsjek Zemaljske vlade, Sarajevo 1912.
24. Jevrejska štampa na tlu Jugoslavije do 1941. godine, JIM, Beograd 1988.
25. Božidar Kovačević, *O Jevrejima u Srbiji od XVIII do početka XX vijeka*, Jevrejski almanah 1959–1960, Beograd 1960.
26. Ravlić Aleksandar, *Banja Luka – razdoblja i stoljeća*, Sarajevo 1979.
27. Puvačić Zlatko, *Stara Banja Luka*, Akademija Nova, Beograd 2001.
28. Dubnov Simon, *Kratka istorija jevrejskog naroda*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1986.
29. Simić Zoran Simara, *Banja Luko, pamti i Banja Luko, oprosti*, drugo izdanje, Beograd 2004.
30. N. Popović, *Jevreji u Srbiji 1918–1941*, Beograd 1997.
31. Jevrejski pregled br. 3–4, Beograd 1970.
32. Luci Mevorah-Petrović, Abraham Kapon, *Jevrejski almanah 1961–1962*, Beograd 1962.
33. Bjelić Stojan, *Kazivanje pametara*, priredio Đorđe Mikić, Skupština opštine Banja Luka, Banja Luka 1996.
34. Samija Sarić, *Jevrejska kulturna i druga društva u BiH od 1885–1945*, Sarajevo 1995.
35. Antonijević Nenad, *Akta policije i suda NDH u Banjoj Luci iz 1941. i 1942, Jasenovac sistem ustaških logora smrti (saopštenja sa okruglog stola održanog u Beogradu 23. aprila 1996)*
36. David Perera, *Neki statistički podaci o Jevrejima Jugoslavije u periodu od 1938. do 1965*, Jevrejski almanah 1969–1970, Beograd 1970.
37. Avram Pinto, Isak Braco Poljokan, *Jevrejski almanah 1965–1967*, Beograd 1967.
38. Simo Brdar, Gradina, Banja Luka 1994.
39. Milan Bulajić, *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, Beograd 1988.
40. Budimir Miličić, *Jevrejsko socijalističko radničko društvo "Poale Cion" u Sarajevu 1919–1929. godine*, Zbornik radova Sefard 92, Sarajevo 1992.

41. Mato Džaja, *Banjalučka realka*, Glas, Banja Luka 1980.
42. Vrbaske novine, 5. avgusta 1933. i 4. februar 1936.
43. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921, Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, Sarajevo 1932.
44. Konačni rezultati popisa stanovništva od 5. marta 1948, knjiga IX, stanovništvo po narodnosti, Savezni zavod za statistiku Beograd, 1954.
45. Popis stanovništva i domaćinstava i stanova u 1981, opštine u SFRJ; osnovni podaci o stanovništvu, domaćinstvima i stanovima, Savezni zavod za statistiku, Beograd
46. *Zemljotres u Banjoj Luci*, Jevrejski pregled br. 11–12, Beograd 1969.
47. Popović Dragan, *Jevrejska zajednica u Banjoj Luci (diplomski rad)*, Banja Luka 2001.
48. Žan Pol Sartr, *Razmišljanja o jevrejskom pitanju*, Beograd 1992.
49. Rezultati popisa žitelja u BiH od 22. aprila 1895, Statistički zavod Zemaljske vlade, Sarajevo 1896.
50. Popis stanovništva i stanova 1971, Beograd 1974.
51. Popis stanovništva 1953, knjiga VIII, narodnost i maternji jezik, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1959.
52. Katalog izložbe "Jevrejska omladinska društva na tlu Jugoslavije od 1919. do 1941. godine", JIM, Beograd

LITERATURA

1. Spomenica, 400 godina od dolaska Jevreja u BiH (1556–1966), Sarajevo 1966.
2. Majkl Bejdžent, Ričard Li, *Spisi mrtvoga mora - obmana*, Beograd 1999.
3. Verber Eugen, *Uvod u jevrejsku vjeru*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1993.
4. *Zbirka pojmova iz judaizma*, rabin Cadik Danon, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd
5. Kosier Ljubomir, *Jevreji u Jugoslaviji i Bugarskoj*, Beograd 1930.
6. *Mitologija i religija starih Jevreja*, Dječija knjiga, Beograd 1990.
7. Moric Levi, *Sefardi u Bosni*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1969.
8. Krinka Vidaković, *Kultura španskih Jevreja na jugoslovenskom tlu od XVI do XX veka*, drugo dopunjeno izdanje, Sarajevo 1990.
9. Jevrejski almanah 1955–1956, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1956.
10. Jevrejski almanah 1957–1958, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1958.
11. Jevrejski almanah 1959–1960, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1960.
12. *Studija i građa o Jevrejima Dubrovnika*, Zbornik 1, JIM, Beograd 1971.
13. Jevrejski almanah 1961–1962, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1962.
14. Zbornik radova Sefard 92, Sarajevo 1992.
15. Duško Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split 1971.
16. M. Mihailović, *Judaica u Jugoslaviji*, Beograd 1990.
17. Jevrejski almanah 1965–1967, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1967.
18. Slavko Gavrilović, *Jevreji u Sremu u XVIII i prvoj polovini XIX vijeka*, Beograd 1989.
19. Jevrejski almanah 1971–1996, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1996.
20. Ravlić Aleksandar, *Jevrejsko groblje*, Banjalučki povijesni listići 1, Zagreb 1998.
21. Hrabak Bogumil, *Opšti urbani razvitak Banje Luke do rata 1683–1699*, Istorijski zbornik 1, Banja Luka, 1980.
22. Šljivo Galib, *Prva godina Austrijske konzularne agencije u Banjoj Luci*, Istorijski zbornik, godina III, br. 3, Banja Luka 1982.

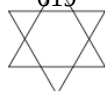
23. Šljivo Galib, *Prilike u sjevernoj Bosni šezdesetih godina XIX vijeka*, Istorijski zbornik, godina VII, broj 7, Banja Luka 1986.
24. Radovanović, Mihailović, *Životni ciklus – običaji kod Jevreja*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1998.
25. M. Jovanović, *Stvaranje zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1928.
26. Pinto Avram, *Jevreji Sarajeva i BiH*, Sarajevo 1987.
27. Pinto Samuel, *Zločini okupatora i njihovih pomagača izvršeni nad Jevrejima BiH*, Sarajevo 1952.
28. Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac 1941–1945*, dokumenta, Beograd, Jasenovac 1986.
29. Dedijer Vladimir, *Vatikan i Jasenovac*, dokumenti, Beograd 1987.
30. Jaša Romano, *Jevreji Jugoslavije 1941–1945, žrtve genocida i učesnici NOR*, JIM, Beograd 1990.
31. *Sjećanja Jevreja na logor Jasenovac*, Savez Jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd 1972.
32. Jasenovac, Zbornik radova 4. međunarodne konferencije Banja Luka 2007.
33. Zbornik radova 3. međunarodne konferencije o Jasenovcu, Banja Luka 2007.
34. M. Kumović, *Stradanja sremskih Jevreja u holokaustu*, N. Sad 2007.
35. Koljanin M., *Jevreji žrtve rata 1941–1945 u Vojvodini*, Zr. APV 2004.
36. Drljača Dušan, *Adaptacijske teškoće sarajevskih Jevreja u Izraelu*, Beograd, 1997.
37. Milan Bulajić, *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, Beograd 1988.
38. Čerešnješ Ivan, *Caught in the Winds of War: Jews in the former Yugoslavia*, Institute of the World Jewish Congress, Jerusalem 1999.
39. Lebl Ženi, *Do konačnog rešenja – Jevreji u Beogradu 1521–1942*, Čigoja, Beograd 2001.
40. Cezar Danon, *Preživjeli smo Drugi svjetski rat*, Mostar 2005.
41. Cadik i Braco Danon, *Sasječeno stablo Danonovih*, Beograd 2007.
42. Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća, Sarajevo 1988.
43. V. Karan, *Plava svjetlost*, Banja Luka, Laktaši 2003.
44. I. Ivanović, *Svjedok jasenovačkog pakla*, Banja Luka 2006.

Filigransko graviranje: pafte i tepeluk sa Davidovim štitom iz turskog vremena, Muzej Republike Srpske, Banjaluka 2009.

POPIS SKRAĆENICA

ARSBL – Arhiv Republike Srpske Banjaluka
ASCG – Arhiv Srbije i Crne Gore
DNGP – Državna niža gimnazija Prijedor
DNŽRGL – Državna niža ženska gimnazija Banjaluka
DRGP – Državna realna gimnazija Prijedor
DŠBL – Direkcija šuma Banjaluka
DZZSO – Državni zavod za socijalno osiguranje u Banjaluci
GNO – Gradski narodni odbor
JNA – Jugoslovenska narodna armija
KAB – Klub akademičara Banjaluka
KD – Knjiga državljana
KNOU – Krajiška narodnooslobodilačka udarna brigada
KO – Katastarska opština
KPJ – Komunistička partija Jugoslavije
KRŠ – Komisija za ratnu štetu
MKR – Matična knjiga rođenih
MKU – Matična knjiga umrlih
MKV – Matična knjiga vjenčanih
MNO FNRJ – Ministarstvo narodne odbrane Federativne Narodne Republike Jugoslavije
NDH – Nezavisna Država Hrvatska
NOB – Narodnooslobodilačka borba
NOO – Narodni odbor opštine
NOP – Narodnooslobodilački pokret
NOV – Narodnooslobodilačka vojska
NRBiH – Narodna Republika Bosna i Hercegovina
RAVSIGUR – Ravnateljstvo sigurnosti
RKD – Radničko kulturno društvo
RSK – Radnički sportski klub
SKOJ – Savez komunističke omladine Jugoslavije
SSPR – Sreski sud Prnjavor
SUBNOR – Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
SZKBL – Sreska zanatska komora Banjaluka
UNS – Ustaška nadzorna služba
URSS – Ujedinjeni radnički sindikalni savez
USPBVBL – Ustaški stožer i povjereništvo za bivšu Vrbasku banovinu Banjaluka
ZAVNOBiH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine
ZD – Zbirka dosijea
ZDIL – Zbirka dosijea istaknutih ličnosti
ZE-MA – Zemaljski magazin
ŽRO – Župska redarstvena oblast

1. Auschwitz	9. Esterwegen	17. Sachsenhausen
2. Treblinka	10. Osnabrück	18. Theresienstadt
3. Mauthausen	11. Neuengamme	19. Gross-Rosen
4. Dachau	12. Bergen-Belsen	20. Stutthof
5. Majdanek	13. Dora	21. Jasenovac
6. Struthof-Natzweiler	14. Buchenwald	21a. Donja Gradina
7. Schimreck	15. Flossenbürg	
8. Vught	16. Ravensbrück	

MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE

JEVREJSKA OPŠTINA BANJA LUKA
MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE

Glavni i odgovorni urednik
Dr. Jakov Danon

Recenzent
Eli Tauber

Lektor
Prof Žarko Mačkić

Projekat podržali

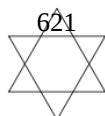
FONDACIJA “ THE CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC,”

VLADA REPUBLIKE SRPSKE

GRAD BANJA LUKA

Štampa „Zavod distrofičara Banja Luka“

Tiraž 1000 kom

MEMOARI NA HOLOKAUST JEVREJA KRAJINE

Recenzija -

Činjenica da nikada do sada nije istražen Holokaust u Bosni i Hercegovini govori samo u prilog da svako novo istraživanje u tom pravcu zaslužuje izuzetnu i posebnu pažnju. To istraživanje treba da iz raznih arhiva, muzeja, biblioteka i memoarske građe osvjetli taj veoma tragičan period istorije bosanskohercegovačkih Jevreja. Prema podacima koje do sad posjedujemo u Bosni i Hercegovini je živjelo prije Drugog svjetskog rata oko 14.500 Jevreja. Ovaj podatak, međutim, nije tačan jer se pred sam rat u Bosnu doselilo nekoliko hiljada Jevreja koji su iz Njemačke, Austrije i Češke, bježeći ispred Hitlera, stigli u ove krajeve. Holokaust je odnio oko 70 posto autohtonog jevrejstva Bosne, a skoro svi Jevreji, izbjeglice iz drugih zemalja, mučki su ubijeni. Domaći Jevreji preživjeli su, uglavnom, zahvaljujući pomoći prijatelja, komšija i poznanika, ali i dobrih ljudi koji su ih sačuvali u tim teškim vremenima. Većina Jevreja koji su preživjeli Holokaust živjela je u Sarajevu, glavnom gradu Bosne i Hercegovine. Ostali, koji su živjeli u provinciji, stradali su u ogromnom postotku od 95 do 100%. Takav je slučaj bio i sa Bosanskom Krajinom – sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Prije Drugog svjetskog rata većina Jevreja u Bosanskoj Krajini živjela je u Banjaluci, ali ih je bilo i u manjim gradovima: Bihaću, Prijedoru, Sanskom Mostu, Ključu... Knjiga "Stradanje Jevreja u Bosanskoj Krajini u Drugom svjetskom ratu" obuhvatila je iscrpna istraživanja po arhivima. Prikupljeni su brojni novi dokumenti, podaci, fotografije i svjedočenja i sistematizovani su svi do sada poznati radovi o stradanju Jevreja u Bosanskoj Krajini. Prema podacima iz Gradskog ravnateljstva Banja Luke preko 400 Jevreja starijih od 15 godina bilo je upisano da nose žutu traku. Knjiga sadrži i do sada nepoznate činjenice o stradanju Jevreja Bihaća, Prijedora i Sanskog Mosta. Veoma je vrijedno to saznanje na koji su način Jevreji bili odvođeni iz ovih gradova, kako su sabirani i kako su preživjeli Holokaust. Ovo, zaista, otkriva i dobar odnos koji su Jevreji imali sa stanovnicima ovih gradova, a posebno sa Cazinom, koji su ih čuvali i sačuvali od ustaškog terora i sigurne smrti. Istraživanja su tako pronašla i ljude koji su pomagali Jevrejima i koji će biti predloženi za Medalju Pravednika izraelskom muzeju „Yad vashem“. Treba istaći činjenicu da je ovo prva knjiga na prostorima Bosne i Hercegovine koja detaljno obrađuje stradanje Jevreja. Dosadašnje knjige su, uglavnom, svodile se samo na žrtve, ali ne i na opise i široku dokumentaciju i dokaze o postojanju Holokausta u Bosni i Hercegovini. Čak ni u Sarajevu kojem je stradalo preko 8.000 Jevreja to istraživanje nikada nije urađeno. To je i razlog što se ovo značajno istraživanje koje je u ovoj knjizi učinjeno treba promatrati sa, prije svega, njegovog istorijskog značaja, jer nam otkriva mnoge dokumente i do sada nepoznate činjenice, jer sistematizuje brojne pojedinačne studije, dokumente i svjedočenja. Izuzetan napor u stvaranju knjige, koji je zahtijevao obilazak mnogih arhiva urodio je dobrim rezultatima, tako da, bez sumnje, možemo govoriti o jednom veoma ozbiljnom istraživačkom poduhvatu, čija će vrijednost tek biti usvojena objelodanjivanjem knjige, koja će mnogima pomoći da shvate sve strahote Holokausta i nenadoknativ gubitak koji je nastao stradanjem i uništenjem Jevreja Bosanske Krajine.

Eli Tauber, publicista

Istraživač istorije Jevreja u Bosni i Hercegovini i
Savjetnik za kulturu Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine

SADRŽAJ

Predgovor.....	3
----------------	---

I DIO

KRATAK PREGLED ISTORIJE HEBREJA.....	4
--------------------------------------	---

BALKANSKO JEVREJSTVO I OTOMANSKA IMPERIJA	14
---	----

JEVREJI BOSNE I HERCEGOVINE KROZ PRIVREDU I STATISTIKU AUSTROUGARSKE I KRALJEVINE SHS.....	22
---	----

HOLOKAUST JEVREJA BOSANSKE KRAJINE U TOKU DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	31
---	----

SUDBINA JEVREJSKIH OPŠTINA BOSANSKE KRAJINE U DRUGOM SVJETSKOM RATU.....	46
---	----

JEVREJSKA OPŠTINA BANJA LUKA.....	47
-----------------------------------	----

JEVREJSKA OPŠTINA BIHAĆ	86
-------------------------------	----

JEVREJSKA OPŠTINA SANSKI MOST	96
-------------------------------------	----

JEVREJSKA OPŠTINA PRIJEDOR.....	104
---------------------------------	-----

JEVREJSKA OPŠTINA DERVENTA.....	108
---------------------------------	-----

JEVREJSKA OPŠTINA BROD NA SAVI	119
--------------------------------------	-----

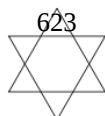
JEVREJSKA OPŠTINA DOBOJ.....	125
------------------------------	-----

II DIO

JEVREJSKE PORODICE	131
--------------------------	-----

III DIO

OČEVICI - DVD ZAPIS.....	593
--------------------------	-----

CIP -Katalogizacija i publikacija
Narodna univerzitetska biblioteka
Republike Srpske
341.484(=411.16)(497.6 Bosanska Krajina
323.12(=411.16)(497.Bosanska Krajina
Danon Jakov /autor /
Memoari na holokaust Jevreja Bosanske Krajine
/ Jakov Danon, Verica M. Stosic. -Banja Luka :
Jevrejska opština Banja Luka, 2010 (Banja Luka :
Zavod distroficara). -619 str. : ilustr. ; 25 cm
Tiraz 1.000. -Napomene i bibliografske reference
uz tekst. -Bibliografija: str. 152-155.
ISBN 978-99938-864-2-6
1.Stošić Verica M. [autor]
COBISS.BH-ID 1307928

ISBN 978-99938-864-3-3

